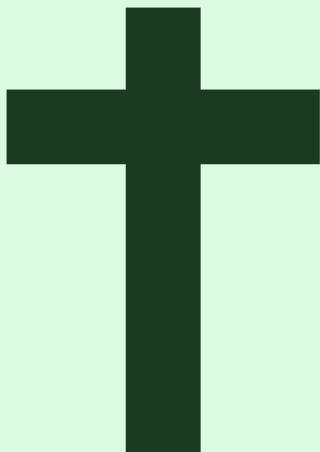

Al Kurunyen Mere Igiŋ

The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea

Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long Nuigini

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab

Contents

FRT	1
Matiyu	2
Mak	45
Luk	70
Yon	120
Aposel	152
Rom	198
1 Korin	221
2 Korin	244
Galesia	258
Efesus	266
Filipai	274
Kolosi	280
1 Tesalonaika	285
2 Tesalonaika	290
1 Timoti	293
2 Timoti	300
Taitus	306
Filemon	309
Hiburu	311
Yems	327
1 Pita	333
2 Pita	340
1 Yon	344
2 Yon	350
3 Yon	351
Yut	352
Yuwarwar	354
Read the New Testament . .	378

Al Kurunyen Mere Igin

The New Testament in the Gwahatike language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Gwahatike long Niugini

Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike
language of Papua New Guinea
[dah]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2000, The Bible Society of Papua New
Guinea

Print publication 2000 by The Bible
Society of Papua New Guinea

Web version
2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you
under the terms of the Creative Commons
license (Attribution-Noncommercial-
No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Al Kurunyen Mere Igin

Matiyu

Matiyu beleñ mere iginj Yesu niñ yitiñ kayyinj

*Yesuyen megen niñ asem yago
(Luk 3:23-38)*

¹ Gabe Yesu Kristuyen asem wenj Abraham hitte mat wanj wañ Israel marte doyan al kurunj Dewit hitte, irde yenj hitte mat wanj wanjbe Yesu forok yirinj goyen asanđe katinjbe gahade:

² Be, Abraham urmiñbe Aisak. Aisak urmiñbe Yekop.

Munan Yekop urmiñ wenjbe Yuda, itinj wenyabé kulinj yagoya.

³ Yuda urmiñ waranjbe Peresya kulinj Seraya. Irde ire itinjya gote milijbe Tamar. Peres urmiñbe Hesron. Hesron urmiñbe Ram.

⁴ Be, Ram urmiñbe Aminadap. Irkeb Aminadap urmiñbe Nason. Nason urmiñbe Salmon.

⁵ Salmon urmiñbe Boas. Boas milijbe Rahap. Bere gobe Yuda mar bere moñ. Boas urmiñbe Obet. Obet milijbe Rut. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Munan Obet urmiñbe Yesi.

⁶ Yesi urmiñbe Yuda marte doyan al kurunj Dewit.

Dewit urmiñbe Solomon. Solomon milijbe Batseba. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Dewit beleñ uñ Urius mayke kamkeb tirinj.

⁷ Solomon urmiñbe Rehoboam. Rehoboam urmiñbe Abia. Abia urmiñbe Asa.

⁸ Asa urmiñbe Yehosafat. Yehosafat urmiñbe Yehoram. Yehoram urmiñbe Usia.

⁹ Usia urmiñbe Yotam. Yotam urmiñbe Ahas. Ahas urmiñbe Hesekia.

¹⁰ Hesekia urmiñbe Manase. Manase urmiñbe Emon. Emon urmiñbe Yosaia.

¹¹ Irkeb Yosaia urmiñbe Yehoiakinya kulinj yagoya.

Yehoiakinya kulinj wenyabé hinhanyabe Babilon nañore niñ fulenj mar beleñ wanj gasa yirde bul yirde metenj marmiñ yirniñ yenj Babilon yukamiñ.

¹² Be, Babilon yukamiñ go mulgañ henj nañamde kwamiñ. Irdeb Yehoiakinbe urmiñ Sealtiel miyjanj hiriñ. Sealtiel urmiñbe Serubabel.

¹³ Serubabel urmiñbe Abiut. Abiut urmiñbe Eliakim. Eliakim urmiñbe Aso.

¹⁴ Be, Aso urmiñbe Sadok. Sadok urmiñbe Akim. Akim urmiñbe Eliut.

¹⁵ Eliut urmiñbe Eleasa. Eleasa urmiñbe Matan. Matan urmiñbe Yekop.

¹⁶ Irkeb Yekop urmiñbe Yosep. Yosepbe Maria uñ. Maria binde matbe Yesu Kristu* gogo forok yirinj.

¹⁷ Ningeb Abraham hitte mat wanj wanj Dewit hitte hiriñ goyen asi basanjinj yagobe tumjanj 14. Irde Dewit hitte mat wanj wanjbe Babilon niñ mar beleñ gasa yirde Babilon yukaminde goyenter wor asi basanjinj yagobe 14 po. Irdeb gor mat wanj wanj Yesu Kristu kawanj hiriñde gor wor 14 po.

*Maria beleñ Yesu kawanj kiriyinj
(Luk 2:1-7)*

¹⁸ Be, Yesu Kristu kawanj hiriñ gobe gahade: milij Mariabe Yosep niñ tubul tenj untek yenj merem tiyaminj gega, Mariabe Yosep goya tumjanj ma henja bij yanj hiriñ. Irkeb Yosep beleñ kenej bebak tiyyinj. Goyenpoga dirinj gobe Holi Spirityen tarende Maria binde forok yirinj goyen ma nurdeb kukuwamjenj nuryinj.

¹⁹ Gega Maria goyen tetek al Yosep gobe al huwak ulinjde merem moñ geb, goyen kenejbe kawan po takira tike al budam nurkeb Maria go memya henj henj ge iginj ma nurde bada henj dahan mat kura balminj tubul timewonj yenj nurde hinjin.

²⁰ Goyenbe goke dufay henj hikeyab Al Kurunyen miyonj beleñ mitere forok yenjbe inyinj. “Dewit asem Yosep, gebe Maria tenj tenj al beleñ dahan wet kura ginen ginen niñ kafura henj bada ma hawayinj. Dirinj binde hi gobe Holi Spirityen tarende forok yiyinj. ²¹ Ningeb binde hi gobe dirinj al dirinj kawanj kiryenj. Yenj beleñ gab alya bereyaminj mata bulun tenj hañ bana mat yumulgan tiyyenj. Ningeb denjembe ‘Yesu’† inyinj,” inyinj.

²² Be, mata kurunj gabe Doyan Al Kurunj beleñ mere basanj almiñ momoñ irke basanj henj tagalyinj goyen gogo forok yirinj.

²³ Mere tiyyinj gobe gahade: “Bere foroj kura alya ma kuñ hitinj beleñ binj henjbe dirinj al dirinj kura kawanj kiryenj. Irkeb ‘Immanuel’ innayinj,” inyinj. Immanuel gote miybe ‘Al Kurunjbe neñya hite’.

²⁴ Be, Yosep go mite tiyyinjde mat huwardeb Al Kurunyen miyonj beleñ sanjinj po mere iryinj gwahade po Maria goyen tenj yaminde kuriñ. ²⁵ Goyenbe yenyabé ma ferde hinaryum. Kuñ kuñbe Maria gobe dirinj al dirinj kawanj kiriyinj. Irkeb Yosep beleñ “Yesu” inyinj.

* ^{1:16}: Kristu gobe Hiburu mere matbe Mesaia. Gote miybe alya bereya Al Kurunj hitte Yumulgan tenj tenj Al. † ^{1:21}: Denje gote miybe “Dumulgan tenj tenj Al”.

2

Nanya yenej bebak teñ teñ mar Yesu kinnij yen wayamij

¹ Be, Yesube Herot Yudia nañare niñ doyan al kurun hinhinya Yudia naña bana goñ niñ taun dirñej kura Betlehem gor kawan hirinj. Be, dirinj go kawan hirin kamereb naña wañ wañ beleñ niñ mar kura Yerusalem taunde wayamij. Mel gobe dinambe yenenjebe kame da mata kura forok yiyyen goyen bebak teñ hanjen mar.

² Be, mel go wanbe gusunjan hamiñ. "Yudia nañare niñ doyan al kurun hiyyen al gayamunj ga forok yiyyun gobe dare hi? Naña wañ wañ beleñ mat dinambemij kenenjebe dolon irniñ yen gago wayhet," yaminj.

³ Be, Herot go mere goyen nurdeb, "Dirinj gore kame kurun hen asogo nirdé gasunje tiyyen," yenejbe kafura hirinj. Yerusalem taunde hinhan mar wor budam wor po mere go nurdeb dirinj goke teñ kanduk bulunj kura forok yiyyen yen kafura hamiñ.

⁴ Irkeb Herot beleñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyan marte karkuwanyabe Moseyen saba tagal tagal marya hoy yirdeb, "Mesaiabe damde kawan hiyyen," yinej gusunjanj yiryinj.

⁵ Irkeb wol henbe, "Yudia nañare niñ taun Betlehem gor kawan hiyyen. Al Kurunyen mere basan al kura beleñbe gahade kayyinj:

⁶ 'Be, denj Betlehem niñ mar,
denj hitte al kura forok yen nere alya
bereya Israel mar gote doyan al ku-
runj hiyyen.

Irkeb denjtiñ dirñej goyen kurun
hiyyen.

Ninjeb denjbe Yudia naña bana goñ niñ al
denjey yan mar gote folek,' yitiñ hi.
Maika 5:2

Ninjeb Mesaiabe Betlehem forok yiyyen,"
inamij.

⁷ Irkeb Herot beleñ dirinj gobe dahan
naña kawan hirin goyen bebak tiye yenejbe
naña wañ wañ beleñ niñ al karwo dinambe
yenej bebak teñ teñ mar goyen
balminde hoy yirdeb, "Daha naña wor
po dinambe goyen forok yiyyun?" yinkeb
gwaha naña kintij inej momoj iramij.

⁸ Irkeb Herot beleñ usi yirdeb, "Betlehem
kunañ. Kunjbe dirinj goke keñkela po
nañkenayinj. Kenenjebe aran po wañ
momoñ nirnayinj. Irkeb ne wor kunjbe dolon
ireñ," yinyinj.

⁹ Be, mel gobe Herot beleñ gwaha yinkeb
Betlehem kuniñ yen kwamij. Irkeb dinambe
naña wañ wañ beleñ kenamij
goyen naña kota meheñ hen kunjbe dirinj
hinhin ya turte gor bada hirinj.

¹⁰ Dinambe
gore gwaha tike kenenjebe mel go amanej
nuramij.

¹¹ Irdeb ya bana hurkuñ dirinjya

miliñya goyen yenejbe dokolhoñ yugulun
teñ dirinj goyen doloñ iramij. Irdeb det
kura dirinj go unniñ yen yawayamij goyen
hol yirdeb unamij. Gol horaya det kura
toropa yara kake hamij teñ hiyen gwa-
hade goyabe guram hamnej iñij wor po
yawayamij goyen unamij.

¹² Be, Al Ku-
runyen miyonj beleñ mitere, "Mulgan hen
Herot hitte ma kunayinj," yinej hayhay
yiryinj. Irkeb beleñ hoyan mat nañam
kwamij.

*Yosep beleñ Yesuya milinj Mariaya yade
Isip kuriñ*

¹³ Mel go kukeb Al Kurunyen miyonj
beleñ mitere Yosep hitte forok yenejbe,
"Herot beleñ dirinj gayen maymeke kami
yen nañkenej tiya. Ninjeb huwarde
dirinjya miliñya gayen yade busaharde Isip
nañare kunj gon hinayinj. Irdeb ne po
doyan nirdé hinayinj. Mulgan henaj din-
meke gab mulgan henayinj," inyinj.

¹⁴ Be,
Yosep go biñ bak yeke huwarde wawuj
goyen po ire miliñya go yadet busa-
harde Isip nañare kwamij.

¹⁵⁻¹⁸ Irkeb
Herot gobe doyan hemanjbe naña wañ wañ
beleñ niñ mar gobe usi nirañ yen
nurdet biñ ar wor po yiriñ.

Irkeb Betle-
hemya tiyuj mukneñ binjanj bana goñ
niñ al dirinj dirñej damam irawa mat
bam beleñ gobe tumnaj gasa yirke kam-
nanj yen fulenjá marmij hulyanj yiriñj.

Gobe naña wañ wañ beleñ niñ mar beleñ
hanjkapyá wor po nañamde dinambe
kenamijde gor mat gagasiya damaya kappyan
henjbe gogo, "Dirinjbe damam irawa mat
bam beleñbe gosa yirnayinj," yinyinj.

Go tiyyinj gobe bikkenj Al Kurunyen mere
basan al Yeremaia beleñ yiriñ goyen forok
yiriñj. Meremjinbe gahade:

"Al belein al kura Rama taunde biñ misin
kater esen obam ter epte ma teñ
hike nuramij.

Esen gobe Resel beleñ dirñej weñ kamde
pasi hamij goke esen hinhin.

Ninjeb al kura beleñ yolja irke bada hetek
moñ," yitiñ hi.

Yeremaia 31:15

Be, Yosepja dirinjmiñjyabe go kun Isip
hike hiket Herot go kamij. Irke gab
mulgan hamij. Go tiyamij gobe Doyan
Al Kurun beleñ, "Urnebe Isip naña tubul
teñ wañ wañ niñ hoy irminj,"* yiriñ goyen
mere basan almiñ Hosea mere irke basan
hen tagalyinj goyen gogo forok yiriñj.

*Yosepja dirinjmiñjyabe Israel nañare
mulgan hamij*

¹⁹ Be, kame Herot go kamkeb Doyan
Al Kurunyen miyonj beleñ Yosep Isip hin-
hinya goyen mitere forok yenejbe,

²⁰ "Yosep,
dirinjga mayniñ yen hinhan marbe kamañ.

* 2:15-18: Hosea 11:1

Ninjeb huwarde ire milinya yade Israel nañare mulgañ henayin,” inyin. ²¹ Irkeb huwarde ire milinya goyen yade mulgañ heñ Israel kwamin. ²² Goyenbe al kura beñen, “Akelaus beñen naniñde gasuñ teñ Yuda nañare niñ doyan al kurun Herot[†] hiyun,” yeke nurdeb kafura heñ gor kutek ma iryin. Irkeb sopte po mitere Al Kurunyen miyon beñen, “Galili nañare kunañin,” inkeb Galili kwamin. ²³ Kuñbe taun kura Nasaret ineq hanÿende gor keperamin. Gobe bikken Al Kurun beñen, “Nasaret niñ al ineq hinayin,” yirin goyen mere basañ marmiñ mere yirkeb basañ heñ tagalamin gwahade goyen po forok yirin.

3

*Yon Baptais beñen mere tagalde hinhin
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)*

¹ Be, dama budam kukeb al kura Yon Baptais ineq hinhan goyen Yudia nañare sawsawa po kurun naña bana goñ wañbe saba tagal tagal miñ uryin. ² Saba teñ hinhin gobe gahade: “Al Kurun beñen alya bereyamin doyan yirtek nalube bikken binde hihi. Ninjeb yen yufuk bana hitek yen nurde hanj kenem mata buluñtij yubul ten yen ge bitij mulgañ henayin,” yineñ hinhin. ³ Meten goyen teñ hinhin al Yon Baptais goke bikken Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beñen gaha yirin:

“Sawsawa po kurun naña bana goñ al kura forok yenbe alya bereyai beñen Doyan Al Kurunyen mere nurde gama ird ird nin dufay gitik ten teñ ge gahade kuware tagalde hiyen:

‘Doyan Al Kurunyen beñen kernan. Beñenmin sope irde huwa irnan,’ yen hiyen,” yen kayyin. *Aisaia 40:3*

⁴ Be, al gote ulijhorbe dapñia kamel wuynej beñen irtin goyen hor irdebat dapñia sikken gore po kanjiñ irde ulijhor goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdebat biñgeminbe gusuya yalanju fimiñia po nene hiyen. ⁵ Irkeb Yudia naña bana goñ niñ taun kurun Yerusalemya naña bana goñ niñ taun hoyan hoyanyaÑe Yodan fe siñia bana goñ niñ marya kurun goyen Yon hitte kuñbe ⁶ mata buluñmin ge Al Kurun pohogay irkeb Yon beñen Yodan fe bana baptais yirde hinhin.

⁷ Be, Yuda marte tikula sañiñ po gama irde hanjen Farisi marya Sadusi marya budam Yon beñen al baptais yirde hinhinde gor wake yenenbe, “Denbe mata buluñ po teñ hanj gega, mali baptais tiniñ yen wayhan? Den gab dufaytin buluñ wor po kunere dirneñ wen yara. Goyenbe

mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar ma kentek yen nurde hanj? Gauñ beñen gwaha dinun? Epte ma wor po busaharnayin geb! ⁸ Ninjeb Al Kurunyen bearar bana ma hitek yen nurde hanj kenem mata buluñtij yubul ten yen ge bitij mulgañ hanj gote igineñ Al Kurun diliñde mata igin huwak goyen po teñ hinayin. ⁹ Irde dindiken ge yen, ‘Nenbe Abraham dirneñ wen,’ ma yen hinayin. Al Kurunbe igin hora gayen yade Abrahamyen dirneñ wen yiryeñ geb, mata buluñtij ma yubul tinayinbe meretiñ gobe miñ minjmoñ wor po hiyyen. ¹⁰ Be, saporbe bikken he miñde kerd kerd niñ ep irtin hi yara Al Kurun beñen mata buluñtij gote murungem duntek binde wor po hi. Ninjeb he kura igineñ ma heñ hiyen gobe ilde kak alare temeynayin go gwahade goyen po, deñ gayen mata buluñtij yubul ma tinayinbe Al Kurun beñen dakira teñ kak alare dimiyyen.

¹¹ ‘Nebe mata buluñtij yubul ten Al Kurun niñ bitij mulgañ hekeb fe uliñ po baptais dirde hime. Goyenbe harhokner al kura wayyen. Al gote tarenbe kurun wor po. Yenbe al turjuñ yañ wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge teñ meten kurun titek hime. Kahanj basañmin teñ kuñ kun gobe meten kurun moñ gega, goyen wor epte moñ yen nurde hime. Yen beñen gab Holi Spiritya kakya beñen baptais diryen. ¹² Irde yenbe al kura wit igineñ yawareñ yen kutummiñ tukun iginenya sikkienja pota yirde igineñbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkienbe yade kumga tiyyen go gwahade goyen diryen. Ninjeb al kame wayyen goreb meremiñ ma gama irde hinayin marbe kak hugiñen hitekde gor yimiyyen,’ yinyin.

*Yon Baptais beñen Yesu baptais iryin
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)*

¹³ Goyarebe Yesu gob Yon beñen baptais niri yenbe Galili nañare mat Yodan fete kurin. ¹⁴ Wake kenepbe Yon beñen pet teñbe, “Ge beñen gab ne baptais nirtek gega, danij bul mat, ‘Yen beñen baptais niri,’ yen ne hitte wayha?” inyin. ¹⁵ Irkeb Yesu beñen wol heñbe, “Mekerke hankabe ne nurhem gwahade nira. Gogab Al Kurunyen dufay huwak wor po goyen tumjan deyya beñen kawan forok iryen. Gwaha tiyen gab igin yen nurde hime,” inyin. Irkeb Yon beñen fe alare tukun baptais iryin.

¹⁶ Be, Yesu go baptais teñbe fe tubul teñ siñare wayyin. Wakeb goyare goyen po nañkiñ hol yirin. Hol yekeb Holi Spiritbe Yesu hitte nu foy ten kattinjen teñ yen hende keperke yingen kinyin. ¹⁷ Irkeb al melak kura nañkiñde mat, “Al gabe urne

† 2:22: Herot gobe Israel doyan irde hinhan doyan mar karkuwan gote denje.

bubulkunjé wor po. Yen ge amanen wor po nurde hime,” yirinj.

4

Ungura beleñ Yesu tuñaj uryiñ (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Be, baptais tirinj go kamereb Uñgura Satan beleñ tuñaj uri yenjbe Holi Spirit beleñ bul irde sawsawa po kurun nañja bana gon tukurinj. ² Be, nañkahalya wawunja 40 gayen binje kutnjare hinhin. Ningeb go kamereb binje bulun wor po iryinj. ³ Irkeb tuñaj urtek al beleñ wanbe, “Ge gayen Al Kurunj Urminj kenenbe hora ga yinke beret henanj,” inyinj. ⁴ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al Kurunyen asanđe, ‘Albe Al Kurunj beleñ mere titinj kurun goyen nurde sanjin henj hanjen. Munan binje hende po ma hanjen,’ gwahade katinj hi,” inyinj.

⁵ Go kamereb Uñgura beleñ Yesu go Yerusalem Al Kurunyen taun inenj hanjyende gor tukunbe Al Kurunyen ya balem kurun goyen hende hoyan wor pore kura gor tukuke huwaryinj. ⁶ Irkeb sopte po inyinj. “Al Kurunyen asanđebe gahade katinj hi:

‘Al Kurunj beleñ ge niñ teñ miyonmjn hulyan yirke wañ haninjde ganarkeb solok yawayin goyen
hora unjkuren beleñ munj kura kahange umulaw ma uryenj,’ yitij hi. *Tikij 9:11-12*

Ningeb ge gayen fudinde Al Kurunj Urminj kenenbe solok yawa,” inyinj. ⁷ Irkeb wol henjbe, “Goyen goke wor, ‘Al Kurunge tuñaj ma urayinj. Yenjbe Doyañ Al Kurunj geb,’ yenj asanđebe katinj hi,” inyinj.

⁸ Be, kura goya po tuñaj ure yenjbe Yesu goyen dugu kurunjde kura gor tukunbe megen niñ doyan mar karkuwau beleñ nañja doyan yirde hañ goya tareñmij turñunjan yanya kurun goyen tumñaj ikala iryinj. ⁹ Ikala irdeb, “Dokolhonje yugulun teñ dolon nirke gab det kurun yenha gayen yubul teñ gunenj,” inyinj. ¹⁰ Gwaha inkeb wol henjbe, “Satan, hoyan kwa! Asanđebe, ‘Al Kurunj po ga Doyañ Al Kurunge geb yende yufukde po henjbe yenj po dolon irde hayinj,’ yitij hi gobe ma nurde ha?” inyinj. ¹¹ Gwaha inkeb Uñgura go tubul teñ kurinj. Irkeb Al Kurunyen miyonj beleñ wañ Yesu faranj uramini.

*Yesu beleñ Galili nañare meteymjn miy uryiñ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

¹² Be, kamebe Yesu go Yon Baptais teñ fere teñ koyare keramij mere momoj goyen nurdebul mulgaj henj Galili nañare kurinj. ¹³ Kunj Nasaret tiyunjde hinhin. Munj kura hitjenn teñbe Kapeneam taunde kurkun gor hinhin. Kapeneam taun gobe

Galili fe ala kurunj goyen siñare Sebulunya Naptaliyat megeñde hinhin. ¹⁴ Be, Yesu go Kapeneam kurkuriñ gobe Al Kurunj beleñ mere basaj almiñ Aisaia momoj irke basanj henj tagalyinj goyen fudinde wor po forok yirinj. Merebe gahade:

¹⁵ “Sebulun megenjá Naptali megenjabe Galili makande kurkunj kurkunj beleñ kurunjde har.

Yenjbe Yodan fe siñaj kurhan har. Megeñ gabe Galili nañja bana har. Gonjbe Yuda mar moñ al miñ hoyan mananj gonj hanj.

¹⁶ Go mar gobe Al Kurunj ma nurde unenj mata bulun bana po henj kidoma bana hitjenn teñ hanjen goyen hulsi kurun kura kennayinj.

Al kidoma bana henj kamtiñ yara hanjen gobe

hulsi goyen forok yeke gote ureñ bana hinayinj,” yitij hi. *Aisaia 9:1-2*

¹⁷ Be, Yesu go Kapeneam henjabe saba tagal metejmjn miy uryiñ. Sabamiñjbe gahade: “Al Kurunj beleñ alya bereyamij doyanj yirtek nalube binde hihi. Ningeb yenj yufuk bana hitek yenj nurde hanj kenem mata bulunjiñ yubul teñ yenj ge bitinj mulganj henayinj,” yenj hinhin.

*Komatmjn kura hoy yiryij
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)*

¹⁸ Be, Galili makanj ferenjaj goyen kunjyabe Saimon denem kurabe Pitaya kulinj Andruya makanjde kamanj temeyde hike yinyinj. Ire itinjá gobe makanj dapná yad yad mar. ¹⁹ Kunj yenenjbe yinyinj. “Wayyi. Wañ gama niryi. Irkeb al yade Al Kurunj hitte yukuñ yukuñ mar direñj,” yinyinj. ²⁰ Gwaha yinkeb goyare po kamanjmij yago yubul teñ Yesu gama iraryum.

²¹ Muñ kura kutnej tenjbe ire itinjá hoyan Yemsya Yonyabe naniñ Sebediya hakware henj kamanjmij sope yirde hike ²² yenenjbe hoy yiryij. Irkeb ire itinjá gore wor naniñ Sebedi goyen hakware gor po tubul tenjbe Yesu gama iraryum.

*Garbam mar sope yiryij
(Luk 6:17-19)*

²³ Be, Yesu go Galili nañja bana goyen kunjbe Yuda marte gabu yayañ saba teñ Al Kurunj beleñ alya bereyamij doyanj yird yird mere iginj goke tagaldeb alya bereya garbammiñ kurayen kurayen mananj goyen guram yirke iginj henj hinhan.

²⁴ Irkeb yenj mata tiyyinj goyen Siria nañare niñ mar wor nurtinj ala tiyaminj. Irdeb garbam kurayen kurayen goyen yukuteke sope yiri yenj Yesu hitte yawayaminj. Alya bereya uliñ misiñ kurun minyanj, unjuram yanj, bu tonej minyanj, tonanj kukuwa minyanjabe uliñ kamtiñj goyen yad

wayamij. Irkeb tumjanj guram yirde sope yiryin. ²⁵ Be, Galili naŋa, Dekapolis* naŋa, Yudia naŋa, Yodan fe siŋa bana goŋ niŋ maryam Yerusalem taun kurunde gor niŋ maryam budam waŋ Yesu gama iraminj.

5

Amaŋ heŋ hinayin (Luk 6:20-23)

¹ Be, Yesu beleŋ al buda kurunj go yenerenbe dondonjenje hurkunj kipiryin. Komatminj yago wor yen hinhinde gor hurkamij. ² Irkeb sabamiŋ miŋ uryinj. Sabamiŋbe gahade:

³ “Be, al kura nindikenbe epte moŋ yen Al Kurunj niŋ po nurde hinayin mar gobe Al Kurunj beleŋ alyá bereyamij doyan yirde hi bana goŋ hinayin.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁴ “Al Kura mata bulunjmiŋ ge kanduknejwor po nurde haŋ marbe Al Kurunj beleŋ biŋ yurum yiryen.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁵ “Al kura neŋ harhet harhet ma teŋ haŋ marbe kame Al Kurunj beleŋ megen kurunj gayen yunké yende hiyyen.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁶ “Al kura Al Kurunj diliŋde mata huwak teŋ niŋ feya binjeyə niŋ kamtiŋen teŋ haŋ marbe Al Kurunj beleŋ mata huwak goyen yunenj hiyyen.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁷ “Al kura al hoyan niŋ buninen nurde yunenj haŋ mar gobe Al Kurunj wor buninen nurde yunenj hiyyen.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁸ “Al kura biŋde dufay bulunj ma kerde haŋ marbe Al Kurunj keneŋ hinayin.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

⁹ “Al kura fulenjaya kandukya yisikamide awalikde heŋ heŋ mata forok irde haŋ marbe Al Kurunj beleŋ dirinjne weŋ yinyenj.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

¹⁰ “Al kura Al Kurunj diliŋde mata huwak teŋ hike al hoyan beleŋ bulunj bulunj yirkje kanduk kurayen kurayen yeneŋ haŋ marbe Al Kurunj beleŋ alyá bereyamij doyan yirde hi bana goŋ hinayin.

Ningeb goke amanenj nurde hinayin.

¹¹ “Be, ne gama nirde hike al beleŋ goke iginj ma nurde sukal dirde bulunj bulunj dirde mere bulunj kurayen kurayen ultinjde irde hinayin. Goyenbe goke ma nurde aman heŋ hinayin. ¹² Kanduk teŋ hinayin gote murunjgembe Al Kurunj beleŋ kurunj dunyenj. Ningeb goke amanenj nurde hinayin. Mata gobe tiŋen moŋ. Bikken Al Kurunyen mere basanj mar yirde hinhan

gwahade goyen po, denj wor gwaha dirde hinayin,” yinyinj.

Hulsiya fawya

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ Irdeb sopte po yinyinj. “Denjbe al hanj kurunj gate faw yara. Fawbe metenj minyanj. Goyenbe daha wet kura teŋ bulunj hiyyenbe daha mat sopte iginj irtek? Epte moŋ. Ningeb faw bulunj hitin gobe wok irtek. Irkeb al beleŋ ufurka teŋ kuj hinayin.

¹⁴ “Irde denjbe al megen haŋ kurunj gate hulsi yara. Taun kurunj kura dondonjenje hi gobe epte ma banare hiyyen. ¹⁵ Gwahade goyen po al kura epte ma hulsi usun urde teŋ koron po aw uryenj. Gwahade yarab teŋ hende binjguŋ irkeb al ya biŋ bana hinayin goyen tumjanj hulsire hinayin. ¹⁶ Gwahade goyen po deŋbe hulsi yara hen Al Kurunj diliŋde mata wukken goyen al yikala yirde hinayin. Gogab matatinj iginj goyen yenerenbe Al Kurunj sanjŋ minyanj goyen isoka irde hinayin.

Al Kurunyen mere sanjŋ ire yen wamiriŋ

¹⁷ “Be, moŋo ne gayen nenenbe dufaytiŋdeb, ‘Yen beleŋbe Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte sabaya goyen walde pasi hewe yen wayyin,’ yen ma nurnayin. Nebe saba goyen wale yen ma wamiriŋ. Gwaha titiŋbe mere gote miŋ wor po goyen teŋ kawan irmeke nurnaj yen wamiriŋ. ¹⁸ Fudinde wor po dinenj hime. Megeňya naŋkiňya hiriryen goya goyen sabamiŋ gote mere bilmiŋ katinj goyen unkurenj muŋ kura bana ma kuyenj. Henj heŋbe sabamij gote igineŋ tumjanj forok yenayin. ¹⁹ Ningeb al kura sabamiŋ kura gama irtek metenj moŋ wor po goyen pel irde go ma gama irdeb al hoyan wor go goya gama irde ma inyenj al gobe Al Kurunj beleŋ alyá bereyamij doyan yird yird bana goŋ dejenj moŋ hiyyenj. Munaj al kura sabamiŋ gama irde al hoyan saba yiryenj al gobe Al Kurunj beleŋ alyá bereyamij doyan yird yird bana goŋ dejenj kurunj wor po hiyyenj. ²⁰ Fudinde wor po dinenj hime. Denj mata huwak teŋ hinayin goyen Farisi maryam Moseyen saba maryat mata huwak goyen fole ma irnayinbe fudinde wor po epte ma Al Kurunj beleŋ alyá bereyamij doyan yirde hi bana goŋ hurkunayin.

Kanduk sope ird ird mata

²¹ “Be, bikkenjbe Moseyen sabareb taytiŋ yagobe, ‘Al ma gasa yirke kamnayin. Munaj al kura gwaha tiyyenbe merere huwarde murunjem bulunj tiyyenj,’ yintiŋ goyen deŋbe nurde hanjen gogo. ²² Goyenpoga nebe go hende gaha dinenj

* ^{4:25}: Dekapolis gote miŋbe “10 taun haŋ.”

tihim: al kura kadom inen tiyyen al gobe merere huwaryen. Gwahade goyen po, al kura kadom, ‘Dufaygem mon,’ inyen wor merem yan hen Yuda marte doyan mar dilinje huwaryen. Irde al kura belen kadom kura, ‘Gebe kukuwa,’ inyenbe kak alare kuyen.

²³ “Ningeb Al Kurun galak ire yen altare gor det yukun henjab kadge kura belen bulun nurd guntin goyen bege bak yekeb ²⁴ detge go alta dilin mar gor po yubul ten kun kadge goya kanduk go sope irde awalik hen gab mulgañ hen Al Kurun galak irayin.

²⁵ “Be, al kura merem yan girde merere gukun hikeyab aranj po kanduktirin go belen kun henja sope iriryen. Mongo kun merere huwarkeb mere nurd nurd al belen gade kimyaj titmin haninde giryen. Irkeb kimyaj titmin belen gade fere girde koyare gernayin geb. ²⁶ Fudinde wor po dinen hime. Kat sinjare kwen yenje hora gwahade kerayin gintin goyen tumjan po kerde pasi irde gab sinjare kwayin geb,” yinyin.

Al berem yanbe huwak po hinayin

²⁷ Irde sopte yinyin. “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al berem yanbe bere hoyan ma duwan yirde hinayin. Irde bere wor al hoyan ma duwan yirde hinayin,’ yitin. ²⁸ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: al kura bere kura keneñ gwaha irmewon yen bin huwaryen gobe bikken bere hoyanya duwan ten ten mata bulun goyen binde tiyyen. ²⁹⁻³⁰ Mongo ulge kurhan kura belen mata bulun tike ulge tumjan kak alare kwak geb, bulun tiyyen go po teñ sinja irayin. Delge yase belen mata bulun tikeb goyen marde temeyayin. Hange yase belen mata bulun tikeb go wor walde temeyayin.

Bere takira teñ teñ mata

(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Be, denje ‘Al kura berem takira tiye yenje takira teñ ten asan kan haninde kerdebe takira tiyyen,’ gwaha yenj hike nurde hanjen. ³² Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: al kura berem go al hoyan ma duwan irde hikeya epte ma takira tiyyen. Takira tike bere go kun al hoyan tiyyenbe bere goya uñ gergen goya Al Kurun dilinje leplep mata teñ har yen yinyen. Goyenbe Al Kurun belen uñ bikkék gore yirke tahar yen uñ bikkek go minje iryen.” yinyin.

Binja teñ teñ mata

³³ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Bikkék Moseyen sabarebe taytin yago, ‘Binja teñ henja usi ma teñ hinayin. Al Kurun hitte binja teñbe binja tiyyayin goyen po gama irayin,’ yintin goyen deñ wor nurde hanjen

gogo. ³⁴⁻³⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: nankjibe Al Kurunyen maroro gasun. Irde megerje yende kahan kerd kerd gasun. Irde Yerusalembe Doyan Al Kurun gote taun. Ningeb binja tiniñ yen goya det goyen goya deñe ma yurnayin. ³⁶ Tonantjin yuwaljen unküreñ kura goyen tarentijde epte ma umjam hoyan irnayin. Ningeb binja tenja tonantjin ma deñe urnayin. ³⁷ Huginjen mere fudinde po yenj hinayin. Ningeb mere kura fudinde kenem, ‘Fudinde,’ yenayin. Munaj fudinde mon keneñbe ‘Fudinde mon,’ po yenayin. Go hende mere kura sopte tinayinbe mere gobe Al Buluñ hitte mat wayyen.

Wol henj henj mata (Luk 6:29-30)

³⁸ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al kura belen delge upul tikeb ge belen wor wol henj dilin upul tiyayin. Irde misinje yufele tikeb ge belen wor wol henj misinj yufele tiyayin,’ yitin. ³⁹ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: al kura bulun dirke goya matamij go wol ma hawayin. Al kura wan ulunge yase belen senj gurke goya wol ma henj kurhan wor tigiri ten unayin. ⁴⁰ Irde al kura ulinhorge goke po ten merere geren tikeb buninjen irde meñe dibage manan unayin. ⁴¹ Irde al kura parsay girde, ‘Kandukne ten 1 kilomita kwa,’ ginkeb faran ure yenurde kandukmin ten tebañ 1 kilomita kwayin. ⁴² Irde al kura det kuran amu henj gusunjan girkeb mali po teñ unayin. Munaj al kura wan detge kura beljen tewe ginkeya ga basinja ma irayin.

Asogo

(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen gogo: ‘Kadtin yago niñ amanjen nurd yunen hinayin. Irde asogotinje bulun bulun yirde hinayin,’ yitin. ⁴⁴⁻⁴⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: Al Kurunjibe al iginja bulunya tumjanje nanjaya kigarinya yunen hiyen. Ningeb asogotinje ge amanjen nurde yunen hinayin. Irde bulun bulun dirde hinayin mar gobe Al Kurun belen faraq yuri yen Al Kurun gusunjan irde hinayin. Gogabe denje Al Kurun tareñmij kurun wor po gote dirjen wen iginj hinayin. ⁴⁶ Be, al kura den ge amanjen nurde duneñ hinayin mar goke po amanjen nurnayinbe Al Kurun belen gote murungem dunyen yen nurde han? Mon. Teks yad yad marbe mata bulun mar yinen hanjen goyen wor kadom ge amanjen nurde iginj iginj yirde hanjen. ⁴⁷ Yuda mar mon al miñ hoyan wor kadom mere gird ten iginj iginj yirde hanjen. Ningeb kadtin yago po mere yirde iginj iginj yirde hinayinbe matatinjbe mel

gote folek yen nurde hañ? Moñ. ⁴⁸ Nantij Al Kuruj tareñ miñy়an gobe huwak wor po geb, deñ dirnaj weñ wor gwahade go po huwak hinayinj, yinyinj.

6

Al faraj yurd yurd mata

¹ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyinj: "Be, Al Kurun diliñde mata igin teñ hinijyen be kenjekela dufay heñ ga mata teñ hinayinj. Al denke po ga mata teñ hinij ma yeñ hinayinj. Gwahade tinañjbe Adotij Al Kuruj sanjij miñy়an gore matatinj gote murungem ma dunyenj. ² Usi marbe al beleñ denen turuj dirnaj yenbe al buniñej faraj yurnij yen gabu yayanj, kurabe beleñyan huwarde bigul fu irde ga mata teñ hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Fudinde wor po dinen hime. Matamij gote murungembe al beleñ turuj yirde hinayinj goya go po tenayinj. Kamebe hubu wor po geb. ³ Niñgeb al buniñej kura faraj yurnij yenbe balmij po mata teñ hinayinj. Hantiñ yase beleñ mata igin kura tike goya hantiñ tapa beleñ go ma nuryenj. ⁴ Gwahade goyen po al buniñej faraj yurnij yenbe al ma denen hikeya faraj yurde hinayinj. Irkeb Nantij Al Kuruj tareñ miñy়an gore al faraj yurd yurd mata banare teñ hinayinj gote murungem dunyenj.

Al Kuruj mere ird ird mata (Luk 11:2-4)

⁵ "Be, usi marbe Al Kuruj mere irniñ yenbe al denen turuj dirnaj yen gabu yayanj, kurabe beleñ kogorhonyan al budam kuñ waj teñ hanjende gor huwarde Al Kuruj mere irde hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Fudinde dinen hime. Matamij gote murungembe al beleñ turuj yirde hinayinj goya go po tenayinj. Kamebe hubu wor po. ⁶ Niñgeb Al Kuruj mere irniñ yenbe yatinj bana hurkuñ yame tanjbe Nantij Al Kuruj banare hi goyen mere irde hinayinj. Gogab Nantij beleñ banare heñ balmij mata teñ hinayinj goyen denenje gote murungem dunyenj.

⁷ "Yuda mar moñ al miñ hoyaj beleñ unjuramiñ dolon yirde henja merenininj nurnayinj yen mere sobamde po yen tebañ teñ hanjen. Goyenbe deñbe Al Kuruj mere irniñ yen goya gwaha ma teñ hinayinj. ⁸ Adotij Al Kurujbe deñ beleñ gusunjanj ma irkeya blikken det goke nurde han yen nurde hi. Niñgeb mel go teñ hanj gwaha ma teñ hinayinj. ⁹ Niñgeb Al Kuruj mere irniñ yenbe gaha yen hinayinj:

Adoniniñ, gebe kuruj wor po.

Huginjen turuj girde hitek.

¹⁰ Gere alya bereya doyan yird yird mata goyen kawan forok irayinj.

Irdeb dufayger meteñ teñ gote igineñ ge hayende gor iginj wor po forok yirde hayen gwahade goyen po, megen gayen wor forok yirde hayinj.

¹¹ Irdeb hañkayen binjebé gwaha mat nene ep nenayinj yenbe gwahade po dunenj hayinj.

¹² Irdeb al hoyan beleñ buluñ dirke mata bulunjinj halde yuneñ hityen gwahade goyen po, mata bulunjinj halde dunenj hayinj.

¹³ Irdeb dubul tike tuñañ buluñ bana ma kattek. Irde Al Buluñ hanjende mat dumulgan tiyayinj.

¹⁴ Ningeb al kura buluñ dirkeb mata bulunjinj goyen halde yunnayinj. Gogab Adotij tareñmij kuruj gore wor mata bulunjinj halde dunyeñ. ¹⁵ Munañ al kura buluñ dirkeb halde ma yunnayinj goyen Adotij tareñmij kuruj gore wor mata bulunjinj go ma halde dunyenj.

Binjeb kutja ird ird mata

¹⁶ "Be, usi marbe binjeb kutja irde henjyabe kimiñ algup neke tupi sam tikeb al beleñ yenenj mel gabe gwaha teñ hanjen dennan yen nurde mata teñ hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Matamij gote murungembe al beleñ turuj yirde hinayinj goya go po tenayinj. Kamebe hubu wor po. ¹⁷ Niñgeb binjeb kutja irde henjyabe fe gemde tonanjiñ par teñ kutnjare hite yara ma teñ kuñ hinayinj. ¹⁸ Gogab binjeb kutnjare hinayinj goyen al beleñ gwaha teñ hanj yen ma deneñ hinayinj. Goyenbe Adotij banare hi gobe nurde hiyenj. Niñgeb mata balmijde teñ hinayinj goyen gote murungem dunyenj.

Megen niñ samuj (Luk 12:33-34)

¹⁹ "Be, megen niñ samujbe sisige beleñ walnayinj, kurab kawe mar beleñ kawe dirnayinj. Irde kurabe tiktuk irde buluñ henayinj. Niñgeb dindiken ge nurde samuj yade buda ma yirde hinayinj. ²⁰ Gwahade yarabe samunjtiñ goyen yade al faraj yurde hinayinj. Irkeb Al Kuruj beleñ gote murungem igin wor po goyen kame dunen yenbe gasumjinde yerde hiyenj. Gobe det kura beleñ epte ma buluñ yirnayinj. ²¹ Dufaytinj kurujbe samunjtiñ hiyende gor po hiyenj geb, gago momon dirde hime.

²² "Be, diltiñbe ultinđe hulsi yara. Niñgeb diltiñ iginj hinayinjbe hulsire hanj yara Al Kurujyen samuj banare hi goyen keneñ kenjekela bebak teñ hinayinj geb, heñ hentij iginj wor po hiyyenj. ²³ Munañ diltiñ bulunbe samunjmiñ epte ma keneñ bebak teñ megen niñ samuj nin po nurde hinayinj geb, heñ hentij gobe kidoma beleñ po aw duryenj. Niñgeb Al Kurujyen samuj

banare hi goyen kenen bebak titek yarabe bebak ma tinayinbe henj heñtiñbe bulun wor po hiyyen.²⁴ Albe epte ma wawuj uñkurenje po doyaj al irawa niñ metej teñ yunyen. Epte moñ wor po. Gwaha titjenje doyaj al kurabe harhok unyen. Munaj kurabe amaner nurd unenj kenjekla awalik irde hiyen. Ningeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurunya horaya tumjanje metej teñ yunnayin.

*Henj heñge niñ ug po ma dufay hawayin
(Luk 12:22-31)*

²⁵ “Ningeb fudinde dinej hime. Megen gar henja daha mat binjeya feya netek, irde ulninindebe da yade umña teñ hitek yenjbe henj heñtiñ ge ugur po ma dufay henj hinayin. Binjeba igin gega, gore po epte ma henj heñtiñ igin iryen. Ultiñ umña manaj gwahade po ultiñ igin ma iryen.²⁶ Be, nu niñ nurnan. Yenjbe binjey ma harde hanjen. Irde sak yeke yade binjey yadi yerd yerd yare ma yerde hanjen. Goyenbe Al Kurun beleñ paka yirde hiyen. Al Kurun sanjin minjan beleñ nu wor gogo kenjekla po doyaj yirde hiyen. Munaj denjbe nu gote folek wor po geb, dahadem Al Kurun beleñ denenj wasak tike binjey kamnayin? Epte moñ geb.²⁷ Den gayen kura megen gar henj henj niñ ugur po dufay henayinbe igin nalutinj goyen muñ kura siñgir irde ulyanje hinayin? Epte moñ.

²⁸ “Irde danij geb ultiñ umña niñ ugur po dufay henj hanjen? Yamun fuwalabe yenenjin igin muñ wor po goke nurnan. Yenjbe ulin umña niñ metej ma ten ulinjhor kura ma gada yirde hanjen.²⁹ Goyenbe fudinde wor po dinej hime. Bikken Israelyen doyaj al kurun Solomonbe ulin umña kusamun wor po yerde hinhin. Goyenpoga ulin umnjom igin wor po gore yamun fuwala goyen epte ma fole yirtek hinhan.³⁰ Yamun fugala gobe nalu sobamde ma hanjen. Hanjka hinayin, gisebe al beleñ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamun fugala gobe det kurun kura gogo moñ gega, Al Kurun beleñ doyaj yirde umña yirde hiyen geb, denjbe danij ulninin umña ma gitik ten dunyen yenj goke ugur po dufay henj hanj? Denjbe Al Kurun niñ hekken wor po ma nurde hanj.³¹ Ningeb da binjey netek, da fe netek, irde da yade ulninin umña titek yenj goke dufay ugur po ma henj hinayin.³² Megen niñ mar ne niñ ma nurde hanj gore gab det budam kurun gwahade goyen yad yad niñ ugur po dufay henj goke kandukjenj nurde hanjen. Goyenbe Adotinj Al Kurun sanjin minjan gobe det goke nurde hanj yen bikken denenj hiyen.³³ Ningeb denjbe Al Kurun beleñ doyaj dirda mata huwak teñ tenja niñ wa nurde hinayin. Irke gab Al

Kuruj beleñ denj det kuranj nurde hinayin kuruj goyen wor dunen hiyen.³⁴ Ningeb sopte fay urkeb daha titek yenj goke dufay ugur po ma henj hinayin. Fay urke gab gwaha kura tiye yenj nurnayin. Hanjkenyen kandukbe hanjkenyen po, munaj giseyenbe giseyen po geb,” yinyinj.

7

Kadtinjde mata goke buluj mat ma yawayinj

(Luk 6:37-38,41-42)

¹⁻² Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Al kura kadom mata tike kenerjbe, ‘Nebe igin, munaj yenjbe buluj teñ hi,’ yiyyenjbe al go wor Al Kuruj beleñ gwaha po iryen. Al kadtinj kurata mata daha mat kennayinjbe Al Kuruj wor gwaha mat dinyen. Ningeb al kadtinj beleñ mata kura tike goya denj beleñ, ‘Neñbe huwak,’ yenj nurde, ‘Al gobe danij buluj tiya?’ ma yenj hinayin. Mongo Al Kuruj beleñ denj wor gwaha po diryenj geb.³ Denjbe kadtinjde mata buluj mukjenj muñ wor po mukun yara goyen yenerj goke yenj hanj. Goyenbe dindikenje mata bulunjue he parwek karkuwanj yara diltinj pet teñ hanj goyen go ma po nurde hanj.⁴ He parwek gore huginenj diltinj pet titinj hanj goyen ma yenerenjah dahade ningeb, ‘Kadne, mukuj delger hi go teñ siñjare?’ innayin?⁵ Dulinj usi mar wor wor, mehenjdeh dindikenje diltinjde niñ he parwek go wa yade siñjare yirnayinj. Irde gab diltinj kenjekla nañkenenjbe kadtinj diliñde mukuj goyen igin yad siñjare yirnayinj.

⁶ “Be, denjbe det kura Al Kuruj untek goyen yade kulu ma yunej hanjen. Irde selwenj yara det damum hende hoyanj goyen yade bu binde ma yemeyde hanjen. Gwaha yirkeb samuj igin kura gogo yenj ma nurde mali yufurka tinayinj. Ningeb gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen merebe titmienj miñ miñmoñ yenj nurde hanj mar gobe Al Kurunyen det mali mali ma yunej hinayinj. Mongo mel gore tigiri teñ buya kuluya beleñ disenj sak dirtijen dirnayinj geb,” yinyinj.

Al Kuruj gusunjanj ird ird niñ bada ma hanayinj

(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸ Irdeh sopte po gaha yinyinj: “Be, al kura beleñ det kuranj nurde Al Kuruj gusunjanj irkeb unyenj. Irde det kuranj nañkenenj kurut yekab ikala iryenj. Irde yenj beleñ alya bereyaminj doyaj yirte hi bana gonj hurkuñ hurkuñ yame goyen mayde tebanj irkeb yame hol ird unyenj. Ningeb denj wor det kura niñ nurde Al Kuruj gusunjanj irtinjde po hikab dunyenj. Det goke nañkenenj kurut yitiñde po hikab dikala diryenj. Irde yenj beleñ alya bereyaminj

doyan yirde hi bana goj hurkuñ hurkuñ yame mayde tebañ irkeb yame hol ird dunyen.

⁹ “Be, den gayen al ganuñbe dirinjinj beleñ binje niñ yekeb hora ten unyen? ¹⁰ Irde makaj dapnä niñ yekeb kunere ten unyen? ¹¹ Den mata buluñ mar wor dirintjyago beleñ det kuraj yekeb det igin po yunnij yen nurde hanjen. Ningeb Adotin Al Kurun sanj minyan gobe den megen niñ mar gote folek geb, gusunjan irkeb det igin wor po goyen dunyen geb.

¹² “Gwahade ningeb mata ten hinayin kuruñ gobe al hoyan beleñ neñ gwaha gwaha dirde hiwoñ yen nurde hanj gwahade goyen po, denj wor gwahade po yirde hinayin. Moseya Al Kurunyen mere basañ marya beleñ saba ten hinhan gote minj wor po ñe geb.

*Yame dirnej bana hurkunayin
(Luk 13:24)*

¹³⁻¹⁴ “Be, kak alare kuñ kuñ yamebe kuñ, irde gor kuñ kuñ beleñbe meteñen moj. Ningeb al budam yame goyen bana hurkuñ hanj. Munaj Al Kurunja hugin hen hen gasunđe gor kuñ kuñ yamebe dirnej munj wor po. Irde beleñ manaj meteñen. Ningeb al yunkureñ yunkureñ beleñ munj po gab yame goyen keneñ bebak ten hanj. Ningeb denjbe yame dirnej bana gore hurkunayin.

Heya he gote igineña

¹⁵ “Be, Al Kurunyen mere basañ mar falkuk niñ keñkela heñ hinañ ko. Go mar gobe dapnä fulenjam moj sipsip yara heñ wanayin. Meremijnbe igin yara gega, bin bana dufayminjbe buluñ wor po gab, kulu duwi beleñ al isitñ yara heñ heñtñ buluñ wor po irnayin. ¹⁶ Gwahade mar gobe mataminiñe po gabe fudinde Al Kurunyen mere basañ mar ma usi mar wet goyen yenen bebak ten hinayin. Al beleñ wain igineñbe kanj hoyan hende ma yade hanjen. Fik he igineñ wor he malj hende ma yade hanjen. ¹⁷ Gwahade goyen po, he igineñbe igineñ igin po forok yirde hiyen. Munaj he buluñbe igineñ buluñ po forok yirde hiyen. ¹⁸ Ningeb he igineñigineñ buluñ ma forok yiryen. Munaj he buluñbe igineñ igin ma po forok yiryen. ¹⁹ Ningeb he kura igineñ igin ma forok yiryen gobe ilde kak alare temeynayin. ²⁰ Ningeb gwahade goyen po, mataminiñ beleñ gab mel gobe gwahade mar yen yeneñbebak tinayin.

²¹ “Be, alya bereya megen henja, ‘Doyañ Al Kurun, Doyañ Al Kurun,’ nineñ hanj gega, al yunkureñ beleñ po Al Kurunyen alya bereya henayin. Adone Al Kurun sanj minyan gote dufay goyen keñkela

nurde go po gama irde hanj mar po gab Al Kurunyen alya bereya henayin. ²² Nalu funanđe goyenterbe al budam beleñ, ‘Doyañ Al Kurun, Doyañ Al Kurun, neñbe sanjinjer mереge basañ heñ tagalde hinhet. Irde tareñjer ungura yakira ten mata tiñen kurrayen kurrayen yirde hinhet. Ningeb neñbe gera alya bereya,’ ninnayin. ²³ Goyenbe neñbe beleñ kawan po, ‘Mata buluñ mar, nebe go ma wor po nudr duneñ hime. Hoyan kunan!’ yineñ.

*Al irawayen ya ird ird mata
(Luk 6:47-49)*

²⁴ “Be, gwahade ningeb al kura merene nurde gama iryen al gobe ya ire yenjbe tola metemij dukun po talde hora po dalañ unyen go gwahade goyen. ²⁵ Kigariñ kuruñ kateñ figilu teñen yan kuyen. Irde menje sanj yare gor kuyen gega, tolambe sanj po yimiytiñ geb, epte ma tobo tike katyen. ²⁶ Goyenbe al kura merene nurde ga gama ma iryen al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryen go gwahade goyen. ²⁷ Ningeb kigariñ kuruñ kateñ figilu teñen yan kuyen, irde menje sanj yare gor kukeb tolambe mulowo hende yimiytiñ geb, ya gobe kateñ buluñ wor po hiyyen,” yinyin.

²⁸⁻²⁹ Be, Yesu go sabamij pasi irkeb gor hinhan mar gore meremij go tonneñ yan wor po nuramij. Irdeb hurkunkat tenjbe, “Ey, sabamij gabe Moseyen saba marte saba yara moj be!” yamiñ.

8

*Al busuka minyan sope iryen
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)*

¹ Be, sabamij go pasi irdeb dugure gor mat kateñ kuñ hikeb al budam gama irde kuñ hinhan. ² Irkeb busuka minyan al kura gore wanj kimij mar dokolhoñ yuguñun tenjbe, “Doyañ Al Kurun, dufayger wilaknen nurde sope nirke igin hewenj,” yinyin. ³ Irkeb al go uliñde hanin kerdeb, “Igin suram gireñ. Ningeb igin hawa!” yinyin. Irkeb goyare po busuka go tubul tike igin hiriñ. ⁴ Irkeb, “Igin haha gake al kura momonj irak yo. Gwaha titjenbe Al Kurun dolonj ird ird mata doyan mar hitte kuñ sikkenje yikala yirke keneñbe fudinde igin haha ginnayin. Irke gab Mose beleñ pikkenj yiriñ mata goyen gama irde dapnä kura mel go yunnayin. Irkeb ge niñ ten Al Kurun niñ dapnä go kumga tinayin. Irkeb al tumujuñ fudinde igin hihi yen gennayin,” yinyin.

*Fulenja marte doyan alyen dufaymij tarej
(Luk 7:1-10)*

* 8:5: Fulenja marte doyan al gabe fulenja mar 100 doyan yirde hiyen.

⁵ Be, gwaha tenje Yesu go Kapeneam taunde kuriñ. Irkeb Roma gabmanyen fulenja marte doyan al^{*} kura gore faran nuri yen wayyinj. ⁶ Irdeb, "Doyan Al Kurun, meten alne kura ulij kamke ulij misinj kuruj wor po katej yare ferde hi," inyinj. ⁷ Irkeb Yesu belej, "Kunj sope ireñ," inyinj. ⁸ Irkeb al gore wol henje, "Doyan Al Kurun, ge belej ne al gahade gate yare kutek mon. Ningeb dulin mere po tikeb meten alne igin hiyyen. ⁹ Ne wor doyan alner yufukde hen yende mere po gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyan yirde hime geb, al goyen kura, 'Kwa,' inmekeb kuyenj. Munaj kurabe, 'Waya,' inmekeb wayyenj. Irde meten alne manaj, 'Det ga ira,' inmekeb gwaha po tiyyenj," inyinj. ¹⁰ Irkeb Yesu belej al gote mere go nurde tulfut yirinj. Irdeb gama irde kunj hinhan mar goyen fulgaj kanje, "Fudinde wor po dinhem. Israel bana ga ne niñ dufayminj sanjinj irtinj al kura gahade ma kenej himyen. Hubu wor po. ¹¹ Ga nurnar ko. Kame kame Al Kurun belej alya bereyaminj doyan yirde hi bana gon dula mata kuruñ forok yiyyen. Goyenterbe Yuda mar moñ al miñ hoyan belej megej kuruñ ga hike kwa gayen kurhan mat mat wajbe Yuda marte asem yago Abraham, Aisakya Yekopya irde gasunjinyan gasunjinyan keperde dulan teñ hinayinj. ¹² Goyenbe Yuda marbe Al Kurun belej basinjai yirtinj gega, ne niñ dufayminj sanjinj ma irnayinj mar gobe yakira tike sinjare kidoma bana gonj hinayinj. Irde esenje misinj yisenj hinayinj," yinyinj. ¹³ Irdeb fulenja marte doyan al goyen, "Iginje kwa. Ne niñ dufayge sanjinj irde ha geb, gwahade forok yewoñ yen nurha gwahade po forok yiyyenj," inyinj. Irkeb meten almiñje Yesu belej mere tiyyinj nalu goyenter po iginj hirinj.

*Yesu belej al budam sope yiryij
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)*

¹⁴ Be, Yesu go Pitayen yare kunje Pita tenjek aygan minjanj ferde hike kinyinj. ¹⁵ Irde kunj haninjde tanarkeb aygan go tubul tiyyinj. Irkeb bere gore huwarde binje kanj yunyinj.

¹⁶ Be, kunj hako ga kidoma hen hiked unjura ketal yurtinj mar budam yawayamij. Irkeb Yesu belej unjura go merere po yakira tiyyinj. Irde al garbam minjanj mananj tumjanje sope yirke igin hamij. ¹⁷ Gwaha teñ hinhin goke bikken Al Kurunyen mere basan al Aisia belej asanje mere kura gahade kayyinj:

[†] **8:20:** Al Urminj gote miñje alya bereya Al Kurun hitte Yumulgan teñ tenj Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urminj goyen hi.

"Al gobe nende mata bulunja garbamninjya pasi yiryenj," yitin hi. *Aisaia 53:4*

Ningeb mere gote igineñbe mata gogo forok yirde hinhin.

*Yesu gama irniñbe det kura yubul tinayinj
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Be, Yesu gob al budam waj gabu irke yenerje komatminj yago goyen, "Fe ala kurun ga siña iron mat kunij," yinyinj. ¹⁹ Irkeb Moseyen saba tagal tagal al kura gore wanbe, "Tisa, nebe ge kunj hen taha kurun gobe gama po girde kunj henj," inyinj. ²⁰ Irkeb wol henj, "Kulu duwibe ferd ferd gasunj minjanj. Nu wor hagam yanj. Goyenpoga ne Al Urminj[†] gabe gor kura ferde usanj hetek gasunjnen monj," inyinj. ²¹ Irkeb komatminj hoyaj kura goreb, "Doyan Al Kurun, nebe gama gireñ gega, kunj adone wa teñ mete teñ gab waj gama gireñ," inyinj. ²² Irkeb Yesu belej, "Waj gama nira! Al kamtiñ gobe tubul tike al ne niñ ma nurde Al Kurun diliñde kamtiñ yara hanj mar gore gab teñ mete tinayinj geb," inyinj.

Yesu belej meñe kuruñ masi irke tik yirinj

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Be, gwaha tenje hakwa kura go hende hurkuriñ. Irkeb komatminj yago wor go hende hurkunje yenja kwamiñ. ²⁴ Irke gwahade forok yewenj tiya yenj ma nurkeya bemel po meñe kuruñ huwaryinj. Irkeb duba karkuwan jarkuwan fumde waj hakwa mayde binje hurkunj ala hen hinjin. Goya goyenbe Yesube firtinje hinjin. ²⁵ Irkeb komatminj belej kunj isanj henje, "Doyan Al Kurun, fe nene kamnij titih geb, faran dura!" inamiñ. ²⁶ Irkeb huwarde, "Daninj geb ne niñ hekkeñ ma nurde kafura hen hanj?" yinyinj. Irdeb meñeya makanya bulunj wor po hirinj goyen masi yirke kamaryum. ²⁷ Irkeb mel go hurkujkat tenje, "Da albe gago? Meñeya makanya wor yende mere nurhar!" yenj kadom gusunjan gird tiyamij.

*Gadara marte najare kuriñ
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸ Be, meñe kamke mel go kunj kunje Galili fe ala siña kurhan Gadara marte najare forok yaminj. Irkeb al irawa kura unjura ketal yurtinj bembayanj henj kunharyen gore Yesu hitte wayaryum. Al irawa gobe misinj yanj wor po geb, albe yenj haryenjan gor kutek monj. ²⁹ Be, irem gore Yesu hitte wanbe, "Al Kurun Urminj, dahan direñ wayha? Nalu hako hikeya bulunj dire yenj wayha?" inenj kwep iraryum.

30 Be, goya goyenbe bu buda kuruŋ kura sorte yarham po heŋ dulaŋ teŋ hinhan.

31 Uŋgurɑ gore Yesu goyen esen mere irdeb, "Dakira tiye yen nurdeb dad derke kuj bu buda iro ketal yurték," inaryum. 32 Irkeb, "Kunaŋ!" yinkeb uŋgurɑ buda go al irawa goyen yubul teŋ kuj bu buda kurun go ketal yurkеб kuj hamulare mat fe alare kateň fe nene kamamín. 33 Irkeb bu doy়an yirde hinhan mar gobe busaharde taunde kujbe al irawa uŋguram yanja bu budaya hitte mata forok yiriŋ kuruŋ goyen goke al momoj yiramín. 34 Irkeb al taunde niŋ gobe tumjan Yesu kinniŋ yen gir yen wayamin. Irde waŋ keneňbe, "Naŋjaninjde gar ma hayin. Dubul teŋ kwayin," ineq esen mere iramiň.

9

*Al uliŋ kamtiŋ sope iryin
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

1 Be, gwaha irkeb Yesu go hakwa hende hurkunjbe mulgaŋ heŋ meteŋ teŋ hiyen taunde Kapeneam kuriŋ. 2 Irkeb al uliŋ kamtiŋ kura goyen sapir hende tawayamín. Irkeb Yesu beleň mel gote dufaymiň yen ge tareň irtiŋ go yeneňbe al goyen, "Dirin, kanduknej ma nurayin. Mata bulunge halhem geb," inyin. 3 Gwaha yekeb Moseyen saba mar kura beleň go nurdeb, "Ey, Al Kurun beleň po ga alyen mata buluŋ halde yunen hiyen gega, al gare gwaha tihim yen hi geb, al gabe Al Kurun sukal irde hi," yen dufay hamin. 4 Irkeb dufaymiň yeneň bebak tenje, "Daniŋ geb bitinje dufay buluŋ kerde hanj?" 5 Daminjbe meteňen yen nurde hanj? 'Mata bulunge halde gunhem,' yihiim goyen ma 'Huwarde kwa,' yewen goyen? 6 Dufaytiňdebe al garbam sope ird ird gobe meteňen yen nurde hanj. Niňgeb nebe deň beleň meteňen nurde hanj goyen iren tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmiň gabe alyen mata buluŋ halde sajnji miňjan yen nenen bebak tinayin," inyin. Irdeb al uliŋ kamtiŋ goyen, "Huwarde gasunge teŋ yager kwa," inyin. 7 Irkeb al go huwarde yamijde kuriŋ. 8 Irkeb al buda gor gabu iramiň goyen mata go keneňbe hurkunkat tiyamín. Irdeb Al Kurun beleň al guram yird yird tareň al yuntiŋ goke Al Kurun turuŋ iramiň.

*Yesu beleň Matiyu hoy iryin
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

9 Be, gwaha teŋ Yesu go gor mat hoyanje kuj heňyabe al kura deňem Matiyu goyen teks yad yad gasunđe hike kinyin. Irdeb,

"Waŋ gama nira," inyin. Irkeb al gore huwarde Yesu gama iryin.

10 Be, Yesuya komatminya Matiyuyen yare heŋ binje nene hikeb teks yad yad maryā* al kura Moseyen saba kenkelā ma gama irde hike, "mata buluŋ mar" yineň hanjen mar goya waŋ yenja heŋ dulaŋ teŋ hinhan. 11 Irkeb Farisi mar beleň go yeneňbe Yesuyen Komatinj gusunjan yirde, "Daniŋ geb tisatiňbe teks yad yad maryā 'mata buluŋ mar' yineň hityen mar goya binje nene hanj?" yinamín. 12 Irkeb mire go nurdeb Yesu beleň, "Al uliňde igin po hiyenjbe guram al niŋ ma nuryen. Al garbam miňjan beleň gab guram al niŋ nuryen. 13 Nebe neŋ al huwak yen nurde hanj mar goyen hoy yire yen ma wamirin. Goyenpoga neňbe mata buluŋ mar yen nurde hanj mar goyen hoy yire yen wamirin. Goke tenje Al Kurun beleň, 'Nebe al beleň galak nird nird niŋ ma nurde hime. Kadom buninj gird gird mata goke amanjen nurde hime,' ytinj goyen kuj miň gwahade yen kenkelā dufay heŋ nurnaj ko," inyin.

*Biŋge kutja mata niŋ Yesu gusunjan iramiň
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)*

14 Be, gwaha yineňbe gor hinhin. Irkeb Yon Baptaisyen komatminj beleň wanbe, "Neňja Farisi maryabe binje kutja irde hityen gega, dahade geb komatge weňbe gwaha ma teŋ hanj?" inen gusunjan iramiň. 15 Irkeb Yesu beleň wol henje, "Albe tikiŋ mere miň alya tumjanj henjabe danin esen hinayin?" Epte moj. Goyenbe tikiŋ mere miň al goyen asogom beleň wan teŋ kuke gab yen ge nurde binje kutja irde hinayin," inyin. 16 Irde yenje saba gerger tagalde hi goyen goke maya mere mat gaha yinyin: "Al kura amil gerger walde teŋ uliňhor bikkek erek ytinj goyen ma pet teŋ gada ireyen. Gwaha irkeb amil parwek gerger gore uliňhor bikkekde niŋ kanj goyen yuluŋ teňbe erek ytinj yamen gobe sopte buluŋ wor po iryen. 17 Gwahade goyen po, al wain fimiň gerger yade dapňa sikken po wain fimiň heŋ heŋ irtinj bikkek bana goj ma unnayin. Gwaha irnayinjbe wain fimiň gerger goreb dapňa sikken bikkek go kumga tikeb erek niyyen. Irkeb wain fimiň wok yiyyen. Dapňa sikken go manaj gog po buluŋ hiyyen. Albe gwaha ma teŋ hanjen. Wain fimiň gerger be wain fimiň heŋ heŋ dapňa sikken gerger bana po uneň hanjen. Irkeb det irawakde buluŋ ma hiriryen," inyin.

* 9:10: Teks yad yad marbe Israel mar niŋ ma meteň teŋ hinhan. Roma gabman niŋ teŋ teks yade hinhan. Irde teks hora kurabe yinjen ge yade hinhan geb, mel goke Israel mar beleň igin ma nurde yunen hinhan.

*Bere diryēj kamtiṇya bere kura danduku miṇyāṇya goyen sope yiryin
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)*

¹⁸ Be, Yesu go saba yirde hikeyab gor niñ doyan al kura wañ Yesu diliñ mar dokolonhon yugulun tenbe, “Wernebe gayamun ga kama. Goyenbe kuj hange ulinje kerkeb sopte huwaryen,” inyin. ¹⁹ Irkeb Yesu go huwarde al goya kwaryum. Komatminj yago wor gama irde kwaminj.

²⁰⁻²¹ Be, hako kuj hikeyab bere kura dama 12 gayen danduku manan hiyen gore dufayminde po, “Kuj meñere niñ ulinhorminj po sisas ureñbe igin hewen,” yen nurdeb kame beleñ mat wañbe Yesuyen meñe diba ulinhor goyen murunjde sisas uryin. ²² Be, bere gore gwaha tikeb Yesu beleñ fulgañ kan kinyin. Irdeb, “Werne, kandukjen ma nurayin. Dufaye ne niñ sanjin irha gore sope girke igin haha geb,” inyin. Irkeb goya goyen po igin hirinj.

²³ Be, Yesu go kujbe doyan al wañ tupi teñ kwaryum al gote yare forok yenjbe ya binde hurkuriñ. Hurkujbe dolonje niñ buleluñ fuk yird yird marya esen marya gabu irde hinhan go yinyin. ²⁴ Irdeb, “Bere gabe ma kama. Dulij ferde hi. Ningeb kat sinjare kunan!” yinyin. Irkeb mel goreb hinman faykeñ iraminj. ²⁵ Be, al buda go yakira tike megen kuj pasi haminj. Irkeb Yesu po hurkuj bere go haninde tanarkeb kamyinjde mat huwaryin. ²⁶ Irkeb gote mere momonjinjbe al naña bana go hinhan gobe nurde tukutij ala tiyamij.

Diliñ titmiṇya mohoñ kattinjya guram yiryinj

²⁷ Be, Yesu mel go yubul teñ kuj hiket diliñ titmiñ al irawa beleñ kuware, “Dewit Urmiñ, buninjen dirde faraj dura be,” iner gama iraryum. ²⁸ Goyenbe Yesube nurd nurd yare hurkuriñ. Irkeb al irawa goyen manan gama irde kukeb, “Der gayen epte sope diryen yen ne niñ dufaytirin sanjin irde har?” yinen gusuñan yiryin. Irkeb, “Gwahabe, Doyan Al Kurun,” inaryum. ²⁹ Gwaha yekeb Yesu beleñ diliñyan sisas yurde, “Ne niñ dufaytirin taren irhar geb, nurhar gwahade po forok yiyen,” yinyin. ³⁰ Irkeb diliñ wuk yeke nañkenaryum. Irkeb, “Sope dirhem gake al kura ma po momonj yiriryen,” yineñ sanjin po utan yiryin. ³¹ Gega irem go sinjare kujbe Yesu beleñ sope yiryin goyen tagalde tukuket al naña bana gon niñ gobe nurde pasi haminj.

³² Be, Yesuya komatminja goyen sinjare hen kuj hiket unjura ketal urke mohon kattinj al kura goyen Yesu hitte tawayamij. ³³ Irkeb Yesu beleñ unjura go takira tikeb al

mohoñ kattinj goyen mere tiyyinj. Irkeb al buda kurun gobe hurkuñkot teñbe, “Israel naña bana gan mata gahade kura ma kenen hityen!” yaminj. ³⁴ Goyenbe Farisi marbe, “Unjurayen kurunyinj gote tarenje unjura yakira teñ hi,” yaminj.

Al Kurunyen meteñ marbe budam moj

³⁵ Be, Yesu go taunyanja tiyunyanja kurun goyen kujbe Yuda marte gabu yayan mere igin Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird goke saba yirde hinhan. Irde al garbam miñ kurayen kurayen goyen sope yirde hike igin heñ hinhan. ³⁶ Gwaha teñ kuj henjabe al buda go yinyinj. Irdeb al buda gobe sipsip kura yewek miymoj hen buninjen buninjen teñ yinjeg gwaha mat kura sanjin hetek mon yara yenerjbe buninjen wor po nurd yunyinj. ³⁷ Irde komatminj yago siraw mere mat, “Bingebe sak yen ep han gega, binge goyen yad yad meten marbe budam moj. ³⁸ Ningeb binge meten gote Doyañ Al Kurun gusuñan irkeb meten mar budam yad yerke metejminde gor kuj binge yade hinayinj,” yinyinj.

10

Yesuyen mere basañ mar 12

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Be, Yesu beleñ komatminj 12 goyen yinke kuj gabu irkeb garbamminj kurayen kurayen sope yird yirdya unjura yakira teñ teñ tarenjya yunyinj. ² Yesuyen mere basañ mar 12 gote denembe gago: mehenjedebe Saimon denem kurabe Pita. Irde kulin Andruya, Sebedi urmiñ waraj Yemsya kulin Yonya. ³ Filipyia Batolomiyuya Tomasya teks yad yad al Matiyuya. Irde Tadiusya Alfius urmiñ Yemsya. ⁴ Irde Saimon Selotyabe* Yesu asogom haninde kiryin al Yudas Iskariotya.

Mere basañ marmij meteñ yunyinj

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Yesube go mar 12 goyen yad yerke kunin tiyamij. Kunin tikeb saba gahade yiryinj: “Al miñ hoyan Yuda mar moj hitte ma kunayinj. Irde Samaria marte taun kura bana ma po kunayinj. ⁶ Israel marbe Al Kurunyen sipsip gega, meremij ma nурde duwi haminj geb, yen hitte kunayinj. ⁷ Kun henjabe, ‘Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird nalu gobe binde hihi,’ yineñ tagalde hinayinj. ⁸ Irde garbam mar sope yirde, al kamtiñ yisan heñ, al busuka minyanjbe sope yirde, al unjuram yanbe unjura go yakira teñ kuj hinayinj. Tarenj gobe dulij tahanj geb, gwahade goyen po deñ wor murunjem moj dulij al faraj yurde hinayinj. ⁹⁻¹⁰ Irkeb meten teñ hinayinj

* **10:4:** Yesu hinhan goyenterbe Roma gabman asogo irde hanjen mar kura hinhan. Go mar gobe Selot yineñ hinhan.

goke al beleş faraŋ durde hinayıŋ. Niŋgeb kuniŋ yeŋbe hora uŋkureŋ muŋ kura ma po teŋ kunayıŋ. Irde kalwa ma yawarnayıŋ. Ulinjhorbe ultınde haŋ gog ep geb, hoyan ma yawarnayıŋ. Kahaŋbasanya genunyä wor hoyan ma yawarnayıŋ. ¹¹ Taunyanya tiyunyanya kuŋbe al kura gargar dirtek al goke nankeneŋ yenenye yeŋya hinayıŋ. Yeŋya heŋ kuŋ kun metençtiŋ pasi irhet yeŋ nurdeb yubul teŋ hoyanđe wor kunayıŋ. ¹² Be, al gote yare kuŋbe ya miŋ mar goyen, 'Al Kurun beleş bitiŋ yisikamke ga hinayıŋ,' yinayıŋ. ¹³ Irke mel go den ge iŋiŋ nurke yenenye biŋ kamke heŋ heŋ mata goyen gor po tubul tike hiyyen. Munan iŋiŋ ma denke yenenye biŋ kamke heŋ heŋ mata gobe den hitte mulgan hiyyen. ¹⁴ Al kura gargar ma dirde meretiŋ ma nurkeb mel gore Al Kurunyen mere pel irhet yeŋ bebak tinan yeŋbe kahantinđe niŋ tupi go busan heŋ gab ya wet ma taun wet kura goyen tubul teŋ kunayıŋ. ¹⁵ Fudinde wor po dinen hime. Taun goyenter niŋ marbe kame Al Kurun beleş al iŋinya bulunyä pota yiryeŋ natureb mata bulunmij gote murungem buluŋ wor po tenayıŋ. Bikkeŋ Sodomya Gomoraya taunde niŋ mar beleş mata buluŋ teŋ hinhan gote murungem tamıŋ gote fołek wor po tenayıŋ geb," yinayıŋ.

*Kanduk kurayen kurayen forok yenayıŋ
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: "Deŋ kunayıŋ bana gonbe buluŋ dirtek marbe budam haŋ. Niŋgeb sipsip yad yermekе kulu duwi kahal bana kutnjeŋ tinin tahanj. Niŋgeb deŋ meten teŋ kuŋ henyebe kunere beleş keŋkela dufay heŋ ga mata teŋ hanjen go gwahade goyen po teŋ hinayıŋ." [†] Kalyingibe buluŋ gog kura tiya yen ma nurde hityen. Niŋgeb deŋ wor matatinj gwahade po teŋ kuŋ hinayıŋ. ¹⁷ Irdeb al niŋ nurde ga meten teŋ hinayıŋ. Mel gore merem yan dirke merere huwarnayıŋ. Irde kurabe gabu yayaŋ dukunj dusulak tinayıŋ. ¹⁸ Ne niŋ buluŋ nurde haŋ mar beleş dukunj megen niŋ doyan mar kurayen kurayen diliňde merere derde hinayıŋ. Irkeb ne niŋ gusunjaŋ dirkeb mel goya Yuda mar mon al miŋ hoyanya goyen momon yirnayıŋ. ¹⁹⁻²⁰ Niŋgeb waŋ dade merere dukunj gusunjaŋ dirkeb daha yiniŋ tihit yen barbar ma yenayıŋ. Goyenter dahanat mere teŋ teŋ dufay dunen dunen albe deŋ mon. Goyarebe Holi Spirit beleş dufay dunke mere tinayıŋ geb, goke kan-duknjeŋ ma nurde hinayıŋ.

²¹ "Be, goyenterbe ire itinya iŋiŋ ma heŋ kura beleş al hay heke waŋ gosa

yirke kamde hinayıŋ. Irde naniŋ beleş wor dirjen wen gwahade po yirnayıŋ. Irde dirinj beleş huwarde naninya milinjyat mere ma nurde asogo yirde gasa yirke kamnayıŋ. ²² Al tumjan ne niŋ iŋiŋ ma nurde haŋ mar beleş asogo dirde hinayıŋ. Goyenbe gwaha dirde hike goke kafura ma heŋ sanjŋ po heŋ hinayıŋ. Kun kuŋ funanjebe Al Kurun beleş dawaryen. ²³ Niŋgeb ne niŋ teŋ buluŋ buluŋ dirkeb busaharde hoyanđe kuŋ hinayıŋ. Fudinde wor po dinen hime. Denbe Israel naŋa bana niŋ taun kurun gayen meten teŋ kuŋ pasi ma irkeya ne Al Urmiŋ gayen mulgan hewenj.

²⁴⁻²⁵ "Be, dirinjbe saba alminj gote du-fay epte ma fole iryen. Dufaymınjbe kuŋ saba alminj gote dufayya turjande heŋbe gor po bada hiyyen. Be, meten al wor doyan alminjde meten goyen fole ma iryen. Meterenmınjbe kuŋ doyan alminj beleş meten teŋ hi gwahade po tenbe gor po bada hiyyen. Gwahade goyen po, denbe nere yufukner haŋ. Niŋgeb al beleş ne buluŋ nirde uŋgurayen kurumnj Belsebul ninej haŋ kenem denbe daha dirnayıŋ? Buluŋ wor po dirnayıŋ. Al mali dentiŋ ga mon yen nurde dunenbe mere buluŋ mat wor po dirde hinayıŋ.

²⁶ "Goyenpoga gwaha dirnayıŋ mar goke ma kafura henayıŋ. Dufayya mataya kura epte ma po banare hinayıŋ. Banare hitiŋ kurun gobe kame kawan po forok yeke al tumjan nurnayıŋ. ²⁷ Niŋgeb kamebe deŋ momon dirde himyen gayen kawan po tagalde hinayıŋ. Balmiňde mere dirde himyen goyen wor kawan tagalde hinayıŋ. ²⁸ Al mudunke kamnayıŋ mar goke kafura ma heŋ hinayıŋ. Yenbe ultıŋ go po buluŋ irnayıŋ. Munan go kamere tontiŋbe epte ma daha wet kura irnayıŋ. Gwahade yarabe ultıŋya tontiŋya kak alare yemeytek albe uŋkureŋ go po gab kafura irde hinayıŋ.

²⁹ "Finfunjbe nu muknenj wor po gwahade kura yen yentek mon gega, Al Kurunbe piŋ sir ma yirde hiyen. Niŋgeb nu goyen kura daha wet kura tiyyen gob Al Kurunbe nurde hike ga tiyyen. ³⁰ Tonaňtjı yuwalnej epte ma kapyan hetek goyen wor Al Kurunbe gwahade haŋ yen keŋkela nurde hi. ³¹ Niŋgeb deŋbe Al Kurun diliňdeb finfunj buda damum gote fołek wor po yen denen hi geb, heŋ hențiŋ ge kafura ma heŋ hinayıŋ," yinayıŋ.

Yesu niŋ tagalde hinayıŋ

(Luk 12:8-9,51-53; 14:26-27; Mak 9:41)

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: "Al kura al hoyan diliŋ mar dufaymın ne niŋ sanjŋ irde hiyen goyen tagalyenbe ne wor Nanne

[†] **10:16:** Yesu beleş kunere niŋ yirinj gobe buluŋ mat ma yirinj. Kunerebe keŋkela dufay heŋ ga mata teŋ hanjen goke nurde yirinj.

sanjın minyan gote diliñ mar, 'Al gabe nere,' ineq. ³³ Munaj al kura ne niñ yeñ al hoyan diliñ mar, 'Nebe ma nurde unhem,' yinyen al gobe ne wor kame Nanne sanjın minyan gote diliñ mar, 'Al gobe ma nurde unhem,' ineq.

³⁴ Be, ga nurnanq ko. Nebe fulenja mata isikamde kamde niñ ma megen gar katmirin. Ne wamirin gake teñbe fulenjañ hinayin. ³⁵ Nebe megen hañ mar beñen mata gaha ten hinayin yeñ wamirin. Mata gobe gahade:

'Urmın beñen nanıñ asogo iryen.

Wirıñ beñen milin asogo iryen.

Bere beñen huwarde unđe milin asogo iryen.

³⁶ Gwahade goyen po al asogo wor po yirtek marbe yinjen miñ bana gore po asogo yirnayin.' *Maika 7:6*

³⁷ 'Irde al kura milinya naniyja niñ ugın po nurde ne ma gama niryen al gobe epte ma komatne hiyyen. Irde al kura urmiyja wirinya niñ ugın po nurde ne ma gama niryen al goyen wor epte ma komatne hiyyen. ³⁸ Irde ne niñ ten kanduk yenen kamde kamde niñ bada henayin marbe epte ma komatne henayin. ³⁹ Irde al kura megen heñ hemjin ge ugın po dufay heñ hiyyenbe Al Kurunyja epte ma hirireñ. Goyenpoga ne niñ ten al kura heñ hemjin ge ma nurde gama nirde hiyyen al gobe Al Kurunyja heñ heñ gobe yende hiyyen.

⁴⁰ "Be, den meten ten kuñ hikeya igin dirde gargar dirde hinayin gobe ne gayen nirde hañ yeñ nureñ. Gwaha niryen gobe ne po mon. Nanne nad nerke wamirin al goyen manaq igin igin iryen. ⁴¹ Irde al kura, 'Al gabe Al Kurunyen mere basañ al,' yeñ kenen igin irde gargar iryen al gobe mere basañ alyen murungem tiyyen. Irde al kura, 'Al gabe al huwak,' yeñ kenen igin irde gargar iryen al gobe Al Kurun beñen al huwakyen murungem unyen. ⁴² Irde al denjem mon gar hañ gayen kura komatne yeñ kenen bebak ten fe kura unke melak bida iryenbe gote murungembe soñ ma hiyyen," yinyin.

11

*Yesu beñen Yon Baptais niñ yiriñ
(Luk 7:18-35)*

¹ Be, komatmin 12 goyen saba yirde yirdeb yubul tike kwamij. Irkeb Yesube gor mat Galili naña bana goñ niñ taun hoyayan wor Al Kurunyen saba yirde meremij tagale yeñ kuriñ.

² Gwaha ten kuñ hikib Yon Baptais koyare hinhinde gor po heñbe Yesu Kristuyen mere momon goyen nuryin. Irdeb komatmin kura hulyan yiryin. ³ Irkeb kunbe, "Ge gayenbe Yon beñen al kura kame wayyeñ

yeke nurde hityen al goyenbe ge gago ma al hoyan niñ doyan heñ hitek?" ineq gusunjan iramin. ⁴ Irkeb, "Mulgañ heñ kunbe dindiken mere nurde hanja mata ten himeneneñ hanja kuruj goyen Yon momon irnayin. ⁵ Al diliñ titmijbe nañkenen hañ. Kahaj titmijbe tareñ heñ harde kuñ hañ. Al busuka minyanbe uliñ igin heñ hañ. Irde kirmiñ titmijbe mere nurde hanja. Al kamtin manaq sopte huwarde kuñ hañ. Irde Al Kurun beñen megen niñ alya bereya faran yurd yurd mere igin gobe al buninen wor nurde hanj gayen kuñ momon irnayin. ⁶ Irdeb, 'Al kura ne niñ ten Al Kurun niñ dufaymin tareñ irtiñ goyen go ma katyenbe Al Kurun beñen guram irde sanjın iryen,' yihi innayin," yinyin.

⁷ Gwaha yinkeb Yonyen komatmin go mulgañ heñ kwamij. Kukeb Yesu beñen Yon niñ momon yire yenbe gaha yinyin: "Denbe sawsawa po kuruj naña bana gonbe da kinnin yeñ kwan? Duliñ yamuñ kura menje beñen tama yurtiñ goyen yinniñ yeñ kwan? ⁸ Goyen mon kenem da wor po kinniñ yeñ kwan? Al kura umja igin titiñ kura kinniñ yeñ kwan? Moñ. Al horam yañ umja igin ten det igin igin niñ po nurde hanj marbe megen niñ doyan mar karkuwanyen yayañ po han. ⁹ Goyenbe da kuñ kinniñ yeñ kwan? Al Kurunyen mere basañ al? Gwaha, fudinde. Gega yenbe Al Kurunyen mere basañ mar hoyan goyen yara mon. Yenbe gote folek. ¹⁰ Al goyen goke tenbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

'Mere basañ alne ten kermekе yeñ wa meheñ heñ kuyen.'

Mehen heñ kunbe belenje sope irde gunyen,' yitiñ hi. *Malakai 3:1*

¹¹ Be, yitiñ gwahade po meten tiyuñ al gobe al hoyan mon. Yon Baptais beñen tiyuñ. Ningeb fudinde wor po, bere beñen kawañ yirtiñ hañ kuruj gayen Yonyen meten goyen fole irtek epte moñ hinhan. Yeñ beñen meten tiyuñ gobe meten hoyan kuruj gote folek wor po tiyuñ. Goyenbe yenbe ne gayen neñkela ma heñ hi. Ningeb al kura denjem mon gega neñkela heñ bebak tenbe Al Kurun beñen yende alya bereya doyan yirde hi bana goñ hiyyen al gobe Al Kurun diliñdeb Yon folek yeñ kinyen.

¹²⁻¹³ "Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basañ marte sabaya asanđe katin gobe Al Kurun beñen yende alya bereya doyan yird yird goyen tagalun. Ningeb Yon hitte mat wañ wañ gayen nalu hitere gabe Al Kurun beñen alya bereyamij doyan yird yird mata kawan forok yeñ hike yenenbe al budam bana goñ kuniñ yeñ nurde kurut wor po yeñ hanj. Goyenbe tareñminde

ten hikeb Al Kurun̄ beleñ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird goyen buluñ irde hanj. ¹⁴ Yonbe bikken̄ Elaia beleñ meten̄ ten hin-hin gwahade meten̄ tiyun̄. Niñgeb al kura kame Elaia wayyeñ yen̄ Moseyen sabaya Al Kurunjen̄ mere basañ mar beleñ tagaltin̄ goyen fudineñ yen̄ nurde hanj keneñbe Yon Baptais gobe al gogo yen̄ nurnayin̄. ¹⁵ Al kirmiñ minyañbe mere gayen kenkela nur-nan̄ ko.

¹⁶ “Be, gayenter niñ marbe al matam dahade hanj yewen? Be, go mar gobe dirin̄ kura gabu gasuñde hej kari ten henya yingen̄ ulin̄ kadom mohonde ten hanjen̄ go gwahade. Dirin̄ gobe kari ten henya kadom ginjen̄ tenje, ¹⁷ ‘Neñ beleñ buleluñ fuk irde tikiñ hen dunhet gega, gege ma tahanj. Irde esinayin̄ daw yen̄ al hakwa ambo irde irdere niñ tikiñ hen dunhet gega ma esahanj,’ yineñ kwep kwep yirde hanjen̄ go gwahade.

¹⁸ Niñgeb dirin̄ ten hanjen̄ gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Niñgeb Yon Baptais beleñ beretya wainya ma neke keneñbe, ‘Al gobe unjuram yan̄,’ ineq hinhan. ¹⁹ Munan̄ ne Al Urmij gabe binjeya wainya nemeke nenen̄be, ‘Al gabe dulare niñ al wor po. Irde yenje teks yad yad marya Moseyen saba kenkela ma gama irde hike ‘mata buluñ mar’ yineñ hityen̄ mar gote kadom,’ nineñ hanjen̄. Goyenpoga al kura du-fay wukken̄ minyan̄be matamij beleñ gab kawan̄ forok irde hiyen̄ geb,” yinyin̄.

*Bin mulgan̄ ma hen hanj mar
(Luk 10:13-15)*

²⁰ Be, Yesu go gwaha yineñbe Al Kurunjen̄ tarenje mata tineñ kurayen kurayen budam ten̄ hika ga bebak ma tenje mata bulunjmiñ yubul ma teñ Al Kurun̄ hitte biñ mulgañ ma hamij mar goyen goke iñij ma nurde gaha yirin̄: ²¹ “Be, deñ Yuda mar Korasin̄ taundeya Betsaida taundeya hanj marbe ne beleñ mata tineñ kurayen kurayen ten̄ himeke nenen̄ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hanj. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kurun̄ beleñ biñ ar yoke gote murungem buluñ wor po dunyen̄ geb, goke buninen̄ nurd duneñ hime. Ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyan̄ hanjen̄ taunde Tairyा Saidonya gor kuj mata tineñ forok yirmirin̄ manhan̄ mel gob aran̄ po bebak ten̄ mata bulunjmiñ ge kandukneñ wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata bulunjmiñ go yubul teñ Al Kurun̄ niñ biñ mulgañ hewon̄. ²² Fudinde wor po dinen̄ hime. Tairyा Saidonya taunde niñ marte mata buluñ gote murungembe kurun̄ yarham. Goyenbe deñ Yuda mar merene gama ma irde hanjen̄ gote murungembe

yende folek, buluñ wor po tenayin̄ geb. ²³ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, denbe dindiken̄ ge yer, ‘Neñbe denjinin̄ yan̄,’ yen̄ turuñ turuñ ten̄ Al Kurun̄ niñ bitin̄ ma mulgañ hen hanj? Al Kurun̄ beleñ kak ala bana demeyke kurkunayin̄ geb. Mata tineñ kurayen kurayen deñ hitte forok yen̄ hika yeneñ hanj gayen Sodom taunde forok yen̄ hinhan manhan̄ gor niñ mar beleñ mata goyen yeneñbe mata bulunjmiñ yubul teñ Al Kurun̄ niñ biñ mulgañ hewon̄. Irkeb buluñ ma irkeb gaha naña gayenbe taun gobe hiwoñ. ²⁴ Fudinde dinen̄ hime, kame Al Kurun̄ beleñ al iginja buluñya pota yiryen̄ natureb Sodom niñ marbe mata buluñ ten̄ hinhan gote murungem buluñ tenayin̄. Goyenbe deñ Kape-neam taunde niñ marbe Sodom niñ mar beleñ kanduk tenayin̄ gote folek wor po tenayin̄ geb,” yinyin̄.

*Kanduk minyañ marbe Yesu hitte wanayin̄
(Luk 10:21-22)*

²⁵ Be, goya goyenbe Al Kurun̄ mere irde, “Adone, gebe nankinjya megenjya gote Doyañ Al Kurun̄. Gebe al yingen̄ dufaymin̄ wukkek yen̄ nurde hanj marya megen niñ alyen saba karkuwan̄ yawartin̄ marya hit-be meten̄ ten̄ hime kurun̄ gate miñ goyen bana kerde hayen. Goyenbe dirin̄ beleñ naniñ milij hitte tawuñ hitin̄ yara al kura yingenđe sanjide epte moñ yen̄ nurde Al Kurun̄ beleñ gab faraj duri yen̄ hanj mar hitte yikala yiran̄ goke amaneñ wor po nurde turuñ girde hime. ²⁶ Fudinde, buninen̄gebe kurun̄ geb, mata gwahade forok iran̄,” yirin̄.

²⁷ Irdeb, “Adone beleñbe det kurun̄ gayen doyan̄ yird yird meten̄ gobe ne nunyin̄. Nebe yende Urmij wor po geb, yen̄ po gab kenkela nurde nunen̄ hi. Al hoyan̄be gwahade ma nurd nunen̄ hanj. Irde Nan-nebe neya al kura ne beleñ basiñja yirde hime marya po ga nurd uneñ hite. Al hoyan̄be gwahade moñ. ²⁸ Niñgeb deñ kanduk kurayen kurayen yeneñ goke bitin̄ misij nurde hanj marbe ne hitte wanañ. Irkeb faraj durmeke bitin̄ yurum heke hin-nayin̄. ²⁹ Nebe delne kamtiñ, irde dufayne manan̄ kipirtiñ. Niñgeb wañ sabane nurde gama nirkayin̄. Irkeb faraj durmeke bitin̄ yurum hekeb hinayin̄. ³⁰ Sabane nurde gama irnayin̄ dinen̄ hime gobe meteñej moñ. Ne beleñ kanduk duneñ hime gobe hipirkeñ geb, ne hitte wanañ,” yinyin̄.

12

*Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

¹ Be, Yesu go Sabat nalu goyenter komatmiñ yagoya wit meten̄ kahalyan̄ kuj

hinhan. Kun henyabe komatmiñ yago goyen binje yirkeb wit bilmij kura yade iginen nene hinhan. ² Irkeb Farisi mar beleñ yenenbe, “Mel ga yena! Mel gabe Sabat nature mata gwaha ma teñ hinayin yen bisam irtij goyen teñ hanj!” inamij. ³ Irkeb Yesu beleñ wol herjeb, “Denje Al Kurunyen asanđe Dewitya kadom yagoya binje kamde mata tiyamij gote baranjij goyen ma wor po kappyan hen nurde hanjen? ⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkunbe beret Al Kurunj untin himam, Al Kurunj doloñ ird ird mata doyan marte kudijen goyen kadomya yad namij. Dewitbe Mose beleñ gwaha ma teñ hinayin yitiñ goyen wor gogo tiyyij gega, goke kanduk kura ma kinyij. ⁵ Irde Al Kurunj doloñ ird ird mata doyan marbe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana hen meten teñ henjbe Moseyen saba buluñ irde hinhan. Goyenbe gote kanduk kura ma kenej hinhan goyen Al Kurunyen asanđe katipbe ma kappyan hen hanjen? ⁶ Fudinde dinhem. Mel gobe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana meten teñ hikeb mata buluñ tahanj ma yinej hanjen. Munañ nebe ya gote folek geb, komatne yago neya tumjanj hen Sabat nature mata tahanj gabe mata buluñ monj geb. ⁷⁻⁸ Ne Al Urmij gabe Sabat nalu gote Doyan Al Kurunj. Niñgeb Al Kurunyen mere asanđe, ‘Nebe al beleñ galak nird nird niñ ma nurde hime. Kadom buniñen gird gird goke gab amanjen nurde hime,’ yitiñ goyen deñ beleñ mere gote miñ nurde hanj manhan ulinđe merem monj mar gayen buluñ buluñ ma yirde hiwon,” yinyij.

*Sabat nature al haniñ simsínam kura sope iryij
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

⁹ Be, gwaha yinenbe gor mat kun Yuda marte gabu yare kuriñ. ¹⁰ Bana gonbe al kura haniñ simsima hitin goyen gor hinhan. Irke Farisi mar gore da misinđe kura ulinđe merem yanj irniñ yenjbe Yesu gusunjan iramin. “Sabat naturebe al kura garbam minyanj goyen sope irtek gobe Moseyen sabarebe igin yitiñ ma dahade?” inamij. ¹¹ Gwaha inkeb, “Deñ gayen sipsiptinj kura Sabat nature mete titmij bana kurkuyenbe igin kenej wasak tinayin? Monj, kunejbe ten isan hen sinjare kernayin geb.” ¹² Al Kurunj dilinđeb sipsipbe det dirnjen, munañ albe det kurunj wor po. Niñgeb Sabat naturebe mata igin igin po ga teñ hitek,” yinyij. ¹³ Irde al go, “Hange ginj ira,” inyinj. Irke haniñ ginj irkeb haniñ kurhan igin hiyen go gwahade igin wor po hiriñ. ¹⁴ Goyenbe Farisi mar gobe sinjare kunj yingen ulin dahan mat Yesu mayteke kami yen mere sege iraminj.

Yesube Al Kurunj beleñ basija irtij

¹⁵ Be, Farisi mar beleñ mata tinin teñ hinhan goyen bebak tenbe gasun go tubul teñ hoyanđe kuriñ. Kukeb al budam po gama irde kwaminj. Irkeb garbam minyanjbe tumjanj sope yirke iginj hamij. ¹⁶ Gwaha yirde al buda go guram dirhem gake al hoyan ma momon yirnayin yen hayhay yiryinj. ¹⁷ Mata kurunj tiyyij gobe Al Kurunj beleñ mere basanj alminj Aisaia mere irke asanđe kayyinj gote iginen kawan forok yirinj. Merebe gahade:

¹⁸ “Al gabe nere meterj al, basinja irmirinj goyen.

Yenjbe bubulkunjne wor po yenj nurde uneñ hime.

Irde yenj ge amanjen wor po nurde hime.

Holi Spirit teñ kermeket ketal uryenj.

Irkeb ne beleñ al iginja bulunja pota yirde gote murunjem yunen yunenj goyen megen al hilke kwa kurunj gayen momon yirde tukuyenj.

¹⁹ Yenjbe al kuraya kadom mohonđe ten kwep kwep ma tiyyenj.

Irde beleñjanj mere kuware ma teñ hike nurnayinj.

²⁰ Al kura bisike kokaj go gwahade, buluñ hiniñ teñ hinayinj goyen buluñ ma yiryenj.

Irde al kura buluñ hen hulsi aymuk irtij yara hinayinj goyen wor buluñ ma yiryenj.

Matamij gobe bada ma hiyyenj.

Gwahade po teñ tenbe alya bereyamin tumjanj yumulgan teñ pasi iryenj.

²¹ Irke al minj hoyan Yuda mar monj gore yenj ge hekkjen nurde faraq yurd yurd niñ doyan irde hinayinj,” yitiñ hi.

Aisaia 42:1-4

Yesuya Belsebulya

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Be, gwaha yenj hikeyabe al kura unjura ketal urtij goyen ten wayamin. Al gobe dilinđ titmij irde mohonj mananj kattinj. Be, al gobe Yesu beleñ sope irkeb nañkenenj mere teñ tiyyinj. ²³ Irkeb gabu iramij mar beleñ mata go kenej hurkunkat wor po tenbe, “Mesaia Dewit Urmij kame wayyenj yenj hanjen gobe al gago wet?” yaminj.

²⁴ Goyenbe Farisi mar beleñ mere go nurdeb, “Monj, unjurayen kurunjmin Belsebuljen tarenđe unjura gogo yakira ten hi,” yaminj. ²⁵ Irkeb Yesu gobe al dufay henj hinhan goyen yenenj bebak tenbe gaha yinyinj: “Tiyunj kurunj kura bana al beleñ yingenj ulin kadom asogo gird ten bur yenayinj gobe sanjñ ma henj buluñ henayinj. Irde al minj dirnjen kura wor gwahade po, yingenj ulin kadom asogo gird ten bur yenayinjbe tumjanj sanjñ ma henj hinayinj. Taunde ninj

al wor gwahade po, awalikde ma hinayinę epte ma sanjı̄n hej̄ hinayin̄. ²⁶ Niñgeb gwahade goyen po Satan belen yen yufukde hań ungura buda goyen haram yirde yakira tiyyenbe dahadem sanjı̄n henayin̄? Hubu geb. ²⁷ Goyenbe den beleń Belsebulen tarende ungura yakira ten hi ninej hań. Munan̄ den gama dirde hań mar wor ungura yakira ten hanjen̄ goyenbe ganunyen sanjı̄nde mata go ten hań yen nurde hań? Belsebulen tarende ma Al Kurunyen tarende? Mel gobe ungura yakira ten ten sanjı̄be Al Kurun̄ hitte mat wan̄ hi yen̄ nurde hań geb, den̄ beleń ne ninej hań gobe usi wor po irde hań yen̄ nurd dunnayin̄. ²⁸ Niñgeb nebe Al Kurunyen sanjı̄nde ungura yakira ten himyen geb, Al Kurun̄ beleń doyan̄ dird dird gobe bikken̄ den̄ hitte gago forok yihi.

²⁹ “Be, daha matbe al kura gore kun̄ al hoyan̄ taren̄ minyaj̄ gote yare hurkun̄ samun̄minyaj̄ detminyaj̄ yade kuyen̄? Gwaha tiye yeňbe al gore kun̄ sanjı̄ minyaj̄ al go wa ten fere ten gab epte yaminde nin̄ detya samun̄minyaj̄ goyen yawaryen̄.

³⁰ “Be, al kura ne nin̄ ma hej̄ hań marbe asogone. Irde al kura Al Kurun̄ hitte al yukun̄ yukun̄ nin̄ faran̄ ma nurde hań marbe al bur yirde meten̄ go bulun̄ irde hań yen̄ nurej̄. ³¹ Niñgeb al kura mata bulun̄ya sukal mereyam̄ ge ten̄ Al Kurun̄ pohogay irkeb igin̄ halde unyen̄. Goyenpoga al kura Holi Spirit sukal iryen̄ gobe Al Kurun̄ beleń epte ma wor po halde pasi ird unyen̄. ³² Al kura ne Al Urmin̄ gayen̄ asogo nirde mere bulun̄ tiyyenbe pohogay nirde igin̄ halde pasi irde uneň. Goyenbe al kura Holi Spirit beleń meten̄ ten̄ hi yen̄ nurd nurd ga asogo irde mere bulun̄ tiyyen̄ gobe epte ma wor po mata bulun̄min̄ goyen̄ halde unyen̄. Megen gar henya, ma kame Al Kurunyen̄ nature gor wor epte ma halde unyen̄.

³³ “Hebe iginej̄ beleń gab dikala dirke he igin̄ ma he bulun̄ yen̄ hanjen̄. Niñgeb iginen̄ igin̄ forok yewor̄ yen̄ nurdeb he go sope irde haran̄ henayin̄. He goyen̄ sope irde haran̄ ma henayin̄be iginen̄ bulun̄ bulun̄forok yenayin̄. ³⁴ Den̄be kunere duwi yara bulun̄ wor po geb. Meretinyaj̄ matatinyabe bulun̄ al po. Niñgeb den̄ gwahade beleń mere kura igin̄ ma po tinayin̄. Hubu wor po. Bitin̄ bana dufay bulun̄ beleń makin̄ hitin̄ gore mohontinde mat kat kun̄ hiyen̄. ³⁵ Niñgeb al igin̄be binde dufay igin̄ hinayin̄ goyen̄ yade kawan̄ yirde hiyen̄. Munan̄ al bulun̄be binde dufay bulun̄ hinayin̄ goyen̄ kawan̄ yirde hiyen̄. ³⁶ Goke ten̄be fudinde wor po dinen̄ hime, Al Kurun̄ beleń al igin̄ya bulun̄ya pota yiryen̄ nature gorbe melaktin̄ soj̄ heke ne nin̄ mere bulun̄ mat yitin̄ kurun̄ goke merere huwarde

danīj̄ gwaha yamin̄ goyen Al Kurun̄ moj̄oñ irnayin̄. ³⁷ Niñgeb mohontinde mat mere kat kuyen̄ gore gab nalu goyenter mere tej̄ hanjen̄ gote murungem igin̄ dunyen̄ ma bulun̄ dunyen̄ goyen̄ nurnayin̄,” yinyin̄.

Al Kurunyen̄ sanjı̄nde det kura irke kin̄nīj̄ inamij̄
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Be, Farisi mar kuraya Moseyen saba maryya beleń, “Tisa, Al Kurunyen̄ sanjı̄nde mata tiyen̄ kura irke kinnīj̄ yen̄ nurde hite,” inamij̄. ³⁹ Irkeb Yesu beleń wol hej̄be, “Dufay bulun̄ kerde mata manaj̄ bulun̄ ten̄ hań mar goreb mata tiyen̄ Al Kurun̄ beleń po ga irtek goke po gusuňan̄ hen̄ hanjen̄. Goyenbe bikken̄ Al Kurunyen̄ mere basan̄ al Yona beleń mata ten̄ mere tiyyīj̄ goyen̄ po ga nurnayin̄. Mata tiyen̄ noyań kura ma kennayin̄. ⁴⁰ Yonabe makān̄ dapn̄a kurun̄ binde wawuń karwo gon̄ hin̄hin gwahade po, ne Al Urmin̄ gayen̄ wor megen̄ binde naŋkahalya wawuńya karwo hen̄. ⁴¹ Irde Niniwe taunde nin̄ mar gobe Yona beleń kun̄ Al Kurunyen̄ mere basan̄ hen̄ tagalkeb mata bulun̄miń yubul ten̄ Al Kurun̄ nin̄ bin̄ mulgań hamij̄. Goyenbe alya bereya gayenter gayenbe ne saba ten̄ hime gabe Yonayen̄ saba gote fołek gega, go ma nurde hań. Niñgeb Al Kurun̄ beleń al igin̄ya bulun̄ya pota yiryen̄ naturebe Niniwe nin̄ mar beleń huwardeb merene ma nurde hań mar gayen̄ minje yirnayin̄. ⁴² Bikken̄ Solomon beleń Israel nańja doyan̄ irde hinhyabé nańja gisaw nin̄ doyan̄ bere kurun̄ kura Siba beleń Solomonyen̄ dufaymiń wukkeń goyen̄ nure yen̄ wayyiń. Goyenbe alya bereya gayenter nin̄ gayenbe ne Solomonyen̄ dufay fołek gare saba yirde hime gega ma nurde hań. Niñgeb kame Al Kurun̄ beleń al igin̄ya bulun̄ya pota yiryen̄ natureb doyan̄ bere Siba beleń huwardeb merene ma nurde hań mar gayen̄ merem̄ yan̄ yiryen̄.

⁴³ “Be, ungura kura al ulinđe takira tike kat kuyen̄ gobe mali nańja al ma hitek bana gon̄ kun̄ usan̄ hej̄ hen̄ gasun̄ nin̄ naŋkenej̄ kun̄ hiyen̄. Goyenbe gasun̄ kura ma kinyen̄. ⁴⁴ Irdeb, ‘Bikken̄ hinhem gasunđe gor mulgań hewen̄,’ yiyyen̄. Irdeb mulgań hej̄ wańbe gasun̄ bikkek gobe Al Kurunyen̄ mere binde ma kiryen̄ geb, halde haran̄ hej̄ sope irtin̄ kara kinyen̄. ⁴⁵ Irdeb kun̄be sopte ungura 7 yende sanj̄ fołek goyen̄ yupi tej̄ tumnań wańbe al goyen̄ ketal urnayin̄. Gwaha tikeb al gobe haŋkapyä hinhin gwahade moj̄, bulun̄ wor po hiyyen̄,” yinyin̄.

Yesuyen̄ kulinjya hayminyaj̄
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Be, Yesu go hako po al buda kurun̄ goyen̄ mere yirde hikeb milinjya kulinyaj̄

beleñ mere irniñ yen wañ sinjare heñ doyan irde hinhan.⁴⁷ Irkeb al kura beleñ go yenerje kunj Yesu goyen, "Momkeya kolge wenja ginniñ yen wañ sinjare ga hanj," inyin.⁴⁸ Irkeb wol henjbe, "Ganunje mamne? Ganunje kolne yago?" inyin.⁴⁹⁻⁵⁰ Irde komatmin yago yenerj helyabé, "Al kura Nanne Al Kuruj sanjin minyanj gote mere nurde go po gama irde hanj marbe kolne, hayneya mamne yagoya. Ningeb mamneya kolne wenjabe gago hanj," inyin.

13

*Yasun teñ teñ gote maya mere
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, go nañja fay goyentero po Yesube hiyen ya go tubul teñ kuj fe ala kuruj sinjare kura gor kipirinj.² Irkeb sopte al buda karim ma wan gabu iramij. Irkeb bada heñ hakwa kura hinhin hende gor hurkunj kipirinj. Keperde hikeb al buda kuruj gob fe sinjare huwarde hinhan.³ Hakware gor helyabé saba budam maya mere mat al buda go saba yirinj. Maya meremij kurabe gahade: "Yasun al kura det tuyken tur ire yeñ kuriñ.⁴ Metende kunj tur irde tukurinj. Irkeb kurabe beleñyanj kataminj. Irke nu beleñ wañ yenerje namiñ.⁵ Kurabe hora herenj megen halgayinjanj kataminj. Megen tolok monj geb, aran po kawaj haminj.⁶ Goyenbe nañja forok yeñ temeykeb filgininj sanjinj monj geb, gwilgal irde kamaminj.⁷ Det tuykenj kurabe yamuñ hirwanjenj yanj hinhan bana goñ kateñ kawaj haminj. Goyenbe yamuñ duwi gore hurkunj awrum yurke nonbo haminj.⁸ Munaj det tuykenj kurabe megen iginj wor poyañ kateñ kawaj haminj. Irde tuykenj uñkurenje matbe 100 iginenj gwahade haminj. Muykenj kurabe 60, munaj kurabe 30 gwahade ala iginenj heñ tukaminj.⁹ Al kirmij minyanjbe mere gayen keñkela nurnaj ko," yirinj.

*Daniñ maya merere saba yird hinhin?
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)*

¹⁰ Irkeb komatminj yago goyen kunjbe, "Daniñ geb maya mere mat alya bereya saba yirde ha?" inenj gusunjanj iramij.¹¹ Irkeb, "Al Kuruj beleñ alya bereyamij doyan yird yird gote miñbe banare hi geb, al hoyanj beleñ epte ma bebak titek. Goyen deñbe Al Kurunyen tarenje minj goyen iginj bebak tinayin.¹² Ningeb keñkela wor po merene palñja irde nurde hinayin. Al kura binde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hikeb Al Kuruj beleñ meremij iginj goyen uneñ tebanj irde hiyen. Munaj al kura gwahade monj gobe Al Kurunyen mere binde munj kura hiyen goyen wor ten sinja iryen.¹³ Al gwahade gobe det yennayinj gega, epte ma det gote miñ nurnayinj.

Irde merebe nurnayinj gega, epte ma mere gote miñ bebak tinayin. Ningeb gwahade po ten hinayinj yenjbe gago maya mere mat saba yirde himyen.

¹⁴ Al gwahade tenj hanj gokeb Al Kurunyen mere basaq al Aisaia beleñ Al Kurunyen mere nurde asanjde kaiyinj gobe gago forok yenj hi. Merebe gahade:
Deñbe merene nurde hinayinj, irde kenenj hinayinj gega, bebak ma po ten hinayinj.

¹⁵ Fudinde wor po, mel gate biñbe sanjinj wor po.

Kirmijbe migisunj yurtinj, irde diliñbe mala titinj.

Mon manhan kirmijnde nurde, diliñde yenerje binde matbe bebak wor po tenj ne hitte mulgañ heñ wake sope yirmewonj,' yitjin hi. *Aisaia 6:9-10*

¹⁶⁻¹⁷ Ningeb fudinde wor po dinenj hime. Bikkenj Al Kurunyen mere basan marya al huwak bikkenj hinhan gobe dahanj deñj beleñ mata kuruj yenerj hanj gayen yentewonj yeñ nurde hinhan. Goyenbe go ma yenerjya kamaminj. Mere deñj nurde hanj gayen wor nurtewonj yeñ nurde hinhan. Goyenbe ma nuramij. Munaj deñbe nalu iginde forok yanj geb, diltinjde det iginj yenenj, kirmintinjde mere iginj iginj nurde hanj gago. Ningeb goke amanenj nurde hinayinj.

¹⁸ "Gwahade geb yasun alyen maya mere gote miñ momon direñ tihim geb, keñkela nurde bebak tinañ ko.¹⁹ Muykenj beleñyanj kataminj gote miñbe da? Gobe al kura Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyan yird yird saba gote miñ nurde bebak ma tiyyen. Irke unjura beleñ wañ saba go tenj sinja irde biñ sam irke mere goke ma nuryenj go gwahade.²⁰ Megen halgayinjya hora arat herenj det tuykenj kataminj gote miñbe gahade: al kura Al Kurunyen saba tinjenjya nurdeb aranj po iginj iginj yeñ gama iryen.²¹ Goyenbe mere go keñkela ma binde kurkuñ kipirinj geb, ulyanje ma Al Kurunyen mere goyen gama iryen. Al Kurunyen saba nurde gama irde hiyen jega, al beleñ buluñ buluñ irke gote kanduk kenenjbe bada heñ aranj po Al Kurunyen saba go tubul tiyyen.²² Yamuñ duwi forok yitjin bana det tuykenj kataminj gote miñbe gahade: al kura Al Kurunyen saba nurde gama irde hiyen. Irde megen niñ mata tenj tenjya megen niñ samun yad yad dufay beleñ tuluñ tikeb Al Kurunyen saba goyen iginj miñmonj hiyyen.²³ Goyenpoga megen iginjanj wor po kataminj gote miñbe gahade: al kura Al Kurunyen saba nurde bebak tenj gama irde hiyen gob gote iginenjbe budam wor po forok yenayinj. Muykenj kurabe iginj 100 forok yiryen. Kurabe 60, munaj kurabe 30 forok yiryen

go gwahade. Muyken buda gob iginej kurayen kurayen forok yenayin,” yinyin.

Yamuñ bulunyen maya mere

²⁴ Be, Yesu go gwaha yinej saba yire yengeb maya mere hoyaj gahade yinyin: “Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyaj yird yird gobe gahade: al kura wit muyken goyen meteñminde yukan tur yiryin. ²⁵ Goyenbe wawuñbe al tumnajan firtinje hikeb al gote asogom beleñ kun yamuñ duwi muyken goyen wit muyken tur irtinyan goyen tur yirde yukanbe kuriñ. ²⁶ Kame wit go kawan hej kunj iginej hinij ten hikeb yamuñ duwi goyen manan forok yen tukamin. ²⁷ Irkeb meten gote miñ alyen meten mar beleñ wanbe, ‘Doyañ al, gebe wit muyken haran gega, yamuñ duwi gob daha mat forok yan?’ inamin. ²⁸ Irkeb, ‘Asogone kura beleñ mata ga tiyuñ geb,’ yinyin. Irkeb meten marmiñ beleñ, ‘Ninjeb kunj wasiniñ?’ inen gusunjan iramiñ. ²⁹ Irkeb, ‘Gonmiñ. Monjo wasehet yej wit manaj tumnajan wasinak ge. ³⁰ Yubul tike tumnajan de karkuwan henayin. Sak nature gab wasitek. Goyare gab meten marne yamuñ duwi wa walde kumga ten ten niñ yad fere teñ yernayin. Munaj witbe yade yukan yadi yerd yerd ya kuruñde gor yernayin,’ yinyin,” gwahade Yesu beleñ mel go momoñ yiryin.

Mastet bilmiňya yisyat maya mere (Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

³¹ Be, Yesu go maya mere hoyaj wor yinyin. “Al Kuruj beleñ alya bereyamij doyaj yird yird gobe mastet he bilmiñ dirneñ muñ wor po go gwahade. Al kura beleñ mastet bilmiñ goyen teñje meteñminde haryin. ³² Det hoyaj muykenbe karkuwan, munaj mastet he muykenbe dirneñ muñ wor po gega, kawan hej kuruj heñbe metenje gor det haryin goyen fole yiryen. Irkeb nu beleñ waj haniñ heren̄ hagam yirde gor hinayin,” yinyin. ³³ Irdeb sopte po siraw mere hoyan yinyin. “Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyaj yird yird gobe Bere kura yis teñ palawa kurunja tigiri teñ tubul tikeb palawa go ditdi nene kuruj hiyyen go gwahade goyen,” yinyin.

Maya mere mat po saba yirde hinhin (Mak 4:33-34)

³⁴ Yesu beleñ al buda mere gwahade yirde hinhin gobe maya mere mat po yirde hinhin. Mere kenkelak mat ma yirde hinhin. Maya mere mat po yirde hinhin. ³⁵ Ninjeb Yesu beleñ maya mere mat saba tagalde hinhin gobe Al Kuruj beleñ mere basan almiñ mere irke asanđe kayyin gote igineñbe gogo forok yirin. Merebe gahade: “Sabanebe maya mere mat po tiyen.

Irde det banare hitin al kura bebak titek moñ goyen tagaleñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 78:2*

Yamuñ bulunyen siraw mere gote miñ

³⁶ Be, Yesu gobe al buda kuruj go yubul teñ ya hiyende gor mulgan hirin. Irkeb komatmiñ yago kunbe, “Yamuñ duwi niñ maya mere mat tagalha gote miñ goyen momon dira,” inamin. ³⁷ Irkeb gaha yinyin: “Wit muyken igin kun haryin al gobe ne Al Urmin gayen. ³⁸ Meteñ gobe megen kuruj gayen gake yihim. Munan wit muyken gobe Al Kurunyen dirneñ wen. ³⁹ Irde yamuñ duwi muyken tur iryin al gobe unjura. Sak nalu gobe nalu funañ, irde binje gabu ird ird mar gobe Al Kurunyen miyon. ⁴⁰ Yamuñ bulun wasen kak alare yemeyke humga kunayin go gwahade goyen po, nalu funanđebe al hitte mata gwahade forok yiyyen. ⁴¹ Ne Al Urmin gare miyonje yad yermekе kuñ nere alya bereya haj bana gon mata bulun teñ hanjen marya mata bulun tinañ yinej al bin yade hanjen marya go yukan gabu yirnayin. ⁴² Irde mel go yade kak ala bulun wor po bana gon yemeynayin. Irkeb gon po hen esen misin yiseñ hinayin. ⁴³ Goyabe Al Kuruj diliñde alya bereya huwak hanjen gobe Al Kuruj beleñ doyaj yirde hiyende gor nañja temeyke wuk yitiñ yara wukkek igin wor po hinayin. Al kirmiñ miňyanbe mere gayen keñkela nurnan ko,” yinyin.

Samuñyen maya mere

⁴⁴ Be, maya mere hoyaj wor yinyin. “Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyaj yirde hi gobe gahade: samuñ kura damum hende hoyaj wor po megen binde bana kirtiñ hinhin. Kurareb al kura samuñ gwahade gan hi yej ma nurdeya megen goyen talde taldebe kinyin. Keneñbe sopte aw uryin. Irdeb amaj wor po hej kun detmiñ kuruj goyen al yunke damu tikeb gote murunđem tukunbe megen goyen damu tiyyin go gwahade. ⁴⁵ Al Kuruj beleñ alya bereyamij doyaj yirde hi gote maya mere kurabe gahade: al kura beleñ selweñ yara kura damum hende wor po goyen goke nañkenej kunj hinhin. ⁴⁶ Kunj kunj igin muñ wor po kura keneñbe mulgan hej yende samuñ kuruj goyen al yunke damu tikeb murunđem teñ tukun det kusamuj wor po go damu tiyyin go gwahade,” yinyin.

Kamañ kurunyen maya mere

⁴⁷ Be, Yesu beleñ sopte po gaha yinyin: “Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyaj yirde hi gobe gahade: makaj dapña yawarniñ yej kamañ kuruj temeyamij. Irdeb dapña miñ kurayen kurayen yawaramiñ. ⁴⁸ Dapña makij hihi yej

nurdeb tuluŋ teŋ tukunŋ siŋare irde dapŋa iŋinbe tiriyaŋ yeramin. Munaŋ buluŋbe yemeyamiŋ go gwahade.⁴⁹ Nalu funarje wor pore gorbe al hitte mata gwahade go forok yiyyen. Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋ al huwakya al mata buluŋ teŋ hitin maryya goyen pota yirnayin.⁵⁰ Irde mata buluŋ mar gobe yade kak al kurun bana gon yemeyke esen misiŋ yisen hinayin,” inyin.⁵¹ Irdeb, “Maya mere kurun dirhem gote miŋ kenkelə nurhan we?” yinke, “Gwaha,” inamin.⁵² Irkeb, “Bebak tihit yahan geb, deŋbe Moseyen saba al kura saba bikkek po moŋ sabane gergen mananurde tumňan yanarde hanj al go gwahade denen hime. Ningeb deŋbe al kura yamin bana mat samun bikini gergenja yade siŋare katyen go gwahade goyen po saba bikini gergenja tumňan nurde han,” inyin.⁵³

*Nasaret taunde kuriŋ
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

⁵³ Be, maya mere buda goyen momon yirdeb gasuŋ go tubul teŋ kurin.⁵⁴ Kunbe taun gor heŋ kurun hirinde gor forok yenbe gor niŋ Yuda marte gabu yare kuŋ al saba yirke hurkuŋkət teŋbe, “Ey, al gabe damde kuŋ Al Kurunyen dufay wukkenja mata tiŋeŋ kurayen kurayen ird ird tareŋya gayen yawaruŋ!” yamin.⁵⁵ Irdeb, “Al gabe kapenta urmiŋ moŋ? Yenbe Maria urmiŋ. Kuliŋ yagobe Yems, Yosep, Saimonyabe Yudas moŋ?⁵⁶ Haymiŋ yagob gar ma tumňan hityen? Gega al gabe damde kuŋ dufayya tareŋya yawaruŋ?” yamin.⁵⁷ Irdeb buluŋ nurd unamin. Goyenbe Yesu beleŋ, “Al Kurunyen mere basan marbe taunminde niŋ maryya taynjenja beleŋ palap ma yirde meremiŋ ma nurde hanjen,” inyin.⁵⁸ Irdeb yen ge hekkjen ma nurde hinhan geb, gorbe mata tiŋen budam ma forok yiryin.

14

*Herot beleŋ Yon Baptais mayke kamyiŋ
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)*

¹ Be, Yesu beleŋ mata kurun teŋ kuŋ hinhan goyen Galili naŋa gote doyan al kurun Herot beleŋ mere momonmiŋ nuryin.² Irdeb meten marmiŋ go, “Yon Baptais maymeke kamun al go goyen sopte huwaruŋ geb, mata tiŋen ird ird sanŋin miŋyaj meten teŋ kuŋ hi gogo,” inyin.³

³⁻⁴ Be, Yon mayke kamyiŋ gote baranjiŋbe gahade: Yon dilin gergen hinhyinabe Herot beleŋ kulin Filip berem Herodias goraj iryin. Irkeb Yon beleŋ kawan po, “Mata gob buluŋ wor po tiyan geb,” inkeb Herot beleŋ goke iŋin ma nuryin. Irdeb fulenja marmiŋ yinke Yon fere teŋ tukunŋ koyare keramin.⁵ Irde

maymeke kamwoŋ yen nurde hinhin gega, al beleŋ Yon gob Al Kurunyen mere basan al yen nurd unen hinhan geb, Yon mayde mayde niŋ kafura heŋ hinhan.⁶ Be, Herot gobe miliŋ beleŋ kawan kiriyŋ nalu go forok yekeb Herotya kadom wenja gabu irde dulan teŋ hinhan. Irde tikiŋ hekeb Herodias wirin beleŋ gor gabu iramiŋ mar goke gege tiyyin. Irkeb Herot gobe aman wor po hiriŋ.⁷ Irdeb, “Det kuraj nurde gusuŋŋ nirkeb iŋin gunen,” inen diliŋ mar biŋa tiyyin.⁸ Irkeb miliŋ beleŋ gwaha inayin inyin gwahade po Herot inyin. “Hankga ga po Yon Baptais tonaj koronde kerde tawaŋ nuna,” inyin.⁹ Irkeb doyan al go kanduknjen nuryin gega, bere go hitte biŋa tiyyin goya al buda gor hinhan mar gore dahan wet kura ninnak yen nurde biŋa tiyyin go po gama irde bere gore yirin goyen po irde unyin.¹⁰ Irde fulenja marmiŋ hulyan yirke koyare kuŋbe Yon biŋin walamin.¹¹ Irdeb Yon tonaj gobe koronde kerde tawaŋ bere go unkeb yen beleŋ tukunbe miliŋ unyin.¹² Be, Yon komatniŋ beleŋ mere go nurde waŋ hakwam goyen tukun mete tiyamin. Gwaha teŋ kuŋbe Yon kamyiŋ goyen Yesu momon iramin.

*Yesu beleŋ al 5,000 biŋge paka yiriyŋ
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)*

¹³ Be, Yon kamyiŋ mere momon goyen nurde Yesube komatniŋha hawka teŋ naŋa almemp monde dunküreŋ balmiŋ hinin yen kwamin. Irkeb naŋa bana go niŋ taunyaj niŋ marbe Yesube gon kwa yen nurde makaj feren gama irde kwamin.¹⁴ Be, Yesu go kuŋ kuŋ fe siŋa kurhan forok yenbe al buda kurun goyen yenenbe bunijen yinyin. Irde garbam miŋyaj marbe suram yirke iŋin hamin.

¹⁵ Be, wawuŋ hewen teŋ hikib komatin yago beleŋ Yesu goyen, “Naŋa bana gab tiyuŋ binde miŋmoŋ. Irde heŋ ga moŋ kidoma hewen tiya geb, al buda kurun ga yinke tiyuŋjan kuŋ yingŋen biŋge kura damu teŋ nenaŋ,” inamin.¹⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Moŋ, danŋiŋ kunayin? Den beleŋ det kura yunke nenaŋ,” inyin.¹⁷ Irkeb, “Gwaha dinha goyenbe neŋbe beret siptesonjonya makaj dapŋa yadi iraw po hanj,” inamin.¹⁸ Irkeb, “Yawaŋ nunnan,” inyin.¹⁹ Irdeb al buda kurun go, “Yamuŋjan kepernan,” yinke keperde tukamin. Irkeb beret siptesonjonya makaj dapŋa yadi irawaya goyen yade kotan kaŋ naŋkiŋde naŋkenen Al Kurunyen sanŋinbe suram yirde yubala teŋ al yunnaŋ yinenbe komatniŋ yago yunyin.²⁰ Al buda kurun gob biŋge go nen nen ep po namin. Irkeb komatniŋ beleŋ biŋge dikŋen buda iramin gobe tiri 12 gwahade makin yirtek hamin.

21 Be, birge namin mar al parguwak po kapyan hamiňbe 5,000 hiriň.

*Yesu fe yuwaljen hende huwarde kurij
(Mak 6:45-52; Yon 6:15-21)*

22 Be, gwaha teňbe komatmin yago, "Araňen hakwa hende hurkun fe ala siňa kurhan kunan," yinke hakwa hende hurkunbe yeň wa mehen heň fe ala siňa kurhan kwamini. Irkeb Yesube gor heň al buda kurun goyen, "Tiyuntinjyan tiyuntinjyan kunan," yinyin. 23 Al buda go gwaha yineňbe Al Kurunja mere tiyye yeňbe dugu dabayinde kura gor hurkuriň. Kuň yeň unkuren gon hikeb kidoma hiriň. 24 Munaň komatmin yagobe megen tubul ten fe ala kuruňde hamiň. Goyenbe meňe huwarke fe goyen makaj duba yara karkuňaj karkuňaj huwaramin. Irkeb hakwa gobe muň kura ma sor iryin. 25 Be, naňa mingje heň hikeb Yesu go fe yuwaljen hende huwarde komatmin yago hitte kurij. 26 Mel gore fe hende huwarde waň hike keneň kafura wor po heňbe, "Gabe ungural" yeň ulin barbar yeke dahanin tiniň tiniň tiyamin. 27 Goyenbe aran po Yesu beleň, "Kafura ma yo. Ne wan hime geb. Tareň henayin," yinyin. 28 Irkeb Pita beleň, "Doyaň Al Kurun, gabe fudinde ge kenenje ninkfe hende huwarde ge hitte kweň," yinyin. 29 Irkeb, "Igiňge waya," inyin. Gwaha inkeb Pita go hakwa hende mat solok yeň fe hende harde Yesu hitte kurij. 30 Goyenbe kuň henýabe meňe keneň kafura heňbe hako ga dolok yeň kenenje, "Doyaň Al Kurun, faraň nura!" yeň kekew tiyyin. 31 Irkeb goyare po Yesu beleň haniň temeyde tanardeb isaj hiriň. Irdeb, "Daniň dufay budam heň ne niň hekken ma nurde ha?" inyin. 32 Gwaha teňbe hakwa hende hurkaryum. Irkeb meňe kamyin. 33 Irkeb gab hakwa biňde hinhan mar gore kenenje bebak teňbe dolon irde, "Fudinde wor po gebe Al Kurun Urmiň," inamini.

*Genesaret niň garbam mar sope yiryiň
(Mak 6:53-56)*

34 Be, gwaha teň kun kuňbe Genesaret naňa beleň gon forok yamiň. 35 Irkeb al gor niň beleň Yesu keneň bebak teňbe mere kerke naňa goyen bana niň mar yinke garbam mar tumjan Yesu hitte yawayamini. 36 Irdeb, "Garbam mar gayen yubul tike meňe diba ulger niň gote murun po sisaj urdebin igin henan," inen esen mere iramiň. Ningeb al garbam minyaňbe Yesu go sisaj urde tumjanje igin hamiň.

15

*Yesu beleň asem yagot mata walde yunyiň
(Mak 7:1-13)*

1 Be, naňa goyen bana meteň teň kuň hikeyabe Yerusalem taun kuruňde mat Farisi mar kuraya Moseyen saba mar kuraya goyen Yesu hitte waňbe, 2 "Daniň geb komatge yagobe asininj yagot mata ma gama irde hanj? Yeňbe dula tiniňbe mali po birge nene hanj. Hanj ma haldeya gwaha ten hanj," inamini. 3 Irkeb wol heňbe, "Munaň deňbe danij geb asetin yagot mata niň po teňbe Al Kurunyen merebe pel irde bulun irde hanjen? 4 Al Kurun belenje, 'Nantiňja mamtiňja palap yirde hinayin,' yitiň hi niňgeb, 'Al kura naniňja milinjya mere bulun yiryeň gobe mayke kamyen,' yitiň hi. 5 Goyenbe deňbe saba goyen tigiri teňbe, 'Al kura naniňja milinjya det kura faraň yurtek goyen ma yunenbe, "Igiň faraň durmewoň gega, Al Kurun unen yeň basiňa ırmiň geb, go ma faraň duren," yinyen gobe mata bulun moň, yeň al saba yirde hanjen. 6 Ningeb al gwaha mat saba yirke Al Kurunyen mere ma gama irde naninya milinjya palap ma yirde dulin hanjen. Denje gwahade goyen po asetin yagot mata niň teňbe Al Kurunyen mere bulun irde hanjen. 7 Usi mar wor wor, Al Kurunyen mere basan al Aisaia beleň asanje kayyin gobe fudinde wor po deň gake kayyin. 8 Merebe gahade:

Mel gabe mohonde po turuň nirde hanj.

Gega biňdebe ne niň ma nurde hanj.

Hoyanje wor po hanj.

9 Mel gabe megen niň marte saba po gama irde al saba yirde hanj.

Mel gabe biň hende hende po dolon nirde hanj," yitiň hi geb," yinyin. *Aïsata 29:13*

10 Be, Yesu gob mel Farisi marya Moseyen saba marya goyen gwaha yineňbe al buda kurun gor hinhan go yinke yeň binde wayamini. Irkeb, "Mere ga nurde bebak tinan ko. 11 Det kura al mohonde mat biňde kurkuyen gore Al Kurun dilinje al go bulun ma iryen. Goyenbe det kura mohonde mat kat kuyen gore po gab Al Kurun dilinje al go bulun iryen," yinyin.

12 Gwaha yinkeb komatmin yago beleň waňbe, "Farisi marbe mere taha goke igin ma nurde hanj goyen yeneň bebak taha?" inamini. 13 Irkeb wol heňbe, "He kura Nanne Al Kurun tareňmiň kurun gore ma haryň gobe filginj manaj tumjanje wasiyen. 14 Ningeb dilin titmiň buda gobe yeneň wasak tinan. Mel gobe saba fudinde goyen ma bebak teňbe al mata bulunde yukan hanj. Al kura dilin titmiň beleň kadom yinjen yara goyen beleň ikala irde tukuj hime yiyyen gobe tumjanje kuň mete titminde katiryen," yinyin. 15 Irkeb Pita beleň, "Maya mere gote miň momon dira," inyin. 16 Irkeb, "Deň manaj dufaytiň muň kura ma wuk yeň hanj? 17 Det

kura al mohonde mat binde kurkuyen gobe kamebe kat kuyen gobe ma nurde hanj? ¹⁸ Goyenbe det mere kura al mohonde mat forok yen hanjen gobe binde mat wan hanjen geb, gore gab Al Kurun diliinde al go bulun yirde hanjen. ¹⁹ Dufay bulun, al gasa yirke kamde kamde mata, al kura berem yan gore bere hoyanya duwan ten teñ mata, alya beryea fonejende leplep mata, kawe mata, merere huwarde usi mat mere teñ teñ matayabe mere bulun mat teñ teñ mata kurun gobe al binde mat pul yen hanjen. ²⁰ Det gwahade gore gab Al Kurun diliinde al bulun yirde hanjen. Hanjin hal hal mata kenjekela ma gama irde dula tinayin gore al bulun ma yiryen,” yinen saba yiryin.

Kenan marte bere gote dufay sañj
(Mak 7:24-30)

²¹ Be, Yesu go naña hinhin goyen tubul teñ Saidon taunya Tair taunyat naña bana gon komatmin yagoya kwamij. ²² Irkeb taun iraw goyen bindere tiyun kura hindinde gor mat Kenan mar bere kura gore Yesu hitte wanjbe, “Doyan Al Kurun, De-wit Urmin, buninjen nirde faraj nura. Wernebe uñgura beleñ wanj hernej irtin hi geb, bulun bulun wor po irde hanj,” inen esej uryin. ²³ Goyenbe Yesube meremij goyen muñ kura haywan ma hirin. Irkeb komatmin yago beleñ, “Esen durde gama dirlinde po hi geb, takira tike kwí,” inaminj. ²⁴ Irkeb wol henjbe, “Nebe Israel mar Al Kurujen sipsip meremij ma nurde duwi hitin goke po wamirin geb,” yirin. ²⁵ Irkeb bere gore wan palap irde dokolhoñ yugulun tenjbe, “Doyan Al Kurun, faraj nura,” inyin. ²⁶ Irkeb wol henjbe, “Dirinđe binjebé epte ma goran yirde yad kulumij yago yunké nenayin,” inyin. ²⁷ Gwaha inkeb bere gore wol henjbe, “Doyan Al Kurun, mere gobe fudinde ninha gega, dirinđe binjebé diknjen katnayin gob kulu wor nene hanjen. Niñgeb faraj nurayin,” inyin. ²⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, ne niñ hekkjen wor po nurha geb, gusunjan nirha gote iginen forok yiyyen geb,” inyin. Be, wirin gobe goyare go po iñj hiriñ.

Al garbam kurayen kurayen sope yiryij

²⁹ Be, Yesu go naña goyen tubul teñ mulgañ henj Galili fe ala kurun feren kurj kunjbe dugu dabayinđe kura gor hurkurinj. ³⁰ Irkeb al budam wor po yen hitte wayamin. Wanj henjabe al kahanj nonbo hitin, dilin titminj, ulin albo yirtinj, mohon kattinyabe garbam hoyan minjan marya goyen sope yirke iñj henaj yen nurde yawan kahanj minjde yeramij. Irkeb sope

yiryinj. ³¹ Al gabu iramiñ mar beleñ mohon kattin mere tike yenamij. Ulin albok hitin goyen iñj henj, kahanj bulun hitin goyen huwarde kunj wanj teñ, dilin titminj nanjeneñ tike yenenjbe hurkunjkat teñbe Israel marte Al Kurun go turun irde kasor iramiñ.

Al 4,000 biñge yunke namiñ
(Mak 8:1-10)

³² Be, Yesu beleñ komatmin go yinke wakeb, “Al buda kurun gabe tumjanđe hiteke kunj kunj yerenjek hihi. Goyenbe det go kura netek mijmoj hahanj. Biñge ma nene tiyunmij kunayinjbe beleñyan kamnayin geb, buniñen yenenj hime,” yinyin. ³³ Irkeb komatmin beleñ wol henjbe, “Tiyun binde mijmoj naña gahade gab biñge damde niñ yade al buda kurun gahade gayen yunteke nenayin?” inaminj. ³⁴ Irkeb, “Beretbe dahade hanj?” yinkeb, “Beretbe 7ya makaj dapna mukñen yadi kura goya po hanj,” inaminj.

³⁵ Be, al buda gabu iramiñ go megen keprnaj yinke keperde tukamij. ³⁶ Irkeb beretya dapnaya go yadeb Al Kurun iñj nurde unenjbe beretya dapnaya go yubala teñbe komatmin yago al yukanj yunnan yen yunyinj. Irkeb gwaha po tiyamij. ³⁷ Al buda kurun gobe biñge go nene ep wor po namin. Irkeb Yesuyen komat beleñ biñge diknjen al beleñ ep nene yubul tiyamij goyen yade tiri 7 gwahade makin yirtek iramiñ. ³⁸ Bereya dirinđa ma kapyan hen al parguwak po kapyan haminjbe 4,000 hirinj. ³⁹ Biñge yunke neke gabe, “Tiyuntinyan tiyuntinyan kunayinj,” yinyinj. Irdeb komatminja hakwa hende hurkunjbe naña kura Magadan taun binde beleñ gonj kwamij.

16

Mata tijenj kura ira inenj gusunjanj iramiñ
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Be, Yesu go gonj hikeb Farisi marya Sadusi marya beleñ Yesu hitte wanjbe tujanj urninj yen, “Mata tijenj Al Kurun beleñ irtek goyen kura irke kinninj,” inaminj.

² Irkeb Yesu beleñ, “Denjbe wawuñbana hen naña buk yekeb, ‘Kadila hewenj tiya,’ yen hanjen. ³ Irde wampotbe, ‘Naña bulun hihi geb, kigarin katenj tiya,’ yen hanjen. Denjbe nanjien keneñ gab kadila hewenj tiya ma kigarin katenj tiya goyen kenjeklai nurde hanjen. Goyenbe gayenter niñ mar goke tenjbe Al Kurun beleñ mata forok yirde hi goyen daniñ geb yenenj bebak ma teñ hanj?

⁴ Den gayenter niñ marbe mata bulun ten Al Kurun harhoktij unenj hanj geb, mata

* **16:4:** Yonabe wawuñ karwo makaj dapna kurun milin gote biñ bana henjbe sopte siñore katyinj. Gobe Yesu kamijinde mat yerenjek heke sopte huwaryin gote tujanjenj.

tiŋen kurayen kurayen goke po nanjkeneŋ haj. Goyenbe kura kinniŋ yekeb Yona hitte mata forok yiriŋ* go gwahade goyen po kame dikala direŋ,” yinenbe mel goyen yubul teŋ hoyanđe kuriŋ.

*Farisi maryā Sadusi maryat saba buluŋ
(Mak 8:14-21)*

⁵ Be, fe ala kuruŋ go warde siŋa kurhan kwaminya goyenbe komatmiŋ go biŋ sir yekeb beret kura ma yade ga kwaminj. ⁶ Be, Yesu beleŋ Farisi maryā Sadusi maryā goke komatmiŋ goyen, “Kenkela heŋ hinan̄ ko. Mōn̄go mel gote yiš beleŋ buluŋ diryen geb,” yinyin. ⁷ Gwaha yinkeb komatmiŋ beleŋ, “Beret kura ma yad wayhet geb, gogo dina,” yen yiŋen uliŋ kadom mere gird tiyamiŋ. ⁸ Komatmiŋ go mere kusa irde hike yenenbe, “Danic dindiken uliŋ beretniňin miňmoŋ yen haj? Denbe ne niŋ ma hekkeŋ nurde haj? ⁹ Muŋ kura ma po bebak teŋ haj? Beret siptesonon al 5,000 namiŋ gote dikjenbe tiri dahade makin yirtek haminj? ¹⁰ Goyen moŋ kenem beret 7 goyen al 4,000 naŋ gote dikjen yade tiri dahade makin yirtek haj? ¹¹ Farisi maryā Sadusi maryat sababe yiš beleŋ palawa bana hilyaŋ kutiŋ yara al hoyan kuruŋ gote dufay buluŋ yirde hi goke dinen̄ hime. Beret niŋ ma yen hime gayen danin̄ geb bebak ma teŋ haj? Niŋgeb sopte dinen̄ hime, Farisi maryā Sadusi maryat yiš beleŋ buluŋ diryenkek geb, kenkela heŋ hinayin,” yinyin. ¹² Be, gwaha yinke gab, “Yis beret bana irde haryen goke ma dinen̄ hi. Farisi maryā Sadusi maryat sababe yiš yara goke hayhay dirde hi,” yen nuraminiŋ.

*Yesu, gebe Mesaia
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Be, Yesu go komatmiňa naŋa bana go tubul teŋ kūŋ Sisaria Filipai taun binde binde heŋ heŋbe gusunjaŋ yiryin. “Ne Al Urmiŋ gayen gake al hoyan beleŋ ganuŋ yen haj?” yinyin. ¹⁴ Irkeb wol heŋbe, “Al kura beleŋ gebe Yon Baptais yen haj. Munaj kura marbe Elaia gineŋ haj. Kurabe Yeremaia ma Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan kura goyen gineŋ haj,” inaminiŋ. ¹⁵ Irkeb, “Munaj deŋ gayenbe nebe ganuŋ yen nurd nuren̄ haj?” yinyin. ¹⁶ Irkeb Saimon Pita beleŋ, “Gebe Mesaia, Al Kurun gwahader hitiŋ al gote Urmiŋ,” inyin. ¹⁷ Gwaha inkeb, “Mere gobe Nanne Al Kurun sanjiŋ miňyan al gore ginke gab gago yaha. Al kura beleŋ ma mere goyen momon gira. Niŋgeb Al Kurun beleŋ guram girde sanjiŋ giřenj. ¹⁸ Gebe ne niŋ dufayge hora yara tareŋ irha geb, Pita gineŋ hime. Niŋgeb hora go hendebe nere alya bereya yerenj. ¹⁹ Irde Al Kurunyen alya bereya doyan yird yird sanjiŋ goyen ge gunenj. Niŋgeb ge beleŋ iŋiŋ yawayiŋbe Al Kurun

wor iŋiŋ yiyyen. Irde ge beleŋ buluŋ yawayiŋbe Al Kurun wor buluŋ yiyyen,” inyin. ²⁰ Gwaha inerbe tumnjanđe komatmiŋ goyen, “Al hoyan kura hitte ne niŋ yen, ‘Yeŋbe Mesaia,’ ma yinnayiŋ,” yinenbe utaŋ yiryinj.

*Kamde kamdemiŋ ge kawan tagalyiŋ
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)*

²¹ Be, goyenter mat komatmiŋ yago goyen kawan po, “Nebe Yerusalem kwen. Kumekeb Yuda marte doyan mar par-guwakya Al Kurun doloŋ ird ird mata doyan marte karkuwanyabe Moseyen saba maryā beleŋ buluŋ buluŋ nirde mununke kamenj. Goyenpoga kamenj goyen yerenkek hekeb huwaren,” yinyin. ²² Irkeb Pita beleŋ mere go nurdeb yen muŋ po tapat irdebe inen̄ teŋbe, “Doyaŋ Al Kurun, gwaha ma tiyayin. Mata gobe ge hitte ma po forok yiyyen geb,” inyin. ²³ Irkeb fulgaŋ kaŋ Pita kenenbe, “Satan, hoyan kwa! Gebe beleŋne pet teŋ ha geb. Dufay gobe Al Kurunyen moŋ, alyen dufay po geb,” inyin.

²⁴⁻²⁵ Gwaha tenbe komatmiŋ yago goyen gaha yinyin: “Al kura gama nirde kanduk yeneŋ yiŋen ge kafura heŋ harhok nunyen al gobe kame tonebe kanduk kinyen. Munaj al kura ne gama nirde kamde kamde niŋ ma kafura heŋ kanduk kuruŋ teŋ uliŋ misiŋ katen̄ hiyen al gobe tonebe iŋiŋ hiyen. Niŋgeb al kura ne gama nire yeneŋ megen niŋ dufayya mataya harhok yunyen. Irdebe kanduk yenen̄ hiyen gega, yiŋen̄ ge ma nurde gama po nirde hiyen. ²⁶ Al kura megen niŋ samuŋ budam yade denem yaŋ hiyen gega, al gobe Al Kurun diliňde kamtiŋ yara hiyen gobe dahan̄ tiyyen? Gobe iŋiŋ moŋ, buluŋ wor po. Niŋgeb megen niŋ samuŋ kura teŋ gore Al Kurunyen bearar bana hiyen al gob epte ma damu teŋ tumulgaŋ titek. ²⁷ Ne Al Urmiŋ gab kamebe Nanne Al Kurunyen sanjiŋ turŋun yaŋ goyen manaj katen̄. Goya goyenbe miyoŋmiňa kattek. Irdebe alya bereyat mataminiŋ dahade dahade goyen gote murungembé gwahade po yunenj. ²⁸ Goyenpoga deŋ gar haj gayen kurabe ma kamdeya ne Al Urmiŋ gare Al Kurunyen tarenđe alya bereyaminiŋ doyan yirde heŋ goyen kennayin. Mere gabe fudinde wor po dinen̄ hime,” yinyin.

17

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Be, naŋa fay 6 kamereb Yesu beleŋ Pita, Yemsyabe kuliŋ Yonya po yade dugu kurunjde kura gor hurkaminj. ² Gor heŋbe Yesu go mel gote dilin̄ mar po uliŋ hoyan hiriŋ. Dinsokdebe naŋa timiytiŋ yara hiriŋ. Ulin umňa kerde hinhin go wor

faykek wor po hiriñ. ³ Gwaha tikeyab diliñ mar po Moseya Elaiaya forok yen Yesuya mere ten hinhan. ⁴ Irkeb Pita beleñ Yesu goyen, “Doyan Al Kurun, gar gabe neñ hitek gasuñ igin munj wor po. Ningeb ge beleñ ok yekeb den al karwo hitek henj henj gasuñ kura yiren. Kurabe ge niñ, kurabe Mose niñ, munan kurabe Elaia niñ,” inyin.

⁵ Mere gwaha ten hikeyabe kigarinkin faykek wor po kura gore wañ aw yuryin. Irkeb al melak kura gagap bana goreb, “Al gabe Urne. Yenþe bubulkuñe wor po, yen ge bener mat amaneñ wor po nurde hime. Ningeb yende mere po nurde gama irde hinayin,” yiriñ.

⁶ Be, Yesuyen komatminj beleñ mere go nurdeb kafura wor po henj biñ tadam mat megen katamij. ⁷ Gega Yesu beleñ wañ yanardeb, “Kafura henj ma, huwarnaj!” yinyin. ⁸ Gwaha yinke nañkenenþe Yesu unjkureñ po hike kenamij. Al hoyanþe hubu.

⁹ Be, dugure gor mat katen henjabe Yesu beleñ mel go saba yirde, “Hanjä det kenhanj gayen gake al hoyan kura momoj ma yirnayin. Ne Al Urminj gayen kamenđe mat sopte huwarmeke gab igin tagalnayin,” yinyin. ¹⁰ Irkeb mel gore, “Danij geb Moseny saba mar beleñ Elaia wa wake gab Mesaiaabe kame wayyen yen hanjen?” yen gusunjan iramiñ. ¹¹ Irkeb, “Elaia wa meheñ henj det sope irke gab Mesaia wayyen yen hanjen gobe fudinde. ¹² Ningeb Elaiaabe bikken wayun. Goyenpoga alya bereyabe kenenj bebak ma tiyan. Irde yingende dufay po gama irde buluñ buluñ irde mayke kamun. Mel goreb yen iran gwahade goyen po ne Al Urminj gayen wor gwahade po nirnayin,” yinyin. ¹³ Irkeb gab, “Yon Baptais niñ dinenj hi,” yen bebak tiyamin.

Dirin unjoram yañ sope iryiñ (Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Be, mel go dugure mat katen al gabu kurun iramindje gor forok yekeb al kura gore Yesu hitte wañ diliñ mar dokolhon yugulun tenþe, ¹⁵ “Doyan Al Kurun, urne buninđe irde faraj ura. Bu tonenj minyanj geb, uliñ misiñ kurun katen hiyen. Kurareb kak alare katen hiyen. Kurareb fe alare katen hiyen. ¹⁶ Komatge yago hitte tawayhem gega, sope ma irhanj,” inyin. ¹⁷ Irkeb, “Den gayenter niñ marbe dahade ningeb Al Kurun niñ dufaytiñ munj kura sanjiñ ma irde hanj? Tonantin sanjiñ wor po, saba dirinj dirmanej. Gayak ga ma denja hityen gega, hako po hanj. Dirinj go tawanañ,” yinyin. ¹⁸ Irdeb dirinj go tenj wakeb unjura dirinj bana hinhan go inerj

* **17:20-21:** Asan hoyanþe gahade hi: 21 Goyenbe unjura gwahade goke dindikenj binje kutja irde Al Kurun gusunjan irde takira tike gabe kat kuyen.

tenj takira tike kat kuriñ. Irkeb goyare po inigun hiriñ.

¹⁹ Be, go kamereb yen yunkurenj po henj gab komatminj beleñ, “Danij geb neñbe unjura go ma takira tihit?” inamij. ²⁰⁻²¹ Irkeb, “Den unjura takira ma tahanj gobe Al Kurun niñ hekkjen nurde hanj gobe kurun mon. Ningeb fudinde wor po dinhem. Al Kurun niñ dufaytiñ hek irde hanj goyen mastet he bilmiñ dirneñ munj gwahadebe megen gar det kura irnayinþe meteneñ ma diryen. Ningeb dugu gayen ‘Gar mat sinjir tenj iror kwa?’ inkeb gwahade po tiyyen,” yinyin.*

²² Be, Yesuya komatminjya gabu henjbe tumjanj Galili nañja bana kwamij. Irdeb Yesu beleñ, “Ne Al Urminj gabe mununtek al haninde nernayin. ²³ Irke mununkeb kamenj gega, yerenjkek hekeb Al Kurun beleñ sopte nisañ heke huwareñ,” yinyin. Gwaha yinkeb komatminjbe kanduknej wor po nuramij.

Al Kurunyen ya balem gote teks

²⁴ Be, gwaha ten kunj kunjbe Kapeneam taunde forok yamij. Irkeb Al Kurunyen ya balem niñ tenj teks yad yad mar beleñ Pita hitte wanþe, “Tisage gayen Al Kurunyen ya balem niñ tenj teks kura yerde hiyen?” inamij. ²⁵ Irkeb, “Gwaha,” yinyin.

Be, gwaha yinenþe Yesu hinjin ya go binde hurukeb goyare po Yesu beleñ, “Saimon, megen niñ doyañ mar karkuwanj yuntek teks kurayen kurayen gobe ganuñ mar beleñ gab yerde hanjen? Urminj yago beleñ yerde hanjen ma al hoyan beleñ yerde hanjen? Gebe dahade nurde ha?” inen gusunjan iryiñ. ²⁶ Irkeb Pita beleñ wol henjbe, “Al hoyan beleñ yerde hanjen,” inyin. Irkeb, “Gwaha, doyañ mar karkuwanj gote dirneñ wejbe naninj yagoñ teks ma yerde hanjen geb. ²⁷ Goyenpoga teks ma yertekkeb dufaymij buluñ henak geb fete kunj funeral temeyayin. Irde dapna meheñde wor po tawayin gobe mohon takila tenj teks yertek hora kura kenayin. Hora go tukunþe neya geyat teks kerayin,” inyin.

18

Ganunþe deñem kurun wor po hiyyen? (Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Be, goya goyenbe komatminj hoyan beleñ Yesu hitte wanþe, “Ganunþe Al Kurun beleñ alya bereyamin doyañ yirde hire gor niñ deñem yañ wor po hiyyen?” yen gusunjan iramiñ. ² Irkeb dirinj dirneñ kura inke komatminj yago hinhande gor wañ huwaryin. ³ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po dinenj hime. Dirinj gahade gayenbe

yinjeñ al denjem yan hen hen niñ ma nurde hanjen. Gwahade goyen po al kura yinjeñ al denjem yan hen hen niñ ma nurde han marbe Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana gon igiñ hurkunayin. ⁴ Ningeb al kura dirin gahade ga hinayin marbe Al Kuruj diliñde denjem yan wor po yen yinyen. ⁵ Irde al kura denjem moñ dirin gahade gayen ne niñ ten gargar iryeñbe ne gayen niryen.

⁶ “Goyenbe al kura dirin sanjiñ minjmoñ gahade gayen ne niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen al kura beleñ mata buluñ tike keneñ gama irde buluñ tiyyenbe mata buluñ miñ uryen al gobe murunjem buluñ wor po tiyyen. Ningeb al hoyan gama ma irkeya mata buluñ miñ uryen al gobe hora kuruj kura teñ biñjinde feñ teñ makaj alare temeyke kamyen. Gogab gote murunjem buluñ wor po goyen ma tiyyen.

⁷ “Mata buluñ titek dufaybe al biñyan huginen forok yen tuñar yurke kateñ hanjen. Ningeb megen niñ mar dufay buluñ go teñ han gobe Al Kurunyen bearar bana han geb goke bunijen nurde hime. Dufay buluñ gobe huginen al biñyan forok yen hiyen gega, al kura dufay go gama irde mata tinayin mar gobe Al Kurunyen bearar bana hinayin geb goke bunijen nurde yuneñ hime. ⁸ Ningeb hange kura beleñ girke mata buluñde katayinbe hange go walde temeyayin. Mongo hange unkuren gore girke ulge tumjan kak huginen hitinbe gor kutek goke teñbe hange gore buluñde gukutek go po walde temeyayin. Irde igin hange kurhan titmij manaj gasun iginde kwayin. Irde kahanje wor gwaha girkeb go wor gwahade po irayin. Irde iginde kwayin. ⁹ Irde delge kurhan beleñ girke mata buluñde katayinbe delge go marde temeyayin. Mongo delge unkuren gore girkeb ulge tumjan kak alare kutek goke teñbe delge gore buluñde gukutek go po marde temeykeb igin delge kurhan titmij manaj gasun iginde kwayin,” yinyin.

*Sipsip duwi hitin gote maya mere
(Luk 15:3-7)*

¹⁰⁻¹¹ Irde sopte po gaha yinyin: “Be, al kura denjem moñ dirin gahade gayenbe Al Kurunyen miyon beleñ doyan yirde hanj. Irde miyon gobe Al Kuruj sanjiñ minjan gote diliñ mar huginen hanjen. Ningeb al gahade goyen denjem moñ yen inçogaha ma yirde hinayin.” *

¹² Be, ga nurnan! Al kura sipsipmiñ 100 hinayin. Irke unkuren kura kadom yubul teñ hoyanje kuyen. Irkeb gonjiñ

yen tubul tiyyen? Moñ! Sipsipmiñ 99 go yukan doñdoñde kura gor yubul teñbe kun nanjkinyen. ¹³ Fudinde wor po dinen hime. Unjkuren muñ goke nañkenen kun kun kenen teñbe amaj wor po hiyyen. Muñan 99 goke gwahade wor po ma nuryen. ¹⁴ Gwahade goyen po, Nantij Al Kuruj sanjiñ minjan al gobe al kura dirin gahade gayen unkuren kura Al Kuruj tubul teñ kanduk bana kun kun gokeb igiñ ma nurde hi,” yinyin.

Kadge kura buluñ girkeb daha tiyyayin?

¹⁵ Irde sopte po, “Be, kadge kura buluñ buluñ girkeb kun yen po hikeya gabe mata buluñmiñ goke momon irayin. Irke mere go nuryenbe al gob sopte kadge Al Kuruj urmuñ giñen yara hiyyen. ¹⁶ Goyenbe mереge ma nurke kenem al hoyan unkuren ma iraw gwahade yade ga kwayin. Gogab al irawa ma karwo gore mереge goyen tumjan fudinde yenayin. ¹⁷ Al hoyan yukain gote mere wor ma nurke keneñbe mata buluñmiñ goyen Al Kurunyen dirjen wen hoyan goyen momon irayin. Yende mere wor ma po nurkeb al gobe Al Kurunyen dirin moñ, mata buluñ al yen keneñ hinayin.

¹⁸ Fudinde wor po dinen hime. Al Kurunyen alya bereya doyan yird yird sanjiñ goyen deñ dunen. Ningeb deñ beleñ igiñ yenayinbe Al Kuruj wor igiñ yiyyen. Irde deñ beleñ buluñ yenayinbe Al Kuruj wor buluñ yiyyen.

¹⁹ Sopte dinen hime. Der al iraw kura megen gar henja det kurañ nurde dufaytirin unkuren po irde Nanne Al Kuruj tareñ minjan al goyen gusunjan iriryenbe yen beleñ epte irde dunyen. ²⁰ Gwahade ningeb al irawa ma karwo gwahade kura, “Nenbe Yesuyen alya bereya, ‘yen wan gabu irnayinbe ne manañ wan yenja hitek,’ yinyin.

Meteñ al buniñen miñmoñyen maya mere

²¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleñ wanbe, “Doyañ Al Kuruj, kadne kura beleñ buluñ nirkeb wawuñ dahadere mata buluñmiñ go halde unen? Wawuñ 7 ma dahade?” yen gusunjan irayin. ²² Irkeb, “Wawuñ 7 po moñ. Buluñ girde hikeb huginen halde po unen hayin,” inenbe ²³ mata goke maya mere mat gaha yirin: “Ningeb Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana gon niñ matabe gahade: doyan al kura beleñ meten marmiñ horamín yawaramin go wol henan yinyin. ²⁴ Irkeb al kura doyan almiñ hitte hora kuruj wor po tirin al goyen doyan almiñ hitte tawayamin. ²⁵ Gega al

* **18:10-11:** Asan hoyanjebe gahade hi: 11 Ne Al Urmin gabe alya bereya Al Kurunyen dirjen wen gega, mere ma nurde duwi hitinjeñ tiyan goyen yumulgañ tiye yen wamirin.

gobe hora kurun go epte ma wol hetek hirinj geb, doyan alminj gore, 'Al gote beremya dirinjinj wenja detminja goyen tumjanj yukan al hoyan yunke damu tinañ. Irkeb hora gobe ne tewenj,' yirinj.²⁶ Irkeb metej al go diliñ mar gor po dokolhoñ yugulun teñbe, 'Bemel nirdé ma. Horage kurun gobe wol hen gunen geb,' inen esen mere iryinj.²⁷ Irkeb bunijenj keneñbe, 'Hora go wol hen hen ge ma nurayin,' inen tubul tike kurinj.²⁸ Goyenbe kuj metej al kadom hora dirnej munj kura unke ma wol hitin al goyen kinyinj. Irde hapekde teñbe, 'Arañen horane wol hawa!' inyinj.²⁹ Irkeb kadom go kimij mar dokolhoñ yugulun teñbe, 'Bemel nirdé ma yo. Horage wol hen gunen geb,' inyinj.³⁰ Goyenbe al go bunijenj ma irde kadom go tagal uneñbe, 'Horane wol heke gab teñ sinja irnayin,' yinke tukun koyare keramiñ.

³¹ "Be, metej mar kadom belen mata go keneñbe bin ar yaminj. Irdeb kuj doyan alminj go mata kurun al gore tiyyinj goyen momon iramij.³² Irkeb doyan al belen metej alminj go hoyirke wakeb, 'Geb metej al bulunj. Horane epte ma wol hetek geb, esen mere nirkeb bunijenj girde gomnjinj ginminj.³³ Ne belen bunijenj girde kandukge kurun go pasi irde gunminj gwahade goyen po, ge belen wor danij geb kadge gwahade ma iran?' inyinj.³⁴ Doyañ al go binj ar wor po yekeb, 'Al go koyare kernan!' inyinj. Irdeb, 'Horane tumjanj wol heke gab tubul tike kuyen,' yinyinj.³⁵ Nanne Al Kurun sanjin minyanj gore den wor mata gwahade goyen po diryen. Ningeb kadtinj yago bulunj dirnayin goyen bitinde mat wor po halde yunenj hinayin. Mali hende hendem ma tinayinj," yinyinj.

19

*Al beleinj bere yakira teñ teñ mata
(Mak 10:1-12)*

¹ Be, Yesu go mere gwahade mat al saba yirdeb Galili nañar tubul teñ Yodan fe gama irde Yudia nañare kuriñ. ² Kuñ hikeb al budam gama irde kuñ hinhan. Irke al garbam minyanjbe sope yirke iginj henj hinhan.³ Gwaha teñ hikeyabe Farisi mar kura beleinj tunjanj urnij yenj wanjen, "Al kura minj goke kuram moñ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabarebe iginj yitiñ we?" inaminj.⁴ Irkeb wol henjbe, "Hanjapya wor po tikula kerdýabé Al Kurun beleinj al irde, bere irde iryinj goyen Al Kurunyen asanje katinj hi gobe ma kapyan henj hanjen?⁵ Al Kurun beleinj gwaha yiryinj geb, goke teñbe albe naninjya miliñja yubul teñ kuñ beremya gabu hiriryenj. Irke al beleinj yenermij iraw goyen Al Kurun diliñdebe uñkurenj po yinyenj.⁶ Ningeb irem gobe

hoyan hoyan ma hiriryen. Uñkurenj po hiriryen. Gwahade geb Al Kurun beleinj alya bereya yade gabu yiryenj gobe al beleinj epte ma bur yirnayin," yinyinj.⁷ Irkeb mel goreb, "Gwahade kenem danij geb Mose beleinj iginj bere takira teñ teñ asanj kanj unenjbe takira tiyyayin yirinj hi?" yenj gusunjanj iramij.⁸ Irkeb wol henjbe, "Deñbe tonantij sanjinj wor po, mere ma nurtek goke teñbe Mose beleinj gwaha dinyinj. Goyenbe hanjapya wor po minde matbe gwahade moñ.⁹ Ningeb al kura berem al hoyanjya ma duwan teñ hikaya takira teñ bere hoyan tiyyenjbe Al Kurun diliñde mata bulunj tiya yen kinyenj," yinyinj.

¹⁰ Irkeb komatmjn beleinj, "Be, gwahade kenem bere ma teñ dulij henj henj gobe iginj," yaminj.¹¹ Gwaha yekeb, "Al berem moñ dulij hitek yahanj gobe al tumjanj gwahade hitel moñ. Al yunkurenj iginj gwahade po hinayin yenj yirtinj mar gore po gab gwahade hinayin.¹² Al kurabe bere ninj ma wor po nurde hanjen. Goyen mar gobe kurab gwahade po kawanj hitinj. Munaj kurabe al beleinj po minj minyanj gwahade yirtinj. Munaj kura marbe Al Kurun beleinj yende alya bereya doyan yirde hi gote metej po teñ hininj yenj bere ma yade hanjen. Ningeb al gwaha titek mar po gab iginj gwaha teñ hinayinj," yinyinj.

*Dirinj mukjeryja Yesuya
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Be, dirinj mukjeyenj go Yesu beleinj haninj yerde Al Kurun gusunjanj irke guram yirde sanjinj yiri yenj naniñja miliñja beleinj yawayamij. Irkeb komatmjn yago beleinj yinenj teñ utanj yiramij.¹⁴ Goyenbe Yesu beleinjbe, "Utanj yirde ma. Dirinj mukjeyenj go yubul tike ne hitte yawananj. Al kura Al Kurunyen al hewe yenjbe dirinj beleinj naniñja miliñja hitte kuñ kuñ ninj kama ma henj hanjen go gwahade hiyyen gab Al Kurun beleinj yende alya bereya doyan yird yird gobe yende hiyyen," yinyinj.¹⁵ Gwaha yinenjbe dirinj mukjeyenj go guram yirde yubul teñbe hoyanje kuriñ.

*Al samuñmij budam
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Be, gon hikeb al kura gore Yesu hitte wanjbe, "Tisa, da mata iginj teñ gab Al Kurunja hugijenj hireñ?" inen gusunjanj iryinj.¹⁷ Irkeb, "Danic geb det iginj ninj gusunjanj nirdé ha? Al Kurun uñkurenj po ga al iginj geb. Yenjya hugijenj henj henj ninj nurde ha kenem Moseyen saba goyen gama irde hayinj," inyinj.¹⁸ Irkeb al gore, "Saba daminj damiñ ninj yenj ha?" inyinj. Irkeb, "Al ma gasa yirke kamnayin, al berem yanjbe bere hoyan duwan ma irde hiyenj, kawe ma tiyayinj, merere huwarde usi mat ma mere tiyayinj.¹⁹ Irde momkeya nanakeya palap

yirde meremiñ nurde hayin. Irde gigen ge amanen nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niñ wor amanen nurde hayin,” inyinj. ²⁰ Irkeb al gore, “Go ninha gobe tumnajanje nurde gama irde himyen. Da mata wor po soñ heñ himyen geb, goyen tiyayin yeñ niñen ha?” yeñ gusuñaj iryenj. ²¹ Irkeb, “Al Kurun diliñde al huwak wor po hewe yeñbe kun samunje kurun goyen al yunke damu tikeb hora go yade yukanj al det niñ amu heñ hañ mar goyen yunayinj. Irkeb Al Kurun beleñ nere hihi yeñ genke gab wañ gama nirayinj,” inyinj. ²² Irkeb al fonjer gobe samunja detmienja budam wor po geb, Yesuyen mere nurdeb biñde kanduknjen wor po nurdeya kurinj.

²³ Gwaha tikeb komatmin yago goyen, “Fudinde wor po dinen hime. Al samunjiñ budam wor pobe Al Kurun beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana gon hurkuñ hurkuñ gobe meteñen wor po geb. ²⁴ Dapja kurun kamelbe det haraj heñ heñ kutum yamen diryen munj wor po goyen bana epte ma hurkuyenj. Gwahade goyen po, al samunjiñ budam wor Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yirde hi bana gon epte ma hurkunayinj. Ningeb det irawa goyen tumnajanje meteñenj. Goyenbe daminje meteñen wor po yeñ nurde hañ? Al samunjiñ budam gobe meteñen wor po geb,” inyinj. ²⁵ Irkeb komatmin yago beleñ mere go kukuwanjen wor po nurdeb, “Ningeb ganuj mar po gab Al Kurun beleñ yawareñ?” inaminj. ²⁶ Irkeb mel go yenenje, “Mata gobe alyen tareñdebe epte moj. Goyenpoga Al Kurunyen tareñdebe det kura meteñen miñmoj,” inyinj.

²⁷ Irkeb Pita beleñ, “Be, neñbe detminij tumnajan yubul teñ gama gitinj. Ningeb kamebe da yawartek?” inyinj. ²⁸ Irkeb gaha yinyinj: “Fudine wor po dinen hime. Nalu funanje Al Kurun beleñ megenja nañkiñja gerjen yiryeñ nature goyenter ne Al Urminj gabe sanjineñ turjuñ yanja maroro gasuñner keperde alya bereyane doyan yireñ. Irde deñ 12 gama nirde hañ mar gayen manan maroro gasuñtijan keperde nere alya bereya tumnajan, al miñ 12 Israel yineñ hinayinj goyen doyan yirayinj. ²⁹ Irde al kura nere alya bereya niñ teñ yaminj, hayminj, babam, itinj, kulinj, naniñ, milinj, dirinjiñmiñja be meteñmiñja yubul tinayinjbe gote murungembe budam wor po yawarnayinj. Irde Al Kurunja huginen heñ heñ goyen manan yende hiyyenj. ³⁰ Goyenpoga al kura yiñgen ge yen, ‘Nebe gwaha gwaha timij geb, gote murungem kurun al hoyanje gote fohek wor po tewenj,’ yiyyenj al gobe diryenj munj tiyeyenj. Munaj

al kura nebe hako hime yeñ nurde hiyen al gobe murungem kurun wor po al hoyanje gote fohek tiyeyenj. Ningeb al meheñde hiyen al gobe kame hiyenj. Munaj kame hiyen al gobe meheñde hiyenj,” yinyinj.

20

Wain meteñ marte siraw mere

¹ Be, meremiñ goke tenbe siraw mere matbe gaha yinyinj: “Al Kurun beleñ alya bereya doyan yird yird mata kurabe gahade: al deñem yañ kura wain meteñer al yawarmeke wañ meteñ tinan yeñbe wampot munj po kurinj. ² Kunbe, ‘Hañka nañkahal meteñ tinayinjbe denari* uñkurenj uñkurenj dunen,’ yinyinj. Irkeb igin yeñ nurdeb meteñde kwamij. ³ Be, kun 9 kilok nañga gwahade hekeb wain meteñ miñ al go gabu irde hanjen gasunje gor kun al hoyan dulin meteñ miñmoj hinhan goyen yinyinj. ⁴ Irdeb, ‘Deñ wor kuñ meteñer meteñ tinanj. Irkeb hora gwahade igin dunen yeñ nurde hime goyen dunen,’ yinyinj. ⁵ Irkeb kwamij. Al go sopte po naña banjkahalya 3 kilok wawuñbanaya wor kuñ meteñ mar yad yerke meteñmiñde kuñ meteñ tiyamij. ⁶ Be, 5 kilok wawuñbanaya wor po kuñbe al hoyan kura meteñ miñmoj dulin hike yinyinj. Irdeb, ‘Danij dulin meteñ miñmoj wor po hike naña hubu heweñ tiya?’ yinyinj. ⁷ Irkeb, ‘Mon, al kura beleñ meteñ kura ma dunkeb gago dulin hite,’ inaminj. Irkeb, ‘Deñ manaj kuñ wain meteñer meteñ tinanj,’ yinyinj.

⁸ “Be, ñumtuk urkeb meteñ miñ al goreb meteñmiñ doyan ird ird al goyen gaha inyinj. ‘Meteñ tahanj mar goyen hoy yirde murumgem yunayinj. Funaj wor po wañ meteñ tahanj mar go wañdamu yirayinj. Irde kuñ kuñ funanje wampot munj yeñ wa wayhanj mar goyen damu yirayinj,’ inyinj. ⁹ Funaj wor po wayamij mar gobe denari uñkurenj uñkurenj yawaramij. ¹⁰ Ningeb go yenenje wampot mat meteñ tiyamij mar gobe hora hende wor po tiniñ titit yeñ nuramij. Gega yeñ manan denari yunkureñpo yawaramij. ¹¹ Horamij go yadeb meteñ miñ al goke igin ma po nurde biñ ar yaminj. ¹² Irde, ‘Al gayamuj ga wañ meteñje tahanje neñ hora titit gahade po tahanj. Neñbe wampot mat naña misij ma yeñ meteñ kurun wor po titit,’ inaminj. ¹³ Gega meteñ miñ al gore huwarde kuramij kura goyen, ‘Kadne, al hoyan po igin yirde, deñbe bulun ma dirhem. Deñbe igin denari uñkurenj goke meteñ titek ma yahanj?’ ¹⁴ Dufaynerbe al kamere meteñ ten nunhanja deñyabe murungem tunjanje dunen yeñ nurhem. Ningeb horatinj yade

* **20:2:** Denari: Al beleñ wampot mat meteñ teñbe wawuñbanaya naña sul yeke bada heñbe gote hora tiyeyenjbe denari uñkurenj tiyeyenj.

kunanj. ¹⁵ Horabe nigen geb daha wet kura ire yenþe gwahade po ireñ. Gega danij geb al buninjén yirde faran yurhem goke iginj ma nurhanj?" yinyinj. ¹⁶ Al Kurunj beleñ yende alya bereya doyan yird yird matabe gwahade geb, al kame hiyen al gobe meheñde hiyen. Munañ meheñde hiyen al gobe kame hiyen," yinyinj.

Yesu beleñ kamde kamdemiñ ge sopte tagalyij

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Be, Yesu go Yerusalem kuj henjyabe komatmiñ 12 goyen po yapat yiryinj. ¹⁸ Irdeb, "Nenþe Yerusalem kuj hite gago. Irde ne Al Urmiñ gayen al kura beleñ tagal nunkeb Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marte karkuwanjya Moseyen saba marya beleñ nade fere nirnayinj. ¹⁹ Yen beleñ mayke kami yenþe al minj hoyanj Yuda mar mon hitte nad nerke kwenj. Irkeb yen beleñbe giwgiw nirde nusulak tenþe kuruse hende mununke kamenj. Gega kamenjde mat kuj yerenjek hekeb sopte huwareñ," yinyinj.

Sebedi beremde gusunjañ
(Mak 10:35-45)

²⁰ Be, Sebedi berembe urmiñ waraj yade Yesu hitte wayamiñj. Wañþe dokolhon yugulunj tenþe gwaha nirwoñ yenj Yesu gusunjañ iryinj. ²¹ Irkeb, "Danij wor po nurde ha?" yinyinj. Irkeb bere gore, "Iginj yenj kenenjbe ge beleñ alya bereya doyan yirde hayinjde gorbe urne waranj gayen ketalger heñ tumpanjde al doyan yirde hinayinj," yirinj. ²² Irkeb Yesu beleñ, "Min gwahade niñ gusunjañ hihat yenj nurdeya ma gusunjañ hahanj geb. Kanduk kurunj tewen teñ hime gayen epte tenayinj?" yinyinj. Irkeb, "Epte tetek," inamij. ²³ Irkeb Yesu beleñ, "Fudinde kandukbe tiriryen gega, neya heñ al doyan yird niñ gusunjañ nirhañ gobe ne beleñ iginj ma bulunj ma dinenj. Ne ketalner kurhan kurhan heñ deñem yañ heñ heñ gobe Nanne beleñ hakot al basiñja yirtuñ hanj gore yawarnayinj," yinyinj.

²⁴ Be, komatmiñ hoyan 10 gore mere go nurdeb ire itinjya goke biñ ar yamij. ²⁵ Irkeb Yesu beleñ tumpanj hoy yirdeba gaha yinyinj: "Megen niñ doyan mar karkuwanjbe al kafura yirkeb yenj yufukde po hanjen. Irde yende metej marmiñ mananj deñninj yañ hihat yenj nurdeya al kanduk yunen hanjen. ²⁶ Gega deñþe gwahade moñ. Al kura deñ kahal bana gayen al kurunj hewe yenj nuryen gobe yingej ge ma nurde dende metej al po hiyenj. ²⁷ Ningeb deñ bana al kura doyan al hewe yenþe yingej ge ma nuryen. Irde deñ ge po dufay heñ dende metej al po hiyenj.

²⁸ Gwahade ningeb, ne Al Urmiñ gayen wor al beleñ iginj iginj nirnañ yen ma katmirinj. Ne beleñ po al iginj yire yenj katmirinj. Irdeb alya bereya budam gote mata bulumniñ gote muruñgem yingej yawartek goyen ne beleñ yawaren goke teñ darine wok irde kamenj yenj katmirinj," yinyinj.

*Al irawa diliñ titmiñ nañkenaryum
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Be, Yesuya komatmiñya goya Yeriko taun tubul ter kuj hikeyabe al buda kurunj gama irde kuj hinhan. ³⁰ Goya goyenbe al irawa diliñ titmiñ kura beleñ siñare keperde hinaryum. Irde Yesu gago wañ kunj hi yinke nurde, "Doyan Al Kurunj, Dewit Urmiñ, buninjén nurd duneñ faran dura be!" yenj hokde po gwaha inaryum. ³¹ Irkeb al buda gore nurde yinenj tenþe, "Balmiñ hiri!" yinamij gega, ug po, "Doyan Al Kurunj, Dewit Urmiñ, buninjén nurd duneñ faran dura be!" inaryum. ³² Irkeb Yesu go tek yenj huwarde hoy yirde, "Daha dirwoñ yenj nurde har?" yinyinj. ³³ "Doyan Al Kurunj, nañkenyewoñ yenj nurde har." inaryum. ³⁴ Be, Yesu gob buninj wor po yenenjbe dilinjyañ sisaj yurkeb goyare po nañkenej gama irde yenj kuj hinhin beleñ goñ kwaryum.

21

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

¹ Be, Yesuya komatmiñya go Yerusalem binde binde hamij. Tiyun kura deñem Betfage gobe Olip dugu dabayıñ beleñ hinjin. Be, Yesube gor forok yenþe komatmiñ irawa kura hulyanj yirde, ² "Kuri. Kun tiyuñ iroyenter forok yenþe donki al dirij fonjeñ kura gor milinjya yenj titiñ yenenjbe yugu teñ yade wayiryeñ. ³ Al kura beleñ goke dahu wet kura dinkeb, 'Doyan Al Kurunj beleñ goke yihi,' inkeb yubul teñ dunkeb yade wayiryeñ," yinyinj. ⁴ Yesu go tiyyinj gobe bikken Al Kurunyen mere basanj heñ heñ al beleñ yirinj goyen fudinde forok yenj yenj ge tiyyinj. Merebe gahade:

⁵ "Yerusalem* niñ mar goyen gaha yinmañ. Doyan Al Kurunjiñ deñ hitte wañ hi.

Al gobe yinjeng ge turuñ turuñ ma teñ hi.

Ningeb al gobe donki hende wañ hi.
Donki gobe fonjeñ, 'yinnayinj," yitinj hi. Aisaia 62:11; Sekaraija 9:9

⁶ Be, Yesu komatmiñ go kujbe yinyinj gwahade po tiyaryum. ⁷ Donki fonjeña milinjya go yawakeb komatmiñ beleñ ulinjhormiñ yugu teñ go hende ugamkeb

* 21:5: Deñem hoyanþe Saion.

hurkuŋ kipyriŋ. ⁸ Al budam Doyan Al Kurunyiniŋ waya yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋ yaŋ ugamacamiŋ. Kurabe patila hanij yufuŋ tiyamiŋ goyen belerjaŋ sar irde tukamiŋ. ⁹ Al kurabe mehen hekeb kurabe kame hamiŋ. Irdeb tumjaŋ ala turun iramiŋ.

“Dewit Urmiŋ turun irniŋ ko.”

Doyan Al Kurunyen denjemde waŋ hi gobe
Al Kuruj beleŋ guram irde sanjŋ
iryen!” *Tikij 118:25-26*

“Al Kuruj turun irniŋ ko.”

¹⁰ Be, Yesu go kuŋ Yerusalem forok yekeb taunde gor niŋ mar gob tumjaŋ hurkuŋkat wor po tenbe, “Al gab ganuŋ?” yamiŋ. ¹¹ Irkeb al buda goreb, “Al gabe Yesu Al Kurunyen mere basaŋ al. Yerbe Galili naŋa bana gon niŋ tiyuŋ Nasaret niŋ al,” yinamiŋ.

Yesu beleŋ Al Kurunyen ya balem haraj hiriŋ
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

¹² Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana gon gabu gasuŋ kurunjbe al buda gor det damu teŋ hinhan go kwep kwep yirde yakira tiyyin. Irde hora kapyan heŋ heŋ mar beleŋ hora yirtiŋ gasuŋya damure niŋ kalyiŋgi yawaŋ yerdeb keperde hanjen gasuŋya goyen yade yaboloŋ teŋ yunyiŋ.[†] ¹³ irdeb, “Al Kurunyen mere asanđe katinbe gahade: ‘Ya gabe ne mere nird nird gasuŋ. Gar waŋ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,’ gwahade yitiŋ hi. Goyenbe deŋ beleŋbe teŋ ‘kawe marte gasuŋ’ irde hanj,” yinyiŋ.

¹⁴ Be, Yesu go ya balem bana gon po hikeya al diliŋ titmiŋya kahaŋ simsimaŋya goyen yeŋ hitte wake sope yiryiŋ. ¹⁵ Irkeb dirinbe bana gon, “Dewit Urmiŋ turun irniŋ ko!” yeŋ hewhow teŋ hinhan. Irkeb Al Kuruj dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryabe Yesu beleŋ mata tiŋen forok yiryiŋ goyen kenamin, irde dirin beleŋ Yesu goyen Dewit Urmiŋ yeŋ turun iramiŋ goyen nurdeb bin ar wor po yamiŋ. ¹⁶ Irdeb waŋ Yesu gusuŋya iramiŋ. “Gebe dirin mere teŋ hanj gayen nurde ha?” inkeb wol heŋbe, “Gwaha, nurde hime. Deŋbe dirin beleŋ mata teŋ hanj goke Al Kurunyen asanđeb, ‘Dirin kahaŋyon hitiŋya dirin mamure ninja beleŋ turun nird nird niŋ gitik yirtiŋ,’ yitiŋ gobe kapyan ma heŋ hanjen?” yinyiŋ. ¹⁷ Gwaha yineŋbe yubul teŋ Betani taunde kuŋ go wawuŋ gobe gor hinhan.

Yesu beleŋ fik he karan uryiŋ
(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Be, fay urkeb wampot muŋ Yesu go mulgaŋ heŋ Yerusalem kuŋ henyebe beleŋ binje iryiŋ. ¹⁹ Irkeb fik he yuwalheŋ digula urtiŋ goyen beleŋ siŋare hike keneŋbe igineŋ minyaj daw yeŋ kuŋ kinyin. Kuŋ minde mat kinyiŋbe igineŋ minyaj, yuwalheŋ beleŋ po aw urtiŋ. Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Teban igineŋ ma hawayiŋ,” ineq karan uryiŋ. Irkeb goyare po gwilgal iryiŋ.

²⁰ Be, Yesuyen komatmiŋ go fik he goyen goyare po kamtiŋ heke keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. Irdeb, “Dahade geb he gob bemel po gwilgal ira?” yamiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po dinen hime. Al Kuruj niŋ hekken nurde dufay irawam ma irnayiŋbe ne beleŋ fik he irhem gwahade iŋiŋ tinayin. Irdeb dugu wor, Kuŋ makan alare kurka,’ inkeb gwaha po tiyyen. ²² Al Kuruj niŋ hekken nurde det kuraŋ gusuŋya irkeb tumjaŋ dunyen,” yinyiŋ.

Yesu tareŋmiŋ ge gusuŋya iramiŋ
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanyende gor hurkuŋ al saba yirde hinhan. Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyan mar parguwakya beleŋ Yesu hitte wanbe, “Mata teŋ ha kurun gayenbe da tareŋde teŋ ha? Ganun beleŋ iŋiŋ gwaha teŋ hayin ginuŋ?” inamiŋ. ²⁴ Irkeb, “Ne wor gusuŋya kura direŋ tihim gayen wol henayin. Irke gab nebe goyen sanjnde teŋ hime yeŋ momon direŋ,” yinenbe gaha yin yiŋ. ²⁵ “Yon Baptais beleŋ al baptais yirde hinhan gobe Al Kurunyen tareŋde ma alyen tareŋde? Momon nřnraŋ,” yin yiŋ. Irkeb mel goyen yinjeŋ uliŋ mere sege irdeb, “Daha intek? Al Kurunyen sanjnde intek gob, ‘Munaŋ daniŋ sabamiŋbe fudinde yeŋ gama ma irde hinhan?’” dinyen. ²⁶ Munaŋ alyen sanjnde yetek gob al buda kuruj gabe Yon Baptaisbe Al Kurunyen mere basaŋ al yeŋ nurde hanj geb, bin ar yeke mudunnayiŋ,” yamiŋ. ²⁷ Irdeb mel goreb, “Go ma nurde hite,” inamiŋ. Irkeb Yesu beleŋbe, “Ne wor al gore ok ninke teŋ hime ma dinen,” yin yiŋ.

Al kurat urmiŋ waraj gote maya mere
²⁸ Irdeb Yesu beleŋbe, “Ga dinen tihim gayen dahade nurnayin goyen tagalke nureŋ. Be, al kura urmiŋ irawam yaŋ hinhan. Kurarebe urmiŋ kuruj hitte kunbe gaha inyiŋ. ‘Eke, hanjkabe kuŋ

[†] **21:12:** Hora kapyan heŋ heŋ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte hora goyen al beleŋ yeŋ yunke Al Kurunyen ya balemde niŋ hora teŋ wolmiŋen al go yunke gab Al Kuruj galak irniŋ yeŋ ya bana gon yerde hanjen.

wain metenje meteŋ tiyayin,’ inyinj. ²⁹ Irkeb urmiŋ kurun goreb, ‘Badne,’ inyinj. Goyenbe kamebe dufayminj mulgaŋ hekeb kuŋ meteŋ tiyayin. ³⁰ Be, al gob urmiŋ dirjen hitte wor kuŋbe urmiŋ kurun inyinj gwahade po inyinj. Irkeb urmiŋ dirjen goreb, ‘Be, doyaŋ al, gwaha tiyen geb,’ inyinj. Goyenbe kuŋ meteŋ ma tiyayin. ³¹⁻³² Ningeb dirin damiŋbe naniŋde mere nurde gama iryin?’ yinyinj. Irkeb mel gore wol heŋbe, ‘Urmiŋ kurun gore,’ inamij. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, ‘Denbe Yon Baptais beleŋ waj Al Kurun diliŋde huwak heŋ heŋ niŋ yekeb meremij ma nuranj. Irde matamiŋ goyen yenan gega, meremij fudinde yen ma nurdeb Al Kurun niŋ bitin mulgaŋ ma hiyun. Goyenbe teks yad yad maryā bere beleŋ niŋyaɓe fudinde yen nuranj. Ningeb fudinde wor po dinhem. Teks yad yad maryā bere beleŋ niŋyaɓe deň fole dirde yen wa Al Kurun beleŋ alya bereyamij doyan yirde hi bana gon hurkunayin,’ yinyinj.

Wain meteŋ doyaŋ irde hinhan mar gote maya mere

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Irdeb Yesu gobe tebaŋ gaha yinyinj: ‘Maya mere hoyan ga nurnanj. Al kura wain meteŋ harde koya kerde milgu irdeb wain fimiŋ gilyan heŋ heŋ niŋ mete talde det gitik yiryinj. Irdeb ya kawan kura al gor heŋ wain meteŋ go doyaŋ ird ird niŋ iryinj. Irdeb meteŋ gobe meteŋ mar hoyan haniŋde kerde naŋa gisaw kurij. ³⁴ Be, wain igineŋ yad yad nalu hekeb miŋ al gore meteŋ marmiŋ karwo hulyan yirkeb wain igineŋ kura yawarniŋ yen kwaminj. ³⁵ Goyenbe mel goreb gasa yiraminj. Unjkuren maydeb kurabe mayke kamyinj. Irdeb funaŋbe horare mayamij. ³⁶ Be, al gob tebaŋ po meteŋ marmiŋ kura budam hulyan yirkeb kwaminj. Kukeb mehende yiraminj gwahade po yiraminj. ³⁷ Irkeb funaŋ wor pobe, ‘Urne hulyan ire. Gogab palap irde meremij nurnayin geb,’ yenbe urmiŋ ten kerke kurij. ³⁸ Gega wain meteŋ doyaŋ irde hinhan mar gobe kadom momon gird tenbe, ‘Meteŋ gate miŋ al gote urmiŋbe gago geb, mayteke kami. Gogab meteŋ gayen naniŋ miŋmoj hekeb nende hiyyen,’ yaminj. ³⁹ Irdeb meteŋ miŋ alyen urmiŋ go ten tukun meteŋ siŋare mayke kamyinj. ⁴⁰ Gwaha tikeb meteŋ miŋ al gore wanbe daha yiryeŋ yen nurde han?’ yinyinj. ⁴¹ Irkeb Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ maryā Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wol heŋbe, ‘Mata buluŋ tinayin mar go gasa yirke kamnayin. Irde meteŋmiŋ go ten al hoyan haniŋde kiryen. Irkeb mel gore gab wain igineŋ yad yad naturebe yen untekbe unenj hinayin,’

inamij. ⁴² Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, ‘Denbe Al Kurunyen mere gahade katinbe ma keneŋ hanjen? Merebe gahade: ‘Ya yird yird mar beleŋ iŋiŋ mon yen nurde peliraminj hora goyen al hoyan beleŋ ten go hende ya sanjŋ wor po iryinj. Go iryin gobe Doyaŋ Al Kurun beleŋ iryinj. Ningeb Al Kurun beleŋ iryin gob dil-niniŋdebe iŋiŋ wor po yen kenen hite,’ yitin hi. *Tikiŋ 118:22-23*

⁴³ ‘Ningeb fudinde wor po dinen hime. Denbe Al Kurun beleŋ alya bereyamij doyan yirde hi bana gon hitek gega, dakira tenbe Al Kurun diliŋde mata iŋiŋ ten hinayin mar goyen po gab yunyen. ⁴⁴ Ningeb Al Kurunyen asanđe hora niŋ yitin gobe ne gago. Ningeb al kura hora go hende takten mayyenbe mugol niyyen. Irde hora gore katen hika tiyyen al gobe umetek tiyyen. Ningeb al kura nenerj bebak ma tinayin mar hittebe kame mata gwahade forok tiyyen,’ yinyinj.

⁴⁵ Be, pris buda gote karkuwaŋmijna Farisi maryā go Yesuyen maya mere go nurdeb, ‘Neŋ ga po dinen hi,’ yen nuramij. ⁴⁶ Irdeb daha mat kura ten fere titewoŋ yen nuramij. Irdeb Yesube al buda gore yenbe Al Kurunyen mere basanj al yen nurde hinhan geb, al buda goke kafura hamij.

22

Bere ten teŋde niŋ dula mata gote maya mere

(Luk 14:15-24)

¹ Be, Yesu go tebaŋ po maya mere mat al gaha yinyinj: ² ‘Al Kurun beleŋ alya bereyamij doyan yird yird goyen kurabe gahade: doyan al kurun kura urmiŋ bere tewe yekeb dula mata kurun gitik tiyyinj. ³ Irdeb meteŋ marmiŋ hulyan yirdeb, ‘Kuŋ dula mata gake al hoy yirminj mar goyen yinke wanjan,’ yinyinj. Goyenbe kuŋ yinke bada hamij. ⁴ Irkeb meteŋ marmiŋ hoyan wor sopte hulyan yirdeb gaha yinyinj. ‘Kuŋbe, ‘Doyaŋ al kurunjininj beleŋ bulmakaw firfurnej gasa yirde det tumpanj gitik ten ep ira. Irdeb wanayin yen deň ge keya hihi geb wake kuminj,’ yinnayinj,’ yinyinj.

⁵ ‘Be, meteŋ marmiŋ gore kuŋ al hoy yirminj mar goyen yenerjbe doyaŋ alminj beleŋ yinyinj gwahade po yinaminj. Goyen-poga yende mere go ma nuramij. Irdeb dufayminde dufayminde kwaminj. Al kurabe biŋge meteŋmiŋde kuriŋ. Munanj kurabe hora meteŋmiŋde kuriŋ. ⁶ Al kura marbe doyaŋ al kurunjde meteŋ mar buda goyen yade buluŋ buluŋ yirde gasa yirke kamamij. ⁷ Gwaha tikeb doyaŋ al kurun go biŋ ar yekeb fulenja marmiŋ yad yerke

kwamiñ. Kuñbe al buda meten marmiñ gasa yiramiñ goyen gasa yirke kamkeb tiyuñmiñ go manan kumga tiyamiñ.

⁸ “Gwaha teñbe doyan al kurun go meten marmiñ yenya hinhan go hoy yiriyin. Irdeb gaha yinyin. ‘Dawetbe tumjan gitik teñ ep irtin gega, al watek mar wor pobe wan wan niñ bada hahan. ⁹ Ningeb kuj beleñy় alya bereya kura yenenbe mali po yinkeb dula mata tiyen tihimde gar wanayin,’ yinyin. ¹⁰ Gwaha yinkeb meten marmiñ gobe taun bana goj niñ beleñ hanin hanin gama yirdeb kuj al bulunja iginja goyen yenenbe mali po yinke wayamin. Be, al go wan keperamiñbe yabe makin wor po hiriñ.

¹¹ “Irkeb doyan al kurun beleñ al gabu iramiñ go yene yen wañbe al kura dula matare niñ umja ma titin goyen kinyin. ¹² Keneñbe, ‘Dula matare niñ umja ma taha gega, daha mat bana gañ wayha?’ inkeb al gob mere ma po tiyyin. ¹³ Irkeb doyan al kurun goreb, ‘Teñ kahanyu haninjya fere teñ sinjare kidoma bana temeynañ. Gorbe esen misin iseñ bana goj hiyen,’ yen meten marmiñ hulyan yiriyin. ¹⁴ Be, maya mere ga nurhanj gwahade goyen po, Al Kurun beleñbe al budam hoy yrde hi gega, yunkuren yunkuren po gab nigen yen basinj yirtin han,” yinyin.

Farisi mar beleñ teks kerd kerd niñ Yesu gusuyañ iramiñ
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Be, Farisi mar go mereminiñ nurde bin ar yekeb sinjare katenbe Yesu go soñ hekeb merere kertek yen yingen uliñ mere sege iramiñ. ¹⁶ Irdeb yingenjde komatmiñ yad yerke Yesu hitte kwamiñ. Herot gama irde hanjen mar manan yenya tumjan kwamiñ. Kuñbe Yesu goyen, “Tisa, gebe mata fudinde po ga ten hayen. Irdeb Al Kurunyen merebe fudinde mat po saba ten hayen. Gebe al denem yanja denem monja goyen mereya matayabe tuñjande po yirde hayen. ¹⁷ Ningeb gebe dahade nurde ha? Neñ Moseyen saba gama irde hite mar gayen Roma gabmanyen doyan al kurun Sisar niñ teks kertek gobe igij ma dahade? Igij momoj dirayin?” inamij.

¹⁸ Goyenpoga Yesu gob dufaymin bulun gob bikkenj yenerj bebak teñbe, “Usi mar wor wor, danij tuñjaj nirde hanj? ¹⁹ Tekst yerde hanjen hora go nikala nirke kene,” yinyin. Irkeb denari unkureñtawayamiñ. ²⁰ Irkeb al tonenj hora hende gor keneñbe, “Gabe ganun tonenja denemya?” yinyin. ²¹ Irkeb mel gore wol henjbe, “Sisaryen,” inamij. Irkeb wol henjbe, “Gwahade ningeb, det kura niñ Sisar beleñ dinyen gobe Sisar unnayin. Munaj Al Kurun beleñ det

kura niñ dinyen gobe Al Kurun unnayin,” yinyin.

²² Be, Yesu belen mere tiyyin go nurdeb dinonj kok yekeb tubul teñ kwamiñ.

Sadusi mar beleñ al kamtiñ huward huward niñ Yesu gusuyañ iramiñ
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Be, naña fay goyare goyen po Sadusi mar belen Yesu hitte wayamiñ. Go mar gobe al kamtinje mat epte ma huwarnayin yen hanjen. Be, mel go Yesu hitte wanbe gusuyañ iramiñ. ²⁴ “Tisa, Moseyen sabarebe, ‘Al kura dirin miñmon hejya berem tubul teñ kamkeb kulin kura hiyyen gore itiñde beretap go teñbe itiñ niñ dirin forok irde unyen,’ gwahade yitin hi. ²⁵ Be, al kura kulin 6 miñjan goyen neñya hityen. Al gobe bere tirin gega dirin miñmon hejya kamyin. Irkeb kulin beleñ beretap go tirin. ²⁶ Goyenbe yen wor gwahade po dirin miñmon hejya kamyin. Irkeb yen kamekkenj gore wor beretap go tamij goyen dirin kura ma forok ird-eaya kamamiñ. ²⁷ Irke funarje bere go wor kamyin. ²⁸ Be, al goya kulin wenja goe berembe unkureñ gogo po hinjin geb, kame al kamtinj huward huward naturebe bere gobe ganunde berem wor po hiyyen?” inamij.

²⁹ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, ‘Derjbe Al Kurunyen tarenja meremya asanđe katin goyen keneñ wuk ma yen hanjen. Gwahade geb soñ hen go ma keneñ hanj. ³⁰ Al kamtinj huwarnayin natureb al beleñ bere yade bere beleñ al ma kunaiñ. Yenjbe Al Kurunyen miyon yara po henayin. ³¹ Al kamtinj huward huward inatabe Al Kurun beleñ asanjinde, ³² ‘Nebe Abraham, Aisakyabe Yekopyat Al Kurun,’ yirin goyen gobe kapyan ma hen hanjen? Mel gobe kamtinj gega, tonenbe yenya hanj, gogo yirin. Ningeb Al Kurunbe al diliñ gerjen hanj gote Al Kurun, al kamtinj gote moñ,’ yinyin. ³³ Be, al buda gobe mereminiñ nurdeb dinonj kok wor po yamij.

Moseyen saba gote miñ wor pobe da?
(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Be, Yesu belen Sadusi marte gusuyañ go kenkelo po wol hekeb gwaha mat kura mere titek moñ hamin. Irkeb Farisi mar beleñ go nurdeb wanj Yesu hinhindé gor gabu iramiñ. ³⁵ Irdeb unkureñmiñ kura Moseyen saba kenkelo nurde hitin al gore wañbe tuñjaj ure yen gaha inyin: ³⁶ “Tisa, saba kurun gabe nurde hite. Goyenbe daminjbe saba kurun gote folek wor po?” inyin.

³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Bubulkunge, tonge, dufaygeya tarengeya tumjanj Doyañ Al Kurunge, Al Kurun hitte po hugiñej kuj hiyen. ³⁸ Gabe Moseyen

saba kuruj gote folek wor po. ³⁹ Gote kurhanbe gigen ge amanen nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niñ wor amanen nurde hayinj. ⁴⁰ Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marya beleñ saba kayamiñ kuruj gote miñbe irawa gago po,” inyinj.

Yesu beleñ Farisi mar go Mesaia niñ gusunjan yiryij

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Be, Farisi mar go gabu irde hikеб Yesu beleñbe gusunjan yiryinj. ⁴² “Deñ gayen Mesaiaabe ganunjde urmijn yen nurde hanj?” Gwaha yinkeb Farisi mar gore wol henbe, “Yenbe Dewit urmijn,” inamij. ⁴³ Irkeb Yesu beleñbe, “Dewit urmijn yen hanj gega, dahade ningeb Holi Spirit beleñ Dewit ketal urkeb urmijn goyen, ‘Gebe Kurunje,’ inyinj? Dewit beleñ Mesaia niñ gaha yirinj:

⁴⁴ ‘Al Kuruj beleñ Doyañ Al Kurunjne gaha inyinj:

“Wanj ketalner heñ al deñem yan wor po hawayinj.

Irkeb asogo girde hanj mar goyen bul yirde yawameke gasa yirde yufurka tiyayinj,” inyinj,’ yitiñ hi. *Tikij 110:1*

⁴⁵ Ningeb kapyan hen hanjen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen ‘Doyañ Al Kurunjne’ inyinj. Ningeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmijn hiyyen? Gobe epte moñ geb!” yinyinj. ⁴⁶ Be, gwaha yinkeb al kura beleñ muñ kura wol ma hiriñ. Irde goyenter matbe al kura wan Yesu turjan urde merem yan irnijn yen gusunjan irde hinhan gobe bada po hamirj.

23

Yesu beleñ Farisi marya Moseyen saba maryat sikken tagalyij

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Be, Yesu gob komatminja al buda kurunja goyen saba yirde henyabe gaha yinyinj: ² “Moseyen saba gote miñ tagal tagal metenbe Moseyen saba marya Farisi marya beleñ ten hanjen. ³ Ningeb mel gore saba dirkeb kenkela gama irde hinayinj. Goyenpoga yingenbe saba ten hanjen goyen ma gama irde hanj geb, matamij po gab gama ma yirde hinayinj. ⁴ Mel gobe mata gama irtek metenej wor po goyen budam forok yirde gama yirnayinj yen tagalde hanjen. Irkeb albe kandukjen wor po nurde hanjen. Goyenpoga bindebe muñ kura gama irtek ma yirde hiyen. ⁵ Mata teñ hanjen kuruj gobe al beleñ dennañ yen mata teñ hanjen. Al Kuruj dolonj ird irdde niñ bisi pelyen wor

po kura Moseyen mere go hende katinj goyen tonanje yerde hanjen. Irde Al Kuruj dolonj ird irdde niñ ulin umña muruj beleñ niñ sijsanjen goyen ulyanj wor po yirdeh hor yirde hanjen. ⁶ Yenbe dula mata karkuwanja gabu yayan kun henbe al deñem yanje gasunjan po kepertek nurde hanjen. ⁷ Irdeb gabu gasunjanj kuñbe al beleñ yenen palap yirde ‘Tisa’ yineñ yinen niñ amanen nurde hanjen.

⁸ “Goyenbe Doyañ Al Kurunjibe unküreñ po, irde deñbe tumjanj yende dirnej weñ ningeb, deñbe daniñ ‘tisa’ ma dinhanj yen ma nurde hinayinj. ⁹ Nantinjibe Al Kuruj sanjin miñjanj yen unküreñ gog po geb al kura ‘Ado’ ma inen hinayinj. ¹⁰ Tisatinjibe Mesaia yen unküreñ po geb, deñbe daniñ ma ‘Tisa’ dinen hanj yen ma nurde hinayinj. ¹¹⁻¹² Ningeb al kura yingenj turun turun irde hiyen al gobe Al Kuruj beleñ yenbe deñem moñ iryenj. Irde al kura yingenj nebe deñem moñ yen hiyen al gobe Al Kuruj beleñbe deñem yan iryenj. Ningeb deñ bana gayen al kura doyan al hewe yiyyen al gobe dende meten al hiyyenj,” inyinj.

Farisi marya Moseyen saba marte mata bulun goke yirinj

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³⁻¹⁴ Irdeb al buda gor gabu irde hinhan goyen gaha yinyinj: “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buninjen wor po nurd dunen hime. Deñbe, ‘Al yawartekе mataninj gama irnañ,’ yenbe al unküreñ muñ kura goke wor kahantinjde kurab hakwa hende kuñ naña kurun gayen pasi heñ hanjen. Irkeb al gore matatinj gama irkeb Al Kurunyen saba buluj irde hanjen. Irkeb al gote mata bulumjibe dende folek wor po kak alare kutek po yirde hanjen.” ¹⁵ Deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buninjen wor po nurd dunen hime. Deñbe al saba gahade yirde hanjen: ‘Al kura Al Kurunyen ya balem deñe urde

¹⁶ “Deñbe al dilin titmirj beleñ al kadom beleñ ikala irde tukuyenj go gwahade goyen teñ hanj. Ningeb deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buninjen wor po nurd dunen hime. Deñbe al saba gahade yirde hanjen: ‘Al kura Al Kurunyen ya balem deñe urde

* **23:13-14:** Asaj hoyanbe gahade hi: 14 Deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe beretapjen samunja horaya komkom hen hanjen. Goyenbe al hoyan beleñ deñen turun dirnañ yen Al Kuruj mere irhet yenbe mere ulyanj wor po tulun teñ hanjen. Ningeb deñbe gote murunjem buluj wor po Al Kuruj beleñ yunyenj.

biňa tiyyen goyen ma gama iryen goke kanduknej ma nuryen. Goyenpoga al kura ya bana gol hora hiyen goyen denje urde biňa tiyyen gobe gama po iryen,’ gwaha yen hanjen.¹⁷ Dulinj kukuwa! Diltinj titmij buda! Dabe det kurun? Gol hora ma ya goyen? Gol hora yen ulinjbe det himam mon. Goyenbe ya goyen bana hi goke tenjbe himam hiyyen. Ningeb ya gobe det kurun.¹⁸ Sabatinj kurabe gaha yen hanjen: ‘Al kura alta denje urde biňa tiyyen goyen ma gama iryen goke kanduknej ma nuryen. Goyenpoga Al Kurunj galak ire yen alta hende kirtinj goyen denje urde biňa tiyyen gobe gama po iryen,’ yen hanjen.¹⁹ Diltinj titmij buda! Dabe det kurun? Alta ma det go hende hi goyen? Det go yen ulinjbe himam mon gega, alta hende kerkeb himam hiyyen. Ningeb altabe det kurun.²⁰ Ningeb al kura alta denje urde biňa tiyyenbe alta go munj po mon, det go hende Al Kurunj galak irtinj go manaj denje uryen.²¹ Irde al kura Al Kurunyen ya balem denje urde biňa tiyyenbe ya go munj po mon, det ya go bana hinayin kuruŋ goyen manaj gog po denje uryen.²² Irde nañkjibé Al Kurunyen maroro gasun. Ningeb al kura nañkjibé denje urde biňa tiyyenbe maroro gasun go po mon, go hende keperde hi Al goyen manaj gog po denje uryen. Ningeb biňa tinayinbe go po gama irde hinayin.

²³ “Be, den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denje Al Kurunyen bearar bana hanj goke bunijen wor po nurt dunej hime. Denje binge hapek yird yird det harde hanjen goyen yade buda 10 yirdeb uñkurenjé Al Kurunj unej hanjen. Goyenbe denje Moseyen saba kurunj wor po goyen pel irde hanjen. Al kura den nurt yunej hanj mar po ga iginj iginj yirde, go ma nurt yunej hanj marbe gwaha ma yirde hanjen. Kadtil bunijen nurt yuntek goyen bunijen ma yirde hanjen. Irde Al Kurunj niň hekkjen nurtek goyen go ma po gwaha teñ hanjen. Goyenbe Al Kurunj galak ird ird mataya kadtil bunijen nurt yunej yunej mataya gobe tumnajan gama po irde hinayin.²⁴ Goyenpoga denje Moseyen saba karkuwajjarkarkuwajjabe pel yirdeb muknej muknej goke po gabe ug po yen hanjen. Goke tenjbe denje fe ninij yen det muknej munj kirkida gwahade goyen goke kenkelä yakkelyan teñ yade siňa yirde gab nene hanj gega, dapňa kurunj kamel netek mon wor go ma nurde henja yohogo teñ hanj yara denen hime. Denje al kura dilinj titmij gore al kadom belen ikala irde tukuyen go gwahade teñ hanj.

²⁵ “Be, den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denje Al Kurunyen bearar bana hanj goke bunijen wor po nurt dunej hime. Denje al hoyan belen

ultinj sinjare po denenjbe al wukkek yen denenj hanj. Goyenpoga bitinj banabe kudinj mataya megen nin mata buluŋ hapekyar teñ teñ ninjya belej po makinj hitin. Ningeb denje gisuya koronya sinjare po haldeb biňdebe tikiň yan yubul teñ hanjen yara denenj hime.²⁶ Ningeb deñ diltinj titmij Farisi mar, mehenđebe bitinj bana mata buluŋ hanj go wa yade siňa yirnayin. Irke gab sinjare wor wuk yiyyen.

²⁷ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denje Al Kurunyen bearar bana hanj goke bunijen wor po nurt dunej hime. Denje bembä kura sinjarebe umňa irtinj hanj. Gega biň banabe al kinjkinjya det mormokya belej po makinj hitin hanj go gwahade goyen.²⁸ Ningeb al belenjbe al huwak yen denenj hanjen. Goyenpoga bitinj banabe usiya mata buluŋ teñ teñ dufayya belej po makinj hitin hanj.

²⁹ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Denje Al Kurunyen bearar bana hanj goke bunijen wor po nurt dunej hime. Denje Al Kurunyen mere basanj mar asetinj yago belej gasa yirke kamamij gote bembä gergej yirde haran heň hanjen. Irde Al Kurunj diliňde al huwak hinhan mar gote bembä umňa yirde hanjen.³⁰ Irdeb, ‘Neň gayen asininiň yago hinhan nalu goyenter hinhet manhan asininiň yago belej Al Kurunyen mere basanj mar gasa yirke kamde hinhan matamij goyen yilwa yirtewoj,’ yen hanjen.³¹ Gwaha yen hanjen gobe denj gayenbe Al Kurunyen mere basanj mar gasa yiramij mar gote fojenjminj goyen dindikenj sikkentin forok yirde hanj geb.³² Ningeb asetinj yago mata buluŋ go miň uramij goyen denj belej tukunjbe sol irnayin.

³³ “Denje kunere duwi wor po! Al Kurunyen beararbe daha mat busahartek yen nurde hanj? Kak alare po ga kunayin geb.³⁴ Ningeb Al Kurunyen mere basanj maryabe al dufay wukkek miňyanja saba maryabe yad yermekle deñ hitte wanayin. Goyenbe go mar goyen kurabe gasa yirke kamnayinj, kurabe kuruse hende gasa yirke kamnayinj. Munaj kurabe gabu yatinjanj yukunj yusulak teñ, kurabe gasa yirnij yen taun kurar mat kurar gama yirde yukunj hinayin.³⁵ Ningeb al huwak kurunj megen gar hike gasa yirke kamnayinj gote kanduk goyenbe denj gayenter niň manaj tenayinj. Gobe Abel mayke kamiyinde mat wan wan Berekia urnamej Sekaraia goyen Al Kurunyen ya balem bana gasun himamya altaya kahalte asetinj yago belej mayke kamiyinj gote kanduk.³⁶ Ningeb fudinde wor po dinenj hime. Kanduk kurunj dinenj hime gabe tumnajan denj gayenter niň mar gare tenayinj,” yinyinj.

*Yerusalem niij mar goke buniñej nuryij
(Luk 13:34-35)*

³⁷ Irdeb sopte po, "Awo, Yerusalem niij mar, buniñej wor po nurd dunej hime. Al Kuruj belej deñ ge nurde mere basaŋ marmiñ yad yerke waŋ hanyen. Goyenbe deñ beleñje kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanyen. Tatirok milij belej dirñeŋ yawaŋ tapen belej po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne belej deñ goyen dade doyan dirde himewon yeq huginej dufay hej himyen. Goyenbe dindiken po merene pel irde yilwa nirdé hanyen." ³⁸ Ningeb ga nurnan. Al Kuruj belej tauntiŋ tubul tiyyen. Irkeb naŋa hoyanje niij mar belej waŋ tauntiŋ goyen gwamun urkeb det kura bana gon ma hinayin. ³⁹ Nebe dubul teñ kumeket epte ma nennayin. Irde kuj kuj kame sopte wayen. Irkeb ne nenenbe dindiken mohontinde wor wor, 'Doyaŋ Al Kurunyen denemeđe waya al gabe Doyaŋ Al Kurun belej guram irde igin wor po iryen,' yeq turuŋ nirnayin," yinyin.

24

Al Kurunyen ya balem buluŋ hej hej niij yirinj

(Mak 13:1-13; Luk 21:5-19)

¹ Be, Yesu gob Al Kurunyen ya balem goyen tubul teñ hoyanje kuj hikeyab komatmiñ yago belej waŋbe, "Ya balem ga kena," inaminj. ² Irkeb Yesu belej, "Ya kenhaŋ kuruj gayenbe fudinde wor po dinen hime. Hora ya irtin yeqen han gabe uŋkureŋ muŋ kura epte ma gasuŋeñde hiyen. Tumñaŋ pir irnayin," yinyin. ³ Yesu go gwaha yinenbe kuj Olip dondonde kipirinj. Irkeb yeq yunkureŋ po henyaɓe komatmiñ yago belej, "Da mata forok yeke yenen gabe nalu funaŋ go waŋ waŋ nalube forok yewen̄ tiya yeq bebak titek?" inaminj. ⁴⁻⁵ Irkeb wol henbe, "Nalu funaŋ binde hekeb al budam waŋ. 'Mesaiabe ne gago,' yinen al budam wor po usi yirnayin. Ningeb kenkela hej hinan̄ ko. Monjo al kura belej usi dirnayin geb. ⁶ Kurabe fulenja karkuwan forok yeke nurde hinayin. Irde fulenja forok yenayin mere momonj wor nurde hinayin. Goyenbe goke kafura hej hurkuŋkat ma tinayin. Mata gwahade gobe forok yeq hinayin gega, nalu funaŋbe kame ga wayyen. ⁷ Goyenterbe al miŋ kura belej huwarde al miŋ hoyanya fulenja teñ hinayin. Gabman kura belej gabman hoyanya fulenja gird teñ hinayin. Albe binje niij kamde hinayin. Ninija karkuwaŋ naŋa kurar kurar forok yeq hinayin. ⁸ Kanduk kuruj gob bere kura dirin̄ kawanj kere yeq mehenđe wor po uliŋ misiŋ katyen go gwahade goyen po, nalu

funaŋ binde hej hikeb mata goyen forok yenayin.

⁹ "Goyenterbe al belej merem yaŋ dirde buluŋ buluŋ dirde mudunke kamnayin. Irde al miŋ kurayen kurayen kurun gore ne niij iginj ma nurde deñ haram dirde hinayin." ¹⁰ Goyarebe al budam ne niij dufaymın sanjiŋ irde hinayin goyen yubul tinayin. Irdeb kadom haram gird teñ asogom haniňe yerde hinayin. ¹¹ Irde al budam belej, 'Neŋbe Al Kurunyen mere basan̄ mar,' usi teñbe waŋ al budam usi yirde hinayin. ¹² Mata buluŋ belej po naŋa tiyyen. Irkeb al kadom niij amanen̄ nurd nurd mata gobe hubu hiyyen. ¹³ Goyenbe al kura sanjiŋ hej kanduk go fole irde kuj kuj funaŋdebe Al Kuruj belej al go tiyyen. ¹⁴ Mere iginj Al Kuruj belej doyan dird dird goyen go wa megen kurun ga tagalde tukuke al nurde hinayin. Irke gab nalu funan̄ go forok yiyyen," yinyin.

*Kanduk kuruj wor po forok yiyyen
(Mak 13:14-27; Luk 21:20-28)*

¹⁵ Irdeb sopte yinyin. "Al Kurunyen mere basan̄ al Daniel belej asanđe, 'Det kura Al Kurunyen ya balem buluŋ wor po irtek goyen ya bana gon forok yiyyen,' yitiŋ goyen forok yiyyen. (Mere kayhem gayen kapyan hej haŋ marbe kenkela dufay hej gab bebak tinaj.) ¹⁶ Be, mata goyen forok yekeb Yudia naŋare hinayin marbe busaharde dugure kuj bana kunayin. ¹⁷ Goyenterbe al kura ya hende hiyen goyen kateŋ yamin̄ bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyen. ¹⁸ Al kura metenjiŋ tubul teñ kuj amilne ten ga ma yiyyen. ¹⁹ Goyen naturebe bere biŋ yanja bere dirin̄ besare niij minyanjabe metenjen̄ wor po yiyyen. ²⁰ Ningeb kanduk kuruj goyen naŋa nalu bulunde, ma Sabat nature forok ma yewoŋ yeq goke Al Kuruj gusunjaŋ irde hinayin. ²¹ Goyen natureb megen ga kanduk kuruj wor po tiyyen. Hanjkapya Al Kuruj belej tikula kiriyinde mat waŋ ga hitere, irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk goyenbe baran̄ wor po duryen. ²² Ningeb Al Kuruj belej nalu goyen sobamde po tubul tike manhan al tumñaŋ kamwoŋ. Goyenbe al nigen yirin̄ goke teñbe nalu go wer irde dolfon iryen. ²³ Goyen nature al kura belej, 'Mesaiabe gago hi,' dinayin, irde hoyan̄ belej, 'Monj, iror hi,' dinen̄ inggogaha dirke goya go ma nurde gama yirnayin. ²⁴ Mesai Falkukya Al Kurunyen mere basan̄ mar Falkukya belej alya bereya Al Kuruj belej basiŋa yirtin̄ goyen usi yirteke katwoŋ yeq mata tinej karkuwaŋ kurayen kurayen forok yirde hinayin. ²⁵ Mere gabe nalu go ma forok

yen̄ hikeya gago momon̄ dirde himē geb, ken̄kela hej̄ hin̄aj̄ ko.

²⁶ “Niñgeb Al kura belen̄, ‘Mesaiabe sawawa po kurun̄ nañore hi,’ dinke ga kuñ kinnij kinnij ma tinayin̄. Irdeb, ‘Mesaiabe gañ banare hi,’ dinke goya fudinde yen̄ ma nurnayin̄. ²⁷ Dagamel tikeb al nañaj̄ wañaj̄ nañaj̄ kurkurya belen̄ tumñaj̄deken̄ han̄yen̄ gwahade po, ne Al Urmij̄ gayen wamekeb wawun̄ unkurende po megen̄ niñ mar kurun̄ gayen tumñaj̄de nennayin̄. ²⁸ Det kamtin̄ hinayin̄debe det bidak nen̄ nem̄ nu beleñ wañ han̄yen̄ gobe bebakken̄ wor̄ po geb, goke epte ma kadom̄ mohon̄de titek gwahade goyen̄ po, ne Al Urmij̄ gayen wamekeb tumñaj̄ neneñ nañu funañbe gago yen̄ bebak tinayin̄.

²⁹ “Kanduk kurun̄ goyen̄ kamere po, ‘Nañaj̄ kidoma hiyyen̄, irde gagasi ma timiyyen̄.

Nañkjinde mat dinambe suk yen̄ katnayin̄. Irdeb det kurun̄ hende han̄ gobe hambor̄ yiryen̄, yitiñ *Aisaia 13:10; 34:4* gwahade po forok yenayin̄.

³⁰ “Goyenterbe ne Al Urmij̄ wayen̄ timekeb mata kura nañkjinde forok yiyyen̄. Irkeb ne Al Urmij̄ gabe tareneñ turnun̄ yan̄ goya kigariñkj̄ faykek̄ hende katen̄. Irkeb megen̄ niñ mar ne niñ ma nurde han̄ mar tumñaj̄ neneñbe biñ misin̄ nurde esinayin̄. ³¹ Miyon̄yad nad yermek̄ beleñ mehen̄ hej̄ ne wan̄ wañ niñ bigul fu irkeb al tumñaj̄ nurnayin̄. Irde katen̄be alya bereya nañaj̄ kurun̄ hike kwa bana gon̄ niñ basiñaj̄ yirtin̄ goyen̄ gabu yirnayin̄.

³² “Fik̄ hebe yeneñ han̄yen̄ gogo. Fik̄ he go beda urke yeneñbe kadila hewen̄ tiya yen̄ han̄yen̄. ³³ Gwahade goyen̄ po, mere dirhem̄ kurun̄ gayen forok yeke yenen̄be nañu funañbe binde gag po wer̄ ira yen̄ nurnayin̄. ³⁴ Fudinde wor̄ po dinen̄ hime. Mata gobe forok yenayin̄ geb. Irde mata go forok yenayin̄ nature al hinayin̄ mar gobe mata goyen̄ yenayin̄. ³⁵ Irdeb megen̄ya nañkjinyab̄ hubu hiriryen̄. Goyen̄be merenebe san̄j̄ min̄yan̄ geb, hubu ma hiyyen̄. Huginen̄ alya bereya nurde fudinde wor̄ po yen̄ gama irde hinayin̄,” yinyin̄.

Nalu funañbe bebakken̄ moñ

(*Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36*)

³⁶ Irdeb sopte yinyin̄. “Nalu funañ goyen̄ al kura bebakken̄ ma nurde hi. Hubu wor̄ po. Adone po ga nurde hi. Urmij̄ya miyon̄miña wor̄ ma po nurde han̄. ³⁷ Ne Al Urmij̄ gayen wañ wañ naturebe alya bereya bikken̄ Noa hinhan nature mata teñ hinhan gwahade teñ hinayin̄. ³⁸ Go mar gobe dula niñ po teñ, kukuwa fe nene, al beleñ bere yade, dirñej̄ wen̄ yade al yertek niñ po teñ Al Kurun̄ niñ ma nurde

hinhan. Irde kuñ kuñ nañu forok yekeb Noa hakwa binde hurkuriñ. ³⁹ Mel gobe kame mata gwahade forok yiyyen̄ yen̄ ma nurde hinhan. Irkeb fe ala kurun̄ forok yen̄ gwm̄un̄ yuryin̄. Niñgeb ne Al Urmij̄ gayen wor̄ al beleñ gwaha nañaj̄ wayyen̄ yen̄ ma nurde hikeya wayen̄. ⁴⁰ Goyen̄ naturebe mata gwahade forok yiyyen̄: al iraw̄ kura meten̄m̄inde meten̄ teñ hiriryen̄. Irke Al Kurun̄ belen̄ unkureñ teñbe kurabe tubul tiyyen̄. ⁴¹ Irde bere irawa palawa irye yen̄ wit bilmin̄ hora po karka teñ hikeya bere unkureñbe Al Kurun̄ beleñ teñbe kurab̄ tubul tiyyen̄. ⁴² Goke teñbe ken̄kela hej̄ ga hin̄aj̄ ko! Doyan̄ Al Kuruntij̄ wañ wañ nalube bebakken̄ moñ geb. ⁴³ Be, ga nurde ga hin̄aj̄ ko. Ya mij̄ al kura wawuñ kurare kawe al beleñ wañ yane upew uryen̄ yen̄ nurde hiyen̄debe yamin̄ ken̄kela doyan̄ irde hike kawe al beleñ epte ma wañ yamin̄ upew uryen̄. ⁴⁴ Niñgeb gwahade goyen̄ po, ne Al Urmij̄ gare wor̄ nañu goyare wayen̄ tiya yen̄ ma nurde hikeya wayen̄ geb, huginen̄ ne niñ pet teñ doyan̄ nirde hinayin̄,” yinyin̄.

*Meten̄ al iginya bulun̄yat maya mere
(Luk 12:42-46)*

⁴⁵ Irdeb maya mere mat gaha yinyin̄: “Be, ganuñ meten̄ albe dufaym̄iñ wukken̄, irde gore doyan̄ almin̄ ge fudinde wor̄ po meten̄ teñ uneñ hiyen̄? Meten̄ al gwahade gobe doyan̄ almin̄ beleñ nañaj̄ gisaw kwe yen̄be meten̄ almin̄ goyen̄, ‘Meten̄ mar kadge doyan̄ yirde binje yuntek nañu hekeb yunen̄ hayin̄,’ inen̄ kuyen̄. ⁴⁶ Be, doyan̄ almin̄ go mulgañ hej̄ wañbe meten̄ al gore merem̄ip̄ po gama irde meten̄ teñ hike kenen̄be igin̄ igin̄ irkeb meten̄ al gobe amaj̄ wor̄ po hiyyen̄. ⁴⁷ Fudinde wor̄ po dinen̄ hime. Meten̄ al gobe doyan̄ almin̄ beleñ, ‘Samuñne kurun̄ gayen̄ wor̄ doyan̄ irde hayin̄,’ inen̄. ⁴⁸ Goyen̄be daha wet kura teñ meten̄ al goreb, ‘Doyan̄ alnebe nañaj̄ gisaw po kuñ niñgeb, aran̄en̄ ma wañ hī, yen̄be ⁴⁹ meten̄ mar kadom̄ alya bereya goyen̄, ‘Merene ma nurde han̄,’ yinen̄ gasa yirde dulañ po teñ wain̄ nene kukuwa hej̄ han̄yen̄ maryā wain̄ nene hinayin̄. ⁵⁰ Irkeb doyan̄ almin̄ go nañu goyenterbe wayen̄ yen̄ ma nurde hiyen̄de gor̄ mulgañ hiyyen̄. ⁵¹ Irdeb mata buluñm̄iñ gote muruñgem̄ kurun̄ wor̄ po unyen̄. Irdeb meten̄ al go tukun̄ kak ala bana esen̄ misin̄ yisen̄ hanyende gor̄ tukukeb usi maryā gor̄ hinayiñm̄,” yinyin̄.

25

Bere 10 gote maya mere

¹ Be, Yesu go sopte maya mere mat saba gwahade yiryin̄: “Nalu funañ goyenterbe Al Kurun̄ beleñ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird goyen̄ kurabe gwahade: meten̄

bere foŋeŋ 10 beleŋ, ‘Doyan alniniŋde urmın beleŋ berem teŋ wayyeŋ tiya go,’ yeŋ, ‘Kuŋ beleŋ tupi teŋ wanin,’ yeŋ hulsimin yusun yurde kwamıŋ. ² Bere siptesonjoŋbe dufaymin wukkek moŋ. Munaj kurabe dufaymin wukkek. ³ Bere siptesonjoŋ dufaymin wukkek moŋ gobe hulsiminbe yawaramin gega, femin pet yeke sopte yuneŋ yuneŋbe kura ma yadeya kwamıŋ. ⁴ Munaj bere siptesonjoŋ dufaymin wukkek gobe hulsimin yade femin kame yuntek manaj yaliŋ bana goya yade kwamıŋ.

⁵ ‘Be, bere teŋ mulgaŋ heŋ watek al gobe aran ma wakeb bere 10 gobe dukpu yirke tumjan feramıŋ. ⁶ Irke kuŋ wawuŋ binde heke gab al kura gore kuware, ‘Bere tih albe waŋ hi! Niŋgeb waŋ tupi tinanıŋ’ yirinj. ⁷ Be, bere 10 gore go nurdeb huwarde hulsimin omrok hinhan goyen sope yirke melak sanjıŋ hamıŋ. ⁸ Goyenbe bere dufaymin iginj moŋ goreb bere dufaymin wukkek goyen, ‘Hulsiminin kamniŋ tahan geb, femin kura dunnaŋ,’ yinamıŋ. ⁹ Irkeb, ‘Moŋ geb, fe gabe denja nenja tumjannde epte ma diryeŋ geb, dindiken kuŋ al hitte damu tinayıŋ,’ yinamıŋ. ¹⁰ Irkeb bere siptesonjoŋ dufaymin wukkek moŋ goyen fe damu niŋ kukeb goyarebe bere tirin al go wayyiŋ. Irkeb bere siptesonjoŋ gitik teŋ hinhan goyen al go wakeb tupi teŋ yare dula mata kuruj tiniŋ tiyamıŋde gor kwamıŋ. Irkeb yamebe tayamıŋ.

¹¹ ‘Be, goyen kamereb bere siptesonjoŋ hulsire niŋ fe damu tiniŋ yeŋ kwamıŋ go mulgaŋ heŋbe, ‘Doyan al, Doyan al, yame hol irde dunke hurkunin,’ inamıŋ. ¹² Goyenbe al bere tirin gore wol heŋbe, ‘Fudinde wor po dinen hime. Denbe ma nurde dunen hime,’ yinyinj. ¹³ Be, maya mere dirhem gwahade goyen po ne Al Urmıŋ waŋ waŋ nalu funaŋbe ma nurde hanj geb, gitik teŋ hinayıŋ,’ yinyinj.

*Al karwoyen siraw mere
(Luk 19:11-27)*

¹⁴ Irde sopte maya mere mat yinyinj. ‘Be, Al Kuruj beleŋ alya bereya doyan yird yird goyen kurabe gahade: al kura naŋa gisaw kwe yeŋbe detne doyan yirde hinayıŋ yeŋ meten marmiŋ hayhay yiriyinj. ¹⁵ Irdeb meten al unküreŋbe hora siptesonjoŋ unyiŋ. Kurabe hora irawa, irde kurabe unküreŋ unyiŋ. Meten mar gobe al gwahade mat iginj meten tinayıŋ yeŋ nurdeya gab hora goyen yunyiŋ. Irdeb yubul teŋ kurij.

¹⁶ Meten al hora siptesonjoŋ tirin al gobe goyare po tukun meten uneŋbe go hende hora siptesonjoŋ iryinj. ¹⁷ Meten al hora irawa tirin al goyen wor gwahade po, tukun meten uneŋbe go hende hora irawa iryinj. ¹⁸ Goyenbe meten al hora unküreŋ tirin al

gobe kuŋ mete taldebe doyan alminde hora goyen goŋ bana kiriyin.

¹⁹ ‘Be, doyan al go naŋa gisaw kuŋ goŋ sobamde po heŋ heŋ gab wayyiŋ. Irdeb waŋ meten marmın hora yunyiŋ goyen daha yiramın yeŋ gusuŋaŋ yiryinj. ²⁰ Irkeb meten al hora siptesonjoŋ unyiŋ gobe sopte hora siptesonjoŋ yawanbe doyan alminj gaha inyiŋ: ‘Hora siptesonjoŋ goyen doyan irayin yeŋ nuneŋ kwariŋ geb, gore sopte 5 irmıŋ gago,’ inyiŋ. ²¹ Irkeb doyan alminj beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meten iginj wor po tiyanj. Gebe meten al iginj, merene nuran. Det ug ma gunmirinj gega, kenkela doyan yiran ningeb, det budam wor gunmeke doyan yirayinj. Irdeb wake tumjan neya dula teŋ aman heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²² ‘Be, al hora irawa unyiŋ al gore wor wanbe gaha inyiŋ: ‘Hora irawa doyan irayin yeŋ nuneŋ kwariŋ gobe gore po meten uneŋbe hora irawa tebaŋ irmıŋ gago,’ inyiŋ. ²³ Irkeb doyan alminj beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meten al iginj, merene po nuran. Det ug ma gunmirinj gega, kenkela doyan yiran. Niŋgeb det budam gunmeke doyan yirayinj. Irdeb wake neya dula teŋ aman heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²⁴ ‘Be, meten al hora unküreŋ unyiŋ gore wanbe gaha inyiŋ: ‘Doyan al, gebe al misinen yan wor po nurde gunen himyen. Biŋge ge ma hartinj goyen yawarde hayen. Irde ge ma tur irtinj wor kuŋ wasen hanjen. ²⁵ Goke teŋbe kafura heŋ horagebe tukun mete talde goŋ bana kirmirinj. Niŋgeb hora gebe gago,’ inyiŋ. ²⁶ Gwaha inkeb doyan alminj beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe kumhaka al, meten al buluŋ wor po. Gebe detne beleŋ ma hartinj goyen yawarde himyen, irde detne beleŋ ma tur irtinj goyen wasen himyen yeŋ nurde ha?’ ²⁷ Gebe ne gwahade yeŋ nurdeb horanebe hora yerde hanjen yare kerarın manhan horane tolok hitinde ga temewonj,’ inenbe meten mar buda hoyan hoy yirke wakeb, ²⁸ ‘Hora go goran irde teŋ meten al hora 10 minjan al go unnan.’ ²⁹ Al det unke kenkela doyan irde igeňeŋ kuruj forok iryenj al gobe tebaŋ det yawaryen. Irkeb detmın budam wor po henayinj. Munaj det unke kumhaka heŋ igeňeŋ ma forok iryenj al gobe yende det muŋ kura hiyen goyen wor goran irke det miŋmoŋ wor po hiyenj. ³⁰ Niŋgeb meten al buluŋ gobe tukun siŋare kidoma bana esen misiŋ yisen hanjende gor temeynanj,’ yinyinj geb,’ gwaha yirinj.

Doyan Al Kuruj beleŋ alya bereya matamde pota yiryeŋ

³¹ Be, Yesu go sopte gaha yirinj: ‘Ne Al Urmıŋ gabe tareŋne turjuŋ yan heŋbe miyonneya tumjan kattek. Goyenterbe Doyan Al Kurunyen maroro gasunđe

keperenj. ³² Irkeb al megen niij kuruj gayen ne hitte po gabu irnayin. Irkeb sipsipyā memeya yewek beleñ pota yirde hiyen go gwahade yiren. ³³ Ne beleñbe sipsip yadeb hanne yase beleñ mat yerdeb memebe yade tapa beleñ yeren. ³⁴⁻³⁶ Irkeb ne Doyañ Al Kuruj gare al hanne yase beleñ mat hinayin goyen gaha yineñ: ‘Ne binje nirkeyabe binje nunamij. Fe niij kammekeyab fe nunamij. Albak heñ kuj himekeb gargar niramij. Ulinjhornem moj himekeb ulinhor nunamij. Garbam hemekayab doyan nirde faraj nurde hinhan. Koyare himekeb waj neneñ hinhan. Goke tenje Nanne beleñ guram dira. Ningeb Al Kuruj beleñ alya beryamij doyan yird yird bana gon hurkuñ hurkuñ gobe tikula kirinyja deñ gake gitik irtin hiyen geb waj tenaj,’ yineñ. ³⁷ Gwaha yinkeb Al Kuruj diliñde al huwak goreb, ‘Daha naña binje kamke genen binje guntirin? Irde daha nañabe fe niij kamke genen fe guntirin? ³⁸ Daha naña albak heñ kuj hike gargar girtirin? Irde daha naña ulinhorgem moj hike genenbe ulinhor guntirin? ³⁹ Daha naña garbam heke doyan girde faraj gurtirin? Irde daha naña koyare hike kuj guntirin?’ ninnayin. ⁴⁰ Irkeb ne Doyañ Al Kuruj gare wol henje gaha yineñ: ‘Fudinde wor po dinen hime. Nere al denem moj gayen kura gwaha iramij kenerbe ne gayen niramij,’ gwaha yineñ. ⁴¹⁻⁴³ Irdeb tapa beleñ mat hinayin mar gobe gaha yineñ: ‘Denje binje nirkeb binje kura ma nunamij. Irde fe niij kammeke fe kura ma nunamij. Albak heñ kuj himeke gargar ma niramij. Ulinjhornem moj himekeb kura ma nunamij. Garbam himekeb faraj ma nuramij. Irde koyare himekeya wor waj ma neneñ hinhan. Goke tenje denje Al Kurunyen bearar bana hanj. Ningeb nubul teñ kuj kak ala Satanya miyoñminja niij gitik irtin bana gon kunanj,’ yineñ. ⁴⁴ Gwaha yinmekel al buda gore wol henje, ‘Doyañ Al Kuruj, daha naña binjeyä feya niij kamke geneñ wasak titirin? Irde daha naña ulinhorgem moj hike kura ma guntirin? Irde daha naña garbam heke doyan ma girde faraj ma gurtirin? Irde daha naña albak geneñ gargar ma girtirin? Irde daha naña koyare hike go ma kuj gintirin?’ ninayin. ⁴⁵ Irkeb ne Doyañ Al Kuruj gare wol henje gaha yineñ: ‘Fudinde wor po dinen hime. Nere al denem moj gayen kura gwaha ma iramij kenerbe ne gayen faraj ma

nuramij,’ gwaha yineñ. ⁴⁶ Mel gobe mata buluñmij gote murunjem hugiñej kanduk kuruj teñ hinayin. Munaj Al Kuruj diliñde al huwak gobe Al Kurunyen hugiñej hinayin,” yinyinj.

26

*Yesu mayniñ yen mere sege iramiñ
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

¹ Be, Yesu gob sabamiñ kuruj goyen basi irdeb tigiri teñ komatmiñ yago gaha yinyinj: ² “Pasoba dula nalu kuruj gobe molye go yen nurde hanj gogo. Go naturebe ne Al Urmiñ gayen kuruse hende mununen mununenj niij asogo haninje nernayin,”* yiriñj.

³ Be, goyenterbe pris buda gote karkuwanjmijja Yuda marte doyan mar paruguwak yagoya beleñ pris buda gote kurujmij Kaiafasyen yare gabu iramiñ.

⁴ Irdeb daha mat kura Yesu go usi irde teñ mayteke kamyenj yen mere sege iramiñ.

⁵ Goyenbe yinjenj mere maydeb, “Dula nalu kurun gayenter ma gwaha titek. Mongo goke igij ma nurde al beleñ fulenja dirnayin geb,” yamiñj.

*Bere kura beleñ det fimiñ hamijeñ igij
wor po goyen Yesu tonanje wok iryinj
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)*

⁶ Be, Yesu go komatmiñ yagoya Betani taunde Saimonyen yare hinhan. Saimonbe bikken busuka manaj hinhan. ⁷ Be, Yesu go perede hikayah bere kura gore det fimiñ hamijeñ igij wor po alabasta hora beleñ po irtin yalij kusamuñ goyen bana hitinj go tawañ tonanje wok iryinj. ⁸ Det fimiñ damum hende wor po goyen bere gore Yesu tonanje wok irke kenerbe komatmiñ yago beleñbe biñ ar hende danij bulun ira yen gusuñjan hamij. ⁹ “Go tukuj al yunke manhan hora kurunde po damu tike hora go teñ al bunijeñ faraj yurwoñ,” inaminj.

¹⁰ Be, Yesu go mere teñ hinhan goyen nurdeb, “Denje danij bere go tagal uneñ buluñ irhañ? Yenje mata igij wor po nira. ¹¹ Al bunijeñbe denja hugiñej hinayin. Goyenbe nebe denja hugiñej ma hitek. ¹² Bere gare det fimiñ ulner wok ira gabe ne kammeke mete nирnayin goke gitik nira. ¹³ Ningeb fudinde wor po dinen hime. Kame al beleñ ne niij naña kuruj ga tagalde tukuj henjabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hinayin, irde matamij goke dufay heñ hinayin,” yinyinj.

* 26:2: Bikken Israel mar Isip naña tubul teñ Kenan kuniñ tiyaminyabe Al Kuruj beleñ sipsip al dirin dirñen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyinj. Munaj al kura gwaha ma tiyamij marbe Al Kurunyen miyoñ beleñ wajbe mel gote urmiñ matalinjya dapñamij matalinjya goyen tumñaj gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramij marbe miyoñmij beleñ yubul tiyamij goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

Yudas Iskariot belej Yesu asogo haninde kiriyin

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Be, Yesu komatmin 12 bana goyen al dejen Yudas Iskariot inen hanjen gore pris buda gote karkuwajmij hitte kurij. ¹⁵ Kunbe, “Yesu hantinde kermekab murungembe daade nunnayin?” yinyin. Irkeb silwa hora kapyan heke kunj 30 hekel unamin. ¹⁶ Go kamereb Yudas go Yesu goyen daha mat kura asogom haninde kerej yen belej niñ nañkenej hinjin.

Dula funaj

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Yon 13:21-30)

¹⁷ Be, Yesuyen komatmin go hanja wawunjbe beret yis minjmon nen nen nalu hewen tiya yenje Yesu gusuñan iramij. “Damde kunbe Pasoba binge gitik irde netek yen nurde ha?” inamin. ¹⁸ Irkeb Yesu belej wol henje, “Yerusalem taun bana kunbe al kura gor kenjenbe gaha inayin. ‘Tisa belejbe, ‘Nalunebe binde hihi. Ningeb neya komatneyabe gera yare Pasoba binge netek,’ yihi, ‘gwaha innayin,’ yinyin. ¹⁹ Irkeb komatmin yago goyen Yesu yinyin go po gama irde kunbe Pasoba binge nen nen gitik tiyamin.

²⁰ Be, wawunjbañ wor po hekeb Yesuya komatmin 12 goya Pasoba binge ninij yen keperamin. ²¹ Binge nene henjabe Yesu belejbe, “Fudinde wor po dinen hime. Den gayen kuratiñ kura belej asogoner haninde niryen,” yinyin. ²² Irkeb komatmin yago gobe kanduknej wor po nuramin. Irdeb kura kame yunkuren yunkuren, “Doyan Al Kuruj, ne niñ wet yen ha?” yen gusuñan iramij. ²³ Irkeb wol henje, “Al kura neya tumjan hanin teñ fe koron bana kera gore asogo haninde niryen. ²⁴ Ne Al Urmij gabe Al Kurunyen mere basan mar belej bikken asanje kayamij goyen po gama irde kamen. Goyenbe al kura asogoner haninde niryen al goke buninjer wor po nurde uneñ hime. Al go kawañ ma hirin manhan kanduk bulun goyen go ma kenwoñ,” yinyin. ²⁵ Irkeb Yesu asogomin haninde kertek al Yudas belej, “Tisa, ne niñ daw yen ha?” inyin. Irkeb wol henje, “Gwaha, gobe ge po geb,” inyin.

Yesu belej beretya wainya komatmin yunyin

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

²⁶ Be, binge nene henjabe Yesu belej beret tenje Nanin turuj irdeb ubala tenje, “Beret dunhem gahade gayen po nebe den ge ten kamen. Ningeb goke tenje beret gabe gasonje geb, ten nenan,” yinyin. ²⁷ Irdeb wain fimin gisu bana hitin go tenje

sopete Al Kuruj turuj irde, “Deñ tumjan ga ten nenan. ²⁸ Al megen hañ kuruj gote mata bulun halde yunen yunen niñ ten Al Kuruj belej biña tiyyin goke ten darine wok irde kamen. Ningeb wain ga ten nenan. ²⁹ Fudinde dinen hime. Wain fimin gayen teban ma newen. Kunj kun Nanne belej alya beryayamiñ doyan yiryenya goyenter gab denja tumjan wain fimin gergej sopete netek,” yinyin.

³⁰ Be, go kamereb Yesuya komatmin yagoya goyen tikiñ henje Olip dondonje hurkamij.

Pita helwan hiyyen goke tagalyin

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

³¹ Be, hurkuñ gor henjbe Yesu belej gaha yinyin: “Hanja wawunjbe ne mununninj yen fere nirkeb denje tumjan nubul ten busaharnayin. Mata goke Al Kurunyen asande gahade katin hi:

‘Sipsip doyan al maymeke sipsipminbe bur-gagaw kernayin,’ yihi. Sekaraia 13:7

³² Goyenbe kame sopete huwardebe ne wa mehen hen Galili nañare kwen,” yinyin.

³³ Irkeb Pita belejbe, “Al hoyanbe tumjan gubul tinayin. Goyenbe nebe epte ma wor po gubul tiyen,” inyin. ³⁴ Irkeb Yesu belej wol henje, “Fudinde wor po gineñ hime. Hanja wawunjbe tatirok ma mere tikeyabe ge belej wawun karwore ne niñ yen, ‘Al gobe go ma nurde uneñ hime,’ yawayin geb,” inyin. ³⁵ Goyenpoga Pita belejbe, “Nebe al belej mununnayin gega, ge niñ yen, ‘Yen ma nurd unhem,’ ma wor po yeweñ,” inyin. Irkeb kadom yago manan tumjan gwaha ala inamin.

Yesu Getsemani hen Al Kuruj mere iryin
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Be, gor mat kun nañe denje Getsemani gor forok yenje komatmin yago, “Gar keperde doyan nirde hike neb irar ira kun Al Kurun mere ireñ,” yinyin. ³⁷ Irdeb Pitaya Sebedi urmjñ warañ Yonya Yemsya yadep gasun hoyanje kwamij. Goyareb Yesube dufayminja biñyabe kanduk wor po hirin. ³⁸ Irdeb mel karwo go yinyin. “Kanduk kurun wor po mununke kamtek nurhem geb, neya gar henje Al Kuruj mere irdeya ga hinayin!” yinyin.

³⁹ Gwaha yinenbe gor mat muj kura singir ten kunbe biñ tadam mat wulgarut yenje, “Ado, iñiñ kenem kanduk kuruj gayen ten siñia irayin. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” inyin. ⁴⁰ Gwaha tenje mulgañ hen kuñbe komatmin karwo gob firtin yinyin. Irdeb Pita isan henje, “Mel, deñje neya muj kura hitnjen ten Al Kuruj mere irde ga ma fernayin?” yinyin. ⁴¹ Irdeb, “Ferde ma Al

Kuruñ mere irde hinayinj. Gogab uñgura wañ tuñaj durkeb epte ma katnayinj. Ton-tinjbe Al Kuruj mere ird ird nin wilaknejur nurde hanj. Gega ultinjbe piñej hen hanj,” yinyinj. ⁴² Irdeb sopte yubul teñ kunj Al Kuruj mere irdeb, “Ado, kanduk ga ne beñen ma teweñbe kanduk gayen pasi irtæk beñen miñmon hiyen kenem nebe dufayge po gama irdeb teweñ,” yirinj.

⁴³ Be, Al Kuruj mere irde pasi heñje sopte mulgañ hen kunj komatminj karwo gob dilij kanduk hekeb firtinjde hike yinyinj. ⁴⁴ Yenerbe yubul teñ sopte mulgañ hen kunjbe Al Kuruj mere iryij gwahade po sopte mere iryinj.

⁴⁵ Be, mulgañ hen kunjbe komatminj yago goyen, “Denþe usan hen firtinjde po hanj? Ga kennan! Ne Al Urmij gayen mata bulun mar haniñde nerd nerd nalu gobe bikken gago forok yihi. ⁴⁶ Huwarke kuninj! Asogo haniñde nertek albe bikken gago waya geb,” yinyinj.

Yesu teñ fere tiyaminj

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

⁴⁷ Be, Yesu gobe gwaha yen hikeyabe komatminj kura Yudas gobe al yade wayaminj. Al buda gobe fulenjare niñ bidilaya nukwaya yade wayaminj. Mel gobe pris buda gote karkuwajminja Yuda marte doyan mar parguwakya beñen yad yerke wayaminj. ⁴⁸ Yesu go asogom haniñde kertek al goreb tetek mar go gaha yinyinj: “Kunj forok yenþe mata kura tiyenj geb. Al kura aman aman irde ulunjde u ïrmeke keneñbe al gobe gog po yenþe kunj tenayinj,” yinyinj. ⁴⁹ Be, Yudas go bikken mere gwahade yinyinde geb, kunj forok yen Yesu hitte kunjbe, “Wawuñ, Tisa,” inerbe ulunjde u iryinj. ⁵⁰ Irkeb Yesu beñen wol heñbe, “Kadne, gwaha tiye yen wayha go gwaha tiya,” yinyinj. Irkeb al wayaminj mar goreb wan teñ fere tiyaminj. ⁵¹ Irkeb Yesu komatminj kura yen binde hinhin goreb fulenjare niñ bidilamij marde pris buda gote kurunjinde meten almiñ kura kirmij sapa iryinj. ⁵² Irkeb Yesu beñen, “Bidilage go gasuñende kera! Al kura bidila beñen al gasa yiryen gob haniñ wol hekeb gwaha mat po mayke kamyenj. ⁵³ Adone gusuñaj irmekeb goyare po miyonjin budam wor po yad yerke kateñ faraq nurnayin gobe ma nurde ha? ⁵⁴ Goyerbe mata gwahade tiyenþe Al Kurunyen asanje mata gwahade gwahade forok yiyyen yitiñ goyen dahan mat forok yiyyen? Epte monj,” yinyinj.

⁵⁵ Gwaha inerbe Yesu go yen teñ fere titek mar goyen, “Ne gayen kawe mar yad kunj hime geb, gago fulenjare niñ bidilaya nukwaya manan wañ nawarnij teñ hanj?”

Nebe nañkahalmij nañkahalmij Al Kurunyen ya bana saba tagalde himekeyabe ma nadé hanjen. ⁵⁶ Goyenbe Al Kurunyen asanje mere basan marminj beñen kame mata gwahade forok yiyyen yen kayamiñ goyen deñ beñen gago teñ hanj,” yinyinj. Be, komatminj yagobe tumjanj Yesu tubul teñ busaharaminj.

Yesu pris buda gote kurunjinj dilij mar huwaryij

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Be, Yesube pris buda gote kurunjinj Kaifas hitte tukaminj. Gorbe Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar par-guwak yagoya gabu iraminj. ⁵⁸ Be, Pita go mel gore Yesu teñ kunj hikeya gisaw yarham po hen gama irde kurinj. Kunj kunjbe pris buda gote kurunjinj Kaifasyen ya koya beñen po milgu irtinj bana gonj al gabu irde hanjen sawsaware hurkuriñ. Hurkunjbe daha kura tike keneñ yen ya go doyan irde hanjen mar keperde himhande gor kunj kipirinj.

⁵⁹ Be, pris buda gote karkuwajminja Yuda marte doyan marya goyen tumjanj gabu irde da misinjde wor po Yesu go mayteke kamyenj yen mere sege iraminj. Goyenbe miñ kura ma keneñbe goke nañkenamij. ⁶⁰ Irkeb al budam wan Yesu tagal uneñ uneñ niñ usi mere budam yad forok yiraminj. Gega Yesu maytek meremij iginj kura ma kenamij. Irkeb kunj kunj funan al irawa kura wanjbe, ⁶¹ “Al gareb, Al Kurunyen ya balem goyen upew urde sopte gerjen irde nañja fay karwore pasi ireñ, yeke nurarunj,” yaryum.

⁶² Be, pris buda gote kurunjinj Kaifas beñen huwardeb Yesu goyen, “Mere kuruñ ulger irhar gabe wol ma hawayinj?” yinyinj.

⁶³ Goyenbe Yesu go meremij ma wol hen balminj po hinhin. Irkeb sopte, “Ne beñen Al Kuruj gwahader hitin gote sanjinde ginhem geb, gebe Mesaia Al Kuruj Urmij ma da-hade goyen momoj dira,” yinyinj. ⁶⁴ Gwaha inkeb Yesu beñen wol heñbe, “Dindiken gog po yahan. Goyenbe ne beñen deñ kuruñ gayen gaha dinen. Kame ne Al Urmij gabe Al Kuruj sanjñ minyanj Al gote hanj yase beñen mat keperde nañkjende gagap hende kateñ himeke nennayinj,” yinyinj. ⁶⁵ Irkeb pris buda gote kurunjinj gore mere goyen nurdeb, “Al gabe Al Kuruj sukal ira,” yen biñ ar yeke ulinjormij erek irdeb, “Ninjeb daniñ mere hoyan niñ nañkentek? Al Kuruj sukal ira gobe deñ tumjanj nurhan gago.” ⁶⁶ Ninjeb deñbe dahade nurde hanj?” yineñ gusuñaj yiryen. Irkeb wol heñbe, “Kamyenj po!” inaminj. ⁶⁷ Irdeb al gor hinhin goreb Yesu kiminjde meyan iraminj. ⁶⁸ Irdeb kiminj mala teñbe haniñ mupi irde

mayaminiñ. Kura beleñbe palasi irdeb, "Mesaia, ganuñ belen muguna? Momoñ dira!" inaminj.

*Pita beleñ Yesu niñ helwaj hirij
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)*

⁶⁹ Be, goyarebe Pita go ya go biñ bana sawsaware gor keperde hinhan. Irkeb metenj bere kura gore wanþe, "Ge manan Yesu Galili niñ al goya kuñ binaryum," inyinj. ⁷⁰ Irkeb Pita beleñbe al tumnajan gor hinhan gote diliñ mar helwaj henþe, "Neb goke kura yen ha yen ma nurde hime," inyinj. ⁷¹ Irdeb gasuñ hinhan go tubul tenþe kun yamere huwarde hiket bere kura gore wanj kenenþe al buda gor hinhan goyen, "Al gabe Nasaret niñ al Yesuya kuñ haryen," yirinj. ⁷² Irkeb Pita gore tebañ po helwaj henþe, "Fudinde wor po, nebe al gobe ma nurde uneñ hime," yirinj.

⁷³ Be, hitjen muñ kura tenþe al gor hinhan goreb Pita goyen, "Mere tike melakge nurhet gobe Yesu gama irde hanjen mar al kurabe ge gago yen nurhet," inaminj. ⁷⁴ Irkeb Pita beleñbe mere fudinde po tihiñ yen biñja tenþe, "Fudinde wor po diñen hime. Neb al goke yen hanj yen ma nurde hime," yinyinj. Irkeb goyare po tatirok mere tiyyinj. ⁷⁵ Irkeb Pita go Yesu beleñ, "Tatirok ma mere tikeyabe ne niñ yen wawun karwore, 'Al gob ma nurde uneñ hime,' yawayinj," inyinj goke biñ bak yirinj. Irkeb siñare kateñ kuñ mata tiyyinj goke binde misinj wor po nurdeb esirinj.

27

*Yesu go Pailat hitte teñ kwamiñj
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)*

¹ Be, wampot muñ wor pobe pris buda gote karkuwajmiñja Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ mere maydeb, "Yesube mayteke kamynj," yaminj. ² Irdeb haninj fere tenþe Pailat hitte tukaminiñ. Pailatbe Roma gabman al Yudia nañja doyan irde hiyen.

*Yudas kamynj
(Aposel 1:18-19)*

³ Be, asogo haninde kiriyin al Yudasbe Yesu go merem yanj irde mayke kamtek heke kenenþe mata bulun tiyyinj goke buninj nuryinj. Irdeb silwa hora 30 damu iramiñ goyen pris buda gote karkuwajmiñja Yuda marte doyan mar parguwakya hitte yumulgaj tiyyinj. ⁴ "Mata bulun miñmoñ al goyen kami yen hantinde kirmiñ. Niñgeb mata bulun timiñ," yinyinj. Irkeb wol henþe, "Gobe nende samuñ moñ be. Gere kanduk geb," inaminj. ⁵ Gwaha inkeb biñ ar yekeb

hora go Al Kurunyen ya balem bana gon yemeyde kuriñ. Kunþe benje teñ kamynj.

⁶ Be, hora yimiyyin gobe pris buda gote karkuwajmiñ beleñ pilgan henþe, "Hora gabe al kami yen damu titiñ. Moseyen sabarebe hora gahade gayen epte ma Al Kurun niñ unnayin yitinj. ⁷ Niñgeb hora ga yade naña hoyande niñ mar Yerusalem wanj kamke mete teñ hitek yen kuwe ird ird alyen megeñ goyen damu titek," yen mere sege iramiñj. ⁸ Goke tenþe naña tapum gobe "Al Kamtinde" inaminj. Gayenter wor gwahade po inenj hanj. ⁹ Niñgeb Al Kurunyen mere basar al Yeremaia beleñ mere kayyinj gobe gwaha mat iginer kawan hiriñ. Merebe gahade:

"Israel marbe yen mayteke kami yenþe silwa hora 30 gore al damu tiyamij.

¹⁰ Irde Doyañ Al Kurun beleñ gwaha gwaha tiyayıñ ninyinj gwahade po, mel gobe hora go tenþe kuwe ird ird alyen megen damu tiyamij," yitinj hi.

Sekaraia 11:12-13; Yeremaia 32:6-9

Gebe Yuda marte doyan al kurun we?

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

¹¹ Be, mel go gon gwaha teñ hikeyabe Yesu gobe Roma gabman al Yudia nañja doyan irde hiyen al Pailat diliñ mar huwaryin. Irkeb, "Ge gayenbe Yuda marte doyan al kurun we?" inyinj. Irkeb, "Gwaha, gigen yaha gog po," inyinj.

¹² Be, pris buda gote karkuwajmiñja Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ tagal unamiñj. Gega Yesube meremij wol ma hiriñ. ¹³ Irkeb Pailat beleñ, "Mel gare minge girde tagal gunej hanj gabe kura ma wol hawayinj?" inyinj. ¹⁴ Goyenpoga Yesu beleñ mel gote mere go munj kura ma po wol hiriñ. Irkeb Pailat beleñ go kenenþe diliñ fot yirinj.

*Pailat beleñ Yesu tubul timeke kwi yirinj
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16)*

¹⁵ Be, goyenterbe damam damam Pasoba dula naturebe Pailat beleñ koyare hinhan mar goyen al kura teñ siña irde hiyen. Al gobé Yuda mar beleñ al gwahade inke gab gwaha teñ hiyen. ¹⁶ Be, goyenterbe al bulun wor po yen nurd uneñ hanjen al Barabas goyen koyare hinhan.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Pailatbe yinjen dufaymindeb, "Yuda marte doyan mar gabe al budam Yesu gayen gama irde hike yeneñþe daninj nenj gwahade moñ yen nurdeb yen ge iñgin ma nurde mayke kami yen gago tawayhan," yen nuryinj. Niñgeb al buda kurun goyen gabu irkeb, "Al damiñ tubul timeke kuyenj? Barabas ma Mesaia inenj hanj Yesu gayen?" yen gusunjanj yiryinj.

¹⁹ Be, Pailat go mere nurd nurd gasuñde keperde hikeyabe berem beleñ mere gahade asanđe kañ ten kerke wayyinj: “Al go daha wet kura ire ire ma tiyayinj. Yenbe merem moñ. Hañka mite tihim. Ningeb bener ga yen ge kanduknij wor po nurde hime. Tubul po tiyayinj,” inyinj. ²⁰ Goyenbe pris buda gote karkuwanjmiy়া Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ al buda kurun gabu iramij goyen hakot binj yawaraminj. Irde, “‘Barabas tubul tike kwi. Munaj Yesube mayke kami,’ innayinj,” yanminj.

²¹ Be, Pailat beleñ al buda go, “Al irawa gayen ganunjbe tubul timeke kuyenj?” yineñ gusunjañ yiryinj. Irkeb, “Barabas,” yaminj. ²² Irkeb wol henjbe, “Ningeb Mesaia inenj hanj al gab daha ireñ?” yinyinj. Irkeb al buda kurun goreb, “Kuruse hende mayke kami!” yaminj. ²³ Irkeb Pailat beleñ, “Daniñ? Al gabe da mata bulun kura tiyunj?” yinyinj. Gega ugūn po, “Kuruse hende mayke kami ko!” yaminj.

²⁴ Be, Pailat go gwaha kura titek ma hirinj. Irde al buda kurun go fulenja forok irniñ tike yenenjbe fe tenj mel gote diliñ mar hanij halyinj. Irdeb, “Al ga kamenj tiya gabe neya neya moñ. Gabe dende samuj po geb,” yinyinj. ²⁵ Irkeb, “Igin, yen kamyen gote merembe neñja dirinjinij yago kame forok yenayinj gore tetek,” inamij. ²⁶ Irkeb Barabas go mel gote mere nurdeb tubul tike kuriñ. Goyenbe Yesu go usulak tenj kuruse hende maynan yenjbe fulenja marmij haninde tubul tiyyinj.

*Fulenja mar beleñ Yesu giwgiw iramiñ
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)*

²⁷ Be, Roma gabmanyen fulenja mar go Yesu tenj Pailatyen ya kurun bana gonj tukamij. Irdeb fulenja mar kadom goya tumjanj Yesu milgu iramiñ. ²⁸ Irdeb ulinjormij tumjanj yugu tenj gab doyañ marte ulinjhor bukkenj yara goyen kerd unamij. ²⁹ Irdeb kañ hirwanjen yan goyen bili bili irde doyañ al kurunyen tonaj umña irhet usi tenj tonanje keramiñ. Irde doyañ alyen kutum kura tenj hanij yase beleñ kerde fulenja mar gore Yesu diliñde waj dokolhon yugulun tenjbe, “Fudinde wor po, Yuda marte doyañ al kurunj,” inenj giwgiw irdeb bak mayde iramiñ. ³⁰ Irde meyaj irde kutum tanarde hinhin goyen po goraj irde tonanje mayde tebarj irde hinhan. ³¹ Gwaha irde giwgiw irdeb ulinjhor bukkenj yara go tugu tenjbe yende ulinjhor wor po goyen yerde unamij. Irdeb tukunj kuruse hende maytek yen tenj kwamij.

*Kuruse hende mayke kamyij
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)*

³² Be, beleñyan hako kuñ henjabe al kura Sairini taunde niñ al deñem Saimon kenerjbe Yesuyen kuruse tawa inenj pakku irke tirinj. ³³ Be, kuñ kuñ nañja deñe kura Golgota gor forok yaminj. Golgota gote mijbe “al tonaj kinjkinijde”. ³⁴ Gorbe wainya he fiminj urekya suluk irtinj goyen unke ninam uryinj gega, nen nen niñ bada hirinj. ³⁵ Yesu go kuruse hende kerde hiket ulin umñamij ganuj beleñ yawaryenj yen yende matare tilinj tanardeb pota yiramiñ. ³⁶ Gwaha tenjbe daha kura tike kentek yen keperde kenej hinhan. ³⁷ Irde da misinjde Yesu mayamij goyen he parwek hende katij goyen kuruse tonaj beleñ keramiñ. Merebe gahade:

AL GABE YESU. YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

³⁸ Be, kawe al irawa kura goyen wor kuruse hende yeramij. Kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ mat, munaj kurabe tapa beleñ mat keramiñ. ³⁹ Al kun wanj tenj kenerjbe biruñ biruñ tenj giwgiw irdeb, ⁴⁰ “Ge gayen Al Kurunyen ya balem upew urde sopte gergeñ irde nañja fay karworeb pasi ireñ yawan al gobe ge gago? Irde geb Al Kurun Urmij kenejbe tarengjer kuruse hende mat kata,” inamij. ⁴¹ Irde pris buda gote karkuwanjmiy়া Moseyen saba marya Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ wor gwahade po inenj ayanj keramiñ. ⁴² “Al gabe al hoyanbe faraj yurde hinhan gega, yinjengjbe epte ma faraj uryenj. Yenjbe Israel marte doyañ al kurunj go. Kuruse hende mat katke kenej gabe dufayinijenj yen ge sanij irniñ be!” ⁴³ Yenjbe Al Kurun niñ hekken nurde hiyen, irde ‘Neb Al Kurun Urmij,’ yenj hiyen geb, tubul tike Al Kurun beleñ faraj ureñbe faraj uri,” inamij. ⁴⁴ Irkeb kawe al irawa kuruse hende hinaryum go wor gwahade po sukal iraryum.

*Yesu kamyij
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)*

⁴⁵ Be, nañja banjhal wor po hekeyabe nañja bana kurun gob tumjanj kidoma beleñ aw urtinjde hiket kuñ kunjbe wawunjbanda 3 kilok heweñ tiyyinj. ⁴⁶ Be, 3 kilok binde hekeb Yesu go ug po, “Eloi, Eloi, lama sabaktani!” yirinj. Mere gote mijbe, “Al Kurunne, Al Kurunne, daniñ nubul taha!”

⁴⁷ Be, mere go al kura gor huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia deñe urde hi,” yaminj. ⁴⁸ Irdeb araj po al kura kup yenj kun amil erek irde wain fimiñ mukkuwenj bana gonj kerke ulinj hekeb tenj kutum ulyanjenje gitit irdeb Yesu unyinj. ⁴⁹ Goyenbe al hoyanj goreb, “Elaia wet wanj faraj urke

kentek geb, tubul tike gwaha kura tiya yen kinnin,” yamin.

⁵⁰ Be, sopte po Yesu go ugur po mere tenbe bij sul yirin. ⁵¹ Goya goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil gasun himam wor po diba irtin hinhin goyen kahalte po hem belej mat erek yen bam belej katyin. Megen manan diririt yen hora karkuwan karkuwanbe gilgalan iramin. ⁵² Al hakwam yirtin bamba goyen hol yen tukamin. Irkeb Al Kurun dilinde al wukken hej kamamin goyen budam sopte huwaramin. ⁵³ Irde bamba sinjare katenjebe kame Yesu sopte huwaryin natureb Yerusalem taun kurunjde kuŋ al budam hitte forok yeke yenamij.

⁵⁴ Be, Roma gabmanyen fulenja marte doyan alya fulenja marminja Yesu doyan irde hinhan goyen nininjaya mata gor forok yirin kurun go kenej kafura henje, “Fudinide wor po, yenbe Al Kurun Urmin,” yamin.

⁵⁵ Bere budam Galili naŋare mat Yesu gama irde faraq urde kuŋ hanjen goyen wor gor hej gisaw mat kenej hinhan. ⁵⁶ Bere goyen kurabe Makdala niŋ Maria, Yemsya Yosepatil milij Maria, irde Sebedi urmij waraj Yemsya Yonyat milij.

Yesu mete tiyamij

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

⁵⁷ Be, Yesu kamyinj goyen kuŋ wawurjana wor po hewen tikeb Arimatea taunde niŋ al samuŋmij budam kura goyen wayinj. Denjembe Yosep. Yen wor Yesu gama irde hiyen. ⁵⁸ Be, al gore kunjbe, “Yesu hakwam nunke mete tiye,” inej Pailat gusunjan iryin. Irkeb Pailat belej, “Igin, gwaha tiyayin,” inyin. ⁵⁹ Irkeb Yosep belej Yesu hakwam goyen teŋ amil faykek gergej belej po mala teŋ ⁶⁰ tukunje yingen, “Kammeke nernayin,” yirin bamba goyen bana kiriyin. Irde hora kurun milij kura goyen yenja kwamiŋ marya gore gilonglioniŋ irde tukun bamba gote yamem pet tenje kwamij. ⁶¹ Irkeb bere iraw kura horabok gote dilin mar siŋa hoyan belej mat hinaryum. Makdala niŋ Mariyabé Maria hoyan kura goya belej gwaha tiyaryum.

Bamba doyan irde hinhan mar

⁶² Be, Sabat nalu fay urkeb pris buda gote karkuwanminja Farisi marya belej Pailat hitte kwamij. ⁶³ Kunjbe, “Doyan al, usi al gar go hinhinyabe, ‘Kamenjde mat kuŋ yerenjek hekeb huwaren,’ yen hinhin goyen bininin bak yekeb gago wayhet. ⁶⁴ Ningeb fulenja marge hulyan yirke hanjka mat kuŋ molye bana goyen bamba go doyan irde hinayin. Monggo komatmin yago belej waŋ hakwam

goyen hoyanje tukunje, ‘Kamtiŋde mat huwarun,’ yenayin geb. Irkeb al budam usi mere go nurde dufaymiŋ buluŋ henayin. Gote kandukbe hanjapy, ‘Nebe Mesaia,’ yinen al usi yirde hinhin gote kanduk folet iyeŋ,” inamin. ⁶⁵ Irkeb Pailat belej, “Fulenja marne kura yukan deŋ nurhan gwahade po kenkela yinke bamba go doyan irde hinayin,” yinyin. ⁶⁶ Irkeb mel go kuŋ bamba yamere niŋ hora kurun goyen al kura belej ma fegełnayin yen bisam irde go hende diba iramin. Irde fulenja mar goyen, “Gar hej kenkela doyan irde hinay ko!” yinamin.

28

Yesu kamyinjde mat huwaryin

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu hej kuŋ wawun hej fay ureŋ tiyyin. Irkeb Makdala niŋ Mariaya Maria hoyan kura goya gore Yesu hakwam keramij gasun goyen kenyen yen kwaryum.

² Be, bembare gorbe nininjaya kurun forok yirin. Gobe Doyaŋ Al Kurun hitte mat miyoŋmij kura kateŋ bamba gote yame hora kurun go kaŋ kaŋ irde hol irde go hende keperde hinhin geb, gogo tiyyin.

³ Yenbe ulinjya dinsokyabe dagamel go gwahade epte ma kenkela kentek hinhin. Ulinhormij manaj faykek wor po.

⁴ Be, fulenja mar gor hinhan gobe miyon go kenejbe kafura wor po hej barbar yen kamtiŋ hakwam yara hamij.

⁵ Be, miyon gore bere irawa go yenerje, “Kafura hej ma. Yesu kuruse hende mayke kamunj al goke naŋkenej har yen nurde hime. ⁶ Gega yenbe gar ma hi. Huwaren yen hinhin go gwahade po huwara. Iginge waŋ hakwam keran gasun ga kinyi. ⁷ Irde aranjen kuŋ komatmin yago goyen, ‘Yesube kamundje mat huwara geb, yen wa meheŋ hej Galili naŋare kweŋ tiya. Gon gab kuŋ kennayin,’ yiniryen. Mere gayen momon dire yen gago wayhem geb,” yinyin.

⁸ Be, bere iraw gob kafura haryum. Gojenbe mere go nurdeb amaj haryum. Irde bamba go araq po tubul teŋ Yesuyen komatmin yago momoŋ yirye yen kup yen kwaryum. ⁹ Be, bere go mata gwahade forok yewenj tiya yen ma nurde kuŋ hikeya Yesu belej forok yenbe, “Wampot,” yinyin. Irkeb irem gobe kenej bebak tenje kuŋ kahande tanarde doloj iraryum. ¹⁰ Irkeb, “Kafura hej ma. Kuŋ dine yago yinke Galili naŋare kuŋ gab nennayin,” yinyin.

Fulenja mar belej usi teŋ hinhan

¹¹ Be, bere irawa go hako ga mulgaŋ hej hikeyabe fulenja mar bamba doyan irde hinhan mar goyen kura belej taunde kunjbe mata forok yeke yenamij kurun

goyen pris buda gote karkuwajmiñ momoj yiramiñ. ¹² Irkeb Yuda marте doyan mar parguwak hitte kuŋ momoj yirdeb mere kura sege iramiñ. Irdeb fulenja mar go hora kuruj yunenje gaha yinamiñ. ¹³ “Siňare kuŋbe mere gahade al momoj yirde tukuj hinayinj: ‘Neňbe wawuj ferde ug hetekya komatmiñ yago beleň waŋ hakwam goyen kawem teŋ kwaŋ,’ gwaha yen hinayinj. ¹⁴ Munaj mere momoj gayen kuŋ doyan altiŋ Pailat hitte forok yekeb neň beleň kuŋ keneňbe igit mat mere irtek geb, derjbe merem yaŋ ma diryen,” yinamiñ. ¹⁵ Gwaha yinkeb fulenja mar gobe horamiñ go yadeb mel gore yinamiñ gwahade po tiyamiñ. Niňgeb goyen mere gobe tagalkeb waŋ waŋ gayenter niŋ Yuda mar wor tagalde hanj.

*Komatmiñ meteŋ kuruj yunyinj
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23; Aposel 1:6-8)*

¹⁶ Be, Yesu yiriŋ gwahade po komatmiñ 11 go Galili naňa bana gon niŋ dugu kura gor kunayin yinyinde gor kwamiñ. ¹⁷ Kuŋ keneňbe doloŋ irde turuŋ iramiñ. Munaj kurabe dufay kura kura hamiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu go bindere wanjbe, “Naňkinja megenja kuruj gayen doyan yird yird tarenje ne nuntinj hi. ¹⁹ Niňgeb deň beleň kuŋ al megen hike kwa kuruj gayen merene basan heň tagalde tukunayinj. Irde merene nurnayinj marbe Al Kuruya Urminyabe Holi Spirityat deňemde baptais yirde komatne yirde hinayinj. ²⁰ Irde mata gwaha gwaha teŋ hinayin dinen hinhem kuruj goyen mel go wor gama yirnaŋ yeň saba yirde hinayinj. Fudinde wor po, nebe dubul ma wor po tiyenj. Denja tumňaŋ hiteke kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyej,” yinyinj.

Mak Mak beleñ Mere igin Yesu niñ yitin kayyiñ

Yon Baptais beleñ gitik iryiñ

¹ Barañ igin gabe Yesu Kristu, Al Kurun Urmin gote barañ fudinde goyen miñ ureñ tihim.

² Be, Al Kurun beleñ Urmiñ mere iryiñ goyen mere basan almiñ porofet kura Aisaia beleñ asanđe gahade kayyiñ:

“Meten alne teñ kermek meheñ hen kuyenj.

Kunjbe beleñge kerde gunyen.”*
Malakai 3:1

³ “Sawsawa po kuruj naña bana gon al kura forok yenþe alya bereya beleñ Doyañ Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niñ dufay gitik teñ teñ ge gahade kuware tagalde hiyen:
‘Doyañ Al Kurunyen beleñ kernaj.

Belenmjñ sope irde huwa irnañ,’ yiriñ,” yitin hi.
Aisaia 40:3

⁴ Niñgeb Yon Baptaisbe sawsawa po kuruj naña bana forok yenþe alya bereya baptais yirde saba tagalde hin hin. Sabamiñbe gahade: “Mata bulunjñ yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ henan. Irkeb Al Kurun beleñ mata bulunjñ halde dunke baptais tenayin,” yineñ hin hin.
⁵ Irkeb alya bereya Yudia naña goyen bana niñ tañ kuruj Yerusalemya naña bana gon niñ tañ hoyanya hoyanya goyen budam wor po Yon hitte kuj hin han. Kunjbe mata bulunjñ ge Al Kurun pohogay irkeb Yon beleñ Yodan fete baptais yirde hin hin.

⁶ Yonbe dapnja kamel wuynej beleñ uliñhor irtiñ goyen hor irdeb dapnja sikkej gore po teñ kamijñ irde uliñhor kerkek goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdebinge igin kura ma nene hiyen. Gusuya yalanju fimiñja nene hiyen. ⁷ Yenþe mere gahade tagalde hin hin: “Ne harhoknerbe al kura wayyen. Yende sanjbe kuruj wor po, nere folek. Niñgeb ne gahade gare epte ma yen ge teñ meteñ kuruj titek him. Kahaj basamjinde niñ kan urgur kan yugu teñ teñ gobe meteñ kuruj moj gega, go wor ne beleñ epte moj yen nurde hime. ⁸ Nebe fe uliñ po baptais dirde hime goyenpoga yenþe Holi Spirit beleñ baptais diryen,” yineñ hin hin.

Yesu baptais tekeb Satan beleñ turjan uryiñ
(*Matiyu 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13*)

⁹ Be, go kamereb Yesu beleñ Galili bana go niñ tañ dirjen Nasaret tubul teñ Yon hitte Yodan fe sinjare wayyiñ. Irkeb Yon beleñ tukuj fe alare baptais iryiñ. ¹⁰ Be, Yesu gob baptais teñbe fe ala tubul teñ sinjare wakeb goya goyen po nañkjñ hol yiriñ. Irkeb Yesu beleñ kenej hikeya Holi Spirit beleñ yen hitte kalyiñgi foy teñ kattin yara teñ kateñ kipiryiñ. ¹¹ Irde nañkjñ hol yitín bana gore al melak kura forok yen Yesu mere iryiñ: “Gebe urne, bubulkunje wor po. Ge niñ amanej wor po nurde gunej hime,” inyinj.

¹² Be, go kamereb Holi Spirit beleñ Yesu goyen sawsawa po kuruj naña bana gon bul irde tukurin. ¹³ Tukukeb wawuñ 40 gon hinhin. Irkeb unjgurayen kurunjñ Satan beleñ Yesu mata buluj tiyi yen tuñjan urde hinhin. Dapnja duwi fulenjam yan kahal bana hikeya Al Kurunyen miyoñ beleñ doyan irde faran urde hinhan.

Yesu beleñ komatmiñ yawaryiñ
(*Matiyu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11*)

¹⁴ Be, Galili nañjare niñ doyan al kuruj Herot Antipas beleñ Yon teñ koyare kiryiñ. Go kamereb Yesu go Galili nañjare kunjbe Al Kurunyen mere igin goyen tagalde hin hin. ¹⁵ Mere tagalde hin hinbe gahade: “Al Kurun beleñ alya bereyamj doyan yireñ yen bikken nalu kiryiñ gobe gago binde hihi. Niñgeb yen yufuk bana hitek yen nurde han kenem mata bulunjñ yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ hejbe meremijn ge dufaytiñ sanjñ irnayin,” yinyinj.

¹⁶ Be, Yesu go Galili Makaj feren kuj henjabe Saimonya kuliñ Andruya makanjde kaman temeyde hike yinyinj. Ire itinya gobe makaj dapnja yad yad mar. ¹⁷ Be, Yesu beleñ irem go yenerje, “Wayyi. Wan ne gama niñ. Irkeb al yade Al Kurun hitte yukan yukan mar direñ,” yinyinj. ¹⁸ Irkeb goyare po kamanjñ yubul teñ Yesu gama iraryum.

¹⁹ Be, muñ kura kutnej teñbe Yemsya kuliñ Yonyabe naniñ Sebediya meten marmiñja hakwamin hende hen kaman sope irde hike yinyinj. ²⁰ Yenenþe ire itinya goyen wor hoy yiryiñ. Irkeb irem go naniñja meten marmiñja hakwa bana po yubul teñbe Yesu gama iraryum.

Yesu beleñ unjgura takira tiyyiñ
(*Luk 4:31-37*)

²¹ Be, Yesuya komatmiñ mehenđe yawaryiñ goya irde Kapeneam taunde kwamij. Kunjbe Yuda marte usañ nalu Sabat hekeb Yesu beleñ Yuda marte gabu ya bana hurkunþe gabu ya bana gon hinhan mar goyen saba yiryiñ. ²² Irkeb

* ^{1:2:} Mere gabe Aisaia beleñ ma kayyiñ. Malakai beleñ kayyiñ. Gega Aisaia be Al Kurunyen mere basan mar kuruj bana gon niñ al denjem keñkelakbe gogo geb, Mak beleñ Aisaia denjem kayyiñ.

sabamin go nurdeb saba gobe Moseyen saba tagalde haŋ mar beleŋ tagalde hanjen yara mon, irde Al Kurunyen sanj minyan beleŋ saba titiŋ yara saba tike kenenbe dinon kok yamin.²³ Be, goyare goyenbe unjura ketal urtiŋ al kura gabu ya bana gon hinhan gore kekew tiyyin.²⁴ Kekew tenbe gaha inyin: “Yesu, Nasaret niŋ al! Gebe daha dire yen wayha? Gwamun dure yen wayha? Neb nurde gunej hime. Gebe Al Kurunyen Urmıŋ wor po,” inyin.²⁵ Irkeb Yesu beleŋ mere hitemde po, “Bada hawa, irde al go tubul teŋ kat kwa!” inyin.²⁶ Irkeb unjura gore al goyen ugūŋ po angor angor irde kekew tenbe tubul teŋ kat kurin.

²⁷ Be, al gor hinhan mar gore kenenbe hurkunkat wor po tenbe tigiri teŋ kadom gusunjan gird tiyamiŋ. “Ey, gab dahadebe gago? Saba gabe tinjen wor po, Al Kurunyen sanj minyan. Ningeb unjura wor meremim nurdeb al go tubul teŋ busahraŋ!” yamin.²⁸ Irkeb Yesuyen mere momon gobe Galili naŋa bana gon bemel po kurun heŋ kurin.

*Yesu beleŋ al budam guram yirde hinhan
(Matiyu 8:14-17; Luk 4:38-41)*

²⁹ Be, Yemsya Yonya irde Yesuya komatiŋ hoyan kura goya gobe gabu ya go tubul tenbe goyare po Saimonya Andruyat yare kwamiŋ.³⁰ Yare gorbe Saimon tenjakbe aygan bulun po irke ferde hinhan. Irkeb goke Yesu momon iramiŋ.³¹ Irkeb kuŋ kenenbe haniŋde tanarde faraq urde isan hekeb aygan gob tubul tiyyin. Irkeb bere go huwardebe Yesuya komatminja goyen biŋge kaŋ yunyin.

³² Be, Yesuyen mere momon nuramij mar beleŋe goyen wawuŋbanare goyen njumtuk urde hikreb Sabat nalu hubu hihi yenbe Yesu hitte garbam marya unjura beleŋ ketal yurtin marya kurun goyen yade wayamiŋ.³³ Be, Kapeneam taunde niŋ al buda kurun goyen waŋ Yesu hinhan ya goyen dilin mar gabu iramiŋ.³⁴ Irkeb Yesu beleŋ garbamniŋ kurayen goyen sope yirin. Irde unjura beleŋ al ketal yurtin goyen wor yakira tiyyin. Goyenbe unjura gore Yesube al gwahade yen nramiŋ. Gega, “Ne niŋ ma tagalnayin,” yineŋ utaŋ yirin.

Yesube Galili naŋa bana saba tagalde hinhan

(Luk 4:42-44)

³⁵ Be, naŋa hako ga fay urde hikeyabe Yesu huwarde ya go tubul teŋ naŋa al miŋmoŋde kurin. Kuŋbe Al Kurunya mere ten binaryum.³⁶ Irkeb Saimonya kadom yagoya beleŋ kuŋ yen ge naŋkenet hinhan.³⁷ Irde kenenbe, “Al buda kurun gayen ge niŋ naŋkenet haŋ,” inamiŋ.³⁸ Irkeb

Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe saba tagal tagal niŋ wamirin. Ningeb wake tiyun binjan binjan ga wor kunin. Kun goyaj wor saba tagalde tuken,” yinyin.³⁹ Gwaha yenbe Galili naŋa bana kuŋ Yuda marte gabu yayaŋ saba tagalde unjura yakira teŋ hinhan.

Yesu beleŋ al kura busuka minyan sope iryin

(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Be, al kura busuka minyan beleŋ Yesu hitte waŋ kahan minde kuku kaŋbe esen mere irde, “Dufayger wilaknej nurde ha kenem iŋiŋ sope nirayin,” inyin.⁴¹ Gwaha inkeb Yesu beleŋ bunijen wor po nurdeb haniŋ temeyde al go tanaryin. Irde, “Igiŋ sope gireŋ geb, iŋiŋ hawa!” inyin.⁴² Irkeb goyare po usu bulun go hubu hekeb iŋiŋ hirin.⁴³⁻⁴⁴ Irkeb Yesu beleŋ, “Al hoyan kura mata gake momon ma yirayin,” inen hayhay irde, “Al Kurun dolon ird ird mata doyaj mar hitte po kuŋ ulge yikala yirayin. Irkeb ulge go keneŋ fudinde iŋiŋ hili yekeb Mose beleŋ bikken yirin mata goyen gama irde dapŋa kura teŋ mel go yunkeb ge niŋ teŋ Al Kurun kumga teŋ unnayin. Irkeb al tumjan fudinde iŋiŋ haha yen gennayin,” inenbe, “Igiŋe kwa!” inyin.⁴⁵ Goyenpoga al go siŋare kuŋbe iŋiŋ hirin goke mali po tagalde tukurin. Irkeb mere go kuŋ kurun hirin. Goke tenbe Yesu goyen taunyan kawan heŋ kutek ma irkeb al miŋmoŋ naŋayen po heŋ kuŋ hinhan. Goyenbe albe tiyun kurhan mat kurhan mat kinniŋ yen waŋ hinhan.

2

*Yesu beleŋ al uliŋ kamtiŋ sope iryin
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)*

¹ Be, wawuŋ karwo ma sipte wet kura henbe Yesu go tebaŋ Kapeneam kurin. Kuŋ yare hikreb albe nuramij.² Nurdeb kinniŋ yen al budam waŋ yare gor gabu iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ saba tagalde hinhan. Ya biŋ bana gorbe gasun makin wor po hirin. Ya siŋare wor gwahade po.³ Gwaha teŋ hikreb al sipte kura gore al uliŋ kamtiŋ sapierte ten wayamiŋ.⁴ Gega beleŋ gwaha mat kura Yesu hitte tukutek mon yirkeb teŋ ya goyen hende hurkamiŋ. Hurkuŋbe Yesu hinhan turte gor yamen iramiŋ. Irde garbam al go sapierte palgir irke Yesu hinhan binde kurkuriŋ.⁵ Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ taren go yenerbe al uliŋ kamtiŋ goyen, “Urne, mata bulunge halde gunhem,” inyin.

⁶ Goyerterbe Moseyen saba mar kura gor keperdeh biŋde po,⁷ “Al gabe al dahade niŋgeb mere gwahade tiya? Al Kurun po gab alyen mata bulun halde hiyen. Yenbe Al Kurun sukal irde hi,” yen dufay heŋ

hinhan. ⁸ Gwaha teñ hikeb Yesu beleñ yeneñ bebak teñbe gaha yinyinj: “Danij dufay gwahade kerde hanj? ⁹ Daminbe metenjen? ‘Mata bulunge halde gunhem,’ inhem goyen ma ‘Huwarde sapirge teñ kwa,’ inen goyen? ¹⁰ Gogab deñ beleñ, ‘Nebe Al Urminj,* megen niñ marte mata bulun halde sanjin miyjan,’ yen neñnayinj,” yinyinj. Gwaha yineñbe garbam al goyen, ¹¹ “Ne gare ginhem. Huwarde sapirge teñ yager kwa!” inyinj. ¹² Inkeb al tumnjan kenen hikeya huwardeb sapirmij teñ sinjare kat kuruj. Irkeb al tumnjan gor hinhan goreb hurkunjat teñbe, “Ey, mata gahade kura ma kenen hityen. Da matabe gago?” yenjbe Al Kuruj turun iramij.

*Yesu beleñ Liwai hoy iryinj
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Be, Yesu go tebañ Galili fe ala kurun ferenyan kunj hikeb al budam yenj hitte wayamij. Irkeb saba yirde hinhan. ¹⁴ Kun heñjabe Alfius urminj Liwai teks yad yad gasunđe† keperde meten teñ hike kinyinj. Kenenbe, “Gama nira,” inkeb Liwai go huwarde gama iryinj.

¹⁵ Be, Yesu go komatminjya Liwaiyen yare kunjbe Liwaiyen meten kadom yagoya Moseyen saba kenjela ma gama irkeb Yuda marte tikula sanjin po gama irde hanjen Farisi mar beleñ “mata bulun mar” yineñ hanjen mar goya dula teñ hinhan. Al budam yenjya hinhan. ¹⁶ Gwaha teñ hikeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen mar beleñ yeneñbe Yesuyen komatminj goyen yinamiñj: “Dahade ninjeb yenjbe teks yad yad marya ‘mata bulun mar’ yineñ hityen mar goya dula teñ hanj?” ¹⁷ Gwaha yinke nurdeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al ulinde iñjbe guram al niñ ma nurde hanjen. Garbam al po gab guram al niñ nurde hanjen. Nebe neñ al huwak yenj nurde hanj mar goyen faran yure yenj ma wamirinj. Gwaha titjenbe neñbe mata bulun mar yenj nurde hanj mar faran yure yenj wamirinj,” yinyinj.

*Farisi mar beleñ binje kutja ird ird mata niñ Yesu gusujan iramij
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)*

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatyaya Farisi maryabe binje kutja irde hinhan. Irkeb al kura Yesu hitte wanjbe, “Yonyen komatyaya Farisi marte komatyabe binje kutja irde han gegä, danij geb komatgebe gwaha ma teñ han?” inen gusujan iramij. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe gaha yinyinj: “Dahade ninjeb tikiñ mere miñ al yinjeng

hikeya binje netek marbe binje kutja irnayinj? Gobe epte moñ. ²⁰ Gega kame kura tikiñ mere miñ al go yubul teñ kuke gab iñj binje kutja irde hinayinj.

²¹ “Al kura amil gergen teñ amil bikkekya ma gada iryenj. Gwaha iryenj gobe amil gergen gote kan beleñ amil bikkek yulun tikeb yamenj go kuruj wor po hiyyenj. ²² Al kura wain fimin gergen teñ dapna sikkjen beleñ po wain fimin heñj heñj irtin bikkek bana gonj ma unyenj. Gwaha iryenjbe wain fimin gergen goreb wain fimin heñj heñj bikkek goyen kumga tike erek nene wok yen pasi hekeb det irawakde tumnjan bulun hiriyenj. Ningeb wain fimin gergenbe wain fimin heñj heñj gergen bana po untek,” yinyinj.

*Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)*

²³ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesuya komatminjya wit‡ metenyoñ kunj hinhan. Kun heñjbe komatminj beleñ wit iginenj yad namiñj. ²⁴ Go nene hikeya Farisi mar beleñ wanj yeneñbe Yesu goyen, “Sabat nature mata gwaha ma teñ hinayinj yitñ goyen komatge yago beleñ mata teñ hanj gabe dahade?” inaminj. ²⁵ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe gaha yinyinj: “Dewitya kadomya binje kamde mata tiyaminj gobe ma kapyan heñj nurde hanjen? ²⁶ Abiatar beleñ Al Kuruj dolon ird ird mata doyan mar gote kurunmiñ hinhinyabe Dewit beleñ Al Kurunjen ya balem bana hurkun binje himam Al Kuruj dolon ird ird mata doyan marte kudijenj goyen yade kadomya namiñj. ²⁷ Ningeb Al Kuruj beleñ albe Sabat nalu niñ ma iryinj. Sabat nalube al niñ iryinj. ²⁸ Ningeb Sabat nalu goyen wor ne Al Urminj gabe gote miñ al,” yinyinj.

3

*Al hanij nonbo hitinj sope iryinj
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)*

¹ Be, wawuj kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu yare hurkuriñ. Bana gojbe hanij nonbo hitinj al kura hinhan. ² Ya bana gonj hinhan mar goyen kurabe Yesu beleñ Sabat nature sope irke goyenter merem yanj irnjienj yenj kintijde kintijde hinhan. ³ Irkeb Yesu beleñ al hanij nonbo hitinj goyen, “Kunj al diliñ mar huwara,” inyinj. ⁴ Irdeb gor hinhan mar goyen, “Sabat nature mata dahadebe iginj? Mata bulun ma mata iginj? Ningeb al sope yirtek ma yubul titeke kamnayinj?” yineñ gusujan yiryinj. Gwaha yinkeb mel gobe merem moñ, donj uramij. ⁵ Irkeb Yesu beleñ tonaj

* **2:10:** Al Urminj gote miñbe alya bereya Al Kuruj hitte Yumulgaj teñ ter Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urminj goyen hi. † **2:14:** Roma gabmanyen teks hora teñ teñ gasunj. Roma gabmande hora teñ teñ goke Yuda mar beleñ iñj ma nurde hinhan. ‡ **2:23:** Witbe rais yara. Gore beret irde hanjen.

tareŋ mar goyen yener tukunbe biŋ ar yirin gega, buniŋeŋ nurde yunyin. Irdeb al go, “Hange gin ira,” inkeb hanin gin iryin. Irkeb goya goyen po igin hirin. ⁶ Gwaha tike keneŋbe Farisi mar gobe kat kun Herotyen marya gabu heŋ daha mat kura Yesu mayteke kami yen mere sege iramiŋ.

Al budam Yesu gama irde hinhan

⁷ Be, Yesuya komatmiŋa gobe gor mat Galili fe ala kuruŋ siŋare kurkamij. Kurukuke Galili naŋa bana goŋ niŋ al budam gama iramiŋ. ⁸ Yesu mata teŋ hinhan gote mere momon nurde al budam Yerusalem, Saidonyabe, Tair taunde niŋya Yudiaya Idumea naŋa bana goŋ niŋ alyा Yodan fe siŋa kurhan kurhan mat waj Yesu hitte gabu iramiŋ. ⁹⁻¹⁰ Yen beleŋbe al budam sope yiryin. Irkeb garbam mar kura gor hinhan goreb Yesu sisaran urniŋ yen kadom wen yupepel yirde kwamiŋ. Al budam gwaha tikeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, “Hakwa kura tawaŋ nunnai. Gogab al farkaka ma nirnayin ge,” yinyin. ¹¹ Be, unjgura al ketal yurtiŋ hinhan goreb Yesu keneŋ kafura henbe, “Gebe Al Kurun Urmiŋ wor po!” ineq megen katen kekew teŋ hinhan. ¹² Gega Yesu beleŋ, “Al hoyan goya momon yirde ma!” yineŋ sanjiŋ po hayhay yirde hinhan.

Yesu beleŋ komatmiŋ 12 yawaryiŋ (Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Be, Yesu go naŋa dondonjeŋe kura gor hurkuŋ al goyen yaware yen nurde yuneŋ hinhan mar go po deŋe yurke yen hitte hurkamij. Yen hitte kukeb al 12 yawaryiŋ. ¹⁴⁻¹⁵ Irdeb al 12 gokeb, “Yenbe neya hitek. Irde hulyan yirmeke kuna saba tagalde tukun hinayin. Tareŋ yunmeke unjgura yakira teŋ hinayin,” yen mel goyen “Komatne yago” yinyin. ¹⁶ Al 12 yawaryiŋ gote deŋembe Saimon, deŋe gergeŋ unyibe Pita, ¹⁷ Sebedi urmiŋ waran Yemsya kulinj Yon deŋem gergerje Boaneges. Deŋe gote minbe mohon ukam yan daga kulinj yara. ¹⁸⁻¹⁹ Kurabe Andru, Filip, Batolomiyu, Matiyu, Tomas, Yems yenbe Alfius urmiŋ, Tadius, Saimon yenbe Selot,* irde Yudas Iskariot. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ al go yoken.

Yesuya Unjgura Belsebuluya (Matiyu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Be, Yesuya komatmiŋa gobe yare hurkuŋbe, “Biŋe ninin,” yamiŋ. Gega al budam hen ga mon sopte waj gabu irkeb epte ma dula titik hamin. ²¹ Goyenterbe Yesu tayŋen goyen, “Yesube kukuwa hen hi,” mere momon nuramij. Irdeb Yesube

ya goyenter hi yen nurde tiyuŋmije teŋ kunin yen wayamin. ²² Gwaha teŋ hikeyabe Moseyen saba mar kura Yerusalem mat katen Yesu niŋ yenbe, “Al gabe unjgurayen kuruŋmij Belsebul beleŋ ketal urtiŋ geb, Belsebul gote tarende unjgura yakira teŋ hi,” yamiŋ. ²³ Gwaha yeke nurde Yesu beleŋ wanaj yiŋe waj gabu irkeb siraw merere gaha yinyin: “Dahade ningeb Satan beleŋ unjgura kadom yakira tiyyen? ²⁴ Al miŋ kuruŋ kura beleŋ yiŋen uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayin gobe tareŋ ma heŋ tumjaŋ buluŋ henayin. ²⁵ Irde al miŋ unjturen wor gwahade po yiŋen uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayinbe tumjaŋ mugol nenayin. ²⁶ Ningeb gwahade goyen po Satan beleŋ unjgura yen yufukde hanj goyen buluŋ buluŋ yiryeŋbe dahadem sanjiŋ henayin? Epte moŋ. Gwaha tinayiŋbe tareŋmij hubu niyyen.

²⁷ *“Al kura epte ma al tareŋ minyande yare hurkuŋ detmiŋ yawaryen. Gwaha tiye yenbe al sanjiŋ minyand go wa teŋ fere tike hike gab epte detmiŋ yawaryen.* ²⁸ Fudinde wor po dinen him. Mata buluŋya sukal meretinyabe Al Kuruŋ beleŋ iŋin halde dunyen. ²⁹ Gega Holi Spirit sukal irnayiŋbe epte ma wor po halde dunyen. Mata buluŋtij gobe hugiŋen hiyen,” yinyin. ³⁰ Yesu beleŋ gwaha yinyin gobe Farisi mar gore yen ge yen, “Yenbe unjguram yan,” yekeb gogo gwaha yinyin.

Yesu miliŋya kulinj wenja (Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Be, Yesu go gwaha teŋ gor hikeb milinya kulinj wenja waj forok yenbe Yesu hinhan ya goyen siŋare henbe yen ge keya hamin. ³² Irkeb Yesu hitte waj milgu irde keperde hinhan mar beleŋ nurde, “Momkeya kolge yagoya waj siŋare ga hen ge niŋ yen han,” inamin. ³³ Gwaha inkeb, “Ganunbe mamneya kolne wenja?” yineŋ gusuŋaŋ yiryin. ³⁴ Irdeb alyा bereya keperde milgu iramiŋ mar goyen yenbe, “Mamneya kolne wenjaabe gago hanj! ³⁵ Alyा bereya Al Kurunyen dufay gama irde hanj marbe kolne, hayneya mamneya yagoya,” yinyin.

4

Yasun alyen maya mere (Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Be, Yesube Galili fe ala kuruŋ siŋare kura gor tebaŋ sabamij miŋ uryin. Gorbe al budam wor po gabu iramiŋ. Ningeb Yesu go hakwa dirŋen kura goyen hende hurkuŋ keperde saba yirde hike albe fe siŋare hen sabamij palŋa irde hinhan.

* 3:18-19: Roma gabman asogo irde hinhan mar gote deŋembe Selot.

² Sabamiñ budambe maya mere mat yirde hinhin. Maya meremiñ kurabe gahade:
³ "Ga nurnaiñ! Al kura wit muyken tur ire yen metenjinde kuriñ. ⁴ Kunjbe wit muyken tur irde tukurin. Goyenbe kura soñ henjbe belenjan katamij. Katkeb nu beleñ namin. ⁵ Kurabe hora arat geb, megen halgayin bana katamij. Irdeb aran po kawañ hamij. ⁶ Goyenbe filginiñ tareñ ma hitin geb, naña beleñ kumga yirke algup nen kamamij. ⁷ Wit muyken kurabe soñ hen yamuñ duwi bana katamij. Irde igiñ kawañ hamij gega, yamuñ duwi beleñ awrum yurke nonbo hen iginen ma hamij. ⁸ Goyenpoga kurabe megen iginjan wor po katamij. Katen kawañ hen karkuwañ henjbe iginen budam wor po forok yamin. Iginen kurabe 30, kurabe 60, irdeb kurabe 100 gwahade forok yamin," yinyin. ⁹ Gwaha yinenbe, "Mere ten hime gayen bebak tinij yenjbe kenkela palnja irde gab bebak tinayin," yinyin.

¹⁰ Be, al hoyan bur yen pasi hekeb komatminja al kura yen gama irde hinhan marbe yen hitte wanj kalyan kerdeb siraw mere tiyyin goke gusunjan iramij. ¹¹ Irke wol henjbe gaha yinyin: "Denbe Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird mata banare hiyen goyen gago kawan dikala dirhem. Gega ne ma nenjela hen hañ marbe siraw mere ten hime gate min ma nurnayin. ¹² Ga mata gake Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ bikken gahade kayyin:

"Yenjbe keneñ hinayin, gega bebak ma ten hinayin,
 irde mere nurde hinayin, goyenbe minj go ma nurde hinayin.

Moñ manhan bij mulgan hekeb Al Kurun beleñ mata bulunjan halde yunwon," katinj hi," yinyin. *Aisaia 6:9-10*

Yesu beleñ yasun alyen maya mere gote minj tagalyin

(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Irdeb sopte gaha yinyin: "Yasun alyen maya mere gote minjbe mun kura ma nurde han? Ningeb dahan matbe siraw mere hoyan goyen minj bebak tinayin." ¹⁴ Yasun alyen maya mere gote minjbe gahade: yasun al beleñ wit muyken tur iryen gote minjbe al kura beleñ Al Kurunyen mere tagalde tukuyen. ¹⁵ Al kurabe wit muyken beleñjan kattij go gwahade goyen. Al Kurunyen mere nurkeb goyare po Satan beleñ wan bijnde mere goyen goran yiryen. ¹⁶⁻¹⁷ Munañ kurabe Al Kurunyen mere nurde aman henayin. Goyenbe mere goke ten kanduk forok yekeb Al Kurunyen mere goyen aran po tubul tinayin mar gobe wit muyken hora arat bana kattij go gwahade

goyen. ¹⁸ Al kurabe wit muyken yamuñ duwi dugu bana kattij yara. Yenjbe Al Kurunyen mere nurnayin. ¹⁹ Gega henjbe megen niñ samunya det kurayen kurayen yad nad niñ po biñ harde hike gore Al Kurunyen mere biñ bana hiyen goyen hika tikeb nonbo hen iginen ma hiyen. ²⁰ Munañ kura marbe wit muyken megen iginjan katen kawañ henjbe iginenbe budam 30, 60, kurabe 100 gwahade forok yenayin go gwahade yara. Al gobe Al Kurunyen mere nurde biñde kerde gama irdeb gote iginen budam wor po forok yiryen," yinyin.

Hulsiyen maya mere (Luk 8:16-18)

²¹ Irdeb sopte gaha yinyin: "Al ganun kura hulsi usuñ urde tukun koroñ ten aw urde hiyen? Ma tukun poñ bana kerde hiyen? Hubu wor po. Gwaha irtinjbe ten omasin hende binjung irde hiyen. ²² Ningeb det kura banare han goyen kamebe tumjan kawan forok yenayin. Irde det kura malare han gobe tumjan kamebe hol yirke kawan heke yennayin. ²³ Mere tihim ga miñ nurnin yenjbe kenkela palnja irde bebak tinayin," yinyin.

²⁴ Gwaha yinenbe sopte gaha yinyin: "Mere nurhañ gake kenkela dufay henayin. Mere gabe fudinde yen gama irkeb go hendebe Al Kuruj beleñ dufay igin budam dunyeñ. ²⁵ Fudinde, al kura mere gote minj nurde biñ hol iryenbe Al Kurunyen dufay makin wor po hiyen. Goyenpoga mere gobe nuryen gega, gama irtek ma iryen al gobe Al Kuruj beleñ bikken dufay untin go wor tumulgan tiyyen," yinyin.

Det muyken kawañ hen yenjben siraw mere

²⁶ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyin: "Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hiyen gote matabe gahade: al kura metenjde kuñ wit muyken tur iryen. ²⁷ Irde mulgan hen yare wan ferd fay hiyen kuruj gobe wit muyken goyen gwaha mat kura pul yen kawañ hen hi yen ma nurde hiyen. ²⁸ Hiyen kuruj gobe megen fimin terjbe kawañ hen kuruj hen hiyen. Hanjkapyabe pigin wa forok yiyyen. Irkeb gor matbe fuwala hiyen. Irde go kamereb iginen budam wor po henayin. ²⁹ Wit sak yen yen nalu hekeb meten minj al wanbe wit wal wal bidila tukun walde yawaryen," yinyin.

Mastet he bilmin gote siraw mere (Matiyu 13:31-32,34; Luk 13:18-19)

³⁰ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyin: "Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird gobe dahade yen nurtek? Irde

da siraw merere tagaltek? ³¹ Al Kurun beleñ alya beryamiñ doyañ yird yird gobe mastet he bilmin dirjey mun wor po megen kawan hiyyen go gwahade goyen. ³² Kawan heñ kuj kuruj heñ hanij karkuwaj hekeb nu beleñ wan goyan hagam yirde hinayin,” yinyin.

³³ Be, Yesube maya mere budam gahade gayen po igin bebak tinayin mat saba yirde hinjin. ³⁴ Yenbe siraw merere po saba yirde hinjin. Gega komatmiñ yagoya po heñbe siraw mere gote miñ banare niñ goyen kawan bebak yirde hinjin.

*Yesu beleñ meñeya dubaya masi yiryin
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Be, goyen wawunbanabe Yesu beleñ komatmiñ goyen, “Fe ala siña kurhan iron kunin,” yinyin. ³⁶ Gwaha yinkeb al buda kuruj goyen gor po yubul tenbe Yesu hinjin hakware gor hurkunbe kwamin. Irkeb al hoyan wor hakwa kura hende hurkunbe Yesu gama iramin. ³⁷ Kuj hikeb meñe tareñ po huwaryin. Irkeb fe goyen makañ duba yara karkuwaj huwarde wan hakwa siñsiyaj mayde biñ bana kurkuj hinjin. ³⁸ Goyarebe Yesu go hakwa kimyaj beleñ kalku hende ferde hinjin. Irke komatmiñ beleñ igin ma nurde isan heñbe, “Tisa, kamniñ ten hite gabe igin nurde ha?” inamin. ³⁹ Irkeb Yesu go huwardeb meñeya dubaya goyen masi yirde, “Bada hiri!” yinkeb goya po yul yen kamaryum. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Denje sanjne ma kenen bebak ten haj geb, gago kafura hen han?” yinyin. ⁴¹ Irkeb komatmiñ yago gobe kafura wor po hen kadom gusunyaj gird tenbe, “Da albe gago? Meñeya makañya wor meremij nurhar!” yamin.

5

*Yesu beleñ al unjuram yan sope iryin
(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ Be, Yesuya komatmiña gobe Galili fe ala kurun siña kurhan Gerasa marte nañore forok yamin. ² Irdeb Yesu gobe hakwa tubul ten siñare kat kukeb al kura unjuram yan beleñ Yesu kene yeñ bembare mat wayyin. ³ Al gobe bembayan ferde kuj hiyen. Yenbe al beleñ epte ma tanarde fere titek. Kañ tareñ sende wor epte ma fere titek hiyen. ⁴ Tanarde kahanja hanijya fere ten hanjen. Gega sen kiriñtikuk hen kahanje niñ ain manan yukala ten hiyen. Ningeb al beleñ epte ma hikaka irde fere titek hiyen. ⁵ Yenbe hugiñen duguyan kuj bembayan hen kekew ten sikken hora po ilka ten hiyen.

⁶ Be, al gore Yesu go gisaw mat po keneñbe kup yeñ wan Yesu kahanjiñde kateñ dokolhon jugulun tiyyin. ⁷⁻⁸ Irkeb Yesu beleñ unjura goyen, “Unjura, gebe nurde gunej hime. Al ga tubul ten kat kwa!” inkeb unjura gobe woywoy yeñ kekew tenbe, “Yesu! Gebe Al Kuruj tareñmiñ kuruj wor po gote Urmij. Daha nireñ ten ha? ‘Buluñ ma gireñ,’ nineñbe masi tiyayin,” yeñ esen mere iryin. ⁹ Irkeb Yesu beleñ, “Denjebe ganuñ?” inyin. Irkeb wol heñbe, “Neñbe budam po hite geb, deñnebe Legiyon,”* inyin. ¹⁰ Irdeb, “Naña hitere gar mat hoyanje ma dakira tiyayin,” inej esen mere irde parsay iryin.

¹¹ Be, mel go hinhan bindere gorbe bu budam wor po dugu dabayinje kura gor nuku ten dulan ten hinhan. ¹² Irkeb unjura buda goreb, “Ge beleñ ok dinkeb kuj bu iro ketal yurnin,” inen Yesu esen mere iramin. ¹³ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Igin,” yinkeb unjura buda goyen al go tubul ten kuj bu buda goyen ketal yuramin. Irkeb bu buda 2,000 goyen tumjan hul yeñ kuj hamulare mat fe ala bana kurkuj fe nene kamamiñ.

¹⁴ Irkeb bu doyan mar beleñ mata goyen keneñbe busaharde tiyunmiyaj irde metenyaj kujbe mata forok yiriñ goke tagalde tukamin. Irkeb mere go nurdeb al budam mata goyen kinniñ yeñ kwamiñ. ¹⁵ Kunje unjura ketal urtiñ al go difaymiñ wuk yitinde umja tenbe Yesu hinhinde gor keperde hike keneñbe kafura hamij. ¹⁶ Irkeb mata go forok yeke kenamij mar goreb unjura ketal urtiñ al goyen dahan mat igin hiriñ goyabu fe nene kamamijya goyen goke momoj yiramin. ¹⁷ Irkeb al buda gore mere go nurde kafura heñbe Yesu goyen, “Naña ga tubul ten kwayin,” inamin. ¹⁸ Gwaha inkeb hakwa hende hurkun hikeb sope iryin al goreb, “Yesu, igin gama gireñ?” inyin. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ ok ma inenbe, “Mulgan heñ tayge hitte kuj Al Kuruj beleñ bunijen girde sope gira goke momoj yirayin,” inyin. ²⁰ Irkeb Dekapolis naña bana Yesu beleñ sope iryin goyen tagalde tukun hinjin. Tukukeb al budam al go kenen meremij nurdeb dilin fot yamin.

*Yesu beleñ garbam bereya bere dirjey kamtiñ sope yiryin
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Be, Yesu gob sopte mulgan heñ fe ala kurun siña kurhan Kapeneam kuj fe siñare hikeb al budam wan gabu irde kalyan keramin. ²² Irkeb gor niñ Yuda marte gabu ya doyan al kura Yairus gore Yesu hitte wayyin. Wan kenen yende

* 5:9: Legiyon gote miñbe fulenja mar budam 5,000 niñ yitin.

palap matare Yesu kahan minde urgur
kan kuku tenbe,²³ "Werne kamenj ten
hi. Ningeb aran waj hange kerd unkeb
igin hej huwaryen," ineq esej mere iryin.²⁴
Irkeb meremijn goyen nurde Yesu go
yenya kwaryum. Kuŋ hikeyab al budam
kalyan kerde tawtaw irde gama irde hin-
han.

²⁵ Be, goya goyenbe bere kura danduku
minyan goyen al gabu irde kuŋ hinhan
bana gonj kuŋ hinhan. Garbam gobe
gayakkék monj. Damamiňbe 12.²⁶ Ningeb
bere gobe garbam goke guram al budam
hitte sope niranjan yen kuŋ hejbe horamij
go hende pasi irde hiyen. Goyenpoga gu-
ram kurayen kurayen gore igin ma irde
hiyen. Igin hitneňbe bulun wor po hej
hiyen. ²⁷⁻²⁸ Gega Yesuyen mere momoj
nurde hiyen geb, "Kuŋ amilmiň po sisaj
urdeb igin hewen," yen dufaymiň sanjij
irdeb kuŋ al buda goyen pota yirde Yesu
harhok belej mat amilmin sisaj uryij.²⁹
Irkeb dari temeyde hiyen goyen goyare
po hubu hiriŋ. Irkeb, "Garbam go nubul
tiya," yen nuryin.

³⁰ Be, goya goyen po Yesube tareňmij
tubul tej kuriŋ goyen nuryin. Nurdeb
al budam gama irde hinhan goyen ful-
ganj kanjbe, "Ganuj belej sisaj nura?"
yinen gusuňan yiryin.³¹ Irkeb komatmiň
yago belej, "Al karim ma kalyan gerde
hanj gayen go ma yenenjbe 'Ganuj sisaj
nura?' yen gusuňan hej ha?" inamij.³²
Gega Yesube, "Ganuj belej sisaj nura?"
yen naňkenerj po hinhan.³³ Irkeb bere
gobe ulinje mata forok yirin goyen nurdeb
kafura hej barbar yenbe waj Yesu ka-
han minde kateň dokolhon yugulun tenbe,
"Ne belej tihim," ineq garbam bikkenj
hiyen goyen goke fudinde po momoj iryin.³⁴
Irkeb Yesu belej, "Werne, Al Kurun
belej dufayge tarej go kenenjbe sope gira
geb, kandukge hubu hih. Ningeb amanenj
nurde kwayin," inyin.

³⁵ Be, Yesu belej bere goyen mere irde
hikeyabe al kura gabu ya gote doyan al
Yairusyen yare mat wanjbe, "Werge bikkenj
kama geb, tisa ga tuktawaj irde ma," in-
amij.³⁶ Gwaha inkeb Yesu mere go nurdeb
Yairus inyin. "Kafura hej ma yo. Al Kurun
niň po dufayge sanjij iryin."³⁷ Gwaha
ineňbe yen gama irde hinhan mar gob
tumňan yakira tenbe Pita, Yemsya kulinj
Yonya po yade kuriŋ.

³⁸ Be, kuŋ Yairusyen yare forok yenbe gor
hinhan mar gore esej naňa ten kekew ten
epte ma ten hinhan goyen yinyin.³⁹ Irdeb
ya bana hurkuňbe, "Daniň kekew ten esej
bulun po ten hanj? Dirin gabe ma kama.
Dulin ferde hi," inyin.⁴⁰ Gwaha yinkeb
gor hinhan mar gore hinmanj iraminj. Irkeb
Yesu belej ya bana hinhan mar go, "Sinjare

kunaj!" yinen yakira tenbe dirin gote
milinjya naninya irde komatmiň karwo
go po yade dirin hakwam hinhan bana
gonj hurkamij.⁴¹ Irdeb dirin gote hanij
tanarde, "Talita, kum!" inyin. (Meremijn
gote miňbe, "Bere dirnej, ne belej ginhem
ge. Huwara!")⁴² Irkeb goyare po bere
dirnej go huwarde goyan go kuŋ waj
tiyin. (Yenbe damamij 12.) Gwaha tikeb
go kenamij marbe dilin fot yamin.⁴³ Irkeb
Yesu belej, "Mata kenhanj gayen gake
ma wor wor tagalde tukunayin," yinenjbe,
"Bere dirnej ga binjé kura unke niwi,"
inyin.

6

*Yesu go tiyuňmij Nasaret mat takira
tiyamiň*

¹ Be, Yesu belej naňa bana go tubul ten
komatmiňya tiyuňmij Nasaret hurkamij.

² Irkeb Yuda marte usaj nalu Sabat
forok yekeb gabu yaminde kuŋ saba
tagalyin. Sabamij gob hoyan wor po
nurdeb hurkunkat tenbe, "Al gabe saba
dare niň tiyin? Dufaymiň yago wor
folekken. Yenbe mata tinen tiyene yirde
hi!"³ Yenbe kapenta monj? Irde Maria
urmin monj? Kulinj yagobe Yems, Yosep,
Yudasjab Saimonya. Haymij yagobe
nenya ma gar tumňaj hiyen?" yamin.
Irde binde bulun nurd unamij.⁴ Gwaha
tikeb Yesu belej, "Al Kurunyen mere basanj
albe taynenja tiyuňmijde niň marya belej
palap ma irde hanjen," yinyin.⁵ Irdeb Al
Kurunyen tarenđe mata tinen turňun yan
kura epte ma irtek hiriŋ. Gorbe garbam
mar yuňkureňen po hanij kerd yunej sope
yiryin.⁶ Tiyunmijde niň mar belej Yesu
mata tej hinhan go kenenj fudinde yen ma
nurde hikеб kukuwanjey nuryin.

*Yesu belej komatmiň 12 hulyanj yiryin
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Be, gwaha tenbe Yesu tiyuň kurayan ku-
rayan kunj saba tagalde hinhan.⁷ Irde
komatmiň 12 go hoy yirke waj gabu irkeb
irawam irawam hulyanj yiryin. Irdeb
unjura yakira tej tej tarej manaj yun-
yin.⁸⁻⁹ Komatmiň yago goyen kuniň tej
hikеб gaha yinyin: "Denjbe binje, kalwa,
horaya det hoyan goya ma yawarnayinj.
Kahanj basantij po yerde genuj po ya-
narde kunayin. Ulinjhorbe ultiňde hanj gog
ep. Hoyan ma yawarnayin.¹⁰ Kunj tiyunđe
kura forok yenbe ya yuňkureňe po hej
meten tej hinayin. Ya kurar kurar ma
hinayin. Irdeb meten pasi irdeb tiyuň
go tubul tej hoyanje kunayin.¹¹ Gega
tiyuň kurar kura kuŋ forok yeke sabatin
ma nurde dakira tikeb kahantinđe niň tupi
yaraj tej tiyuňmij go tubul tej kunayin.
Gwaha tikeb gab Al Kurun diliňde mata

bulun titekeb gogo gwaha tahañ yen nur-nayin,” yinyin.

¹² Gwaha yinkeb mel go tubul teñ kwamini. Irde mata bulun yubul teñ Al Kurun niñ bin mulgañ heñ heñ mata goyen alya bereya hitte tagalde kūñ hinhan.

¹³ Irde al budam unjura ketal yurtin goyen yakira ten al budam garbam minjan goyen olip fimiñde sam yirde haniñ yerd yunke igij heñ hinhan.

*Yon Baptais kamyin
(Matiyu 14:1-12; Luk 9:7-9)*

¹⁴ Be, Yesu denjeme kurun wor po heñ tukukeb Galili naña doyan al kurun Herot Antipas manaj nuryin. Al kura marbe, “Yon Baptais kamyin goyen mulgañ hiyun geb, gogo mata tineñ turun yañ Al Kurun po titek goyen teñ hi,” yen hinhan. ¹⁵ Al kura marbe, “Yeñbe Elaia,” yen hinhan. Munaj kurabe, “Al Kurunyen mere basan al bikkek hinhan go goyen kura yara,” yen hinhan.

¹⁶ Be, Herot gobe al beleñ Yesu niñ gwaha mat mere ingogaha ugûn po teñ hinhan go nurdeb, “Yon biñin walmeke kamyin al go gago sopte huwarun,” yiriñ. ¹⁷⁻¹⁸ Yen beleñ gwaha yiriñ gote miñbe gahade: bikkeñ Yon diwilin hinhinya Herot beleñ kulin Filipyen berem Herodias kawem tirin. Irkeb Yon beleñ goke teñbe, “Kolger bere kawem tawan gobe gwaha ma tiyayıñ yitiñ goyen tiyán,” inenç hinhan. Irkeb Herot beleñ Herodias niñ teñbe meteñ marmiñ hulyañ yirke kūñ Yon hanin fere teñ tukun koyare keramin. ¹⁹ Gwahade geb bere gobe Yon niñ biñde igij ma nurde unenbe, “Daha mat kura maymekte kamwoñ?” yen nurde hinhan. Gega yingençbe epte moñ. ²⁰ Gobe Herot beleñ Yonbe al huwak wor po, irde Al Kurunyen meteñ al fudinde wor po yen keneñbe palap irde asogo maynayıñ yen kenkela doyan irde hinhan geb, gogo epte ma bere gore mayke kamtek hinhan. Herobete Yon beleñ saba irke kandukjenurde hiyen gega, sabamiñ go nurtek po irde hiyen.

²¹ Be, Herodias beleñ, “Daha mat kura Yon mayen?” yen nurde hinhin goyen nalu go forok yiriñ. Herot go milin kaway kiriyin nalu goke teñbe binge kurun teñbe yende meteñ mar gote doyan mar hoy yirke wayamín. Fuleña marте doyan marya Galili naña doyan irde hanjen marya manaj yinke yende yare gabu iramin. ²² Goyen nature Herodias wirin beleñ gabu kurunjde gor Herotya kadom yagoya binge nene hinhande gor wan tikin heñ gege igijn wor po tiyyin. Irkeb gor gabu iramin mar goya Herotya amaj hamin. Irdeb Herot beleñ aman heñbe bere goyen, “Det kurang

nurdeb mali po gusunaj nirayin. Irkeb igij gunen geb,” inyin. ²³ Irde, “Fudinde wor po ginhem. Naña ne beleñ doyan irde hime ga manaj igij kurhan tubul teñ gunmeke doyan yirde hayin,” inyin.

²⁴ Irkeb bere go milin hitte kuñbe, “Da det niñ gusunaj hewen?” inkeb milin Herodias beleñ, “Kuñbe Yon tonaj niñ inayin,” inyin. ²⁵ Irkeb bere go bemel po Herot hitte mulgañ heñbe, “Hañka ga po Yon biñin walde tonaj koronje kerde tawan nunayin,” inyin. ²⁶ Gwaha inkeb Herot go kandukjenurde wor po nuryin. Gega hançapyä kadom diliñde mere sanjin po tiyyin goke memya herjeb Herodias wirin gote mere po gama iryin. ²⁷⁻²⁸ Irdeb goyare po meteñ almiñ aŋkureñ kura hulyañ irke koyare kunbe Yon biñin walde tonaj teñ koronje kerde tawan bere go unyin. Unkeb tukun milin unyin. ²⁹ Irkeb Yonyen komatmiñ beleñ mere momon go nurdeb wañ Yon hakwam po tukun mete tiyamin.

*Yesu beleñ al 5,000 biñge paka yiryin
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)*

³⁰ Be, komatmiñ 12 kwamini go mulgañ hen gabu irde kalyañ kerde mata tiyamin irde al saba yiraminiñ goyen tumjanj Yesu momonj iramin. ³¹ Gwaha teñ hikeyab al budam po wañ gabu irke biñge netek ma hamin. Irkeb Yesu beleñ, “Deñ po wake kūñ usan hetek nañore kura neya balmiñ hinin,” yinyin. ³² Be, gwaha yinenbe tumjanj hakwa hende hurkun naña al miñmonde kwamini. ³³ Gega Yesuya komatmiñya go al buda kurun go yubul teñ kukeb naña gor kuniñ tahañ yen bebak tiyamin. Niñgeb taun buda kurun bana go niñ marbe Yesuya komatmiñya kuniñ teñ hinhan gasunđe gor yen wa kūñ forok yamiñ. ³⁴ Be, Yesu wan forok yen yenenbe al buda kurun go dirin kagew yara buninjen yinyin. Irdeb det budam niñ saba yiryin.

³⁵⁻³⁶ Saba yirke kūñ kūñ wawuñbana wor po hiriñ. Irkeb komatmiñ beleñ wanbe, “Kidoma dura, irde naña gañbe tiyin biñde miñmonj. Niñgeb al buda ga yakira tike kūñ tiyuniñ ma meteñyan gwahade yingenç binge kura nañkenen damu teñ nenayin,” inaminiñ. ³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleñ, “Moñ, deñ beleñ biñge kura yunke nenañ,” yinyin. Irkeb komatmiñ beleñ, “Al buda kurun gabe dahadem biñge yuntek? 200 denari* ten gore biñge damu teñ yunnin yen dinen ha?” inaminiñ. ³⁸ Gwaha inkeb wol heñbe, “Bingetinbe dahade han? Kūñ yennaj,” yinyin. Irkeb kūñ yenenbe, “Berethe siptesonjoniñ, irde

* 6:37: Denari: Yesu hinhin nature hora denjeme gogo. 200 denari gobe gagasi 8yen meten damu hora.

makan dapnja yadibe irawa ga hanj,” inaminj.³⁹ Irkeb Yesu belej, “Al gabu kurun go pota yirke kurj yamunyan go keperde tukunanj,” yinyinj.⁴⁰ Irkeb pota yirke keperaminj goyen gabu kurabe 50, munjan kurabe 100 gwahade ala po keperde tukaminj.⁴¹ Irkeb Yesu belej beret siptesononya makan dapnja yadi irawaya goyen yade Al Kurunj iginj nurd unenbe beret go yubala ten komatminj yunyinj. Irkeb komatminj belej yade yukanj al buda go yunaminj. Makan dapnja manan gwahade po iryinj.⁴² Be, al buda go nenebe ep wor po nuraminj.⁴³ Irkeb komatminj belej binje dikjenj goyen gabu yiraminjbe tiri 12 gayen makinj yirtek haminj.⁴⁴ Binje namin mar al parguwak po kapyan haminjbe 5,000.

Yesu fe yuwaljenj hende huwarde komatminj hitte wayyinj

(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

⁴⁵ Be, Yesu belej al buda go yakira tenjbe goyare po komatminj yago goyen, “Den wa hakwa hende mehenj hej Betsaida kurnayinj,” yinyinj.⁴⁶ Gwaha yinenj yubul tenjbe dugu dabayinj belej Al Kurunj mere ire yen hurkuriunj.

⁴⁷ Be, anne silsil irkeb hakwa gob fe ala kurunj kahalte forok yirinj. Goyareb Yesube yenj unkurenj po dugu dabayinjde gor hinjin.⁴⁸ Gor henjabe menje kurunj po huwarke hakwa go epte ma kutek hekeb mel goyen foy misinjenj po hej hinhan goyen yenenj hinjin. Irdeb naaja minjhe hekeb kurj yene yenj fe hende huwarde kunbe mel go fole yirde kwenj tiyyinj.⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb komatminj belej kenejbe, “Ungura wanj hil!” yenj kafura hej kekew tiyaminj. Irkeb bemel po wol henjbe, “Mon, ne wanj hime geb, kafura ma! Tarej henanj!” yinyinj.⁵¹ Gwaha yinenjbe hakwa hende hurkukeb menje kurunj goyen kamyinj. Irkeb komatminjbe kenejbe dilin fot wor po yaminj.⁵² Gobe Yesu belej al budam binje yunke naminj gote minj goyen tonaj tarej irde ma nuraminj geb, gogo mata tiyyinj go mananj bebak ma tiyaminj.

⁵³⁻⁵⁴ Be, mel go kurj siŋa kurhan Genesaret taunde forok yaminj. Forok yenj hakwa tubul tenj siŋare kurkukeb gor ninj al belej Yesu kenej bebak tiyaminj.⁵⁵ Irdeb bunj yenj kurj Yesuyen mere momon goyen tagalde tukukeb naaja kurunj bana go ninj mar belej garbam mar kurabe sapir hende yerde, kurabe yadeb Yesu tiyinj damde kura hi yeke nurdeb gor po yukanj hinhan.⁵⁶ Yesube tiyunyanja taunyanjabe tiyinj muknejj taun siŋayanj kurj hikeb garbam mar maket gasunjde gor yawanj gabu yirde hinhan. Irdeb esen mere irde, “Yesu, ge belej iginj yekeb amilge po sisaj urdeb iginj

hetek,” inaminj. Irdeb gwaha tenjbe garbam mar go igij hej hinhan.

7

*Yesu belej asiyen mata walde yunyinj
(Matiyu 15:1-9)*

¹ Be, Farisi marya Moseyen saba mar kuraya Yerusalem tubul tenj katerj Yesu hinhinde gor gabu irde kalyanj keraminj.²⁻³ Goyarebe Yesuyen komatminj yenaminjbe haninj ma haldeya binje yanarde nene hinhan. (Yuda marte matabe haninj ma haliñt gobe tikiñ minjanj yenurde mali ma dula tenj hanjen. Ningeb yenjbe asem yagot haninj hal hal beljenj goyen gama irde hanjen. Farisibe goyen mata po kenkela gama irde hanjen mar.)⁴ Go mar gobe gabu karkuwanyan al maliya suluk hej kurj hinayinj goyen wanj yaminjanj henjbe fe gemde ga dula tenj hanjen. Matamij gwahade budam hanj. Kuraminjbe gisu, koronya, fe kañguya hal hal beljenj minjanj. Mali mali ma tenj hanjen.)

⁵ Gwahade ningeb Farisi mar goya Moseyen saba marya belej Yesu gusujanj iramij: “Daninj geb komatge yagobe asininj yagot mata ma gama irde haninj ma halde ga dula tenj hanj?” inaminj.⁶ Irkeb Yesu belej wol henjbe, “Den usi mar gahade gake tenjbe bikkenj Aisaia belej asanđe kayinj gobe fudinde wor po. Mere kayinjbe gahade:

‘Al gabe mohonde po turunj nirde hanj.

Gega binjdebe ne njn ma wor po nurde hanj.

Hoyanje wor po hanj.

⁷ Mel gabe megen ninj marte saba po gama irde al saba yirde hanj.

Mel gabe bijj hende hende po dolon nirde hanj,’ yitiñ hi. *Aisaia 29:13*

⁸ Denjbe Al Kurunyen saba fudinde go yubul tenj mata al belej forok yirtinj go po ga taren yanarde hanj,” yinyinj.

⁹ Irde sopte yinyinj: “Denjbe asetiñ yagot mata goyen po gama irnjn yenjbe Al Kurunyen merebe dindikenj ge nurdeb yad yigigiri yird yird dufay epte wor po hanj.¹⁰

¹⁰ Ga dinenj hime gate minjbe gahade: bikkenj Mose belej, ‘Mamtinjya nantinjya palap yirde hinayinj,’ yirinj. Munanj, ‘Al kura milinjya naninjya karan yuryenj gobe al go mayke kamyenj,’ yirinj.¹¹ Gega denjbe gwaha mat ma alyá bereya saba yirde hanj. Gwaha titjenjbe, ‘Dawet kura mamtinjya nantinjya yuntek goyen Al Kurunj untuk yinenj go ma yunenj hinayinj,’ yenj saba yirde hanjen.¹² Denjbe belej gwaha mat saba yirde hikeb naninjya milinjya faranj yurde hitek goyen gwaha ma yirde hanjen.¹³ Irdeb asetiñ yagot mata gore bitinj pet titinj hanj

geb, Al Kurunyen merebe dawet mali kura yara irde hanjen. Mata kurabe gago. Mata budam hoyan wor gwaha po teñ hanjen,” yinyin.*

Da det beleñbe Al Kurun diliñde al buluñ iryen?

(Matiyu 15:10-20)

¹⁴ Be, Yesu beleñ al gabu iramiñ go hoy yirdeñ sopte gaha yinyin: “Merene keñkela palña irde miñ nurnaŋ ko.” ¹⁵⁻¹⁶ Birge daminbe igin yitiñ mere goya dula ten teñ matatinyä goyen keñkela ma gama irtekbe Al Kurun diliñde buluñ dinyen yen hanjen gega, gore epte ma buluñ diryen. Dawet al biñde forok yeke mata buluñ tiyyen gore gab buluñ iryen,” yinyin.*

¹⁷ Be, al gabu kuruŋ go yubul teñ kui ya biñde hurkuñbe komatmin yago beleñ siraw mere gote miñ niñ gusunjaŋ iramiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Den wor gwahade po, go ma nurde han? Dawet kura teñ niyyen gore daha mat Al Kurun diliñde buluñ iryen? Epte moŋ. ¹⁹ Det niyyen gobe kuiñ dufaymında ma kuyen, araynjende kuiñbe kat kuyen,” yinyin. (Mere gate miñbe bingebe buluñ miñmoŋ, netek ala po yen yiryin.)

²⁰ Be, Yesu beleñ saba goyen basaŋ hej gaha yinyin: “Al biñde mat dufay buluñ forok yen mohonde mat kat kuyen gore gab Al Kurun diliñde buluñ iryen.” ²¹ Al biñde matbe det buluñ gahade forok yen hanjen: dufay buluñ buluñ, leplep mata, kawe mata, al gasa yirke kamde kamde mata, al berem yan beleñ bere hoyan duwan yird yird mata, ²²⁻²³ det ug po yad yad niñ dufay hej hej mata, al buluñ yird yird dufay, al usi yird yird mata, uliñde po aman hetek dufay po gama ird ird mata, kadom igin mat hike yenerñebe danij neñbe gwahade moŋ yen nurd nurd mata, mere buluñ mat teñ teñ mata, parpar mata, kumhaka mataya gore gab al biñde mat forok yen Al Kurun diliñde al go buluñ irde hanjen,” yinyin.

Fonisia bereyen dufay sanjñ
(Matiyu 15:21-28)

²⁴ Be, Yesube tiyuŋ go tubul teñ Tair taun bindere kuriŋ. Irde al beleñ gor hi yen nurd nurd goke bada hejbe ya kura goyen bana hurkuñ balmiñ gon hinhan. Gega yen gor hi mere momoŋ gobe gwaha mat kura bana kertek ma hiriŋ. ²⁵ Gwahade niñgeb bere kura wirin dirneñ unjura ketal urtiñ gore Yesuyen mere momoŋ nurdeñ goyare po waŋ Yesu kahan miñde katen dokolhoŋ yugulun tiyyin. ²⁶ Yenjbe Yuda mar bere moŋ. Siria naŋare niñ Fonisia taunde gor kawaŋ hiriŋ. Be, bere gore waŋ

wiriŋ unjura ketal urtiñ miñyaŋ goyen Yesu beleñ unjura takira tiyyen yen esen mere iryin. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ Yuda marya al miñ hoyanya goke tagale yen maya mere mat gaha inyin: “Dirin yubul tike yen wa biñge nenan. Diriñde bingebe kulu epte ma yuntek,” inyin. ²⁸ Gwaha inkeb bere gore wol henje, “Be, Doyaŋ Al Kurun. Mere taha gobe fudinde. Gega diriñ dula tike binge dikñeñ katkeb kulu wor nene hanjen,” inyin. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ, “Be niñ, mere gobe igin mat wol haha geb iginje kwa. Unjura buluñbe werge tubul tiya geb,” inyin. ³⁰ Irkeb bere gobe yaminde kuiñ wirinbe unjura go tubul teñ kuke igin hej gasunđe ferde hike kinyin.

Yesu beleñ al melak kandukya kirmiñ titmiñya sope iryin

³¹ Be, Yesu go Tair taun siŋkayaŋ tiyuŋ han goyen yubul teñ Saidon taunde kuriŋ. Gor matbe kurkuñ Galili fe ala kuruŋ siŋayaŋ mat kuiñbe Dekapolis naŋare kuriŋ. ³² Irkeb kura mar beleñ al kura kirmiñ titmiñ irde melak kanduk geb mere keñkela ma teñ hiyen al goyen teñ yen hitte waŋ haniŋ kerde sope ird unwoŋ yen esen mere iramiñ.

³³ Irkeb Yesube al budam hinhan goyen yenen al go muŋ po teñ tapat irde haniŋ faw yade al gote kirmiñ bana yerdeñ haniŋ meyan irde al go melak sisar uryin. ³⁴ Irdeñ al go buninen keñeñbe Al Kurun gusunjaŋ irdeñ al go “Efatal!” inyin. (Mere gote miñbe “Fegelal!”) ³⁵ Goyare po al go kirmiñ wuk yiriŋ, irde melak kanduk go hipirken heke mere keñkela tiyyin.

³⁶ Irkeb Yesu beleñ al buda go, “Mata kenhan gake tagalde ga ma!” yineñ hay-hay yiriŋ. Goyenbe hayhay yirmaŋ hiriŋ gega epte moŋ. Mata tiñeñ kenamín goke tagalde tururu urde tukun hinhan. ³⁷ Yesu beleñ kirmiñ titmiñya melak kandukya miñyaŋ al sope iryin goyen gote mere momoŋ nurdeñ al budam hurkuñkat tenbe, “Yen det yirde hi gob igin ala po. Kirmiñ titmiñya melak kandukya miñyaŋ mar wor sope yirke igin hej han!” yamiñ.

8

Yesu beleñ al 4,000 biñge yunyin
(Matiyu 15:32-39)

¹ Be, Yesu go Dekapolis naŋa bana gon hinhan goya goyenbe al budam tebaŋ gabu iramiñ. Goyenbe biñge go kura netek miñmoŋ hekeb Yesu beleñ komatmin yago hoy yirde gaha yinyin: ² “Nebe al buda ga buninen yenen hime. Neya hike kuiñ yerenjek hihi. Irde biñgem moŋ geb, go kura netek miñmoŋ han.” ³ Al kurabe

* **7:15-16:** Asaŋ hoyanđebe gahade hi: “...tikin iryen. 16 Al kura nurtek kenem nuryen,” yinyin.

nanja gisaw mat wayan. Niñgeb binje nemnij moñ tiyuñtiñde kunañ yineñ gob kurabe kuñ belenjan kamnayin,” yinyin.⁴ Gwaha yinkeb komatminj belen, “Tiyuñ binde miñmoñ bana gabe dare aranç kuñ binje yawañ yuntek?” inamij. ⁵ Irkeb Yesu belen, “Binje dahade hanj?” yineñ gusunjan yiryin. Irkeb, “Beretbe 7 han,” inamij.

⁶ Gwaha inen yawañ unkeb Yesu belen al gabu iramin goyen, “Megen kepernaj,” yinyin. Irdeb beret 7 go yade Al Kurun igin nurd uneñ yubala teñ al gale yirnañ yen komatminj yago yunyin. Yunkeb komatminj yago belen al gale heñ yunke namin.⁷ Makaj dapnja muknej kura goyen wor yade Al Kurun igin nurd uneñ komatminj yago yunkeb go wor al gale yirde tukamij.⁸ Irkeb al buda kurun goyen binje go nene ep wor po namin. Irkeb Yesuyen komatminj yago belen binje dikñeñ goyen gabu yiraminj gobe tiri 7 gwahade makin hetek hamin.⁹ Gor binje namin mar goyen al parguwak po kappyan haminjbe 4,000. Be, Yesu belen al buda goyen yinke bur yamin.¹⁰ Irkeb Yesuya komatminj yagoya hakwa hende hurkuñbe Galili fe ala kurun siñja kurhan Dalmanuta najore kwamij.

¹¹ Be, gon kukeb Farisi mar kura belen wañ Yesu tuñjan urnij yenþe, “Al Kurunyen tarende mata tiñen turñun yan kura dikala dira,” inen gusunjan iramij.¹² Irkeb Yesu go binde kanduknej wor po nurdeb, “Danij geb gayenter niñ marbe Al Kurunyen mata tiñen niñ po gusunjan nirde hanj? Fudine wor po dinthem. Epte ma mata tiñen kura dikala direñ,” yinyin.¹³ Gwaha yineñbe yubul teñ hakwa hende mulgan heñ hurkuñ fe ala kurun goyen siñja kurhan wor komatminja kwamij.

Yesu beleñ Farisi marte mata niñ maya mere mat yirin

(Matiyu 16:5-12)

¹⁴ Goyabe komatminjbe binje yad yad niñ biñ sir yeke beret uñküren po teñ kwamij gobe hakware hin hin. ¹⁵ Be, hakwa hende kuñ henÿabe Yesu belen Farisi marya Herotyat saba buluñ gore alya bereya budam gote dufaymin buluñ irde hiyen goke saba yirde hayhay yirdeb, “Farisi marya Herotyat mata niñ kenkela hen ga hinayin. Gobe yis* yara geb,” yinyin. ¹⁶ Gwaha yinkeb komatminj belen, “Binje kura ma yade wayhet goke tenbe gago dina,” yen yingen uliñ sege iramij. ¹⁷ Irkeb Yesu belen yener bebak tenbe gusunjan yiryin. “Danij geb binjeninj miñmoñ yen hanj? Da belen bitin pet teñ hike dufaytin murj kura ma

wuk yen hi? ¹⁸ Diwiltinya kirmintinya minyañ gega, daniñ mata teñ hime gayen nenen nurde bebak ma teñ hanj? ¹⁹ Beret siptesonj yade yubala teñ dunmeke 5,000 al yunañ gote dikñeñbe tiri dahade makin yirtek goyen gabu yirañ?” yinyin. Gwaha yinkeb, “Tiri 12,” inamij. ²⁰ Irkeb sopte po, “Munaj beret 7 yade yubala teñ dunmeke 4,000 al yunhan gote dikñeñ gabu yirhan gobe tiri dahade makin hetek hahanj?” yinkeb, “Tiri 7,” inamij. ²¹ Gwaha inkeb, “Go yenenbe dufaytin munj kura ma wuk yen hi?” yinyin.

Yesu beleñ Betsaida niñ al diliñ titmiñ kura sope iryin

²² Be, Yesuya komatminya gob kun Betsaida taunde forok yamin. Irkeb al kura belen al diliñ titmiñ kura goyen tawarjbe, “Al ga sope ird ird niñ sisaj ura,” inen eseñ mere iramin. ²³ Irkeb Yesu belen al diliñ titmiñ goyen haninde tanarde tiyuñ siñare tukurin. Tukunbe diwilinje meyan teñ haniñ belen busan henþe, “Det kura yenha?” inen gusunjan iryin. ²⁴ Gusunjan irke nañkeneñ tukunbe, “Albe he yara yenen himeke kuñ wañ teñ hanj,” yinyin.²⁵ Irkeb sopte po Yesu belen al go diliñ hende haniñ kiriyin. Irde hanin tubul tikeb diliñ hol irde nañkinyin. Irdeb diliñ wuk yeke kenkela wor po dawet yinyin.²⁶ Irkeb Yesu belen, “Betsaida taunde gar ma mulgan hen kwayin,” inkeb yaminde kuriñ.

Pita beleñ Yesube al gwahade yen tagalyin

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Be, Yesu go komatminj yagoya Betsaida taun goyen tubul ten Sisaria Filipai taun gote siñakyen tiyuñ muknej muknej goyen fole yirde kuñ henÿabe, “Ne gakeb al beleñ ganuñ yen hanj?” yineñ komatminj gusunjan yiryin. ²⁸ Irkeb komatminj beleñ wol henþe, “Al kura beleñ gebe Yon Baptais, kurabe Elaia, munaj kurabe Al Kurunyen mere basañ al kura yen hanj,” inamij. ²⁹ Irkeb Yesu belen, “Munaj denþe dahae yen hanj?” yinkeb Pita beleñ wol henþe, “Gebe Mesaia,” inyin. ³⁰ Gwaha inkeb Yesu belen, “Al kura momoñ ma yirnayin,” yineñ hayhay yiryin.

Yesu beleñ kamde kamdemij ge bebak yiryin

(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Be, Yesu go saba yirde henÿab gaha yinyin: “Ne Al Urmij gabe ulne misin kurun katen. Irkeb Yuda marte doyan mar parguwakya Al Kurun dolon ird ird mata doyañ marte karkuwanminya Moseyen saba marya kurun goreb ne niñ biñ

* **8:15:** Yisbe dirñen munj kura palawa bana kerkeb hilyan kuyen go gwahade yara Herotya Farisi maryat mata buluñbe gwahade goke Yesu beleñ hayhay yiryin.

ar yekeb sabane nurtek ma yirkeb mununke kamen. Goyenbe yerenkek hekeb sopte huwaren," inyinj. ³² Yenbe mere kenkelak po bebak yiryinj. Irkeb Pita belej, "Geya munj kura mere tiyye," inenj Yesu yenj munj po tej tapat irde inenj tenbe, "Mere taha gobe iginj ma nurhem," inyinj. ³³ Irkeb Yesu belej piyen nurd unen harhok unejbe komatmiñ hoyan goyen yenen henja Pita goyen inenj tenbe, "Satan, wañ harhokne belej kwa! Begerbe alyen dufay belej po makin hitinj hi. Al Kurunyen dutay niñ ma nurde ha," inyinj.

³⁴ Gwaha inenjbe al buda kurun gor hinhan goyen hoy yiryinj. Irkeb wañ komatminja gabu irde keperaminj. Irkeb Yesu belej tumnjanje gaha inyinj: "Al kura ne gama nire yenj nurdeb yingenj ge ma nurde ne niñ tenj iginj kanduk tenj kamen yenj nurde gab gama niryenj. ³⁵ Ningeb al kura yingenj ge po nurde hiyenbe Al Kurunj belej piyen nurde unkeb Al Kurunyen dirij ma hiyyenj. Gega al kura neya mereneña niñ nurde goyen goke kanduk tiyyenj gobe Al Kurunj belej iginj nurde unyenj. ³⁶ Al kura merene ma gama irde megen niñ samuñ yade pipkatoka irde, 'Ne ep hihim,' yenj nuryenj gega, kame kamde kak alare kuyenj gobe iginj ma dahade? Gobe iginj monj. ³⁷ Al kura kak alare kuyenjbe dahadem detmiñ gore kak alare mat tumulgan tiyyenj? Go wor epte monj. ³⁸ Al Kurunj harhok uneñ mata buluñ po tej hanj nature gayen al kura ne niñ memya henj merene ma tagalde hiyen gobe kame ne Al Urmijn gare wor Nanner taren turunj yan ten miyonmiñ wukkenj wor po goya katenja goyenbe al gote matamij goyen wol henjbe yenj ge memya hewenj," inyinj.

9

¹ Be, Yesu go gwahade yinejbe, "Fudinde wor po dinhem. Denj gar huwarde han gayen kuratinj kurabe go ma kamdeya Al Kurunj belej alya beryamiñ doyan yird yird goyen sanjinj miyanj forok yeke ken-nayanj," inyinj.

*Yesu ulij hoyan hirin
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Be, gor mat naña fay 6 hubu hekeb Yesu belej komatmiñ karwo Pita, Yonyabe Yemsya po yade dugu kurunje kura gor hurkuriñ. Gorbe yenj po hinhan. Irkeb Yesu go mel gote diwilij mar po ulij hoyanj heke kenaminj. ³ Irkeb Yesuyen ulijhor yerde hinhan gobe tukfor yenj faykek wor po henjbe sornejnj miyanj hirinj. Megen niñ al belej det kura halke epte ma wor po gwahade hiyyenj. ⁴ Gwaha tej hikreb goyare po Moseya Elaiaya forok yenj Yesuya mere ten hike komatmiñ belej yenaminj. ⁵ Irkeb

Pita belej, "Tisa, garbe iginj wor po ninjeb, ya yok karwo yirtek. Kurabe ge ninj, kurabe Mose ninj, irde kurabe Elaia ninj," inyinj. ⁶ Go inyinj gobe Pitaya kadom waranya goyen kafura wor po henjbe gwaha kura yihim yenj ma nurdeya gogo mali ga mere tiyyinj. ⁷ Irkeb goyare po gagap kura forok yenj alu yuryinj. Gagap bana gonbe al melak kura nuramij. Meremiñbe gahade: "Gabe Urne. Yenjbe bubulkunne wor po. Ningeb yende mere po nurde gama irde hinayinj," yirinj. ⁸ Be, mere go nurdeb goya goyen po nañkenamij gega al kura ma kenamij. Yesu po hike kenamij.

⁹ Be, Yesuya komatmiñja gobe gasunj hinhan goyen tubul tej mulgan henj katamij. Katenj henjabe Yesu belej, "Mata kenhan gake al hoyan kura momonj ma yirnayinj. Ne Al Urmijn gare metere mat huwaren goyare gab momonj yirnayinj," yinenj hayhay tarenj po yiryinj. ¹⁰ Irkeb meremij go nurdeb komatmiñbe yingenj ulin, "Al kamtiñbe dahadem metere mat huwaryenj?" yenj kadom gusunjanj gird tiyamiñ. ¹¹ Irdeb, "Munaj daniñ geb Moseyen saba mar belej al kura Elaia belej metenj tenj hinhin gwahade metenj titek al go wa mehenj henj wake gab Mesaia wayyenj yenj hanjenj?" inenj Yesu gusunjanj iramij. ¹²⁻¹³ Irkeb Yesu belej wol henjbe gaha inyinj: "Al kura Elaia yara metenj titek al go wa mehenj henj wanj det sope iryenj yenj hanjenj gobe fudinde. Goyenbe al gobe yenj wa bikkej wayun. Irkeb Al Kurunyen asanje mere kayamij gwahade goyen po al belej gwaha irtek yenj nurde hinhan gwahade po bulunj bulunj iranj. Ningeb ne Al Urmijn gayen wor Al Kurunyen asanje mere kayamij gwahade po kanduk kurun tenj ulne misinj katej kamenj," inyinj.

Yesu belej dirij uñgura miyanj sope iryenj

(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Be, mel goyen mulgan henj katenjbe al buda kurun gabu irtinj bana gonj Yesuyen komatmiñ hoyanj goya Moseyen saba maryan jadom mohonjde tenj hike yenaminj. ¹⁵ Gor gabu iramij mar gobe Yesu wayenj tiya yenj ma nurde hikuya wake keneñje hurkuñkat wor po tenjbe pere irniñ yenj kup yenj kwamij. ¹⁶ Irkeb, "Daniñ kadom mohonjde tenj hanj?" yinenj gusunjanj yiryinj. ¹⁷ Irkeb gabu kurun bana gor al kura belej wol henjbe, "Tisa, urne uñgura belej ketal urke mere ma tenj hiyen goyen ge hitte tenj wayhem. ¹⁸ Kurarebe uñgura gore tenj megen temeyke dadilok mohonjde ala henj misinj nñrjedek irde ulij horam henj hiyen. Komatge yago gayen, 'Uñgura go takira tinanj,' yinhem gega yenjbe epte monj," inyinj. ¹⁹ Irkeb Yesu belej meremij goyen

wol henjbe, "Denjbe dahade? Dufaytin tarej moŋ. Gayak ga denjə hiyen? Diriŋ go tawananj," yinyin.

²⁰ Be, diriŋ go Yesu hitte tawayaminj. Tawakeb unjura gore Yesu keneŋ goyare po diriŋ go hambor irde teŋ megen kaŋ kaŋ irkeb dadilok hol yirinj. ²¹ Irkeb Yesu belen diriŋ naniŋ goyen, "Garbam ga dahananjo tirin?" inenj gusunjanj yirinj. Irkeb wol henjbe, "Diriŋ hanjkapok hinhinya po. ²² Unjura belen maymeka kami yen fe alaya kak alaya bana teŋ temeyde hiyen. Niŋgeb ge epte kenem bunijenj dirde faraj dura," inyinj. ²³ Gwaha inkeb Yesu belen wol henjbe, "Tarej miŋmoŋ yen nenenj gusunjanj nirde ha? Al kura ne niŋ dufayminj sanjin irde hiyenjbe det kura epte ma metenjenj iryenj," inyinj. ²⁴ Irkeb naniŋ belen goyare po wol henjbe, "Dufayne ge niŋ tarej irhem geb, faraj nurke dufay budam budam ma hewenj," inyinj.

²⁵ Be, Yesu go al buda goyem wanj gabu irke yenenjbe unjura goyen inenj tenjbe, "Kirmiŋ titmiŋya mohoŋ kattinjat unjura, ne gare ginhem, diriŋ ga tubul teŋ kat kwa! Irde ma wor po mulgaŋ hawayinj!" inyinj. ²⁶ Irkeb unjura go kekew teŋ diriŋ goyen hambor bulunj po irde tubul teŋ kat kurinj. Dirinj go kenamiŋje ugalam moŋ, kamtiŋ yara heke keneŋje al kura belen, "Ey, kama!" yaminj. ²⁷ Gega Yesu belen haniŋde taranardeb isanj heke huwaryinj.

²⁸ Be, go kamere Yesube komatminjya ya binjde hurkaminj. Hurkuŋbe komatminj yago belenj, "Dahade niŋgeb neŋbe unjura go takira titkeb mereninj ma nura?" inenj gusunjanj iramiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu belen wol henjbe, "Unjura gahade gab Al Kurunj gusunjanj irke tareŋ dirke gab iŋiŋ takira tinayinj," yinyinj. ³⁰ Be, Yesube al yenenj yilwa yirde balmjn kuj hininj yen nurdeb tiyuŋ go tubul teŋ balmjn Galili naŋa goyen fole iramiŋ. ³¹ Gobe komatminj buda goyen saba yirde hinhin geb gogo tiyyinj. Yenjbe komatminj saba yirde henjabe, "Ne Al Urmiŋ gabe al kura belenj tagalde nunke megen niŋ al belenj nad bulunj bulunj nirde mununke kamenj. Gega yerenjek hekeb sopte huwareŋ," yinyinj. ³² Goyenpoga komatminj yagobe mere gote miŋ bebak ma tiyaminj. Irdeb miŋ goyen tagalke bulunj nurtek yenjbe gusunjanj ird ird niŋ kama haminj.

Ganuj albe dejenem kuruŋ wor po?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-50)

³³ Be, Yesuya komatminjya Kapeneam taunde forok yaminj. Irdeb ya bana

hurkuŋbe, "Belenbe danij kadom moŋonde tahanj?" yineŋ komatminj yago gusunjanj yirinj. ³⁴ Goyenpoga mel gobe wanj henjbe, "Ganujbe folek geb, doyan al hiyyenj?" yeŋ kadomde tiyaminj geb, goke memya henj mere ma tiyaminj. ³⁵ Irkeb Yesu go keperdebe komatminj 12 tumjanj hoy yirde, "Be, al kura, 'Al Kurunj dilinjde denjne yan hewe,' yiyyenjbe yingenj ge ma nurdeb al hoyanj kurunj gote metenj alminj hiyyenj," yineŋ saba yirinj. ³⁶ Irdeb Yesu belen diriŋ dirjenj kura komatminj yago hinhande gor hinhin goyen teŋ besa irdeb, ³⁷ "Ne niŋ teŋ al bulunj kura diriŋ gahade gayen gargar iryenj gobe ne niryenj. Munan al kura ne iŋiŋ iŋiŋ niryenj gobe ne po ma niryenj. Nad nerke wamirinj al goyen manan iŋiŋ iŋiŋ iryenj," yinyinj.

³⁸ Irkeb Yon belenj nurdeb, "Tisa, al kura nende al moŋ gega, denjər unjura yakira teŋ hike keneŋbe utanj irtinj," inyinj. ³⁹ Irkeb Yesu belenj wol henjbe, "Utaj ma irnayinj. Al kura ne denjər Al Kurunjien sanjinde mata tiŋenj turunj yan forok iryenj gobe dahan mat tigiri teŋ bulunj niryenj? Epte moŋ. ⁴⁰ Al kura asogo ma diryenj al gobe nende al. ⁴¹ Fudinde wor po dinenj hime. Al kura denj denenjbe Mesaiajen albe gago yen bebak tenjbe ne niŋ teŋ fe kura dunyenj gobe murunjem tiyyenj wor po," yinyinj.

⁴² Be, Yesu belenj sopte gaha yinyinj: "Goyenpoga diriŋ gahade gayen ne niŋ dufay hekeya al kura belenj mata bulunj tiyi yen biŋ tiyyenj al gwahade gobe hora kurunj kura teŋ biŋinjde ferj teŋ makān alare temeytek yara. ⁴³⁻⁴⁴ Niŋgeb hange kura mata bulunjde gukukeb walayinj. Hange unjurenj po teŋ Al Kurunj hitte hurkayinj wor iŋiŋ. Mongo hange irawakde hiriryen gore kak kamde ma hiyen bana gonj gukuriryen." ⁴⁵⁻⁴⁶ Kahange kura belenj mata bulunjde gukukeb walayinj. Kahange titmiŋ heŋ Al Kurunj hitte hurkayinj wor iŋiŋ. Mongo irawakde hiriryen gobe gore kak alare gukuriryen. Niŋgeb hangeya kahangeya kurhan kura waltinjbe mata bulunj huginjen yubul tiyayinj gogo. ⁴⁷ Delge kura belenj mata bulunjde gukukeb marayinj. Delge unjurenj po henja Al Kurunj hitte hurkayinj wor iŋiŋ. Mongo delge tumiŋ hiriryen gobe gore kak ala bana gukuriryen. ⁴⁸ Gorbe kundu huginjen benbon teŋ hanjen. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. ⁴⁹ Dapŋa faw urke bida ma henj ulyanje po hanjen go gwahade goyen, kak alare hajŋ mar kurunj gobe kak belenj huginjen kumga yirtinjde gwahade po hinayinj. ⁵⁰ Be, fawbe det iŋiŋ gega, hapek

* **9:43-44:** Asan kurarebe: ... gukuriryen. 44 Gorbe kundu huginjen benbon teŋ hinayinj. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. † **9:45-46:** Asan kurarebe: ... gukuriryen. 46 Gorbe kundu huginjen benbon teŋ hinayinj. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.

hubu hekeb daha mat hapek go sopte gasuñen irnayin? Ningeb dindiken goyen faw hapek miñyan gwahade yara hej gab hinayin. Irdeb bitij kamke awalikde po hinayin,” yinyin.

10

*Ire uňya hej hej mata
(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ Be, Yesuya komatmiñ yagoya taun go tubul teñ Galili nañare mat Yudia nañare kwamij. Irdeb gor mat kuj Yodan fe siña kurhan Perea nañare kwamij. Kukeb al budam sopte yeñ hitte wañ gabu iramiñ. Irkeb yende matabe gwahade go ningeb saba yiryin.

² Gwaha teñ hikeyabe Farisi mar kura wañ tuňañ urniñ yeñbe, “Al beleñ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabareb mata huwak yitiñ?” ineq gusuñan iramiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Goyen mata gokeb Mose beleñ asanje daha teñ hinayin yeñ kayiñ?” yinyin. ⁴ Irkeb mel gore wol henjbe, “Moseyen sabareb, ‘Al kura berem takira tiye yeñbe igin asan kañ uneñbe takira tiyyen,’ katiñ hi,” inamij. ⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Tonantij tareñ wor po saba ma nurtek goke tenjbe Mose beleñ asan gogo kañ dunyin. ⁶ Gega hañkopya wor po Al Kuruj beleñ megenja nañkiñy irde det kuruj gayen yiryinjabe al irde bere irde iryin. ⁷ Gwahade ningeb albe naninya milinjo yubul teñ kuj beremya gabu hiriryen. ⁸ Irdeb irawa goyen uñküren po hiriryen. Ningeb irawa goyen hoyan hoyan ma hiriryen. Uñküren po hiriryen. ⁹ Gwahade geb Al Kuruj beleñ bereya alya gabu hej hej mata goyen irtij go deñ al beleñ epte ma walde bur yirnayin,” yinyin.

¹⁰ Be, sopte hurkuñ ya binde henjabe komatmiñ yago beleñ mere goke gusuñan iramiñ. ¹¹ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al kura berem takira teñ bere hoyan tiyyen gobe Al Kuruj beleñ al goke berem bikkek tubul teñ leplep mata tiya yeñ kinyen. ¹² Bere kura uñ mekerde al hoyan tiyyen gobe Al Kuruj beleñ bere gobe uñ bikkek tubul teñ leplep mata tiya yeñ kinyen,” yinyin.

*Yesuya dirij mukñeja
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Be, al kura mar beleñ dirijmiñ mukñeja goyen Yesu beleñ hanij tonanje yerde tareñ hej hej ge duram yiri yeñ yawañ hikeyabe komatmiñ yago beleñ al goyen yineñ tiyamij. ¹⁴ Gwaha yirke yeneñbe Yesu go biñ ar yekel komatmiñ weñ goyen gaha yinyin: “Dirij mukñeja go yubul tike ne hitte wanañ. Utan yirde ma. Al kura Al kurunyen dirij wor po hiniñ yeñbe dirij

mukñeja yara henayin. ¹⁵ Gabe fudinde wor po dinenj hime. Dirijbe tayneñ yufuk bana hanj gwahade goyen al kura Al Kurunyen yufuk bana hime yeñ ma nuryeñbe epte ma Al Kurunyen dirij hiyyen,” yinyin. ¹⁶ Gwaha yineñbe dirij mukñeja go yade besa yirde hanij tonanje yerde guram yirde sanij yiryin.

*Samuñmij budam miñyan al
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Be, Yesube gor mat hako ga kweñ tenj hikeyabe al kura kup yeñ wañbe kahanj minde katen dokolhon yugulun tenjbe, “Tisa, gebe al igin. Goyenbe neb dahan ten gab igin Al Kurunyen dirij wor po heweñ?” inen gusuñan iryin. ¹⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Gebe ne nenenjbe megen niñ saba al igin kura yeñ nurd nunenj ha? Moñ, nebe megen gar niñ moñ. Megen niñ al kura igin miñmoñ, Al Kuruj mun po gab igin. ¹⁹ Gebe Moseyen sababe nurde ha. Al ma gasa yirke kamnayin, bere hoyaj kura duwan ma yirde hayin, kawe ma ten hayin, al usi ma yirde hayin, al usi yirde detmiñ ma yade hayin, momkeya nanakeya palap yirde hayin,” inyin. ²⁰ Irkeb al goreb, “Tisa, ne dirij henjya po saba goyen nurde gama irde wañ gago hime,” inyin. ²¹ Irkeb Yesu beleñ al go keneñbe binde bubulkunjé wor po yen nurde uneñbe, “Gebe dawet uñkuren po sonj hen ha geb, kuj samunje tumjanj yukuñ al buniñej det miñmoñ mar goyen yunen tukayin. Irkeb Al Kuruj beleñ nere hihi yen ginyen. Irkeb wañ gama mirayin,” inyin. ²² Gega al gob samuñmij budam wor po geb, mere goke kanduknejurde bineñ bida heke kurinj.

²³ Gwaha tike keneñbe Yesu go komatmiñ yago goyen, “Al samuñmij budam miñyan marbe Al Kuruj dirijen weñ hej henjbe meteñen wor po,” yinyin. ²⁴ Be, mel gob al samuñmij budam gobe Al Kuruj beleñ guram irkeb gogo yeñ nurde hanjen geb, mire go nurdebin dinon kok yamij. Irkeb Yesu beleñ gaha yinyin: “Mel, Al Kuruj dirijen weñ hej henjbe meteñen wor po. ²⁵ Dapnja kuruj kamel beleñ amil haran hej henj kutum yamen dirijen mun wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po al samuñmij budam wor Al Kuruj beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana gonj hurkuñ hurkuñ gobe meteñen wor po,” yinyin. ²⁶ Gwaha yinkeb komatmiñ gob hurkunkat tenjbe, “Ningeb ganuj po ga epte Al Kuruj dirijen weñ henayin?” yeñ

yinjən ulıq kadom gusunjan gird tiyamiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ yeneñbe, "Gobe alyen tarende epte mon. Gega Al Kurunyen tarendebe epte. Al Kurunbe al beleñ metenjen nurde hañ goyen iñiñ ala yiryen," yinyiñ.

²⁸ Be, gwaha yinkeb Pita beleñ, "Neñbe gama girniñ yen detninij tumňaj yubul titiriñ," yinyiñ. ²⁹⁻³⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyiñ: "Fudinde wor po dinen hime. Al kura neya ne niñ yitiñ mere iñiñya goke teñ yamin, kulinja itiñya, hayminja babamya, miliñja naniñya, dirñen weñ, irde metenjinj yubul tiyyen al gobe megen hiyenja gayen wolmiñjebe det yubul tiyyen goyen folek kurun wor po yawaryen. Gega go hendebe kanduk manan ten hiyen. Irdeb kame Al Kurunya awalik heñ yerya huginej hirireñ. ³¹ Goyenpoga al budambe al hoyan folek deñninj yan yen nurde hañ mar gobe Al Kurun beleñ denem mon yiryen. Munan al kura al malinjen yen nurde hañ marbe Al Kurun beleñ denem yan wor po yiryen. Gobe al budam meheñ henayin marbe kame wor po henayin, munan al kamerne hañ marbe meheñ henayin go gwahade goyen," yinyiñ.

Yesu kamde kamdemij ge sopte momoj yiryij

(Matiyu 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Be, Yodan fe tubul teñ Yerusalem hurkun henyebe Yesu go meheñde kuj hinhin. Irkeb komatminjbe Yesu go Yerusalem hurkun hurkun niñ kafura ma heñ kuj hike keneybe diliñ fot yamin. Irkeb al hoyan kame gama irde hinhan mar go manan kafura hamin. Irkeb Yesu gore sopte komatminj muñ po yapat yırdeb mata gwahade forok yen nunyen yenbe goyen goke gaha yinyiñ: ³³ "Neñ Yerusalem hurkun hite gayenbe ne Al Urmiñ gayen gor niñ mar beleñ Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwaminiñja Moseyen saba maryat haninđe nernayin. Irkeb mel goreb kamyen po yenbe nad Yuda mar mon al miñ hoyan haninđe nernayin. ³⁴ Irkeb mel gore sukal nirde meyan nirde nusulak teñ teñbe mununke kamen. Goyenbe yerenkek hekeb huwareñ," yinyiñ.

Yemsya Yonyat gusunjan
(Matiyu 20:20-28)

³⁵ Be, Sebedi urmiñ waran Yemsya Yonya beleñ Yesu hitte wanbe, "Tisa, dawet kuran gusunjan giryekib iñiñ irde dunayin?" inaryum. ³⁶ Irkeb Yesu beleñ, "Da ird duni yen ninen har?" yen gusunjan yiryen. ³⁷ Gwaha yinkeb wol henje, "Gebe deñge turjuñ yan hiyyenja goyenbe deyya wa deñdereñ yan dirayin. Irkeb

geya sosora henje al doyan yirde hitek, inaryum. ³⁸ Irkeb Yesu beleñ, "Meretirinj gobe miñ ma nurde henja gusunjan nirde har. Ningeb ne beleñ Al Kurunyen dufay gama irde kanduk tewen gwahade goyen der manan iñiñ tiriryen," yinyiñ. ³⁹ Irkeb wol henje, "Deyya epte," inaryum. Irkeb Yesu beleñ gaha yinyiñ: "Ne beleñ Al Kurunyen dufay gama irde kanduk kurun tewen gwahade gobe der wor iñiñ tiriryen. ⁴⁰ Gega deñtirinj yan heñ ketalner derd derd sanjinj pota irde dunen dunen gobe nere metenj mon. Tareñ gobe Al Kurun beleñ al basinj yirtinj mar goyen yunyen," yinyiñ.

⁴¹ Be, komatminj kadom 10 gore mere go nurdeb Yemsya Yonya niñ biñ ar yamin. ⁴² Irkeb Yesu beleñ tumňaj hoy yirdeb gaha yinyiñ: "Megen niñ doyan mar karkuwambe al doyan yirhet usi teñ yinjeng ge po nurde kanduk yunen hanjen. Irde yende meten marmin manan deñninj yan hihit yen nurdeya al kanduk yunen hanjen. ⁴³ Gega deñbe gwahade mon. Al kura den hañ bana gayen fole dirde ne po deñne yan hewe yen nuryen al gobe yinjeng ge ma nurde dende meten al po hiyyen. ⁴⁴ Ningeb al kura doyan al hewe yenbe yinjeng ge ma nuryen. Irde alminj ge po dufay heñ yende meten al po hiyyen. ⁴⁵ Gwahade ningeb ne Al Urmiñ gayen wor al beleñ iñiñ iñiñ nirnañ yen ma katmin. Ne beleñ po ga al iñiñ iñiñ yire yen katmin. Irdeb darine wok irde kamen goreb alya bereya kuruj gate mata bulunmij halde yunyen yen katmin," yinyiñ.

Batimeus diwilin titmij goyen nañkinyij
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Be, Yesu go gwaha terbe komatminja Yeriko taunde kwamij. Kuj taun go tubul teñ kuj hikeyabe al kura diliñ titmij goyen beleñ siñare keperde al dawet kañan yirde hinhin. Al gobe Batimeus, Timeus urmiñ. ⁴⁷ Be, al gobe, "Nasaret niñ al Yesu wan hi," yeke nurdeb hokde po, "Yesu, Dewit urmiñ, ne ga nenen faran nura be!" yirin. ⁴⁸ Irkeb al budam beleñ inen teñ, "Bada hawa!" inamij. Gega goyabeg ug po hoy yirin. "Dewit urmiñ, ne ga nenen faran nura be!" yirin. ⁴⁹ Irkeb Yesu kuj hinhin goyen mereminj go nurdeb tek yen huwariny. Huwardeb, "Al go inke wayi," yinyiñ. Irkeb al diliñ titmij goyen, "Ge niñ yen hi geb, aman heñ huwaral!" inamij. ⁵⁰ Irkeb aman heñbe menje diba ulinjormiñ hende niñ goyen tuguya teñ temeyde kururu uneñ Yesu hitte kuriñ. ⁵¹ Kukeb Yesu beleñ, "Daha niri yen hoy niñde ha?" yinyiñ. Irkeb al diwilin titmij goreb, "Tisa, nañkemewoñ wor po yen nurde hime," yinyiñ. ⁵² Gwaha inkeb Yesu beleñ, "Dufayge ne niñ tareñ irha goke sope girhem geb kwa!" inkeb goyare goyen

po diliñ nañkeneñbe Yesu kuñ hinhin beleñ go po gama iryinj.

11

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ

¹ Be, Yesuya komatmiñ yagoya gobe Yerusalem binde binde hamin. Irdeb Betfage taundeya Betani taundeya gor kwaminiñ. Taun irawa gobe Olip dugu dabayinđe gor haryen. Be, Yesu beleñ taun kura hinhinde gor mathe komatmiñ irawa kura hulyan yirdeb gaha yinyinj: ² "Taun iroyenter iro kuri. Kunbe donki fojen kura al go hende ma kuñ hitin goyen fejde hike kiniryen. Kenenje hol irde teñ wayiryen. ³ Al kura beleñ, 'Gob dahan teñ har?' dinkeb, 'Doyan Al Kurun beleñ gake yihi. Ningeb heñ ga moñ tumulgañ tiyyen,' iniryen, "yinyinj.

⁴ Ningeb kunbe Yesu beleñ yinyin gwahade po donki goyen ya siňakde feñ titinj kenaryum. ⁵ Irde kuñ hol irde hikeb al gor hinhan goreb, "Daha irye yen donki go hol irde har?" yinaminj. ⁶ Irkeb Yesu beleñ yinyinj gwahade po wol hekeb yubul tike ten kwaryum.

⁷ Be, donki go Yesu hitte tawanjbe ulinjorminj yugu teñ donki go hende ugamkeb go hende hurkuñ keperde kuriñ. ⁸ Kuñ hikeb al budam Yesu go palap irniñ yen ulinjorminj yugu teñ belenyenj ugamacinj. Irkeb al kurabe Yesu turun irniñ yen beleñ umña ird ird niñ patila yuwaljen walde yawayaminj goyen belenyenj sar irde tukaminiñ. ⁹ Al kurab meheñ hekeb kurab kame heñje tumnajan ala denjem isañ heñ gaha yaminj:

"Hosanna!"*

Doyan Al Kurunyen denjemde wañ hi al gobe Al Kurun beleñ guram irde tarenj iryenj!

¹⁰ Asininiñ Dewit beleñ alya bereyaminj doyan yirde hinhin gwahade yara yen beleñ doyan diryenj gobe Al Kurun beleñ guram irde sanij iryenj.

Hosanna! Al Kurun, tarenje kurun wor po!" yaminj.

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem forok yenje Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ. Irdeb dawet kurun bana goyen yeneñ tukuruiñ. Gega nañá hubu hiriñ geb, komatmiñ 12ya Betani kwaminiñ.

*Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ ya haran hiriñ
(Matiyu 21:18-19)*

* ^{11:9}: Hosanna gote miñbe 'Al Kurun, ge po turun girde hitek!' † ^{11:15}: Hora kapyan heñ heñ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte horaya goyen al beleñ yen yunke Al Kurunyen ya balemde niñ hora teñ wolmienj al go yunke gab Al Kurun galak yirde hanjen.

¹² Be, fay urkeb Betani tubul teñ heñyabe Yesu go binje iryinj. ¹³ Irkeb fik he yuwaljen digula urtın goyen kenenje igineñ minyanj daw yenj kuñ kinyinj. Kuñ miñde mat nañkinyiñ gega, igineñ miñmoñ, yuwaljen beleñ po aw urtın kinyinj. Fik ferd ferd nalu moñ geb, igineñ miñmoñ kinyinj. ¹⁴ Gwahade kenenje Yesu beleñ he goyen, "Al kura iginenje sopte ma niyyen," inenj karan uryinj. Irkeb mere tiyyin goyen komatmiñ yago beleñ nuramij.

¹⁵ Be, kuñ Yerusalem forok yenje Yesube Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtıñ bana gonj hurkuñ al buda kurun gor det damu teñ hinhan goyen kweç kweç yirde yakira tiyyinj. Irde hora kapyanj heñ heñ marte† gasuj yad yabolon teñ nu damu teñ hinhan marte keperd keperd gasuj manaq yad yabolon teñ yunyinj. ¹⁶ Irdeb, "Damu teñ teñde niñ dawet ya balem diliñyan goyan gore sopte yukeyawañ ma yirnayinj," yinyinj. ¹⁷ Irdeb saba yirde heñyabe, "Al Kurunyen asanđebe, 'Nere yabe megen niñ al buda kurun gayen gare wañ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,' yiñiñ goyen ma nurde hanjen? Gega deñje ya gayen teñ kawe marte bana kuñ kuñ gasuj irde hanj," yinyinj. ¹⁸ Gwaha yinkeb al buda kurun gor gabu iramiñ mar gore meremij go nurde dinonj kok yaminj. Ningeb goke Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwañminja pris buda gote karkuwañminja Moseyen saba maryabe kafura heñje, "Daha mat kura mayteke kamyen?" yenj beleñ niñ nañkeneñ hinhan. ¹⁹ Be, wawuj hekeb Yesuya komatmiñya gobe taun kurun go tubul teñ mulgañ heñje hinhande gor kwaminiñ.

*Fik he torok yirij
(Matiyu 21:20-22)*

²⁰ Be, wampot Yerusalem mulgañ heñ kun heñyabe fik he goyen filginiñde mat po torok yiñiñ kenamij. ²¹ Kenenje Pita gobe biñ bak yekeb, "Tisa, fik he karan urañ gob torok yiuyj iro kena," inyinj. ²² Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñje, "Dufaytiñbe Al Kurun niñ po tarenj irnayinj. ²³ Fudinde wor po dineñ hime. Al kura dugu gayen, 'Kuñ makaj alare kata!' inenj biñde dufay budam ma iryenj. Irdeb dufayiminde, 'Mere tihim gabe forok yen nunyenj,' yen nuryenj gobe gwahade po forok yen unyenj. ²⁴ Gwahade ningeb gago dinhem. Det kuraj Al Kurun gusunjan irnayinj gob dufaytiñdebe titih wor po yen nurnayinj. Irkeb dende hiyyenj. ²⁵⁻²⁶ Ningeb Al Kurun

mere irde heňya kadtin beleň buluň dirtin goyen bitin bak yekeb goyare po halde yunen hinayin. Irke gab Adotin sanjinmin kuruj wor po goreb dende wor halde dunyen,” yinyin.‡

*Yesu tareñmij ge gusunjan iramiñ
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)*

²⁷ Be, Yesuya komatminjya goyen sopte kun Yerusalem forok yamin. Irdeb Yesu go Al Kurunyen ya balem goyen koya milgu irtin bana hurkun kun wanj ten hikeb pris buda gote karkuwajminjya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar par-guwakya beleň yen hitte wayamij. ²⁸ Irdeb Yesu gusunjan irdeb, “Mata ten ha gayenbe ganunyen deñemde ten ha? Ganuň beleň gwaha ten hayin ginkeb gago ten ha?” inamin. ²⁹ Irkeb Yesu beleň wol henjbe, “Ne wor gusunjan aukuren kura diren tihim goyen wol henjan ko. Irke gab al goyen deñemde mata ten hime yen momoj diren. ³⁰ Yon Baptais beleň al baptais yirde hinhin goyenbe Al Kurunyen deñemde ma alyen deñemde? Momoj nirnañ!” yinyin. ³¹ Irkeb mel go yinjen ulij mere sege irdeb, “Al Kurunyen deñemde intek gob, ‘Munan daniň geb sabamij goyen usi yen nurde gama ma irde hinhin?’ dinyen,” yamin. ³² Munan alyen deñemde yetek gobe al buda kuruj gob Yon Baptaisbe Al Kurunyen mere basaq al fudinde wor po yen nurde hinhin geb, goke kafura hamin. ³³ Niňgeb mel goreb, “Neňbe go ma nurde hite,” inamin. Irkeb Yesu beleň, “Ne wor mata ten hime gayen al gote deñemde ten hime ma dineň,” yinyin.

12

Yuda mar beleň Yesu mayke kamyej gote maya mere

(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Be, gwaha tenjbe Yesu beleň Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwajminjya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar par-guwakya goyen maya mere mat gaha yinyin: “Al kura wain meten harde koya kerde milgu iryin. Irdeb wain fimiň gilyan hen hen niň mete talde det gitik iryin. Irdeb wain meten go doyan ird ird ya yok manan iryin. Irdeb meten gobe meten mar hoyan haninde kerdeb naňa gisaw kuriň. ² Be, wain fiň heke yad yad natureb meten miň al gore almiň kura hulyan irke meten doyan irde hinhin mar hitte wayyin. Wanbe, ‘Wain kura nunke yad kwe,’ yinyin. ³ Gega mel goreb al goyen mayde maybe takira tike dulinq kuriň. ⁴ Gwaha irkeb meten almiň

hoyan wor teň kerke wayyin. Irkeb al gobe tonanje mayde nanyaň irde buluň buluň irde takira tiyamij. ⁵ Be, sopte po al hoyan hulyan iryin. Gega al gobe mayke kamyej. Irkeb meten miň al beleň sopte al yad yerke waň hinhan po goyenbe kurabe gasa yirke kamde hinhan. Meten marmij tumjan buluň buluň yirde hinhan. ⁶ Be, go po tike kun kun funanbe, ‘Urne gab palap irnayin,’ yenjbe urmij bubulkujne wor po yenj nurde uneň hiyen al goyen ten kerke wayyin. ⁷ Gega wain meten doyan irde hinhan mar gobe kadom momoj gird tenjbe, ‘Meten gate miň alyen urmijbe gago niňgeb, wake mayteke kami. Gogab meten gate miň al miňmoj hekeb neň beleň po tetek,’ yamin. ⁸ Irdeb meten miň al gote urmij goyen mayke kamkeb tukuj meten siňare gor temeyamij.

⁹ “Gwaha tikeb meten gote miň al beleň wanjbe daha iyrinen yen nurde hanj? Gobe wanj gosa yirke kamnayin. Irdeb meten go ten al hoyan haninde kiryen. ¹⁰ Mere ga dinhem gate miň goke Al Kurunyen asanđe katip goyen kapyaj ma heň hanjen? Mere gobe gahade:

Ya yird yird mar beleň igin moj yen nurde peliramij hora goyen al hoyan beleň ten go hende ya sanjı wor po iryin.

¹¹ Go iryin gobe Doyan Al Kuruj beleň iryin.

Dilninindebe keneñmij kusamuň wor po, ‘yitin hi,’ yinyin. *Tikin 118:22-23*

¹² Gwaha yinkeb mel goreb, “Siraw mere gabe neň ga po dinen hi,” yen nuramij geb, goke igin ma nurdeb daha mat kura ten fere tinij yen beleň niň naňkenamij. Gega mel gobe al buda kuruj goke kafura heňbe tubul ten kwamij.

Yesu turjan urniň yen teks yad yad mata niň gusunjan iramiñ

(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Be, go kamereb Al Kuruj dolon ird ird mata doyan marte karkuwajminjya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar par-guwakya goreb Yesu goyen meremde kura son heke tenayin yenjbe Herotyen alyabe Farisi mar kuraya hulyan yirke Yesu hitte kwamij. ¹⁴ Kunjbe, “Tisa, gebe mere fudinde po teň hayen. Irde al kura al deñem yan ma deñem moj goke ma nurde hayen geb, al niň kafura ma heň hayen. Irdeb fudinde mat po Al Kurunyen mere tagalde hayen. Niňgeb gusunjan kura girtek. Moseyen saba gama irde hite mar gare Roma gabmanyen doyan al kuruj Sisar niň teks kertek gobe igin ma dahade? Untek ma,

‡ **11:25-26:** Asan hoyanjebe gahade hi: 26 deň beleň kadtin buluň dirtin goyen ma halde yunen bitin bana po yerde hinayinbe Adotin tareñmij kuruj wor po goreb mata buluňtın goyen ma halde dunyen.

goňmiń?” inamiń. ¹⁵ Gega Yesu go usi matamij goyen yenej bebak tenje, “Danij lomlom nirde hanj? Hora kura tawan nunke kene,” yinyin. ¹⁶ Gwaha yinkeb hora mulowom ujkurej tawayamin. Tawakeb, “Gabe ganunde tonenja deňemya har?” yinej gusunjań yiryin. Irkeb wol henje, “Roma gabmanyen doyan al kuruj Sisaryen,” inamiń. ¹⁷ Irkeb Yesu belej, “Dawet kura Roma gabmanyen keneňe Roma gabman po unej hinayin. Gwahade goyen po, Al Kurunyjenbe Al Kurun po unej hinayin,” yinyin. Irkeb mere go nurdeb dinon kok yamin.

Sadusi mar belej al kamtiń huward huward niń Yesu gusunjań iramiń
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Be, go kamereb Sadusi mar belej Yesu hitte wayamij. Go mar gobe al kamtińbe epte ma huwarnayin yen hanjen. Be, mel goreb, ¹⁹ “Tisa, Mose belej asanje gahade kayyiń: ‘Al kura diriń miňmonj henja berem tubul tej kamkeb kulin kura hiyen goreb itinje beretap goyen tenje itinj ge diriń forok irde unyen,’ yitin hi. ²⁰ Be, kamay itinya mel 7 kura hinhan. Itin kurunbe berem yan gega, diriń miňmonj henja kamyin. ²¹ Irkeb kulin belej beretap go tiriń. Gega yen wor diriń miňmonj henja kamyin. Yende kulin wor gwahade po kamyin. ²² Be, gwahade po kuj kuj kulin funaj ge wor beretap go tiriń goyen diriń kura forok ma irdeya kamyin. Funanje bere goyen wor kamyin. ²³ Be, ire itinya mel gote berembe ujkurej gogo po hinhan geb, kame al kamtiń huward huward naturebe bere gobe ganunde berem hiyyen?” inamiń.

²⁴ Gwaha inkeb Yesu belej wol henje, “Denbe Al Kurunyen tarenya merem asanje katinya goyen kenej wuk ma yen hanjen. Gwahade geb soń hen haj goyen go ma kenej haj? ²⁵ Al kamtiń huwarnayin naturebe al belez bere yade bere belez al kuj kuj mata go miňmonj hiyyen. Yeňe Al Kurunyen gasunđe hurkuňbe yende miyoń yara henayin. ²⁶ Al kamtiń huward huward matabe Moseyen asanje kapyaj ma hen hanjen? Al Kurun belej he gergej melak hen hinhan bana gore mat Mose mere irde, ‘Nebe Abraham, Aisakya Yekopyat Al Kurun,’ yinyin gobe ma kapyaj hen hanjen? Mel gobe kamamij gega, tonenje yenja haj geb, gogo gwahade yirin. ²⁷ Ningeb Al Kurunje al kamtińde Al Kurun mon, diliń gergej haj mar gote Al Kurun. Deň gab sor wor po hen haj,” yinyin.

Moseyen saba gote miń wor pobe da?
(Matiyu 22:34-40; 23:1-36; Luk 10:25-28)

²⁸ Be, goyenterbe Moseyen saba al kura gor henje mel gore buluń mat Yesu gusunjań iramiń goyen Yesu belej wol hen yunen hiké palja irde hinhan. Irdeb Yesu belej meremiń keňkela po wol hen yunen hiké nurdeb yen wor, “Saba budam kuruj nurde hite gote miń wor pobe damin?” inen gusunjań iryin. ²⁹ Irkeb Yesu belej wol henje, “Saba miń wor pobe gahade. Den Israel mar nurnań ko. Doyań Al Kurunyinińbe Al Kurun yen ujkurej po hi. ³⁰ Ningeb bubulkuntińde mat, bitinje mat, irde dufaytińde mat wor po Al Kurun niń amanej nurde unej hinayin. Tarentiń manan tumjań gabu irde yen ge amanej nurd unej hinayin. ³¹ Saba gote kurhanbe al kadtin goyen dindigen ge amanej nurde hanjen gwahade goyen po nurde yunen hinayin. Saba hoyan kura iraw gayen fole yirtiń ma hanj,” yinyin. ³² Gwaha inke al goreb, “Tisa, Al Kurunbe yen ujkurej gog po, hoyan miňmonj yaha gobe fudinde wor po yaha. ³³ Bubulkuntińde mat, bitinje mat, irde dufaytińde mat wor po Al Kurun niń amanej nurde unej hinayin. Tarentiń manan tumjań gabu irde yen ge amanej nurd unej hinayin, irde dindiken ge amanej nurde hanjen gwahade goyen po kadtin ge bubulkuntińde mat amanej nurd yunen hinayin gobe Al Kurun dilińde galak mataya dapja kumga tej kasor ird ird mataya goyen fole wor po yirde hi,” yinyin. ³⁴ Be, al gore Yesuyen mere goyen keňkela wol hekeb, “Gebe Al Kurunya awalik hetek binde wor po haha,” yinyin. Gwaha inkeb gor hinhan mar belej gusunjań ird ird niń kama hamin.

Yesu belej Farisi marte sikken tagalyin
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-47)

³⁵ Be, Yesube Al Kurunyen ya balem koya belej po milgu irtiń bana gon al saba yirde hinhan. Saba yirde henyebe gaha yinyin: “Dahade ningeb Moseyen saba mar belejbe Mesaiaabe Dewityen fonje yen hanjen? ³⁶ Dewit yingenjebe Holi Spirit belej ketal urke mere tiyyińbe gahade: ‘Al Kurun belejbe Doyań Al Kurunne gaha inyin:

“Wań ketalner hen al denem yan wor po hawayin.

Irkeb asogo girde hanj mar goyen bul yirde yawamekeb gasa yirde yufurka tiyyiń, yinyin,’ yitin hi. *Tikiń 110:1*

³⁷ Dewit yirin gwahade po Mesaia goyen Doyań Alne inyin. Gega dahade ningeb, Moseyen saba mar belej bul mat Mesaia gobe Dewityen fonje yen hanjen? Gobe kukuwanjeń wor po,” yinyin. Irkeb al buda kurun gore mere go nurdeb amanej nuramini.

³⁸ Be, saba yirde heŋyabe gaha yinyinj: "Moseyen saba mar niŋbe keŋkela po heŋga hinayinj. Yerbe al belen denen palap dirnaŋ yenbe uliŋhormiŋ somborŋen yerde al dilinŋyaŋ wilwul teŋ hanjen. ³⁹ Irdeb Yuda marte gabu ya bana dula nalu karkuwanjaŋ kuj heŋbe al denem yanđe gasunjaŋ po keperde hanjen. ⁴⁰ Irdeb beretapyen samuŋ komkom heŋ hanjen. Gega al belen turun dirnaŋ yen Al Kurun mere irhet yenbe mere ulyan wor po tulun teŋ hanjen. Al gwaha teŋ hinayinj mar gobe gote murunŋem buluŋ kurunj wor po tenayinj," yinyinj.

Beretap belen Al Kurun galak iryiŋ gote mere

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Irdeb Yesube Al Kurunyen ya balem bana goŋ Al Kurun niŋ hora yerd yerd gasun goyen siŋa kurhan keperde balya bereya hora yawaŋ yerde hika yenen hin-hin. Yeneŋ hikeya al samuŋ miňyaŋ mar budam hora karkuwanj yawaŋ yerde hin-han. ⁴² Gega beretap kura wanbe hora mulowom irawa yiryinj. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago tumňaŋ hoy yirde, "Fudinde wor po dinen hime. Beretap buninj garebe al budam gor hora yerhanj mar goyen fole yirde hora kurunj po kera. ⁴⁴ Samuŋ miňyaŋ marbe samuŋmiŋ yufut yuneŋ hora yerhanj. Munaj bere gabe siksuknen niŋgeb, horamín basiŋa irtek yara gega tumňaŋ yawaŋ yera," yinyinj.

13

Nalu funaŋde niŋ mata

(Matiyu 24:1-35; Luk 21:5-33)

¹ Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem goyen tubul teŋ kuj heŋya komatmiŋ unjkureŋ kura beleŋ, "Tisa, hora karkuwanj ga yena. Ya gabe tanarde tubul wor po titinj," inyinj. ² Irkeb Yesu beleŋ wol henje, "Ya kurun hora beleŋ irtin keneŋ haj gayen kamebe hora unjkureŋ muŋ kura kadom hende ma hiyenj. Tumňaŋ gilgalan irde kateŋ pasi henayinj," inyinj.

³ Be, Yesu go hurkuŋ Olip dondondje keperde ya balem goyen keneŋ hikeyabe Pita, Yems, Yonya Andruya po wanbe, ⁴ "Daha naŋabe mere dirha go forok yenayinj? Irde da mata keneŋbe go diňha goyen bebak titek?" inen gusunjan iraminj. ⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol henje, "Keŋkela heŋga hinaj ko. Mongo al usi dirnayinj geb. ⁶ Al budam nere mere teŋ wayhet yen, 'Nebe Mesaia,' dinen usi dirnayinj. ⁷ Goyenterbe fulenja forok yen hinayinj. Goyenbe fulenja forok yen yen mere momon nurde goke hurkuŋkat ma teŋ hinayinj. Fulenja mata gobe forok yen hinayinj gega, nalu funaŋbe kame wor po ga wayyenj. ⁸ Fudinde, al miŋ

kura beleŋ huwarde al miŋ hoyaq kuraya arde hinayinj. Gabman kura beleŋ gab-man hoyanya fulenja teŋ hinayinj. Ninija karkuwanj naŋa kurar kurar forok yen hinayinj. Biŋge kamde kamde nalu forok yen hinayinj. Kanduk kurun gobe bere beleŋ hanjkapya dirin kawaŋ kere yen uliŋ misin katyenj go gwahade goyen po, kanduk go wa forok yeke gab nalu funan forok yiyyenj.

⁹ "Ningeb keŋkela po heŋ ga hinayinj. Ne niŋ teŋbe asogotiq beleŋ Yuda marte gabu yayaŋ dukukeb doyan mar beleŋ dusulak teŋ hinayinj. Irdeb merem yanj dird dird niŋ tiyuŋde niŋ doyaŋ maryā gabman doyaŋ mar karkuwanjya diliŋde dukukeb gor huwarde ne niŋ momon yirnayinj. ¹⁰ Mere iŋiŋ ne niŋ yitiŋ gobe megen kurun gayen tagalde tukuke nurde pasi heke gab nalu funan forok yiyyenj. ¹¹ Niŋgeb al kura dukunj merere derke goya dahan yewen yen goke kanduknen ma nurde hinayinj. Mere teŋ teŋ albe Holi Spirit, deŋ moŋ. Niŋgeb yen beleŋ mere dunkeb go po yen hinayinj.

¹² "Goyenter mata kurabe ire itiŋya yingen uliŋ kadom al hay heŋ gunen tike al beleŋ wan gasa yirke kamnayinj. Naniŋ beleŋ diriŋmiŋ wor gwahade po yiryenj. Dirin manaq naniŋ milin kaknjar yirde al hoyanj yinke wan gasa yirke kamnayinj. ¹³ Ne niŋ nurkeb al budam beleŋ haram dirnayinj. Gega al kura tareŋ heŋ kanduk go fole yiryenbe Al Kurun beleŋ tumulgaŋ tiyyenj.

¹⁴ ("Ge, asan̄ gayen ga kapyan̄ hen ha albe keŋkela bebak tiyayinj.) Al Kurunyen ya balemde mata kukuwam kura gor forok yetek moŋ gega, forok yeke keneŋbe den Yudia naŋore hinayinj marbe busaharde dugure hurkuŋ bana kunayinj. ¹⁵ Goyenterbe al kura ya hende hiyenj goyen kateŋ yamiŋ bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyenj. ¹⁶ Al kura metenŋmiŋ tubul teŋ yare kuj amilne teŋ ga ma yiyyenj. ¹⁷ Goyen naturebe bere bin̄ miňyaŋya bere dirinj besare niŋ miňyaŋya be metenŋwor po yiryenj. ¹⁸ Niŋgeb goke Al Kurun gusunjan irde hinayinj. Mongo kanduk kurun goyen nalu bulunđe forok yiyyenjek geb. ¹⁹ Goyen naturebe megen gabe kanduk kurunj wor po tiyyenj. Haŋkapyā Al Kurun beleŋ megen iryiŋ wan wan ga hitere irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk gobe baraj wor po duryenj. ²⁰ Niŋgeb Al Kurun beleŋ nalu buluŋ goyen ulyanđe po tubul teŋ kemanhan al tumňaŋ kamwoŋ. Gega al nere yirinj goke teŋbe nalu goyen wer irdeb dolfon iryinj. ²¹ Goyen nature al kura beleŋ Mesaia niŋ yen injogag gag dirkeb goyen nurde gama ma yirnayinj. ²² Mesaia falkukya Al Kurunyen mere basan̄ mar

falkukya beleñ wañbe alya bereya Al Kurun beleñ basıñña yirtin goyen daha mat kura usi yirteke katnañ yen mata tinej turñun yan kurayen kurayen forok yinayin. ²³ Ningeb keñkela heñ ga hinayin. Merebe nalu go forok ma yen hikeya pet ten gago momon dirde hime geb.

²⁴ “Ningeb kanduk kurun goyen kamereb,

‘Nañja kidoma hiyyen, irdeb gagasi ma timiyyen.

²⁵ Nañkinde mat dinambe suk yen katnayin.

Irdeb nañkinde niñ dawet kurun goyen angor iryen.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

²⁶ Irde go natureb al tumñañ ne Al Urmin gayen sañjne turñun yan wor po kigarinjin faykek hende katmeke nennayin.

²⁷ Irdeb miyonje yad yermekе kuñ megeñ muruñ kurhan mat kuñ megeñ muruñ kurhan niñ alya bereya nigeñ ge basıñña yirtin goyen yawan gabu yirde nunnayin.

²⁸ “Ningeb fik he ga keneñ gor mat dufay tenañ. He haniñ goyen beda urde yuwaljen gergeñ forok yekeb beda nañña hewen tiya yen nurde hanjen. ²⁹ Ningeb gwahade goyen po, kame mata gayen forok yeke yenerjebe nalu funañbe binde wor po hihi yen nurnayin. ³⁰ Fudinde wor po dinez hime. Alya bereya gayen nature hanj gayen ma kamkeya mata kurun gayen forok yiyyen,” yinyin. ³¹ Megenja nañkinjabe hubu hiriryen. Gega merenebe hubu ma hiyyen.

Nalu funañbe bebakken moy (Matiyu 24:36-44)

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura nalu goyen bebakken ma nurde hi. Hubu wor po. Naniñ po ga nurde hi. Urmijen miyonjem yingenja hanj goyen wor ma nurde hanj. ³³ Nalu goyenter dawet go wayyen yen ma nurde hanj ningeb, keñkela heñ doyan heñ hinayin. ³⁴ Gobe ya miñ al kura nañña gisaw kwe yen meten marmijn haniñde meten kurayen kurayen yunenje ya doyan al goyen, ‘Ne wan wañ nalu niñ dufay heñ keñkela doyan heñ hinayin,’ inen kuyen go gwahade goyen. ³⁵ Ningeb ya gote miñ al mulgaj heñ heñ nalu ma nurde hanj geb, keñkela heñ ga hinayin. Wawuñbanaw daw, wawuñ binde daw tatirok mere ma tiyyenja daw ma biram kerkeya yara kura wayyen gobe ma nurde hanj. ³⁶ Mongo ferde ug heñ hikeya wañ bemel diryen geb. ³⁷ Mere ga dinez hime gabe deñ po

ma dinez hime. Al tumñañ yineñ hime. Ningeb keñkela heñ ga hinayin,” yinyin.

14

*Yesu mayde mayde niñ sege irde hinhan
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

¹ Be, Yuda marte asem yago beleñ Isip nañña tubul tiyamin goke biñ bak yen yen ge gabu ird ird nalu kurun Pasoba* inen hanjen goya beret yis miñmon nen nalu kurun goya goyen molye go yen henya pris buda gote karkuwañmija Moseyen saba marya beleñ daha mat kura al dilin banare Yesu teñ mayteke kami yen balmij mere sege iramij. ² Gega yinjeñ mere mayde, “Dula nalu kurun gayenter ma gwaha titek. Mongo al beleñ fulenja dirnak ge,” yamiñ.

Bere kura nat fimiñ teñ Yesu tonanje wok iriyij

(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

³ Be, Yesu go Betani taunde Saimonyen yare heñ biñge nene hinhan. Saimon gobe bikken busuka miñjan hiyen goke teñbe Saimon Busuka inen hanjen. Biñge nene hikeyabe bere kura beleñ nat he filginij gote fimiñ hamin igin munj wor po yaliñ ablasta hora po irtin bana hitinj goyen tawañ migisun mardeb Yesu tonanje wok iriyij. Nat fimiñ gobe damum hende wor po. ⁴ Be, bere gore gwaha tikeb al gor hinhan gore go keneñ biñ ar yekeb, “Danim dawet igin munj gayen titmiñen bulun ira?” yen yingen uluj tagalde hinhan.

⁵ Tagalde henyeja, “Det goyen damumbe al kura dama uñkurende meten teñ hora tiyyen gote fohek. Ningeb hora go teñbe al bunijen samuñ miñmon faraq yurtek igin gega, gwaha ma tiya,” yen inen teñ buluñ iramij. ⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Tubul tinan. Danij dufaymij buluñ irdé hanj? Yenbe mata igin munj wor po nira. ⁷ Al bunijen samuñ miñmonbe hugineñ denya hikeb igin faraq yurde hinayin. Goyenpoga nebe denya hugineñ ma hitek. ⁸ Yen beleñ mata nirtekbe gag po nira. Nat fimiñ sam nira gabe ne kammeke mete nirmayin goke ten gago gitik nira. ⁹ Ningeb fudinde wor po dinez hime. Ne niñ nañja kurun gayen tagalde tukun henbe bere gare mata tiya gake wor tagalde hike nurde hinayin,” yinyin.

¹⁰ Irkeb Yesuyen komat kura deñembe Yudas Iskariot gore pris buda gote karkuwañmija haniñde pel ire yen kurinj.

* **14:1:** Bikken Israel mar Isip nañña tubul teñ Kenan kunij tiyaminyabe Al Kurun beleñ sipsip al dirin dirjen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munaj al kura gwaha ma tiyamin marbe Al Kurunjen miyon beleñ wañbe mel gote urmij matalinjä dapñamij matalinjä goyen tumñañ gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramij marbe miyonmj beleñ yubul tiyamin goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

¹¹ Kun yenkeb yende mere goyen nurde amaj henjbe horare damu girtek inamij. Irkeb Yudas go daha mat kura Yesu goyen mel gote haninde keren yeq dufay hej hin hin.

Yesuya komatmiyya dula funaj tiyamin
(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23;
Yon 13:21-30)

¹² Be, hanjka wawuñbe beret yis minjmoj nen nen nalu miñ ureñ tiya yeq nurdeb Yesuyen komatmiñ yago beleñ, "Damde kun Pasoba nature niñ binge goyen gitik irniñ?" yeq gusunjan iramin. Go nature goyenterbe Pasoba niñ teñ sipsip dirneñ gasa yirde kumga teñ hanjen. ¹³ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ irawa kura hulyan yirdeb, "Yerusalem kujbe al kura fe kuwe teñ wan kuke kenenje gama iriryen. ¹⁴ Ya binde hurkukeb gama irde hurkun ya miñ al goyen keneñbe, 'Tisa beleñ, "Gasun darebe neya komatneya Pasobayen binge netek?" yihi,' iniryen. ¹⁵ Gwaha irkeb ya bana gon gasun kurun kura hende hi, bikken sope irtin goyen dikala diryen. Irkeb gasunde gorbe dula teñ teñ det goyen gitik iriryen," yinyin. ¹⁶ Irkeb irem go Yerusalem kujbe yeq yinyin gwahade po yenaryum. Irdeb Pasoba binge goyen gitik irdeb mulgan haryum.

¹⁷ Be, wawuñbana hekeb Yesuya komatmiñ 12ya goyen yare gor kun forok yamin. ¹⁸ Irdeb ya biñde gonj hurkunj keperde dula teñ hinhan. Dula teñ henjabe Yesu beleñ, "Fudinde wor po dinhem. Al uñkuren kura tumjan dula teñ hite bana gare po asogoner haninde niryen," yinyin. ¹⁹ Irkeb komatmiñ wen gor hinhan gobe kanduknej nuramin. Irdeb yunkuren yunkuren wanjbe, "Ne niñ daw yeq ha?" ineq gusunjan irde hinhan. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Gobe al neya tumjanje beret teñ fe koron uñkuren bana fakamde hi al goreb gwaha tiyyen. ²¹ Ne Al Urmij gabe Al Kurunyen mere basaq al beleñ bikken asanje kayamiñ goyen po gama irdeb kamej. Goyenpoga ne Al Urmij gayen asogoner haninde niryen al gobe kanduk kurun wor po tiyyen. Al gobe kawan ma hirij manhan kanduk bulun goyen go ma kenwoñ," yinyin.

²² Irdeb binge nene henjabe Yesu beleñ beret teñbe Nanin igij nurd unenjbe ubala teñ komatmiñ yunyin. Yunenjbe, "Beret dunhem gahade gayen po nebe deñ ge teñ kamej. Niñgeb goke teñbe beret gabe gasorne geb, teñ nenan," yinyin. ²³ Irdeb wain fimin gisu bana hitin goyen teñbe sopte po Al Kurun igij nurd unenjbe, "Ga nenan," yineñ yunkeb tumjan nitin ala tiyamij. ²⁴ Irkeb Yesu beleñ, "Al megen hanj kurun gake Al Kurun beleñ

biñja tareñ tiyyin goke teñ darine wok irde kamenj. Niñgeb wain nahaj gobe darine. ²⁵ Fudinde dinen hime. Wain fimin gayen tebanj ma newen. Kunj kunj Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yiryen goyenter gab denja tumjan sopte wain fimin gerjen netek," yinyin.

²⁶ Be, go kamereb tikin hamin. Irdeb Olip dondonje hurkamin.

Pita beleñ helwan hiyyen goke tagalyij
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

²⁷ Be, hurkuñ gor henjbe Yesu beleñ gaha yinyin: "Deñ tumjan nubul teñ busaharnayin. Mata gote merembe hakot asandeb, 'Sipsip doyan al go maymekeb sipsipbe bur gagaw kernayin,' katin hi. Sekaraia 13:7

²⁸ Gega kamenj goyen sopte huwardeb ne wa mehenj hej Galili kwenj," yinyin. ²⁹ Irkeb Pita beleñ, "Al hoyan gabe gubul tinayin gega, nebe epte ma wor po gwha tiyen," yinyin. ³⁰ Irkeb Yesu beleñ, "Fudinde wor po gineñ hime. Hanjka wawuñ tatirok irawa ma irkeya ge wa wawuñ karwore ne niñ helwanj hej, 'Al gobe ma nurd unenj hime,' yawayin," yinyin. ³¹ Gega Pita beleñ, "Geya wor igij kamyen. Go ma wor po gubul tiyen," ineq tareñ po hirinj. Irkeb kadom yago manaj huwardeb tumjan gwaha ala inamij.

Yesu Getsemani hej Al Kurun mere iryin
(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Be, gor mat kun naña denje kura Getsemani ineq hanjende gor forok yeqbe komatmiñ goyen, "Gar keperde doyan nirde hike nebe Al Kurun mere ireñ," yinyin. ³³ Irdeb Pita, Yems, Yonya po yadeb gasun hoyanje kwamij. Goyareb Yesube dufayimiña binyabe kanduk wor po hirinj.

³⁴ Irkeb mel karwo goyen yinyin. "Kanduk kurun wor po mununa. Irkeb kamtek wor po nurhem. Niñgeb gar henj kenkela henjinan ko," yinyin. ³⁵ Gwaha yinenjbe gor mat munj kura sinjir teñ kunjbe megen katenj dokolhon yuguluj teñbe beleñ hoyan kura hi kenem kanduk kurun yeq hitte forok yetek nalu goyen forok ma yewon yeq Al Kurun mere iryin. ³⁶ "Ado, mata budam kurun gabe delgerbe metenej kuram moj. Niñgeb beleñ hoyan kura hi kenem kanduk gayen go ma tewenj. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gigen dufay go po gama irayin," yinyin. ³⁷ Irdeb mulgan hej kun komatmiñ karwo gobe firtinje hike yinyin. Gwahade yinenjbe Pita goyen, "Saimon, bikken ferha gago? Epte ma keperde mun kura doyan hawayin?" ³⁸ Arkup ma yo, irde Al Kurun mere irde ga hayinj. Gogab Satan wanj lom girkeb go ma katayin. Begerbe

wilakjen̄en̄ nurde ha. Gega ulgebe kanduk hej hi,” inyin̄.

³⁹ Irdeb sopte yubul teñ kuñ hanjkapyä Al Kurun̄ mere iryin̄ gwahade po inyin̄. ⁴⁰ Be, mulgan̄ hej wanje mel karwo goyen dukpu hika yirke sopte po firtin̄de hike yinyin̄. Irkeb mel go huwardeb feram̄in̄ goke warga hejbe Yesu goyen gwaha mat kura mere irtæk ma nuram̄in̄.

⁴¹ Gwahade yeneñbe mulgan̄ hej Al Kurun̄ mere irde hinhan gasunde kuriñ. Irdeb funaj mel karwo go hitte wanje, “Huwar-nan! Ep ferde usan̄ hahan̄ niñ. Ne Al Ur-miñ gayen mata buluñ mar haninde nertek nalube gago forok yihi. ⁴² Huwarke kuniñ. Asogoner haninde nertek albe gago bikken̄ waya geb,” yinyin̄.

Wañ Yesu tanaramiñ
(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

⁴³ Gwaha yineñ hikayab Yesuyen komatmiñ kura Yudasýabe Yesu teñ teñ marya goyen wayam̄in̄. Fulenjare niñ bidilaya nukwaya yanarde wayam̄in̄. Go mar gobe pris buda gote karkuwanjmiña Moseyen saba marya irde Yuda marte doyan̄ mar parguwakyä belen hulyan̄ yirkeb gogo wayam̄in̄. ⁴⁴ Be, Yesu asogom̄ haninde kertek al goreb belen wan̄ hejya Yesu tetek mar goyen yinyin̄, “Kun̄ forok yen̄be mata kura tiyen̄ geb. Al kura aman̄ aman̄ irde ulunjde u irmeke nenerbe gog po yen̄ kuñ tenayin̄. Irdeb upsin̄en̄ po tanarde teñ kunayin̄,” yinyin̄. ⁴⁵ Irdeb forok yen̄goyare po Yesu hitte wanje, “Tisa,” inerbe yende pere ird ird matare ulunjde u iryin̄. ⁴⁶ Irdeb al buda gore waj tanaramiñ. ⁴⁷ Gwaha tikeb Yesu komatmiñ kura yen̄ binde hin-hin goreb fulenjare niñ bidilamin̄ mardeb pris buda gote kurunjmiñde meteñ al gote kirmiñ sapa iryin̄. ⁴⁸ Irdeb Yesu beleñ yen̄ tetek mar goyen, “Ne gayen fulenja mar yad kuñ hime geb, gago fulenjare niñ bidilaya nukwaya manan̄ wan̄ nawarnin̄ teñ han̄? ⁴⁹ Nebe denya hugijen̄ hinhet. Al Kurunyen ya balem bana saba tagalde hin-hem. Gega go ma nade hinhan. Goyenbe gojn̄in̄. Al Kurunyen asanđe mere katin̄ hi gwahade po forok yiyyen,” yinyin̄. ⁵⁰ Irdeb komatmiñ yago tumjan̄ Yesu tubul teñ busaharyin̄.

⁵¹⁻⁵² Goyenterbe al foñej kura amil faykek po aw teñ Yesu gama irde hinhan. Goyenbe yen̄ manan̄ mel gore tanarkeb amil goyen gor po afuyañ hejbe kupson̄ busaharyin̄.

Yesube pris buda gote kurunjmiñ diliñde huwaryin̄
(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

⁵³ Be, Yesube pris buda gote kurunjmiñ Kaiafas hitte tukukeb pris buda gote karkuwanjmiña, Yuda marte doyan̄ mar parguwakyabe Moseyen saba marya tumjan̄ gabu iram̄in̄. ⁵⁴ Be, Pitabe Yesu gama irde kuriñ gega, gisaw yarham po hinhan. Irdeb pris buda gote kurunjmiñde ya kurun̄ goyen milgu irtin̄ koya bana gon̄ gabu gasunde hurkuriñ. Irdeb gorbe ya goyen doyan̄ irde hinhan marya tumjan̄ kak kateñ hinhan. ⁵⁵ Irkeb pris buda gote karkuwanjmiña Yuda marte doyan̄ mar tumjan̄ goya gabu irde da misin̄de kura Yesu mayteke kami yen̄ mere sege iram̄in̄. Gega mere miñ igin̄ kura ma kenam̄in̄. ⁵⁶ Gorbe al budam Yesu merem yan̄ irniñ yen̄ usi mere fakaka iram̄in̄. Gega meremj̄ kurun̄ gobe son̄ ala heke miñ kerjelak kura ma forok yirin̄. ⁵⁷ Gwaha teñ kuñ kuñbe al kura beleñ huwardeb usi mere gahade tiyam̄in̄. ⁵⁸ “Al gareb, Al Kurunyen ya balem al haninde irtin̄ gabe upew ureñ. Irdeb nanjähäl karworeb hoyan̄ ireñ. Goyenbe al haninde irtin̄ gahade mon̄, yeke nurtirin̄,” yam̄in̄. ⁵⁹ Gega merem goyen wor son̄ ala hej miñ kerjelak ma forok yirin̄.

⁶⁰ Irkeb pris buda gote kurunjmiñ beleñ gor gabu iram̄in̄ mar dilin̄ mar huwardeb, “Mere ulger irde han̄ gayen kura mun̄ wol ma hawayin̄? Dahade nurde ha?” inen̄ Yesu gusunjan̄ iryin̄. ⁶¹ Gega Yesu gobe haywan̄ ma irde balmiñ po hinhan. Irkeb sopte po gusunjan̄ irdeb, “Ge gayenbe Me-saia, Al Kurun̄ neñ beleñ dolon̄ irde hityen gote Urmiñ?” inyin̄. ⁶² Irkeb Yesu beleñ wol hejbe, “Gwaha, nebe ge yaha gog po. Niñgeb ne Al Urmiñ gayenbe al dejen̄ yan̄ wor po hej Al Kurun̄ sanjñmiñ kurun̄ wor po gote hanin̄ yase beleñ keperdeb kigariñkin̄ faykek hende kateñ himeke nen-nayin̄,” inyin̄. ⁶³ Gwaha inkeb pris buda gote kurunjmiñ goreb Al Kurun̄ sukal ira yen̄ biñ ar yeke ulinjormiñ erek irdeb, “Yingin̄ gwaha yihi geb, danij̄ merem yan̄ irtæk al hoyan̄ niñ nurtek?” yirin̄. Irdeb al buda goyen, ⁶⁴ “Al Kurun̄ sukal ira gab dahade nurde han̄?” inen̄ gusunjan̄ yiryin̄. Irkeb mel goreb binde bulun̄ nurde Yesu goyen kamyeñ wor po yam̄in̄. ⁶⁵ Irkeb kura beleñ meyan̄ irde amil teñ dilin̄ mala teñ hanin̄ buda irde mayde henjyb, “Tagala. Ganun̄ beleñ muguna?” inam̄in̄. Irdeb pris buda gote kurunjmiñde ya goyen doyan̄ irde hanjen̄ mar beleñ tukunjbe usulak tiyam̄in̄.

Pita beleñ Yesu niñ helwan̄ hiriy
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Be, Pitabe pris buda gote kurunjmiñde ya kurun̄ koya beleñ po milgu irtin̄ bana

gon al gabu irde hanjen sawsawa kuruñ kura goyenter hikeyabe pris buda gote kurunjinjinde meten bere kura wayinj.⁶⁷ Yenbe kak katen hinhin. Gwaha ten hikeya bere gore waj kenkela irdeb, "Ge manan Nasaret niñ al Yesuya hinhan," inyin.⁶⁸ Goyenpoga Pita belen helwanj irdeb, "Gebe da niñ yen ha? Neb goke kura yen ha yen ma nurde hime," inenbe gabu gasunj go tubul ten hoyanje kuriñ.⁶⁹ Be, bere goreb Pita sopte po kenenje gor huwarde hinhan mar goyen, "Yesuyen kadom kurabe gago," yinyin.⁷⁰ Irkeb tebañ po helwanj hiriñ.

Be, munj kura hitnjen tenje yen bindere hinhan mar goreb, "Fudinde, gebe Galili niñ al. Ningeb kuramijbe ge gago," inamij.⁷¹ Irkeb huwardeh mere hitem po yirdeb, "Nebe Al Kurunj beleñ nerenj hikeya fudinde wor po dinenj hime. Nebe al goke yen hanj yen ma nurde hime," yinyin.⁷² Irkeb goyare goyen po tatirok wawunj irawa iryin. Irkeb Yesu beleñ, "Tatirok iraw ma irkeya ge wa wawunj karwore ne niñ yen, 'Al gob go ma nurd unenj hime,' yawayin," inyin goyen goke biñ bak yiriñ. Irkeb mata tiyyin goke kanduknej wor po nurde eseñ epte ma tiyyin.

15

Yesu Pailat diliñde huwaryin

(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

¹ Be, wampot wor po pris buda gote karkuwanjinjya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwakya doyan mar tumjan waj gabu irde mere sege irdeb, "Mayteke kami," yaminj. Irdeb Yesu haniñ fere ten Pailat, Roma gabman beleñ ten kerke Israel wayinj doyan al goyen hitte tukamij.² Irkeb Pailat beleñ huwardeh, "Yuda marte doyan al kurunj yen hanj gobe ge gago?" inen gusunjan iryin. Irkeb Yesu beleñ wol henje, "Gwaha, gigen yaha gog po," inyin.³ Be, pris buda gote karkuwanjinj beleñ det budam niñ Yesu goyen mingje iraminj.⁴ Irkeb Pailat beleñ, "Dahade ningeb mere ulger irde hanj kurunj gayen kura mun ma wol hen ha?" inen sopte gusunjan iryin.⁵ Goyenbe go ma haywanj irke kenenje diliñ fot yiriñ.

⁶ Be, Pasoba dula nalu kurunj gwahade goyenterbe Pailat beleñ al koyare hanjen goyen Yuda mar beleñ po denje urkeb uñkureñ kura ten siña irde hiyen.⁷ Goyare goyenbe al kura denjen Barabasya kadom yagoyabe bikkenj Roma gabman asogo irde fulenja ten al gasa yirke kamkeb yade koyare yeraminj goyen hinhan.⁸ Be, nalu goyenter Pailat beleñ mata ten hiyen go gwahade po diri yen nurdeh Yuda mar goyen Pailat gusunjan irniñ yen wayamij.

⁹⁻¹⁰ Be, Pailatbe al budam pris buda gote karkuwanjinj yubul ten Yesu gama irkeb pris buda gote karkuwanjinj beleñ kenenj danij neñ ma gama dirhañ yen nurdeh gogo Yesu niñ iginj ma nurde yen hitte tawayaminj goyen bikkenj yeneñ bebak tiyyin. Ningeb Pailat gore huwardeh, "Denje Yuda marte doyan al kurunj gayen tubul ten dunwoñ yen nurde hanj?" yinen gusunjan yiryin.¹¹ Gega pris buda gote karkuwanjinj beleñ al buda kurunj goyen, "Barabas siña ira innayin," yen biñ yade tukamij.

¹² Be, Pailat beleñ huwardeh, "Be, gwaha yahanj geb, den beleñ Yuda marte doyan al kurunj inen hanj al gayenbe daha ireñ?" yinen gusunjan yiryin.¹³ Irkeb al buda kurunj goreb hokde po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yamiñ.¹⁴ Irkeb Pailat beleñ sopte gusunjan yirdeh, "Da misinjeb gogo yahanj? Da mata buluj tiyuñ?" yinyin. Gega al buda kurunj gore mere nurtek ma haminj. Irdeb hokde wor po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yen tebañ tiyamij.¹⁵ Irkeb Pailat beleñ al buda kurunj goyen gwaha yirmekе bijnde iginj nurnanj yenbe Barabas ten siña irdeb Yesube ten fulenja marmij haninde kiryin. Irkeb tukunj usulak tenje kuruse hende maynij yen tukamij.

Roma gabmanyen fulenja mar beleñ Yesu giwigw irde hinhan

(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

¹⁶ Be, go mar goreb Pailatyen ya kurunj goyen siña kurhan tukunjbe fulenja mar pasi po hoy yirke waj gabu iramij.¹⁷ Irdeb doyan al kurunyen umnjia irhet yen amil umnjam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitinj kura goyen tawanj Yesu hor irde unenje doyan al kurunyen tonanjhor irhet yenbe kañ danđaneñ yan ten tiga ilde tawañ Yesu tonanje misinjen yan po keramij.

¹⁸ Be, gwaha irdeya gab doyan al kurunj turun irde hanjen gwahade irhet yen giwigw irdeb, "Gebe Yuda marte doyan al kurunj. Amanej nurde turun girhet," inen bak mayde epte ma irde hinhan.¹⁹ Irdeb he nukware tonanje mayde tebañ irde meyanj irde Yesu kahañ miñde katen dokolhonj yugulun ten doyan al kurunj palap irde hanjen gwahade irtinj yara irde hinhan.

²⁰ Be, mel gobe gwaha mat Yesu go giwigw irde amil umnjam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitinj kura hor irde unamij goyen tugu teñbe yende amil po sopte hor irde unamij. Irdeb tukunj kuruse hende maynij yen ten siñare kwamij.

*Yesu kuruse hende mayamin
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)*

²¹ Be, goyare goyenbe Sairini niŋ al kura denjembe Saimon goyen tiyuŋ hoyanje mat waŋ Yerusalem kuŋ hinhan. Irkeb fulenja mar belen belen kenenje Yesu faraj urde kuruse tiwi yen pakku iramij. Saimon gobe Aleksandaya Rufusuy naniŋ.

²² Be, mel gore Yesu goyen tukun naŋa denje kura Golgota ineq hanjyende gor tukaminj. (Golgota denje gote minjbe ‘al tonaj kiŋkininje’.) ²³ Gorbe uliŋ misiŋ fal-muk ird irdde niŋ he fimiŋya wain fimiŋya suluk irtin goyen Yesu unamij. Gega go ma niriŋ. ²⁴ Irkeb teŋ kuruse hende kerde kahanjya hanjyä goyen heyä karki yirde nil po teŋ yuramij. Irdeb amilmin yugu tiyamij goyen ganuŋ belen yawaryen yenbe hora wet ma he parwek wet kura det kuldin irtin goyen teŋ yende matare tilin tanaramij.

²⁵ Be, Yesube 9 kilok wampot kuruse hende mayaminj. ²⁶ Irdeb da misiŋde mayke kamyij goyen he parwek kura teŋ gahade kanjbe kuruse tonanje keramij:

YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

²⁷⁻²⁸ Be, go nature goyen po kawe mar irawa kura goyen wor kuruse hende gasa yiramij. Irdeb Yesuyen kurusebe kahalte kerdebe al irawa gotebe kurhan kurhan yeramij.*

²⁹ Be, al goyan fole teŋ kuŋ hinhan gore kenenje biruŋ biruŋ ten, “Be, gebe, ‘Al Kurunyen ya balem goyen pir irde pasi henjbe epte naŋkahal karwore po ireŋ,’ yariŋ go? ³⁰ Ningeb kuruse hende mat gigeŋ tareŋjer katke ginniŋ be,” ineq ayaŋ keramij. ³¹⁻³² Al hoyan belen irde hinhan gwahade goyen po pris buda gote karkuwaniŋya Moseyen saba maryä yiŋgen uliŋ wor huwardeb, “Al ga kennaj ko. Al hoyanje faran yurde hiyen. Munaj yiŋgenbe epte moŋ. Yenbe fudinde Israel marte doyan al kuruŋ Mesia kenem mal po kuruse hende mat kati. Irke kenenje fudinde wor po yen nurtek,” inen giwgiw irde ayaŋ kerde epte ma tiyamij. Irkeb Yesu bindere hinmaryum al irawa kuruse hende gasa yiramij gore wor gwahade po inaryum.

Yesu kamyij

(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

³³ Be, kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal wor po hekeb megeŋ kurun gabe kidoma belen po alu urke kuŋ kuŋbe 3 kilok wawuŋbana hirin. ³⁴ Be, 3 kilok wawuŋbana hekeb Yesu belen hokde po Al Kurun goyen, “Eloj, Eloj,

Lama Sabaktani!” inyin. Gote minjbe “Al Kurunyen, Al Kurunyen, daniŋ nubul taha!”

³⁵ Irkeb al goyan huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia hoy ira go nurnanj,” yamij. ³⁶ Goyen nurdeb al kura kup yen kuŋ amil erek irdeb tukun wain fimiŋya mukkuweŋ bana goŋ duk irdeb kutumde taw irdeb tawanj, “Nawa!” inenbe, “Be, Elaia belen waŋ faraj urde teŋ kerke katyen daw niŋje, mekerke keneŋ hiniŋ,” yirin. ³⁷ Be, Yesu gobe uliŋ misiŋ kurunj wor po katenj, “Woy!” yenbe yayenja funaj, “Ha!” irdeb kamyij. ³⁸ Irkeb goyare po Al Kurunyen ya balem bana amilbe hende mat kahalte po erek yen katenj iraw haryum. ³⁹ Be, fulenja marte doyan almiŋbe Yesu dilin mat henj Yesu mere teŋ daha mat kamyij goyen kenenje, “Fudinde, al gabe Al Kurun Urmin!” yirin.

⁴⁰ Be, goyarebe bere buda kura gi-saw mat huwarde keneŋ hinhan. Bere gobe Galili mat Yesu gama irde Yerusalem wayamij. Makdala niŋ Mariaya Yosesya Yems dirnjenyat miliŋ Maria, irde Salome manaj gor hinhan. ⁴¹ Bere karwo gabe Yesu Galili hinhinyabe gama irde faraj urde dawet kuraj nurde hikeb uneŋ hanjen bere go goyen.

*Yesu mete tiyamij
(Matiyu 27:57-61; Luk 23:50-56; Yon 19:38-42)*

⁴² Be, Yesu kamyij nalu gobe Sabat nalu goke gitik teŋ teŋ nature kamyij. Nalu gobe Gitik teŋ teŋ Nalu ineq hanjen. Be, Yesu kamyij goyen wawuŋbanamijdebe, “Henj ga ma Sabat nalu hewen tiya go,” yen nurdeb ⁴³ Arimatea niŋ Yosep belen Yesu hakwam teke al hoyan belen al gobe Yesu gama irde hiyen al kurabe gogo yen buluŋ nurde untek goke ma nurdeb Pailat hitte kun Yesu hakwam teŋ teŋ niŋ gusuŋaŋ iryin. Yenbe tiyuŋ doyan mar gabu irde hanjen goyen bana niŋ al. Al budam belen nurd uneŋ hanjen. Yiŋgenbe Al kuruŋ belen alya beryamij doyan yird yird nalu goke doyan henj hiyen. ⁴⁴ Be, Yosep gore gusuŋaŋ irkeb Pailat Yesu kama mere goyen nurdeb dinoŋ kok yiriŋ. Irdeb fulenja marmiŋde doyan al niŋ keya heke wakeb, “Yesube bikkenj kama?” ineq gusuŋaŋ iryin. ⁴⁵ Irkeb al goreb, “Fudinde, gwaha tiya,” inke Pailat belen nurdeb Yesu hakwam goyen Yosep tubul teŋ unyiŋ. ⁴⁶ Irkeb Yosep gobe kadomya kuŋ amil fayken damu teŋ tawanj Yesu hakwam goyen faran teŋbe mala teŋ tukun al hakwam yerd yerd niŋ horabok taltiŋ bana goŋ keramij. Irdeb hora kuruŋ goyen karj karj irdeb tukunj horabok mohon pet

* **15:27-28:** Asan hoyanjebe gahade hi: 28 Kame mata gwahade fudinde forok yiyyen yenbe Al Kurunyen asande gahade katinj hi: “Yenbe mata buluŋ maryä kamyij.”

tiyaminj. ⁴⁷ Makdala niŋ Mariaya Yoses milin Mariayabe Yesu hakwam goyen gor kerhan yen kenaryum.

16

Yesu kamyijde mat huwaryij

(*Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10*)

¹ Be, Yuda marte usaŋ nalu, Sabat go hubu hekeb Makdala niŋ Mariaya Yems milin Mariayabe Salomeya gobe Yesu kamyij hakwam goyen sam irtek yen he fimiŋ kura hamin igin mun goyen damu tiyaminj. ² Irdeb fay urke Sande wampot mun naŋa pirk irkeyabe horabok bembare kwaminj. ³ Kun heŋyabe, "Horabok mohoj pet titiŋ hora kurun gobe ganuj beleŋ kaŋ kaŋ irde siŋa ireŋ tiya?" yen kadom gusuŋaj gird tiyaminj. ⁴ Gega hurkun heŋyabe horabok bembamohonde naŋkenjebe hora kurun wor po goyen bikken teŋ siŋa irtiŋ kenamiŋ. ⁵ Gwahade kenenjebe kun forok yen horabok bana hurkunbe al foŋen kura ulinhor faykek manaj yase beleŋ mat keperde hikeneŋbe kafura haminj. ⁶ Irkeb al goreb, "Kafura heŋ ma. Nasaret niŋ al Yesu kuruse hende mayke kamunj goke wayhaŋ gobe gar ma hi. Yenbe bikken huwara. Keraj gasundebe hubu ga kennanj. ⁷ Ningeb kunjbe komatminja Pitaya yeneŋ momonj yirnaj. Yesube yiŋgen yiyuŋ gwahade po, yen wa meheŋ heŋ Galili kuyen. Gor gab kennayinj," yinyinj. ⁸ Irkeb bere gobe kafura heŋ barbar yen kukuwamjenj nurdeb horabok bembamata mat kateŋ siŋare heŋbe busaharde kwaminj. Gega kafura heŋbe mata kenamiŋ goke al kura ma momonj yiramiŋ.

Yesu beleŋ komatmiŋ hulyan yirdeb Al Kuruj hitte hurkuriŋ

[⁹ Be, Yesu wampot muŋ huwaryij goya goyen haŋkapyabe Makdala niŋ Maria diliŋde wa forok yirinj. Yenbe uŋgura 7 ketal urtiŋ hinhan goyen Yesu beleŋ sope irke igin hirinj bere go goyen. ¹⁰ Be, bere go Yesu keneŋ mulgaŋ heŋ kunjbe Yesu gama irde hanjen marya Yesu kamyij gote dolonjde heŋ esen hinhan marya goyen momonj yirinj. ¹¹ Gega mel gobe bere gore, "Yesube kamunjde mat huwara. Irke kenhem," yinyinj go nurdeb fudinde yen ma nuramiŋ.

¹² Be, go kamereb Yesube komatminj irawa kura Yerusalem tubul teŋ tiyuŋ hoyanje kun hikeya al hoyan yara heŋ yen hitte forok yirinj. ¹³ Forok yeke keneŋ bebak teŋbe mulgaŋ heŋ kun kadom yago momonj yiraryum. Gega yenbe irem gore

yaryum goyen manaj fudinde yen ma nuramiŋ.

¹⁴ Be, go kamereb Yesu yiŋgen komatminj 11 goyen ya bana heŋ dula teŋ hikeya forok yirinj. Forok yenbe al beleŋ huwaryij kamere keneŋ momon yirke ga tonaj tarenj irde usi tahanj yen nurde wasak po tiyaminj mar goyen goke yineŋ ten saba yiryinj. ¹⁵ Irdeb, "Kuŋ naŋa kuruj al hikewa goyen bana ne niŋ yitiŋ mere igin gayen tagalde momonj yirde tukunayinj. ¹⁶ Al kuruj baran gayen fudinde yen dufayminj saŋinj irde baptais tenayinj mar gobe Al Kuruj beleŋ yumulgaj tiyyen. Gega al gwaha ma tinayinj mar gobe Al Kuruj beleŋ merem yan yiryenj. ¹⁷ Ne niŋ dufayminj tarenj irnayinj mar gobe Al Kurujyen tarenđe mata tiŋej gahade teŋ hinayinj: deňner uŋgura yakira teŋ hinayinj, naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kuruj mere irde hinayinj, ¹⁸ haninjde kunere duwi yanarke yisinyayinj gega go ma kamnayinj, fe det bulun minyan nene kamtek goyen nenayinj gega go ma kamnayinj. Irdeb al gore garbam mar haninj yerde yuneŋ Al Kuruj gusuŋaj irkeb iŋin henayinj," yinyinj.

¹⁹ Be, Doyan Al Kuruj Yesu beleŋ mere yiryinj go kamereb Naniŋ Al Kuruj beleŋ tumulgaŋ tike hurkunj al deňjem yan heŋ haninj yase beleŋ kipiryinj.

²⁰ Be, go kamereb Yesuyen komatminj beleŋ kuŋ yen ge yitiŋ mere igin goyen naŋa al hikewa kuruj gayen bana tagalde tukaminj. Gwaha teŋ hikeyabe Doyan Al Kuruj beleŋ komatminja heŋ meten teŋ mel gore mere teŋ hinhan goyen fudinde yen nurd nurd niŋ teŋbe mata tiŋej turljun yan kurayen kurayen goyen manaj forok yirde hinhin.]

Luk Luk beleñ Yesu niñ yitiñ mere iñj kayyin

*Yesu niñ yitiñ mere fudinde Luk beleñ
Tiofilus hitte kayyin*

¹⁻² Be, doyañ al Tiofilus, nebe Yesu niñ momon gireñ tihim. Be, al kurabe Yesu beleñ metenmiñ miñ urde meten teñbe kuj kuj pasi iryin goyen yenja diliñde wor po keneñ hinhan geb, asanje goyen kayamij. Irde kamebe al kura yen niñ tagalde tukuj hinhan mar gore wor baranmiñ asanje kayamij. Munaj kurabe mohonde tagalamiñ. Al budam hoyan wor gwahade goyen po Al Kurun beleñ mata gwahade forok yiyyen yirin goyen neñ hitte forok yekeb dahan mat kura basan heñ tagalnij yen kurut yen hinhan, irde gayenter wor gwahade po teñ hanj. ³ Niñgeb nebe dahan mat mat kuj Yesu go forok yirin, irde gor mat kuj mata teñ meten teñ hinhan kurunj goyen tumjan nigen keñkela utma teñ tukumiñ. Irde nigen bebak teñbe ge wor ne nurmiñ gwahade nurwoñ yenbe baraj goyen minde mat forok yen kuj buminde hirin goyen gago kañ gunen tihim. Gwaha tiyenbe iñj yen nurde hime. ⁴ Gogab Yesu niñ mere momon girde hike nurde hayen goyen fudinde yen nurayin.

*Al Kurunyen miyon beleñ Yon Baptais
kawan hiyyen goke tagalyin*

⁵ Be, Yudia nañare niñ doyan al kurun Herot hinhan goya goyenterbe Al Kurun dolon ird ird mata doyan al kura hinhan. Denjembe Sekaraia. Asembe Abaisa. Abaisa gobe Al Kurun dolon ird ird mata doyan irde hinhan. Niñgeb asem yago kamekkenj wor mata goyen po teñ hinhan. Sekaraia berembe Elisabet. Elisabetbe Aronyen minde mat watinj. Aronbe hanjkapyar wor po Al Kurun beleñ yen dolon ird ird mata doyan marte kurunjmin iryin. ⁶ Be, ire unja gobe Al Kurunyen mereya matayabe keñkela po gama irde henje ulinje mere miñmoy hinaryum. Al Kurun beleñ wor huwak po yeney hinhan. ⁷ Gega berembe niña geb, dirij kura ma besa irde hinhan. Dulin heñ kuj kuñbe tumjanđe alik wor po haryum.

⁸ Be, Al Kurun dolon ird ird mata goyen Liwai mar miñ hoyan hoyan beleñ meten teñ hinhan. Niñgeb Abaisayen minde niñ marte nalu forok yekeb yen beleñ gabu irdeb tonaj heñ meten teñ hinhan. Niñgeb Sekaraia manaj gor heñ meten teñ hinhan. ⁹ Be, mel go gwaha teñ heñyabe ganuj beleñ Al Kurunyen ya balem bana gon gasuj himam bana hurkuñ det hamjen

yan kumga teñ dolon iryen yenbe yende matare tilin tanaramij. Irkeb Sekaraia denjembe harkeb gasuj himam bana gon hurkuñ. ¹⁰ Irde det hamjen yan kura insens goyen kumga teñ Al Kurun dolon irde hikeyabe al siñare hinhan marbe tumjan Al Kurun mere irde hinhan.

¹¹ Be, Sekaraia gore gasuj himam bana gon heñ alta diliñ mar huwarde det hamjen yan goyen kumga teñ hikeyabe Al Kurunyen miyon kura alta gote yase beleñ mat forok yen huwarde hinhan. ¹² Irkeb Sekaraia beleñ miyon go keneñbe kafura wor po heñ barbar yirin. ¹³ Gega Al Kurunyen miyon gore, "Sekaraia, kafura heñ ma yo. Al Kurunbe dirin niñ gusunjan irde hinhan goyen bikken nuryin. Niñgeb berge Elisabetbe dirin al dirin kura kawañ kiryen. Irkeb denjembe 'Yon' inayin. ¹⁴ Irde beger matbe yen ge iñj wor po nurde amaj hawayin. Al budam wor amaj henayin geb. ¹⁵ Yenbe Al Kurunyen diliñde denem yan wor po hiyyen. Irde bikken Al Kurun beleñ metenmiñ kurun kura iryen yen basina iryin geb, wainya fe tarenya ma nene hiyen. Dirin gobe milin bijde hikeya Holi Spirit beleñ ketal urdeb hiryonmiñ iryin. ¹⁶ Yen beleñ gab Israel mar budam Al Kurun harhok umamij goyen yumulgan teñ Al Kurun hitte yukuyen. ¹⁷ Kame Doyañ Al Kurunjinin wayyen goke teñbe Yon wa meheñ heñbe Holi Spirityen tarende bikken Al Kurunyen mere basan al Elaia beleñ meten kurun teñ hinhan goyen tarende meten teñ hiyen. Al saba yirde hikeb nurdeb nanij yago beleñ diriñmiñ ge biñ mulgañ heñ hinayin. Irde Al Kurunyen mere bada heñ go ma nurhet nurhet teñ hinayin mar goyen saba yirke Al Kurunyen dufay gama irde huwak henayin. Alya bereya kurun gobe Yon beleñ gwaha mat saba yirke dufaymin bek yenayin. Irkeb yen kamereb Doyañ Al Kurun wañ mere tike goyen nurtek yen ga hinayin," inayin. ¹⁸ Gwaha inkeb Sekaraia goreb, "Nebe alik wor po. Berne manaj dirin kawan kertek nalube hubu hirin geb, dahan matbe mere gayen fudinde ninha yen nuren?" inen gusunjan iryin. ¹⁹ Irkeb miyon goreb gaha inayin: "Nebe Gebril. Al Kurun diliñ mar hime geb, yen beleñ po nad nerke kateñbe mere iñj yen beleñ alya bereyamin yumulgan teñ teñ gayen gago momon girde hime. ²⁰ Irde Al Kurun beleñ mata goyare forok yiyyen yen nalu kiryin goyen momon girmekke ga gebe usi yen surha. Niñgeb mohonge katyen. Irdeb hanjkä mat kuj kuñbe mata ginhem goyen forok yeke gabe sopte mere tiyayin," inayin. ²¹ Goyare goyen Sekaraia gobe gasuj himam bana gon mat aranej ma katkeb al siñare hinhan mar gore doyan hemaj

hemantebé, "Al gabe daha kura teñ aranç ma kateñ hi?" yen kukuwamjen nuramij. ²² Be, Sekaraia go sinjare katenbe mere ma yiryin. Mere titek epte moñ geb, hanij beleñ po tuñjan yirde hiké keneñbe, "Al ga gasuñ himam bana goñ henja mata kura forok yeke kena," yen nuramij. Sekaraia gobe mohon kattin gwahade po hinhiñ.

²³ Be, metenjemin gor hubu hekeb Sekaraia gobe mulgañ hen tiyuñmijde kuriñ. ²⁴⁻²⁵ Hitnjen tenbe berem Elisabet goyen biñ hiriñ. Irdeb, "Dirinjem moñ henjaþe memyak nurde himyen. Gega Al Kuruj beleñ buniñen nurd nunke gago dirinjem yan hihim. Ningeb memya ma hewen," yen amanjen nuryin. Irde gagasi 5 gayen yamiñde po heñ wilwul ma teñ hinhiñ.

Al Kurunyen miyon beleñ Yesu kawaj hiyyen yen Maria momoñ iryiñ

²⁶ Be, Elisabet go biñ hiriñ goyen kuj kuj gagasim 6 hekeb Al Kuruj beleñ miyonmiñ Gebriel teñ kerke Galili nañá bana goñ niñ taunde Nasaret kuriñ. ²⁷ Kunbe bere fonjen kura alya ma hitin hitte forok yiriñ. Bere gobe al kura denjem Yosep beleñ tiyyen yen mekerd untin hinhiñ. Yosepbe bikken Israel marte doyan al kuruj Dewityen mijde mat watiñ. Bere fonjen Yosep niñ mekerde untin hinhiñ gote denjembe Maria.

²⁸ Be, Al Kurunyen miyon go yen hitte kuj pere irdeb, "Gebe Al Kuruj beleñ igin wor po nurde gunen hi. Yenþe kenkela doyan girde hi," inyin. ²⁹ Irkeb mere go nurde, "Daniñ geb bere kuruñ denjem yan mere irde pere irtiñen nira?" yen kandukjenen nurde meremij goke kukuwamjen nuryin. ³⁰ Irkeb miyon goreb, "Maria, kafura heñ ma yo. Al Kuruj beleñ igin wor po nurd gunen hi. ³¹ Ningeb bege yan heñþe dirinj al dirinj kura kawan kerayin. Irdeb denjembe 'Yesu' inayin. ³² Yenþe al denjem yan wor po hiyyen. Irde Al Kuruj tonnenj yan wor po, det kuruj gayen yiriñ al gote Urmij innayin. Yenþe bikken asem Dewit beleñ Israel mar goyen doyan yirde hinhiñ al gwahade goyen po, Al Kuruj beleñ yende alya bereya gote Doyan Al Kuruny়ij iryen. ³³ Irkeb Al Kurunyen alya bereya Yekopyen dirñen weñ goyen huginen doyan yirde hitien. Hubu ma wor po hiyyen," inyin. ³⁴ Gwaha inkeb Maria beleñ wol heñþe, "Nebe fonjen wor po, alya ma hitin. Gega daha matbe ge yaha goyen forok yiyyen?" inyin. ³⁵ Irkeb miyon gore, "Moñ, Holí Spirite ge hitte katyen. Irke Al Kuruj tonnenj yan wor po det kuruj gayen yiriñ al gote tareñbe ge hitte katyen. Irkeb dirin kawan kerayin. Dirin gobe Al Kuruj hitte mat wayyen ningeb, yenþe mata buluñ miñmoñ, al wukkek wor po hiyen. Goke

tenþe dirinj gobe Al Kurunyen Urmiñ wor po ineq hinayin. ³⁶ Be, nononje Elisabet niñ nura. Yenþe alik buluñ wor po, epte ma dirinj kawan kertek gega, biñ yan hi. Gabe gagasim 6 hihi. ³⁷ Ningeb Al Kuruj dilinđeb det kura metenjen ga moñ," inyin. ³⁸ Gwaha inkeb Maria gore, "Nebe Doyan Al Kurunyen metenjere po. Ningeb dahan kura nire yenþe igin ala, yen nura gwahade po niryen," inyin. Be, gwaha inkeb Al Kurunyen miyon go Maria tubul teñ kuriñ.

Maria kuj Elisabet kiryij

³⁹ Be, Al Kurunyen miyon beleñ mere iryin go kamereb Maria gobe mere goyen kenkela bebak tiye yen gitik teñþe aranjen po nononjiñ Elisabet hitte kuriñ. Yenþe Yudia nañare niñ dugu bana goñ taun kura gor hiyen geb gor po kuriñ. ⁴⁰ Kunj Sekaraianen yare forok yen Elisabet keneñbe pere iryin. ⁴¹ Irkeb pere iryin goyen Elisabet beleñ nurkeb dirinj Elisabet biñde hinhiñ gore dirkuk tiyyin. Goyare goyenbe Holí Spirit beleñ Elisabet ketal uryiñ. ⁴² Irkeb nononjiñ Maria go kawan po gaha inyin: "Gebe Al Kuruj beleñ guram girde igin igin wor po giryen. Ningeb gebe bere hoyan yara moñ. Irde dirin teñ besa irayin goyen manan Al Kuruj beleñ guram irde igin igin iryen! ⁴³ Da mata igin goyen timekeb Al Kuruj beleñ ne niñ amanjen nurd nunenþe Doyan Al Kurunjner milij gare ne hitte waya! ⁴⁴ Ge beleñ wañ pere nirkeb goyare po dirinj bener hi gare aman heñ dirkuk tiya. ⁴⁵ Gebe Al Kuruj beleñ mata kame forok yiyyen goke momon girun goyen fudinide yen dufayge tareñ iran. Ningeb Al Kuruj beleñ ge niñ amanjen nurd gunyen!" inyin.

⁴⁶⁻⁴⁹ Irkeb Maria gobe gaha yiriñ: "Nebe Al Kurunyen metenjere po, denjem moñ. Gega ne niñ nurdakala nirde hiyen. Ningeb Doyan Al Kurujbe denjem turñen yan irde hime.

Irde Al Kuruj, Numulgañ teñ teñ Al goke bener mat amanjen wor po nurde unenj hime.

Al Kuruj sanjñ minjan beleñ ne hitte mata kuruj forok yiriñ.

Ningeb gayenter mat kuj kuj al kame kame forok yen hinayin goreb ne niñ yen,

"Yenþe Al Kuruj beleñ amanjen wor po nurd unyin," yen hinayin.

Al Kuruj po ga turñen yan wor po.

⁵⁰ Al Kurujbe yen palap irde hañ mar goyen buniñen nurde yunen hiyen. Yenþe al kame kame forok yen palap irde hinayin goyen wor gwahade po yirde hiyen.

⁵¹ Yerjbe tarej minyaŋ geb, haniŋde meten karkuwaj karkuwaj teŋ hinhan gwahade teŋ hiyen.

Irde al kura mar dufayminde neŋ po ga iŋiŋ yen hanj mar goyen gasa yirde yakira tike bur yen kuj hinayin.

⁵² Yerjbe megen niŋ doyan mar karkuwaj, 'Nen po ga iŋiŋ,' yen hanj mar goyen denem moŋ yiryen.

Gega al yingŋ turun ma yirde han marbe denem yan yiryen.

⁵³ Yerjbe al kura tareŋnininde epte ma meten titek yen hanj mar goyen faraq yurde iŋiŋ iŋiŋ yirde hiyen.

Munar sanjiŋnininde epte meten titek yen hanj mar gobe uliŋ uliŋ yakira teŋ hiyen.

⁵⁴⁻⁵⁵ Be, bikken Al Kurunjbe asininiŋ Abrahama foŋenmiŋ yagoya hitte biŋa teŋ hinhan.

Yerjbe mel go bunijen yirdeb biŋa teŋ hinhan goyen goke biŋ sir ma yen hinhan.

Ninjeb Al Kurunjbe meten marmiŋ Israel mar goyen hugiŋen bunijen nurde yunenjbe faraq yurde hiyen," yiriŋ.

⁵⁶ Be, Maria go gagasi karwo gwahade Elisabetya heŋbe mulgaŋ heŋ tiyuŋmunde kuriŋ.

Yon Baptais kawaŋ hiriŋ

⁵⁷ Be, Elisabet diriŋ kawaŋ kerd kerd nalum forok yekeb diriŋ al diriŋ kawaŋ kiriyin. ⁵⁸ Irkeb Elisabet gote taynenja al buda taunde gor hinhangore mere momoniŋnurde, "Doyan Al Kurunj belen bunijen nurd unuŋ geb, gogo diriŋ kawaŋ kera," yenbe tumŋaj aman hamin.

⁵⁹ Be, diriŋ go kawaŋ hiriŋde mat kuj naŋa fay 8 hekeb guba yen unniŋ yen wayamin. Irdeb guba yen unenjbe denembe naninj go po deňe eke kiriŋ yamin. ⁶⁰ Gega mere go nurde miliŋ belen huwardeb, "Moŋ, denembe Yon intek," yiriŋ. ⁶¹ Irkeb mel gore wol henjbe, "Geya almegeyat taytiŋiŋ yago kura deňe gwahadem moŋ!" inamin. ⁶² Irdeb naninj wor haninj turjande po, "Urge denembe ganuŋ?" yen gusunjan iramin. ⁶³ Irkeb Sekaraia gore wol heŋ urmuŋ deňe kaye yen haninj turjande po kaj kajnde niŋ he parwek niŋ yinyin. Irkeb tawaŋ unkeb go hende, "Denembe Yon," gwahade kaiyin. Irkeb al buda kurun gor gabu iraminiŋ goyen dilin fot yamin. ⁶⁴ Irkeb goyare po Sekaraia go melak hipirken heke mere tiyyin. Irdeb Al Kurunj niŋ amanenj nurde turun iryin. ⁶⁵ Gwaha tikeb al buda tiyuŋ goyenter hinhan mar gobe dinonj kok yamin. Irdeb mata kurun yenaminiŋ go tagalde tukukeb taun Yudia naŋare niŋ

dugu bana hinhan gor niŋ mar beleŋ mere momonj goyen nurde tukutinj ala tiyamiŋ.

⁶⁶ Diriŋ goke Al Kurunj beleŋ doyan irde hinhan geb, al tumŋaj mere go nuraminiŋ marbe mata kurun goke dufay po heŋ hinhan. Irde, "Dirin go kuj kurun heŋbe al dahade hiyen?" yen kadom gusunjan gird teŋ hinhan.

Sekaraia beleŋ kame mata forok yiyyen goke tagalyin

⁶⁷ Be, Yon naninj Sekaraia go Holi Spirit beleŋ waŋ ketal urkeb kame mata forok yiyyen goke gaha yiriŋ:

⁶⁸ "Israel marte Al Kurunjbe Doyan Al Kurunj.

Yen beleŋ waŋbe alya bereyamin kidoma bana mat yinjeŋ hitte yumulgan tiyyen.

Ninjeb yen po ga amanenj nurde uneŋ turun irde hitek.

⁶⁹⁻⁷¹ Yerjbe bikken mere basaŋ marmiŋ yinke meremiŋ basaŋ heŋbe,

'Al Kurunj beleŋbe buluŋ nurd duneŋ asogo dirde hanj marte yufukde mat dumulgan tiyyen,' yineŋ asininiŋ yago momonj yirde hinhan.

Ninjeb Al Kurunjbe yinjeŋ yen hinhan gwahade goyen po,

neŋ dawartek al tarej minyaŋ wor po goyen* meten almiŋ Dewityen minde mat forok irde dunyen.

⁷²⁻⁷⁵ Al Kurunjbe asininiŋ yago bunijen nurde yunenj hinhan.

Goke tenjbe hanjkaŋpa asininiŋ Abraham hitte gahade biŋa tiyyin:

'Israel marbe asogom yufukde mat yawaren.'

Irkeb kafura ma heŋ ne dolon nirdé hinayin.

Hinayin kurun goyenbe tumŋaj delner wukken wor po, huwak po heŋ gab dolon nirdé hinayin,' yiriŋ.

Al Kurunjbe asininiŋ yago hitte biŋa tarej wor po gwahade teŋ hinhan goyen biŋ sir ma yen hiyen.

⁷⁶ Be, urne Yon, gebe Al Kurunj tonnej yaŋ wor po beleŋ mere basaŋ almiŋ giyreŋ.

Irkeb ge wa meheŋ heŋ Doyan Al Kurunj wayyeŋ yitiŋ goke beleŋ kerayin.

⁷⁷ Ninjeb gebe dahan mat Al Kurunj beleŋ yende alya bereyat mata buluŋ halde yunenjbe yumulgan titek belnenj goyen yikala yirde hayin.

⁷⁸ Al Kurunjbe biŋde mat wor po bunijen nurde duneŋ hiyen.

Ninjeb Doyan Al Kurunj goke kame nen hitte wayyen.

* 1:69-71: Hiburu merere katinj asanđebe, "bulmakaw hirkam" gwahade katinj hi. (Liwi 4:7,18,25)

Yen wayyen goreb naŋa fay urke wuk yen tuka go gwahade diryen.

⁷⁹ Ningeb yen beleŋbe al kidoma bana hen mata bulun teŋ Al Kurun dilinjde kamtiŋ mar goyen Al Kurun dirjen wen hen heŋ beleŋ goyen yikala yirde hiyen.

Irdeb bininiŋ kamke iginj hen heŋ beljenđe gor dukuyen,” yiriŋ.

⁸⁰ Be, Sekaraia urmiŋ Yon gobe binđe mat Al Kurun niŋ hekken wor po nurdyu nurdyu kuruj hiriŋ. Irdeb sawsawa po kuruj naŋa bana kuriŋ. Kun goŋ hen heŋbe nalu untiŋde gorbe metenŋmij miŋ ure yen Israel mar dilinjde forok yiriŋ.

2

Yesu kaway hiriŋ nalu

¹ Be, goyarebe Ogastus beleŋ Roma gabmanyen doyaj al kuruj Sisar hinhin. Be, al gore meten marmiŋ gaha yinyiŋ: “Ne beleŋ naŋa doyaj yirde hime bana kurunj goyen alya bereya denjem yawarnayiŋ. Irke gab teksbe dahade forok yiyyen yen nurtek,” yinyiŋ. ² Be, Al kapyan hen heŋ mata gobe tiŋen gogo po ga tiyamij. Goyareb Kviriniusbe Siria naŋare niŋ doyaj al kuruj hiskeya al kapyan hen heŋ mata goyen forok yiriŋ. ³ Irkeb Roma gabman beleŋ naŋa doyaj yirde hinhin bana goŋ niŋ mar gobe taunminyaj taunminyaj deňniniŋ yirniŋ yen kwamij. ⁴ Ningeb Yosephe Galili naŋare niŋ taun Nasaret matbe Yudia naŋare niŋ taun Betlehem kuriŋ. Yenbe Dewityen minde niŋ al ningeb, Dewityen taun Betlehem inen hanjyende gor kurij. ⁵ Mariabe Yosep mekerd unamiŋ geb, tumlaŋ deňdere yerye yen kwaryum. Goyen natureb Maria go dirin kawaŋ kertek binde hiriŋ. ⁶ Betlehem gor hiskeye dirin fulgan hiriŋ. ⁷ Gorbe ya kura al gisaw niŋ wanj damu teŋ ferd ferd ya goyen makin hen tukamij. Ningeb gor kura hen dirin kawaŋ kertek moŋ hiriŋ. Irkeb al wan ja damu teŋ ferd ferd ya kura gote yufuk bana, dapŋa yerde hanjyen gasunđe gor kun urmiŋ matalinj kawaŋ kiryin. Irdeb sope irde teŋ amil po mala tiyyiŋ. Irde tenbe dapŋa beleŋ yamuŋ nene hanjyen koroj yara kurunj goyen bana goŋ tubulŋaŋ tike hinhin.

Sipsip doyaj mar beleŋ Yesu kaway hiriŋ goyen nuramij

⁸ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen wawuŋbe sipsip doyaj mar kura sipsipmij taun siŋare doyaj yirde hanjyen gwahade teŋ hinhan. ⁹ Irke Al Kurunyen miyon yen hitte forok yeke Doyaŋ Al Kurunyen sanjiŋ turŋun yan

goyen hulsi yara heŋ naŋa timiytiŋen ten milgu yiryin. Irkeb kafura wor po hamij.

¹⁰ Gega Al Kurunyen miyon beleŋ, “Kafura heŋ ma yo. Nebe mere iginj megen niŋ mar beleŋ nurde aman hetek mere goyen momon direŋ tihim geb. ¹¹ Hanjkabe deŋ gayen Al Kurun hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al goyen Dewityen taun Betlehem gor kawan hihi. Yenbe Mesaia, Doyaŋ Al Kurun. ¹² Ningeb dirin go kinniŋ yen kunbe amil po mala titiŋ dapŋa beleŋ yamuŋ nen hanjyen koroj yara kuruj bana goŋ hike keneŋ gab mere momon dira go gobe gago yen nurnayiŋ,” yinyiŋ. ¹³ Gwaha yinkeb goyare po Al Kurunyen miyon budam wor po forok yen kadom goya heŋbe Al Kurun niŋ amanen nurde turun irde,

¹⁴ “Al Kurun tareŋmij kurunj wor po go gab turun irde isoka irniŋ.

Munaj megen niŋ mar Al Kurun beleŋ amanen nurde yunen hi gobe biŋ kamke ga hinayiŋ,” yamiŋ.

¹⁵ Al Kurunyen miyon go gwaha tenbe yubul teŋ Al Kurun hitte mulgaŋ hamij. Irkeb sipsip doyaj mar goreb, “Betlehem kunij. Irde Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere dira go kun kinniŋ,” yamiŋ. ¹⁶ Irdeb aran po Betlehem kunbe Yosepya Mariaya yenamin. Dirin hanjkapok gobe dapŋa beleŋ yamuŋ nen hanjyen koroj yara kurunj bana goŋ hike kenamij. ¹⁷ Keneŋbe dirin goke Al Kurunyen miyon beleŋ yinyiŋ goyen taunde gor niŋ al hoyaj wor momon yirde tukamij. ¹⁸ Irkeb mel gote mere go nurdebur hukunkat tiyamij. ¹⁹ Munaj Mariabe sipsip doyaj mar beleŋ mere tiyamij kurunj goyen teŋ binđe kerde goke huginen dufay hen hinhin. ²⁰ Be, sipsip doyaj mar go kunbe Al Kurunyen miyon beleŋ yinyiŋ gwahade po kenamij geb, mulgaŋ hen heŋyabe Al Kurun niŋ amanen nurde denjem turŋun yan irde kasor irdya kwamij.

Yesu go Al Kurun niŋ unaryum

²¹ Be, kawaŋ hiriŋde mat kun naŋkahal 8 heke Yuda marte tikulare guba yen unen denjembe Yesu inaryum. Denje gobe Yesu goyen milinj binđe ma forok yekeya Al Kurunyen miyon beleŋ denje urde unyiŋ.

²²⁻²³ Be, Maria go dirin kawaŋ kiryiŋ goyen kun ig uliŋ titek hekeb Moseyen saba gama irde wuk yen yen mata* tiye yenbe Yerusalem kwaryum. Goya goyenbe Al Kurunyen saba asandibe, “Al dirin matalinjbe ne niŋ nuneŋ hinayiŋ,” yiriŋ geb, go po gama irye yen Yesu manan teŋ kwaryum. ²⁴ Ire unja gobe Moseyen saba gama irdeb Maria ig uliŋ teŋ teŋ ge teŋbe kalyiŋgi irawa gwahade kura yukuŋ Al Kurun dolon

* ^{22-23:} Moseyen sabarebe bere kura dirin kawaŋ kerde wawuŋ 40 heke gab Al Kurunyen ya balemde kun ig uliŋ tiyyen gwahade katin hi. (Liwai 12:2-8)

ird ird mata doyan mar yunyeke kumga tinayin yenbe Yerusalem kwaryum.

²⁵ Be, Yerusalem gorbe al salannen kura hinhin. Denjembe Simeon. Yenbe Al Kurun diliinde al huwak po hen Al Kurunyen mata kenkelə gama irde hinhin. Yenbe Holi Spirit ketal urtiñ hiyen. Simeonbe Israel mar kanduk bana hanj goyen daha naŋa gab Al Kurun beleñ faran yuryen yen doyan hen hinhin. ²⁶ Yenbe Holi Spirit beleñ hakot, "Gebe delge hikeya po Al Kurunyen Mesaia forok yeke kenayin," inyin. ²⁷ Ningeb ire unya gore Moseyen saba gama irde gwaha gwaha tinayin yitin goyen tiyye yen Yesu ten Al Kurunyen ya balemde kwaryum goya goyenbe Holi Spirit beleñ al goyen bul irde Al Kurunyen ya balemde tukuriñ. Be, ire unya go yare gor wakeb ²⁸ Simeon beleñ dirin go ten besa irde amanjen nurde Al Kurun turun irde gaha yirin:

²⁹⁻³⁰ "Doyan Al Kurun, gere alya bereya Yumulgan ten ten Al niñ ninarin gob hanjka gago delner kenhem.

Ningeb Israel mar niñ kanduknen nurde himyen gobe hipirken nurhem geb, ninarin gwahade po igiñ kamen.

³¹ Al gabe megen niñ alya bereya beleñ tumnajan diliinde kennayin yen forok iran.

³² Yenbe al miñ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kurun hitte kuŋ kuŋ beleñ goyen yikala yirde hiyen.

Irde yen beleñ gere al kudineñ Israel mar hitte mat forok yitiñ goke al hoyan beleñ Israel mar deñem turnjan yan yirde hinayin," yirin.

³³ Be, Simeon beleñ Yesu niñ mere tiyyin go nurdeb ire unya gobe dinon kok yaryum. ³⁴ Irdeb ire unya goyab urminja goyen Simeon beleñ guram yirde tarenj yirde Yesu milinj Mariabe gaha inyin: "Yuda mar budambe dirin gare yirke sanjin henayin. Munaj kurabe bulun nurde katnayin. Yenbe Al Kurun beleñ ten kerke wayan goyen al budam igiñ ma nurde unnayin." ³⁵ Yen beleñbe alyen dufay banare niñ goyen yade kawan yiryen. Irkeb goyen goke daho wet kura īrnayin goreb bubulkunge tutma tike bege misin kurun wor po katayin," inyin.

³⁶ Be, goya goyenbe Asa mar birinj kura deñembe Ana wor gor hinhin. Naniñbe Fanuel. Bere gobe Al Kurunyen mere basan hen hen bere. Yenbe dama 7 po unya hikeb unj kamyin. ³⁷ Irkeb beretap hen kuŋ kuŋbe damam 84 hirinj. Yenbe Al Kurunyen ya balem goyen muŋ kura tubul ten hoyanje

ma kuŋ hiyen. Irdeb hugineñ naŋkahalya wawunja gor hen yende alya bereya Al Kurun beleñ faran yuri yen gusunjan irde dolonj irde, kurareb binje kutja irde henja gab gusunjan irde hiyen.

³⁸ Simeon beleñ Maria mere irde hikeyabe Ana wor kuŋ yen hitte hen Al Kurun niñ amanjen nurde uneŋ kasor iryin. Irdeb Yuda mar Al Kurun beleñ yumulgan teñ teñ niñ doyan hen hinhin mar goyen dirinj goke momoj yiryin.

³⁹ Be, ire unya gobe Moseyen saba goyen gama irde tukunj pasi irdeb urmij teñ tiyuñmiñ Galili naŋare niñ taun Nasaret mulgan haryum. ⁴⁰ Gor henyođe dirinj go kurun hen hinhin. Yenbe dufaymiñ wukkenj wor po, dirinj hoyan yara moŋ. Al Kurun beleñ kenkelə wor po faran urde iginj iginj irde hinhin.

Yesube foŋeymiñde Al Kurunyen ya balemde kuriŋ

⁴¹ Damam damam Yesu milinjya naniñya gobe hugineñ Pasoba[†] dula nalu kurun goke teñ Yerusalem kuŋ hinhin. ⁴² Be, Yesu go damam 12 hirinjya wor teñ hinhin gwahade po Pasoba niñ teñ Yerusalem kwamin. ⁴³ Be, Pasoba nalu go hubu hekeb Yesu naniñya milinjya go Yerusalem tubul teñ naŋam mulgan hen hinaryum. Gega Yesube Yerusalem hinhin goyen go ma nuaryum. ⁴⁴ Al budam kuŋ hinhin geb, Yesube gaŋ tumnajan kuŋ hite yen nurde hinaryum. Be, kuŋ wawunjbana heke urmij ge teñ tayneŋya kadom yagoya goyen gusunjan yirde naŋkenaryum. ⁴⁵ Gega ma po kenaryum. Irde fay urkeb mulgan hen Yerusalem kuŋ naŋkenye yen kwaryum.

⁴⁶ Kun sar kumanj kumanj hekeb wawuj hirinj. Be, fay urke gab sopte naŋkenenbe Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtinj bana hurkuŋbe kenaryum. Yenbe Yerusalem gor niñ Moseyen saba mar kahal bana henje merem palŋa yirde, gusunjan yirde teñ hinhin. ⁴⁷ Irdeb al buda gore gusunjan irde hikeb kenkelə po wol hen yuneŋ hinhin. Irde mere teñ hinhin go mananj nurdeb, "Dirinj gabe biŋ bak yitiñ wor po bel" yen hurkuŋkat tiyamiñ.

⁴⁸ Be, Yesu go gwaha teñ hikeb naniñya milinjya beleñ urmij go keneŋ hurkuŋkat tiyaryum. Irdeb milinj beleñbe, "Eke, danin geb gwaha diran? Nanakeya neyabe ge niñ galgaljenj nurde naŋkenenj gago wayhar," inyin. ⁴⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henbe, "Danin geb ne niñ naŋkenenj har? Naniñde yare hi yen ma nurde har?" yinyin. ⁵⁰ Gega

† 2:41: Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teñ Kenan kuninj tiyaminyabe Al Kurun beleñ sipsip al dirinj dirneñ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munaj al kura gwaha ma tiyamij marbe Al Kurunyen miyonj beleñ waŋbe mel gote urmij matalinjya dapŋamij matalinjya goyen tumnajan gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramij marbe miyonmj beleñ yubul tiyamij goke dufay hen hen ge dula mata teñ hinhin.

mere yiryin gote miñbe gwahade yen ma nuraryum.

⁵¹ Be, Yesu go gwaha ineñbe Mariaya Yosepya irde mulgañ henj Nasaret kwamij. Irdeb hinhin kuruj gobe meremij po nurde gama irde hinhin. Munañ milij Mariabe dirin gore mata teñ hinhin goyen binde po kerde nurde hinhin. ⁵² Be, Yesu gob kuruj henj hinhin. Irkeb dufaymij manan wuk yenj hinhin. Al Kuruj beleñ amareñ nurde uneñ hinhin. Irkeb al beleñ manan gwahade po nurde uneñ hinhin.

3

*Yon Baptais beleñ Yesu niñ tagalyinj
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Yon 1:19-28)*

¹ Be, Taiberius beleñ Roma gabmanyen doyaj al kuruñ Sisar heñbe naña kuruñ goyen doyaj yirke kun kun dama 15 hiriñ. Goya goyenibe Roma gabman al Pontius Pailat beleñ Yudia naña goyen doyaj irde hinhin. Goyenteribe Galili nañabe Herot niñ tubul tike doyaj irde hinhin. Irkeb kulin Filipibe Ituria nañaya Trakonitis nañaya doyaj yirde hinhin. Munañ Abilene nañabe al kura dejem Lisanias beleñ doyaj irde hinhin. ² Go nalu goyenteribe Anasya teñjak Kaiafasa beleñ Al Kuruj dolon ird ird mata doyaj marte kurunjim hinaryum.*

Be, goya goyenibe Al Kuruj beleñ Sekaraia urmuñ Yonbe sawsawa po kuruñ naña bana gon hinhin goyen hoy iryin. ³ Irkeb Yodan fe sinja naña hinhin bana go kun hinhin. Kun heñyabe alya bereya goyen, "Mata bulunçti yubul teñ Al Kuruj niñ bitiñ mulgañ henar, irde baptais tenaj. Irkeb Al Kuruj beleñ mata bulunçti halde dunyen," yen tagalde kun hinhin. ⁴ Yon Baptais beleñ Doyaj Al Kuruj wayyen goke alya bereya biñ gitik yirde ga hinayin yenj gwaha teñ hinhin kuruñ goke bikkej Al Kurunyen mere basan al Aisaia beleñ asanje gahade kayyin hi:

"Sawsawa po kuruñ naña bana gon al kura forok yenjbe alya bereya beleñ Doyaj Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niñ dufay gitik teñ teñ ge gahade kuware tagalde hiyen:

'Doyaj Al Kuruj wanj wanj ge teñ beleñ kernañ.

Beleñmir sope irde huwa irnañ.

⁵ Gwaha tiniñ yenjbe naña dukun dukun dan yunké wanj hurkunayin.

Duguya higilinjya yawarke kateñ bantoto henayin.

* ^{3:2:} Anasbe alik heñje Al Kuruj dolon ird ird mata doyaj ird ird meten goyen tubul tike teñjak Kaiafas beleñ gasunçmij teñ meten go teñ hinhin. Gega Anas beleñ Kaiafas goyen dufaymij uneñ hinhin.

Beleñ kokan yade huwa yirdeb beleñ hurkunçatjēñ yade sirsarnej yirnayin.

⁶ Irkeb Al Kuruj beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ mata goyen al tumjan kennayin," yenj hiyen," yitiñ. *Aisaia 40:3-5*

⁷ Be, yitiñ gwahade po Yon beleñ meten gwahade tenj hikeb al budam yenj hitte baptais tiniñ yenj wanj hinhin. Irkeb go mar goyen yenenjbe gaha yinyin: "Denjbe mata bulunj po teñ hañ gega, mali baptais tiniñ yenj wayhan? Denj gab dufaytij bulunj wor po kunere dirneñ wenj yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar go ma kentek yenj nurde hañ? Ganuj beleñ gwaha dinun? Epte ma wor po busaharnayin! ⁸ Ningeb fudinde wor po mata bulunçti yubul teñ Al Kuruj niñ bitiñ mulgañ hañ gote igineñ Al Kuruj diliñde mata igiñ huwak goyen po teñ hinayin. Munañ, 'Neñbe Abraham dirneñ wenj geb, Al Kurunyen bearar ma tetek,' yen hanjen. Gega mata bulunçti ma yubul tinayinbe meretiñ gobe miñ miñmoj wor po hiyyen. Al Kurujbe igiñ hora gayen yade Abrahamyen dirneñ wenj yiryeñ geb. ⁹ Saporbe bikkej he miñde ilde ilde niñ ep irtin hi yara Al Kuruj beleñ mata bulunçti gote murunçgem duntekbe bindé wor po hi. Ningeb he kura igineñ ma heñ hiyen gobe ilde kak alare temeynayin gwahade goyen po, denj gayen mata bulunçti ma yubul tinayinbe Al Kuruj beleñ yende al ma dirde dakira tiyyen," yinyin.

¹⁰ Irkeb al buda gore, "Ningeb neñbe daha teñ gab igiñ hetek?" inaminj. ¹¹ Irkeb wol heñjbe, "Al kura uliñhormiñ irawa kenem unķurenbe al go miñmoj goyen unyen. Irdeb al kura bingem yanj wor go miñmoj al keneñbe gwaha po tiyyen," yinyin. ¹² Be, Yuda mar kura Roma gabman niñ teks yade hanjen mar manan baptais tiniñ yenj wanj gor hinhin. Ningeb yenj beleñ, "Tisa, neñbe daha titek?" yen gusunçan iraminj. ¹³ Irkeb wol heñjbe, "Gabman beleñ duneñ hiyen hora goyen po yade hinayin. Munañ go hende sopte ma yade hinayin," yinyin. ¹⁴ Irkeb fulenja mar gor hinhin gore wor, "Munañ neñbe daha titek?" inaminj. Irkeb Yon Baptais beleñ wol heñjbe, "Deñjbe hora yawarnin yenj al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem ma yade hinayin, irde usi matare goya merere ma yukuñ hinayin. Horabe meten teñ hanjen gote murunçgem po teñbe ep gogo yenj nurde hinayin," yinyin.

¹⁵ Be, Yuda mar gobe tumjan Mesaia niñ hakot po doyaj henj hinhin geb, Yon Bap-

tais beleş mata teñ hinhin goyen keneñbe yenbe Mesaia wet yen dufay heñ yingen uliñ tagalde hinhan. ¹⁶ Irkeb Yon beleş nurdeb, "Nebe fe uliñ po baptais dirde hime. Gega harhoknerbe al kura wayyen. Al gote tareñbe kurun wor po. Yenbe al turnuñ yan wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge teñ meten kurun titek hime. Kahanj basançminde niñ kañ urgut kañ yugu teñ teñ gobe meten kurun mon gega, go wor nebe epte mon yen nurde hime. Yen beleş gab Holi Spiritya kakya beleş baptais diryen. ¹⁷ Irde yenbe al kura wit igineñ yawaren yen kutummin tukun iginenja sikkanya pota yirde igineñbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikk'en go yade kumga tiyyen go gwahade diryen. Ningeb al kame wayyen goreb meremij ma gama irde hinayin marbe kak hugineñ hitekde gor yimiyen," yinyin.

¹⁸ Be, Yonbe alya bereya saba budam hoyan manan momon yirde taren yirde hinhan. Irde mere igin Al Kurun beleş alya bereyamin yumulgulan tiyyen goke momoñ yirde saba yirde hinhan. ¹⁹ Irdeb Galili naña gote doyan al kurun Herot beleş kulinde bere Herodias goran iryin goke teñ Yon beleş, "Mata buluñ tiyan," inen goke inen tiyyin. Goyenbe go po mon. Mata buluñ hoyan teñ hinhin kurun goke manan kawan po momoñ iryin. ²⁰ Gega Herot gobe mata buluñ teñ hinhin goyen bada hitneñbe go hende po bak uneñ fulenja marmin yinke Yon go teñ koyare keramiñ.

Yesu baptais tirij irde Yesuyen megen niñ asem yago

(Matiyu 1:1-17; 3:13-17; Mak 1:9-11)

²¹ Be, Herot beleş Yon Baptais teñ koyare ma kirinyabe al Yesuyen budam Yon hitte kuj baptais teñ hinhan. Goya goyenbe Yesu manan yen hitte baptais tirij. Be, Yesu go baptais teñbe Al Kurun mere irde hikib goya goyen po nañkiñ hol yirin. ²² Irkeb Holi Spirit beleş kawan po Yesu hitte nu foy teñ kattin yara teñ kateñ kipiryin. Irkeb al melak kura nañkiñde mat, "Gebe urne, bubulkunj'e wor po. Nebe ge niñ bener mat amanen wor po nurde gunen hime," yirin. ²³ Be, Yesube damam 30 gwahade hen baptais go teñbe metenmiñ miñ uryin.

Be, Yesu gobe al beleş Yosep urmiñ yen nurde uneñ hinhan. Yesu asem yago yitinbe gahade: Yosepbe Heli urmiñ.

²⁴ Helibe Matat urmiñ. Matatbe Liwai urmiñ. Liwaibe Melki urmiñ. Melkibe Yanai urmiñ. Yanaibe Yosep urmiñ.

²⁵ Yosepbe Matatias urmiñ. Matatiasbe Amos urmiñ. Amosbe Nahum urmiñ. Nahumbe Esli urmiñ. Eslibe Nagai urmiñ.

²⁶ Nagaibe Mat urmiñ. Matbe Matatias urmiñ. Matatiasbe Semen urmiñ. Semenbe Yosek urmiñ. Yosekbe Yoda urmiñ.

²⁷ Yodabe Yoanan urmiñ. Yoananbe Resa urmiñ. Resabe Serubabel urmiñ. Serubabelbe Sealtiel urmiñ. Sealtielbe Neri urmiñ.

²⁸ Neribe Melki urmiñ. Melkibe Adi urmiñ. Adibe Kosam urmiñ. Kosambe Elmadam urmiñ. Elmadambe Er urmiñ.

²⁹ Erbe Yosuwa urmiñ. Yosuwabe Eliese urmiñ. Eliesebe Yorim urmiñ. Yorimbe Matat urmiñ. Matatbe Liwai urmiñ.

³⁰ Liwaibe Simeon urmiñ. Simeonbe Yuda urmiñ. Yudabe Yosep urmiñ. Yosepbe Yonam urmiñ. Yonambe Eliakim urmiñ.

³¹ Eliakimbe Melea urmiñ. Meleabe Mena urmiñ. Menabe Matata urmiñ. Matatabe Natan urmiñ. Natanbe Dewit urmiñ. ³² Dewitbe Yesi urmiñ. Yesibe Obet urmiñ. Obetbe Boas urmiñ. Boasbe Salmon urmiñ. Salmonbe Nason urmiñ.

³³ Nasonbe Aminadap urmiñ. Aminadapbe Atmin urmiñ. Atminbe Arni urmiñ. Arnibe Hesron urmiñ. Hesronbe Peres urmiñ. Peresbe Yuda urmiñ.

³⁴ Yudabe Yekop urmiñ. Yekopbe Aisak urmiñ. Aisakbe Abraham urmiñ. Abrahambe Tera urmiñ. Terabe Nahor urmiñ.

³⁵ Nahorbe Seruk urmiñ. Serukbe Reu urmiñ. Reube Pelek urmiñ. Pelekbe Eber urmiñ. Eber gobe Sela urmiñ.

³⁶ Selabe Kainan urmiñ. Kainanbe Arpaksat urmiñ. Arpaksatbe Siem urmiñ. Siembe Noa urmiñ. Noabe Lamek urmiñ.

³⁷ Lamekbe Metusela urmiñ. Metuselabe Enok urmiñ. Enokbe Yaret urmiñ. Yaretbe Mahalalel urmiñ. Mahalalelbe Kenan urmiñ.

³⁸ Kenanbe Enos urmiñ. Enosbe Set urmiñ. Setbe Adam urmiñ. Irde Adambe Al Kurun beleş iryin.

4

Satan beleş Yesu turjan uryin
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Be, Yesu gob Yodan fete Yon hitte baptais teñbe fe go tubul teñ kurin. Goya goyenbe Holi Spirit beleş ketal urdeb ten sawsawa po kurun naña bana gor tukurin.

² Goj kunbe nañkahol 40 hinhan. Goyare goyenbe Satan beleş mata buluñ kurayen

kurayende tuŋjaŋ urtiŋde hinhin. Goŋ hin-
hin goya goyenbe biŋge kutjaŋre hinhin
geb, kuj kuj naŋkahal 40 go murunjde
hekeb biŋge buluŋ wor po iŋyin.

³ Be, Satan beleŋ goyen keneŋbe hora
kura ikala irde, “Gebe fudinde Al Kurun
Urmij kenem hora ga inke beret hekeb
nawa,” iŋyin. ⁴ Irdeb Yesu beleŋ wol henje,
“Al Kurunyen asanđeb, ‘Albe biŋge hende
po ma hanjen,’ yitiŋ hi,” iŋyin.

⁵ Be, gor matbe Uŋgura gore Yesu go
naŋa kota tukunjbe alya bereya megen haj
kuruŋ goyen wawuŋ uŋkurende po ikala
iŋyin. ⁶ Irdeb, “Megen haj mar kurun
gayan doyan yird sanjŋ gobe ne nu-
ntin. Niŋgeb al kura une yenbe igoŋ ala
yubul ten unen. Niŋgeb gunen. ⁷ Goyenbe
mali ma gunen. Turuŋ nirdə dolon’ nirke
gab det kuruŋ goyen yubul teŋ gunmekē
gere henayin,” iŋyin. ⁸ Irdeb Yesu beleŋ
wol henje, “Al Kurunyen asanđeb, ‘Al
Kurun po gab dende Doyan Al Kurun geb,
yen po ga turuŋ irde dolon’ irde yen ge
po meten teŋ hinayin,’ yitiŋ goyen go ma
nurde ha?” iŋyin.

⁹⁻¹¹ Be, Uŋgura go Yesu teŋ Yerusalem
tukunjbe Al Kurunyen ya balem kurun
hende hoyan goyenter teŋ hurkuriŋ. Irdeb
gaha iŋyin: “Al Kurunyen asanđeb,
‘Ge niŋ teŋbe Al Kuruŋ beleŋ miyonmjn
yinke kenkele doyan girmayin.

Irdeb gakten mugunyen goyenbe haninđe
gisāŋ heke kahanje hora beleŋ muŋ
kura umulaw ma uryen,’ yitiŋ. *Tikij
91:11-12*

Niŋgeb gebe Al Kurun Urmij kenem gar
gare solok yen kurka,” iŋyin. ¹² Irdeb
Yesu beleŋ wol henje, “Al Kurunyen mere
asanđe kura katiŋbe, ‘Al Kuruŋ po ga
Doyan Al Kurunge. Niŋgeb tuŋjaŋ urde
tebaŋ ma irayin,’ yitiŋ hi,” iŋyin. ¹³ Be,
Uŋgura gobe Yesu tuŋjaŋ urmaŋ urmaŋbe
bada hen kurare kura ga sopte tuŋjaŋ ureŋ
yenbe tubul teŋ kuriŋ.

*Nasaret niŋ marbe Yesu niŋ bada hamij
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)*

¹⁴ Be, Yesu go Holi Spirit ketal urde tareŋ
irke mulgan hen Galili naŋare kuriŋ. Irdeb
meten teŋ hekeb al Galili naŋa bana hinhin
kuruŋ goyen mere momonmjn nurnit
ala tiyamin. ¹⁵ Yenbe Yuda marte gabu yayan
kuj al saba yirde hinhin. Irdeb al meremiŋ
nurde hinhin goreb turuŋ irde hinhin.

¹⁶ Be, Galili naŋa bana goŋ meten teŋ
henyabe Nasaret kuriŋ. Yenbe taun goyen-
ter hen kuruŋ hirin. Be, yenbe Sabat nature
hugineŋ teŋ hinhin gwahade goyen po,
Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare
kuriŋ. Irdeb Al Kurunyen mere kapyan

hewe yen huwaryin. ¹⁷ Irkeb gabu ya
goyenter niŋ meten faraŋ al kura beleŋ
asan kura Al Kurunyen mere basaŋ al Ai-
saia beleŋ kayyiŋ bili irtiŋ hinhin goyen
teŋ Yesu unyin.* Irkeb hol irde mere kura
katiŋ goyen keneŋbe kapyan hiriŋ. Merebe
gahade:

¹⁸⁻¹⁹ “Doyan Al Kurunbe alya bereya yu-
mulgan teŋ teriŋ mere igoŋ goyen al
buniŋ momon yirde saba yirde
hayin yen basiŋa niryin.

Irde nad nerke kweŋ timekeya, ‘Kunjbe
kanduk bana haj mar goyen faraŋ
yurde yad siŋa yirayin,
irde al dilin’ titmiŋbe sope yirayin,’
niňun.

Irdeb, ‘Al bulunyen yufukde heŋ goltapnjen
nurde haj mar goyen faraŋ yurde
yad siŋa yirayin,

irde Al Kurun beleŋ alya bereya igoŋ
yird yird nałube gago waya yen mo-
mon yirayin,’ niňun.

Niŋgeb goke teŋbe Doyan Al Kurun beleŋ
basiŋa niryin geb, Holi Spirit beleŋ
ketal nurnit hime,” yitiŋ hi. *Aisaia
61:1-2; 58:6*

²⁰ Be, kapyan heŋ pasi irdeb asan go
bili irdeb tumulgan teŋ gabu yare gor niŋ
meten al go uneŋbe kipirin. Irkeb al buda
gor hinhin kuruŋ go dilinđe Yesu hende
po iramij. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere
kapyan hemeke nurhaŋ gote iginenđe ne
gago nenhanj,” yinyin.

²² Be, gor hinhin mar gobe tumnjaŋ
sabamiŋ igoŋ nurde yen ge tagalaminj. Irde
meremiŋbe tareŋ miŋyaŋ wor po goyen
nurde dinor kok yaminj. Gega Yesu go
keneŋ bebak teŋbe, “Al gabe Yosep urmij
monj” yaminj. ²³ Mel gore gwaha yekē
nurde Yesu beleŋ gaha yinyinj: “Deňbe al
beleŋ mere kura gahade teŋ hike nurde
hanjen. Mere gobe gahade: ‘Guram
al, neŋ sope dire yenbe gigeŋ wa sope
irayin,’ yen hanjen. Niŋgeb gwahade
goyen po ne gayen deŋ beleŋbe, ‘Tiyunjer
gar gayen Kapeneam taunde mata teŋ hike
nurnit goyen tikeb dilnjinđe yentek,’ nin-
niŋ tahanj. ²⁴ Gwahade yenayin gega,
fudinde wor po dinen hime, Al Kurunyen
mere basaŋ marbe tiyumjinde niŋ mar
beleŋ meremiŋ nurtek ma yirkeb yakira
teŋ hanjen,” yinyinj.

²⁵ Irde sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor
po dinen hime. Al Kurunyen mere basaŋ
al Elaia hinhin natureb Al Kuruŋ beleŋ
naŋkiŋ pet tikeb dama karwo irde gagasi
6 gayen kigariŋ yilik muŋ kura ma tiyyin.
Gwaha tikeb Israel naŋa kuruŋ gobe biŋge

* **4:17:** Asaŋ gobe Aisaia beleŋ hanjkapyā kayyiŋ wor po goyen moŋ. Gabe basaŋ heŋ sopte kayamij kuruŋ goyen
kuramijbe gago.

kamde kamde nanu kuruñ forok yirij. Goyare goyen bana gonbe beretap budam hinhan. ²⁶ Gega Elaiaibe Al Kurun belen Israel niñ beretap kura hitte ma teñ kerke kuriñ. Gwaha irtinjenbe Saidon nañga bana gon niñ beretap kura Sarefat taunde hinhan geb, Elaia go teñ kerke yen hitte kuriñ. ²⁷ Be, Al Kurunyen mere basan al kura Elisa hinhan natureb Israel nañarebe al budam busuka minyan hinhin. Gega yenbe Israel al kura ma sope iryin. Gwaha irtinjenbe al miñ hoyan Siria nañare niñ al Naman po gab sope iryin,” yinyin.

²⁸ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb al gabu ya bana hinhin mar kuruñ gobe biñ ar yamin. ²⁹ Irkeb huwarde Yesu go hamulare tukud timiñin yen upepel urde teñ taun siñakde nañga hamulare gor teñ kwamij. ³⁰ Gega Yesu gobe datha mat wet kura al buda goyen kahal pota yirde kuriñ.

Yesu beleñ unjgura takira tiyyin

(Mak 1:21-28)

³¹ Be, Yesube gor mat Galili nañare niñ taun kura Kapeneam gor kurkuriñ. Irdeb kuj gor Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare hurkun al saba yirij. ³² Irke gor hinhin mar beleñ sabamiñ sanjin minyan geb, pel irtek mon yen nurdeb dilin fot yamin.

³³ Be, gabu ya bana goyenbe al unjuram yan kura hinhin. Be, al gore kekew teñbe, ³⁴ “Ey, Yesu Nasaret niñ al! Gebe daha dire yen wayha? Bulun dire yen wayha? Gebe al gwahade yen nurd gunen hime. Gebe Al Kurunyen, Al Wukkenj wor po!” inyin. ³⁵ Irkeb Yesu beleñ misinjen po, “Bada hawa. Irde al go tubul ten kat kwa!” inyin. Irkeb unjgura goreb gabu iramij mar dilin mat po al go temeyke katkeb tubul ten kuriñ. Gega al gobe dagi kura ma tiyyin. ³⁶ Irkeb gor hinhin mar gore mata go kenenebe hurkunjat wor po teñ yinjen ulinj, “Saba gabe dahade wor po? Turnjuñ yan wor po. Irde meremij pel irtek mon, tareñ minyan geb, go hende unjgura yakira tikeb kat kwahanj!” yamin. ³⁷ Be, Yesu beleñ mata tiyyin gote mere momonbe alyá bereya tiyuñ Kapeneam taun binjan hinhin goyen nurde tukutin ala tiyamin.

Yesu beleñ al garbam miñyan budam sope iryin

(Matiyu 8:14-17; Mak 1:29-34)

³⁸ Be, Yesu gobe Yuda marte gabu ya go tubul teñbe Saimon, deñem kurabe Pita gote yare kuriñ. Goya goyenbe Saimon teñakbe aygan bulun wor po irke Saimonyen yare hinhin. Ningeb farajuri yen Yesu momon iramij. ³⁹ Irkeb kuj gasunjin ketalde huwarde urgut kaj kenenebe aygan go kwep irde takira tikeb tubul tiyyin. Irkeb bere gobe goyare

po huwardeb Yesuya yenja wayamiñ mar goke biñge kayyin.

⁴⁰ Be, nañga gurgur yen hikeb Sabat nalu hubu hiriñ geb, igin det kanduk yad belen kutek hamij. Irkeb al garbam miñ kurayen kurayen Yesu hitte yawayamiñ. Irkeb yunkuren yunkuren hanin ulinde yerdeb guram yirde tukukeb iginj hamij. ⁴¹ Goyenbe garbam po ma sope iryin. Unjgura al ulinde hinhin goyen manañ yakira tike al budam yubul teñ kat kwamij. Unjgura goyen Yesube Mesaia yen nurde unen hinhin geb, kat kuj henyebe kekew teñ, “Gebe Al Kurun Urmij!” inen hinhin. Gega Yesu beleñbe mere tinak yen yineñ teñ utan yirde hinhin.

⁴² Be, nañga hako ga fay urde hikeb Yesu go nañga migirij miñmonde kura gor kuriñ. Irkeb al beleñ yen ge nañkenen hinhin. Nañkenen kuj kunjbe yen hinhinde gor forok yen kenamij. Irdeb, “Dubul ma teñ kwayin. Gan po hayin,” inen basinj iramij. ⁴³ Gega Yesu beleñ wol henje, “Mon, nebe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird mere iginj goyen tiyuñ hoyanje manañ tagalde kuj hen. Goke teñbe Al Kurun beleñ nad nerke wamirij,” yinyin. ⁴⁴ Irdeb Yuda marte nañga bana kuruñ go kuj henja gabu yayañ mere tagalde kuj hinhin.

5

Yesu beleñ komatmiñ yawaryin
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

¹ Be, nalu kurareb Yesu go Galili fe ala kuruñ, deñem kurabe Genesaret inen hanjen goyen siñare huwarde heñ Al Kurunyen mere tagalde hikeb al budam nurninj yen wañ kalyan keramij. ² Irkeb Yesu beleñ nañkenen hakwa irawa kura yawañ fe siñare yubul titin yinyin. Miñ marbe kamanjmiñ halde hinhin. ³ Irkeb Yesu go hakwa kura hende gor hurkuriñ. Hakwa gobe Saimonyen. Be, hurkunbe Saimon goyen, “Alare muñ kura irke kurki,” inyin. Irdeb hakwa hende keperdeb al fe siñare hinhin mar go saba yirij.

⁴ Be, sabamiñ pasi irdeb Saimon goyen, “Alare kujbe digeya kamanj temeyde dapnja yawarnan,” inyin. ⁵ Irkeb Saimon beleñbe, “Doyañ al, neñbe wawuñ soba kuruñ gab kurut yeteke kuj kuj gago fay dura. Goyenpoga ge beleñ yaha ningeb, alare kuj kamanj temeyen thim,” inyin. ⁶ Irdeb Yesu beleñ inyin gwahade po, hakwa go teñ alare kujbe kadom kura hakwa hende hinhin goya kamanj temeyamij. Irdeb dapnja budam wor po yawarkeb kamanjmiñ dildil yen hako ga tiktuk iramij. ⁷ Irkeb metenj kadom hakwa hoyanje hinhin

goyen waŋ faran durnaŋ yen haniŋ po tuŋaŋ yiramiŋ. Irkeb hakwamiŋ go teŋ wanje tumjaŋ kamaŋ goyen tulun teŋ dapŋa hakwa hende wok yirke hakwa irawakde dapŋa beleŋ po makiŋ heke soŋ dolok naryum.

8-10 Be, dapŋa kurun yawaramiŋ goyen keneŋbe Saimon dejen kurabe Pิตaya kadom yago hakwa hende yenya hinhan mar gobe tumjaŋ hurkunkat wor po tiyamiŋ. Irde Pita gote kadom waran Sebedi urmiŋ Yemsya Yonya faran urye yen hakwamiŋde wayaryum goyen manaj hurkunkat wor po tiyaryum. Ningeb Saimon goreb kafura henj Yesu kahanj minde urgut kanbe, “Doyaŋ Al Kurun, nebe mata buluŋ al wor po geb, epte ma delge mar huwareŋ. Ningeb nubul teŋ kwa,” inyin.

Irkeb Yesu beleŋ wol henje, “Kafura henj ma yo. Gayenter matbe dapŋa yawartineŋbe al yade hayiŋ geb,” inyin. 11 Irkeb hakwamiŋ go yawaŋ siŋare yirde dawet kurun go okohom po yubul teŋbe Yesu gama iramin.

*Al kura garbam buluŋ busuka miŋyan
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)*

12 Be, Yesu go Galili naŋa bana gonj niŋ taun kura goyenter hikeb al kura busuka beleŋ uliŋ teŋ pasi irtiŋ gore wayiŋ. Waŋ Yesu keneŋbe yen beleŋ gab faran nuryen yen nurde kahanj minde wulgurut yiriŋ. Irdeb, “Doyaŋ Al Kurun, dufayger wilaknej nurde sope nirke iŋiŋ hewen,” inen esen mere iryiŋ. 13 Irkeb haniŋ temeyde al go uliŋde kerdeh, “Iŋiŋ guram gireŋ. Ningeb iŋiŋ hawa,” inyin. Irkeb goyare po busuka gobe tubul tikeb iŋiŋ hiriŋ. 14 Irkeb Yesu beleŋbe, “Iŋiŋ haha gake al kura ma momon irayiŋ,” inyin. Irdeb, “Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ mar hitte kuŋ sikkenge yikala yirke keneŋbe fudinde iŋiŋ haha ginnayin. Irkeb gab Mose beleŋ bikken yiriŋ mata goyen gama irde dapŋa kura mel go yunnayin. Irkeb ge niŋ teŋ Al Kurun niŋ dapŋa go kumga tinayin. Irkeb al tumjaŋ fudinde iŋiŋ hihi yen gennayin,” inyin. 15 Gega Yesuyen mere momonbe kurun wor po henj kuriŋ. Irkeb al budam, “Kuŋ sabamniŋ nurniŋ, irde al garbam miŋyanbe sope diri,” yen nurde wayamiŋ. 16 Gega Yesu gob gor henj meten teŋ hinhinyabe al yubul teŋ naŋa migirin miŋmonde yen unkureŋ po kuŋ Al Kurun mere irde hinhan.

*Al uliŋ kamtiŋ kura sope iryiŋ
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)*

* 5:19: Yuda marte ya armobe nende yara mon, megen teŋ bantoto irtiŋ. Irde ya siŋak beleŋ gor hurkun hurkun beleŋ miŋyan. Kurareb gor hurkun keperde usan hen menje teŋ hanjen. † 5:24: Al Urmiŋ gote miŋbe alya bereya Al Kurun hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Daniel 7:13 gorbe dejen Al Urmiŋ goyen hi.

17 Be, nalu kurareb Yesu go teŋ hinhan gwahade po saba tagalde hinhan. Gwaha teŋ hikeyabe Yuda marte tikula taren po gama irde hanjen Farisi maryabe Moseyen saba tagal tagal marya budam Yesu saba tagalde hinhande gor wayamiŋ. Go mar gobe tiyuŋ tumjaŋ Galiliya Yudiaya naŋa bana gonj niŋ beleŋ wayamiŋ. Irde kurabe Yerusalem taun kurunjde gor mat wayamiŋ. Be, mel go wan gor keperde Yesu beleŋ al saba yirde hinhan goyen palŋa irde hinhan. Goyenterbe Doyaŋ Al Kurunyen sanjg garbam mar sope yird yird gobe Yesu hitte hinhan.

18 Be, Yesu go al saba yirde hikeb al buda kura gore al uliŋ kamtiŋ sapir hende tawayamiŋ. Irdeb tukun Yesu hinhan ya bana gonj hurkun kahanj minde kirniŋ yen beleŋ niŋ nankeňamiŋ. 19 Gega al forfor yen hinhan goreb beleŋ miŋmon yiryiŋ. Irkeb bada henj ya go hende hurkunbe* Yesu hinhan turte gor yamenj keramniŋ. Irdeb al uliŋ kamtiŋ goyen sapirte gwahade po ferde hikeya al forfor yen hinhan bana gor kanđe po pangir irke Yesu hinhan turte po kurkurin. 20 Irkeb Yesu beleŋ mel gote dufay taren go yeneŋbe al uliŋ kamtiŋ goyen, “Kadne, mata bulunge halde gunhem geb,” inyin.

21 Irkeb Farisi marya Moseyen saba tagal tagal marya beleŋ mere go nurde dufaymiňdeb, “Al Kurun po ga alyen mata buluŋ halde halde taren miŋyan. Munan al gabe ganuŋ geb, Al Kurun sukal irde hi?” yen nurde hinhan. 22 Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ yeneŋ bebak tenje, “Danin gwahade dufay hen hanj? 23 Daminjbe metenjen yen nurde hanj? Mata bulunge halde gunhem, yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yeweŋ goyen? 24 Nebe den beleŋ metenjen nurde hanj goyen ireŋ tihim. Irmekе gab megen garbe ne Al Urmiŋ† gabe alyen mata buluŋ halde halde gote sanjg miŋyan yen neney bebak tinayiŋ,” inyin. Irdeb al uliŋ kamtiŋ goyen, “Ne gare ginhem. Huwarde gasunge ten yager kwa,” inyin. 25 Irkeb al go goyare po al buda gote diliŋ mar po huwardeb ferde hinhan gasumniŋ goyen sope irde tenje aman wor po henj Al Kurun turuŋ irdya irdya kuriŋ. 26 Irkeb al buda go mata goyen keneŋ hurkunkat tenje Al Kurun turuŋ iramiŋ. Irdeb kafura wor po henje, “Haŋkabe mata tinenj wor po hakot gwahade kura ma keneŋ hityen goyen kenhet,” yamiŋ.

*Yesu beleŋ Liwai hoy iryiŋ
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Be, go kamereb Yesu go binde mat sinjare kateŋbe kuriŋ. Kun heŋyabe Roma gabmanyen teks yad yad al kura denjem Liwai beleŋ teks yad yad gasunđe keperde hikē kinyinj. Irdeb kuniŋbe, “Gama nira,” inyinj. ²⁸ Irkeb Liwai go huwarde dawet kurun go gor po yufuyaŋ henjbe Yesu gama iryinj.

²⁹ Be, Liwai beleŋ yamiŋde kuniŋbe Yesu niŋ dula mata kurun gitik iryinj. Irde meten kadom yagoya al hoyan manaj hoy yirke waŋ gabu irde Yesuya binje nene hinhan. ³⁰ Irkeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen goya Farisi mar hoyanya gore mata goyen kenenjbe iginj ma nurdeb Yesuyen komatmiŋ goyen, “Deŋbe daniŋ teks yad yad maryā nende saba keŋkela ma gama irke ‘mata buluŋ mar’ yinen hi-tyen mar goya tumjanđe dula teŋ hanj?” yinamij. ³¹ Irkeb Yesu beleŋ meremij go nurdeb, “Al ulinđe iginj po hiyenjbe guram al niŋ ma nuryen. Garbam al po gab guram al niŋ nuryen. ³² Ningeb gwahade goyen po, nebe neŋ al huwak yen nurde hanj mar goyen hoy yire yen ma wamirinj. Gwaha titjenjbe neŋbe mata buluŋ mar yenj nurde hanj mar gwahade goyen hoy yirmekē mata buluŋmij yubul teŋ Al Kurunj niŋ bij mul-gan hewoŋ yen wamirinj,” yinj.

*Kutja mata niŋ tagalyiŋ
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Be, nalu hoyanđe kurarebe Farisi mar beleŋ Yesu hitte waŋbe, “Yon Baptaisyen komatmiŋbe huginjē binje kutja irde Al Kurunj mere irde hanjen. Farisi marte komatmiŋ manaj gwahade po ten hanjen. Gega dahade geb komatgebe dula titiŋde po hanj?” inenj gusunŋan iramij. ³⁴ Irkeb wol henjbe, “Albe tikiŋ mere miŋ alyā heŋyabe binje kutja ma irde hanjen. ³⁵ Gega tikiŋ mere miŋ al goyen asogom beleŋ waŋ ten kuke gab yen ge nurde kutja irde hinayinj. Ningeb kame nalu forok yeke yubul teŋ kumeke gab binje kutja irnayinj,” yinj.

³⁶ Irdeb sopte po maya mere mat gaha yinj: “Al kura ulinjormiŋ gergeŋ walde ten bikkek erek yitiŋ goyen pet teŋ gada ma iryenj. Gwaha irkeb gergeŋ gobe buluŋ hiyyenj. Irde ulinjor bikkek go hende gergeŋ beleŋ gada irtiŋ goyen wor kenenmijbe iginj ma hiyyenj. ³⁷ Irdeb al kura wain fimiŋ gergeŋ teŋ dapnja sikken beleŋ po kangu irtiŋ bikkek bana gon ma unenj hiyyenj. Gwaha irkeb wain fimiŋ gergeŋ goreb wain kangu bikkek go kumga tike gergeŋ yen buluŋ hiyyenj. Irde wain manaj wok yen hubu hiyyenj. ³⁸ Ningeb albe gwaha ma ten hanjen. Wain fimiŋ gergeŋbe kangu gergeŋ bana po unen hanjen. ³⁹ Gega albe wain fimiŋ yerke bikkek hitinjbe gergeŋ folek geb iginj yen

nurde hanjen. Ningeb al wain fimiŋ bikkek nenebe gergeŋ netek ma yirde hiyen. Gwahade goyen po al kura mata bikkek niŋ amanjen nurde hanjen marbe mata gergeŋ ne beleŋ yikala yirde hime gayen gama irtek ma yirde hi,” yinj.

6

*Yesube Sabat nalu gote miŋ al
(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)*

¹ Be, Sabat nalu kurareb Yesuya komatmiŋa gobe wit meten kahalyaŋ kuŋ hinhan. Kun heŋyabe komatmiŋ beleŋ wit bilminj kura yad haninđe sugula yirke sisihik wok yekeb iginjē nene hinhan. ² Irkeb Farisi mar kura beleŋ yeneŋbe, “Danic geb Sabat naturebe mata gwaha ma ten hinayinj yen bisam irtiŋ goyen teŋ hanj?” yinamij. ³ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Deŋbe Al Kurunyen asanđe Dewitya kadom yagoya binje kamde mata tiyamij gote baranmj goyen go ma wor po kapyaj heŋ nurde hanjen? ⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkunbe beret Al Kurunj untin hi-mam, Al Kurunj dolon ird ird mata doyaŋ marte kudinjē goyen yad niriŋ. Irdeb kadom wor yunke namij. Dewitbe Mose beleŋ gwaha ma ten hinayinj yitiŋ goyen wor gogo tiyyinj gega, goke kanduk kura ma kinyinj. ⁵ Ningeb ne Al Urmiŋ gabe Sabat gote miŋ al geb, komatne yago gayenbe Sabat nature iginj gwaha gwaha ten hinayinj yineŋ,” yinj.

*Sabat nature al haniŋ simsimek kura goyen sope iryinj
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Be, Sabat nalu hoyanđe kurareb kurab Yuda marte gabu yare hurkunj saba tagalde hinhan. Ya bana gonjbe al haniŋ yase simsima hitinj goyen kura gonj hinhan. ⁷ Be, Farisi maryā Moseyen saba tagal maryabe daha mat kura Yesu goyen ulinđe merem yaŋ irniŋ yen nurde hinhan. Ningeb Yesu goyen Sabat nature al guram yirke kentek yen keŋkela keneŋ hinhan. ⁸ Goyenbe Yesube dufaymij bikkeŋ yeneŋ bebab teŋbe al haniŋ simsimek goyen, “Huwarde al buda dilij mar ga waŋ huwara,” yinj. Irkeb al go kuŋ huwaryinj. ⁹ Irkeb Yesu beleŋ mel goyen, “Be, gusunŋan kura dire. Moseyen sabarebe Sabat natureb da matake iginj titek yitiŋ hi? Mata iginj ma mata buluŋ? Al garbam miyŋan goyen faraq yurtek ma yeneŋ wasak titeke kamnayinj?” yinj. ¹⁰ Gwaha yineŋ gab al buda kurunj go yeneŋ tukujbe al goyen, “Hange giŋ ira,” yinj. Irkeb haniŋ giŋ irkeb haniŋ gob iginj wor po hirinj. ¹¹ Gega Farisi maryā Moseyen saba maryā gobe biŋ ar wor po yeke Yesu gobe

daha kura irniŋ yeq yinjeŋ uliŋ mere sege
iramin.

*Yesuyen mere basan mar 12
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Be, nalu kurare kurab Yesube Al Kurunj mere ire yenje dugu dabayinđe kura gor hukurinj. Irdeb Al Kurunj mere irke kun kun fay uryiŋ. ¹³ Irkeb wampotbe komatmiŋ yago goyen hoy yirke wakeb bana goj al 12 po yapat yirde mere basan marmiŋ yiryin. ¹⁴ Basina yiryin marbe gahade: Saimon dejen kura Yesu belej unyin gobe Pita, kulinj Andru, Yems, Yon, Filip, Batolomiyu, ¹⁵ Matiyu, Tomas, Saimonya Alfius urmiŋ Yemsya. Munaj Saimonbe Selot inen hinhan. ¹⁶ Irde Yems urmiŋ Yudas Iskariotabe Yudas Iskariotya. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hirinj.

*Yesube garbam mar budam sope yirde
hinhan*

(Matiyu 4:23-25)

¹⁷ Be, go kamereb Yesu go mere basan marmiŋ goya tumjaŋ naŋa bantotore komatmiŋ budam hinhande gor kurkurinj. Gorbe Yudia naŋare niŋ maryna naŋa bana goj taun kuruj Yerusalem mat al budam wayamiŋ goyen gor hinhan. Irde makan siŋare niŋ taun Tairya Saidonya niŋ mar budam wayamiŋ gor hinhan. Taun irawa gobe Fonisia naŋa bana go niŋ taun. ¹⁸ Be, mel gobe Yesuyen saba nurniŋ yeq wayamiŋ. Irde garbam miŋyanbe yeq belej gab sope direy yeq wayamiŋ. Irkeb unjura belej buluŋ yirtiŋ goyen manaj guram yirkeb iŋiŋ hamij. ¹⁹ Irdeb Al Kurunyen tarenbe Yesu ketal urke al garbam miŋyan sope yirke keneŋbe mel gore Yesu sisaj urde gab iŋiŋ hiniŋ yeq kurut yeq hinhan.

*Al iŋiŋ henayinjya al buluŋ henayinjya
goke tagalyinj*

(Matiyu 5:1-12)

²⁰ Be, Yesu belej komatmiŋ buda goyen yener heŋbe gaha yinyinj:

“Den dettiŋ miŋmoŋ marbe Al Kurunj belej doyaj dirde hi geb, goke amanen nurde hinayinj.

²¹ Den binje kamde haŋ marbe kamebe binje kenjekela nene hinayinj geb, goke amanen nurde hinayinj.

Den kanduk yeneŋ esej haŋ marbe kamebe amar heŋ hinmanj teŋ hinayinj geb, goke amanen nurde hinayinj.

²² Ne Al Urmiŋ gake teŋ al belej iŋiŋ ma dennayinj.

Irde, ‘Gebe nende al yara ma ha,’ dineŋ dakira teŋ harhok dunnayinj, nanyaŋ dirnayinj,

irde denjiŋ buluŋ buluŋ yirde
dakira tinayinj.

Goyenbe kanduk goke amanen nurde
hinayinj.

²³ Buluŋ dirde hinayinj mar gote asem wen
wor bikken Al Kurunyen mere basan
mar buluŋ buluŋ po yirde hinhan.

Ninjeb den wor gwaha dirke goya goke
ma nurde hinayinj. Aman heŋ solok
solok yeq hinayinj.

Kanduk gote murunjem iŋiŋbe kame
ga Al Kurunj belej kuruŋ wor po
dunyeŋ.

²⁴ Munaŋ den hora marbe megen niŋ
samuŋ iŋiŋ iŋiŋ yade goke po aman
heŋ hanj.

Gega kamebe kanduk po yennayinj.

Ninjeb goyen goke buninjel nurde
duneŋ hime.

²⁵ Den binje igyen igyen keŋkela nen hanj
marbe kamebe binje kamnayinj.

Ninjeb goyen goke buninjel nurde
duneŋ hime.

Den megen niŋ mata po gama irde hanj
marbe goke amar heŋ hinmanj teŋ
hanj.

Gega kamebe dindiken ge buninjel
nurde esenj hinayinj. Ninjeb goyen
goke buninjel nurde duneŋ hime.

²⁶ “Den turun dirde hanj mar gote asem
yago belejbe Al Kurunyen mere basan
mar falkuk bikkek goyen turun yirde hinhan.
Ninjeb gayenter niŋ dirneŋ wen
belej turun dirke goke amanen nurde hanj
gobe den wor mere basan mar falkuk
yen nurde hime geb, goyen goke buninjel
nurde duneŋ hime,” yinyinj.

*Buluŋ dirde hanj mar niŋ buninjel nurd
yunenj hinayinj*

(Matiyu 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Irdeb Yesu go sopte po gaha yinyinj:
“Gega den merene palja irde hanj mar saba
direŋ tihiŋ geb, keŋkela nurnaj ko. Asogo
dirde hinayinj mar goke buninjel nurde
yunenj hinayinj. Irde den niŋ buluŋ nurde
hinayinj mar gobe iŋiŋ iŋiŋ yirde hinayinj.

²⁸ Irde al karan durde hinayinj mar gobe
Al Kurunyen tarenje guram yirde iŋiŋ iŋiŋ
yirde hinayinj. Irde buluŋ buluŋ dirde
hinayinj mar goke manaj buninjel nurde
Al Kurunj gusunaj irde hinayinj. ²⁹ Al
kura belej ulunger seŋ gurkeb, wol ma
heŋbe kurhan wor tigiri tiyayinj. Al kura
menje dibä ulinhorge hende niŋ goyen teke
goya ulinhorge binde niŋ goyen basina ma
irayinj. Go manaj nuna ginkeb unayinj.

³⁰ Irde al belej det kuranj gusunaj girkeb
yunayinj. Irdeb al kura belej dawetge kura
tiyyen goke tumulganji tiey yeq denđen ma
yawayinj. ³¹ Al hoyan belej ne gwaha nirde

hiwoŋ yeŋ nurde ha gwahade goyen po ge wor al hoyan gwaha yirde hanjen.

³² “Al kura deŋ ge amaneŋ nurde han mar goke po amaneŋ nurnayinbe Al Kurun beleŋ goke turun diryen yeŋ nurde hanj? Moŋ, epte moŋ. Farisi mar beleŋ ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hanjen mar manaj al kura beleŋ yeŋ ge amaneŋ nurkeb al goke amaneŋ nurde hanjen. ³³ Irde al kura igin dirnayin mar go po ga igin igin yirde hinayinbe Al Kurun beleŋ goke turun diryen yeŋ nurde hanj? Moŋ. Mata gobe megen niŋ mar manaj gwaha teŋ hanjen. ³⁴ Irde al kura dawet yunteke wolmiŋen dunnayin yeŋ nurdeya ga dawet yunnayin gobe Al Kurun beleŋ goke turun diryen yeŋ nurde hanj? Moŋ, epte moŋ. Mata gobe megen niŋ mar wor gwaha ala teŋ hanjen.

³⁵ “Ningeb gwaha titjenbe asogotin yago niŋ amaneŋ nurde yunen hinayin. Irde igin igin yirde hinayin. Irdeb det kura yunteke wolmiŋen dunnay yeŋ ma nurdeya gab dawettin yunen hinayin. Al Kurun tonjen yan wor po goke buniŋen dufayin kuruj wor po geb, yeŋ amaneŋ ma nurd unen hanj maryā mata buluŋ teŋ hanj maryā goyen tumjan buninjen nurd yunen igin igin yirde hiyen. Ningeb den beleŋ asogotin gwaha yirnayinbe Al Kurun beleŋ matatin gote murungem igin goyen kuruj wor po dunyen. Irdeb yende diryen wen diryen. ³⁶ Al Kurun beleŋ buniŋen nurd yunen hiyen gwahade goyen po deŋ manaj mel goyen buniŋen nurde yunen hinayin,” yinyin.

Kadger mata niŋ buluŋ mat ma tagalayij

(Matiyu 7:1-5)

³⁷ Irde meremin sopte basaŋ heŋ gaha yinyin: “Be, deŋbe Al Kurun hitih yeŋ al kurate mata goyen yeneŋbe buluŋ ma igin ma yineŋ hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwahade ma diryen. Irdeb al kurate mata keneŋbe dindikenje dufayde po al goke buluŋ tiya yen goke ma ineq hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwahade ma diryen. Irde al kura beleŋ buluŋ buluŋ diryen gega, mata buluŋmij goyen halde unen hinayin. Irkeb Al Kurun wor mata buluŋtih halde dunyen. ³⁸ Irdeb al kura det kuraj nurke yeneŋbe dawettin yunen hinayin. Irkeb Al Kurun wor dunyen. Yeŋ beleŋ dune yeneŋbe kuruj wor po dunke ep hiyyen gega, go hende sopte bak dunyen. Deŋ beleŋ al hoyan dawettin dahade yunen hinayin gwahade goyen po, Al Kurun wor gwahade po dunyen. Diryen yunnayinbe Al Kurun wor gwahade dunyen, munaj budam yunkeb Al Kurun beleŋ wor budam po dunyen,” yinyin.

³⁹ Irdeb maya mere gayen manaj yinyin: “Al kura dilin titmin beleŋ kadom dilin titmin epte tanarde kuŋ kuŋ beleŋ goyen ikala irde tukuyen? Epte moŋ. Gwaha tiyyenbe kuŋ tumjanđe mete bana yakteŋ gasa yiryen. ⁴⁰ Saba al kurate komatmijne epte ma saba yirde hiyen al goyen fole irnayin. Gega sabamin keŋkela ten pasi irnayinbe saba yirde hiyen al goyen yara po henayin. ⁴¹ Deŋbe kadtin yagot dilinđe mukun yeneŋbe goke yeŋ hanj gega, daniŋ geb he parwek diltin pet ten hi goyen go ma yeneŋ hanj? ⁴² He hakwa gore diltin pet titin han goyen go ma yenerja dahade ningeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teŋ siŋa ire,’ innayin? Dulin usi mar wor wor, mehenđebe dindikenje diltinđe nin he parwek go wa yade siŋa yirnayin. Irde gab keŋkela naŋkenenje kadtinđe diliňđe mukun goyen igin yad siŋa yirnayin,” yinyin.

Heya igineŋya

(Matiyu 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Be, sopte gaha yinyin: “He igineŋ kura al ma nene hitih gobe he igineŋ al nene hitinđe goyenter ma igineŋ hiyen. Irde gwahade goyen po, he igineŋ al ma nene hitih goyenter ma igineŋ hiyen. ⁴⁴ Ningeb hebe igineŋ beleŋ gab he gobe igin ma buluŋ goyen dikala dirke gab keneŋ bebak titek. Fik he igineŋbe kaŋ hirwanjen yan hende ma igineŋ heŋ hanjen. Gwahade goyen po, wain igineŋbe he siŋsiŋen mali hereŋ ma igineŋ heŋ hanjen. ⁴⁵ Gwahade goyen po, al manaj da kura binde hiyen gobe mohonde mat mere gwahade po kat kuŋ hiyen. Ningeb al iginbe binde dufay igin hanj geb, mata igin po teŋ hanjen. Munaj al buluŋbe binde dufay buluŋ hanj geb, mata buluŋ po teŋ hanjen,” yinyin.

Ya ird ird al irawa

(Matiyu 7:24-27)

⁴⁶ Irdeb sopte gaha yinyin: “Be, deŋbe ‘Doyaŋ Al Kurun, Doyaŋ Al Kurun,’ nineŋ han gega, daniŋ geb merene ma gama irde hanj? ⁴⁷ Al kura ne hitte wan merene nурde gama iryen al goke gahade yeŋ momoj direñ tihim. ⁴⁸ Al goke ya ire yeneŋbe tola metemij dukun po taldeb hora po dalun unyen go gwahade goyen. Ningeb naŋa buluŋ heke figilu tejen yan yare go kuyen gega, ya goke tolamiŋ keŋkela yimtiŋ geb, saŋin huwarde hiyen. ⁴⁹ Gega al kura merene nурde ga gama ma iryen al goke al kukuwa kura mulowo hende ya iryen go gwahade goyen. Ningeb figilu tejen yan katenbe ya go tekeb kateŋ buluŋ wor po hiyyen,” yinyin.

7

*Fuleŋa marte doyan al
(Matiyu 8:5-13)*

¹ Be, Yesu beleŋ al saba yirde hinhin go pasi irdeb mel go yubul teŋ Kapeneam taunde kuriŋ. ² Gorbe Roma gabmanyen fuleŋa marte doyan al kura hinhin. Doyan al goreb meten almiŋ kura goke iŋin wor po nurde hinhin gega, garbam buluŋ wor po hen kamen teŋ hinhin. ³ Ningeb Yesu taunde gor wayyin gote mere momon nurdeb Yuda marte doyan mar parguwak kura goyen kun Yesu inke waŋ meten alne ga sope iri yen yad yerke wayamiŋ. ⁴⁻⁵ Mel go Yesu hitte waŋbe, “Al gobe Roma al gega, neŋ Yuda mar niŋ amanen nurde hiyen. Irde gabu yaninŋ manan irde dunyin. Yenbe al iŋin wor po. Ningeb ge beleŋ iŋin meten almiŋ goyen sope irde unwoŋ wor po yen nurde gago wayhet. Ningeb iŋin kutek we?” inen parsay iramiŋ. ⁶ Irkeb Yesube mel goya kwamij.

Be, kun fulenja marte doyan al gote ya bindere hekeb doyan al gore dufaymin kura kadom wen momon yirdeb, “Kun innan,” yinyin. Irkeb Yesu hitte waŋbe, “Kadniniŋ beleŋ kun gaha innaiŋ dina: ‘Doyan Al Kurun, ge beleŋ ne al gahade gate yare watek moŋ. Ningeb kahange mayde waŋ ma yo. ⁷ Irde nigen manan al huwak moŋ geb, ge hitte kutek epte moŋ yen nurdeb gago bada hihim. Ningeb gor po hen mere po tikeb meten alnebe iŋin hiyyen. ⁸ Nebe doyan alner yufukde hen meremij gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyan yirde hime geb, al goyen kura, “Kwa,” inmekeb kuyen, irde al hoyan kura, “Waya,” inmekeb wayyen. Irde meten alne manan, “Gwaha gwaha tiya,” inmekeb gwaha po tiyyen. Ningeb gebe tareŋe yan geb, gor po hen dulin po mere tiyyin. Irkeb mереge nurdeb garbam go meten alne tubul teŋ kuyen,” yahi,“ inamij.

⁹ Irkeb Yesu go mere gwahade nurdeb dinŋ kok yirin. Irdeb tigiri teŋ al buda kurun gama irde hinhin mar goyen yenen henbe, “Fudinde wor po, Israel bana ga niŋ al kura ne niŋ dufaymin tareŋ gahade irtin kura ma kinmiŋ. Hubu wor po,” yinyin. ¹⁰ Be, keya kwamij mar gob mulgaŋ hen fulenja marte doyan al gote yare kunbe meten al go iŋin hirin goyen kenamij.

Beretap kura gote urmiŋ kamtiŋ goyen hirin

¹¹ Be, Yesu go gwaha teŋ go kamereb taun dejen kura Nain gor kuriŋ. Irkeb komatmin yagoya al buda kurun go manan gama irde kwamij. ¹² Kun hora beleŋ po koya kurun hende wor po kerde milgu irtin taun gote yame kurun goyen binde hen

hikeb al hakwa kura takten mete tiniŋ yen taun biŋde mat teŋ siŋare kateŋ hinhin goyen yenamij. Milinbe beretap, urminbe uŋkureŋ gogo po. Taun bana go niŋ al buda kurun gob beretap goya kateŋ hinhin. ¹³ Irkeb Doyan Al Kurun Yesu beleŋ beretap go keneŋbe yen ge buninjə wor po nurdeb, “Esen ma yo,” inyin. ¹⁴ Irdeb kun sapir go tanaryin. Irkeb al sapir teŋ kun hinhin mar gob tek yamiŋ. Irkeb, “Dirin, ne beleŋ ginhem geb huwara,” inyin. ¹⁵ Irkeb dirin kamtiŋ go huwarde keperdebe mere tiyyin. Irkeb Yesu beleŋ dirin go milij ge tubul tiyyin.

¹⁶ Be, al buda gor hen go keneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura manan henbe Al Kurun turun iramiŋ. Irdeb, “Al Kurunyen mere basan al saninjmiŋ kurun wor po neŋ hitte gago waya. Al Kurunbe alya bereyamij faraj yure yen gago waya,” yamiŋ. ¹⁷ Be, Yesu beleŋ al kamtiŋ isan hirin gote mere momonbe Yudia naŋuya naŋa binyan hinhin goyen nurde tukamiŋ.

*Yesuya Yon Baptaisya
(Matiyu 11:2-19)*

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatmin beleŋ Yesu beleŋ mata teŋ hinhin kurun goke kun Yon momon iramiŋ. Go nurdeb komatmin irawa hoy yirdeb, ¹⁹ “Yesu hitte kunbe, ‘Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?’ yen gusuŋan iriryen,” yineŋ Doyan Al Kurun Yesu hitte yad yerke kwaryum. ²⁰ Irkeb irem go Yesu hitte kunbe, “Yon Baptais beleŋ Yesu hitte kunbe, ‘Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?’ yen gusuŋan iriryen dinke gago wayhar,” inaryum.

²¹ Be, go nature wor wor goyenbe Yesu beleŋ al garbam kurayen kurayen goyen sope yirde hinhin. Irde ungurra beleŋ al ketal yurtin minyaŋ yakira teŋ, al diliŋ titmiŋ manan budam sope yirde hinhin.

²² Ningeb Yesu beleŋ Yonyen komatmin irawa gote mere goyen wol henbe, “Mulgaŋ hen kunbe mata diltirinđe gar yenhar irde mere nurhar goyen Yon momon iriryen. ‘Al diliŋ titmiŋbe naŋkenhan, al kahan kamtiŋbe huwarde kun han, al busuka minyaŋbe iŋin hahan, al kaminj titmiŋbe mere nurhan, al kamtiŋbe huwarhan, irdeb al buniŋe wor Al Kurun beleŋ yumulgan teŋ teŋ mere iŋin goyen nurhan,’ iriryen. ²³ Irdeb kunbe, ‘Al kura ne niŋ dufaymin tareŋ irde go ma katyenbe Al Kurun beleŋ suram irde tareŋ iryen,’ yahi, ‘Gwaha iniryen,’ yinyin.

²⁴ Be, Yon Baptaisyen komatmin irawa go yubul teŋ kukeb Yesu beleŋ al buda goyen Yon niŋ momon yire yenbe gaha yinyin: “Denbe da kinniŋ yen sawsawa po kurun

naŋa bana goŋ kwaŋ? Dulin yamuŋ meŋe beleŋ tama urtiŋ goyen kinniŋ yen kwaŋ? ²⁵ Goke moŋ kenem da wor po kinniŋ yen kwaŋ? Al kura umuŋ igit titiŋ kura yinniŋ yen kwaŋ? Moŋ. Al horam yaŋ umuŋ igit teŋ det igit igit niŋ po nurde hanj marbe megen niŋ doyŋ mar karkuwanyen ya iginjaŋ po hanj. ²⁶ Goyenbe da kun kinniŋ yen kwaŋ? Al Kurunyen mere basaŋ al? Gwaha, fudinde. Gega yenbe Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyŋ goyen yara moŋ. Yenbe gote folet. ²⁷ Al goyen goke teŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katıŋ hi:

'Mere basaŋ alne teŋ kermeke yen wa meheŋ heŋ kuyen.

Yen beleŋ meheŋ heŋ kujbe belenge sope irde gunyen,' yitiŋ hi. *Malakai 3:1* ²⁸ Be, yitiŋ gwahade po meten tiyuŋ al gobe al hoyŋ moŋ, Yon beleŋ tiyuŋ. Ningeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtiŋ hanj kuruŋ gayen Yonyen meten go epte ma folet irnayin. Yen beleŋ meten tiyuŋ gobe meten hoyŋ kuruŋ gote folet wor po. Gega yenbe ne gayen neŋkela ma heŋ hi geb, al kura denem moŋ gega, neŋkela heŋ bebak tiyyen al gobe Al Kurun diliŋdeb Yon goyen folet kinyen,' yinyin.

²⁹ Be, al budamya teks yad yad maryā goyen Yon hitte baptais taminde geb, Yesu beleŋ Yon niŋ gwaha yeke nurde Al Kurunyen matabe fudinde huwak yamiŋ. ³⁰ Gega Farisi maryā Moseyen saba maryā gobe Yon hitte baptais teŋ teŋ ge bada hamin geb, Al Kurun beleŋ yen ge dufay kiriyin goyen yinjeŋ bida heŋ harhok un-amian.

³¹ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yiriŋ: "Ningeb gayenter niŋ marbe da det kura niŋ yen, 'Yenbe gwahade,' yewen? Yenbe da kura yara yetek?" ³² Be, go mar gobe diriŋ kura gabu gasunde heŋ kari teŋ yinjeŋ uliŋ kadom mohonđe teŋ hanjen go gwahade. Dirin gobe kari teŋ henjaŋ kadom gineŋ teŋbe,

'Neŋ beleŋ bulelun fuk irde tikinj heŋ dun-het gega gege ma tahanj.

Irde esinayin daw yen al hakwa ambo ird irdde niŋ tikinj heŋ dunhet gega ma esahanj,' yineŋ kwep kwep yirde hanjen.

³³ Ningeb diriŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurek ma yirde hi. Ningeb Yon Baptais beleŋ beretya wainya ma neke keneŋbe, 'Al gobe unjuram yan,' inaj. ³⁴ Munaj ne Al Urmij gabe beretya wainya nemeke nenenbe, 'Al gabe bingeya feyare niŋ al wor po. Irde yenbe teks yad yad maryā Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike "mata buluŋ

mar" yineŋ hityen gote kadom,' nineŋ hanj. ³⁵ Gega Al Kurun diriŋ wenbe Yonya neya beleŋ Al Kurunyen dufay wukken tagalde haryen goyen fudinde yen nurde hanj," yinyin.

Mata buluŋ bere kura gore Yesuyen ka-haj halyin

³⁶ Be, go kamereb Farisi al kura gore, "Wake yaner kun binje netek," inyin geb, kun Farisi al gote yare binje ninin yen gor hinhan mar goya keperamin. ³⁷ Taun goyenterbe bere kura goyen mata buluŋ teŋ hike gor niŋ marbe keŋkelə nurde unen hinhan. Be, bere gore Yesube Farisi al gote yare heŋ dula teŋ hi yeke nuryin. Irdeb det kura fimiŋ hamjien kusamuŋ wor po goyen yaliŋ igit muŋ alabasta hora beleŋ po irtiŋ bana gon hitin goyen teŋ Yesu hinhin yare gor kuriŋ. ³⁸ Irdeb Yesu bulgaŋ yitjeŋ teŋ kahaŋ yimiyin beleŋ goŋ wan huwaryin. Irdeb dokolhonj yugulunj teŋ esike diliŋ fimiŋ katen Yesu kahaŋ bida yirde hikeb tonanj yuwaljen po utra teŋ hinhan. Irdeb Yesu palap wor po irde hinhan geb, goyen ikala irhem yenbe kahaŋ u irde tebaŋ irde hinhan. Irdeb det fimiŋ hamjien igit wor po goyen Yesu kahaŋde wogorde sam iryin.

³⁹ Irkeb Farisi al Yesu hoy irde gargar iryin al gore goyen keneŋbe dufaymında po, "Yenbe Al Kurunyen mere basaŋ al manhan bere gwahade beleŋ sisar nurde hi yen nurde bida hawa inwon. Gega bere gobe mata buluŋ bere yen ma nurde hi geb, gogo keneŋ wasak teŋ hi," yen nuryin. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ dufaymında keneŋbe, "Saimon, nebe mere kura momoj gireŋ tihim geb," inyin. Irkeb al gore, "Tisa, igitŋe momoj nira," inyin. ⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ gaha inyin: "Al irawa kura al horam yaŋ hitte kujbe kame ga horage wol heŋ gunyen inenbe hora yawararyum.

Al kurabe 500 denari* yawaryin, munaj kurabe 50 denari yawaryin. ⁴² Be, al irawa gobe gwaha mat kura al gote hora wol hetek ma haryum. Irkeb hora yun-yin al gore bunijeŋ yirde gogniŋ yinyin. Ningeb al damin beleŋbe horamın ma wol heke gogniŋ yinyin al goke amareŋ wor po nurde unyen?" yen gusuŋan iryin.

⁴³ Irkeb Farisi al Saimon gore wol heŋbe, "Al hora kuruŋ tirin al gore yen nurhem," inyin. Irkeb Yesu beleŋbe, "Fudinde yaha," inyin. ⁴⁴ Irdeb bere go hinhan beleŋ fulgan kanje Saimon go sopte, "Bere ga kenha? Nebe yager wayhem gega, nende matare kahaŋne hal hal fe kura ma nunha. Goyen-poga bere gabe wan dilin fimiŋ beleŋ po kahaŋne halde tonanj yuwaljen beleŋ po utra tiya. ⁴⁵ Irde gebe yager wayhemyabe

* **7:41:** Denari: Al beleŋ wampot mat meten teŋbe wawuŋbanā naŋa sul yeke bada heŋbe metenmiŋ gote murungembe denari ujkuren tiyyen.

pere nirde ulunjner muñ kura u ma nirha. Gega bere gabe wanj kahajne u irde tebar tiya. ⁴⁶ Irde gebe yager wayhem goke amanen nurde olip fimiñ gwahade muñ kura teñ tonajner ma wogorha. Gega bere gabe det fimiñ hamnej kusamuj damum hende wor po goyen kahajner wogora. ⁴⁷ Ningeb fudinde ginhem. Bere gabe mata bulunjmiñ ge golatapnej wor po nurde hiyen geb, Al Kuruj beleñ mata bulunjmiñ kuruj goyen halde unkeb goke amanen wor po nurde nuneñbe mata gago tiya. Gega al kura mata bulunjmiñ ge golatapnej ma nurde hiyen al gobe Al Kuruj beleñ mata bulunjmiñ halde unyeñ goyen goke amanen wor po ma nuryenj,” inyinj. ⁴⁸ Irdeb bere go keneñ henjabe, “Mata bulungeb halde gunhem,” inyinj. ⁴⁹ Irkeb Saimon beleñ hoy yirke wayamiñ mar gore mere go nurdeb, “Al gabe ganuj geb, alyen mata bulunj wor halde hime yen hi?” yen yingenj ulij mere tiyaminj. ⁵⁰ Gega Yesu beleñ mel go mere teñ hinhan go haywan yirtiñejbe bere goyen, “Gebe ne niñ dufayge sanjin irha. Goke teñ Al Kuruj beleñ gumulganj tiya. Ningeb bege kamke igij po nurde kwayinj,” inyinj.

8

Yesu gama irde hinhan bere

¹ Be, go kamereb Yesu go taunya tiyunja kurar mat kurar kujbe mere igij Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyanj yird yird goke momoj yirde hinhin. Goya goyenbe mere basanj marmijn 12 go mananj yenya kun hinhin. ² Irde bere wor Yesu gama irde kun hinhin. Bere kurabe unguram yan gega Yesu beleñ ungura yakira tiyyinj, irde kurabe garbam minjanj goyen sope yirke igij haminj. Bere goyen kurabe Makdala niñ Maria. Yenbe bikken ungura 7 beleñ ketal urtiñ goyen Yesu beleñ ungura yakira tike igij hirinj. ³ Irde bere kurabe Susanaya Yoanaya. Yoana gote uñ Kusabe Herotyen samunj doyanj ird ird al. Irde bere go po moñ. Bere budam hoyan mananj Yesu gama irde kun hinhin. Irdeb yingenjeñ horaya detmin budamya gore Yesuya komatminjña faranj yurde yukun hinhin.

Yasunj alyen maya mere (Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Be, taun kurar niñ kurar niñ alya bereya budam wor po Yesu hitte wanj gabu irde hinhin. Irkeb maya merere saba gahade yiryinj: ⁵ “Al kura wit muyken tur ire yen metenjinde kuriñ. Kunj metenjde muyken go tur irkeb kurabe metenj sinjak al kun kunj beleñyan katamij. Irkeb al beleñ go ma yenenj yufuramij. Kurabe nu beleñ wanj naminj. ⁶ Munanj kurabe megen halgayanj hora arat hereñ katamij.

Irdeb kawañ haminj gega, megen fimiñj moñ geb, algup nen kamamij. ⁷ Munanj kurabe yamuñ hirwanjen yan bana kateñ yamuñ goya tumjanj kawañ haminj. Gega yamuñ duwi gore hurkuñ awrum yurkeb nonbo haminj. ⁸ Be, wit muyken kurabe megen iginjanj kateñ kawañ henjbe iginenj budam haminj. Muyken uñkurenbe 100 iginenj gwahade haminj,” yirinj. Be, Yesu gob maya mere goyen tagaldeb, “Al kura mere ga miñ bebak tiniñ yenjbe kenjela palñña irde nurnaj ko,” yirinj.

Maya mere igij bebak teñ teñ mata (Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁹ Irkeb komatmij beleñ maya mere gote minj momoj dira inenj gusuñan jramij. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyinj: “Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyanj yird yird mata gote minjbe banare hi geb, al hoyan beleñ epte ma bebak titek. Gega denjbe Al Kurunyen tarenjde miñ goyen igij bebak tinayinj. Goyenbe al hoyan ne niñ ma nurde haj marbe mata gote miñ goyen maya mere mat po momoj yirde hime. Go mar gobe merene gama irtek ma yirde hiyen geb, maya mere go nurnayinj gega, bebak ma tinayinj. Goke teñbe Al Kurunyen asanje gahade katinj hi:

‘Mel gobe merene nurde hinayin irde
kenenj hinayin gega, bebak ma po teñ
hinayinj,’ katinj hi,’ yinyinj. Aisaia 6:9

Yasunj alyen maya mere gote miñ (Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

¹¹ Irdeb gaha yinyinj: “Be, maya mere gote minjbe gahade: wit muyken gobe Al Kurunyen mere. ¹² Muyken beleñyanj katinj gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayinj gega, Satan beleñ mere biñde hinayinj goyen yad siñja yiryeñ go gwahade. Ungura beleñ al gobe daha mere go nurde Al Kuruj niñ dufayminj tareñ irke yumulganj tiyyenjkek yenjbe gogo gwaha yiryeñ. ¹³ Munanj wit muyken hora hereñ katinj gote minjbe al kura Al Kurunyen mere tinenjña nurdeb amanj henayinj. Gega hora arat geb, filgininj kenjela ma kutij beleñ teñ hanjenj go gwahade goyen po, al go mananj Al kurunyen mere biñde kenjela ma kipiryeñ. Irde kadila hekeb aranj po algup nene kamde hanjenj go gwahade goyen po, kanduk kura forok yekab goyare po Al Kuruj harhok unnayinj. ¹⁴ Wit muyken yamuñ duwi hirwanjen yan bana katinj gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayinj gega, megen niñ samunj yad yad niñ po nurnayinj go gwahade. Go mar gobe ulinde po amanj hetek mata go po titek titek yirde hiyenj. Irde yen hitte kanduk kura forok yiyyenj goke kafura henayinj. Go mar gobe megen niñ det gwahade gore dufayminj awrum yirkeb wit muykenjbe

iginen henayin gega, nonbo henayin go gwahade goyen po, merebe nurnayin gega, gote iginenje kerjekela ma forok yenayin.¹⁵ Goyenpoga wit muyken megej iginjanj katen igin ala po kawan hej iginen budam hamin gobe al kura Al Kurunyen mere fudinde wor po binde kerde gama irde hinayin go gwahade goyen. Irde kanduk yenen hinayin gega, sanjin po hej kun kujbe gote iginenje Al Kurun dilinjdebe mata igin igin forok yirde hinayin,” yinyin.

*Hulsiyen maya mere
(Mak 4:21-25)*

¹⁶ Irdeb sopte po maya mere hoyan kura gaha yinyin: “Al kura hulsi usun urde ten kuwe bana ma kerde hiyen. Irde poj bana wor kerde hiyen mon. Gwaha irtijenje ten omasinj hende binjun irde hiyen. Gogab al kura ya bana gon wanjbe hulsi go kawan hej hike kinyen.¹⁷ Gwahade goyen po, Al Kurun belej yende alya bereya doyan yird yird mata gote minj banare hitin gobe kawan hiyjen. Irde matamij epte ma bebak titek goyen kawan forok yen hike al budam wor po yenen bebak titin ala tinayin.¹⁸ Ningeb kerjekela wor po merene palja irde nurde hinayin. Al kura binde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hiket Al Kurun belej meremij igin goyen unen teban irde hiyen. Munaj al kura gwahade mon gobe Al Kurunyen mere binde muj kura hi goyen wor ten sinja iryen,” yinyin.

*Yesuyen milinya kulin yagoya
(Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Be, nalu kurareb Yesu milinya kulin wenja belej kinninj yen Yesu hinhinde gor wayaminj. Gega albe budam wor po geb, muj kura binde ma kwamij.²⁰ Irkeb al kura belej goyen yenenje kunj Yesu goyen, “Momkeya kolge wenja ginninj yen wan sinjare ga hanj,” inyin.²¹ Irkeb wol henjbe, “Mamneya kolne wenja fudinde wor pobe alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde hanj mar gago,” yirin.

*Menje kurun Yesu belej inke kamyij
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Be, nalu kurare kurab Yesu belej komatmij yago goyen, “Wake fe ala kurun sinja kurhan kuniñ,” yinyin. Irdeb hakwa kura goyen hende kwamij.²³ Be, kun hinhinde goyabe Yesube dukpu irkeb ferd ugijn po hirin. Goya goyenbe menje kurun dugure mat katkeb duba huwaryinj. Irkeb fe belej hakwa bana gon hurkun ala hej hinhinde. Irkeb son po yen miñmonj hamin.²⁴ Gega Yesu go firtijnde po hiket komatmij yago belej kenerjbe, “Doyan al, Doyan al, nej miñmonj hiniñ titih

nij, aranjej huwara,” inen isan hamiñ. Irkeb huwardebe menjeya dubaya epte ma tiyaryum goyen masi yirkeb pultik po yaryum.²⁵ Irkeb Yesu belej komatmij yago goyen, “Deñ gab ne niñ hekken ma nurde hanj,” yinyin. Irkeb mel go kafura wor po henjbe, “Gab da albe gago? Menjeya makanya manaj meremij nurhar!” yen kadom gusunjan gird tiyaminj.

*Al unjura ketal urtiñ goyen sope iryij
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Be, menje kamkeb mel go kunj Galili fe ala goyen sinja kurhan Gerasa marte nañare kunj forok yaminj. Go mar gobe Yuda mar moj, al miñ hoyan.²⁷ Be, hakwa go tubul ten sinjare kukeb taunde gor niñ al kura unjura budam belej ketal urtiñ manaj hiyen goyen Yesu hitte wayyinj. Al gobe hiyen kurun gob kupsor po hiyen. Irdeb tiyunje ma ferde hinhin. Mali bembayañ hej kun hinhin.²⁸⁻²⁹ Al gobe unjura belej hugijen ketal urde mali tukun hinhin. Irkeb gor nin mar belej busaharyenjek yenjbe sen po haninya kahanja fere ten doyan irde hinhin. Goyenbe al gobe unjura gote tarende sen goyen kirintiktuk henjbe unjura gore bul irke nana al miñmonj bana kun hinhin. Be, Yesu belej al go kenejbe, “Unjura, al go tubul ten kat kwa,” inyin. Irkeb al go Yesu kenej wanjbe kahanj miñde gor wulgurut yenjbe kekew ten, “Yesu, gebe Al Kurun turunj yan gote Urmij yen nurde gunen hime. Ningeb daha nireñ wayha? Bulun ma nirayin,” inen esen mere iryin.³⁰ Irkeb Yesu belej, “Deñgebe ganuñ?” inyin. Irkeb al gobe unjura budam wor po belej ketal urtiñ hinhin geb, “Deñnebe Legiyon,”* inyin.³¹ Irdeb unjura gore, “Ulin misin kurun katen katen gasunje gor ma dakira tiyayin,” inen teban irde esen mere iryin.

³² Goya goyenbe bu buda kurun goyen dugu dabayinde kura gor dula ten hinhin. Ningeb unjura goreb, “Ge belej ok dinkeb bu iro kunj ketal yurninj,” inen esen mere iramij. Irkeb Yesu belej igin yinyin.³³ Irkeb unjura gobe al go tubul ten kunjbe bu buda go ketal yuramij. Irkeb bu go kup yen kunj hamulare mat fe ala kurkuñbe fe nene kamamij.

³⁴ Be, bu doyan yirde hinhinde mar go mata goyen kenejbe busaharde taunya tiyunjanja kunjbe goke tagalde tukutin ala tiyaminj.³⁵ Irkeb al budam mata forok yirinj goyen kinninj yen Yesu hinhinde gor wayamij. Wanjbe al goyen unjura belej tubul ten kukeb igin hej dufayminj wuk yeke ulin umija titin manaj Yesu kahanj miñde gor keperde hike kenejbe Yesu niñ

* **8:30:** “Legiyon” gob fulenja mar buda kurun goke yitij.

kafura haminj. ³⁶ Irkeb al gor heñ mata forok yeke kenaminj mar goreb daha mat al go iginj hirin goyen momonj iryaminj. ³⁷ Irkeb al buda Geresa marte nañare niñ mar go tumñanj kafura wor po henþe Yesu goyen, "Ge goya gar ma hayinj. Dubul ten kwa ko," inamij. Irkeb Yesube al buda goyen yubul ten kuniñ yen komatminjya hakwa hende hurkaminj.

³⁸ Be, mel go yubul ten kwenj tiyyinjya goyenbe sope irke iginj hirin al goreb, "Neya kure," inenj eseñ mere iryinj. ³⁹ Gega Yesu beleş, "Mon, tiyyinger kuñ Al Kurunj beleş buninenj girde sope girke iginj haha gayen gor nin alya bereya momonj irayinj," inenj ten kerke kuriñ. Irkeb al gobe taunminde mulgañ heñ kumbe Yesu beleş buninenj irde iginj iryinj goyen gor nin mar tumñanj momonj yirde tukutinj ala tiyyinj.

Bere dirñeñ kamtiñ goya bere kura danduku miyjanj sope viryinj

(Mattyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Be, Yesu go mulgañ heñ Kapeneam kukeb al buda yenj ge doyanj heñ hinhan geb, amanj heñ wanj kalyanj keramij. ⁴¹⁻⁴² Goyarebe al kura dejenbe Yairus gore Yesu hitte wayyinj. Yenþe Yuda marte gabu yare gor wanj hanjenj mar gote doyanj al. Goyenbe wirij uñjkureñ munj gogo po damambe 12 goyen garbam buluñ wor po heñ kameñ tenj hinhan. Ningeb al gore Yesu hitte wanj palap matare dokolhoñ yugulun tenþe, "Werne garbam buluñ wor po heñ kamenj tiya geb, yaner wanj guram irayinj," inenj eseñ mere iryinj. Irkeb Yesube yenjya yaminde kure yenj kwaryum.

Be, Yesu go al gote yare kun hiket al buda forfor yaminj goreb upepel urde farkaka iraminj. ⁴³ Goya goyenbe bere kura dama 12 gayen danduku manañ hiyen goyen al buda kuñ hinhan mar goya kuñ hinhan. Bere gobe al kura beleş epte ma wor po sope irtæk hinhan. ⁴⁴ Be, bere gore Yesu harhok beleş mat kuñbe Yesuyen ulinhor hende niñ gote murunjde sisaj uryinj. Irkeb goyare po dari temeyde hinhan goyen hubu heke nuryinj.

⁴⁵ Be, goya goyen po Yesu beleş, "Ganun beleş sisaj nura?" yenj al buda goyen gusuñanj viryinj. Irkeb al buda gore, "Neñ moñ," inkeb Pita beleş huwardeb, "Doyan Al Kurunj, al buda farkaka girde hanj kurunj gab ma yenenþe, 'Ganun beleş sisaj nura?' yenj gusuñanj heñ ha?" inyinj. ⁴⁶ Gega Yesu beleşbe, "Monj, fudinde al kura sisaj nura. Irkeb Al Kurunyen tarenj kat kuke nurhem," yirinj. ⁴⁷ Irkeb bere go ulinde mata forok yirinj goyen, "Yesube nenenj bebak tiya geb, epte ma bana kwenj," yenj nurde barbar yenj wanj Yesu kahaj minde katenj dokolhoñ yugulunj tiyyinj. Irdeb al buda kurunj goyen

dilinjde miñ daniñ sisaj uryinj irde goya po iginj hirin goyen Yesu momonj iryinj. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleş, "Werne, ne ninj hekkenj nurha goke tenþe Al Kurunj beleş sope gira. Ningeb bege kamke kwayinj," inyinj.

⁴⁹ Be, Yesu beleş bere go mere irde hinhan goya goyab al kura Yairusyen yare mat wanþe, "Wergebe bikkenj kama geb, saba al gayen titmijen tuktawaj ma irayinj. Inke bada hiyyenj," inyinj. ⁵⁰ Gega meremij nurdeb Yesu beleş Yairus goyen, "Kanduknej ma nurayinj. Ne ninj po dufayge sanjinj irayinj. Irkeb werge goyen iginj hiyyenj," inyinj.

⁵¹⁻⁵³ Be, Yesu go kuñ Yairusyen yare forok yenþe alya bereya dolonjde hinhan goyen eseñ epte ma tenj hike yinyinj. Irdeb, "Bada henaj. Yenþe ma kama. Dulin ferde hi," yinyinj. Gwaha yinkeb fudinde wor po kamyinj yenj nurde hinhan geb, mel gore kukuwa wet heñ hi yenj hinman faykek iraminj. Irkeb Yesu go al hoyanj kura ma yubul tike dirinj hakwam hinhan bana goñ hurkaminj. Komatminj karwo Pita, Yemsya Yonyabe dirinj gote milinjya naninjya po yadeb dirinj hakwa hinhan bana goñ hurkaminj. ⁵⁴ Irdeb dirinj gote haninj tanardeb, "Werne, huwara," inenj isan hirinj. ⁵⁵ Irkeb tonej mulgañ hekeb goya goyen po huwaryinj. Irkeb Yesu beleş, "Det netek kura unke niwi," yinyinj. ⁵⁶ Irkeb milinjya naninjya mata go kenenþe dilinj fot wor po yaryum. Gega Yesu beleş, "Mata forok yihi gake go ma tagaliryenj," yinenj utanj viryinj.

9

Yesu beleş komatminj 12 goyen metej tinanj yenj yad yerke kwamij

(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Be, go kamereb Yesu beleş mere basanj marmij 12 goyen hoy yirke wanj gabu irkeb uñgura kurayen kurayen goyen yakira tenj tenj tarenye garbam sope yird yird tarenye goyen yunyinj. ² Irdeb, "Kuñ Al Kurunj beleş alya bereyaminj doyanj yird yird mata goyen tagalde tukunj heñje garbam mar sope yirde hinayinj," yinyinj.

³ Irde gaha yinyinj: "Kunin yenþe genunj, kalwa, biñge, horayabe ulinhor hoyanj ma yawarnayinj. Ulinhorbe ultinjde hanj gogo ep, det hoyanj wor kura ma po yawarnayinj. ⁴ Tiyuñ kurar kura kuke al kura beleş yaner wanjanj dinenj hoy dirkeb ya hoyanje ma kunayinj. Uñjkurende gor po heñ heñþe tiyuñ go tubul tenj hoyanje kunayinj. ⁵ Munaj tiyuñ kurar kura kuke gor niñ mar beleş meretiñ pel irde dakira tikebe, 'Al Kurunyen mere pel pel irhet,' yenj bebak tinanj yenþe kahantinjde tupi yaranj

tinayıñ,” yinyiñ. ⁶ Be, Yesu beleş komatmiñ yago gwaha yinkeb tiyuñ kurar kurar kwaminiñ. Irde naña kurun goyen kuyñ helyabe mere igiñ Al Kurun beleş alya beryea yumulgaj teñ teñ goke yitiñ goyen tagalde saba yirde tukunñ hinhan. Irdeb garbam mar manan sope yirde kuyñ hinhan.

Herot beleş Yesuyen mere momoñ nuryiñ

(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)

⁷⁻⁸ Be, Galili naña doyañ al kurunñ Herot beleş Yesuya komatmiñ yagoya mata teñ hinhan kurun goyen nuryiñ. Yenjbe bikken fulenja marmiñ yinke Yon Baptais mayke kamyiñ. Gega al kura beleşe, “Yon Baptais kamyiñ gega, gogo sopte huwarde metenj teñ hi,” yamin. Irde al kurabe, “Al Kurunyen mere basañ al Elaia forok yenjbe gogo metenj teñ hi,” yamin. Munanç kurabe, “Al Kurunyen mere basañ al bikkek kura gore sopte huwarde gogo metenj teñ hi,” yeke Herot go nurde kukuwamnyen nuryiñ. ⁹ Irdeb, “Yon Baptaisbe binjñ walmeke kamuyñ. Munanç mere momonjmiñ nurde hime al gabe ganuñ?” yenj Yesu goyen kene yenj kurut yenj hinhan.

Yesu beleş al 5,000 paka yiryiñ

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-

¹⁴)

¹⁰ Be, Yesuyen mere basañ mar go mulgañ henj wanjbe metenjbe gwaha gwaha titiñ inenj momonj iramiñ. Irkeb Yesu beleş al hoyanje gor yubul teñjbe komatmiñ yago po yade Betsaida taunde kuriñ. ¹¹ Gega al buda kurun gob Yesube gor kwa yenj nurdeb kame gama yirde kwaminiñ. Irkeb yenenjbe, “Igiñge wanjan,” yinenjbe Al Kurun beleş alya beryamij doyañ yird yird goke saba yiryiñ. Irdeb garbam miñyañ igiñ hiniñ yenj nurde hinhan mar goyen sope yiryiñ.

¹² Be, gwaha teñ teñjbe naña sul yeweñ tikeb mere basañ marmiñ aposel 12 gore Yesu hitte wanjbe, “Naña neñ hitere gabe tiyuñ bindem moñ geb, al buda ga yinke taunyañ tiyuñ muknjenyañ kuyñ yinjgenj binje niñ nañkeneñ damu teñ nenayin. Irde goyan po fernayin,” inamiñ. ¹³ Irkeb wol henjbe, “Moñ, deñ beleşe binje kura yunke nenayin,” yinyiñ. Irkeb mel goreb, “Neñjbe beret siptesonjonyabe makaj dapñja irawaya po hanj. Kuyñ hoyanç ma damu titekbe gare epte ma yiryenj,” inamiñ. ¹⁴ Al po kapyan haminjbe 5,000 gwahade gor hinhan. Be, mel gore gwaha inkeb Yesu beleş, “Al buda ga yinke gabu unjkurende al 50 gwahade keperde tukunañ,” yinyiñ. ¹⁵ Irkeb komatmiñ yago goyen yenj yinyiñ gwahade po tiyamiñ. Irkeb al buda kurun goyen Yesu beleş yiriñ gwahade po

keperde tukamiñ. ¹⁶ Irkeb Yesu beleş beret siptesonjonya makaj dapñja irawaya goyen yade kotaj kan nañkinde nañkeneñ Al Kurunyen sanjinde guram yirdeb yubala teñ al yunnan yenj komatmiñ yago yunyinj. ¹⁷ Be, gale henj yunke al buda kurun go neneb ep wor po naminj. Irdeb binjge diknej gabu yiramij gobe tiri 12 gayen igiñ makinj yirtek haminj.

Pita beleş, “Yesu gebe Mesaia,” iniyin (Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Be, kurareb Yesu go yen unjkureñ po henj Al Kurun mere irde hinhan. Goya goyenbe komatmiñbe gor hinhan. Irkeb huwardeb, “Al beleş nebe ganuñ yenj nurd nunenj han?” yenj gusuñjan yiryiñ. ¹⁹ Irkeb wol henjbe, “Al kurabe Yon Baptais yenj hanj. Kurabe Elaia yenj hanj. Munanç al kurabe Al Kurunyen mere basañ al kura bikken kamyiñ goyen sopte huwarde wayun yenj nurd gunen hanj,” inamiñ. ²⁰ Irkeb Yesu beleş, “Munanç deñjbe ganuñ yenj nurd nunenj han?” yinkeb Pita beleş huwardeb, “Gebe Al Kurun hitte Dumulgan teñ teñ Al Mesaia, Al Kurun hitte mat wayan yenj nurde hite,” iniyinj. ²¹ Irkeb Yesu beleş, “Pita beleş ne niñ yahi goyen basañ henj al kura ma momonj yirnayinj,” yineñ utaj yiryiñ. ²² Irdeb komatmiñ yeneñ henjbe, “Ne Al Urmin gabe Yuda marte doyañ mar parguwak goya Al Kurun dolonj ird ird mata doyañ marte karkuwañjinya Moseyen saba maryä beleş nakira teñ munukeb ulne misinj kurun katenjbe kamenj. Goyenpoga kamenjde mat yerenjek hekeb sopte huwareñ,” yinyiñ.

²³⁻²⁴ Be, go kamereb komatmiñya al gabu iramiñ maryä goyen gaha yinyinj: “Al kura gama nirde henj kanduk yenenjbe yinjgenj ge kafura henj harhok nunyenj al gobe kame kanduk kinyenj. Munanç al kura ne gama nirde kanduk kurun teñ ulin misinj katenj hiyenj al gobe kame igiñ hiyenj. Ningeb al kura ne gama nire yenjbe megen niñ dufayya mataya harhok yunyenj. Irdeb gise hanjka kanduk yeneñ hiyenj gega, yinjgenj ge ma nurde gama po nirde hiyenj. ²⁵ Goyenbe al kura yinjgenj ge po nurde megen niñ det kurun yawareñ irde kurabe dejenj yan hiyyenj gega, Al Kurunyen bearar bana henj kame gote murungem buluñ tiyyenjbe daha tiyyenj? Gobe igiñ moñ, buluñ wor po. ²⁶ Ningeb al kura ne niñ memya henj merene harhok unyenjbe kame ne Al Urmin gare wor al goyen kenenjbe go ma nurde unhem inenj harhokne unenj. Ne Al Urmin gabe neya Nanneyabe miyoñmij yago wukkenj wor poya gote tareñ turñun yan mananj katenj goyenterbe gogo gwaha tiyeniñ. ²⁷ Goyenpoga deñ gar hanj gayen kurabe go ma kamdeya Al Kurun beleş

alya bereyamiñ doyañ yird yird goyen kennayin. Mere gabe fudinde wor po dinhem,” yinyin.

*Yesu uliñ hoyaj hiriñ
(Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8)*

²⁸ Be, Yesu beleñ mere tiyyin go kuj nañja fay 8 gwahade kamereb Al Kuruj mere ire yenþe Pita, Yonyabe Yemsya po yadeb dondonde kura gor hurkuriñ. ²⁹ Irdeb gor Al Kuruj mere irde hinhiñ goyabe dinsok hoyaj wor po hiriñ. Irkeb uliñhormiñbe dagamel go gwahade hiriñ. ³⁰⁻³¹ Goya goyenbe Moseya Elaiaya gore bemel po forok yenþe Yesuya mere teñ hinhan. Irem gobe Al Kurunyen tareñ turñuñ yan wor po gore ketal yurtin. Irde Yesube Al Kuruj beleñ bikkerñ dufaymiñ kiriyin go gwahade po gama irde Yerusalem gor kamde Naniñ hitte mulgañ hiyyen goke mere sege iramin.

³² Be, hanjkäþpa Yesu go Al Kuruj mere irde hinhhinyabe Pitaya kadom waranya gobe dukpuk bulun po yirkeb arkup teñ hinhan. Gega bin bak yeke nañkenenþe Yesube sanjiñmiñ turñuñ yan wor po hen al irawa goya huwarde hiky enamiñ. ³³ Be, Moseya Elaiaya gore Yesu tubul teñ kuren tikeb Pita beleñ, “Doyañ al, nañja gabe igit wor po. Gar hinij. Niñgeb igit dinkeb den karwo gote hen hen gasuñ kura yirniñ. Gasuñ kurabe ge niñ, kurabe Mose niñ, munanç kurabe Elaia niñ,” yinyin. Be, Pita gobe mere tiyyin kuruj goyenbe gwaha yihim yen ma nurdeya mere tiyyin.

³⁴ Be, Pita mere teñ hinhiñ goya goyabe gagap beleñ wan mel goyen aw yuryinj. Irkeb komatmiñ karwo goyen gagap bana gon hokoyan hen kafura wor po haminj. ³⁵ Irkeb al melak kura gagap bana gor mat mere teñbe, “Al gabe Urne. Metenje tiyyen yen ne beleñ po tapat irde basiña irmirinj. Niñgeb meremijn nurde gama irde hinayinj,” yiriñ. ³⁶ Be, mere nuramij go kamere nañkenenþe Yesu po hike kenamij. Irdeb mata forok yiriñ goyen goke al hoyan momonj ma yiramij. Binde po nurde hinhan.

*Diriñ unjoram yan guram iryinj
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Be, fay urkeb dondonde gor mat Yesu go Pita, Yemsyabe Yonya irde katamij. Katkeb al karim ma Yesu hitte wan gabu iraminj. ³⁸ Irkeb al buda kuruj bana gon mat al kura beleñ ne nini yen ugúñ po, “Tisa, urne gabe unkürenj po geb, gigen kenwoñ yen nurde hime.” ³⁹ Yenþe unjura beleñ ketal urde buluñ buluñ irkeb bemel po kekew teñ hiyen. Irde teñ megen temeyke yoryor yen dadilok peltek yen hiyen. Unjura go urne tubul ma teñbe buluñ buluñ irde hiyen. Niñgeb urne go

keneñ sope irwoñ yenþe gago esen mere girde hime. ⁴⁰ Unjura goyen takira tinan yen komatge yago esen mere yirhem gega, turjan urmanj urmanj bada hahanj,” yinyin. ⁴¹ Irkeb Yesu beleñ wol henbe, “Deñ gayenter niñ mar, dahade niñgeb dufaytin ne niñ munj kura tareñ ma irde hanj?” Saba dirmanç dirmanj, tonantin taren wor po! Gayak ga ma neya hityen gega, hako po hanj. Daha nañja ga saba dirmeke wuk yenayinj?” yinyin. Irdeb al goyen, “Urge go teñ gar waya,” yinyin. ⁴² Be, dirin goyen nanij beleñ teñ Yesu hitte wan hikeyab unjura gore dirinj go teñ megen temeyke yoryor yen hinhan. Gega Yesu beleñ unjura go inenj teñ takira teñ dirinj goyen sope irdeb nanij ge tubul tiyyinj. ⁴³ Irkeb al buda kuruj gore mata go keneñbe Al Kurunyen sanjiñbe kuruj wor po yen dinonj kok yamij.

*Yesu kamyen goyen goke sopte komatiñ momonj yiryij
(Matiyu 17:22-23; Mak 9:30-32)*

Irdeb goke dufay hen tagalde epte ma teñ hinhan goya goyenbe Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, ⁴⁴ “Mere direñ tihim gayen kenkela nurnanj ko. Ne Al Urmij gabe al kura beleñ asogo haninde niryenj,” yinyin. ⁴⁵ Gega mel gobe Yesu mere tiyyinj goyen miñ gwahade niñ dina yen bebak ma tiyamij. Mere tiyyinj gote miñþe Al Kuruj beleñ bana kerkeb miñ gwahade yen ma nuramij. Irdeb asogo haninde niryenj meremijn goke kafura hen gote miñ gjusunjanj ird ird niñ kama hamij.

Ganuþbe kuruj?

(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Be, kurarebe Yesuyen komat buda goyen ganuþbe doyañ al hiyyen yen yingenj uliñ ge ma ne teñ kadom mohonjde tiyamij. ⁴⁷ Irkeb Yesu beleñ mel gote dufaymiñ yeneñ bebak terjbe dirinj kura teñ gegelhek beleñ mat kerke huwaryiñ. ⁴⁸ Irkeb gaha yinyinj: “Dirinj dirnej gahadebe palap ma yirde hanjen. Gega al kura beleñ ne niñ teñ al hoyan kura dirinj gahade gayen gargar iryenþe al go po moñ, ne manaj gargar niryenj. Munanç al kura ne gargar niryenþe ne po moñ, Al Kuruj nad nerke wamirinj al goyen wor gargar iryenj. Niñgeb denj bana gayen al kura dufayminde yingenj bande irde kadom faraj yuryenj al gobe Al Kuruj diliñdeb al deñem yan kuruj wor po yen kinyenj,” yinyinj. ⁴⁹ Irkeb komatmiñ kura Yon beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kuruj, al kura beleñ deñge urdeb, ‘Yesu deñemde dinhem niñ, kat kunanj’ yinenj unjura yakira teñ hiyen. Gega yenþe neñ metenj teñ kun hite bana gañ niñ al moñ geb, metenjmiñ goyen bada hawa inenj utanj irtiñj,” yinyinj. ⁵⁰ Irkeb Yesu beleñ wol henbe,

“Al kura asogo ma dirde hi al gobe deñ faraŋ durde hi geb, utaŋ ma irnayiŋ,” yinyiŋ.

Samaria mar kura Yesu pel iranmiŋ

⁵¹ Be, Yesu go kamde mulgaŋ heŋ Naniŋ Al Kuruj hitte hurkutek nalu go binde binde heŋ hikeb Yerusalem kuŋ kuŋ niŋ wor po biŋ huwaryin. ⁵² Irdeb belen kuŋ henjabe komatmiŋ kura yen wa meheŋ heŋ Samaria naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋde kura gor bingeya ferd ferd gasunyə sope yirnayiŋ yinke yen wa meheŋ heŋ kwamin. ⁵³ Gega gor niŋ marbe Yesu goyen Yerusalem kuŋ hi yeke nurdeb Yesuya komatmiŋya goyen tiyuŋminde waŋ hen heŋ ge iŋiŋ ma nurdeb, “Gar ma wanayiŋ,” yinamiŋ. ⁵⁴ Irkeb mulgaŋ heŋ Yesu hitte kuŋ momoj irkeb Yesuyen komatmiŋ kura Yemsya Yonya beleŋ nurdeb, “Doyan Al Kuruj, iŋiŋ Al Kuruj gusunyə iryekye naŋkiŋde mat kak teŋ kerke kateŋ mel go kumga yiryeŋ?” inen gusunyən iraryum. ⁵⁵ Gega Yesu beleŋ fulgaŋ kanbe yineŋ teŋ, “Bada hiri,” yinyiŋ. ⁵⁶ Irdeb komatmiŋya tiyuŋ hoyanje kwamin.

Yesu gama irniŋ yenjbe det kura yubul tinayiŋ

(Matiyu 8:19-22)

⁵⁷ Be, Yesube komatmiŋ yagoya kuŋ hikeyabe al kura gore waŋbe, “Nebe ge kuŋ hen taha kurun gobe gama po girde kuŋ heŋ,” yinyiŋ. ⁵⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Kulu duwibe ferd ferd gasun miŋyan, nu wor hagam yan. Gega ne Al Urmuiŋ gabe goŋ kura ferde usan̄ hetek gasunyem moŋ,” yinyiŋ. ⁵⁹ Irdeb al hoyan kura goyen, “Gama nira,” yinyiŋ. Irkeb al goreb, “Doyan Al Kuruj, aran̄ ma. Kuŋ adone wa teŋ mete ten gab waŋ gama gireŋ,” yinyiŋ. ⁶⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Al kamtiŋ gobe tubul tike al toneŋ kamtiŋ ne niŋ ma nurde haj mar gore teŋ mete tinan̄. Mu-naŋ gebe kuŋ Al Kuruj beleŋ yende alya bereya doyan yird yird mata goke tagalde tukayin,” yinyiŋ. ⁶¹ Gwaha inkeb al hoyan kura beleŋ nurdeb, “Doyan Al Kuruj, nebe gama gireŋ. Goyenpoga kuŋ diriŋmiŋneya tayne yagoya gwaha tiyen tihim yineŋ gab waŋbe gama gireŋ,” yinyiŋ. ⁶² Irkeb wol henjbe, “Al kura bulmakaw beleŋ yulun̄ teŋ hike megen ilde hanjen̄ det tanarde hiyen̄ al goyen harhok beleŋ naŋken̄ hiyen̄ gobe epte ma meten̄ kenkela tiyyen̄. Gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen meten̄ tiye yenjbe detmiŋ yubul teŋ meten̄ tiyyen̄ gega, det yubul titiŋ goke ugūŋ po nurde hiyen̄ al gwahade gobe epte ma Al Kurun niŋ meten̄ tiyyen̄,” yinyiŋ.

10

Yesu beleŋ al 72 yad yerke kwamiŋ

¹ Be, go kamereb Doyaŋ Al Kuruj beleŋ al hoyan 72 wor yapat yirde taunya naŋaya yen kutekyan̄ goyen irawam irawam yen wa meheŋ heŋ kunaŋ yen hulyan̄ yiryiŋ.

² Goyarebe gaha yinyiŋ: “Alya bereya Al Kurunyen mere nurtek mar gobe witiginen sak naŋare sak yen tukuŋ hanjen̄ go gwahade haj gega, meten̄ marbe budam moŋ. Niŋgeb meten̄ gote miŋ al Doyaŋ Al Kuruj gusunyən irnayiŋ. Irkeb meten̄ mar budam yad yerke alya bereya yad yad meten̄ go teŋ hinayiŋ. ³ Deŋbe sipsip dirŋeŋ tareŋ miŋmoŋ go gwahade goyen kulu duwi ka-hal bana dad dermeke kuniŋ tahan̄ geb. Goyenpoga kafura ma henayiŋ. ⁴ Be, kuniŋ yenjbe kalwa, lawa milin̄, kahaŋ basaŋ kura ma yawarnayiŋ. Irde kuŋ al kura belenjan̄ yeneŋ goya ulyanđe gor huwarde mere ma yirnayiŋ. Mongo meten̄ teŋ teŋ nalube heŋ ca moŋ hubu hiyyen̄ geb.

⁵ “Be, al kurate yare hiniŋ yen yamiŋde hurkunjbe, ‘Al Kuruj beleŋ ya bana haj mar gate biŋ yisikamke iŋiŋ hinayiŋ,’ inen gab hurkunayiŋ. ⁶ Irke ya gote miŋ al gore deŋ ge aman̄e nuryeŋbe deŋ beleŋ Al Kurunyen saŋiŋde guram irde tareŋ irnayiŋ gote iginen̄be yen hitte forok yiyyen̄. Mu-naŋ gwahade ma diryen̄ gob iginen̄ gobe dindikeŋ hitte mulgaŋ heŋ tareŋ diryen̄. ⁷ Be, al kura beleŋ yaner tumnaŋ hinin̄ yen hoy dirkeb ya uŋkurenđe gor po hinayiŋ. Ya kurar mat kurar ma kuŋ hinayiŋ. Irde al gore bingeya feya kura dunkeb bada ma heŋ mali po nene hinayiŋ. Deŋbe Al Kurunyen meten̄ mar geb, meten̄ teŋ hite goke damu dira yen̄ nurdeb nene hinayiŋ.

⁸ “Be, kuŋ taunde kura forok yeke al gor niŋ beleŋ gargar dirde det kura yawaŋ diltiŋ mar yerde nenaŋ dinkeb mali po nene hinayiŋ. ⁹ Irde gor niŋ mar kura garbam miŋyan̄ yenen̄be Al Kurunyen saŋiŋde sope yirde hinayiŋ. Irdeb, ‘Al Kuruj beleŋ doyan dird dird nalube binde wor po hili,’ yineŋ hinayiŋ. ¹⁰ Mu-naŋ taun kurar kura kuke meretiŋ ma nurde gargar ma dirkeb taun bana go niŋ belenjan̄ kuŋ gaha yineŋ gabe taun go tubul teŋ kunayin̄: ¹¹ Deŋbe Al Kurunyen mere pel irhan̄ geb, deŋbe heŋja moŋ. Niŋgeb kahaŋniŋde niŋ tupi busan̄ hihit. Goyenbe Al Kuruj beleŋ alya bereyamin̄ doyan yird yird nalu gobe binde wor po hili geb, mata teŋ haj gobe nurde ga teŋ hinan̄ ko,’ yineŋ hayhay yirde hinayiŋ. ¹² Fudinde wor po dineaŋ hime. Taun goyenber niŋ marbe kame Al Kuruj beleŋ al iŋinya bulunyə pota yiryeŋ natureb mata bulunyəniŋ gote murunjem bulun̄ wor po tenayiŋ. Bikken̄ Sodom taunde niŋ mar beleŋ mata bulun̄ teŋ hinhan̄ gote murunjem tamiaŋ gote fołek wor po tenayiŋ geb,” yinyiŋ.

¹³ Irdeb sopte gaha yirinj: “Be, ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyan hanjen taun Tairyia Saidonya gor kuñ mata tiñen forok yirmirinj manhan mel gob aranj po bebak teñ mata bulunjinj ge kanduknej wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata bulunjinj yubul teñ Al Kurunj niñ biñ mulgaj hewon. Gega deñ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya hanj marbe ne beleñ mata tiñen kurayen kurayen teñ himeke nenen bebak titek yara gega, gwaha ma ten asogo nirde hanj. Niñgeb den Yuda marte mata gwahade goke Al Kurunj beleñ biñ ar yeke gote murungem buluj wor po dunyen geb, goke bunijenj nurd dunenj hime. ¹⁴ Tairyia Saidonya taunde niñ marbe mata buluj gote murungem yawarnayin. Gega deñ Yuda mar merene pel irde hanjen gote murungembe yende folek, buluj wor po. ¹⁵ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, denje dindiken, ‘Nenbe denñinj yan,’ yen turunj turunj teñ Al Kurunj niñ bitin mulgaj ma henj hanj? Al Kurunj beleñ demeyke kak ala bana kurkunayin geb,” yinyinj.

¹⁶ Irde sopte gaha yinyinj: “Al kura den mere tike nuryen gobe merene nurde hi yen nurd unenj. Munanj al kura deñ dakira tiyyen gobe ne nakira tiyyen. Irde nakira tiyyen al gobe hulyan nirke wamirin al goyen takira tiyyen geb,” yinyinj. Be, komatminj 72 go gwaha yinenbe yubul tike kwamij.

¹⁷ Be, Yesuyen komat 72 go bur yenj kuñ metenj ten kuñ hinhan. Metenj ten kuñ kuñ metenjinj pasi irdeb amanj wor po henj mulgaj henj wanje, “Doyan Al Kurunj, unjura wor tarengjer yakira titekeb mereninj nurde yineñ hinhet goyen po gama irde hinhan,” inaminj. ¹⁸ Gwaha inkeb wol henjbe, “Deñ metenj ten hinhanja Satanyen tareñbe dagamel ten bemel po kattinj yara sanjinjinj hubu heke kinminj. ¹⁹ Ga nurnaj. Ne beleñ tareñ kurunj wor po dunhem. Niñgeb unjurabe al buluj yirtrek tareñ minyanj kunereya misin kalpanja yara gega, iginj yufurka ten kuñ hinayinj. Irdeb asogotinj Satanyen sanjinj goyen fole wor po irnayinj. Det kura beleñ epte ma buluj dirnayinj geb. ²⁰ Gega unjura beleñ meretinj nurde busaharake goke amanjenj ma nurde hinayinj. Al Kurunj dirnjen weñ hitij gobe det kurunj wor po yenj goke amanjenj nurde hinayinj,” yinyinj.

Yesu beleñ Naniñ Al Kurunj amanjenj nurd unyinj

(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Be, goya goyenbe Holi Spirityen tareñde Yesu go amanj wor po henjbe, “Adone, gebe nankinjya megenjya gote Doyan Al Kurunj. Gebe al yinjenj dufaymij

wukkek yenj nurde hanj marya alyen saba karkuwajj yawartinj marya hittebe metenj ten hime kurunj gate miñ goyen bana kerde hayen. Gega dirij beleñ nanjinjya milinjya hitte tawujj hitij yara al kura yinjenjde tareñde epte moñ yenj nurde Al Kurunyen faranj niñ nankeñen hanj mar hitte sanjinjge ikalika yirajj goke amanjenj wor po nurde turunj girde hime. Fudinde, bunijenjgebe kurunj geb, mata gwahade forok iranj. ²² Adone beleñbe det kurunj gayen doyanj yird yird metenj gobe ne nunyinj. Nebe yende Urminj wor po geb, yenj po ga kenkela nurde nunenj hi. Al hoyanjbe gwahade ma nurd nunenj hanj. Irde Nannebe neya al ne beleñ basinja yirde hime marya beleñ po ga nurd unenj hite. Al hoyanjbe gwahade moñ,” yirinj.

²³⁻²⁴ Irdeb Yesu go fulgañ kañbe komatinj yago yenenbe yenj munj po yapat yirde gaha yinyinj: “Bikkenj Al Kurunyen mere basan marya doyan mar karkuwanya budam beleñ det deñ yenenj hanj gayen yentewonj yenj nurde hinhan. Goyenbe go ma yenerjya kamaminj. Mere deñ nurde hanj gayen wor nurtewonj yenj nurde hinhan. Goyenbe go ma nuramij. Niñgeb den keneñ hanj det gayen kennayinj marbe goke amanjenj nurde hinayinj,” yinyinj.

Samaria najare niñ al gote maya mere

²⁵ Be, kurarebe Moseyen saba mar al kura beleñ Yesuyen dufaymij tuñjan urde kene yenj wañbe, “Tisa, dahan tenjbe Al Kurunjya huginenj henj henj mata goyen nere hiyyenj?” inyinj. ²⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Moseyen sabarebe dahan yitin hi? Daha mat kapyanj henj hayen?” inyinj.

²⁷ Irkeb al gore wol henjbe, “Al Kurunjbe gere Doyan Al Kurunj geb, bege, tongue, sanjinjeyabe dufayger mat wor po yenj ge nurde hayinj. Irdeb al hoyanj niñbe gigenj ge nurde hayen gwahade goyen po nurde yunenj hayinj,” gwahade yitinj hi,” inyinj. ²⁸ Irkeb wol henjbe, “Mere gobe fudinde wor po wol haha. Niñgeb kuñ yaha gwahade teñ hayinj. Irkeb Al Kurunjya huginenj henj henj mata goyen gere hiyyenj,” inyinj.

²⁹ Irkeb al go sikken tagalke nurdeb yingenj ali ure yenjbe, “Niñgeb al dahadebe kadne yenj nurenj?” inyinj. ³⁰ Irkeb dahan mat kura inmeke bebak tiyi yenjbe Yesu beleñ baranj kura gahade tagalyinj: “Be, kurare kurab al kura Yerusalem taun tubul teñ Yeriko taunde kurkuñ hinhan. Irkeb beleñbe kawé mar beleñ tanarde detminj yugu teñ mayke kamde dagi tikeb tubul teñ busaharaminj. ³¹ Goyarebe Al Kurunj dolon ird ird mata doyanj al kura beleñ goyen po gama irde kurkuriñ. Gega kuñ al beleñ hinhan go keneñbe go ma kenhem kenhem irde siña urde fole irde kuriñ.

32 Be, go kamereb Liwai mar al kura Al Kurunyen ya balem bana meten teñ hiyen gore belen goyen po kurkurinj. Kurkun al go kinyinj, goyenbe yen wor kenen keneñbe belen siñə urde fole irde kuriñ. ³³ Gega irem go kamereb Samaria nañore nin al kura belen goyen po kurjbe al go kinyinj. Samaria niñ marya Yuda maryabe awalikde ma hanjen. Gega Samaria al gore Yuda al goyen keneñbe buninen wor po nuryinj. ³⁴ Irdeb olip fiminjya wain fiminjya beñen dagi tirinjan goyen sam yirdeb mala teñ unyinj. Irdeb al go isan̄ heñ donjkimij hende kerdeñ teñ kuriñ. Kunjbe ya kura al mali damu teñ ferde hanjenye gor tukunjbe gor sope irde doyan̄ irde hinjin. ³⁵ Irdeb ferd fay urke kwe yenjbe ya doyan̄ al goyen silwa hora irawa unenjbe, ‘Al ga doyan̄ irde hayinj. Hora ga hubu hekeb gigen hora beñen faraj urde hayinj. Kame mulgaj heñ wan gab wol heñ gunen̄ geb,’ inyinj,’ yirinj. ³⁶ Irdeb Yesu beñen̄ Moseyen saba tagal tagal al goyen, ‘Al daminjbe kawe mar beñen̄ bulun̄ irke dagi kurun̄ tirinj al gote kadom yen̄ nurde ha? Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyan̄ al ma Liwai al ma Samaria niñ al goyen?’ inen̄ gusunjan̄ iryinj. ³⁷ Gwaha inkeb Moseyen saba mar al goreb, ‘Buninen̄ nurd unenjbe faraj uryinj al gobe kadom yen̄ nurhem,’ inyinj. Irkeb Yesu beñen̄ wol heñjbe, ‘Ge wor kunjbe mata gwahade goyen teñ hayinj,’ inyinj.

Yesu beñen̄ Martaya haymiñ Mariyat yare kuriñ

³⁸ Be, go kamereb Yesu go komatmin̄ yagoya Yerusalem kuñ heñja tiyunje kura gor forok yekab bere kura denjembe Marta gore Yesu goyen yaminjeñ hoy irke kuriñ. ³⁹ Kuñ gor heñ Yesu beñen̄ mere tikeb Marta haymiñ denjembe Maria gobe Doyan̄ Al Kurun̄ kahaj miñde keperde mereminiñ palnja irde hinjin. ⁴⁰ Gega babam Marta gobe Yesuya komatmin̄ yago goke binje gitik irde kayer teñ hinjin geb, bitbutheñ wor po nурde hinjin. Gega haymiñ beñen̄ faraj ma urkeb Yesu hitte kunjbe, ‘Doyan̄ Al Kurun̄, haynebe faraj ma nурde hi gake buninen̄ ma nурde nunen̄ ha? Inke faraj nuri!’ inyinj. ⁴¹ Irkeb Doyan̄ Al Kurun̄ beñen̄ wol heñjbe, ‘Marta, gebe megen niñ det mali kurun̄ gake ugūn̄ po dufay heñjbe beger kandukjen̄ nурde ha. ⁴² Al beñen̄ tetek det igin̄ wor po gobe uñkuren̄ po hi. Mariabe det igin̄ goyen tihī. Niñgeb al kura beñen̄ epte ma goraj iryenj,’ inyinj.

11

*Al Kurun̄ mere ird ird mata
(Matiyu 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Be, nalu kurareb Yesu go nañra kurar kura gor heñ Al Kurun̄ mere irde hinjin.

Be, Al Kurun̄ mere irde hinjin go pasi irkeb komatmin̄ kura goreb, ‘Doyan̄ Al Kurun̄, Yon Baptais beñen̄ komatmin̄ yago Al Kurun̄ mere ird ird mata saba yiryinj gwahade goyen neñ wor saba dira,’ inyinj.

² Irkeb Yesu beñen̄, ‘Al Kurun̄ mere irniñ yenjbe gahade mere irde hinayinj: Ado, gebe tareñe turun̄ yan̄ wor po. Niñgeb turun̄ girde hitek.

Irde ge beñen̄ doyan̄ dird dird mata gobe megen gar kawan̄ heñ kurun̄ hiyyenj.

³ Irde nañkahalmiñ nañkahalmiñ binjebé gwahade nene hinayinj yen̄ nurd ga dunen̄ hayinj.

⁴ Neñbe al hoyan̄ beñen̄ bulun̄ dirde hanj goyen halde yuneñ hite geb, ge beñen̄ wor nende mata bulun̄ halde dunayinj.

Irdeb mata bulun̄ titek dufay go walde dunen̄ hayinj. Irkeb gwaha ma titek,’ yen̄ gusunjan̄ irde hinayinj,’ yinyinj.

⁵⁻⁶ Irdeb sopte gaha yinyinj: ‘Be, deñ gayen al kadtin̄ kura goyen beñen̄ gisaw wañ yatinde forok yekab wawuj biñde goyen al kadtin̄ hoyan̄ kura yamiñ biñde hiyen̄ go hitte kunjbe, ‘Kadne kura gayamun̄ ga yaner waya gega binjenem moñ. Niñgeb beret karwo gwahade kura nunke yukun̄ une yen̄ ge hitte wayhem. Kame ga wol heñ gunen̄ geb,’ innayinj. ⁷ Irkeb al gore ya biñde mat, ‘Yamebe bikken̄ tan̄ sañin̄ irhem, irdeb dirinjmiñnebe ferhan̄ geb. Mongo ne huward migiriñ timekeb dirinjmiñne huwarnak geb. Binje ma gunen̄. Bada heñ mulgaj hawa,’ inyinj. ⁸ Gega fudinde dinen̄ hime. Al gobe bada ma heñ gusunjan̄ irde teban̄ irde hiyen̄. Irkeb yenjbe al kadne go yen̄ nурde goke ten̄ binje gogo ma unyen̄. Al gore gusunjan̄ irde teban̄ iryen̄ goke tenjbe huwarde yen̄ nурde wayyen̄ goyen unyen̄.

⁹⁻¹⁰ ‘Goke tenjbe gago momon̄ dirde hime: al kura beñen̄ det kuraj nурde Al Kurun̄ gusunjan̄ irkeb unyen̄. Irde det kuraj nañkeneñ kurut yekab ikala iryenj. Irde yen̄ beñen̄ doyan̄ irde hi gasun̄ bana gon̄ hurkun̄ hurkun̄ yame mayde teban̄ irkeb yame hol ird unyen̄. Niñgeb deñ wor det kuraj nурde Al Kurun̄ gusunjan̄ irtinđe po hikeb yen̄ beñen̄ dunyen̄. Det goke nañkeneñ kurut yitinđe po hikeb dikala diryenj. Irde yen̄ beñen̄ doyan̄ ird ird gasun̄ bana gon̄ hurkun̄ hurkun̄ yame mayde teban̄ irkeb yame hol irde dunyen̄.

¹¹ ‘Deñ gayen kura urtiñ yago beñen̄ makaj dapñia niñ gusunjan̄ dirke gayen igin̄ kunere yunnayinj? ¹² Irde tatirok bilmiñ niñ dinke gayen igin̄ misin̄ kalpañ yunnayinj? Epte ma gwaha tinayinj geb. ¹³ Deñ mata bulun̄ mar wor dirintin̄ yago beñen̄ det kuraj yekab det igin̄ po yunnin̄ yen̄ nурde hanjen. Niñgeb Nantiñ Al Kurunjbe

den megen niñ mar gote folek geb, Holi Spirit niñ gusunjan irkeb det hoyan ma dunyen. Holi Spirit po dunyen!” yinyin.

Yesuya Belsebulya

(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Be, nalu kurarebe Yesu beleñ al kura unjoram yan mere ma teñ hinhin goyen sope ire yenþe unjura go takira tikeb al gobe mere tiyyin. Irkeb al buda kuruj go mata goyen keneþbe diliñ fot yamiñ. ¹⁵ Gega al kurabe, “Unjurur kurumjin Belsebul beleñ tarenj irkeb gogo unjura yakira teñ hi,” yamiñ. ¹⁶ Munan al kurabe gwaha irde merem yan irnij yenþe, “Mata tinen Al Kuruj beleñ po ga irtek kura forok irke kinninj,” inamij.

¹⁷ Goyenbe Yesu gobe al dufay heñ hinhan goyen yenej bebak tenþe gaha yinyin: “Tiyuñ kuruj kura bana al beleñ yingen uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayinj gobe saninj ma heñ tumjan buluñ henayinj. Irde al miñ unjkurenj wor gwahade po, yingen uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayinþe tumjanj mugol ne-nayinj. ¹⁸ Ningeb gwahade goyen po Satan beleñ unjura yen yufukde hanj goyen buluñ buluñ yiryenþe dadahem tarenj henayinj? Epte moj. Mere ga tihim gabe deñ beleñ ne nin yen, ‘Unjurayen kurumjin Belsebul gote tarende unjura yakira teñ hi,’ yekeb gago dinhem. ¹⁹ Deñ beleñ ne niñ yen gwahade yen hanj gega, deñ gama dirde hanj mar wor unjura yakira teñ hanjen goyenbe ganunyen saninjde yakira teñ hanjen? Belsebuluñ tarende ma Al Kurunyen tarende? Mel gobe, ‘Unjura yakira teñ teñ saninjbe Al Kuruj hitte mat wañ hi,’ yen nurde hanj geb, deñ beleñ ne ninej hanj gobe usi wor po yen nurd dun-nayinj. ²⁰ Al Kuruj beleñ doyaj dird dird mata bikkenj deñ hitte forok yitiñ hi goyen kawan ird irdminjbe ne beleñ Al Kurunyen saninjde unjura yakira teñ himyen gogo.

²¹ “Be, al tarenj kura fulenjare niñ det yade yamiñ doyaj irde hikreb al kura beleñ samunjinj go epte ma kawe tiyyenj. ²² Gega al hoyan kura al gote tarenj folek gore wanþe fulenjare niñ detmiñ go hende saninj heñ hiyen goyen goraj irde may-deb samunjinj yade yukuñ kadom yagoya gale henayinj. Ningeb gwahade goyen po, tareñnebe unjura gote folek geb, alya bereya unjura beleñ yade buluñ buluñ yirde hiyen goyen yumulgaj teñ hime.

²³ “Be, al kura ne niñ ma heñ hanj marbe asogone. Irde al kura Al Kuruj hitte al yukuñ yukuñ niñ faraj ma nurde hanj marbe al bur yirde metej go buluñ irde hanj yen nureñ.

²⁴ “Be, unjura kura al uliñde niñ takira tike kat kuyenj gobe mali naña al ma hitek

bana goj kun usañ heñ heñ gasuñ niñ nañkenenj kun hiyenj. Gega gasuñ kura ma keneþbe, ‘Bikkenj hinhem gasunje gor mulgañ hewenj,’ yiyyenj. ²⁵ Irdeb mulgañ heñ wanþe gasuñ bikkek gobe halde haran heñ sope irtin kinyen. ²⁶ Irdeb kunþe sopte unjura 7 yende tarenj folek goyen yupi teñ tumjanj wanþe al goyen ketal urnayinj. Gwaha irkeb al gobe hanþapya hinhin gwahade moj, buluñ wor po hiyenj,” yinyin.

²⁷ Be, bere kura gore al buda bana goj heñ Yesu mere teñ hinhin go nurdeb, “Bere kawan gerde siñsilaj giriyenj gobe amanj hiyenj,” yinyin. ²⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde hanj mar go gab amanjen nurde hinayinj,” yinyin.

Mata tinen Al Kuruj po forok yirtek niñ gusunjan iranmj

(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Be, al budam wor po wan gabu irdeb kalyanj kerkeb Yesu beleñ yenenþe gaha yirinj: “Gayenter niñ alya bereya gabe dufayminja mataminyabe buluñ wor po. Mel gobe mata tinen Al Kuruj beleñ po ga irtek goke po gusunjan heñ hanj. Goyenbe bikkenj Al Kurunyen mere basan al Yona hitte mata tinen kura forok yirinj gwahade goyen ne hitte forok yiyyenj goyen po ga kennayinj. Mata tinen hoyan kura ma kennayinj. ³⁰ Bikkenj Yonabe makañ dapnja kuruj wor po gore tohogo tike nañkahal karwo gayen biñ bana heñ ga katyin goyen tagalke Niniwe taunde niñ mar tumjanj Al Kurunyen saninj bebak tiyamij. Gwahade goyen po, ne Al Urmij hitte mata tinen kura forok yiyyenj goyen alya bereya gayenter niñ gayen kennayinj. ³¹ Bikkenj Solomon beleñ Israel naña doyaj irde hin-hinyabe naña gisaw niñ doyaj bere kuruj Siba beleñ Solomonyen dufayminj wukken goyen nure yen wayyinj. Gega alya bereya gayenter niñ gabe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega, go ma nurde hanj. Ningeb kame Al Kuruj beleñ al iginya bulunja pota yird yird naturebe doyaj bere Siba beleñ huwardeb merene ma nurde hanj mar gayen merem yan yiryenj. ³² Irde Niniwe taunde niñ mar gobe Yona beleñ kuñ Al Kurunyen mere basan heñ tagalkeb mata bulunjinj yubul teñ Al Kuruj niñ biñ mulgañ haminj. Gega alya bereya gayenter niñ gabe ne saba teñ hime gabe Yonayen saba folek gega, go ma nurde hanj. Ningeb Al Kuruj beleñ al iginya bulunja pota yird yird naturebe Niniwe niñ mar beleñ huwardeb merene ma nurde hanj mar gayen miñge yirnayinj,” yiriñ.

Uliñde niñ hulsi

(Matiyu 5:15; 6:22-23)

³³ Irde sopte gaha yirinj: “Al kura hulsi yusun yurde ga banare ma yerde hanjen. Irde koronj po aw ma yurde hanjen. Gwaha yirtinjebé yade hulsi kawan yentek gasunje gor yerde hanjen. Gogab al beleñ ya bana wanje hulsi melak kawan po heñ hike kennayin. Gwahade goyen po, merenebe kawan po tagalde hike nurde hinayin. ³⁴ Irde diltinjbe ultin kurunj gote hulsi yara. Ningeb diltin igin hikeb hulsi beleñ ya bana melak heñ wuk yiyyen go gwahade, nenen kenkela bebak teñ merene beleñ dufaytinjya matatinjya goyen wuk wor po yiryen. Munaj diltin bulunjbe merene bitinj bana ma hi ningeb, dufaytinjya matatinjya gobe kidoma beleñ po makin hiyyen. ³⁵ Goke tenjbe hulsi go kamkeb bitinj bana kidoma po makin hiyyenkek geb, kenkela heñ doyan yirde hinayin. ³⁶ Merene deñ bana hulsi melak heñ wuk yitin yara hiyenjbe kidoma muñ kura gor ma hiyen gwahade goyen po dufay bulunjya mata bulunjya minjmoñ hinayin. Deñ hitte hulsi melak heñ wuk wor po yiyyen gwahade po, merene beleñ dufaytinjya matatinjya wukken wor po yiryen,” yinyinj.

Farisi maryi Moseyen saba maryi gote mata bulunj
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Be, Yesu beleñ meremiñ pasi irkeb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuj binje nere,” inenjbe yaminjde kuj keperdeb dula tiyyen tiyaryum. ³⁸ Gega Yesu beleñ Yuda marte matare haninj ma haldeya binje neke kenenjbe diliñ fot yirinj. ³⁹ Irkeb Doyan Al Kurunj beleñ gaha inyinj: “Deñ Farisi marbe koronya gisuya sinjak beleñ po haliñ yara ten han. Gega bitinjdebe kudinj mataya mata bulunj kurayen kurayen kurunj gore makin hitin hanj. ⁴⁰ Dulinj kukuwa wor wor, Al Kurunj ultin sinjare niñ iryinj gore po bitinj manaj iryinj. ⁴¹ Ningeb ultinjya bitinjya Al Kurunj diliñde wukkek hiniñ yeñje al bunijen det niñ amu heñ hanj mar goyen fudinde mat po faran yurde hinayin.

⁴² “Deñ Farisi marbe panjien meten teñbe Moseyen saba kenkela gama irniñ yen panjien kurayen kurayen goyen pota yirke kuj buda 10 hekeb buda unjkurenjbe Al Kurunj niñ unen hanjen. Gega al hoyan faran yurtinjbe bulunj yirde goke kanduknejn ma nurde hanjen. Irde bitinjde mat Al Kurunj niñ amaneñ ma nurde hanj. Ningeb kame gote murunjem bulunj tenayin goke bunijen nurde duneñ hime. Ningeb al hoyan faran yurd yurd mata goyen teñ hinayin. Irde Al Kurunj galak ird ird mata goyen wor bada ma heñ gwaha po teñ hinayin.

⁴³ “Deñ Farisi marbe gabu yatinjyañ kuj al deñemjyan beleñ keperde hitek gasunjyañ po kepertek yen nurde hanjen. Irde al budam kuj wañ teñ hanjen gasunjyañ kuj hitekeb al beleñ palap dirde pere dirde hinan yen nurde hanjen. Ningeb kame mata bulunjinj gote murunjem bulunj tenayin geb, goke bunijen nurde duneñ hime.

⁴⁴ “Deñ Farisi marbe al hakwa yerde hitin horabok bikkek kura megeñ beleñ sam irtinj geb al beleñ ma nurdeya goyen hereñ kuj hanjen go gwahade goyen, sinjare mat deneñmijbe al huwak mata bulunjinj minjmoñ yara. Ningeb deñ beleñ al bulunj yirde hanj goyen ma nurdeya gama dirdeh yen wor bulunj heñ hanjen. Ningeb kame mata bulunjinj gote murunjem bulunj yawarnayin goke bunijen nurd duneñ hime,” yirinj. ⁴⁵ Irkeb Moseyen saba kenkela nurtinj al kura goreb, “Tisa, Farisi mar po yinhem yen nurha, goyenbe neñ Moseyen saba mar manaj sukal dirha geb,” inyinj. ⁴⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Deñ Moseyen saba marbe saba kura al beleñ gama irtek meteñj wor po goyen supahakde yerde hanjen. Gega dindikenjbe saba unjkureñ muñ kura ma gama irde hanjen. Ningeb kame mata bulunjinj gote murunjem bulunj yawarnayin goke bunijen nurd duneñ hime.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Deñ Moseyen saba marbe Al Kurunjyen mere basañ mar porofet bikkejñ asetiñ yago beleñ gasa yirke kamamij mar goyen palap yirhet yen metemij haranj heñ umja yirde hanjen. Gega ne beleñ deneñmijbe ayanj yerde hanj yen nurd duneñ hime. Irde asetiñ yago beleñ Al Kurunjyen mere basañ mar gasa yirde hike kamde hinhan goyen iginj po yirde hinhan yen nurdeb gogo metemij umja yirde hanj yen denen hime. Ningeb kame gote murunjem bulunj wor po yawarnayin goke bunijen nurd duneñ hime. ⁴⁹ Deñ beleñ gwaha tinayin goke Al Kurunj dufaymij wukkek beleñbe, ‘Porofet yagoya Mesaiayen mere basañ mar aposel yagoya yad yermeké Yuda mar hitte kunayin. Irkeb kurabe gasa yirke kamnayin. Munanj kurabe bulunj bulunj yirke ulin misinj katen hinayin,’ yirinj. ⁵⁰ Ningeb bikkenj wor po porofet yago gasa yirke kamde hinhan mata goyen wañ wanje gayenter manaj gwahade po geb, mel gote dari wok yamiñ gote kanduk gobe deñ Yuda mar gayenter niñ beleñ tenayin. ⁵¹ Fudinde wor po dinenj hime. Deñ gayenter niñ Yuda marbe Adam urmij Abel kamyinjde mat wañ wañ Al Kurunj niñ det kumga teñ uneñ uneñ gasunjyañ gasunj himamya kahalte mayke kamyinj al Sekaraia gote murunjem bulunj wor po tenayin geb.

52 “Den Moseyen saba marbe alya bereya Al Kurunyen mere nurde bebak ten dirjnej wen hej hej belej goyen pet yirde hanj. Ningeb kame gote murunjem tenayin goke bunijen nurd dunen hime. Denjbe Al Kurunj hitte kunj kunj belej goyen ma gama irde hanj. Irde al hoyaj Al Kurunj hitte kunj kunj belej go manan pet pet yirde hanj,” inyin.

53-54 Be, Yesu gob gasun goyen tubul ten hoyanje kukeb Farisi marya Moseyen saba marya belej asogo wor po irdeb daha kura yekeb merem yanj irde merere kertek yenj gusunjan kurayen kurayen irde hinhan.

12

Farisi marte mata bulun ma gama irnayin

(Matiyu 10:26-27)

1 Be, goyenterbe al budam wor po wanj Yesu hinhinde gor gabu iramij geb, kadom ufurd gunen teñ hinhan. Irkeb Yesu belej mere minj ure yenjbe komatmin yago wa gaha yinyin: “Beret kanj kanje nin suram yisbe dirjnej munj po palawa bana kerkeb hilyan kuyen gwahade goyen po, Farisi marte usi mataminj gore al budam bulun yirde hanjen. Go mar gobe mata bulun teñ hanjen gega, sinjare mat yeneñmijbe al huwak yara. Ningeb mel goke kenkela hej ga hinayin. 2 Al kura bana kunj balminde mata teñ hinayin kurunj gobe kamebe kawan heke al nurde pasi henayin. 3 Ningeb mere kura wawunje al ma denen han yen tinayin gobe fay urke nañkohalde al hoyaj belej yeke nurnayin. Irde mere kura bana kunj ya binde sisure yenayin gobe al hoyaj belej al dilinde kawan wor po tagalnayin.

4 “Kadne yago, al belej mudunke kamde kamde niñ kafura ma henayin. Yenjbe ultin go po bulun yirnayin, munjan go kamere tontiñbe epte ma daha wet kura yirnayin. 5 Gega kafura irtek al goke momoj direñ tilim. Al Kurunj po ga kafura irde hinayin. Yenj po gab al gasa yirke kamkeb toneñbe kak hugiñen hitek alare gor yemey yemey tareñ miñyan. Fudinde wor po dinhem geb, yen niñ po ga kafura hej hinayin. 6 Nu mukñej siptesonjoñbe hora mulowom po damu teñ hanjen. Gega Al Kurunjbe nu mukñej gwahade goyen uñkureñ munj kura niñ biñ sir ma yenj hiyen. 7 Tonantin yuwaljenjbe budam wor po, epte ma kapyan hetek gega, Al Kurunjbe tonantin yuwaljenjbe gwahade hanj yenj nurde hi. Gwahade goyen po Al Kurunjbe den ge biñ sir ma yenj hi ningeb, kanduk yenen yenen goke kafura ma henayin. Denjbe Al Kurunj dilinde samun tareñ yara, nu mukñej budam gote folek wor po geb.

*Yesu niñ tagal tagal mata
(Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

8 “Fudinde wor po dinen hime. Al kura al hoyan dilinde, ‘Nebe Yesu nurd unen hime,’ yiyyenjbe kame ne Al Urmij gare wor Al Kurunyen miyon diliñ mat, ‘Al gobe nere,’ yewen. 9 Munanj al kura al diliñ mat, ‘Nebe Yesu ma nurde unen hime,’ yiyyen al gobe kame ne wor Al Kurunyen miyon diliñde, ‘Al gobe go ma nurd unen hime,’ yewen.

10 “Be, al kura ne Al Urmij gayen nanyan niryen gobe Al Kurunj pohogay irkeb igin halde unyen. Gega al kura Holi Spirit sukal iryen gobe Al Kurunj belej mata bulumjin goyen epte ma wor po halde unyen.

11 “Be, al belej ne niñ igin ma nurde merem yanj dirde dukun, merere derkeb Yuda marte gabu yayañ niñ doyan marya megen niñ doyan mar karkuwaj diliñde huwarnayin goyabe dahan mat dindiken ge teñ mere titek yenj goke ugur po dufay ma henayin. 12 Goyarebe Holi Spirit belej merebe gwaha mat yenayin yenj dufaytinde bebak diryen geb,” yinyin.

Horam yan al gote maya mere

13 Be, al kura gabu iramij bana gore huwardeb, “Tisa, ge belej dadane inkeb det adodere yerde hitinj goyen pota irdeb yende yawardeb nerebe nuni,” inyin.

14 Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Ganuj belej derte mere nurde sope irde dettirinj pota ird ird al niruj geb, gago wanj gusunjan nirde ha?” inyin. 15 Irdeb gor gabu iramij mar goyen yenerj herjabe, “Al belej megen niñ samunja horaya budam yawarnayin gega, gore Al Kurunj diliñde fudinde wor po igin hej hej mata goyen epte ma yunyen. Ningeb kenkela hej ga hinayin. Mongo megen niñ samun kurayen kurayen yad yad niñ ugur po dufay henayin geb,” yinyin.

16 Be, go kamereb maya mere mat gaha yinyin: “Horam yan al kura gote metende binjé karim ma iginen hamin. 17 Irkeb al gobe binde po, ‘Binjé yerd yerd ya hoyan miñmon geb, dahan tiyen?’ yenj dufay hej hinhan. 18 Irdeb, ‘Binjé yerd yerd ya bikkék gayen yupew yurdeb karkuwaj yireñ. Irdeb binjeneña samuñneya tumjan bana gonj yeren. 19 Ningeb nebe binjé budam wor po geb, dama budam goyen hitek, aran ma hubu henayin. Ningeb hej hennebe igin po hej. Dula teñ, fe nene, aman hende po hej,’ yiriñ. 20 “Gega Al Kurunj belej, ‘Gebe kukuwa wor po! Hañko wawuñbe tonge temeke kamayin. Irkeb detge kurunj gigeñ ge nurde gitik tiyan gobe ganuj belej yawaryen?’ inyin. 21 “Ningeb al kura yinjén ge ugur po nurdeb megen niñ samun yade hiyen gega, Al Kurunj niñ ma nuryen, irde yenj ge metenjya mataya igin

ma teñ hiyen al gobe gwahade goyen po iryen,” yinyin.

*Megen niñ det goke ma nurde hinayin
(Matiyu 6:25-34)*

²² Be, gwaha yirin kamereb Yesu belen komatmin yago goyen gaha yinyin: “Ninjeb denbe megen gar henja, ‘Daha mat binje yade netek, irde ulninindeb da yade yertek?’ yen goke ugur po ma dufay henayin. ²³ Binjebi igin gega, gore po epte ma heñ henjin igin iryen. Ultin umña manan gawahade po ultin igin ma yiryen. ²⁴ Be, nu niñ nurnan. Yenje binje ma harde hanjen. Irde sak yeke yade yadi yerd yerd ya minjmon gega, Al Kuruj beleñ paka yirde hiyen. Al Kuruj beleñ nu wor gogo keñkela doyan yirde hiyen. Munan deñbe nu gote folet wor po. Ninjeb dahadem Al Kuruj beleñ dubul tike binje kamnayin? Epte moj geb. ²⁵ Den gayen kura megen gar heñ hen niñ ugur po dufay kuruj henayinbe igin nalutin goyen muñ kura singir irde sobamde hinayin? Epte moj! ²⁶ Be, dindiken megen gar heñ hen nalutin epte ma singir irnayin kenem danij geb det hoyaj kuruj goke ugur po dufay hen hanjen?

²⁷ “Be, yamuñ fugala yeneñmij igin muñ goke nurnan. Yenbe ulin umña niñ metej ma teñ ulinhor kura ma gada yirde hanjen. Gega fudinde po dinen hime, bikken Israelyen doyan al kuruj Solomonbe ulin umña kusamuj wor po yerde hinhin. Goyengoga ulin umñjamij igin wor po gore yamuñ fugala goyen folo yirtek ma hinhin. ²⁸ Yamuñ fugala gobe nalu ulyanje ma hanjen. Hanka hinayin, gisebe al beleñ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuñ fuwala gobe det kuruj kura gogo moj gega, Al Kuruj beleñ doyan yirde umña yirde hiyen geb, deñbe danij, ‘Ulninum umña ma gitik ten dunyen,’ yen goke ugur po dufay hen han? Irdeb danij Al Kuruj niñ hekken ma nurde han? ²⁹ Ninjeb da binje netek yen goke ugur po ma dufay hen hinayin. ³⁰ Megen niñ mar ne niñ ma nurde han gore gab det budam kuruj gwahade goyen yad yad niñ ugur po dufay hen goke kandukjen nurde hanjen. Gega Nantij Al Kurunje det goke nurde han yen bikken denen hiyen. ³¹ Ninjeb deñbe Al Kuruj beleñ doyan dird dird niñ po nurde hinayin. Irke gab Al Kuruj beleñbe den det kuraj nurde hinayin kurun goyen wor dunen hiyen.

³² “Den deneñmijbe sanjintij minjmon sipsip budam moj yara. Gega Adotinbe yende alya bereya doyan yird yird niñ amanen nurde hi geb, det kura bulun dirtek goke kafura ma henayin. ³³ Irdeb kuñ samuntij yago al yunke damu tikeb

gote hora yadebe al det niñ amu heñ han mar goyen yunen hinayin. Gwaha tinayin gobe Al Kuruj haniñde horatin kame yawartek yen yerde hinayin go gwahade Al Kuruj beleñ yerde hiyen geb, kame ga dunyen. Ninjeb Al Kuruj beleñ mata igin ten hinayin gote murungem kame dunen yen gasunmijde yerde hiyen. Goyenbe murungem gobe hubu ma hiyyen. Gorbe kawe mar binde muñ kura ma wanayin. Irdeb sisige yago gwahade beleñ epte ma wor po buluñ yirnayin. ³⁴ Ninjeb megen niñ samuj niñ po nurde hinayinbe dufaytinbe gor po hinayin. Munan Al Kuruj beleñ mata igin ten hinayin gote murungem dunyen yenbe dufaytinbe huginen goke po nurde hinayin,” yinyin.

Doyañ Al Kuruj wañ wañ niñ huginen gitik teñ doyañ heñ hinayin

³⁵⁻³⁶ Be, gwaha yinerjbe sopte po, “Meten mar kura beleñ, ‘Doyañ almininbe tikiñ merere kuñ geb, daha naña wakeb yame hol irde untek? Irde wañ da meten dunyen yen goke pet teñ ga hitek?’ yen nurdeba nañkahalmij nañkahalmij doyan irde pet teñ hinayin. Wawun manan metenje niñ ulin umña tenbe hulsimin yusun yurde yen warj wanmjñ ge doyan heñ hinayin. Irkeb doyan almin beleñ wañ yame maykeb araj po yame hol ird unnayin go gwahade goyen po, den manan Doyañ Al Kuruntij wañ wañ ge pet teñ doyan hinayin. ³⁷ Fudinde wor po dinen hime. Doyañ almin beleñ wanbe meten mar goyen yen ge pet teñ doyan irde hike yeneñbe aman hiyyen. Irdeb tikiñ merere niñ ulin umña igin goyen yugu tenbe metenje niñ ulin umñjamij hor tenbe meten marmij goyen dula ten teñ gasunje kepernaj yinke keperde binje nene hikeb doyan yirde hiyen. Doyañ almin beleñ igin igin gwaha yirkeb meten mar gobe aman wor po henayin. ³⁸ Doyañ almin go wawuñ binde ma naña miñge yara kura wayerjbe wan meten marmij go yen ge pet teñ doyan irde hike yeneñbe igin igin yirkeb meten marmij goyen manan aman wor po henayin.

³⁹ “Be, ga nurde ga hinañ ko. Ya miñ al kura nalu goyenter kawe al beleñ wañ yane upew uryen yen nurde hiyenbe epte ma yamiñ tubul teñ kuke kawe al beleñ wañ yamiñ upew uryen. ⁴⁰ Ninjeb gwahade goyen po, ne Al Urmij gare wor nalu goyare wayen tiya yen ma nurde hikeya wayen geb, huginen ne niñ pet teñ doyan nirde hinayin,” yinyin.

*Meten al iginjya buluñya gote maya mere
(Matiyu 24:45-51)*

⁴¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleñbe, “Doyañ Al Kuruj, maya mere gabe nen gayen

po dinej ha ma al buda kuruj gayen manaj yinen ha?" inyin. ⁴²⁻⁴³ Irkeb Yesu belej wol hejbe gaha inyin: "Metej al kura dufayminj wukken, irde gore doyan alminj ge fudinje wor po meten teñ unen hiyen. Irkeb doyan alminj belej nañja gisaw kwe yenjbe meten alminj goyen, 'Metej mar kadge doyan yirde binge yuntek nalu hekeb yunen hayin,' ineq kuyen. Be, doyan alminj go mulgañ hen wanjbe inen kuyen gwahade teñ hike keneñbe igin igin irkeb meten al gobe amanj wor po hiyyen. Goyenbe ganuj al belej ga Al Kurunyen meten al gwahade hiyyen? ⁴⁴ Fudinje wor po dinej hime. Meten al gobe doyan alminj belej samuñmij kuruj goyen wor doyan yirde hayin inyin. ⁴⁵ Gega dahadewet kura teñ meten al goreb, 'Doyan alnebe nañja gisaw po kuj ningeb, aranej ma wañhi,' yenjbe meten mar kadom alyá bereya goyen, 'Merene ma nurde hanj,' yinen gasa yirde dula po ten wain nene kukuwa hen hiyen. ⁴⁶ Irkeb doyan alminj gobe nalu goyenter wayyen yen ma nurde hiyenjde gor mulgañ hiyyen. Irdeb mata buluñmij keneñ gote murunjem kuruj wor po unyen. Irdeb meten al goyen takira tilkeb doyan alminj ma nurd unen hanjen mar han gasunđe gor kuyen.

⁴⁷ "Be, meten al gobe doyan alminjde dufay gobe kenkela nurd nurd ga doyan alminj mulgañ hen wanj wanj niñ doyan hen pet ma teñ hiyen. Irdeb meten kenkela ma teñ hiyen gobe kame doyan alminj belej mulgañ hen wanjbe mayde buluñ wor po iryen. ⁴⁸ Gega al kura doyan alminj gote dufayminj ma nurdeya ga mata teñ hiyen gote kandukbe kuruj wor po ma tiyyen. Ningeb al kura det kuruj unyenjbe wolminjbe dirjen nunyen yen ma nuryen. Gwahade goyen po al kura meten kuruj unyenjbe gote igineñbe kuruj wor po forok ird nunyen yen nuryen," yirinj.

Yesu niñ teñjbe alya bereyabe bur yenayin
(Matiyu 10:34-36)

⁴⁹ Irdeb sopte gaha yirinj: "Nebe megen niñ alya bereyat mata buluñ kumga teñ Al Kurun hitte yumulgan tiye yen kak kere yen wamirinj. Ningeb kak goyen melak kuruj hen kuwoñ yen nurde hime. ⁵⁰ Gega aranj ma gwaha tiyyen. Ulne kuruj kahanjner mat hurkuñ tonajner gayen misiñ kuruj wor po katmeke gab metenje pasi hiyyen. Ningeb goke doyan hen henjabe kanduknej wor po nurde hime. ⁵¹ Den belejbe ne gayen megen gar awalikde hen hen mata goyen tawayuñ yen nurde hanj? Moñ, bipti mata forok ire yen wamirinj. ⁵² Gayenter mat ne niñ teñjbe al miñ kura siptesonjoñ hinayin gobe bur yen irawa

belen huwardeb karwo goya kadom asogo gird teñ hinayin. ⁵³ Irde ire naniñya wor kadom asogo gird teñ hiriryen. Ire milinya wor gwahade po teñ hiriryen. Bere al kutinj wor unnde milinya kadom asogo gird teñ hiriryen," yirinj.

Mata kura forok yekeb igin nalu bebak tinayin
(Matiyu 16:2-3)

⁵⁴ Irdeb sopte al buda gor gabu iraminj goyen gaha yinyin: "Dende matabebe nañja kurkur belej mat kigarinkin wake yenerjbe aranj po, 'Ey, kigariñ kateñ tiya,' yen hanjen. Irkeb fudinde kigarinj katen hiyen. ⁵⁵ Munaj karaga mene ferke keneñbe kadila heweñ tiya yen hanjen. Irkeb gwahade po forok yen hiyen. ⁵⁶ Denjbe megenya nankinjdeya det forok yeke yenerjbe gwahade forok yewen tiya yen hikeb gwahade po forok yen hanjen. Gega dahade ningeb gayenter Al Kurun belej mata forok yirde hi gayen yeneñ bebak ma teñ hanj? Dulinj usi mar wor wor," yinyin.

Merem yan dirde merere dernayin marya kanduk sope irnayin
(Matiyu 5:25-26)

⁵⁷ Gwaha yenerjbe, "Daniñ geb mata iginya buluñgoyen dindiken yenen bebak ma teñ hanj? ⁵⁸ Al kura merem yan dirde merere dukuñ hikeyabe dahanj mat kura kanduk go sope irde awalikde hitewoñ yen mere sege irnayin. Mongo kuj merere huwarkeb mere nurd nurd al belej matatij goke dade kimayañ titmiñ hanjide dernayinj geb. Irkeb kimayañ titmiñ belej dade koyare dernayinj. ⁵⁹ Irkeb koyare gor po hinayin. Irde kat siñare kuniñ yenjbe hora gwahade kernayin dintij goyen tumujuñ po kerde pasi irde gab siñare kat kunayinj geb," yinyinj.

13

Mata buluñ yubul tinayin

¹ Be, goya goyenbe al kura Yesu hindhe gor wanjbe, "Galili niñ mar kura Al Kurun galak irniñ yenjbe dolon ird ird yare gor dapñja gasa yirde hinhan. Gwaha teñ hikeyabe Yudia nañja doyan irde hiyen Roma gabman al Pailat belej fulenja marminj yinke kuj mel go gasa yirke kamanj. Irkeb darim kateñ dapñja galak yirniñ yen gasa yiraj gote dariya suluk hiyyin," inaminj. ² Irkeb Yesu belej gaha yinyinj: "Denjbe Galili mar go gwaha mat kamkeb al gobe mata buluñ mar wor po geb, gogo yen nurde hanj? Munaj Galili mar kurabe kanduk gwahade ma yenerj hanj geb, mata buluñmijbe malinjyen yen nurde hanj? ³ Gwahade moñ geb! Den

wor mata bulunṭij yubul ma teñ Al Kuruj niñ bitin mulgañ ma henayinþe yen tiyan yara tumnajan pasi kamnayin. ⁴ Be, Yerusalem bana fe diliñ kuruj kura Siloam inej hanjende gor ya sobam hende wor po hurkutin goyen galan yen katen al 18 gasa yirke kamamin. Niñgeb go kamamin mar gobe mata bulunmjñ kuruj wor po geb, gogo dagi kuruj tamij yen nurde hanj? Munaj Yerusalem bana al kura dagi gwahade ma teñ hanj marbe mata bulunmjñbe mel gote yara moj, maliñej yara yen nurde hanj? ⁵ Goyen wor gwahade moj po. Niñgeb deñ wor mata bulunṭij yubul ma teñ yen ge bitin mulgañ ma henayinþe yen kamañ yara pasi po kamnayin,” yinyin.

⁶ Irdeb mere tiyyin goke sopte siraw merere gaha yinyin: “Al kura goyen wain metenmjñ bana fik he kura haryin. Irdeb he goyen igineñ heñ heñ nalu heñ hikeb igineñ manaj daw yen kuj yaware yen kurin. Gega hubu wor po. ⁷ Go po teñ tenþe kuj wain meten go doyan irde hin hin al go keneñþe, ‘Dama karwo gayen fik he gayen igineñ kura daw heñ hi yen wan nañkenet himyen. Gega kura muñ ma yenen himyen geb minde kerayin. Daniñ geb dulij gor heñ megen fimiñ po pasi irde hiyen?’ inyin. ⁸ Irkeb meten doyan al gore wol heñþe, ‘Doyañ al, igin merene nurde dama unkuren gwahade tubul tike hiyen? Irkeb he go minde megen talde megen aysen ird ird det goyen yade yeren. ⁹ Irde kurut kurut irmek dama kura imoyerter nalu gahader gayen igineñ yan hiyyenþe igin! Munaj igineñ ma hiyenþe minde kertek,’ inyin,” yirinj.

Sabat nature bere pukiñ werwer yitiñ kura guram iryiñ

¹⁰ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu ya kura goyen bana hurkuñþe saba tagalyin. ¹¹ Goya goyenbe bere kura unjura belen ulyanje wor po buluñ irke dama 18 gayen pukiñ werwer yitiñde heñ epte ma wor po huwa heñ kuj hitek goyen ya bana goj hin hin. ¹² Be, Yesu belen bere go keneñþe hoy irke wan al buda gote diliñ mar huwaryin. Irkeb Yesu belen, “Hankabe garbamge gubul teñ kuke igin haha,” inyin. ¹³ Gwaha inenþe hanj uliñde kerkeb goyare po pukiñ giñ irde huwa heñþe aman wor po heñ Al Kuruj turun irde kasor iryiñ.

¹⁴ Be, alya bereya gabu ya goyenter gabu irde hanjyen mar gote doyan al belen Sabat nature Yesu belen bere go sope irke keneñþe bin ar yirinj. Irkeb al gore huwardeb gor gabu iramij mar goyen, “Meten teñ teñ nalube 6 geb, go bana goyen gab wake guram dirke igin henayin.

Munaj Sabat naturebe gwaha ma teñ hinayin,” yinyin. ¹⁵ Irkeb Doyañ Al Kuruj Yesu belen wol henþe, “Denþe mata igin teñ hite yahan gega, usi wor po teñ hanj yen denen hime. Denþe bulmakawtiñ kura ma donkitin kura gwahade goyen Sabat nature gega, fe yunnij yenþe yen titin gasunđe gor kuj yugu teñ bul yirde fete ma yukun hanjyen? Denþe dapna wor gwaha yirde hanjyen. ¹⁶ Goyenpoga bere gab dama 18 gayen Satan yufukde hen kanduk keneñ hiyende mat wanjan igin hihi gake daniñ geb buluñ nurde hanj? Denþe Sabat nature dapnatij fe yunen yuner meten go teñ hanjyen gega, daniñ asininiñ Abram ham wiriñ gayen Sabat nature Satanyen yufukde mat teñ siña ird ird niñ bisam irde hanj?” yinyin.

¹⁷ Be, Yesu belen gwaha yinkeb al buda yen ge igin ma nurde uneñ hanjyen mar gobe tumnajan memya wor po hamij. Gega alya bereya hoyanje mata tinen turunj yan Yesu belen yirde hin hin kuruj goyen yenerenþe aman wor po hamij.

*Mastet he bilmiñ gote siraw mere
(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)*

¹⁸ Be, Yesu belen sopte gaha yinyin: “Al Kuruj belen alya bereyamiñ doyan yird yird mata gobe daha mat kura yetek? Da kura yara yemeke gab igin bebakken nurnayin?” ¹⁹ Be, Al Kuruj belen alya bereyamiñ doyan yird yird gobe mastet he bilmiñ dirjen muñ wor po go gwahade. Al kura belen mastet bilmiñ goyen tenþe metenmjñde haryen. Irkeb kawan heñ kuj kuruj hekeb nu kurayen kurayen wan gor naña yokna heñ haga teñ usan heñ hinayin. Niñgeb Al Kuruj belen alya bereyamiñ doyan yird yird manan gwahade goyen po, hanjkapaya dirjen muñ gega, kuj kujbe kuruj wor po hiyyen,” yinyin.

²⁰ Irdeb sopte po, “Be, Al Kuruj belen alya bereyamiñ doyan yird yird mata gobe da kura yara dinmeke gab igin bebakken nurnayin?” ²¹ Be, Al Kuruj belen alya bereyamiñ doyan yird yird gobe bere kura belen beret kaye yen palawa kuruj bana yis temeyke hilyan kuyen go gwahade goyen. Niñgeb Al Kuruj belen yinjenþe alya bereyamiñ doyan yird yird mata manan gwahade po hiyyen,” yinyin.

*Al Kuruj hitte kuj kuj yamebe dirjen
wor po
(Matiyu 7:13-14,21-23)*

²² Be, Yesu go Yerusalem kuj henþabe taunya tiyunja belen hinhan go bana kuj henþe saba yirdya yirdya kuj hin hin. ²³ Goya goyenbe al kura goreb, “Doyañ Al Kuruj, fidinde Al Kuruj belen al budam ma yawaryen?” inen gusunjan iryiñ. Irkeb Yesu belen gor hinhan mar goyen

yener heŋyabe, ²⁴ “Fudinde dineŋ hime. Al Kurun̄ hitte kun̄ kun̄ yamebe dirjeneŋ mun̄ wor po geb, al budam epte ma yen̄ hitte mali mali kunayin̄. Niŋgeb al kura yen̄ hitte kwe yeŋbe kurut wor po yen̄ gab kuyen̄. ²⁵ Munan̄ ya gote miŋ̄ al beleŋ huwarde yame takeb yen̄ hitte kun̄ kun̄ beleŋ miŋ̄moŋ̄ hiyyen̄. Yame tatiŋ̄ go kamere waŋ̄ siŋ̄are huwarde yame may-deb, ‘Doyan̄ al, yame fegele duna be,’ ineq̄ eseq̄ mere irnayin̄ gega, ya miŋ̄ al gore wol̄ hen̄be, ‘Deŋ̄be ganuŋ̄ mar, irde dare niŋ̄? Neb ma nurde duneŋ̄ hime,’ dinyen̄. ²⁶ Irkeb deŋ̄ beleŋ̄ wol̄ hen̄be, ‘Moŋ̄, neŋ̄be geya tumnaŋ̄ biŋ̄ge nene fe nene ten̄ hityen̄ go. Irde nende tiyunde waŋ̄ saba dirde hayen̄ go,’ innayin̄. ²⁷ Gega al gore wol̄ hen̄be, ‘Deŋ̄be mata buluŋ̄ mar wor po geb, hoyan̄ kunaŋ̄! Nebe deŋ̄ ganuŋ̄ mar irde damde niŋ̄ goyen̄ ma nurde hime geb,’ yinyen̄. ²⁸ Irkeb ya biŋ̄ bana gon̄be asetiŋ̄ yago Abraham, Aisak, Yekopyabe Al Kurun̄yen̄ mere basaŋ̄ maryā Al Kurun̄ya hike yennayin̄ gega, den̄be siŋ̄are dubul titiŋ̄ goke dindiken̄ ge buniŋ̄ nurde esinayin̄. Irde Al Kurun̄ niŋ̄ bitiŋ̄ ar yenayin̄. ²⁹ Goyenbe Yuda mar moŋ̄ al miŋ̄ hoyan̄ beleŋ̄ megeŋ̄ muruŋ̄ kurhan̄ mat mat wan̄be ya biŋde gor Al Kurun̄ya hen̄ dula mata kurun̄ forok yiyyende gor gabu irdeb keperde dula teŋ̄ aman̄ hen̄ hinayin̄. ³⁰ Deŋ̄ Yuda marbe, ‘Neŋ̄ po ga Al Kurun̄yen̄ dirjeneŋ̄ wen̄,’ yen̄ nurde Yuda mar moŋ̄ al miŋ̄ hoyan̄be gwahade moŋ̄ yen̄ nurde hanjen̄. Gega kamebe mel gob Al Kurun̄ya hinayin̄, munaj̄ den̄be siŋ̄are po hinayin̄. Niŋgeb fudinde wor po, al kura ne wa ne wa ten̄ hiyen̄ al gobe kame hiyen̄. Munan̄ al kame wor po hi al gobe meheŋ̄ hiyen̄,’ yinyen̄.

Yesu beleŋ̄ Yerusalem mar niŋ̄ buniŋ̄ nuryin̄

(Matiyu 23:37-39)

³¹ Goya goyenbe Farisi mar kura Yesu hitte wan̄be, “Galili naŋ̄a gate doyan̄ al kurun̄ Herot beleŋ̄ mugunen̄ teŋ̄ hi geb, naŋ̄amiŋ̄ ga tubul teŋ̄ gon̄ kura kwayin̄,” inamin̄. ³² Irkeb wol̄ hen̄be, “Kulu duwi* Herot hitte kun̄be ne yihiim̄ gahade po innayin̄: ‘Neb gayenterbe unŋ̄gura yakira teŋ̄ al garbam manaq̄ guram yirde teŋ̄ hen̄. Irde hen̄ ga moŋ̄ meten̄ne pasi ireŋ̄,’ innayin̄. ³³ Nebe Herot beleŋ̄ mununen̄ teŋ̄ hi ma dahade goke ma nurde hime. Meten̄ kurun̄ goyen̄ goke gago Galili naŋ̄a ga tubul teŋ̄ Yudia naŋ̄a bana niŋ̄ taun̄ Yerusalem kun̄ hime. Al Kurun̄yen̄ mere basaŋ̄ mar hakotken̄ wor Yerusalem taun̄ goyen̄ siŋ̄are ma kamamin̄. Niŋgeb ne wor Yerusalem

kun̄ kun̄ niŋ̄ bada ma hewen̄. Han̄ka, gise, molye manaq̄ hugiŋ̄ po kun̄ hen̄ geb,” yinyin̄.

³⁴ Irdeb gaha yiriŋ̄: “Awo, Yerusalem niŋ̄ mar, buniŋ̄ wor po nurd duneŋ̄ hime. Al Kurun̄ beleŋ̄ deŋ̄ ge nurde mere basaŋ̄ marmiŋ̄ yad yerke waŋ̄ hanjen̄. Gega deŋ̄ beleŋ̄ kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen̄. Tatirok miliŋ̄ beleŋ̄ dirjeneŋ̄ yawaŋ̄ tapeŋ̄ beleŋ̄ po aw yurde hiyen̄ go gwahade goyen̄ po, ne beleŋ̄ deŋ̄ dade doyan̄ dirmewoŋ̄ yen̄ hugiŋ̄ nurde himyen̄. Gega dindiken̄ po merene pel irde yilwa nirde han̄. ³⁵ Niŋgeb ga nurnaŋ̄. Al Kurun̄ beleŋ̄ tauntiŋ̄ tubul tiyyen̄. Irkeb dindiken̄ doyan̄ irke kamebe buluŋ̄ hiyyen̄. Niŋgeb fudinde dineŋ̄ hime. Dubul teŋ̄ kwen̄ gob epte ma nennayin̄. Irde kun̄ kun̄ kame sopte wayeŋ̄. Irkeb ne nenen̄be dindiken̄ mohontiŋ̄de wor wor, ‘Doyan̄ Al Kurun̄yen̄ denjemde waya al gabe Doyan̄ Al Kurun̄ beleŋ̄ guram irde iŋ̄in̄ wor po iryen̄,’ yen̄ turuŋ̄ nurnayin̄,” yiriŋ̄.

14

Sabat nature al garbam miŋ̄yaŋ̄ sope iryin̄

¹ Be, Yesu go Yerusalem kun̄ hikeyabe Sabat nalu hiriŋ̄. Irkeb Farisi marte kurun̄miŋ̄ kura gore biŋ̄ge nere ineq̄be teŋ̄ yamiŋ̄de kwaryum. Irkeb al gor hinhan̄ goreb Sabat nature da mata kura tike ken̄tek yen̄ keneŋ̄ hinhan̄. ² Be, yare gorbe al kura uliŋ̄ diŋ̄duŋ̄ irtiŋ̄ goyen̄ Yesu diliŋ̄ mar keperde hinhan̄. ³ Irkeb Yesu beleŋ̄be Farisi maryā Moseyen̄ saba maryā goyen̄, “Sabat nature al garbam miŋ̄yaŋ̄ sope yird yird gobe Mose beleŋ̄ bisam iryin̄ ma dahade?” yen̄ mel gusun̄jan̄ yiryin̄. ⁴ Gega al buda gobe mere ma tiyam̄in̄. Gwaha tike yenerbe Yesu beleŋ̄ al go tanardeb guram irke iŋ̄in̄ hekeb, “Igiŋ̄e kwa,” inke kurin̄.

⁵ Be, Yesu go garbam al go sope irdeb, “Be, den̄ gayen̄ urtiŋ̄ yara kura ma bulmakawtiŋ̄ gwahade kura Sabat nature mete fe bana kurkukeb keneŋ̄ wasak tinayin̄ ma aran̄ po teŋ̄ siŋ̄a irnayin̄?” yen̄ mel goyen̄ gusun̄jan̄ yiryin̄. ⁶ Irkeb go mar gobe gwaha mat kura meremir̄ wol hetek ma hamir̄.

⁷ Be, Farisi marte kurun̄miŋ̄ beleŋ̄ biŋ̄ge nin̄in̄ yinke wayam̄in̄ mar gore al den̄em yan̄de gasun̄ yirtiŋ̄yaŋ̄ po keperke Yesu beleŋ̄ goyen̄ yenerbe gaha yinyin̄: ⁸ “Be, al kura biŋ̄ge nen̄ nen̄ nalu kurun̄de kura hoy dirke kun̄ goya al den̄em yan̄ beleŋ̄ kepertek gasun̄ iŋ̄inde gor ma kepernayin̄. Mongo al hoyan̄ kura den̄em yan̄ deŋ̄ folek gore wakeb ⁹ hoy diryen̄ al goreb al buda

* 13:32: Kulu duwi garbe Herot beleŋ̄ yin̄geŋ̄ ge po nurde usi dufay buluŋ̄ kerde hinhan̄ goke Yesu beleŋ̄ gwaha inyin̄.

kurun go dilinde, ‘Al denjem yan ge folek kura waya geb, gor ma keperayin,’ dinyen geb. Irkeb derje memya hen al denjem mon marya kepernayin. ¹⁰ Ningeb dula nalu kurun gwahader hoy dirke kunjbe mali ga po kepernayin. Irkeb hoy diryen al gore wan denjen. ‘Kadne, gebe gar keperete mon geb, kunj al denjem yanje gasundje gor keperayin,’ dinyen. Irkeb al buda gor hinayin mar gore, ‘Al go denjem yan geb, gogo gwaha ira,’ yen turun dirnayin. ¹¹ Ningeb gwahade goyen po, al kura yingin turun turun irde hiyen al gobe Al Kurun belej matamij goyen kawan irke memya hiyien. Munaj al kura yingin turun turun ma irde hiyen al gobe Al Kurun belej al denjem yan ireyen,’ inyin.

¹² Irdeb Farisi marte kurumjin Yesu hoy iryin al goyen gaha inyin: “Kame naŋkahalde niŋ binje ma wawuŋbanare niŋ binje ninin yen goya kadge yago, tayge yago, tiyuntinde niŋ al horam yan maryabe, dadakeya kolge yago miŋtjan unkuřen go po ma hoy yirde hayin. Monjo wolminjen hoy girkeb al igin yird yird mata gote murunjgembe gogo po tawayin geb. Al Kurun hitte matbe hubu. ¹³ Gwaha irtiŋebe al bunijen det miŋmon, al kahanja haninjya kamtinjyabe al dilin titmij gwahade goyena dula tinjien yen hoy yirde hayin. ¹⁴ Irkeb goke tenje Al Kurun belej guram girde igin giryen. Go mar gobe gwaha mat kura wol hetek miŋmon gega, kame al huwak kamtinjde mat huwarnayin natureb Al Kurun belej mata iginje gote murunjgem gunyen,’ inyin.

*Dula mata kurun gote siraw mere
(Matiyu 22:1-10)*

¹⁵ Be, Yesuya hen binje nene hinhan mar al kura gore Yesu belej mere tiyyin go nurdeb, “Kame Al Kurun belej alya bereyamin doyan yirde hi gasunde gor hen Al Kurunya dula tiyyen al gobe gwaha tiyyen goke amanen wor po nuryen,” yirin. ¹⁶ Irkeb wol henje siraw mere mat gaha yinyin: “Al kura goyen dula mata kurun tiye yenje al budam wawoŋ yen mere kirinj. ¹⁷ Be, kunj nalu goyen forok yekeb meten alminj ten kerke wanayin yinyin mar goke keya kuriŋ. Kunbe, ‘Binje yagobe bikken ep irde den ge gago wayhem geb wake kuniŋ,’ yinyin. ¹⁸ Gega al buda kurun go tumnajan bikbak tenje, ‘Nenbe metenjinj gwahade gwahade titek geb go ma kuniŋ,’ yaminj. Ningeb meheňde kunj kinyin al goreb, ‘Igin kumewon be. Gega gayamuŋ ga po megen kura damu thim. Ningeb goyen kunj kenej thim geb ma kwen,’ inyin. ¹⁹ Irkeb meten al gobe bada hen al kura hitte wor kunj

inkeb al gore wor gwahade po, ‘Igin gega gayamuŋ ga po bulmakaw 10 gayen* damu thim. Ningeb goyen megen ilde ilde niŋ turun yure yenbe gago kunj hime. Ningeb ma kwen,’ inyin. ²⁰ Irkeb gor mat al hoyaj hitte wor kunj inkeb yen wor gwahade po, ‘Igin kumewon be. Gega hanjka ga po bere tawan mekerd nunhan geb ma kwen,’ inyin. ²¹ Be, meten al go doyan alminj hitte mulgan hen kunjbe, ‘Mel go momon yirhem gega, metenjinj yan ala yen bada hahanj,’ inyin. Irkeb doyan alminj gobe binj ar yekeb meten alminj goyen mere hitemde po irdeb, ‘Araŋen kwa! Irdeb taun gate belej karkuwanjya muknjenjya gama yirde kunj al buninen det miŋmon mar, al ulin kamtinjya kahanj haninj titmijyabe diliŋ titmijya goyen yenej yawaya,’ inen hulyan iryin. ²² Be, meten al go kunj inyin gwahade po tenje mulgan hen waŋbe, ‘Doyan al, hulyan nirha gobe gwahade po thim gega, dula tenje gasunbe makin ma hini,’ inyin. ²³ Irkeb doyan alminj goreb, ‘Kwa! Kunj taun siŋare belej haninj taunya tiyuŋ hoyanje kutinyan goyen al yeneŋbe mali po yinej tebaŋ yirkeb wanayin. Irkeb yane makin hiyien. ²⁴ Fudinde ginhem. Al hanjkapya hoy yirmeke bada hahanj mar gobe dula nalu kurun goyenter niŋ binjebe kura mun ma ninam urnayin,’ inyin,’ yirin.

*Yesu gama iryenbe damiŋ yubul tiyyen?
(Matiyu 10:37-38)*

²⁵ Be, Yesu go Farisi marte kurumjin gote ya tubul tenje Yerusalem kunj hinhin. Irkeb al budam wor po gama irde kunj hinhin. Irkeb Yesu belej fulgaŋ kanje, ²⁶ “Al kura gama nire yenbe milij naniŋ, beremya dirjen wenja kulinjya haymiŋ yagoya niŋ ma nurde hiyen. Irde yingin ge wor ma po nurde hiyen. Al dufay gwahade miŋyabe epte ma komatne hiyien. ²⁷ Irde kanduk kenej kenej niŋ bada hen hanj gega, gama nird nird niŋ nurde hanj mar gobe epte ma komatne henayin,” yinyin.

²⁸ Irdeb maya mere mat gaha yinyin: “Be, al kura ya kurun ire yenbe keperde dufay kenkelə hen hora gwahade belejbe ya gayen igin pasi iren yen nurdeya gab meten go miŋ uryen. ²⁹ Munaj gwaha ma tenja mali po ya yimiyyen gobe kunj hora mun go hubu hekeb ya go pasi ma irde tubul tiyyen. Irkeb al belej kenejbe, ³⁰ ‘Al gabe ya ire yen tola yimiyyen gega, dahade ningeb pasi ma irun?’ yen tagalde unej hinayin.

³¹ “Irdeb naŋa kura gote doyan al kurun belej naŋa hoyanje niŋ doyan al kurunya aryęe yenbe kenkelə ma dufay henja mali po fulenjare kuyen? Epte monj. Fulenja

* 14:19: Megen yilde yilde niŋ bulmakaw irawam irawam yirke 10 hitinj.

marmiñ 10,000 gore asogomde fulenja mar 20,000 goyen wake epte gasa yirnayiñ yen nurdeya gab fulenja marmiñ yad kuyenj.³² Munanj epte monj yen nurdeb asogom go gisaw po hikeya doyan al kurun gore utan irde awalik henj henj niñ mere kerke asogom hitte kuyenj.³³ Ningeb gwahade goyen po, denj wor dettin kurun goyen igin yubul tinij ma dahade goyen kenkela dufay henayiñ. Dettin kurun daha yubul tinij yen nurde hinayiñ mar gobe epte ma komatne henayiñ geb.

³⁴ “Be, fawbe det igin hapek yanj gega, hapek hubu hiyyen gobe daha irkeb sopte hapek yanj hiyyen? Epte monj.³⁵ Faw hapek hubu hitin gobe megen wor epte ma ayseñ unyen geb temeytek. Ningeb al kura komatne hewe yenbe kenkela po dufay henjbe fudinde po gama niryenj. Be, al kura kirmiñ yanj kenem mere tihim ga nurde bebak tinayiñ,” yinyinj.

15

*Sipsip dirjenyen siraw mere
(Matiyu 18:12-14)*

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuñ hinhinya goyenbe teks yad yad marya Moseyen saba kenkela ma gama irkeb Farisi mar beleñ “mata buluñ mar” yineñ hanjen mar gore Yesu mere teñ hinhin goyen nurniñ yen budam wan gabu iraminj.² Gega Farisi marya Moseyen saba marya goreb mel go yenerjbe igin ma nurdeb, ‘Al gabe dahade geb mata buluñ mar goyen wake yeneñbe amanj henj yenya dula teñ han?’ yamiñj.

³ Irkeb Yesu beleñ maya mere gayen yiryiñ:⁴ “Be, den gayen kuratinj kura sipsipmin 100 gwahade hinayiñ gega, unkürenj kura bana kuyenj. Irkeb sipsip 99 goyen yukanj kawan kura yubul teñbe kuñ sipsip unkürenj bana kuyenj goke nañkenenj kuñ kunjbe tiyyenj. Go ma tubul tiyyenj!⁵ Ningeb kenenj amanj wor po henjbe ter supahakde kerdeb⁶ yamindje kuyenj. Irdeb kadom yagoya binde hinayiñ marya goyen, ‘Sipsipne unkürenj bana kuñ gega, nañkenenj kuñ kunjbe tihim. Ningeb wake binjé nene amanj hiniñ ko,’ yinyenj.⁷ Fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyenj gobe Al Kurunya miyoñmiñ yagoya kurun goreb al unkürenj muñ goke amanj wor po henayiñ. Munanj Al Kurunbe al 99, ‘Nenjbe huwak geb mataniniñ damin goyen yubul teñ Al Kurun niñ bininiñ mulgañ hetek?’ yen nurde hinayiñ mar gobe yen ge ma nuryenj,” yinyinj.

Hora bana kutij gote siraw mere

⁸ Irdeb, “Be, bere kura silwa hora 10 gwahade manaj hiyen gega, unkürenj kura

bana kuyenj gob daha tiyyenj? Yenbe hulsimin usun urdeb yamiñ bana gob kor irde kenkela nañkenenj tukunj tukunjbe kinyenj.⁹ Kenenjbe kadomya al binjajñ hinayiñ marya goyen, ‘Silwa horane unkürenj pel hiyunj gega, nañkenenj tukunj tukunjbe tihim. Ningeb wake binjé nene amanj hiniñ ko,’ yinyenj.¹⁰ Ningeb fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyenj gobe Al Kurunya miyoñ beleñ al goke amanj wor po nurnayiñ,” yinyinj.

Dirij kura mata buluñ teñ gab biñ mulgañ hiriñ gote siraw mere

¹¹ Irdeb go hende po gaha yinyinj: ‘Be, al kura goyenbe urmiñ waran munjanj hinjin.¹² Irkeb urmiñ dirjenj gore huwarde, ‘Ado, det buda kurun gabe gale henj nigenbe nuna,’ irkeb naniñ beleñ samuñmiñ kurun goyen pota yirde yunyinj.¹³ Irkeb urmiñ dirjenj gobe hitnej teñbe samuñmiñ goyen al yunke murungem hora unkeb go teñbe naña gisaw po al miñ hoyanje nanjare kuriñ. Kuñ gonjbe horamij kurun gobe mata buluñ kurayen kurayen hende yemeyde pasi iryinj.¹⁴ Be, al go horamij kurun goyen yemeyde pasi wor po irke gab binjé kamde kamde nalu kurun forok yiriñ. Irkeb ulijde hora gwahade miñmon wor po hekeb det niñ amu hiriñ.¹⁵ Gwahade henj henjbe naña goyen ter niñ al kura hitte kunjbe, ‘Iginj metenj alge hewenj?’ yinyinj. Irkeb, ‘Kuñ bune doyan yirde paka yirde hayinj,’ inkeb bu hinhande gor kuriñ. Metenj gobe Yuda mar beleñ epte ma titek wor po goyen binjé kamde hinhin geb bada ma hiriñ.¹⁶ Be, kuñ gor hinhinyabe bu beleñ binjé nene hinhin goyen goraj yirde netek wor po irde hinhin. Gega al kura beleñ bu binjé goyen wor kura ma yawañ unenj hinhin.¹⁷ Irkeb biñ mulgañ hekeb, ‘Adoner metenj mar kurun gobe binjé budam nene sason yirde hanj. Gega daha timinj geb gago delne gerjenj kamtekk hihim?¹⁸ Ningeb bada henj adone hitte mulgañ henj kweñ. Kunjbe, ‘Ado, nebe Al Kurunya geya hitte mata bulun wor po timinj.¹⁹ Ningeb nebe urge gigen yenj ma nenayinj. Mali metenj mar al kura yara nenayinj,’ inenj yen nuryinj.²⁰ Be, al gobe gwaha yenjbe huwarde mulgañ henj naniñ hitte kuriñ.

“Be, al go kuñ forok ma yekeya naniñ beleñ wa gisawde po kenenjbe buninjenj wor po nurdeb kup yen kuñ urmiñ go teñ besa irde amanj amanj irde ulunjde u iryinj.²¹ Irkeb goyare po urmiñ beleñ huwarde, ‘Ado, nebe Al Kurunya geya hitte mata buluñ wor po timinj geb, nebe urge gigen yenj ma nenayinj,’ yinyinj.²² Gega naniñ beleñ metenj marmiñ hoy yirde,

'Arañ! Kun uliñ umja igin wor po tawañ hor irde unnañ. Yenbe urne geb al belein keneñbe urne palap irtek det goyen tawañ hanin dirinkeheñde hor irde unnañ. Irde kahañ basañ tawañ kahañde hor irde unnañ.'²³⁻²⁴ Urne gabe kamyin gega gago waya. Irde bana kurin gega, gago kenhem. Ningeb yen mulgañ heñ waya gake ten bulmakaw fonen firfurnen goyen mayde tawake dula mata kurun ten aman hinij,' yirinj. Gwaha yineñbe binje kurun tenbe gabu irde binje nene aman heñ hinhan.

²⁵ 'Be, go ten hinhan goya goyenbe urmij kurunbe metenje hinhiñ. Ningeb mulgañ heñ wan binde hen heñbe aman heñ tikiñ heñ migirin kurun ten hinhan goyen nuryinj.²⁶ Irdeb meten al kura hoy irdeb, 'Ya bana gobe da mata wor po ten hanj?' inyinj. ²⁷ Irkeb meten al gore wol heñbe, 'Adoge belein kolge goyen dahadem moj igin po mulgañ hihi goke amanen nurde bulmakaw fonen firfurnen goyen mayde kañbe gogo dula ten aman heñ hanj,' inyinj. ²⁸ Irkeb itin gobe bin ar wor po yekeb ya bana goj hurkutek ma iryinj. Irkeb naniñ belein katenje, 'Kolgebe kamyin gega, sotope waya geb wake hurkure,' inej bekkende mere iryinj. ²⁹ Gega urmij kurun gore wol heñbe, 'Ga nura. Nebe dama budam wor po gayen meten alge yara heñ meten ten gunen himyen. Irde mереge kura ma pel irde himyen. Goyenbe dapnja malinjen meme fonen gwahade kura muñ ma nunke kadne yagoya kaj nene aman hitirinj. Hubu wor po!³⁰ Gega urge gobe horage yade kun bere nin ten yemeyde pasi irde wakeb yen mun goke teñbe bulmakaw fonen firfurnen mayde kañ unha!' inyinj. ³¹ Irkeb naniñ belein wol heñbe, 'Eke, gebe neya huginjen haryen. Irde det kurun nigen gabe tumjan gigen ala po.³² Goyenpoga kolge gobe kamyin gega waya. Irde bana kurin gega gago kenhem. Ningeb wake hurkuñ kolge waya goke amanen nurde binje nere,' inyinj,' yirinj.

16

Kame niñ dufay heñ gitik ten ter gote straw mere

¹ Be, Yesu gob komatmin yago sotope maya mere mat gaha yinyinj: 'Al kura samunjinjya detminjya budam kurun goyen doyan yirde nunyen yen meten al kura tirinj. Irkeb al gore det goyen doyan yirde henyabe doyan alminde samunjya detminj yago goyen yad hibut yirde hinhiñ. Al belein gwaha ten hike keneñbe kunj doyan alminj hitte tagal unaminj. ² Irkeb mere go nurdeb al goke yirinj. Kun kenkeb, 'Dahade geb ulger mere ugur po forok yen hanj? Meten dahade wor po ten hayen

goyen kunj keñkela asanđe kanj tawañ nunen gab momoñ nirayinj. Detne yade hibut yirde hayen kenem gakira tiyen geb,' inyinj.

³ 'Be, gwaha inkeb meten alminj gobe dufaymiñde po, 'Doyan alne belein nakira tiyen tyia geb, daha tiyen? Nebe siñare meten ten ter tarenjem moj. Irde al hoyan det kañan yird yird niñ wor memyak nurde hime,' yirinj. ⁴ Be, meten al go dufay heñ heñbe dufay kura forok yekeb, 'Nebe gwaha gwaha tiyen. Gogab doyan alne belein nakira tikeb farañ yureñ mar gore hoy nrde igin igin nirnayinj,' yen nuryinj. ⁵ Irdeb doyan alminde samuj kame ga wol hetek yen yawaramin mar goyen yunkurenj yunkurenj keya heke wayaminj. Irkeb mehenje wayyinj al goyen, 'Gebe det dahade wor po wol heñ untek ha?' inkeb ⁶ al goreb, 'Olip fimiñ 3,200 lita gwahade untrek hime,' inyinj. Irkeb meten al goreb, 'Aran po keperde asanje ga ten 3,200 lita go mekerde 1,600 lita kaya,' inyinj. ⁷ Irdeb al hoyan kura, 'Gebe det dahade wol hen untek ha?' inyinj. Irkeb al goreb, 'Nebe wit 3,600 kilogram geb,' inyinj. Irkeb meten al goreb, 'Asanje ga ten 3,600 kilogram go mekerde 2,800 kilogram kaya,' inyinj. ⁸ Irkeb doyan al goreb meten alminj belein kame heñ heñmij ge nurde usi kurun tiyyinj goyen nuryinj. Irdeb bulun wor po nuryinj gega, al gore kame daha mat heñ yen dufay hiriñ goyen bebak tenje, 'Al gobe dufaymin yan be,' yirinj.

"Be, gwahade goyen po, alya bereya kidoma bana heñ megen niñ mata po ten hanj marbe kame gwaha mat hitek yen megen niñ samuj yade meten ten ter goyen keñkela wor po nurde hanj. Gega Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana hanj marbe kame heñ heñmij ge gitik ma ten hanj. ⁹ Ningeb gago dinen hime: den Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana hanj marbe megen niñ samunjij yan kenem det kuraj amu heñ hanj mar goyen yunen yenja awalikde hinayinj. Irkeb kame Al Kurun hitte hurkukeb farañ yurde hinayinj mar goreb gargar dirde hinayinj. ¹⁰ Ningeb megen niñ samuj Al Kurun belein duntin goyen mali mali ma irde hinayinj. Al kura det dirjenj muñ tiyyen gega, keñkela po doyan irde hiyen al gobe det kurun tiyyen goyen wor gwahade po iryenj. Munan al kura det dirjenj muñ tiyyen goyen keñkela ma doyan irde mali mali iryen gobe det kurun tiyyen goyen wor mali mali irde bulun iryenj. ¹¹ Ningeb megen niñ samuj duntin goyen keñkela ma doyan yirde hinayinj gobe kame Al Kurun belein samuj fudinde igin goyen dunke dahan mat doyan yirnayinj? ¹² Irde al kurate det keñkela ma doyan yirde haya yirnayinj gobe dahan

matbe Al Kurun̄ beleñ tontin igin yird yird det dunyeñ? Epte moñ.

¹³ “Be, al kura epte ma wawuñ uñkureñde po doyan al irawa niñ meten teñ yunyen. Epte moñ wor po. Gwaha titjeñbe doyan al kurabe harhok unyen. Munaj kurabe amanen nurd unen kerjkelä awalik irde hiyen. Ningeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurun̄ya horaya tumjanđe meten teñ yunnayin,” yinyin.

¹⁴ Be, Farisi mar hora niñ ugūn po nurde hinhan gore Yesu mere tiyyiñ go igin ma nurdeb hinman faykek iramin. ¹⁵ Irkeb gaha yinyiñ: “Den gayenbe al diliñdebe neñ al huwak usi teñ han̄ gega, Al Kurun̄be bitiñ bana goyen denen hi. Ningeb al beleñ dabe det kurun̄ wor po yeñ nurde han̄ gobe Al Kurun̄ diliñdebe igin ma wor po yenen hi.

¹⁶ “Be, Moseyen sabaya Al Kurun̄yen mere basañ marte saba asanđe katin gobe tagalke wan̄ wan̄ Yon Baptais hitte hiyun̄. Gor matbe mere igin Al Kurun̄ beleñ alyá bereyam̄ doyan yird yird goyen tagalde tukuke nurdeb dahan̄ mat Al Kurun̄ beleñ doyan yirde hi goyenter kutewon̄ wor po yeñ nurde al budam kurut yeñ han̄. ¹⁷ Gega Moseyen saba gote miñbe hubu hitiñ yeñ ma nurnayin. Nañkiñya megenyabe hubu hiriryen gega, Moseyen saba gote mere bilmiñ uñkureñ mun̄ kura bana ma kuyen̄. ¹⁸ Ningeb al kura berem takira teñ bere hoyan̄ tiyyen al gobe Al Kurun̄ diliñde leplep mata tiya yeñ kinyen̄. Irde al kura bere uñ beleñ takira titiñ goyen tiyyen̄be al go wor Al Kurun̄ diliñde leplep mata tiya yeñ kinyen̄,” yinyin̄.

Al horam̄ yarña Lasarusya

¹⁹ Be, Moseyen saba goke teñbe Yesu beleñ maya merere Farisi mar gaha yinyiñ: “Be, al kura goyenbe horaya samuñya budam wor po geb, uliñ umña igin bukkenja digulakya suluk yirke bukken yara hitiñ goyen po yerde gasuñm̄ iginde po heñ hugiñen dulamiñ igin igin po teñ hinhin. ²⁰ Be, hora miñyañ al gote yare hurkuñ hurkuñ beleñ mohonđeb al buniñeñ kura denembe Lasarus goyen tukuñ gor kerkeb al kuñ wan̄ teñ hikeb det niñ kañjañ yirde hinhin. Yeñbe usu beleñ po epte ma irtiñ hinhin. ²¹ Be, hora miñyañ al gore biñge nene dikñeñ yukuñ yimiñiñ teñ hikeb Lasarus beleñbe nemewon̄ yeñ yenen hin hin. Goyenbe kura muñ ma unke nen hin hin. Irkeb kulu beleñ manaj wan̄ uliñde usu bidak goyen melak urde hinhan.

²² “Be, Lasarus go gwahade po heñ heñbe kamyiñ. Kamkeb Al Kurun̄yen miyon beleñ wan̄ toneñ teñbe Al Kurun̄yen gasuñ Abraham hinhindé gor tukam̄. Be, hitjén teñbe hora miñyañ al goyen wor kamke teñ mete tiyam̄. ²³ Be, al gote

toneñbe kak alare kuñ gorbe uliñ misin̄ kurun̄ wor po katen̄ hin hin. Irde gor mat nañkeneñbe Abrahambe gisaw wor po kinyin̄. Lasarusbe Abrahamaña hike kinyin̄. ²⁴ Gwahade keneñbe hoy irdeb, ‘Asi, kak ala bana ga hen̄ heñbe ulne misin̄ kurun̄ katen̄ hime geb, buniñeñ nirdeb Lasarus teñ kerke katen̄ han̄iñ faw be bana kerde tawañ melakne bida iri,’ inyin̄. ²⁵ Gega Abraham beleñ wol heñbe, ‘Dirin̄ne, ga nura. Megen hinhan yabe det igin igin yade goke po amaj heñ hinhan geb, gayenterbe ulge misin̄ kurun̄ katen̄ ha gogo. Munaj Lasarusbe uliñ misin̄ kurun̄ katen̄ hin hin geb, wan̄ garbe gasuñ iginde heñ biñ yurum heñ hi. ²⁶ Goyenbe go po moñ. Geya neñya kahaltebe feren̄ dukun̄ kurun̄ wor po hi geb, neñ hitere gar mat epte ma ge ha bana goñ kutek. Irde ge hare gor mat gar wan̄ wan̄ wor epte moñ geb,’ inyin̄. ²⁷ Gwahade inkeb al gore wol heñbe, ‘Asi, ningeb bada hen̄ Lasarus teñ kerke megen adoner yare kurkuyen̄. ²⁸ Irde kolne yago sipteson̄ gor han̄ geb, kuñ hayhay yiryen̄. Moñgo yeñ wor uliñ misin̄ kurun̄ teñ teñ gasuñde gar wanakkek geb,’ inyin̄. ²⁹ Irkeb Abraham beleñ wol heñbe, ‘Kolge yagon̄ yaha? Gorbe Moseyen sabaya Al Kurun̄yen mere basañ marte saba asanđe katin han̄ gogo geb, goyen kenjela yenen bebak teñ hinayin̄,’ inyin̄. ³⁰ Irkeb al goreb, ‘Moñ, asi. Gore po epte moñ. Al kura kamtiñde mat sopte huwarde kuñ saba yirke gab igin mata buluñm̄ yubul teñ Al Kurun̄ niñ biñ mulgaj henayin̄,’ inyin̄. ³¹ Gega Abraham beleñbe, ‘Moseyen sabaya Al Kurun̄yen mere basañ marte saba asanđe katin goyen nurnayin̄ gega, biñde mat fudiñde yeñ ma nurde gama ma irnayin̄ gobe al kura kamtiñde mat huwarde kuñ saba yiryeñ wor epte ma meremim̄ nurnayin̄ geb,’ inyin̄, yirin̄.

17

Mata buluñ beleñ Al Kurun̄ niñ hekkeñ nurtek goyen buluñ irde han̄

(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

¹ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago goyen gaha yinyiñ: “Mata buluñ titek dufaybe al biñyañ hugiñen forok yeñ tuñañ yurke katen̄ hinayin̄. Ningeb al kura mata buluñ tike al hoyan̄ beleñ go keneñ mata goyen gama irnayin̄be mata buluñ miñ uryen̄ al gobe Al Kurun̄ beleñ kanduk kurun̄ wor po unyen̄ geb, goke buniñeñ nurde hime.

² Ningeb mata buluñ miñ uryen̄ al gobe al dufaym̄ hako hinayin̄ goyen buluñ iryenkeñ geb, hora kurun̄ kura biñinde fen̄ teñ makaj alare temeytek yara. Gogab al gobe kame kanduk buluñ kurun̄ wor po goyen ma kinyen̄. Munaj mata go teñ

kamde manhan gote murungem bulun wor po kenwoj. ³ Ningeb kenkelə dufay hej ga mata ten hinaj ko. Irde kadtij kura mata bulun tike kenenbe, ‘Mata go bulun taha,’ ineq goke ineq tinayin. Irkeb mata bulunjin tubul ten Al Kurun niq bin mulgan heke kenenbe den wor goke ma nurnayin. ⁴ Irde al kura naqkahal uñkurende goyen po bulun gird tebañ girde wañ pohogay girde tebañ girde hiket halde uneñ hayin,’ yinyin.

Al Kurun niq hekken nurd nurd mata

⁵ Be, Yesuyen mere basan marmiñ beleñ huwardeb, ‘Doyañ Al Kurun, neñbe Al Kurun niq hekken nurd nurd dufay goyen tareñ mon geb, sañin po yira,’ inamiñ. ⁶ Irkeb wol henjbe, ‘Deñ gayen Al Kurun niq hekken nurd nurdtniñ gobe mastet he bilmiñ dirneñ mun go gwahade hiyyenbe malberi he tul yetek mon goyen, ‘Filgininje manan marde kunj makandje huwara!’ inkeb gwaha po tiyyen,’ yinyin.

Al Kurunyen metey alyen mata

⁷ Irdeb sopte gaha yinyin: ‘Be, deñ kurun ga hanj gayen al kura metey almiñbe kunj metende megeñ iłyen daw ma kunj sipsip yar kura doyay yirde hiyen. Be, metey al go gwaha ten teñ wakeb ge beleñ huwardeb, ‘Waya. Wañ keperke bingë ninjin,’ inayin? ⁸ Monj. Gwaha titjenbe, ‘Bingë kañ nuna. Irde gigen gitik teñbe bingë nene himekeyab doyay nirde hayin. Irde kame gab ge wor dula tiyyin,’ ma inayin? ⁹ Munan metey al go meten kurun ten wakeb goke doyay almin beleñ amaneñ nurde uneñbe mata igin wor po kura iryen? Monj. Gwahade monj. Meten al gobe metey titek goyen po tiya yen nuryen. ¹⁰ Ningeb deñ wor Doyañ Al Kurun beleñ metey dunyen go pasi irde wanbe, ‘Neñ gahade gare metey alge hetek mon gega metey alge deran. Ningeb nerbe metey go titek mar beleñ po titin geb, goke murungem duna ma gintek,’ innayin,’ yinyin.

Busuka miñyan al 10 sope yiryij

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem kwe yen kun hinhin geb, kun henja Samaria nañaya Galili nañayat megeñ biptiyaj kun hinhin. ¹² Be, kun kun tiyyun kura goyen bindé hekeyabe al 10 kura busuka miñyan gore kenenbe gisaw yara huwardeb ¹³ hokde po, ‘Doyañ Al Kurun Yesu, bunijen dirde faraq dura!’ inamiñ. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñ yenerbe, ‘Al Kurun beleñ guram diryen niq kunaj. Kun Al Kurun dolon ird ird mata doyay mar dilinge henaj. Irkeb denenbe, ‘Igin hahanj,’ dinnayin,’ yinyin. Irkeb kun henja beleñbe busuka ulinde goyen hubu hamin.

¹⁵ Be, al uñkureñbe ulinde busuka go hubu hej sikkeñ igin heke kenenbe aman wor po hej kawan po Al Kurun turun irdya irdya Yesu hitte mulgan hirin. ¹⁶ Wañ Yesu kenenbe kahanj minde dokolhon yugu-lun ten turun irdeb, ‘Igin wor po nurde gunhem,’ inyin. Al gobe Samaria niq al. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñbe, ‘Den al 10be tumjan igin hahanj. Munaj al 9 gobe dare hanj?’ ¹⁸ Dahade geb Yuda marbe igin hahanj goke mulgan hej wañ Al Kurun turun ma irhanj? Irkeb al miñ hoyan gare po mulgan hej wañ gwaha tiya?’ yirin. ¹⁹ Irdeb al go, ‘Gebe Al Kurun niq dufayge tareñ irha geb, gogo Al Kurun beleñ sope gira. Ningeb iginje huwarde kwa,’ inyin.

Al Kurun beleñ alyá bereyamiñ doyay yird yird natube wayyer

²⁰ Be, nalu kurarebe Farisi mar kura gore Yesu hitte wanbe, ‘Al Kurun beleñ doyay dirde hiyen yitij gobe daha naña ga forok yiyyen?’ ineq gusunjan iramiñ. Irkeb wol henjbe, ‘Al Kurun beleñ doyay dird dird gobe den beleñ kenkelak diltinje kawan po kenen hikeya ma wayyen geb. ²¹ Al Kurun beleñ doyay dirde hiyen yitij gobe bikkeñ den hitte forok yiyyun. Ningeb al kura beleñ gago ma iro go yeke goya go ma yennayin,’ yinyin. ²² Irdeb komatmiñ yago goyen gaha yinyin: ‘Ne Al Urmin gayen kame mulgan hej wañ wañ nalu goyen den beleñ kentewoñ wor po yen nurde hanj. Gega denbe nañaya goyen go ma kenenya kamnayin. ²³ Goya goyenbe al beleñ, ‘Doyañ hej hite al gobe iro go ma gago,’ yenayin. Gwaha yeke goya meremiñ ma gama irde kun hinayin. ²⁴ Ne Al Urmin gayen wañ wañ nalu gobe dagamel bemel tike naña fay urde tukukeb megeñ murun kurhan mat kurhan mat kintij ala ten hanjen go gwahade. Ningeb gwahade goyen po, bemel po wameke megen niq al tumjan nitinj ala tinayin. ²⁵ Gega hanqapya wor pobe ne Al Urmin gabe megen gar niq mar kurun gare igin ma nenerj pel nirde mununeñ bulun bulun nirke ulne misiñ kurun katen kamenj.

²⁶ ‘Be, yen mulgan hej wañ wañ nalu binde hej hikeyabe alyá bereya beleñ bikkeñ Noa hinhin nature mata ten hinhan yara ten hinayin. ²⁷ Noa hinhin goyenter alyá bereya kurun gobe dula nin po ten, kukuwa fe nene, al beleñ bere yade, wirij wenj yade al yertek ge po tenbe Al Kurun niq ma nurde hinhan. Irde kun kun nalu forok yeke Noa hakwa binde hurkurinj. Irkeb gabaran kigariñ kurun katyin. Irde fe ala hej al miki kurun gobe mugol kiryin. Ningeb ne Al Urmin gayen wañ wañ nature wor gwahade po ten hinayin. ²⁸ Be, goya goyenbe bikkeñ Lot hinhin nature alyá

bereya belej mata teñ hinhan gwahade goyen po teñ hinayin. Go mar gobe tumjan dula po teñ, kukuwa fe nene, damu mata teñ, yasun teñ, ya yago yirtek ge po nurdeb Al Kurunj niñ ma nurde hinhan.²⁹ Gega kun kun Lot go Sodom taun tubul teñ kukeb goyare goyen po Al Kurunj belej kakya salfa hora kak hen hitinya goyen nañkijende mat fe wok irtinej irke kateñ taun kurunj gobe kumga teñ pasi po iryin.

³⁰ “Ninjeb ne Al Urmin gare kame kawan megen gar wañ wañ nature wor mata gwahade goyen bemed po forok yiyyen.³¹ Ninjeb go nature goyenbe al kura yamin hende hiyenbe detminj ge nurde epte ma wor po aranjeñ kateñ yamin bana hurkuyen. Irde al kura metenjinde hiyen al gore wor detminj ge nurde epte ma wor po kup yen yare kuyen.³² Be, Lot beremde baranjeñ nurde hanj gogo.³³ Ninjeb al kura, ‘Daha mat henj iginj wor po hiwi,’ yen megen niñ samun yad yad niñ po dufay heñ hiyen al gobe gasun bulunde kuyen. Munan al kura gwaha ma teñ hiyenbe gasun iginde kuyen.³⁴ Ninjeb fudinde wor po dinenj hime. Go nalu forok yiyyen goyenterbe al irawa kura gasun uñkürenje firiryen. Irkeb al uñkürenje Al Kurunj belej tiyyen. Irde kurabe tubul tiyyen.³⁵⁻³⁶ Irde go nalu goyenterbe irawabe palawa irye yen wit bilminj hora po karka teñ hikeya bere uñkürenje Al Kurunj belej teñbe kurab tubul tiyyen,” yinyin.^{*} ³⁷ Irkeb komatminj yago belej huwardeb, “Dare yubul tike hinayin?” inkeb Yesu belej wol henjbe, “Det kamtiñ hiyenjde det kamtiñ nen nen nu belej wanjnen pasi henj hanjen. Gwahade goyen po, yubul tiyyen mar gobe kamde pasi po henayin,” yinyin.

18

Al Kurunj gusunjanj ird ird niñ bada ma henayin

¹ Irdeb Yesu belej komatminj yago goyen huginenj Al Kurunj mere irde irde niñ bada ma henayin yen maya merere gaha yinyin:² “Be, taun kura goyenterbe mere nurd nurd al kura gor hinhan. Al gobe Al Kurunj kafura ma irde hiyen. Irde al hoyan wor palap ma irde hiyen.³ Be, beretap kura taun goyenterbe po hinhan gore huginenj yen hitte wanjbe, ‘Al ugut po asogo nirde bulun nirke kanduknej nurde hime geb, faraj nurde sope irde nunayin,’ inen karyanjen irde hinhan.⁴ Be, mere nurd nurd al go hanjkapyabe kenej wasak po teñ hinhan. Gega bere gobe watinde po hike kenej kenejbe dufaymindeb, ‘Nebe

Al Kurunj kafura ma irde al hoyan wor palap ma yirde hime.⁵ Goyenpoga beretap gobe parsayenj wor po nirde hi geb, bada henj faraj urenj. Mongo go po wañ nenke nenkeb piñen bulun wor po niryenjek geb, yirinj,” yinyin.

⁶ Irdeb Yesu go sopte po, “Be, mere nurd nurd al gobe al iginj monj gega, mere tiyyin go nurhanj?⁷ Al bulun wor gogo gwaha tiyyin. Ninjeb Al Kurunj iginj wor po gobe al kura nigen al yen basinja yirtinj gore huginenj wawunja nañkahalya faraj dura inej esenj urde karyanjen irde hinayin gobe faraj ma yuryen? Monj, henj ga ma faraj yuryenj geb.⁸ Fudinde dinenj hime. Al Kurunjbe nigen al yen basinja yirtinj gobe bemed po faraj yuryenj. Irkeb asogominj belej bulun yirkeb kanduk yenenj hinayin goyen hubu henayin. Gega ne Al Urmin gare sopte wayenj nature goyenbe Al Kurunj niñ hekkenj nurde huginenj gusunjanj ird ird mata goyen alya bereya hitte hiyen ma dadahe?” yinyin.

Farisi alya teks yad yad al gote maya mere

⁹ Be, al kurabe, “Neñ po gabe al huwak,” yenjbe al hoyan kurunj gobe bulun yinenj hinhan. Ninjeb go mar go diliñde huwardeb matamij goke Yesu belej maya mere gahade yirinj:¹⁰ “Be, al irawa kura goyen Al Kurunj mere irye yenjbe Al Kurunjyen ya balemde kwaryum. Al kurabe Farisi al, munanj kurabe Roma gabman niñ teks yad yad al.¹¹ Be, Farisi al gore Al Kurunj mere irdeyabe yingenj ge yenjbe, ‘Al Kurunj, nebe al hoyan belej mata teñ hanjen gwahade monj. Nebe kawe ma teñ himyen, usi ma teñ himyen, kudin mata ma teñ himyen, irde bere hoyan kura duwan ma irde himyen. Irde teks yad yad al imajima hi gwahade monj geb, goke amanenj nurd gunenj hime.¹² Nebe metenj nañna uñkürenj bana goyen ge niñ dufay hewe yen nañkahal iraware binjé kutja irde himyen. Irdeb det yade himyen kurunj goyen goke aman henjbe mере gama irde pota yirde buda 10 yirdebu uñkürenje ge niñ pel irde himyen,’ yirinj.

¹³ “Gega teks yad yad al gobe matamij ge kanduknej nurde Al Kurunj mere ird ird gasun bana hitek monj yen nurde kame belej huwarde Al Kurunj mere iryinj. Goyenbe mata bulunmij ge memya wor po henj kotañ kanj hende nañkenenjya mere irtek monj yen nuryinj. Irdeb urgut kanj mata bulunmij ge bunijenj nurde yingenj dumunj maydebe, ‘Al Kurunj, nebe mata bulun al geb bunijenj nurd nunayin,’ inyinj.¹⁴ Ninjeb fudinde dinenj hime. Teks

* ^{17:35-36:} Asaq hoyanjdebe gahade hi: 36 Irde al irawa kura metenjde henj metenj teñ hikeya al uñkürenje Al Kurunj belej tiyyen. Munanj kurabe tubul tiyyen,” yinyin.

yad yad al gobe Al Kurunj diliñde wukkenj wor po henþe yamiñde mulgañ hen kuriñ. Munan al kura gobe hubu. Gwahade geb, al kura yinþen turun iryen al gobe Al Kurunj beleñ denem moj irke memyak nuryen. Munan al kura yinþen ge, ‘Nebe al iigin moj,’ yiyyen al gobe Al Kurunj beleñ denem yan iryen,’ yinyin.

*Dirin mukjenja Yesuya
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Be, alya bereya beleñ, “Dirin mukjenja Yesu hitte yukuteke hanij kerde yunenj guram yirde tareñ yiri,” yen dirinmj yago yawañ hinhan. Irkeb Yesuyen komatmij yago beleñ mel goyen yenerjebe yineñ teñ utañ yiramij. ¹⁶ Gega Yesu beleñ dirin mukjenj go hoy yirdeß komatmij yago goyen, “Danin utañ yirde hanj? Yubul tike ne hitte wanañ. Dirin gahade gab yinþende sanjinde epte moj geb, hugiñen naniña milinjyat hanij doyan po hanjen. Ningeb gwahade goyen po, al kura dirin gahade yara hen Al Kurunyen tareñ niñ nakener hiyen al gobe Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyan yirde hi bana gonj hiyen. ¹⁷ Fudinde dinez hime. Al kura dirin gwahade ma hen Al Kurunj hitte kwe yiyyenjbe Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyan yirde hi bana gonj epte ma hiyen, ”yirin.

Doyan al kura samunmj budam wor po gore Yesu wañ kinyin

(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Be, doyan al kura gore huwardeb, “Tisa, gebe saba al iigin geb, momon nira. Daha teñ gab Al Kurunja hugiñen hen heñ goyen nere hiyyen?” inen gusunjan iryin. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Nebe saba mar megen niñ kura gwahade yen nurdeb al iigin ninha? Nebe megen niñ saba mar al gwahade moj geb. Megen niñ albe iigin miñmoj. Al Kurunj muñ po gab al iigin geb,” inyin. ²⁰ Be, gwaha inerje, “Al Kurunyen saba Mose unyinjbe nurde ha gogo. ‘Bere hoyan kura duwan ma irde hayin, al ma gasa yirke kamnayin, kawe ma tiyayin, merere huwaryen al faraj urhem yen, ma tagal unhem yen mere upul ma tiyayin, nanakeya momkeya palap yirde hayin,’ gwahade katin geb, go po gama irde hayin,” inyin. ²¹ Irkeb al goreb, “Mere kurunj gobe dirinjde mat po kenkela gama irde wanj wanj gayenter wor gwahade po teñ hime,” inyin.

²² Be, Yesu beleñ mere go nurdeb, “Gega mata uñkuren kurabe tubul teñ ha. Ningeb kuj samunge yago kurunj go yade al yunke damu tike gote murunjem yadebe al buninjen det niñ amu hen hanj mar goyen yunayin. Gogab kamebe Al Kurunj beleñ gote murunjem iigin wor po gunyen. Irde gab wan gama nirayin,” inyin. ²³ Irkeb

al gobe samunmj budam wor po geb, mere go nurdeb biñde kandukjenj wor po nuryin.

²⁴ Be, al go gwaha tike kenejbe Yesu beleñ kenej henþa, “Al samunmj budam wor pobe Al Kurunj beleñ alya bereya doyan yirde hi bana gonj hen henjmijbe metenjen wor po. ²⁵ Dapna kurunj kamelbe det haraj haraj kutum yameñ dirjenj wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po, al samunmj budam wor Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyan yirde niñ bana gonj epte ma hurkunayin. Ningeb det irawa goyen tumnjande metenjen. Gega daminjbe metenjen wor po yen nurde hanj? Al samunmj budam gobe metenjen wor po geb,” yinyin. ²⁶ Irkeb al mere go nuramij mar goreb, “Ningeb Al Kurunjbe ganuj mar po ga yawaryen?” inamiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Det kura al beleñ irtek moj goyen Al Kurunjbe iigin ala po iryen geb,” yinyin. ²⁸ Irkeb Pita beleñ huwardeb, “Neþbe gama girniñ yen detniniñ kurunj goyen yubul titin,” inyin. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Fudinde wor po dinez hime. Al kura Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyan yirde hi bana hen heñ ge teñbe yamin, berem, kulin yago, milinjya naniña, dirjenj wenja yubul tiyyen gobe ³⁰ megen gar henþa gote murunjem budam yawaryen. Irde kame kame wor Al Kurunja hugiñen hen heñ goyen manan tiyyen,” yinyin.

Yesu beleñ yinþen kamde kamde niñ sopte tagalyin

(Matiyu 10:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Be, Yesu go mere basan marminj 12 go hoyan muñ po yukanjbe gaha yinyin: “Neþbe Yerusalem hurkutek geb. Irdeb Al Kurunyen mere basan mar beleñ Al Urminjbe gwaha tiyyen yen asanje kayamij goyen tumnjand fudinde po forok yenayin. ³² Ningeb gor niñ mar beleñ ne Al Urminj gayen nadé al miñ hoyan Yuda mar moj haninde nernayin. Irkeb yen beleñ bak mununen hinmanj firde nanyañ firde meyan firde usulak teñbe mununké kamen. ³³ Goyenbe kamenjde mat yerenkek hekeb sopte huwaren,” yinyin. ³⁴ Irkeb komatmij yago gobe Yesu mere tiyyin goyen bebak ma po tiyamij. Mere gote miñbe banare po hinhan geb, goke kura yihi yen ma nuramij.

Yesu beleñ al diliñ titmiñ sope iryin

(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Be, Yesu go kuj kuj Yeriko taun binde hen hikeyabe al kura diliñ titmiñ goyen beleñ sinakde keperde al det niñ kañan yirde hinhan. ³⁶ Be, al buda kurunj go mere njeldok teñ belnjenjer ker urde wanj fole irde hike nurdeb, “Gabe da irde hanj?”

yen gusuñan yiryinj. ³⁷ Irkeb, "Nasaret niñ al Yesu go goyen wan kunj hi," inaminj. ³⁸ Irkeb al gore hokde po, "Yesu, Dewit urminj, bunijenj nirde faraj nura be!" inyinj. ³⁹ Gega al wanj yen turte hamij mar gore inenj tenj, "Bada hawa!" inaminj. Gega bada hitjenje ugur po hok yenjbe, "Dewit urminj, bunijenj nirde faraj nura be!" inyinj. ⁴⁰ Be, Yesu go al gote mere goyen nurde gor po huwardeb, "Al go ten gar wananañ," yinyinj. Irkeb al go tawakeb Yesu beleñ, ⁴¹ "Daha niri yenj nurde ha?" inkeb al gore wol henjbe, "Doyan Al Kurunj, nañkenmewon yenj nurde hime," inyinj. ⁴² Irkeb Yesu beleñ, "Ne niñ hekkjen nurde ha geb nañkenna," inyinj. ⁴³ Irkeb goyare po dilinj bak yekeb nañkinyinj. Irdeb Al Kurunj turunj irdya irdya Yesu gama irde kunj hinhin. Be, al mata go diliñde kenamij mar wor Al Kurunj turunj iraminj.

19

Sakius

¹ Be, Yesu go Yeriko taun bana hurkuñbe bana gonj kunj hinhin. ² Taunde gorbe Roma gabman niñ teks yad yad marte doyan al kura hinhin. Denjembe Sakius. Yenjbe samunjinj budam. ³ Al gobe Yesube al dahanade goyen kenmewon yenj nurde hinhin geb, kunj kene yenj kurinj. Gega yenjbe al dolfon geb, al buda kurunj gore pet pet irkeb gwaha mat kura Yesu goyen kentek moj hirinj. ⁴ Gwaha tenjbe, "Yesube gayan wayenj tiya go," yenj nurde meheñ henj kunjbe, "Gor mat ga keneñ," yenjbe sikamo he hende hurkuñ gor hinhin.

⁵ Be, Yesu go kunj yen hinhin turte gor henjbe kotañ kañbe, "Sakius, hanjkabe gere yare henj. Niñgeb aranj kata," inyinj. ⁶ Irkeb aranj po katenjbe amajenj nurde pere irdeb, "Iginge wake yare kure," inyinj.

⁷ Be, Yesu go gwaha tike keneñbe al buda gor hinhan goreb, "Al gob mata bulun al inenj hanjenj gega, al goya awalik here yenj kwa," yenj binjde gwahade nurdeb hiphirunj tiyaminj. ⁸ Goyenpoga Sakius beleñ huwardeb, "Doyan Al Kurunj, ga nura. Dawetne kurunj gayenje kahalte po pota irde al bunijenj det niñ amu henj hanj mar yunenj. Irde al kura usi matare hora gwahade kura yawarmirinj kenem gwahade po wawunj siptere wol hewenj," inyinj. ⁹⁻¹⁰ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Ne Al Urmij gabe alya bereya Al Kurunj tubul tenj gisaw kutinj mar goyen nañkenenj yuñmulgan tiye yenj wamirinj. Niñgeb al gayen wor Abraham urmij geb, hanjkabe gabe Al Kurunj hitte tumulgan tihim," yirinj.

¹¹ Be, al gor gabu iraminj mar beleñ mere go nurdeb dufayminde, "Yesube Yerusalem binde hihi geb, Al Kurunj beleñ

alya bereyamiñ doyan yird yird matabe henj ga moj forok yeweñ tiya," yenj nuraminj. Irkeb Yesu beleñ mel gote dufayminj yenenj bebak tenjbe maya mere mat gaha yinyinj: ¹² "Be, al denjem yanj kura doyan al kurunj henj henj ge, 'Naña gisaw kunj doyan al kurunj nirke gab nañjaner mulgan hewenj,' yenj nuryinj. ¹³ Irdeb kwe yenjbe metenj marmij 10 hoy yirdeb gol hora yunkuren yunkuren yunenjbe, 'Ne gar ma himekeyabe hora gore gwaha mat metenj yunteke tolok henayinj yenj nurdeya metenj tinayinj. Irde kamebe mulgan henj denenj,' yinenjbe kurinj. ¹⁴ Gega al yende nañare niñ beleñ al goke iginj ma nuraminj. Irde al kura yinke wakeb, 'Den manaj naña gisaw al go kundje gor kunanj. Kunjbe gor niñ mar yenenjbe al goke yinnayinj. Neñbe al gore doyan al kurunjniñ henj henj ge iginj ma nurde hite yinnayinj,' yinenj mel go hulyanj yirke kwaminj. ¹⁵ Gega al go doyan al kurunj henjbe mulgan hirinj. Irdeb metenj marmij hora yunyinj goyen gore metenj tenj kura munj tolok daw iranj yenjbe yenj ge yeke wayamij. ¹⁶ Irkeb al mehenjde wayyinj goreb, 'Doyan al, nebe gol hora unjkuren nunarinj goreb gol hora 10 forok yirmij gago,' inyinj. ¹⁷ Irkeb doyan al kurunj goreb, 'Gebe metenj iginj wor po tiyanj geb, gebe metenj al iginj. Det dirjen gunmirinj goyen kenkela doyan iranj geb, gebe taun 10 gunmeke gote doyan al hawayinj,' inyinj. ¹⁸ Be, metenj al kura wor wanjbe, 'Doyan al, gol horage unjkuren nunarinj goreb siptesonj yirmij gago,' inyinj. ¹⁹ Irkeb doyan al kurunj beleñ amajenj nurde wol henjbe, 'Gebe taun siptesonj gayen gunmeke gote doyan al hawayinj,' inyinj. ²⁰ Be, metenj al kura sopte wanjbe, 'Doyan al, gol horagebe gago. Amil parwekde mala teñ bana kirmirinj. ²¹ Gebe al misijenj yanj wor po. Det gere moj goyen mali po yade hayen. Irdeb binjge ge ma hartinj wor mali po yade hayen. Niñgeb ge niñ kafura henj himyenj,' inyinj. ²² Irkeb doyan al kurunj beleñ wol henjbe, 'Gebe metenj al bulunj wor po. Merege go po tumulganj teñ gunenj tihim geb. Nebe al misijenj yanj nurde nunenj ha gogo? Det nere moj goyen mali po yade himyenj, irde binjge ne ma hartinj goyen wor mali po yade himyenj ninha. ²³ Al gwahade yenj nurdeb danij horanebe hora yerde hanjenj yare ma kerarinj? Moj manhan mulgan henj wanjbe horane tolok hitinde temewonj,' inyinj. ²⁴ Irdeb al goyanj huwarde hinhan mar go, 'Gol hora go goranj irde teñ metenj al gol hora 10 yirunj al go unnnaj,' yinyinj. ²⁵ Gega al buda gore wol henjbe, 'Doyan al, yenjbe gol hora 10 minyanj hi. Niñgeb danij sopte untek?' inaminj. ²⁶ Irkeb wol henjbe, 'Ga nurnaj. Al det unke kenkela doyan irde metenj kurunj tenjbe iginenj ku-

ruŋ forok yiryen al gobe meterj igin teŋ hiyen goke tebaŋ det yawaryen. Munaj det unke kumhaka hen iginen ma forok iryen al gobe yende det muŋ kura hien goyen wor goran irke det miŋmoŋ wor po hien. ²⁷ Be, ne beleŋ doyan almiŋ hen hen ge igin ma nuramij mar gobe asogone ningeb, yawan delner gar gab gasa yirke kamnaj, yinyinj,” yeŋ Yesu beleŋ gwahade tagalyin.

*Yesu beleŋ Yerusalem bana hurkuriŋ
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)*

²⁸ Be, gwaha yirin go kamereb Yesu go Yerusalem hukun hinhinde geb, kuŋ hin-hin po. ²⁹ Be, Betfageya Betani taunya gobe naŋa donki kura denjembe Olip dondon inen hanjende gor hinaryum. Ningeb kuŋ gor forok yetek heŋ heŋbe komatmiŋ irawa hulyan yirdeb, ³⁰ “Kuri. Kuŋ tiyuŋ kurare iror forok yeŋbe donki foŋeŋ al dirinj, al kura go hende ma kuŋ hitin goyen feŋ titiŋ kiniryen. Irdeb kaŋ go hol irde teŋ wayiryen. ³¹ Al kura beleŋ, ‘Daniŋ kaŋ tugu teŋ har?’ dinkeb, ‘Doyan Al Kurun beleŋ goke yihi,’ iniryenj,” yinen hulyan yiryenj.

³² Be, Yesu beleŋ al yad yerke kwaryum gobe kuŋ Yesu beleŋ yirin gwahade po kenaryum. ³³ Irdeb donki go kaŋ tugu teŋ hikeyabe yewek yago beleŋ, “Daniŋ donki go tugu teŋ har?” yinen gusunjan yiramj. ³⁴ Irkeb wol henbe, “Doyan Al Kurun beleŋ gake yihi,” yaryum.

³⁵ Be, donki go Yesu hitte tawange uliŋhormiŋ yugu teŋ yade donki go hende ugambdebe Yesu teŋ go hende keramij. ³⁶ Be, Yesu go donki hende kuŋ hikeyabe al beleŋ, “Doyan Al Kurun waŋ hi,” yeŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋyaj ugamde tukamij. ³⁷ Be, beleŋ gama irde kuŋ kuŋ Olip dondonde mat Yerusalem kurkuŋ kurkuŋ beleŋ hekeb komatmiŋ buda kurun goreb bikkenj mata tiŋeŋ forok yirke yenen hinhan kurun goke amanjen nur-deb hekhok teŋ Al Kurun turun irde gaha yaminj:

³⁸ “Al Kurunyen deñemde doyan al kurun waya gabe Al Kurun beleŋ guram irde igin iryenj!

Al goke Al Kurunyen gasunjde hanj marbe biŋ kamke igin hinayinj.

Irde Al Kurun deñem turŋun yan irnayinj,” yaminj.

³⁹ Be, Farisi mar kura al gabu irde kuŋ hinhan bana goŋ hinhan goreb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ gwaha teŋ hike igin ma nurdeb inen teŋ, “Tisa, komatge yago ga igin ma teŋ hanj geb, yinke bada henanj,” inamij. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Fudinde dinen hime. Yeŋ bada henayinjbe

hora gare huwarde yeŋ teŋ hanj gwahade tinayinj,” yinyinj.

Yesu beleŋ Yerusalem niŋ mar goke esirinj

⁴¹ Be, kuŋ Yerusalem forok yetek heŋ henjyabe taun go kenenbe gor niŋ mar goke bunijenj nurde esenbe gaha yirinj: ⁴² “Yerusalem niŋ mar, denbe ganuŋ beleŋ faraj durke Al Kurunyā awalikde hike bitin kamke igin hinayinj goyen hanjka gayen nurwoŋ wor po yeŋ nurde hime. Al gobe ne gago gega, nenen bebak ma teŋ hanj. ⁴³ Ningeb gote kandukbe kame forok yeke kennayinj. Goyenterbe asogotinj beleŋ mudunninj yeŋ fulenja marmiŋ yawaŋbe busaharnak yeŋ milgu dirnayinj. Irde megenjya horaya yawaŋ tauntinj Yerusalem gote koya kuruj goyen siŋa beleŋ mat daŋ unke kurkuŋ koya kuruj goya tuŋande hekeb kurhan mat mat tauntinj bana hurkunayinj. ⁴⁴ Irdeb tauntinjya dindikenjya tumjanj mudunke kamnayinj. Yabe hora beleŋ yirtinj geb, asogotinj beleŋ yupew yurkeb hora uŋkureŋ muŋ kura kadom hende ma hienj. Mata gobe Al Kurun beleŋ dumulgaŋ tiye yeŋ wayyinj gega, kenen bebak ma teŋ hanj geb, kanduk gogo forok yiyyenj,” yirinj.

Al Kurunyen ya balem bana hurkuriŋ

⁴⁵ Be, Yesu go Yerusalem taun bana kuŋ Al Kurunyen ya balem bana hurkuriŋ. Irdeb al det yawaŋ ya kuruj bana goŋ yerde damu tike hora yade hinhan mar goyen yinen teŋ yakira tiyyinj. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen mere asanđe katinbe, ‘Nere yabe mere nird nird gasunj,’ yitiŋ hi. Gega danij geb deŋ beleŋ kawe marte bana kuŋ kuŋ gasunj irde hanj?” yinyinj.

⁴⁷ Be, Yesu go naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ ya balem bana goŋ al saba yirde hinhan. Gega Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwajmija Moseyen saba maryabe Yuda marte doyan marya beleŋ mayniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan. ⁴⁸ Goyenbe al buda kuruj gobe Yesuyen mere nurtek yirkeb yeŋ hitte po waŋ gabu irde hinhan. Ningeb maytek belŋej kura ma kenen hinhan.

20

Yesube ganuŋyen tareŋde mata teŋ ha inamij

(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Be, gwaha irkeb nalu kurarebe Al Kurunyen ya balemde kuŋ koya beleŋ milgu irtinj bana goŋ al waŋ gabu irde hanjen sawsaware gor kuriŋ. Irdeb al gor gabu irde hinhan goyen saba yirde Al Kurun beleŋ yumulgaŋ teŋ teŋ mere igin goyen tagalde hinhan. Gwaha teŋ hikeyabe Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar

pris buda gote karkuwañminya Moseyen saba maryabe Yuda marte doyan mar parguwakya belen Yesu hitte wayaminj.² Irdeb, "Momon dira. Ganuj belen igin ginke mata kurun gayen teñ ha?" inen gusunjan iraminj.³ Irkeb Yesu belen, "Ne wor gusunjan kura direñ tihim geb.⁴ Yon Baptais belen al baptais yirde hinhan gobe Al Kurunj ma megen niñ al kura belen igin inkeb meten gogo teñ hinhan? Momon nirke nure," yinyinj.⁵ Gwaha yinkeb mel gobe yinjen ulin sege irdeb, "Al Kurunj belen inke meten go teñ hinhan inteket, 'Danin geb meremijn goyen fudinde yen ma nurde hinhan?' dinyen.⁶ Munan al belen inke meten teñ hinhan inteket al buda kurun gab Yonbe Al Kurunyen mere basan al yen nurde hanj geb, mereninij go nurdeb bij ar yeke horare mudunké kamtek," yaminj.⁷ Irdeb, "Yon belen mata teñ hinhan gobe al gore kura igin inke teñ hinhan yen ma nurde hite," inaminj.⁸ Irkeb Yesu belen wol henje, "Ne wor al gore igin ninke mata kurun gayen teñ hime ma dinenj," yinyinj.

Megeñ murungem damu teñ hiyen gote siraw mere

(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Be, Yesu belen gwaha yinenbe maya mere mat gaha yinyinj: "Al kura goyen wain metenijn harde ep irdeb al hoyan goyen, 'Wain meten gabe den ge mekerhem geb, meten teñ iginen hekeb metenje gote murungem nuneñ hinayinj,' yinenbe nañga gisaw wor po kunbe nalu ulyanje gon hinhan.¹⁰ Irde wain fiñ yad yad nalu hekeb meten alminj kura teñ kerke wayyinj. Wan meten doyan irde hinhan mar goyen anutamin belen wain iginen niñ hulyan iryin goyen momon yirkeb tuwaginj mat mayde takira tike dulij kuriñ.¹¹ Irkeb meten alminj hoyan wor teñ kerke wayyinj. Gega yenje mayde detminj yuguya teñ kupsor takira tike yen wor dulij mulganj hiriñ.¹² Irkeb sopte po meten alminj hoyan teñ kerke wayyinj. Gega yen wor mayde bulun bulun irde dagim yanj irde tukun wain meten siñare takira tike kuriñ.

¹³ "Be, meten gote miñ al goreb, 'Daha tiyenj? Bada hen urne, bubulkunne wor po gayen teñ kermekе kuyen. Yen daw gab palap irde wain iginen kura unke yawayyenj,' yenje urmij go teñ kerke wayyinj.¹⁴ Irkeb meten doyan irde hinhan mar gore urmij go kenenje gwaha tinij yen sege irdeb, 'Meten gate miñ al gote urmijne gago. Kamebe meten gabe yende hiyyenj. Ningeb mayteke kamkeb meten gabe nende po hiyyenj,' yaminj.¹⁵ Irdeb al go tulun teñ siñare tukun mayke kamyinj.

"Be, gwaha tiyaminj geb, meten miñ al goreb daha yiryeñ?¹⁶ Meten miñ al goreb mulganj henj wan meten doyan irde hinhan mar go gasa yirke kamnayinj. Irkeb metenijn go teñ al hoyan yunke gore doyan irde uneñ hinayinj," yinyinj. Irkeb al buda gor gabu iraminj go meremijn goke igin ma nurdeb, "Ge yaha gwahade gobe nen hitte epte ma wor po forok yiyyen geb," yaminj.¹⁷ Gwaha yekeb Yesu belen yeneñ kimiñ mat po, "Mata gwahade ma forok yiyyen yahanj? Goyenbe daniñ geb Al Kurunyen asarjeb,

'Ya yird yird mar belen igin moj yen nurde peliraminj hora goyen al hoyan belen teñ go hende ya sanjin wor po iryinj,' gwahade katij hi? *Tikin 118:22*

¹⁸ Ningeb merene nurde kenkelä bebak tinanj ko. Go hora goyenbe ne gago. Ningeb al kura hora go hende takten mayyenjbe mugol niyyenj. Irde hora gore katen hika tiyyen al gobe umetek tiyyenj. Ningeb al kura neneñ bebak ma tinajin mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyenj," yinyinj.

¹⁹ Be, Yesu belen gwaha yeke Moseyen saba maryabe pris buda gote karkuwañminya belen mere go nurdeb, "Maya mere gabe nen gayen ga po dinenj hi," yenje, "Arañ po teñ fere tininj," yaminj. Gega al buda kurun gore mudunnayinj yen kafura henj dahan wet kura ma iraminj.

*Teks damu teñ teñ gote saba
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ Be, go kamereb go mar goreb, "Daha mat kura mere bulun tike kenenj merem yanj irdeb teñ Roma gabmanyen doyan al haninde kertek," yenj hinhan. Irdeb yende al kura yad yerke al igin belen titnej teñ Yesu hitte wayaminj.²¹ Irde Yesu hitte wanje, "Tisa, ge belen al mere yirde saba yirde ha kurun gobe fudinde wor po yirde ha yenj nurde hite. Irde al denem yanja denem moj marya goyenbe kura igin igin yirde kura bulun bulun ma yirde hayen. Irde Al Kurunyen mere fudinde goyen po al saba yirde hayen.²² Ningeb neñje mere miñ uñkurenj niñ po gusunjan girniñ titit geb nura ko. Roma gabmanyen doyan al kurun Sisaribe Al Kurunj niñ ma nurde hi gega, neñ Yuda mar belen yen ge teks damu titek gobe igin ma dahade?" inen gusunjan iraminj.²³ Gega usi irde hinhan go yenerj bebak tenje,²⁴ "Silwa hora kura nikala niranj," yinke teñ ikala iraminj. Irkeb Yesu belen, "Hora hende gorbe ganunjde tonenja denemeyha har?" yineñ gusunjan yirkeb, "Sisaryenj," inaminj.²⁵ Gwaha inkeb Yesu belen wol henje, "Gwahade ningeb, Sisar belen det kura niñ dinyenj gobe Sisar unnayinj. Munan Al Kurunj belen det kura niñ dinyenj gobe Al Kurunj unnayinj,"

yinyinj. ²⁶ Irkeb al buda kuruñ dilinde Yesu go mere gwaha tike kenenbe dinoj kok yen mohon hibol tiyamiñj. Irdeb merem yan iñniñ yen hinhan goyen daha wet kura irtek ma haminj.

Kamtinqe mat huward huward gote saba

(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Be, go kamereb Sadusi mar kura Yesu gusunjan iñniñ yen wayamij. Go mar gobe al kamtiñbe kame epte ma huwarnayin yen hanjen. ²⁸ Be, go mar gore Yesu kenenbe, "Tisa, Mose beleñ neñ ge teñ asanđebe, 'Al kura berem yan gega dirin miñmon henja kamyenj. Irkeb kulin beleñ itinđe beretap go tenje itinđe dirin tum urde unyenj,' gwahade kayyinj. ²⁹ Be, al kurabe kulin yago 6 hinhan. Al gobe bere tiriñ gega, dirin miñmon henja kamyinj. ³⁰ Irkeb kulin yen harhokde nin gore wor beretap go tiriñ. ³¹ Goyenbe yenj wor dirin miñmon henja kamyinj. Ningeb kamay itinjya mel 7 gobe bere uñkureñ goyen po tamij gega, tumunjan dirin miñmon ala po henj henje kamamij. ³² Be, funanbe beretap goyen wor kamyinj. ³³ Diliñ henje al 7 gobe bere uñkuren go po tamij geb, kame huward huward nalu forok yekeb bere gobe ganunđe berem wor po hiyyenj?" inenj gusunjan iramiñj.

³⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henje, "Megen gar henje albe bere yade, berebe al yade teñ hanjen. ³⁵ Gega kame kame Al Kurunj beleñ igin yener yisan heke kamtiñde mat huwarde hugiqenj Al Kuruny়a hinayin mar gobe al beleñ bere yade, bere beleñ al kuj ma tinayin. ³⁶ Yenje kamtiñde mat huwardeb Al Kurunyen dirneñ wen henayinj. Irde Al Kurunyen miyon yara henayinj geb sopte ma kamnayinj.

³⁷ "Be, al kamtiñde mat sopte huwarnayin goke Mose manaj asanđe kayyinjbe kapyan hen hanjen gogo. Mose beleñ he gergen melak hen hinhan goke kayyinjabe Doyañ Al Kurunje 'Abrahamya Aisakya Yekopyat Al Kurun' yirin. Mere gote miñbe al kamtiñbe sopte huwarnayin yen yitinj. ³⁸ Yuda marte hakwamij gobe bikkien kammañj. Gega mel gote tonenbe Al Kuruny়a haj, irde kame sopte huwarnayin geb, Al Kurunj diliñdebe mel gobe haj yen nurdeb Mose beleñ gwahade kayyinj. Ningeb Al Kurunje al kamtiñde Al Kurunj mon. Yenje al kamtiñde mat huwarnayinj mar gote Al Kurunj," yinyinj.

³⁹ Gwaha yeke nurdeb Moseyen saba mar gore wol henje, "Tisa, mere gobe fudinde wor po yaha," inamij. ⁴⁰ Be, Yesu go mel gore gusunjan irde hinhan kurunj gobe kenjela po wol heke kenenbe sopte gusunjan ird ird niñ kama haminj.

Mesaiabe ganunjan urmiñ?

(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Be, Yesu beleñ Moseyen saba mar go gaha yinyinj: "Dahade ninjeb al beleñ Mesaiabe Dewityen urmiñ yen hanjen? Gobe gwahade mon geb. ⁴² Dewitbe Mesaia goke yinjeg Al Kurunyen asanj kura Tikin Asanj inenj hanjende gor gahade kayyinj:

Al Kurunj beleñ Doyañ Al Kurunjne gaha inyinj:

"Wañ ketalner heñ al denjem yan wor po hawayinj.

⁴³ Irkeb asogo girde haj mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmeké katkeb yufuruk tiyayinj," yinyinj," yitiñ hi. *Tikiñ 110:1*

⁴⁴ Ningeb kapyan hen hanjen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen 'Doyañ Al Kurunjne' yinyinj. Ningeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ hiyyenj? Gobe epte monj geb!" yinyinj.

Moseyen saba mar niñ kenjela hen hanjan ko

(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Be, al buda go Yesuyen mere nurde hikeyab komatmiñj gaha yinyinj: ⁴⁶ "Deñbe Moseyen saba mar niñ kenjela hen ga hanjan ko. Go mar gobe al hoyan beleñ denjem yan dinen palap dirde turunj dirde hinaj yen nurde ulin umna sombornej yerde al budam kuj wanj teñ hanjen gasunjan goyen wilwul ten hanjen. Irde Yuda marte gabu yare kujbe al denjem yanđe gasunjan po kepertek yenj nurde hanjen. Dula mata karkuwan yanj wor kujbe gwaha po teñ hanjen. ⁴⁷ Go mar gobe beretapyen samunja horaya komkom hen hanjen. Gega al hoyan beleñ deneñ turunj dirnaj yenj Al Kurunj mere irhet yenje mere ulyan wor po tuluj teñ hanjen. Al gwaha teñ hanj mar gobe Al Kurunyen sababe nurd nurd ga mata buluj teñ hanj geb, kame Al Kurunj beleñ matamij gote murunjem buluj wor po yunyenj. Yende kandukbe al hoyan beleñ kanduk yawarnayinj gote folek wor po yawarnayinj," yinyinj.

21

*Beretap beleñ Al Kurunj galak iryinj
(Mak 12:41-44)*

¹ Be, Yesu go keperde komatmiñj yago saba yirde henjab horam yan mar gore wañ Al Kurunj galak irniñ yen horaya samunjiñ hoyanya manaj yawañ Al Kurunyen ya balem bana gon det goyen yerd yeter gasunje yerde hike yinyinj. ² Be, beretap bunijen kura wanje hora mukjenej mun wor po gore det kura damu titek mon goyen irawa yerde hike goyen wor kinyinj. ³⁻⁴ Irdeb komatmiñj goyen, "Fudinde wor po

dineñ hime. Al hoyan gobe detmiñ budam han geb kura po yawañ Al Kurun galak irhan. Gega beretap buniñen gobe horamij mukñeñ mun funañ wor po be hetek yara gega, yinjeñ ge ma nurde yawañ Al Kurun galak ira. Niñgeb beretap gore Al Kurun nin hora yera gobe al samuñ minyan mar gore hora budam yerhañ goyen fole yira kenhem,” yinyiñ.

*Al Kurunyenyə balembe buluñ hiyyen
(Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2)*

⁵ Be, go kamereb komatmiñ kura beleñ, “Al Kurunyen ya balem gabe al beleñ Al Kurun niñ dufay henje samuñmiñ kurayen kurayen yirtin goya hora umnjam igyen igyen yawañ gore po irtin geb keneñmiñ igin wor po be!” yaminj. Irkeb Yesu beleñ, ⁶ “Ya kuruj keneñ han gayenbe kame buluñ ird ird nalu forok yekeb ya ga irtin hora gayen tumñañ yemeyke megen katnayin. Hora unkuren mun kura kadom hende ma hiyen. Tumñañ gilgalan irde kateñ pasi henayin,” yinyiñ. ⁷ Irkeb mel goreb, “Tisa, dahan nañja gab mata goyen forok yiyyen? Irde da mata kura forok yeke keneñbe mata goyen forok yen yen nalu goyen binde hihi yen bebak titek?” yen gususñan iramiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Kame kamebe al budam wan usi dirde hinayin. Go mar gore wanje, ‘Mesaiabe ne gago. Nalu umuliñde hekeb ne gago forok yihim,’ dinnayin. Niñgeb kenkela heñ hinaj ko. Mongo usi wor wor dirke fudineñ yen gama yirnayin geb. ⁹ Irde fulenja karkuwan karkuwan forok yen hik gote mere momoñ nurde hinayin. Gega goke kafura ma heñ hinayin. Mata gwahade gobe go wa forok yen hinayin. Gega gwahade forok yekeb nalu funañ go gago yen ma nurnayin,” yinyiñ.

¹⁰ Irdeb sopte po gaha yinyiñ: “Fulenja mata beleñ po kuruj hiyyen. Irke al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyanya arde hinayin. Gabman kura beleñ huwarde gabman hoyanya fulenja teñ hinayin. ¹¹ Irde nañja kurayañbe niniñ karkuwan forok yen hinayin, bingë niñ kamde hinayin, irde garbam buluñ forok yeke al budam kamde hinayin. Irdeb nañkjidebe mata kafuram kafuram forok yenayin, irde kame mata kura forok yenayin gote tuñañen manaj karkuwan forok yen hinayin.

¹² “Gega mata go ma forok yen hikeyabe ne niñ igin ma nurde hanj mar beleñ den gayen dukun fere dirde mudunen buluñ buluñ dirde hinayin. Mel gore Yuda marte gabu yayan gabu irde hanj marte dilinde dukun merem yan dirde hinayin. Irde megen niñ doyan marya gote karkuwanminyat dilinde dukun merem yan dirdeb koyare derde hinayin. ¹³ Gega

goke kandukñeñ ma nurde hinayin. Gwaha dirde hikreb deñbe ne Yesu gake tagalnan yenje gogo beleñ kerde dunen hanj yen nurde hinayin. ¹⁴⁻¹⁵ Doyañ mar karkuwan dilinde huwarkeb ne beleñ mereya dufay wukkeñya duneñ. Irkeb asogotin beleñ epte ma meretiñ pel ijd haywan dirde hinayin. Niñgeb merere ma huwarde henjabe dindiken ge daha mat kura mere tiniñ yen goke kandukñeñ ma nurde hinayin. ¹⁶ Be, kanduk karkuwan gwahade forok yen hinayin goyenterbe mamtiñya nanatiñya, dadatinja koltiñya, irde taytiñya kadtin yagoya beleñ wor al hay heke muduneñ hinayin. Irde den kurabe gwaha dirke kamde hinayin. ¹⁷ Al megen niñ kuruj goreb ne niñ igin ma nurde hinayin geb, deñ beleñ ne gama nirde hikreb asogo dirde hinayin. ¹⁸ Irde ultiñbe buluñ yirde hinayin gega, Al Kurun beleñ doyan dirde hiyen geb, tontinje epte ma wor po buluñ yirde hinayin. ¹⁹ Niñgeb ne niñ hekken nurde tareñ po huwarde hinayinbe Al Kurun beleñ yenja huginen heñ heñ beleñ go kerd dunyen,” yinyiñ.

*Yerusalembe buluñ hiyyen
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)*

²⁰ Be, gwaha yinenbe sopte po, “Fulenja mar beleñ Yerusalem taun kuruj gayen milgu irtin keneñbe taun ga tumñañ buluñ heñ heñ nalube binde hihi yen nurayin. ²¹⁻²² Be, go nalu goyenbe Yerusalem niñ marbe mata buluñmiñ gote murungem tenayin yen Al Kurunyen asañde katin hiyen go gwahade po forok yiyyen. Niñgeb fulenja mar beleñ taun go milgu irde hik yenenbe Yudia nañjare hanjen marbe busaharde dugure hurkunayin. Yerusalem taunde hanjen marbe busaharde sinjare kat kunayin. Irde al tiyuñ hoyanje hanjen marbe taun binde ma hurkunayin.

²³ Goyen naturebe Al Kurun beleñ Yudia nañja kuruj goyenter niñ marte mata buluñmiñ goke bearar tenje kanduk kuruj wor po yunyen. Niñgeb bere biñ yanja dirin hanjkap minyanjabe epte ma aranjeñ busaharnayin geb gobe kafuram wor po. ²⁴ Be, al kura marbe fulenja mar beleñ yilde yakamke kamnayin. Munanj kurabe fere yirde yukuñ nañja hoyanje hoyanje yukunayin. Irke al miñ hoyan beleñ wanj Yerusalem taun go tenje gor hikre kujñbe Al Kurun beleñ taun go tubul titek nalu kiriyin goyen forok yeke yenayin,” yinyiñ.

*Yesu sopte wayyeñ
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)*

²⁵ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyiñ: “Be, nañja dilin, gagasiya dinambeya hittebe mata kurayen kurayen forok yeke yenayin. Munaj megenbe makañ duba beleñ

epete ma teñ nañga erek irde hike nañga migriñ go nurdeb kafura wor po hen gwaha kura titek yeñ ma nurnayin. ²⁶ Nañkinjdeb mata kura forok yiyyen gobe nañga gagasiya dinambeya goyen Al Kurun belen hambor yirke ugala tinayin. Irkeb megen han marbe mata kurun gwahade forok yeke kafura wor po hen kamde gergereñ tinayin. ²⁷ Be, mata gwahade forok yiyyen goya goyabe ne Al Urmij gabe tarenne kurun turnjuñ yan goyen kigarinjin faykek hende kateñ himeke nennayin. ²⁸ Ningeb mata kurun goyen forok yeke yeneñbe Al Kurun belen dumulgan tiyen yeñ nalu kiryin goye binde hihi yeñ nurdeb kafura ma henayin. Aman hen sanjñ henayin,” yinyin.

*Fik he gote maya mere
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)*

²⁹ Irdeb maya mere mat sopte gaha yinyin: “Be, fik heya he hoyan goyen yeneñ hinayin. ³⁰ Beda urke yeneñbe den Yuda marte nanjarebe kadila hewenj tiya yeñ nurde hanjen. ³¹ Gwahade goyen po, mere dirhem gayen kuñ mata kurayen kurayen kurun go forok yeke yeneñbe Al Kurun belen alya bereyamin doyaj yird yird nalu goyen binde hihi yeñ nurnayin. ³² Fudinde wor po dinenj hime. Mata gobe forok yenayin geb. Irde mata go forok yenayin nature al hinayin mar gobe mata go yenayin. ³³ Irdeb megenjañ nañkinjyabe hubu hiriryen. Gega merenebe taren minyan geb hubu ma hiyyen. Huginen alya bereya nurde fudinde wor po yeñ gama irde hinayin,” yinyin.

Dindiken ge keñkela hen ga hinayin

³⁴⁻³⁵ Irdeb sopte po, “Nalu yihim goyenterbe Al Kurun belen megen niñ alya bereya tumjanj mata teñ hanjen gote murungem yunyen. Ningeb keñkela nurde ga hinañ ko. Mongo megen niñ samun yad yad mataya dula teñ tenj mataya kukuwa fe uguñ po nen nen mataya belen dufaytiñ pet dirke goke po teñ hikeya nalu go forok yeñ daga dawartin yara dirke hurkuñkäñtinayin geb. ³⁶ Ningeb deñbe keñkela hen hinayin. Irde taren henjbe mata gwahade forok yenayin goyen iñiq fole yirdeb, Al Urmij belen kame wam al pota yiryen nature iñiq dilinje huwartek yeñ Al Kurun gususanjñ irde hinayin,” yinyin.

³⁷ Be, Yesu go nañkahalmij nañkahalmijbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ alya bereya saba yirde hinhan. Irdeb wawuñ hekeb Yerusalem taun siñare dondöñ kura denjembe Olip Donđon inenj hanjyende gor hurkuñ hinhan. ³⁸ Irde wampotmiñ wampotmiñbe Al Kurunyen ya balem bana mulgan hen kuñ hinhan. Irkeb alya bereya sabamij nurnij yeñ ya kurunnde gor wanj gabu irde hinhan.

*Yudas belen Yesu tagal unyin
(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11;
Yon 11:45-53)*

¹ Be, Yesu go gwaha teñ hikeyabe dula nalu kurun Pasoba goyen binde hiriñ. Pasobarebe beret yis miñmoj katij goyen nene hanjen. ² Be, goyare goyenbe pris buda gote karkuwanjmiñya Moseyen saba maryabe Yesu go kawan po mayteke al buda kurun gare mudunnayin yeñ kafura henjbe, “Daha mat kura al diliñ banare Yesu go mayteke kamyen?” yeñ belen niñ nañkeneñ hinhan.

³ Be, gwaha teñ hikeyabe Satan belen Yesuyen komatmiñ 12 bana goj niñ al kura Yudas Iskariot goyen hard unyin. ⁴ Irkeb yeñ beleñ kuñ pris buda gote karkuwanjmiñya Al Kurunyen ya balem doyaj ird ird marte karkuwanjya hitte kuñbe, “Daha mat Yesu go mel gote hanjide kermek teñ fere tinayin,” yeñbe mel goya mere sege iramiñ. ⁵ Irkeb mel gore amanenj wor po nurdeb damu girtek inamiñ. ⁶ Irkeb Yudas go amanj henjbe mulgan hen kuriñ. Irde nalu kura al hoyan miñmoj Yesuya komatmiñya po hike yeneñ gab Yesu goyen mel gote hanjide keren yeñ nurdeb goke doyaj hen hinhan.

*Komatmiñ irawa beleñ Pasoba dula niñ
det gitik iraryum
(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon
13:21-30)*

⁷ Be, beret yis miñmoj nen nen nalu kurun Pasoba inenj hanjen goyen forok yirin. Go naturebe sipsip gasa yirde nene hanjen. Gwaha teñ henjbe Al Kurun belen Isip mat nañjamde yumulgan tiyyin goke dufay hen hanjen. ⁸ Be, Yesu go Pitaya Yonya hulyan yirdeb, “Der wa mehen hen kuñ biñge Pasoba nature netek goyen gitik tiyi,” yinyin.

⁹ Irkeb irem gore, “Damde kuñ gitik tiyyi yeñ dinenj ha?” inaryum. ¹⁰ Irkeb wol henjbe, “Yerusalem taun bana hurkuñbe al kura fe kuwe tutuk urde kuñ hike kiniryen. Irde al go gama irde yeñ kuyen yare gor kuriryen. ¹¹ Irde ya gote miñ al go keneñbe, ‘Saba dird dird alninjin belen, ‘Yage bana gañ gayen gasuñ damdebe neya komatneya Pasoba nature niñ biñge netek,’ yahi,’ iniryen. ¹² Irkeb ya hende bande irtiñde gorbe hen kuñ gasuñ kurun kura hende hi. Gorbe Pasoba biñge nen nen gasuñ sope irtiñ goyen dikala diryen. Irkeb gor henjbe biñge yago kañ gitik iriryen,” yinyin.

¹³ Be, irem go kuñbe Yesu belen yinyin gwahade po yenaryum. Irdeb biñge kañ gitik tiyaryum.

*Yesu komatminja dula funaj tiyyin
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin
11:23-25)*

¹⁴ Be, Pasoba binje netek nalu hekeb Yesuya mere basaq marmen 12 go binje ninin yen yende matare keperde tukamini. ¹⁵ Irdeb Yesu belej mere basaq marmen goyen, "Nebe hakot po Pasoba binje gayen denya tumjanet netewoq yen nurde himyen. Irde gab kame kanduk kurun goyen ulner forok yiyyen. Ningeb gago ninij tihit. ¹⁶ Fudinde dinen hime. Sopte Pasoba dula gahade ma tiyen. Kame kame Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird mata kawan wor po forok yeke gab meteñe pasi irhem yen goyare gab denya sopte dula gahade titek," yinyin. ¹⁷ Irde gisu bana wain hinhin goyen tenje Al Kurun turun irdeb, "Ga ten nitij ala tinaq. ¹⁸ Fudinde dinen hime. Wain ga sopte ma newen. Gega kame kame Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird go kawan po forok yeke gab sopte newen," yinyin. ¹⁹ Irde beret tenje Al Kurun turun irdeb beret go ubala ten komatmin yago yunenje, "Beret dunhem gahade gayen po, nebe den ge teñ kamen. Ningeb goke tenje beret gabe gasonje geb, beret ga ten nenan. Nebe den ge teñ kamen tihim goke mata gago ten hime. Ningeb kame den wor mata gahade po teñ hinayin. Irdeb ne nin bitin bak yen hiyen," yinyin. ²⁰ Gwaha tiyyin gwahade goyen po binje namin kamereb Yesu go wain gisu sopte tenje, "Al Kurun belej mata bulunjut halde halde nin ten binja gerjen tiyyin goke darine wok yiyyen. Ningeb goyen goke wain gago dunhem. ²¹ Gega al kura asogone haninde neren tiya al gobe tumjan gar hen binje nene hi. ²² Ne Al Urmin gabe igin Al Kurunyen dufay po gama irde kamen. Gega asogone haninde niryen al gobe kanduk kurun wor po kinyen geb, goke buninen nurde unen hime," yinyin. ²³ Gwaha yinkeb komatmin yago belej, "Ganun belej gwaha tiyyen?" yen yinjeñ ulin kadow gusunjan gird tiyamin.

²⁴ Irdeb, "Nen bana gayen ganun belej nende tonan al hiyyen?" yen yinjeñ ulin kadow mohonde tiyamin. ²⁵ Irkeb Yesu belejbe, "Megen nin doyan mar karkuwanje, 'Nen po kafura dirnaq,' yen al kanduk budam yunen hanjen. Irde megen nin doyan marbe, 'Neñbe den faraq durde hite,' yen hanjen gega, gwaha ma teñ hanjen. Irde, 'Deñniñiyan yan geb, mereninin po gama irlan,' yen nurde hanjen. ²⁶ Gega deñbe gwahade ma teñ hinayin. Al denem yanbe yinjeñ turun ma irde al mali yen nurdeya hiyen. Gwahade goyen po, doyan albe, 'Nebe almet meteñ al hihim,' yen nurdeya meteñ teñ hiyen.

²⁷ Be, megen nin marte matarebe ganujebe denem yan? Binje kañ gale hiyyen al go ma dula ten ten gasunje keperde hiyen al goyen? Al denem yanbe dula ten ten gasunje keperde hiyeñ gogo. Gega nebe gwahade mon. Nebe dende meteñ al hen den ge meteñ ten himyen.

²⁸ "Be, ulner kanduk kurayen kurayen forok yen hanjen gega, deñbe nubul ma ten hanjen. ²⁹ Ningeb goke tenje Al Kurun belej alya bereyamin doyan yird yird sanjin nunyin gwahade po, ne beleñ wor tareñ goyen dunen. ³⁰ Gogab ne belej alya bereya doyan yirende gorbe den manan wanje neya aman hende awalikde po keperde binje netek. Irde kame neya henje Israel mar bana al miñ 12 han kurun gayen doyan yirde hinayin," yinyin.

*Pita belej Yesu harhok unyen goke inyin
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon
13:36-38)*

³¹ Gwaha yineñ henjabe Pita keneñbe, "Saimon, Saimon, al belej wit bilminya katokya pota yirde katokbe yade yemeyeñ hanjen go gwahade goyen po, Satan beleñ tunjan gure yen Al Kurun gusunjan iruñ geb. ³² Gega nebe ge belej Al Kurun niñ dufayge tareñ irarin goyen tubul ma tiyyen yen hakot po Al Kurun gusunjan irde himyen. Ningeb katayin gega, sopte ne hitte mulgaj hen wayayin. Irde kadge yago faraq yurde sanjin yirde hanjin," inyin. ³³ Irkeb Saimon belej wol henje, "Doyan Al Kurun, koyare gerde mugunka kamayin gobe ne manan epte geya tumjan kanduk go teren yen nurde hime geb," inyin. ³⁴ Irkeb Yesu belejbe, "Pita, fudinde gineñ hime. Hajka wawuñ mat kuj nañja miñje tatirok ma yekeyabe wawuñ karwore ne nin yen, 'Al gobe ma nurd uneñ hime,' yinayin," inyin.

*Meteñ ten hinayin gobe bikken yara
mon, meteñen dirde hiyen*

³⁵ Irdeb komatmin yago goyen, "Metende dad dermeke kuniñ teñ hikeyabe, 'Kalwa, horayabe kahan basaq hoyan kura ma yade kunayin,' dinmirin. Ningeb gwaha dinmeké kuj meteñ teñ kuj hinhanaya goyenbe det kura nin amu hamin?" yinyin. Irkeb, "Mon," inamin. ³⁶⁻³⁷ Irkeb, "Be, den meteñ teñ hinhanaya kanduk kura ma yeneñ hinhan. Gega Al Kurunyen asanje ne niñ mere katin goyen ulner forok yeweñ tiya. Mere gobe gahade: 'Al gabe mata bulun al yen nurde unnayin,' yitin hi. Ningeb fudinde wor po, kanduk gobe hen ga mon ne hitte forok yeweñ tiya geb. Goke tenje kame meteñ teñ hinayin gobe bikken teñ hinhan yara mon meteñen diryen. Al ma faraq durnayin geb, horaya kalwatin yan kenem yade goya kuj hinayin. Irdeb fulenare niñ bidilatin

yen hinayin. Gogab kanduk kura forok yen hinayin goyen bidilatin go yenenbe, ‘Nejbe Al Kurunyen fulenja mar hitin,’ yen nurde Al Kurunyen tarenje kanduk fole yirde meten teñ hinayin. Bidila hubu kenem damu tinayin. Horam moñ kenem meñe diba ulijhortij al yunke damu tike hora teñbe bidila damu tinayin,” yinyin.³⁸ Gwaha yinkeb, “Doyañ Al Kurun, bidelaniniñ irawa gago yenha,” inamin. Irkeb wol henjbe, “Gog ep,” yinyin.

*Yesu Getsemani kuj Al Kurun mere iryin
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Be, Yesube Yerusalem henya mata ten hiyen gwahade po, sopte Olip Dondonje hurkuriñ. Irkeb komatmin yago beñen goyen kenenbe gama irde kwamiñ. ⁴⁰ Kun forok yenjbe, “Al Kurun mere irde hinan ko. Mongo Satan beñen lomlom dirke katnayin geb,” yinyin. ⁴¹ Irdeb yubul ten muñ kura sor irde kunjbe megen dolokholon yugulun ten Al Kurun gahade mere iryin: ⁴² “Nan, kanduk kurun kenen tihim gabe ten sinja irtek igin nurde ha kenem ten sinja irke ma keneñ. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” yinyin. ⁴³ Be, Yesu beñen gwaha ten hikeyabe Al Kurunyen miyon beñen kateñ faranj urde tareñ iryin. ⁴⁴ Yesube kanduk kurun kinyen goke ugún po dufay henja Al Kurun mere irde hinhan goyabe nufolbe dari yara megen tektok ten hinhan. ⁴⁵ Gwaha ten mulgañ henj komatmin yago hitte kuriñ. Gega mere yiryin goke buninenj wor po nurde hinhan geb, buninenj dufay gore yirke ferde ug hitin yinyin. ⁴⁶ Irdeb yisanj henjbe, “Danin ferde hanj? Huwardeb Satan beñen tuñan duryenj goyen Al Kurun beñen sanjinj dirkeb epte ma kattek yenj gusunjanj irnayin,” yinyin.

*Yudas beñen Yesu goyen asogo haniñde
kiryin
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-11)*

⁴⁷ Be, Yesu go hako komatmin mere yirde hikeyabe komatmin 12 bana goyen al denem Yudas gore al buda kurun Yesu hitte yawayin. Irde yende pere ird ird matare Yesu ulunjde u ire yen bindere wayyin. ⁴⁸ Irkeb Yesu beñen, “Yudas, ge gayen ne Al Urminj gabe u nirdé ga asogone haninjde nerenaha?” yinyin.

⁴⁹ Be, komatmin buda go Yesu hitte mata forok yewen ten hinhan goyen bebak tenjbe, “Doyañ Al Kurun, fulenjare nin bidilaniniñ yade mel gaya fulenja tiniñ?” inen gusunjanj iramin. ⁵⁰ Irdeb kuramij beñen fulenjare nin bidila ten pris buda gote kurunyinj Kaiafas gote meten al kura gote kirmij yase sapa iryin. ⁵¹ Irkeb Yesu beñen, “Ep nin,

bada hawa!” inyin. Irdeb al go kirmijde tanarke gasuñej hiriñ.

⁵² Be, gorbe pris buda gote karkuwanjinyä Yuda marte doyan mar paraguwakya beñen Yesu go fere tiniñ yen wayamin goyen gor hinhan. Al Kurunyen ya balem kurun goyen doyan irde hanjen marte karkuwanjinyä manan gor hinhan. Irkeb Yesu beñen mel go yenenbe gaha yinyin: “Ne gayen kawe al bulun yen nurde fulenjare nin bidilaya nukwa yade wayhan?” ⁵³ Nebe Al Kurunyen ya balem bana denja tumjanj hinhet. Gega daha ten goya ma nadé fere niran. Goyenbe gon minj. Kidomare nin al Satanya denja gabu irde meten ten ten nalu forok yihi geb, gago denj beñen bulun nirniñ yen wayhan,” yinyin. ⁵⁴ Irkeb mel gore Yesu ten hanj fere tiyamin. Gwaha irdeb pris buda gote kurunyinj Kaiafas gote yare tukaminj.

*Pitabe Yesu niñ helwanj hiriñ
(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)*

Be, Pitabe sorte po henj gama yirde kunj hinhan. ⁵⁵ Irdeb mel gore ya saw-sawa kahalte gor kak kawalde keperke yenenbe kunj mel goya kak minde gor kipiriyin. ⁵⁶ Irkeb meten bere kura beñen Pita keperde kak kateñ hinhan goyen kinyin. Irdeb bindere kunj keñkela keneñ bebak tenjbe, “Al gabe Yesuya kunj hinhan al go goyen,” yirin. ⁵⁷ Gega Pita gob, “Moñ, al gobe go ma nurde uneñ hime,” inen helwanj hiriñ.

⁵⁸ Be, muñ kura hitnej tenjbe al kura Pita kenenbe, “Yesu gama irde hanjen al kurab ge gago,” yinyin. Irkeb, “Moñ, nebe al goyen moñ,” yinyin.

⁵⁹ Be, awa uñküreñ gwahade kamereb al hoyan kura gore wor Pita mere ten hinhan melak goyen nurde bebak tenjbe, “Fudinde be, al gabe Galili nin al. Yesuya kunj hinhan mar al goyen,” yirin. ⁶⁰ Gega Pita beñen, “Danin lawlaw yen ha? Gebe goke kura yen ha yen ma nurde hime,” yinyin. Be, gwaha yenj hikeyabe tatirok mere tiyyin. ⁶¹ Irkeb Doyañ Al Kurun Yesu beñen hinhindé gor mat fulgañ kañ Pita dilin bilminde wor po kinyinj. Irkeb Pita go aranj po Doyañ Al Kurun Yesu beñen dula ten henja, “Hanjka wawuñ tatirok ma mere tenj hikeyabe wawuñ karwore ne nin yen, ‘Al gobe ma nurde uneñ hime,’ yawayin geb,” inyin goyen biñ bak yirin. ⁶² Irkeb kat siñare kunj esen esen iginj iryin.

*Yesu nanosak irde mayamij
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Be, fulenja mar go Yesu busaharyenkek yen doyan irde hinhan gore ayanj kerhet yen giwgiw irde mayde hinhan. ⁶⁴ Irdeb amil beñen po tonanje alu urkeb dilin pet

tiyyinj. Irkeb maydeb, "Gebe Al Kurunyen mere basaq al ginen hanyen go geb, al gore mununa yen momon dira," inaminj. ⁶⁵ Mel gobe mere buluŋ manan irde sukal iraminj.

Yesube merere huwaryij
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

⁶⁶ Be, fay urkeb Yuda marte doyaŋ mar gabu iraminj. Gabu iraminj bana goŋbe pris buda gote karkuwaŋmija Moseyen saba maryā manan hinhan. Be, mel gore fulenja mar yinke Yesu tukun diliŋde iraminj. ⁶⁷ Irkeb, "Gebe fudinde, Mesaia go goyen kenem momon dira," inaminj. Irkeb wol henjbe, "Momoŋ dirmeket usi tiya yen nurnayinj. ⁶⁸ Irde gusuŋjan kura dirmeket epte ma wol henayinj. ⁶⁹ Gega gayenter mat ne Al Urmiŋ gabe Al Kurun hanij yase beleŋ mat hen alya bereyamij doyaŋ yirde henj," yinyinj. ⁷⁰ Irkeb mel gore meremiŋ goyen nurdeh, "Ge gayenbe Al Kurun Urmiŋ we?" inaminj. Irkeb, "Mere yahanj gobe fudinde. Nebe Al Kurun urmiŋ," yinyinj. ⁷¹ Irkeb mel goreb, "Yinjen mohonde Al Kurun sukal ira gayen nindiken kirmiŋninde nurhet geb, danij al hoyarj beleŋ waj sopte tagal unke gab fudinde yetek?" yamiŋ.

23

Yesube Pailat diliŋ mar huwaryij
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)

¹ Be, gwaha yenjbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iraminj mar go tumlaŋ Yesu go teŋ Pailat hitte tukamij. Yenjbe Roma gabman al, Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hinhan. ² Be, mel gore Yesu tukun Pailat diliŋde irdeb, "Al gare, 'Roma gabman doyaŋ al kurun Sisar teks unej ma,' yen hike nurniq. Irde, 'Nebe Mesaia, Yuda marte doyaŋ al kurun,' dinunj. Al gare gwaha mat alya bereyaniniŋ dufaymij buluŋ yirde hiyen," inenq tagal unamiŋ. ³ Irkeb Pailat beleŋ, "Ge gayen Yuda marte doyaŋ al kurun we?" inenq gusuŋjan iryinj. Irkeb wol henjbe, "Gwaha, nebe gigen ya gogo po," inyinj. ⁴ Irkeb Pailat beleŋ pris buda gote karkuwaŋmija yenja wayamij maryā goyen, "Al gabe mere miŋ goke kura teŋ kawe al fere titnej irtek yen ma kenhem," yinyinj. ⁵ Gega mel gore parsay po henjbe, "Al gate saba beleŋ Yudia naŋare niŋ alya bereya dufaymij haga yirde hinhan. Yenjbe Galili naŋare mat miŋ urde waj waj gar forok yiyyun gago," inaminj. ⁶ Be, gwaha inkeb Pailat go, "Al gayenbe Galili niŋ al?" yenq gusuŋjan iryinj. ⁷ Irkeb,

"Gwaha, Yesube Galili niŋ al," inke nurdeb, "Galili naŋare niŋ doyaŋ al kurun Herotbe Yerusalem gar wayun hi. Ningeb al gabe yen hitte tukukeb doyaŋ alminj yinjen beleŋ ga meremiŋ nuri," yinyinj.

Yesube Herot diliŋ mat huwaryij

⁸ Be, Herotbe hakot po Yesu beleŋ mata tinenj kurayen kurayen teŋ hinhan gote mere momoŋ nurde hinhin. Irdeb, "Daha naŋa gab al go kenmeke mata tinenj kura forok irke kenen?" yenq nurde hinhin. Ningeb Yesu kenenje aman wor po hirinj. ⁹ Irdeb gusuŋjan kurayen kurayen irde hinhan. Goyenbe Yesu beleŋ kura muŋ ma po wol hirinj. ¹⁰ Irkeb pris buda gote karkuwaŋmija Moseyen saba maryā beleŋ, "Daha wor Herot beleŋ Yesu buluŋ iri?" yenq nurdeh Herot diliŋ mat huwarde mere tarenj po Yesu uliŋde iraminj. ¹¹ Irkeb Herotya fulenja marminja beleŋ Yesu igin ma keneŋ bak mayde sukal iraminj. Irde Yesube yinjen doyaŋ al kurun yirinj goyen nuramij geb, doyaŋ al kurunyen amil beleŋ po umna irde tumulgan teŋ Pailat hitte tukamij. ¹² Be, bikkenje Herotya Pailat�abe asogo haryen. Gega nalu goyenterbe Yesuyen mere goke teŋbe awalik haryum.

Pailat beleŋ Yesu kuruse hende mayke kami yirinj

(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39-19:16)

¹³ Be, Pailat go pris buda gote karkuwaŋmija Yuda marte doyaŋ maryā alya bereya hoy yirke waj gabu iraminj. ¹⁴ Irkeb Pailat beleŋ, "Al garebe alya bereya Roma gabman asogo irlnayin yineŋ biŋ yakamde hiyen yen ne hitte tawaŋ tagal unhaŋ. Irkeb diltij mat gusuŋjan irhem. Gega meretiŋbe miŋ miŋmonj kenhem geb, epte ma al gayen fere titek yen nurhem. ¹⁵ Irdeb Herot wor al gayen uliŋde mere kura ma kenenje ne hitte sopte tumulgan tike waya gago kenhaŋ. Ningeb da misinđe wor po mayke kamyen? Hubu yenq nurde hime. ¹⁶⁻¹⁷ Ningeb tubul timeke kuwoŋ gega, den beleŋ yen ge buluŋ nurhanj goke teŋbe fulenja marne yinmeke dulinj usulak po tenbe tubul tike kuyenj," yinyinj.*

¹⁸ Gega gor gabu iraminj mar goreb, "Mayke kami! Irdeb Barabas tubul tike kwi," yenq hewhow tiyamij. ¹⁹ Barabas gote Yerusalem taunde nin al biŋ yakamke Roma gabman asogo irde fulenja tiyamij. Irde yenjbe al gasa yirke kamamij. Ningeb go misinđe teŋ koyare kerke hinhan. ²⁰ Be, al buda gore, "Yesu maytek," yamiŋ. Gega Pailatbe, "Yesu ga tubul timeke kwi," yen

* **23:16-17:** Asaq hoyanđebe gahade hi: 17 Pasoba nalu damamij damamijbe Pailat gote Yuda al koyare hinhan goyen uŋkureŋ teŋ siŋa irke kuj hiyen.

nurde gabu iramiñ mar go sopte po, "Al ga tubul tiyeñ tihim," yinyinj. ²¹ Gega, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yen hewhow kuruñ wor po tiyaminj.

²² Be, Pailat gobe wawuj irawa yinyinj geb, sopte po mel goyen yeneñbe, "Daninj geb gaha yen hanj? Al gare da mata bulun tiyuñ? Al gabe miñ goke kura kamyeñ yen ma kenhem. Ningeb fulenja marne yinmeke dulij maydeb tubul tike kwi," yinyinj. ²³ Gega, "Kuruse hende mayke kami!" yen hewhow parsaynej po tike tikeñ Pailat go bada heñ yende mere po gama ire yeñ nuryinj. ²⁴ Irdeb mel gore gusunjanj irde hinhan go po gama iryinj. ²⁵ Irdeb Barabasbe Roma gabman asogo irde al gasa yirke kamaniñ goke ten koyare keraminiñ geb epte ma wor po teñ siña irtrek gega mel goreb, "Al go tubul tike kat kwi!" yaminj. Irkeb Pailat gobe meremiñ po gama iryinj. Irdeb Yesube, "Dindikenj ga nurhanj gwaha irnayinj," yineñ tubul ten yunyinj.

*Yesu kuruse hende mayamij
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)*

²⁶ Be, gwaha yinkeb fulenja mar beleñ Yesu go tukunj kuruse hende mayteke kami yen tukunj hinhan. Yesu goyenbe kuruseminj tulun ten korkor irdeya kuj hinhan. Be, fulenja mar beleñ Yesu go bul irde Yerusalem sinjare kateñ yen kamyeñde gor teñ kuj hikeyabe fulenja mar beleñ kura Yerusalem bana hurke yen wanj hinhan. Yen beleñ wanj al buda go fole yirde hikeyabe fulenja mar gore kenenje tanardeb, "Yesuyen kuruse ga faraj urde ten gama ira," inenj parsay po iramij. Irkeb kuruse goyen ten Yesu gama irde hinhan. Al gote denembe Saimon, irde Afrika nañj kuruj bana gon niñ taun kura Sairini niñ al.

²⁷ Be, goya goyenbe al karim ma Yesu goyen dahan kura irke kinniñ yen gama iramiñ. Bana gonjbe bere mananj gama irde buniñen irde esenj urde hinhan. ²⁸⁻³⁰ Irkeb Yesu beleñ tigiri tenjbe gaha yinyinj: "Den Yerusalem niñ bere, ne niñ esenj ma yo. Ultin misiñ kuruñ kateñ kateñ nalu kura kame forok yiyyenj geb. Irkeb goyarebe gaha yenayinj:

'Niga bere, deñ dirij ma yade besa yirde mamu ma yuntiñ berebe kanduk kuruñ forok yiyyenj naturebe igin aranjen busaharnayinj.'

Ningeb goke amanj henayinj,' yenayinj geb. Fudinde, ultin misiñ kuruñ kateñ kateñ nalube forok yiyyenj. Goyenterbe al beleñ kanduk goke kafura henjbe igin aranjen po kamniñ yenjbe dugu karkuwanj goyen gaha yinnayinj: 'Arañej galanj yen

kateñ hika dirke kamniñ.' Irdeb higiliñbe, 'Arañej galañ yen aw durke kamniñ,' gwaha yenayinj. Ningeb ne niñ ma esinayinj. Dirintij yagoya dindikenj ge nurde esinayinj. ³¹ He gergeñ yuwalhejñ digulak minyanjbe det buluj kura minjmonj go gwahade goyen nebe mata bulunjem monj. Gega kanduk kuruñ gago ten hime. Ningeb deñ Yuda marbe he kura det buluj minyanj geb kamtiñ hitinj yara mata bulunjinj yan geb, kame deñ hitte kanduk dihade forok yiyyenj? Buluj wor po forok yiyyenj," yinyinj.

³² Be, fulenja mar beleñ Yesu go tukunj kuruse hende mayteke kami yen tukaminye goyenbe kawe al irawa kura go mananj gasa yirniñ yen yukamij. ³³ Yukun yukun nañj deñje kura, "Al Tonan Kiñkininjde" inenj hanjyende gor forok yenbe Yesu go kuruse hende mayamij. Irdeb kawe al kurabe yinjgenj kuruse ten kuriñ go hende po teñ Yesuyen kuruse yase beleñ mat keramij. Munanj kura gobe ten Yesuyen kuruse hinhan tapa beleñ mat keramij. ³⁴ Gwaha yirkeb Yesu kuruse hende po henjbe, "Ado, mel gabe ma nurde henjya mata buluj tahanj geb halde yunayinj," yirinj. Be, yen kuruse hende hikeyabe fulenja mar beleñ Yesuyen ulij umña bikkenj tuguya titinj goyen ganuj beleñ tiyyenj yenjbe yende matare tilinj tanaramiñ.

³⁵ Be, al wanj go binde huwarde Yesu kuruse hende hinhan goyen keneñ hinhan. Yuda marte doyaj mar mananj wanj Yesu giwgiv irdeb, "Yenjbe al hoyan faraj yurde hinhan. Ningeb yenjbe Mesaia Al Kuruj beleñ basiñj irtinj al go goyen kenem tarenjminde katke kinniñ," yaminj. ³⁶ Irkeb fulenja mar wor sukal irde wain bak hitinj goyen unamij. ³⁷ Irdeb, "Gebe Yuda marte doyaj al kuruñ kenem tarenjger kata," inamij. ³⁸ Mere kura Yesu niñ katinj goyen kuruse tonanje kirtinj hinhan goyen kapyanj henjbe gogo ayanj kerde hinhan. Mere gobe gahade:

AL GABE YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

³⁹ Be, kawe al uñkurenj kuruseminj hende hinhan goyen wor, "Gebe Mesaia moñ? Tarenjger megen kurkuñbe deyya mananj gwaha po dirayinj," yen inenj ten sukal iryinj. ⁴⁰⁻⁴¹ Gega kurhan hinhan gore, "Deyyabe mata buluj tiyaruñ gote murungem tahar gago. Munanj yenjbe det kura buluj ma iruj gega, deyya mata buluj mar gaya dulhejñ wor po kanduk kuruñ ten hi. Goyenbe danij geb mere buluj mat irde ha? Gebe kameñ ten ha gega, Al Kuruj niñ kafuram ma nurde ha?" yen inenj tiyyinj. ⁴² Irdeb go al gore po, "Yesu, ge beleñ kame Doyan Al Kuruj heñ wanj gere alya bereya doyant yird yird naturebe ne niñ nurayinj," inyinj. ⁴³ Irkeb Yesu beleñ

wol henjbe, "Fudinde wor po ginhem. Gebe hanjka gayen po neya tumjan gasun igin wor pore gor hiren tahar," inyin.

Yesu kamyij

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

⁴⁴ Be, Yesu go kuruse hende hike kun kun naŋa baŋkahal hekeb naŋa ma temeykeb kidoma kuruj wor po forok yen megen kuruj goyen aw uryin. Irdeb gwahade po hike kun kun 3 kilok wawunjana gwahade hirinj. ⁴⁵ Kidoma hirinjya goyenbe Al Kurunyjen ya balem bana amil tolok wor po dapnja sikken po irtin goyen gasun himam wor po bana hurkuŋ hurkuŋ pet titin goyen kahalte erek yen kuriŋ. Al belen Al Kurun hitte kunj kunj meteŋen hinhin goyen Yesu beleŋ sope iryin gote tuŋaŋenbe amil tolok kurunj gogo erek yirinj. ⁴⁶ Be, amil erek yirinjya Yesu kuruse hende hinhin goyen kuware, "Nan, tonnebe hanger tubul ti-him," inenjbe yuyenj funan, 'Ha!' irdeb kamyij.

⁴⁷ Be, Roma al kura fulenj mar 100 doyan yirde hiyen al gor hinhin goyen mata kuruj go keneŋ bebaŋ tenjbe, "Fudinde wor po, al gabe Al Kuruj dilinde al huwak," yen Al Kuruj turuj irde kasor iryinj. ⁴⁸ Irde Yesu mayke kinninj yen gabu iramiŋ mar gobe mata forok yaminj goyen yenenjbe binjde kanduknenj wor po nuramij. Irde dumun gasa yirdya yirdya bur yen mulgaŋ hamij. ⁴⁹ Munaj Yesu nurd uneŋ yenyə kunj hinhin marbe sorte po henjbe mata forok yaminj kuruj goyen dilinde yenenj hinhin. Mel goyen kurabe bere, Galili mat po Yesu gama irde waŋ waŋ Yesu hitte mata forok yaminj kuruj goyen yenamij.

Yesu hakwam horabok bana keramij

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Be, go natureb Yudia naŋare niŋ taun Arimatea niŋ al deňem Yosep gobe waŋ Yerusalem hinhin. Yenjbe Yuda marte doyan al. Gega yenjbe doyan mar kadom beleŋ Yesu maynij yaminj goke iginj ma nuryinj. Yenjbe Al Kuruj dilinde al huwak hiyen. Al hoyan dilinde wor gwahade po hiyen. Irde Al Kuruj beleŋ albereyamij doyan yird yird nalu goke doyan henj hiyen. ⁵² Be, Yesu kamkeb al gore teŋ mete tininj yen Pailat gusunjan irkeb, "Iginj," inyinj. ⁵³⁻⁵⁴ Irkeb al kuraya kunj Yesu hakwam kuruse hende mat faran tiyamij. Irde Yuda marte matare amil iginj kura teŋ gore po Yesu hakwam goyen bili iramiŋ. Irdeb, "Gisebe Sabat nalu ningeb, hanjka po mete titek," yen al hakwa yerd yerd niŋ hora taltinj al hakwam kura ma yerde hitin tinenj hinhin bana gonj tukunj keramij.

⁵⁵ Be, Galili niŋ bere Yesu gama irde hinhan goyen Yosep gama irde kuŋbe horabok kuruj bana gonj Yesu hakwam goyen gasunj damde daha mat kerhanj goyen kenamij.

⁵⁶ Irdeb Yerusalem taunde mulgaŋ henj he fimiŋya det fimiŋ gote haminj iginj muŋ goyen Yesu hakwam sam irniŋ yen gitik tiyamij. Gega henj ga monj Sabat nalu hewenj tiyyin geb, Moseyeb sabare yitinj goyen gama irde usanj henjbe metere ma kwamij.

24

Yesu kamyijnde mat huwaryij

(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu henj kunj fay uryinj. Irkeb wampot muŋ wor po bere buda gore he fimiŋya det haminj iginj muŋ wor po gitik yiramij goyen yade Yesu hakwam sam irniŋ yenj horabok bembare gor kwamij.

² Kunj forok yenjbe horabok yamem pet titin hora kuruj goyen kaŋ kaŋ irde teŋ siŋa irtinj kenamij. ³ Gwahade kenenjbe binjde hurkamij gega, Doyan Al Kuruj Yesu hakwam gobe ma kenamij. ⁴ Irdeb, "Daha kura irhaŋ?" yen dufay henj hikeyabe goyare po al irawa uliŋ umiŋjambe mil-mulŋenj wor po gore forok yenj ketalminde huwararyum. ⁵⁻⁶ Irkeb bere buda gore irem go yenenjbe hurkunkat teŋ kafura henj megen dokolhoŋ yugulŋen teŋ kuku tiyamij. Irkeb irem gore, "Yesube gar ma hi. Al Kuruj beleŋ isanj hihi. Ningeb daninj yenj ge al kamtinjde gasunj bana ga naŋkeneŋ haŋ? Galili naŋa bana go henjabe Yesu beleŋ yingenj ge yenj, ⁷ 'Ne Al Urminj gabe mata buluŋ mar haninjde nerkeb kuruse hende mununke kamenj. Gega kamenjde mat kunj yerenjkek hekeb Al Kuruj beleŋ nisanj hiyyen,' dineŋ hinhin goyen bitinj bak ma yenj hi?" yinaryum.

⁸ Be, gwaha yinke gab biŋ bak yaminj.

⁹ Irdeb mulgaŋ henj yare kuŋbe mata yenamij goyen Yesuyen mere basan mar 11 goya diŋunj yago yenjə hinhin goyen momonj yiramij. ¹⁰ Mere gwaha tiyamij marbe Makdala niŋ Maria, Yoana, Yems milinj Mariayabe bere buda hoyan mananj mel gore momonj yiramij. ¹¹ Gega bere buda gote mere go kukuwamijen nurdeb fudinde yenj ma nuramij. ¹² Gega Pita beleŋ huwarde kup yenj horabok bembare kuriŋ. Kunj forok yenj horabok bana gonj pew kaŋ naŋkinyinj. Irdeb Yesu hakwam bili iramiŋ amil gobe okohom po yuguya titinj goyen yenenjbe mulgaŋ hirinj. Goyenbe, "Daha kura tiya?" yen kukuwamijen nuryinj.

Yesube Emeus kunj kunj beleŋ forok yirinj
(Mak 16:12-13)

¹³ Be, go naŋkahal goyenter po Yesuyen komatmiŋ irawa kura Yerusalem mat Emeus taunde kuŋ hinaryum. Yerusalem mat Emeus taunbe 11 kilomita gwahade. ¹⁴ Be, irem goreb beleŋ kuŋ henjabe mata kurun Yerusalem gor forok yirin goke tagaldeya kuŋ hinaryum. ¹⁵ Irde mata kurun Yesu iramin goke mere teŋ kuŋ hikeyabe Yesu yingen forok yenjbe yenja kuŋ hinhan. ¹⁶ Gega irem gobe Yesu kenaryum gega, Yesu go gago yen bebak ma tiaryum. ¹⁷ Irkeb Yesu beleŋbe, “Da merem sege irde har?” inyinj. Gwaha yinkeb Yesu kamyin goke buniŋen nurde hinaryum geb, gusuŋaj yirkeb tek yaryum. ¹⁸ Irdeb kuramín denem Kliopas goreb, “Gebe al tinen hanjka mun ga Yerusalem wayha geb, ki muŋ ga taunde gor mata forok yaŋ kurun gob ma nurde ha?” inyinj. ¹⁹ Irkeb, “Da mata forok yiyun?” inyinj. Irkeb wol henjbe, “Nasaret nin al Yesu nin yenj har. Yenjbe Al Kurunyen mere basaŋ al. Sabaminya mataminyabe Al Kurunya alyat diliŋdebe tonnjen yaŋ wor po. ²⁰⁻²¹ Neŋ Israel mar gayen Roma gabman beleŋ doyan dirde hi gobe al gore gab faran durke nindiken blikken hinhet gwahade hitewoŋ yen nurde hinhet. Gega pris buda gote karkuwajniŋ doyaŋ marniniŋa beleŋ mayke kami yen Roma gabman hanjnde kerkeb yeren kuruse hende mayke kamunj. ²²⁻²³ Irde bere kura Yesuya irde kuŋ hinhet gore horabok bembare Yesu hawkwam kinnin yen wampot muŋ kwahanj. Gega keneŋ ga moŋ. Irdeb mulgaŋ henj wanjbe, “Al Kurunyen miyon forok yenj mere dirde, ‘Yesube huwara,’ dinhar,” yahanj. Ningeb go nurdeburkunkat titih. ²⁴ Irde kadninjin kura bembare kwahanj goyen kuŋ bere buda gore yahanj gwahade po kenhaj. Gega Yesube go ma po kenhaj,” inaryum.

²⁵ Irkeb Yesu beleŋbe, “Derbe da kukuwa wor po? Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ Meseia niŋ katin kurun goyen nurde haryen gobe gayamunjek moŋ gega, danin fudinde yen ma nurde har? ²⁶ Meseiaabe kanduk kurun teŋ gab Al Kurunj hitte hurkuŋbe denem turnŋan yan wor po hiyyen yitin goyenbe ma nurde haryen?” inyinj. ²⁷ Irdeb yingen goke po yen Al Kurunyen asanđe katin goyen Moseyen Sabare mat miŋ urde tukun tukun Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan beleŋ kayamín goyen kenkelo po momonj yiryinj.

²⁸ Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋ Emeus taun irem go kure yen kuŋ hinaryum goyen binde hamin. Irkeb Yesu beleŋ taun go folo irde kwen thim yara tiyyinj. ²⁹ Gega irem gore basaŋa irdeb, “Numtuk po ureŋ tiya niŋ, wake deyya kuŋ harde gor kuninj,” yen parsaynej iraryum. Irkeb Yesu gobe irem goya kwaminj. ³⁰ Be, kuŋ yare henjbe biŋge

niniŋ tiyamín. Irkeb Yesu beleŋ beret teŋ Al Kurunj turun irde ubala teŋ yunyinj. ³¹ Be, gwaha wor wor tike gab irem gore Yesu gobe gago yenj keneŋ bebak tiaryum. Irkeb Yesu go gor po unjkel kukeb go ma kenaryum. ³² Irkeb irem gobe yingen ulinj, “Yenjbe Yesu geb, beleŋ wanj henjabe Al Kurunyen mere gote miŋ momonj dirde hike bederer wukkek wor po nurhar gogo,” yaryum.

³³ Gwaha yenjbe gor mat huwarde Yerusalem mulgaŋ haryum. Irdeb kuŋ Yesuyen mere basaŋ mar 11 goya kadom yago gor gabu irde hinhan goyen momonj yiraryum. ³⁴ Irkeb mel gore, “Yesube fidinde huwara. Irdeb Saimon Pita hitte forok yeke kena,” yinamínj. ³⁵ Irdeb irem gore wor Emeus kuŋ henjya Yesuya kuŋ hinhan gega, keneŋ bebak ma tiaryum gega, yare henj beret ubala teŋ yunke gab bebak tiaryum goyen goke mananj tagalaryum.

Yesube komatmiŋ yago tumjaj diliŋde forok yirinj

(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 2:19-23; Aposel 1:6-8)

³⁶ Be, irem gore kadom wenj go hako mere yirde hikeyab Yesu go gor po forok yenjbe mel go guram yirde, “Bitinj kamke igin po hinayinj,” inyinj. ³⁷ Gega mel go Yesu keneŋbe unjgura usi teŋ hurkunkat teŋ kafura haminj. ³⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Daninj geb dufay budam henj nenenj kafura henj hanj? ³⁹ Hanneya kahanjneya ga yen-naj. Nebe Yesu dineŋ hime. Sisan nurdeburkunkat titih. Unjgurabe ulinj pigin miŋmoŋ. Munaj nebe ulne yan gago nenenj hanj,” inyinj. ⁴⁰ Gwaha yinenjbe kahanjya haninjya yikala yiryinj. ⁴¹ Irkeb Yesu kamyinjin mat huwaryin go keneŋ amanj wor po haminj geb, mitere yara nuramín. Irkeb Yesu beleŋ go yenenjbe, “Det netek kura hi we?” inyinj. ⁴² Irkeb makaj dapŋa parwek kura yadi kirtin goyen unamín. ⁴³ Irdeb keneŋ hikeya dapŋa goyen nirinj.

⁴⁴ Irdeb, “Nebe denja tumjaj hinhetiŋabe Moseya Al Kurunyen mere basaŋ maryan beleŋ mere kayamín irde Tikin Asanđe kayamín gote miŋbe wanj ne hitte mata kawan forok yenayinj din-meke nurde hinhan gobe gago nenhanj,” inyinj. ⁴⁵ Gwaha yinenjbe Al Kurunyen mere nurde bebak tinayinj yen dufaymín figilyinj. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen asanđeb Meseiaabe ulin misin kurun kateŋ gab kamyen yitinj. Irde yerenjek hekeb sopte huwaryenj. ⁴⁷ Go kamereb al Meseaiayen saba gama irde hinayin mar beleŋ mere momonjyin goyen Yerusalem mat miŋ urde megen al hike kwa kurun bana goyen momonj yirde tukunayinj. Gwaha teŋ kuŋ

henyabe, ‘Mesaia belej dinun̄ geb gago tagalde hite,’ yinej̄ saba yirde hike alya bereya mata bulun̄mij̄ yubul ten Al Kurun̄ nīj̄ bin̄ mulgañ heke Al Kurun̄ belej halde yunyen. ⁴⁸ Mata kurun̄ diltin̄ bilmiñde yenej̄ hinhan goyen tumnajan̄ kuñ al momoñ yirde tukunayin̄. ⁴⁹ Gega aran̄ ma kunayin̄. Ne hurkuñbe tareñ kura Adone belej dunen̄ yen̄ biña tiyyiñ goyen teñ kermeke kateñ ketal durke gab kunayin̄. Ningeb Yerusalem gar heñ̄ Holi Spirit goke po doyan̄ heñ̄ hinayin̄,” yinyin̄.

Yesube Al Kurun̄ hitte mulgañ heñ̄ hurkurin̄

(Matiyu 16:19-20; Aposel 1:9-12)

⁵⁰ Gwaha yineñbe Yukun Betani taun bindere henj̄be hanin̄ yisan̄ heñ̄ mel go guram yirde tareñ yiryin̄. ⁵¹ Gwaha yirde hikeyab Al Kurun̄ belej Yesu tumulgan̄ tike yen̄ hitte hurkurin̄. ⁵² Irkeb mel gore dolon̄ irde amanen̄ nurde mulgañ heñ̄ Yerusalem kwamin̄. ⁵³ Irdeb gor henj̄be Al Kurun̄yen ya balem bana hurkuñ hugiñ gor heñ̄ Al Kurun̄ turun̄ irde hinhan.

Yon Yon beleş mere ığış Yesu niñ yitış gayen kayyin

Mere beleş po al hirin

¹ Be, hanjäpä wor po megerja nañkiňya ma forok yekeyabe Mere goyen hin hin. Mere gobe Al Kurunya binaryum. Irde Mere gobe Al Kurun. ² Yenje megerja nañkiňya ma forok yekeye Al Kurunya binaryum. ³ Det kurun gabe yen hitte mat gab Al Kurun beleş forok yiryin. Det kurun forok yiryin gayen Mere go miñmoy manhan forok ma yewon. ⁴ Irde yenje Al Kurunya huginej hen hen gote miñ al, irdeb alya bereya Al Kurun yikala yird yird hulsi. ⁵ Irdeb hulsi goreb kidoma bana melak hej hiyen. Irkeb kidomayen sanjiň beleş epte ma wor po isikamde hiyen.*

⁶ Be, Al Kurun beleş al kura teñ kerke wayyiň. Denembe Yon. ⁷ Yenje hulsi goyen goke al momon yire yen wayyiň. Gogab al tumňaj meremij nurde hulsi goke du-faymiň tarej irnayıň yen nurde wayyiň. ⁸ Goyenbe Yon yinjebe hulsi moj. Yenje hulsi goyen goke po tagale yen wayyiň. ⁹ Hulsi fudinde alya bereya Al Kurun yikala yird hiyen gobe Yon kamere gab megen wayyiň.

¹⁰ Yen hitte mat gab Al Kurun beleşe megej gago iryin. Irkeb wañ megen gar hin hin. Goyenbe al megen hin han mar gare kenej bebak ma tiyamij. ¹¹ Yenje yinjebe alya bereya wor po hitte wañ yenja hin hin gega, go ma nurd unenje ığış ığış ma iramiň. ¹² Goyenpoga al kura pel ma irde dufaymiň yen ge tarej iramiň marbe Al Kurunyen dirnej wej hen hen sanjiň yunyin. ¹³ Dirnej wej hamij gobe megen niñ mata ma gama irde Al Kurunyen dirnej wej hamij. Irde alyen dufayde ire unjyat mattare ma Al Kurunyen dirnej wej hamij. Yenje Al Kurunyen dufayde po dirnej wej hamij.

¹⁴ Be, Mere gore po al henje neňja hinhet. Irdeb tareñmiň turňun yañ wor po goyen diliniňinde wor po kenej hinhet. Tareñmiň turňun yañ gobe Al Kurun beleş Urmij unjkurej muñ goyen unyin. Yenje al buninje yirde faraq yurd yurd matamij kurun wor po. Irde mere fudinde manaj makin wor po hin hin.

¹⁵ Be, Yon Baptais beleş yen ge kuware tagalde gaha yen hin hin: "Al gabe ne belen dinen himyen al go goyen. Yen ge yenje gaha dinen himyen: 'Al harhokner wayyen al gobe ne kawañ ma himiriňya bikken

bikken wor po hin hin. Ningeb deňemya tareñmiňabe nere folek wor po,' dinen himyen gobe gogo," yirinj.

¹⁶⁻¹⁷ Be, saba sanjiňbe Al Kurun beleş Mose haniňde kerke yen beleş tagalyiň gega, buninje dirde faraq durd durdya mere fudindeye gobe Yesu Kristu haniňde kerke yen beleş dunyin. Ningeb yen beleş buninje dirde faraq durd mata gobe kurun wor po geb, neñ tumňaj grum dirde tarej dirde go hende hugiňen dunen teban dirde hiyen. ¹⁸ Al Kurunbe al kura kintiň miňmoj gega, Al Kurun Urmij unjkurej muñ goreb Al Kurunbe gwahade yen kawan dikala dirde hiyen. Yenje Al Kurunya tunjande, irde yenje tumňaj haryen.

Yon Baptais beleş saba tagalyiň

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-17)

¹⁹ Be, Yerusalem taunde niñ Yuda marte doyan mar beleş Yon Baptais goyen, "Gebe al ganuň?" inen gusunjañ irnayıň," yinej Al Kurun doloñ ird ird mata doyan marya Liwai marya kura hulyaň yiramiň. ²⁰ Be, mel go wañ gusunjañ irkeb Yon gobe helwaj ma hirinj. Irdeb kawan keñkelak po, "Nebe Mesaia moj," yinyinj. ²¹ Irkeb sopte gusunjañ irdeb, "Ningeb gebe ganuň? Ge gayenbe Elaia?" inamij. Inkeb wol henje, "Moj, nebe yen moj," yinyinj. Irkeb mel gore sopte po, "Ningeb Mose beleş Al Kurunyen mere basaň al kura wayyej yirinj go goyenbe ge gago?" inamij. Irkeb Yon beleş wol henje, "Moj po," yinyinj. ²² Irkeb mel gore, "Ningeb gebe ganuň? Mere bebakken kura dirkeb mulgañ hen kunbe hulyaň dirhaň mar goyen bebak yirtek," inamij. ²³ Irkeb Yon beleşe Al Kurunyen mere basaň al Aisaia beleşe mere tiyyiň goyen goke yenje,

"Nebe al kura sawsawa po kurun naňa bana goň henje,

Doyañ Al Kurunyen beleş sope irde huwa irnañ!" yen hiyen yen katıñ al go goyen," yinyinj. *Aisaia 40:3*

²⁴ Gwaha yinkeb Yuda marte tikula sanjiň po gama irde hanjen Farisi mar kura Yuda mar beleş hulyaň yirke wayamiň gore, ²⁵ "Gebe Mesaia moj, Elaia moj, irde Al Kurunyen mere basaň al yitiň goyen moj yaha gega, daniň geb alya bereya baptais yirde ha?" inen gusunjañ iramiň. ²⁶ Irkeb wol henje, "Nebe fe ulin po baptais yirde hime. Goyenbe deň hanj bana goňbe al kura deň beleş al gwahade yen ma nurd unen hanj al kura hi. ²⁷ Yenje harhokner ga wayyen. Ne al gahade gare epte ma yen ge teñ meten kurun titek hime. Kahanj basaňmiňde niñ kañ urgut kañ yugu teñ

* 1:5: Miň kurabe: Goyenbe kidomare niñ alya bereya beleş kenej bebak ma teñ hanjen.

teñ gobe meten kurun moñ gega, go wor epte moñ yen nurde hime,” yinyin.

²⁸ Be, mata ten hinhan kurun gabe Betani taunde, Yodan fe siñə kurhan Yon Baptais beleñ alya bereya baptais yirde hinhan beleñ goñ forok yiriñ.

Yesube Al Kuruj Urmiñ

²⁹ Be, ferd faymindebe Yesu go Yon hitte wan hike kenenje alya bereya gor gabu irde hinhan mar goyen, “Al Kurunyen sipsip al dirin foñen neñ ge teñ gitik irtin go iro wan hi iro kennan. Yen kamyeñ gore gab megen nin marte mata bulun kurun gayen pasi iryen.” ³⁰ Nebe al gayen gake yenje, “Al kura harhokner wayyen al gobe ne kawañ ma himirinña bikken bikken wor po hinhan. Ningeb tareñmijeñbe nere folek wor po,” yimiñ gogo. ³¹ Ne beleñ wan alya bereya baptais yirde himyen gabe al gayen Israel mar yikala yirmekе kenen bebak tinayin yen baptais yirde himyen. Goyenpoga ne wor bikkeneñbe Mesaiaabe al goyen yen bebak ma ten hinhem,” yinyin.

³² Irdeb Yesu baptais irkeya mata forok yiriñ goyen goke Yon Baptais beleñ gahade momon yiryin: “Be, nañkiñde mat Holi Spirit kalyinji kattin yara teñ ulin hende hike kinmin.” ³³ Ne wor go ma nurde unmewoñ gega, fe beleñ po alya bereya baptais yirayin yen hulyañ niryin Al gore, “Al kura Holi Spirit katen yen hende hike kenayin al goreb Holi Spirit beleñ po alya bereya baptais yiryen,” ninyin. ³⁴ Ningeb mata gwahade goyen yen hitte forok yeke kinmin geb, gago al gabe Al Kurunyen Urmiñ dinen hime,” yinyin.

Al karwo Yesuyen komatmiñ hamin

³⁵ Be, sopte fay urkeb Yon gobe komatmiñ irawa goya gor huwarde hinhan. ³⁶ Irkeb Yesu wan kun hike kenenje, “Al Kurunyen sipsip al dirin diryen iro kinyi,” yinyin.

³⁷ Be, komatmiñ irawa gobe Yon beleñ gwaha yeke nurdeb Yesu gama irde kwaryum. ³⁸ Gama irde hike Yesu beleñ fulgañ kan yenenje, “Derbe da ninj nurde wan har?” yinyin. Irkeb irem gore wol henje, “Rabai, gebe dare hen kun ha?” inen gusunjan iraryum. (“Rabai” gobe Grik mere matbe “tisa” yen hanjen.) ³⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Wayyi, wan gabe kiniryen,” yinyin. Irkeb irem gore gama irde kunañbe hinhan gasun goyen kenaryum. Irdeb naña dilinje 4 kilok wawuñbana hirin geb, goyen nalube Yesuya gor po hinhan.

⁴⁰ Be, Yonyen mere nurde Yesu gama iraryum al kurabe Andru. Yenje Saimon Pita kulin. ⁴¹ Yenje Yesuya hen gabe gor mat po itin Saimon nin kun nañkinyin.

Irdeb kenenje, “Deyyabe Mesaia kenhar,” inyin. (Mesaia gobe Grik mere matbe Kristu.) ⁴² Gwaha inenje Saimon goyen Yesu hitte tawayyin. Tawake Saimon goyen Yesu beleñ kenerje, “Gebe Yon urmiñ Saimon. Gebe Sifas gineñ hinayin,” inyin. (Sifas gobe Grik mere mat Pita.)[†]

Yesu beleñ Filipyä Natanielya komatmiñ yiryin

⁴³ Be, go feramin kun fay urkeb Yesu go Galili nañare kwe yen kun hinhan. Kun henja Filip kenenje, “Wan gama nira,” inyin. ⁴⁴ Filipbe Betsaida taunde nin al. Andruya Pitaya wor gor nin po.

⁴⁵ Be, Filip go kadom Nataniel nin nañkenje kuriñ. Kun keneñbe, “Neñbe Mose beleñ saba sanjinmeñde yen ge kayinj, irde Al Kurunyen mere basanç mar mananj yen ge asanje kayamij al go goyen kenhet. Yenje Nasaret nin al Yesu, Yosep urmiñ,” inyin. ⁴⁶ Irkeb Nataniel beleñ wol henje, “Nasaret taunde matbe da iginj forok yiyyen? Epte moñ geb,” inyin. Irkeb Filip beleñ, “Wake kure, irde ga kena,” inyin.

⁴⁷ Be, Yesu beleñ Nataniel wan forok yeke keneñbe, “Be, Israel mar al fudinde wor po yen kentek albe gago. Yenje usi ma teñ hiyen. Hubu wor po,” yiriñ.

⁴⁸ Irkeb Nataniel beleñ, “Gebe dahan mat nurd nunha?” inen gusunjan iryin. Irke wol henje, “Gebe Filip beleñ kun ne nin ma ginkeya fik he yokñare hike genhem,” inyin. ⁴⁹ Gwaha inkeb Nataniel beleñ, “Rabai, gebe fudinde Al Kuruj Urmiñ. Gebe Israel marte Doyañ Al Kuruj,” inyin. ⁵⁰ Irkeb wol henje, “Fik he yokñare hike genhem ginmeke goke teñbe gago dufaye ne nin taren irha? Mata gog munj po moñ geb. Gote folek mata tiñen turñun yan kurayen kurayen wor hako yenen hen taha geb,” inyin.

⁵¹ Irdeb sopte gaha inyin. “Fudinde wor po dinen hime, denje nañkiñ hol yeke Al Kurunyen miyon beleñ megen mat hiryon hende Al Kuruj hitte hurkuñ megen katen teñ hike yennayin. Irde hiryon gobe ne Al Urmiñ gayen yen bebak tinayin,” inyin.

2

Yesu beleñ fe tigiri tike wain hirin

¹ Be, naña fay irawa hubu hekeb Galili naña bana gon nin taun kura Kana gorbe al kura bere tirin gote dula mata kuruj forok yiriñ. ² Yesu milinje dula mata kurunjde gor hinhan. Yesu wor Galili nañare hinhan. Ningeb yenja komatmiñja wor hoy yirkeb gor kwamij.

³ Be, dula mata kurunjde gor nin wainbe hubu hirin. Irkeb Yesu milinj beleñ wanje

[†] **1:42:** Sifas gobe Yuda marte mere, irde Pita gobe Grik marte mere. Deñe irawa gote miñje ‘hora kurun’.

Yesu goyen, "Mel gabe wain mijmoj ha-han," inyinj. ⁴ Irkeb Yesu gore wol henbe, "Bere,* danin geb gwaha gwaha tiya nineñ ha? Mata tijen turñun yan titek nalube hako geb," inyinj. ⁵ Gwaha inkeb milinj beleñ gor niñ meten mar goyen, "Yen beleñ dahu kura tinaj dinkeb go po gama ir-nayin," inyinj.

⁶ Be, Yesu hinhin ya bana gonjbe Yuda marte matare haninya kahanya halde ig uliñ titek fe farde hanjen kuwe hora beleñ po yirtin karkuwan ⁶ gayen hinhan. Kuwe uñkureñbe fe 100 lita gwahade gon hitek. ⁷ Irkeb Yesu beleñ meten mar goyen, "Kuwe ga fe yunke makin henan," inyinj. Irkeb fe yunke wan tumjan makin hitin ala tiyaminj. ⁸ Irkeb, "Be, fe kura farde yukan dula mata ga tonan heñ hi al go un-nañ," yinke yen yirin gwahade po tiyaminj. ⁹ Gwaha tikeb dula mata gote tonan al goreb Yesu beleñ fe tigiri tike wain hiriñ goyen tuñan uryinj. Goyenbe wain gobe meten mar beleñ gor niñ kura teñ wayhan yen ma nuryinj. Gega meten mar gobe gwaha mat forok yihi yen nurde hinhan. Be, tonan al gore bere tirin al goyen hoy irke wakeb, ¹⁰ "Albe wain igin wor po go wa yawan yunke nene hanjen. Irde ep nene hikeya gab wain mali malinjen goyen yawan yunen hanjen. Goyenbe gebe gwaha ma taha. Wain iginbe kame ga yunen yen nurde wain mali malinjen goyen hubu heke gab gago igin dunha," inyinj.

¹¹ Be, Galili naña bana niñ taun Kana gorbe Yesu beleñ hanjkäpä wor po mata tijen goyen forok iryinj. Irkeb komatminj yago mata tijen turñun yan tiyyinj goyen kenenjbe yen ge dufaymij sanjinj iramij.

Yesu beleñ Al Kurunyen ya balem bana hora meten teñ hinhan mar yakira tiyyij
(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹² Be, go kamereb Yesube milinjya kulinj yagoyabé komatminjya irde tumjanj Kap-neam taunde katen gor hinhan gega, wawuj budam ma hinhan.

¹³ Be, Yuda marte gabu nalu kurun kura Pasoba[†] goyen forok yewen tikeb Yesube taun go tubul teñ Jerusalem hurkuriñ. ¹⁴ Kunj Al kurunyen ya balem koya milgu irtin bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunde gorbe al beleñ

bulmakaw, sipsipyabe kalyingi yago gor yerke al beleñ wan damu teñ hinhan goyen yinyinj. Irde hora kapyan heñ heñ mar[‡] manan gasunjinde keperde hike yinyinj. ¹⁵ Gwahade yenenjbe kañ kura teñ det goyen Yusulak teñ tenje niñ det irde gore po dapna goyen tumjanj Yusulak tike Al Kurunyen ya balem bana mat sinjare kataminj. Irde hora kapyan heñ heñ marte hora goyen yad yemeyke mali ga megen kataminj, irde hora yerd yerd gasun wor yabolon tiyyinj. ¹⁶ Irdeb kalyingi damure niñ yerde hinhan mar goyen yinyinj. "Det ga yade kat kunanj. Danin geb Adoner yabe dawet damu teñ teñ gasun irde hanj?" inyinj. ¹⁷ Be, komatminj yago goyen beleñ mata tiyyinj goyen kenenjbe Al Kurunyen asanđe mere kura katinj hinhan goke biñ bak yaminj. Merebe gahade:

"Yage goke dufay hen heñ gore po munuen teñ hi," yitiñ hi. *Tikiñ*
69:9

¹⁸ Be, Yuda marte doyan mar gor hinhan goreb, "Mata tijen dahade kura Al Kurun beleñ po ga irtek goyen kura forok irke kenenjbe fudinde gebe mata gahade ird ird tareñje yan yen gentek?" inamij. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henbe, "Al Kurunyen ya balem ga upew urnanj. Irkeb ne beleñ naña fay karwore po ya kurun goyen sopte irde pasi ireñ," inyinj. ²⁰ Irkeb mel goreb, "Ya balem gayenbe dama 46 hubu heke gab pasi iramij. Goyenbe ge beleñbe naña fay karwore po ya ga irde pasi ireñ yen ha?" inamij. ²¹ Goyenbe Yesu beleñ Al Kurunyen ya balem niñ yirin gobe yinjeñ ge nurde yirinj. ²² Kame Yesu go kamyinjde mat huwarke gab komatminj yago goyen Yesu beleñ mere tiyyinj goyen goke biñ bak yaminj. Irkeb Al Kurunyen mere asanđe hi goya Yesu beleñ mere tiyyinj goyen fudinde yen nuramij.

²³ Be, Yesu go Pasoba gabu kurun nature Jerusalem hinjhinya goyen mata tijenj kurayen kurayen Al Kurun po ga yirtek goyen yirde hike yenenjbe al budam yen ge dufaymij tareñ iramij. ²⁴ Goyenpoga Yesube al biñde dahade hanj goyen keñkela nurde yunenj hinjin geb, mel goke hekkenj ma nuryinj. ²⁵ Yenjbe al dufaymijdebe gwahade hanj yen nurde hinjin geb, al kura beleñ wanj al kadom ge tagalde al gobe gwahade gwahade yen momon irtek ma hinjin.

* **2:4:** Yesube Meseia meten goyen miñ uryinj geb, milinj goyen bere inyinj gogo. [†] **2:13:** Bikken Israel mar Isip naña tubul teñ Kenan kuniñ tiyaminjabe Al Kurun beleñ sipsip al dirin dirnen gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayinj yinyinj. Munanj al kura gwaha ma tiyaminj marbe Al Kurunyen miyonj beleñ wanjbe mel gote urmij matalinjya dapnjomij matalinjya goyen tumjanj gasa yirke kamaminj. Gega meremij gama iramij marbe miyonmj beleñ yubul tiyaminj goke dufay hen heñ ge dula mata teñ hinhan. [‡] **2:14:** Hora kapyan heñ heñ mar gobe al beleñ horamij hoyanj goyen yunkeb wolminjebé Al Kurunyen ya balem bana Al Kurun galak ird irdde niñ hora goyen yunenj hanjen.

3

Yesu beleş Nikodemusya mere tiyaryum

¹ Be, Yuda marte doyan mar buda bana gon niñ al kura denjembe Nikodemus goyen hinhin. Al gobe Farisi mar al. ² Yen beleş wawur kurare kura Yesu hitte wanje, “Rabai, gebe al saba yird yird al, irde Al Kurunj beleş gad gerke wayan yen nurde hite. Al kura Al Kurunja ma hiriryenbe mata tinej kurayen kurayen ge beleş irde ha gayen epte ma iryen,” inyin. ³ Irkeb Yesu beleş wol henjbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura sopte ma kawan hiyyenbe Al Kurunj beleş alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hiyen,” inyin. ⁴ Irkeb Nikodemus goreb, “Goyenbe al salannen hitinbe daha mat sopte kawan hiyyen? Daha matbe milin binde hurkun sopte kawan hiyyen? Epte moñ!” inyin. ⁵ Irkeb wol henjbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura mata bulunjin yubul ten fe po baptais tiyyen, irde Holi Spirit tiyyen al gobe epte al gergen sopte kawan hitin yara hiyyen. Munan gwahade ma tiyyenbe Al Kurunj beleş alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hurkuyen. ⁶ Albe milin binde mat kawan hen hanjen. Gega kawan hitin mar gobe Holi Spirit beleş po gab Al Kurunj diliinde al gergen iryen. ⁷ Sopte kawan hawayin ginhem gake hurkunkat ma tiyayin. ⁸ Menje migirinbe nurde hityen gega, menje gobe gwaha mat wan gon kwa yen ma po nurde hityen. Ningeb Holi Spirit beleş gergen iryen mar goyen wor megen niñ mar beleş epte ma al gwahade yen bebak tinayin,” inyin. ⁹ Gwaha inkeb Nikodemus beleş, “Mere yen ha gobe daha mat forok yiyyen?” inyin.

¹⁰ Irkeb wol henjbe, “Gebe Israel mar saba yird yird al gega, dahade ningeb merene gayen bebak ma ten ha? ¹¹ Fudinde wor po ginej hime. Nenbe saba fudinde yen nurde hityen goke tagalde hityen. Irde mata fudinde dilnininde yenen hityen goke tagalde hityen. Goyenpoga denjbe mereninj goyen fudinde yen ma nurde hanjen. ¹² Nebe igin bebak tinayin mat po megen gar mata forok yen hanjen goyen yade saba dirde himyen gega, denjbe fudinde yen ma nurde hanjen. Ningeb Al Kurunj hire gor niñ mata forok yen hanjen gore saba dirmekeb daha mat fudinde yenayin? Epte moñ geb. ¹³ Al kura Al Kurunj hire gor kura ma hurkuriñ. Goyenbe ne Al Urmin gayen ga po gab Al Kurunja hen gor mat katmirin. Ningeb Al Kurunyen gasunđe niñ mata goyen igin tagaltek hime. ¹⁴ Mose beleş sawsawa po kurunj naña bana gon Israel marya hinhanja baras ain beleş po kunere tonej irde he hende kerde isanj hiriñ. Ningeb ne Al Urmin gayen wor

Al Kurunj beleş gwaha po niryej. ¹⁵ Gogab ne nenejbe al tumjan ne ninj dufaymin sanjin irde Al Kurunja huginenj hinayin.

¹⁶ “Al Kurunje megen niñ alya bereya gayen bubulkunjue wor po yen nurd yunenjbe Urmin uñküren muñ goyen basıñma irdeb yunyin. Ningeb al kura Urmin goke dufaymin tareñ iryen al gobe huginenj kamde kamdere ma künjbe Al Kurunja huginenj hiriryen. ¹⁷ Al Kurunje alya bereya gayen merem yan yire yen ma Urmin teñ kerke katyin. Gwaha titjenjbe Urmin beleş meten tiyyen go hende alya bereya yumulgan tiyyen yen Urmin teñ kerke katyin. ¹⁸ Ningeb al kura Urmin goke dufaymin tareñ iryenbe Al Kurunj beleş merem yan ma yiryen. Munan al kura Al Kurunj Urmin goke dufaymin sanjin ma iryen al gobe Urmin uñküren muñ goke hekkjen ma nuryen geb, bikkenj merem yan irtin hiyen. ¹⁹ Be, merem yan yird yird gote minjbe gahade: hulsi kura Al Kurunj beleş teñ kerke megen gar wayyin. Goyenbe albe mata bulun po teñ hanjen geb, kidoma bana po hitek yirkeb hulsi nin amanjen ma nurde hanjen. ²⁰ Ningeb mata bulun teñ han marbe hulsi niñ igin ma nurde hanj. Mongo hulsire forok yetekke mata bulunjinj kawan henayin yenjbe hulsire watek ma yirde hiyen. ²¹ Goyenpoga al kura mata igin igin fudinde po teñ hi al gobe hulsire forok yen hiyen. Gogab mata teñ hiyen kurun gobe Al Kurunyen dufay po gama irde teñ hi goyen kawan hekeb al hoyan beleş kennayin,” inyin.

Yon Baptais beleş Yesu niñ kawan po tagalyij

²² Be, go kamereb Yesuya komatminja gobe Yerusalem taun go tubul teñ Yudia naña bana gon niñ tiyuñ hoyanyañ hoyanyañ kwamij. Irde gon naña fay budam ma henja alya bereya baptais iryinj. ²³ Be, goya goyenbe Yon Baptaisbe Salim tiyuñ bindere Ainon gor al baptais yirtek fe iginde wor po hinhin. Ningeb gor alya bereya turte wan hikeb baptais yirde hinhin. ²⁴ Yon go gwaha teñ hinhin gobe fere ten koyare ma keraminyä teñ hinhin.

²⁵ Be, Yonyen komatyabe Yuda al kura goya yende matare ig ulin teñ teñ mataya fe baptais niñ kadom mohonde tiyamiñ.

²⁶ Gwaha teñ Yon hitte wanje, “Rabai, Yodan fe ward iron geya hinarun al gobe al baptais yirde hi. Irkeb al tumjan yen hitte kun hanj,” inamij. ²⁷ Irkeb Yon beleş wol henjbe, “Albe mali mali ma meten tinayin. Al Kurunj beleş meten yuntin goyen po tinayin.” ²⁸ Hanjkapyabe, ‘Nebe Mesiay moñ. Nebe yen ge teñ meherenj hen wamirin,’ dinez hinhem goyen denjbe nurde han. ²⁹ Al kura bere mekerd unke

tewe yenj bere gote yare kuyenj. Irkeb al gote kadombe wan bere tiyyen al gote yare henj al goya beremya mulgañ henj wanj wanj ge doyan hiyyen. Irdeb al go wanj mere tike nurdeb amanj hiyyen. Niñgeb al go amanj hiyyen gwahade goyen po ne wor Yesuyen mere momon nurdeb amanj wor po hihim. ³⁰ Yenjbe al dejem yanj hiyyen, munanj nebe deñjem monj hewen.

³¹ “Yenjbe Al Kurunj hitte mat katyin geb, al megen hanj kurunj gate folek wor po. Munanj nebe megen gar forok yimirin geb, megen niñ al, irde megen mata forok yen hanj go po ga nurde bebak tenj himyen. Fudinde wor po, yenjbe Al Kurunj hitte mat katyin geb, neñ al megen hite kurun gate tareñ folek wor po. ³² Yenjbe Al Kurunyen gasunje niñ mata goyen diliñde yenjen, mere kirmiñde nurde hiyen goke tagalde hiyen gega, al kura meremijn nurde fudinde yenj ma nurde hanjen. ³³ Goyenbe al kura Yesuyen mere nurde usi ma yiyyenbe Al Kurunyen merebe fudinde yenj nurdeb gogo gwaha tiyyen. ³⁴ Al Kurunj beñen tenj kerke wayyin al gobe Holi Spirit keñkela wor po untij geb, Al Kurunyen mere po tagalde hiyen. ³⁵ Yenjbe Nanij Al Kurunj beñen bubulkunjne wor po yenj nurde unenjbe det kurunj gayen doyan yird yird tareñ goyen unyin. ³⁶ Niñgeb al kura Urmiñ goke dufaymij sanjin iryenjbe Al Kurunja hugijenj hiriryenj. Munanj Urmiñde mere ma nuryenjbe Al Kurunyen bearar bana hiyen geb, yenjja hugijenj henj henj goyen epte ma tiyyen,” inyinj.

4

Yesuya Samaria bere kura goya mere tiyaryum

¹ Be, Farisi mar gobe Yesu beñen Yon Baptais fole irde al budam baptais yirke komatminj budam heñ hanj yeke gote mere momonj goyen nuraminj. ²⁻³ Niñgeb Yesu gobe Yudia naña go tubul tenj sopte mulgañ henj Galili naña beñen kurinj. Goyenbe Yesu yinjgenjbe al kura ma baptais yirde hin hin. Komatminj yago beñen po ga al baptais yirde hin hin.

⁴ Be, Galili kwe yenjbe beñenmiñ Samaria nañoyer mat kuriñj. ⁵ Kunjbe Samaria naña bana gojñ niñ taunde kura gor forok yirinj. Taun gote deñjembe Sikar. Sikar taun gobe megenj tapum kura bikkenj Yekop beñen urmiñ Yosep niñ tubul tenj unyin goyen bindere hin hin. ⁶ Gorbe Yekopyen metej mar beñen bikkenj mete fe talamijn kura goyen gor hin hin. Be, Yesu gob beñen ulyanj kunj naña bankahal henj misinj wor po hekeb ulin yul yeke kunj mete fete gor keperde usanj henj hin hin.

⁷ Gor hikeb Samaria bere kura fe fare yenj wayyinj. Irkeb Yesu beñen, “Fe kura nunke newe,” inyinj. ⁸ Goya goyenbe komatminj yagobe kunj binje damu tiniñ yenj taun bana gojñ kwaminj. ⁹ Be, Yesu beñen gwaha inkeb Samaria bere gore wol henjbe, “Gebe Yuda mar al, munaj nebe Samaria niñ bere. Goyenbe dahade geb fe kura nunke newe ninha?” inyinj. Yuda marbe Samaria mar niñ iginj ma nurd yunenj awalikde ma hanjen geb, gogo mere gwahade tiyyinj. ¹⁰ Be, bere go gwaha yekeb Yesu beñen wol henjbe, “Gebe det iginj wor po damum monj Al Kurunj beñen dulin guntek gobe det goyen yenj nurde, fe niñ ginej hime al gayen neneñ bebañ tenj ha manhan det goke gusunjan nirwoñ. Irkeb Al Kurunja hugijenj hitek gird gird fe goyen gummewoñ,” inyinj. ¹¹ Irkeb bere goreb, “Doyan al, mete gabe dukun wor po. Irde fe fard fard detgem monj gega, damde kunj nene iginj hitek fe goyen farayin? ¹² Fe gabe asininiñ Yekop, dirjenj wen, sipsip minyabe bulmakawminjya beñen nene hin han. Irdeb neñ ge tubul tenj dunyinj. Niñgeb ge gayenbe asininiñ Yekop folek yenj nurdeb gogo yaha?” inyinj. ¹³ Irkeb wol henjbe, “Al buda mete fe gayen ga nenayinjbe sopte fe niñ yiryenj. ¹⁴ Goyenbe fe ne beñen yunmeke nennayinj mar gobe sopte fe niñ ma yiryenj. Fudinde, fe ne beñen yunmeke nennayinj gobe Al Kurunja hugijenj hitekde niñ fe. Fe gobe fe kura diliñde mat hugijenj marde wan hiyen go gwahade goyen geb, fe go niyyen al gote binde forok yenj epte ma pet yiyyen,” inyinj. ¹⁵ Irkeb bere goreb, “Doyan al, fe ge beñen yenj ha goyen ne nunayinj. Gogab sopte fe niñ ma niryenj. Irdeb sopte fe fard fard niñ gar ma wanj henj,” inyinj. ¹⁶ Irkeb Yesu beñen wol henjbe, “Kunj almege tupi tenj ga wayyi,” inyinj. ¹⁷ Gwaha inkeb bere goreb, “Nebe almenem monj,” inyinj. Irkeb Yesu beñenbe, “Almenem monj,” yaha gobe fudinde yaha. ¹⁸ Fudinde gebe al siptesonjona yade yubul tenjbe sopte al tenj goya har gobe almege monj. Niñgeb, ‘Almenem monj,’ ninha gobe fudinde wor po yaha,” inyinj. ¹⁹ Irkeb bere goreb, “Doyan al, gebe Al Kurunyen mere basan al genhem. ²⁰ Goyenbe Al Kurunj dolonj ird ird gasunjbe asininiñ yago beñen dugu* gayenter wanj dolonj irde hin hin. Gega den Yuda marbe Al Kurunj dolonj ird ird gasunjbe Yerusalem po yenj hanjenj,” inyinj. ²¹ Irkeb Yesu beñen inyinj. “Bere, merene ga fudinde yenj nura ko. Nanne dolonj irniñ yenjbe dugure gorya Yerusalem taundeya po ma dolonj irtæk nalu goyen forok yiyyen. ²² Den Samaria marbe al goyen dolonj irhet yenj ma nurdeya dolonj

* 4:20: Dugu gote deñjembe Grisim dugu.

irde hanjen. Munan Al Kurun belej alya bereya yumulgan ten ten gobe nej Yuda mar momon diryin geb, nejbe al goyen dolon irde hite yen nurdeya dolon irde hityen.²³ Goyenbe Al Kurun dolon ird ird mar kenkelak wor po gore Al Kurunyen mere fudinde goyen binde kerde Holi Spiriten tarende Al Kurun dolon irtrek nalube forok yiyyen. Go nalub gobe hanjka gago forok yihi. Al Kurunbe mata gwaha mat dolon ird ird mar goke nañkenen hiyen.²⁴ Al Kurunbe gogo hi yen ma kentek. Yenbe Holi Spirit yara po geb, dolon irniyen yanayin marbe Holi Spiriten tarende meremijn fudinde goyen binde kerde gab dolon irde hinayin,” inyin.²⁵ Irkeb bere goreb, “Mesaia gobe wayyen yen nurde hime. Yen belej gab ge belej yen ha kurun goyen miñ kenkela bebak diryen,” inyin. Mesaiaabe Kristu iney hanjen.²⁶ Be, bere gore gwaha inkeb Yesu belej wol henje, “Go al gobe mere girde hi al gago,” inyin.

²⁷ Be, Yesu belej bere goya mere ten hikeb komatmin yago goyen mulgan hen wañ yenerje diliñ fot yamin. Goyenbe al kura belej, “Da niñ nurde ha?” inen kurabe, “Danij bere ga mere irde ha?” inen gusunjan ma iramin.²⁸ Be, bere gobe fe fard fard kuwemin goyen gor po tubul tenbe mulgan hen taunde kujbe al momon yirdeb,²⁹ “Al kura ne mata ten himyen kurun goyen momon nirde pasi wor po hihi. Yenbe Mesaia wet kura niñ, wañ kennan!” inyin.³⁰ Irkeb mel go Yesu kinnin yen kwamini.

³¹ Goya goyenbe komatmin belej, “Rabai, binje ga kura nawa be,” inamin.³² Irkeb wol henje, “Nebe binjene yan goyen deñ go ma nurde hanj,” inyin.³³ Gwaha yinkeb komatmin yago goyen, “Al kura belej binje kura wet yawan una?” yenbe kadom gusunjan gird tiyamini.³⁴ Irkeb Yesu belej, “Nere binjebé nad nerke wamirin al gote dufay kenkela gama irdeb meten nuniy goyen ten tukun pasi ireñ gogo.”³⁵ Irdeb dende mere kurabe, ‘Gagasi sipte po henje sak naña hiyyen,’ yen hanjen. Goyenbe diliñ nañkenen Al kurunyen metenje binje ep hahan ga yennan. Binjebé yad yadi yertek hahan.³⁶ Al binje yade yadi yiryen al gobe meten tiyyen gote murunjem tiyyen. Binje yad yiryen gobe alya bereya Al Kurunja huginen hitek gasunje yukuyen go gwahade goyen. Gogab meten hard hard al goya binje yad yad al goya tumnjanje aman hirireñ.³⁷ Ningeb mere kura, ‘Al kura belej binje haryen. Irkeb al kura belej binje yade yadi yiryen,’ yitjin gobe fudinde yen nurde hime.³⁸ Nebe deñ belej binje ma hartin metenje gor niñ binje yawarnayin yen hulyan dirmiñ. Al hoyan

belen meten kurun po titin gote igineñbe den belej yade hanj gago,” inyin.

³⁹ Be, Samaria niñ alya bereya taun goyenter niñbe bere gore kun, “Al goreb ne mata ten himyen kurun goyen momon nirde pasi hihi,” inyin geb, Yesu niñ dufaymin sanjin iramin.⁴⁰ Ningeb mel gore wañje, “Nejya gar hinin,” inkeb yenza wawuñ irawa gor henj saba yirde hinhin.⁴¹ Irkeb al budam Yesu niñ dufaymin taren iramin.⁴² Irdeb bere goyen, “Hanjkapyä nejbe ge belej mere momon diraj goke dufayninjen yen ge tareñ irtin. Goyenpoga hanjkabe nindiken kirmiñininde wor po meremijn nurde fudinde wor po al gabe megen niñ alya bereya Yumulgan ten ten Al yen nurhet,” inamin.

Yesu belej doyan al kura gote urmiñ sope iryin

⁴³ Be, Yesu go gor henj wawuñ irawa hubu hekeb mel go yubul ten Galili nañare kuriñ.⁴⁴ Kun henjyabe Yesu belej yinjen ge yen, “Al Kurunyen mere basan marbe nañamde niñ mar belej palap ma yirde hanjen,” yirin.⁴⁵ Be, Galili niñ marbe Pasoba gabu kurun nature Yerusalem kuj gor Yesu mata ten hinjin goyen kenamin geb, yen wañ forok yekeb aman henj hoy irde gargar iramin.

⁴⁶ Yesube sopte po Galili nañra bana gon niñ taun kura Kana, fe gergen tigiri tike wain hirinje gor kuriñ. Gorbe nañra gote doyan al kurunje meten al kura gor hinjin. Goyenbe al gote urmiñbe Kapeneam taunde gor garbam buluñ po henj yamiñde firtinje po hinjin.⁴⁷ Doyan al gote Yesu go Yudia nañare mat Galili forok yihi mere momon go nurdeben yen hitte kuj urmiñ kamtek binde po hirin goyen wañ sope irwoñ yen eseñ mere iryin.⁴⁸ Irkeb Yesu belej wol henje, “Denje dulñen epte ma wor po dufaytin ne niñ sanjin irnayin. Mata tijen kurayen kurayen Al Kurun belej po ga yirteki goyen yenen gab ne niñ dufaytin tareñ irnayin,” inyin.⁴⁹ Irkeb al goreb, “Doyan al, urne kamyenkek geb, wake kure,” inyin.⁵⁰ Irkeb wol henje, “Urgebe iñin hiyyen. Go ma kamyen geb, iñin ge kwa,” inyin. Irkeb al gote Yesu yen mere goyen fudinde yenj nurde yamiñde kuriñ.⁵¹ Be, al go hako kuj hikeyabe meten marmin belej wañ belej keneñje, “Urgebe iñin hiyun!” inamin.⁵² Irkeb al goreb da nature wor po garbam go urmiñ tubul tiyuñ goke gusunjan yiryen. Irkeb, “Urgebe ki naña bul irde naña diliñ ukuren gwahade hekeya garbam tubul tiyuñ,” inamin.⁵³ Gwaha inkeb dirin gote nanin goyen Yesu belej, “Urgebe iñin hiyyen, go ma kamyen,” inyin mere gobe naña diliñ goyenter wor po ninuñ yen

bebek tiyyin. Irdeb yenya yaminde hanjen mar gobe tumjanj Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

⁵⁴ Be, Yesube Yudia nanjare mat Galili nanjare wañ mata tiñen sopte hoyaj kura iryin gobe gogo doyaj al gote urmij sope iryinj.

5

Yesu beleñ al garbam miñyan kura Betesida fe ala sijakde hinhin goyen sope iryinj

¹ Be, Yesube hinhin, irde nalu kura kuke gab Yuda marte gabu nalu kuruj kura forok yekeb Jerusalem kuriñ. ² Jerusalem biñde goñbe fe ala kura al po taltin Yuda marte mere mat Betesida inej hanjen goyen hinhin. Fe ala gobe hora koya kuruj tañ go milgu irtinje yame kura Sipsipyen Yame inej hanjen goyen bindere hinhin. Irde ya kawan yulyanjen kura siptesonjoñ goyen fe ala go siñakyan hinhan. ³⁻⁴ Gorbe al garbam miñyan karim ma wañ ya kawan bana goñ hinhan. Diliñ titminj, kahan nonbo hitinjyave uliñ kamtinj yagoya goyen budam wor po wañ gor hinhan.* ⁵ Be, al kura dama 38 gayen garbam hitinje po hiyen goyen wor gor hinhan. ⁶ Be, Yesu beleñ gor kun al goyen firtinje gwahade hike keneñbe al gobe sobamde po bulunjen gahade hiyen yenj nuriyin. Irdeb, "Igin hemewon yenj nurde ha we?" inyinj. ⁷ Irkeb garbam al goreb, "Doyan al, fe ugala tike al gore kura faraq nad fete nertek moñ. Ningeb hako ga kurke yenj kurut yenj himeket al hoyaj beleñ wa meheñ henj kurkuj hanjen," inyinj. ⁸ Irkeb Yesu beleñbe al goyen, "Huwarra. Huwarde gasunge sope irde ten kwa," inyinj. ⁹ Irkeb goyare po al gobe igin hirinj. Irdeb huwarde gasunjinj sope irde ten kuriñ.

Be, mata gobe Sabat nature forok yirinj. ¹⁰ Ningeb Yuda marte doyaj mar beleñ al iginj hirinj al goyen, "Sabat nature detge yade kun ja gobe Moseyen sabarebe utañ irtinj goyen ten hanj geb," inamij. ¹¹ Irkeb al gore wol henjbe, "Sope nira al goreb, 'Huwardebet detge ten kwa,' nina," yinyinj. ¹² Irkeb mel goreb, "Gobe ganur al beleñ wor po gwaha gina?" inenj gusunjanj iramiñ. ¹³ Goyenbe Yesube al buda kuruj bana goñ isal po uryin geb, al garbam miñyan iginj hirinj goreb al goyen yenj bebakken ma nuriyinj.

¹⁴ Be, kamebe Yesu beleñ Al Kurunyen ya balem bana gor al go keneñbe, "Ga nura ko. Igin hawañ geb, sopte mata buluj ma

tiyayinj. Mongó det buluj wor po girtek kura forok yen gunyen geb," inyinj. ¹⁵ Irkeb al gobe Yuda marte doyaj mar hitte kurjbe, "Yesu beleñ sope niruj," yinyinj.

¹⁶ Be, Yesu gob Sabat nature mata gwahade tiyyinj geb, Yuda marte doyaj mar beleñ buluj buluj iramiñ. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Adonebe meten titinje po hiyen. Gayenter wor meten teñ hi. Ningeb ne manaj gago meten teñ hime," yinyinj. ¹⁸ Gwaha yekeb mel Yuda marte doyaj mar goreb daha mat kura mayteke kami yenj kurut wor po yenj hinhan. Gobe Sabat naluyen saba ma gama irde hiyen goke po moñ. Al Kurun wor neya turjande, irde Adone nigen yenj hiyen goke manaj igin ma nurdeb gogo maynij ten hinhan.

¹⁹ Be, Yesu beleñ gahade wol hiriñ: "Fudinde dinenj hime. Urmijbe yingende sanjinje epte ma det kura iryenj. Nanij beleñ mata kura teñ hikeb Urmij wor goyen po teñ hi. Ningeb yenjbe Nanij beleñ mata kura teñ hike keneñbe goyen po teñ hiyen. ²⁰ Nanijbe Urmij goyen bubulkunjé wor po yenj nurdeb yenj mata teñ hiyen kuruj gob Urmij ikala irde pasi henj hiyen. Fudinde denjbe hanjka mata kenhaj gate fohek Al Kuruj beleñ Urmij ikala irkeb yenj beleñ kawan forok yiryeñ. Irkeb denjbe yenenjbe diltinj fot yenayin. ²¹ Nanij beleñ al kamtinje mat yisanj henj hiyen gwahade goyen po, Urmij wor al kura Al Kurunja huginenj henj henj goyen une yenjbe iginj ala po unyenj. ²² Irde Nanij yingenjbe al merem yanj ma yirde hiyen. Goyenpoga al merem yanj yird yird metenjbe Urmij haninje kirjin. ²³ Gogab al beleñ Nanij turuj irde hanjen gwahade goyen po Urmij wor turuj irde hinayinj. Al kura Al Kuruj Urmij ma turuj irde hiyenjbe ten kerke wayyinj al Nanij wor turuj ma irde hiyenj.

²⁴ "Fudinde wor po dinenj hime, al kura merene gayen nurde nad nerke katmirij al goke dufaymiñ tareñ iryenjbe yenjya huginenj henj henj goyen tenayinj. Irdeb yenj diliñde merem yanj ma henayinj. Go mar gobe huginenj kamde kamde mata goyen fole irde Al Kurunja huginenj henj henj mata goyen miñyan henayinj. ²⁵ Fudinde wor po dinenj hime, nalu kura forok yewenj tiya. Go nalu gobe gago forok yih. Ningeb Al Kuruj ma nurde unenjbe yenj diliñde al kamtinj yara hanjen mar goyen Al Kuruj Urmijde mere nurnayinj. Irde nurde yenj ge dufaymiñ tareñ irdeb yenjya huginenj hinayinj. ²⁶ Nanij yingenjbe al beleñ yenjya huginenj henj henj mata gote mij al. Gwahade goyen

* **5:3-4:** Asan hoyanjede gahade hi: 4 Irdeb gise hanjka Doyañ Al Kurunyen miyon beleñ fe biñde go kateñ fe korom irde hiyen. Ningeb miyonmij gore kateñ fe go korom irke al kura yenj wa solok yenj fe biñde kurkuyenjbe garbammiñ dahade gobe goya po hubu hiyenj.

po Urminj wor Nanij beleñ huginjəñ hej hen mata gote miñ al iryinj. ²⁷ Irdeb yenþe Al Urmin geb, alyen mata iginjya bulunjya pota yird yird sanjñ goyen manaj unyinj.

²⁸ “Be, al kamtin tumnajan Urminjde melak nurdeb meteminde mat huwarnayinj nalú go wanj hi geb, goyen goke hurkunkat ma tinayinj. ²⁹ Al mata iginj iginj ten hitij marbe huwarde Al Kurunjya huginjəñ hinayinj. Munaj al mata bulunj bulunj ten hitij marbe kamtinde mat huwarkeb merem yanj yiryenj. ³⁰ Nigen tarenjdebe epte ma daha wet kura tiyenj. Alyen mata iginjya bulunjya yineñ himyen gobe Al Kurunj beleñ al gobe gwahade ninke po gabe iginj ma bulunj yinenj himyen gogo. Nebe dufayner ma mata tenj himyen. Nad nerke wamirin al gote dufay po gama irde gwaha tenj himyen. Ningeb metenj tenj himyen gabe huwak geb,” yinyinj.

Al hoyaj wor Yesube ganuj goyen tagalamij

³¹ Be, Yesu beleñ sopte po gaha yinyinj: “Nebe nigen ge yen nebe al goyen yewenþe merene gobe fudinde monj yenayinj. ³² Goyenbe ne niñ hej mere tagalde hiyen al kura hi. Al gore ne niñ tagalde hiyen gobe fudinde yenj nurde hime. ³³ Denþe Yon Baptais beleñ ne niñ dahade kura yeke nurtek yenj al hulyanj yiranj. Irkeb yenj beleñ ne niñ mere fudinde dirunj. ³⁴ Nebe al beleñ ne niñ hej tagalwoñ yenj ma nurde hime. Goyenpoga Yon Baptais beleñ ne niñ hej tagalde hi goke momon dirde hime gobe denj beleñ ne niñ dufaytinj tarenj irkeb Al Kurunj beleñ dumulganj tiwoñ yenj nurdeb gago momoj dirde hime. ³⁵ Yonyen merebe hulsi kura melak hej agat urtiñ yara alyen dufay wuk irde hinjin. Irkeb denþe sobamde ma meremijn goke amajñ hej hinhan. ³⁶ Goyenbe metenj tenj himyen gabe Yon beleñ ne niñ hej tagalde hiyen gote fohek. Metenjne gabe Nanne beleñ gwaha tenj pasi irayinj nineñbe nunyinj. Ningeb metenjne gareb fudinde Nanne beleñ nad nerke wamirin goyen al yikala yirde hi. ³⁷ Irdeb Nanne nad nerke wamirin al gore wor yingenj mohonde ne niñ tagaltij hi. Goyenpoga denþe melak munj kura ma nurde, yenþe al gwahade yenj ma keneñ hanjen. ³⁸ Irde ne niñ dufaytinj sanjñ ma irde hanj geb, nad nerke wamirin al gote merebe bitinjde ma hi.

³⁹ “Be, Al Kurunyjen asanþe denj beleñ mali ma kapyanj hej hanjen. Kenkela kapyanj hetek gab goreb Al Kurunyja huginjəñ hitek gobe nende hiyyen yenj nurdeya kapyanj hej hanjen. Goyenbe asanj gobe ne niñ katij hanj. ⁴⁰ Ningeb ne hitte wanayinjbe Al Kurunjya huginjəñ hitek

goyen dende hewonj gega, ne hitte wañj wan niñ bada hej hanj.

⁴¹ “Nebe al beleñ turunj nirnañ yenj ma nurde hime. ⁴² Irde denj gayen al dahade yenj nurd dunenj hime. Bitij banabe Al Kurunj niñ fudinde wor po amanenj nurd nurdbe hubu wor po. ⁴³ Nebe Adone beleñ hulyanj nikre wanj tarenjinde metenj tenj himyen gega, denþe pel po nirdre hanj. Goyenbe al kura wanj yingenjde tarenjde po metenj tenj hikeb gargar irnayinj. ⁴⁴ Denþe kadtij beleñ turunj dird dird niñ po nurde hanjen. Gega Al Kurunj unkurenj gore turunj dird dird niñ munj kura ma nurde hanjen. Ningeb denj beleñ gwaha tenj hinayinjbe dahadem dufaytinj ne niñ sanjñ irnayinj? Epte monj geb.

⁴⁵ “Goyenbe ne beleñ Adone hitte merem yanj diryenj yenj ma nurnayinj. Merem yanj dirtek albe Mose geb. Denþe yenj ge hekkennurde hanjen gega, yenj gore po merem yanj diryenj geb. ⁴⁶ Yenj beleñ gab asanmjindebe ne niñ kayyinj. Ningeb denj gayen yenj ge fudinde hekkennurde hanjen manhan ne niñ dufaytinj tarenj irwonj. ⁴⁷ Goyenbe mere kayyinj goke dufaytinj tarenj ma irde hanj geb, daha matbe ne mere tenj hime gayen fudinde yenj nurnayinj? Epte monj,” yinyinj.

6

*Al 5,000 biñge paka yiryinj
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)*

¹ Be, go kamereb Yesube Galili nanjare kurinj. Kunþe Galili fe ala kurunj goyen siñja kurhan kurinj. Galili fe ala kurunj gote denem kurabe Taiberias. ² Be, al budam Yesu beleñ garbam mar sope yird yird mata tinenj karkuwaj forok yirke yenamij geb, yenj po gama irde kwamij. ³ Irkeb Yesu gob dugu dabayinjde kura gor hurkunþe komatminjya keperde usanj haminj. ⁴ Be, Yuda marte gabu nalu kurunj kura Pasoba goyen binde binde hej hinjin.

⁵ Be, Yesu gob al buda kurunj go yenj hitte po wanj hike yinyinj. Irdeb Filip goyen, “Beretbe damde kunj damu tenj yuntek?” inyinj. ⁶ Go inyinj gobe yingenjbe gwaha tiyenj yenj nurd nurd ga Filip goyen dulinj tujanj ure yenj gusunjanj iryinj. ⁷ Irkeb Filip beleñ wol henþe, “Al tumnajan beret munj kura netek gobe nenj bana al kura gagasi 8 gayen metenj tenj hora tiyyenj gore wor epte ma diryenj,” inyinj.

⁸ Gwaha yekeb komatminj kura Andru, Saimon Pita kulinj beleñ hardeb, ⁹ “Dirinj kura beret mukjenj siptesonjanj bali bilmlinj karka tenj palawa yara irtinj gore po yirtinj goya makaj dapnjä irrawaya minyanj bana gañ hi. Goyenbe go munj goreb al buda kurunj gayen daha yiryenj?” inyinj.

¹⁰ Irkeb Yesu beleş wol heŋbe, "Al buda ga yinke kepernanj," yinyin. Irkeb gorbe yamuj budam hinhande geb, goyan keperde tukaminj. Al gabu iramiŋ gobe 5,000 gwahade. ¹¹ Be, Yesu beleş beret muknej̄ siptesononj̄ go yade Al Kurun turunj irde al buda keperamij̄ mar goyen gale heŋ yunke nene ep naminj. Irde makaj̄ dapnja irawa goyen wor yade gwahade po yiryinj.

¹² Be, nene ep neke yenenbe Yesu beleş komatminj̄ goyen yinyin. "Beret ep nene yubul tahaŋ ga buda yirnaŋ. Kura muŋ yubul tike buluŋ ma henayinj," yinyinj. ¹³ Irkeb beret muknej̄ siptesononj̄ naminj̄ mar gore ep nene yubul tiyamij̄ goyen buda yirde tiri 12 gayen makij̄ yiramiŋ. ¹⁴ Be, al buda gobe Yesu beleş mata tinej̄ kurunj̄ goyen irke kenenbe, "Fudinde, al gabe Al Kurunyen mere basaŋ Al kame megen gar wayyenj̄ yiṭinj̄ al go goyenbe gago!" yaminj. ¹⁵ Goyenbe Yesube mel gore waŋ parsay irde yende Doyan Al Kurun irniŋ teŋ hike nurdeb gor matbe bal heŋ yen uŋkurenj̄ po dugure hurkuriŋ.

*Fe hende huwarde kurin
(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)*

¹⁶ Be, ḥumtuk ureŋ tikeb Yesuyen komatminj̄ yagobe dugu dabayinđe mat mulgaŋ henj Galili fe ala sinjare kurkaminj. ¹⁷ Irdeb gor mat Galili fe ala kurunj̄ goyen sinjare kurhan Kapeneam beleş kunnij̄ yen hakwa hende hurkuriŋ̄ kura hinhan. Gega Yesube mel goya ma kwamij. Be, hako kuŋ hikeyabe kidoma hiriŋ. ¹⁸ Irdeb menje kurunj̄ tike duba huwaryinj. ¹⁹ Be, mel gobe 5 ma 6 kilomita gwahade kwamij. Irkeb Yesu forok yenj̄ fe yuwaljen hende huwarde hakwa go tur po wayyinj. Waŋ hike kenenbe kafura wor po hamij. ²⁰ Goyenbe Yesu beleş, "Ne waŋ hime ge, kafura heŋ ma," yinyinj. ²¹ Irkeb amanj̄ hende Yesu faraŋ urke hakwa binđe hurkuriŋ. Irkeb gor kuniŋ yenj̄ kura hinhande gor bemel po forok yaminj.

²² Be, ferd fay uryinj goya goyenbe al buda fe ala sinjare kurhan Yesu beleş yubul tiyyinj marbe gor po hinhan. Mel gore hakwa gor ma hike kenenbe, "Kibe hakwa uŋkurenj̄ goyen po gar hinjin gobe Yesuyen komatminj̄ beleş ten kwaŋ. Gega Yesube yenj̄ tumnjanj̄ ma kwaŋ," yaminj. ²³ Be, Doyan Al Kurun beleş beret tenj Al Kurun turunj irde al buda go gale heŋ yunke naminj gasuŋ bindere gor Taiberias mat hakwa buda kura waŋ forok yaminj. Irkeb mel gore Yesube gor wet hi yenj̄ kuŋ naŋkenamij. ²⁴ Goyenbe hakwa bana goŋbe Yesu ma komatminj gwahade muŋ kura ma kenenbe Yesu niŋ naŋkinnij yen hakwa go hende Kapeneam kwamij.

Yesube Al Kurunya hugiŋej̄ heŋ heŋ gote saŋŋiŋ miŋyaj̄

²⁵ Be, al buda gobe fe ala goyen sinjare kurhan mat wanbe Yesu kenamij. Irdeb, "Rabai, daha naŋa gar wayan?" ineq gusunŋaj̄ iramiŋ. ²⁶ Irkeb wol heŋbe gaha yinyinj: "Fudinde wor po dinenj̄ hime, denbe mata tinej Al Kurun beleş po ga irtek goyen keneŋ miŋ bebak ma tenj̄ ne niŋ naŋkenenj̄ haŋ. Beret nene bitinj̄ makij̄ iranj̄ goke po teŋ ne niŋ naŋkenenj̄ haŋ. ²⁷ Megen niŋ biŋge buluŋ hetek goke ma metenj̄ teŋ hinayinj. Neme Al Kurunya hugiŋej̄ hitek biŋge goke po metenj̄ teŋ hinayinj. Biŋge gobe ne Al Urmij̄ gare dunenj. Biŋge goyen dunenj dunenj metenj̄ gobe Adone beleş basiŋa nirde nunyinj," yinyinj. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb, "Niŋgeb daha wor po teŋbe Al Kurun beleş metenj̄ goke nurde hi goyen titek?" ineq gusunŋaj̄ iramiŋ. ²⁹ Irkeb wol heŋbe, "Deŋ beleş Al Kurunyen metenj̄ titek gobe yenj̄ beleş teŋ kerke wayunj̄ al goke dufayint̄ tareŋ irnayinj gogo," yinyinj. ³⁰ Irkeb, "Gwahade kenem mata tinej dahade goyen irke keneŋ gabe ge niŋ dufayininj tareŋ irtek? Niŋgeb daha tiyayinj?" ³¹ Hakot wor po asininiŋ yago sawsawa naŋa bana hinhanj̄ yagobe biŋge 'mana' ineq hanjenj̄ goyen nene hinhan. Goyen goke Al Kurunyen asanđe, 'Al Kurunyen gasunđe niŋ biŋge yenj̄ beleş mel go yunke naminj,' gwahade katiŋ̄ hi," inaminj. ³² Gwaha inkeb Yesu beleş wol heŋbe, "Fudinde wor po dinenj̄ hime, Al Kurunyen gasunđe niŋ biŋge katke naminj gobe Mose beleş ma yunyinj. Biŋge yunyinj albe Adone geb. Irde gayenter wor biŋge fudinde dunenj hi al gobe Adone. ³³ Al Kurunyen gasunđe niŋ biŋgebe yenj̄ hitte mat katuŋ̄ al gogo. Yenj̄ beleş po gab alyā bereya megen haŋ kurun gayen Al Kurunya hugiŋej̄ heŋ heŋ goyen yunenj̄ hiyenj," yinyinj. ³⁴ Irkeb mel gore, "Doyan al, hanjka matbe biŋge goyen hugiŋej̄ hugiŋej̄ dunenj hayinj," inaminj.

³⁵ Irkeb wol heŋbe gaha yinyinj: "Nebe Al Kurunya hugiŋej̄ hitek biŋge fudinde go goyen. Niŋgeb al kura ne hitte waŋ dufaymij̄ ne niŋ saŋŋiŋ iryen al gobe biŋge ma kamde fe niŋ ma irde hiyenj̄ go gwahade goyen po Al Kurunya hugiŋej̄ heŋ heŋ tareŋ gobe hubu ma hiyyenj. ³⁶ Goyenbe dinhem gwahade po, denbe ne gayen nenenj̄ haŋ gega, dufayint̄ ne niŋ tareŋ ma yirde haŋ. ³⁷ Al tumnjanj̄ Nanne beleş ne niŋ nuntiŋ mar gobe ne hitte wanayinj. Irkeb al ne hitte wanayinj mar gobe kura muŋ takira ma tiyej. ³⁸ Nebe Al Kurun hitte mat katmirinj gobe dufayne gama irde metenj̄ tiye yenj̄ ma katmirinj. Gwahade yarabe nad nerke katmirinj al gote dufay po gama irde metenj̄ tiye yenj̄ kat-

mirinj. ³⁹ Ningeb ne niñ nuntiñ mar gobe uñkureñ muñ kura tubul timeke pel ma hiyyen. Gwaha irtijenbe nalu funanđe mel go tumñañ yisan heñ al gergeñ wor po yireñ. Go tiyen gobe nad nerke katmirinj al gote dufay geb, go po gama ireñ. ⁴⁰ Nanner dufaydebe al tumñañ diliñbe Urmiñ hende po irde yen ge po dufaymiñ tareñ irnayin marbe yenja hugiñen hinayin. Irkeb nalu funanjdebe ne beleñ mel go yisanj hewen,” yinyinj.

⁴¹ Be, Yesu beleñ yinjen ge yenj, “Nebe binje fudinde Al Kurunj hitte mat katmirinj,” yeke nurdeb Yuda mar gore Yesu niñ igin ma nurde siksksuk tiyaminj. ⁴² Irdeb, “Al gabe Yosep urmiñ Yesu moñ? Naniñya milinyabe nurde yunen hite. Goyenbe dahade ningeb yinjen ge yenj, ‘Nebe Al Kurunj hitte mat katmirinj,’ yen hi? Mere gobe kukuwanjen wor po!” yaminj.

⁴³ Irkeb Yesu beleñ, “Merene goke igin ma nurde siksksuk teñ hanj gobe bada henanj. ⁴⁴ Al kura yinjen epte ma ne hitte wanayin. Nanne nad nerke wamirinj al gore gab bul yirke ne hitte wanayin. Irkeb nalu funanjdebe go mar gobe ne beleñ kamtiñde mat yisanj hewen. ⁴⁵ Al Kurunyen mere basañ mar porofet buda beleñ asanje, ‘Al Kurunj beleñ mel goyen tumñañ saba yiryen,’ katij hi gwahade goyen po, al kura Adoner mere nurde sabamij bebak tinayin mar gobe tumñañ ne hitte wanayin. ⁴⁶ Al kura Nanne ma kintiñ. Goyenpoga ne yen hitte mat watinj al gare po ga kintiñ. ⁴⁷ Fudinde wor po dinez hime, al kura ne niñ dufaymiñ sanjinj irnayiñbe Al Kurunya hugiñen hinayin. ⁴⁸ Ningeb al beleñ nene Al Kurunya hugiñen hitek binje gobe ne gago. ⁴⁹ Asetinj yagobe sawsawa po kurunj nañja bana kuj henja binje ‘mana’ inen hanjen goyen nene hinhan gega, tumñañ kamamij. ⁵⁰ Goyenbe binje fudinde Al Kurun hitte mat kattij gobe gar hi. Al kura binje go niyyenbe Al Kurun diliñde al kamtiñ yara ma hiyyen. ⁵¹ Nebe al beleñ nen Al Kurunya hugiñen hitekde niñ binje Al Kurun hitte mat kattij goyen. Ningeb albe binje nene gabe tareñ hen hanjen gwahade goyen po, ne niñ dufaymiñ tareñ irnayin marbe Al Kurunya hugiñen hinayin. Binje gobe ne gago. Alya bereya megen hanj kurunj gayen Al Kurunya hugiñen hinayin goke teñ nigen gasonjne yunen,” yinyinj.

⁵² Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb Yuda mar goyen mere tiyyin goke tenje, “Al gab dadadem yinjen gasonj dunke netek?” yenbe yinjen bana gon bipti forok irde yinjen ulin kadom mohonde tiyaminj. ⁵³ Irkeb Yesu beleñ yinyinj. “Fudinde wor po dinez hime, ne Al Urmiñ gate gasonjneya darineya

ma nenayiñbe Al Kurunya hugiñen heñ heñ gobe epte ma dende hiyyen. ⁵⁴ Munan al kura gasonjneya darineya niyyen al gobe Al Kurunya hugiñen heñ heñ gobe yende hiyyen. Irkeb nalu funanjdebe al gobe isanj hewen. ⁵⁵ Gasonjnebe nene Al Kurunya hugiñen hitek binje wor po, irdeb darine wor nene Al Kurunya hugiñen hitek fe wor po go goyen. ⁵⁶ Ningeb al kura gasonjneya darineya niyyen al gobe neya hireñ. Irkeb ne wor yenja hireñ. ⁵⁷ Adone gwahader hitiñ al gore nad nerke megen gar katmirinj. Irde yende sanjinde ne wor hugiñen heñ heñ tareñjem yañ hime. Ningeb al kura gasonjne niyyen al gobe tareñjer Al Kurunya hugiñen hiriryen. ⁵⁸ Nebe binje Al Kurun hitte mat kattij go goyen. Asetinj yagobe binje ‘mana’ inen hanjen goyen nene hinhan gega, kuj kujbe kamamij. Goyenbe al kura ne binje yen hime gayen niyyen al gobe Al Kurunya hugiñen hiriryen,” yinyinj. ⁵⁹ Be, mere gabe Kapeneam taun bana Yuda marte gabu yare al saba yirde henja tiyyinj.

Yesuyen komatminj yago budam tubul ten kwamij

⁶⁰ Be, sabamij go nurdeb Yesuyen komatminj yago kura beleñ, “Saba gabe epte ma bebak titek, metejenj wor po. Ganuj beleñ epte nurde gama ireñ?” yaminj. ⁶¹ Irkeb Yesu go komatminj yago goyen yinjen ulin mere goke njagak yenj hike nurdeb, “Merene gare dufaytiñ haga ira? ⁶² Gwahade kenem kame ne Al Urmiñ gayen bikkenj hinhemde mulgañ hen hurkumeke neneñbe dahade nurnayin? ⁶³ Al Kurun diliñde al gerger ird ird gobe Holi Spirit beleñ po ga ireñ. Megen niñ marte sanjinde epte ma gwaha irnayin. Merene gayen al kura beleñ fudinde yen nuryenbe Holi Spirit beleñ al goyen Al Kurun diliñde gerger wor po ireñ. ⁶⁴ Goyenbe kuratiñ kurabé merene gayen fudinde yen ma nurde hanj,” yinyinj. Gwaha yinyinj gobe meteñmij miñ urde komatminj yawaryinjde mat po ganuj beleñ yen ge dufaymiñ tareñ ma irnayin, irde ganuj beleñ asogom haninde kiryen goyen kenkelä nurde hinhin geb, gogo yinyinj. ⁶⁵ Irdeb sopte yinyinj. “Kuratiñ kura beleñ merene pel irnayin goke tenje, ‘Al kura yinjen epte ma ne hitte wanayin, Nanner tareñde po ga ne hitte wanayin,’ dinhem gogo,” yinyinj.

⁶⁶ Be, mere go yirinjde matbe komatminj yago budambe gama ird ird niñ bada hamij. ⁶⁷ Irkeb Yesu beleñ komatminj 12 goyen, “Deñ manaj nubul tiniñ yen nurhañ?” yinen gusuñan yiriyinj. ⁶⁸ Irkeb Saimon Pita beleñ wol henje, “Doyan Al Kurunj, ge po ga al beleñ nurde Al Kurunya hugiñen hitek mереge yañ geb, gubul ten

ganuj hitte kutek? ⁶⁹ Irde gebe Al Wukken wor po Al Kurun hitte mat wayarin yen nurde dufayninin sanij irde hite, irde gebe fudinde al gwahade yen nurde gunej hite,” inyin. ⁷⁰ Irkeb Yesu belej wol henjbe, “Den komatne 12 gayenbe nigen po basina dirmen. Goyenpoga kuratin kurabe Satañen dufay gama irde hi geb!” yinyin. ⁷¹ Gobe Yudas, Saimon Iskariot urmij nin nurdeb gogo yirin. Yenjbe Yesuyen komatnij 12 bana hinhin gega, kamebe yen belej Yesu goyen asogom haniñde kiriyin.

7

Yesube gabu nalu kurunj kura “Ya Kawan Hen Hen” inej hanjen goke Yerusalem hurkuriñ

¹ Be, Yuda marte doyan mar Yudia nañare hanjen goreb Yesu mayniñ yen yen ge doyan henjhinhan. Ningeb Yesubu go nurdeb kamde kamde naluminje hako hinhin geb, Yudia nañra belej kutek ma iryin. Irkeb Galili nañra bana gon po hen kuñ hinhin. ² Goyenbe Yuda marte gabu nalu kurunj kura “Ya Kawan Hen Hen” inej hanjen goyen forok yetek binde herj hikreb ³ Yesu kulin yago belej, “Nañra ga tubul ten Yudia nañare kwa ko. Gogab mata tinen turñun yan wor po forok yirde hayen goyen gor nin komatge yago wor yennayin. ⁴ Al kura al budam belej nurd nunwoñ yen goya banare ma mata ten hiyen geb. Gebe mata tinen turñun yan forok yirde hayen geb, nañra kurunj gayen bana gebe al gwahade yen alya bereya yikalka yirde kuñ hainjin,” inamin. ⁵ Yesu kulin yago yingende wor yen ge dufaymin taren munj kura ma iramij geb, gogo gwaha inamin.

⁶ Goke tenjbe Yesu belej wol henjbe, “Gwaha tenj nañunebe hako geb. Munaj den hittebe nalu kurunj gabe igin ala po. ⁷ Megen niñ marbe epte ma den haram dirnayin. Goyenbe nebe yen mata ten haj gobe bulun ten haj yen huginen yinen himyen geb, goke igin ma nurd nunen haj. ⁸ Ningeb denjbe igin niñ gabu nalu kurunjde gor kunan ko. Nere kuñ kuñ nalu wor pobe hako geb, nañune forok yeke gab hurken,” yinyin. ⁹ Be, Yesu go gwaha yineñbe Galili gor po hinhin.

¹⁰ Irkeb kulin yagobe Yesu go gor po tubul tenjbe Yerusalem kwamin. Gega Yesu wor kame gab balmij hurkuriñ. ¹¹ Be, gabu nalu kurunj goyenter Yuda marte doyan mar belej yen ge nanjeneñbe, “Al gobe dare hi?” yen gusunjan henjhinhan.

¹² Be, Yerusalem al gabu iramij bana kurunj gob yen ge sisure tagaltin ala ten hinhin. Kura belejbe, “Yenjbe al igin,” yekeb, kura belej, “Mon, yen belej al usi yirde hi,” yen hinhin. ¹³ Goyenbe Yuda

marte doyan mar goke kafura henjbe al kura belej Yesu niñ munj kura kawan ma hut yen hinhin.

Yesu belej gabu nalu kurunjde gor al saba yiryij

¹⁴ Be, gabu nalu kurunj goyen kun kahalte hewen tenj hikeyabe Yesu gob Al Kurunyen ya balem koya milgu irtij bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunde gor hurkunbe al saba yiryij. ¹⁵ Irkeb Yuda mar belej nurde hurkunkat tenjbe, “Al gabe saba munj kura ma titinj gega, dufay kurunj gabe dare niñ tiyun?” yamij.

¹⁶ Irkeb meremiñ go nurdeb Yesu belej wol henjbe, “Saba tenj hime gabe nere mon. Saba gabe nad nerke wamirinj al goyen hitte mat wañ hi. ¹⁷ Al kura Al Kurunyen dufay gama ire yen nuryen al gobe saba tenj hime gayen Al Kurunj hitte mat wañ hi ma nigen dufayde mere tenj hime goyen bebak tiyyen. ¹⁸ Al kura yinjen dufayminde mere tenj hiyen al gobe al belej turunj nirnañ yen gwaha tenj hiyen. Goyenbe al kura metenje tiyayin yen hulyan iryin al goyen turunj irnañ yen metej tenj hiyen al gobe al fudinde, usi mijmon. ¹⁹ Den belej saba taren gama irde hanjen gobe Mose belej dunyin. Goyenbe denj kurunj gayen saba goyen kenkela ma gama irde han. Gega danij mununnij tenj haj?” yinyin.

²⁰ Gwaha yinkeb al buda gor gabu iramij goreb, “Al kura muguneñ ma tenj hi geb, danij gwaha yaha? Gebe unjurate yan,” inamin. ²¹ Irkeb wol henjbe, “Nebe Sabat nature kura mata tinen turñun yan unjkuren forok irmin. Irkeb goke hurkunkat tiyan. ²² Goyenbe denj wor Mose belej urtin yago guba yen yunnayin yirin goyen gama irtek yenjbe Sabat nature metenj tenj hanjen. (Guba yenj yen mata gobe Mose belej ma miñ uryin. Asetinj yago mehenjde hinhin gore miñ uramij.) ²³ Ningeb dirij kura gote guba yen yen nalu goyen Sabat nature forok yekeb Sabat nalu go yen bada ma henj hanjen. Irde Sabat nature bulun titih yen ma nurde hanjen. Ningeb ne wor al kura Sabat nature sope irmeke igin wor po hiyun gega, danij bitinj ar nirde han? ²⁴ Ningeb denjbe al kura matamij sinjare niñ goyen po keneñ goke ma tagal unnayin. Gwaha titjenjbe al gore mata tenj hi gote miñ kenkela bebak tenjya ga gobe igin ma bulun innayin,” yinyin.

Yesube Mesaia?

²⁵ Be, mere gwahade yeke nurdeb Yerusalem niñ mar kura belej, “Al gabe nende doyan mar belej mayniñ yen kurut yen haj al go goyen mon? ²⁶ Al gabe kawan po mere tenj hi. Goyenbe mel gore daha wet kura ma inen haj. Ningeb doyan mar wor yenjbe Mesaia yen nurde haj wet?

²⁷ Goyenbe nejbe al gabe gor niñ yen nurde hite. Gega Mesaia wayyeñbe gor kura mat waya yen ma po nurtek,” yamin.

²⁸ Be, mel gore gwaha yekeb ya koya milgu irtin bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunje gor po Yesu gore al saba yirde henyabe kuware, “Derjbe fudinde ne gayen kenkela nurd nunen hanj? Irde gor mat wayuñ yen nurde hanj? Moñ, denjbe go ma nurd nunen hanj geb. Nebe dufayner ma gar wamirinj. Adone belen nad nerke wamirinj. Matamiñbe fudinde wor po. Goyenbe denjbe go ma nurde uneñ hanj. ²⁹ Goyenpoga nebe yen belen nad nerke wamirin geb, kenkela nurde uneñ hime,” yinyin.

³⁰ Be, Yesu belen go yirin munj goke tenjbe teñ maynin tiyaminj. Gega mayke kamtek nalube hako hinhin geb, mayniñ yen kurut yaminj gega, kura munj sisaj ma uramij. ³¹ Goyenbe al buda bana gonjbe al budam Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irtin hinhan. Ninjeb mel goreb, “Mesaia hoyan damiñ belen wanjbe al gare mata tinen karkuwaj forok yirde hi goyen fole irde budam po iryen? Epte moñ!” yaminj.

³² Be, Farisi mar gobe al belen mere gwahade terj sisu balgarat terj hike nuramij. Irdeb Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marte karkuwajmiña Farisi maryä hitte kwamij. Kukeb yen belen, “Danij al go teñ ma wayhan?” yinen gusunjanj yiraminj. ³³ Irkeb ya balem gote doyan mar belen wol henjbe, “Al kura belen yen mere igin po teñ hi gwahade kura ma teñ hiyien,” yinaminj. ³⁴ Irkeb Farisi mar goreb, “Deñ wor al gore usi dirde bitinj yawara?” yinaminj. ³⁵ Irdeb, “Doyan maryä Farisi maryä kura dufaymiñ al goke tareñ irke yenan? Hubu wor po geb!” ³⁶ Al buda Moseyen saba kenkela ma nurde hanj mar goreb gogo gama irde hanj. Go mar gobe Al Kurunjen bearar bana po hinayinj,” yaminj.

³⁷ Irdeb Nikodemus belen huwardeb, “Nende sabarebe al kura merem yan irtek yenjbe al gote mere wor wor nurde gab merem yan irnayinj yitiñ moñ?” yinen gusunjanj yiriyinj. Nikodemusbe Farisi mar al gega, hakot yen belen kujñ Yesu kenen sabamiñ nuryinj al go goyen. ³⁸ Be, Nikodemus belen gwaha yinkeb mel gore wol henjbe, “Ge manaj Galili niñ al? Al Kurunjyen mere kenkela kenayinj. Irde gab Al Kurunjyen mere basañ al kura Galili bana mat ma wayyeñ yitiñ goyen bebak tiyayinj,” inaminj.

³⁹ Be, gabu nalu kurunj goyen kujñ kujñ nalu funañ gobe Yuda mar belen nalu kurunj yen nurde hanjen. Be, nalu go forok yekeb Yesu belen huwardeb kuware gaha yinyinj: “Al kura fe niñ irkeb ne hitte wanj fe niyyenj. ⁴⁰ Ninjeb al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryenbe Al Kurunjyen asanđe katin gwahade goyen po, Al Kurunjya huginenj henj matare niñ fe gore binđe mat marde wanj hiyienj,” yinyinj. ⁴¹ Be, Yesu belen fe kahanyanj merem tiyyinj gobe kame al kura yen ge dufaymiñ tareñ irnayinj marbe Holi Spirit tenayinj yen gogo yirinj. Gega goyenterbe Yesu goyen Al Kurunj hitte ma mulgañ henj hurkun denjem

turnunj yan goyen go ma tiriñde hinhin geb, Holi Spiritbe kateñ miñmonj.

⁴² Be, meremin go nurdeb al kura belen, “Fudinde, al gabe kame wayyeñ yitiñ Al Kurunjyen mere basañ Al go goyen gago,” yaminj. ⁴³ Irkeb kura belenbe, “Yenjbe Mesaia,” yaminj. Goyenbe kura belen, “Moñ, Mesaiae Galili nañare mat ma wayyen geb. ⁴⁴ Al Kurunjyen asanđebe Mesaiae Dewityen minde mat forok yiyyenj, irde Dewit hinhin taunde Bethlehem gor kawan hiyyenj yitiñ moñ?” yaminj ⁴⁵ Be, Yesu niñ tenjbe al buda goyen kurabe Yesu niñ hekeb kurabe Yesu asogo iraminj. ⁴⁶ Kura belen Yesu go teñ mayninj yen kurut yaminj gega, sisaj ma po uramij.

Yuda marte doyan marbe Yesu niñ dufaymiñ sanjñ ma iraminj

⁴⁷ Be, ya balem doyan irde hanjen mar go Yesu fere tiniñ yen kwamij gega, walip yen nurdeb mulgañ henj Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marte karkuwajmiña Farisi maryä hitte kwamij. Kukeb yen belen, “Danij al go teñ ma wayhan?” yinen gusunjanj yiraminj. ⁴⁸ Irkeb ya balem gote doyan mar belen wol henjbe, “Al kura belen yen mere igin po teñ hi gwahade kura ma teñ hiyien,” yinaminj. ⁴⁹ Irkeb Farisi mar goreb, “Deñ wor al gore usi dirde bitinj yawara?” yinaminj. ⁵⁰⁻⁵¹ Irkeb Farisi mar al gega, hakot yen belen kujñ Yesu kenen sabamiñ nuryinj al go goyen. ⁵² Be, Nikodemus belen gwaha yinkeb mel gore wol henjbe, “Ge manaj Galili niñ al? Al Kurunjyen mere kenkela kenayinj. Irde gab Al Kurunjyen mere basañ al kura Galili bana mat ma wayyeñ yitiñ goyen bebak tiyayinj,” inaminj.

[⁵³ Be, Jerusalem gabu iraminj marbe buryenbe tiyuñmiñ tiyuñmiñ kwamij.

8

¹ Goyenbe Yesube Olip donđondje hurkuriñ.

Bere mata buluñ miñyanj kura Yesu hitte tawayamij

² Be, fay urkeb sopte Al Kurunjyen ya balemde kurinj. Irkeb al budam wanj kalyanj keramij. Irkeb keperde saba yiryinj. ³ Be, Moseyen saba maryä Farisi maryä belen bere uñ yan kura goyen

al hoyanya duwan teñ hike keneñbe teñ wayamin. Tawakeb bere gob gabu iramij goyen diliñ mar huwaryinj. ⁴ Irkeb mel goreb, "Tisa, bere gabe uñ minyañ gega, al hoyanya duwan teñ hike kenhet. ⁵ Moseyen sabarebe bere gahade gab horare gasa yirke kamnayinj yitinj hi. Munan gebe gokeb daha yawayinj?" inen gusunyanj iramij. ⁶ Gusunyanj gwahade iramij gobe Yesu beleñ daha wet kura yekeb meremijn gore po bul irde merem yanj irninj yenjbe gusunyanj gwahade iramij gogo. Goyenbe Yesu gob urgunj kañ hanij po megen mere kura kañ hinhin. ⁷ Irkeb mel gore wol henj henj ge pakku irke huwardeb yinyinj. "Deñ bana gayen al kura mata buluñ minjmoj wor po hi kenen gab yenj wa meheñ henj horare mayyenj," yinyinj. ⁸ Irdeb sopte urgunj kañ megen mere kañ hinhin.

⁹ Be, mere go nuramij marbe yunkureñ yunkureñ siksuk irde kuj hinhan. Par-guwak wa meheñ hamij. Kuj kujbe Yesuya bere goya po gor hinaryum. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ huwardeb, "Bere, al buda gar gobe damde hanj? Al kura merem yanj ma gira?" yinyinj. ¹¹ Irkeb bere goreb, "Gwaha, doyan al, hubu po," yinyinj. Irkeb Yesu beleñ, "Be, ne wor merem yanj ma gireñ geb, kwa ko. Irdeb mata buluñ sopte ma tiyyinj," yinyinj.]*

Yesube hulsi

¹² Be, kame Yesu gob al saba yirdeb, "Nebe alya beryea Al Kurunj yikala yird yird hulsi. Ningeb al kura ne gama niryenjbe mata bulunyen kidoma bana ma kuj hiyenj. Irde Al Kurunja hugineñ henj henj gote hulsi goyen tiyyen," yinyinj. ¹³ Irkeb Farisi mar beleñ iner teñbe, "Mere ten ha gobe giçen ge po teñ yenj ha. Ningeb merege kurunj gobe muñ minjmoj geb, al kura beleñ fudinde yenj ma nuryenj," inamij. ¹⁴ Irkeb wol henjbe, "Nebe gor mat wamirinj, irde gor kwenj yenj nurde hime. Ningeb nigenj ge mere teñ hime gayenbe muñ manaj mere teñ hime. Goyenbe deñbe ne gayen gor mat wamirinj, irde gor kwenj yenj hime gobe muñ kura ma nurde hanj. ¹⁵ Deñbe megen niñ alyen dufayde po merem yanj nirde hanj. Gega nebe dende matare al muñ kura merem yanj ma irde himyen. ¹⁶ Munan ne beleñ al kura merem yanj yireñ mar gobe ne nunjkureñ ma yireñ. Nanne hulyan nirke wamirinj al goya har geb, mel goyen merem yanj yireñ mata gobe mata huwak wor po. ¹⁷ Dende saba tareñdebe mere kura fudinde henj henj ninjbe al irawa beleñ mere goyen sanjñ irkeb mere gobe fudinde yenj nurnayinj yenj katinj hi. ¹⁸ Ningeb nebe nigenj ge mere teñ

himyen, irde Adone nad nerke wamirinj al gore wor ne yenj hime gwahade po yenj hi," yinyinj. ¹⁹ Irkeb mel gore, "Adogebe dare hi?" inen gusunyanj iramij. Irkeb, "Deñbe neya Adoneyab go ma nurde dunej hanj. Ne nurd nunenj hanj manhan Adone wor nurde unwoñ," yinyinj. ²⁰ Saba gabe Al Kurunjen ya balem bana Al Kurun galak ird ird gasuñ bindere gor henj al saba yiryinj. Goyenbe yenj mayke kamtek nalube hako geb, al kura wañ teñ miñmonj.

²¹ Be, sopte po Yesu beleñ, "Nebe kweñ Irke ne niñ nañkennayinj. Irdeb mata buluñ bana po henj kamnayinj. Goyenbe ne kweñde gorbe deñ epte ma kunayinj," yinyinj. ²² Be, Yesu mere tiyyinj goyen Yuda mar beleñ nurdeb, "Al gab yingen temeyen tiya? Gwahade ningeb gogo, 'Ne kweñde gorbe deñ epte ma kunayinj,' yenj hi?" yenj yingenj uliñ kadom gusunyanj gird tiyamiñ. ²³ Goyenbe Yesu beleñ tebañ yinyinj. "Deñbe megen gar niñ mar gega, nebe gwahade moj. Deñbe megen gar niñ mata gama irde hanj gega, nebe Al Kurun hire gor niñ mata gama irde hime. ²⁴ Deñbe mata buluñtiñ bana gonj po henj kamnayinj dinhem gobe fudinde wor po dinhem. Ningeb nebe al gwahade yenj dinenj himyen go goyen fudinde yenj ma nurnayinjbe mata buluñtiñ bana gonj po henj kamnayinj," yinyinj. ²⁵ Irkeb mel goreb, "Gebe ganuñ al wor po?" inen gusunyanj iramij. Irkeb wol henjbe, "Nebe al gwahade yenj mehenjde mat wor po dinenj himyen al go goyen. ²⁶ Nebe mere misij budam goke denj gayen merem yanj dirtek hime. Goyenbe nad nerke wamirinj al gobe matamijbe fudinde geb, nebe al gore nineñ hiyen go po megen niñ mar kurunj gayen momonj yirde hime," yinyinj.

²⁷ Be, mel gobe Yesu beleñ Naniñ ge mere dirde hi yenj ma bebak tiyamiñ. ²⁸ Gwahade ningeb Yesu beleñ, "Ne Al Ur-mij gayen deñ beleñ kuruse hende nisanj henj mununke kammeke gab nebe al gwahade dinenj himyen goyen goke bitij bak yiyyenj. Irdeb nebe dufayner ma mere teñbe Nanne beleñ saba nirde hi goyen po tagalde himyen goyen goke bebak tinayinj. ²⁹ Nad nerke wamirinj al gobe neya har. Nebe yenj amanenj nuryenj mat po mata teñ himyen geb, nubul ma teñ hiyenj," yinyinj. ³⁰ Be, al budam meremij nuramij mar gobe Yesu niñ dufaymij tareñ iramij.

Yesuya Abrahamya

³¹ Be, Yuda mar kura yenj ge dufaymij tareñ irhet yamiñ mar goyen Yesu beleñ, "Sabane gayen kerjekla tanarnayinjbe komatne wor po henayinj. ³² Irde gab mere fudinde goyen nurnayinj. Irke mere

* **8:11:** Asañ hoyanjdebe 7:53-8:11 gobe ma hi.

fudinde nurnayin gore gab mata bulun bana mat dad siňa diryen,” yinyiň. ³³ Irkeb mel gore wol henbe, “Nenje Abrahamyen asem yago. Irde al kurat yufuk bana hej meten murungem moň ma teň hitiň. Ningeb daha yihiim yeňbe megen niň kanduk bana ma hinayin dinen ha?” inaminiň. ³⁴ Irkeb wol henbe, “Fudinde wor po dinen hime, al kura mata bulun tiyyen gobe mata bulun yufukde gor po hej gote kanduk po teň hiyen. ³⁵ Be, al kura al kurate yufukde hej murungem moň meten teň unen hiyen al gobe hugijeň hitek gasun minjmon hiyyen. Goyenbe doyan alminj gote urningeň hugijeň naninya hirireň. ³⁶ Ningeb ne Al Urmiň gare mata buluntiň yad siňa yirde dawarmeket fudinde wor po denje mata bulun bana ma wor po hinayin. ³⁷ Denje Abrahamyen asem yago yen nurde dunen hime. Goyenbe bitiň bana gobe mata bulun beleň po makin hitiň geb, merene nertek ma han. Ningeb mununniň teň hanj gogo. ³⁸ Nebe Nanne beleň mata nikala nirke yenen himyen goyen po momon dirde hime. Munan denjebe nantij beleň mere dirke nurdeb goyen po teň hanj,” yinyiň. ³⁹ Irkeb mel goreb, “Abrahambe adoninin,” inaminiň. Irkeb, “Denje Abraham dirneň weň manhan yen mata teň hinhin goyen po teň hiwon. ⁴⁰ Nebe mere fudinde Al Kurun hitte mat nurmin goyen po momon dirde himyen. Goyenpoga denjebe goke mununniň teň hanj. Abrahambe mata gwahade kura ma teň hinhin. ⁴¹ Ningeb denjebe adotij beleň mata teň hiyen goyen po teň hanj,” yinyiň. Irkeb mel gore iňgň ma nurdeb, “Nenje totpa dirin moň. Adonininbe Al Kurun unkuren gogo po,” inaminiň. ⁴² Irkeb Yesu beleň, “Nebe Al Kurun hitte mat wamirin hime geb, nantijbe fudinde Al Kurun manhan ne nin amanjen nurde hiwon. Nebe dufayner ma wamirin, yen beleň nad nerke wamirin. ⁴³ Denjebe merene epte ma nertek geb, gogo merene miň bebak ma teň hanj. ⁴⁴ Denjebe adotij Satanyen dirneň weň. Irdeb adotinde dufay bulun goyen po gama irde mata titek po dirde hi. Yenbe mata fudinde munj kura biň bana ma hi geb, miňde mat wor po al gasa yirke kamde kamde al hiriň. Yenbe usi al, irde usi mere gote miň al. ⁴⁵ Ningeb mere fudinde dinen hime gega, ne nin hekken ma nurde hanj. ⁴⁶ Den bana gayen ganuj al kura beleň mata bulun gwahade tiyan ninyen? Nebe mere fudinde teň hime gega, daniň ne nin hekken ma nurde hanj? ⁴⁷ Al kura Al Kurunyenbe meremin nurde hiyen. Ningeb denjebe Al Kurunyen mon geb, Al Kurunyen mere ma nurde hanj gogo,” yinyiň.

⁴⁸ Be, Yesu beleň gwaha yinkeb Yuda mar gore wol henbe, “Gebe Samaria niň

al, ungura beleň ketal gurtiň gintek gobe fudinde wor po gintek,” inaminiň. ⁴⁹ Irkeb wol henbe, “Nebe ungura ma ketal nurtiň hime. Nebe Adone turuň irde himekeb den beleňbe son hej ne ma turuň nirde hanj. ⁵⁰ Nebe deňne turuň yan ird ird niň ma nurde hime. Goyenbe deňne turuň yan irtæk albe unkuren hi. Ningeb merem yan nirde hanj gobe yen hanuňde kereň. ⁵¹ Fudinde wor po dinen hime, al kura merene gama iryenbe go ma kamyen,” yinyiň.

⁵² Be, Yuda mar gobe Yesu mere tiyyiň goyen nurdeb, “Haňkab gebe ungura ketal gurtiň ha yen nurde gunhet. Abrahambe kamyiň, irde Al Kurunyen mere basaň mar manan kamaminiň. Gega gebe, ‘Al kura merene gama iryenbe go ma kamyen,’ yen ha? ⁵³ Abrahamya Al Kurunyen mere basaň maryabe kamaminiň. Munan ge gayenbe yen folek? Al dahade go goyenbe ge gago?” inaminiň. ⁵⁴ Irkeb wol henbe, “Denje turuň yan iryenbe miň minjmon hiyyen. Goyenbe Nanne deň beleň Al Kurunyinin yen hanj al gore deňne turuň yan irde hi geb. ⁵⁵ Denjebe yen ma nurd unen hanj gega, nebe nurde unen hime. Irdebe ne beleň al goyen ma nurde unen hime yewerjebe ne wor deň yara usi al heweň. Goyenbe nebe nurde uryenbe meremin gama irde himyen. ⁵⁶ Asetiň Abrahambe ne megen gar wan wan nalı goyen kenmewon yen nuryiň. Irdeb keneňbe amanj wor po hiriň,” yinyiň. ⁵⁷ Irkeb mel goreb, “Ge gayen damage 50 ma hej hi gega, Abraham kenarin?” inaminiň. ⁵⁸ Irkeb wol henbe, “Fudinde wor po dinen hime, Abraham forok ma yirinya nebe hinhem!” yinyiň. ⁵⁹ Gwaha yinkeb mel gore hora yadeb maynij tiyaminiň. Irkeb bana kunje Al Kurunyen ya balem goyen tubul teň hoyanđde kuriň.

9

Al diliň titmiň kura sope iryiň

¹ Be, Yesu gob beleň kuiň henjabe al kura milij beleň diliň titmiň gwahade po kawan kirtiň goyen kinyiň. ² Irkeb komatmiň beleň, “Rabai, ganuj beleň mata bulun tiyyiň? Al gare ma milij nanij beleň tiyaryum geb, gago gwahade po kawan hiriň?” inaminiň. ³ Irkeb wol henbe, “Diliň titmiň gobe yingende mata bulun ma miliniňa naniňyat mata bulun beleň ma iryiň. Gobe Al Kurunyen sanjiň yen hitte kawan forok yiyen yenbe gwahade po kawan hiriň. ⁴ Munan nerje naňa hikeya po nad nerke wamirin al gote meten teň hitek. Mongo kidoma hekeb epte ma meten titek geb. ⁵ Nebe megen gar hime nature gabe alyá bereya Al Kurun yikala yird yird hulsi geb,” yinyiň.

⁶ Be, gwaha yineŋbe mulowore meyaj tenbe tigiri tike woŋa hekeb teŋ al gote diliŋde sam iryin. ⁷ Gwaha irdeb, “Kuŋ Siloam fe alare delge hala,” inyinj. (Siloam gote minjbe Teŋ Kerke Kutinj.) Irkeb al gobe kuŋ fete gor diliŋ haldebe diliŋ wuk yeke naŋkenjebe mulgaŋ hen wayinj. ⁸ Irkeb tiyuŋmide niŋ maryā hakot diliŋ titmiŋ hen kaŋaŋ teŋ hike keneŋ hitin mar goreb gusunjaŋ haminj. “Al gabe belen keperde kaŋaŋ teŋ hiyen al go goyen moŋ?” yaminj. ⁹ Irdeb al kura belen, “Al diliŋ titmiŋ gar go goyen,” yekeb kura belenbe, “Moŋ, yen moŋ. Al kura yen yara po be,” yaminj. Goyenbe al goreb, “Nebe yen hanj al goyen,” inyinj. ¹⁰ Irkeb mel goreb, “Daha matbe iŋiŋ hen gogo naŋkenha?” inaminj. ¹¹ Irkeb, “Al Yesu ineŋ hanjen al go gore woŋa irde delne sam yira. Irdeb, ‘Kuŋ Siloam fe alare hala,’ ninkeb kuŋ haldebe gago naŋkenhem,” inyinj. ¹² Gwaha yinkeb, “Al gobe dare hi?” inen gusunjaŋ irkeb, “Go ma nurde hime,” inyinj.

¹³ Be, mel gore al goyen teŋ Farisi mar hitte tukamij. ¹⁴ Be, Yesu belen mulowo meyaj irde tigiri teŋ gore po al diliŋ titmiŋ goyen sope iryinj nalu gobe Sabat nalu. ¹⁵ Ningeb Farisi mar wor yen beļen dahan mat diliŋ iŋiŋ heke nankinyinj goke gusunjaŋ iramij. Irkeb, “Yen beļen woŋa teŋ delner sam irke kuŋ fete delne haldebe naŋkenhem,” inyinj. ¹⁶ Irkeb Farisi mar kura belen, “Al gobe Sabat nature niŋ mata ma gama ira geb, yenbe Al Kurunj hitte mat ma watinj geb,” yaminj. Goyenbe kura belenbe, “Gwahade kenem mata buluŋ al beļenbe dahadem mata tiŋeŋ turunj yan Al Kurunj belen po ga yirtek goyen yirde hi?” yineŋ gusunjaŋ haminj. Be, mel gobe gwaha teŋ yinjeng uliŋ kadom mohonde tiyaminj. ¹⁷ Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋ funaŋbe al diliŋ iŋiŋ hirinj al goyen gusunjaŋ iramij. “Delge sope ira al gobe ganun yen nurde ha?” inaminj. Irkeb al goreb, “Yenbe Al Kurunjyin mere basan al geb,” inyinj.

¹⁸ Be, Yuda marte doyan marbe al diliŋ titmiŋ gega sope irke naŋkinyinj goyen fudinde yen ma nuramij. Irdeb milinjya naniŋya niŋ keya hekey wayaryum. ¹⁹ Wakeb, “Al gayenbe urtirinj? Irde yenbe diliŋ titmiŋ gwahade po kawaj hirinj yen haryen go goyen? Goyenbe dahade ningeb hanjkabe naŋkenen hi?” yineŋ gusunjaŋ yiramij. ²⁰ Irkeb al gote naniŋya milinjya beļen wol henjbe, “Gabe urdere. Irdeb diliŋ titmiŋ gwahade po kawaj hirinj gobe nurde har.” ²¹ Goyenbe dahan mat naŋkena, irde ganun beļen sope ira gobe ma nurde har. Yenbe parguwak geb, yinjeng momoj diryen geb, gusunjaŋ irnaŋ” yinaryum. ²² Be, Yuda marte doyan mar gobe bikkenj mere sege irdeb, “Al kura Yesube Mesaia

yekeb takira titek. Irkeb gabu yaniniŋde epte ma wanayinj,” yen mere mayamiŋ. Ningeb naniŋya milinjya go mere goyen nuraryumde geb, doyan mar goke kafura henjbe, ²³ “Yinjeng gusunjaŋ irnaŋ. Yenbe parguwak geb,” yinaryum gogo.

²⁴ Be, sopte al diliŋ titmiŋ go inke wayinj. Irkeb, “Delge sope ira al gobe mata buluŋ al yen nurde uneŋ hite. Ningeb al go denjem turunj yan irtinjbe Al Kurunj denjem turunj yan ira ko,” inaminj. ²⁵ Irkeb wol henjbe, “Al gobe mata buluŋ al ma gwahade moŋ gobe ma nurhem. Goyenpoga nebe delne titmiŋ hinhem gega, gago naŋkenhem go po ga nurde hime,” inyinj. ²⁶ Gwaha yinkeb mel goreb, “Daha dahan gira? Daha mat delge sope irke naŋkenha?” inen gusunjaŋ iramij. ²⁷ Irkeb wol henjbe, “Nebe bikkenj momoj dirhem gega, merene ma nurhaŋ. Gega danj sopte nurniŋ teŋ hanj? Den manan yende komatmin hinin yen teŋ hanj?” inyinj. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb sukal irde, “Ge po gab al gote komatmiŋ! Nenbe Moseyen komat geb!” ²⁹ Mosebe Al Kurunj belen mere iryin gobe nurde hite. Goyenbe al gobe gor kura mat wayuŋ yen ma po nurde uneŋ hite,” yaminj. ³⁰ Irkeb wol henjbe, “Be, den beļen al gobe gor kura mat wayuŋ yen ma nurde hite yen hanj gobe kukuwamjenj wor po. Gega nebe al gore sope nirke gago naŋkenen hime. ³¹ Al Kurunjbe mata buluŋ marte merebe go ma wol henj yunen hiyen. Munaŋ Al Kurunj palap irde dufaymj gama irde hanj mar gote merebe nurde wol henj hiyen yen nurde hityen. ³² Irde al kura al diliŋ titmiŋ gwahade po kawaj hitinj goyen sope irke naŋkintiŋ baranjen kura ma po nurde hityen. ³³ Sope nira al gobe Al Kurunj hitte mat ma wayuŋ manhan det kura ma irwoŋ,” inyinj. ³⁴ Gwaha yinkeb mel goreb wol henjbe, “Gebe mata buluŋ bana po kawaj henj kuŋ kurunj hawanj. Ningeb danj ge gahade gare saba direŋ teŋ hal!” inenbe gabu yamiŋde mat huginenj takira tiyaminj.

³⁵ Be, Yesu gob al diliŋ titmiŋ goyen Yuda marte doyan mar beļen takira tiyaminj gote mere momoj nuryinj. Irdeb al goyen keneŋbe, “Ge gayen Al Urmij niŋ dufayge tarenj irha?” inyinj. ³⁶ Irkeb al goreb, “Doyan al, yenbe al ganun? Momoj nira. Irkeb yen ge dufayne tarenj ireŋ,” inyinj. ³⁷ Irkeb Yesu beļen wol henjbe, “Al gobe bikkenj kenha. Fudinde wor po, al gobe mere girde hime al ne gago po geb,” inyinj. ³⁸ Irkeb al goreb, “Doyan Al Kurunj, ge niŋ dufayne sanjih irhem,” inenbe dokolhoŋ yuguluj teŋ turun iryinj. ³⁹ Irkeb, “Nebe al iŋiŋya bulunyā pota yird yird niŋ megen gar wamirinj. Gogab ne niŋ dufaymj tareŋ irnayinj marbe diliŋ titmiŋ gega naŋkinyenj

go gwahade Al Kurunyen dufay keñkela bebak tinayin. Munaq al kura harhok nunnayin marbe al kura dilin titmiñ yara Al Kurunyen dufay epte ma bebak tinayin,” inyinj. ⁴⁰ Irkeb Farisi mar kura yenya hinhan gore nurdeb, “Gebe neñ gayen wor diltin titmiñ dineñ ha?” inamij. ⁴¹ Irkeb wol heñbe, “Denje dindiken ge yen, ‘Dilnin titmiñ geb, Al Kurunyen mere keneñ bebak ma teñ hite,’ yen han manhan Al Kurun beleñ mata buluñ mar ma dinwoñ. Goyenbe dindiken, ‘Nenje dilnin titmiñ moñ, igin Al Kurunyen mere keneñ bebak teñ hite,’ yen han geb, bikken Mata buluñ bana han yen deneñ hime,” yinyinj.

10

Sipsipya doyan alminjya

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineñ hime, al kura sipsip niñ koya kirtinj goyen yamemde mat ma wañ koya go nandu urde hurkuyen al gobe kawe marya al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem yade hanjen marya geb. ² Goyenbe sipsip doyan al wor pobe sipsip koya gote yamere mat wañ hurkuyen. ³ Irkeb sipsip koya gote yame doyan irde hi al goreb yame felgde unyen. Irkeb hurkuñ sipsipmij goyen deñe yurke tumjanj wakeb bul yirde siñare yukuyen. ⁴ Be, sipsipmij yingende go po yade siñare yukanjbe yinjeng wa mehen heñ kuj heñja mere yirde hiyen. Irkeb melak nurde hanjen geb, yen po gama irnayin. ⁵ Goyenbe al tinenjbe epte ma wor po gama irnayin. Fudinde, sipsip gobe al tinenj gote melak ma nurde hanjen geb, keneñ yilwa irde busaharnayin,” yinyinj.

⁶ Be, Yesube maya mere gwaha mat yiryinj gega, sabamiñ nurde hinhan marbe goke dineñ hi yeñ ma bebak tiyamij. ⁷ Ninjeb Yesu gore sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineñ hime, nebe sipsip niñ koya kirtinj gote yame. ⁸ Ninjeb al kura asogo nirde neñ wa neñ wa teñ hanjen mar kurun gobe kawe marya al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem yade hanjen marya geb, sipsip gore meremij ma nurañ. ⁹ Nebe yame yara. Ninjeb al kura ne hitte mat wañ Al Kurun hire gor hurkuyenje det kura beleñ epte ma buluñ iryen. Al gobe sipsip beleñ koya biñde hurkuñ usaj heñ siñare katenj yamuñ nene hanjen go gwahade goyen iginj po hiyen. ¹⁰ Kawa albe sipsip kawa teñ gasa yirde buluñ buluñ yireñ yen wañ hiyen. Goyenpoga nebe merene nurde han mar gob Al Kurunja hugiñen heñ heñ goyen yuneñ. Irkeb mel gobe Al Kurunja hugiñen hinayinj goyenbe iginj wor po hinayinj.

¹¹ “Be, nebe sipsip doyan al iginj. Sipsip doyan al iginjbe sipsipmij ge teñ yinjeng kamde kamde ninj ma nurde hiyen. Igij kamyenj. ¹² Goyenbe al damu irke ga sipsip doyan yirde hiyen al gobe sipsip gote miñ al moñ. Ninjeb kulu duwi kura wake keneñbe sipsip goyen gor po okohom yubul teñ busaharyen. Irkeb kulu duwi beleñ sipsip goyen yisike burgagaw kernayinj. ¹³ Al gobe damu irke hora ninj po nurde sipsip doyan yirde hiyenj geb, sipsip goke ma nurde busaharyen.

¹⁴⁻¹⁵ “Be, nebe sipsip doyan al iginj. Nanne beleñ nurd nunenj hi, irkeb ne wor nud uneñ hime. Gwahade goyen po, nebe sipsipne nurde yunenj hime, irke sipsipne wor nurd nunenj hanj. Irde sipsipnen teñ kame yenjbe iginj kamenj. ¹⁶ Nebe sipsipne hoyanj manañ hanj. Gobe koya bana gor ma hanj. Goyenbe go manañ yawarenj. Yen manañ melakne nurnayinj. Irde sipsip koya bana hanj goya tumjanj hike doyan yird al manañ ne nunjkurenj po henj.

¹⁷ “Nebe kame sopte huwareñ yen nurdeb Nanner alya bereya goke teñ kamenj. Ninjeb Nannebe goke teñ ne gayen bubulkunjé wor po yeñ nurde nunenj hi. ¹⁸ Al kura beleñ tareñmijde epte ma mununke kamenj. Nebe alya bereya goke kame yenjbe iginj kamenj, irde sopte huware yenjbe iginj huwareñ. Go tiyen gobe Adone beleñ gwaha tiyyinj ninyinj geb, gogo tiyenj,” yinyinj.

¹⁹ Be, mere tiyyinj goyen nurdeb Yuda mar beleñ sopte yinjeng ulin kadom monhonde tiyamij. ²⁰ Al budambe, “Al gabe uñgura ketal urtiñ geb, kukuwa wor po! Ninjeb danij meremij nurde hanj?” yamij. ²¹ Goyenbe kurabe, “Meremijbe uñgura ketal urtiñ al beleñ mere titiñ yara moñ. Uñgurabe al diliñ titmiñ iginj sope iryenj? Epte moñ geb,” yamij.

Yuda mar tumjanj Yesu asogo iramiñ

²² Be, kuj kuj gabu nalu kuruñ kura “Ya Balem Al Kurun Untek” inen hanjen goyen Yerusalem forok yiriñ. Goyenterbe naña uysuñ wor po heñ heñ nalu.* ²³ Be, Yesube Al Kurunyen ya balem bana ya kawan yulyaŋen kura Solomonyen Paranda inen hanjen bana goyan kuj hinjin. ²⁴ Irkeb Yuda mar beleñ wañ Yesu kalyaq kerdeb, “Daha naña gab nebe al gwahade yen bebak dirkeb kukuwannej ma nurtek? Gebe Mesaiia kenem bebak po dirayinj,” inamij.

²⁵ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Nebe momoj dirmij gega, merene goyen fudinde yenj ma nurde hanj. Mata tinenj turunj yan ne beleñ Nanner sanjinde forok yirde himyen goreb nebe al gwahade yen dikala

* **10:22:** Naña uysuñ wor po heñ heñ nalu gobe ais katenj hiyen geb, anutayen mere matbe “winta” yen hanjen.

dirde hanj. ²⁶ Goyenbe deñbe nere sipsip mon geb, merene fudinde yen ma nurde hanj. ²⁷ Nere sipsipbe melakne nurde gama nirde hanj. Ne wor sipsip go nurd yuneñ hime. ²⁸ Nebe Al Kurunyu huginen hej hej goyen yen yuneñ himyen. Ningeb go ma po bulun henayin. Irdeb al kura beleñ hanner mat epte ma sipsipne kura goran niryen. ²⁹ Nanne beleñ alyá bereyamij sipsip yara goyen ne nuntinj. Yenbe tareñmin kurun wor po. Ningeb sipsip goyen yen doyan yirde hiyende mat epte ma al kura beleñ goran niryen. ³⁰ Neya Adoneyabe uñkureñ po geb,” yinyin.

³¹ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb mel gore sopte hora yadeb mayniñ tiyamiñ. ³² Goyenbe Yesu beleñ yinyin. “Nebe meten igin wor po forok yirde duneñ himyen. Gega meten igin damiñ goyen goke igin ma nurde mununnin teñ hanj?” yinyin.

³³ Irkeb mel gore wol henjbe, “Neñje mata tiñej forok yirde hayen goyen goke ma mugunnin teñ hite. Goyenbe gebe al neñ yara po gore, ‘Nebe Al Kurunj,’ yen ha gobe Al Kurunj sukal irde ha geb, goke mugunnin teñ hite,” inamiñ.

³⁴ Irkeb wol henjbe, “Dende sabarebe Al Kurunj beleñ Israel marte doyan mar kura turun yirde, ‘Deñbe nigen yara,’ gwaha yitiñ goyen kapyarja ma henj hanjen? ³⁵ Al Kurunj beleñ meremij yuniñ mar goyen, ‘Deñbe nigen yara,’ yinyin. Al Kurunyen asanje niñ merebe fudinde wor po epte ma usi yetek. ³⁶ Nebe Adone beleñ basinja nirde nad nerke megen gar wamirin. Ningeb nebe Israel marte doyan mar kura Al Kurunj beleñ, ‘Deñbe nigen yara,’ yinyin mar gote folek. Gega dahade ningeb nebe Al Kurunj Urmij yemeket deñ beleñ Al Kurunj sukal irha minhan? ³⁷ Ne beleñ Adoner meten ma teñ himeke nenenbe dufaytin ne niñ tareñ ma irnayin. ³⁸ Goyenbe gwaha teñ hime kenem ne niñ hekkenj nurnayin. Gega gwaha teñ teñmiñ meteñkenem mata tiñej turñuj yan forok yirde himyen go po yeneñbe fudinde yen nurnayin. Gogab Adonebe neya hike, nebe yenja har goyen bebak tinayin. Irde yenja neyabe uñkureñ po yen nurnayin,” yinyin. ³⁹ Be, meremij goke mel gore sopte teñ mayniñ tiyamiñ. Gega isal po uryin.

⁴⁰ Be, gor matbe Yodan fe siña kurhan hañkypyä Yon beleñ al baptais yirde hinhin beleñ goñ kuriñ. Irdeb goñ hinhin. ⁴¹ Irkeb al budam yen hitte wayamij. Irdeb, “Yonbe mata tiñej turñuj yan kurayen kurayen ma forok uryin. Goyenbe yen beleñ al gake tagalde hinhin gobe fudinde wor po,” yamin. ⁴² Irdeb go gasunje gobe al budam yen ge dufaymij sanjñ iramij.

11

Lasarus kamyij

¹ Be, al kura deñem Lasarus goyen garbam buluñ po hiriñ. Yenbe Betani tiyuñde niñ al. Betani gobe Mariaya babam Martayat tiyuñ. ² Maria gobe he fimiñ hamij kusamij gore po Doyan Al Kurunyen kahandañ wogorde tonaj yuwalnej beleñ po utma tiyyin bere go goyen. Be, kulinj Lasarusbe garbam uryin. ³ Ningeb ire babamya goreb Yesu niñ keya henjbe, “Doyan Al Kurunj, kadge amanenj wor po nurde unen hayen al gobe garbam hihi,” yaryum. ⁴ Irkeb Yesu gobe mere go nurde, “Garbam goreb Lasarus mayke kamyen. Goyenbe huginen ma kamyen. Al Kurunj deñem turñuj yan ird ird niñ garbam go forok yiyuñ. Irde ne Al Urmij gayen al beleñ Lasarus hitte mata forok ireñ goyen keneñbe deñne turñuj yan irnayin,” uryin. ⁵ Yesube Martaya hayminja kulinj Lasarusya niñ amanenj wor po nurde yuneñ hinhin. ⁶ Goyenbe Lasarus garbam hirinj mere momonjbe nuryin gega, hindinde gor po sopte wawuñ irawa firyin.

⁷ Irde gab komatmin yago goyen, “Mulgaj hej Yudia nañare kuniñ,” yinyin. ⁸ Irkeb komatmin beleñ inamiñ. “Goyenbe Rabai, gorbe Yuda mar beleñ horare soñ mugunañ go. Gega sopte mulgaj hej gor kweñ teñ ha?” inamiñ. ⁹ Gwaha inkeb yen kamtek nalube hako geb, go ma mununnayin yineñbe maya mere mat gaha yinyin: “Wampot mat wawuñbanā nañä kurkuyen go kahal banabe awa 12 hanjen. Ningeb nañä temeyde hikeyabe albe igin dawet keñkela yennayin geb, al kura beleñyañ kun henja epte ma kukuhuk uryen. ¹⁰ Goyenbe wawuñbe kidoma geb, beleñ kun henjbe takten mayyen,” yinyin.

¹¹ Be, gwaha yineñbe sopte po, “Kadniniñ Lasarusbe ferde hi ningeb, ne beleñ kuñbe isajñ heweñ tihim,” yinyin. ¹² Irkeb komatmin beleñ wol henjbe, “Doyan Al Kurunj, yenbe dulin ferde hi gob igin hiyyen,” inamiñ. ¹³ Goyenbe Yesube Lasarus goyen kamyij goke yinyin. Gega komatminbe fudinde ferd ferd niñ dinenj hi yen nramij. ¹⁴ Be, mel gore gwahade nramij geb, Yesu beleñ kawan po yinyin. “Lasarusbe kamun. ¹⁵ Goyenbe ne beleñ yen hitte mata kura forok irmeke keneñbe ne niñ dufaytin tareñ irnayin yenbe gogo Lasarus hitte aranenj ma kumiñ goke amanenj nurhem. Goyenbe hañkabe wake yen hitte kuniñ,” yinyin. ¹⁶ Irkeb komatmin kura Tomas, deñem kurabe Didimus gore diñuj hoyan yinyin. “Nen manan tumjanj kuniñ. Gogab yenja tumjanj kamtek geb,” yinyin.

¹⁷ Be, Yesu go Betani forok yirinj. Irdeb, "Lasarusbe bikkeñ gote yeren horabok mete bana mete tiyan," yeke nuryinj. ¹⁸ Betani mat Yerusalembe 3 kilomita gwahade po, gisaw wor po moj. ¹⁹ Ningeb Yuda mar budam beleñ ire babamya gote kulinj kamyinj goke kujñ biñ yurum yirnij yen wayamiñ.

²⁰ Be, Marta go Yesu wan hinhin mere momoj go nurdeb kujñ belen tupi tiye yen kuriñ. Goyenbe Mariabe yare hinhin. ²¹ Be, Marta beleñ kujñ Yesu keneñbe, "Doyan Al Kurunj, ge gar hinhan manhan kolnebe go ma kamwoñ. ²² Goyenbe hanjka gayen wor det kurañ Al Kurunj gusunjañ irkeb gunyen yen nurde hime," inyinj. ²³ Irkeb Yesu beleñ, "Kolgebe sopte huwaryenj," inyinj. ²⁴ Irkeb Marta beleñ wol heñbe, "Nalu funanje al kamtiñ huward huward naturebe yen mananj sopte huwaryenj gob nurde hime," inyinj. ²⁵ Irkeb, "Al kamtiñde mat huwarnayinj, irde Al Kurunja hugineñ hinayinj gote minj albe ne gago. Ningeb al kura ne nin dufayminj tarenj irtinj kamyenj gobe sopte huwaryenj. ²⁶ Irde al dufayminj ne nin sanjinj irde Al Kurunja hugineñ hinayinj marbe Al Kurunj diliñde al kamtiñ ma hinayinj. Ga ginhem gayen fudinde yen nurde ha?" inyinj. ²⁷ Gwaha inkeb Marta beleñ, "Gwaha, Doyan Al Kurunj, gebe fudinde wor po Mesaia, Al Kurunj Urmij megen gar wayyenj yitiñ al go goyen yen nurde hime," inyinj. ²⁸ Gwaha inenjbe mulgañ henj kujñ hayminj Maria muñj po hoy irdeb, "Tisabe waya. Irde ge nin gusunjañ henj hi," inyinj. ²⁹ Irkeb Maria gob arañ po huwarde Yesu hitte kuriñ.

³⁰ Be, Yesu gobe tiyuñde ma forok yirinj. Martaya mere tiyaryumde gor po hinhin. ³¹ Be, Yuda mar yare gor henj Maria biñ yurum irde hinhan mar goyen Maria beleñ bemel po huwarde kat kuke keneñbe bembare kujñ esen wet kujñ hi yenjbe gama irde kwaminj. ³² Be, Maria gobe kujñ Yesu hinhinde gor forok yen keneñbe kahanj minde kateñ dokolhon yugulun tenjbe, "Doyan Al Kurunj, ge gar hinhan manhan gob kolnebe go ma kamwoñ," inyinj. ³³ Be, Mariaya Yuda mar yen gama irde wayamiñ morya goyen tumjanj esen hike Yesu beleñ yeneñbe Yesu wor biñde mat mel goke bunijenj wor po nurde biñ kanduk hirinj. ³⁴ Irdeb, "Dare mete tiyan?" yineñ gusunjañ yirinj. Irkeb mel gore wol heñbe, "Doyan Al Kurunj, wake kunij. Irde ga kena," inamij. ³⁵ Be, Yesu go diliñ fininj katyinj. ³⁶ Irkeb Yuda mar goreb, "Go kennanj, Lasarus niñ amanenj wor po nurde hiyen geb gogo esa," yaminj. ³⁷ Goyenbe al kura beleñ, "Yenjbe al diliñ titmiñ sope irke

nañkinunj. Gega Lasarusbe daniñ ma sope irke gogo kamunj?" yaminj.

Lasarus kamtiñde mat isan hiriñ

³⁸ Be, Yesu go sopte po bunijenj wor po nurde bembare kuriñ. Bemba gobe horabok, irdeb hora kurun kura kanj kanj irde yamem goyen tatiñ hinhin. ³⁹ Be, Yesu beleñ, "Hora ga teñ siña irnañ," yinyinj. Irkeb al kamtiñ gote babam Marta beleñ, "Goyenbe, Doyan Al Kurunj, kolne hakwambe bembare bana hike wawuñ sipte hihi geb hamij bulun hihi," inyinj. ⁴⁰ Gwaha inkeb, "Dufayge ne niñ taren irayinbe Al Kurunyen tarenj turunj yan goyen kenayinj ma ginhem?" inyinj. ⁴¹ Irkeb mel goreb hora kurun goyen teñ siña iramini. Irkeb Yesu beleñ kotañ kanbe, "Ado, merene nurha goke iginj wor po nudr gunhem. ⁴² Nebe merene hugineñ nurde hayen goyen nurde himyen. Goyenbe al gar harde hanj gake tenjbe gago ginenj hime. Gogab nebe ge beleñ nad nerke wamirin goyen fudinde yenj nurnayinj," yirinj. ⁴³ Gwaha yenjbe Yesu go uguj po, "Lasarus, siñare kata," inyinj. ⁴⁴ Irkeb al kamtiñ gobe haninjya kahajya amil beleñ po bili irde kimij mala titiñ goyen siñare katyinj. Irkeb Yesu beleñ, "Bembare niñ amil go hol irde unenjbe tubul tike kwi," yinyinj.

Yesu mayke kami yen mere sege iramini

⁴⁵ Be, Yuda mar budam Maria kinnij yen wayamiñ mar goyen Yesu mata tiyyinj goyen keneñbe yenj ge dufayminj sanjinj iramini. ⁴⁶ Goyenbe kuraminiñ Farisi mar hitte kujneñ Yesu mata tiyyinj goyen momoj yiramini. ⁴⁷ Irkeb Al Kurunj dolonj ird ird mata doyaj mar pris buda gote karkuwajniñ Farisi marya beleñ mere sege irniñ yen Yuda marte doyaj mar hoy yiramini. Hoy yirke wakeb, "Be, neñjbe daha titek? Al gabe mata tinenj turunj yan wor po forok yirde hi. ⁴⁸ Al gayen tubul titeke gwahade po teñ hiyenj gobe al tumjanj yenj ge dufayminj sanjinj irniñ tahañ. Irkeb Roma gabman beleñ wanjbe nende Al Kurunyen ya balemya alya bereya tumjanj gwamunj yurnayinj geb," yaminj. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb pris buda gote karkuwajniñ bana goj kura denembe Kaiatas goreb tareñ po, "Denjbe det kura ma wor po nurde hanj. Nañjaninjya nen almemya tumjanj bulun hetek gobe iginj moj. Ningeb al unküren gare po kamyenj gab kanduk kurunj goyen kentek moj," yinyinj. Kaiatas gobe Yesu hinhin goyenter pris marte kurumjiñ henj metenj teñ hiyen al.

⁵¹ Be, Kaiatas gore mere tiyyinj gobe mali dufayminde ma mere tiyyinj. Yenjbe dama goyenter pris buda gote kurumjiñ henj metenj teñ hinhin geb, Yesu goyen Yuda mar niñ teñ kamyenj yenjbe gogo mata kame

forok yetek goke tagalyin. ⁵² Irde Yuda mar munj po moŋ, Al Kurunyen dirjen weŋ hoyanje hoyanje hanj wor yawan tumjan gabu yirde uŋkuren po iryen goke ten kamyen goyen wor tagalyin. ⁵³ Ningeb gor matbe mel gobe Yesu daha mat kura mayteke kamyen yen belen nin naŋkenen hinhin.

⁵⁴ Ningeb Yesube goke teŋbe Yuda mar diliŋyŋ ma kuŋ hinhan. Gwaha titjenbe yubul teŋ sawsawa naŋa bindere tiyuŋ kura Efraim ineq hanjende komatminya kuŋbe gor hinhan.

⁵⁵ Be, Yuda marte gabu nalu kurunj kura Pasoba goyen binde binde heŋ hinhan. Irkeb al budam Pasoba nalu ma forok yekeya uliŋ wuk yird yird mata titek yenbe Yerusalem hurkuŋ hinhan. ⁵⁶ Irkeb Yuda marte doyan marbe Yesu niŋ hugineŋ naŋkenen hinhan. Irdeb yŋgeŋ uliŋ kadom gusunjan gird teŋbe, "Dahade nurde hanj? Pasoba gabu nature gayen ma po wayyen yen nurde hanj?" yamin. ⁵⁷ Goyenbe pris buda gote karkuwaŋminya Farisi marya beleŋbe al momoj yiramiŋ. "Al kura Yesu goyen gor hi yenj nurdeb waŋ momoj dirkeb kuŋ teŋ fere titek," yinamiŋ.

12

*Maria beleŋ he fimiŋ hamij kusamuŋ goyen Yesu kahanjde wogoryiŋ
(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)*

¹ Be, Pasoba nalu goyen nalu 6 po heŋ gab forok yetek hekeb Yesu go Lasarusyen tiyuŋ Betani kuŋ forok yirin. Lasarusbe kamtiŋde mat Yesu beleŋ isaj hirin al go goyen. ² Be, gorbe Yesu niŋ teŋ biŋge kaŋbe Marta beleŋ biŋge go gale heŋ hinhan. Goya goyenbe Lasarusbe biŋge nininj yen gor gabu iramiŋ mar goyen biŋge nen nen gasunđe keperde hinhan. ³ Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe Maria beleŋ nat he fimiŋ hamij kusamuŋ wor po, irde damumbe hende wor po goyen tawanje tumjan po Yesu kahanjde wogordeb tonaj yuwaljen beleŋ po utma tiyyiŋ. Irkeb he fimiŋ wok iryin gote hamij igiŋ munj gore po ya go ep iryin.

⁴ Goyenbe Yesuyen komatmin kura Yudas Iskariot beleŋ Maria mata tiyyiŋ goke igiŋ ma nuryin. Al gobe kame Yesu goyen asogo haninđe kiryin al go goyen. ⁵ Be, al goreb, "Nat he fimiŋ gabe al kura dama uŋkuren meten teŋ hora tiyyen go goya turjande. Ningeb det fimiŋ ga damu tikeb gote murunjem teŋ al bunjen yuntewoŋ," yirin. ⁶ Goyenbe Yudasbe al bunjen goke wor po ma nurde hinhan. Yenbe kawe al geb, gogo gwaha mat mere tiyyiŋ. Yenbe Yesuya komatminya gote hora doyan irde

hiyen al gega, hanjayer hanjayer hora go kawemde nene hiyen. ⁷ Be, Yudas go gwaha yekeb Yesu beleŋ wol henbe, "Tubul tinan. Yen beleŋ hanjka det fimiŋ hamij igiŋ munj go teŋ gwaha nira gobe kame mete nird nird ge sam nirnayin goke gitik ter teŋ ge gwaha nira. ⁸ Al bunjenbe denja hugineŋ hinayin. Goyenpoga nebe denja hugineŋ ma hitek geb," yinyiŋ.

⁹ Be, goya goyenbe Yuda mar buda kurunj beleŋ Yesu go ya goyenter hi yen nurdeb wayamiŋ. Goyenbe Yesu yen ge po moŋ, Lasarus kamtiŋde mat huwaryin goyen manan kinninj yen wayamiŋ. ¹⁰⁻¹¹ Yuda mar budam Lasarus go kenenbe Yesu hitte kun dufayimj yen ge tareŋ irde hinhan. Ningeb pris buda gote karkuwaŋminj beleŋ Lasarus manan mayteke kami yen mere sege iramiŋ.

*Mesaiä Yerusalem kuriŋ
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)*

¹² Be, ferd fay urkeb al buda kurunj Pasoba gabu nalu kurunj goke Yerusalem wayamiŋ mar gore Yesube Yerusalem kuŋ hinhan goyen mere momojmij nuramiŋ. ¹³ Irdeb patila yuwaljen yufuŋ teŋ yad kunbe tupi teŋ waninj yenbe kuware gaha yamiŋ:

"Al Kurunj turun irniŋ ko!

Doyan Al Kurunyen denjemde waŋ hi al gobe Al Kurunj beleŋ guram irde sanjir iryen!

Israel marte Doyan Al Kurunbe Al Kurunj beleŋ guram iryenj" yamiŋ. *Tikit 118:25-26*

¹⁴ Be, Yesu go Al Kurunyen asanđe katinj gwahade po, donki fonjen kura kenenbe go hende kipiryiŋ. Mata tiyyiŋ goke teŋ asanđe katinbe gahade:

¹⁵ "Deŋ Saion taunde niŋ mar, kafura ma henayin.

Doyan Al Kuruntiŋ kurunj donki fonjen hende wan hi go kennanj," yitiŋ hi. *Sekaraia 9:9*

¹⁶ Goyenbe hanjapyabe mata goyen goke komatminj yagobe bebak ma tiyamiŋ. Goyenbe kame Yesu go Al Kurunj hitte mulgan heŋ hurkuŋ deŋe turunj yan tiriŋ kamere gab Yesu mata tiyyiŋ goke Al Kurunyen asanđe katin hi goyen bebak tiyamiŋ. Irde al buda kurunj gore yen ge mata tiyamiŋ go wor gwahade po katin hi goyen go bebak tiyamiŋ.

¹⁷ Be, al buda Yesuya hikeya Lasarus kamyin goyen yen beleŋ yeke horabok metere mat huwaryin go kenamij mar gore gote mere momoj tagalde tukamiŋ. ¹⁸ Irkeb al budam wor po mata tinen turunj yan forok iryin goyen nuramiŋ geb, kuŋ tupi timj yen kwamiŋ. ¹⁹ Ningeb go

yenerjbe Farisi mar go yingen uliq mere teñbe, "Ga kennan! Al buda kurun gabe dubul ten yen po gama irde pasi hinij tahanj geb!" yamin.

Yesube kamyen goke tagalyin

²⁰ Be, Pasoba gabu nature Al Kurun dolon irnij yen Yerusalem hurkamij mar bana gonbe Grik mar manaj hinhan. ²¹ Mel gore Galili nañj bana niñ taun kura Bet-saida niñ al Filip hitte wayaminj. Wanbe, "Nenjbe Yesu kinnij wor po yen nurde hite," inaminj. ²² Irkeb Filip beleñ Andru hitte kuñ momoj iringin. Irkeb Andruya Fil-ipya tumjanje kuñ Yesu momoj iraryum. ²³ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Ne Al Ur-min gayen denje turunj yan tetek nalube gago forok yih. ²⁴ Fudinde wor po dinnej hime, wit bilminjbe megeñ bana kurkuñ gabe kawan hej iginen paya hiyyen. Munanç gwaha ma tiyyenþe paya ma hiyyen. ²⁵ Al kura yingen ge po nurde hi al gobe Al Kurunyä ma hiriryen. Munaj al kura megen gar henja yingen ge ma nurde Al Kurun niñ po nurde hi al gobe yenja huginenj hiriryen. ²⁶ Al kura ne niñ metej teñ hime yenj nurde hi albe merene po gama irde hiyen. Irdeb ne henjde gorbe metej alne wor gor hiyen. Adonebe ne niñ metej teñ hiyen al goyen turun iringin.

²⁷ "Be, bener kandukqejen wor po nurhem geb, daha yewen? 'Ado, ulner kanduk forok yewenj tiya go faraj nurke ma kenenj,' ineq? Moñ, nebe kanduk goyen go po teweñ yen wamirin geb. ²⁸ Ado, denjgebe turunj yan hewoj yen nurde hime," iringin. Irkeb nañkinde mat al melak kura, "Deñnebe bikken turunj yan irminj, irde sopte gwaha ireñ," gwahade forok iringin. ²⁹ Irkeb al buda gor hinhan go mere goyen nurdeb, "Daga mere tiya," yaminj. Munanç kurabe, "Al Kurunyä miyon beleñ mere ira," yamin. ³⁰ Irkeb Yesu beleñ, "Mere forok yih gabe den ge teñ forok yih. Ne niñ moñ geb. ³¹ Be, Al Kurun beleñ megen niñ alya bereya merem yan yirtek nalube hanjä gago. Irdeb megen gar niñ doyan al Satanbe takira timeke taren miñmoñ hewenj tiya. ³² Goyenbe ne kuruse hende nade nisan heke gab alya bereya megen hanjä kurun gayen niñje hitte yawayenj," yinyin. ³³ Gwaha yinyin gobe kame mata dahade mat kamyenj goyen yikala yire yenjbe gogo yinyinj. ³⁴ Irkeb al buda gore, "Nenjbe Moseyen sabarebe Mesaiaibe huginenj hiyen yeke nurde hityen. Goyenbe dahade ninjgeb, 'Al Urminjbe he hende kamyenj,' yenj ha? Al Urminj gobe ganuj?" yenj hitem po gusunqon iraminj. ³⁵ Irkeb Yesube mel goya sobamde ma hiyenj goke maya mere mat wol henjbe, "Hulsibe denjya ulyanje ma hiyenj. Niñgeb

hulsi hiya gayenter po kun hinayinj. Henjga moñ kidoma aw duren tiya geb. Al kura kidoma bana kuñ hiyenj al gobe gor kuñ hime yenj ma po nurdeya kuñ hiyenj. ³⁶ Hulsi goyen denjya hikeyabe yenj ge dufaytin taren iringinj. Gogab denjbe hulsi bana hej mata iñgin tenj tenj mar henayinj," yinyinj. Be, Yesu go meremij pasi irdeb al buda go yubul tenj kuñjbe nennak yenj bana kurinj.

Yuda marbe Yesu pel irtek po hamin

³⁷ Be, Yesube mata tinej turunj yan goyen Yuda mar dilinjaj wor po forok yirde hinjin gega, yenj ge dufayminj sanjin ma irde hinhan. ³⁸ Go tenj hinhan gobe Al Kurunyä mere basan al Aisaia beleñ kame gwahade forok yiyyenj yenj kayyinj goyen po forok yenj hinhan. Merebe gahade:

"Doyañ Al Kurun, mere tagaltekeb ganuj beleñ fudinde yenj nurde hanj? Hubu wor po!

Irdeb ganuj mar hitte Doyañ Al Kurun beleñ tarenjnj goyen yikala yiryenj? Hubu wor po!" yitinj. *Aisaia 5:1*

³⁹ Niñgeb Aisaia beleñ yitinj gwahade goyen po, mel gobe dufayminj yenj ge tarenj ma po iraminj. Mel gote matamij goke Aisaia beleñ mere hoyan kura gahade kayyinj:

⁴⁰ "Yenj beleñ mel gote dilinjbe titminj yiryenj.

Irde biñjbe pet tiyyinj.

Niñgeb dilinj gore epte ma nanjennayinj.

Irde biñj go gerez ma yeke epte ma bebak tinayinj.

Irde ne hitte mulgaj ma henayinj.

Moñ manhan ne hitte mulgaj heke sope yirmewon," yitinj. *Aisaia 6:10*

⁴¹ Aisaiaabe Al Kurun beleñ Yesu deñem turunj yan irtij goyen bikken kenenjbe yenj ge gogo tagalyinj.

⁴² Be, al budam Yesu gwaha mat pel iraminj gega, doyan mar budambe yenj ge dufayminj sanjin iraminj. Goyenbe Farisi mar beleñ nurdeb dakira tike gabu yaminde epte ma kutek yenj kafura haminj. Goke teñjbe Yesu nin dufayminj taren iraminj goyen kawan ma tagalaminj. ⁴³ Mel gobe al beleñ turunj yird yird niñ po amanenj nurde hanjenj. Irde Al Kurun beleñ turunj yird yird niñ ma nurde hanjenj geb, gogo kawan ma tagalaminj.

⁴⁴ Be, Yesu beleñ kuware gahade tagalyinj: "Al kura ne niñ dufayminj sanjin iringenjbe ne niñ po ma dufayminj taren iringenj. Nad nerke wamirinj al goke mananç dufayminj sanjin iringenj. ⁴⁵ Irde al kura ne niñyinj al gobe ne po ma ninyenj. Nad nerke wamirinj al goyen wor kinyenj. ⁴⁶ Nebe hulsi melak hej hi go gwahade goyen melak hewe yenj megen gar wamirinj. Gogab al kura ne niñ dufayminj taren iringenj gobe kidomare ma hiyenj.

⁴⁷ "Al kura merene nurde ga binde ma kerde hiyen al gobe ne beleñ merem yan ma ireñ. Nebe megen nin alya bereya gayen merem yan yire yen ma wamirin. Al Kurun hitte yumulgañ tiye yen wamirin. ⁴⁸ Gega ne harhok nunen merene ma nurde hanj mar goyen merem yan yiryen albe hi. Ningeb nalu funanjede mere tagalde himyen gore wor po merem yan yiryen. ⁴⁹ Gwaha, nebe nigen dufayner ma mere ten hime. Adone nad nerke wamirin al goreb mere gwahade tiyayin, irde gwaha mat yawayin goyen nineñ hiyen. ⁵⁰ Yen beleñ nineñ hiyen mere gobe al beleñ gama irdeb yenya hujineñ hinayin yen nurde hime. Ningeb mere ten himyen kurun gabe Nanne beleñ gwaha yawayin nineñ hiyen go munj po yen himyen gogo," yinyin.

13

Yesu beleñ komatmiñ yagot kahan halde yunyin

¹ Be, gabu nalu kurun Pasoba go gise gwahade hiriñ. Irkeb Yesu go megen ga tubul teñ Naniñ hitte kunj kunj nalluniñ forok yiliñ yen nuryin. Yenbe alya bereyamin megen hanj mar goyen bubulkuñne wor po yen nurde yuneñbe iñiñ yen ge teñ kameñ yen nurde hinhin geb, dufaymin goyen yikala yiryin.

² Be, wawuñbanare niñ binje nene hinhan. Irkeb Uñjurabe Saimon Iskariot urmin Yudas beleñ Yesu asogo haniñde kiryen yen bikken bij tirin. ³ Yesube det kurun gayen doyan yird yird taren Naniñ beleñ untuñ goyen nurde hinhin. Irde yenbe Al Kurun hitte mat watin, irde sopte yen hitte mulgañ hiyyen goyen wor nurde hinhin. ⁴ Ningeb binje nen hinhande mat huwardeb uliñhormiñ hende niñ goyen tugu tenbe uliñ utma teñ tenje niñ amil ten mal temdere giti iryin. ⁵ Gwaha teñ gab koronde fe wogordeb komatmiñ yagot kahan halde yunyin. Irdeb amil gore po fe goyen utma teñ yunyin.

⁶ Be, gwaha teñ kun kunge Saimon Pita hitte hiriñ. Irkeb, "Doyañ Al Kurun, ge gayenbe kahanjeñ haleñ teñ ha?" yinyin. ⁷ Irkeb wol henje, "Mata tihim gote miñ bebak ma taha. Goyenbe kamebe bebek tiyayin," yinyin. ⁸ Irkeb Pita beleñ, "Moñ, kahanjeñ epte ma halayin geb," yinyin.

Irkeb Yesu beleñ wol henje, "Kahanje ma halenje epte ma metenje kurun gote iñinen tawayin," yinyin. ⁹ Gwaha inkeb Pita go, "Doyañ Al Kurun, gwahade kenem kahanje po ma halayin. Hanneya tonanneya manaj tumjan halde nunayin," yinyin. ¹⁰ Irkeb wol henje, "Al fe gitmiñ gobe uliñde tikiñ miñmoñ geb, kahan po haltek hi. Gwahade goyen po denbe bikken Al

Kurun diliñde wukken hanj. Goyenbe deñ tumjan mon geb," yinyin. ¹¹ Al gore asogo haniñde niryen yen bikken nurde hin hin geb gogo, "Deñ tumjanbe wukken hanj gega, al unkureñ po gabe gwahade ma hi," yinyin.

¹² Be, komatmiñ yagot kahan halde pasi irdeb uliñhormiñ hende niñ tugu titiñ goyen sopte teñ hor irdeb mulgañ hen gasunjiñde kun kipiryin. Irdeb, "Deñ ge teñ mata tihim gate miñ bebak tahan?" yen gusunjañ yiryin. ¹³ Irdeb gaha yinyin: "Deñ beleñ Tisa nineñ hanjen, munaj kurarebe Doyañ Al Kurun nineñ hanjen. Nebe al gwahade geb, den beleñ gwaha nineñ hanj gob fudinde. ¹⁴ Ningeb gayenterbe Tisaya Doyañ Al Kurunja nineñ hanjen gare kahanjiñ halde dunhem geb, den wor kadom kahanj halde gunej teñ hinayin. ¹⁵ Nebe mata gwaha ten hinayin yenbe gago dikala dirhem. Ningeb den wor dindikenbe kadtinjen meten al yen nurde kadom faran gurd teñ hinayin. ¹⁶ Fudinde wor po dinen hime, meten al kura doyan almin folek ma hanj, irde mere basan al gobe hulyan iryen al go folek ma hanj. ¹⁷ Denbe saba gayen bebek tahan. Ningeb saba gayen gama irde mata teñ hinayinbe Al Kurun beleñ guram dirde iñiñ iñiñ diryen," yinyin.

¹⁸ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: "Nebe den tumjan goke ma yen hime. Nebasina yirmiriñ mar gobe nurde yuneñ hime. Goyenbe mere Al Kurunyen asanje katin hi gobe forok po yiyyen. Merebe gahade: 'Al kura neya tumjan binje neren al gore tigiri teñ asogo niryen,' yitin hi. ¹⁹ Mata goyen forok ma yen hikeya go wa gago dinen hime. Gogab mata go forok yekeb nebe Mesaia yen dufaytiñ sanjiñ irnayin. ²⁰ Fudinde wor po dinen hime, al kura ne beleñ al yad yermeké kunayin mar gote saba fudinde yen nurnayinbe merene nurde hanj yen nurd yunen. Irdeb al kura merene fudinde yen nurnayinbe nad nerke wamirin al gote mere nurde hanj yen nurd yunen," yinyin.

²¹ Be, gwaha yinen pasi henje binde kandukjeñ wor po nurdeb kawan po, "Fudinde wor po dinen hime, kuratiñ kura beleñ pel nirde asogo haniñde neren tiya," yinyin. ²² Irkeb komatmiñ beleñ kukuwamjeñ nurdeb ganuñ niñ kura yihi yen yinjeñ uliñ kadom generi tiyamin. ²³ Be, komatmiñ kura Yesu beleñ bubulkuñne wor po yen nurd uneñ hiyen al gobe Yesu bindere gegelhek mat bulgan yitin hin hin. ²⁴ Irkeb Saimon Pita beleñ al go haniñ beleñ po tunjan irdeb, "Ganuñ niñ yen ha yen gusunjañ ira," yinyin. ²⁵ Irkeb al gore Yesu hin hin beleñ ge tawuñ henje, "Doyañ Al Kurun, ganuñ niñ yen ha?" yinyin. ²⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henje, "Al

gobe beret parwek gayen koroñ bana fe ulin irde ga unen al goyen,” inyinj. Irdeb beret parwek go ten koron bana fe ulin irde Saimon Iskariot urmij Yudas unyinj. ²⁷ Be, Yudas go beret go tekeb goyare po Satan beleñ ketal uryinj. Irkeb Yesu beleñ, “Mata kura tiyen teñ ha gobe aranen po tiyyayinj,” inyinj. ²⁸ Goyenbe yenya gor binge nene hinhan mar goreb minj danij Yesu beleñ Yudas gwaha ina yen bebak ma tiyamij. ²⁹ Yudasbe mel gote hora doyan irde hinhan al geb, al kurabe Yesu beleñ Pasoba binge damu teñ teñ goke inen hi yen nuramij. Kurabe hora teñ al bunijen yunen yunen niñ inen hi yen nuramij. ³⁰ Be, Yudas go beret teñbe goyare po kat siñare kuriñ. Gobe wawunjde tiyyinj.

Yesu beleñ saba tareñ gergen goyen komatniñ yunyinj

³¹ Be, Yudas go kukeb Yesu beleñ, “Be, hanjkabe ne Al Urmin gayen deñe turñun yan goyen tetek hihim. Irde ne beleñ mata tiyen goreb Al Kurun deñe turñun yan tiyyen. ³² Ningeb Al Kurun beleñ ne hitte mat deñe turñun yan tiyyenbe yen beleñ wor yinjen hitte mat deñe turñun iryenj. Irdeb aran po iryenj. ³³ Diriñne yago, nebe denja sobamde ma hitek geb. Denje ne niñ nanjennayin gega, Yuda mar yinminj gwahade goyen po, ne kwenje gorbé deñ epte ma kunayin dinen hime gago. ³⁴ Nebe saba gergen kura gago direñ tihim: kadtin ge amanen nurd gunen teñ hinayinj. Ne beleñ deñ ge amanen nурde himyen gwahade goyen po, deñ wor ditinj ge kadom amanen nurd gunen teñ hinayinj. ³⁵ Gwahade kadtinjya kadom amanen nurd gunen teñ hinayinbe al hoyaj kuruj gore denerbe nere komatne yen nurde dunenj hinayin geb,” yinyinj.

³⁶ Gwaha yinkeb Pita beleñ, “Doyan Al Kurun, gebe dare kwayinj?” inenj gusuñan iryinj. Irkeb Yesu beleñ wol henbe, “Hanjká wor pobe kwenje gor epte ma kwayinj. Gega kamebe iginj kwayinj,” inyinj. ³⁷ Irkeb Pita beleñ, “Doyan Al Kurun, dahade ningeb hanjká gayen epte ma gama giren? Nebe ge niñ teñ iginj kamenj,” inyinj. ³⁸ Irkeb wol henbe, “Ge gayen fudinde wor po ne niñ teñ iginj kamayinj? Fudinde wor po ginhem. Hanjká wawuñ tatirok mere ma tikeya wawuñ karwore ne niñ yen, ‘Al gob ma nурde uneñ hime,’ yawayinj,” inyinj.

14

Yesu beleñ komatniñ sañij yiryinj

¹ Be, Yesu go sopte po, “Ne dubul teñ kwenj goke kandukjien ma nurnayinj. Al

Kuruj niñ hekkenj nurde hinayinj. Irdeb ne niñ wor hekkenj nurde hinayinj. ² Nanner yarebe henj henj gasunjbe budam hanj. Ningeb gor kuj gasunjtiñ sope yireñ tihim. Gasunj go budam moj manhan gwahade ma dinmewoñ. ³ Kuj gasunjtiñ sope yirde ep irdeb mulgarj henj warj ne hejde gor dukenj. Gogab deñ mananj ne hejde gor hinayinj. ⁴ Denjbe ne kwenj teñ himere gor kuj kun beleñbe nurde hanj gogo,” yinyinj. ⁵ Irkeb Tomas beleñ, “Doyan Al Kurun, nenjbe gor kwenj taha yen ma nурde hite. Ningeb beleñ gob daha mat nurtek?” inyinj. ⁶ Irkeb wol henbe, “Nebe Al Kurun hitte kuj kuj beleñ. Irde nebe mere fudinde gote minj al, irde Al Kurunya huginenj henj henj gote minj al wor po. Ningeb ne miñmoñbe al kura Adone hitte epte ma kunayinj. ⁷ Denjbe ne gayen keñkela nурde nunenj hanjen manhan Adone wor nurd unwoñ. Goyenbe gayenter matbe ne gayen nurd nunenj hanj geb, Adone wor nурde unenj hinayinj. Goke teñ denjbe bikkenj nurd unenj hanj yen nурde hime.” yinyinj.

⁸ Irkeb Filip beleñ, “Doyan Al Kurun, Nanake dikala dira. Dikala dirke kenenjbe ep gogo yenj nurtek,” inyinj. ⁹ Irkeb wol henbe, “Filip, nebe denja ulyanje hityen gega, ma po nurd nunenj ha? Al kura ne nenenj hiyen al gobe Nanne mananj kenenj hiyen. Ningeb dahade geb, ‘Ado dikala dira,’ nineñ ha? ¹⁰ Nebe Nanneya hirekeb Nanneya neya har gobe fudinde yen ma nурde ha? Ne beleñ mere dirde himyen gobe dufayner ma dinen himyen. Meten teñ himyen kuruj gobe Adone, ne hitte hi gote metenj geb, yenj beleñ neya henj metenj teñ hiyen. ¹¹ Nebe Nanneya har, irde Nanneya neya har yemeke goke fudinde yenj nurnayinj. Munan gwaha ma teñbe mata tiyenj turñun yan wor po forok yirmekе yenjen hanjen goke nурde gab mere teñ hime gayen fudinde yenj nurnayinj. ¹² Fudinde wor po dinenj hime, al kura ne niñ dufaymij tareñ iryenjbe ne beleñ mata forok yirde himyen goyen yenj wor forok yirde hiyenj. Irde nebe Nanne hitte kwenj geb, al gobe ne beleñ mata teñ himyen gote fohek wor po teñ hiyenj. ¹³ Irdeb denjner* det kura niñ gusuñan hekeb ne beleñ wol henj dunenj. Gogab Adonebe Urmin ne gayen hitte mat deñem turñun yanj hiyenj. ¹⁴ Denjbe det kura niñ nurbdeb ne denjner po gusuñan nurnayinj. Irkeb det goke nurnayinj goyen dunenj.

¹⁵ “Be, denjbe ne niñ amanen nurnayinjbe ne beleñ mata gwaha gwaha tinañ dinenj hime goyen gama irde teñ hinayinj. ¹⁶ Ne beleñ Nanneya gusuñan irmekeb Faraj Al

* ^{14:13:} “Denjner” gabe dulinj Yesu deñe urde gusuñan ird ird niñ ma yenj hi. Nejbe Yesuyen alya bereya niñgeb, yenjya awalikde henjya gusuñan henj henj niñ yenj hi.

hoyan dunyen. Irkeb yenþe denþa huginjey hinayin. ¹⁷ Yenþe Holi Spirit. Yende merebe fudinde wor po. Gega megen niþ alya bereyabe epte ma kennayin, irde ma nurd unej hanj geb, meremij fudinde yenþ ma nurnayin. Goyenpoga denþbe yenþa hinayin, irde yenþe denþ bana hiyen geb, nurd unej hinayin. ¹⁸ Nebe kwen gega, kagew yara ma dubul tiyen. Denþ hitte sopte mulgaj hen wayen. ¹⁹ Henj ga moj megen hanj mar gare ma nennayin. Goyenbe denþbe nennayin. Irde nebe kamen gega, sopte huwardeb hen geb, denþ wor gwahade po hinayin. ²⁰ Gwaha tiyen nalu goyen wakeb Nanneya har goyen bebak tinayin. Irde denþbe hite gwahade po, denþ wor neya hanj goyen bebak tinayin. ²¹ Al kura sabane nurde gama irde hi al gobe ne niþ amanþen nurde hi. Irde ne niþ amanþen nurde hi al gobe Adone belej yenþ goyen bubulkunjne wor po yenþ nurde unej hi. Irde ne wor yenþ goyen gwahade po nurde unej nebe al gwahade yenþ nigen ikala iren,” yinyin. ²² Irkeb Yudas belej, “Goyenbe, Doyan Al Kurun, dahade geb nej hitte po nebe al gwahade yenþ dikala dirdeb megen niþ marbe gigen ma yikala yirayin?” inyin. Yudas gobe Yudas Iskariot moj, al hoyan po. ²³ Be, Yudas gore gwaha inkeb Yesu belej wol henþe, “Al kura ne niþ amanþen nurde hanj marbe sabane gama irnayin. Irkeb Nanne belej bubulkunjne wor po yenþ nurd yunyen. Irdeb neya Nanneya tumjanj yenþ hitte kuþbe yenþa hitek. ²⁴ Munaj al kura ne niþ amanþen ma nurde hanj marbe sabane ma gama irnayin. Mere denþ belej nurde hanj gabe bener niþ moj, Nanne nad nerke wamirin al gote mere geb.

²⁵ “Mere dirde hime kurun gabe tumjanj henþa gago momoj dirde hime. ²⁶ Goyenbe kame Faran Al, Holi Spirit goyen Al Kurun belej ten kerke katej gasunje tiyyen. Irdeb denþ nurtek mere kurun goyen yenþ belej gab saba dirde hiyen. Irde ne belej det momoj dirde himyen kurun goyen wor bebak dirde hiyen. ²⁷ Al bij kamke igij henj henj mata goyen denþ hitte tubul thim. Al bij kamke henj henj gobe nigen goyen dunen. Nebe megen niþ mar belej dunen hanjen gwahade ma dunen. Ningeb kame mata forok tiyyen goke kanduknej ma nurnayin, irde kafura ma henayin. ²⁸ Nebe kwen, irdeb sopte mulgaj hen denþ hitte wayen yenþ himeke nuranj. Ningeb ne niþ amanþen nurde hanj manhan Nanneb ne folek go hitte kwen tihim goke aman hewon. ²⁹ Hanþa gago mata go forok ma yenþ hikeya goke dinhem. Gogab mata go forok yeke keneþbe fudinde yenþ dufaytin tarenj irnayin. ³⁰ Megen gar niþ doyan al Satanbe wayen tiya. Ningeb sobamde ma henj mere direj geb. Goyenbe Sa-

tanbe sanjimjindebe epte ma dahan wet kura niryen. ³¹ Gega nebe Nanneya amanþen nurde unen hime geb, yenþ belej gwaha gwaha tiyyin ninyin goyen po tiyen. Gogab al belej ne gayen yenþbe al gwahade yenþ bebak tinayin. Be, wake gasun ga tubul tenj kunin,” yinyin.

15

Yesube wain he, irde yende alya bereyabe gote haninj

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Nebe wain he fudinde wor po. Munaj Nannebe wain meten gote miþ al. ² Yenþe wain haninj kura ne hitte mat kutij goyen iginen ma henj hitinþe walde yemeyde hiyen. Munaj wain haninj iginen henj hitinj gobe sopte iginen kurun po ferde hiyen yenþ haninj sope yirde hiyen. ³ Denþbe saba dirde himyen goreb bikken po he haninj haranj hitinj gwahade goyen dirtij hanj. ⁴ Ningeb denþbe neya po hinayin. Irkeb ne gayen denþa henj. He haninj kura piginde basanj ma hitinj hiyenþe yingenj epte ma iginen hiyyen. Gwahade goyen po, neya ma hinayinþe, mata igij kura ma forok yirnayin.

⁵ “Nebe wain he, irde denþbe gote haninj. Ningeb al kura neya hike nebe yenþa henj al gobe gote iginen, mata igij igij budam forok yirde hiyen. Munaj neya ma henj hoyan munj po pat yitij hiyenþe mata igij kura ma po tenj hiyenj. ⁶ Al kura neya ma hi al gobe he haninj kura walde temeyke kamtij hiyen go gwahade hi. He haninj gwahade gobe yade kakde yemeyke humga kuþ hanjen. ⁷ Munaj denþ gayen neya hinayinj, irde merene manaj denþ bana hiyenþe det kura niþ nurde gusunjanj henayinj. Irdeb det gobe yade hinayinj. ⁸ Gwaha tenþbe mata igij igij kurun forok yirde hikeb gore Nanner denþbe turñun yan henj hiyenj. Gwaha tenj hinayin gabe al hoyan belej nere komat yenþ denej hinayinj.

⁹ “Be, Nanne belej ne gayen bubulkunjne wor po yenþ nurde nunej hiyen gwahade po, ne wor denþ gayen bubulkunjne wor po yenþ nurde dunen hime. Ningeb denþ ge amanþen nurde dunen hime bana gonj henj mata tenj hinayinj. ¹⁰ Nebe Adoner saba gama irde himeket ne gayen bubulkunjne wor po yenþ nurd nunej hiyen bana gonj hime. Gwahade goyen po, denþ belej wor sabane gama irnayinþe denþ gayen bubulkunjne wor po yenþ nurde dunen henj goyen bana hinayinj. ¹¹ Mere ga momoj dirde hime gabe aman dufayne manaj hime gwahade goyen po, denþ wor gotinj yan henayinj, irde aman dufaytinj goyen kurun wor po hewon yenþ gago momoj dirde hime. ¹² Sabanebe gahade: ne

belej den gayen bubulkuñne wor po yej nurd duneñ himyen gwahade goyen po, den wor kadtin yago niñ amanen nurd gunen teñ hinayin. ¹³ Ningeb kadtin ge amanen nurd nurd mata fudinde wor pobe kadtin ge nurde faraq yurde kamnayin gogo. ¹⁴ Denþe sabane gama irde hinayinþe duwanne yago wor po henayin. ¹⁵ Meten albe doyañ almin belej meten dahan teñ hi goyen ma nurde hi. Goyenbe denþe nurde hañ geb, meten marne ma dinen. Gwaha dintiñþe duwanne yago dinen. Nebe Al Kurun belej saba nirtin kurun goyen momon dirde himyen geb, gogo duwanne yago dinen hime. ¹⁶ Denþe belej basina ma niramin. Gwaha nirtiñþe kun iginen huginen hitek mata igin goyen forok yirnayin yen basina dirmirin. Gwaha teñ henjabe ne deñner det kuraj gusunay hekeb, Nanne belej igin ala po dunyen. ¹⁷ Ningeb kadtin ge kadom amanen nurd gunen teñ hinayin. Sabanebe gago geb,” yinyin.

Megen niñ marbe Yesuyen komatmiñ haram yirde hinayin

¹⁸ Be, Yesu go sopte po gaha yinyin: ‘Megen niñ mar belej haram dirkebe, ‘Neñ gago po ma dirhañ. Doyañ alninij wa haram iramin go,’ yen nurde hinayin. ¹⁹ Denþe megen niñ mar manhan megen niñ mar belej awalik igin igin po dirde hiwoñ. Gega denþe megen niñ mar bana mat basina dirmirin geb, denþe megen niñ mar mon. Goke tenþe megen niñ mar belej den gayen igin ma nurd duneñ hañ gogo. ²⁰ Ne belej, ‘Meten albe doyañ almin epte ma fole iryen,’ dinmin gobe bitin sir ma yiyyen. Ningeb dinmin gwahade po, mel gore ne bulun bulun nirkayinþe den wor bulun bulun gwahade po dirnayin. Munan mel gore sabane nurde gama irnayinþe dende saba niñ wor gwahade po tinayin. ²¹ Mel gobe nad nerke wamirin al goyen ma nurde unen hañ geb, ne niñ igin ma nurdeb den manan bulun bulun dirnayin. ²² Ne belej wan saba ma yirmin manhan mata bulun miñmon hiwoñ. Goyenbe ne wan saba yirmin geb, epte ma nerjbe mata bulunniñ miñmon yetek hañ. ²³ Al kura bulunþe wor po nurd unen hi al gobe Adone wor bulunþe wor po nurd unen hi. ²⁴ Ne belej mata tiñen turñen yan wor po al kura belej epte ma forok yirteki goyen mel gote diliñ mar ma forok yirmin manhan mata tiñen ne belej yirmin go pel iran gote mata bulun miñyan ma hiwoñ. Goyenbe mel gobe mata tiñen goyen yenay gega, neya Adoneya tumjan bulunþe wor po nurd duneñ hañ. ²⁵ Goyenbe mata gwaha teñ hañ gobe yende sabare Mose belej,

‘Mel gobe miñ miñmon bulun nurd nunen hanj, gwahade kayyiñ goyen go po teñ hañ.

²⁶ “Be, Faran durd durd Albe wayyen. Yenþe Holi Spirit, meremirbe fudinde wor po, irde Adone hitte mat wayyen. Ne belej Al Kurun hitte mat teñ kermeke wanþe ne niñ momon dirde hiyen. ²⁷ Irkeb den wor ne niñ al momon yirde hinayin. Denþe meten miñ urmirinþe mat po neya hityen geb, den wor gwaha tinayin,” yinyin.

16

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Mere dirhem kurun gabe dufaytiñ ne niñ taren irtin goyen yubul ma tinayin yenþe gago dinhem. ² Be, Yuda mar belej yende gabu yare dakira tike epte ma kunayin. Fudinde, al kurabe Al Kurun niñ keñkela meten tihit yenþe mudunke kamnayin nalu goyen forok yiyyen. ³ Go mar gobe neya Nanneya ma nurde dunen hañ geb, mata gogo teñ hinayin. ⁴ Nebe naña hakot po momon dirde hime gago. Gogab nalu goyen forok yeket bikkej hayhay diriyin go gago forok yen hañ yen bitin bak yenayin. Hanþapýabe tumjan hinhet geb, momon ma dirmirin,” yinyin.

Holi Spirityen meten

⁵ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Hanþabé nad nerke wamirin al hitte kweñ tihim. Goyenbe den gayen al kura belej, ‘Dare kweñ teñ ha?’ yen gusunay ma nirhañ. ⁶ Mere dirhem garebe bunijen dufay belej po dukdawan dira. ⁷ Goyenbe fudinde wor po dinen hime, den gayen igin hewon yen nurdeb gago kweñ tihim. Ne ma kweñþe Faran Durd Durd Al go den hitte ma wayyen. Gega ne kweñ gab Faran Durd Durd Al go teñ kermeke wayyen. ⁸ Yen belej wanþe megen hañ marbe mata bulun miñyan goyen yikala yirkeb yenerj bebak teñ hinayin. Irde daminþe Al Kurun diliñde mata huwak, irde kame Al Kurun belej merem yan yiryen goke wor momon yirde hiyen. ⁹ Mata bulunniñþe ne niñ dufaymiñ sañj ma irde hañ gogo yen yikala yiryen. ¹⁰ Nebe kamenj, irde huwarej, irdeb Al Kurun hitte hurkumeke al kura ma nennayin. Mata kurun go tiyen gote miñ goyen Faran Al belej yikala yirkeb Al Kurunbe huwak yen bebak tinayin. ¹¹ Irde megen niñ marte doyañ al Satanbe bikkej Al Kurun belej merem yan yiryen geb, kame megen niñ alya bereya tumjan merem yan yiryen goyen yikala yiryen.

¹² “Be, nebe det budam wor po momon dirtek hañ gega, denþe epte ma merene tumjan bebak tinayin. Ningeb tumjan ma momon diren. ¹³ Goyenbe Holi Spirit, mere fudinde po yen hi al gore wan gab mata fudinde teñ teñ beljen kurun go

dikala diryen. Yeñbe yinjende dufayde ma mere tiyyen. Al Kurunj beleñ mere momonj irke go po momonj diryen. Irde mata kame forok yetek goyen mananj momonj diryen.¹⁴ Merenebe yen beleñ gab basaq hen momonj dirde hiyen. Gwaha matbe deñne turnjuñ yan irde hiyen.¹⁵ Al Kurunyen dawet kurunj gobe tumnaj niñgen ala. Gwahade geb Holi Spirit beleñ detne kurunj goyen dikala dirde hiyen yiñhim gogo,” yinyinj.

Yesu niñ biñ misin nurnayin gega, kamebe aman henayinj

¹⁶ Be, Yesube sopte po yirij. “Muñ kura henþe ma nennayin gega, gor mat hitnej tenþe sopte nennayin,” yinyinj. ¹⁷ Irkeb komatmiñ yago kura beleñ, “Daha yihim yenþe, ‘Muñ kura henþe ma nennayin gega, gor mat hitnej tenþe sopte nennayin,’ yen hi? Irde, ‘Nanne hitte kweñ tihim,’ yen hi?” yen kadom gusunjan gird tiyamin. ¹⁸ Mel gobe goke gusunjan po henþe, “Yen beleñ, ‘Muñ kura henþe,’ gwaha yen hi gobe daniñ wor po yen yen hi? Neñbe gwaha yen hi yen bininj bak ma yen hi,” yen kadom gusunjan gird tiyamin.

¹⁹ Be, Yesu go mere tiyyin goke komatmiñ yago beleñ gusunjan irtæk heke yenenþe, “Deñ gayen ne beleñ, ‘Muñ kura henþe ma nennayin gega, gor mat muñ kura hitnej tenþe nennayin,’ yihim goke gusunjan nirniñ teñ hanj? ²⁰ Fudinde wor po dinen hime, megen niñ marbe ne kamenj goke aman hekeb deñbe ne niñ bunijen nurde esinayin. Fudinde, den beleñ ne kammeke goke kanduknjen nurnayin. Goyenbe kamebe aman henayin. ²¹ Bere kura dirij kawañ kertek nalumij forok yekeb dirij kawañ kere yenþe uliñ misin kurunj katyen. Goyenbe dirijmiñ go kawañ hekeb goke amanen nurdeb uliñ misin katyen goke biñ sir yiyyen. ²² Ningeb gwahade po deñ wor hanjka gabe kanduknjen nurde hanj. Gega sopte wan denmekeb goyenter mat aman wor po henþinayin. Irkeb al kura beleñ amanen goyen epte ma goraj diryen. ²³ Goyenterbe det kura niñ ne ma gusunjan nirnayin. Fudinde wor po dinen hime, deñner det kura niñ Nanne gusunjan irnayin kurunj gobe dunyen. ²⁴ Mehenjde ne gama niramijde mat wanj wan hanjkabe ne deñner det kura niñ ma gusunjan irde hanjen. Goyenbe hanjka matbe ne deñner gusunjan irde hinayin. Irkeb det niñ gusunjan irde hinayin kurunj goyen dunen hiyen. Irkeb goke amanen wor po nurde hinayin.

²⁵ “Nebe maya mere mat mere dirde himyen. Goyenbe nalu kura forok yekeb sopte ma maya mere mat mere dirde henj. Nannenþe kawan po mere dirde henj.

²⁶⁻²⁷ Al Kurunj be deñ gayen bubulkunjne wor po yen nurde dunen hi. Ningeb go naturebe ne deñner dindiken gusunjan irde hinayin. Ne beleñ po deñ ge teñ Nanne gusunjan ireñ ma dinen hime. Deñbe ne niñ amanen nurde hanjen, irdeb nebe Al Kurunj hitte mat wamirin goyen fudinde yen nurde hanjen geb, Adone beleñ deñ gayen bubulkunjne wor po yen nurd dunen hi geb, gago dinen hime. ²⁸ Nebe Adone hitte mat megen gar wamirin. Irdeb hanjka gab megen ga tubul teñ Nanne hitte mulgañ newen tihim,” yinyinj.

²⁹ Irkeb komatmiñ beleñbe, “Be, mere dirha gabe ufurkun mat ma dirde mere kenkelak po dirha. ³⁰ Gebe det kurunj ga nurde ha geb, al kura beleñ dufay guntek mon yen genhet. Ningeb gebe Al Kurunj hitte mat wayarin goyen fudinde yen nurde hite,” inamiñ. ³¹ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Be, hanjka gab dufaytin taren irhet yahanj. Gega kenkelka henj ga hinayin! ³² Deñ gayen burgagaw kertek nalu forok yewen tiya geb. Go nalu gobe gago bikken forok yihi. Irkeb nubul teñ burgagaw kerde tiyuntinyan tiyuntinyan kunayin. Goyenbe nebe nunkürenj ma hime, Nanneya tumnaj har. ³³ Mere gabe neya hen bitij kamke igin hinayin yenþe gago momonj dirhem. Megen garbe kanduk yenenþe hinayin. Goyenbe ne beleñ megen niñ taren go fole irmij geb, kanduk goke yul ma yenayin, sanjinj po henj hinayin,” yinyinj.

17

Yesu beleñ komatmiñ ge teñ Al Kurunj gusunjan iryij

¹ Be, Yesu go gwaha yinenþe kotaj kañ Al Kurunj gaha iniyin:

“Ado, nalube gago forok yihi. Urge deñen turnjuñ yan goyen kawan irayin. Gogab ne Urge gare wor deñge turnjuñ yan goyen kawan ireñ. ² Ge beleñ megen niñ alya bereya kurunj gayen doyan yird yird taren gobe ne nunarinj. Gogab alya bereya ne nunarinj goyen geya huginjen henj henj goyen yunen. ³ Geya huginjen henj henj gote beleñbe gahade: al beleñ Al Kurunj fudindebe ge gunkürenj po ha yen nurd gunen hanj, irde ne Yesu Kristu gayen ge beleñ nad nerke wamirin yen nurd nunen hanj gobe geya huginjen henj henj gote beleñ. ⁴ Nebe megen gar meten nunarinj gobe pasi irmij. Gwaha matbe sanjinje turnjuñ yan goyen al yikala yirminj. ⁵ Ningeb, Ado, hanjkabe ge hitte kweñ tihim geb, megen ga ma forok yirinya geya henja sanjinje turnjuñ yan hinhem gwahade goyen po nirayin.

⁶ “Be, nebe megen niñ mar hitte mat alya bereya basiñä yirde nunariñ mar goyen hitte gebe al gwahade yen kawan po yikala yirde himyen. Mel gobe gere. Ge beleñ ne nunkeb merege momon yirmeke nurdeb gama irde hanjen. ⁷ Gayenterde det kurun ge beleñ nunariñ gobe ge hitte mat po watin yen nurde hanj. ⁸ Ge beleñ mere gwahade yinayin ninariñ goyen yinmekeb fudinde yen nurde hanj. Irdeb nebe ge hitte mat wamirin gobe fudinde wor po yen nurde hanj. Mel gabe ge beleñ nad nerke wamirin goyen wor fudinde yen nurde hanj.

⁹ “Nebe mel gayen faraq yurayin yen gusunjan girde hime. Megen niñ mar goke ma gusunjan girde hime. Ge beleñ ne nunariñ mar gobe gera ningeb, yen ge po teñ gusunjan girde hime. ¹⁰ Nere alya bereya kurun gobe gere, irde gere alya bereya kurun go wor nere. Ningeb mel gare deñne turñuj yan wor po goyen kawan irde hanjen. ¹¹ Nebe megen gar ma heñ tihim, ge hitte hurken. Goyenbe mel gabe megen gar hinayin. Ado, gebe al wukken wor po, mata bulungem moñ. Gebe tarenje yan, irde tarenje goyen ne nunariñ. Ningeb sanjinger mel ga doyan yirde hike al bulun beleñ epte ma bulun yirnayin. Gogab geaya neya unjkuren har gwahade goyen po, yen wor awalikde po hinayin. ¹² Neb mel gaya tumjanj henyabe tareñ nunariñ gore po doyan yirde petpet yirde himekeb iñjin hinhan. Irdeb al kura ma timiyim. Goyenpoga al kura bikken gwaha tiyyen yen asanger katin goyen fudinde forok yen yen ge tenje al unjkuren po ga mabok hiyun.

¹³ “Be, gabe ge hitte hurkutek heñ hime. Goyenbe aman heñ himyen gwahade po mel gayen wor aman henya hiwon yen mere kurun gago girhem. ¹⁴ Mel gabe merege momon yirmeke gama irde hanjen. Irkeb megen niñ mar beleñ haram yirde hanjen. Gobe neb megen niñ al moñ gwahade goyen po, yen wor megen niñ al moñ geb, gogo haram yirde hanjen. ¹⁵ Goyenbe mel gayen megen gar mat yade siñä yrke kanduk kura ma yeneñ hinayin yen ma gineñ hime. Gwaha titjenbe al bulun beleñ bulun yird yird niñ pet pet yirde hayin yen gusunjan girde hime. ¹⁶ Nebe megen niñ moñ gwahade goyen po, mel gayen wor megen niñ mar moñ. ¹⁷ Meregebe fudinde wor po. Ningeb meregebe mel ga saba yrke delger wukken henayin. ¹⁸ Ge beleñ nad nerke megen gar wamirin gwahade goyen po, ne beleñ wor mel gayen yad yermekme megen niñ alya bereya hitte kunayin. ¹⁹ Nebe mel gayen

manaj gere kudijen wor po henayin yen nurdeb yen ge teñ nigen gayen wa gunenbe gigen kudijen wor po hitin hime.

²⁰ “Be, gusunjan girde hime gabe mel gake po moñ. Kame mel gare mere tagalke meremij nurde ne niñ dufaymij tareñ irnayin mar goke wor gusunjan girde hime. ²¹ Gogab, Ado, gebe neya hirekeb ne wor geaya har gwahade goyen po, mel gayen wor gwahade po heñ awalikde hinayin. Irdeb mel gabe deyyat awalik bana hiwoñ yen gusunjan girde hime. Irkeb ge beleñ nad nerke wamirin goyen megen niñ mar beleñ fudinde yen nurnayin. ²² Ge beleñ deñne turñuj yan iraq gwahade po, ne wor mel ga gwaha yirhem. Gogab deyyabe unjkuren har gwahade goyen po, yen wor gwahade po heñ awalikde hinayin. ²³ Mel gare fudinde wor po awalikde hiwoñ yen nurde gebe neya hireñ, irkeb nebe yenja hitek. Gogab al hoyaq gore ge beleñ nad nerke wamirin yen nurnayin. Irde ge beleñ ne niñ amanjen nurde ha gwahade goyen po, mel gayen wor amanjen nurde yunen ha goyen megen niñ alya bereya beleñ nurnayin.

²⁴ “Ado, ge beleñ al ne niñ nunariñ mar gobe ne heñ gasunje kun gor hiwoñ yen nurde hime. Irdeb megen ga ma forok yekeya ne gayen bubulkunjne wor po yen nurd nunenbe deñne turñuj yan irarij goyen mel gare kenwoñ yen nurde hime. ²⁵ Ado, gebe Al Huwak wor po. Megen niñ marbe ma nurd gunen hanj. Goyenbe nebe nurde gunen hime. Irde neya hanj mar gayen wor ge beleñ nad nerke wamirin goyen fudinde yen nurde hanj. ²⁶ Ne beleñ gebe al gwahade yen mel gar hanj gayen yikala yirde himyen. Irde kame wor gwahade po yikala yirde heñ. Gogab ge beleñ bubulkunjne wor po yen nurd nunen hayen gwahade po, yen wor gwahade po nurd yunen hayin. Irke nigen gayen wor yenja hitek,” inyinj.

18

Yesu asogo haniyde kiriyin

(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Be, Yesu go Al Kurun mere iryin goyen pasi henje komatmiñ yagoya Pasoba binje nene hinhan gasun go tubul teñ kwamij. Kun nañä dukun kura Kidron inen hanjen goyen fole irde kurhan kwamij. Siñä kurhan goñe olip he dugu kura hiyen geb, Yesuya komatmiñya go gor kwamij.

² Be, Yesu asogo haniyde kiriyen al Yudas gobe Yesuya komatmiñ yagoya hankjayen hankjayen gor gabu irde hanjen goyen

nurde hiyen geb, Yesube gor hi yen nuryinj. ³ Ningeb Yudas go Roma niŋ fulenja marya Al Kurunj dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwajmijya Farisi marya beleŋ hulyan yiramiŋ mar goyen yade Yesu hinhinde gor wayyinj. Mel gobe hulsiya fulenjare niŋ detya yade wayamij.

⁴ Be, Yesu go ulinje mata gwahade forok yewenj tiya yen nurde hin hin geb kunjbe, "Ganun niŋ wor po nurde wayhan?" yinen gusunjanj yiryinj. ⁵ Irkeb mel gore, "Nasaret niŋ al Yesu," inamij. Irkeb wol henjbe, "Al gobe ne gago," yinyinj. Yesu asogo haninjde kiryin al Yudas gobe go mar goya hinhan. ⁶ Be, Yesu beleŋ, "Al gobe ne gago," yinjeb mel gobe tulfut yenjbe harhok mat mulgaŋ hen megen katamij. ⁷ Irkeb sopte gusunjanj yirdeb, "Ganun niŋ wor po nurde wayhan?" yinyinj. Gwaha yinjeb mel goreb, "Nasaret niŋ al Yesu," inamij. ⁸ Irkeb wol henjbe, "Al goyenbe ne gago dinhem. Ne niŋ naŋkenenj haŋ kenem al neya haŋ gabe yubul tike kunaj," yinyinj. ⁹ Mere tiyyinj gobe hanjkapya Galili hin hin yabe, "Nebe al kura ge beleŋ nuntiŋ goyen kura ma pel irmiŋ," yirinj goyen gogo forok yirinj.

¹⁰ Be, goya goyenbe Pitabe fulenjare niŋ bidila dirjenj minyanj geb, bidilaminj go marde tenjbe pris buda gote kurunjiminde meten al kura gote kirmiŋ yase sapa iryinj. Meten al gote denembe Malkus. ¹¹ Be, Pita go gwaha tikeb Yesu beleŋ, "Bidilage go fokmiŋ bana hawa! Gebe ne gayen Adone beleŋ kanduk tawayinj ninyinj goyen go ma tiyyen yen nurde ha? Monj, teweŋ geb," inyinj.

Yesube pris buda gote kurunjimij Anas hitte tukamij

¹² Be, Roma niŋ fulenja marya gote doyan al yabe* Yuda marte doyan mar beleŋ hulyan yirke wayaminj mar beleŋ Yesu tamij. Irdeb haninj fere tenjbe ¹³ Anas hitte wa tukamij. Anasbe Kaiafas tenjak. Irde Kaiafasbe goyen damare gobe yen beleŋ pris buda gote kurunjimij hen meten ten hin hin. ¹⁴ Kaiafas goreb hanjkapya, "Naŋaniniŋya neŋ almemya tumjanj bulun hetek gobe iŋiŋ monj. Ningeb al uŋkureŋ gare po kamyeŋ gab kanduk kurunj goyen ma kentek," yinyinj al go goyen.

Pita beleŋ hanjkapya Yesu niŋ helwanj hirinj

(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Be, Saimon Pitaya Yesuyen komatmiŋ hoyanya kura goyen Yesu fere tenjbe ten kwamij goyen gama iraryum. Komatmiŋ kura gobe pris buda gote kurunjimij beleŋ nurd uneŋ hiyen geb, al gobe pris buda

gote kurunjiminde ya kurunj koya milgu irtinj bana gonj sawsawa al gabu irde hanjende gor Yesu teŋ hurkukeb yenj wor kame gama yirde hurkuriŋ. ¹⁶ Be, Pitabe ya go milgu irtinj koya gote yamere gor huwarde hin hin. Irkeb kadom, pris buda gote kurunjimij beleŋ nurd uneŋ hiyen al goreb mulgaŋ henjbe yanmere gor meten ten hin hin bere goyen mere irdeb Pita go teŋ koya biŋde hurkuriŋ. ¹⁷ Be, Pita go hurkunj hikeb yamere hin hin bere gore, "Yesu ineŋ hanjen al gote komatmiŋ kurabe ge gago?" ineŋ gusunjanj iryinj. Irkeb Pita beleŋ wol henjbe, "Monj, ne monj," inyinj.

¹⁸ Be, naŋa menjek wor po hirinj geb, ya goyenter niŋ meten marya Al Kurunjyen ya balem doyan marya go uliŋ uka yirniŋ yenj kak kawaldebe goyen kalyanj kerde huwarde hin hin. Irkeb Pita mananj yenja gor huwarde kak katen hin hin.

Pris buda gote kurunjimij beleŋ Yesu gusunjanj iryinj

(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe pris buda gote kurunjimij beleŋ Yesu go komatmiŋ sabamijya niŋ gususunjanj iryinj. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, "Nebe megen niŋ alyā bereyabe kawan po mere yirde hin hem. Nebe Yuda marte gabu yayaŋ, irde kurabe Al Kurunjyen ya balem bana gor saba yirde hin hem. Yuda mar dare gabu irde hanjende goyan hugineŋ kun kawan po saba yirde hin hem. ²¹ Gega danij gusunjanj nirde ha? Merene nurde hin hin mar hitte kunj gusunjanj yirayinj. Yenj gab mere teŋ hin hem goyen nurde haŋ geb," yinyinj.

²² Be, Yesu go gwaha yinjeb Al Kurunjyen ya balem doyan al kura yenj binde hin hin goreb kimijnde seŋ uryinj. Irdeb, "Pris buda gote kurunjimij gayen gwaha mat ma mere irde hanjen gega, daha inhabe gago?" inyinj. ²³ Irkeb wol henjbe, "Mere bulun kura tihim kenem mere damijbe bulun goyen momonj nira. Gega mere tihim gayen fudinje tihim kenem danij mununha?" inyinj.

²⁴ Be, Anas beleŋ Yesu go haninj fere titinjde gwahade po pris buda gote kurunjimij hoyanya kura Kaiafas hitte wor teŋ kunanj yinke teŋ kwamij.

Pita go sopte Yesu niŋ helwanj hirinj

(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Be, Saimon Pita go huwarde kak katen hikeyab al kura beleŋ, "Al gote komatmiŋ kurabe ge gago?" ineŋ gusunjanj iramij. Irkeb Pita go wol henjbe, "Monj, ne monj

* **18:12:** Roma niŋ fulenja marte doyan al gayenbe fulenja mar 1,000 gote doyan al.

geb,” ineq helwaŋ hiriŋ. ²⁶ Irkeb pris buda gote kurunŋiŋ gote meteq al kura, Pita belen kirmiŋ sapa iryin al gote kadom goreb, “Gebe Olip dugure gor yenya hike genhem,” inyin. ²⁷ Gwaha inkeb Pita go tebaŋ helwaŋ hiriŋ. Irkeb goya goyen po tatirok mere tiyyin.

*Yesube Pailat diliŋ mar huwaryin
(Matiyu 27:1-2,11-31; Mak 15:1-20; Luk 23:1-5,13-25)*

²⁸ Be, Yuda marte doyan mar beleŋ Yesu teŋ Kαιafasyen yare mat Roma gabman al Yuda mar doyan yirde hiyen al gote ya kurunjde tukamij. Goya goyabe naŋa fay urde wuk yirin. Irkeb Yuda mar go, “Moŋgo al miŋ hoyanđe yare kuŋbe Al Kurunj diliŋde tikiŋ miŋyāŋ hetek,” yen yinjende saba gama irniŋ yenbe Roma gabman al gote ya biŋde ma hurkamij. Gobe Pasoba bingé nen nen nalu kurunj goyen netek yen nurde tiyamiŋ. ²⁹ Ningeb Pailat yinjeng siŋare kateŋbe, “Da misinđe al ga merem yan irniŋ yen tawayhaŋ?” yineŋ gusunŋan yirin. ³⁰ Irkeb al buda gore wol henjbe, “Al gayenbe mata bulun kura ma tiyuŋ manhan ge hitte gaha ma tawatewoŋ,” inamij. ³¹ Irkeb wol henjbe, “Dindiken tukunŋ matatinđe ga merere ker-nan,” inyin. Irkeb mel gore, “Goyenbe neŋbe al maymay saninjiŋiŋ miŋmoŋ,” yamiŋ. ³² Mata gobe Yesu beleŋ gwaha mat kamen yen bikkenj mere tiyyin goyen go fudinde henjhen niŋ gogo tiyamiŋ.

³³ Be, Pailat go mulgaj hen yamiŋ kurunjde hurkunbe Yesu hoy iyiŋ. Irkeb hurkukeb gusunŋan iyiŋ. “Ge gayen Yuda marte doyan al kurunj?” inyin. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere taha gobe dufayger po forok yihi ma al hoyan beleŋ momoŋ gi-raŋ?” inyin. ³⁵ Irkeb Pailat beleŋ wol henjbe, “Nebe Yuda mar al moŋ. Ningeb daha mat nuren? Merere girniŋ yen gawayhaŋ marbe gigen al goya pris buda gote karkuwaŋmiŋa gore po gawayhaŋ. Ningeb gebe daha wor po tiyan?” inyin. ³⁶ Gwaha inkeb, “Ne beleŋ alya bereya doyan yirtek gobe megen gar niŋ moŋ. Megen gar niŋ manhan Yuda marte doyan mar beleŋ nad fere tiniŋ yen wakeb meten marne beleŋ ne basiŋa fulenja ti-won. Goyenpoga gwahade moŋ geb, gogo gwaha ma tahanj,” inyin. ³⁷ Irkeb Pailat beleŋ, “Be, gwahade geb, gebe doyan al kurunj!” inyin. Irkeb wol henjbe, “Doyan al kurunj ninha gobe fudinde ninha. Fudinde, nebe miŋ goyen goke wor po megen gar wamirin. Irde mere fudinde goyen tagaleŋ yen wamirin. Ningeb al kura mere fudinde niŋ amarnej nurde hanj marbe tumjan merene nurde hanj,” inyin. ³⁸ Irkeb Pailat beleŋ, “Mere fudinde gobe da?” ineq

gusunŋan iyiŋ. Gwaha ineqbe Yuda mar hitte siŋare sopte kateŋbe, “Nebe al ga gwaha mat kura mere uliŋde irtek yen ma kenhem.” ³⁹ Goyenbe dende matarebe Pasoba gabu nalu kurunjde ne beleŋ mata bulun mar koyare hanjen goyen uŋkuren kura teŋ siŋa irde duneŋ himyen. Ningeb, ‘Yuda marte doyan al kurunj’ ineq hanjen al gayen tubul timeke siŋare kuyen yen nurde hanj?” inyin. ⁴⁰ Irkeb al buda kurunj go taren po, “Moŋ, yen moŋ! Neŋbe Barabas dunayin,” inamij. Barabasbe Roma gabman asogo irde hiyen goke teŋ koyare keramij hinhin.

19

¹ Be, mel gore gwaha yekeb Pailat go Yesu go teŋ usulak tinaŋ yen fulenja marmiŋ yinke usulak tiyamiŋ. ² Irdeb doyan al kurunyen tonan umŋa irhet yen kaŋ hirwanjen yan kura goyen teŋ tukuli teŋe tonanđe keramij. Irdeb doyan al kurunyen amil umŋam bukkenja digulakya suluk irke bukkenj yara hitin goyen tawaŋ hor irde unamij. ³ Irdeb Yesu hitte kunj, “Gebe Yuda marte doyan al kurunj. Huginen hayin!” ineq tebaŋ irde giwgiw irde hin-han. Irdeb kiminde wolseren uramij.

⁴ Be, Pailat go sopte siŋare kateŋbe Yuda mar goyen, “Mel, nebe mere miŋ goke kura al gayen merem yan irtek yen ma nurdeb gago den hitte taktehem,” inyin. ⁵ Irdeb Yesu go doyan al kurunj umŋa irtin yara irhet yenbe amil umŋam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitin kura hor irde unenj, kaŋ hirwanjen yan tukuli teŋ tonanđe kirtiŋde po siŋare kateŋ hike keneŋbe, “Al gobe gago,” inyin.

⁶ Be, pris buda gote karkuwaŋmiŋa Al Kurunyen ya balem doyan marya beleŋ Yesu go keneŋbe, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yen hekhok tiyamiŋ. Irkeb Pailat beleŋ wol henjbe, “Nebe mere miŋ goke kura merem yan irtek ma kenhem geb, dindiken ga tukun kuruse hende maynayin,” inyin. ⁷ Irkeb Yuda mar gore wol henjbe, “Al gore yinjeng ge yen, ‘Nebe Al Kurunj Urmij,’ yen hiyen geb, nende sabarebe al gwahade gobe kamyen,” inamij.

⁸ Be, Pailat go gwaha yeke nurdeb kafura wor po hiriŋ. ⁹ Irdeb ya biŋde sopte mulgaj hen hurkunbe, “Gebe dare niŋ?” ineq gusunŋan iyiŋ. Goyenbe Yesube wol ma hiriŋ. ¹⁰ Irkeb Pailat beleŋ, “Mere nirtek ma gira? Kuruse hende mayke kami yewen gobe gwaha girnayin. Munanj tubul tike kwi yewen go wor gwahade po girnayin goyen go ma nurde ha?” inyin. ¹¹ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Al Kurunj beleŋ ge goyen doyan nird nird saninj goyen ma guntin manhan ge beleŋ gaha ma doyan

nirwoŋ. Ningeb ne nade hanger nera al gote mata buluŋbe gere folek geb,” inyinj.

¹² Be, mere go nurdeb Pailatbe Yesu go daha mat kura tubul timeke kwi yen nuryin gega, Yuda mar gob hewhow po ten, “Al kura al gayen tubul tike kuyenbe al gobe Roma gabman doyan al kurun Sisaryen kadom moŋ, asogom geb,” inamij. ¹³ Gwaha yeke Pailat go nurdeb Yesu go siŋare takteŋbe ya kurun gote koya bana sawsawa mere nurd nurd gasuŋ kura “Belen Hora Po Irtin” inen hanjyende gor kipiryin. Gasuŋ gobe Hiburu mere matbe Gabata. ¹⁴ Be, nalu gobe Pasoba binje gitik ten teŋ nalu, irde naŋabe banjkahal gwahade hewen tiyyin. Munaj fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyen. Be, Pailat belen Yuda mar goyen, “Doyan al kurunjintbe gago,” inyinj. ¹⁵ Goyenbe go mar goreb, “Mayke kami! Mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” inen hewhow tiyaminj. Irkeb Pailat belen, “Doyan al kurunjint gayen ne belen kuruse hende maymekte kami yen nurde hanj?” yineŋ gusuŋan yiryinj. Irkeb pris buda gote karkuwajmin belen wol henjbe, “Nenjbe doyan al kurunjint hoyan kura ma hi. Nendebe Sisar uŋkureŋ po hi,” inamij.

¹⁶ Be, Pailat go gwaha kura irtek miŋmoŋ hekeb bada heŋ kuruse hende mayke kami yen mel goke pel iryinj. Irkeb fulenja mar belen Yesu taminj.

Yesu kuruse hende kamyinj

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Be, Yesu go kuruse go teŋbe naŋa deŋe kura Al Tonan Kinjiniŋde gor kuriŋ. Deŋe gobe Hiburu mere matbe Golgota. ¹⁸ Gorbé Yesu go kuruse hende mayamij. Yenjabe al irawa hoyan kura goyen wor yiŋgenje yiŋgenje kuruse hereŋ gasa yirdeb kurabe Yesuyen kuruse yase belen kerde kurabe tapa belen keramij. Yesu yiŋgenbe kahalé keramij.

¹⁹ Be, Pailat belen mere kura kanjbe kuruse hende Yesu tonan belen kernan yinke keramij. Merebe gahade:

NASARET NIN AL YESU. YUDA MARTE

DOYAN AL KURUNJ.

²⁰ Be, Yesu kuruse hende mayamij gasuŋ gobe Yerusalem bindere hinhin. Ningeb Yuda mar budam mere go kenamij. Mere gobe Hiburu mere, Latin mereyabe Grik mereyabe mat kayamij. ²¹ Irkeb pris buda gote karkuwajmin belen mere katin goke igiŋ ma nurdeb Pailat goyen, “Yuda marte doyan al kurun ma kayayin. ‘Al garebe yiŋgen ge yen ‘Nebe Yuda marte doyan al kurun,’ yen hi, ‘gwahade kayayin,’ inamij. ²² Goyenbe Pailat belen wol henjbe,

“Mere kayhem gobe gwahade po hiyen,” inyinj.

²³ Be, fulenja mar go Yesu ten kuruse hende kerdebe uliŋ umŋamij yade al sipte niŋ gale henjbe nende gigen yawaraminj. Irdeb uliŋhorminj bande niŋ gobe tubul tiyamij. Uliŋhorminj gobe sobam, binjinde matkurunje kahan patare goyenbe gada irtin moŋ. Amil uŋkureŋ po ten uliŋhor goyen irtin. ²⁴ Be, fulenja mar gob uliŋhorminj goke yiŋgen uliŋ, “Ga goya erek ma irtek. Ganuj belen tiyyen yen nende matare tilin tanartek,” yaminj. Mata gobe Al Kurunyen asanđe mata gwahade forok yiyyen yen katin gwahade po forok yirinj. Merebe gahade:

“Mel gore ulne umŋa yiŋgen uliŋ pota yirdeb uliŋhornenbe tilin tanaraminj,” yitin hi. *Tikij 22:18*
Ningeb yitin gwahade po fulenja mar belen mata gogo tiyamij.

²⁵ Be, kuruse hinhin bindere gorbe Yesu milinj, milinjde hayminj Klopas berem Mariayabe Makdala niŋ Maria gore gor huwarde hinhin. ²⁶ Irkeb Yesu go milinj gor kinyinj. Irde komatmin kura bubulkunjé wor po yen nurde uneŋ hinhin al go bindere gor huwarde hiké kinyinj. Irdeb milinj goyen inyinj. “Bere, al gabe urge,” inyinj. ²⁷ Irdeb komatmin gobe, “Gabe momke,” inyinj. Be, gor mat hinhin kurun gobe komatmin gore Yesu milinj go teŋ yamiŋde tukun doyan irde hinhin.

Yesu kamyinj

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Be, komatminj inyinj kamereb metenjminj kuruŋ gob pasi irhem yen nurdeb Al Kurunyen asanđe mere katiŋ goyen fudiŋde forok yiyyen goke teŋbe, “Fe niŋ nira,” yirinj. ²⁹ Irkeb gorbe wain fimiŋ mukkuwenj wor po hitin hinhin geb, mel gore amil parwek kura teŋ wain bana gon fakamde hisop he kutum murunde bili irdeb isanj heŋ Yesu dinonde kiriyinj. ³⁰ Irkeb Yesu go wain fimiŋ go ninam urdeb, “Metenjeb pasi irhem,” yirinj. Be, mere go munj po yenjbe urgut kanjbe kamyinj.

³¹ Be, go nalu gobe Pasoba binje gitik teŋ teŋ nalu. Munaj fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyenj. Ningeb Yuda mar go Sabat nature al kuruse hende po hinayinjbe igiŋ moŋ yen nuramij. Irdeb Pailat gusuŋan irdeb, “Kahaŋ yufuŋ teŋbe al hakwa go yaran tininj,” yaminj. ³² Irkeb Pailat go fulenja marmiŋ yinke Yesu ketalde kuruse hende hinhin al kura go hitte wa kunjbe kahan yufuŋ tiyamij. Irde gab kura wor gwahade po iramij. ³³ Goyenbe waŋ Yesu hitte hamiŋ gega,

bikken kamtiñ keneñbe kahan ma yufuñ tiyaminj.³⁴ Gwaha irtiñbe fulenj al kura beleñ hakde dari malare fakamke goyare po dariya feya bemed po sursur yirinj.³⁵ (Mata go kinyin al goreb goke al momoj yirde hiyen. Meremijnbe fudinde. Yenjbe fudinde po yenj hime yenj nurde hi. Yenjbe deñ asanj ga kapyanj henj hañ mar beleñ fudinde yenj nurnayinj yenjbe gago momoj dirde hi.)³⁶ Be, mata go forok yirin gobe Al Kurunyen asanje, “Kinqinj ujkuren munj kura ma yufuñ tinayinj,” yitiñ gwahade goyen po forok yirinj.³⁷ Irde Al Kurunyen mere kurabe, “Yenjbe hakde gegelhek beleñ fakamtiñ kennayinj,” yitiñ mata gwahade goyen po forok yirinj.

*Yesu mete tiyaminj
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)*

³⁸ Be, fulenj mar beleñ gwaha tiyaminj kamereb Arimatea niñ Yosep beleñ Yesu ulij hakwam niñ Pailat gusuñaj iryinj. Yosepbe Yesuyen komat gega, Yuda marte doyan mar niñ kafura henjbe balmiñ po hinhin. Be, Pailat beleñ iginj inkeb kun Yesu hakwam go yenjya kwamiñ marya beleñ taranj tenjbe teñ kwamiñ.³⁹ Yosep beleñ gwaha teñ hikkeya Nikodemus wor gor hinhin. Nikodemusbe hakot kura wawuñ kun Yesuya mere tiyaryum al go goyen. Yenj beleñ he fimiñ irawa suluk yirde guram irtiñ haminj iginj wor po goyen teñ wayyinj. Guram gote kandukmiñbe 30 kilogram gwahade.⁴⁰ Be, irem go Yesu hakwam go teñ kunjbe amil faykek mete teñ teñde niñ amil gore po bili iraryum. Irde gwaha teñ henjabe he fimiñ guram irtiñ gore po sam iraryum. Irem gobe Yuda marte mata gama irdeb gwaha tiyaryum.⁴¹ Be, Yesu kuruse hende mayamiñ gasuñ go binderebe he dugu kura hinhin. He dugu bana gonjbe al hakwa yukanj yerd yerd horabok bembra kura hinhin. Bembra gobe gerjen, al hakwa kura ma yerde hitinj.⁴² Be, henj ga mon Sabat nalu forok yewej tiya go yenjbe bembra gobe bindere hinhin geb, irem go Yesu hakwam tukunj bana gor keraryum.

20

*Yesube kamyinde mat huwaryinj
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

¹ Be, Sabat nalu hubu henj fay urke Sande hirinj. Sande wampot munj, kidoma po hikkeya Makdala niñ Maria go bembare kunbe hora kurun horabok bembra yame pet titinj goyen teñ siñj irtiñ kinyinj.² Irdeb kup yenj Saimon Pitaya kadom kura Yesu beleñ bubulkunjne wor po yenj nurde unej

hinhin al go hitte wañbe, “Doyañ Al Kurunj hakwambe bembare mat teñ kwa-hanj. Irdeb tukunj gor kura kerhanj yenj ma nurhet!” yinyinj.³ Irkeb Pitaya kadom hoyanj goya wor bembare kwaryum.⁴ Irem gobe kup yenj kwaryum. Goyenbe kadom gore Pita foile irde yenj wa bembare forok yirinj.⁵ Forok yenj pew kañbe horabok bana nañkeneñbe amil faykenj bili irtiñ go po kinyinj. Goyenbe binjde ma hurkurinj.⁶ Irkeb Saimon Pita, kame wayyinj goreb wañ binjde hurkurinj. Irdeb amil faykenj go po gor hike kinyinj.⁷ Irde Yesu tonaj bili iramij amil go wor kinyinj. Tonañ bili irtiñ amil gobe ulij hakwam bili irtiñ amil goya ma hinhin. Kenkela po mupi irde hoyande po kirtinj hinhin.⁸ Irkeb Yesuyen komat kura yenj wa bembare forok yirinj al go wor binjde hurkurinj. Hurkuñ gwahade po keneñbe fudinde wor po Yesube kamundje mat huwaruñ yenj nuryinj.⁹ (Goyenpoga irem gobe Al Kurunyen asanje Yesube kamtiñde mat huwaryen yitiñ gokeb bebak ma po tiyaryum.)

*Makdala niñ Mariabe Yesu kinyinj
(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)*

¹⁰ Be, Yesuyen komatmiñ waran go mulgañ henj yaminde kwaryum.¹¹ Goyenbe Maria go bembra siñare gor po henj esen hinhin. Esen henjabe pew kañ bembra bana gonj nañkinyinj.¹² Irdeb Al Kurunyen miyon irawa ulij umña faykek hor yirtinj goyen Yesu hakwam kirtinj gasunđe go keperde hike yinyinj. Kurabe tonaj beleñ mat, kurabe kahanj beleñ mat keperaryum.

¹³ Be, irem goreb, “Bere, gebe daniñ esen ha?” ineq gusuñaj iraryum. Irkeb bere gore wol henjbe, “Doyañ Al Kurunyenbe al kura beleñ teñ kwahañ. Irde tukunj gor kura kerhanj yenj ma nurde hime,” yinyinj.¹⁴

Gwaha teñ fulganj kañbe Yesu go gor huwarde hike kinyinj. Goyenbe bebakken Yesu yenj ma kinyinj.¹⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, gebe daniñ esen ha? Gebe ganun niñ nañkeneñ ha?” ineq gusuñaj iryinj. Gwaha inkeb bere goreb he dugu bana gonj bembra hinhin gote doyanj al yenj nurde, “Be, ge beleñ al hakwam bembra bana hinhin go tukanj kenem gor tukunj kirmij yenj momoj nira. Irkeb tewen geb,” inyinj.¹⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Maria,” inyinj. Irkeb bere go yenj hinhin beleñ fulganj kañ keneñbe Hiburu mere mat, “Raboni!” inyinj. Raboni gote miñbe Tisa.

¹⁷ Be, Yesu beleñ, “Nanne hitte mulgañ henj miñmoj. Ningeb sisaj ma nurayinj. Gwaha titiñbe kolne yago hitte kunjbe momoj yira. ‘Nebe mulgañ henj Adone, denjya neyat Al Kurunj hitte kweñ tihim,’ nina yinayinj,” inyinj.¹⁸ Irkeb Makdala niñ Maria go mere go nurde Yesuyen

komatmin hitte kuriñ. Kunjbe, "Doyan Al Kurunje kenhem," yinyin. Irdeb mere gahade nina yen momon yiryinj.

*Komatmin beleñ Yesu kenamij
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)*

¹⁹ Be, Sande go wawurjana heñ kidoma heweñ tikeb Yesuyen komatmin gobe Yuda mar niñ kafura heñbe tumjanj ya biñde gabu irdeb yame biñ mat tareñ po irdeb hinhan. Irkeb Yesu go waj mel go hinhan kahalte po huwardeñ, "Bitin kamke igin po hinayinj," yinyin. ²⁰ Gwaha yinenbe haninjya gegelhekyare fakamaminj delñen goyen yikala yiryinj. Irkeb komatmin go Doyan Al Kurun goyen keneñbe amanñ niñ pultik wor po yamiñ.

²¹ Be, Yesu beleñ sopte po, "Bitin kamke igin po hinayinj. Nanne beleñ nad nerke wamirinj gwahade goyen ne beleñ wor dad dermeke kunayinj geb," yinyinj. ²² Gwaha yinenbe mel go hitte menjemij fu yirdeb, "Holi Spirit tenañ. ²³ Irdeb deñ beleñ al kurat mata buluñminj halde yunnayinj Al Kurun wor mata buluñminj go halde yunyen. Munaj mata buluñminj ma halde yunayinj Al Kurun wor mata buluñminj ma halde yunyenj," yinyinj.

Tomas beleñ Yesu kinyinj

²⁴ Be, komatminj 12 goyen al kura Tomas, denem kurabe Didimus inen hanjen al gobe Yesu wayyinyabe gor ma hinhan. ²⁵ Irkeb komatminj weñ hoyan beleñ, "Nenjbe Doyan Al Kurun kintinj," yen momonj iramij. Goyenbe wol heñbe, "Haniñde nil delñen wor wor yenen. Irdeb nil yame bana gonj hanne kerenj. Irdeb hak beleñ fakamatinj yamenjde gor hanne kerde gab fudinde yen nurenj," yinyinj.

²⁶ Be, gor mat nañja fay 7 hubu hekeb Yesuyen komatminj go sopte ya bana gabu iramij. Tomas wor gor hinhan. Yamebe biñ mat tatinj goyenbe, Yesu go waj mel gote diliñ mar huwardeñ, "Bitin kamke hinayinj," yinyinj. ²⁷ Irdeb Tomas inyinj. "Hange faw gar hor irayinj. Irde hanne ga yena. Irdeb hange ginj irdeb gegelhekner gar kera. Irdeb dufay budam ma heñbe ne huwarmiñ gayen fudinde yen nurayinj," yinyinj. ²⁸ Irkeb Tomas gore, "Gebe Al Kurunj, Doyan Al Kurunje!" inyinj. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ, "Gebe ne nenenj gab gogo fudinde yen nurha? Al kura go ma nenenja ne niñ dufayminj tareñ irnayinj mar gobe Al Kurunj beleñ suram yirde sanjñ yiryenj," yinyinj.

³⁰ Be, Yesube komatminj diliñde mata tiñenj turunj yan kurayen kurayen budam forok yirde hinhan. Goyenbe asañ gayenter goke tumjanj ma katij hanj. ³¹ Goyenbe Yesube Mesaia, Al Kurun Urmiñ yenbe yen ge dufaytinj sanjñ irnayinj yen mere kurunj

gayen kayhem. Irde yen ge dufaytinj tareñ irke Yesuyen tareñde Al Kurunja hugiñen heñ heñ mata gobe dende hiyyenj yenbe mere gago kan hime.

21

Komatminj 7 beleñ Yesu kenamij

¹ Be, Yesu go komatminj yago Yerusalem hikeya diliñde forok yirinj kamereb Taiberias fe ala kuruj siñare sopte komatminj diliñde forok yirinj. Gote baranjbe gahade: ² Be, Saimon Pita, Tomas denem kurabe Didimus, Galili nañja bana niñ tañ Kana gor niñ al Nataniel, Sebedi urmiñ waranjabe kadom waran hoyan manan tumjanjde hinhan. ³ Irkeb Saimon Pita beleñ, "Nebe fe alare dapñja niñ kweñ tihim," yinyinj. Irkeb mel goreb, "Tumjanj kutek," inenbe hakwa bana hurkuñbe kwamij. Goyenbe go wawunbe dapñja kura ma yawaraminj.

⁴ Be, wampot muñ wor po Yesu gobe wan makaj siñare huwaryinj. Goyenbe komatminjbe Yesu yen keneñ bebak ma tiyamij. ⁵ Be, Yesu beleñ mel goyen hokde po, "Mel yo, dapñja kura yawarhanj we?" yinyinj. Irkeb, "Monj," inamij. ⁶ Be, mel gore gwaha inkeb, "Kamanjñ go hakwa siñja yase beleñ mat temeyde gab dapñja kura yawarnayinj," yinyinj. Irkeb mel go gwaha tenjbe dapñja karim ma yawaraminj geb, kamanj go tuluj tenj hakwa hende kertek ma hamij.

⁷ Irke gab komatminj kura Yesu beleñ bubulkunjene wor po yen nurde unen hiyen al goreb Pita goyen, "Al irobe Doyan Al Kurunj be!" inyinj. Irkeb Saimon Pita beleñ, "Al irobe Doyan Al Kurunj be!" yeke nurde goyare po ulinjhorminj hende niñ tugu titij goyen tenj uliñde bili irdeb fete solok yirinj. ⁸ Irkeb komatminj weñ hoyanbe fe ala kuruj ferenj binde 100 mita gwahade po hinhan geb, hakwa hende kame ga gama irde wayamij. Gama irde waj henjabe kamanj dapñja beleñ po makin hitin goyen tuluj tenjbe tenj wayamij. ⁹ Irdeb fe siñare wañbe kak kawaltinjde kura gorbe makaj dapñaya beretya kura hike yenamij.

¹⁰ Be, Yesu beleñ, "Dapñja yawarhanj go kura yawaranj," yinyinj. ¹¹ Irkeb Saimon Pita go hakwa hende hurkuñ kamanj go tuluj tenj fe siñare kiriyin. Dapñja karkuwaj beleñ makin hiriñ. Dapñjabe budam wor po 153 yawaraminj. Goyenbe kamanj go ma erek yirinj. ¹² Be, Yesu beleñ komatminj goyen, "Waj wampotde niñ biñge nenanj," yinyinj. Goyenbe yenbe Doyan Al Kurunj yen nuramij geb, komatminj kura beleñ, "Gebe ganuñ?" yen gusuñaj ma iramij. ¹³ Irkeb Yesu go waj beret go tenjbe yunyinj. Irdeb dapñja goyen wor gwahade po iryinj. ¹⁴ Be, Yesu go kamiyinjde mat huwaryinj,

irde komatminj yago hitte forok yirinj goyen gare irkeb wawunj karwo hirinj.

Yesu beleñ Pita tareñ iryinj

¹⁵ Be, komatminj go binje nene pasi haminj. Irkeb Yesu beleñ Saimon Pita go, "Saimon, Yon urminj, ge gayen fudinde wor po ne nin amanenj nurde ha? Mel gar han gare ne ninj amanenj nurde han gote folek?" inyinj. Irkeb Pita beleñ wol henbe, "Gwaha, Doyañ Al Kurunj. Gebe ne beleñ ge ninj amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo," inyinj. Irkeb, "Sipsipne paka yirde hayinj," inyinj. ¹⁶ Irdeb sopte po, "Saimon, Yon urminj, gebe fudinde wor po ne ninj amanenj nurde ha?" inyinj. Irkeb Saimon beleñ, "Gwaha, Doyañ Al Kurunj, ne beleñ ge ninj amanenj nurde hime gobe nurde ha gogo," inyinj. Irkeb wol henbe, "Sipsipne doyanj yirde hayinj," inyinj. ¹⁷ Be, wawunj karwore sopte, "Saimon, Yon urminj, gebe ne ninj amanenj nurde ha?" inyinj. Irkeb Pita go Yesu beleñ, "Gebe ne ninj amanenj nurde ha?" gwahade wawunj karwore gusuñaj irkeb binj misinj iryinj. Irkeb Pita go, "Doyañ Al Kurunj, gebe det kurunj gayen tumjanj nurde ha. Ge ninj amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo," inyinj. Irkeb Yesu go wol henbe, "Sipsipne paka yirde hayinj." ¹⁸ Fudinde wor po ginenj hime, ulger iginj henyaþe gigeñ umnja teñ gonj kura kwe yenbe mali ga kuñ hinhan. Goyenbe salanjeñ hawayinyabe al beleñ po ganarde umnja girdeb ge kutek ma girde hiyen beleñ gonj gukunayinj," inyinj. ¹⁹ Yesu beleñ go yirinj gobe kame Pita dahan mat kamyen, irde kamde kamdeminj gore Al Kurunj denjem turñun yan iryenj goke inyinj. Be, Yesu go gwaha inenjbe, "Gama nira!" inyinj.

²⁰ Irkeb Pita go fulgañ kanbe Yesu beleñ komatminj kura bubulkunjne wor po yeñ nurde uneñ hiyen al goyen gama yirde hike kinyin. Al gobe Yesu kamenj go yeñya binje funañ naminya Yesu hitte tawunj henbe, "Doyañ Al Kurunj, ganunj beleñ pel gireñ tiya?" inyinj al go goyen. ²¹ Be, Pita beleñ al go kenenjbe, "Doyañ Al Kurunj, munanj al gabe dahan tiyyenj?" inenj gusuñaj iryinj. ²² Irkeb Yesu beleñ wol henbe, "Yenbe dilij gerjen hikeya ne mulgañ hewenj yeñ nureñ gobe gere samuñ mon geb. Hoyañ nin ma dufay hawayinj, gama po nirayinj," inyinj. ²³ Be, Yesu beleñ mere tiyyinj gote mere momoñbe komatminj yago hoyanj beleñ nurdeb kenkelä ma bebak tenjbe, "Al gobe ma kamyenj," yaminj. Gega Yesu beleñbe, "Al go ma kamyenj," yeñ ma yirinj. "Yenbe dilij gerjen hikeya ne mulgañ hewenj yeñ nureñ gobe gere samuñ mon geb," po yirinj.

²⁴ Yesuyen komat gobe Yesu beleñ mata teñ hike yinyinj kurunj goyen asanđe gar

kaya gago. Al gore Yesuyen barañ asanđe gar kañ hi kurunj gabe fudinde yeñ nurde hite.

²⁵ Be, Yesube mata hoyanj manaj budam tiyyinj. Asanđe gar kañ hi gayen po mon. Mataminj go tumjanj katekbe megen gar asanj goyen yerd yerd gasunj miñmonj hiyyenj yeñ nurde hime. Gogo po.

Aposel Yesuyen Mere Basan Marte Metej

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat metej teñ hin hin, irde al saba yirde hin hin goyen hanjkäpä gogo kan gunmirin. ² Irde kamyin de mat huwarde komatmin yingen basina yiryin mar goyen Holi Spirityen tarende hulyan yiryin gote baranya Al Kurun beleñ tumulgan tike hurkuriñ goyen gote baranya manan asan̄ goyenter kamirin.

*Yesu beleñ Holi Spirit nin doyan henayin
yen mere basan̄ marmiñ yinyiñ*

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al beleñ mayke uliñ misiñ kurun kateñ kamyin de mat huwaryin. Irdeb, "Gwaha timekeb nenej fudinde huwarun gago yen nurnayin," yeñbe komatmin yago diliñde forok yen̄ mere yirde hike diliñde wor po kenej hin han. Be, kamyin de mat huwarde nañkahal 40 gayen megen gar hinhinya goyen be Al Kurun beleñ al doyan yird yird mata niñ komatmin yago goyen mere yirde saba yirde hin hin. ⁴⁻⁵ Be, go teñ hinhinya goya goyen po komatmin yago gabu heñ dula teñ hen yabe gaha yinyiñ: "Adone beleñ det dunen yen biña tiyyiñ goke momoñ dirde hin hem gobe Holi Spirityen baptais. Niñgeb goke doyan heñ hinayin. Yonbe fe beleñ baptais yirde hinhin gega, denje hitnej teñbe Al Kurun beleñ Holi Spirit po baptais diryen. Niñgeb goke teñbe araj̄ ma Yerusalem tubul teñ kuniñ," yinyiñ.

⁶ Be, Yesuyen komatmin yago beleñ mere go nurde kamereb Yesuya Olip dondonde gabu irdeb, "Doyañ Al Kurun, bikken̄ asininiñ yago beleñ nen Israel mar doyan dirde hin han gwahade goyen gayenter ge beleñ wor kurunjiñ heñ doyan dirke iñgiñ megeñjiñ neñ Israel mar beleñ tumulgan titek we?" yen̄ gusuñan̄ iramiñ. ⁷ Irkeb wol heñbe gaha yinyiñ: "Nanne beleñ mata forok yenayin yen sanjimijide nalu yirtiñ gobe dufaymijide po yirtiñ geb deñ beleñ nurtek mon. ⁸ Gega den nurtek detbe gago momoñ direñ tihim. Holi Spirit deñ hitte katke tareñmiñ teñbe alya bereya Yerusalem taunde niñya Yudia nañare niñya Samaria nañare niñyabe megeñ kurun gayen bana niñ mar ne beleñ mataya mereya teñ himeke nenej hin han goke tagalde tukun̄ hinayin," yinyiñ.

*Yesube Al Kurun hitte mulgan̄ heñ
hurkuriñ
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

⁹ Be, mere tiyyiñ go kamereb komatmin̄ beleñ diliñde wor po kenej hikeya Al Kurun beleñ tumulgan tike hurkuriñ. Irkeb gagap beleñ bana kerkeb go ma kenamij. ¹⁰ Irdeb diliñbe Yesu hurkuriñ beleñ goñ po nañkenen̄ hin han. Irkeb al irawa amil faykekde umja titin gore gor kura mat wayhar minjmon, bemel po ketalmiñde forok yen̄ huwardebe, ¹¹ "Mel, Galili mar, danin nañkinde nañkenen̄ diltin misiñ teñ han? Yesube diltiñ mar Al Kurun beleñ tumulgan tike hurka kenhan̄ al goyen kamebe gwahade go po mulgan̄ heñ wayyen," yinaryum.

Matias beleñ Yudasen gasun̄ tirin̄

¹² Be, go kamereb Yesu komatmin yago gobe Olip dondon̄ go tubul teñbe Yerusalem taunde mulgan̄ hamij. Olip dondonde mat Yerusalem 1 kilomita gwahade. ¹³ Be, mel go Yerusalem forok yeñbe ya yen̄ hin hande gor kwamin̄. Ya goyen be al heñ heñ gasun̄be irawa hende bande niñgeb, yeñbe hende hin han. Be, mel gobe hin hande gor hurkamin̄. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmij Yems, Yems urmij Yudasen Saimonya. Saimon gobe Roma gabman asogo irde hin han mar Selot buda goyen bana niñ al. ¹⁴ Be, mel go huginen̄ gabu irde dufaymij unjkuñen̄ po irde Al Kurun mere irde hin han. Bere buda Yesu gama irde hin han goya Yesu kuliñ wenja milin̄ Mariaya manan̄ bana goñ tumjan̄ heñ Al Kurun mere irde hin han.

¹⁵ Be, 120 al gwahade Yesu niñ dufaymij tareñ iramiñ mar goyen Pitaya huginen̄ gabu irde hin han. Be, wawuñ kurabes Pita beleñ huwarde gaha yinyiñ: ¹⁶⁻¹⁷ "Be, kadne yago, nebe Iskariot niñ al Yudas niñ yewen tihim. Yeñbe Yesu beleñ basiñia irde metej unyin̄. Irke neñya tumjan̄ metej teñ hinhet. Gega yen̄ beleñ Yesu maytek mar goyen beleñ kerde yunke kuñ Yesu tamij. Niñgeb al gore mata buluñ gwahade tiyyen̄ yen̄ bikken̄ Holi Spirit beleñ Dewit dufay unke mere Al Kurunyen asanđe katin̄ gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiñun̄," yinyiñ. ¹⁸ (Be, Yudas mata buluñ tiyyiñ gote hora beleñbe megeñ tapum kura damu tiyamiñ. Irdeb megen goyenterbe yingen̄ timiyyiñ. Irkeb biñ pol yeke arayñen̄ fur tiyamiñ). ¹⁹ Irkeb al buda kuruiñ Yerusalem hin han gore mere momoñmiñ nurdeb nañja tapum gobe Akeldama inamin̄. Akeldama gote minjbe 'dari wok yiñjde'.)

²⁰ Be, Pita beleñ sopte gaha yinyiñ: "Al goyen goke Al Kurunyen Tikin̄ Asanđebe gwahade katin̄ hi:

‘Yende tiyuñbe buluñ heñ dulñen hiyen. Al kura gor ma po hiyen,’ yitiñ. *Tikij 69:25*

Irde Tikij Asanje gor kurabe mere gahade manan kayyiñ:

‘Yeñ wolmiñenbe al hoyan kura gasunymin go teñ meten tiyyen,’ yitiñ. *Tikij 109:8*

21-22 Ningeb katiñ gwahade goyen po gama irtek yenbe al kura Yon beleñ baptais niñ mere tagalde hinhanide mat kuñ kun Al Kurun beleñ Yesu tumulgañ tike kinyin al goyen teñbe Yudasyen gasun wol kertek. Al gobe neñya tumuñjañ Yesu gama irde kuñ wañ teñ hinhet al gore gab neñya heñbe Yesuyen mere basan al hen Yesube fudinde huwaruj yen tagalde tukun hiyen,” yiriñ.

23 Be, gwaha yineñbe gabu iramiñ bana goñ niñ al irawa denje yuramij. Matiasyabe Yosepya. Yosep gote deñebe irawa. Kurabe Basabas, munan kurabe Yastus ineq hinhan. 24-25 Go kamereb Al Kurun gahade mere iramiñ: “Doyañ Al Kurun, Yudasbe Yesuyen mere basan al hinhan gega, meten go tubul teñ kamdebe nebe gor niñ yenbe gor po kuñ. Ningeb al kura yende gasun teñ Yesuyen mere basan al hewon yen nurde hite. Gebe al kurun gate dufayminja biňja kenkela yeneñ ha geb, al irawa gayen ganuñbe meten go tiyyen yeñ basinja irariñ goyen dikala dirayin,” ineq gusuñjan iramiñ. 26 Gwaha ineqbe irem gote deñem kañbe Yuda marte matare tilin tanaramij. Irkeb Matias deñemde huwaryin. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basan al hihi yen nuramij. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 hamin.

2

Pentekos nature Holi Spirit katyij

1 Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yeñ hanjen goyen forok yekeb Yesuyen mere basan mar aposel budaya Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar tumuñjañ 120 gobe gasun uñkürenje po gabu iramiñ. 2 Gwaha teñ hikeyab bemel po menje kurun migirin yara kura nanjinde mat forok yekeb nuramij. Irkeb migirin gore po katenbe ya bin mel go hinhande goyen ep irde tukurin. 3 Irkeb kotañ kañ nanjenamij. Irdeb det kura kak melak yara gore yeñ hitte po katenbe bur yen kuñ al tonaj hereñ keperde tukurin. 4 Irkeb Holi Spirit beleñ hard yunkel almet mere kurayen kurayen yeñ go ma nurde hitin kurun goyen gwaha mat mere titin ala tiyamij.

5 Be, Yerusalem gorbe Pentekos nalu kuruñ goke tenbe Yuda mar naña kurar kurar heñ Al Kurun dolon irde hanjen mar goyen wañ gor hinhan. 6 Be, Yesuyen mere basan mar aposel buda hinhande gor migirin go nurde al buda kurun gore yinnin yeñ wayamij. Irdeb aposel budaya Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeñ dinoj kok yeñ tulfut yamin. 7 Irdeb dufaymin titmin hekeb gaha yamin: “Ey! Mel gab tumuñjañ Galili mar. 8 Gega dahade ningeb mereninj nende gigen yeke nindiken nurhet? 9 Irdeb neñbe naña hoyanje niñ hoyanje niñ. Neñ kurabe Partia nañare niñ, kurabe Midia niñ, munan kurabe Elam nañare niñ, kurabe Mesopotemia niñ, kurabe Yudia niñ, kurabe Kapadosia niñ, kurabe Pontus nañare niñ. Irde kurabe Esia* nañare niñ. 10-11 Goyenbe go po moj. Neñ kurabe Frigia nañare mat watin. Munan kurabe Pamfilia niñ, Isip niñ, irde Libia naña bana goñ niñ al Sairini taun bindere hanjen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niñ, kurabe Arebia nañare niñ. Irdeb al kurabe Rom mat beljen wayan. Goyenbe dahade ningeb Al Kurun beleñ mata tinjen kurayen kurayen al beleñ gwaha mat forok yen hañ yeñ ma nurtek goyen forok yirde hinhan gobe mereninj mat yeñ hañ?” yeñ kukuwamjen nuramij. (Be, Rom mat wayamij mar goyen kurabe Yuda mar, munan kurabe al miñ hoyan goyen Yuda marte tikula gama irde hanjen mar.) 12 Irdeb hurkuñkat ter gor njakjak teñbe, “Gab da matabe gago?” yeñ yinjen ulin kadom gusuñjan gird tiyamij. 13 Gega kuramijbe Yesu niñ dufaymin sanin irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain ugut po nene kukuwa hahanj,” yaminj.

Pita beleñ mere tagalyij

14 Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyinj: “Be, kadne yago, denj Yuda mar, Yerusalem taunde niñja siñare niñja, ga nurnan. Mata forok yihi gayen miñ gwahade yen momon direñ tihim geb, kenkela kirmintin kernaj ko. 15 Gabe 9 kilok wampot Al Kurun mere ird ird nature hite. Gega denj beleñbe fe nen kukuwa hahanj yeñ denhanj? 16 Moj, hakot Al Kurunyen mere basan al Yoel beleñ Yuda mar niñ mere teñ asanje kayyiñ gobe hanja gago forok yihi. 17 Al Kurun beleñbe gaha yirinj: ‘Tonne Holi Spiritbe al megen niñ hitte fe wogortin yara irde yunen. Irkeb kame gab nalu funañ forok yiyyen.

* 2:9: Esia naña gobe gayenter niñ Esia naña kurun goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki ineq hanjen.

Irkeb urtiňa wertiň yagoya beleň merene
basan̄ heň tagalnayin̄.

Irde al foneňtiň beleň yuwarwarte dufayne
yeneň bebak tinayin̄.

Irde salannjetiň beleň mitere dufayne
yeneň bebak tinayin̄.

18 Fudinde, nalu goyenterbe meten̄ marne,
alya bereya, tumjan̄

Tonne Holi Spirit yunmeke merene
basan̄ heň tagalnayin̄.

19-20 Irdeb Doyaň Al Kurun wayyen̄ nalu
kurun̄ goyen forok yewen̄ tikeb
megenyen̄ naŋkindeyabé mata tiňen̄ kur-
rayen̄ kurayen̄ al beleň yeneň tul-
fut yetek goyen forok yirmeke yen-
nayin̄.

Nanjaþe kidoma hiyyen̄, munan̄ gagasibe
buk yen̄ dari yara hiyyen̄.

Munan̄ megen̄be dari, kakýabe kaki buk-
dulňen̄ forok yenayin̄,’ yitin̄ hi. *Yoel*
2:28-32

21 Gega nalu funaŋ goyenterbe al kura ne
niň nurde gama nirde hinayin̄ mar goyen
muň po gab tumjan̄ yawareň,” yirin̄.

22 “Ninjeb, mel Israel mar, mere ga nur-
naň ko. Nasaret niň al Yesube fudinde
Al Kurun beleň teň kerke wayuň yen̄ nur-
nayin̄ yen̄be Al Kurun beleň tareň uneň
hike diltiňde mata tiňen̄ kurayen̄ kurayen̄
kurun̄ gogo forok yirde hike yeneň hin-
han. Denbe goyen keŋkela nurde han̄ gogo.
23 Be, Al Kurunbe kame mata forok yiyyen̄
goyen keŋkela nurde hinhin geb, bikkeň
dufaymij kiriyen̄ goyen po gama irde Yesu
goyen deň hantiňde kurun̄. Irkeb den
beleňbe Al Kurun ma nurde uneň han̄ mar
haniňde pel irkeb kuruse hende mayke
kamuň. Ninjeb deň gare po Yesu mayke
kamuň. 24 Gega kamde kamde tareň Yesu
tanartek goyen Al Kurun beleň teň siňa
irde isan̄ hekeb huwarun̄. Kamde kamde
sanjiň gore epte ma basinja irun̄. 25 Be,
Yesu huwarun̄ goke bikkeň Dewit beleň
asandebe gahade kayyin̄:

‘Doyaň Alnebe hugiňen̄ neya hike keneň
hime.

Yen̄be ketalner heň faraň nurde hi geb,
kafura ma hewen̄.

26-27 Goke teňbe bener mat amanen̄ wor po
nurde Al Kurun turuň irde hime.

Nebe ge beleň metere ma nubul tike bida
hewen̄.

Delger wukkek wor po neneň ha gayen
nubul tike bida heň heň mata gobe
ma keneň.

Kamde bida hetek yara gega, fudinde
wor po ge beleň faraň nur-
huwareň yen̄ nurde hime.

28 Hugiňen̄ heň heň beljen̄ goyen nikala
niran̄.

Ninjeb kame geja tumjan̄ hen̄be goke
amanen̄ nurde heň,’ yitiň hi,” yirin̄.
Tikiň 16:8-11

29 Be, Pita beleň sopte gaha yinyin̄:
“Kadne yago, asininiň Dewit beleň gwaha
yirin̄ gega, yen̄be bikkeň kamke mete
tiyamiň. Irde fudinde wor po gasunje gor
mete tiyamiň yen̄ nurde hite. Irde wan̄ waŋ
gayenter wor metemij gobe hi. 30 Goke
teňbe Dewit beleň mere tiyyin̄ gobe yinjeň
ge ma yirin̄. Yen̄be Al Kurunyen mere
basan̄ al geb, Al Kurun beleň biňa teňja,
‘Kame Dewityen miňde niň al kura yinjeň
yara po forok yen̄be gasunjin̄ teň Doyaň Al
Kurun hiyyen̄,’ yirin̄ goyen nurde hinhin.
31 Mata kame forok yiyyen̄ goyen nurde ep
hen̄be Al Kurun beleň Mesaia metere mat
isan̄ hekeb bana goň ma bida hiyyen̄ goke
tagalnayin̄. 32 Be, Mesaia gobe Yesu. Nej
kurun gab Al Kurun beleň kamtiňde mat
isan̄ heke huwarun̄ goyen dilnijnde wor
po kintin geb, yen̄ ge kawan tagalde hite
gago. 33 Yesu gobe Naniň Al Kurun beleň
tumulgaj tike hurkunbe Naniňde tareň teň
Doyaň Al Kurun hiyyun̄. Irde Naniň beleň
Holi Spirit niň biňa tiyyin̄ goyen unke teňbe
gago fe woġortiňje irde duna. Irkeb mi-
girin̄ kurun goyen nurde diltiňde wor po
mata kenhan gago. 34 Dewitbe ulin tumjan̄
ma Al Kurun hitte hurkuriň. Gega gahade
kayyin̄:

‘Al Kurun beleňbe Doyaň Alne gaha inyin̄:
Waŋ ketalner heň al deňem yan̄ wor po
hawayin̄.

35 Irkeb asogo girde han̄ mar goyen bul
yirde yawaŋ gasa yirmeke katkeb
yufurka tiyayin̄,’ yitin̄. *Tikiň 110:1*
Mere gabe yinjeň ge ma kayyin̄. Yesu
niň teň kayyin̄. 36 Ninjeb deň Israel mar,
mere direň tihim gayen fudinde wor po
yen̄ nurnan̄ ko: deň beleň Yesu kuruse
hende mayke kamuň. Gega Al Kurun beleň
kamtiňde mat isan̄ heke huwarun̄. Irkeb
yen̄ beleň po Doyaň Al Kurunya Mesaiaya
irun̄,” yinyin̄.

*Al budam Al Kurun niň biň mulgaň heke
baptais tamij*

37 Be, al buda go meremiň nurdeb,
‘Fudinde mata bulun titin̄,’ yen̄ memyak
wor po nurdeb Pitaya aposel buda kadom
yagoya goyen, “Kadninin̄ yago, ninjeb
daha titek?” yen̄ gusunjan̄ yiramij. 38 Irkeb
Pita beleň wol hen̄be gaha yinyin̄: “Ninjeb
den̄ kurun gayen mata bulunjin̄ yubul teň
Al Kurun niň bitin̄ mulgaň henan̄. Irdeb
Yesu Kristu niň dufaytin̄ tareň irde yende
deňemde baptais tenayin̄. Gwaha tike
gab Al Kurun beleň mata bulunjin̄ goyen
haldeb Holi Spiritmij dulin dunen̄ yen̄ biňa
tiyyin̄ goyen dunyen̄. 39 Go biňa tiyyin̄ gobe
al kura Al Kurun beleň hoy yiryen̄ mar

kuruŋ goke teŋ biŋa tiyyin. Niŋgeb biŋa tiyyin gobe deŋyə foŋenjəŋ yagoya al gisaw hanj mar goke manan nurde tiyyin,” yinyin.

⁴⁰ Irde saba miŋ unjkureŋ goyen po ma yiryin. Saba kurayen kurayen yirde hay-hay yirde gaha yinyin: “Ga hite nature gayenbe mata bulun kurun forok yen hi. Niŋgeb mata bulun goyen yenen yilwa yirnayin. Gogab Al Kurunyen bearar go ma kennayin,” yinyin. ⁴¹ Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yen nurdeb Yesu niŋ dufaymin sanjəŋ irdeb baptais tamij. Goyare al tinen baptais tamij marbe 3,000 gwahade forok yamin. Irdeb mel hakotkeŋ goya tumjan Yesuyen alya bereya hamij. ⁴² Be, go tiyamij mar gobe yende aposel buda gote saba goyen hugineŋ teŋ hinhan. Irdeb hugineŋ awalikde po heŋ kadom faraŋ gurd teŋ hinhan. Irdeb Yesu kamenjaŋ komatminj yagoya binje nene yen kamde kamde niŋ mere yiryin goyen biŋ bak yen yen ge binje kadom gunen teŋ awalikde nene hinhan. Irdeb hugineŋ Al Kurun mere irde hinhan.

Yesu niŋ dufaymin tareŋ irde hinhan marte mata iğin

⁴³ Be, aposel buda beleŋ mata tinen kurayen kurayen forok yirke al tumjan goyen yenerbe hurkunjət teŋ kafura hamij. ⁴⁴ Irdeb Yesu niŋ dufaymin tareŋ irde hinhan marbe tumjan gabu irde awalikde heŋ det kadom gunen teŋ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teŋ henjəbe dawetminjaŋ samunjinj yago al beleŋ damu teŋ hikeb murungem yade diŋun yago det kuraj nurkeb faraŋ yurde hinhan. ⁴⁶ Mel gobe hugineŋ gise hanjka Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtin bana sawsawa al gabu irde hanjende gor hurkunjət kuŋ wan teŋ solok yen Al Kurun turun iryin. ⁴⁷ Be, al go kuŋ wan teŋ Al Kurun turun irde hikeb al gor hinhan gore al go keneŋ ¹⁰ bebak tenjbe, “Ey! Al gabe kahanj simsismam, yame denjem Yame kusamunje gor keperde hiyen al go goyen gago,” yen hurkunjət teŋ dilin fot yamin.

Al Kurunyen ya balem milgu irtin koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote denjembe “Yame kusamun” inen hanjen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kurun dolon irniŋ yen wakeb hora kaŋan yirde hinhan. Be, 3 kilok wawuŋbana kura Al Kurun mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kurunyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkuren tikeyabe al kahanj simsismam goreb hora nin kaŋan yiryin. ⁴ Irkeb irem gore tumjanje huwarde kiminde keneŋbe Pita belen, “Deyya ga dena,” yinyin. ⁵ Gwaha inenbe det kura wet nunyen tarah yenbe kotan kaŋ yinyin. ⁶ Gega Pita belenbe, “Nebe horanem moŋ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen gunej thim geb, Nasaret niŋ al Yesu Kristuyen denjemde ginhem, huwarde kwal!” yinyin. ⁷ Gwaha inenbe yen belen po al goyen hanin yase belen tanarde isan hirin. Irkeb goyare po kahanj huwa heŋ sanjəŋ haryum. ⁸ Irkeb huwardebe solok solok yen kuŋ wan tiyyin. Irdeb Pitaya Yonya irde tumjan Al Kurunyen ya balem koya belen po milgu irtin bana sawsawa al gabu irde hanjende gor hurkunjət kuŋ wan teŋ solok yen Al Kurun turun iryin. ⁹ Be, al go kuŋ wan teŋ Al Kurun turun irde hikeb al gor hinhan gore al go keneŋ ¹⁰ bebak tenjbe, “Ey! Al gabe kahanj simsismam, yame denjem Yame kusamunje gor keperde hiyen al go goyen gago,” yen hurkunjət teŋ dilin fot yamin.

Pita beleŋ Al Kurunyen ya balemde mere tagalyiŋ

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titek ma irkeb irem go gama yirde Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtin bana sawsawa al gabu irde hanjende gor kwamij. Gasun gobe “Solomonyen Paranda”* inen hanjen. Irkeb al gor hinhan gore keneŋ hurkunjət tenjbe yen hitte kup yen kwamij. ¹² Irkeb Pita belen al yen hitte wan hike yenerbe gaha yinyin: “Deŋ Israel mar, al iğin hihi gayen keneŋ goke hurkunjət teŋ diltin fot ma yenayin. Deyya gabe Al Kurun dilinde al iğin niŋgeb, gore al kahanj simsismam gayen sope irhar yen denen hanj? Moŋ! Deyyat tareŋdebe epte moŋ geb.” ¹³⁻¹⁵ Niŋgeb ga nurnan ko. Yesube Al Kurunyen Meten Al, Al Wukken, irde Al Huwak wor po. Gega deŋ beleŋ iğin ma nurd uneŋbe mayke kami yen tukun Pailat hanjende kerdebel pel iraŋ. Irkeb Pailat beleŋ tubul timeke kwi yekeb deŋ beleŋ kamyen po yaŋ. Irdeb al kura al gasa yirke komatiŋ al goyen teŋ siŋa irke kat kuyen

Pita beleŋ al kahanj simsismam sope iryiŋ

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahanj simsismam milin beleŋ gwahade po kawan kiriyin goyen al beleŋ hugineŋ tukunbe

* ^{3:11:} Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kurun gote ya murun sobam siŋa siŋa kutin hinhan. Ya murun gobe tola karkuwān yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” inen hinhan gogo.

yan. Gwaha teñbe Al Kurunya hugiñen hen hen gote beleñ kerd duntek albe gogo mayan. Gega hakwaninin Abraham, Asak, Yekopya, asininin yagoyat Al Kurun beleñbe kamunjde mat isaj heñbe al beleñ turun irde hinayñ yen al deñem turunyan wor po irun. Ningeb Yesu kamunjde mat huwarun gobe dilniniñ bilmindje wor po kintiñ geb, gago momon dirde hite. ¹⁶ Deyyabe Yesu niñ hekken nurde har geb, al kahanj simsimam keneñ hinhan gago kahanj huwa hen tareñ hihi. Deyyabe Yesuyen sanjñ beleñ gab al ga sope iryen yenbe yen ge hekkenj nurde har gore al gago kenkela wor po sope ira kenhajñ,” yinyin.

¹⁷ Irde sopte gaha yinyin: “Be, kadne yago, deñ wor doyan martinj beleñ tiyan gwahade goyen po Yesube al gwahade yen miñ kenkela ma nurdeya bulun iraj yen nurde hime. ¹⁸ Gega gobe bikkenj Al Kurun beleñ kame Mesaiañibe ulin misij kurun katen kamyen yen mere basan marmiñ yinke tagalaminj geb, gwahade goyen po forok yiyun. ¹⁹ Ningeb mata bulunjinj yubul teñ Al Kurun hitte mulgañ henayin. Irkeb Doyañ Al Kurunñinij beleñ mata bulunjinj halde dunenjbe tontinj tareñ yiryen. ²⁰ Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkenj den ge tenj basinj iryin goyen teñ kerke katyen. ²¹ Gega yenbe gayenterbe Al Kurunya har. Be, kuj kuj Al Kurun beleñ det kurun gayen yirde gergen yire yeke gab katyen. Mata gabe bikkenj Al Kurun beleñ mere basan marmiñ diliñde wukkenj wor po yenen hinhan goyen momon yirke tagalaminj. ²² Be, bikkenjbe Mose beleñ Yesu niñ yen Israel mar gaha yinyin: ‘Doyañ Altin Al Kurun beleñbe mere basan alminj kura ne yara po deñ minde niñ forok iryen. Ningeb al gore mere dirde hiyen kurun gobe keñkela nurde gama irde hinayñ. ²³ Al kura yende mere ma nurde hiyen al gobe Al Kurun beleñ biñ arñej nurd yunke go mar gobe yende al ma henayin,’ yiriñ,” yinyin.

²⁴ Irde sopte gaha yinyin: “Irde Al Kurunyen mere basan al, Samuelya, mere basan mar kame kame wañ hinhan kurun gore wor mata kurun gayenter forok yen hanj gake gwahade po forok yenayin yen bikkenj tagalde hinhan. ²⁵ Ningeb Al Kurunyen mere basan marmiñ beleñ gwahade tagalde hinhan gobe den ge tenj tagalde hinhan. Irde den ge tenjbe Al Kurun beleñ Abraham diliñde biña teñbe, ‘Kame foneñge kura forok yiyyen gore megen niñ al buda kurun gayen nere guramya tareñya tenj hiryonj hiyyen,’ inyin. Be, biña tiyyin gwahade po Al Kurun beleñ asetiñ wen hitte wor biña tenj hinhan gobe den

ge tenjina teñ hin hin. ²⁶ Ningeb deñ ge teñbe Al kurun beleñ guram dirde sanjñ dirke mata bulunjinj goyen yubul tinayinj yen nurde metenj alminj basinj irde teñ kerke deñ hitte wa wayyinj,” yinyin.

4

Pitaya Yonya yade koyare yeramij

¹⁻² Be, Pitaya Yonya beleñ Solomonyen Paranda inen hanjende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iraminj mar goyen Yesu kamde huwaryinj mere goke momon yirde hinaryum. Gwaha teñ henjabe Yesu tiyyinj gwahade goyen po al kamtinj manaj kame huwarnayinj yen mel goyen saba yiraryum. Gwaha teñ hikeb Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris budaya, Al Kurunyen ya balem kurun gote doyan marte kurunjinjyabe Sadusi marya beleñ* wanj mere go nurde binj ar yaminj. ³ Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yen yawaraminj. Gega bikkenj wawuñ hirinj ningeb, gise ga yenbe yad koyare yeramij. ⁴ Gega irem gote mere nuramij marbe budam wor po mere goyen fudinde yen nurde Yesu niñ dufayminj tareñ iraminj. Irkeb al yen wa Yesu niñ dufayminj tareñ iraminj mar bikkek goyabe gayamunjek goya gabu irde al parguwak po kappyan haminjbe 5,000 gwahade hirinj.

Pitaya Yonya mere kurunyde hararyum

⁵ Be, fay urkeb Yudia nanjare niñ doyan marya Yuda marte doyan mar parguwakyabe Moseyen saba basan henj tagal tagal marya beleñ irem gote mere nurniñ yen Jerusalem gor gabu iraminj. ⁶ Gabu iraminjde gorbe Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwanjmiñ Anas, Kaifas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote taynej weñ hoyan manaj gor gabu iraminj. ⁷ Be, mel gore Pitaya Yonya yawanbe yen ge iñig ma nurde yunenja, ‘Ganuj beleñ iñig dinkeb mata gogo tiyarun? Ganunđe sanjñde gogo tiyarun?’ yen gusunjan yiraminj. ⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit beleñ hard unkeb wol heñbe gaha yinyinj: “Be, deñ Yuda marte doyan marya doyan mar parguwakyab, ga nurnaj ko! ⁹ Denbe al kahanj simsimam faraj uryeke iñig hiyun goyen goke muñ teñ merere derde datha mat iñig hiyun gote miñ nurniñ yen gusunjan dirhanj? ¹⁰ Ningeb denya Israel mar hoyan manaj tumjanj mere tiyen tihim gayen ga nurde bebak tinayinj. Be, al kahanj simsimam gabe Nasaret niñ al Yesu Kristu deñ beleñ mayke kamunj gega, Al Kurun beleñ isaj heke huwarun al gote tarende iñig hiyunj. Ningeb diltinj mat huwarke gago kenhajñ.

* **4:1-2:** Sadusi mar: Al kamtinj sopte huward huward goyen fudinde yen ma nurde hinhan mar.

¹¹ Yesu niñ teñ Al Kurunyen asanđebe siraw mere mat gahade katinj hi:

‘Deñ, ya ird ird mar beleñ ya irniñ yen hora kura tawayamiñ gega, igiñ ma keneñbe temeyamiñ.

Goyenbe al hoyan beleñ tukun gore po yamiñ tareñ wor po iryin,’ yitiñ hi.
Tikiñ 118:22

Ningeb hora gwahade goyenbe deñ beleñ Yesu gogo pel iran. Gega Al Kurun beleñ teñ meten kurun wor po unuñ. ¹² Ningeb Yesu po ga nej mata bulunjde mat dumulgan teñ ten sanjiñ goyen Al Kurun beleñ unuñ. Ningeb megen niñ al kura beleñ epte ma Al Kurun hitte alya bereya yumulgan tiyyen,’ yinyiñ.

¹³ Be, gor gabu iramiñ mar goreb Pitaya Yonyabe saba kurun ma titiñ, irde al denjem moñ yen nuramij gega, ‘Neñ ge kafura ma henj mere tareñ po tagalde har,’ yenjbe hurkunkat tiyamiñ. Irde irem gobe Yesuya tumnjan heñ kuñ wan teñ hinhan mar goyen kurabe gago yenj biñ bak yamiñ.

¹⁴ Irde al kahanj simsismam goyen igiñ henj Pitaya Yonya irde tumnjan huwarde hiké kenerjbe Pita beleñ mere tiyyin goyen wol heñ heñ ge kukuwamjenj nuramij. ¹⁵ Irdeb mere teñ ten gasunđe matbe yakira tike beljenj muñ po sinjare kukeb yingen uliñ mere sege irde gaha yamiñ: ¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kurun Yerusalem taunde hañ kurun gobe irem gore mata tinenj wor po goyen tike kenan. Nej wor mata forok yiyun gote iginenjbe kenhet gago ninjeb, epte ma ‘usi’ yetek.” ¹⁷ Gega mata forok irarunj gote mere momonjbe kurun heñ kuke al nurde pasi henayin goke igiñ ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu inej hanjen al goke tagalkeb muduntek,’ yineñ utanj yirtek,” yamiñ. ¹⁸ Gwaha yenjbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyan hitte kun Yesu niñ ma wor po tagalde saba yiriryen!” yenj mere tareñ po yirdeb utanj yiramiñ.

¹⁹ Gega Pitaya Yonya beleñ wol heñbe, “Al Kurunbe da mata niñ igiñ nuryen? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindiken dufay henan ko. ²⁰ Munaj deyyabé Yesuyen mata delderer yenen meremij nurde tiyaryum goyen tagal tagal niñ epte ma wor po bada heren,” yinaryum.

²¹⁻²² Gega al kahanj simsismam milij beleñ gwahade po kawanj kiriyin, damam 40 fole irtij goyen Pitaya Yonya beleñ Al Kurunyen sanjinđe sope iraryum goyen al budam wor po go keneñbe Al Kurun turunj iramiñ geb, Yuda marte doyan mar beleñ goyen nurde gwaha mat kura irem goyen bulunj yirtek moñ hamij. Ningeb dulinj mohonđe po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ Al Kurun mere iramiñ

²³ Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulgan heñ dijuñ yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwanjmiña Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ mere yiramiñ goyen tumnjan dijuñ momon yiraryum. ²⁴ Irkeb mere goyen kandukjien nurde tumnjanđe Al Kurun uguñ po gahade inamij: “Doyañ Al Kurun, ge beleñ po nañkinja megenjya makanya yirdeb dawet bana gon hañ kurun gayen yirarinj. Irde doyan yirde ha. ²⁵ Ge beleñ mere tike meten alge asininin Dewit gore Holi Spiritiyyen tarende mереge nurde basañ heñ gaha yirinj:

‘Daninj megen niñ marbe yen ge bearar ten hañ?

Irde daninj dufay buluj kukuwamjenj po yerde mere mayde hañ?

²⁶ Megen niñ doyan mar karkuwanya naña ga doyan irde hañ mar wanj gabu irdeb Doyañ Al Kurun asogo irde hañ.

Fudinde, al buda kurun gobe bikkenj Al Kurun beleñ basija irde olip finiñ tonanje sam irtij Al goyen gogo asogo irde hañ,’ yirin. *Tikiñ 2:1-2*

²⁷ Ningeb, fudinde, Dewit beleñ mata goke yirinj gwahade goyen po forok yiyun. Yesube ge beleñ bikkenj Mesaia inej basija irarinj. Gega Israel naña doyan al Herotya Roma gabmanyen al Pontius Pilatya beleñ Yesu, gere Meten Al, delger wukkenj wor po keneñ hayen al goyen asogo irtek yenj Israel mar Yerusalem bana gañ hañ goya al miñ hoyan Yuda mar moñja gabu irde mere mayanj. Irdeb mayke kamunj. ²⁸ Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyun. Mel buda gore gwaha tinayin yenj dufayge bikkenj kerarinjenj geb, gogo gwahade po forok yiyun. ²⁹ Ningeb Doyañ Al Kurunjinj, Yesu niñ tagalde hite goyen utanj dirniñ yenj mel gore kafura dirde hañ gabe yenen ha. Ningeb nej metenj marge sanjiñ dirkeb mel goke kafura ma heñbe igiñ mереge tagalde tukutek. ³⁰ Irde Yesu, gere Meten Al, delger wukkenj wor po gote denjemde garbam mar sope yirde, mata tinenj kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tarenege kurun goyen alya bereya yikala yirde hayinj.” inamij.

³¹ Be, Pitaya Yonya irde gabu iramiñ mar beleñ Al Kurun mere irde pasi irkeb goyare po Al Kurun beleñ wol heñbe mel go hinhan gasunj goyen anjok iryinj. Irkeb gor hinhan mar gobe tumnjan Holi Spirit beleñ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma heñbe tagalde kunj hinhan.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtij marbe detmiñ kadom gunen teñ hinhan

³² Be, Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde hinhan mar gobe tumjanj dufaymiŋya mataminiŋya uŋkureŋ po haminj. Irdeb al kura beleŋ, “Detne kuruj haŋ gabe nere kudineŋ moŋ,” yeŋ hinhan, irde detmiŋ kuruj goyen yinjeng uliŋ kadom gunej teŋ hinhan. ³³⁻³⁵ Be, aposel buda beleŋ Yesu kamyinjde mat huwaryiŋ goyen Al Kurunyjen tarende tagalde hike al beleŋ fudinde yeŋ nurde hinhan. Irde al tumjanj megeŋ minyanja ya minyan marbe al beleŋ damu tikeb murunjem goyen aposel hitte yawan haninjde yerde hinhan. Irkeb aposel beleŋ al kura det kuraj amu heŋ hinhan mar tumjanj gale heŋ yunenj hinhan. Gwaha teŋ hikeb al kura det kuraj ma amu heŋ hinhan. Be, Al Kuruj beleŋ yen gama irde hinhan mar goyen mata gwahade ten hikeb guram yirde iŋiŋ iŋiŋ wor po yirde hinhan.

³⁶⁻³⁷ Be, al kura, denjembe Yosep manan megeŋ tapummiŋ kura al beleŋ damu tikeb murunjem goyen tawanjbe aposel buda yunyinj. Yenje Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niŋ al. Aposel buda beleŋbe Banabas inenj hinhan. Denje gote minjbe, “kadom faran yurde tareŋ yird yird al.”

5

Ananaiasya Safiraya

¹ Be, al kura denjembe Ananaiasya berem Safiraya manan megeŋ tapummiŋ kura al beleŋ damu tikeb murunjem taryum. ² Gega ire unya gobe hora goyen tumjanj Yesuyen mere basan mar aposel buda haninjde kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yinjeng ge basiŋa irdeb uŋ beleŋ kurhan po tawanjbe, “Megeŋ gote murunjembé gago po,” yeŋ aposel buda haninjde kiryij. ³ Irkeb Holi Spiritiŋyen sanjinjde Pita beleŋ bebak tenjbe, “Ananaias, daniŋ geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigeŋ ge bana kerdeb tumjanj gago po tawayhem yara teŋ Holi Spirit usi irha? ⁴ Megeŋe goyen damu ma tikeyabe gere hinhan. Irde damu tike murunjem wor gere po. Niŋgeb hora go teŋ dufayger det kura ire yeŋbe gwaha irtek yara. Gega da beleŋ wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata bulun gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kuruj usi irha geb,” inyinj. ⁵⁻⁶ Irkeb Ananaias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyinj. Irkeb al fonenj kura gor hinhan gore wanjbe al hakwa go mala teŋ tukuj mete tiyaminj. Be, Ananaias beleŋ Holi Spirit usi irde goke muŋ po kamke kenamij marya

mere momoŋmiŋ nuramiŋ marya tumjanj tulfult yeŋ kafura hamiŋ.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe uŋ hitte mata gwahade forok yihi yeŋ ma nurdeya Pita hinhin ya biŋde gor hurkurinj. ⁸ Irkeb Pita beleŋbe, “Safira, momonj nira. Megentirinjde murunjembé gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumjanj gogo po,” inyinj. ⁹ Irkeb Pita beleŋ wol henjbe, “Dahade niŋgeb derbe tumjanjde mere sege irdeb Doyan Al Kurunyjen Holi Spirit turjan urhar? Almege tukuj mete tahanj marbe yamere gogo forok yahanj yenha. Niŋgeb ge wor gade kuniŋ tahanj geb,” inyinj. ¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahanj minjde gor po katenj kamyinj. Be, uŋ tukuj mete tiyaminj mar gore waj hurkuŋbe berem wor kamtiŋ keneŋbe tukuj uŋ ketalte po mete tiyaminj. ¹¹ Be, ire unya go hitte mata forok yirinj gote mere momonj nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumjanj kafura wor po hamiŋ. Yesuyen alya bereya moŋ wor gwahade po kafura hamiŋ.

Aposel buda beleŋ garbam mar budam sope yiramiŋ

¹² Be, aposel buda beleŋ mata tineŋ Al Kuruj beleŋ po forok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hike dilinj fot yeŋ hinhan. Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumjanj dufaymiŋ uŋkureŋ po kerde Al Kuruj doloŋ irnini yeŋ al waŋ gabu irde hanjen gasuŋ kuruj kura “Solomonyen Paranda”* inen hanjende gor gabu irde hinhan. ¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumjanj Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke tagalde turun yirde hinhan. Gega go mar goyen hitte mata forok yeŋ hinhan goke kafura henjbe al kura yeŋya awalik hen heŋ ge kama heŋ hinhan. ¹⁴ Gega alya bereya tineŋ beleŋ Doyan Al Kuruj niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irdeb budam forok yeŋ hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamiŋ. ¹⁵ Irde aposel buda beleŋ mata tineŋ kurayen kurayen teŋ hinhan goyen yeneŋ hinhan geb, garbam miŋjan mar sapire yawanj beleŋyan yerde hinhan. Kurabe yawanj gasuŋ ugamde yunke goyan ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita waŋ beleŋ goyan kuj henjabe haninj yerde yuni yeŋbe gogo teŋ hinhan. Munan kurabe Pita toneŋ beleŋ po awrum yurke iŋiŋ henayin yeŋ nurde teŋ hinhan. ¹⁶ Irkeb tiyinj budam Yerusalem biŋjanj biŋjanj niŋ mar gore garbam marya al uŋgura ketal yurtiŋ miŋjan mar goyen aposel buda hitte

* **5:12:** Solomonyen Paranda: Al Kurunyjen ya balem kuruj gote ya muruj sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruj gobe tola karkuwaj yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” inen hanjen gogo.

yawan hike sope yirke tumjan igij hej hinhan.

Aposel budabe kanduk kenamiy

¹⁷ Be, pris buda gote kurunjminya yen faran urde hinhan mar Sadusi budaya beleş, ‘Neñ fole dirniñ tahanj,’ yen biñ ar yekeb aposel buda niñ igij ma wor po nurdeb yade gasa yirniñ yen mere sege iraminiñ. ¹⁸ Irdeb aposel buda goyen yade kawe marya mata bulun teñ hinhan marya yerde hanjen koyare gor yeraminiñ. ¹⁹ Gega wawunbe Doyan Al Kurunyen miyon beleş kunjbe koya gote yame fegelde sinjare yukurinj. ²⁰ Irdeb, ‘Al Kurunyen ya balemde kunjbe al buda kurun goyen al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ iryenbe Al Kurun diliñde al gergen hej hej mata goyen goke kenkja po tagalnayinj,’ yinen hulyan yiryinj. ²¹ Be, miyon beleş yinyinj goyen nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kunjbe alya bereya saba yird yird miñ uraminiñ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kurunjminya yen faran urde hinhan marya gore aposel buda goyen daha yirniñ yen Yuda marte doyan mar parguwak tumjan hoy yirke wan gabu iraminiñ. Irdeb mel go koyare yeraminiñ goyen yawan merere yirniñ yenbe al hulyan yirke kwaminiñ. ²² Gega kun forok yen nanjkenaminiñbe aposel buda gobe gor ma hinhan. ²³ Gwahade kenerjbe mulgan hej kunjbe, ‘Koya yamebe sinja mat tareñ irtinj, irdeb ya gote doyan marbe tumjan gor hanj. Goyenbe yame fegelde hurkuñ nanjkenhet gega, gorbe al miñmoñ. Hubu wor pol?’ yinaminiñ. ²⁴ Irkeb pris buda gote karkuwanjminya Al Kurunyen ya balem doyan irde hanjen marte kurunjminya beleş mere momoñ go nurdeb, ‘Aposel budabe daha tahanj?’ Irdeb kamebe da mata forok yiyyenj?’ yenj njaknjak tiyaminiñ.

²⁵ Be, gwaha teñ hikeb al kura wanbe, ‘Mel, ga nurnanç. Al yad fere tiyan mar gobe Al Kurunyen ya balem bana gon alya bereya saba yirde hike yenhem bel!’ yinaminiñ. ²⁶ Irke ya balem kurun gote doyan marya kurunjminya gore mere go nurdeb kun aposel buda go yad wayaminiñ. Goyenpoga al buda kurun mereminiñ nurde hinhan mar gore yen ge hej hora kaka dirnak yenbe ohkohom po Israel naña doyan mar tumjan gabu iraminiñ gasunje gor yawayaminiñ.

²⁷ Be, aposel buda go yawan diliñde yirkeb pris buda gote kurunjminj gore biñ ar hende gaha yinaminiñ: ²⁸ ‘Yesu beleş alya bereya ne niñ saba yirde hinayin dinun goyen bada po henayin yen utanj dirtinj. Gega parsay hej Jerusalem taunde gar kawanjan po mere tagalde tukun hikeb al

budam nurd pasi hahaj. Gwaha tenbe Yesu kamuj gobe yen beleş po mayan yen minje dirniñ ter hanj?’ yinaminiñ. ²⁹ Irkeb Pita beleş kadom yagoya huwarde wol henbe, ‘Nenbe Al Kurunyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb! ³⁰ Be, ga nurnanç. Den beleş Yesu kuruse hende mayke kamuj. Goyenbe neñ Israel marte asininjiñ agot Al Kurun beleş kamtiñde mat isan hiyunj. ³¹ Irde yingen hitte tumulan teñ sanjin uneñbe deñem yan kurun wor po irdeb, neñ al gayen ga Dumanigan teñ teñ Al irunj. Goyenbe neñ Israel mar kurun gayen mata bulun yubul teñ yen ge bininiñ mulgan heke mata buluniniñ halde dunenj yen nurdeb gogo tiyinj. ³² Ningeb neñbe Yesu hitte mata forok yitiñ goyen dillniniñde yeneñbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manan bebek tinañ yen dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kurun beleş yende mere gama irde hanj mar goyen tumjan yunen hi,’ yinaminiñ.

Gamaliel beleş aposel buda niñ igij mat tagalyinj

³³ Irkeb mereminiñ nuraminiñ mar gobe biñ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gosa yirteke kamwoñ,’ yenj nuraminiñ.

³⁴ Be, gabu iraminiñde gorbe Yuda marte tikula sanjin po gama irde hanjen Farisi mar al kura deñembe Gamaliel goyen gor hinhan. Yenbe Moseyen saba basan hej tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, ‘Aposel buda ga belnjen po sinjare yukunaj,’ yinkeb gwaha yiraminiñ. ³⁵ Irkeb gabu iraminiñ mar goyen gaha yinyinj: ‘Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniñ yenbe kenkelu dufay hej ga mata tinayinj. ³⁶ Nalu kura hakot yara po mata kura forok yiyyenj goyen bitin sir yanj? Al kura deñem Teudas beleş, ‘Nebe al deñne yanj,’ yekeb al 400 gwahade beleş gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yenj gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hirinj.

³⁷ Be, Teudas kamereb neñ Israel marte deñinjiñ kapyan hej tumjan asanje kerd kerd nature Galili niñ al kura deñem Yudas beleş, ‘Roma gabman asogo irniñj,’ yinen al usi yirke gama irde hinhan. Gega yen wor mayke kamkeb yenj gama irde hinhan mar goyen wor bur yaminj. ³⁸⁻³⁹ Ningeb gwahade goyen po aposel buda beleş mata teñ hanj gayenbe dufaymiñde po teñ hanj kenem meteñmiñ gobe hubu hiyyenj. Munjan Al Kurunyen dufay gama irde teñ hanj kenem deñ beleş, ‘Bada henanj,’ yinnañinj gega, epte ma meretin nurnayinj. Mongo al buda gayen asogo yirhet usi teñbe Al Kurun asogo irnayinj geb. Goke tenbe dinhem

gago. Mel gayenbe okohom po yubul tike kunayinj,” yinyiq.

Aposel budabe Yesu niij tej kanduk yenamij goke amanej nuramij

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, ‘Mere dira gabe fudinde,’ yenj nuramij. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramij gote kuruyinj belej, “Yesu gore yinjen ge al saba yirde hinayinj dinunj gobe sopte ma po tagalnayinj,” yinej utan yirde fulenja marmij yinkeb al gasa yird yird kaj po Yusulak teje yakira tiyaminj. ⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasunj go tubul tej kunj henja, “Nenje Al Kurunj belej Yesuyen al wor po yenj nurd dunej hi. Ningeb Yesu niij ten ulmininj misij katehet gago,” yenj amanej wor po nuramij. ⁴² Irdeb al saba yird yird niij bada ma hamij. Huginenj gise hajka Al Kurunyen ya balemde gor kun mere iginj Yesube Mesaia yitinj goyen mere kawan po tagalde kunj hinhan. Irdeb almet yayanj wor gwahade po tej hinhan.

6

Yesuyen alya bereya sios faraj yurd yurd metej niij al 7 basinja yiramij

¹ Be, gwaha tej hinhan goyenterbe Yesu niij dufaymij tarej irde hinhan marbe budam forok yenj hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niij Yuda mar yinjenjde mere tej hitinj belej gise hajka beretap binje gale henj yunenj hinhan. Goyenbe yende beretap po yunenjbe, Grik mere tej hitinj beretap gobe yubul tej hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere tej hitinj goreb goke iginj ma nurdeb tiyuj miij mar goya kadom mo-honde tiyaminj. ² Goke teje Yesuyen mere basanj mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumnjaj gabu yirdeb gaha yinamij: “Nende metejbe Al Kurunyen mere tagalde tukunj tukunj. Ningeb binje gale henj goke tej metejninij wor po goyen harhokninj untek gobe iginj monj. ³ Ningeb kadninij yago, den gabu irde haj bana gonj niij al 7 kura dindikenj basinja yirnayinj. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen sanjinde wor po metej tej hanjen, irde Al Kurunj belej dufay iginj yunenj hike metej tej hanjen mar goyen po basinja yirnayinj. Irkeb binje gale henj metejbe mel gore tej hinayinj. ⁴ Gogab nejbe Al Kurunj mere ird irdya meremij tagal tagal niij po dufay hetek,” yinamij.

⁵ Be, gwaha yinkeb al buda kurunj gob amanej nurdeb al 7 basinja yiramij.

* 6:5: Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo monj, al hoyan. † 6:9: “Doyan Mar Miñmonj Mar” gabe bikken al hoyan belej yukanj metej marmij yirde hinhan. Goyenbe murunjem monj metej tej hinhan. Irde dufaymijde kun wanj titek monj. Doyan marmijnen mere po gama irde metej tej hinhan. Goyenbe doyan marmij belej yubul tike dufaymijde kwamij goke teje deñe gwahade yurde hinhan.

Denjembe Stiwen, Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde niij al Nikolasya. Nikolas gobe al min hoyaj gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hirinj. Munaj Stiwenbe Yesu niij hekkej wor po nurde hinhan, irde Holi Spirityen tarenje po metej tej hinhan. ⁶ Be, al buda gwahade basinja yirdeb aposel buda hitte yukamij. Irkeb al 7 gobe sios faran yurd yurd niij yade yapat yiramij goyen goke tonaj hende haninj yerde Al Kurunj belej faran yurde hiyenj yenj gusuñaj iramij.

⁷ Be, Al Kurunyen mere Yesu niij yitinj gobe Yerusalem taun kurunjde gor niij mar belej tumnjaj nurde tukamij. Irkeb Yesu niij dufaymij tarej iramij marbe aranj po budam hamij. Be, Al kurunj dolonj ird ird mata doyan mar wor budam Yesu niij dufaymij sanjinj iramij.

Yuda mar belej Stiwen fere tiyamij

⁸ Be, sios faran yurd yurd niij basinja yirtin al kura Stiwen gobe Al Kurunj belej kejkela po guram irde tarej kurunj unkeb al budam diliinde mata tinej kurayen kurayen Al Kurunj belej po yirtek goyen forok yirde hinhan. ⁹ Gega Yuda mar kurabe Stiwen niij iginj ma nurde wanj kwep kwep iramij. Be, gwaha iramij marbe “Doyan Mar Miñmonj Mar”† yinej hinhan. Mel gobe yinjenjde gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yenje Sairini taunya Aleksandria taunyare mat wayamij. Kurabe Silisia nañaya Esia nañayare mat wayamij. Be, mel goreb wanj Stiwen gogo merere fulenja iramij. ¹⁰ Gega Stiwenbe Al Kurunyen Holi Spirit belej faran urkeb kejkela po dufay henja mere yirke asogo irnij yenj wayamij mar goyen gwaha mat kura wol hetek yenj ma nuramij.

¹¹ Irkeb mel gore al kura balminde hoy yirdeb, “Dej belej kunjbe, ‘Stiwen belej Moseya Al Kurunja sukal yirke nirtuinj,’ yenj al momonj yirde tukunayinj,” yinej biñj yawaramij. ¹² Irkeb kunjbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyan mar par-guwakya Moseyen saba basanj henj tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb biñj ar yaminj. Irdeb Stiwen fere teje mere yare tukamij. ¹³⁻¹⁴ Irdeb merere gor usi titek yenj al kura yawaramij gore huwardebe, “Al garebe, ‘Nasaret niij al Yesu belej Al Kurunyen ya balem gayen pir iryenj, irde Mose belej mata tej hinayinj yenj dunyinj goyen wor yade hoyan hoyan

* 6:9: “Doyan Mar Miñmonj Mar” gabe bikken

yiryen,’ yeke nurniŋ. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po huginen sukal yirde hiyen!” yinaminj.¹⁵ Irkeb merere gabu iraminj mar gob Stiwen beleŋ daha mat wol heke nurniŋ tihit yen tumnajan her yen kenaminj. Irkeb Stiwen kiminjbe al bulak wor po Al Kurunyjen miyonj yara heke kenaminj.

7

Stiwen beleŋ saba tiyyinj

¹ Irdeb Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte kurunjmiŋ beleŋ, “Stiwen, mel gare mere ulger irde haj gayenbe fudinde?” yen gusunjan iryinj. ² Irkeb Stiwen beleŋ wol henjbe gaha inyinj: “Mel, kadne yago, ga nurnanj. Bikkenj wor pobe hakwaniniŋ Abramahambe Mesopotemia naŋjare hinhin. Gonj po hikuya Al Kurun sanjinjmiŋ turunj yan gore dilinde forok yenbe, ³ ‘Naŋageya tayge yagoya yubul tenjbe naŋja ne beleŋ gikala girende gor kwayinj,’ inyinj. ⁴ Irkeb Abramaham gobe Kaldia marte naŋja Mesopotemia goyen tulub tenjbe Haran taunde kun gor hinhin.

“Be, naniŋjbe gor kamkeb Al Kurun beleŋ Abramaham teŋ kerke Yudia naŋja ga hite gayenter wayyinj. ⁵ Gega Al Kurun beleŋ megen tapum muŋ kura ma unyiŋ. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe dirinj wor hubu. Gega Al Kurun beleŋ megen Abramaham keperde hinhin gayen yenja foŋenjmiŋ yagoya niŋ tubul teŋ yunmeke yende kudineŋ hiyenj yen Abramaham hitte biŋa tiyyinj. ⁶ Goya goyenbe gaha inyinj: ‘Foŋenje yagot dirnjenj weŋjbe almet naŋjare kun albak hinayinj. Irkeb naŋja miŋ mar beleŋ dama 400 gayen gasa yirde bulunj bulunj yirke metej murunjem moŋ teŋ hinayinj. ⁷ Gega foŋenje yago bulunj bulunj yirde hinayinj mar gobe ne gare gab yener. Go kamereb foŋenje yagobe naŋja go tubul teŋ wanj megen gayenter dolor nirde hinayinj,’ inyinj. ⁸ Irdeb kame Al Kurun beleŋ biŋa tiyyinj goke, ‘Ne biŋa teŋ himyen goyen fudinde yen nurnayinjbe geja foŋenje yagoyabe guba yen yen mata teŋ hinayinj,’ inyinj. Be, kamereb urmjil Aisak forok yirinj. Irkeb urmjil go kawan hiriñde mat kun naŋja fay 8 hekeb guba yen unyiŋ. Be, Aisakbe kame Yekop naninj hiriñ. Irdeb Yekopbe urmjil yago 12 minyanj hiriñ. Be, mel goreb hakwaniniŋ yago haminj.

⁹ “Be, hakwaniniŋ 12 kura Yosepbe naninj beleŋ yen po amanjenj nurde igit igit irde hinhin. Irkeb itinj yago beleŋ daniŋ neŋbe gwahade ma dirde hi yen biŋ ar yekeb kulinj Yosep niŋ igit ma nurde, ‘Al kura hitte kunj murunjem moŋ metej teŋ teŋ almiŋ hiwi,’ yen al yunke damu tiyamiŋ.

Be, Yosep damu tiyamiŋ mar gore tenjbe Isip kwamij. Goyenbe Al Kurunjbe yenjya huginenj henj faraj urde hinhin. ¹⁰ Ningeb kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhin gega, Al Kurun beleŋ faraj urde hikеб igit po hinhin. Irde dufay igit wukkenj wor po unkeb go hende mata teŋ hikеб Isip niŋ doyan al kurun Fero beleŋ igit kinyinj. Be, Fero beleŋ Yosep go dufaymuj wukkenj kenenjbe Isip naŋja gote doyan al irdeb dawetmij yago tumnajan, ‘Doyanj yirde hayinj,’ inyinj.

¹¹ “Be, go kamereb Isip naŋjaya Kenan naŋjaya bana gonbe binjeg kamde kamde nalu kurun wor po forok yekab hakwaniniŋ yagobe binjem mon hamij. ¹² Be, Yosep naninj Yekop go Isip naŋjabe binjem yanj mere momonj nurdeb hakwaniniŋ yago gogo yad yerke kwamij. Be, mel gobe Isip ma kunj hanjen. Tineŋ gog po ga kwamij. ¹³ Be, mel go Isip mat tiyuniŋmijde mulgaj hamij. Henj henjbe sopte Isip kukeb Yosep beleŋ yingenj ge, ‘Nebe al gwahade,’ yen itinj yago momonj yirinj. Be, Yosepyen miŋ gote mere momonj goyen Isip niŋ doyan al kurun wor nuryinj.

¹⁴ “Be, go kamereb Yosep beleŋ naninj Yekopya dirnjenj wenjya asem yagoya 75 hinhin goke wanjan yenj keya heke wayamij. ¹⁵⁻¹⁶ Irdeb gor hinhin. Be, gor henj henjbe Yekop go kamkeb hakwambe teŋ tiyuniŋj Sekem tukamij. Be, Sekem gorbe Hamor urmjil yago beleŋ al hakwam yerd yerd niŋ hora talde horabok yiramij goyen Abramaham beleŋ damu tiyyinj. Ningeb Yekop hakwam gobe tukun gor po keramij. Irdeb kame hakwaniniŋ 12 goyen wor kamkeb yukun gor po yeraminj.

¹⁷ “Be, Al Kurun beleŋ Abramaham hitte biŋa tiyyinj gote igineŋ forok yetek nalu henj hikеб nende al Isip hinhin gobe kurun bulunj fulf tiyyinj. ¹⁸ Goyenterbe al hoyanj kura Yosep ma nurde untinj al gore Isip naŋja gote doyan al kurun hiriñ. ¹⁹ Irdeb yingenj igit henj henj be po nurde asininj yago usi yirdeb bulunj bulunj yirniŋ yenj nurdeb, ‘Dirinjmiŋ yago besare niŋ goyen yemeyke kamnaj,’ yen patku yirde hinhin.

²⁰ “Be, goya goyenbe Mose kawan hiriñ. Yenjbe dirinj malj yara moŋ. Al Kurun diliñde igit kinyinj. Dirinj gobe Isip mar beleŋ kennak yen naninjya milinjya beleŋ gagasi karwo gayen yaminj bana po balmij kerde hinaryum. ²¹ Gega dirinj gobe ya bana balmij kerde hitek ma hekeb naninjya milinjya beleŋ tukun hoyanje tubul tikeb Isip niŋ doyan al kurun Fero wirinj beleŋ kenenj teŋ tukun yende irde mosoy heke kurun hiriñ. ²² Mose go kurun henjabe Isip marte saba karkuwaj kurayen kurayen yawaryinj. Irde mereminya metenjminjabe tareñ wor po hiriñ.

²³ “Be, Mose gobe kuj damam 40 hirinj. Be, wawuŋ kurarebe diŋuŋ Israel mar yene yenj kuriŋ. ²⁴ Kunjbe Isip al kura gore Israel al kura goyen buluŋ wor po irde hike kinyinj. Irdeb Israel al goyen faraj ure yenjbe wol heŋ Isip al go mayke kamyinj. ²⁵ Be, Mose gobe dufayminjdeb, ‘Mata tihim gayen kenenje Israel mar beleŋ Isip marte haninjde mat dumulgaŋ teŋ teŋ al Al Kuruj beleŋ basiŋa irtin albe gago yenj bebak tahanj,’ yenj nuryinj. Gega gwahade monj.

²⁶ “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriŋ. Kunjbe Israel mar iraw kura yingenj uliŋ arde hike yinyinj. Irdeb dahan mat kura mere yirmekeb awalik hiri yenjbe, ‘Irem, danjın ditdigireŋ uliŋ arde har? Derbe miŋ unkuřen po geb!’ yinyinj. ²⁷ Goyenbe al kura kadom mayde buluŋ wor po iryinj al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganuŋ beleŋ nende doyan al gerde mere sope ird ird al girunj? ²⁸ Gwaha tenjbe ki Isip al mayke kamuŋ gwahade goyen po niren taha?’ yinyinj. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niŋ al mayke kamyin goke busaharde Midian marte naŋare kuriŋ. Irdeb goŋ albak henjbe bere teŋ urmij irawa miŋyən hiriŋ.

³⁰ “Be, Midian marte naŋare kuj dama 40 goŋ hinhin. Be, dama 40 goyen kamereb Sinai dugu bindere sawsawa po kuruj naŋa bana goŋ kuriŋ. Kunjbe he dirjenj kura goyen kak melak heŋ humga kutinj yara teŋ hinhindje gor Al Kurunyen miyon forok yeke kinyinj. ³¹ Be, Mose gob goyen kenenje dilinj fot yeke bindere kuj keŋkela po kene yen kuriŋ. Irkeb kak melak hinhindje gor mat Doyan Al Kurunyen mere forok yeke nuryinj. ³² ‘Nebe Al Kuruj, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya beleŋ dolonj nirde hinhan al go goyen,’ yinyinj. Irkeb Mose go kafura heŋ uliŋ barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryinj. ³³ Irkeb Doyan Al Kuruj beleŋ, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Ningeb al mali watek monj, himam wor po. Ningeb kahanjbaſanje go yugu tiya! ³⁴ Nere alyá bereya Israel marbe Isip mar beleŋ buluŋ buluŋ yirde hanj gobe yeneŋ hime. Irdeb uliŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ hanj goyen nurdeb Isip marte yufukde mat yumulgaŋ tiye yen katehem. Ningeb ga nura. Sopte Isip gumulgaŋ timeke kwayinj,’ yinyinj.

³⁵ “Be, Mose gobe hanjkapyä Israel mar beleŋ pel irdeb, ‘Ganuŋ beleŋ nende doyan al gerde mere sope ird ird al girunj?’ inke Midian marte naŋare busaharyin al go goyen. Gega Al Kuruj beleŋ, ‘Mosebe Israel marte doyan al hiyyenj. Irde yende alyá bereya Isip marte yufukde mat yumulgaŋ teŋ yukun asem yago bikkenj hinhan naŋare gor yukuyenj,’ yenjbe teŋ kerke Isip mulgaŋ heŋ kuriŋ. Kukeb Al Kurunyen miyoŋ kak melak bana forok yenj mere

iryinj gore faraj urde hin hin. ³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip naŋare mat doyan yirde yukurinj. Naŋa go tubul tiyenjbe Isip naŋa bana goŋbe mata tiyenj kurayen kurayen Al Kuruj beleŋ po yirtek goyen forok iiryinj. Irde makaj kura Makaj Bukken inen hanjende gor manaj mata tiyenj kuruj kura forok iiryinj. Irde sawsawa naŋa al ma hitek bana goŋ dama 40 hinhanja goyenter wor gwahade po teŋ hin hin.

³⁷ “Be, Mose, go teŋ hin hin al goreb mel Israel mar goyen gaha yinyinj: ‘Kamebe Al Kuruj beleŋ deŋ minde ga niŋ po mere basaŋ almin kura ne yara teŋ kerke fojenjtin yago hitte wayyenj,’ yinyinj. ³⁸ Be, Mose goreb asininj yago Isip tubul tiyamiŋ mar goyen tumjan sawsawa naŋa bana goŋ gabu yirke gor hin han. Irkeb Sainai dugure hurkuŋ Al Kurunyen miyonja mere teŋbe kateŋ asininj yago mere yiryinj. Yenjbe dugure gor henjbe miyon gore asininj yagoya neŋ kamekken gake teŋ Al Kurunyen mere gwahader hitinj goyen unyinj.

³⁹ “Be, Mose beleŋ dugure hurkuŋ Al Kurunyen mere nureŋ yenjbe asininj yago gwaha gwaha tinayinj yineŋbe hurkuŋ. Gega goyen ma gama iramin. Gwaha titjenjbe meremij go pel irde Isip niŋ biŋ mulgaŋ hamij. ⁴⁰ Ningeb Mose go dugure gor po hikyea mel gore itiŋ Aron hitte kunjbe, ‘Kolge Isip naŋare mat dad wayunj al gobe Sinai dugure hurkuŋ det kura irde mulgaŋ ma heŋ hi gobe go ma nurde hite. Ningeb iŋiŋ dinke nindigen det toneŋ kura yirde dolonj yirtek. Irkeb gore doyan dirke kuj hitek,’ inamij. ⁴¹ Irdeb goya goyen gab gol hora beleŋ po bulmakaw fojenjde toneŋ iraminj. Irdeb Al Kurunyeninj yen dapna gasa yirde yawaŋ galak irde det yingenj haninjde iraminj goke amanenj wor po nuramij. ⁴² Irkeb Al Kuruj beleŋ goke iŋiŋ ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dolayminde po naŋkinde niŋ det naŋa, gagasiya dinambeya goyen dolonj yirde hin han. Be, goke teŋbe Al Kurunyen mere basan mar beleŋ asanđebe gahade katinj hi:

Den Israel mar, dama 40 sawsawa naŋa bana hinhanja goyenter dapna gasa yirde galak heŋ hinhan kuruj gobe ne niŋ monj.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek inen hanjen goyen bana goŋ kerde dolonj irde tukunj hinhan.

Irde kurabe Refan inen hanjen goyen manaj gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kuruj niŋ ma nurde hanjen mar beleŋ dolonj irde hanjen goyen deŋ manaj hantinjde yirde dolonj yirde hinhan.

Ningeb goke teñbe nañatinde mat dakira timekeb Babilon naña gisaw yen nurde hanj goyen fole irde sorte wor po kuj kunayinj, yitiñ hi. *Amos 5:25-27*

⁴⁴ “Be, Al Kuruj beleñ, ‘Sel ya kura gahade irayinj,’ iner Mose ikala irde tuñanjen unyinj. Irkeb asininin yagobe Al Kuruj beleñ Mose inyin goyen po gamal irde ya go iraminj. Irde sawsawa naña bana gon heñya, ‘Al Kurunje nenyä hite,’ yen nurde sel ya goyen tukuj hinhan. ⁴⁵ Be, go teñ hinhan mar gobe tumjan kamde hubu hekeb dirjen weñ kame forok yaminj mar gore sel ya go taminj. Goya goyenbe Yosuwa beleñ doyan yirde yukurin. Irkeb Al Kuruj beleñ Kenan naña miñ mar goyen yen wa mehenj henj yakira tikeb mel gore kame kujbe naña go taminj. Be, gor kuj heñyabe Al Kuruj dolonj ird ird sel ya goyen manan ten kuj hinhan. Be, kame Dewit beleñ Israel marte doyan al kuruj hirij goyenter manan sel ya gobe hinhan po. ⁴⁶ Be, Dewit gobe Al Kuruj beleñ amanenj wor po nurde unenj hinhan. Ningeb hakwaninj Yekop beleñ dolonj irde hinhan Al Kuruj goyen Dewit beleñ, ‘Ya tareñ ird unmeke gon hiwon,’ yen nurde gusurajn iryinj. ⁴⁷ Goyenbe ya gobe yen beleñ ma iryinj. Urmij Solomon beleñ ga iryinj. ⁴⁸ Gega det kuruj gayen doyan yirde hi Al Kuruj gobe al ya irtin bana gon ma hiyen. Ningeb goke teñbe Al Kuruj beleñ yirij goyen nurdeb mere basan alminj Aisaia beleñ gahade kawayinj: ⁴⁹⁻⁵⁰ ‘Be, Al Kuruj beleñ gaha yirinj:

Megenya nañkinjya det kuruj gabe nigen yirmirinj.

Irdeb nañkinjbe nere keperd keperd gasun irde, megenjbe kahanjne kerd kerd det irmirinj.

Ningeb ya dahade go goyen irde nunenj yen ha?

Ne henj henj gasunjbe al beleñ epte ma ird nunnayinj,” yirinj. *Aisaia 66:1-2*

⁵¹ “Be, merebe gwahade yitiñ gega, denjbe ya gake ugurj po nurde ya gayen sukal irde hiyen yenjbe merere gago nerhan? Denj gab tonanjiñ tareñ wor po. Denjbe Al Kuruj niñ ma nurde hanj mar beleñ teñ hanj yara. Bitinjya kirmintinyabe titmij wor po. Al Kurunjen mere nurde bebak titke moñ. Irde asininin yago beleñ mata teñ hinhan gwahade po denj manan Holi Spirit pel irde hanj. ⁵² Denj gayenbe asininin yago beleñ Al Kurunjen mere basan marbe okohom kura yubul teñ hinhan yenj nurde hanj? Moñ, hubu wor po gebi! Al Huwak wor po kame watek goke tagalde hinhan mar goyen gasa yirke kamde hinhan. Irdeb gayenter al goyen wor forok yeke denj beleñ pel irde mayke kamuj. ⁵³ Denjbe Al Kurunjen miyon beleñ Yuda marte tikula Mose unyinj

goyen asininin yago beleñ denj gayen ga wor wor dunamij. Gega goyen munj kura ma gama irde hanj,” yinyinj.

Horare Stiwen mayke kamyinj

⁵⁴ Be, Stiwenyen mere go nurdeb al merere keperde palñja irde hinhan mar goreb mam isen bearar tiyamiñ. ⁵⁵ Gega Stiwen go Holi Spirit beleñ hard unkab kotanj kanj nañkinde nañkenenjbe Al Kurunjen sanjñ turunj yanj goyen kinyinj. Irdeb Yesube Al Kurunjen haninj yase beleñ harde hike kinyinj. ⁵⁶ Irdeb, “Ga ken-nanj. Nañkinj hol yeke Al Urmijnje Al Kurunj haninj yase beleñ huwarde hike ken-hem,” yinyinj. ⁵⁷ Irkeb mere go nurtek ma yirke kwep kwep irde kirmij migisunj yurdeb Stiwen hitte kup yen kuj tanardebe megen korkor irde tulunj teñ Jerusalem taun siñare teñ kwamij. ⁵⁸ Irdeb Stiwen go mayniñ yen uliñhormij yugu teñ al fonjbe kura denembe Sol gote kahanj minde yeramij. Irde hora yadeb Stiwen mayde hinhan. ⁵⁹ Be, mayde hinhanaya goyenbe Stiwen beleñ huwardeb, “Doyanj Al Kurunj Yesu, tonnebe hanger kerhem,” yinyinj. ⁶⁰ Irdeb dokolhon yugulun teñ kawan po, “Doyanj Al Kurunj, mel gare mata bulun tahan gake ma nurayinj,” yinyinj. Be, mere gwahade teñ gab bubulkuj sul yirinj.

8

¹⁻² Goyare goyenbe Sol beleñ Stiwen kamyinj goyen keneñbe igij po kama yen ayanj kiryinj.

Be, al kura Al Kuruj kenkelä nurd unenj hinhan mar beleñ al hakwa go tukuj mete tenjbe dolonjde hinhan.

Sol beleñ yirke Yesuyen alya bereya sios bur yamij

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Jerusalem hinhan go uliñde kanduk kurunj wor po forok yeke keneñbe bur yen kurabe Yudia nañare kwamij, munaj kurabe Samaria nañare kwamij. Gega aposel buda 12 gobe Jerusalem gor po hinhan. ³ Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henaj yenj nurdeb ya kurar mat kurar kuj Yesuyen alya bereya bulun bulun yirde yukanj koyare yerde hinhan.

Filipbe Samaria nañare kuriñ

⁴ Be, al bur yenj kwamij mar gobe tiyuñ kurar mat kurar kujbe mere igij Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kujñ hinhan. ⁵ Be, Filip wor Samaria nañare niñ taunde kura gor kujñ Yesube Mesaia yenj kawan po tagalde hinhan. ⁶ Irkeb meremiñ nurde hinhan. Irde Filip beleñ mata tiñenj Al Kuruj beleñ po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yenenjbe mere teñ hinhan goyen upsiñenj nurniñ yenj wanj hinhan. ⁷ Be, Filip beleñ

mata tiñej forok yirde hinhan gobe al budam unjura ketal yurtiñ goyen unjura go yakira tike gisi ten al go yubul ten kat kuj hinhan. Irde al uliñ simsimamya sisibuga garbam minyañ maryä kurun goyen wor sope yirke iñij heñ hinhan.⁸ Irkeb gor nin marbe amajen wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

⁹ Be, hanjkäpä wor po Filip gor ma kurinyabe al kura deñembe Saimon, taun goyenter hinhan. Gor heñyabe megen niñ tarende mata ten hikë Samaria naña bana goñ niñ mar beñen turñun yan keneñ hinhan. Irkeb, "Nebe al gwahade," yen yinjeñ turñun turñun irde hinhan.¹⁰ Irkeb taun goyenter niñ maryabe doyañ mar kurun goref, "Al gabe tareñmij kurun. Al Kurunyen Taren inen hanjen gobe gago," yen dufaymin yen ge po irde gama irde hinhan.¹¹ Taun goyenter niñ marbe al gore nañ ulyanđe po megen niñ matare mata tiñej forok yirde hikë turñun yan keneñ gama irde hinhan.¹² Gega Filip beñen taun goyenter kuj Al Kurun beñen doyañ yird yird mataya mere iñij Yesu Kristu niñ yitiñ goyen tagalkeb alyá bereya mere gobe fudinde yen nurdeb baptais tamij.¹³ Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go fudinde yen nurdeb baptais tirin. Irdeb Filip beñen mata tiñej karkuwan kurayen kurayen forok yirke turñun yan keneñbe Filip go kurar mat kurar kuj hikëb gama po irde hinhan.

¹⁴ Be, aposel buda Yerusalem hinhan mar go, "Samaria nañare niñ marbe Al Kurunyen mere nurde fudinde yen dufaymin sanjñ iranç," yeke mere momoj nuramiñ. Irdeb Pitaya Yonya yad yerke Samaria nañare niñ taunde gor kwaryum.¹⁵⁻¹⁶ Be, irem go kuj gor forok yaryum. Goyenbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar goyen yinjeñbe Doyañ Al Kurun Yesuyen al hihit yen fe baptais po tamij gega, al unkureñ muñ kura Holi Spirit ma tirin goyen nuraryum. Ningeb Holi Spirit wor tenayıñ yen irem gore Al Kurun gasuñan iraryum.¹⁷ Goya goyenbe mel gote tonaj hende hanjin yerde Al Kurun gasuñan irkeb Holi Spirit tamij.

¹⁸ Be, megen niñ tarende mata ten hinhan al Saimon go alyá bereya Holi Spirit tamij go yenerñebe horamín ten wayyin.¹⁹ Wanje, "Irem, hora ga dunen geb, derte sanjñ go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonanje hanne yermekeb Holi Spirit ten hanjin," yineñ hora go yunen tiyyin.²⁰ Irkeb Pita beñen wol henje, "Ge gayen Al Kurun beñen Holi Spirit dulij dunen hi goyen hora po damu tiyen yen nurde ha? Epte moñ geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenyabe kak alare po kuriryen.²¹ Dufay

haha gobe Al Kurun diliñdeb bulun wor po geb, meten gabe geya titiek epte moñ.²²⁻²³ Dufaygebe bulun wor po. Beger gobe dufay bulun gore po makin girtij ha. Irde mata bulun gore po tugu guntinjen genhem. Ningeb dufay bulun haha gobe tubul po tenje Al Kurun niñ bege mulgan hiyyen. Gogab yen beñen gab mata bulunge go halde gunyen," inyin.²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henje, "Ne niñ ten Al Kurun gasuñan ird nunayin. Irkeb, 'Gebe dufay bulun gwahade minyañ geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,' ninha goyen ulner ma forok yiyyen," inyin.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor niñ mar Yesu niñ tagalde henja yenjeñ Doyañ Al Kurun goyen momoj yirdeb yubul ten kwaryum. Yubul ten Yerusalem mulgan heñ kuj heñyabe tiyuñ budam Samaria naña bana goñ niñ alyá bereya goyen Yesu niñ yitiñ mere iñij goyen momoj yirdya yirdya kwaryum.

Filip beñen Itiopia nañare niñ doyañ al kura fe baptais iryiñ

²⁶ Be, go ten hinaryumya goyenbe Doyañ Al Kurunyen miyoñ kura beñen Filip gaha inyin: "Huwarde nañga ga tubul ten beñen kura Yerusalem mat Isip kurkutij hire gor kwaiñ. Kunjbe beñen hanjin Gasa taun beñen kutij keneñbe goyen gama irde kwaiñ," inyin. (Be, Gasa kuj kuj beñen gobe gayenterbe go ma kuj hanjen, tubul tiyamij.)²⁷ Be, miyoñ gore gwaha inkeb Filip go huwardeñ beñen go gama irde kuriñ. Kunjbe Itiopia nañare niñ al salannen deñem yañ kura wañ hikë kinyin. Al gobe Itiopia nañare niñ doyan bere kurun Kandasien samuj doyañ yird yird al. Yenbe Yerusalem kuj Al Kurun dolon irdeb mulgan heñ nañam kuj hinhan.²⁸ Yerbe nima kura hos beñen yulun ten hanjen hende gor keperde kuj heñyabe Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beñen asanđe mere kayyin goyen kapyan heñ hinhan.²⁹ Be, Holi Spirit beñen Filip goyen, "Nima wañ hi goyen bindere kwa," inyin.³⁰⁻³³ Irkeb Filip gobe kup yen nima goyen bindere kunjbe al goyen Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beñen asanđe kayyin goyen kapyan heñ hikë nuryin. Be, Al Kurunyen mere kapyan heñ hinhan gobe gahade:

"Sipsip gosa yirde hanjen gasuñde sipsip yukutij gwahade goyen, yen wor mayniñ yen tukamij."

Al gobe sipsip dirñen wuyñen walde hikeyabe balmij po hanjen go gwahade goyen yen wor mere muñ kura ma tiyyin.

Al gobe megen niñ mar beñen merere kerde nanyañ iramij.

Irde mere sope ird ird doyan marbe mere fudinde goyen ma gama irde bulun mat kwamin.

Al gobe megen niñ mar belen mayke kamyin.

Ninjeb al ganun belen epte goyenter nin marte mata bulun kurun gobe gwahade yen tagalyen? Hubu wor pol?" yitin hi.

Aisaia 53:7-8

Be, Filip belen mere go nurdeb Itiopia niñ al goyen, "Mere kapyan haha gob minbe goke yitin yen bebak taha?" inen gusunjan iryin. Irkeb al goreb, "Mon, al gore kura min gwahade niñ katin ma ninjen hiyen. Ninjeb daha mat miñ nuren?" inyin. Gwaha inenþe, "Wan kepera," inke Filip gob nima go hende hurkuñ ketalmirje kipiryin. ³⁴ Irkeb al goreb Filip inyin: "Mere gabe Al Kurunyen mere basañ al ganun niñ wor po yitin? Yingen ge ma al hoyan ge? Ge gab bebakaw daw nurde ha? Nurde ha kenem igin bebak nirayin?" inyin. ³⁵ Irkeb al gore Aisaia belen mere kayyin kapyan heñ hinhan gote minbe Yesu niñ yen hi inenþe Yesu ulinde mata forok yirin goyen momoñ iryin.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kujbe fete kura gor forok yaryum. Irdeb Itiopia al goreb, "Febe ima go hi geb, igin gor baptais nirayin?" inyin.* ³⁸ Gwaha inenþe al goreb meten marmiñ goyen, "Gar muñ kura heñ ga kutek," yinkeb usan hamin. Irkeb Filip belen al goyen tukun fe bana baptais iryin. ³⁹ Be, irem go fe tubul teñ sinare hurukueb Doyan Al Kurunyen Holi Spirit belen bemed po Filip bana kerde teñ hoyanje kuriñ. Irkeb Itiopia al gore ma kinyin. Goyenpoga al goye Yesu nurde unhem yen aman wor po heñ nañam kuriñ. ⁴⁰ Be, Filip gobe Holi Spirit belen bana kerde tukun Asdot taunde irdeb kawan irke forok yirin. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yen kuñ henyaþe taun kurayan kurayan mere igin Yesu niñ yitin goyen tagalde kuñ kuñbe Sisaria taunde forok yirin.

9

Sol belen Yesu niñ bij mulgan hiriñ

¹ Be, Filip belen Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu niñ dufay tareñ iramiñ mar goyen gasa yirde bulun bulun yirtek po nurde Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote kurunjim hitte kuriñ. ² Kuñbe gaha inyin: "Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyan mar hitte kuñbe dufanjne momoñ yireñ. Irmek faraj nurkeb Yesu gama irde hanj mar

kura yenenþe fere yirde Yerusalem gar yawayen. Ninjeb asañ kañ nunayin. Irkeb kuñ gor nin gabu ya doyan mar yikala yirmeket faraj nurnayin," inyin.

³ Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkiñde mat hulsi taren kura naña folekken kurun gore yen hitte timiyin. ⁴ Irkeb deldol wor po irdeb megen takten mayyin. Irkeb goya goyenbe al melak kura, "Sol, Sol, daniñ mununen bulun bulun nirde ha?" yeke nuryin. ⁵ Irkeb Sol beleñbe Doyan Al Kurun goyen, "Ge be ganun?" inen gusunjan iryin. Irkeb wol heñbe, "Nebe Yesu, mununen bulun bulun nirde ha al goyen. ⁶ Ninjeb huwardeb Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha titayin ginyen," inyin.

⁷ Be, Solya kuñ hinhan mar goyen wor mere go nuramin gega, al gore kura mere tiya yen ma kenamin. Irdeb ñaknaj teñ mere ma tiyamin. ⁸ Be, Sol gobe takten mayyinde gor mat huwardeb nañkenhem yirin gega, dilin kidoma wor po hiriñ. Irkeb det yentek ma wor po hiriñ. Irkeb yenja kuñ hinhan mar gore go kenenþe haninje tanarde Damaskus taunde tukamij. ⁹ Tukuke gorbe nañkahal karwo gayen dilin titmin gwahade po hin hin. Irkeb bingeya feya kutja irde hin hin.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niñ dufaymij sanjin irtin al kura Damaskus taunde gor hin hin. Denembe Ananaias. Be, Doyan Al Kurun beleñ yuwarwarte forok yenbe, "Ananaias," inyin. Irkeb wol heñbe, "Doyan Al Kurun, dahade?" inyin. ¹¹ Irkeb gaha inyin: "Tarsus taunde niñ al kura denembe Sol goyen Yudasen yare heñ Al Kurun mere irde hi. Ninjeb Belen Huwak inen hanyen goyen gama irde kuñbe yaminde forok yenbe Sol niñ gusunjan iryin. ¹² Yenbe dilin titmin hiyuñ goyen yuwarwarte al kura denembe Ananaias beleñ kuñ igin hiwi yen hanin tonanje kerde Al Kurun gusunjan irde hike kinun," inyin. ¹³ Gwaha inkeb Ananaias beleñþe gaha inyin: "Doyan Al Kurun Yesu, al budam beleñ al goke tagalke nurmiñ. Al gobe ge gama girde hanj mar Yerusalem hanj goyen bulun wor po yirun. ¹⁴ Irdeb pris buda gote kurunjim beleñ, 'Kuñ Damaskus gor Yesu dolon irde hanj mar fere tiyayin,' inke gar wayun," inyin.

¹⁵⁻¹⁶ Gwaha inkeb Doyan Al Kurun Yesu beleñ, "Al gobe metenje tiyyen yen hakot basina irmiriñ. Yen beleñþe naña kurun gayen kuñ henyaþe al miñ hoyanja doyan marmiñþe Israel marya hitte kuñ ne niñ

* **8:36-37:** Asañ kurareb gahade katin hi: 37 Irkeb Filip belen wol heñbe, "Gebe mere gayen bubulkuñjer mat fudinde wor po yen nurha kenenþe igin baptais gireñ," inyin. Irkeb al gore, "Gwaha, Yesu Kristube Al Kurun Urmiñ goyen fudinde wor po nurde hime," inyin.

tagalde tukuyen. Yenþe ne niþ ten kame uliþ misin kurun katyen goyen ikala iren. Ningeb kun ginhem gwahade po irayin,” inyinj. ¹⁷ Gwaha inkeb Sol hinhin yare gor kurinj. Kun jenêbe haniþ tonanje yerdebe, “Kadne, gar waj hikeya Doyan Al Kurun Yesu belen forok yen mere girun al gore nad nerke gago wayhem. Ningeb delgebe sopte iginj hirirenj. Irde Holi Spirit hard gunyen,” inyinj. ¹⁸ Irkeb goyare po det kura makanj dapna kakafok yara dilinj pet tike kidoma hiriþ kurun goyen wok yekeb sopte wuk yoke det yinyinj. Irkeb Ananaias beleñ tukun fe bana baptais iryinj. ¹⁹ Be, baptais tiriþ kamereb sopte binje nekeb uliþ yul yirinj goyen tarenj hirinj.

Sol Damaskus taunde hen Yesu niþ tagalyij

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niþ mar Yesu niþ dufaymij tarenj iramiþ goya naþkahal karwo ma sipte gwahade gor hinhan. ²⁰ Irdeb mel goya muñ kura ulyanje ma heþýabe aranj po sabamij miþ ure yenj Yuda marte gabu yayaj kunþe, “Yesube Al Kurun Urmin,” yenj tagalde kunj hinhan. ²¹ Irkeb al buda meremij nuramij mar gore goyen kenenþe hurkunkat tenþe, “Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde haþ mar buluþ buluþ yirdegar niþ Yesu gama irde haþ mar wor yad fere yirde pris buda gote kurunjmiþ hitte yuke yen wayunj al goyen gago moñ? Ningeb daha ten hibe gago?” yenj kadom gasunjan gird tiyamij. ²² Gega gise hanþka Sol beleñ saba ten hike sabamijþe tonnej yan heþ hinhan. Irde, “Yesube Mesaia,” yenj hike Yuda mar Damaskus hinhan mar gob gwaha mat kura mere titek moñ haminj.

²³ Be, nalu budam hubu hiriþ. Goyenbe Yuda mar beleñ gabu irdeb mayteke kami yen sege iramiþ. ²⁴ Gega al kura beleñ mel gote dufay goyen momoj irke nuryinj. Be, mel gobe koya kurunj Damaskus taun milgu irtinj gote yame karkuwanje kurar mat kura Sol go waj siþare kwej tikeb maytek yen wawunja naþkahalya usañ minmjøn yameyan goyay pet ten hinhan. ²⁵ Gega wawuþ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hinhan mar beleñ hora karkuwanje po koya kurunj irtinj hende hoyan taun go milgu irtinj goyen yamenje mat Sol goyen tiri kurun bana kerdeb hulyanjalde palgir irke megen kurkurinj. Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul ten kurinj.

Solbe Yerusalem mulgan hiriþ

²⁶ Be, Sol gobe Damaskus tubul ten Yerusalem mulgan heþ kurinj. Kunj forok yenþe Yesu niþ dufaymij sanjñ irtinj mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewon yen kurut yenj hinhan. Gega mel gobe Sol Yesu niþ dufaymij tarenj iryinj

goyen fudinde yen ma nurdeb tumjanj yen ge kafura haminj. ²⁷ Gega Banabas beleñ aposel buda hitte tukurinj. Tukunþe Sol gob Damaskus kunj heþýa daha mat Doyan Al Kurun kenke mere iryinj, irde Damaskus taunde gor Yesu niþ tagal tagal niþ kafura ma heþ tagalde hinhan goyen momoj iryinj.

²⁸ Be, Banabas beleñ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiþ. Irkeb mel gore Yerusalem bana Al Kurunyen metenj tenj hinhan goyen Sol niþ saguraynej nurdeb yenþa gwaha tenj hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen denjemde Al Kurunyen saba tagal tagal niþ kafura ma heþ tagalde kunj hinhan. ²⁹ Gwaha tenj heþýabe Yuda mar Grik mere tenj hitinj goya kadom mohonde tenj hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yen epte ma tiyamij. ³⁰ Gega diþunj Yesu niþ dufaymij tarenj irtinj mar beleñ mere momoj go nurdeb Sisara taunde tukurkamij. Irdeb gor mat hakwa hende tiyujmij Tarsus taunde tenj kerke kuriþ.

³¹ Be, Yudia naþaya Galili naþaya irde Samaria naþare niþ sios goyen kanduk karkuwanj forok yenj hinhan kurunj goyen hubu hekeb merem moñ heþ kanduk kura ma keneñ hinhan. Irde sanjñ henayinj yen Holi Spirit beleñ faraj yurkeb Doyan Al Kurun niþ dufayniniþ tarenj irtinj yen al budam yen ge biþ mulgan heþ hinhan. Irdeb Doyan Al Kurun palap irde heþýa mata tenj hinhan.

Pita beleñ Lida taunya Yopa taundeya kunj Al Kurunyen metenj tiyij

³² Be, goyenter Pitabe Israel marte naþa bana goj niþ tiyuj kurar mat kurar kunj hinhan. Kunj heþýabe Yesu gama irde hinhan mar Lida taunde niþ wor kunj yinyinj. ³³ Be, gorbe al uliþ simsima hitij kura kinyinj. Denjembe Ainiás. Yenþe dama 8 gayen gasunje niþ hiriþ. Yinejñ kunj waj titek epte moñ. ³⁴ Be, Pita beleñ kenenþe, “Ainiás, Yesu Kristu beleñ guram girde sope gira ninj, huwardeb ferd ferd gasunje go gigej sope ira,” inyinj. Irkeb goya goyen po huwaryinj. ³⁵ Irkeb alya bereya Lida taunde ninjaaron naþa bantotore hinhan mar gore Ainiás iginj hiriþ goyen kenenþe Doyan Al Kurun niþ dufaymij tarenj iramiþ.

³⁶ Be, Yopa taundebi Yesu niþ dufaymij sanjñ iryinj bere kura hinhan. Denjembe Tabita. Grik mere matbe Dorkas inen hanjen. Yenþe huginej mata iginj po tej hinhan, irde alya bereya det minmjøn mar faraj yurde hinhan. ³⁷ Be, Pita beleñ Lida taunde hinhan goya goyenbe bere go garbam buluþ po heþþe kamyinj. Kamkeb bere hakwam goyen he fininj beleñ sam irde

utma tiyaminj. Irdeb yamiñ banabe al hej hen gasunbe irawa kurabe hende kurabe bande geb, tukun gasun hende goyenter keraminj. ³⁸ Be, Yopa taunde mat Lida taundebe gisaw moj geb, Yesu niñ dufayminj tareñ irtij mar Yopa taunde hinhan gore Pita Lida taunde hinhan goyen nurdeb al irawa kura yad yerkeya kunbe, "Ge niñ po nurde wayhar niñ, wake aranej po kunninj," inaryum. ³⁹ Irkeb Pita go huwardeb al irawa goya Yopa taunde kwamij. Kun forok yekeb Tabita hakwam hinhhinde gor teñ hurkamij. Hurkukeb beretap gon dolonje hinhan goreb milgu irdeb amil kurayen kurayen Tabita dilin heñya beretap goke yiryin kurun goyen ikala irde heñya esen hinhan. ⁴⁰ Irkeb Pita beleñ bere buda gon hinhan goyen tumujan yakira tike sinjare kurkamij. Kurkukeb dokolhoj yuguluj teñbe Al Kurun gusuñan iryij. Irdeb fulgan kanjbe bere hakwam goyen, "Tabita, huwara," inyin. Gwaha inkeb nanjkenej Pita keneñbe huwarde kipiriyin. ⁴¹ Irkeb Pita beleñ haninde tanarde isanj hekeb huwaryin. Irkeb Yesu niñ dufayminj tareñ irde hinhan marya beretap budaya goyen hoy yirkeb waj bere goyen kenamij. ⁴² Be, mata forok yirin gote mere momonbe Yopa taunde niñ mar kurun gobe nurde tukutinj ala tiyaminj. Irdeb al budam Doyan Al Kurun niñ dufayminj sanjir iramij. ⁴³ Be, Pita go al kura dapnja sikken po det yirde hinhan al gote yare nalu ulyanje yara po gor hinhan. Al gote denejbe Saimon.

10

Konilius beleñ Pita hoy iryij

¹ Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fulenja marte doyan al kura hinhan. Denjembe Konilius. Fulenja mar gobe "Rom niñ fulenja mar" yinen hanjen. ² Koniliusya dirinmiñmij yagobe tumujan Al Kurun palap irde yen ge po nurde dolon irdeb merem gama irde al bunijen faran yurde Al Kurun mere ird ird niñ biñ sir ma yenj hinhan. ³ Be, wawunbana kura 3 kilok gwahaderbe Al Kurun mere ird ird nalu hekeb mere irde heñya yuwarwarte miyonmij kura forok yeke kinyin. Irkeb miyon gore, "Konilius," inyin. ⁴ Irkeb kafura heñbe her yen, "Doyan Al Kurun, dahade?" ineq gusuñan iryij. Irkeb miyon gore wol henbe, "Al Kurunbe ge beleñ mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya bunijen faran yurde teñ hayen goyen wor genen hiyen. Yenbe ge niñ biñ sir ma yenj hiyen geb, nad

nerkeb gago mere momoj gire yen wayhem. ⁵ Al kura hulyan yirkeb Yopa taunde kunayin. Kunbe al kura denem Saimon, denem kurabe Pita ineq hanjen goyen gor hi geb, tupi tenjbe mulgan hej wanayin. ⁶ Yenbe Saimon dapnja sikken po det yirde hiyen al gote yare hi. Yaminbe makan sinja beleñ mat hi," inyin.

⁷ Be, miyon gore gwaha inenjbe kukeb Konilius beleñ metej marmij irawayabe fulenja alminj unkureñ kura goya hoy yirkeb yen hitte wayamij. Fulenja al gobe Al Kurun palap irde yen ge po nurde hiyen al. Yenbe Koniliusya hej faran urde hiyen. ⁸ Wakeb Al Kurunyen miyon forok yen mere iryin goyen keñkela po momoj yirde hulyan yirkeb Yopa taunde kwamij.

Al Kurun beleñ yuwarwarte Pita mere iryij

⁹ Be, mel go kun tiyunje kura gor feramij. Irde fay urkeb sopte kunj naña bankahal hekeb Yopa taunde forok yetek hej hinhan. Be, goyareb Pitabe ya yen hinhan gote armomde* Al Kurun mere ire yen hurkuriñ. ¹⁰ Hurkui Al Kurun mere irde heñyabé binje buluj wor po iryij. Be, binjebé hako kaj hikeyabe yenjbe ya hende gor hinhan. Irkeb Al Kurun beleñ mata kura ikala ireñ tike ulin kanduk po hirinj. ¹¹ Irkeb yuwarwarte nankjij gereñ iryij. Irkeb det kura amil yara goyen murun sipte kurhan kurhan al beleñ tanartijen irde palgir irke nankjinde mat megen katyinj. ¹² Bana gonjbe dapnja kahanj yañ megen huwarde kun hitinjya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kurun goyen bana gonj hike yinyin. ¹³ Be, det go yenen heñyabé al melak kura nuryinj. Gorebe, "Pita, huwarde det go gasa yirde nawá," inyin. ¹⁴ Irkeb wol henbe, "Monj, Doyan Al Kurun, badne wor po. Dapnja gabe delger wukkenj moj, buluj yen hitin gobe neb kura ma nen himyen," inyin. ¹⁵ Irkeb al melak gore sopte po, "Det kurayen kurayen Al Kurun beleñ yirde dilinje wukkenj yitij gobe ge beleñ wukkenj moj yenj bada ma hawayin," inyin. ¹⁶ Be, mere gabe wawunj karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryinj. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapnja kurayen kurayen bana gonj miyjan goyen tumulgan tike nankjinde hurkuriñ.

¹⁷ Be, yuwarwarte det kinyinj goyen minj niñ dufay hej hinhan goya goyabe al karwo Konilius beleñ hulyan yirke wayamij goyen Saimonyen ya niñ nañkenej wañbe ya keneñbe sinjare huwaramij. ¹⁸ Irdeb, "Saimon Pita ineq hanjen al go goyen gar

* **10:9:** Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleñ hiryonde iginj hurkui gor keperde usañ hej hanjen.

hi we?" yineñ al ya bana goñ hinhan goyen gusuñjan yiramiñ.

¹⁹ Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyij gote miñ niñ hako po dufay hen hikeb Holi Spirit beleñ, "Saimon, al karwo kura ge niñ nañkeneñ wayhanj. ²⁰ Ningeb huwarde kurkuñ yena. Mel gobe ne beleñ po yinmeke ge niñ wayhanj geb, wake kuniñ ginke goya yenya kun kuñ niñ kama ma hawayinj," inyinj. ²¹ Irkeb Pita go kurkuñ mel goyen yenenbe, "Al goke nañkeneñ wayhanj al gobe ne gago. Ningeb da-hade nurde ne niñ nañkeneñ han?" yineñ gusuñjan yiriyin. ²² Irkeb mel goreb, "Neñbe Konilius Roma niñ 100 fulenja marte doyan al beleñ hulyaq dirke wayhet. Yenbe Al Kurunj palap irde doloñ irdeb diliñde huwak iñij po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumñañ palap irde hanjen. Kibe Al Kurunyen miyon beleñ forok yenbe Konilius goyen, 'Al kura hulyaq yirke Saimonyen yare Yopa kuñbe Pita tupi tenj wanayin. Irkeb yen beleñ gab mere girke nurayin,' inuñ geb, gago yen beleñ hulyaq dirke ge gupi tenj kuniñ yen wayhet," inamij. ²³ Irkeb Pita beleñ yinke yare hurkamij. Irdeb go wawun gobe gor feramij.

Pita beleñ Konilius hitte kuñ Yesu niñ tagalyin

Be, fay urkeb Pita go huwardeß mel goya Sisaria taunde kwamij. Irkeb Yesu niñ dufayminj taren irtin mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yenya kwamij. ²⁴ Be, sopte fay urkeb kuñ Sisaria taunde forok yaminj. Koniliusbe Yopa kwañ mar goyen hanjka wañ forok yiniñ tahanj yen nurdeß yende minde niñ alyá bereya diñun yende goyen hoy yirke wañ gabu irdeb mel go po doyaj yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kun yare forok yen ya bana hurken tikeb Konilius beleñ Pita palap irde yamere Pita kahan minde dokolhoñ yugulun tenj kuku tiyyin. ²⁶ Irkeb Pita beleñ, "Huwara! Nebe al gigen yara po niñ, gwaha ma nirayin," inenbe haniñde tanarde isanj hiriñ. ²⁷ Irdeb Pita go Koniliusya mere tenja tenja ya bana hurkunbe al buda kurun go yinyinj. ²⁸ Irdeb gaha yinyinj: "Neñ Yuda mar beleñ denj al hoyanje ninja awalik henj gabu henj henj gobe nende matarebe bisam irtin geb, go po gama irde hityen. Gob denje kejkela nurde hanj. Gega Yuda mar moñ gobe wukken moñ bulun ningeb, Al Kurunjya awalik hetek epte moñ yen himyin goyen bada hawayinj yenbe Al Kurunj beleñ yuwarwarte nikala niruj. ²⁹ Goke tenje ne niñ keya hekeb mere ma timij. Mali po huwardeß waminj. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeß ne niñ keya hawañ?" inyinj.

³⁰ Irkeb Konilius beleñ huwardeß gaha inyinj: "Gote yeren 3 kilok wawunjan gaha nañja gayen yaner henj Al Kurunj mere irde hinhem. Gwaha tenj himekeya al kura ulinhormiñ faykek wor po melak henj hinhan gore delne mat forok yen huwardeben, ³¹ 'Konilius, Al Kurunjbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alyá bereya bunijen faraq yurde hayen goyen wor biñ sir ma yen hiyen. ³² Ningeb al kura yad yerkeb Saimon Pita inen hanjen goke Yopa taunde kunayinj. Yenbe al kura Saimon inen hanjen gote yare hi. Al gobe dapnja sikken po det yirde hiyen. Yamiñbe makañ sinja beleñ mat hi,' ninun. ³³ Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yernike ge niñ keya kwañ geb, gago wayha. Neñbe Doyañ Al Kurunj beleñ mere yirayinj giñun goyen tumñañ momoj dirke nurniñ yenbe Al Kurunj diliñ mat gago wañ gabu irde doyan girhet. Ningeb iñij tenj wayha geb, mere goyen momoj dira," inyinj.

³⁴ Be, mere go nurdeß Pita beleñ gaha inyinj: "Hanjka bebak tihim. Fudinde wor po, Al Kurunjbe Yuda mar po ma iñij yeneñ hiyen. ³⁵ Al miñ kurar niñ kurar niñ merem hoyan hoyan Al Kurunj palap irde diliñde mata huwak po tenj hañ mar go gab iñij yeneñ hiyen. ³⁶ Denje Al Kurunj beleñ Israel mar niñ bikken mere kiriyin gobe kejkela nurde hanj. Mere gobe Al Kurunj beleñ megen niñ marya awalik henj henj ge tenj Yesu Kristu tenj kerke katyinj goke yitij. Yesu Kristube megen niñ mar tumñañ gote Doyañ Al Kurunj. ³⁷ Denje mata kurun Yuda nañja bana gon forok yen hinhan gobe nurde hanj. Hanjkapyä Yon Baptais beleñ Galili nañare, 'Mata bulunq yubul tenj baptais tenan,' yen alyá bereya saba yirde hinhan goyen kamere mata kurun goyen forok yirij. ³⁸ Mata kurun gobe gahade: Al Kurunj beleñ Holi Spirit tenj kerke Nasaret niñ al Yesu go hitte katyinj, irde tareñmiñ wor unyinj. Irdeb Al Kurunjbe yenja hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte nañja bana gon tiyinj kurar mat kurar kuñbe alyá bereya faraq yurde al Satan beleñ buluñ yirke garbam hinhan goyen tumñañ guram yirde sope yirde hinhan. ³⁹ Yesu beleñ mata kurun Yuda marte nañja bana gon tenj hinhan goya Yerusalem taunde gor tenj hinhan gobe diliñinde wor po keneñ hinhet. Gega gor niñ mar beleñ tenj kuruse hende mayke kamunj. ⁴⁰ Goyenpoga kamunje gor mat yerenkek hekeb Al Kurunj beleñ isanj henjbe kawan irke kenan. ⁴¹ Gega al tumñañ ma kenan. Neñ bikken Al Kurunj beleñ basinja dirtinj mar po gab Yesu kamunje mat huwarkeb kintin. Irdeb yenja dula tenj hinhet. ⁴² Yesube al kamtinjya diliñ gerger hanja matamij yeneñ bulunja iñijya pota yirde murunjem yunyem yenj Al Kurunj

beleñ basinja iryin albe gogo yen tagalde tukunayin dinuñ. ⁴³ Yesu goke teñ bikken Al Kurunyen mere basañ mar beleñ, ‘Al kura kame wayyen goke dufay sanjin irkeb Al Kurunj beleñ al goke teñ mata bulunyin halde unyen,’ yen tagalde hinhan,” yen Pita beleñ Koniliusya yaminde gabu iramiñ mar goyen yinyin.

Holi Spirit Yuda mar mon hitte katyin

⁴⁴ Be, Pita beleñ saba gwahade teñ hinjin goya goyab Holi Spirit beleñ saba go palnja irde hinhan mar hitte katyin. ⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen kurayen teñ Al Kurunj turun irde tiyamin. Irkeb Yuda mar Yesu niñ dufaymin tareñ irtin kura Pitaya wayamij gore go yeneñ hurkuñkot tenbe, ‘Al Kurunj beleñbe Yuda mar mon al miñ hoyan nende matare ma kutijn gega, yen wor Holi Spirit yuna bel’ yamin. Irkeb Pita beleñ, ⁴⁷ ‘Mel gabe neñ Holi Spirit titiñ gwahade goyen po yen wor Holi Spirit tahan ningeb, al ganuj beleñ fe baptais teñ teñ niñ bisam yiryeñ?’ yirin. ⁴⁸ Irdeb, ‘Denje, ‘Yesu Kristuyen al hihit,’ yen Yesu Kristu deñemede baptais tenayin,’ yineñ baptais yiryin. Go kamerbe baptais tamij mar gore Pita goyen, ‘Neñya muñ kura heñ ga kwayin,’ inen basinja iramiñ.

11

Pita Yerusalem mulgañ hiriñ

¹ Be, al miñ hoyan Yuda mar mon wor Al Kurunyen mere nurde gama iraj mere momon goyen aposel budaya Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar Yudia nañja bana go niñ beleñ nuramiñ. ² Ningeb Pita mulgañ heñ Yerusalem hurkuñeb Yuda mar Yesu niñ dufaymin sanjin irtin mar gore igin ma nurde huwardeb Pita goyen, ³ ‘Ge gayenbe daha tihim yen al miñ hoyan nende guba mata ma gama irde hanjen marte yare kun dula tiyañ?’ yen biñ ar hende mere iramiñ.

⁴ Irkeb Pita beleñ mata forok yirin goyen kenkela po momon yire yen miñ urdeb gaha yinyin: ⁵ ‘Nebe Yopa taunde heñ Al Kurunj mere irde hinhem. Irkeb Al Kurunj beleñ mata kura nikala nireñ tikeb ulne kanduk wor po hiyun. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara goyen murun sipte kurhan kurhan goyen al beleñ utirin teñ tanartinej irde nañkinde mat pangir irke ne hitte katke kinmiñ. ⁶ Kenkela kenerbe bana gonbe dapña kahañ yan megen kun hitinya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kurun goyen bana gon hike yinmiñ. ⁷ Irkeb al melak kura nurmiñ goreb, ‘Pita, huwarde dapña go gasa yirde nawा,’ ninuñ. ⁸ Irkeb ne beleñ wol henje, ‘Moñ, Doyan Al Kurunj, badne wor po. Dapña gabe delger wukkenj mon, buluñ yen hanjen gobe muñ kura ma

nitiñ. Hubu wor po,’ inmiñ. ⁹ Be, al melak gore sopte po nañkinde mat, ‘Det Al Kurunj beleñ yirde dilinde wukkenj yitiñ gobe ge beleñ wukkenj mon yen bida ma hawayin,’ ninuñ. ¹⁰ Mere gobe wawuñ karwo gayen ne hitte forok yeke nurmiñ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapña kurayen kurayen bana gon miryajn goyen tumulgañ tike nañkinde hurkun. ¹¹ Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne niñ keya kwañ mar goyen ya hinhem sinjare gor huwaran. ¹² Irkeb Holi Spirit belerbe, ‘Mel goya kun kun niñ kama heñ bida ma hawayin,’ ninuñ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutin. Irde kadne 6 Yopa taunde niñ gayen wor gama nirke tumjan Koniliusyen yare kutin. ¹³ Kunj forok yeteket Konilius beleñ neneñbe Al Kurunyen miyoñ beleñ yamiñde forok yen mere iruñ goyen momon niruñ. Mereminiñbe ghade: ‘Al kura Saimon, Pita inen hanjen al gobe Yopa taunde hi ningeb, al kura yinke yen ge keya kunar. ¹⁴ Yen beleñ gab Al Kurunyen mere tawan momon girkeb geya dirinjimneyabe tumjan mere go nurdeb gama irke Al Kurunj beleñ dumulgañ tiyyen,’ inuñ. ¹⁵ Be, hanjkap ga mere miñ urde hinhem goya goyabé Holi Spirit hanjkapye neñ hitte katun go gwahade goyen yen hitte wor katun. ¹⁶ Irke go kenenbe Doyan Al Kurunj Yesu beleñ Al Kurunj hitte mulgañ hewe yenza, ‘Yonbe fe baptais yirde hinjin gega, denje Al Kurunj beleñ Holi Spiritde baptais diryen,’ dinuñ goyen goya gab bene bak yiyun. ¹⁷ Ningeb Al Kurunj beleñ Holi Spirit neñ dunuñ gwahade goyen po al miñ hoyan Yuda mar mon goyen Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irkeb yen wor yunuñ. Ningeb daha tihim yen ne al nebañej muñ gare Al Kurunyen meten waleñ? Neh badne wor po!’ yinyin. ¹⁸ Be, Yuda mar Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan go Pita mere tiyyin go fudinde yen nurdeb Al Kurunj turun irde, ‘Fudinde go. Al miñ hoyan neñ Yuda mar mon wor Al Kurunj beleñ biñ bak yirke Al Kurunja awalikde hitek yenbe mata bulunyin yubul ten yen ge biñ mulgan heñ hanj,’ yamin.

Antiok niñ Yesuyen alya bereya

¹⁹ Be, Yudia nañore niñ doyan mar beleñ Stiwen mayke kamij go kamereb Stiwen diñuñ Yesu niñ dufaymin sanjin irtin mar wor gasa yirde buluñ buluñ yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramin. Irdeb kurabe Fonisia nañore kwamin. Kurabe Saiprus motmotde kwamin. Muñanjan kurabe Antiok taunde kwamin. Mel go burgagaw kerde kwamin mar goyenbe kunj mere igin Yesu niñ yitiñ goyen Yuda mar po momon yirde kunj hinhan. ²⁰ Gega Saiprus

motmotde niñ marya Sairini taunde niñ mar Yerusalem mat bur yen kwamij gore Antiok taunde kurjbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere igin Doyañ Al Kurun Yesu niñ yitiñ goyen momon yirde hinhan.²¹ Doyañ Al Kurunyen tareñbe mel goya hinhan geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata buluñmij yubul teñ Yesu niñ dufaymij tareñ iramiñ.

²² Be, Yerusalem niñ sios gore mere momon go nurdeb Banabas teñ kerke Antiok kuriñ.²³ Kunj Antiok gor forok yenþe Al Kurun beleñ buniñen yirde igin igin yirde Holi Spirit yunyin go yenenþe aman niñ pultik yiriñ. Irdeb sanjñ heñ heñ ge farañ yure yenþe, "Bitinđe mat Doyañ Al Kurun Yesu gama irde hinayin. Irde yen niñ po nurde hinayin," yinen saba yirde hinhan.²⁴ Banabasbe al igin wor po, irde Yesu niñ dufaymij tareñ irde hekkjen nurde uneñ hinhan. Holi Spirit beleñ hard uneñ ketal urtjin hinhan. Ningeb Banabas beleñ saba yirkeb al budam Yesu niñ dufaymij tareñ iramiñ.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol niñ nañkeneñ yen Tarsus taunde kuriñ.²⁶ Kunj nañkeneñ kerenþe tupi teñ Antiok warrayum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hinhan goya heñþe alya bereya budam saba yirde hinaryum. Be, Antiok gorbe Yesu niñ dufaymij sanjñ iramiñ mar goyen al siñare niñ mar beleñ "Kristen" yinamij. Denje gob bikkeneñ hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kurunyen mere basan mar kura Yerusalem mat Antiok katamij.²⁸ Al kura denjembe Agabus. Yen beleñþe Holi Spirityen tarende huwarde, "Kamebe binje kamde kamde nalu kurun kura Roma gabman beleñ naña doyan ira bana gayen forok yiyyen," yiriñ. Be, Klodius beleñ Roma gabmanyen doyan al hikeya mere tiyyin gwahade po forok yiriñ.²⁹ Irkeb Yerusalem niñ mar farañ yurnin yenþe Yesu niñ dufaymij tareñ iramiñ mar Antiok hinhan gore hora yirtin ala tiyamij. Al tumnajan gor hinhan gobe gwahade hite yenþe goyen po gama irde hora yeramij. Horam yan marbe tolok yeramij, munaj al hubu nurdeb bande yeramij.³⁰ Hora gabu iramiñ gobe teñ Banabasya Solya haniñde keramij. Irkeb Yerusalem kunjbe tukuj sios gote doyan mar yunaryum.

12

Herot beleñ Yesuyen alya bereya sios buluñ buluñ yiryij

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyan al kurun kura deñem Herot beleñ Yesuyen alya bereya sios buluñ yire yenþe fulenja marminj yad yerke kunj kuramij yawaramij.² Yawarkeb Herot beleñ fulenja marminj yinkeb Yon itiñ Yemsbe fulenjare niñ bidila po mayke kamyin.

³ Be, Herot beleñ mata tiyyin goke Yuda mar beleñ aman heke yenenþe Pita wor Yems irmin gwahade ire yenþe fulenja marminj yinke teñ fere tiyamij. Goyenbe Yuda marte dula nalu kurun kura beret yis miy়on nen hanjen goyenterbe Pita fere tiyamij.⁴ Irdeb koyare kerdeb, mongo busaharyen yenþe Herot beleñ fulenja marminj 16 hulyaq yirdeb, "Al sipte beleñ wa doyan irnayin. Irdeb nalumin hubu hekeb al sipte kura beleñ wor kun gasuñmij teñ Pita go doyan irnayin. Gwahade po teñ hinayin," yinyin. Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siñare takter kawan alya bereya diliñne maymeke kamyen yen nuramij.⁵ Goke tenþe Herot beleñ fulenja marminj yinke Pita goyen koyare po kerde doyan irde hinhan. Gega siosbe Al Kurun beleñ farañ uryen yen gusuñjan irtinđe hinhan.

⁶ Be, gisebe mayteke kamyen yen nuramij goyen wawuñbe Pitabe fulenja mar irawa kahalte firtinđe hinhan. Irde fulenja mar irawa hoyanþe yamere huwarde doyan heñ hinaryum. Pita gobe hinhan gwahade po sen beleñ hanij yase beleñ feñ teñ tukuj fulenja al kurate haniñde feñ titiñ hinhan. Be, hanij tapa wor gwahade po irtiñ hinhan.⁷ Irkeb al kura mata gwahade forok yewenj tiya yen ma nurde hikeya Al Kurunyen miy়on beleñ al yad fere yird yird ya bana gonj forok yiriñ. Irkeb ya bana gonjbe fay urde wuk yen tukurij. Irkeb Al Kurunyen miy়on goreb Pita gegelhek beleñ tur irde isan henþe, "Arañ huwaral!" inyin. Gwaha inkeb goya goyen po sen haniñde fere titiñ hinhan goyen suk yen kataryum.⁸ Irkeb Al Kurunyen miy়on beleñþe, "Kahanbasanþeya ulinþorge binde ninja yad hor yira," inyin. Irkeb Pita go gwahade tiyyin. Irkeb sopte po, "Ulinþorge kurun siñare niñ go wor ulger kerde gama nira," inyin.⁹ Be, Pita go Al Kurunyen miy়on goyen po gama irde siñare kurkuriñ. Goyenpoga Al Kurunyen miy়on beleñ mata teñ hinhan gobe fudinde farjenđe yen

* **12:4:** Bikken Israel mar Isip naña tubul teñ Kenan kuniñ tiyamijabe Al Kurun beleñ sipsip al dirin dirjen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munaj al kura gwaha ma tiyamij marbe Al Kurunyen miy়on beleñ wanþe mel gote urmij matalinjä dapnämij matalinjä goyen tumnajan gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramiñ marbe miy়onmij beleñ yubul tiyamij goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

ma nurde hinhin. Yeñbe yuwarwarte teñ hime yeñ nurde hinhin. ¹⁰ Be, Al Kurunyen miyonja Pitaya go fulenja mar mehenje niñ goyen fole yirde kuna kura goyen wor fole yirde kuna funajbe taun bana hurkun hurkun yame kurun ain beleñ po irtinje gor huwararyum. Irkeb yame go momjonje hol yeke kwaryum. Be, muñ kura kutjeneñ tenje goyare po Al Kurunyen miyon gobe uñkel kuriñ.

¹¹ Irke gab Pita gobe biñ bak yeke, "Gabe farnejde be! Yuwarwarte moñ. Yuda marbe ne niñ Herot beleñ mayde gwaha kura ira yeñ kentek yeñ nurde hanj gega, fudinde wor po Al Kurun beleñ miyonjin hulyan irke wanj nad sinja nira," yiriñ.

¹² Irde biñ bak wor po yeke Yon al beleñ Mak inen hinhinan gote milin Mariayen yare kuriñ. Yare gorbe al budam gabu irde Pita goyen faranuri yeñ Al Kurun gusunjan irde hinhinan. ¹³ Be, Pita go kunteye yame mayyin. Irkeb meten bere kura denjem Roda beleñ yame hol ire yeñ kuriñ. ¹⁴ Gega Pita beleñ yame mayde mere tiyyin goyen nurde amaj wor po henjbe yame hol irde miñmonj, kup yeñ mulgan henjbe al gabu irde Al Kurun mere irde hinhinan mar goyen, "Melya, Pita wanj yamere hil" yinyin. ¹⁵ Irkeb mel goreb, "Kukuwa haha?" inaminj. Gega, "Mon, fudinde wor po Pita be," yen parsay po hiriñ. Irkeb, "Moñ, yende miyon wet?" inaminj.

¹⁶ Gega Pita go yame mayde ma nurnijen po tiyyinj. Irkeb yame hol irdeb Pita keneñbe tulfut yaminj. ¹⁷ Irkeb hanjtu po turjan ten, "Mere ma," yineñbe Al Kurun beleñ ten sinja iryin goyen momoj yiryinj. Irdeb, "Yemsya dininiñ Yesu gama irde hitin mar hoyan wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayinj," yineñbe tiyun hoyanje kuriñ. Be, Yems gobe Yesu kulinj irde Yerusalem niñ sios gote doyaj al hinjin.

¹⁸ Be, fulenja mar Pita doyaj irde hinhinan mar gobe wampot huwardeb bana gon yeñ ge nañkenenj tukamij. Gega bepyan miñmonj, hubu wor po. Ningeb gwaha kura tiya yeñ ma nurde ñaknjak tenj kanduknenj nuramij. ¹⁹ Be, Herot beleñ mere momoj go nurdeb fulenja marmenj yinke Pita keramij ya bana kurun goyen nañkenenj tukamij. Gega go ma po kenkeb Herot beleñ Pita doyaj iramij mar goyen, "Wawunjbe daha tahan?" yinenj gusunjan yirdeb biñ ar yeke Pita doyaj iramij mar goyen gasa yirke kamamij.

Herot kamyij

Be, go kamereb Herot go Yudia nañare matbe Sisaria taunde kurkun gor muñ kura hinhin. ²⁰ Be, goyenterbe Tairyra Saidonya taunde niñ mar beleñ Herot daha wet

kura iramij. Irkeb Herot gobe biñ ar yeke igin ma nurde yunen hinhin. Be, taunde gor niñ marbe Herot beleñ doyaj irde hinhinan nañare mat binje yade hinhinan geb, Herot biñ ar yeñ hinhin goke kanduknenj nuramij. Ningeb Herotya awalik heñ heñ beleñ niñ nañkenenjbe taunde gor niñ mar kura beleñ Herotyen meten doyaj al kura Blastus hitte kwaminj. Kuñjbe mel goya Herotya kanduk minyanj hinhinan goyen sope irde awalik hiniñ yeñ Blastus inke igin nuryinj. Irdeb yeñ beleñ kun Herot inke yeñ wor igin nuryinj.

²¹ Be, Herot beleñ Tairyra Saidonya taunde niñ mar mere yire yeñ nalu kiriyinde goyenter bekeb doyaj mar karkuwandje umja tenje gote keperd keperd gasunje keperde alya bereya mere yiryinj. ²² Irkeb taunde gor niñ mar beleñ turjan irde hekhok ten epte ma tenje, "Gab al beleñ ma mere tiya! Al Kurun beleñ mere tiyal" yeñ kinkabonj tiyamij. ²³ Be, Herot gob alya bereya beleñ gwaha inke amaj henjbe Al Kurun ma kasor iryinj. Irkeb goke tenje goya goyen po Al Kurunyen miyon beleñ wanj mayke katyinj. Irkeb goyare po kundu beleñ diliñ gerjen hikeya nen naforok irke kamyinj.

²⁴ Be, Herot beleñ sios bulun irde hinhinan gega, Al Kurunyen merebe kurun henjtu kururinj.

²⁵ Be, Banabasya Solya Jerusalem kwaryum goyen metenjinj pasi irdeb Antiok mulganj haryum. Mulganj heñ henjabe Yon, Mak inen hanjenj goya tumnjanj Antiok kwaminj.

13

Holi Spirit beleñ Banabasya Solya basinja yiryinj

¹ Be, Antiok taunde gor niñ Yesuyen alya bereya sios bana gorbe Al Kurunyen mere basanj maryabe saba mar kura hinhinan. Go mar gote denjembe Banabas, Saimon al beleñ Niger inen hinhinan, irde Sairini taunde niñ al Lusiusya, Manainyabe Solya. Manain gobe Galili nañaj gote doyaj al kurun Herotya tumnjanjde paka yirke karkuwaj haryum. ² Be, kurarebe go mar goyen binje kutja irde Doyan Al Kurun dolon irde hike Holi Spirit beleñbe, "Banabasya Solyabe metenje ten hiriryen yeñ basinja yirmirinj. Ningeb yapat yirkeb yeñbe hoyan mun po meten tiyiryenj," yinyinj.

³ Irkeb mel go kutjare heñ Al Kurun mere irde hinhinan goyen kamereb irem go hende hanj yerde Al Kurun gusunjan irdeb yubul tike Antiok taun go tubul ten kwaryum.

Banabasya Polya Saiprus motmotde kwaryum

⁴ Be, irem go Holi Spirit beleş bulyrke Selusia taunde kurkaryum. Irdeb gor mat hakwa teñbe Saiprus motmotde kwaryum. ⁵ Kuñ Saiprus motmotde forok yenþe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayañ kuñþe Al Kurunyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak ineq hanjen gobe irem go faraj yurde hin hin.

⁶ Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruñ kurhan Pafos taunde kun forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya teñ hitin al goyenbe Al Kurunyen mere basaŋ hej tagalde hime yen al usi yirde hin hin. Denembe Ba-Yesu. ⁷ Al gobe gor niñ gabman doyan al Sergius Paulus goyen meten faraj urde hin hin. Sergius Paulus gobe dufaymin wuk yitin niñgeb, Al Kurunyen mere nure yenþe Banabasya Solya niñ keya hiriñ. ⁸ Gega Ba-Yesu, Grik mere mat Elimas ineq hanjen gore irem goke igin ma nurde asogo yirdeb Sergius Paulus goyen daha Yesu niñ dufaymin sanjñ iryenþek yenþe petpet irde hin hin. ⁹ Irkeb Holi Spirit beleş Sol, Pol ineq hanjen goyen hard unke Elimas kimiñ mat, ¹⁰ “Gebe mata igin kurun gayen asogo irde al mata igin gama irnñ tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyan Al Kurunyen mata fudinde goyen buluñ irde ha goyen tubul ma teñ ha. Ningeb gebe Satanyen mata po teñ ha. ¹¹ Goke teñbe hanþka gabe Al Kurun beleş mata bulunge gote damum gunen tiya. Ningeb delge titmiñ hiyyen. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayin,” inyin. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore wañ diliñ pet tiyyin. Irkeb diliñ titmiñ hekeb ganuñ beleş hanner nadé beleş nikala niryen yen sapsap tiyyin. ¹² Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yirin goyen kinyin. Irde Doyan Al Kurun niñ saba tagalde hinaryum go nurdeb dinor kok yirin. Irdeb Yesu niñ dufaymin taren iryin.

Banabasya Polya Pisidia narjare niñ taun kura Antiok kwaryum

¹³ Be, Polya diñuñ waranya go Pafos taunde mat hakwa teñbe Saiprus motmot go tubul teñ Pamfilia nañra bana niñ taun Perga kwaminj. Gega Yon, Mak ineq hanjen gobe gor mat irem go yubul teñ Yerusalem mulgan hej kuriñ. ¹⁴ Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia nañra bana goñ niñ taun Antiok ineq hanjen de gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usan nalu Sabat goyenter gabu yaminde gor hurkuñ keperaryum. ¹⁵ Be, Yuda marte tikulaya Al Kurunyen mere

basaŋ mar beleş asanđe katıñ goyen kura kapyan henþe gabu iramiñ gote doyan mar beleş irem goyen yenenþe, “Irem, derbe alya bereya gar niñ tareñ hinayin yen faraj yurtek saba kura hi kenem igin saba yiriryen?” yenþe al kura hulyaþ irke kun momon yiriyin.

¹⁶ Irkeb Pol beleş huwarde merene nurnaŋ yenþe hanin po tuñaŋ tiyyin. Irdeb gaha yinyin: “Deñ Yuda marya Yuda mar moñ gega, Al Kurun dolon irde hañ mar, ga nurnaŋ ko. ¹⁷ Yuda marte Al Kurun beleşe asininjago goyen basaŋ yirde yende alya bereya yiriyin. Irdeb bikken nañjam tubul teñ kun Isip marte nañare hikib yinþen faraj yurde sanjñ yirkeb almeliñ kuruñ forok yirin. Kamebe nañamde yumulgañ tiye yenþe Al Kurun beleş yinþende tareñde po yirkeb Isip tubul tiyyamj. ¹⁸ Beleş kun henþa al ma hitek nañra bana dama 40 gayen mata buluñ buluñ kurun teñ hikib Al Kurunþe biñ misiñ buluñ wor po kateñ hin hin. ¹⁹ Irdeb Israel mar go Kenan nañra bana hurkukeb Al Kurun beleş megeñ goyenter hinhan mar almeliñ ⁷ gayen gasa yirde buluñ buluñ yiriyin. Irdeb megeñmiñþe huginej ge yende alya bereya niñ tubul teñ yunyin. ²⁰ Be, hakwaniniñ yago Isip kwaminde mat kun kun mulgañ hen Kenan megeñde sopte wayamin gobe dama 450 bana gayen mata kurun goyen forok yamin.

“Be, Yuda mar go kun megeñ yade keperke yenenþe Al Kurun beleş alya bereya doyan yirde hinayin yen doyan mar yade forok yirin. Kun kuñþe Al Kurunyen mere basaŋ al Samuel forok yen doyan yirde hin hin. ²¹ Irkeb goyabe Israel mar beleş doyan al kurun hoyan niñ gusunjañ iramiñ. Irkeb Al Kurun beleş Benyaminyen minde nin al kura denem Kis gote urmiñ Sol yunke yen beleş Israel marte doyan al kurun hen dama 40 gayen doyan yirde hin hin. ²² Be, Al Kurun beleş Sol go buluñ tike takira teñþe Dewit teñ gasuñ wol kiriyin. Yen gebe Al Kurun beleş gaha yirin: ‘Yesi urmij Dewitbe bubulkuñje wor po. Amanej nurde unen hime. Dufayne kurun kerde hime gayen yen beleş gab gama irde pasi iryenj,’ yirin. ²³ Ningeb Al Kurun beleş biňa teñ mere tiyyin goyen po gama irdeb gogo Dewityen minde mat alya bereya Al Kurun hitte Yumulgañ teñ teñ Al Yesu Israel mar hitte teñ kerke wayyin. ²⁴ Yesu go forok yen metenþinj ma miñ uryinyabé Yon Baptais beleş wa meheñ hej alya bereya mata buluñþin yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hej baptais tenayin yen Israel mar tumjan saba yirde hin hin. ²⁵ Yon go metenþinj kun pasi irtek binde hej hikeb

gaha yirinj: 'Nebe ganuj yen nurde nunen han? Dumulgan teñ ten Al wake kentek yen doyan irde hanjen al gobe ne gago moñ. Yenbe ne kamere wayyen. Ne al gahade munj gare epte ma kahan basanmjinde niñ kan yugu tiyen,' yirinj.

²⁶ "Ningeb, kadne yago, Abrahamyen minde niñ marya deñ miñtij hoyaj Al Kurunj kafura irde yende mere po nurde han mar, ga nurnan ko. Dumulgan teñ ten mere gobe neñ tumnjan gake teñ kerke wayyen. ²⁷ Gega Yerusalem marya doyan marminya beñen Yesu goyen kenej bebak ma tiyamij. Mel gobe Sabatmij Sabatmijbe Al Kurunyen mere basan mar beñen mere asanđe katij goyen kappyaj heñ hinhan gega, mere gote miñ bebak ma teñ hinhan. Irdeb Yesube buluñ usi teñ mayteke kami yen mere mayamij. Mata tiyamij gobe Al Kurunyen mere basan mar beñen kame mata gwahade forok yiyyen yitin goyen po forok yirin gogo. ²⁸ Yesube titmijen wor po, miñ miñmoñ maynij yen Pailat gusunjan iraminj. ²⁹ Be, he hende mayke kamkeb faraj teñbe tukunj mete tiyamij. Be, mata tiyamij kurun gobe Yesu niñ teñ Al Kurunyen mere asanđe katij goyen gwahade po forok yirin. ³⁰ Goyenpoga bida ma hirinj. Al Kurunj beñen isanj heke huwaryen. ³¹ Go kamereb yenja Galili naña bana mat Yerusalem kun mulgan hen hinhan mar goyen hitte wawuñ budamde forok yeke kenamij. Ningeb gayenterbe mel goreb Yesu niñ Yuda mar saba yirde hanj. ³² Ningeb deyya beñen mere iginj Yesu niñ yitin goyen momon dirde har gago. Be, bikken Al Kurunj beñen asininiñ yagot diliñde biñja tiyyinj. ³³ Irdeb gote iginenjbe neñ dirñen weñ hitte forok ire yenj Yesu kamtiñde mat isanj hirinj. Yesu goke Al Kurunj beñen mere tiyyinjbe Tikiñ Asanđe gahade katinj hi:

'Nebe nanake. Ningeb urne ge niñ amanjen nurd gunen hime,' yitinj. *Tikiñ 2:7* ³⁴ Be, Al Kurunj beñen Yesube bida ma hiyyen yen isanj heke huwaryen gobe Al Kurunyen mere basan al Aisaia beñen asanđe gahade kappyinj:

'Ne beñen Dewit hitte biñja timirin goyen fudinje wor po gama irde guram girde tarenj gireñ.'

Guram gireñ gabe megen nin al kura beñen epte ma gwaha girtek,' yitinj hi. *Ai-saia 55:3*

³⁵ Irde Tikiñ Asanđebe Dewit beñen Yesu bida ma hetek goke,

'Meten alge gigen tapat irde basinj irtinj gobe epte ma bida hiyyen,' yirinj. *Tikiñ 16:10*

³⁶ Al Kurunj gwahade mere iryinj al Dewit gobe Al Kurunyen dufay kurun goyen pasi irdeb kamyinj. Irkeb tukunj asem yagot

dumuñde kerkeb bida hirinj. ³⁷ Gega Al Kurunj beñen isanj hirinj yen hite al Yesu gobe bida ma hirinj. Hubu wor po. ³⁸ Ningeb al kura yen ge dufaymij sanjñ iryenbe Al Kurunj beñen mata buluñmij halde unyen. Gote sabamijbe gago tagalde har. ³⁹ Ningeb, kadne yago, denbe Mose beñen tikula kayyin goyen gama irtike gab Al Kurunj beñen mata buluñ miñmoñ al huwak dinyen yen nurde hanj? Moñ, epte moñ! Goyenpoga al kura Yesu niñ po dufaymij tarenj iryen gobe Al Kurunj beñen mata buluñ miñmoñ, al huwak yen kinyenj. ⁴⁰⁻⁴¹ Be, Al Kurunyen mere basan mar beñen asanđe gahade katinj hi:

'Deñ sukal teñ hanjen mar, nurde ga hinanj ko.'

Deñ gayenter niñ mar hitte det kura forok ireñ.

Irde mata gob al beñen kenej momoñ dirnayin gega, usi yen nurnayinj.

Ningeb denbe kame gab kenej diltin fot yemañbe kamnayinj,' yen kayamij.

Habakuk 1:5

Ningeb mere gate iginenj den ultinjde forok yenak geb, keñkela heñ hinayinj," yinyinj.

⁴² Be, Polya Banabasya Yuda marte gabu ya goyen tubul teñ kat sinjare kureñ tikeb gor niñ mar beñen, "Sabat nalu kura imoyerterbe waj saba dirhar gayen teban saba dirke nurtek," yinamij. ⁴³ Irde gabure gor mat sinjare kunjbe Yuda marya al miñ hoyanje niñ Yuda mar moñ gega, Yuda marte mata gama irde hanjen mar goreb Polya Banabasya gama yirde kwamij. Irkeb irem goreb mel go mere yirde tarenj yirye yenje, "Al Kurunj beñen bunijen nurde duneñ faraj durde hi geb, huginen yenj ge po nurde gama irde hinayinj," yinayum.

⁴⁴ Be, kuñ sopte Sabat nalu hekeb taun bana gor niñ mar gobe Al Kurunyen mere nurninj yen al budam wor po wañ Yuda marte gabu yare gor gabu iraminj. ⁴⁵ Irkeb Yuda mar Pol niñ iginj ma nuramij gore al budam gabu iraminj goyen yenenjbe daniñ neñbe gwahade moñ yen biñ ar yamij. Irdeb Pol beñen mere teñ hinhan gobe usi teñ hi yen sukal iraminj. ⁴⁶ Gega Polya Banabasya gobe kafura ma henjbe, "Al Kurunyen merebe deñ Yuda mar wa nurnayinj yen gogo momon dirarun. Gega harhoktin unenjbe epte ma Al Kurunjya huginenj hitek yahanj geb, gayenterbe epte ma den momoñ diryenj. Gwaha titjenjbe al miñ hoyaj Yuda mar moñ po gab kuñ momon yirde hiren tahar geb. ⁴⁷ Al Kurunyen mere tukunj Yuda mar moñ hitte kuñ tagaliryen dinen Doyañ Al Kurunj beñen meremij asanđe hi goyen dunyinj. Merembe gahade: 'Gebe hulsi yara heñ al miñ hoyaj Yuda mar moñ hike kwa kurun gayen ne

belej yumulgañ tiyen mere goyen momon yirde tukayin.

Irkeb bin bak yekeb ne belej yumulgañ tiyen,’ yitiñ hi,” yaryum. *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Be, al miñ hoyan Yuda mar moñ belej irem go mere tiyaryum goyen nurdeb amanç henje Al Kurunyen mere palap iramiñ. Irdeb alya bereya Al Kurun belej yingenyä huginej hitek yeq basinqa yirtiq marbe tumnaj Yesu niñ dufaymiñ sanjin iramiñ.

⁴⁹ Be, Al Kurunyen merebe nañja bana kurun go tagal tukuke nartij ala tiyamiñ. ⁵⁰ Gega Yuda mar belej taunde gor niñ doyan marya bere samuj minjan Yuda marte tikula gama irde hinhan goyen bin yakamamin. Irkeb mel goreb taunde gor niñ mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniñ yeq buluñ buluñ yirdeb, “Taun gayenter ga heñ ma!” yineñ yakira tiyamiñ. ⁵¹ Irkeb gor niñ mar goyen mata buluñ tihit yeq bin bak yenañ yeq yende matare kahanje tupi busaq henje Antiok taun go tubul teñbe Aikoniam taunde kwaryum. ⁵² Be, Antiok niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tarej iramiñ gobe Holi Spirit belej ketal yurke amanç heñ hinhan.

14

Polya Banabasya Aikoniam taunde kwaryum

¹ Be, Polya Banabasya gobe teñ hinraryum gwahade po Aikoniam taunde gor manaj Yuda marte gabu yare kuñ saba kenkela po tagalke Yuda marya al miñ hoyanya goyen budam wor po Yesu niñ dufaymiñ tarej iramiñ. ² Gega Yuda mar kura mere go igiñ ma nuramiñ mar goreb al miñ hoyan Yuda mar moñ bin yakamkeb Yesu niñ dufaymiñ sanjin iramiñ mar goyen asogo yiramiñ. ³ Ningeb asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yeq yeq Polya Banabasya go nalú budam po gor henje kafura ma henje Doyan Al Kurun belej alya bereya bunijeñ nurde faraq yurde yawarde hinhan goke tagalde hinraryum. Irkeb gor niñ mar gore fudinde yenañ yeq yeq irem gobe Doyan Al Kurun belej tarej yirke mata tinej kurayen kurayen forok yirde hinraryum. ⁴ Irkeb taun goyenter niñ mar kurabe irem goke hamin. Munaj kurabe Yuda mar niñ hamin. ⁵ Irkeb Yuda marya al miñ hoyanya goyen doyan marmiñja gabu irde irem go hora po gasa yirteke kamiryen yeq mere sege iramiñ.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

⁶ Gega irem gobe mere go nurdeb busaherde Likonia nañare niñ taun irawa kura Listraya Derbyia gor kwaryum. Irdeb nañja bana go niñ taun binjan wor kwaryum.

⁷ Kun goñebe mere igiñ Yesu niñ yitiñ goyen tagalde tukuj binaryum.

⁸ Be, Listrabe al kura kahanj simsismam goyen gor hinhan. Yenje kawanj hirinje mat po muñ kura ma huwarde kuñ hitin. ⁹ Al goyen keperdeh Pol mere teñ hinhan goyen kenkela palna irde hinhan. Irde al gore Polyen mere go fudinde yeq nurde bin hek irke kenenje Al Kurun belej amanç nurde sope iryen yeq nurde Pol belej dilin bilminde po kenkela irdeb, ¹⁰ “Huwara!” inyij. Irkeb bemed po huwarde kuñ wanjiyyin. ¹¹ Be, al buda kurun gore Pol mata tiyyin go kenenje yende mere mat po, “Baraŋ marniniñ al fakqunje heñ katahar!” yeq wejwoj tiyamiñ. ¹² Irdeb Banabasbe Sus inamiñ. Munaj Polbe tonaj al heñ mere teñ hinhan goke teñbe Hermes inamiñ.

¹³ Be, Sus dolon ird ird yabe taun siñare hinhan geb, Sus dolon ird ird mata doyan alya taun goyenter niñ marya belej Banabas goyen Sus usi teñbe bulmakaw al dirin yade umna gitik teñ yukun kumga teñ irem go dolon yirniñ yeq taun yame kurunje gor yawayamin. ¹⁴ Irkeb Yesuyen mere basaq mar Banabasya Polya gobe gwaha tiniñ tahan yeke nurdeb danin goya gwaha tiniñ tahan yeq bunijeñ wor po nurdeb ulinhormiñ erek yirde kup yeq kun al buda goyen kahal bana henje, ¹⁵ “Daniñ gwaha teñ han?” Deyyabe al deñ yara po geb! Deyyabe Al Kurun gwahader hitin nanjin, megen, makanyañ det kurun gayen yiriyin al gote mere igiñ gayen momon direy yeq wayarun. Irkeb mata kukuwamjen miñ minjan teñ han gahade gayenbe yubul teñ Al Kurun hitte mulgan henayin. ¹⁶ Bikkenje Al Kurun belej megen niñ al tumnaj gayen go ma nurde unen hiket okohom po yubul tike dufaymiñde po kuñ hinhan. ¹⁷ Gega Al Kurunje bunijeñ minjan geb, huginej po ma yubul tiyyin. ‘Gwaha yirmekie Al Kurunje fudinde hi yeq bin bak yenayin,’ yeq yeq det igiñ igiñ yuneñ hiyen. Nanjinje mat kigarin yuneñ hiyen. Irde binjebe nalumijeñ yuneñ hiyen. Irde binje budam yuneñbe binde wor amanç po makin yirde hiyen. Irde deñ manan gwahade po dirde hiyen gega, Al Kurun niñ ma nurde han,” yineñ kwep kwep tiyaryum. ¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teñ dapna gasa yirde irem go galak yirde dolon yirniñ yeq kimjen po hamin.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia nañare niñ taun kura Antiockya Aikoniamya mat Listra taunde wanbe al buda kurun gor niñ goyen wor bin yakamamin. Irkeb Pol goyen hora po mayamin. Irde kama yeq yeq tulun teñ taun siñare tukuj tubul tiyamiñ. ²⁰ Gega

kamere Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar beleñ waj gabu irde kalyaq kerde hikreb geren hen huwarde sopte taun bana gon hurkuriñ. Be, fay urkeb yenya Banabasya Derbi taunde kwaryum.

Polya Banabasya Siria nañare niñ taun kura Antiok mulgañ haryum

²¹ Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kunbe Yesu niñ mere igin goyen tagalke alya bereya karim ma Yesu niñ dufaymin sanjñ iramij. Be, go kamereb irem go mulgañ hen Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia nañore niñ taun Antiok taunde kwaryum. ²² Taunyan goyen kuñ henyabe alya bereya Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar goyen, "Kame Al Kurun hitte kunin yenye okohom ma kutek. Kanduk kurayan kurayen yenen gab kutek. Ningeb tareñ po heñ Doyan Al Kurun niñ dufaytin sanjñ iran goyen tubul ma tinayin," yinen saba yirdya yirdya kuñ hinaryum. ²³ Kuñ henyabe taun kurar niñ kurar niñ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyaj mar yirde kuñ hinaryum. Irde binje kutja irde Al Kurun mere irde henyabe doyaj mar Al Kurun niñ dufaymin hek irde hinhan mar goyen Al Kurun beleñ doyaj yirde hiyen yen Al Kurun haninde yeramij. Ningeb meten go pasi irdeb mulgañ heñ gor po kwaryum.

²⁴ Be, irem go Pisidia nañare bana gon meten teñ kuñ kunbe Pamfilia nañare forok yaryum. ²⁵ Irdeb kuñ Perga taunde Al Kurunyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum. ²⁶ Irde Atalia taunde matbe hakwa teñ mulgañ hen Siria nañare niñ taun Antiok kwaryum. Taun goyenterbe hançapya Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar beleñ meten goyen tiyireñ yineñ Al Kurun beleñ bunijen yirde faraj yurde hiyen yen Al Kurun haninde yeramij. Ningeb meten go pasi irdeb mulgañ heñ gor po kwaryum.

²⁷ Be, irem go mulgañ heñ kuñ Antiok forok yerje gor niñ sios tumjan gabu yirdeb meten teñ kuñ hinaryum goyen momon yiraryum. Al Kurun beleñ tareñ yirde faraj yurke daha mat al miñ hoyan yad yad miñ uraryum goyen goke kenkelä momon yiraryum. ²⁸ Irdeb Antiok gorbe nalu ulyanje po Yesu niñ dufaymin sanjñ irde hinhan marya hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar kura Yudia nañare mat Siria nañore niñ taun Antiok kwamiñ. Gor kunbe Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar gor niñ goyen, "Al kura Yesu niñ dufaymin sanjñ irtin gega, Yuda marte tikula Mose

belen kayyiñ goyen ma gama irde guba ma yenayin gobe Al Kurun beleñ epte ma yumulgan tiyyen," yen saba yirde hinhan. ² Irkeb Polya Banabasya beleñ sabamiñ goyen igin ma nurdeb mere go sopte huwa irye yen mel goya kadom mohonje tiyamij. Gwaha tike yenerje Antiok niñ Yesuyen alya bereya beleñ, "Yerusalem kuñ aposel budaya gor niñ sios gote doyaj maryat mohonje wor po mere gate miñ kenkelä nurde ga wayyi," yen hulyan yiramij. Irkeb Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar kuraya kwamiñ.

³ Beleñmiñbe Fonia nañaya Samaria nañayañ kunbe Yesu niñ dufaymin tareñ irtin goyañ niñ mar goyen al miñ hoyan Yuda mar monje daha mat Al Kurun hitte biñ mulgañ hamin goyen momon yiramij. Irkeb mere go nurdeb aman wor po hamij.

⁴ Be, kuñ Yerusalem forok yamij. Irkeb gor niñ siosya gote doyaj maryabe aposel budaya beleñ amaneñ nurde yuneñ gargar yiramij. Irkeb Al Kurun beleñ mel go faraj yurde sanjñ yirke meterj teñ hinhan kurruñ goyen tumjanje po momon yiramij. ⁵ Irkeb Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar ningeb, mel gore nurde huwarde, "Al kura Yuda mar moñ al miñ hoyanje niñ gore Al Kurun gama irniñ yenje nende tikula gama irde guba yenayin," yamij.

⁶ Irkeb aposel budaya sios gote doyaj maryabe, "Mere gabe kandukñeñ nurhet niñ, sope irniñ," yen gabu iramij. ⁷ Irdeb mere sege irke kuñ kuñ sobamde po hekeb Pita beleñ huwarde gaha yinyiñ: "Kadne yago, nende al moñ al miñ hoyan goyen mere igin Yesu niñ yitiñ goyen nurde yen ge dufaymin tareñ irnayin yen bikken. Al Kurun beleñ ne Yuda mar al gayen basiña nirde hulyan nirke kuñ Yesu niñ momon yirmirin gobe nurde han gogo. ⁸ Al Kurun, alya bereyat dufay kenkelä wor po nurd yunen hi Al gore neñ Yuda mar wa Holi Spirit dunyin gwahade goyen po al miñ hoyan wor yunyin. Irkeb Al Kurun beleñ Yuda mar moñ wor igin nurde yunen hi goyen bebak titirin. ⁹ Al Kurunbe gwahade goyen po neñya yenja tujanje denen hi. Ningeb nende al ma yende al kura Yesu niñ dufaymin sanjñ irtiñbe Al Kurun beleñ igin ala po mata bulunjin halde pasi irtien. ¹⁰ Neñ Yuda marte tikula gobe neñya asininjiñ yagoya beleñ gama ird ird niñ metenjeñ wor po nurde hityen. Ningeb epte ma elan urtek gayen daniñbe al miñ hoyan gega Yesu niñ dufaymin tareñ irtin gayen kanduk kurun supahakde ughol tiniñ ten han? Den gayen Al Kurun tujanj urniñ ten han? ¹¹ Gwaha ma tinayin. Doyan Al Kurun Yesu beleñ neñ dawaryin gwahade

goyen po yen wor buninjen nurde yunenebe faran yurde yawaryiñ geb,” yinyin.

¹² Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleñ wor mere tikeb diñden irde palja iramiñ. Irkeb irem go Yuda mar moñ gote nañayañ kuj meten ten hikeya Al Kurun beleñ mata tiñej kurayen kurayen forok yirde hinhin goyen momon yiraryum. ¹³ Meremipi pasi irkeb Jerusalem niñ sios gote doyan al kura Yems Yesu kulin beleñ huwardebe gaha yinyin: “Kadne yago, ga nurnan. ¹⁴ Saimon Pita beleñ dahan mat Al Kurun beleñ hanjkapyä alya bereya kura Yuda mar moñ goyen yawarde dirneñ wen yiryin goyen momon dirke nurhet gogo. ¹⁵ Pita beleñ momon dira gobe bikkeñ Al Kurunyen mere basan mar beleñ asanđe mere katiñ gote miñ goyen po momon dira. Merebe gahade:

¹⁶ ‘Ne Doyañ Al Kurun gare yen hime. Kamebe Dewityen miñ buluñ hitin goyen ne beleñ mulgañ hen wanbe sope ireñ.

Sope irde gabu irmeke teban tareñ hiyyen.

¹⁷ Gwaha irmekeb al hoyan beleñ ne niñ nañkennayin.

Yuda mar moñ al miñ hoyan tumjanen nenenbe biñ mulgañ hekeb nere alya bereya henayin.

¹⁸ Al Kurun gwaha tiyey yen biñja tiyyin mere kurun goyenbe al beleñ hakot nurde hinhan geb,

wanj wan gayenter manaj nurde hite,’ yitiñ hi. *Amos 9:11-12*

¹⁹ Ningeb Yuda mar moñ Al Kurun hitte biñ mulgañ hen hanj mar goyen ingogaha ma yirtek. ²⁰⁻²¹ Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyan taunyan tagalde hinhan. Gayenter wor neñ Yuda marte gabu yanininyan Sabatmiñ Sabatmiñ huginen gwahade po tagalde hanjen geb, mel go hitte asan̄ po kaj yunenebe, ‘Ungura binje kaj yuntiñ goyen go ma nene hinayin, leplep mata ma ten hinayin, dapra kura binjinde feñ tike kamtiñ ma hanjinde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayin, irde dapra dari wor go ma nene hinayin,’ yineñ mata gayen po gab utan̄ yirtek,” yinyin. Irkeb Jerusalem niñ siosyen doyan mar beleñ Yuda mar moñ Yesu niñ dufaymin sanjiñ irtiñ mar hitte asan̄ kayamin.

Jerusalem niñ sios beleñ Yuda mar moñ hitte asan̄ kayamin.

²² Irkeb aposel budaya Jerusalem niñ Yesuyen alya bereya sios tumjanen goyabe mel gote doyan mar beleñ, “Nende al kura basina irde hulyan yirke Polya Banabasya irde Antiok kunayin,” yen mere mayaminiñ.

Irdeb Yudas denjem kurabe Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiñ. Al irawa gobe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hitin mar gote doyan mar. ²³ Irdeb Jerusalem hinhan mar gore asan̄ katiñ gobe Antiok kutek mar go yunaminiñ. Asanđeb gahade kayamin:

“Neñbe aposel budaya Jerusalem niñ sios gote doyan mar gare asan̄ gago kan dunhet.

Denjebe Antiok taunya Siria nañaya Silisia naña bana goñ niñ al Yuda mar moñ al miñ hoyan gega, Yesu niñ dufaytin tareñ irde hanj. Ningeb neñbe kadtin yago.

²⁴ Be, dende mere momon nurtiñbe al kura gar hanjen gore gor kunbe deñ goyen mere kukuwam mat dirke kandukjen wor po nuranj. Go mar gobe neñ beleñ ma hulyan yirteke kwañ. Yinjen dufayminde kuñ mere gogo diran. ²⁵ Ningeb goke tenbe neñ beleñ nenya hite mar kura yade kadninin waraq wor po Banabasya Polya irde den hitte kunayin yen goke mere maytiñ.

²⁶ Irem gobe Yesu Kristu niñ meten teñ hite gasa yirde buluñ buluñ yirke soñ kamde haryen. Gega goke kafura ma hen metenjiñ goyen bada ma hen haryen. ²⁷ Be, nende al yad yerteke kuriryeñ mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore deñ hitte kun gabe asan̄ bana gañ mere kan̄ hite gayen mohonde wor po momon diriyen. ²⁸ Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tujonde geb, neñ beleñ Yuda marte tikula goyen tenbe supahaktinde ma ugohol titek. Gobe kanduk kurun wor po. ²⁹ Goyenpoga ungrura binje kan̄ yuntiñ gobe go ma nene hinayin, dapra darim ma nene hinayin, dapra kura binjinde kan̄ gitit irke kamtiñ ma hanjinde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayin, irde leplep mata ma ten hinayin. Mata buluñ gwahade ma ten hinayinbe igin po hinayin geb. Mereniniñbe gago po,” yaminiñ.

³⁰ Be, mel go asan̄ go tukun̄ Antiok taunde forok yamin. Forok yenbe gor niñ Yesuyen alya bereya gabu yirde asan̄ go yunaminiñ. ³¹ Yunkeb asan̄ go kapyañ hamin. Irde mere asanđe hi gore dufaymin sañin irke aman̄ wor po hamin. ³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kurunyen mere basan̄ mar geb, Antiok niñ alya bereya Al Kurun niñ dufaymin tareñ irde hitin goyen sanjiñ hen̄ ge faran̄ yurye yenbe nalu ulyanje po gor hen̄ saba yirde hinaryum. ³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor hen̄ hen̄be Jerusalem kuren̄ tikeb Antiok niñ sios beleñ gabu irde aman̄ hende yad yerke mulgañ hen̄ kwaryum.* ³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde

* **15:33-34:** Asan̄ hoyan̄debe gahade hi: 34 Gega Sailas gobe gor hen̄ yen̄ nuryin.

gor hej Doyañ Al Kuruñ niñ taun goyenter niñ mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadom budam goya gwaha ten hinhan.

Polya Banabasya bur yaryum

³⁶ Be, Antiok taunde gor hej meten ten tenbe nalu kurareb Pol beleñ Banabas kenerje, "Hakot taunyañ kuñ Doyañ Al Kuruñ niñ saba yirde binaryum goyen mulgañ hej kuñbe kaddere yago Yesu niñ dufaymin tareñ irde hitin mar goyen dahade han goyen kuñ yenyē," inyin.

³⁷ Goyareb Banabasbe, "Yon Mak inen hanyen goyen teñ kure," inyin. ³⁸ Gega Yonbe Pamfilia nañare gor irem go yubul teñ busaharyiñ, irde meten untin goyen go ma pasi iring geb, Pol beleñ yeyña kuñ kuñ goke igin ma nuryin. ³⁹ Irkeb gor matbe irem go kadom mohonđe tenbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak teñ hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum. ⁴⁰ Munan Polbe Sailas teñ kwen tikeb dinjuñ Yesu niñ dufaymin sanjiñ irtiñ Antiok hinhan mar gore, "Iginge kuri," yinen Al Kuruñ beleñ doyan yirde hiyen yen Al Kuruñ gusunjañ iramiñ. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum. ⁴¹ Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul teñ Siriaya Silisiaya nañare kuñbe Pol beleñ gor niñ sios goyen tareñ yirde hinhan.

16

Pol beleñ Timoti teñ kuriñ

¹ Be, gwaha yirdeb kuñ Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hitin al kura denembe Timoti hinhan. Milinbe Yuda mar bere, irde yen wor Yesu niñ dufaymin sanjiñ irde hinhan. Gega naninbe Grík al.

² Be, Yesu niñ dufaymin tareñ irtiñ mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al igin inen turun irde hinhan. ³ Irkeb Pol beleñ Timotiyen mere momon goyen igin nurdeb al go teñ kwe yey nuryin. Gega Timoti naninbe Yuda mar al moñ geb, guba ma yitiñ goyen gor niñ Yuda marbe nurde hinhan. Ningeb Yuda mar goj hinhan mar gore Timoti keneñbe yey ge igin ma nurd unnayin yenbe Pol beleñ guba yey unyin. ⁴ Go kamereb Listra taun tubul teñ taun hoyanyañ wor kwaminiñ. Kuñ hençabe bikkenj Yerusalem gor aposel budaya siosyen doyan marya gore Yuda mar moñ gega Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar goke mere mayde asan kañ Antiok niñ sios yunamin goyen goke momon yirde kuñ hinhan. ⁵ Irkeb mere go nurdeb goj niñ sios goyen dufaymin sanjiñ

hamin. Irde al hoyan tiñen manaq Yesu niñ momon yirke gise hañka al budam yen ge dufaymin tareñ irde hinhan.

Pol beleñ yuwarwarte Masedonia al kura kinyij

⁶ Gwaha tenbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, "Esia nañore kuñ mere igin Yesu niñ yitiñ goyen saba yirniñ," yamin. Gega beleñmiñ goyen Holi Spirit beleñ pet tike Frigiyaya Galesiaya nañare kwaminiñ. ⁷ Gor matbe Misia nañaya Bitinia nañaya gote biptire kwaminiñ. Irdebit Bitinia nañare kuniñ yekeb goyen manaq Holi Spirit beleñ pet tiyyiñ. ⁸ Ningeb Misia nañra bana gor kuñ kuñbe Troas taunde forok yamin. ⁹ Kuñ gor hençab wawañ kura Pol beleñ yuwarwarte Masedonia niñ al kura kenke huwardeb esen mere irde, "Masedonia beleñ gan wan faraj durayin," inyin. ¹⁰ Be, Pol beleñ go tagalke nurdeb, "Al Kuruñ beleñ Masedonia niñ marbe mere igin Yesu niñ yitiñ goyen momon yirnayıñ yen dikala dira," yen goyare po gitik teñ kuniñ titirin.

Lidia Yesu niñ biñ mulgañ hiriñ

¹¹ Be, hakwa kura Troas taunde mat tenbe Samotres motmotde po kutirin. Irde fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutirin. ¹² Gor matbe kahanjininide kuñ kuñ Filipai taunde forok yitirin. Taun gobe Masedonia gote taun kuruminiñ. Roma gabmanyen meten marbe gor hej nañra go doyan irde hinhan. Neñbe nañkáhal budam yara gor hinhet.

¹³ Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleñ gabu irde Al Kuruñ mere irde hinhan gasuñ niñ nankinniñ yen taun gote yame kurunde mat kat kuñbe fete kura gor kutirin. Irde fe siñakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiñ go yenenbe yeyna keperde mere teñ hinhet. ¹⁴ Gorbe Taiataira taunde niñ bere kura denem Lidia wor bana goj hej mereniñ nurde hinhan. Yende metenbe amil umñjam bukkenyä digulakya suluk yirke bukkenj yara hitin goyen yirde hike damu teñ hinhan. Yenbe Al Kuruñ dolon irde hinhan geb, Polya saba go nurde hikeyabe Al Kuruñ beleñ dufaymin fegeleb saba gote miñ biñ bak yiriñ. ¹⁵ Ningeb yeyna dirinjimiyiniña saba goyen fudinde yen nurde baptais taminiñ. Go kamereb yaminde duke yenbe, "Fudinde Doyañ Al Kuruñ niñ dufaymin tareñ ira yen nurd nunhar kenem wake yaner kunin," dinyin. Irde dinej teban po dirkeb bada hej kuñ yeyna hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramiñ

* ^{16:14:} Amil bukkenj yara gobe doyan marte amil umñjam yirde hanjen.

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleñ Al Kuruj mere irde hinhan gasunje kutirinj. Gor kuj henja belenbe bere forjen kura kintirinj. Yenþe al kurate metenj bere, irde damum moj metenj ten yunenj hinhan. Yenþe unþura beleñ ketal urtij gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayin goyen goke tagalde hiyen. Ningeb al beleñ hora unenþe, "Kame ne hitte da mata forok yiyyen?" yenj gusuþanj irde hanjen. Be, yenþe doyanj irde hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunenj hiyen. ¹⁷ Be, bere gore Polya neñya gama dirdeb, "Mel gabe Al Kuruj tonnenj yanj wor po Al gote metenj mar. Mel gabe daha mat Al Kuruj beleñ alyá bereya yumulgañ tiyyen goke momoñ dirde hanj," yenj kuware mere tenj hinhan.

¹⁸ Be, bere gore huginej wawuñ budamde gwaha po dirde hinhan. Irkeb wawuñ kurare kurab Pol go biñ ar yeke tigiri tenþe unþura bere go ketal urtij hinhan goyen, "Yesu Kristuyen deñemeñ ginhem. Bere ga tubul tenj kat kwa!" inyinj. Irkeb goyare po bere go tubul tenj kat kurijn.

¹⁹ Irkeb bere go doyanj irde hinhan mar gore hora tenj tenj beleñmij pet tike keneñbe biñ ar yamiñj. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yulunj tenj merere yirniñ yenj taun gote gabu gasunj doyanj marmiñ hinhande gor yukamij. ²⁰ Bere doyanj irde hinhan mar beleñ Filipai taun gote doyanj mar Roma gabman al hitte yukanjbe, "Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe neñ taun gayen bana niñ al buluñ dirde har." ²¹ Yenþe mata hoyanj wor po neñ Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har," yenj tagal yunamij.

²² Be, al buda kuruj gor gabu iramiñj go tumnjanje asogo yirde gasa yirtek yamiñj. Irkeb doyanj mar beleñ fulenjë marmiñ yinkeb ulinjorminj erek yirde yuguya tenj yunenþe sikkenj ulinjde Yusulak tiyamiñj. ²³ Yusulak tenj buluñ wor po yirdeb yad koya bana yeramij. Irdeb koya doyanj al goyen, "Keñkela doyanj yira ko. Mongo, busahariyren geb," inenj hayhay iramiñj. ²⁴ Gwaha inke nurdeb irem go yukanj koya bana goñ kahalte wor po gwaha mat kura busahartek mijmoj bana yiriyin. Irdeb he hakwa al fere yird yird nin yukanj yirtinj hinhande gor kahaj gor yerde sen po gitii yiriyin.

²⁵ Be, wawuñ binde wor pobe irem gore Al Kuruj mere irde kasor irde tikij heñ hikreb koyare hinhan mar hoyanj beleñ nurde hinhan. ²⁶ Irem go gwaha tenj hikeyabe bemed po ninija kuruj tikeb koya góte mij anjok irde tubul tike yame gor niñ tumnjanj siksuk iramiñj. Irde sen koyare hinhan mar gitii yiramiñj goyen wor yinþenj suk yenj pasi hamij. ²⁷ Irkeb koya doyanj al

gore huwarde kujbe yame tumnjanj hol yiñjienj yenerbe al koyare hinhan marbe busaharhan yenj nurdeb fulenjare ninj bidilaminj tenj yinþenj mayenj tiyyinj. ²⁸ Gega Pol beleñ aranj po keneñbe kwep iryinj. "Gigen mayde ma! Neñbe tumnjanj po hite geb!" inyinj.

²⁹ Goyarebe kidoma bana mere irde hinhan geb, koya doyanj al gore hulsi niñj hoy yirinj. Irkeb hulsi tawañ unkreb kup yenj hurkuñ irem go diliñde kafura hende uliñ barbar yenj kuj kuku kayyinj. ³⁰ Gwaha tenþe sinjare yade katyinj. Irdeb, "Irem, daha timeke gab Al Kuruj beleñ nawaryen?" yinenj gusuþanj yiriyinj. ³¹ Irkeb, "Dufayge Yesu Kristu niñj po sanjñ irayinj gab Al Kuruj beleñ gumulgan tiyyenj. Irde ge niñj tenj dirinjminge tumnjanj gwaha tinayinbe yenj wor yu mulgan tiyyenj," inaryum. ³² Irkeb al gore dirinjmingej hoy yirke wakeb Polya Sailasya beleñ tumnjanje Doyanj Al Kuruj niñj saba yirde momoj yiraryum. ³³ Be, go wawuñ goyen po koya doyanj al gore irem go uliñde dariya usuya goyen halde yuntek gasunje yukun halde yunenþe mala tiyyinj. Gwaha yirkeb goyare po irem gore mel goyen tumnjanj baptais yiraryum. ³⁴ Go kamereb irem go yamijnde yukun binje yunke naryum. Be, al goya dirinjmingej yagobe Al Kuruj niñj dufayminj tareñ iramiñj goke amanj wor po haminj.

³⁵ Be, fay urke wampotbe taun gote doyanj mar beleñ, "Koya doyanj al go inke al irawa yad fere tiyuñ goyen yubul tike kuri," yenj fulenjë marmiñ hulyanj yirke kuj inamij. ³⁶ Irke koya doyanj al gore Pol goyen, "Taun doyanj mar beleñ yubul tike kuri ninhanj ningeb, iginge bitirinj kamke kuri," inyinj. ³⁷ Gega Pol beleñ hardeb fulenjë mar goyen yinyinj: "Moñ, deyyabe Roma mar al gega, kibe dulinj wor po mij miñmoj al diliñde dusulak dirde koyare derañ. Munaj hañkabe balminj kuri dinhanj? Moñ, deyyabe epte ma gwaha tiyenj. Yinke wanj yinjenj dade sinjare dukunayinj," yinyinj. ³⁸ Irkeb kuj taun doyanj mar hitte mulgan henþe, "Irem gobe Roma mar al neñ beleñ mali gasa yirtek moñ gega, buluñ yirtinj," yinkeb kafura hamij. ³⁹ Irde wanj irem go pohogay yirdeb koyare mat yukanj sinjare yirde, "Dubul tenj hoyanje kuri," yinamij. ⁴⁰ Gwaha yirkeb katenj sinjare henþe Lidiayen yare kwaryum. Kun gorbe Yesu niñj dufayminj tareñ irde hinhan mar yenerbe saba yirde sanjñ henj ge faranj yurde yubul tiyaryum.

17

¹ Be, Polya dijuŋ waranyaabe Amfipolis taunya Apolonia taundeya kun gor matbe Tesalonaika taunde forok yaminj. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin. ²⁻³ Be, Polbe teŋ hinhin gwahade po Tesalonaika taunde gor manaj Yuda marte gabu yare kuriŋ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kunbe al wanj gabu irde hinhin mar goyen Al Kurunyen asanđe Mesaia kame wayyen yitiŋ al goke momon yirde hinhin. Mesaia gobe uliŋ misiŋ kuruj katen kamdebe huwaryen yitiŋ goyen Al Kurunyen asanđe mat miŋ pitik irde momon yirde hinhin. Irdeb, "Ne beleŋ Mesaia niŋ dinen hime al gobe Yesu," yinyinj. ⁴ Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Polyen saba go fudinde yen nurde Polya Sailasyat mere gama iramiŋ. Goyenbe mel go po monj. Grik mar gega Al Kuruj kafura irde hinhin goya taun goyenter niŋ doyan marte berem wen manaj budam po gwaha tiyaminj.

⁵ Gega Yuda mar kurabe al budam beleŋ irem gote saba po gama irkeb goke biŋ ar yaminj. Irdeb taun bana gon al budam gabu irde hinhin gasunjde gor kunj al dufayminj buluŋ goyen gabu yirde fulenja tinaŋ yen biŋ yakamaminj. Gabu irke al budam wor po hekeb taun binde gor kwep kwep ter det gwamun tenja tenja kwaminj. Irdeb irem go yade yukuŋ kawan alyā bereya diliŋde yirniŋ yenbe yen ge teŋ Yesonyen yare kwaminj. ⁶ Gega irem go gor ma yeneŋbe Yesonya dijuŋ yago Yesu niŋ dufayminj sanjiŋ irde hinhin mar kura yade yulun teŋ taun doyan irde hinhin mar hitte yukamij. Irde mel goreb, "Polya dijuŋ yagoya gayenbe naŋa kuruj goyen kunj henbe kanduk karkuwaj forok yirde kun hanjen gore gar wayan. ⁷ Irkeb Yeson beleŋ yaminde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde hanj mar gobe Roma gabmanyen doyan al kuruj Sisaryen mere ma gama irde hanj. Irde, 'Doyaŋ al kuruj hoyanje al kura Yesu inen hanjen go po ga hi,' yen hanj," yen taun doyan mar diliŋde misiŋ yen po tagalamiŋ.

⁸ Irkeb taun doyan maryā al gor gabu iramiŋ mar gobe biŋ ar yaminj. ⁹ Irde Yesonya kadom yagoya goyen, "Mata buluntiŋ goke murungem kernanj," yinke gwaha tiyaminj. Irkeb, "Kamebe sopte gwaha ma tinayinj," yineŋ yubul tike mulgaŋ hen kwaminj.

Polya Sailasya Beria kwaryum

¹⁰ Be, gwaha tiyaminj goyen wawuŋ hekeb Tesalonaika niŋ mar Yesu niŋ dufayminj tareŋ irtin mar beleŋ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kunj gor forok yenbe Yuda marte gabu yare kwaryum. ¹¹ Beria taunde niŋ Yuda marbe Tesalonaika niŋ yara monj. Yenbe irem

gore Yesu niŋ mere tagalde hike aw aw ma yurde palŋa yirde hinhin. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tinj yen Al Kurunyen mere asanđe hakot katinj goyen gise hanjka kapyan heŋ gor niŋ mere keneŋ bebak teŋ hinhin. ¹² Irde gor niŋ Yuda mar budam Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ. Goyenbe mel go po monj. Al miŋ hoyan Grik alyabe bere denjem yanja goyen wor Yesu niŋ dufayminj sanjiŋ iramiŋ.

¹³ Be, Pol beleŋ Al Kurunyen mere Beria taunde gor tagalde hinhin gote mere momon gobe Tesalonaika niŋ Yuda mar beleŋ nurdeb gor wor kwamiŋ. Irdeb gor niŋ mar goyen biŋ yakamde dufayminj haga yiramiŋ. ¹⁴ Gwaha tike yeneŋbe goyare po Beria niŋ mar Yesu niŋ dufayminj tareŋ irde hinhin gore Pol go teŋ kerke makanđe kurkuriŋ. Munan Timotiya Sailasyabe gor po binaryum. ¹⁵ Be, Pol go al kura beleŋ maynak yenbe yenja kwaminiŋ mar gore tukun Atens taunde tubul tiyamiŋ. Irdeb mulgaŋ hiniŋ tikeb Pol beleŋ mel goyen, "Timotiya Sailasya yinke aranjeŋ po wan gar nupi tiyiryer," yinyinj.

Polbe Atens taunde kuriŋ

¹⁶ Be, Pol go Atens taunde heŋ irem goyen doyan yirde henyebe taun binde gor Al Kurunyininj usi teŋ det toneŋ yirtinj goyen budam wor po yenen dufayminj kandukŋen wor po hiriŋ. ¹⁷ Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kunj Yuda maryā Grik maryā Al Kurun kafura irde hinhin goya mere teŋ saba yirde hinhin. Irde gise hanjka hugijen taun binde al budam kunj wan teŋ hinhande gor kunj al gor hinhin goyen Al Kurunyen mere saba yirde hinhin.

¹⁸ Mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde henyebe Yesu mayke kamde huwaryen goyen goke saba yirde hinhin. Goyen saba yirde hilkeyabe al kura Epikuriyen dufay gama irde saba teŋ hanjen maryā dufay hoyan kura Stoik yen hanjen gote saba teŋ hanjen maryā gore Polyen saba goyen nurdeb yenje kadow mohonde tiyamiŋ. Irdeb go mar goyen kura beleŋ, "Al gabe daniŋ malikan lawlaw yen hi?" yaminj. Irkeb al hoyan kura beleŋ, "Al gabe tikula hoyan niŋ dinen hi," yaminj. ¹⁹ Gwaha yenbe Atens taunde gor niŋ doyan mar beleŋ gabu irde hanjen gasuŋ Areopagus inen hanjende gor kunj ga mere titek inenbe Polya tumjanj kwaminj. Irde gor kunbe, "Saba gerjen tagalde ha goyen kenjela minde mat momon dira. ²⁰ Ge beleŋ dufay gerjen kura neŋ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miŋ nurtek niŋgeb, momon dira ko," inamin. ²¹ (Be, Atens taun gote miŋ maryā al hoyanje niŋ wan gor hanjen maryabe dulin po heŋ dufay gerjen po nurtek yirde hinhin. Irde dufay gerjen

goke po tagalke kuŋ kuŋ wawun yurde hinhin. Hugineŋ gwahade po teŋ hinhan.)

²²⁻²³ Be, mel gore gwaha inke Pol beleŋ gabu gasuŋ Areopagus inen harjyende gor huwardeb gaha yinyiq: “Deŋ Atens niŋ mar! Tauntiŋ bana gayen kuŋ waŋ teŋ heŋyabe deŋ beleŋ dolon yirniŋ yen det toneŋ kurayen kurayen rindam yan yirtin goyen budam wor po yinmiŋ. Gega rinda kurabe det toneŋ miŋmoŋ hike kinmiŋ. Irdeb bindere kuŋ gorbe, ‘Rinda gabe Al Kuruj kura go ma nurd uneŋ hite gote gasuŋ,’ gwahade katin hi goyen kinmiŋ. Goke teŋ denje Al Kuruj fudinde dolon irtek nurde haŋ yen denje hime. Ningeb deŋ beleŋ kenkelma ma nurde uneŋ haŋ Al Kuruj fudinde wor po goyen goke momoŋ direŋ tihim. ²⁴ Al Kuruj gobe megenja naŋkiŋya irde det kuruj gayen yiryin. Yenbe megenja naŋkiŋya gote Doyan Al Kuruj. Ningeb yenbe al beleŋ dolon irniŋ yen ya irde unhet yen harjen bana gon ma hiyen. ²⁵ Yenbe tonninin dunyin geb, gago dilninin gerjen hite. Irde det buda kuruj gayen wor yen beleŋ dunyin. Yenbe det buda kuruj gote miŋ al geb, det kuraj ma amu heŋ hi. Ningeb det kura hannininde irde untek epte moŋ. Hubu wor po! ²⁶ Haŋkapyä wor pobe yinjeŋ al unküren iryinje gor mat po al miŋ hoyaj kurayen kurayen gogo forok yamiŋ. Irde megen ja teŋ keperde tukamij. Al Kurunjbe dufaymiŋ epte. Ningeb neŋ ma forok yitirinjya gwahade naŋa forok yenayin, irde damde hinayin goyen yinjeŋ dufaymijnde nurde hinhin. ²⁷ Be, Al Kuruj gisaw ma hi al gore, ‘Det kuruj yirmirin gayen al beleŋ yenenbe ganuŋ beleŋ yiryin yen ne niŋ sar kernayin. Irdeb nenenbe fudinde yen nurdeb ne hitte wanayin,’ yen mata kuruj gogo tiyyin. ²⁸ Be, Al Kurunjbe gisaw ma hi goke teŋbe al kura beleŋ, ‘Nenbe Al Kurunyen tarende tonninin yaŋ heŋ kuŋ waŋ teŋ bininiŋ fut irde hite gago,’ yirin. Yirin gwahade goyen po dende al kura beleŋ, ‘Nenbe Al Kurunyen dirjen wen,’ yen tikiŋ bilmindje kayyin. ²⁹ Fudinde neŋbe Al Kurunyen dirjen wen ningeb, Al Kurunjbe al dufayde det toneŋ kura gol, silwaya hora beleŋ yirtin gwahade yen ma nurtek. ³⁰⁻³¹ Bikkenbe Al Kurunjbe gwahade yen ma nurde uneŋ hinhet gega, goke dinen ma teŋ hinhan. Gega yen beleŋ nalu goyenter yirinje gorbe megen niŋ alya bereya tumjan iginya bulunja goyen pota yiryen. Ningeb gayenterbe, ‘Megen niŋ al tumjan mata bulunjiŋ yubul teŋ Al Kuruj niŋ biŋ mulgaŋ henayin,’ yinje hi. Be, nalu goyenterbe Al Kuruj beleŋ basinja irde meten untin al gore kenkelpa megen niŋ al tumjan pota yiryen. Be, mata gwahade forok yiyyen goyen al tumjan

fudinde yen nurnayin yen Al Kuruj beleŋ al go kamylinde mat isaŋ heke huwaryin,” yinyiq.

³² Be, Pol beleŋ Yesu kamde ga huwaryin goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yen hinmaŋ iramij. Munan kura marbe, “Kame ga mere go sopte momoŋ dirayin,” inamij. ³³ Be, Pol go gabu gasuŋ goyen tubul teŋ kuriŋ. ³⁴ Be, gorbe al budam moŋ, yunkurenjeŋ kura gore Polyen saba gobe fudinde yen nurdeb gama irde Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iramij. Goyen mar goyen kurabe doyan marte gabu gasuŋ Areopagus inen harjyende gor kuŋ hiyen al kura Dionisius. Munan kurabe bere kura dejen Damarisyabe al hoyaj kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriŋ

¹ Be, Pol go Atens taun tubul tenje Korin taunde kuriŋ. ² Gorbe Yuda mar al kura dejenbe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyiq. Be, al gobe Pontus naŋare kawaŋ hiriŋ, irdeb kuŋ Itali naŋare hinhin. Gega Roma gabmanyen doyan al kuruj Klodius beleŋ, “Yuda marbe Itali naŋare niŋ taun kuruj Rom ga tubul teŋ hoyanje kunayin,” yiriŋ. Irkeb ire unja gobe Itali naŋa go tubul teŋ Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikeya Pol wake kenaryum gogo. ³ Be, Akwilabe dapŋa sikkeŋ po sel haran heŋ heŋ al. Irde Pol manaj meten goyen po teŋ hora teŋ hiyen geb, ire unja goya heŋ tumjan meten go teŋ hinhan. ⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda marya Grik marya gayen saba yirmeke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ yirnaŋ,’ yen Sabat naluminj nalumiŋ hugineŋ Yuda marte gabu yare kuŋ saba yirde hinhin.

⁵ Be, gor heŋ gwahade teŋ hikeyabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia naŋare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird meten go tubul teŋ Al Kurunyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yineŋ saba yirde hinhin. ⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beleŋ saba yiryin go ma nurtek yirke sukal irde hinhan. Irkeb Pol beleŋ mel goyen, “Al Kurunyen mere saba dirde hime gayen ma nurhan geb, kame kanduk kura forok yiyyen gobe dende samun. Neya neya moŋ. Nebe dubul teŋ Al Kurunyen mere tukun al miŋ hoyaj po ga momon yirde heŋ geb,” yineŋbe mel goyen nindiken buluŋ tihit yen keneŋ bebak tinayin yen nurdeb Yuda marte matare ulinhorŋiŋ busan hiriŋ. ⁷ Irde yubul teŋ Titius Yastusyen yare kuriŋ. Yamiŋ gobe Yuda marte gabu ya siŋakde gor hinhan. Yenbe Yuda mar al moŋ gega, Al Kuruj dolon irde hiyen. ⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyan al

Krispusya dirinjimijin tumjanje Polyen saba nurde Doyañ Al Kurun niñ dufaymin tareñ iramij. Al hoyan Korin taunde niñ manan budam Yesu niñ dufaymin sanjñ irde baptais tamij.

⁹⁻¹⁰ Be, gor hençabé wawuñ kura yuwarwarte Doyañ Al Kurun forok yenjbe, "Nere al budam taun gayenter han geb, al kura beleñ epte ma mugunen buluñ buluñ giryen. Irde nebe geya har geb, al saba yird yird niñ kafura heñ bada ma hawayin. Hugineñ tagalde po hayin," inke Pol go kinyin. ¹¹ Be, Polbe dama uñkureñ irde gagasi 6 gayen gor heñ Al Kurunyen mere saba yirde hinhin.

Yuda mar beleñ Pol merere keramij

¹² Be, Roma al Galio beleñ Akaia nañja doyan irde hikeya gor niñ Yuda mar beleñ gabu irde Polbe Akaia nañja gote taun Korin hinhin goyen fere teñ merere keramij. ¹³ Merere tukunbe doyan al Galio dilinjde gaha inamij: "Al garebe mata hoyan mat Al Kurun dolon irde hinayin yen al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayin yineñ hi," inamij. ¹⁴ Irkeb Pol beleñ hako ga mere goyen wol hewen tikeyabe Galio beleñ Yuda mar go, "Al gare al kura mayke kamuj ma mata buluñ kura tiyun manhan dende mere ga nurmewoñ. ¹⁵ Gega mere yahan gabe deñ Yuda marte deñyeja mereya niñ po kadom mohonde teñ hanj. Irde tikulatin ge po ñagak yahan gobe dindiken po mere go sope irnayin. Nebe meretin gayen go ma nuren," yinyin. ¹⁶ Irdeb merere mat yakira teñbe, "Sijare kunan!" yinyin. ¹⁷ Irkeb Yuda mar go biñ ar yeke tigiri teñ yende gabu yare gabu irde hanjen mar gote doyan al Sostenes goyen mere gasunđe go po mayde mayde keramij. Gega Galioibe yeneñ wasak tiyyin.

Pol mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde hençbe Siria nañare mulgañ hewe yen Prisilaya un Akwilaya yade gor niñ mar Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar go yubul teñ makaj siñare niñ taun Senkria kuriñ. Irde gor kwe yençabé bikken Al Kurun hitte biña tiyyin goke teñbe Yuda marte matatare tonaj walde gabe hakwa teñ kuriñ.

¹⁹⁻²¹ Be, taun go tubul teñ kunjbe Efesus taunde forok yaminj. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kuj mel gor niñ mar goyen, 'Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,' yen kejkela po mere yirde hinhin. Gwaha yirde hikeyabe mel gore, "Ulyanje heñ saba dirde hayin," inen basija iramij. Gega bada yirinj. Irdeb kwe yenja, "Kame Al Kurun beleñ sopte kwa ninke gab wayen," yinyin. Irdeb hakwa teñ

kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya un Akwilaya goyen yubul tiyyin. ²² Irdeb kuj Sisaria taunde forok yirinj. Gor matbe kahanje kuj Yerusalem forok yen Yesuyen alya bereya sios gor niñ yener mere yirde go kamereb Siria nañore niñ taun Antiok kuriñ. ²³ Be, Antiok taunde hitnej teñbe sopte Galesia nañaya Frigia nañaya bana gon kuj wañ teñbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar goyen yener saba yirde sanjñ yirde kuj hinhin.

Apolos beleñ al saba yirde hinhin

²⁴ Be, Pol go gwaha teñ kuj hikeyabe Yuda mar al kura denem Apolosbe Aleksandria taunde kawañ hirin al goyen Efesus taunde wayyin. Yenjbe Al Kurunyen mere ep hitinj, irde merem nurdmijnbe pantalkek wor po. ²⁵ Yenjbe bikken al kura beleñ Doyañ Al Kurun niñ saba irke nuryin. Irdeb Yesu niñ al saba yird yird niñ amanenj wor po nurde kenkela yen ge tagalde hinhin. Gega yenjbe Yon Baptais beleñ mata buluñ yubul teñ baptais tenayin yen tagalde hinhin go po ga nurde hinhin. Munanj Holi Spirityen baptais Yesu beleñ yitij gobe go ma nurde hinhin.

²⁶ Be, yen beleñ Yuda marte gabu yare kuj gor al gabu irde hinhan goyen kafura ma heñ saba yirde hinhin. Irkeb Prisilaya un Akwilaya sabamiñ go nurdeb yaminde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire unja gore kenkela wor po Al Kurunyen mata saba irke nurde bebak tiyyin.

²⁷⁻²⁸ Be, Apolos go gor heñ heñbe Akaia nañare kwen yirinj. Irkeb diñun Yesu niñ dufaymin tareñ irde hitinj mar Efesus taunde niñ gore Apolos goyen tareñ heñ heñ niñ faraj yurde asan kayamij. Asan gobe Yesu niñ dufaymin sanjin irtin mar Akaia nañare niñ gore Apolos keñenbe igin igin irnayin yen kayamij. Be, Apolos go Akaia nañare kunjbe gor niñ Yuda mar niñ kafura ma heñ mel goya kawan gabu irde saba misinj yirde hike gwaha mat kura gor niñ Yuda mar beleñ mere titek moñ hamij. Gwaha irde hençabé Yesube Mesaia goyen momoj yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hinhin. Be, Apolos gobe kuj gwahade saba yirde hike Al Kurun beleñ buninj nurde yunen faraj yurke Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar goyen sabamiñ nurde tareñ hamij. Be, Apolos gobe gwahader po gor niñ sios faraj yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriñ

¹ Be, Apolos gobe Akaia nañja bana go niñ taun Korin hikeyabe Polbe beleñmiñ Galesiya Frigiaya dugu bana mat kuj kuj makaj siñare niñ taun Efesus forok yirinj.

Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura yinyinj.² Irdeb, "Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramij goyenbe Holi Spirit mananj taminj we?" yenj gusunjanj yiryinj. Irkeb, "Monj, Holi Spirit niñ yenj ha mere gobe tiñenj wor po. Ma po nurde hityen," inamij.³ Irkeb, "Be, ningeb danij baptais tamij?" yinyinj. Irkeb, "Nenbe Yon Baptais beleñ saba tagalde hinhan gote miñj po gama irde baptais titirinj," inamij.⁴ Irdeb Pol gore gaha yinyinj: "Yonbe al beleñ, 'Mata bulunjiniñ yubul teñ Al Kuruj niñ bininj mulganj hinit,' yeke gab baptais yirde hinhan. Irdeb, 'Kame Al kura harhokner wayyen al goke dufaytinj sanjinj irnayinj,' yiriñ. Be, Yon beleñ yiriñ al gobe Yesu niñ yiriñ," yinyinj.⁵ Gwaha yinke nurdeb, "Baptais Yesu beleñ yitin goyen tetek," inkeb Pol beleñ Doyañ Al Kuruj Yesu denjembe baptais yiriñ.⁶ Be, baptais yirde mel go hende hanin yerde Al Kuruj gusunjanj irkeb Holi Spirit katyinj. Irkeb yende mere monj, mere tiñenj kurayen kurayen tiyamiñ. Irde Al Kuruj beleñ mata kame forok yiryeñ goke tagalamij.⁷ Be, gorbe al 12 beleñ gwaha tiyamiñ.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabe Yuda marte gabu yare kujn kafura miñmoy gwaha mat bebak tinayinj yen mel goya mere tagalde saba yirde hinhan. Mere miñbe Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyanj yird yird mata goke mere tenjä saba yirde hinhan.⁹ Gega tonaj tareñ Yuda mar kurabe Polyen saba goke igin ma nurde Yesu niñ dufaymiñ tareñ ird ird niñ bada hamij. Irde al buda diliñde Yesu gama ird ird mata goyen bulunj mat tagalamij. Goke tenjbe Pol beleñ mel go yubul tenjbe Yesu niñ dufaymiñ sanjinj irtiñ mar go po ga saba nurd nurd ya kuruj kura denjembe Tiranus gor yukurinj. Gorbe nañkahalmij nañkahalmij hugineñ Al Kurunjien mere miñ goyen mel goya tagalde saba yirde hinhan.¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhan. Goyarebe Esia naña bana go niñ Yuda marya al miñ hoyanj Grik marya goyen tumjanj mere Doyañ Al Kuruj niñ yitin goyen nuramij.

Siwa urmiñ yago

¹¹ Be, Al Kuruj beleñ Pol goyen tareñmiñ unke mata tiñenj wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan.¹² Irkeb Pol beleñ amilya nufol hal hal amil parwek sisaj yurtinj goyen wor al beleñ yukunj gore po al garbam miñyan sisaj yurde hike igin heñ hinhan. Irde al kura unjoram yanj wor gwahade po yirde hike unjura beleñ al go yubul teñ kujn hinhan.

¹³ Be, Yuda mar al kura beleñ unjura al bana hinhan goyen yakira teñ teñ ge kunj wañ teñ hinhan. Irde mel gore unjura al

bana hanj goyen yakira tinij yen Doyañ Al Kuruj Yesu deñje urde, "Pol beleñ sabamiñ tagalde hiyen al Yesu gote deñjembe dinhet. Kat kunanj!" yineñ hinhan.¹⁴ Pris buda gote kurunjmiñ deñjembe Siwa gote urmiñ yago 7 goyen mananj gwaha teñ hinhan.

¹⁵ Be, nalu kurarebe al kura unjoram yanj al goyen sope irnjienj yen yaminde kujbe, "Unjura go takira titih," yen nuramij. Gega unjura gore wol henbe, "Yesuya Polyabe nurd yuneñ hime. Munanj deñbe ganuj mar?" yinyinj.¹⁶ Irdeb al unjura ketal irtiñ gore po al 7 goyen yenjala po yirde hikaka yirde gasa polonj yirkeb dari sirsur iramij. Irdeb ulinjhormij yago erek yirde yugu teñ yunkeb kupsorj busaharamij.¹⁷ Irkeb Efesus taunde niñ Yuda marya al miñ hoyanj Grik marya beleñ mere momoj go nurdeb kafura wor po hamij. Irdeb Doyañ Al Kuruj Yesu turuj iramij.¹⁸ Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramij gega, mata bulunjmiñ yubul ma titij mar budam goyen goya gab al diliñde matamij kawan tagalde sopte gwaha ma teñ hitek yamij.¹⁹ Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gega, mere bal asanje katiñ miñyan marbe asanjmiñ goyen yukuñ kumga tiyamij. Asanj kunga tiyamij gote murunjembale al 50,000 beleñ nañkahal unjurenje metej tenjbe hora tenayinj goya tuñande.²⁰ Be, Doyañ Al Kuruj niñ yitin mere gobe gwaha mat sanjinj heñ kuruj heñ tukurinj.

²¹ Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulganj heweñ yen beleñnebe Masedoniaya Akaiaaya nañayañ kweñ yen dufay hiriñ. Irdeb, "Yerusalem gor hen gabe fudinde wor po Rom mananj kweñ," yiriñ.²² Gwaha yenjbe metej marminj Timotiya Erastusya yad yerke yenj wa meheñ heñ Masedonia nañare gor ulyanđe yara hinhan.

Efesus taunde kanduk kuruj forok yiriñ

²³ Be, Pol go Esia naña bana goj niñ taun Efesus hikeyabé gor niñ al kura beleñ Yesu gama ird ird mata goke igin ma nurde kanduk kuruj forok iramij.²⁴ Gwaha tiyamij mar al kurabe Demitrius. Yenjbe silwa hora beleñ det yird yird al. Yenj beleñbe yende unjura birinj Atemisyá yaminya gote tonej muknejenj muknejenj silwa beleñ yirke al damu teñ hanjen. Irkeb yenja metej marminja gobe hora kuruj wor po yade hanjen.²⁵ Gega Pol beleñ wañ Al Kurunjien mere kuruj irkeb mel gote hora teñ teñ beleñ bulunj hiriñ goke biñ ar yiriñ. Ningeb Demitrius gore metej marminja yenj metej teñ hinhan gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyinj: "Mel, metej teñ hityen garebe hora kuruj tulun teñ

dunen hiyen nurde hanj gogo. ²⁶ Gega Pol inen hanjen al gore Efesus taunde gar wanj nende alya bereya saba hoyan po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyan. Goyenbe Efesus taunde gar po mon. Esia naŋa bana gor nin al manaj tumjan gwaha yirun goyen wor dindiken nurdeb kenaŋ. Al goreb, ‘Det tonej kura al belej yirtin gobe Al Kurun fudinde mon,’ yen hi. ²⁷ Ningeb metenjinin denjem bulun iren tiya. Goyenbe go po mon. Nende tikula kirijen bere Atemis gote tonej goyen kerde dolen ird ird ya gobe alya bereya belej tareŋ minmon yen nurnayin. Irke denjem kurun Esia naŋa banaya megen kurun ga nurd untin ala ten hanjen gobe tareŋ minmon yen nurde unnayin,” yinyin.

²⁸ Be, gwaha yinke nurdeb biŋ kak hekeb, “Atemisbe Efesus taunde gar nin tikula bere wor po,” yen kwipkwep tiyamij. ²⁹ Irdeb mel gore taunde gor mata kandukjen yade forok yiramin. Irdeb mel gore Poljen metej kadom, Masedonia naŋare nin al irawa, Gaiusya Aristakusya yade gasa yirniŋ yirniŋ yirde yulun teŋ gabu gasuŋ kurunjde tumjan kup yen yukanmij. ³⁰ Gwaha yirkeb Pol belej al buda kurun gabu iramin gote diliŋ mat huwarde mere yire yekeb Yesu nin dufaymij sanjin irtin mar belej basiŋa irde utan iramin. ³¹ Irde Esia naŋare nin doyan mar kurabe Poljen kadom ningeb, Pol nin yen, “Inke gor ma forok yiyyen,” yen mere keramij. ³² Be, gabu iramin mar gobe kukuwa wor po hamin. Kura marbe mere miŋ hoyan nin hewhow ten hinhan. Munan kurabe mere miŋ hoyan nin weŋwoŋ ten hinhan. Al budam wor pobe miŋ goke gabu irhet yen ma nuramij.

³³ Be, goyarebe Yuda mar belej sios nin po mere fuguru tiniŋ yenje al kura denjem Aleksanda gare al gabu kurun go diliŋ mat huwarde mere yiri yenje, “Gwaha gwaha yawayin,” inen hulyan iramin. Irkeb al buda kurun go diliŋ mat huwaryin. Irdeb palŋa niranjen yen hanjen tunjan yiryin. Mere kandukjen forok yen hi gobe neŋ Yuda mar belej ma ten hite yineŋ tiyyin. ³⁴ Gega gabu iramin mar belej keneŋ al gobe Yuda mar al yen bebek tenje, “Atemisbe neŋ Efesus marte tikula bere. Yenje kurun wor pol!” yen ulyanje wor po weŋwoŋ ten hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hirin.

³⁵ Gwaha tenje hikeb taunde gor nin doyan al kura belej mel go, “Balmiŋ hinan,” yineŋbe gaha yinyin: “Efesus mar, denje tikula bere Atemisben ya kurun go doyan irde hanjen. Irde hora himam yende tonej yara naŋkinde mat po katyin goyen ya go bana kerde doyan irde hanjen gobe megen nin al kurun gayen tumjanurde hanj. ³⁶ Ningeb al kura belej usi ma yenayin.

Ningeb bekkenje hen dufay kenkela hen ga mata tinayin. ³⁷ Irem gabe nende tikula bere sukal ma irarun. Irde det tonej yirde dolon yirde hityen gote yayen samuj kura ma kawe tiyarun. Gega dulij wor po gago yulun teŋ yawayhan. Mata gabe igin mon. ³⁸ Mere gahade nurd nurd nalum yan geb, Demitriusya kadom wenja belej al kura merere yirniŋ yen nurdeb igin yukuŋbe mere sope irtek mar dilinje gab tagalke nurnayin. ³⁹ Gega mel gore dufay kernayin goyen igin ma nurnayinbe taunde gor nin mere sope ird ird marte karkuwajmij momoj yirke gabu kurun irde gab kanduk go sopte sope irnayin. ⁴⁰ Ningeb hanjka gabu irde hekhok kurun tahan gabe miŋ minmonj wor po tahan. Ningeb Roma gabman belej denenbe merere dukun gusunjan dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman belej den mata tahan gake igin ma po nuryen” yen saba yirin. ⁴¹ Gwaha yinenbe yakira tike bur yen kwamij.

20

Polbe Masedoniaya Grikya naŋare kuriŋ

¹ Be, mata kurun go hubu hekeb Pol belej gor nin mar Yesu nin dufaymij tareŋ irtin goyen hoy yirke gabu iramin. Irkeb saba yirde dufaymij tareŋ irde yubul teŋ Masedonia naŋare kuriŋ. ² Goyaŋ kun henyabe Yesu nin dufaymij sanjin irtin mar tareŋ hen hen ge faran yure yen saba yirde yirde yubul teŋ kun kun Grik naŋare forok yirin. ³ Gorbe gagasi karwo hinhan. Irdeb hakwa teŋ Siria naŋare kwe yirin. Gega Yuda mar belej maytek yamij goyen nurdeb mulgaj hen Masedonia naŋayen mat gab kunj Siria forok yewen yen kuriŋ. ⁴ Irkeb Beria taunde nin al Sopater yenje Pirus urmijna, Tesalonika nin al irawa Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde nin al Gaiusya belej Polya kwamij. Irde Timotiya Esia naŋare nin al irawa Tikikusya Trofimusya manaj mel goya tumjanurde kwamij. ⁵ Be, mel go wa mehen hen kunj Troas taunde Polya neŋya doyan dirde hinhan. ⁶ Munan neŋbe, “Yuda Marte Beret Yis Miŋmoŋ Nen Nen Nalu Kurun” inen hanjen go hubu heke gab Filipai taun go tubul teŋ makanje kurkun hakwa tenje wawuŋ siptesonjon kamerib Troas forok yitirin. Irdeb mel go yupi teŋ gorbe wawuŋ 7 hinhet.

Polbe Troas kuriŋ

⁷ Be, gor hiteke kun Sande hekeb neŋ tumjan Yesu kamijin goke dufay hen hen ge beret ninjen yen gabu irtirin. Gwaha ten gise yubul ten kweŋ go yenje Al Kurunyen mere saba yirke kunj kunj wawuŋ binde hirin. ⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al hen hen gasuŋ karwo hende bande ningeb,

neñbe gasun funan hende wor pore gor hinhet. Gorbe hulsi budam yusun yurtinj melak henj hinhan. ⁹ Be, Pol mere ten hikeyabe al fonen kura deñembe Yutikusbe meñe yamere keperde mere palnja irde hinhan. Mere nurde arkup ten kunj kun binj sir yekeb megen takten mayyin. Irkeb al kura beleñ aranj po kurkunbe kamtiñ kenaminiñ. ¹⁰ Irkeb Pol wor kurkunj kamtiñ hawkwam megen hinhan goyen besa irdeb, "Kafura ma yo. Kama moñ geb," yinyinj. ¹¹ Gwaha ten sopte mulgan henj hurkuñbe Yesu kamyinj goke dufay henj henj niñ beret gale henj naminj. Go kamereb meremij basan henj saba yirke kunj kunj fay urkeb yubul ten kuriñ. ¹² Be, Pol go gwaha tikeb al fonen takten mayke kamyinj gega, sopte huwaryinj al goyen yaminde tukaminiñ. Irde, "Kama al go gago huwara," yen binj yurum wor po hamij.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriñ

¹³ Be, Polbe, "Troas taunde mat kahanjde kunj Asos taunde forok yewen. Irde gor mat gab hakwa hende kwenj," dinkeb neñ wa hakwa hende Asos taunde kutirinj. Irkeb Polbe yirij gwahade po Asos taunde kuriñ. ¹⁴ Be, Pol wanj Asos taunde dupi tenjbe tumnajan hakwa hende kunj Mitilini motmotde forok yitirinj. ¹⁵ Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kunj Kios motmotde forok yitirinj. Irdeb firtirinj fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutirinj. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kunj forok yitirinj. ¹⁶ Be, gwahade ten kunj hinhetya goyenbe Polbe, "Esia nañare mosoyenj po tenjbe epte ma Yerusalem kunj Pentekos nalu kenenj," yen nurdeb, "Esia nañra bana goñ niñ taun Efesus ma kutek," yirinj.

Polbe Efesus taunde niñ siosyen doyan mar yinyinj

¹⁷ Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niñ sios doyan mar niñ keya heke kinniñ yenj kataminiñ. ¹⁸ Katenj kenkeb Pol beleñ gaha yinyinj: "Esia nañare hanjkapyä wanj denya dahade hinhem gobe kenkela neneñ hinhan. ¹⁹ Yuda mar beleñ mere mayde bulun nikre kanduk kuruj wor po keneñbe delne fimij katenj hinhan. Gega Doyan Al Kuruj niñ meteñbe ten hinhem po. Gwaha ten hinhembe deñne kuruj ird ird niñ ma nurde hinhem. ²⁰ Saba kura igij tareñ diryen yenj nurdeb kunj saba dird dird niñ bada ma henj gabu karkuwanyanj saba dirde hinhem. Irde kurabe yatinjanj yatinjanj kunj saba dirde hinhem gobe nurde hajj gogo. ²¹ Nebe kawan po Yuda marya al miñ hoyan Grilik marya tumnajan Al Kurunyen mere saba yirde, 'Mata bulunjintj yubul tenj Al Kuruj niñ bitinj mulgan hekeb

Doyan Al Kurunjininiñ Yesu niñ po dufaytinj saninj irnayinj, yineñ hinhem.

²² "Be, ga hime gabe Holi Spirit beleñ Yerusalem kwa nineñ hi yenj nurde hime geb, gwaha tiyenj. Gega gor da mata ulner forok yiyyen gobe go ma nurde hime. ²³ Gega taunyanj kunj himekeyabe Holi Spirit beleñ, 'Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayinj. Irke kanduk bulunj wor po kenayinj,' nineñ hinhan go po ga nurde hime. ²⁴ Goyenpoga goke kafura ma heweñ. 'Al Kuruj beleñ alya bereya niñ buniñej nurde yumulganj tenj tenj beleñ kiriyinj mere iginj goyen moñ yirde hayinj,' yenj Doyan Al Kuruj Yesu beleñ metej nunnyinj goyen bada ma heweñ. Meten gobe pasi po ireñ. Gwaha ten himekeya mununke kamenj goyenbe goke ma nurde hime.

²⁵ "Be, Al Kuruj beleñ alya bereya doyan yird yird mata niñ kunj wanj tenj saba dirde hinhem mar kurabe den gago goyen kamebe sopte ma nennayinj yenj nurde hime. ²⁶⁻²⁷ Ningeb funan momoj direñ tihim. Be, nebe bada ma henj Al Kurunyen dufay goyen tumnajan momoj dirde himeke nurde pasi hajj. Ningeb al kura saba nudr nudr ga Al Kurunyen mere ma gama irde kanduk kennayinj gobe yende samunj. Nere kanduk moñ yenj gago hayhay dirde hime. ²⁸ Ningeb kenkela henj hinanj ko. Denjbe Holi Spirit beleñ Yesu gama irde hajj mar gote doyan mar diriyinj geb, mel go kenkela doyan yirde hinayinj. Yesuyen alya bereya sios goke tenj Al Kuruj beleñ Urmij megen tenj kerke katenj kamyinj geb, sios gobe Al Kurunyen wor po. Ningeb sipsip doyan mar beleñ sipsipminj kenkela doyan yirde hajj gwahade goyen po deñ wor sios goyen kenkela wor po doyan yirde hinayinj. ²⁹ Dubul direñ tihim harhoknerbe kulu duwi beleñ sipsip yiseñ hanjenj gwahade goyen po al kura wanjbe dufaytinj bulunj yirnayinj yenj nurde hime. ³⁰ Irde den bana gare mananj al kura huwardeb, 'Yesu niñ dufayminj tareñ irtinj mar goyen dufayminj bulunj yirteke gama dirnajj,' yenj Al Kurunyen mere fudinde goyen hoyan mat saba yirnayinj. ³¹ Ningeb kenkela wor po henj hinanj ko. Dama karwo denya hinhembe hugiñej nañkahalya wawunuya dunkürenj dunkürenj hayhay dirde esen mere dirde hinhem goyen goke bitinj sir ma yiyyenj.

³² "Be, Al Kuruj beleñ doyan dirde hiyenj goke gago Al Kuruj gusuñanj irde hime. Irde Al Kuruj beleñ buniñej nurde dunjbe faraj durde hi goke yitiñ mere goyen bitinjde po hiyenj yenj gusuñanj irde hime. Mere go bitinjde heiñ kuruj hekeb tareñ hinayinj. Irde Al Kuruj beleñ dirnejñ weñ det iginj yuneñ yiriñ goyen wor

tenayin.³³ Nebe almet horaya ulin umnjaya yenen bene huwartinj moj. Hubu wor po.³⁴ Irde kadne yagoya Al Kurunyen meten teñ herjabe det kuran nurdeb nigen meten teñ hora teñbe detniniñ damu teñ himyen goyen kenkela nurde hanj gogo.³⁵ Doyan Al Kurunj Yesu belen, ‘Al Kurunj diliñde al det yunen yunen mata gobe det yad yad mata gote folekkenj wor po yenj nurde hi,’ yirinj goyen bene sir ma yenj hiyen. Ningeb mata kurunj teñ hinhem gobe meten sanjin gahade ga teñ gab al det mijmoj mar goyen faraj yurde hinayin yenj dikala dirde hinhem,” yinyin.

³⁶ Be, Pol go gwaha yinenbe gor gabu iramin marya tumjanj dokolhoñ yuguluj teñbe Al Kurunj mere iramin.³⁷ Irdeb mel gore Pol kunj kunj niñ buninjen nurde besa irde esej uramin.³⁸ Mel gobe Pol belen, “Kame sopte ma nennayin,” yirinj goke buninjen wor po nuramin. Irdeb tumjanj po tukunj hakware tubul tiyamij.

21

Polbe Yerusalem kuriy

¹ Be, go kamereb Polya nenja tumjanj mel go yubul teñ hakwa hende kunj kunj motmot kura denjembe Kos gor po forok yen firtirin. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutirinj. Gor matbe Misia nañare niñ taun kura makanj siñore hinhan Patara gor kutirinj.² Gorbe hakwa hoyan kura Fonisia nañare kwen teñ hike kenenbe go hende kutirinj.

³ Hakwa hende kunj henjabe Saiprus motmot teñ megeñ kurunj belen pel irde alare mat po Siria nañare kutirinj. Kunj kunjbe Tair taunde forok yitirinj. Gorbe taunde gor niñ samuj yago hakware niñ meten mar belen yad siñja yiramij. Irkeb nenje megen kattirinj.⁴ Kat siñare kunjbe Yesu niñ dufaymin taren irtinj mar kura gor yintirinj. Irdeb yenja gor wawuj 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit belen Polbe kame Yerusalem kunj kanduk kinyen goyen mel go bebak yirkeb basija irmanj hamij.⁵ Gega Yerusalem kutek naluninij forok yekeb kunin yen gitik titeke Yesu niñ dufaymin taren irtinj hinhan mar goyen tumjanj beremya dirjenj wenja wor taun go tubul teñ nenja kunj makanj siñare forok yitirinj. Irdeb megen dokolhoñniñ yuguluj teñ tumjanj Al Kurunj mere irtirinj.⁶ Go kamereb kadom hayhay girde teñbe yubul teñ hakwa hende kuteke deneñbe mel gobe mulgan hamij.

⁷ Be, Tair taun go tubul teñ kunj kunjbe Tolemes taunde forok yitirinj. Gorbe hakwa tubul teñ siñare kurunj Yesu niñ dufaymin sanjin irtinj mar yenenbe yenja wawuj unjkurenj po firtirinj.⁸ Irde fay urkeb taun go

tubul teñ kunj Sisaria taunde forok yitirinj. Gorbe Filipen yare kutirinj. Filipbe Al Kurunyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyen. Yenjbe hakot aposel buda belen meten faran mar nin yekeb yenja al hoyan 6 goya yawaramin al go goyen.⁹ Yenjbe wirinj sipte karkuwaniñ hitinj gega, fonjen po hinhan. Bere sipte gobe Al Kurunyen mere basanj heñ tagalde hanjen.

¹⁰ Be, gorbe wawuj budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basanj al kura denjem Agabus go Yudia nañare mat katyinj.¹¹ Katenj nej hinhetde gor forok yenjbe Polyen kanj mal temde temdere niñ goyen teñbe yingenjde haninya kahanjya fere tiyyinj. Irdeb, “Nigen hanneya kahanneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde hanj gore kanj gate miñ albe haninya kahanjya fere teñ al miñ hoyan Yuda mar moj gote haninde kerayinj yenj Holi Spirit belen nina,” yirinj.¹² Gwaha yeke nurdeb nenja Yesu niñ dufaymin taren irtinj mar gor niñ goya belen Pol goyen Yerusalem ma kwaiñ inen utan irtirinj.¹³ Gega Pol belen, “Danic esej buninjen buninjen teñ dufayne buluñ irde hanj? Nebe nad fere niranayin goke ma nurde hime. Doyan Al Kurunj Yesu niñ wor iginj kamenj yenj nurde hime geb,” dinyinj.¹⁴ Goyenpoga mereninij ma nurtek hekeb, “Al Kurunj belen dufay kirtinj gobe gwhade po forok yiyyen,” yenjbe bada hitirinj.¹⁵ Gwaha teñbe detniniñ yade Yerusalem hurkuninj yen taun go tubul titirinj.¹⁶ Irkeb Yesu niñ dufaymin taren irtinj mar Sis yera taunde hinhan gore dukun Yerusalem forok yenjbe gar hinayin yen Nasonyen yare dubul tiyamij. Yenjbe Saiprus motmotde niñ al. Al gobe hakot po Yesu niñ dufaymin sanjin irtinj hinhan.

Polbe Yems kinyinj

¹⁷ Be, Yerusalem niñ Yesu niñ dufaymin taren irtinj mar belen deneñbe amanj hamij. Irkeb gor firtirinj.¹⁸ Irdeb fay urkeb Yems kinninj yenj nenja Polya tumjanj yenj hitte kutirinj. Kunjbe yenja gor niñ doyan mar manaj tumjanj yintirinj.¹⁹ Pol belen Yemsya doyan marya go yenenbe kadom pere gird teñbe meten teñ hinhan goyen minde mat tagalde tukunj tukunj pasi iryinj. Irde Al Kurunj belen taren irke al miñ hoyan Yuda mar moj hitte kunj meten dahade teñ kunj hinhan goyen manaj momoj yiryinj.²⁰ Irkeb gor heñ mere nuraminj mar belen Al Kurunj turun iraminj. Irdeb Pol gaha inaminj: “Gebe Yuda mar budam wor po dufaymin Yesu niñ sanjin iranj gobe nurde ha. Goyenpoga go mar gobe tumjanj nej Yuda marte tikula manaj taren po tanarde gama irde hanj goyen wor nurde ha gogo.”²¹ Be,

mel gobe ge beleş Yuda mar moŋ al miŋ hoyanje niŋ naŋare kura heŋya saba teŋ hinhan goyen nurde hanj. Ge beleş gon niŋ Yuda mar saba yirdeb, ‘Nende tikula Mose beleş kayyiŋ goyen ma gama irnayin. Irde dirintiq yagobe guba ma yeŋ yunnayin,’ yineŋ hinhan goyen nurde hanj. ²² Irdeb ge gar wayan gayen heŋ ga moŋ nurniŋ tahaŋ. Niŋgeb kanduk kurun kura kinniŋ tihit geb, daha titek? ²³ Niŋgeb mere girniŋ tihit gayen po gama ira ko. Mongo kanduk kinniŋ geb. Be, nende al sipte kura Yuda marte matare biŋa tiyan ga hanj. ²⁴ Niŋgeb al sipte goya Al Kurunyen ya balem bana kunayin. Irdeb Yuda marte matare wukken heŋ heŋ mata doyaŋ mar hitte kura mata tinayin goke hora yunayin. Irkeb go mar gore biŋa tiyan al sipte gote tonay kara tinayin. Gwaha tike gab al tumňaj genenbe, ‘Mere yeŋ ulinde nurde hitien kurun gobe usi. Yeŋbe fudinde nende tikula gama irde hi,’ yeŋ bebak tinayin. ²⁵ Be, neŋ beleş al miŋ hoyaj Yuda mar moŋ gega, Yesu niŋ dufaymiŋ taren irtiŋ mar goke bikken asan kaŋ yunenbe, ‘Unjura binje teŋ yuntiŋ ma nene hinayin, dapŋa darim ma nene hinayin, dapŋa kura biŋinde kaŋ giti irke kamtiŋ ma haninde yaka tike kamtiŋ gobe ma nene hinayin, irde leplep mata ma teŋ hinayin,’ yineŋ mata goyen goke po bisam yirtirin gobe nurde ha gogo,’ inamiŋ.

²⁶ Be, inamiŋ go ferde fay urkeb Pol beleş al sipte goya tumňajde Yuda marte matare wukken heŋ heŋ mata go tiyamiŋ. Irdeb go kamereb Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋbe, ‘Biŋa tiyan goyen pasi irde nende matare wukken heŋ heŋ mata goyen nalı gwahader ga hubu hiyyen geb, dapŋa yawaŋ dunmeke al sipte gake teŋ kumga tinayin,’ yeŋ bebak yiryin.

Pol fere tiyamiŋ

²⁷ Be, wukken heŋ heŋ mata teŋ hinhan goyen kura muruŋ beleş heŋ nalu 7 hewej tikeb Yuda mar kura Esia naŋare mat Yerusalem wayamiŋ gore Pol go Al Kurunyen ya balem ban hike kenamiŋ. Irde Pol go busaharyenjek yeŋ tanaramiŋ. ²⁸ Irdeb, ‘Israel mar, faran durnan! Al gare neŋ Israel marya nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumňaj buluŋ mat saba yirde hiyen. Irde al miŋ hoyaj Grik mar goyen ya balem biŋde yawayun. Irdeb al mali ma hurkutek ya balem goyen buluŋ iruŋ,’ yineŋ gor hinhan mar goyen biŋ yakamke biŋ ar yamiŋ.

²⁹ (Be, mel gore Grik mar niŋ yamiŋ gobe Efesus taunde niŋ al Trofimusya Polya beleş Yerusalem gor hike yenamin. Niŋgeb dufaymiŋdebe Al Kurunyen ya balem bana al miŋ hoyaj gon hurkutek moŋ yeŋ bisam

irtiŋ hiyen goyen Pol beleş al goyen teŋ bana gon hurkuŋ daw yeŋ nuramin.)

³⁰ Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem niŋ mar tumňaj biŋ ar yamiŋ. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yeŋ wayamiŋ. Irdeb ya bana mat Pol go tuluŋ teŋ siŋare tukukeb goyare po ya gote yamek kurun go tayamiŋ. ³¹ Be, al buda gore mayniŋ teŋ hikeb Roma gabmande fulenja marte doyaŋ al kurun go, ‘Yerusalem bana kanduk kurun forok yihi,’ mere momoŋ go nuryin. ³² Nurdeb goyare goyen po fulenja marmiŋ kuraya gote doyaŋ marmiŋ yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yeŋ kurkamiŋ. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kurun goyen mel go yeneŋbe tubul po tiyamiŋ. ³³ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kurun beleş fulenja marmiŋ hulyaŋ yirke Pol teŋ sen irawa beleş po fere tiyamiŋ. Gwaha irdeb al buda kurun hitte fulgan kanbe, ‘Al gabe ganun? Irde daha tiya?’ yineŋ gusunjan yiryin. ³⁴ Irkeb gabu iramiŋ mar kura beleş kweŋ kweŋ tenbe, ‘Polbe mata gwahade gwahade tiya,’ yamiŋ. Irkeb kura beleşbe mere hoyan yeŋ kweŋ kweŋ tiyamiŋ. Be, gwaha teŋ mere tuktawan irkeb doyaŋ al go mere tiyamiŋ goyen bebakken ma nuryin. Irdeb fulenja marmiŋ yinke Pol teŋ fulenja marte yare kwamiŋ. ³⁵ Kuŋ ya biŋde heŋ hurkunin teŋ hikeb al buda Pol mayniŋ yeŋ gama irde hinhan mar gore biŋ ar yeke Pol uguŋ po kertek hamin. Irkeb fulenja mar beleş tatum urde teŋ hurkamiŋ. ³⁶ Irkeb gama irde hinhan mar gore, ‘Mayke kami! Mayke kami!’ yeŋ kweŋ kweŋ teŋ hinhan.

³⁷ Be, teŋ ya biŋde hurkunin tikeyabe Pol beleş fulenja marte doyaŋ al kurun goyen, ‘Igiŋ mere kura gireŋ?’ inen gusunjan yiryin. Irkeb, ‘Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?’ iniyin. ³⁸ Irdeb sopte po, ‘Hakot kura Isip niŋ al Roma gabman asogo ire yeŋ al 4,000 yade sawsawa po kurun naŋare yukurin goyenbe ge ma ganun?’ inen gusunjan yiryin. ³⁹ Irkeb, ‘Moŋ, nebe Yuda mar al, Silisia naŋare niŋ taun kurun Tarsus, Roma gabman beleş doyaŋ irde hire gor niŋ al. Niŋgeb igiŋ nubul tike al ga mere yireŋ?’ iniyin.

⁴⁰ Be, fulenja marte doyaŋ almiŋ kurun gore igiŋ inkeb Pol gobe yare hurkuŋ hurkuŋde gor huwarde, ‘Balmiŋ hinayin,’ yineŋbe hanin tuŋaŋ yiryin. Irkeb balmiŋ hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryin.

22

¹ ‘Kadne yago, merem yanır nirhan gayen pet teŋ nigen ge tagaleŋ tihim ga nurnaŋ ko,’ yinyin. ² Go yirin gobe Yuda marte

mere mat tike nurdeb liqlaw tiyamiñ kuruñ go bada hej balmiñ palñja iramiñ. Irkeb Pol beleñ,³ “Nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taunde Tarsus kawañ himiriñ. Gega wañ Yerusalem gar hej kuruñ himiriñ. Irkeb Gamaliel beleñ nende tikula Mose beleñ asininiñ yago asanđe kan yunyin goyen goke kenkela wor po saba niryin. Irkeb deñ beleñ gayenter Al Kurun niñ po nurde mata teñ hanj gahade gayen po ne wor gwaha teñ saba upsiñeñ gama irde hinhem.⁴ Irdeb Yesu beleñ alya bereya gaha teñ hinayin yen tikula kiryin goyen gama irde hinhan mar goke biñ arñen nurde yuneneþe yade fere teñ koyare yerdeb kurabe gasa yirmeke kamde hinhan.⁵ Go teñ hinhem gobe Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote kuruminyä Yuda marte doyan marya wor neneñ hinhan geb, igin momon dirnayin. Nebe mel go hitte kuñ Damaskus taunde niñ meten kadom beleñ faran nurnayin yenþe yinmeke asaç kañ nunamiñ. Irkeb asan go tenþe Yesu niñ dufay sanjin irtin mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawan buluñ buluñ yirniñ yen Damaskus taunde kumirin.

⁶ “Be, kuñ kuñ naña banþahal hekeb Damaskus taun binde himekkeyabe hemel po hulsi tareñ kura naña foilekken kuruñ gore nañkiñde mat ne hitte po timiyyin.⁷ Irde gore nirkeb megen nakter mununyin. Irke al melak kura goreb, ‘Sol, Sol, daniñ mununen buluñ buluñ nirde ha?’ ninÿin.⁸ “Irkeb Doyan Al Kurun goyen, ‘Gebe ganun?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret niñ al Yesu, mununen buluñ buluñ nirde ha al goyen,’ ninÿin.⁹ Be, al neya tumnañ kuñ hinhet mar gobe hulsi go po ga kenamij. Gega mere gobe al gore mere teñ hi yen ma bebak tiyamiñ.¹⁰ Gwaha ninkeb, ‘Doyan Al Kurun, daha tiyer tihim?’ inmekeb, ‘Huwar.’ Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayin yen basiña girmiriñ goyen nurayin,’ ninÿin.¹¹ Be, hulsi kuruñ gore nirke delne kidoma wor po hiriñ geb, al kuñ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamin.

¹² “Be, gorbe al kura deñem Ananaias hinhin. Yerþe Yuda marte tikula kenkela gama irde hiyen. Irkeb Yuda mar taun goyenter hinhan goreb palap wor po irde hanjen.¹³ Be, Ananaias gore ne hitte wañ huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke nañkena,’ yirin.¹⁴ Irkeb goyare po delne wuk yeke det yimmirin. Irkeb yen beleñ gaha ninÿin: ‘Al Kurun asininiñ yago beleñ hakot dolon irde hinhan Al goyen ge beleñ gab dufaymiñ keneñ bebak tenþe Al Huwak Yesu goyen delger forok yen mere girkeb nurayin yen bikken basiña giryin.¹⁵ Ningeb gebe mata keneñ mere nuran

goyen goke kurne al naña kuruñ ga hike kwa goyen momon irde tukayin.¹⁶ Ningeb da doyan irde ha? Huwarde kurne baptais tekeb Al Kurun beleñ mata bulunge halde gunyen. Irkeb yen dolon irayin,’ ninÿin.

¹⁷ “Be, kamebe mulgan hej Yerusalem wamirin. Gorbe kuñ Al Kurunyen ya balem bana hej mere irde henýabe yuwarwarte Doyan Al Kurun kinmirin.¹⁸ Irkeb Doyan Al Kurun beleñ, ‘Taunde gar niñ marbe ge beleñ ne niñ tagalde ha gayen fudinde yen ma nurde asogo girmayin geb, aran po Yerusalem ga tubul teñ hoyanje kwa,’ ninÿin.¹⁹⁻²⁰ Gega ne beleñ huwardebe, ‘Doyan Al Kurun, mel gobe epte ma asogo nirnayin. Nebe meten alge Stiwen hora po mayan goyarebe gor hinhem. Irde al beleñ Stiwen mayniñ teñ hiket igin nurde go mar gote ulijhor yago doyan yirde hinhem. Irde meten alge Stiwen goyen hora po ugur kerke kamuj goyen kinmiñ. Irdeb Yuda marte gabu yayañ kuñ alya bereya ge niñ dufaymiñ tareñ irtin marbe yawan yusulak teñ koyare yerde hinhem. Ningeb Yerusalem niñ mar gabe kenkela nurde nuneñ hanj,’ inmirin.²¹ Gega Doyan Al Kurun beleñ wol henþe, ‘Ne beleñ po gad germekе naña gisaw al miñ hoyan Yuda mar mojde nañare kwayin. Ningeb huwarde kwa!’ ninÿin,” yinyin.

²² Be, al buda go meremiñ palñja iramiñ kuñ al miñ hoyan Yuda mar moj niñ tagalke nurdeb biñ ar yamiñ. Irkeb, “Al gabe megen gar hitek moj niñ, maybe Kami!” yen kwep kwep tiyamiñ.²³ Irdeb al buda goreb Pol beleñ Al Kurun sukal ira yen biñ ar wor po yeket kwep kwep teñ ulijhor yago yuguya teñ mulowo yade naña kota yemeyde tiyamiñ.²⁴ Irkeb fulenja marte doyan al kuruñ beleñ fulenja marmiñ go yinke Pol go teñ fulenja marte yare tukamij. Irkeb fulenja marte doyan al kuruñ gore, ‘Kuñ usulak tike daniñ merem yan irde kwep kwep irde hanj goyen momon diryen,’ yinen hulyan yirin.²⁵ Irkeb fulenja mar beleñ kuñ Pol goyen usulak tiniñ yen haninya kahanja yad giñ yirdeb hete giti iramiñ. Irkeb Pol beleñ fulenja mar gote doyan al kura gor hinhin goyen, “Roma mar al ne gahade gayen mere miñ ma nurdeya mali yusulak tinayin yen Roma gabman beleñ igin yitin we?” inyin.²⁶ Irkeb fulenja marte doyan al gob kuruñmiñ hitte kurne “Al gabe Roma al geb, daha ireñ taha?” inyin.²⁷ Irkeb fulenja marte doyan al kuruñ gore Pol hitte kurne, “Momon nira. Ge gayen fudinde Roma al?” inyin. Irkeb, “Fudinde,” yirin.²⁸ Irkeb al gore, “Nebe Roma al hewe yenþe hora kuruñ tubul teñ gab Roma al himiriñ,” inyin. Irkeb Pol beleñ, “Gebe gwaha tiyariñ

gega, Adonebe Roma al geb, ne wor Roma al,” inyinj.

²⁹ Be, Pol go gwaha yeke nurdeb fulenja mar usulak ten gusunjañ irniñ yen doyañ haminj gobe warga hen okohom po bada haminj. Irkeb Pol go Roma al gega, malikan miñ mijmjon fulenja marmiñ yinke sende fere tiyamiñ goke kafura hirinj.

Polbe merere huwaryiñ

³⁰ Irdeb nalu go wawuñ hen sopte fay urkeb fulenja marmiñ yinke Pol go sen yugu ten unaminj. Irde, “Da misinde wor po Yuda mar beleñ Pol mere uliñde iran goyen upsiñej bebak tiye,” yenþe pris buda gote karkuwanjmiña Yuda marte doyañ mar tumjanj wake gabu irke gabu gusunjañ yire yen mere kiriyinj. Irkeb tumjanj gabu irke fulenja marte doyañ al kuruj beleñ Pol tawake al buda kuruj gote diliñde huwaryiñ.

23

Pol beleñ Yuda marte doyañ mar buda hitte Yesu niñ tagalyiñ

¹ Be, Pol go huwarde Yuda marte doyañ mar gabu iramiñ go yeneñbe, “Kadne yago, nebe Al Kuruj niñ meten po ten heñyabe bener wukken wor po nurdeya meten timeke wañ wañ gago hihi. Al Kuruj diliñde mata buluñ kura ma ten himyen,” inyinj. ² Gwaha yekeb pris buda gote kurunjmiñ Ananaias beleñ kadom yago Pol bindere hinhan go hulyan yirde, “Mohonje go maynañ,” inyinj. ³ Irkeb Pol beleñ meremim go nurdeb, “Gebe nende tikula ufurd uneñbe gor keperde, ‘Gebe buluñ gwaha gwaha tiyanj,’ ninha. Goyenbe gigenjbe tikula goyen pel irdeb merene kenkela ma nurde mali ga maynañ yinha? Gebe sijare mat geneñmiþe iginj wor po gega, bege banabe tikiñ baranj wor po ha. Ningeb goke tenþe Al Kuruj beleñbe mugunyen geb,” inyinj. ⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, “Yenþe Al Kurujyen meten al wor po. Pris buda gote kurunjmiñ goyen go ma nurde nanyan irha?” inenj kwep kwep iramiñ. ⁵ Irkeb Pol beleñ wol henþe, “Kadne yago, nende tikularebe, ‘Doyañ altiñ kura mere buluñ ma irde hinayinj,’ yitiñ gobe nurde hime. Ningeb yenþe al gwahade yenj ma nurde nanyan irhem,” inyinj.

⁶⁻⁸ Goyare goyenbe Yuda marte doyañ mar gabu iramiñ gobe Farisi maryä Sadusi maryä goyen Pol beleñ yeneñ bebak tiyyiñ. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwaryinj, irde Al Kurujyen miyorbe hañj, al tonen manan hañj yenj nurde hanjen. Munanj Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Ningeb Pol go mel goyen yeneñbe, “Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne

manan gwahade po. Ningeb nebe Al Kuruj beleñ al kamkeb kame sopte yisanj hiyyen gobe fudinde yenj nurdeb goke po doyañ henj hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke iginj ma nurde gago merere nerhan,” yenj mere sañinj po yiryinj. Sadusi maryä Farisi maryä gobe kadom iginj ma nurd gunenj ten hanjen geb, Pol mere tiyyiñ go nurdeb yingenj ulinj kadom mohonje tiyamij. Irde dufaymiñ unjkurenj kertek ma haminj. ⁹ Irdeb hekhok ten kwipkwep tenj epte ma tiyamij. Gwaha tenþe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, “Al gabe mata buluñmiñ kura ma kenhet. Mongo Al Kurujyen miyoñ beleñ yar kura ma det tonenj beleñ yar kura inyinj kenem daha tinayinj?” yaminj.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep tenj hinhan go kun buluñ wor po henj artek heke nurdeb, “Mongo gwaha tenj Pol mayke kamyenj,” yenj fulenja marte doyañ al kuruj gore fulenja marmiñ hulyan yirde, “Kurkuñ Pol tawanañ. Munan epte monj kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab tenj wanayinj,” inyinj. Irkeb kuj gwahade po tenþe Pol gob fulenja marte yare tenj kwamij.

¹¹ Be, gwaha tiyamij go wawuñ goyenbe Doyañ Al Kuruj beleñ Pol diliñde forok yenþe, “Kafura ma yo. Tarej po henj hayinj. Jerusalem gar al ne niñ momon yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manan kuj gwahade po tenj hayinj geb,” inyinj.

Yuda mar beleñ Pol mayniñ yenj sege iramiñ

¹²⁻¹³ Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb dahan mat kura Pol mayteke kamyenj yenj mere sege iramiñ. Irde, “Fudinde wor po, Polbe mayteke kamkeya gab binjeya feya netek,” yenþe biña tiyamij. ¹⁴ Gwaha tenþe Yuda marte doyañ mar par-guwakya pris buda gote karkuwanjmiña hitte kunjbe, “Nenþe, Feya binjeya kutnjare henþe Pol mayteke kamke wor wor gab ig ulin titek,” yihit. ¹⁵ Ningeb denja Yuda marte doyañ maryabe fulenja marte doyañ al kuruj hitte kunjbe usi irdeb, ‘Pol go sopte tubul ten dunke matamij ge kenkela gusunjañ irniñ,’ innayinj. Irkeb tubul tenj dunkeb tenj wanayinj. Irkeb neñbe beleñ doyañ henj hitek geb, gonj po mayteke kamyenj,” yinamij.

¹⁶ Gega Pol yayinj beleñ mere momon go nurdeb fulenja marte yare kuj Pol momon iryinj. ¹⁷ Irkeb Pol gobe fulenja mar 100 gote doyañ al kura hoy irdeb, “Al gabe doyañ altiñ hitte kuj mere kura momon ireñ tenj hi geb, yenj hitte tenj kwa,” inyinj.

¹⁸ Irkeb al goreb Pol yayin goyen fulenja marte doyan al kurun hitte tukunbe, "Pol koyare hi al gore hoy nirke kurj kenmekeb, 'Al gare doyan altij kurun mere kura momon iren tiya. Ningeb doyan altij hitte ten kwa,' ninkeb gago ge hitte tawayhem," inyin. ¹⁹ Gwaha inkeb al gore Pol yayin go haninde taranare hoyan beleñ tukunbe, "Da mere momon nireñ ten ha?" inyin. ²⁰ Irkeb al goreb, "Yuda marbe mere sege irde dufay uñkureñ po irhanj. Ningeb gise go goyenbe wan, 'Pol tubul ten dunke tukun da mata wor po tiyuñ goyen Yuda marte doyan mar diliñde huwarke gusunjan irtek,' usi girnayin geb. ²¹ Albe 40 gwahade gore dufay uñkureñ po irdeb, "Bingeyä feya kutnjä irtek geb. Pol maydeya gab mali titek," yen biña tiyan mar gobe bana kun gere mere niñ po doyan hiniñ yahanj. Ningeb Yuda marte doyan mar beleñ gise wan mere girke goya yende mere ma nurayin. Irde Pol wor tubul ma ten yunayin," inyin. ²² Irkeb fulenja marte doyan al kurun gore huwarde, "Iginge kwa. Goyenpoga mere momon nirha gabe al hoyan kura momon ma irayin," inen hayhay iryin.

Fulenja marte doyan al beleñ Pol Feliks hitte teñ kerke kuriñ

²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyan al irawa hoy iryin. Irke wakeb, "Derbe kun fulenja mar kahanje kun fulenja teñ hanjen mar 200 ya hos hende mat fulenja teñ hanjen mar 70 goyen yinke gitik tinayin. Irde hakde fulenja teñ hanjen mar 200 goyen manan momon yiriyen. Irdeb deñ tumjan 9 kilok wawunbe Pol teñ Sisaria taunde kurkunayin. ²⁴ Irde Roma gabman al denem Feliks Yudia nañja doyan irde hi al hitte kunayin. Mongo al beleñ maynak geb, Polbe hos hende teñ kunayin," inyin. ²⁵ Irde asaç kura kanjbe yunyin. Merebe gahade:

²⁶ "Doyañ al Feliks, nebe Klodius Lisias beleñ asaç gago kayhem. Gebe doyan alne wor po yen nurd gunen hime.

²⁷ Al gayenbe Yuda mar beleñ teñ mayniñ tiyan. Gega Roma al yeke nurdeb fulenja marne yade kuñbe mayniñ teñ hinhan mar haninde mat teñ wamij. ²⁸ Irdeb da misinde wor po Yuda mar beleñ mere ulinde irde asogo irde han goyen gusunjan yirde bebak tiye yenbe Yuda marte doyan mar gote gabure tukuminj. ²⁹ Goyenbe teñ fere teñ mayteke kami yan gega, miñ miñmon gwaha irnij tiyan. Miñ yara kinminjbe Yuda marte tikula niñ teñ mere ulinde iran. ³⁰ Irdeb Pol goyen mayniñ yen mere sege iran goyen nurdeb balmij po teñ kermekke ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misinde wor po al go mayniñ tiyan goyen

ge hitte kun gab delge mat tagalnayin yimniñ," gwahade kayyin.

³¹ Be, fulenja mar go doyan almiñ kurun beLEN yinyin goyen po gama irdeb wawuj go po Pol teñ Sisaria taunde kuniñ yen kunbe beLEN Antipatris taunde feramiñ.

³² Irde fay urkeb fulenja mar hos manan gore po Pol teñ Sisaria taunde kwaminj. Irkeb fulenja mar hoyan kurun gobe gor mat mulgañ heñ Yerusalem kwaminj. ³³ Be, fulenja mar Pol teñ kwaminj go Sisaria taunde forok yenbe doyan almiñ beLEN asaç kayyiñ goyen Feliks Yudia nañja doyan irde hiyen al go unenbe Pol manan yen hitte mekeramij. ³⁴ Irkeb Feliks beLEN asaç go kapyan henbe Pol go, "Gebe dare niñ al?" inen gusunjan iryin. Irkeb Pol beLEN wol henbe, "Nebe Silisia nañore niñ al," inyin. ³⁵ Irkeb, "Iginge gar hayin. Irkeb mere ulger irde hañ mar goyen wake gab tumjan merere huwarnayin. Irkeb meretiñ nurenj," inyin. Irdeb meten marmiñ hulyan yirde, "Tukuj Herotyen ya kurunđe gor kerde doyan irde hinayin," yinyin.

24

Polbe Feliks diliñde huwarde mere tiyyin

¹ Be, wawuj siptesonoj kamereb pris buda gote kuruiñmiñ Ananaiasya Yuda marte doyan mar parguwak kuraya Sisaria kun Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniñ yen kurkamij. Goyenterbe al kura dejembe Tetulus goyen mel gore, "Neñ faran durde merere harde mere tiyayin," inkeb mel goya tumjan kwaminj. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird iñ mata goyen keñkela nurde hinhin al.

² Be, Pol niñ mere kerkeb wayyiñ. Irkeb Tetulus beleñ huwarde gaha yirinj: "Feliks, gebe doyan alminj wor po. Ge beleñ upsiñen doyan dirde hike neñbe dahadem moj. igiñ po heñ wanj wañbe gago hite. Dufayge tinen wukken wor po goyen kerde doyan dirkeb nañja kurun gayen bana niñ alyá bereya tumjan igiñ po hite. ³ Ge beleñ meten kurun gwahade teñ hayen goyen goke neñ tumjan amanen wor po nurd gunen hityen. ⁴ Be, ne beleñ mere ugûn po timeke piyen nurd nunak geb, bâda hewenj. Gega ok ninkeb mere muñ kura tiyen. ⁵ Be, al garebe megen kurun gayen kun wan teñ Yuda mar biñ yakamde dufaymiñ bulun yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwaj karkuwaj forok yen hinhin. Yenbe al buda kura 'Nasaret niñ mar' yinen hanjen gote doyan al. ⁶⁻⁷ Irde al gare po Al Kurunjen ya balem bana goj Yuda mar moj al miñ hoyan mali teñ hurkunj. Al gare gwaha mat ya balem goyen bulun iren teñ

hikeb teñ fere titinj.*⁸ Ningeb gigen gab gusunjan irkeb yinjen mohonjde kenjela tagalke gab gwahade ningeb gago tagal unej merere kerhanj yen bebak tiyayin,” inyin.⁹ Be, Tetulus beleñ mere teñ pasi irkeb Yuda mar bana goñ hinhan gore, “Mere tiya gobe fudinde wor po!” yaminj.

¹⁰ Irkeb Feliks beleñ, “Pol, ge wor huwarde mere tiya,” inen hanjin tunjan iryin. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, “Gebe dama budamde wor po nañja kurun gayen doyan irde hayen. Irde al ge hitte wanj merere huwarke ge beleñ dufay kenjela wor po henja meremij nurde sope irde hayen. Ningeb nebe delger gago nigenj ge pet teñ mere tiyen tihim.¹¹ Be, nebe Al Kurunj dolon ire yen Jerusalem taunde hurkuminde mat wanj hañka gabe nañja fay 12 hihi. Ningeb usi yen keneñbe gigen ga al gusunjan yirke bebak girnayin.¹² Be, mere ulner irde hanj mar gayen Al Kurunyen ya balem bana al kuraya kadom mohonjde ma teñ himeke nenan. Irde Jerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayan wor al kura ma bij yakamde hinhem. Hubu wor po.¹³ Ningeb tagalde nunej han mar gayen daha matbe mij goke kura merere kirtinj yen momoj girke nurayin? Hubu wor po!¹⁴ Gega Nasaret niñ al Yesu beleñ tikula kiriyen goyen gama irde han mar al goyen kurabe gago ninen han gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen fudinde moj yen hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kurunj asininj yago beleñ dolon irde hinhan Al goyen dolon irde himyen. Irde Al Kurunyen mere Moseya Al Kurunyen mere basan marya beleñ asanje katinj kurunj goyen fudinde yen nurde gama irde himyen.¹⁵ Irde mel gare Al Kurunj diliñde al huwakyabe huwak monja goyen tumjanj Al Kurunj beleñ kamtiñde mat al yisanj heke huwarnayin yitin goyen fudinde yen mata goke doyan heñ hanjen gwahade goyen po ne manaj goke doyan heñ himyen.¹⁶ Goke teñbe bener wukken wor po nurdeya mata teñ himeke alya Al Kurunjya diliñdebe iginj po nenej hinayinj yen kurut yen himyen.

¹⁷ “Nebe dama budam po Jerusalem tubul teñ nañja siñare po kunj hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmoj al buninenj goyen faraj yure yen hora teñ gab Jerusalem mulgañ heñ kuminj. Be, goya goyenbe Al Kurunj wor dolon irde galak ire yen kuminj.¹⁸ Be, Al Kurunyen ya balemde heñ Yuda marte matare

wukkenj heñ heñ mata teñ himekeyab mel gare wanj nenan. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balminj po heñ al kura ma buluj irde hinhem.¹⁹ Ya bana goñbe Esia nañare niñ Yuda mar kura hinhan gore nenan. Ningeb mata buluj kura timeke nenan kenem mel gore po ga delger huwarde ne niñ tagalke nurayin.²⁰ Gega go mar gobe gar ma hanj geb, hanjkapya Jerusalem gor Yuda marte doyan mar diliñde huwarmeke nere kanduk kura ulner hi keneñ gab mel gare iginj momoj girnayin.²¹ Nebe Jerusalem gor merere huwardeb, ‘Al kamtiñbe sopte huwarnayin yitin mere gobe fudinde wor po yen nurde hime. Mere gwahade timij gokeb gago merere nerhan,’ yinen kwep kwep yirmij. Ningeb kanduknebe gogo po yen nurde hime,” inyin.

²² Be, Feliks gobe Yesu beleñ tikula kiriyen goyen kenjela nurde hinhan. Ningeb mere tiniñ tiyamij goyen utan yirdeb, “Fulenja marte doyan al kurunj Lisisias beleñ wake meremij nurde gab kanduk gake dufay kura kerenj,” yinen yakira tiyyin.²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyan al gor hinhan goyen, “Pol go tukuj koyare kerde doyan irde hayinj. Goyenpoga kurarebe iginj tubul tike dufaymijde wilwul teñ hiyenj. Irkeb dinuj yago kura wanj keneñ det kuranj nurkeb faran urde hinayinj,” inyin.

²⁴ Be, hitnej yara terje kuj nalu kurarebe Feliksyä berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, wanj gor henje Feliks go Pol niñ keya hirinj. Irkeb wanj Yesu Kristu niñ dufaymij tarenj irde yende mere gama ird ird mata niñ tagalke nurde hinhan.²⁵ Be, Pol beleñ alya bereya Al Kurunj diliñde daha mat huwak po hinayinj, irde daha matbe ulinjde po amaj hetek mata fole irde hinayinj, irde kame Al Kurunj beleñ alya bereya iginjya bulunja goyen pota yirde murungem yunyenj goke tagalyinj. Irkeb Feliks beleñ mere go nurdeka kafura hirinj. Irdeb, “Ep niñ, mulganj hawa. Irde nalu kurare kura ge niñ yemeke gab wake sopte mere teñ hiren,” inyinj.²⁶ Be, Feliks go hanjkayen hanjkayen Pol hoy irde mere teñ hinaryum gobe, “Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyenj,” yen dufay henje gogo teñ hinhan. Gega Pol gobe hora kura muñ ma unyinj.

²⁷ Be, Pol go gwahade po hike kunj kunj dama irawa hubu hirinj. Irkeb Feliks go metenjemij tubul teñ kutek nalu hekeb al

* 24:6-7: Asanj hoyanđebe gahade katinj hi: 6 Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goñ Yuda mar moj al miñ hoyan teñ hurkenj tiyuj. Al gare gwaha mat ya go buluj ireñ teñ hike fere titinj. Irde nende matare al gate mata buluj goke tagalde murungem untek nuriñj. 7 Gega Fulenja marte doyan al Lisisias beleñ wanj mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teñ kunj. 8 Irdeb, ‘Al gayen ulinjde merem yanj irtek marbe Feliks hitte kunj momoj irnayinj,’ dinujj,” inyinj.

kura deñem Porsius Festus beleñ gasuñmij tiriñ. Gega Feliks gore Yuda mar beleñ amanen nurd nunnayin yenbe Pol koyare po tubul teñbe kuriñ.

25

Pol beleñ Sisar hitte kuj kuj niñ Festus gusuñjañ iryinj

¹ Be, Festus beleñ Feliksyen gasunj ten doyan al kurunj henbe wawuñ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriñ. ² Goya goyenbe pris buda gote karkuwajmijna Yuda marte doyan marya beleñ Festus hitte kuj Pol mere ulinđe iramiñ. ³ Irdeb, “Pol gobe beleñ doyan hen mayteke kamyen,” yen bikken mere sege irde ep iramiñ geb, Festus goyen, “Pol go dunke neñ beleñ Yerusalem gar ten wanj merere kertek geb, igin aranen faran durayin we?” inamij. ⁴ Gega Festus beleñ wol henbe, “Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe hen ga moñ mulgañ hen taunde gor kurken tihim. ⁵ Niñgeb mata buluñ kura tiyuñ nurde hanj kenem doyan martiñ kura gama nirde kunayin. Kuj gor gab tumjan merere huwardeba da mata buluñ tiyuñ goyen tagalnayin,” yinyinj.

⁶ Be, Festus go wawuñ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor henbe Sisaria taunde mulgañ hen kurkuriñ. Kuj firyin geb, fay urkeb Pol teñ merere kere yenbe mere sope ird ird gasunđe keperdebe meten marmij hulyan yirde, “Kuj Pol teñ wanjan,” yinyinj. ⁷ Irkeb Pol go merere huwarkeb Yuda mar Yerusalem mat katamij gore kujbe kalyan keramij. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yen ulinđe iramiñ. Gega meremij goyen bebakken kura ma tikeb Festus beleñ fudinde yen ma nuryinj. ⁸ Irkeb Pol wor yingen ge tenbe, “Nebe Yuda marte tikula muñ kura ma buluñ irde himyen. Al Kurunyen ya balem wor goke buluñ ma nurde himyen. Irde Roma niñ doyan al kurunj Sisaryen mere wor kenkelä po gama irde himyen,” yinyinj.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleñ binde igin nurnayin yenbe, “Igin sopte mulgañ hen Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nurenj?” inenj gusuñjañ iryinj. ¹⁰ Irkeb wol henbe, “Nebe Yuda mar buluñ kura ma yirmen gobe kenkelä wor po nurde ha gogo. Niñgeb gago Roma gabmanyen meten al diliñde kandukne sope ire yen delger huwarhem. ¹¹ Goyenbe fudinde mata buluñ kura timen kenem igin goke teñ kamenj. Gote merem mon. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde hanj gayen fudinde moñ kenem al kura beleñ epte ma wor po mel gote haninđe niryenj. Niñgeb gar epte moñ yen nurde hime

geb, Rom kuj Sisar diliñde gab huwarde mere tiyeñ yen momoj girde hime” inyinj. ¹² Irkeb Festusya meten faran marmij yago yingen ulin Pol mere tiyyin goke sege irdeya gab huwardebe, “Rom kuj Sisar diliñde huwareñ yaha geb, gwahade po tiyayin,” inyinj.

Festus beleñ Pol niñ Agripa inyinj

¹³ Be, naña fay karwo gwahade kamereb Yuda marte doyan al kurunj Agripaya haymij Bernaisiya beleñ, “Roma gabman al Festus goyen kuj keny. Irkeb palap nirhar yen nuryenj,” yen Sisaria taunde kwaryum. ¹⁴ Be, Agripa go sobamde yara po gor hikeb Festus beleñ Pol niñ momoj ire yenbe gaha inyinj: “Al kura Feliks beleñ teñ koyare kerde tubul teñ kuj gobe gar hi. ¹⁵ Yerusalem taunde hurkumiñ. Irkeb pris buda gote karkuwajmijna Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ ne hitte wanbe al go merem yan irde, ‘Ge beleñ gab al go teñ merere kerde mata buluñ tiyan inayinj,’ yen gusuñjañ niraj. ¹⁶ Irkeb ne beleñbe, ‘Roma gabmanyen matarebe al kura merere huwarkeb tagal unnyayin mar go manaj tumjan merere huwarayinj. Irdeb al goreb mel gote diliñde yingenj ge teñ mere tiyyenj. Gwaha ma tiyyenj gobe miñ miñmoj epte ma tagal unnyayin mar goyen haninđe mekertek,’ yinmij. ¹⁷ Gwaha yinenbe tumjan wan gar firtinj geb, fay urkeb mere nurd nurd gayen aranen po nure yen Pol go tawanaj yinmeke tawayanj. ¹⁸ Irkeb al buda merem yan iraj mar gore Pol ulinđe mata buluñ wor po kura wet tiyuñ geb, tagalnij tahanj yiminj gega, hubu. ¹⁹ Meremij kura gobe asem yagot mataya sabaya niñ al goya kadom mohonđe tiyanj. Irde meremij kurabe Pol gore al kamtiñ kura deñembe Yesu goyen huwariñ hi yekeb goke manaj kadom mohonđe tiyanj. ²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremij goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himinj. Niñgeb bada hen Pol go, ‘Igin Yerusalem taunde hurkunj gor sopte merere huwarayinj?’ inenj gusuñjañ irminj. ²¹ Gega Pol beleñ huwardebe, ‘Nebe Roma gabmanyen doyan al kurunj hitte kuj yen diliñ mat huwarde gab mere gayen tagalenj,’ ninun. Gwaha ninkeb bada hen meten marne hulyan yirde, ‘Beljenj tukunj koyare kerde doyan irde hinayinj. Irkeb kame ga teñ kermeke Sisar hitte kuyenj,’ yinmij.” inyinj.

²² Be, Agripa beleñ mere momoj go nurde, “Mere gayen nigeñ wor po nurenj yen nurde hime,” inyinj. Irkeb Festus beleñbe, “Gise ga meremij nurayinj,” inyinj.

²³ Be, fay urkeb Poljen mere nurye yenbe Agripaya haymij Bernaisiya goyen al beleñ deneñ turunj dirnayinj yenbe doyan

mar karkuwānde umja bidak teñ mere sope ird ird gasuñde kwaryum. Sisaria taunde nin fulenja mar karkuwānya taun gote doyan mar manaj yad kwaryum. Be, forok yen gasuñmijan keperde tukukeb Festus beleñ meten marmiñ yinke kūn Pol tawayamij. ²⁴ Irkeb Festus beleñ huwardeb, "Yuda marte doyan al kurunj Agripaya den gar gabu irhanj mar ga nurnanjo. Al ga keneñ hanj gabe Yuda mar kurunj Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hanj mar tumjanj gore, 'Al gabe daniñ ma tubul teñ dunke mayhet,' yen gusuñjan nirde kwpwep ten epte ma tiyan. ²⁵ Gega mata buluj bebakken kura tiyuñ irke goke mayteke kamyen yen ma kinmiñ. Irde Pol goreb, 'Roma gabman doyan al kurunj hitte kūn yen diliñde merere huwareñ,' yen gusuñjan nirun. Ningeb goke tenje al ga teñ kermek Roma kuyen yen nurmiñ. ²⁶⁻²⁷ Goyenpoga miñ goke asanç kanj al ga ten kermek Roma gabman doyan al kurunj Sisar hitte kuyen yen ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtiñ goyen miñ kenjekla ma nurde mali po Sisar hitte yad yermekke kunayin gobe iginj moñ yen nurde hime. Ningeb goke tenje diltiñ mat gago teñ wayhem. Irde Yuda marte doyan al kurunj Agripa, ge manan gar ha. Ningeb ge beleñ gusuñjan irde mere miñ keneñ bebak ten gab momoñ nirke asanđe kayen," inyin.

26

Pol beleñ Agripa diliñde mere tiyyiñ

¹ Be, Festus beleñ gwaha yekeb Agripa gore, "Be, gigeñ ge kura tagalke nurniñ," inyin. Irkeb Pol go mere miñ ure yenje hanj tuñjan urde gaha inyin: ² "Yuda marte doyan al kurunj Agripa, Yuda mar beleñ mere ulner irde hanj kurunj gayenbe fudinde moñ yen nigen ge teñ al hoyan diliñde moñ delger po huwarde tagaleñ thim gake amanenur hem. ³ Delger huwarhem gake amanenur hem ginhem gobe dahade moñ. Gebe Yuda marte mata kenjekla wor po nurde hayen. Irde da misiñde wor po nindiken Yuda mar uliñ kadom mohonde teñ hityen goyen wor kenjekla nurde hayen. Ningeb mere tiyen thim gayen piñen ma nurayin.

⁴ "Yuda mar kurunj gobe ne damde kawañ himirinj, irde bikkenj nañaner mat wañ Yerusalem gor keperde kurunj henjyabe dahade hinhem goyen kenjekla wor po nurde nuneñ hanj. ⁵ Ningeb mel gobe ne hakot al forjen hinhemya Farisi mar al henjeb daha teñ hinhem goyen nurde pasi geb, momon girniñ yenje iginj momon girnayin. Farisi marbe Yuda marte tikula tareñ wor po tanarde gama irde hanjen. ⁶ Be, hanjka merere nerhanj gabe

Al Kurunj beleñ bikken asininiñ yago hitte mata kura forok yiyyen yen binja tiyyiñ goyen ne manaj goke doyan irde hime ningeb, gago merere huwarhem. ⁷ Al Kurunj beleñ binja tiyyiñ gote igineñbe Yuda mar kurunj gayen wawuñya nañkahala hugineñ Al Kurunj dolor irde henja kentek yen doyan henj hanjen. Gega, doyan al kurunj Agripa, Al Kurunj beleñ binja tiyyiñ goyen neñ tumjanj doyan irde hityen gote igineñ forok yirinj goyen goke tagalde himekkeb gago Yuda mar beleñ merem yan nirde hanj. Igineñbe Yesu kamiyinde mat huwaryin gogo. ⁸ Ningeb nebe fudinde wor po Al Kurunj beleñ al kamtiñbe sopte yisan hiyyen yen nurde hime. Munaj deñ kurunj gar gabu irhanj mar gabe daniñ usi yenj nurde hanj?

⁹ "Bikkenjbe ne wor kamiyinde mat sopte huwaryin yen hinhan al Nasaret niñ Yesu goke iginj ma nurde fudinde wor po asogo ireñ yen nurde hinhem. ¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kūn pris buda gote karkuwānmiñ momon yirmekke ok ninkeb kūn Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irtiñ mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnañ yeke ne manaj, 'Iginj gwaha yirnayin,' yemeke gasa yirde hinhan. ¹¹ Irde hugineñ Yuda marte gabu yayan kūn Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar go yenenjbe bulun bulun yirde gasa yirde hinhem. Irde, 'Yesu nanyañ irde harhoktiñ unnayin,' yineñ kanduk karkuwān karkuwān yuneñ hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yen hinhan geb, yenj ge nañkene yen taun hoyanje naña gisaw wor kūn hinhem.

¹² "Mata gwahade kurunj goyen ten kūn henjø nalu kurarebe pris buda gote karkuwānmiñ beleñ iginj ninkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar fere yire yen Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumirinj. ¹³ O, Agripa, kūn henjyabe naña banjkahe hulsi sanjñ kura naña folék kurunj gore nañkjende mat neyabe al neya kūn hinhet mar hitte temeyke kinmirinj. ¹⁴ Be, hulsi kurunj gore gwaha dirke neñ tumjanj megen dakten mudunyin. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, 'Sol, Sol, daniñ bulun bulun nirde ha? Asogo nirde fulenja nirde ha gobe gigeñ manaj bulun irde ha geb,' ninyin. ¹⁵ Irkeb ne beleñ wol henjbe Doyan Al Kurunj goyen, 'Gebe ganun?' inmekkeb Doyan Al Kurunj beleñ gaha ninyin: 'Nebe Yesu. Ge beleñ mununen bulun bulun nirde ha al goyen. ¹⁶ Ningeb huwara. Hanjkabe meten alne gire yenje gago delger hihim. Ningeb delger nenha gaya det budam kame gikala girde henj goyen tumjanj kūn alya bereya hitte tagalde kūn hayin. ¹⁷⁻¹⁸ Nigen po gad germeke Yuda marya al miñ hoyanja hanj

bana kwayinj. Kuŋ ne niŋ tagalkeb bin bak yenayinj. Irkeb Satanyen tareŋ bana han go tubul teŋ Al Kuruj hitte waninj yenbe ne niŋ dufayminj tareŋ irnayinj. Irkeb Al Kuruj beleŋ mata bulunminj halde yunkeb Al Kuruj dirneŋ wen henayinj. Meten go teŋ hikeyabé Yuda maryā al miŋ hoyanja beleŋ mugunja hinayinj gega, ne beleŋ doyanj girde hen,” inyinj.

¹⁹ “Ningeb Yuda marte doyan al kuruj Agripa, nebe yuwarwarte naŋkinde mat Yesu delner forok yen mere niryin goyen pel ma irde gama irmirinj. ²⁰ Nebe meremijn po gama irdeb Damaskus taunde niŋ Yuda mar hitte wa Al Kurunyen mere tagalmirinj. Irdeb Yerusalem taunde ninja Yudia naŋare ninja al hitte kuŋ Al Kurunyen mere tagalde hinhem. Irde al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ hitte wor Al Kurunyen mere tagalde kuŋ hinhem. Gwahade tagalde kuŋ henyaſe, ‘Mata buluntinj yubul teŋ Al Kuruj niŋ bitinj mulgaj henayinj. Gwaha teŋbe Al Kuruj diliñde mata iŋin po teŋ hinayinj. Irkeb al hoyan beleŋ denenbe fudinde Al Kuruj niŋ biŋ mulgaj hanj yen dennayinj,’ yen saba yirde hinhem. ²¹ Ne gwaha teŋ kuŋ himekab Yuda mar beleŋ goke iŋin ma nurde Al Kurunyen ya balem bana goŋ nade mununninj tiyaminj. ²² Gega Al Kuruj beleŋ faran nurkeb waj waj hanka gago delger huwarde al denem yanja al maliya hitte Yesu niŋ tagalde hime. Nebe Moseya Al Kurunyen mere basaŋ maryā beleŋ kame mata kura forok yiyyen yitiŋ goyen go po tagalde hime. Hoyan niŋ ma tagalde hime. ²³ Mata kame forok yiyyen yen tagalaminj gobe Mesaia niŋ tagalaminj. ‘Mesaiae uliŋ misinj kuruj kateŋ gab kamyenj. Irde gor mat huwaryenj. Mata gobe tineŋ wor po. Al kura gwaha ma titiŋ. Yenbe Yuda maryā Yuda mar moŋ kidoma bana heŋ mata bulun teŋ hanj maryā goyen biŋ bak yenayinj yen gogo kamtinde mat huwaryenj,’ yaminj,” inyinj.

Pol beleŋ Agripa goyen Yesu gama irayinj inyinj

²⁴ Be, Pol go yiŋgen ge teŋ hako tagalde hikeyabé Festus beleŋ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwaŋ karkuwaŋ yawararinj gore girke kukuwa heŋ ha gogo,” inerj kwep iryinj. ²⁵ Gega Pol beleŋ wol henbe, “Doyan al Festus, mere gabe fudinde yen hime. Kukuwa henja ma yen hime. ²⁶ Yesu ulinđe mata forok yirinj gobe balminj ma forok yirinj geb, Agripabé mata goyen keŋkelo nurde hi. Ningeb mere teŋ hime gab yenbe goke yen hi yen nurde hi. Goke tenbe nebe kafura ma heŋ yen diliŋ mat iŋin mere iren,” inyinj. ²⁷ Irdeb Agripa keneŋbe, “Ge

gayen Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yen nurde ha? Ne benerbe fudinde yen nurde ha yen genej hime,” inyinj. ²⁸ Gwaha inke Agripa beleŋ wol henbe, “Gayamun gayen po parsay irmekeb Kristen al hiwi yen nurde gago kurut nirde ha?” inyinj. ²⁹ Irkeb wol henbe, “Nalu ulyanje ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega hanja geya al buda kuruj gar hen merene nurhanj gayen tumnajan ne himin gwahade po denj wor Yesu niŋ dufaytiŋ saninj yirnayinj yen Al Kuruj gusunjan irde hime. Gega gama nirde koyare hinanj yen ma dineŋ hime,” inyinj.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyan al kurunj Agripaya hayminj Bernaisiya Roma gabman doyan al Festusyabe al buda kuruj gor hinhan goya tumnajan bur yiniŋ yen huwaraminj. ³¹ Irdeb mere sope ird ird gasun go tubul teŋ kuŋ henja yiŋgen uliŋ mere tenbe, “Al gabe mata bulun kura ma tiyin gega, da misinjde wor po teŋ koyare kerde mayteke kami yen kurut yen haŋ?” yaminj. ³² Be, Agripa beleŋ Festus go, “Al gabe kuŋ Sisar diliñde huwarde ga mere tiyenj ma yiyyen manhan hanja gayenbe okohom po tubul titeke kuwon,” inyinj.

27

Rom kuŋ kuŋ niŋ Festus beleŋ Pol go hakwa hende kiriyij

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teŋ kermekə kuyenj yen nurde al kura denembe Yulius haniñde kiriyinj. Al gobe “Sisaryen Fulenja Mar” yineŋ hanjen gote fulenja mar 100 doyan yirde hinjin. Goyenterbe al hoyan kura koyare hinhan mar go mananj al gote haniñde yiriŋ. Irke Yulius beleŋ mel go yade hakwa teŋ Itali naŋare kuniŋ tikeb neŋ mananj Pol go gama irde tumnajan kuniŋ titirinj. ² Be, Sisaria taun neŋ hinhetde gorbe hakwa kura Esia naŋare niŋ taun Adramitium mat wayyiŋ goyen kintirinj. Irdeb hakwa go sopte mulgaj henj Esia naŋare niŋ taun makaŋ siŋayen kwen teŋ hike nurtirinj. Irde go hende kutirinj. Hakwa hende gorbe Masedonia naŋare niŋ taun Tesalonaika niŋ al Aristakusya tumnajan kutirinj. ³ Be, kuŋ fay urkeb Saidon taunde forok yitirinj. Gorbe Yulius beleŋ Pol iŋin iŋin ire yenbe, “Kuŋ dige yago kura yena. Irkeb det kuraŋ nurde ha goyen faran gurnayinj,” inyinj.

⁴ Be, taun go tubul teŋ kutekeb menje kurunj wor po huwarke kuŋ kujininiŋ metenj diryinj. Irkeb Saiprus motmotbe hanninj tapa beleŋ pel irde ketal urde kutirinj. ⁵ Irde Saiprus motmot murunj fafor teŋbe Silisiaya Pamfilia naŋare niŋ makaŋ al goyen kahal po pateŋ kuŋ Lisia naŋare

nin taun Maira forok yitirinj. ⁶ Gorbe Julius beleş Isip nañare nin taun Aleksandria nin hakwa kura goyen Itali nañare kwen teñ hiket kinyinj. Irdeb hakwa go hende kunanç dinkeb go hende hurkutirinj.

⁷ Be, kutirinj gega menje kurunj huwarkeb wawunj budam makanje hinhet. Irde bekkende kun kunjbe Nidus taunde forok yitirinj. Irde gor mat Rom po kunij yitirinj gega, menje munj kura falmuk ma hirinj. Irkeb bada heñ hakwa go bul irde Krit motmot murunj denjembe Salmone goyen hanninj yase beleş pel irde motmot go ketal urde kutirinj. ⁸ Be, kutirinj goyenbe menje kurunj po geb, hakwa bemed kuj kunj goyen metenç diryinj. Irkeb makaj feren gama irtinen teñ kun tiyuñ kura denjembe "Makanj Kamtiñde" gor forok yitirinj. Tiyuñ gobe Lasea taun bindere hin hin.

⁹ Be, beleş kunj hinhetya goyenbe naña fay budam wor po yubul titirinj. Irde goybe Yuda marte Bingé Kutja Nalu hubu hen menje bulunj kurunj forok yeke makanje epte ma kutek nalu hewen tike ¹⁰ Pol beleş Juliusya hakware nin meten marya goyen, "Mel, kuniñ yeke kuniñ titit go belenbe kanduk kurunj kentek geb. Hakwaya samunya yemeyde nindiken manaj bulunj hetek geb," yineñ hayhay yiryinj. ¹¹⁻¹² Gega al budam beleş, "Garbe menje nature hakwa hitek mon geb, Finiks taunde kuniñj. Gorbe naña bulunj heke hakwa hitek gasunj igin geb, taunde gor heñ menje goyen doyan irde hiteke wanj fole tike gab kutek," yaminj. Finiks taun gobe Krit motmot goyen murunj, naña kurkur beleş mat hin hin. Be, al budam gwaha yekeb Julius beleş Polyen mere gama irtinenbe hakware nin meten marte doyan alya hakwa gote miñ al gote mere po fudinde yen nuryinj.

Karam menje kafuram wor po huwaryinj

¹³ Be, kuniñ titekeyabe menje igin mat wake kenenbe mel gore, "Menje neñ yitinj go gago forok yihi," yaminj. Irde anja tulunj tike hurkukeb hakwa go teñ Krit motmot goyen makaj feren gama irtinen teñ kwaminj. ¹⁴ Gega heñ ga mon yuwara menje kurunj Krit motmot dugure mat katyinj. ¹⁵ Irke Finiks taunde kuniñ yen turjan urtirinj gega, menje go kurunj wor po geb kutek mon hekeb tubul tike yen beleş po hakwa go teñ makanj alare tukurinj. ¹⁶ Irde menje beleş dukukeb motmot dirjenj kura denjembe Kauda goyen ketal urde kutirinj. Goyenterbe hakwa dirjenj kura hakwa kurunj neñ kuj hinhetede gor feñ titinj tulunj teñ hin hin goyen bulunj hiyyenjek yenjbe teñ hakwa kurunj hende kirnij yen hakware ninj meten mar beleş kurut yaminj. Metenç yiryinj gega, kamebe teñ keraminj.

¹⁷ Irdeb hakwa kurunj go hende kuñ hinhet goyen galanj yiyyenjek yenjbe kañ tareñ beleş po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titinj yara irde tareñ iraminj. Irde Libia nañare nin makaj siñare Sairtsis ineq hanjende gor ka kinjinj karkuwanj gor hanjen geb, hakwa go kuñ gor neñ yiyyenj yenj kafura haminj. Irdeb gwaha irtete hakwa ga bekkende kwi yen anja tubul tike kurkuriñ. Goyenbe menje beleş teñ kuñ hin hin po.

¹⁸ Be, karam menje kafuram kurunj goyen munj kura ma falmuk hirinj. Irkeb makaj duba karkuwanj karkuwanj gore wanj hakwa go karim ma irde hin han. Irkeb kunj fay urkeb hakwa goyen munj kura hipirkenj hiwi yenjbe hakware niñ meten mar beleş tiyuñ kurar nin det goyen kura yade makanje yemeyamij. ¹⁹ Be, sopte po fay urkeb meten mar beleş hakware niñ meten teñ teñ det kura yade yemeyamij. ²⁰ Be, nalu sobamde po makanje hinhet goya goyenbe menje makajya goyen kura munj falmuk ma po haryum. Bulunj wor po hekeb nañaya dinambeya munj kura ma yintirinj. Irdeb, "Go ma hitek. Makanje po kamniñ titit," yenj nurtirinj.

²¹ Be, al buda kurunj go dula ma tike kunj kunj nalu ulyanje hirinj. Irkeb Pol beleş huwarde gaha yinyinj: "Mel, mere dirmij goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titinj manhan kanduk kurunj gahade ma kente-wonj. Irde hakware niñ detya samunya kurunj gayen ma yemeywonj. ²² Goyenpoga neñ al buda kurunj gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga bulunj hiyyenj. Ningeb kafura ma yo. Tareñ heñ hinayinj. ²³ Nebe Al Kurunyen meten al. Yen ge po meten teñ hime. Ningeb hanjka wawunjbe yende miyonj beleş wanjbe, ²⁴ Pol kafura ma yo. Gebe Sisar dilinje huwarde mere tiyayin geb. Irde Al Kurunj beleş geya hakwa hende kuñ hanj mar buninjerd yunen faranj yuryenj geb go ma kamnayinj, nina. ²⁵ Ningeb nebe Al Kurunj beleş nina gwahade po forok yiyyenj yenj hekkjenurde hime. Ningeb goke teñbe gago kafura ma heñ sanjñ po hinayinj dinhem. ²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuñ motmotde kura gor heñ gab bulunj hiyyenj geb, goyen nurde ga hinayinj," yinyinj.

²⁷ Be, hakwa teñ Krit motmotde niñ taun kura denjembe "Makanj Kamtiñde," go tubul teñ wanj wanj 14 hirinj. Goyenterbe menje beleş po dade makaj kura denjem Mediterenian Makanj beleş gojñ dukturinj. Irkeb wawunj binde gwahadebe hakware niñ meten mar goreb megenj kura bindere hi yara nuramij. ²⁸ Gwahade nurdeb kaj yulyanj kura teñbe det kanduk teñ kaj murunj kurhan feñ teñbe teñ kerke makaj bana kurkuriñ.

Gwahade irde makan go dukunjinj turjan tiyamiñbe 40 mita kenamij. Be, muñ kura kutnjen tenje sopte po turjan tiyamiñ. Irde goyareb dukunjinjbe 30 mita po kenamij. ²⁹ Gwahade kenenje mongo uguñ po kutekeb hakwa ga hora hende hurkun galan yiyyen yenje anja sipte yade hakwa kimyan beleñ mat yemeyamij. Gwaha irde gor henje aranej fay urwoj yen nurde hinhan.

³⁰ Goya goyenbe hakware niñ metej mar kurabe busaharniñ yen anja hoyan kura sopte murun beleñ mat yemeyhet usi tenje kun hakwa dirnjen bikkjen isan hen hakwa kurun hende keramij goyen ten kerke makanje kurkun hinhan. ³¹ Irkeb Pol beleñ go yenenje fulenja marya doyan alminj Yuliusya hitte kuñbe, "Meteñ mar gayen hakwa ga tubul tenj busaharnayinjbe den kurun gayen epte ma hinayin," yinyinj. ³² Gwaha yinkeb fulenja mar goreb kun hakwa dirnjen giti irtin kañ go walke makan alare katkeb tubul tiyamiñ.

³³ Be, naña minje hekeb Pol beleñ mel go yenerje, "Naña fay 14 bana gayen kafura wor po henj biñge kura ma nañ. ³⁴ Goyenbe kuratin muñ kura ma kamyeñ. Ningeb dufaytin taren irde biñge nene taren po henj hinayin," yen kimyeñ yiryinj. ³⁵ Be, Pol go gwaha yinenje kun beret tenje al buda kurun go diliñde beret goke Al Kurun turun irde ubala tenj niriñ. ³⁶ Irkeb al buda go Pol beleñ gwaha yinkeb biñde igin nurde sanjé henje biñge namiñ. ³⁷ Be, hakwa hende gorbe al 276 hinhet. ³⁸ Be, biñge kenkela wor po henj naminj. Irde ep irhet yen nurdeb biñge kura hinhan gobe hakwa muñ kura hipirken hiwi yenje yade makanje yemeyamij.

³⁹ Be, naña fay urkeb hakware niñ metej mar beleñ megen kura kenamij. Goyen-poga naña gor hihit yen bebak ma tiyamiñ. Irde hakwa kuñ gor henj henj gasunj kura sawsawa minyanj goyen kenenje igin wet gor kuniñ yen nuramij. ⁴⁰ Irdeb al kurabe kuñ anja gote kañ walde pasi yirkeb al kurabe kuñ hakwa tigiri tenj tenj det kimyan beleñ hiyen gote kañ goyen yugu tiyamiñ. Munanj kura marbe hakwa hende nin sel goyen isan hamij. Irkeb hakwa gobe makan sinjare sawsawa minyanje kuriñ. ⁴¹ Gega kuñ henjabe katul kurun hende hurkun jek yen dapsan hiriñ. Irkeb makan duba karkuwaj wañ kimyan beleñ mayke maykeb gilgalan iryinj.

⁴² Gwaha tike kenenje fulenja mar beleñ al koyare niñ yade kuñ hinhan goyen galun tenj kun huginej busaharnak yen bidilar gasa yirniñ tiyamiñ. ⁴³ Gega doyan alminj Yulius beleñ Pol niñ nurdeb fulenja marmijn utan yiryinj. Irdeb, "Fe galun tenj tenj nurde hañ mar go wa solok yen galun tenj sinjare

kunayin. ⁴⁴ Irde fe galun tenj tenj ma nurde hañ marbe hakwa galan yitinde niñ he parwek kura ma det potpot titek kura yanarde galun tenj kunayin," yinyinj. Be, gwaha mat nen tumjanj ala igin po sinjare forok yitirinj. Al kura ma kamamij.

28

Malta motmot

¹ Be, nen tumjanj sinjare heteket motmotde gor niñ mar beleñ, "Motmot gabe Malta," dinamij. ² Gorbe kigariñ kurunj katke naña menek wor po hiriñ geb, mel gore gargar wor po dirde dukun kak kawalde dunamij. ³ Irkeb Pol beleñ kun he fere kura tawañ kak hende kiriyin. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana gonj hinhan geb, kak beleñ uka irke busaharde kateñbe Pol haninje isen biñgung tiyinj. ⁴ Irkeb motmotde gor niñ al beleñ kenenje yinjeñ ulin mere tenje, "Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamde kamde al. Ningeb yenje makande po kamwoñ gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata bulunjinjde murungembe kunere beleñ isa gago," yaminj. ⁵ Gega Pol go ulinje misij kura ma nuryinj. Irde kunere go taran tenj kak alare timiyyinj. ⁶ Goyenbe mel gore Polbe haninjya ulinjya pompon wet yiniñ tahan ma, huwarde hire mat diliñ girgir irke takten mayke bemel po kamenj tiya yen nuramij. Irde Pol go daha kura tiyenj tiya yen kenkela po kenenje hinhan. Gega daha kura ma tike kenenje, "Nenje usi titit. Al gabe unjura geb, gago ma kama," yaminj.

⁷ Be, Malta motmotde niñ doyan al kura denjembe Publius goyen gor hinhan. Yenje neñ hinhet bindere hinhan, irde megenjiñbe kurunj wor po. Be, yenj beleñ neñ hoy dirke kuñ yenja wawuj karwo gor firtirinj. Gor hitekeb yenj beleñ gargar dirde igin iginj wor po dirke amanjet nurde hinhet. ⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naninje ayganya kasorsorya bulun wor po irkeb gasunje po firtinde hinhan. Irkeb Pol go mere momojmij nurdeb kuñ kenen haninj yerde unenj Al Kurun gusunjan irkeb iginj hiriñ. ⁹ Be, goyen kenenje garbam mar kurunj motmot goyenter niñ goyen pasi po Pol hitte wayamij. Irkeb yenj beleñ garbam mar goke Al Kurun gusunjan irkeb iginj hamij. ¹⁰⁻¹¹ Irkeb go kenenje palap wor po dirde mata igin iginj po diramij.

Pol go Rom taunde forok yirij

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meñe kurunj nalu heke gor henj henjabe nalu go hubu heke kwenj tenj hinhan goyen kenenje hakwa go hende kutek yitirinj. Irkeb al buda Malta motmotde niñ gore hakwa

hende kun heŋyabe det goke nurnayin yenbe det galak dirde yiŋgen po yukan hakwa binde yerde dunaminj. Hakwa gobe Isip nanjare niŋ taun Aleksandria niŋ. Hakwa go murunjdebe Grik marte tikula al irawa denjembe Kestaya Poluksyat tonej yirinj.

¹² Be, Malta motmotde matbe kunj kun Sisili motmot kurunde gor niŋ taun kura denjembe Sairakus forok yitirinj. Irde nanjafay karwo gor hinhet. ¹³ Irde gor matbe kunj Itali nanjare niŋ taun kura Regium forok yitirinj. Be, firtirinj fay urkeb taun go tubul ten kutirinj. Kun heŋyabe meŋe iŋin mat huwarke igin po kutirinj. Be, wawuŋ heŋkun sopte fay urkeb Itali nanjare niŋ taun hoyan kura Puteoli forok yitirinj. ¹⁴ Gorbe Yesu niŋ dufaymij tareŋ irtin mar yupi titirinj. Irkeb yen beleŋ pere dirde gar-gar diramij. Be, mel goyabe meten nanjafukureŋ gor hinhet. Go kamereb Rom kuniŋ yen taun go tubul ten kahanjininide kutirinj. ¹⁵ Irkeb al buda kura Yesu niŋ dufaymij tareŋ irtin mar Rom taunde gor niŋ beleŋ nende mere momon nuramij. Irdeb wanen ge doyaŋ hinin yen gasuŋ kura "Apius Maket" ineq hanjende gor doyaŋ dirde hinhan. Munaj al buda kurabe taun kura denjembe "Ferd ferd Gasun Karwo" ineq hanjende gor wanen doyaŋ dirde hinhan. Be, kun gor forok yen Pol beleŋ al buda go yenen binde igin nurde sanjaf heŋ Al Kurun turun iryinj.

¹⁶ Be, kun Rom taunde forok yitirinj. Irkeb Roma gabman beleŋ Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamij. Irkeb gor heŋyabe gagasim gagasim ya go damu teŋ hinhan. Goyenpoga yen unjkureŋ po ma hinhan. Fulenja al unjkureŋ kura beleŋ doyaŋ irde hinhan.

¹⁷ Be, Pol go kun nanjafay karwo kamereb Yuda marte doyaŋ mar gor hinhan goke keya hiriŋ. Be, wan gabu irkeb gaha yinyinj: "Kadne yago, nebe nende alya bereya buluŋ ma yirmij. Irde asinininj yagot mata kura ma pel irmj. Gega Yuda mar Yerusalem hanj gore merem yan nirde Roma mar haninjde neraj. ¹⁸ Irkeb Roma mar beleŋ gusunjan niran gega, miŋ goke kura mununke kamtek moŋ geb, nade sinjare nirlnj tiyanj. ¹⁹ Irkeb Yuda mar goreb goke iŋin ma nuraj. Irkeb nebe gwaha kura titek moŋ nurde, 'Sisar dilinjde ga mere tiyen,' yen Roma al go imminj. Gega nere al goyen tagal yune yen ma gwaha imminj. ²⁰ Ningeb nigen goyen momon dire yenbe gago deŋ ge keya hihim. Yuda mar kurun gare al kame wanen doyaŋ diryen yen doyaŋ irde hanjen al

goke tagalde himekeb gago koyare neraj," yinyinj.

²¹ Irkeb mel gore wol henjbe, "Yuda mar Yudia nanjare hanj gore kura asan kaŋ ge niŋ momon dirdem moŋ. Irde nende al kura Yudia nanjare mat wayan gore kura ulger mere bulunjen kura ma tagalke nurninj. ²² Gega al budam hike kwa kurun gabe deŋ Yesu gama irde hanj mar goke tagalde dunen hanj. Ningeb goke momon dirke nurninj yen nurde hite," inamij.

²³ Be, gwaha ineqbe sakte gabu irniŋ yen naļu tiyamij. Be, naļu tiyaminde gor hekeb Pol hinhinde gor al karim ma gabu iramiŋ. Hanjkäpa gabu iramiŋ gwahade moŋ. Irkeb wampot mat Al Kurun beleŋ dirjen wen doyaŋ yird yird mata goke saba yirke kunj kunj wawuŋ hiriŋ. Irde Yesu niŋ momon yirmekе bebak tinan yenbe Mose beleŋ tikula asanđe kayyin goya Al Kurunyen mere basan mar beleŋ asanđe katindje gor mat mere gote miŋ tagalyinj. ²⁴ Irkeb kura marbe Pol beleŋ mere tiyyinj gobe fudinde yekeb kurabe usi yen nuramij. ²⁵ Mel gore gwaha yeke Pol beleŋ yenerbe mere funan gaha yinyinj: "Holi Spirit beleŋ mere fudinde kura assetiŋ yago nurnan yen Al Kurunyen mere basan al Aisaia momon irkeb gahade kayyin:

²⁶ 'Al Kurun beleŋ Israel mar hitte kunj gaha yinayin nina:

Deŋbe merene nurde hinayinj, irde kenen hinayinj gega, bebak ma po teŋ hinayinj.

²⁷ Fudinde wor po, mel gate binbe sanjaf wor po.

Kirminjbe migisun yurtinj. Irde diliŋbe mala titinj.

Moŋ manhan kirminjde nurde, diliŋde kenenbe binde bebak wor po teŋ ne hitte mulgaŋ heŋ wake sope yirmewonj,' yitinj hi. *Aisaia 6:9-10*

²⁸⁻²⁹ Ningeb yirinj gwahade po deŋ Yuda marbe Al Kurunyen mere pel irde hanjen geb, Al Kurun beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ gote mere iŋin goyen al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte teŋ kerke kukeb yen beleŋ gab nurde gama irde hinayinj goyen momon dirde hime gago," yinyinj.*

³⁰ Be, Pol gobe ya kura Roma gabman beleŋ unke gor heŋyabe gagasim gagasim damu teŋ hinhan. Gorbe dama iraw hikkeyabe al beleŋ kinninj yen wan hinhan. Irkeb yen beleŋ, "Iginje, wanen neneŋ hinayinj," yineŋ hinhan. ³¹ Irkeb kafuram moŋ Al Kurun beleŋ dirjen wen doyaŋ yird yird mataya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristu niŋ tagalde saba yirde hinhan. Irkeb meten

* **28:28-29:** Asan hoyanđeb gahade hi: 29 Irkeb al buda kurun gob bur yen kun heŋyabe Pol mere tiyyinj goke yinjen uliŋ kadom mohonde tiyamij.

teŋ hin hin goyen al kura beleŋ utan irtek
ma hiriŋ.

Rom Rom niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan̄ kayyin̄

¹ Nebe Pol, Yesu Kristuyen meten al. Al Kurun̄ beleŋ meremin̄ igin̄ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagal tagal niŋ ten̄ ne gayen basıňa nirde Yesuyen mere basaŋ al aposel niryin̄. ² Be, mere igin̄ Yesu niŋ yitiŋ gobe Yesu megen gar ma wakeya bikkeŋ wor po Al Kurun̄ beleŋ Urmiň goke biňa ten̄ mere basaŋ marmiň porofet yinke Al Kurun̄yen asaŋ wukken wor po bana goŋ kayamın̄ go goyen. ³ Al Kurun̄ Urmiň al hiriŋ gobe Israel marte doyan̄ al kurun̄ Dewityen minde mat forok yirin̄. ⁴ Goyenbe Al Kurun̄ beleŋ Holi Spirityen tarende al goyen kamtiňde mat isan̄ hekeb yenbe Al Kurun̄ Urmiň goyen kawan wor po hiriŋ. Yenbe Yesu Kristu nende Doyan Al Kurun̄. ⁵ Urmiň meten tiyyiŋ goke teŋbe neya meten kadne yagoya gayen Al Kurun̄ beleŋ buninen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde aposelmiň diryin̄. Go diryin̄ gobe Urmiň goke teŋ Yuda mar moŋ al miň hoyan̄ kurun̄ goyen hitte tagalde tukun̄ hitekeb yen̄ ge dufaymiň tareŋ irde meremin̄ gama irde hinayin̄ yenbe gogo aposelmiň diryin̄. ⁶ Den̄ wor al miň hoyan̄ Yuda mar moŋ bana mat hoy dirtiŋ geb, Yesu Kristuyen yufukde hanj̄ mar hitiŋ hanj̄.

⁷ Ningeb asaŋ gabe den̄ Rom niŋ alya bereya tumjan̄ Al Kurun̄ beleŋ bubulkunjé wor po yen̄ nurd dunen̄be, "Nere kudijen̄ henayin̄," yen̄ hoy diryin̄ goke asaŋ gago kaŋ̄ hime.

Adoniniň Al Kurun̄ya Doyan Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleŋ buninen̄ dirde igin̄ igin̄ dirdeb bitiŋ yisikamke igin̄ po hiwoŋ yen̄ nурde hime.

Polbe Rom niŋ mar yenmewoŋ wor po yen̄ nuryiŋ

⁸ Be, asaŋ kaŋ̄ hime gayen bana mere mehenđe wor po momor diren̄ tihiň gobe gahade: den̄ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiň sanjiň irtiň han̄ gote mere momontiňbe megeň kurun̄ gayen ep hen̄ tukun̄ hi. Ningeb nebe matatin̄ goke Al Kurun̄ igin̄ wor po nurd uneň himyen. Go ten̄ himyen gobe Yesu Kristu beleŋ faraŋ̄ nurkeb gogo teŋ̄ himyen. ⁹⁻¹⁰ Fudinde, Al Kurun̄ gusunjan̄ irde henya hugiňen̄ den̄ ge bene sir ma yen̄ hiyen gobe Al Kurun̄ wor fudinde yen̄ nурde hi. Al Kurun̄ niŋ meten teŋ̄ hime gabe bener mat fudinde wor po mere igin̄ Urmiň goke yitiŋ goyen tagalde tukun̄ himyen. Irde den̄ hitte kurun̄ niŋ kurut yen̄ himyen gega, go ma

kun̄ dinmirin̄ geb, gayenterbe Al Kurun̄yen dufayde kenem den̄ hitte kurun̄ kurun̄ beleŋ kerd nunwoŋ yen̄ nurde gusunjan̄ irde hime.

¹¹ Fudinde, nebe den̄ goyen Holi Spirityen tarende mata forok yird yird gote tareŋ nuntiň goyen kura dunmeke sanjiň hewoŋ yen̄ nurde den̄ hitte kurun̄ dentek wor po nурde hime. ¹² Gogab den̄ neya tumjan̄ henbe ne beleŋ Yesu niŋ dufayne tareŋ irde himyen goyen den̄ beleŋ neneňbe tareŋ henayin̄, irde ne wor den̄ dufaytiň Yesu niŋ sanjiň irtiň goyen denen̄be tareŋ hewen̄. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nebe den̄ hitte kurun̄ dene yen̄ wawuŋ budamde kurut yen̄ himyen gega, beleŋ miňmoŋ wor po nürde hike wan̄ wan̄ gago hihi goyen nurwoŋ yen̄ nурde hime. Nebe al miň hoyan̄ Yuda mar moŋ naňa hoyanđe hanj̄ mar hitte kurun̄ meten̄ teŋ̄ gote igineň yawarde hinhem gwahade goyen po, den̄ hitte wor kurun̄ meten̄ teŋ̄ gote igineň yawarmewoŋ yenbe gogo den̄ hitte kurun̄ niŋ kurut yen̄ himyen.

¹⁴ Be, nebe Grik maryā* al miň hoyan̄ Grik mar moňya hitte kurun̄ meten̄ teŋ̄ gobe bada hetek epte moŋ, meten̄ go titiek po hime. Irde al dufaymiň wukkek ma dufaymiň wukkek moŋ goke meten̄ teŋ̄ hayin̄ niryin̄ geb, goyen goke manan̄ meten̄ teŋ̄ hitek po himyen. ¹⁵ Gwahade ningeb den̄ Rom niŋ mar hitte wor kurun̄ Yesu niŋ yitiŋ mere igin̄ goyen tagaltek wor po nürde hi.

¹⁶ Fudinde, Yesu niŋ yitiŋ mere gobe Al Kurun̄yen tareŋ geb, al kura mere go fudinde yen̄ nурde gama irde hanj̄ mar goyen igin̄ Al Kurun̄ hitte yumulgaň titiek hi. Yumulgaň tiyyeň mar goyen meheňdebe Yuda mar wa yawaryen̄, irde gab Yuda mar moŋ al miň hoyanđe kame yawaryen̄. Ningeb goke teŋbe Yesu niŋ yitiŋ mere igin̄ tagal tagal niŋ memya ma hen̄ hime. ¹⁷ Al Kurun̄ beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere goyen hende huwardeb yinjeň diliňde al huwak hen̄ hen̄ belnen̄ goyen kawan forok irde hi geb, mere igin̄ gobe Al Kurun̄yen sanjiň dinen̄ hime gago. Al Kurun̄be al kura Yesu niŋ dufaymiň tareŋ irde hinayin̄ mar go po gab al huwak yen̄ yinyen̄. Al huwak hen̄ hen̄ beleŋ hoyanđe hubu wor po. Ningeb goke Al Kurun̄yen asaňde gahade katij̄ hi:

"Al kura Al Kurun̄ niŋ dufaymiň tareŋ irke Al Kurun̄ beleŋ al huwak yen̄ kinyen̄ al gobe Al Kurun̄ya hugiňen̄ hiriryeň," yitiŋ hi. *Habakuk 2:4*

* ^{1:14:} Grik marbe megen niň alyen saba karkwuňa yawartıň mar yen̄ nурde yunen̄ hanjen̄. Munan̄ al miň hoyanđe gwahade yawartıň mar moŋ yen̄ nurd yunen̄ hanjen̄.

*Al Kurun̄be alyen mata buluŋ goke biŋ ar
yen hiyen*

¹⁸ Goyenpoga megen nin alya bereyabe Al Kurun̄ palap irtek mata ma teŋ mata buluŋ po teŋ han̄. Go mar gobe mata buluŋ teŋbe Al Kurun̄yen mere fudinde goyen pel irde hanjen. Goke teŋbe Al Kurun̄ sanin̄mij kuruŋ wor po gore beararmiŋ yikala yirde hiyen. ¹⁹ Al Kurun̄be al gwahade yen al beleŋ keneŋ bebak tinayin yenbe kawan po yikala yirtiŋ geb, al beleŋ Al Kurun̄be gwahade yen keŋkela nurd untek po hanjen. ²⁰ Al Kurun̄yen mataya tareŋmij hubu ma hetek goya gobe al diliŋde epte ma yenen bebak titiek. Goyenpoga det Al Kurun̄ beleŋ yirtiŋ goyen yenenbe mataminyā tareŋmijā gobe gwahade yen bebak titiek. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma, “Nebe Al Kurun̄ ma nурde uneŋ hime,” yiyyen.

²¹ Al beleŋ Al Kurun̄be al gwahade yen nурde hinhan gega, yenbe Al Kurun̄ yen dejem turuŋ yan ma irde, iŋin nurd uneŋ mata ma teŋ hinhan. Dufaymij gote igineŋbe hubu wor po. Dufaymij gokuwamnij wor po geb, kidoma bana han̄ yara Al Kurun̄yen mere fudinde goyen epte ma bebak titiek hinhan. ²² Mel gobe dufay wukkekniniŋ yan yen hinhan gega, kukuwa po hen̄ hinhan. ²³ Irdeb Al Kurun̄ gwahader hitiŋ goyen dejem turuŋ yan irtiŋbe harhok unen al yingen haninde det toneŋ yirtiŋ kame hubu hetek goyen Al Kurun̄niŋ yen turuŋ yirde hinhan. Det toneŋ yirde hinhan gobe al, nu, dapŋa, irde det megen gargar kuŋ hitiŋ gote toneŋ yirde dolon yirde hinhan.

²⁴ Niŋgeb Al Kurun̄ beleŋ matamiŋ goke yenen unan tikeb dufaymij buluŋ go po gama irde mata buluŋ kuruŋ po teŋ hinhan. Gwaha yirkeb megen niŋ mata buluŋ titiek dufaymij go po gama irde leplep mata teŋ yingen goyen buluŋ wor po yirde hinhan. ²⁵ Mel gobe Al Kurun̄yen mere fudinde goyen gama irtiŋbe usi mere gama irde hinhan. Irde Al Kurun̄, det kuruŋ gayen yiryin al goyen dolon irde yen ge meten titiŋbe yen beleŋ yiryin det goyen yade dolon yirde goke meten teŋ hinhan. Goyenbe huginen turuŋ irtek albe Al Kurun̄, yen uŋkuren po. Fudinde wor po.

²⁶ Be, mel gobe mata gwahade teŋ hinhan geb, gogo Al Kurun̄ beleŋ yubul tike mata memyak teŋ ten dufay beleŋ po haga yuryin. Gwaha yirkeb berebe uŋ yagoya uliŋ gabu ird ird belen̄ wor po goyen tubul tenbe bere yingen uliŋ sikken̄ gabu yirde hinhan. ²⁷ Gwahade goyen po, al dirin̄ wor berem yagoya uliŋ gabu ird ird belen̄ fudinde goyen tubul tenbe al yingen uliŋ sikken̄ gabu ird ird niŋ po pultik yen hinhan. Al yingen uliŋ mata buluŋ mormok memyak wor po goyen teŋ hen̄be

gote muruŋgem buluŋ wor po gobe bikken tamijyen hinhan.

²⁸ Goyenbe go po moŋ. Albe Al Kurun̄ nurd unen uneŋ niŋ iŋin ma nурde hinhan geb, yen beleŋ yubul tike yingen̄de dufay buluŋ go po gama irde mata buluŋ Al Kurun̄ beleŋ bisam irtin̄ goyen teŋ hinhan. ²⁹ Be, gwaha teŋ hike bindebe mata huwak monya mata buluŋya det ugūn po yad yad niŋ po dufay hen̄ hen̄ matayabe dufay buluŋya kurayen kurayen gore po makin̄ hitiŋ hinhan. Irde kadom iŋin mat hike yeneŋbe danin̄ neŋ gwahade moŋ yen nurd nurd mata, al gasa yirke kamde kamde mata, fulenja mata, al usi yird yird mata, al buluŋ yird yird mataya al yiya yird yird matayabe kurun̄ wor po. ³⁰ Go mar gobe mere buluŋ mat teŋ teŋ mata, Al Kurun̄ niŋ iŋin ma nurd unen uneŋ mata, parpar mata, neŋ nurhet nurhet matayabe, yingen̄ ge turuŋ turuŋ teŋ ten mataya teŋ hinhan. Irde mata buluŋ tinen̄ yingen̄ forok yirde hinhan. Irdeb milin̄ya nanin̄yat mere ma nурde hinhan. ³¹ Go mar gobe dufay iŋin̄ miŋmoŋ, irde mere kura teŋ go ma gama ird ird mata, al hoyan̄ niŋ amaneŋ ma nurd nurd matayabe, al hoyan̄ bunin̄yen nurd yunen yunen matabe hubu wor po. ³² Mata go teŋ han̄ marbe Al Kurun̄ beleŋ gasa yirke kamnijen̄ yen Al Kurun̄yen saba sanin̄ huwak wor po goyenter yitin̄ gobe nурde hanjen gega, mata buluŋ go teŋ teŋ niŋ bada ma hen̄ hanjen. Goyenbe go po moŋ. Mel gobe al kura diliŋde mata goyen teŋ hike yenerje, “Mata iŋin̄ tahan̄,” yinen̄ turuŋ yirde hanjen.

2

*Mata buluŋ marbe Al Kurun̄ beleŋ
merem yan yiryeŋ*

¹ Niŋgeb deŋ megen niŋ marbe mata buluŋniŋ ga moŋ yen kadtinde mata kura yenen goke tagal yunen han̄ gobe iŋin ma teŋ han̄. Kadinde mata goke yen han̄ gobe dindiken̄ wor mata buluŋ gwahade po teŋ han̄ geb, meretin̄ goreb dindiken̄ goyen po merem yan dirde hi. ² Al Kurun̄ beleŋ mata gwahade teŋ han̄ mar goyen merem yan yiryeŋ gobe mali mali ma yiryeŋ, mata buluŋmij goyen keŋkela bebak yirdeb merem yan yiryeŋ yen nурde hite. ³ Niŋgeb den megen niŋ mar beleŋ al kura mata buluŋ tikeb goke tagalde hanjen gega, deŋ wor mata buluŋ goyen teŋ hanjen kenem Al Kurun̄ beleŋ matatin̄ goke merem yan ma dirlen̄ yen nурde han̄? ⁴ Irde Al Kurun̄ beleŋ iŋin̄ iŋin̄ dirke mata buluŋtın̄ yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ bitin̄ mulgaŋ hamin̄ goyen bebak ma teŋ han̄? Niŋgeb yen beleŋ iŋin̄ iŋin̄ dirde mata buluŋtın̄ goke aran̄en ma merem yan dirdeb bitin̄ mulgaŋ hewon̄ yen

doyan hej hej ge pinej ma hej hiyen goyen det dirnej yen nurde hanj?

⁵ Goyenpoga denjbe tonantin tarej wor po, irde mata bulunjı yubul tej Al Kuruj niŋ bitiŋ mulgaŋ hetek dufay ma hej hanj geb, mata buluŋ tej tebaŋ tej hikeb mata bulunjı kuruj wor po hej hi. Gwaha tej hike kuj kuj nalu funaŋ forok yekeb Al Kuruj belej mata bulunjı kuruj goke bearar tej goke merem yan wor po diryen. Yen belej merem yan diryen gobe huwak mat diryen geb, al kura belej goke daniŋ gwaha taha intek moŋ. ⁶ Al Kurunje megen niŋ alya bereya kurun gayen matamiŋ dahade tej hitiŋ gobe murunjem wor gwahade po yunyen. ⁷ Al kura hugiŋen mata igin po tej henja Al Kuruj denjem turunj yan irde palap irde yenja hugiŋen hiwoŋ yenje gwahade hej hej belej niŋ nanjkeneŋ hanj marbe Al Kuruj belej yinjeŋenja hugiŋen hej hej mata goyen yunyen. ⁸ Gega al kura yinjeŋ ge po nurde hanj marya Al Kurunyen mere fudinde pel irde mata buluŋ po gama irde hanj maryabe Al Kurunyen bearar bana po hej gote murunjem buluŋ wor po tenayin. ⁹ Ningeb al kura Al Kuruj diliŋde mata buluŋ tej hanj marbe tumňan kanduk kuruj bana hej biŋ misiŋ wor po nurde hinayin. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹⁰ Munaj al kura Al Kuruj diliŋde mata igin tej hanj marbe tumňan Al Kuruj belej denjem turunj yan yirde, turun yirde, bin yisikamke igin po hinayin. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Al Kurunje al miŋ kura po igin yirde al miŋ hoyanje buluŋ yirde ma tej hiyen geb, gogo al tumňan hitte gwahade po forok iryen.

¹² Be, Yuda mar moŋ al miŋ hoyan Moseyen saba ma nurdeya ga mata buluŋ tej hanj marbe Al Kuruj belej gwamuŋ yuryen gega, Moseyen saba go hende ma huwarde gwamuŋ yuryen. Munaj Yuda mar, Moseyen saba nurdeya ga mata buluŋ tej hanj marbe Moseyen saba go hende huwarde merem yan yiryen. ¹³ Gobe Moseyen saba duliŋ nurde hanj marbe Al Kuruj diliŋde huwak moŋ, munaj saba goyen nurde gama irde hanj marbe al huwak yen yinyen geb, gago dinenj hime. ¹⁴ Be, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ Moseyen saba go ma nurde hanj mar kurabe ma nurde henja saba goyen gama irde hanjen. Al gwahade gobe yinjeŋ Moseyen saba goyen nuriŋt yara geb, Moseyen sabare mata gwaha gwaha tej hinayin yitij goyen biŋde po pul yeke gama irde hanjen. ¹⁵ Go tej hanj gobe mel gore ma nurde hikeya biŋ bana Moseyen saba goyen kirtiŋ yara

hanj goyen dikala dirde hanj. Irde mata buluŋ niŋbe biŋde mat buluŋ yen nurde hanj, munaj mata igin niŋbe igin yen nurde hanj. ¹⁶ Be, Al Kuruj belej al merem yan yird yird gobe nalu funaŋde forok yiyyen. Go naturebe Al Kuruj belej Yesu Kristu inke alyen dufay buluŋ banare hitiŋ goyen kawan yirde goke merem yan yiryen. Yesu niŋ yitiŋ mere igin ne belej tagalde himyen gore mere gayen kawan po dikala dirde hi.

Yuda marya Moseyen sabaya

¹⁷ Be, deŋ hanj bana goyen al kura belej, “Neŋbe Yuda mar. Irde Al Kuruj belej saba Mose unyin goyen keŋkela gama irde hityen geb, nen po gab Al Kurunjya awalikde hite,” yen yinjeŋ ge turur turunj tej hanjen. ¹⁸ Go mar goreb, “Neŋbe Al Kurunyen dufay kenen bebak ten hityen. Irde Moseyen saba gama irde igin mat po mata tej hityen geb, damiŋbe igin munaj damiŋbe buluŋ goyen keŋkela bebak tej hityen,” yen hanjen. ¹⁹ Irdeb, “Neŋbe al kura diliŋ titmiŋ yara Al Kuruj nurde uneŋ uneŋ belej ma kenen hanj mar goyen belej yikala yirde hityen. Irde mata buluŋ gote kidoma bana hanj mar gote hulsi yarək henje Al Kurunyen mere keŋkela bebak yirde hityen,” yen hanjen. ²⁰ Irde Moseyen saba bana mere fudinde gobe nurd pasi hitiŋ yen nurdeb, “Al dufaymın kukuwamıŋ marte mata sope irde, al kura diriŋ kalak yara Al Kurunyen mata keŋkela ma bebak tej hanj mar goyen saba fudinde yirde hityen,” yen hanjen.

²¹ Goyenpoga den gwahade nurde al hoyan saba yirde hanj marbe dahade niŋgeb dindikenbe sabatiŋ goyen gama ma yirde hanj? Al hoyanbe kawe ma tej hinayin yineŋ hanj gega, dindikenbe daniŋ kawe tej hanj? ²² Deŋ belej al hoyanbe, “Al berem yanbe bere hoyanya duwan tej tej mata ma tej hinayin,” yineŋ hanj gega, denjbe go mata goyen tej hanj. Irde det toneŋ yirtiŋ goyen dolon yird yird matamiŋ goke buluŋ wor po nurd yunen hanj gega, daniŋ geb det toneŋ dolon yird yird gasunđe kuj detmiŋ kawe tej hanj? ²³ Deŋbe Moseyen saba nurde hanj go mun goke turun turun tej hanj gega, sabamiŋ goyen pel irde mata buluŋ tej hanj goreb Al Kurunyen denjem buluŋ irde hanj. ²⁴ Deŋ Yuda marte mata gokeb Al Kurunyen asanje gahade katıŋ hi: “Deŋ gore mata buluŋ tikeb al miŋ hoyan Yuda mar moŋ belej denenjbe Al Kuruj nanyan irde hanj,” yitij.

²⁵ Be, deŋ belej Moseyen saba keŋkela gama irde hanj kenem guba yen yen mata gobe miŋ miŋyan hiyyen. Goyenpoga sabamiŋ go walde hanj kenem guba yitij hanj gobe miŋ miŋmoŋ hej al miŋ hoyan

Yuda mar moj yara henayin. ²⁶ Gega al min hoyan Yuda mar moj gore Moseyen saba kenkela gama irde hinayin kenem mel gobe guba ma yitiñ gega, Al Kurun diliñdebe guba yitiñ yara henayin. ²⁷ Ningeb al min hoyan Yuda mar moj guba ma yitiñ goreb Moseyen saba kenkela gama irde hinayin gobe go mar goreb den Yuda mar Moseyen saba kenkela nuriñ irde guba yitiñ gega saba pel irde han mar goyen kame Al Kurun diliñde huwarde merem yan dirnayin.

²⁸ Fudinde, al kura Yuda marte mata gama irdeb ulinde po Yuda mar al hiyyen, goyenpoga Al Kurun diliñdebe Yuda mar al fudinde ma hiyyen. Ulinde po guba yiyyenbe epte ma Yuda mar al fudinde hiyyen. ²⁹ Ningeb al kura binde mat wor po Al Kurun nud uneñ hanj mar go po gab Yuda mar fudinde wor po. Irde Al Kurun diliñde guba yen yen mata fudindebe duljin Moseyen saba hende hendem po gama irde sisihik walde hinayin gogo moj. Guba yen yen mata fudindebe Holi Spirit belen al binde dufayya mataya gergen yiryeñ gogo. Al gwahade gobe al megen niñ beleñ ma turun yirnayin. Al Kurun beleñ po gab turun yirde hiyen.

3

Al Kurunyen mata huwak

¹ Be, Yuda marbe gwahade geb Yuda mar al heñ heñ gote igineñbe dahade? Irde guba yen Yuda mar henayin gote igineñ iginbe dahade go goyen tenayin? ² Fudinde, Yuda mar hittebe det igin budam hanj. Goyenbe det igin budam hanj bana goyen det kurun wor pobe Al Kurun beleñ Yuda mar goyen basija yirdeb meremiyun yunyin gogo.

³ Goyenpoga Yuda mar kurabe Al Kurun beleñ meremiyun yunyin goyen binde mat fudinde yen ma nurdeb gama ma iramij. Gwahade ningeb mel gote matamij goke Al Kurun beleñ igin ma nurdeb bikkenj mel goke binja tiyyin goyen walyen? ⁴ Epte moj wor po. Megen niñ marbe gwaha gwaha titek yen binja ten hanjen goyen ma gama irde usi po ten hanjen gega, Al Kurunje mere tenje goyen po gama irde hiyen. Ningeb goke tenje Al Kurunyen asanje gahade katin hi:

“Doyan Al Kurun, ge beleñ merere huwarde mere tikeb mata huwakge kawan hiyyen,

irde al kura beleñ usi tiya gintek ma hayin,” yitiñ. *Tikij 51:4*

⁵ Goyenbe megen niñ marte matare gaha yewen geb, mere gabe igin ma bulun goyen dufay henan ko. Mere gobe gahade: Al Kurunje al huwak wor po goyen nende mata bulun beleñ kawan wor po irde hi

kenem goke daha yetek? “Daninj mata buluninjin goke Al Kurun beleñ bearar tenje gote murungem bulun dunen hi? Gobe igin ma tiyal!” yetek? ⁶ Moj, epte ma gwaha yetek! Munaj mere goyen fudinde manhan megen niñ marte mata bulun gote murungembe epte ma yunwoj. ⁷ Gega al kura beleñ dufaymiñ soñ hekeb, “Ne beleñ usi mata timekeb gore Al Kurunje mata fudinde po ten hi goyen kawan iryen. Irkeb denem turunyan yan hiyyen. Goyenbe dahade geb Al Kurun beleñ mata bulun al ninen merem yan niryen? Epte moj!” yiyyen. ⁸ Mere gobe kukuwanjenj wor po. Mere gobe, “Kame mata igin forok yen yen ge ten mata bulun ten hitek,” yen hanjen go goya turunje. Goyenbe al kura beleñ neñ gayen mere bulun mat dird dird niñ tenje neñ ge yen, “Mel gore al saba gwahade yirde hanj,” dinen hanj. Ningeb go mar gobe Al Kurun beleñ mere ten hanj gote murungem bulun wor po yuntek mata goyen gogo ten hanj.

Megen niñ marbe tumjanj mata bulun miyanj

⁹ Be, gwahade ningeb neñ Yuda marbe al min hoyan Yuda mar moj gote folek? Moj. Ne beleñ mehenje Yuda mar ma al min hoyan wet kura goyen tumjanj mata bulun bana hanj dinhem gogo. ¹⁰ Be, mere gokeb Al Kurunyen asanje gahade katin hi: “Al Kurun diliñde al huwakbe hubu wor po.

Al kura huwak ma po hi.

¹¹ Al kura Al Kurunyen mere bebak ma po ten hi. Hubu wor po.

Al unkuren muñ kura Al Kurun niñ ma nañkenen hi.

¹² Al tumjanj son heñ mata bulunjed kattin geb,

Al Kurunyen meteñ epte ma titek hanj.

Al unkuren muñ kura mata igin titek ma hi. Hubu wor po.” *Tikij 14:1-3; 53:1-3; Eklisiasit 7:20*

¹³ “Al hapekbe al mete titek gasun yara geb, meremiyun gore al hoyan bulun yirde hi.

Irde melak beleñbe usi mere po ten hi.”

Tikij 5:9

“Irde dinonjdebe kunere duwi beleñ al yisike kamde hanjen det goyen hanj.”

Tikij 140:3

¹⁴ “Mohondede al karan yurde al bin misinj kattek mere beleñ po makin hi.” *Tikij 10:7*

¹⁵ “Kahanjeñ hugiñen al gasa yirke kamde kamde niñ po aranjen kuj hanj.

¹⁶ Yenj beleñ naña damde kunayin kurun gobe hugiñen al bulun yirde, kanduk kurun wor po yuneñ hanj.

17 Yenþe al birj kamke igin hej hej beleþeþe
go ma nurde han." *Aisaia 59:7-8*

18 "Go mar gobe Al Kurun niþ kafura ma
hej han," yitiñ hi. *Tikiñ 36:1*

19 Be, nenþe Moseyen saba bana mere
yitiñ kurun gobe saba gote yufuk bana
han mar goke yitiñ yen nurde hite.
Gogab megen niþ al kura belej mata
buluñmij goke epte ma, "Nebe al huwak,"
yiyen, irde megen niþ mar tumjañ Al
Kurun diliñde uliñde merem yan henayin.
20 Niñgeb al kura Moseyen saba tumjañ
gama irtek miñmoj geb, al tumjañ epte
ma Al Kurun diliñde al huwak henayin.
Gwahade yarabe Moseyen saba goreb
mata buluñmij kawan dikala dirke yeneñ
bebek teþ hityen.

Al Kurun diliñde huwak hej hej belej

21 Niñgeb Al Kurun diliñde al huwak hen
hej belej hoyan dikala dirtin hi. Gobe
Moseyen saba moj. Belej goke bikken
Mose belej sabamijde tagalyin, irde Al
Kurunyen mere basañ mar porofet wor
goke tagalamiñ. 22 Niñgeb al kura Yesu
Kristu niþ dufaymij tarej irnayin marbe
tumjañ Al Kurun belej al huwak yinyen.
Yesu niþ dufaymij sanjñ irtin mar bana
kurabe huwak, munaj kurabe huwak moj
ma yinyen. Tumjañ tunjande ala al huwak
yinyen. 23 Fudinde, al tumjañ Al Kurun
diliñde mata buluñ titin ala geb, Al Kurunyen
tarej turuñ yan bana epte ma
hitek han. 24 Gega Al Kurun belej bunijeñ
yirde igin igin yirde hiyen geb, Yesu Kristu
belej yumulgan ten teþ belej kirtin goyen
gama irde hinayin marbe al huwak yen
yinyen. Goyenbe gwahade hej hej gobe
murunjem moj, dulin gwahade hinayin.
25 Al Kurunþe al kura Yesu Kristu belej
yen ge teþ darim wok irde kamiyin goke
dufaymij tarej irkeb mata buluñmij halde
yuneñ yen Yesu goyen teþ kerke katyin.
Irde alyen mata buluñ niþ teþ daprañ gasa
yirde Al Kurun galak irtin yara hiriñ. Al Kurun
belej go tiyyin goke matamij huwak
goyen Urmin uliñde kawan forok iryin.
Kawan forok iryin gobe Al Kurun belej
bikken al mata buluñ teþ hinhan goyen
goke ma nurde aranjeñ bearar ma teþ gote
murunjem ma yuneñ hinhinde mat gogo
matamij huwak goyen kawan forok iryin.
26 Al Kurun belej Yesu uliñde mata buluñmij
gote murunjem unyin gobe Al Kurunþe
al huwak goyen kawan dikala dird
dird niñbe gogo tiyyin. Gwahade tiyyin al
gobe al huwak wor po. Irde al kura Yesu
niþ dufaymij sanjñ irnayin marbe tumjañ
al huwak yen yinyen goyen kawan dikala
direñ yenþe gogo tiyyin.

27 Niñgeb nej albe da mataniniñ goke
turuñ turuñ teþ hitek? Irde belej damij

go goyen gama irde al huwak hetek? Mo
seyen saba gama irde Al Kurun diliñde
al huwak hetek? Epte mon! Yesu niþ
dufaymij tarej irtike gab Al Kurun belej
al huwak yen dinyen. 28 Fudinde, albe
epte ma Moseyen saba gama irde Al Kurun
diliñde al huwak henayin yen nurde hite.
Yesu niþ dufaymij tarej irde gab al huwak
henayin yen nurde hite. 29 Be, Al Kurun
gayen Yuda marte Al Kurun po? Yenþe al
miñ hoyan Yuda mar moj gote Al Kurun
moj? Moj geb! Yenþe al miñ hoyan
gote Al Kurun manaj geb. 30 Ga yihim
gabe Al Kurunþe uñküren po geb, gago
yihim. Niñgeb Yuda mar guba yen hanjen
goya al miñ hoyan guba ma yen hanjen
goya goyen Yesu niþ dufaymij sanjñ
irnayinþe tumjañ Al Kurun diliñde huwak
yen yinyen. 31 Be, gwahade niñgeb nejþe
Yesu niþ dufaymij tarej irde hityen geb,
Moseyen sababe pel irde mali mali mata
titiek? Mon, epte ma gwahade titiek. Nenþe
Yesu niþ dufaymij tarej irde hitekþe Mo
seyen saba gote miñ kurun goyen tumjañ
gama irde pasi hetek.

4

Abrahambe al huwak

1 Be, Abrahambe nej Yuda marte
asiniñ. Niñgeb Abrahambe daha tiyyin
goyen goke nurtrek. Gogab Yesu Kristu
niþ dufaymij sanjñ ird ird mata goyen bebek
titiek. 2 Be, Abrahambe mata igin teþ
hinhan gore Al Kurun diliñde al huwak
iryin manhan matamij goke yinþen ge
turuñ turuñ tiwoñ. Gega matamij goke
kura Al Kurun diliñde turuñ turuñ titiek
moj hinhan. 3 Niñgeb goke Al Kurunyen
asandje dahade katin hi? Merebe gahade:
"Abraham go Al Kurun belej mere iryin
goyen fudinde yen nurdeb dufaymij tarej
iryin. Irkeb Al Kurun belej go kenenþe al
huwak yen nur unyin," yitiñ hi.

4 Be, al kura meteñ tikeb meteñ gote
miñ al gore murunjem unyin. Niñgeb
murunjem gobe meteñ tiyyen gote damum
geb, dulin una ma yetek. 5 Goyenpoga
Al Kurunþe al kura mata igin tiyyen goke
al huwak ma inyen. Gwahade yarabe al
kura Al Kurun belej mata buluñ mar goyen
igin al huwak yiryeñ yen nurde yen ge
dufaymij tarej irkeb goke Al Kurun belej
al go al huwak yen nur unyin. 6 Niñgeb
Israel marte doyaj al kurun Dewit manaj
al kura Al Kurun belej al gote meteñ da
hade tiya goke ma nurdeb al huwak inyen
al gobe Al Kurun belej guram irde sanjñ
irtin al wor po yen nurdeb gaha yiriñ:

7 "Al kura Al Kurun belej mata buluñmij
halde uneñþe mata buluñ miñmoj

inyen al gobe amaner wor po nurde hiyen.

⁸ Irde al kura Doyan Al Kurun beleñ mata buluñmiñ goke ma nuryen al gobe amaner wor po nurde hiyen,” yitiñ hi. *Tikiñ 32:1-2*

⁹ Be, Al Kurun beleñ gwaha mat guram yirde tareñ yirtek marbe Yuda mar guba yen hanjen goyen po guram yiryen? Ma, al miñ hoyan Yuda mar moj guba ma yen hanjen goyen mananç guram yiryen? Tumjanç guram yiryen geb. Be, Abraham niñ nurnanç. Nenje, “Abraham beleñ Al Kurun niñ dufaymin tareñ irke Al Kurun beleñ al huwak inyin,” yihit. ¹⁰ Gega Abrahambe daha naña Al Kurun diliñde al huwak hiriñ? Guba yirinç kamere ma guba ma yirinç? Yen al huwak hiriñ gobe guba ma yirinç al huwak hiriñ. ¹¹ Irdeb kame gab guba yirinç. Guba yirinç gobe yen beleñ guba ma yençya Al Kurun niñ dufaymin sanjin yiryen goke teñ Al Kurun beleñ al huwak inyin gobe fudinde yen bebak teñ teñ niñ gogo guba yirinç. Ningeb yenbe al kura guba ma yitin gega, Al Kurun niñ dufaymin tareñ irde hanç mar kurun gote naniñ hitin hi. Gobe go mar goyen Al Kurun diliñde al huwak yen nurd yunen yenbe gogo Al Kurun beleñ Abraham goyen gwaha yiryen. ¹² Irde Abrahambe al guba yen hanjen marte naniñ mananç. Goyenbe tumjanç moj. Guba yitin mar bana gon al kura Abraham beleñ guba ma yençya Al Kurun niñ dufaymin tareñ yiryen mata goyen gama irde hanç mar gote naniñ hitin hi.

Al Kurun be ñija tiyyin goyen gama yiryen

¹³ Be, Abrahamya fonjermin yagoyabe kame megen kurun gayen teñ gote miñ mar henayin yen Al Kurun beleñ Abraham diliñde ñija tiyyin gobe Abraham gore Moseyen saba gama irde hike gogo ñija tiyyin? Moj. Gwaha titjenbe Al Kurun niñ dufaymin sanjin irke gab al huwak inenbe gogo ñija tiyyin. ¹⁴ Ningeb Al Kurun beleñ ñija tiyyin goyen Moseyen saba gama irde ga tetek manhan Al Kurun niñ dufay tareñ ird ird gobe miñ miñmoj hewon. Irde Al Kurun beleñ Abraham hitte ñija tiyyin goyen wor miñ miñmoj hewon. Goyenpoga gwahade moj. ¹⁵ Moseyen sababe hi gega, al beleñ goyen ma gama irde hikeb goreb Al Kurunyen bearar bana yukuñ hiyen. Goyenbe Moseyen saba goyen miñmoj manhan al beleñ mata kura tike mata buluñbe gogo taha ma inen hiwoñ.

¹⁶ Ningeb albe Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irke gab Al Kurun beleñ bikkerj detmiñ yunen yen ñija tiyyin goyen yunyen. Gogab Al Kurun beleñ bunijen yirde igin

igin yirde detmiñ dulin yunen yen biña tiyyin goyen Abrahamyen asem weñ dufaymin yen ge sanjin irnayin mar goyen tumjanç fudinde wor po tenayin. Al kura Yuda mar Moseyen saba bana hanç gore Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irtin kenem yenbe Abrahamyen dirneñ weñ geb, Al Kurun beleñ yen ge biña tiyyin goyen tenayin. Irde al kura al miñ hoyan Moseyen saba bana ma hanç gore Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irtin kenem yen wor Abrahamyen dirneñ weñ geb, yen wor tenayin.

¹⁷ Ningeb gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katin hi: “Ne beleñ al miñ kurayen kurayen kame forok yenayin kuruj gote asem girhem,” yitiñ. Ningeb Abraham gobe Al Kurun diliñde adonininç. Abraham gobe Al Kurun beleñ al kamtiñ wor igin yisanç hiyyen, irde det miñmoj wor pore mat det forok yiryen yen dufaymin yen ge sanjin yiryen. ¹⁸ Abrahambe gwaha mat kura dirinç minyan hewen yen ma nurde hin-hinya goyenter Al Kurun beleñ biña tença, “Asige yagobe budam wor po henayin,” inyin goyen fudinde yen nurde dirinç niñ doyan heñ hin-hinya. Ningeb Al Kurun beleñ inyin gwahade po, al miñ kurayen kurayen kuruj gote asem hiriñ. ¹⁹ Be, yen hitte dirinç forok ma yekeyabe damam 100 heñ alik bulun po heñ gwaha mat kura dirinç forok irtek ma hiriñ. Irde berem Sara wor gwahade po dirinç yad yad nalumbe fole wor po tiyyin. Gega Abrahambe Al Kurun beleñ dirinç ma nunen hi yen dufaymin tareñ ird ird gogen yul ma yiriñ. ²⁰⁻²¹ Yenbe Al Kurun beleñ yen ge biña tiyyin goke hekkjen nurde dufay budam ma yiriñ. Irdeb Al Kurun beleñ biña tiyyin kuruj goyen igin forok irde nunyen yen nurde hin-hinya geb, yen ge dufaymin tareñ irde hin-hinya gore sanjin irkeb Al Kurun denem turşun yan irde hin-hinya. ²² Ningeb Al Kurun beleñ dufaymin tareñ goyen keneñbe, “Yenbe al huwak,” yiriñ. ²³ Goyenbe Al Kurun beleñ asanđinde mere bilmín “Yenbe al huwak,” yiriñ gobe Abraham yen ge po ma yiriñ. ²⁴ Mere gobe neñ gayen gake mananç yiriñ. Nenbe Doyan Al Kurunniñ Yesu kamyiñde mat isanç hiriñ al Al Kurun goke dufayminin tareñ irde hite geb, al huwak yen nurd dunyeñ. ²⁵ Yesube nende mata bulun niñ teñ kamyiñ. Irkeb Al Kurun beleñ neñ gayen diliñde al huwak dire yen Yesu go kamyiñde mat isanç heke huwaryin.

5

Al huwak heñ niñ hoy diriyin

¹ Be, gwahade ningeb Yesu niñ dufayminin sanjin irkeb Al Kurun beleñ al huwak dinyin. Ningeb neñbe Doyan Al

Kurunjinini Yesu Kristu hitte mat Al Kurunya awalikde hite. ² Neñ beleñ Yesu niñ dufayninin tareñ irtekeb Yesu Kristu gore Al Kurun beleñ buniñen dirde igin igin dird dird bana hurkuñ hurkuñ beleñ kerd dunyin. Irkeb neñbe go bana hite gago. Irde kame Al Kurunyen tareñ turñun yan bana hitek yen nurde goke doyan heñ hite geb, aman heñ hityen. ³ Irde kanduk kurayen kurayen yeneñ hite gega, aman heñ hityen. Gobe kanduk gore sanij dirkeb kanduk hoyan kura wayyen gega, yul ma igin hitek, ⁴ irde kanduk yeneñ yul ma yetekbe mata bulun titek dufay goyen igin fole irde hitek, irde mata bulun titek dufay goyen igin fole irde hitekbe kame Al Kurun beleñ goke igin igin diryen yen goke doyan heñ hitek geb, gogo kanduk kurayen kurayen yeneñ hityen gega, aman heñ hityen. ⁵ Be, Holi Spirit Al Kurun beleñ dunyin gore Al Kurun beleñ neñ gayen bubulkunjne wor po yen nurde dunen hiyen goyen fe wogortin yara irde dunyin. Ningeb Al Kurun beleñ igin igin diryen yen goke doyan heñ heñ gobe miñ miñmoj yen ma nurde hite.

⁶ Fudinde, neñbe mata bulun bana po heñ gwaha mat kura nindiken sope irtek miñmoj wor po hitekeyabe Al Kurun beleñ nalu goyenter gwaha tiyen yirinyab Yesu Kristu beleñ Al Kurun ma nurd unen mata bulun ten hañ mar niñ teñ kamyin. ⁷ Fudinde, al kura al huwak kura goke teñ igin kamen yen yenbe meteñen wor po. Al igin kura goke teñ igin kamtek yen hañ mar wor budam mon, yunkureñen po hañ. ⁸ Goyenpoga Yesu Kristube neñ gayen mata bulun bana po hitekeya neñ ge teñ kamyin. Al Kurunbe neñ gayen bubulkunjne wor po yen nurde dunen hiyen goyen gwaha matbe dikala dirtinyen hi.

⁹ Ningeb neñbe Yesu Kristu beleñ darim wok irde kamyin go hende al huwak hitin geb, kame Al Kurunyen bearar bana mat neñ gayen fudinde wor po dade siña diryen. ¹⁰ Bikk'en neñ gayenbe Al Kurunyen asogo hinhet gega, Urmij teñ kerke kateñ kamyinide matbe Al Kurunya awalik hitirin. Gega Urmijbe bida ma heñ huwaryin geb, Al Kurun beleñ kame daha diryen? Dumulgañ po tiyyen geb! ¹¹ Goyenbe go po mon. Neñbe Doyañ Al Kurunjinini Yesu Kristu beleñ Al Kurunya awalik dirtin hite geb, goke gayenterbe Al Kurunya heñ amajeñ nurde hite.

Adanya Yesu Kristuya

¹² Be, gwahade goyen po al unkuren Adam beleñ mata bulun tikeb mata bulun

megen gar forok yirin. Irkeb mata bulun gote murungembe kamde kamde mata forok yirin. Irkeb gor mat al tumjan mata bulun teñ hinhan geb, tumjan kamde kamde bana po hinhan. ¹³ Be, Moseyen saba ma forok yirinya wor mata bulunbe hinhan. Gega goyenterbe mata bulun teñ hinhan gobe mata bulun yen ma nurde hinhan. ¹⁴ Goyenpoga Adamyen nature mat wanj Moseyen nature hinhan mar wor tumjan kamaminj. Al kura Adam beleñ Al Kurunyen mere pel irde mata bulun tiyyin gwahade ma tiyamiñ mar wor tumjan kamde kamde mata gote yufuk bana hinhan.

Ningeb Adambe matamiñ gote igineñ bulun goyen alya bereya megen han kurun gayen hitte forok iryin al. Gega al kura kame forok yirin al gobe matamiñ gote igineñ igin goyen alya bereya kurun gayen hitte forok iryin. Ningeb Adambe mata bulun forok iryin al, munaj kame wayyin al gobe mata igin forok iryin al. ¹⁵ Gega Al Kurunyen buniñen dufay goya Adamyen mata bulunyabe tunjande mon, hoyan hoyan. Fudinde, al unkuren Adam gote mata bulunde mat al budam kamde hinhan. Goyenpoga Al Kurun beleñ al buniñen yirde igin igin yirde yirde gobe kurun wor po, mata bulun gote fohek wor po. Irde al unkuren Yesu Kristu gore al buniñen yirde igin igin yirde kamyin go wor kurun wor po. Yen kamyin gobe Al Kurun beleñ detmiñ damum mon dulin al yunyin go goyen. ¹⁶ Be, det yunen yen Al Kurun beleñ damum mon dulin al yuntin gobe al unkuren Adam beleñ mata bulun tike gote murungem titin gwahade yara mon. Gobe gahade: al unkuren beleñ mata bulun tikeb gor mat al merem yan yirde murungem yunen yunen mata forok iryin. Goyenpoga al budam mata bulun kurayen kurayen titin mar hitte Al Kurun beleñ detmiñ damum mon dulin yuntek goyen yunkeb goreb Al Kurun dilinde al huwak yiriny. ¹⁷ Be, al unkuren Adam beleñ mata bulun tiyyinde matbe matamin goke teñ albe kamde kamde mata yufuk bana hinhan. Gega al kura Al Kurun beleñ buniñen yirde igin igin yird yird bana heñ al huwak hitin marbe Al Kurunya hugineñ heñ det kurun gayen doyan yirde hinayin. Mata gobe al unkuren Yesu Kristu beleñ forok iryin. Al huwak heñ heñ gobe det kura Al Kurun beleñ damum mon dulin al yunen yirin go goyen. ¹⁸ Ningeb Adamyen mata bulun unkuren* goyen misiñdebe al tumjan mata bulun mar heñ gote murungem tamij

* ^{5:18:} Al Kurun beleñ mata iginja bulunja bebak teñ teñ he igineñ ma nawayin inyin goyen meremin pel irde nirin goke yitiñ. † ^{5:18:} Mata huwak unkuren gobe Al Kurunyen mere gama irde kuruse hende kamyin goke yitiñ.

gega, Yesu Kristuyen mata huwak uñkuren[†] goreb Al Kurunya huginen hen hen goyen al tumnajan hitte forok ird yuntin. ¹⁹ Al uñkuren Adam beleñ Al Kurunyen mere pel iryin go misinde al budam mata bulun mar hitin gega, al uñkuren Yesu Kristu beleñ Al Kurunyen mere gama iryin go hendebe al budam al huwak henayin. ²⁰ Moseyen sababe al tumnajan mata bulunmij kurun wor po goyen yenen bebak tinan yen duntinj. Goyenpoga mata bulunje kurun po henj hi geb, Al Kurun beleñ buninjen yirde igin igin yird yird matabe hubu hen hi? Hubu hitin yarabe kurun henj mata bulun gote tareñ fole irde hi. ²¹ Gogab mata bulun misinde albe kamde kamde mata yufuk bana hitinenbe Doyan Al Kurunjninin Yesu Kristu hitte mat Al Kurun beleñ buninjen dirde igin igin dirde al huwak dirkeb Al Kurunya huginen hitek.

6

Nenjbe Yesu Kristuya kamtirinj

¹ Be, gwahade ninjeb daha yetek? Al Kurun beleñ igin igin dird dird goyen kurun po hiwi yenjbe mata bulun ten ten njn bada ma hetek yiniñ? ² Gwahade moj po! Al kamde detmin tumnajan yubul ten hanjen gwahade goyen po, neñ wor mata bulunje tumnajan yubul titirinj. Ninjeb mata bulun beleñ epte ma doyaj dirde hiyen geb, megen gar epte ma mata bulun ten henja hitek! ³ Nenjbe tumnajan Yesu Kristuya uñkuren henj henj ge baptais titirinj gote minjbe yenja uñkuren henj kamtirinj yara gobe nurde hanj gogo. ⁴ Be, nenjbe gwahade po baptais titirinj goya goyenbe Yesu Kristuya henj kamteke mete dirtinj yara hitinj. Gogab Yesu Kristu goyen Naninj beleñ saninjin turunj yanj wor po gore isanj hirin gwahade goyen po, neñ mananj gwaha dirke Al Kurun diliñde al gergenj henj hitek.

⁵ Be, nenjbe gwaha mat Yesu Kristuya uñkuren henj kamtirinj kenem yen huwaryinj gwahade goyen po, neñ wor fudinde Al Kurun beleñ disanj heke huwartek. ⁶ Ninjeb Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyin goyenter dufaynninj bikkek megen njn goyen mananj kamyin yen nurde hite. Gogab neñ gayen mata bulun beleñ epte ma wor po danarde boj yeke gote yufukde hitek. ⁷ Gobe al kura Yesu Kristuya kuruse hende kamaryum al gobe Al Kurun beleñ mata bulun bana mat ten siña iryin geb, gogo mata bulun yufuk bana ma hi.

⁸ Be, nenjbe Yesu Kristuya tumnajan kamtirinj kenem al gergenj henj yenja hite gayenbe fudinde wor po yenj nurde hite. ⁹ Gobe Yesu Kristube kamtinde mat

huwaryinj geb, sopte ma kamyen yen nurde hite geb, gago dinenj hime. Fudinde, kamde kamde mata beleñ epte ma tanaryen. ¹⁰ Be, Yesu Kristu kamyinj gobe mata bulunjinj pasi ire yenjbe gogo kamyinj. Goyenbe wawun uñkurenjde po kamyinj. Irde Al Kurun denjem turunj yanj ird ird njn hi. ¹¹ Ningeb deñ wor gwahade po kamamij geb, mata bulun yufukde ma hite yen nurdeb Yesu Kristuya henj Al Kurun denjem turunj yanj ird ird njn hinayinj.

¹² Ningeb tubul tike mata bulun beleñ ultinj kame kamke bida hetek goyen tanarde ma hiyen. Gwaha ma tinayinjbe mata bulun titek dufay goyen po gama irde hinayinj geb. ¹³ Ningeb tubul tike ultinj kurhan kura gore mata bulun tenj tenjde njn det ma hiyyen. Gwaha titjenjbe kamtinde mat huwarde al gergen hitinj hanj geb, ultinj goyen Al Kurun beleñ mata huwakde njn det irde meten unyen yenj Al Kurun unnayinj. ¹⁴ Denjbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hanj. Al Kurun beleñ buninjen dirde igin igin dirde hi bana gonj hanj. Ningeb mata bulun beleñ epte ma wor po doyaj dirde hiyenj.

Nenjbe mata huwak tenj tenj mar

¹⁵ Ningeb daha titek? Nenjbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite, irde Al Kurun beleñ buninjen dirde igin igin dirde hi bana gonj hite geb, mata bulun tenj hitek? Moj, epte ma gwaha titek! ¹⁶ Be, denjbe al kurate meten mar duljenj henj yende yufukde hitek yenj nurde gwaha tinayinjbe al gote mere po gama irde meten duljenj tenj tenj mar henayinj goyen go ma nurde hanj? Gwahade goyen po, deñ beleñ mata bulun gama irde hinayinjbe gote yufuk bana henj Al Kurun diliñde al kamtiñ hinayinj. Munaj Al Kurunyen mere nurde gama irde hinayinjbe gote yufukde henj al huwak henayinj. ¹⁷⁻¹⁸ Be, bikkenj denjbe mata bulun yufuk bana po henj gote meten mar hinhan. Goyenpoga gayenterbe Al Kurujyen mere saba dirke nurdeb bitinjde mat fudinde wor po gama irde hanj. Irkeb yenj beleñ mata bulun bana mat dad siña dirde mata huwak yufuk bana dirtinj hanj. Ningeb goke Al Kurun iginj wor po nurd uneñ hite. ¹⁹ Mere tihim gayen dindikenj kenjela bebak titek moj geb, megen njn marte matare mat momon direñ tihim. Be, bikkenj denjbe ultinj kurhan kura mata bulun Al Kurun diliñde tikinj miyanj goke uneñ hinhan. Irde mata kura Al Kurunyen mere ma nurde hanjen marte mata gama irke mata bulunjinjbe kurun wor po henj hinhan. Gwaha tenj henjbe mata bulun kurun gote yufuk bana po hinhan. Gega gayenterbe ultinj goyen tumnajan yumulganj tenj mata huwak njn unnayinj. Irdeb yende yufukde

hej mata huwak teñ hinayin. Irkeb Al Kurun diliñde wukken dinyen.

²⁰ Be, bikken den goyen mata bulun yufuk bana hen gote meter mar hinhanyabe mata huwak gote yufuk bana ma hej mata huwak goke dufay ma hej hinhan. ²¹ Go mata teñ hinhan goke gayenterbe memyak nurde hanj. Goyenpoga gwaha teñ hinhanyabe iginej igin dahade kura yawaramiñ? Hubu wor po. Fudinde, mata teñ hinhan gote murungem funan debe kamde kamde gogo po. ²² Gega gayenterbe Al Kurun beleñ mata bulun bana mat dumulgan tike Al Kurunyen meten mar hitin hanj. Ningeb gor mat Al Kurun diliñde wukkek hetek mata go po teñ tenbe kame gote murungembe Al Kurunya huginej hej hej mata goyen tenayin. ²³ Gwahade goyen po, mata bulun gote murungembe huginej kamde kamde gogo. Munaj Doyan Al Kurunniñ Yesu Kristuya hej hej goke teñ detmin kura Al Kurun beleñ damum moj dulin duntin gobe yenja huginej hej hej gogo.

7

Nejbe Moseyen saba yufuk bana ma hite

¹ Be, kadne yago, denje Moseyen saba nurde hanj geb merene gayen keñkela bebak tinayin yen Moseyen saba go hende mere direñ tihim. Be, albe dilin henja po Moseyen saba gote yufuk bana hinayin gobe nurde hanj gogo. ² Be, goke ire unyat matare mat dikala direñ. Be, Moseyen sabare bere unj yanbe unj goyen dilin hikeyabe unj yufuk bana po hiyen. Gega unj goyen kamkeb Moseyen sabare bere gobe unj goya po hiriryen yitin goyen yufuk bana ma hiyen. ³ Ningeb unj dilin hikeya al hoyan hitte kuyen gobe bere gobe lenfot innayin. Gega unj kamkeb Moseyen sabare unja po hiriryen yitin goyen yufuk bana ma hiyen geb, al hoyan tiyyen goke lenfot ma innayin.

⁴ Ningeb, kadne yago, denje Yesu Kristuya hanj goke tenbe yenja kuruse hende kamamiñ yara hamin hanj geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hanj. Gwahade hitin yarabe kamtiñde mata huwaryin al Yesu gote yufuk bana hanj. Gwahade hanj gobe gote iginej mata igin Al Kurun hitte forok yird uneñ hinin yenje gogo gwahade hanj. ⁵ Hanjkapyä megen niñ dufay po gama irde hinhetiye Moseyen saba gore mata bulunbe gwahade yenj kawan yirde hinhin. Gega mata goyen bebak teñ yubul titjenbe mata bulun goyen ten teñ niñ bininin harde hinhin. Irkeb dufay bulun goyen gama irde mata bulun teñ hiteke gote murungem bulun, Al Kurun diliñde huginej kamde kamde goyen tetek hitiriñ. ⁶ Goyenpoga

gayenter neñbe Yesu Kristuya kamtirin geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hite. Bikkenbe saba gore fere dirtin hinhet gega, gor mat dade siña dirtin. Ningeb Moseyen saba bikkek asanje katin goyen hende huwardeya ma Al Kurun niñ meten ter hite. Holi Spirit beleñ mata gergeñ duntin goyen hende huwarde meten teñ hite.

Moseyen sabaya mata bulunja

⁷ Be, gwahade ningeb Moseyen saba gobe bulun yetek? Epte mon! Moseyen saba gore mata bulun nikala ma niryin manhan mata bulunbe dahade goyen bebek ma timewoñ. Ningeb Moseyen sabare, "Al hoyanje det yenen gone yan hemewoñ yen ma nurnayin," gwaha ma yitiñ manhan mata gobe bulun yen ma nurmewoñ. ⁸ Goyenpoga Moseyen sabare, "Al hoyanje det yenen gone yan hemewoñ yen ma nurnayin," yitiñ mere goyen nurde mata bulun go tubul titekdebe mata bulun gore bene fakamke al hoyanje det yenen gone yan hemewoñ yen nurd nurt dufay kurayen kurayen forok yen hanjen. Moseyen saba go mijmoj manhan mata bulun wor kamtin yara tareñ mijmoj hiwoñ. ⁹ Bikken Moseyen saba ma nurde hinhemyabe nebe al igin mata bulun nem moj yen nurde hinhem. Gega saba gore gwaha gwaha teñ hinayin yitiñ goyen nurmirin gega, saba kurun goyen epte ma keñkela gama irtek yen bebak tenbe nebe mata bulun al yen nurmirin. Gobe mata bulun kamtiñ goyen sopte geren hitin yara. ¹⁰ Gor mat nebe Al Kurun diliñde kamtiñ hime yen nurmirin. Ningeb Moseyen saba gore ne gayen Al Kurunya huginej hej hej beleñ kerd nuntiñ yarabe huginej kamde kamde beleñ kerd nuntiñ yen nurmirin. ¹¹ Fudinde, mata bulun beleñ usi nird nird beleñ niñ nañkeneñbe Moseyen saba goyen hende harde usi nirke mata bulun teñ hinhem. Ningeb Moseyen sabare, "Mata bulun gote murungembe kamde kamde gogo," yitiñ go gwahade po, Al Kurun diliñde kamtiñ hinhem. ¹² Ningeb Moseyen sababe bulun? Mon! Moseyen saba go muñ pobe Al Kurun diliñde wukkek, irde go bana mere wor wukkek, huwak, irde igin wor po.

¹³ Ningeb det igin goyen gore ne hitte kamde kamde mata forok irde nunyin? Mon, hubu wor po! Mata bulun po ga kamde kamde mata forok ird nunyin. Moseyen saba gobe igin gega, mata bulun gore po ga saba go hende kamde kamde mata forok ird nunyin. Gobe mata bulun go fudinde kawan forok yen yen ge Al Kurun beleñ tubul tike gogo kamde kamde mata forok ird nunyin. Gogab Moseyen saba bana mere yitiñde gor matbe mata bulun

gobe fudinde buluŋ wor po yeŋ kawan henayin.

¹⁴ Be, Moseyen sababe Al Kuruŋ hitte mat watiŋ yeŋ nurde hite. Gega nebe megen niŋ al po, mata buluŋ beleŋ damu nirtin yara yeŋ yufuk bana po himyen. ¹⁵ Irde mata igiŋ po tiye yeŋ nurde himyen gega, gwaha ma teŋ himyen. Gwaha titjenbe mata gwahade titek ma nirde hiyen goyen po teŋ himyen. Ningeb nebe mata gwaha teŋ hime yeŋ ma nurde himyen, kukuwanŋeŋ wor po. ¹⁶⁻¹⁷ Goyenbe mata kura titek ma nirde hi gega, mata goyen tiyenbe mata go teŋ teŋ gote miŋbe ne moŋ. Mata buluŋ ne bana hi gore teŋ hi. Ningeb Moseyen saba yingenbe igiŋ goyen fudinde yeŋ nurde hime. ¹⁸ Ga dinen hime gabe bene bana dufay igiŋ kura ma hi yeŋ nurde hime geb, gago yeŋ hime. Fudinde, ne megen niŋ al banabe dufay igiŋ kura ma hi. Ningeb gogo mata igiŋ titek dufay miŋyan gega, goyen gama irde mata teŋ teŋ gobe meteneŋ wor po nirde hiyen. ¹⁹ Mata igiŋ tiye yeŋ nurde himyen goyen titek yarabe mata buluŋ po teŋ himyen. Mata buluŋ titek ma nirde hiyen gega, goyen po teŋ himyen. ²⁰ Ningeb ne mata gwaha ma titek nurde himyen mata goyen teŋ himyen gobe nigen ma teŋ himyen. Mata buluŋ teŋ dufay ne bana hi gore teŋ hiyen.

²¹ Ningeb go mata gobe nigen wor po kener bebak teŋ himyen. Mata gobe gahade: ne beleŋ mata igiŋ kura tiye yeŋ nureŋ goya goyenbe mata buluŋ teŋ teŋ dufay wor ne bana hi. ²² Gobe gahade: Al Kuruŋ beleŋ bene bana dufay igiŋ forok ird nuntin geb, Al Kurunyen saba goke amanen nurde himyen. ²³ Goyenpoga bene bana kurhanbe saba hoyan buluŋ kura hi geb, gore mata buluŋ yufukde nerde fere nire yenbe Al Kurunyen saba bener igiŋ nurd uneŋ himyen goya arde hike nurde himyen. ²⁴ Goke teŋbe neb gwaha kura teŋ igiŋ hewen yeŋ ma nurde hime geb nigen ge bunijen wor po nurde hime. Ningeb ganun al beleŋ gab mata buluŋ bana po heŋ kattek heŋ hime al gayen nad siŋa nirke igiŋ hewen? Hubu wor po! ²⁵ Gega Al Kuruŋ beleŋ Doyan Al Kurunŋinii Yesu Kristu inke ne gayen mata buluŋ bana mat nad siŋa niryin geb, goke amanen nurd uneŋ hime.

Ningeb nebe gahade hime: nebe dufay gergen nuntindebe Al Kurunyen saba gama irde hime. Gega megen niŋ dufay buluŋ beleŋ manaq nulun teŋ hi.

¹ Ningeb al kura Yesu Kristuya haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ gote murungem ma yunyen. ² Gobe Yesu Kristuya hireke al gergen nirtin Holi Spirit gote sanjın gore mata buluŋya kamde kamdeyat tareŋ bana mat nad siŋa niryin geb, gago dinen hime. ³ Neŋbe megen niŋ dufay buluŋ goyen miŋyan mar geb, Moseyen sabare yitiŋ goyen epte ma keŋkela gama irtek hite. Ningeb Moseyen saba gore epte ma igiŋ dirtek hin hin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋniŋ halde dunen yeŋbe Urmij teŋ kerke katerje neŋ gahade ga po heŋ forok yirin. Irde mata buluŋniŋ ge teŋ yingen Al Kuruŋ galak iryin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ megen niŋ marte mata buluŋ goyen Yesu Kristu uliŋde irde alyen mata buluŋ gote murungem unyin. ⁴ Al Kuruŋ beleŋ meten go tiyyin gobe Moseyen sabare mata huwak niŋ yitiŋ goyen neŋ hitte keŋkela wor po forok yeŋ hiyen yenbe meten gogo tiyyin. Ningeb neŋbe megen niŋ dufay buluŋ go ma gama irdeb Holi Spirityen dufay po gama irde hityen.

⁵ Be, al kura megen niŋ dufay gama irde haŋ marbe uliŋde aman hetek dufay goyen po gama irde hitek nurde hanjen. Goyenpoga al kura Holi Spirityen dufay gama irde haŋ marbe Holi Spirit beleŋ igiŋ nurde hitek mata goyen po teŋ hitek nurde hanjen. ⁶ Fudinde, al kura megen niŋ dufay gama irde hiyen al gobe Al Kuruŋ diliŋde kamtin hiyen. Gega Holi Spirit beleŋ dufaymiŋ doyan irde hiyen al gobe Al Kuruŋ diliŋde al gergen heŋ biŋ kamke igiŋ hiyen. ⁷ Gega megen niŋ dufay po gama irde hiyen al gobe Al Kuruŋ asogo irde hiyen. Go al gobe Al Kurunyen saba gama ma irde hiyen. Irde epte ma gama irtek hiyen. ⁸ Al gwahade megen niŋ dufay buluŋ beleŋ doyan yirtinbe po haŋ marbe epte ma wor po Al Kuruŋ beleŋ amanen nertek mata goyen teŋ hinayin.

⁹ Gega den banabe Holi Spirit hi geb, megen niŋ dufay beleŋ ma doyan dirde hi. Holi Spirit beleŋ doyan dirde hi. Gega al kura Holi Spirit miŋmoŋ kenem al gobe Yesu Kristuyen al moŋ. ¹⁰ Gega den goyen Yesu Kristuya haŋ kenem mata buluŋ niŋ teŋ ultinbe bida henayin gega, Al Kuruŋ diliŋde al huwak henayin geb tontinbe yenja hinayin. ¹¹ Irde Al Kuruŋ Yesu Kristu kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ al gote Holi Spirit beleŋ den bana hi kenem Yesu kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ al Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit dunyen. Irke ultiŋ bida henayin goyen kame sopte gergen yirke hugineŋ hinayin.

¹² Ningeb, kadne yago, neŋbe yeŋ beleŋ gwaha diryin goke wol hetek mata kura hi. Mata gobe megen niŋ dufay buluŋ ulniniŋde aman hetek goyen ma po gama

irde hitek go goyen.¹³ Gobe megen niñ du-fay gama irde hinayıñbe Al Kurun diliñde kamtiñ hinayıñ gega, ultinđe mata bulun ten teñ dufay goyen Holi Spirityen tareñde yubul tinayıñbe Al Kuruny় hugiñen hi-nayıñ geb, gago dinen hime.¹⁴ Be, Al Kurun dirñen weñ fudinde wor pobe Al Kurunyen Holi Spirit beleñ doyan yirde yukan hi mar gogo.¹⁵ Al Kurun beleñ Holi Spirit dunyıñ gobe bikken kamde kamde niñ kafura heñ hinhan dufay bana gon sopte mulgahen heñ heñ ge ma dunyin. Gwahade yarabe dirñen weñ heñ heñ ge Holi Spirit dunyin. Ningeb yende sanjinje Al Kurun goyen eke merere, "Ado, Ado" inen hityen.¹⁶ Fudinde, Holi Spirit neñ bana hi goreb bininiñde wor po, "Denþe Al Kurunyen dirñen weñ," dinen hiyen.¹⁷ Irde neñþe Al Kurunyen dirñen weñ kenem kame yende det gote miñ mar hiniñ. Goyenbe kanduk Yesu Kristu beleñ yinyin gwahade neñ manan goyen bana hitek. Gogab Al Kurunyen tareñ turñun yan wor po yen beleñ Yesu Kristu untin goyen neñ manan tetek. Irkeb yenja neñya tumjan Al Kurunyen det gote miñ mar hiniñ.

Kame Yesu Kristu tareñmiñ turñun yan kentek

¹⁸ Be, Al Kurunyen sanj turñun yan wor po kame neñ hitte forok yiyyen gobe igin wor po geb, gayenter kanduk yenen hite gabe det dirñen yen nurde hite.¹⁹ Fudinde, tareñmiñ turñun yan gobe fudinde wor po forok yiyyen geb, megenja nañkinja, irde det kurun gayen gare dagehen ga Al Kurun beleñ dirñen weñ kawan forok yirke yentek yen nurdeb goke po doyan heñ hanj.²⁰ Megeñja nañkinja, irde det kurun gayenbe Al Kurun beleñ dufaymin kiriyin goyen gama ird ird niñ soñ haminj gobe momnjonde ma soñ haminj. Al beleñ mata bulun tikeb det kurun gayen wor Al Kurunyen dufay gama ird ird niñ soñ haminj. Gwaha tiyamij gobe Al Kurun beleñ gwahade po henayıñ yen dufay kiriyin geb, gogo tiyamij. Goyenpoga sopte igin hetek nalu niñ doyan heñ hanjen.²¹ Goyen natureb det kurun gayenbe bulun hitinđe mat Al Kurun beleñ sopte yade gerjen wor po yiryeñ. Irde Al Kurun dirñen weñ gobe mata bulun yufukde mat yad siñia yirke Al Kurunyen tareñmiñ turñun yan goyen bana hinayıñ gwahade goyen po, det kurun gayen wor gwahade po heñ hinayıñ.

²² Be, det kurun Al Kurun beleñ yiryeñ gabe bulun hitinđe mat wan wan gayenter wor bulun hitinđ goyen bana po heñ uliñ misinj nurde hanj gobe nurde hite. Yen uliñ misinj nurde hanjen gobe bere kura dirin kawan kere yen uliñ misinj katen hiyen go gwahade goyen.²³ Goyenbe yen

po monj. Neñ manan bininiñ bana misinj nurde hityen. Neñþe Al Kurun beleñ dunen yen binja tiyyin gote igineñ meheñde wor po Holi Spirit goyen titiriñ mar. Goyenpoga neñ gayen wor kanduk bana heñ misinj nurde hityen. Irde misinj nurde henÿabe Al Kurun beleñ neñ gayen dirñen weñ wor po dirde ulmuniñ manan bulun hitinđe mat gerjen wor po yiryeñ yen goke po doyan heñ hityen.²⁴ Neñþe kame Al Kurun beleñ gwaha diryen yen nurde doyan heñ hinhet geb, Al Kurun beleñ dumulgah tiyyin. Gega det kura tetek yen goke doyan heñ hityen goyen bikken titin kenem goke ma doyan heñ hitek. Ganuj al beleñ det kura bikken titin goyen temewon yen nurde goke doyan heñ hiyen? Hubu wor po.²⁵ Gega neñþe det kura yawartek goyen go ma yawartij geb, goke doyan heñ hityen gega, goke piñej ma heñ hityen.

²⁶ Be, neñ gayen kanduk bana hite gega, Al Kurunyen sanj turñun yan wor po goyen goke doyan heñ heñ goreb tareñ dirde hiyen gwahade goyen po, Holi Spirit wor neñ dufayminin tareñ mon gayen faraj durde hiyen. Neñþe goke kura Al Kurun gusunaj irtæk yen ma nurde hityen gega, Holi Spirit yiyyen po nende gasun ten Al Kurun esen mere irde hiyen. Yenþe gwaha ten henÿabe neñ ge buninj wor po nurdeb binde misinj kurun katen henÿa Al Kurun mere irde hiyen. Misinj katen hiyen gobe epte ma gwahade yen nurde tagaltak.²⁷ Irde Holi Spirithbe Al Kurunyen alya bereyfa faraq yureñ yen Al Kurunyen du-faymin po gama irde gusunaj irde hiyen. Ningeb neñ alyen dufay kenkelä keneñ hiyen al Al Kurunþe Holi Spirit beleñ dufay dahade kerde gusunaj irde hi goyen kenkelä nurde hiyen.

²⁸ Irdeb al kura Al Kurun beleñ dufaymin kerde hoy yirkeb yen ge amanenj nurde uneñ hanj mar hitte mata forok yen hanj kurun gobe Al Kurun beleñ yad bul yirdeh mel goyen igin heñ heñ mat yirde hi gobe nurde hite.²⁹ Gobe Al Kurun beleñ alya bereyaminj hetek mar bikken nudr yunenþe Urminj yara henayıñ yen basıñia yiryeñ geb, gogo dirde hi. Gogab Urminj gobe Al Kurunyen dirñen weñ hitin mar gote urminj mataliñ hiyyen.³⁰ Al Kurunþe alya bereyaminj bikken basıñia yirtinj goyen hoy yiryeñ. Irde hoy yirke watin mar goyen al huwak yiryeñ. Irde al huwak yiryeñ mar goyen deñem turñun yan yiryeñ.

Al Kurunyen aman dufaybe kurun wor po

³¹ Ningeb Al Kurun beleñ igin gwaha diriyin goke daha yetek? Irde Al Kurun beleñ neñ faraj durde hi kenem ganuj al beleñ asogo dirnayıñ? Hubu wor po!

³² Al Kurunjbe Urmiñ yende wor po goyen urne yen be ma hiriñ. Gwaha titjeñbe nej megen niñ mar kuruj gake nurde megen gar ten kerke katen kamyin. Ningeb Yesu Kristu basiñä irtek wor gogo dunyin geb, det hoyan dunen dunen niñ kama hiyyen yen nurde hanj? Moñ, kama ma heñ kuruj po dunen hiyen. ³³ Al Kuruj yingen po basiñä yirtin mar goyen al huwak yiryin. Ningeb ganun al beleñ Al Kuruj beleñ basiñä yirtin mar goyen merem yan yirnayin? Hubu wor po! ³⁴ Be, Yesu Kristube nej ge teñ kamyin. Irde kamyinde mat huwaryin. Huwardeb Doyan Al Kuruj heñbe Al Kuruj hanj yase beleñ mat keperde nej ge teñ Al Kuruj gusunaj irde hi. Ningeb ganun al beleñ merem yan dirde gote murungem buluñ dunyen? Hubu wor po! ³⁵ Irde ganun al beleñ Yesu Kristu beleñ bubulkunjne wor po yen nurd dunen hi bana goñ mat dad siñä diryen? Hubu wor po! Kanduk kurayen kurayen yeneñ hitek, ulniñä misiñ katen hitek, al hoyan beleñ buluñ buluñ dirde hinayin, binje kamde hitek, ulniñä umña miñmonj hitek, det buluñ kura forok yen buluñ dirtek hinayin, irde fulenja mata forok yen hinayin kuruj gore Yesu Kristu beleñ nej gayen bubulkunjne wor po yen nurd dunen hi goyen iñiñ walnayin? Epte moñ! ³⁶ Ningeb yen ge kanduk gwahade yentek goke Al Kurunyen asanje gahade katij hi:

“Ge goke teñ neñbe hugineñ al beleñ mudunke kamtek belñeñde po kuruj hityen.

Irde neñbe sipsip gasa yirke kamde hanjen go gwahade goyen hityen,” yitiñ. *Tikiñ 44:22*

³⁷ Be, neñbe yitiñ gwahade po kanduk bana hityen gega, nej gayen bubulkunjne wor po yen nurd dunen hi al Yesu Kristu faran durke kanduk karkuwanj gwahade goyen fole wor po yirde hityen. ³⁸ Fudinde, Al Kuruj beleñ nej ge amanjen wor po nurd dunen hi. Ningeb dufaynerbe fudinde wor po gahade nurde hime: kamtek ma hitek yara kura, Al Kurunyen miyon wet ma unjura, hañka ma kame, irde det sanjin miñjan yara kura, ³⁹ irde det nankjinde niñ wet ma det megen binde niñ wet ma det megen gar niñ kurayen kurayen gore Doyan Al Kurunjininj Yesu Kristu niñ ten Al Kuruj beleñ nej bubulkunjne wor po yen nurd dunen hiyen goyen epte ma wor po walnayin.

9

Israel mar

¹ Be, nebe Yesu Kristuya har geb, mere dinen hime gabe fudinde dinen hime. Usi ma wor po teñ hime. Bener fudinde

yen nurdeya dinen hime. Holi Spirit wor merene gayen fudinde yen nurde hi. ² Be, bene binjdebe Israel mar niñ hugineñ kanduknej nurdeb buninen wor po nurde himyen. ³ Ningeb nigen minde niñ alya bereya goyen faran yurmewon wor po yen nurde himyen. Goke teñbe beleñ kura hi kenem mel gore nere gasun teñ Yesu Kristu nurd unkeb nebe yende gasun teñbe Yesu Kristu tubul teñ gisaw kunbe Al Kurunyen bearar bana hen yen nurde himyen. ⁴ Be, nigen minde niñ albe Israel mar gogo. Mel gobe Al Kuruj beleñ dirjen wen yirke tareñmin turunj yan goyen bana hinhan. Al Kurunjbe mel goya biña kura taren po teñbe Moseyen saba manan yunyin. Irde Al Kurunyen ya balem bana dolon ird ird mata yikala yiryin. Irde mel goyen gwaha gwaha yireñ yen biña hoyan hoyan manan teñ hinhan. ⁵ Mel gobe Yuda marte hakwamij wor po minde mat watinj. Yesu Kristu wor yen goyen minde mat watinj. Yesu Kristube Al Kuruj, det kurun gayen doyan yirde hi al. Ningeb yen po ga hugineñ turun irde hitek hi. Fudinde wor po.

⁶ Be, Israel mar gobe tumjanj Yesuyen alya bereya Israel mar fudinde wor po hewon gega, gwahade ma hanj. Ningeb Al Kuruj beleñ mel goyen hitte biña tiyyin gobe sorkok hiriñ yen nurtek? Moñ, sorkok ma hiriñ. Israel marbe Al Kuruj beleñ basiñä yiryin gega, tumjanj ma basiñä yiryin. Al kura po basiñä yiryin geb, gogo al tumjanj ma Yesuyen alya bereya hitinj. ⁷ Mel gobe tumjanj Abrahamen minde mat watinj gega, go kuruj gobe tumjanj Abrahamen dirjen wen ma haminj. Gokeb bikkenj Al Kuruj beleñ, “Aisakyen minde mat forok yen hinayin go munj po gab diringe wen henayin,” inyin gogo. ⁸ Ningeb mere gote minbe Abrahamen dari po gama irde dirin forok yitiñ gobe Al Kurunyen dirjen wen moñ. Munan Al Kuruj beleñ Abraham hitte biña tiyyin goyen gama irde dirin forok yitiñ go po ga Abrahamen dirjen wen wor po. ⁹ Be, Al Kuruj beleñ Abraham hitte biña tiyyin mere gobe gahade: “Dama kura imoyerter nalu kirtin hi goyenter gab sopte mulganj hen ge hitte wayen. Goyenterbe berge Sarabe dirin al dirin kura kawan kiryen,” yitiñ hi.

¹⁰ Goyenbe go munj po moñ. Aisak berem Rebeka urmiñ waran gote naniñbe unjkureñ Aisak po. Aisak gobe nej Israel mar kuruj gate asininj. ¹¹⁻¹² Goyenbe Aisak urmiñ waran kalpanj goyen forok yen miñmondebe Al Kuruj beleñ Rebeka goyen, “Itiñbe kulinde meten al hiyyen,” inyin. Go mere gobe dirin irawa go kawan hen mata iñiñ daw ma buluñ daw goyen

tike yenenja ma gwaha yiriñ. Al Kuruj beleñ bikken dufaymiñ kiryin go po gama irde kulin go basinja iring. Ningeb Al Kuruj beleñ gwaha iring gobe yenbe alyen mata keneñbe basinja ma yirde hiyen, dufayminde igin nurd yunenje basinja yirde hiyen goyen dikala dirde hi. ¹³ Ningeb mata goke Al Kurunyen asanje gahade katin hi: "Nebe Yekop goyen bubulkuñne wor po yen nurde uneñ hime.

Munaj Isobe gwahade ma nurt uneñ hime," yitiñ. *Malakai 1:2-3*

¹⁴ Ningeb dahan yetek? Al Kuruj beleñ go tiyyin goke teñ yenbe mata huwak ma tiyyin yetek? Epte moñ! ¹⁵ Al Kuruj beleñ matamij goke teñ Mose gaha inyin:

"Dufayner al kura bunijen ire yenbe gwaha po ireñ.

Irde al kura igin ire yenbe gwaha po ireñ," yitiñ hi. *Yumulgañ 33:19*

¹⁶ Ningeb Al Kuruj yinjen po gab ganuj al kura bunijen ire yenbe gwaha iring. Munaj al beleñ dufayminde Al Kuruj beleñ basinja nirwoñ yen nuryen, irde mata igin teñ himeke gab gwaha niryen yen kurut yen hiyen gore epte ma Al Kuruj beleñ bunijen iring. ¹⁷ Al Kurunjbe matamij gwahade geb, Isip naña doyañ al kuruj Fero gobe meremij pel ird ird nin basinja irdeb gaha inyin: "Ge hittebe sanjine turjuñ yan wor po goyen kawan forok irmeke al megen hiké kwa kuruj gore nurdeb ne niñ nurnayin yen dufay kerdeb gogo ge gayen doyañ al kuruj girmirinj," inyin. ¹⁸ Ningeb Al Kurunjbe dufayminde al kura bunijen ire yenbe bunijen iring. Irde al kura meremij pel ird ird nin tonaj tareñ ire yenbe gwahade po iring.

¹⁹ Be, Al Kurunjbe gwahade hi goke al kura dufaymiñ son hekeb, "Al Kuruj beleñ neñ gayen mata gwaha gwaha teñ hinayin yen yingende dufay po gama irde basinja dirtin kenem daha mat dufaymiñ waltek? Epte moñ! Ningeb mata buluñ teñ hityen gobe nindiken ma forok yirde hityen gega, daniñ Al Kuruj beleñ mata bulunjinig ge merem yan dirde hiyen? Gobe igin moñ," yen hanjen. ²⁰ Goyenpoga deñbe al dahade geb, gwaha yen hañ? Neñ al megen niñ gare Al Kuruj beleñ dufaymin gama irde daha kura diryen goyen goke epte ma, "Daniñ gahade diraj?" intek. Mata gobe det kura al kura beleñ iring gore tigiri tenbe iring al goyen, "Daniñ gahade nirañ?" ma inyen go gwahade goyen. ²¹ Be, kuwe yase yird yird albe wona teñ kuwe yase gwahade yireñ yen nurdeb dufaymiñ go po gama irde iring. Kuwe yase kura metej kuruj uneñ unenjeñ ireñ yenbe gwahade po iring. Munaj kuwe yase kura metej mali untek goyen ire yenbe igin ala iring.

²² Ningeb Al Kuruj wor mata gwahade goyen po teñ hiyen. Yenbe mata buluñ mar goyen beararmin kawan po kennayin, irde tareñmij wor keneñ bebak tinayin yen nurde gwamuñ yure yenbe igin gwamuñ yuryen. Gega yenbe bemed ma gwaha yirde ulyanje doyañ hen hen niñ piñen ma irde hiyen. Gobe dufaymiñ po gama irde gwaha teñ hi geb, al kura beleñ goke epte ma innayin. ²³ Munaj al kura Al Kurunyen bunijen dufay bana po hañ mar goyen kurabe neñ gago. Nenbe Al Kurunyen sanjın turjuñ yan wor po goyen kennayin yen bikken gitik diriyin geb, tareñmij turjuñ yan goyen neñ gayen dikala direñ yen nurde hinhin. Goyenbe al kura beleñ epte ma, "Daniñ yen po gwaha yirde hi?" innayin. ²⁴ Neñbe Al Kuruj beleñ hoy diriyin gega, al miñ uñkurenje mat po ma hoy diriyin. Neñ kurabe Yuda mar kurabe al miñ hoyan Yuda mar moñ gayen hoy diriyin. ²⁵ Al Kuruj beleñ gwaha diriyin goke mere basañ almiñ kura Hosea beleñ Al Kurunyen mere gahade kayyin:

"Ne beleñ alya bereya nere ma hinhan goyen yadeb 'Nere alya bereya,' yinen."

Irde al miñ hoyan goyen bubulkuñne wor po yen ma nurt yunenj hinhem goyen yadebe 'Dirijnne yago, bubulkuñne wor po' yinerj," yitiñ hi. *Hosea 2:23*

²⁶ Irdeb,

"Naña kurar kura Al Kuruj beleñ, 'Deñbe nere alya bereya moñ,' yinyinjde gor po kamebe,

'Mel gabe Al Kuruj gwahader hitin gote alya bereya' yinyenj," yitiñ hi. *Hosea 1:10*

²⁷ Be, Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ Israel mar niñ gahade tareñ po tagalyin:

"Israel marbe budam wor po, makañde niñ sawsawa yara.

Goyenpoga Al Kuruj beleñ al tumjañ ma yawaryen, al tapum muñ po yawaryenj.

²⁸ Gobe Doyañ Al Kuruj beleñ alya bereya megen hanj kuruj goyen hitte mere tiyyin gote iginenj aranj po forok iring geb gogo," yitiñ hi. *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Mere gobe Aisaia beleñ asanjin banagon meheñ beleñbe gahade kayyin goya turjande. Meremijnbe gahade:

"Doyañ Al Kuruj sanjimij kurun wor po beleñ dirijninj kura yubul ma teñ tumjañ gwamuñ yuryin manhan

neñbe Sodomya Gomoraya taunde niñ mar yara hitewoñ,” yitiñ hi. *Aisaia 1:9*

Israel marbe Yesu niñ dufaymin tareñ ma irde hanj

³⁰ Ningeb goke ten neñbe gaha po yetek: al miñ hoyan Yuda mar moñ, mata huwak ten teñ niñ dufay ma heñ hanj mar beñ Al Kurun diliñde al huwak hitin hanj. ³¹ Munan Yuda marbe Moseyen sabare mata huwak niñ yitiñ goyen gama ird ird niñ kurut yen hanjen gega, Al Kurun diliñde al huwak ma hitin hanj. ³² Goyenbe Israel mar gobe dahade niñ al huwak ma hitin hanj? Mel gobe Yesu niñ dufaymin sanjin irtinjeñbe mata igin ten gab al huwak hetek yen nurde hanjen geb, gogo son hamin. Gobe al kura hora go ma kenembe kukuhuk urde takteñ mayyen go gwahade yara tiyamín. ³³ Goke tenje Al Kurunyen asanje gahade katiñ hi:

“Ga kennarj.

Ne beñ Al Kurun diliñde al huwak kerañ.

Irkeb albe kukuhuk yurde yakten gasa yiryen.

Irde hora kurun kura kerañ.

Irkeb albe gore yirkeb yakten gasa yirke kateñ bulun po henayin.

Gega al kura yen ge dufaymin tareñ irnayin marbe epte ma memya hetek hinayin,” yitiñ hi. *Aisaia 8:14; 28:16*

10

¹ Be, kadne yago, ne bener gabe Israel mar goyen Al Kurun beñ yumulgañ tiwoñ yen nurde Al Kurun gusunjan irde himyen. ² Mel gobe Al Kurun niñ meten titek wor po nurde hanjen gobe fudinde yen igin tagaleñ. Gega go ten hanjen gobe Al Kurunbe gwahade yen keñkela ma bebek tenja gwaha ten hanjen. ³ Mel gobe Al Kurun diliñde al huwak heñ heñ beñ gobe Al Kurun hitte mat watin goyen ma nurde yingenje sanjinde al huwak himinj yen kurut yen hanjen. Ningeb al huwak heñ heñ beñ fudinde goyen gama ma irde hanjen. ⁴ Goyenbe al kura Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ iryenbe Al Kurun beñ al huwak inyen. Ningeb goke tenje Yesu Kristu beñ Moseyen saba goyen pasi kiryin.

⁵ Be, Mosebe sabamiñ gama irde al huwak heñ heñ goke gahade kavyin: “Al kura sabamiñ gama irde hiyen albe saba gore po taren irke hiyen,” yitiñ hi. ⁶ Gega Yesu niñ dufaymin sanjin irde Al Kurun diliñde huwak hitin marbe gaha yen hinayin: “(Yesu Kristube bikken megen gar katyin gega, go ma nurde Yesu ten megen gar kateñ kateñ niñ yen heñbe) dindiken

ulin, ‘Ganuj beñ Al Kurunyen gasunje hurkuyen?’ ma yenayin. ⁷ Irde (Yesu Kristube bikken) kamyinje mat huwaryin gega, go ma nurde al kamtiñ gasunje mat Yesu go ten wañ wañ ge yen heñbe) dindiken ulin, ‘Ganuj al beñ al kamtiñ gasunje kurkuyen?’ ma yenayin,” yitiñ hi. ⁸ Mere gote minbe gahade: “Al Kurun diliñde huwak heñ heñ mere gobe gisaw inor ma hi. Ketaltinje hi, mohontinje hi, irde bitin bana hi.” Mere gobe dufaytin tareñ ird ird mere, neñ beñ tagalde tukun hityen gogo. ⁹ Ningeb mere go yitiñ gwahade po, al kura biñde mat wor po Al Kurun beñ Yesu go kamtiñde mat isan hirin goyen fudinde yen dufaymin tareñ iryen, irde yingen mohonje wor po, “Yesube Doyan Al Kurun,” yiyyenbe Al Kurun beñ al go tumulgan tiyyen. ¹⁰ Fudinde, al kura Yesu niñ biñde mat dufaymin sanjin irke Al Kurun beñ al huwak inyen. Irde dufaymin tareñ irtin goyen mohonje mat kawan po tagalkeb Al Kurun beñ tumulgan tiyyen. ¹¹ Goke tenje Al Kurunyen asanjebe, “Al kura yen ge dufaymin tareñ irtin marbe epte ma yen ge memya hetek hinayin,” yitiñ hi. ¹²⁻¹³ Ningeb yitiñ gwahade po, Yuda mar ma al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen tumjan ala Al Kurun beñ gwaha yiryen. “Al kura gore Doyan Al Kurun beñ faran duri yen hoy irnayin marbe tumjan yu-mulgan tiyyen,” yiriñ geb, yenje al kura faran niñ hoy irnayin mar tumjan gote Doyan Al Kurun hiyyen. Irde go mar goyen garam yirde sanjin wor po yirde hiyen.

¹⁴ Goyenbe al kura Doyan Al Kurun niñ dufaymin tareñ ma iryenbe daha mat hoy iryen? Irde yende mere momojmij kura mun ma nuriñ kenem daha mat yen ge dufaymin tareñ iryen? Irde yen ge al kura beñ al tagalkeb daha mat nuryen? Epte moñ. ¹⁵ Irde mere goyen tagal tagal niñ hulyan ma yirnayinbe ganuj mar beñ daha mat mere goyen tagalnayin? Hubu wor po. Goke tenje gahade Al Kurunyen asanje katiñ hi: “Al kura kuñ Al Kurunyen mere igin goyen tagalde hiyen al gobe Al Kurun beñ igin wor po kinyen,” yitiñ.

¹⁶ Goyenpoga Yuda marbe tumjan ma Yesu niñ yitiñ mere igin goyen nurde dufaymin sanjin iramín. Kura po ga gwaha tiyamín. Ningeb goke tenje Aisaia beñ, “Doyan Al Kurun, mere tagalde hiteke ganuj al beñ fudinde yen nurde dufaymin tareñ irnayin? Hubu wor po,” yiriñ.

¹⁷ Ningeb al kura Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ ire yenje meremij wa nurde gab dufaymin sanjin iryen. Goyenbe mere igin goyen daha mat nuryen? Gobe al kura beñ Yesu Kristuyen mere goyen tagalkeb gab nuryen. ¹⁸ Goyenbe gusunjan kura dire? Israel marbe mere igin goyen ma

nuramij? Moŋ, nuramij. Niŋgeb goke tenbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi: "Sabamiňbe megej kurun gare nurde tukutin ala tiyyin.

Irde meremimbe naŋa kurun gayen kuni pasi hirinj," yitiŋ. *Tikiŋ 19:4*

¹⁹ Be, sopte gususŋan kura dire? Israel mar gobe mere gote miŋ bebak ma tiyamin? Moŋ, bebak tiyamin. Gega mere goyen harhok unamij. Niŋgeb goke Al Kurun belen yirinj goyen bikken Mose belen gahade kayyin:

"Nebe alya bereya nere yitiŋ moŋ goyen yawaren.

Irkeb go yenenbe bitinđe iginj ma nur-nayinj.

Irde merene bebak ma titiŋ mar goyen yawaren.

Irkeb goke bitinj ar yiyyen," yitiŋ hi. *Saba 32:21*

²⁰ Irde Aisaia belen Al Kurunyen mere tagal tagal ninj kafura ma heŋbe Al Kurunyen mere goyen kawan po gaha yirinj:

"Nebe al kura ne niŋ ma naŋkenenj hitinj mar belen nenamij.

Irde ne nin gususŋan ma heŋ hitinj mar hitte nigerj kawan hemekne ne-namij," yitiŋ hi. *Aisaia 65:1*

²¹ Goyenpoga Israel mar niŋ tenbe gaha yirinj:

"Wampot mat wanj wanj wawuŋ hihi gayen merene gama ma irde tonar sanjŋ wor po heŋ haj mar goyen ne hitte wawon yen hanne yak irtinđe hime," yitiŋ hi. *Aisaia 65:2*

11

Al Kurun belen Israel mar buniŋenj yirinj

¹ Be, Israel marte matabe gwahade geb, Al Kurun belen alya bereyamij goyen pel yirinj? Moŋ, gwaha ma yirinj! Nigej wor Israel mar al, irde Abrahamyen asem, irde Benyaminyen* miŋde niŋ al. ² Fudinde, Al Kurunbe Israel mar goyen forok ma yekeya basiŋa yirinj geb, alya bereyamij go ma pel yirinj. Be, deňbe Al Kurunyen asanđe Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia belen Israel mar niŋ iginj ma nurde Al kurun gususŋan iryinj gote baranmjibe bitinj sir ma yen hiyen gogo. ³ Be, Elaia belen Al Kurun gaha inyinj: "Doyaŋ Al Kurun, mere basaŋ margebe gasa yirke kamanj. Irde ge galak girde hanjen altabe pir yirde pasi haj. Ne muŋ po gab gago hime gega, ne wor mununninj ten haj," inyinj. ⁴ Irkeb Al Kurun belen dahade wol hirinj? Yen belen gahade wol hirinj: "Nebe nigerj ge Israel

mar 7,000 basiŋa yirmirinj haj. Niŋgeb mel gobe det toneŋ kura Bal inen hanjen goyen ma dolon irde haj," inyinj. ⁵ Niŋgeb gayenter gayen wor Israel mar bana al kura Al Kurun belen buniŋenj yirde iginj iginj yirde basiŋa yirtinj mar kura haj. ⁶ Mel gobe Al Kurun belen buniŋenj yirde iginj iginj yirtinj geb, basiŋa yirinj. Mel gote mata iginj goke ma basiŋa yirinj. Munan matamij iginj goke Al Kurun belen buniŋenj yirde iginj iginj yirinj manhan yen belej buniŋenj yirde iginj iginj yirinj gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ.

⁷ Niŋgeb Israel mar niŋ daha yetek? Mel gobe Al Kurun diliňde al huwak heŋ heŋ ge kurut wor po yen hinhan. Goyenpoga gwahade ma hamij. Alya bereya Al Kurun belen yumulgaŋ tieye yen basiŋa yirtinj mar gore muŋ po gab Al Kurun diliňde al huwak hamij. Munan budam kurun gobe biŋ tareŋ wor po irde Al Kurunyen mere pel iramij. ⁸ Matamij gwahade goke Al Kurunyen asanđe gahade katin hi: "Al Kurun belen mel gote dufaymij mala tiyyin.

Irkeb gayenter diliňde Al Kurunyen mere kenenj haj gega, bebak ma ten haj.

Irde kirmiňde Al Kurunyen mere nurde haj gega, wukkek ma nurde haj," yitiŋ hi. *Saba 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Irde Dewit belej gaha yirinj:

"Dula matamij gore po yukuŋ bulunđe yukuķeb buluŋ hewoŋ.

Irdeb yakten gasa yirwoŋ.

Mata bulunđmij gote murungjembe gogo ten hinayinj.

¹⁰ Go mar goyen diliŋ titmiŋ heŋbe epte ma naŋkenwoŋ.

Irde huginej kanduk kurun bana heŋ pukin werwer po heŋ hiwonj," yitiŋ hi. *Tikiŋ 69:22-23*

¹¹ Be, Israel mar gwahade haj goke gususŋan kura direŋ. Israel mar yakten gosa yiryeŋ yitiŋ goyenbe fudiňde gwaha yirke huginej buluŋ po heŋbe sopte iginj hetek ma henayinj? Moŋ! Israel mar gote mata buluŋ niŋ tenbe Al Kurun belen al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ goyen yumulgaŋ tiyyinj. Gogab Israel mar belej go yenenbe, "Daniŋ geb neňbe gwahade ma hite?" yen biŋ huwarwoŋ yen nurde gogo Al Kurun belen gwaha yirinj. ¹² Be, Israel mar belej mata buluŋ tiyamij goke ten Al Kurun belen al miŋ hoyanj megen haj kurun goyen iginj iginj wor po yirinj. Irde Israel mar belej Al Kurunyen mere gama ird ird niŋ son hamij goke tenbe al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ goyen iginj iginj wor po yirinj. Niŋgeb Israel mar tumňan Al

* **11:1:** Benyaminbe Yekop urmuŋ wej 12 bana goŋ funaŋbe gogo.

Kurun hitte mulgan henayinbe Al Kurun belej daha tiyyen? Yeşbe amanejen wor po nurdebel al igin igin yiryen gobe kurun wor po, hanjkäpya igin igin yiryen gote folek wor po yiryen!

¹³ Be, deñ al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen mere kura direñ tihim. Nebe Al Kurun belej al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte kun merene tagalde hayin ninenbe metenj go nuntij geb, metenj goke turun turun titek hime. ¹⁴ Gwaha ten himekeb nigen al Israel mar goyen nenenbe, "Danin neñbe gwahade ma hite?" yen biñ huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kurun belej yumulgan tiwoñ yen nurde gwahade ten himyen. ¹⁵ Israel mar belej Al Kurunyen mere pel iramij geb, Al Kurun belej mel go harhok yunenbe al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen awalik yiryen. Gega Israel mar gore Al Kurun niñ biñ mulgan hekeb Al Kurun belej yumulgan ten daha yiryen? Igiñ wor po yiryen. Go tinayin gobe al kamtiñde mat huwartin yara tinayin. ¹⁶ Mata gwahade forok yiyyen gobe beret kura Al Kurun unniñ yen kañbe ubala ten parwek dirneñ munj kura Al Kurun galak ırnayin gobe beret kurun goyen wor tumjan Al Kurunyen hiyyen go gwahade goyen. Irde he kura goyen filgininbe Al Kurun belej wukkek iryenbe he gote haninya piginja kurun goyen wor wukkek henayin go gwahade goyen.

¹⁷ Be, olip he yase gote hanij kura walde yemeydeb olip he duwi kurate hanij teñbe waltiñde gore tur irke he duwi gote haninbe he yase gote hanij hirin. Irde olip yase filgininj belej fe tuluj ten hi goyen olip duwi hanij gor tur irtin goyen wor fimiñ goyen tuluj ten gergen hirin. Be, olip duwi hanij gobe deñ al miñ hoyan Yuda mar moñ gogo. Munanj olip yase hanij gobe Israel mar. Ningeb Israel mar Al Kurun harhok unamin gote gasunbe deñ belej tamiñ. ¹⁸ Ningeb dindikenj ge turun turun teñ he yase gote hanij waltiñ Israel mar goyen det dirneñ yen ma nurde yuneñ hinayin. Deñbe dulij po tur dirlin hanj. Deñ belej olip yase gote filgininj[†] goyen tareñ ma irde hanj. Gwahade yarabe filgininj gore gab deñ goyen saninj dirde hi. ¹⁹ Goyenpoga deñ belej huwardeb, "Gwaha, goyenbe olip yase gote hanij Israel marbe banj yen kattin yara geb, neñ gare gasunjin titin go," yen hanj. ²⁰ Be, gobe fudinde gega, mel gobe Yesu niñ dufayinj tareñ ma yirkeb gogo walde yimiyyin. Munanj deñbe yen ge dufayinj tareñ irtinj matbe gogo gasunjin tamiñ. Deñ wor Al Kurun belej Israel mar pel yiryen gwahade goyen

diryen geb, dindikenj ge turun turun ma teñ kafura henj ga hinayin. ²¹ Al Kurun belej he yase gote hanij wor po goyen yen ge dufayinj saninj ma yirkeb walde yimiyyin. Ningeb deñ olip duwi hanij dulinj dawanj gor tur dirlin goyen Al Kurun niñ dufayinj tareñ ma yirnayinjbe walde demey demeymijnbe metenj moñ geb, dindigenj ge turun turun ma teñ kafura henj ga hinayinj.

²² Ningeb Al Kurunbe igin igin po ma diryen, bulun dirltek goke manaj nurde ga hinayin. Yeşbe al kura meremijn gama ma irde hinayin marbe bulun yiryen. Munanj denj yen ge dufayinj tareñ irtinj marbe igin igin diryen. Munaj gwahade ma tinayinjbe deñ wor walde dimiyyen. ²³ Be, Israel mar Al Kurun belej bikkij walde yimiyyin goyen yen ge dufayinj saninj ma yird yird mata goyen tubul tinayinjbe Al Kurun belej yadeb olip heminjde sopte tur yiryen. Al Kurunbe gwaha yird yird tareñ minyanj geb, igin gwaha yiryen. ²⁴ Deñbe olip duwi hanij yara gega, Al Kurun belej olip yasere gor tur dirkeb he gote haninjde geren haminj. Ningeb Israel mar olip yase gote hanij wor po goyen gasunjende sopte tur ird irdbe metenj moñ wor po. Aranjen po tur iryen.

Al Kurunbe al tumjan bunijen yirde hiyen

²⁵ Be, kadne yago, mere kura banare niñ goyen deñbe keñkela bebak tiwoñ yen nurde hime. Gogab dufayinj wukkek yen dindikenj ge turun turun ma teñ hinayin. Be, merebe gahade: Israel mar belej biñ tareñ irde Al Kurunyen mere pel irde hanj gobe huginenj ge moñ. Go ten hanj gobe al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen Al Kurun belej dufayinjde gwahade wanayin yen nuryen goyen wanj ep heke gab bada hen Al Kurun niñ biñ mulgan henayin. ²⁶ Irkeb Al Kurun belej Israel mar goyen tumjanj yumulgan tiyyen. Ningeb goke tenbe Al Kurunyen asarnde gahade katin hi:

"Yumulgan ten teñ Albe Yerusalem[‡] mat forok yiyyen."

Yen belej Yekopyen minde niñ marte mata bulun goyen yad siñja yiryen.

²⁷ Goya goyenbe mata bulunjin halde yunen. Gabe mel go hitte biña timirin go goyen," yitiñ hi. Aisaia 59:20-21; 27:9

²⁸ Be, gayenter gayen Israel mar gobe Yesu niñ yitiñ mere igin goyen pel irde hanj geb, mere igin gobe deñ al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte kukeb gogo nurde hanj. Mata gobe deñ ge ten forok yitiñ geb, gogo Israel mar gore Al Kurun asogo irde hanj.

[†] 11:18: Olip yase filgininjbe Israel marte hakwamij Abraham, Aisakyabe Yekopya niñ yitiñ. [‡] 11:26: Kurabe Saion.

Gega Israel marbe asem wej Abraham, Aisakyabe Yekopya goke tenje Al Kurunj belej basinqa yiryin geb, gayenter wor Israel mar goyen bubulkunjne wor po yen nurd yunen hi.²⁹ Al Kurunjbe alya bereya nigen yen basinqa yirde guram yirde sanjin yiryenbe go ma sopte tarenjin tumulgan tiyyen geb, gogo Israel mar niq amanej nурde hiyen.³⁰ Munaq den al miq hoyan Yuda mar monje bikken Al Kurunjyen mere gama ma irde hinhan gega, Israel mar gore meremin gama ma irkeb gayenter Al Kurunjyen buninjen dufaybe den hitte hi.³¹ Ningeb Israel mar Al Kurunjyen mere gama ma irde hanj goyen wor Al Kurunjbe den Yuda mar mon goyen buninjen diryin gwahade goyen po yiryen.³² Al Kurunj belej alya bereya buninjen yirde igin igin ma yiryenbe epte ma mata bulun bana mat sinjare katnayin goyen yikala yirej yenje nirtinje po alya bereya tumjan yubul tike meremin pel irtinje po hinhan.

³³ Fudinde, Al Kurunjyen buninjen dufayya dufay wukkekmiyabe kurun wor po. Yenje det kuraq ma wor po amu hej hiyen. Ningeb ganuj al belej dufay kerde hiyen goyen gwahade gwahade yen tagalnayin?³⁴ Irde ganuj al belej mataminje gwahade yen bebak tinayin? Hubu wor po!³⁵ Ningeb goke tenje Al Kurunjyen asanje gahade katin hi:

“Ganuj belej Doyan Al Kurunjyen dufay kenej bebak tiyyen? Epte moj. Ganuj belej dufay igin kura unyej? Epte moj,” yitin hi. *Asisa 40:13*

³⁵ Irde,

“Ganuj belej Al Kurunj det kura untin geb, gote wolminjen untek hi? Hubu wor po,” yitin hi. *Yop 41:11*

³⁶ Fudinde, det kurun gabe Al Kurunj hitte mat po watinq, irde yen belej po yiryin. Irde det kurun gabe yen belej po gab pasi kiryen. Ningeb yen po ga huginen denjem turunj yan irde hitek! Fudinde wor po.

12

Yesuyen alya bereyat mata gergen

¹ Ningeb, kadne yago, Al Kurunj belej nej gayen buninjen wor po dirde hiyen geb, mere taren po direnj tihim: megen henja dindiken goyen det kura Al Kurunj galak irtin yara Al Kurunj unnayin. Gwaha irniyen yenje dindiken goyen Al Kurunj diliinde wukkek, yen belej amanej nurtek mat po mata tenje hinayin. Mata gwaha tenje hinayin gobe Holi Spirityen sanjinje Al Kurunj dolon ird ird matabe gogo tenje hinayin.² Irde megen niq marte mata go ma gama irde hinayin. Gwaha titjenje dufaytinq gergen igin po yirde matatin hoyan tenje

hinayin. Gwaha irde gab Al Kurunjyen dufay goyen kenej bebak tenje hinayin. Al Kurunjyen dufayde det daminje igin, mata dahadebe Al Kurunj belej amanej nурde hiyen, irde mata daminje Al Kurunj diliinde bulun miymoj goyen yenej kenkela bebak tenje hinayin.

³ Be, Al Kurunj belej buninjen nirde igin igin nirde meteñmij nuntiq geb, den hanj kurun goyen mere kura direnj tihim. Merebe gahade: den bana goyen al kura yingenje al gwahade moj gega, nebe al gwahade yen yingen ge turuj turuj ma tenje hiyen. Gwaha titjenje Al Kurunj niq dufaytinq taren ird ird goyen bitin bana kirtin gobe dahade, kurun ma dirnjey goyen kenkela dufay hej bebak tenje gab den dunjkurej dunjkurenjbe dahade hanj goyen nурde hinayin.⁴ Gobe nej kurun gabe ulniniñ pigin manaj, irde ulnininidebe det kurayen kurayen goyen gor hanj geb, gago dinen hime. Be, det gobe meten unkuren po ma tenje hanj, hoyan hoyan tenje hanj.⁵ Ningeb gwahade goyen po, nejbe budam wor po gega, Yesu Kristuya hejbe Yesuyen uliq pigin po hitin hite. Irde nej dunjkurej dunjkurenjbe Yesuyen alya bereya hoyan hoyan goyen faraq yurd yurd niq hite.⁶ Goke tenje nej kurun gabe Al Kurunj belej buninjen dirde igin igin dirdeb Holi Spirityen taren forok ird ird mata kurayen kurayen goyen nende gigen duntiq hite. Gwahade duntiq gobe Al Kurunj belej nej dunjkurej dunjkurenj damin dunen yen dufaymij kirtin goyen po gama irde dunen hiyen. Ningeb al kura Al Kurunjyen mere basaq hej tagal mata miyanj kenem Al Kurunj niq hekken nурde hitin gobe kurun ma dirnjey goyen kenej bebak tenje gab metenbe goyen tunjande po meten tenje hiyen.⁷ Al kura al hoyan faraq yurd yurd sanjin titin kenem go taren titin goyen gama irde al faraq yurde hiyen. Munaq al saba yird taren titin kenem yen wor gwahade po, saba yirde hiyen.⁸ Be, al kura al hoyan kanduk yenke sanjin yird yird taren titin kenem gwahade po tenje hiyen. Munaq al kura al hoyan det yunen yunen taren titin kenem wilaknej nурdeya det al yunen hiyen. Irde al kura doyan al hej hej taren titin kenem al gobe yul ma yenje al hoyan kenkela doyan yirde hiyen. Irde al kura al hoyan buninjen yird yird sanjin titin kenem al gobe aman dufay hende gwaha tenje hiyen.

Kadtin ge amanej nурd yunej hinayin

⁹ Be, denje al hoyan niq amanej nурd yunenjabe bitinde mat fudinde wor po gwaha tenje hinayin. Irde mata bulunje harhoktinq yunen, mata iginje taren po yararde hinayin.¹⁰ Kadtinjya kadom amanej

nurd gunen teñ eke merere po hinayin. Irde dindiken turuñ yirtiñjeñbe kadtin yago wa turuñ yirde hinayin. ¹¹ Be, Al Kurunyen meten teñ teñ niñ piñen ma heñ hinayin. Tareñ po heñbe bitin bana mat wor po Al Kurunyen meten teñ hinayin. ¹² Irde Al Kuruñ beleñ igin diryen yeñ goke doyan heñya amanen po nurde hinayin. Kanduk bana heñyabe Al Kuruñ beleñ kanduk go pasi iryen yeñ doyan heñ heñ niñ piñen ma heñ hinayin. Irde huginen Al Kuruñ mere irde hinayin. ¹³ Be, Al Kurunyen alya bereya kura det kuraj amu heñ hike yenerbe dettiñ kura yuneñ hinayin. Irde al hoyan yatiñde wakeb gargar yirde hinayin.

¹⁴ Be, al kura buluñ buluñ dirde hinayin mar goyen Al Kurunyen tarenjeñ guram yirde sanjñ yirde hinayin. Sopte dinen hime. Al goyen guram yirde tareñ yirde hinayin, karan ma yurde hinayin. ¹⁵ Irde alya bereya amanen nurde hikeb den wor yeñ nurnayin gwahade goyen po amanen nurde hinayin. Irde alya bereya esen hikeb den wor yeñ nurnayin gwahade goyen po nurde esen hinayin. ¹⁶ Dindiken ulinbe awalikde hinayin. Irde dindiken ge turuñ turuñ ma teñbe al mali deñem moj mar goya awalik heñ heñ niñ amanen nurde hinayin. Irde, "Nenbe dufay wukken epte hite," yeñ ma nurde hinayin.

¹⁷ Be, al kura beleñ buluñ buluñ dirkeb wol hihim yeñ buluñ ma irde hinayin. Al tumjan dilinde mata igin po teñ teñ niñ kejkela heñ ga hinayin. ¹⁸ Irde bitin kamke al hoyanya tumjan awalikde heñ heñ heñbe kura hike kenem gwahade heñ heñ ge kurut wor po yeñ hinayin. ¹⁹ Kadne yago, al kura beleñ buluñ dirkeb wol ma heñ hinayin. Gwaha titjenbe Al Kuruñ haninde kerde hinayin. Irkeb yeñ beleñ gab al goke bearar teñ murungem buluñ yunen. Al Kurunyen asanje Doyañ Al Kuruñ beleñ, "Buluñ diran mar goyen wol heñ heñ gobe nere meten. Ne beleñ gab matamij gote murungem yunen," yirin geb, gago dinen hime. ²⁰ Ningeb Al Kuruñ beleñ, "Asogoge kura biñge kamke yenerbe biñge yuneñ hayin. Fe niñ yirkeb fe yunen hayin. Gwaha teñ hayin goyen geneñbe mel gobe memya niñ yumu henayin. Gobe kak kulum bok yeñ hitin yade al go tonan hende yerayin go gwahade goyen," yitin geb, wol ma heñ mata igin gwahade po teñ hinayin. ²¹ Mata buluñ beleñ fole dirtek ma hinayin. Gwahade hitjenbe mata igin po teñ hinayin. Irkeb goreb mata buluñ fole irde hiyen.

13

Doyañ mar karkuwañ palap yirde hinayin

¹ Be, gabmanbe Al Kuruñ beleñ kerdeb alya bereya doyan yird yird sanjñ untin geb, den kuruñ gobe doyan martinde yufukde heñ meremiñ gama irde hinayin.

² Munaj doyañ marte mere pel irde hañ mar gobe yeñ goyen po ma asogo yirde hañ. Gobe Al Kuruñ, gabman goyen kerde tareñ untin al goyen asogo irde hañ. Ningeb gwaha teñ hañ marbe yinjen kanduk yawarnayin. ³ Doyañ marbe mata igin teñ hañ mar goyen buluñ yirtek ma nurdeb mata buluñ ten han mar go po gab buluñ yird niñ nurde hanjen geb, gogo doyan marte mere nurde hinayin dinen hime. Deñbe doyan martind beleñ buluñ dird dird niñ kafura heñ hañ kenem mata huwak po teñ hinayin. Irkeb turuñ dirde hinayin.

⁴ Mel gobe keperd keperdtin igin ird ird niñ Al Kuruñ beleñ meten yuntin geb, gogo mata huwak ten hikeb turuñ dirde hinayin. Gega doyañ mar gobe mata buluñ gote murungem dunen dunen taren minjan geb, mata buluñ tinaiñbe mel goke kafura henayin. Mel gobe Al Kuruñ beleñ mata buluñ teñ hañ mar goyen beararmiñ yikala yird yird meten yuntin geb, mata buluñ mar goyen murungem buluñ yuner hanjen. ⁵ Ningeb goke teñbe doyan martinde mere gama irde hinayin. Go teñ hinayin gobe doyan martind beleñ buluñ dird dird niñ kafura heñya po ga ma teñ hinayin. Mata igin teñ teñ dufay gama ird ird niñ bitinde wukken wor po nurdeya ga teñ hinayin.

⁶ Ningeb goke teñbe teks wor yerde hinayin. Doyañ marbe alya bereya doyan yird yird meten yuntin geb, teks go yadebe gore po alya bereya faraq yurde hanjen. ⁷ Ningeb deñ tumjan da kura gabman haninde kertek gobe kerde hinayin. Teks kurayen kurayen yirtek han kenem yerde hinayin. Munaj kafura yirtek marbe kafura yirde hinayin. Irde palap yirtek yenenbe palap yirde hinayin.

Kadtin ge amanen nurde yunen hinayin

⁸ Be, al kura hitte kuñ det kura niñ gusunjan irde yawartin kenem aranen po wol heñ hinayin. Irkeb gog po hubu ma hetek det kurabe kadtin ge amanen nurde yunen mata gogo geb, huginen gwahade po teñ hinayin. Al kura kadom ge amanen nurde uneñ hi al gobe Moseyen saba kuruñ gote miñ goyen gama irde pasi irde hiyen geb, gogo kadtin ge amanen nurde yunen hinayin dinen hime. ⁹ Moseyen sabarebe, "Al berem yañ beleñ bere hoyan ma duwan irde hiyen. Bere wor gwahade po teñ hinayin. Irde al ma gasa yirke kamde hinayin, kawe ma teñ hinayin, kadtin igin hike kenenbe daniñ nebe

gwahade mon yen ma nurde hinayin,” yitinq. Irde saba go banabe mere sanjñ hoyan manan hanj. Goyenbe saba bana mere tareñ hanj kurun gote miñ wor pobe mere unkuren gago po: “Gigen ge amanen nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan nin manan gwahade po nurde yunen hayin,” yitinq go goyen.¹⁰ Al kura kadom ge amanen nurd yunen hiyen al gobe epte ma kadom bulun yiryen. Goke tenbe al kura kadom ge amanen nurd unyen al gobe Moseyen saba kurun goyen gama ird pasi hiyyen yihim gago.

Nalu funajbe binde hen hi

¹¹ Be, den gayenterbe da nature hanj goyen nurde hanj geb, gago mata igin gwahade tenj hinayin dihem. Hanjköpa den beleş Yesu Kristu niñ dufaytin tareñ iramij goyenter mat wanj wanj gayenterbe yen beleş dumulgañ tiyyen nalu funan goyen binde wor po henj hi. Ningeb dufaytinde firtin yara hanj goyen bitin bak yetek nalu gobe bikken binde hihi geb, huwarnan. ¹² Mata bulun gobe wawun kidoma yara goyen hubu hewen tiya. Irkeb naña fay urde wuk yeweñ tiya geb, kidoma bana niñ mata bulun gobe yubul po tenbe Al Kurunyen mata hulsi yara goyen tanarde hinayin. Gobe fulenjare niñ amil ain beleş po irtin goyen hor titin yara tenj hinayin. ¹³ Ningeb farende hanj marte mata igin po tenj hinayin. Irde dula mata po tenj ten mata, fe nene kukuwa henj henj mata, leplep mata, kari bulun bulun tenj tenj mata, irde ard ard matayabe kadom igin mat hike goke biñ ar yen yen mataya goyen ma po tenj hinayin. ¹⁴ Gwaha titnejbe Doyañ Al Kurun Yesu Kristuya henj yen beleş mata igin tenj hiyen gwahade po tenj hinayin. Irde megen niñ dufay bulun go gama irde ultinde aman henj henj niñ ma nurde hinayin.

14

Kadtinje mata niñ mali ma tagalde hinayin

¹ Be, den hanj bana goyen al kura dufaymiñ Al Kurun niñ sanjñ irtin goyen tareñ wor po ma hike yeneñe goke ma nurde awalik yirde hinayin. Irde dufaymiñ kura goke mel goya kadom mohonde ma tenj hinayin. ² Al kurabe Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irtin goyen kurun geb, det kurun gabe igin ala netek yen nurde hanjen. Goyenpoga al kurabe Al Kurun niñ dufaymiñ sanjñ irtin goyen hako po hanj geb, panjñ po gab igin nen hitek yen hanjen. ³ Ningeb al kura det kurun gabe igin nene hitek yen hinayin mar beleş panjñ po nene hinayin mar goyen, “Dufaytiñe tareñ moñ,” yen yeneñ tagal

yunenbe al goyen go ma yenhet yenhet ma yirde hinayin. Irde panjñ po nene hinayin mar beleş det kurun gayen igin ala nene hinayin mar goyen, “Denjbe bulun tenj hanj,” yineñ merer ma yirde hinayin. Mel gobe tumjanj Al Kurun beleş bikken igin ala yintin hanj geb, gago dinen hime. ⁴ Denjbe al ganunyen tarende al hoyanje meten mar tagal yunen hanj? Mata gobe bulun wor po! Ningeb meten mar gobe Doyañ Almij beleş gab mel gote mata yenenbe igin ma bulun yinyen. Doyañ Al Kurunbe mel go igin sanjñ yiryen geb, tareñ po huwarnayin.

⁵ Gwahade goyen po, al kurabe nalu kura po gab nalu kejkelak, Al Kurunyen nalu yen nurde hanjen. Goyenbe al kurabe nalu tumjanj igin ala turjande po yen nurde hanjen. Goyenbe goke kadom mohonde ma tenj hinayin. Nalu kurun dahade kura nurde hinayin gobe yinjey binde po hiyen. ⁶ Fudinde, nalu kura po gab nalu kejkelak Al Kurunyen nalu yen nurde hanjen marbe Doyañ Al Kurun turun ird ird niñ gwaha tenj hanjen. Irde al kura det kurun gab igin netek ala yen hanjen mar wor binje goke Al Kurun igin nurd unenj gab nene hanjen geb, go mata gore Al Kurun turun irde hanjen. Irde al kura det kura kutja irde hanjen marbe go tenj hanjen goreb Al Kurun turun irde det kutja irtin goke Al Kurun igin nurd unenj hanjen. ⁷ Neñ kurun gayen hitek ma kamtek wet kurun gobe nindiker ge ma hitek, Doyañ Al Kurun niñ tenj hitek geb, gogo tenj hitenyen. ⁸ Ningeb dilninj gerjen hitek gabe Doyañ Al Kurun niñ po tenbe hitek. Irde kamtek wor yen ge po tenj kamtek. Ningeb dilninj gerjen hitek wet ma kamtek wet kurun goyen tumjanj neñbe Al Kurunyen alya bereya po geb.

⁹ Be, goyen goke tenbe al kamtiñja dilin gerjen hanja kurun gote Doyañ Al Kurun hewen yenjbe Yesu Kristu gogo megen gar kateñ kamde sopte huwaryin. ¹⁰ Ningeb denjbe danin geb kadtinje mata yeneñ goke merer yirde hanj? Irde danin geb kadtinj goyen al tareñ miñmon yen yeneñ tagal yunenbe al goyen ma yenhet yenhet yirde hanj? Nerjbe tumjanj Al Kurun dilinde merere huwartek geb, gwaha ma tenj hinayin. ¹¹ Neñ tumjanj Al Kurun dilinde merere huwartek goke Al Kurunyen asañde gahade katin hi:

“Doyañ Al Kurunbe gaha yen hi:
Fudinde wor po nebe gwahader himyen.
Megen niñ mar tumjanj ne hitte waj doklon
hon yugulun tinayin.
Alya bereya tumjanj, “Gebe Al Kurun,”
ninnayin,” yitinq hi. Aisaia 45:23
¹² Goke tenbe yitinq gwahade po, neñ kurun
gabe nende gigen mataninin Al Kurun mo-
monj irniñ.

¹³ Ningeb, kadnininde mata yenen goke ma tagalde hitek yen dufay sanjin po kertek. Irdeb mata gwaha titeke al kadtin dufaymin bulun heke mata bulununde katnak yenbe mata gwahade ma titek yen dufay taren po kerde ga mata ten hinayin. ¹⁴ Nebe Doyañ Al Kuruj Yesuya har geb, dufaynerbe det kurun gayenbe tumjan Al Kuruj dilinde tikin minjmon yen nurde hime. Goyenpoga al kura beleñ det kurabe Al Kuruj dilinde tikin minjan yen nurde hanj kenem yen hitte po ga det gobe tikin minjan hiyyen. ¹⁵ Ningeb denj beleñ binje kurun gabe Al Kuruj dilinde igin ala po yen nurde nene hinayin. Gega kadtin kura gwahade ma nurde hiyen gore denerjbe binde kanduknej nurde hiyenbe mata gobe kadtin ge amanen nud yuneñ yuneñ mata goyen gama ma irdeb gogo teñ hinayin. Ningeb binje kura nenayin goke tenjbe kadtin kura Yesu Kristu yen ge tenj kamyin gote dufaymin bulun ma irnayin. ¹⁶ Irde dufaytinde mata kurabe igin yen nurde hinayin gega, al kura mata gobe igin moj yen nurde hike kenenbe mata go ma tenj hinayin. ¹⁷ Al Kuruj beleñ alya bereya doyañ yird yird bana gonje binjgeya feya nen nen mata gobe det kurun moj geb, gago dinen hime. Munan dawet kuruj wor pobe Al Kuruj dilinde huwak henj henj mataya biñ kamke igin henj henj matayabe Holi Spiritya henj aman henj henj mataya go goyen. ¹⁸ Fudinde, al kura mata gwaha mat Yesu Kristu niñ meten tenj hiyenbe matamin goke Al Kuruj beleñ amanen nurde hiyen, irde al hoyan wor al gote meten goke turuñ irde hinayin.

¹⁹ Ningeb neñbe bininin kamke henj hen mataya kadom taren gird gird mataya goke kurut wor po yen hitek. ²⁰ Munañ dula matatin ge teñ Al Kurunyen meten bulun ma irde hinayin. Binjebe tumjan Al Kuruj dilinde wukkek geb, netek igin ala. Goyenpoga al kadnini kura binje goyen ma nene hitin neteke denerjbe dufaymin bulun heke mata bulununde katyen go gab bulunbe gogo titek. ²¹ Ningeb kadtin kura matatin kenenbe mata bulununde katnak yenbe dapja wet ma wain wet kura goyen go ma nene hinayin. Matatin hoyan kura gwaha yirtek hanj kenem goyen wor gwaha ma tenj hinayin. Gwaha tenj hinayin gobe Al Kuruj dilinde mata igin geb, gago dinen hime. ²² Dufaytinde binje ma wain ma mata kura goke igin ala yen nurde hinayin kenem dufaytin goyen denj Al Kurunya hitte po hiyen. Al kura mata kura igin yen nurde tenj hiyen irde goke mata bulun tihim yen binde bulunen ma nurde hiyen al gobe Al Kuruj beleñ guram irde sanjin iryen. ²³ Gega al kura binje kura Al Kuruj dilinde wukkek moj yen

nurde kama hej hej ga niyyenbe gobe yingen ulinde merem yan hiyyen. Gobe dufayminde mata gwahadebe igin moj yen taren wor po ma irtij geb, dufay budam forok yitinde mat niyyen geb, gogo yingen ulinde merem yan hiyyen. Ningeb al kura mata kura igin ma bulun goyen kerjela bebak ma tenjbe goke dufaymin taren ma irdeya mata goyen tiyyenbe mata bulun minjan hiyyen.

15

Kadtin ge nurdeya ga mata teñ hinayin

¹ Be, denjya nenya Al Kuruj niñ dufayminin sanjin irtij goyen kuruj hitin marbe kadninin dufaymin taren wor po ma hitin gore mata kura soñ hekeb faran yurde hitek. Irde nindiken amaj hetek belnj po ma gama irde hitek. ² Nen dunkturen dunkturen kuruj gayen tumjan kadninin igin henj henj ge nurdeb yen aman hetek irde taren hetek mata goyen po ten hitek. ³ Yesu Kristu wor yingen amanen henj henj ge ma nurde hinhin. Gwaha titjenbe Al Kurunyen asanje, "Al Kuruj, al beleñ nanyan girde hanj gobe ge ma girde hanj, ne nrde hanj," yitjin hi. ⁴ Mere gobe neñ gayen saba direñ yen bikkjen wor po Al Kurunyen asanje katin. Gobe neñ beleñ mere go nurdeb kanduk yenen mukku ma tenj goya goya sanjin po henj kame Al Kuruj beleñ igin diryen yen goke doyañ henj hinayin yen gogo katin. ⁵ Ningeb denj goyen kanduk yenen mukku ma tenj goya goya sanjin po henj howard howard taren goyen dunen hiyen al Al Kuruj gore guram dirkeb dindiken ulin dufay uñküren po henj awalikde po hiwoñ yen nurde hime. Go mata gobe Yesu Kristuyen alya bereya beleñ titek mata yenj nurde hime. ⁶ Gogab dufaytiñja meretiñja uñküren po yirde Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristuyen Nanin, Al Kuruj denjem turuñ yan irde hinayin.

⁷ Ningeb Yesu Kristu beleñ den goyen igin dinyin gwahade goyen po, Al Kuruj denjem turuñ yanj ird ird niñ tenjbe dindiken ulin kadom igin genen tenj hinayin. ⁸ Yesu Kristube Al Kuruj beleñ hakot Yuda marte hakwamini yago hitte biñja tiyyin goyen fudinde kawan forok yeke Yuda mar beleñ kenen bebak tenj tenj niñbe gogo Yuda mar gote meten al henj megen gar katyin geb, gago kadom igin nud gunen tenj hinayin dinen hime. ⁹ Be, Yesu megen gar katyin gobe al miñ hoyan Yuda mar moj beleñ kenenbe Al Kuruj beleñ buninen yirde hiyen goke denjem turuñ yanj irde hinayin yenbe gogo megen gar katyin. Ningeb goke tenjbe De-wit beleñ Al Kurunyen asanje tikin kura gahade kayyiñ:

“Ninjeb ne gayen al miñ hoyan Yuda mar moñ kahal bana heñ turun girde heñ.

Denje isan heñ heñ ge tikin hewen,” yitiñ hi. *Tikij 18:49*

¹⁰ Irde kurabe:

“Al miñ hoyan Yuda mar mon, denþe alya bereyamij Yuda maryam aman henan,” yitiñ hi. *Saba 32:43*

¹¹ Be, mere hoyanþe gahade:

“Den al miñ hoyan Yuda mar monþe tumjan Doyan Al Kurun turun irde hinayin.

Den alya bereya megen hanj tumjan turun irde tikin henayin,” yitiñ hi. *Tikij 117:1*

¹² Irde Aisaia beleñ gahade kayyiñ:

“Yesiyan* minde nin al kura forok yiyyen. Yen beleñ al miñ hoyan Yuda mar mon doyan yireñ yen wayyen.

Irkeb mel gobe yen beleñ wan igin yird yird nin doyan henj hinayin,” yitiñ hi. *Aisaia 11:10*

¹³ Be, Al Kurunþe deñ igin dird dird goke doyan henj heñ tareñ duntin. Ninjeb deñ beleñ yen ge hekken nurde hike Al Kurun beleñ goke aman dufay kurun wor po dunwoñ, irde bitin yisikamke igin hiwoñ yen gusunjan irde hime. Gogab Holi Spirityen sanjinde Al Kurun beleñ kame igin diryen goke doyan henj heñ matatin gobe tareñ wor po hiyyen.

Pol beleñ asan ga kayyiñ gote miñ mon yiryiñ

¹⁴ Be, kadne yago, nebe fudinde wor po den goyen mata igin kurun teñ hanjen, irde Al Kurunyen mere nurd pasi hitin hanj, irde epte dindiken ulin kadom saba gird teñ hitek hanj yen nurde hime. ¹⁵ Gega asan ga kanj heñyabe saba kura goke bitin bak yen yen ge kayhem. Irde Al Kurun beleñ buninjen nirde igin igin nirde hiyen geb, merene gake deñ beleñ dahade nurd nunnayin yenj kafura ma henja kawan po kayhem. ¹⁶ Fudinde, Al Kurun beleñ buninjen nirde igin igin niryen geb, al miñ hoyan Yuda mar mon hitte kunj meten teñ hiyen yen Yesu Kristuyen meten al niryin. Ninjeb nebe Al Kurunyen mere igin Yesu nin yitiñ goyen tagalde tukunþe Al Kurun dolon ird ird mata doyan al pris yara henj al miñ hoyan Yuda mar mon goke meten teñ himyen. Gogab al miñ hoyan Yuda mar mon gobe Holi Spirit beleñ wukkek wor po yirke Al Kurun galak irke aman hetek det yara henayin.

¹⁷ Ninjeb nebe Yesu Kristuya henþe Al Kurun nin meten teñ himyen goke nigen ge

turunþ yan nurde hime. ¹⁸ Gega nebe det hoyan kura goke mali mere titek ma nirde hi. Yesu Kristu beleñ meten titin goke po tagalde heñ. Nebe yen beleñ hulyan nirke kunj al miñ hoyan Yuda mar mon goyen Al Kurun hitte yukumeke meremiñ gama irde hinhan. Meten go teñ hinhemeye Al Kurunyen merere saba yirde mataner mat Al Kurun yikala yirde hinhem. ¹⁹ Irde Holi Spirityen tarenþe mata tinen turunþ yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhem. Irkeb mel gobe mata goyen yenenþe Al Kurun hitte wanj hinhan. Ninjeb nebe gwahade po Yesu Kristu nin yitiñ mere igin goyen Yerusalem mat miñ urde tukun tukun Ilirikum naña bana tagalde tukun pasi himirin. ²⁰ Nebe naña kura Yesu Kristuyen mere momonj ma nurde hitin bana gonj kunj mere igin goyen hugiñen tagalde hitek nirde hiyen. Gogab al kura beleñ bikkenj kunj meten teñ Yesuyen alya bereya forok yirteñde gor sopte naña tinenþe meten titin yara ma tiyen. ²¹ Go teñ himyen gobe Al Kurunyen asanje katin gwahade po teñ himyen. Mere gobe gahade:

“Al kura yende mere momonj ma nurnin mar beleñ kennayin.

Al kura yende mere ma nurnin mar beleñ nurde bebek tinayin,” yitiñ hi. *Aisaia 52:15*

Rom kuj kuj nin yirin

²² Be, yitiñ gwahade po nebe meremiñ ma kutiñ naña bana ganj meten budam forok yen hanjen geb, gago deñ hitte kunj kunj nin metenþe nirde hiyen. ²³ Gega naña gayen bana tiyuñ kura ne kunj meten titek kuram mon, irde dama budam deñ dentek wor po nirde hiyen geb, ²⁴ Spein nañare kunj heñyabe deñ hitte forok yen denej gab kweñ yen nurde hime. Beleñ goyan gore kunj heñyabe deñ hitte kunþe deñya munj kura henj aman henj gab dubul teñ kweñ. Irkeb ne gayen Spein nañare kunj kunj nin faraj nurwoñ yen nurde hime.

²⁵ Munaj gayamun gayenbe Yerusalem nin Al Kurunyen alya bereya goke teñ meten tiyen yen gor kweñ tihim. ²⁶ Masedonia nañaya Akai nañaya bana nin Yesuyen alya bereya beleñ Yerusalem nin Al Kurunyen alya bereya hanj bana gonj det nin amu henj hanj mar goyen faraj yurd yurd nin amanen nurdeb hora yeran geb, gago hora goyen yade Yerusalem kweñ tihim.

²⁷ Mel gobe faraj yurd yurd nin amanen nurañ. Goyenbe fudinde gwaha yirtek po faraj yurde hanj. Al Kurunyen gasunþe nin det Yuda mar beleñ titin goyen al miñ hoyan Yuda mar mon wor yen hitte mat gab yawaramin geb, goyen wolmiñen megen nin samuñ beleñ faraj yurtek hanj

* **15:12:** Yesibe Israel marte doyan al kurun Dewit naniñ.

geb, gogo faraŋ yuraŋ. ²⁸ Niŋgeb mel gore hulyaŋ nirəŋ gayen pasi ireŋ. Irde Yerusalem mar goyen hora ga tumjaŋ teke yenerbe gor mat Spein beleŋ kweŋ. Kuŋ beleŋdeŋ hitte forok yewenj. ²⁹ Ne deŋ hitte kumekeb Yesu Kristu beleŋ deŋya neya tumjaŋ guram dirde sanjəŋ wor po diryen yeŋ nurde hime.

³⁰ Be, kadne yago, nebe Al Kurunyen meten teŋ heŋya meten goke Al Kurun gusunjaŋ irde himyen. Niŋgeb deŋ wor neya dufay uŋkureŋ po irde huginen tareŋ po Al Kurun gusunjaŋ irde hitek yeŋbe gago Doyaŋ Al Kurunpiňiŋ Yesu Kristuyen tareŋ hende huwarde gusunjaŋ dirde hime. Holi Spirityen sanjinde ne niŋ amanenj nurde han geb, gago gusunjaŋ dirde hime. ³¹ Gusunjaŋ irde heŋya be ne gayen Yudia naŋare niŋ mar kura Yesuyen mere gama ma irde han mar gore buluŋ nirtek belŋempiŋ goyen Al Kurun beleŋ pet teŋ teŋ niŋ gusunjaŋ irde hinayinj. Irde Yerusalem niŋ Al Kurunyen alya bereya faraŋ yurd yurd niŋ nurde kun meten teŋ heŋ goyen mel gore igiŋ nurnayinj yeŋ gusunjaŋ irde hinayinj. ³² Gogab Al Kurunyen dufay kenem deŋ hitte aman dufay hende kwen, irde deŋya neya tumjaŋ sopte tareŋ hetek. ³³ Al biŋ yisikamke igiŋ heŋ heŋ al Al Kurun beleŋ deŋ kuruŋ goya tumjaŋ hinayinj. Fudinde wor po.

16

Kadom niŋ yirŋ

¹ Be, nebe Fibi niŋ momoŋ direŋ tihim. Yeŋbe Senkria taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ meten teŋ hiyen. Yeŋbe Al Kurun diliŋde nende hayninj wor po yara hitiŋ. ² Be, bere gayen lukeb Doyaŋ Al Kurun niŋ teŋbe gargar irnayinj. Mata gobe Al Kurunyen alya bereya beleŋ titek mata geb, gwaha irnayinj. Irde faraŋ niŋ nurde hikeb deŋ beleŋ faraŋ urde hinayinj. Yeŋbe al budam faraŋ yurde hiyen. Ne manaj faraŋ nurde hiyen geb, gago dinen hime.

³ Prisilaya Akwilaya niŋ dufay heŋ himyen goke ire uŋya goyen momoŋ irnayinj. Ire uŋya gobe meten kadne, Yesu Kristu niŋ meten teŋ haryen. ⁴ Ire uŋya gobe ne faraŋ nurye yeŋbe kamde kamde niŋ ma nurde hinaryum. Ne po moŋ Yesuyen alya bereya hitiŋ al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ wor tumjaŋ ire uŋyat meten goke igiŋ wor po nurde hitiŋ.

⁵ Yesu Kristuyen alya bereya sios, ire uŋya gote yare gabu irde hanjen

mar goke wor dufay heŋ himyen geb, goke momoŋ yirnayinj.

Irde kadne wor po Epainetus manan gwahade po innayinj. Yeŋbe Esia naŋa* bana goŋ yeŋ wa Yesu nurd unyinj.

⁶ Maria wor gwahade po, ne beleŋ yeŋ ge dufay heŋ hime goyen innayinj. Yeŋbe deŋ ge teŋ meten tareŋ wor po teŋ hiyen.

⁷ Irde nere minde niŋ al irawa Andronikusya Yuniasya goke dufay heŋ himyen goke momoŋ yirnayinj. Irem gobe neya tumjaŋ ko-yare hinhet. Yeŋbe Yesu Kristuyen mere basaŋ mar aposel buda kura bana niŋ yeŋ nurd yuneŋ hanjen. Yeŋ wa Yesu nurd unke gab kame ne wor Yesu nurd unmirinj.

⁸ Irde Ampiliatus niŋ wor dufay heŋ himyen geb, momoŋ irnayinj. Yeŋbe Doyaŋ Al Kurunyen dirinj yeŋ nurdeb yeŋ ge amanenj nurd unenj himyen.

⁹ Be, Urbanusbe Yesu Kristu niŋ meten teŋ hiyen. Yeŋbe meten kadnininj wor po. Stakis wor gwahade po, yeŋ ge amanenj wor po nurd unenj himyen geb, ne beleŋ yeŋ ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayinj.

¹⁰ Irde Ampeles wor ne beleŋ yeŋ ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ irnayinj. Yeŋbe Yesu Kristu gama irde heŋya kanduk yeneŋ hinhin gega, bada ma hiriŋ goke Yesu beleŋ nigen al wor pobe gago yeŋ kinyinj.

Irde Aristobulusyen yare han mar goke wor dufay heŋ himyen geb, goke momoŋ yirnayinj.

¹¹ Nere minde niŋ al kura Herodion niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ irnayinj.

Irde Narsisusyen yare han mar niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayinj. Mel gobe Doyaŋ Al Kurunya hanj.

¹² Irde Trifinaya Trifosaya niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayinj. Bere irawa gobe Doyaŋ Al Kurun niŋ meten sanjəŋ wor po teŋ haryen.

Kadne wor po Persis niŋ dufay heŋ himyen goyen wor momoŋ irnayinj. Yeŋ manan Doyaŋ Al Kurun niŋ meten tareŋ wor po teŋ hanjen bere kurabe gogo.

* **16:5:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

- ¹³ Irde Rufusya milinjya niј dufay heј himyen goyen momoј yirnayin. Rufusbe Doyan Al Kurun beleј basinjya iryinj. Milinjbe mamne yara hitin.
- ¹⁴ Irde Asinkiritusya Flegonya Hermesa Patorobasya Hermasyabe kadom wen mel goya hanj mar tumnjan goke dufay heј himyen goyen momoј yirnayin.
- ¹⁵ Irde Filologus, Yulia, Nereus, irde Nereus hayminj, Olimpas, irde Al Kurunjyen alya bereya mel goya hanj mar goyen tumnjan ne beleј yen ge dufay heј himyen goyen momoј yirnayin.
- ¹⁶ Denje kadom pere gird teŋ hinayin. Mata gobe Al Kurun dilinjde wukkek dinyen.
- Gar niј Yesu Kristuyen alya bereya beleј tumnjan den ge dufay heј hanj goyen momoј yirayin ninan geb, gago momoј dirde hime.

Saba funaj

¹⁷ Be, kadne yago, dufaytiј bulun irde den bana bipti forok irtek al niј kenkela heј ga hinayin. Irde al kura saba hoyaj dirde den saba nuramiј goyen gama ird ird beljen pet teŋ duntek al goke wor kenkela heј ga hinayin. Al gwahade gobe yilwa po yirde hinayin. ¹⁸ Go mar gobe Doyan Al Kurunjninj Yesu Kristu niј ma metej teŋ hanj. Yingjen ge po nurde mata gogo teŋ hanjen geb, gago dinej hime. Go mar gobe al kura mel gote mere goyen bulun yen bebak titek moj mar goyen hapek yan nurde fudinde yetek mat po usi mere yirde hanj.

¹⁹ Be, den beleј Al Kurunjyen mere gama irde hanj gote mere momontiјbe al tumnjan nurd pasi heј hanj geb goke amanjen wor po nurde hime. Goyenpoga den goyen mata igin teŋ henja kenkela dufay heј ga teŋ hinayin. Irde mata bulunje mata bulun teŋ dufay minjmoј wor po hinayin yen gago mere tareŋ po dirde hime.

²⁰ Be, al biј yisikamde hiyen al Al Kurun beleј heј ga moj Satan gote sanjŋ teŋ sinja irke den beleј ufurka tinayin.

Doyan Al Kurunjninj Yesu Kristu beleј den goyen buninjen dirde igin igin dirde hiwoŋ yen gusuŋjan irde hime.

²¹ Be, metej kadne Timoti beleј den ge dufay heј hiyen goyen momoј yirayin ninkeb gago momoј dirde hime. Nere minjde niј al Lusius, Yesonyabe Sosipaterya wor gwahade po.

²² (Be, nebe Tertius. Pol beleј ninke asan gago kaј hime. Ningeb ne wor Doyan Al Kurun niј ter den ge dufay heј hime gake bebak dirde hime.)

²³⁻²⁴ Be, Gaius beleј den ge dufay heј hi goke bebak dirde hime. Yen beleј ne Pol gayen gargar nirde hiyen. Irde Yesu Kristuyen alya bereya sios gar niј wor yen beleј faraj yurde hiyen.

Be, taun gate gabmanyen hora doyan ird ird marte doyan al Erastusya kadnininj Kwartusya wor den ge dufay heј haryen goke momoј dirde hime.

²⁵ Be, den hitte kuŋ Yesu niј yitin mere igin goyen tagalde kuŋ himekeya den goyen igin tareŋ dirtek albe Al Kurun gog po. Ningeb Al Kurun goyen denjem turunj yan irtek. Mere igin gobe damam damam banare hinhin geb, al beleј epte ma bebak titek hinhin.

²⁶ Gega Al Kurun gwahader hitin gore mere basaŋ marmiј yinke asanje kayamiј goyen gayenterbe miŋ kawan forok yiňtij hanj. Irkeb al miŋ kurayen kurayen tumnjan Yesu niј dufaymiј tareŋ irde meremin gama irde hanj. ²⁷ Ningeb Al Kurun, yen po ga dufaymiј wukkek goyen Yesu Kristu faraj durkeb huginen denjem turunj yan irde hitek! Fudinde wor po.

1 Korin Korin nin Yesuyen alya bereya hitte Pol beleñ hanjkäpya asan̄ kayyin

¹ Ne Polbe Al Kurun̄ beleñ dufayminde po Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel hiyyen yen hoy niryin̄. Ningeb meten̄ kadinin̄ Sostenesa neya beleñ ² den̄ Korin taunde nin̄ Yesu Kristuyen alya bereya sios Al Kurun̄ beleñ doyan̄ dirde hi goya Doyan̄ Al Kurun̄nin̄ Yesu Kristu dolon̄ irde han̄ mar megen hike kwa kurun̄ goyen goke asan̄ gago kaj̄ har. Den̄ Korin̄ nin̄ siosbe Yesu Kristu nin̄ dufaytin̄ sanj̄ir irke Al Kurun̄ beleñ yen̄ ge ten̄ hoyan̄ mun̄ dapat dirl̄in̄ han̄. Irde wukken̄ wor po yiren̄ yen̄ hoy dirl̄in̄ han̄. Yesu Kristube yen̄ dolon̄ irde han̄ mar megen hike kwa kurun̄ goya neŋyat Doyan̄ Al Kurun̄.

³ Ningeb Adoniniñ Al Kurun̄ya Doyan̄ Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleñ bunineñ dirde igin̄ igin̄ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwɔn̄ yen̄ nurde har.

*Pol beleñ Korin̄ nin̄ Yesuyen alya bereya
nin̄ Al Kurun̄ igin̄ nurd unyin̄*

⁴ Be, denþe Yesu Kristuya han̄ geb, Al Kurun̄ beleñ bunineñ dirde igin̄ igin̄ dirde hi. Ningeb goke ten̄ huginen̄ Al Kurun̄ igin̄ wor po nurd unen̄ himyen̄. ⁵⁻⁶ Al Kurun̄ igin̄ nurd unen̄ himyen̄ gote miñ kurabe gwahade: neñ beleñ Yesu Kristu nin̄ tagaltekib mere go nурdebitiñde tareñ hitin̄ han̄ gwahade goyen po, den̄ goyen Yesu Kristuya hikeb mere ten̄ ten̄ya saba fudinide bebak ten̄ ten̄ya kurun̄ gobe igin̄ mat wor po titek po dirl̄in̄ han̄. ⁷ Gwahade ningeb Doyan̄ Al Kurun̄nin̄ Yesu Kristu sopte mulgañ heñ wawoñ wor po yen̄ nурde goke doyan̄ hen̄ya Holi Spirityen tareñ kawan̄ forok yen̄ yen̄ mata goyen tumjan̄ yawartin̄ ala han̄. ⁸ Den̄ gwahade gobe Al Kurun̄ beleñ sanj̄ir dirde hike kuj kuj nalu funan̄ forok yiyyen̄. Gogab nalu funan̄ Yesu Kristu wañ wañ goyenterbe ultin̄de merem moñ hinayin̄. ⁹ Ningeb neñ beleñ Urniñ Doyan̄ Al Kurun̄nin̄ Yesu Kristuya awalikde hinayin̄ yen̄ hoy diriyin̄ al Al Kurun̄be yen̄ ge hekken̄ nurtek al hi.

*Yesuyen alya bereya bana bipti forok
yam̄in̄*

¹⁰ Be, kadne yago, den̄ tumjan̄ kadom mohonde teñ teñ mata ma teñ hinayin̄. Mere teñ hinayin̄ kurun̄ goyen banabe dufay unkuren̄ po kerde mere teñ hinayin̄ yen̄ gago Doyan̄ Al Kurun̄nin̄ Yesu Kristuyen denjemde dinen̄ hime. Mongo gwaha ma

tinayin̄be deñ han̄ bana gon̄ kadom kilon̄ gird teñ hikeb bipti forok yenayin̄. Ningeb bada heñ bitin̄ya dufaytin̄ya unkuren̄ po kerde awalikde po hinayin̄. ¹¹ Kadne yago, ne ga dinen̄ hime gabe al kura Kloeya hanjen̄ mar kura gore wanbe dindiken̄ ulin̄ dufay budam yerde kadom mohonde teñ hanjen̄ goke momoj nirañ geb, gago dinen̄ hime. ¹² Deñ han̄ bana gon̄ nin̄ al kurabe, "Nen̄be Polyen̄ saba gama irde hite," yen̄ han̄. Kurabe, "Apolosyen̄ saba gama irde hite," yen̄ han̄. ¹³ Daniñ gwaha teñ han̄? Yesu Kristube walkaka irde hoyan̄ hoyan̄ irtin̄ geb, gogo teñ han̄? Ne Pol gare den̄ ge teñ kuruse hende kammirin̄? Irde ne Polyen̄ tareñde baptais tamin̄? Moñ, gwahade moñ!

¹⁴ Deñ beleñ mata gwahade teñ han̄ go nурdebe ne beleñ hanjkäpya Krispusya Gaiusya po baptais yirdeb deñ kurabe baptais ma dirmirin̄ goke Al Kurun̄ igin̄ wor po nurd unen̄ hime. ¹⁵ Ningeb den̄ beleñ epte ma, "Nen̄be Polyen̄ tareñde baptais titirin̄," yenayin̄. ¹⁶ Fudinde, Stefanasya yen̄a hanjen̄ mar goyen wor baptais yirmirin̄ yen̄ nурde hime. Munaj̄ al hoyan̄be gwaha yirmirin̄ yen̄ ma nурde hime. ¹⁷ Yesu Kristu beleñ nad nerke den̄ hitte kumirin̄ gobe al baptais yird yird nin̄ ma kumirin̄. Gwahade yarabe yen̄ ge yitiñ mere igin̄ goyen tagal tagal niñ kumirin̄. Kun̄ tagalde hen̄yabe mongo Yesu Kristu kuruse hende kamyin̄ gote sanj̄ibe hubu hiyyen̄kek yen̄be megen niñ alyen̄ dufay wukkek yen̄ hanjen̄ goyen̄ ma gama irde tagalde hinhem.

*Yesu Kristube Al Kurun̄yen̄ tareñya du-
fay wukkekya miyjan̄*

¹⁸ Be, Yesu kuruse hende kamyin̄ gote mereben̄ megen niñ alyen̄ dufay gama irde kame kak alare kutek marbe kukuwamjen̄ nурde han̄. Goyenpoga neñ Al Kurun̄ beleñ dumulgan̄ titiñ marbe mere gobe mataniniñ gergeñ ird ird tareñ miyjan̄ yen̄ nурde hite. ¹⁹ Kukuwamjen̄ nурde han̄ mar gokeb Al Kurun̄yen̄ asanđe mere gwahade katin̄ hi: "Al kura, 'Nen̄be megen niñ dufay wukkeknin̄ yan̄,' yen̄ han̄ marte dufay wukkek goyen gwamun̄ yuren̄."

Irde 'Keñkelə bebak ten̄ teñ sanj̄inin̄ yan̄,' yen̄ han̄ marte bebak ten̄ teñ tareñ goyen teñ siña ireñ," yitiñ hi. Aisaia 29:14

²⁰ Ningeb megen niñ dufay wukkek miyjan̄ albe Al Kurun̄ diliñde meten̄ igin̄ dahade teñ han̄? Saba teñ teñ marbe Al Kurun̄ diliñde meten̄ igin̄ dahade teñ han̄?

* 1:12: Den̄em hoyan̄be Sifas.

Irde gayenter dufay gergeñ forok yirde al bij yawarde hanj marbe Al Kurunj diliñde meten igin dahade ten hanj? Hubu wor po! Al Kurunj beleñ megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen goyen kukuwamjen wor po iiryin.²¹ Ningeb megen niñ alyen dufay go gama irde hanj marbe epte ma Al Kurunj nurd untek iiryin gobe Al Kurunj beleñ dufaymiñ wukkek kerde gogo gwahade iiryin. Irde mere tagaltekeb megen niñ al beleñ mere kukuwamjen yen hanjen goyen al kura beleñ mereniniñ goyen nurde Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irnayin marbe yad yad niñ Al Kurun beleñ amanjen nurde dufay gogo kirjin.

²² Yuda marbe mata tiñej Al Kurunj beleñ po ga irtek goke po nañkenen hanj. Grik marbe megen niñ alyen dufay wukkek goke po nañkenen hanj.²³ Gega neñbe Yesu Kristu kuruse hende kamyin goke po tagalde hite. Goyenbe Yuda marbe Mesaiaabe gwahade mat ma kamyen yen nurde hanjen geb, gwahade nurde hanjen gore Yesu Kristu niñ yitiñ mere goyen bebak ten teñ belneñ pet tike mata bulunje kateñ hanj. Irde Yuda mar moñ al miñ hoyanbe Yesu Kristu niñ yitiñ mere gobe kukuwamjen nurde hanj.²⁴ Goyenpoga al kura Al Kurunj beleñ basinja yirtin marbe Yesu Kristu beleñ Al Kurunyen sanjinja dufay wukkekyia goyen kawan iiryin yen nurde hanj. Yuda mar kura Al Kurunj beleñ basinja iiryin marbe gwahade nurde hanj. Al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen Al Kurunj beleñ basinja yirtin mar wor gwahade po nurde hanj.²⁵ Megen niñ marbe Yesu kuruse hende kamyin gobe Al Kurunyen dufay po gama irde gogo tiyyin mere goyen nurdeb Al Kurunyen dufay gobe kukuwamjen yen nurde hanj. Gega Al Kurunyen dufaybe alyen dufay gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamde Al Kurunyen dufay wukkek goyen kawan iiryin. Megen niñ marbe Al Kurunyen tareñbe kurun moñ geb Yesu keneñ unañ tike kuruse hende kamyin gogo yen nurde hanj. Gega Al Kurunyen tareñbe alyen sanjin gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamyin gega sopte isan̄ heñ tareñmiñ kawan iiryin.

²⁶ Be, kadne yago, hanjkapyä deñ hitte kun gor henjyabe Al Kurunyen dufay banare hinhin goyen kawan irde momon dirde hinhem. Gwaha dirde henjyabe mere al beleñ hapek yan̄ nurtek mat ma momon dirde hinhem. Irde megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen go hende huwarde ma momon dirde hinhem.²⁷ Go dirde hinhem gobe denjya henjya det hoyan hoyan niñ ma nuren, Yesu Kristu niñ po nuren, irde yen kuruse hende kamyin goke po nuren yen dufay heñ hinhem geb, gogo dirde hinhem.²⁸ Ne denjya hinhetiyabe Al Kurunyen metenbe kuruj geb, nigen tareñner epte moñ yen̄ nurde hinhem. Irde mongo metenmiñ bulun ireñ yen̄be kafura heñ barbar wor po yen̄ hinhem.²⁹ Ningeb Al Kurunyen mere tagalde saba dirde henjyabe megen niñ alyen dufay wukkek, kirmiñtinde hapek yan̄ nurtek goyen gama irde ma tagalde hinhem. Gwaha titneñbe Holi Spirityen sanjinde meten ten himeke gote iginen kawan forok yen hinhan.³⁰ Go teñ hinhem gobe dufaytin̄ Yesu niñ tareñ iramij goyen megen niñ alyen dufay wukkek yen̄ hanjen go hende moñ Al Kurunyen tareñde dufayniñ sanjin irtirin̄ yen̄ nurnayin̄ yen̄be gogo Holi Spirityen tareñde meten teñ hinhem.

mar basinja iiryin.³¹ Irde megen niñ mar beleñ al kura gogo yen̄ ma yenen hanjen irde al denjem moñ yinen hanjen mar goyen Al Kurunj beleñ basinja iiryin. Al Kurunjbe megen niñ mar beleñ det kurunj yen̄ nurde hanj det gobe gwamuñ yurde det titmienjen̄ yen̄ nurde hanj det gobe basinja iiryin.³² Gogab al kura beleñ epte ma Al Kurunj diliñde yingen ge turuj turuj teñ hinayin.³³ Goyenpoga deñbe Al Kurunj beleñ basinja diryin geb, Yesu Kristuya hanj. Yesu Kristube dufay wukkek Al Kurunj hitte mat watin̄ gote min al herbe dufay wukkek dunen hi. Yen̄be gwahade geb, neñ gayen dufay wukkek go dunenbe mata bulunje mat dumulgaj̄ tiye yen̄ nende gasun teñ kamyin. Irde Al Kurunj diliñde al huwak, irde wukkek wor po diryin.³⁴ Ningeb goke teñ Al Kurunyen asanđe gahade katiñ hi: “Al kura yingen ge turuj turuj tiye yen̄be Doyan Al Kurunj po ga turuj iryen,”³⁵ Yeremaia 9:24 yitin̄.

2

¹ Be, kadne yago, hanjkapyä deñ hitte kun gor henjyabe Al Kurunyen dufay banare hinhin goyen kawan irde momon dirde hinhem. Gwaha dirde henjyabe mere al beleñ hapek yan̄ nurtek mat ma momon dirde hinhem. Irde megen niñ alyen dufay wukkek yen̄ hanjen go hende huwarde ma momon dirde hinhem.² Go dirde hinhem gobe denjya henjya det hoyan hoyan niñ ma nuren, Yesu Kristu niñ po nuren, irde yen̄ kuruse hende kamyin goke po nuren yen̄ dufay heñ hinhem geb, gogo dirde hinhem.³ Ne denjya hinhetiyabe Al Kurunyen metenbe kuruj geb, nigen tareñner epte moñ yen̄ nurde hinhem. Irde mongo metenmiñ bulun ireñ yen̄be kafura heñ barbar wor po yen̄ hinhem.⁴ Ningeb Al Kurunyen mere tagalde saba dirde henjyabe megen niñ alyen dufay wukkek, kirmiñtinde hapek yan̄ nurtek goyen gama irde ma tagalde hinhem. Gwaha titneñbe Holi Spirityen sanjinde meten ten himeke gote iginen kawan forok yen hinhan.⁵ Go teñ hinhem gobe dufaytin̄ Yesu niñ tareñ iramij goyen megen niñ alyen dufay wukkek yen̄ hanjen go hende moñ Al Kurunyen tareñde dufayniñ sanjin irtirin̄ yen̄ nurnayin̄ yen̄be gogo Holi Spirityen tareñde meten teñ hinhem.

Dufay wukkekbe Holi Spirit beleñ dunen hi

⁶ Be, neñ Al Kurunyen mere tagal tagal marbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitin̄ mar goya heñ Al Kurunyen dufay wukkek goke saba tagalde hite. Goyenbe megen niñ alyen dufay wukkek yen̄ hanjen go hende ma tagalde hite. Irde megen niñ

doyañ mar kame hubu henayin gote dufay wukkek yen hanjen go hende huwarde ma tagalde hite.⁷ Gwaha titjenje Al Kurunyen dufay wukkek banare hitij bebak titek moj goyen tagalde hite. Al Kurunyen dufay wukkek gobe kame nalu funanje deñninin turñuñ yan hej hen ge Al Kurun beleñ hançapyo wor po megen ga forok ma yekeya ep iryin go goyen.⁸ Dufaymin wukkek gobe megen niñ doyañ mar beleñ bebak ma tiyaminj. Bebak tiyaminj manhan Doyañ Al Kurun tareñmin turñuñ yan wor po goyen kuruse hende ma mayke kamwoñ.⁹ Goyenbe go mar gore gwaha tinayin yenjbe bikken Al Kurunyen asanđeb gahade katinj:

“Al Kurun beleñ yen ge amanjen nurd unen hanj mar niñ det gitik teñ yunyin gobe
megen niñ marbe diliñde ma kenneyin, kirmiñde ma nurnayin,
irde epte ma det go forok yenayin yen nurde hinayin,” yitin hi. *Aisaia 64:4*

¹⁰ Goyenbe neñ hittebe Al Kurun beleñ Holi Spirit inke det goyen dikala diryinj. Holi Spiritibe det tumjanj yeneñ kenkela nurde bebak teñ hiyen. Al Kurunyen dufay banare wor po hi goyen manañ kenkela nurde bebak teñ hiyen geb, gogo Al Kurun beleñ inke neñ hitte wan dikala diryinj.¹¹ Be, ganuñ al beleñbe kadownde dufay goyen epte keneñ bebak tiyyen? Hubu wor po. Al goyen yinjen po gab dufayminj goyen nurde hiyen. Gwahade goyen po, al kura beleñ Al Kurunyen dufay epte ma nuryen. Al Kurunyen dufaybe Holi Spirit po gab nurde hiyen.¹² Neñbe megen niñ mar beleñ dufay hen hanj gwahade ma dufay hen hite. Gwahade yarabe da detbe Al Kurun beleñ murungem moj dulin duntinj goyen bebak tinayin yenjbe Holi Spirit Al Kurun hitte mat watinj go po gab neñ hitte hi.¹³ Niñgeb mere tagalde hite gobe megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen go hende huwarde ma tagalde hite. Gwaha titjenje Holi Spirit beleñ saba dirtinj go hende huwarde tagalde hite. Niñgeb mere fudinde Holi Spirit beleñ yitin goyen Holi Spirityen yufuk bana hanj mar goyen nurde bebak tinayin yen momoj yirde hite.¹⁴ Gega al kura Holi Spirityen yufuk bana ma hej megen niñ dufay po gama irde hanj marbe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen epte ma yeneñ bebak teñ kukuwamjenj po nurde hinayin. Niñgeb mel gobe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen ma yade hanj. Gobe Holi Spirityen yufukde hanj mar beleñ po gab yeneñ bebak teñ hanj geb, gago dinenj hime.

¹⁵ Goyenbe Holi Spirit yufuk bana hi albe mataya mereya kuruj goyen iñiñ ma buluñ goyen iñiñ yeneñ bebak teñ

hiyen. Gega al gobe al mali hoyan kura belen epte ma al iñiñ ma buluñ innayin.¹⁶ Gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

“Ganuñ al beleñ Doyañ Al Kurunyen dufay
kenenj bebak teñ hi? Hubu wor po.
Ganuñ al beleñ iñiñ saba ireyñ? Epte moj,”
yitinj. *Aisaia 40:13*
Goyenpoga neñbe Yesu Kristuyen dufay
kenenj bebak teñ hite.

3

*Yesuyen alya bereya yinjenj uliñ fitfut
tiyaminj goke yirinj*

¹ Be, kadne yago, denja hinhemyabe den goyen bitinjde Holi Spirit beleñ sanjin meten teñ hi yenj ma deneñ hinhem. Dufaytinje Yesu Kristu niñ tareñ iramiñ gega, bitinj banabe megen niñ dufay beleñ po kurunj hike denenje dirij mukjenj dufayminj hako po hanj goyen saba yirtinj yara dirde hinhem.² Dirij mukjenje binje tareñ epte ma netek geb, mamu po nene hanjen. Niñgeb deñ wor gwahade goyen denenje saba sanjin ma dirde hinhem. Gayenter wor bikken hinhan gwahade po hanj.

³ Gobe bitinj banabe megen niñ dufay po kurunj hi geb, gwahade po hanj. Ga dinenj hime gabe deñ bana goj kadtinj iñiñ mat hike yeneñbe goke bitinj ar yen hi, irde kadow mohonje teñ hanj geb, gago dinenj hime. Deñ mata gwahade teñ hanj gobe bitinj bana megen niñ dufay po kurunj hi geb, mata gogo teñ hanj. Holi Spirit miñmoj marte mata gama irde hanj geb, gogo teñ hanj.⁴ Ga dinenj hime gabe kuratinj beleñ, “Neñbe Polyen saba gama irde hite,” yen hanj, irde kura beleñ, “Neñbe Apolosyen saba gama irde hite,” yen hanj gobe Holi Spirit miñmoj marte mata geb, gogo megen niñ marte mata po teñ hanj dinenj hime.

⁵ Metenderebe Al Kurun beleñ hoyan hoyan dunyin. Niñgeb Apolosbe ganuñ? Irde Polbe ganuñ? Deyyabe tumjanj Al Kurunyen meten mar uliñ po. Niñgeb deñ ge meten tiyyeket gogo Yesu niñ dufaytinj tareñ iramiñ.⁶ Gwahade geb ne Polbe det muykenj tur irtinj yara deñ bitinj bana Al Kurunyen mere goyen kirmirinj. Irkeb Apolos beleñ Al Kurunyen mere go kurunj hiyjen yenjbe det hartinj go fe yunen doyan yirde hanj yara doyañ irde hinjin. Goyenbe det hartinj go forok irde kurun ird ird albe Al Kurun, yenj unkürenj po.⁷ Niñgeb Al Kurunyen mere al binde tur ird ird alya mere go fe unenj doyañ ird ird alyabe turun yirtek moj. Mere go kurun ird ird al Al Kurun yenj munj po gab turun irtek.⁸ Munaj Al Kurunyen mere al binde hard hard alya mere go kurun hej hej ge doyañ ird ird alya gote metenjbe hoyan

hoyañ moñ. Al Kurun diliñde ñukureñ po. Goyenbe meten nende gigen yuntiñ gote murunjembe kame meteñmiñ gote iginen dahade forok yitiñ goyen yeneñ gab murunjembe gwahade po yunyen. ⁹ Fudinde, neya Apolosyabe tumñañ Al Kurun niñ teñ meten teñ har. Munaj deñbe Al Kurunyen biñge meten yara. Irde Al Kurunyen ya balem go gwahade goyen.

¹⁰ Be, Al Kurun beleñ buninen dirde igin igiñ diriyen geb, al kura ya ird ird mata nurde pasi hitin al gore keñkela po tola yimiyyen gwahade yara nebe deñ hitte kuñ Yesuyen alya bereya sios forok ird ird meten miñ urmirin. Irkeb al hoyan beleñ meten timiriñ go hende sios forok irde hanj. Mata gobe tola yimiyyen go hende al hoyan beleñ ya irde hanj go gwahade goyen. Goyenbe tola yimiyyen go hende ya irde hanj marbe dahan mat ya go irde hanj goke keñkela nurde ga irde hinayin. ¹¹ Tola taren hançapya timiyyen tola gobe Yesu Kristu. Ningeb al kura tola hoyan kura sopte ma yimiyyen. ¹² Yesu Kristu hitte mat sios forok irde hanj marte meteñmiñ kurabe igin wor po, kurabe igin wor po moñ. Gobe al beleñ ya yirtiñ yara. Al kurabe gol, kurabe silwa, kurabe hora damum hende wor po yade ya yirnayin. Irde al kurabe he, kurabe yamuñ, kurabe huñ beleñ po ya yirnayin. ¹³ Irde kun kuñ al iginuya bulunya pota yird yird nalu funan forok yeke ya yirtiñ go kak beleñ kumga tike gab ya yirtiñ mar bana ganunyen meteñbe igin, munaj ganunyen meteñbe igin wor po moñ goyen kawan forok yiyyen. ¹⁴ Kak beleñ kumga tiyyen gega, ya ñamñibe sanjñ hiyyen gobe ya go iryiñ albe gote murunjembe tiyyen. ¹⁵ Munaj ya go humga kukeb ya go iryiñ al gote murunjembe hubu geb, biñ misiñ nuryen. Yingenbe Al Kurun beleñ teñ gasunyimde kiryen. Gega al gobe yamiñ humga kuke detmiñ tumñañ ya biñde yubul ten busaharde uliñ uliñ po hiyen go gwahade meteñmiñ gote murunjembe hubu wor po hiyyen.

Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem

¹⁶ Be, deñ Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem, irde Holi Spirit deñ bana hi goyen ma nurde han? ¹⁷ Al Kurunyen yabe balem wor po, irde deñbe ya balem gogo geb, al kura beleñ Al Kurunyen ya go bulun iryenbe Al Kurun beleñ al go gwamauñ ureñ.

Megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen gobe Al Kurun diliñde det dirjeñ wor po

¹⁸ Be, deñbe dindiken usi ma yirde hinayin. Ningeb deñ hanj bana al kura beleñ yingeñ ge yenbe, “Nebe megen niñ alyen

diliñde dufay wukkek minyañ al yen neneñ han,” yen nurde hi kenem dufay go tubul po tiyyen. Gwaha teñ hike megen niñ mar beleñ kukuwamjen keneñ hinayin gega, Al Kurunbe dufay wukkek minyañ yen kinyen. ¹⁹ Megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen gobe Al Kurun diliñde kukuwamjen keneñ hiyen geb, gogo Al Kurunyen dufay wukkek gama irde hiyen al gobe dufay wukkek fudinde go minyañ yen kinyen. Göke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

“Al kura, ‘Neñbe megen niñ alyen dufay wukkek goniniñ yan,’ yen hanj marbe

Al Kurun beleñ dufaymiñ tigiri tikeb yingeñ go po bulun yirde hi,” yitiñ. *Yop 5:13*

²⁰ Irdeb sopte mere kura katinbe gahade: “Doyañ Al Kurunbe megen niñ alyen dufay wukkek yen hanjen gobe gote iginen miñjmoñ yen nurde hi,” yitiñ hi. *Tikiñ 94:11*

²¹ Ningeb deñbe al kura turun irde, “Neñbe al goyen gama irde hite,” ma yen hinayin. Det tumñañbe dende geb, gago momoñ dirde hime. ²² Ne Polya Apolosya Pitayabe tumñañ deñ Yesuyen alya bereyat meten mar. Megen ga manaj dende megen. Irde heñ henja kamde kamdeya, det hançka hanj gaya kame hinayin goya kuruj gobe tumñañ dende. ²³ Irde deñbe Yesu Kristuyen alya bereya. Irde Yesu Kristube Al Kurunyen.

4

Yesu Kristuyen mere basañ mar

¹ Be, gwahade ningeb, deñbe neñ gayen Yesu Kristuyen meten mar, irde Al Kurun beleñ dufaymiñ banare hitin goyen kawan ird ird meten yuntiñ mar yen denen hinayin. ² Goyenbe neñ Yesuyen meten mar beleñ titek mata kurabe Al Kurun beleñ meten duntin goyen bininiñde mat fudinde wor po keñkela meten titek go goyen. ³ Goyenpoga meten go teñ henjabe deñ beleñ daw ma al hoyan beleñ daw meteñneya mataneya goke igin ma bulun ninnayin goke kandukjien ma nurde himyen. Nigeñ wor meteñneya mataneyia goyen igin wet ma bulun wet goyen goke ma yen himyen. ⁴ Ne benerbe meteñyea mataya teñ hime kurun gobe igin ala po teñ hime yen nurde himyen. Gega Al Kurun diliñde bulunje kuram moñ ma yeweñ. Al Kurun yen ñukureñ gore po gab igin teñ hime ma bulun teñ hime goyen momoñ niryen. ⁵ Ningeb meten marminde meteñyea mataya goyen igin ma bulun yineñ yineñ nalube hako hi geb, aran po gwaha ma yineñ hinayin. Nalu funanje

gab Doyañ Al Kuruñ beleñ wañ gwaha yinyen geb, gayenter deñ beleñ gwaha ma yineñ hinayin. Goyenter gab Doyañ Al Kuruñ beleñ alyen mataya metenya kidoma bana hike epte ma keñkela yentek yara goyen kawan ird ird hulsi teñ wayyen. Irdeb al binde dufay kerde hitin goyen wor kawan iryen. Irke gab Al Kuruñ beleñ meten marmiñ nende gigen meten titiñ gote murunjem yunen turun yiryen.

⁶ Be, kadne yago, saba dirhem gayen deñ beleñ nurde keñkela bebak tinañ yeñbe neya Apolosyat ulderer mere gago teñ hime. Gogab deñ beleñ neya Apolosyat mata keneñbe, "Al Kurunyen asanđe katij go po gama irde hinayin. Mere hoyan gor ma hañ gobe gama ma irde hinayin," yeñ hanjen gote miñ nurnayin. Gwaha tinayinbe al kura gama ird ird goke yingeñ turun turun teñbe al hoyanbe bulun mat tagal unen unen mata go ma teñ hinayin. ⁷ Goyenpoga dindigen ge yen neñbe igin yen nurde al hoyanbe bulun yineñ yineñ tarenbe ganuñ beleñ dunkeb gogo teñ hañ? Det budam deñ hitte hañ kurun gobe Al Kuruñ beleñ ma duntin? Goyenbe danij Al Kuruñ beleñ ma duntin yen nurde dindiken ge turun turun teñ hañ?

⁸ Be, deñbe Al Kurunyen saba niñ binje kamtiñen teñ hinhan goyen bikkeñ tumjanurde pasi hitin yen nurde hañ. Irde al kura horam yan beleñ det kuraj ma nurde hañ yara Holi Spirityen tarenbe bikkeñ titiñ gogo ep yeñ nurde hañ. Irde doyan mar karkuwañ hitin yen nurde hañ, irdeb neñ Yesuyen mere basan mar gayenbe deñem miñmon yen nurd duneñ hañ. Goyenbe deñ goyen gwahade hetek nalube hako po hi. Yesu Kristu sopte mulgañ hen wañ wañ nature gab alya bereyamin gobe doyan mar karkuwañ henayin. Ningeb fudinde wor po, deñ goyen doyan mar karkuwañ hewon yen nurde hime. Gogab neñ wor deñya tumjan doyan mar karkuwañ hinin. ⁹ Gega gayenter neñ Yesuyen mere basan marbe al kura mata bulun wor po tike al buda kurun dilinđe gasa yirke kamtek marte gasunđe gor deñ ge teñ Al Kuruñ beleñ dirlit yara nurde hime. Ningeb alya bereya megen hañ kurun goya Al Kurunyen miyonja tumjan neñ hitte kanduk dahade forok yenayin yen deñen hañ. ¹⁰ Gwahade ningeb, neñbe Yesu Kristu niñ teñbe kukuwa hite, munaj deñbe Yesu Kristuya heñbe dufay wukkek miňyañ hañ. Irde neñbe yulkek hite, munaj deñbe sanjintiñ yan. Deñbe al beleñ al deñem yan yen deñen palap dirde hañ, munaj neñ gabe al siksukñeñ yen palap ma dirde hañ. ¹¹ Fudinde, neñbe meten miñ urtirinđe mat wañ wañ ga hite gayenterbe binje niñ kamde, fe niñ kamde, ulniniñ

umja miñmon, irde al beleñ bulun bulun wor po dirke ulniniñ misin kateñ hityen. Irde yaniniñ miñmon geb, kurar mat kurar kuñ kuñ teñ hityen. ¹² Neñbe binje niñ nurdeñ nindiken meten kurun teñ gab yade hityen. Al kura beleñ karan durkeb neñbe Al Kurunyen tarenje suram yirde taren yirde hityen. Al kura beleñ bulun bulun dirkeb goke mukku ma teñ goya goya meten teñ hityen. ¹³ Al kura mere bulun mat dirkeb neñbe igin mat wol heñ yunen hityen. Minde mat wañ wañ hanja hite gayenter neñbe det bulun kura yimiytiñen dirtek yara hite.

¹⁴ Gwaha dinmekeb memya henañ yen ma asan̄ ga kañ duneñ hime. Gwaha dirlinenbe den goyen dirinje yago yara geb, bener mat deñ ge amanjet wor po nurdeñ gago nurde ga hinayin yen saba dirde hime. ¹⁵ Yesu Kristu niñ saba dird dird marbe budam wor po han. Goyenbe adotin yagobe budam gwahade ma han. Ne wa kuñ Yesu Kristu niñ yitiñ mere goyen momon dirmeket yen ge dufaytin sañin iramin geb, nebe Yesu Kristuya heñbe deñ kurun gote adotin yara himiriñ. ¹⁶ Ningeb nere mata po keñkela gama irde hinayin yenbe gago batbat dirde hime. ¹⁷ Goke teñbe Timoti gogo deñ hitte teñ kermeket kuyen. Yeñbe urne yara, bubulkujne wor po yen nurd unen himyen. Yeñbe binde mat fudinde wor po Doyañ Al Kuruñ niñ meten teñ hiyen. Yeñ beleñ gab ne gayen Yesu Kristuya hen mata dahade teñ himyen goke momon dirke bitin bak yiyyen. Yeñbe ne beñen Yesuyen alya bereya sios megen hike kwa kurun goyen saba yirde himyen gwahade goyen po momon diryen.

¹⁸ Goyenbe deñ han bana goyen kuratin kurabe, "Polbe sopte ma wañ dinyen," yen nurdeñ neñ nurhet nurhet teñ hañ. ¹⁹ Gega Doyañ Al Kuruñ beleñ igin ninkeb hen ga hen ga ma tiyen, goyare po kuñ dener. Kuñ gab parpar teñ han mar goyen mere dahade teñ han, irde taren damiñde mata gogo teñ han yen keñkela yenen bebak tiyen. ²⁰ Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yirde hi gobe merere po mon, tarenjinđe doyan yirde hi. Ningeb kuñ gab mel go sañin damiñde mata gogo teñ han goyen yenen. ²¹ Ningeb kuñ daha dirmeket gab igin yen nurnayin? Bearar hende kwep kwep direñ ma, bekkenđe igin mat mere direñbe igin?

5

Mata bulun teñ han mar hayhay yirde hinayin

¹ Be, deñ han bana goj alya bereya kura leplep mata teñ han gote mere momon nurmiñ. Al kura naniñde beremya duwan

teñ har gobe Al Kurun ma nurd unen hanj mar wor mata gwahade ma teñ hanjen.² Goyenpoga denje mata gwahade forok yen hi goke bulunjən ma nurde tumjan Al Kurun diliinde iğin po hite yen dindiken ge turun turun teñ hanj. Mata bulunjən goke bitin misin nurde esenje mata bulun titin al goyen denja epte ma awalik hetek yen takira titek yarabe gwaha ma irde hanj.³ Nebe denja gor ma hite gega, dufaynerbe denja gor hite. Ningeb nigen gor hime yara tenje mata go tiyuŋ al gob bikken mata bulun tiyan inmijin.⁴⁻⁵ Ningeb deñ beleñ Doyañ Al Kurunjin Yesu Kristu niñ ten gabu irde al go takira tike Satyan yufukde heñ kanduk yeneñ hiyen. Dufaynebe deñ gabu irde hinayinde gor denja hiyen, irde Doyañ Al Kurunjin Yesu Kristuyen taren manaj deñ hitte hiyen geb, iğin gwaha tinayin. Gogab al go kanduk bana henyabe mata bulun timin yen bebak tenje megen niñ dufay bulun go tubul tikeb kame Doyañ Al Kurun wan wan natureb al go tumulgan tiyyen.

⁶ Ningeb mata bulun gwahade goyen deñ bana hikeya dindiken ge turun turun ma teñ hinayin. Denje yis dirjen mun kura palawa bana kerkeb gore hilyaj kunjbe palawa ditdi niyyen go goyen ma nurde hanj?⁷ Nurde hanj kenem mata bulunjən gobe yis girmajen hitin yara geb, goyen yade siŋa yirnayin. Irkeb denje palawa gergen yis gam moŋ yara Al Kurun diliinde wukken hinayin. Yesu Kristu beleñ mata bulunjən halde dunen yen Pasobare niñ sipsip dirjen yara^{*} heñ kuruse hende kamyij geb, denje mata bulunjən miŋmoŋ mar hitin hanj.⁸ Ningeb neŋbe megen henyabe dufay bulunja mata bulunja yis bikkek yara goyen yubul po teñ mata wukkekyia mere fudindea po teñ hitek. Go teñ hitek gobe Israel mar beleñ Pasoba nature beret yis miŋmoŋ nene hanjen gwahade goyenbe gogo.

⁹ Be, hakot kura ne beleñ asanđe al wet kura ma bere wet kura leplep mata teñ hitek go mar goyen awalik ma yirde hinayin yen kañ dunmirin.[†] ¹⁰ Go dinmirin gote minjbe leplep mata teñ hanj mar, det ug po yad yad niñ po dufay heñ hanj mar, al hoyan gasa yirniñ yirniñ yirde kawe yirde hanj maryabe det tonej al beleñ yirtin dolon yirde hanj mar goya ma po hinayin yen ma dinmirin. Munaj go mar goya ma hitek yenbe go yilwa yirdeb kuñ damde hinayin? Gor kura hitek miŋmoŋ.¹¹ Ningeb asan ga kañ dunen hime gabe deñ

han bana al kura beleñ, “Nebe Yesu gama irde hime geb, nebe kadiñ,” dineñ hiyen gega, mata bulun kura teñ hitek yenja ma awalik heñ hinayin yenbe gago kañ hime. Mata bulun gobe gahade: leplep mata, det ugın po yad yad niñ po dufay heñ hanj mata, unjura dolon yirde yirde mata, mere bulun mat teñ teñ mata, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata, irde al gasa yirniñ yirniñ yirde kawe yird yird mata. Den hanj bana al kura mata bulun gwahade teñ hitek yeneñbe awalik ma po irde hinayin. Dula wor yenja ma po teñ hinayin.

¹²⁻¹³ Al Yesu ma nurd unen hanj mar gore mata bulun teñ hanj goke merem yan yird yird gobe nere samuŋ moŋ geb, matamij goke ma nurde hime. Mata bulunjən gobe Al Kurun beleñ gab merem yan yiryen. Goyenpoga deñ hanj bana goyen al kura beleñ mata bulun tikeb ganuŋ mar beleñ gab goke innayin? Den gog po geb. Goke tenje, “Den hanj bana goyen al kura mata bulun teñ hitek keneñbe al go takira tinayin. Irkeb denje ma hinayin,” yen hanj.

6

Kadom merere gerd gerd ma teñ hinayin

¹ Be, dindigen bana goj al kurabe kadomya kanduk miŋyaŋ go sope irye yenbe danij Al Kurunyen alya bereya hitte ma kunjbe megen niñ marte mere nurd nurd al hitte kuñ hanj? Mata gwahade titek moŋ goyen danij gwaha teñ hanj? Gobe bulun wor po!² Denje kame halu funanjebe neñ Al Kurunyen alya bereya beleñ megen niñ mar merere yerde matamij goke yintek goyen ma nurde hanj geb, gogo mata gwahade teñ hanj? Irde deñ beleñ kame megen niñ mar merere yerde matamij goke yintek hanj kenem deñ bana kanduk dirjen mun kura forok yitin goyen dindiken epte ma kanduk go sope yirnayin?³ Denje halu funanjebe Al Kurunyen miyon mata bulunde katen unjura hitin goyen wor nenja denja beleñ merere yerde matamij goke yintek yen ma nurde hanj geb, gogo mata gwahade teñ hanj? Neŋbe kame mata kurun goyen wor iğin titek kenem det dirjen megen henjən neñ bana kadininjə kanduk forok yen hanj gobe epte sope yirtek. Goyenbe gwaha ma teñ hanj!⁴ Denje dindiken bana kanduk kura goke kadom mohonde titek goyen forok yekeb kanduk go sope irniñ yenbe danij megen niñ mar Yesuyen alya bereya yeneñmiŋbe sios bana deñem moŋ yen yeneñ hanj mar hitte yad kuñ

* 5:7: Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teñ Kenan kuniŋ tiyaminjabe Al Kurun beleñ sipsip al dirjen gosa yirde darim yade yame kantaya sam yirnayin yinyin. Pasoba Sipsip Dirjenbe alyen gasun tenje kamyij al Yesu niñ yitin. † 5:9: Pol beleñ asan budam kayyiŋ goyen Baibelde ma hanj goyen bana mere tiyyin gokeb gago yen hi.

han? ⁵ Ga dinen hime gabe nurde memya henan yenbe gago dinen hime. Den Yesu niñ dufaytin taren irtin mar bana gonbe kanduktin sope ird ird al kuram moñ? ⁶ Hubu ningeb gogo dindiken ulin kadom igin ma nurd gunen teþe merere yirnijen yesi Yesu niñ dufaymiñ sanjñ ma irde han mar dilinde yukun han?

⁷ Fudinde, den han bana kadtinjya kanduktin minyan goyen megen niñ marte merere yerteke sope irnayin yen al sinjare niñ hitte yukan han gobe Al Kuruj dilinde bikken soñ han yen denen hi. Ningeb gwaha ma ten hinayin. Kadtin beleñ usi dirde buluñ buluñ dirde hike gonmin gon gwaha dirde hinan yen hinayin gobe igin yen nurde hime. ⁸ Neb gwaha dinen hime goyenbe fudinde wor pobe al usi yirde buluñ buluñ yirde han marbe al hoyan moñ den gogo yen nurde hime.

⁹ Denbe mata buluñ ten han marbe Al Kuruj beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana gon epte ma hurkunayin goyen ma nurde han? Ningeb al kura beleñ usi diryenkek geb, keñkela heñ ga hinan ko. Mata buluñ gobe gahade: leplep mata, unjura dolon yird yird mata. Irde al kura berem yan gega bere hoyanya duwan ten ten mata, al beleñ beleñ niñ bere yara heñ heñ mata, irde al dirin yingen po ulin gabu ird ird mata. ¹⁰ Irde kurabe kawemata, det ug po yad yad niñ po dufay hen heñ mata, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata, al mere buluñ mat yird yird mata, irde al gasa yirnij yirnij yirde kawe yird yird mata. Al mata gwahade ten han mar gobe epte ma wor po Al Kuruj beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana gon hurkunayin. ¹¹ Bikkenbe den han bana goyen al kurabe mata gwahade ten hinhan. Goyenpoga Doyan Al Kuruj Yesu Kristuya Holi Spiritya beleñ mata buluntin goyen halde dunenbe Al Kuruj dilinde wukkek wor po dirde al huwak dirtin han.

Ultin keñkela doyan yirde Al Kuruj turun irnayin

¹² Be, den han bana goyen al kura beleñ, “Nerje mata kura tinij yenbe igin alatitek,” yen hanjen. Gega mata go tinayin gore huginen igin dirnayin yen ma nурde hinayin. Ningeb nebe mata kura tiye yenbe igin ala tiyen gega, mata gore epte ma nanarde boñ yiyyen. ¹³ Irde kuratiñ kurabe, “Bingebe bininiñ makin ird ird det, irde bininiñbe binge sola urd urd niñ po,” yen hanjen. Gega kamebe Al Kuruj beleñ det irawa goyen tumjan muñ gol kiryen. Goyenbe hanjkapyä Al Kuruj beleñ alya bereyat ulin yiryin gobe miñ minyan yiryin. Ulniniñbe leplep mata ten ten ge ma yiryin. Gwaha titjenbe

Doyañ Al Kuruj deñem turunjan yañ ird ird niñ yiryin, irde Doyañ Al Kurunjbe ulninin guram yirde taren yird yird niñ hi. ¹⁴ Al Kuruj beleñ Doyañ Al Kuruj Yesu ulninin gake ten kamyij goyen sopte isan hirin. Ningeb kame neñ wor tarenjinde kamtinjde mat disan hiyyen. ¹⁵ Denbe Yesu Kristuyen ulin pigin yara han geb, kuratiñ kurabe Yesuyen hanin, kurabe kahan hitin han goyen nurtin ala ten han. Gega neñ Yesu Kristuyen ulin pigin hitin gayen igin kurhan kura ten beleñ niñ bere sikkenja gabu irtek? Epte moñ. ¹⁶ Al Kurunjben asandebé, “Alya bereya wan gabu heñbe ulin unjkuren hiyyen,” yitin hi. Ningeb al kura beleñ niñ bereya gabu hiriryenbe bere goya ulin unjkuren hiyyen go goyen ma nurde han? ¹⁷ Goyenbe al kura Doyañ Al Kuruj niñ dufaymiñ sanjñ iryen al gobe tonenbe Doyañ Al Kurunjben tonenja gabu hen unjkuren hiyyen.

¹⁸ Ningeb leplep matabe tubul po ten hinayin. Mata buluñ hoyanbe al hoyan buluñ yirde hanjen. Munan leplep mata ten hinayinbe dindikenje ultin goyen po buluñ yirde hinayin. ¹⁹⁻²⁰ Irde ultinbe Holi Spirityen ya balem yen nurde hinayin. Holi Spirit Al Kuruj beleñ duntin gobe ultin bana hi. Mata buluntin gote murungem dindiken yawartek goyen Doyañ Al Kuruj beleñ awarenen yenbe darim wok irde kamyij geb ultin gobe dende moñ. Ningeb ultin go keñkela doyan yirde hikib gore meten ten hikib Al Kurunjben denje kurun heñ hiyyen.

7

Ire unjyat mata keñkela gama irde hinayin

¹ Be, asan kañ gusunjan niraj goyen wol heñbe gaha dinen thim. Be, al berem moñ hinayin gobe igin yen nurde hime. ² Goyenpoga alya bereya budam wor po leplep mata ten hanjen geb, albe berem yan henayin, irde berebe un minyan henayin. ³ Albe berem beleñ yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyyen. Gwahade goyen po, bere wor un beleñ yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyyen. ⁴ Gobe beremde ulin gobe yende kudinjen po moñ, gobe unde manan geb, gago dinen hime. Unjen ulin wor yende kudinjen po moñ. Beremde manan. ⁵ Ningeb al beleñ berem bida ma irde hiyyen. Bere wor gwahade po un bida ma irde hiyyen. Gega Al Kuruj mere ird ird niñ ten tumjanje dufay unjkuren irde mun kura kutja iryen yenbe igin gwaha ten hiriryen. Goyenbe go kamereb sopte gabu ten hiriryen. Gwaha ma ten hiriryenbe bereya ma alya ferd ferd dufaymiñ epte ma fole irtek hekeb

Satan belej wan tuŋŋay yuryen geb. ⁶ Ga dinen hime gabe gwaha po teŋ hinayin yen nurdeya ma dinen hime. Gwaha teŋ hinayin gab igin yen nurdeya dinen hime. ⁷ Albe ne yara heŋ berem moŋ hiwoŋ yen nurde hime. Goyenpoga albe nende gigen Al Kurunyen tareŋ hoyan hoyan yuntiŋ hanj. Ningeb al kurabe berem moŋ gega, goke ma nurde hanjen. Munan̄ al kurabe gote tareŋ ma teŋ sanjiŋ hoyan titiŋ geb, bere yade ga hanjen.

⁸ Be, al kura bere ma yawartiŋ han goya beretapayabe ne hime gahade dulij hinayinbe igin yen nurde hime. ⁹ Goyenpoga al niŋ ma bere niŋ dufaytiŋ harke epte ma hika titek kenem albe bere yade bереbe al yade teŋ hinayin gobe igin yen nurde hime. Moŋgo dulij heŋbe albe bereya, berebe alya ferd ferd niŋ bitiŋ harke kak belej det kumga titiŋ yara epte ma hika titek henayin.

¹⁰ Be, al berem yan, irde bere un minyanbe mere tareŋ po dirde hime gayen nurnayin. Mere gabe nere moŋ, Doyaŋ Al Kurunyen mere. Ningeb bere un minyanbe un yilwa ma iryen. ¹¹ Goyenbe bere go un tubul teŋ keneŋbe dulij po heŋ al hoyan ma tiyyen. Moŋ kenem un hitte mulgan̄ heŋ tumjaŋ hiriryen. Irde al wor berem ma takira tiyyen.

¹² Be, den hanj bana gon ire unya kura un wet ma berem wet goyen Yesu ma nurd untin̄ goke saba direŋ tihim. Be, berem gore un goya tumjaŋ hireŋ yen nurde hike kenem un belej takira ma tiyyen. Mere gabe Doyaŋ Al Kurunyen moŋ, dufayner dinen hime. ¹³ Irde den hanj bana gon niŋ bere wor unjebe Yesu ma nurd untin̄ gore berem goya hireŋ po yen nuryenbe bere gore un yilwa ma iryen. ¹⁴ Gobe al kura Yesu ma nurd uneŋ hi goyen berembe Yesu nurd untin̄ hi goke tenbe kame Yesu niŋ dufaymin̄ tareŋ irkeb Al Kurun belej wukkek iryen geb, gago dinen hime. Bere kura Yesu ma nurd untin̄ hi wor unjebe Yesu nurd uneŋ hi goke tenbe Yesu niŋ dufaymin̄ sanjiŋ irkeb Al Kurun belej wukkek iryen. Gwahade moŋ manhan ire unya gote dirjen̄ wenje Al Kurun diliŋde wukkek ma hewonj. Goyenbe naniŋ ma milij kura Al Kurun diliŋde wukkek hitiŋ geb, dirjen̄ wenj wor wukkek hitiŋ hanj.

¹⁵ Gega Yesu niŋ ma nurtin̄ kura belej un wet ma berem wet go tubul tieye yeke goya utaŋ ma irnayin. Yesu niŋ ma nurtin̄ kura belej un wet ma berem wet Yesu niŋ nurtin̄ go takira tike goke kanduknen̄ ma nuryen. Igin dulij hiyen. Gega Al Kurun belej neŋ gayen bininin̄ yisikamke igin po hinayin yen hoy diryin geb, bertin̄ wet ma almetin̄ wet Yesu niŋ ma nurtin̄ goya bur ma yenje awalikde hiriryen. ¹⁶ Den Yesu

niŋ nurtin̄ bere, den ge teŋ almetin̄be Yesu niŋ dufaymin̄ tareŋ irke Al Kurun belej yawaryen daw yen ma nurde hanj? Irde den Yesu niŋ nurtin̄ al, den ge teŋ bertin̄be Yesu niŋ dufaymin̄ tareŋ irke Al Kurun belej yawaryen daw yen ma nurde hanj? Ningeb Yesu niŋ nurtin̄ kura belej un wet ma berem wet goyen Yesu niŋ ma nurtin̄ goke teŋ tubul ma tiyyen.

*Al Kurun belej gwahade hinayin yen hoy
dirtin̄ gwaha mat po hinayin*

¹⁷ Goyenpoga den dunkureŋ dunkureŋ goyen gwahade hinayin yen Al Kurun belej hoy dirtin̄, irde Doyaŋ Al Kurun belej goke momoŋ dirtin̄ gwaha mat po hinayin. Saba gabe Yesuyen alya bereya tumjaŋ gama irde hinayin yen gago saba dirde hime. ¹⁸ Ningeb al kura Al Kurun belej hoy iryin̄ goyenter bikkęg guba yitiŋ kenem al go guba yen uliŋ delneŋ yaŋ hitin̄ go daho mat bikkęg guba ma yenja hiyen gwahade hewe yen kurut ma yiyyen. Irde al kura Al Kurun belej hoy iryin̄ goyenter guba ma yitiŋ kenem guba yen yen ge kurut ma yiyyen. ¹⁹ Guba yitiŋ ma, guba ma yitiŋ gobe Al Kurun diliŋdebe det kurun moŋ. Munan̄ Al Kurunyen saba gama ird irdbe det kurun wor po. ²⁰ Ningeb Al Kurun belej hančapya dahade hikeya hoy dirtin̄ gwahade po hinayin. ²¹ Ningeb den han bana gon al kura al hoyan yufukde heŋ dulij meten̄ teŋ hikeya Al Kurun belej hoy diryin̄ kenem dahan tieye ma tiyyen, gwahade po hiyen. Gega dufaymin̄de heŋ heŋ belnej kura kinyen gobe igin gwaha tiyyen. ²² Al kura al hoyan yufukde heŋ meten̄ al dulneŋ hikeya Doyaŋ Al Kurun belej hoy irde tirin̄ al gobe Doyaŋ Al Kurun diliŋde meten̄ al dulneŋ moŋ yen kinyen. Irde gwahade goyen po, al kura meten̄ al dulneŋ moŋ, yinjen̄de dufayde kuj hikeya Doyaŋ Al Kurun belej hoy irde tirin̄ al gobe meten̄ alne yen kinyen. ²³ Dende mata bulun̄ gote murun̄gem dindiken̄ yawartek goyen Doyaŋ Al Kurun belej yawareŋ yenbe darim wok irde kamyin̄ geb, megen niŋ marte mata bulun̄ gama irde go yufukde ma hinayin. ²⁴ Ningeb, kadne yago, sopte dinen hime. Al Kurun belej den dunkureŋ dunkureŋ dahade hikeya hoy dirtin̄ gobe gwahade po hinayin.

²⁵ Be, den hanj bana gon al kura berem monya bere un miŋmonya niŋ momoŋ direŋ tihim. Alya bereya gwahade goyen goke Doyaŋ Al Kurun belej mere ma nirtin̄ geb, dufayner momoŋ direŋ. Nebe Doyaŋ Al Kurun belej bunineŋ nirde hiyen al ningeb, mere direŋ tihim gabe fudinde yen nurnayin. ²⁶ Be, ga hite nalu gayenterbe kanduk kurayen kurayen yener yener nature hite. Ningeb heŋ

hen̄t̄in dahade han̄yen gobe gwahade po hinayin. ²⁷ Ningeb al kura berem yan kenem takira tiye tiye ma tiyyen. Munan al kura berem mon kenem bere tewe tewe ma tiyyen. ²⁸ Goyenbe bere tiyyen gobe mata buluñ mon. Gwahade goyen po, bere fonjen kura al kuyen go wor mata buluñ mon. Gega al bere tiyyen irde bere uñ minyan hiyyenbe megen gar niñ kanduk kurayen kurayen yenen hinayin. Den̄ goyen kanduk ma yeneñ hiwoñ yen nurdeb gago momon dirde hime.

²⁹ Kadne yago, ga dinen̄ hime gate minjbe gahade: megen gar heñ heñniñjbe ulyanje mon geb, al kura berem yan gobe al berem mon beleñ Al Kurun niñ po nurde han̄yen go gwahade goyen teñ hiyen. ³⁰ Irde al kura kanduk yenen̄ esen̄ hiyen gega, kanduk go sobamde ma hiyen yen nurdeb goke ugūn po ma dufay heñ hiyen. Munan al kura aman̄ hiyyen̄ gega, aman̄ dufay go hugineñ gwahade po ma hiyen geb, "Gahade po heñ," yen ma nurde hiyen. Irde al kura det damu tiyyen̄ wor, "Det gabe hugineñ kerde heñ," yen ma nurde hiyen. ³¹ Irde det megen niñ han̄ kurun gayen manan̄ gahade po ma hinayin geb, al kura megen niñ det yade meten̄ yuneñ hen̄yabe det go hende po biñ hek ma irde hiyen.

³² Ningeb dahan̄ tiniñ tiniñ teñ dufaytin hiburjen̄ ma hiwoñ yen nurde hime. Al kura berem mon gobe dufayminde dahan̄ mat meten̄ timeke Doyañ Al Kurun aman̄j nurde hiyen̄ yenbe gwaha mat po meten̄ teñ hiyen. ³³ Gega al kura berem yanbe dahan̄ timeke gab berne aman̄j nurde hiyen̄ yenbe goke po kurut yen̄ hiyen. Go teñ hi gobe megen niñ mata niñ ug po dufay heñ heñ mata go goyen. ³⁴ Gwaha tikeb Doyañ Al Kurun beleñ aman̄j nurtek beleñ niñ dufay heñ heñniñjbe ken̄kela kipirtin̄ ma hi. Be, bere kura uñ minjmonja bere fonjenyabe Doyañ Al Kurun niñ po nurde ulin̄ya dufaymin̄ya tumjan̄ Doyañ Al Kurun po unen̄ han̄yen. Munan̄ bere kura uñ minjyan̄be dahan̄ timeke gab almene aman̄j nurde hiyen̄ yenbe goke po kurut yen̄ hiyen. Go teñ hi gobe megen niñ mata niñ ug po dufay heñ heñ mata go goyen. ³⁵ Mere ga dirde hime gabe faraq durmekte heñ heñtiñ igin̄ hewoñ yen̄ dinen̄ hime. Kanduk dunhem yen̄ ma dinen̄ hime. Mere gahade ga dirmekte gab matatin̄be Doyañ Al Kurun diliñje huwak wor po hiyyen̄, irde yen̄ ge teñ meten̄ teñ teñ niñ kama ma heñ sanjin̄ po meten̄ teñ hiwoñ yen̄ nurdeb gago dinen̄ hime.

³⁶ Goyenpoga al fonjen kura bere tubul

teñ untek yen̄ merem titin̄ goreb merene gayen nurdeb, "Polyen mere gobe fudinde. Goyenpoga meremin̄ gama irde bere ga teweñ monjbe dufaymin̄ buluñ ireñ geb teweñ," yen̄ nuryen̄be bere go tiyyen̄.* Mata gobe buluñ mon. Irde hiyen̄ kurun gobe bere go tubul titek ma irde hike kenem bere go tiyyen̄. Mata gobe buluñ mon̄ geb, gwaha tiyyen̄. ³⁷ Gega al kura bikken̄ bere tubul teñ untek yen̄ merem titin̄ gega, al gore, "Igin̄ nunküren̄ heñ," yen̄ dufay tareñ po irde, "Bereya heñ heñ dufay ma forok yen̄ hi, irde dufay gwahade kura forok yeke igin̄ fole irde heñ," yen̄ nurdeb bere ma teweñ yen̄ dufay kiryen̄ goyen̄ wor mata igin̄ yen̄ nurde hime. ³⁸ Ningeb al bere yad yad matabe igin̄. Gega al kura berem mon̄ hiyyen̄ mata gobe igin̄ wor po, bere yad yad mata gote folek.

³⁹ Be, bere kura uñ minyan̄be un̄ go hikeyabe yen̄ yufukde po hiyen̄. Gega uñ go kamkeb bere uñ yanbe al hoyaj ma tiyyen̄ yitiñ mere gote yufuk bana ma hiyen̄ geb, al hoyaj tewe yenbe igin̄ tiyyen̄. Goyenpoga Doyañ Al Kurun nurd untin̄ al po ga tiyyen̄. ⁴⁰ Goyenbe dufaynerbe bere go uñ kamke uñküren̄ heñ heñ gobe igin̄ wor po. Gogab uñ niñ nurde hiyen̄ gwahade ma teñ Doyañ Al Kurun niñ po nurde hiyen̄. Mere dirde hime gabe Holi Spirit beleñ ninen̄ hike dinen̄ hime yen̄ nurde hime.

8

Det tonen̄ yirde bin̄ge galak yirtin̄ bin̄gebe daha yirtrek?

¹ Be, megen niñ mar beleñ det tonen̄ yirde dolon̄ yirde bin̄ge galak yirtin̄ goke momon̄ direñ tihim. Den̄be dindiken̄ ge yen̄be, "Nen̄be det kawan ninja banare ninja goyen̄ ken̄kela bebak teñ hite," yen̄ nurde han̄. Goyenbe gwahade nurde han̄ goke teñbe dindiken̄ ge turuñ turuñ teñbe kadtin̄ yago buluñ yirde han̄. Gega kadtin̄ yagon̄ aman̄j nurd yunen̄ hinayin̄be kadom faraq gurd teñbe tumjan̄ sanjin̄ henayin̄. ² Al kura yingen̄ ge yen̄be, "Nebe det kawan ninja banare ninja goyen̄ ken̄kela wor po bebak teñ hime," yen̄ nurde hi al gobe yingen̄ goyen̄ po usi irde hi. Irde Al Kurunyen̄ mere fudinde yingen̄ nurde bebak titek goyen̄ bebak ma titin̄ hi. ³ Goyenpoga al kura binde mat Al Kurun niñ aman̄j nurde unen̄ hi al gobe Al Kurunyen̄ dufay igin̄ kurun̄ goyen̄ untin̄ hi.

⁴ Ningeb det tonen̄ dolon̄ yirn̄yen̄ yen̄ galak yirtin̄ bin̄ge goke momon̄ direñ tihim. Be,

* ^{7:36:} Grik mere mat miñ kurabe gahade: Goyenpoga al kura beleñ wirin̄ al kutek nurke beleñmiñ pet teñ hike kun̄ kun̄ alik hewen̄ tike kenen̄be buluñ irde hime yen̄ nurdeb al kere yen̄ nuryen̄be gwaha po iryen̄. Mata gobe buluñ mon̄.

det tonej megen nin mar belen dolon yirde hanjen gobe Al Kurunj moj geb, det fudinde gogo moj. Al Kurunjbe yen unjkureñ po, hoyan kura ma hi. Hubu wor po. ⁵ Gega megen nin marbe dufayminj son hekeb unjgura kurayen kurayen gobe Al Kurunj yen nurdeb, "Al Kurunjbe budam hanj. Doyan Mar wor budam hanj. Kurabe nañkinde hanj, kurabe megen hanj," yen hanjen. ⁶ Goyenpoga Al Kurunjbe unjkureñ po, neñ nurd uneñ hite gog po hi. Yenþe Adoninin. Yenj beleñ po gab nañkinja megenya irde det kurunj gayen yiryin. Irde neñþe yen ge tenj megen gar hite. Irde Doyan Al Kurunj wor unjkureñ po hi. Yenþe Yesu Kristu. Yesu Kristube Al Kurunj beleñ inke nañkinja megenya det kurun gayen yiryin. Neñ wor yenj beleñ forok diryin.

⁷ Goyenbe mere fudinde gayen al budambe keñkela bebak ma tenj hanj. Ningeb denj hanj bana gonj al kurabe hakot Yesu nin ma nurde hinhanja unjgura dolon ird ird mata tenj hinhan geb, gayenter Yesu nurd uneñ henja wor unjgura galak yirtin goyen nenebe, "Neñbe unjgura galak yirtin binje goyen gago nene hite," yenj nurde binde kanduknejur nurde hanjen. Mel gobe binde wukkek wor po moj geb, "Binje ga nihit garebe Al Kurunj diliñde wukkek ma hihit," yenj nurde hanj. ⁸ Gega binje nen nent mata gore kura neñ gayen Al Kurunjya awalik heñj heñjinin goyen dahan kura ma iryen. Ningeb unjgura galak yirtin binje netek ma go ma netek gore kura Al Kurunj dilinde dahan wet kura ma diryen.

⁹ Goyenpoga mongo mata kura Al Kurunj diliñde bulun moj goyen hipirkenj nurdeya mata teñ hinayin gore kadtinj kura Al Kurunyen mere binde tarenj wor po ma hitinj al gote dufayminj goyen bulun irke katyenjek geb, keñkela dufay henj ga mata teñ hinayin. ¹⁰ Denj Al Kurunyen mere keñkela bebak titinj marbe iginj kunj unjgura dolon ird ird gasunje henj dula teñ kunj hinayin. Gega denj beleñ gwaha teñ hike denj hanj bana gonj nin kadtinj kura binj wukkek wor po moj gore denenþe, "Neñ wor igin daw gwaha titek," usi tenjbe binje go nene gab mata bulun titih yenj kanduknejur nurde katnayin. ¹¹ Irkeb denjbe kadtinj dufayminj tarenj wor po moj goyen bulun ird ird mar henayin. Yenj ge teñ Yesu Kristu kamiyin gega, denj beleñ bulun yirnayin. ¹² Denj beleñ gwaha mat kadtinj goyen bulun yirde mata bulun teñ hinayin, irde binj wukkek wor po moj goyen haña irde hinayin gobe yenj hitte po moj, Yesu Kristu hitte wor mata bulun teñ hinayin. ¹³ Ningeb nebe dapnjia kura nemeke gore kadne dufayminj bulun

irke mata bulunje katyen kenem dapnjia go sopte ma po newej. Gogab kadne go mata bulunje ma katyenj.

9

Ne Pol wor Yesuyen mere basaj al aposel

¹ Be, denj beleñ ne ninj yenj, "Dufayminj epte ma det kura iryen," yenj nurd nunenj hanj? Irde ne gayen Yesuyen mere basaj al aposel moj yenj han? Irde Doyan Al Kurunjninj Yesu Kristube ma kinyin yenj nurde hanj? Goyenpoga Doyan Al Kurunjyen sanjinde metenj timirin gote igineþe denj gogo moj? Goyenbe danij gwaha yenj han? ² Be, denj hanj bana goyen al kura beleñ, "Polbe aposel moj," yenj hanj. Irde al hoyan beleñbe, "Polbe neñ ge ma aposel hirinj," yenj hanj. Nebe meremij goke ma nureñ gega, denj ge tenj aposel himirin geb, denjbe epte ma gwaha ninnayin. Al hoyan beleñ denj denenþe, "Fudinde, Polbe Doyan Al Kurunj beleñ aposel iryin," yenj nurd nunenj hinayin.

³ Be, denj hanj bana goyen al kura beleñ gwaha mat tagal nunenj hanj geb, goyen wol heñ momoj direñ tihim geb. ⁴ Be, neñ aposel beleñ metenj tenj hiteke goke Yesuyen alya bereya beleñ binjeyä feya dunke netek gobe bulun? ⁵ Yesuyen mere basaj mar hoyanya Doyan Al Kurunj Yesu kulin wenjabe Pitaya* wor berem yagoya irde tumujan metenj tenj kunj hanjen. Muñaj neñþe berniniñ yago dufayminj Yesu nin tareñ irtin goya metenj tenj kunj hitekbe bulun yenj nurde hanj? ⁶ Irde aposel hoyan po paka yirde hanjen gega, Banabasya neya nin yenjbe, "Yinjeng ga tareñminde binje neneb metenj tenj hiriryen," yenj nurde hanj?

⁷ Be, fulenjare mar fulenjare kunj heñjabe ganuj kura yingende horare binje damu teñ nene hanjen? Irde al ganuj kura wain harke iginenj hekeb kura ma nen hiyen? Irde al ganuj kura sipsipminj doyan yirde hiyen gega, sipsip gote mamu kura ma gilyan heñj nene hiyen? Epte ma gwaha tiyyen. ⁸ Mere teñ hime gabe alyen dufayde po ma mere teñ hime. Moseyen sabare wor mere gwahade po hi. ⁹ Be, Moseyen sabarebe, "Al kura wit metenjminj sak yeke metenjde ninj dapnjia bulmakawminj gore, Faran nuri," yenj metenjminde tukunuja ga, "Witne niyyenjek," yenj mohon mala ma tiyyen," yitij hi.

Mere gobe Al Kurunj beleñ bulmakaw ninj po nurde gogo yirin? ¹⁰ Mere gwahade tiyyen gobe fudinde wor po neñ gake nurde mere gogo tiyyen yenj ma nurde hanj? Mere gobe neñ gake yirinj. Megeñ waru

* 9:5: Denjem hoyanjbe Sifas.

uryen al goya wit sikkən kok yiryen al goya tumjanje meten tiyiryen gote murungem kura mun yawaryen yen nurdeya meten tiyiryen geb, Al Kurunyen mere gobe neñ al gake yiriñ. ¹¹ Ningeb neñ beleñ Holi Spirityen det igin goyen bitin bana tur yirtirin geb, metenjinin gote murungem binje niñ gusunjañ dirtek gobe kanduk kurun wor po yen nurnayin? ¹² Al hoyan beleñ den ge ten meten dirnej mun po titin goke faran durnan yen igin gusunjañ dirtek kenem neñ manan den ge ten meten kurun wor po titin goyen gote murungem niñ igin gusunjañ dirtek.

Goyenbe neñbe faran durnan yen gusunjañ ma dirde hinhet. Gwaha titjenbe mongo faran durd durd gore Yesu Kristu niñ yitin mere igin go den bana kurun hej hej beleñ pet tiyyen yen nurdeba det kurañ nurde hinhet gega, gusunjañ ma dirde goke ma nurdeya meten ten hinhet. ¹³ Be, denjbe Al Kurunyen ya balem bana meten ten hanjen marbe bana gon niñ binje yade nene hanjen, irde Al Kurun galak ird ird altare meten ten hanj marbe alta hende yirtin binje goyen kura yade nene hanjen goyen go ma nurde hanj? ¹⁴ Gwahade goyen po, Doyan Al Kurun niñ yitin mere igin goke tagalde hanj marbe mere go nurde gama irde hanj mar beleñ faran yurke go hende hej meten ten hinayin yen Doyan Al Kurun beleñ mere sanjin po tiyyin.

¹⁵ Nebe Doyan Al Kurun beleñ yiriñ gwahade po igin faran nurnaj dinmewon gega, gwaha ma dinen himyen. Irde mere gahade kanj dunen hime gabe deñ beleñ gwaha mat paka nirdre hinayin yen ma kan hime. Nebe den ge ten Doyan Al Kurunyen meten ten henjya gote murungem niñ gusunjañ ma dirde hinhem geb, goke igin nigen ge turun turun titek hime. Ningeb faran nurd nurd niñ al kura ma po gusunjañ ireñ. Kamde ga daw gwaha tiyen. ¹⁶ Be, Yesu niñ yitin mere igin go tagalde kun henjyabe nigen ge turun turun ten hitek himyen dinhem gega, epte ma nigen ge turun turun titek himyen. Mere igin tagal tagal gobe Al Kurun beleñ nunyin geb bada hetek moñ. Ningeb meten ten himyen goke nigen ge epte ma turun turun titek himyen. Munan mere igin go bada hej tagalde ma himyen manhan Al Kurunyen bearar bana himewon! ¹⁷ Mere igin goyen tagal tagal niñ wilaknej nurde tagaleñbe gote murungem teweñ. Gega meten ten hej gote murungem ma teweñ wor Al Kurun beleñ gwaha ten hayin nintin geb, gago meten go ten hime. Meten gobe gwaha tiyayin nintin geb, bada hetek moñ. ¹⁸ Be, gwahade kenem meten ten hime gote murungembe da teweñ? Meten ten hime gote murungembe hoyan moñ. Ne beleñ

meten gote murungem tetek gobe Yesu niñ yitin mere igin goyen damum moñ dulin po alya bereya hitte tagalde himyen gogo po. Fudinde, nebe mere igin go tagalde hime goke ten paka niranç yinen hitek gega, gwaha ma yinen himyen.

¹⁹ Be, nebe dufayner igin nurdeba gwaha ten himyen. Megen niñ al kurate dufayde ma ten himyen. Gega daha mat kura al tumjanç Yesu hitte yukumewon yen nurdeba nigen al buda kurun gote yufukde hej meten ten himyen. ²⁰ Gwahade ningeb, Yuda marya henjbe go mar go Yesu hitte yuken yenjbe yende mata gama ird ird al yara hej himyen. Yuda mar gobe Moseyen saba gote yufukde hej go po gama irde hanjen. Munan nigenbe go yufukde ma hime geb, gore epte ma daha wet kura niryen gega, go mar go Yesu hitte yuken yenj nurdeba Moseyen saba gote yufukde hime yara ten himyen. ²¹ Munan Yuda mar moñ al minj hoyan Moseyen saba ma gama irde hanj mar go wor Yesu Kristu hitte yuken yenjbe Moseyen saba ma gama irde hitin al yara hej himyen. Nigenbe Moseyen saba gote yufukde ma hime. Goyenbe Al Kurunyen saba pel irde hime yen ma yen hime. Gwahade yarabe Yesu Kristuyen saba gote yufukde po hime. ²² Irde Yesuyen alya bereya kura Al Kurunyen mere hende taren wor po ma huwarde hitin mar go Yesu hitte yuken yenjbe go mar goyen yara po hej himyen. Ningeb al dahade mar hitte kunj meten ten kunj henjyabe go mar goyen yara po hej meten ten himyen. Gogab dahan mat wet kura go mar goyen kura Yesu hitte yukumewon yen gogo gwaha ten himyen. ²³ Gwaha ten himyen kurun gobe Yesu niñ yitin mere igin goke al momon yire yenjbe gwaha ten himyen. Gwaha ten himeke gab al beleñ mere igin go nurdeba yenj wor neñ yara hekeb tumjanç Al Kurun beleñ guram yirtek hewon yenjbe gogo gwaha ten himyen.

²⁴ Be, kup yen yen kari gote matabe nurde hanj gogo. Al budam minj urde kup yenayin gega, al unküren beleñ po kadom fole yirde kunj pasi iryen al gore mun po gab gote murungem tiyyen. Ningeb denj wor Doyan Al Kurunyen meten ten henjyabe meten gote murungem goyen tetewon wor po yen nurdeba taren po meten ten hinayin. ²⁵ Kup yen yen karire kup yen hanj mar ma, kari hoyanje kari ten hanj marbe karire kun gote murungem tiniñ wor po yen nurdeba yingen sanjin yird yird niñ ulin kutja irde hanjen. Mel gobe kari gote murungem ulyanje ma hitek goke wor gogo kurut wor po yen hanj. Goyenpoga neñ beleñ taren hej hej niñ kurut yen hityen gobe Doyan Al Kurunyen meten gote murungem hugineñ hitek go tiniñ yenjbe taren hej

hej niŋ kurut yeŋ hityen. ²⁶ Ningeb mel gore kup yeŋ hanjen gobe Al Kuruj diliŋde miŋ miŋmoŋ gega, ne beleŋ al kup yeŋ hanj gwahade sanjŋ po meten teŋ himyen gobe Al Kuruj diliŋde miŋ miŋyaŋ. Fulenja teŋ karire kari teŋ hanjen marbe asogom keŋkela yenenja gasa yirde hanjen gwahade goyen po, ne wor meten gote miŋ keŋkela nurdeya meten teŋ himyen, mali ma meten teŋ himyen. ²⁷ Gwaha titjenje meten goyen keŋkela po timewoŋ yeŋ nurdeb megen niŋ dufay buluŋ kura bener forok yeke gore buluŋ nirkak yeŋje fole irde himyen. Monjo Yesu nin al hoyan momoj yirdeb gote murunjem teteckner, dufay buluŋ gore walde nunnak yeŋje gogo dufay buluŋ goyen fole irde himyen.

10

Uŋgura dolon ird ird niŋ hayhay yiryiŋ

¹ Be, kadne yago, den goyen tareŋ hen hej ge kurut yeŋ hinayin dinhem goke keŋkela bebak tinajen yeŋbe neŋ Yuda marte asininiŋ yago beleŋ mata tiyamij goke momoj direŋ tihim. Ningeb mel gore mata tiyamij go nurdeb gote saba bitin sir ma yiyyen. Be, bikken wor po asininiŋ yagobe Isip naŋa tubul teŋ kuniŋ yeŋ kuj heŋyabe tumjan kigarinjkin faykek yokŋa bana hej kuj hinhan. Irdeb makaj ala kuruj goyen kahalte Al Kuruj beleŋ pota irke megen fudiŋ forok yekeb goyaj mat kuj siŋa kurhan forok yamin. ² Mel go tumjan kigarinjkin faykek yokŋa bana hej kuj hinhan, irde makaj alayan kwamij gobe Al Kuruj beleŋ baptais yiryiŋ yarabe gogo. Be, Al Kuruj beleŋ gwaha yirdeb mel goyen Moseyen alya bereya yirkeb doyan yirde hinhan. ³ Be, goyenter Al Kuruj beleŋ biŋe yuneŋ hinhan gobe megen niŋ biŋe moŋ. ⁴ Irde fe niŋ yirke Al Kuruj beleŋ hora kurunje mat fe forok irde yunke nene hinhan. Hora kuruj gobe Al Kuruj hitte mat katenjebe Israel mar goya tumjan kuj hinhan. Hora gobe Yesu Kristu gote tuŋjanjen. ⁵ Al Kurujbe mel go iŋiŋ iŋiŋ gwahade yirde hinhan gega, al budam wor po mata buluŋ teŋ hike iŋiŋ ma nurde yunen hinhan. Ningeb mata buluŋ teŋ hinhan mar go sawsawa po kuruj naŋa bana gon kuj heŋya kamamin.

⁶ Be, mata buluŋmiŋ gote murunjem teŋ kamamiŋ gobe neŋ gayen baranjmiŋ goyen nurdeb kafura hen mel gore teŋ hinhan gwahade ma teŋbe dufayniniŋ mata buluŋ teŋ niŋ ma kuj hiyen yeŋ gogo Al Kuruj beleŋ dikala diriyŋ. ⁷ Ningeb deŋbe mel goyen kuramij beleŋ megen niŋ det toneŋ yirde dolon yirde hinhan gwaha ma teŋ hinayin. Mel gore mata buluŋ teŋ hinhan goke Al Kurunyen asanđe

gahade katinj: "Mel gobe det toneŋ diliŋ mar keperde dula teŋ kukuwa fe nen nen mata teŋ hinhan. Irde huwardebe Al Kuruj niŋ ma nurd untij marte mata teŋ hinhan," yitiŋ hi. ⁸ Be, mel goyen kuramijbe leplep mata teŋbe naŋkahal uŋkurende po 23,000 alya bereya goyen kamamin. Ningeb neŋbe go mar gore tiyamij gwahade ma teŋ hitek. ⁹ Be, Israel mar goyen kurabe Doyan Al Kuruj tuŋjan urde beararmij bana hej kunere duwi beleŋ yiſike kamamin. Ningeb neŋbe mel gore tiyamij gwahade Doyan Al Kuruj tuŋjan ma urtek. ¹⁰ Irde hej hentin goke Doyan Al Kuruj niŋ iŋiŋ ma nurde ḥagak ma yeŋ hinayin. Hakot Israel mar kura gwaha tikeb Al Kurunyen miyon, al gosa yird yird meten teŋ hiyen gore gasa yirke kamamin.

¹¹ Be, hakot Israel mar hitte mata gwahade forok yitiŋ gobe gayenter neŋ beleŋ baran go nurdeb bebak teŋ ten ge gogo forok yitiŋ. Irde baran go asanđe katinj gobe nalu funaŋ beleŋ hite mar gayen baran go kapyan henbe mata buluŋ ma teŋ hinayin yeŋ hayhay dird dird niŋ Al Kurunyen asanđe katinj. ¹² Ningeb den hanj bana al kura beleŋ, "Nebe tareŋ hime geb, kanduk kura wayyen goyen epte fole irde hej," yeŋ hi al gobe keŋkela hej ga hiyen. Monjo katyen geb. ¹³ Alya bereya mata buluŋde yukutek kanduk den hitte forok yeŋ hanjen gobe al hoyan hitte wor forok yeŋ hanjen goyen po forok yeŋ duneŋ hanjen. Goyenpoga Al Kurujbe yirin gwahade po mata teŋ hiyen geb, den beleŋ epte ma fole irtek kandukbe epte ma deŋ hitte yubul tike forok yeŋ hinayin. Munaj kanduk kura deŋ hitte forok yekeb kanduk go fole yirtek belnjen manaj kerd dunyen. Gogab den goyen kanduk bana gon hinayin gega, kanduk goyen iŋiŋ fole yirde sanjŋ po huwarde hinayin.

Epte ma tumjanje Al Kurunya uŋguraya gama yirtek

¹⁴ Be, kadne yago, megen nin det yade det toneŋ yirde dolon ird ird mata gobul po tinayin. ¹⁵ Deŋ goyen dufaytiŋ wukkek yeŋ nurdeb gago mere dirde hime. Ningeb dindiken gabe mere direŋ tihim gayen iŋiŋ ma buluŋ goyen keneŋ bebak tinayin. ¹⁶ Be, neŋbe Yesu Kristu beleŋ neŋ ge teŋ darim wok irde kamijin goke dufay hej hej niŋ gabu irde wain fimiŋ teŋbe Al Kuruj iŋiŋ nurde unenbe nene hityen. Gwaha teŋ hite gobe Yesu Kristu kamkeya darim wok yitiŋ goyen neŋ tumjan gale hej nene hite yara geb, gore dawan gabu dirkeb al miŋ uŋkureŋ hej hityen gogo. Irde neŋ ge teŋ Yesu Kristu kamijin goke dufay hej beret ubala teŋ gale hej nene hityen gobe Yesu Kristu kamkeya gasonj

erek yitin goyen nej tumjanj gale hen nene hite yara geb, gore dawanj gabu dirkeb al miñ unjkurenj hen hityen gogo. ¹⁷ Ningeb nejbe al miñ hoyan hoyan gega, beretbe hoyan hoyan mon, unjkurenj po nene hityen geb, Yesuya awalik hejbe al miñ unjkurenj po hitinj hite.

¹⁸ Be, Israel mar bikken mata teñ hinhan goyen goke nurnayinj. Dapnja gasa yirde Al Kurunj niñ galak irtin goyen nene hinhan marbe Al Kurunyা gabu irde unjkurenj hitinj hinhan. ¹⁹ Ningeb binje det tonej yirtin goyen galak yirtin gobe det kurunj geb gogo dinen hi yen nurde hanj? Irde al belen det tonej yirtin goyen dolon yirde hanjen gobe det kurunj wor pobe gogo yen nurde hanj? ²⁰ Monj! Al Kurunj niñ ma nurde hanj mar beleñ megen niñ det tonej yirde galak yirde hanjen binje gobe unjgura galak yirde hanjen, Al Kurunj ma galak irde hanjen. Ningeb denje unjguraya awalikde ma hiwon yen nurde hime. ²¹ Denje Doyan Al Kurunj kamyin goke dufay henj henj ge wain fimin nene hanjen. Ningeb denj go mar gore po kunj unjgura dolon yird yird gasunje kunj gor niñ wain ma nenayinj. Denje Doyan Al Kurunj kamyin goke dufay henj henj ge binje nene hanjen. Ningeb denj go mar gore po kunj unjgura dolon yird yird gasunje niñ binje goyen ma nenayinj. ²² Nenje Doyan Al Kurunj beleñ biñ ar wor po yiwi yen kunj unjgura galak yirtin binje netek? Nende tareñbe Doyan Al Kurunyen tareñ folek geb, epte ma bulun diryen yenj nurde gwaha teñ hitek? Epte moñ.

Al Kurunj turunj irde hitek

²³ Be, denj hanj bana al kura beleñ, "Nenje mata kura tiniñ yenjbe iginj ala titek," yenj hanjen. Gega mata go tinayin gore hugijen iginj dirnayinj yenj ma nurde hinayinj. Ningeb nebe mata kura tiye yenjbe iginj ala tiyen gega, mata gore epte ma nanarde boñ yiyyen. ²⁴ Gwahade ningeb det kura dindiken iginj dird dird goke ma nañkenenj hinayinj. Gwaha titnejbe det kura kadtinj iginj yirtek goke nañkenenj hinayinj.

²⁵ Ningeb maketde kunj iginj dapnja damu teñ nene hinayinj. Goyenbe mata bulun tihit yenj nurtek dufay ma forok yenj yenj ge tenbe, "Binje gabe unjgura galak yirtin we?" yenj gusunjanj ma yirde mali po damu teñ nene hinayinj. ²⁶ Megenya det kurunj megen hanj tumjanj goyenbe Doyan Al Kurunyen ala po geb, gogo iginj ala nene hinayinj. ²⁷ Ningeb al kura Yesu niñ ma nurnitj gore dula teñ niñ hoy dirke kunij yenj nurdeb kunj yenya binje nenayinj. Gega mata bulun tihit yenj bitinjde kanduknjen nurtek dufay ma forok yenj yenj ge tenbe, "Binje gabe unjgura galak yirtin?" yenj

gusunjanj ma yirnayinj. ²⁸ Munañ al kura belen, "Binje gabe unjgura galak irtinj," dinkeb ma nenayinj. Gogab al kura gwaha dinyen al gote dufay bulun ma irnayinj, irde mata bulun tihit dufay wor forok ma yiyyen. ²⁹ Mata bulun tihit dufay binde mat forok yenj yenj ge yenj hime gobe dende niñ ma yenj hime, al hoyanje niñ goke yenj hime.

Be, goyenbe al kurabe gaha yen hanjen: "Nenje binininde mat wukkenj wor po nurdeya mata kura iginj ala titek. Gega danij al hoyan beleñ denenjbe mata bulun tahan yen dennak yenj kama hejbe gwaha ma tiniñ? ³⁰ Nenje binje kura goke Al Kurunj iginj nurde uneñ gab nene hitek gega, danij al hoyan beleñ binje netek goke ulniniñde merem yanj dirnayinj? Goke iginj ma nurde hite, "yenj hanjen.

³¹ Ningeb mere gwahade gokeb gaha dinenj: binje ma fe yara kura ninj yenjbe Al Kurunj denjem turunj yanj hiyyen mat nene hinayinj. Ningeb mata kura tiniñ yenj nurde hinayinj goyenter wor Al Kurunj denjem turunj yanj hiyyen mat po mata teñ hinayinj. ³² Mata teñ hike Yuda mar al kura ma Grik mar al kura ma Yesuyen alya bereya bana go niñ al kura beleñ denenjbe dufaymiñ bulun heke mata bulun tinak geb, matabe nurdeya ga teñ hinayinj. ³³ Ne wor metej teñ kunj himyen kurunj gobe al tumjanj matane kenenj amanenj nurnayinj mat mata teñ himyen. Gwaha teñ himyen gobe nigenj iginj henj henj niñ ma gwaha teñ himyen. Al hoyan budam iginj henj henj niñ gwaha teñ himyen. Gogab yenj goyen Al Kurunj beleñ yumulganj tiyyen yenjbe gwaha teñ himyen.

11

¹ Ningeb ne beleñ Yesu Kristuyen mata po gama irde himyen gwahade goyen po, denj wor ne mata teñ himyen gayen gama irde hinayinj.

Bere tonaj aw yurd yurd mata

² Be, denje hanjen kurunj goyen hugijen ne niñ bitinj sir ma yenj hi. Irde nej Yesuyen alya bereya beleñ teñ hityen mata goyen momon dirmirinj goyen gama po irde hanj. Ningeb goke turunj dirde hime.

³ Goyenbe saba kura den beleñ kenkelja

nurwon yen nurde hime. Saba gobe ga-

hade: al tumjanj gote doyan albe Yesu Kristu, irde berer doyan marbe uñ yago.

Yesu Kristuyen doyan albe Al Kurunj.

⁴ Ningeb denj hanj bana goyen al kura beleñ Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinde gor henj bere beleñ teñ hanjen yara amil teñ tonaj aw urde Al Kurunj mere iryenj irde kurabe Al Kurunyen mere basanj al porofet yara mere tiyyenbe al goreb Doyan

Alminj Yesu Kristu deñem bulun iryenj.⁵ Irde deñ hanj bana goyen bere kura beleñ Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinde gor al beleñ mata teñ hanjen yara amil teñ tonanj aw ma urde Al Kurunj mere iryenj irde kurabe porofet yara mere tiyyenbe bere goreb doyan alminj unj goyen deñem bulun iryenj. Bere go tonanj aw ma uryenj gobe tonanj walde kara tiyyenj go gwahade yara geb, memyak wor po.⁶ Ningeb bere kura Al Kurunj dolonj irnij yenj gabu irnayinde tonanj aw ma urde kuyenj gobe bere gote tonanj yuwaljen walde kara tiyyenj. Munanj tonanj gwaha iryenj gobe memyak yenj nurdeb bere gobe tonanj aw urde kuyenj.⁷ Goyenbe albe Al Kurunj beleñ yinjenj yara iryenj, irde sanjinjmiñ turnuj yan goyen al hitte mat kawan heñ hi, irde bere hitte matbe alyen tareñmiñ turnuj yan goyen kawan heñ hi geb albe tonanj ma aw uryenj.⁸ Fudinde, hanjkapyä wor po albe bere hitte mat ma forok yirinj, berebe al hitte mat forok yirinj.⁹ Albe Al Kurunj beleñ bere ninj teñ ma iryenj. Al ninj teñ bere gogo iryenj.¹⁰ Ningeb berebe amil beleñ tonanj aw urtinde hiyenj. Gwaha teñ hiyenbe bere go al kurat yufukde hi yenj kennayinj. Al Kurunyen miyonj wor gwahade kennayinj.¹¹ Goyenpoga mere dirhem gabe berebe det dirjenj, munanj albe det kurunj yenj ma dinhem. Neñ Doyañ Al Kurunj nurd untij mar bana alya bereyabe tunjande po. Ningeb berebe al ma hike yenj unkureñ po epte ma hiyen, al wor bere ma hike yenj unkureñ po epte ma hiyen.¹² Berebe al hitte mat forok iryenj gwahade goyen po, al wor bere hitte mat forok yenj hanjen. Gega alya bereya tumjanj gobe Al Kurunj beleñ po yirinj.

¹³ Ningeb Al Kurunj dolonj irnij yenj gabu irde hinayinde gor bere kura tonanj aw ma urdeya Al Kurunj mere iryenj gobe iginj ma bulunj goyen dindikenj gab keñkela dufay henjbe yenayinj.¹⁴ Det Al Kurunj beleñ yirinj kurunj gayen gate matare wor al kura tonanj yuwaljenj sobam henj bereyene tonanj yara hiyyenbe gobe iginj monj, memyak yenj nurde hite.¹⁵ Gega bere tonanj yuwaljenj sobam hiyyenbe iginj hoyan yenj nurde hite. Tonanj yuwaljenj sobam gobe bere gote tonanj aw yurd yurd niñ Al Kurunj beleñ iryenj.¹⁶ Al ma bere kura mere thim gake iginj ma nurdeb neya kadom mohonde titek wet yenj nurnayinj. Goyenpoga neñ banabe mata gwahade gobe hubu wor po. Yesuyen alya bereya Al Kurunyen dirjenj wenjbe mata gwahade goyen ma teñ hanjen.

Yesu kamyij goke dufay heñ heñ niñ dula teñ teñ mata keñkela teñ hinayinj

¹⁷ Be, deñbe Yesu kamyij goke dufay heñ henj niñ gabu irde dula teñ hanjenbe gorbe dindikenj bulunj hetek mata teñ hanjen. Munanj iginj heñ heñ matake kura ma teñ hanjen, hubu wor po. Ningeb goke turunj ma dirde hime, irde gago saba direñ thim.¹⁸ Meheñde mere direñ tihimbe gahade; deñbe Yesuyen alya bereya gega, gabu irde hanjen bana gonjbe mata kura kukuwan mat like gore bipti forok irde hi yeke nurde himyen. Mere gobe tumjanj usi yenj ma nurde hime.¹⁹ Fudinde, ganuñbe Al Kurunj diliñde huwak hi, irde ganuñbe gwahade monj goyen kawan henj ge teñ deñ hanj bana gonj dufaytiñ muñ kura hoyan hoyan hinayinj goyen epte ma teñ sinjä irtek yenj nurde hime.²⁰⁻²¹ Goyenpoga deñ bana gonj bipti forok yitiñ goke dineñ hime gabe deñ gabu irde Doyañ Al Kurunj kamyij goke dufay heñ heñ ge binje nene hanj goyenter kadtinj ge ma doyan henjbe dindikenj ge po nurde dula tenj hanj geb, gago dineñ hime. Gwaha teñ hikeb kurabe binje kamde hikeb kurabe wain kurunj nene kukuwa heñ hanj. Ningeb deñbe, “Doyañ Al Kurunj kamyij goke dufay heñ heñ ge binje nene hite,” yenj nurdeya binje nene hanj gega, gwahade monj yenj nurd dunenj hime.²² Goyenbe deñ goyen binjeya feya nen nen yatiñ miñmoj geb, gogo gabure gor po wanj gab gwaha teñ hanjen? Gwahade monj kenem Al Kurunyen dirjenj wenj Yesuyen alya bereyabe det dirjenj yenj nurde mali mali yirde hanj? Irde bana gonj niñ alya bereya kura horam monj mar goyen gwaha yirteke yinjen buninenj yirde memya henj mat mata teñ hanj? Ningeb matatinj goke daha dinenj? Matatinj goke turunj direñ? Epte monj!

²³ Be, hakot dula mata goke Doyañ Al Kurunj beleñ ninke ne wor momonj dirmirinj. Mere gobe gahade: Doyañ Al Kurunj Yesu goyen Yudas beleñ asogom haninjde kerenj tiyyinj wawuñ goya goyenbe Yesu beleñ beret kura tirin.²⁴ Irdeberet goke Al Kurunj turunj irde ubala tenjbe, “Beret dunhem gahade gayen po, nebe deñ ge teñ kamenj. Ningeb goke tenjbe beret gabe gasornej geb, beret ga teñ nenañ. Irde kame deñ wor ne niñ bitin bak yenj yenj ge teñ mata gahade ga po teñ hinayinj,” yirinj.²⁵ Irdeberet go neneb wain fiminj tenjbe beret teñ yirinj gwahade po, “Al Kurunj beleñ mata bulunjinj halde halde niñ teñ biñj gerjen tiyyinj goke darine wok yiyyenj. Ningeb goyen goke wain gago dunhem geb, teñ nenañ. Irde kame deñ wor ne niñ bitin bak yenj yenj ge teñ mata gahade ga po teñ hinayinj,” yirinj.²⁶ Ningeb gabu irde dula gwahade teñ wain nen nenañ mata tinij yenjbe gwaha mat Doyañ Al Kurunj beleñ alya bereyat mata bulunjinj ge teñ

kamyin goke al hoyan momon yirde hinayin. Gwaha tike kuŋ kunte kame Doyan Al Kurun wayyen.

²⁷ Ningeb al kura Doyan Al Kurunyjen binjeya wainya nene henja Doyaŋ Al Kurunyjen alya beryea beleŋ dufay heŋ mata teŋ hanjen mat ma nurdeya niyyen al gobe Yesu beleŋ ulin misin katen darim wok irde kamyin goyen kari kari iryen geb, Al Kurun beleŋ goke mata buluŋ minjan yen kinyen. ²⁸ Ningeb al kura Doyan Al Kurunyjen binjeya wainya newen yen nuryen al gobe yingenje mataya dufayya kenkela yener gab niyyen. ²⁹ Munan al kura gwaha ma teŋ binjeya wainya gobe Doyan Al Kurun kamyin gote tunjanen yen ma nurde ga mali niyyen al gobe gote murungem buluŋ wor po tiyyen. ³⁰ Gwahade geb, deŋ haŋ bana gonbe al kura marbe yulkek haŋ, kurabe garbam minjan, irde kuratinje kaman gogo. ³¹ Gega neŋbe da-hade hite yen nindiken kenkela dufay heŋ matanin sope irde hitekbe mata buluŋ gote murungem buluŋ ma tetek. ³² Gega kurarebe Doyan Al Kurun beleŋ matanin goke kanduk duneŋ hiyen. Gwaha teŋ hien gobe megen henja matanin huwak heŋ hiket kame nalu funanje mata buluŋ maryā tumjan hugijen Al Kurunyjen bearar bana hinak yenbe gogo gayenter kanduk duneŋ hiyen.

³³ Ningeb, kadne yago, Doyan Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ ge gabu irde dula tinij yenbe kadiom doyan gird teŋ hinayin. ³⁴ Al kura binje irkeb yaminde dula teŋ gabe Doyan Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ dula gabure wayyen. Gogab deŋ gabu irde hinayin bana goŋ mata buluŋ Al Kurun beleŋ goke murungem buluŋ duntek goyen ma forok yiyyen. Be, Doyan Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ ge dula teŋ teŋ mata niŋ dinhem. Mata goke mere ma dirhem kura haŋ gobe kame deŋ hitte kuŋ gab momon diren.

12

Holi Spirityen sanjnide mata forok yen yen

¹ Be, kadne yago, Holi Spirityen tarende mata forok yen yen goke momon diren tihim. Holi Spirityen tarende mata forok yen yen goke bebak ma titinje po hinak yen igin ma nurde hime geb, kenkela bebak tinayin. ² Be, deŋbe hakot Yesu ma nurde uneŋ hinhangabe megen niŋ det toneŋ al beleŋ po yirtin binfut minjan gote yufukde heŋ hugijen dolon yirde hinhan gobe nurde haŋ gogo. ³ Ningeb ga kenkela nurnarŋ ko. Al kura Holi Spirit minjan beleŋ epte ma, "Yesube Al Kurun beleŋ karan urwon," yiyyen. Irde al kura Holi

Spirit miŋmonje epte ma, "Yesube Doyan Al Kurun," yiyyen. Holi Spirit miŋjan al beleŋ po gab epte gwaha yiyyen.

⁴ Be, Holi Spirityen sanjnide mata forok yen yen gobe budam kurayen kurayen hanj gega, mata gote miŋ albe Holi Spirit, yen unjkuren po. ⁵ Doyan Al Kurunyjen metenbe budam hanj gega, meten gote miŋ albe Doyan Al Kurun, yen unjkuren po. ⁶ Irde meten teŋ teŋ tareŋ wor kurayen kurayen hanj gega, meten titek tareŋ gote miŋ albe Al Kurun, yen unjkuren po. Yen beleŋ po gab neŋ tumjan metenjin kurun goyen igin teŋ hitek sanjn goyen duneŋ hiyen.

⁷ Be, neŋ dunjkuren dunjkuren hitte Al Kurun beleŋ Holi Spirityen tareŋ kawan forok irde hi gobe neŋ tumjan tareŋ dird dird niŋ gogo forok irde hiyen. ⁸ Al kurabe Al Kurun beleŋ Holi Spirit hitte mat dufay wukkek yunen hiyen. Munan al hoyan kurabe Holi Spirit unjkuren goyen hitte mat po Al Kurunyjen dufay banare niŋ goyen yunen hiyen. ⁹ Irde al kurabe Holi Spirit unjkuren goyen hitte mat po Yesu niŋ hekken wor po nurtek sanjn go yunen hiyen. Irde al hoyan kurabe Holi Spirit goyen hitte mat po al garbam minjan sope yird yird tareŋ yunen hiyen. ¹⁰ Irde al kurabe mata tineŋ tonjen yan wor po forok yird yird tareŋ yunen, al hoyan kurabe Doyan Al Kurunyjen mere basan heŋ heŋ mar yirde hiyen. Munan al kurabe mataya mereya kura kenenbe gobe Holi Spirit hitte mat watin ma unjgura hitte mat watin goyen bebak teŋ teŋ sanjn yunen hiyen, irde al hoyan kurabe naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen yingenje go ma nartinj mere teŋ teŋ tareŋ yunen hiyen. Munan kurabe mere hoyan mat yekeb mere gote miŋ tagal tagal tareŋ yunen hiyen. ¹¹ Mata gwahade forok yen hanjen kurun gobe Holi Spirit, yen unjkuren gote meten. Holi Spirit hoyan gam moŋ. Yen beleŋ sanjnjin kurayen kurayen goyen dufaymij po gama irde neŋ gayen nende gigen forok yird duneŋ hiyen.

Neŋbe hoyan hoyan gega, Holi Spirit be unjkuren

¹² Be, al ulin piginje unjkuren gega, haninj, kahanj, kirmijn, murunj gwahadem yan hanj. Irde haninj, kahanj, kirmijn, murunj gwahade hanj gore gab al ulin pigin unjkuren forok irde hi. Ningeb Yesu Kristu wor gwahade yara geb, neŋbe yende kahanj, haninj, kirmijn, murunj gwahade hite. ¹³ Neŋbe al miŋ hoyan hoyan. Kurabe Yuda mar, kurabe Grik mar. Irde kurabe al yufukde heŋ murungem moŋ meten teŋ hanj mar, kurabe dufaymijde kun hanj mar. Goyenbe neŋ tumjan Holi Spiritde baptais dirke Yesu Kristuyen ulin pigin yara hitinj.

Irde Holi Spirit, yen uljkureñ gore po neñ duñkureñ duñkureñ bana hi. Holi Spirit hoyan gam moñ.

¹⁴ Al uliñ piginjbe det uljkureñ beleñ po ma irtiñ hi. Kahanj, hanij, kirmiñ, muñun gwahade gore irke gab al uliñ pigin uljkureñ hitin. ¹⁵ Goyenbe al kurat kahanj beleñ, "Nebe al gate haniñ moñ geb, al gate uliñ moñ," yiyyenbe kahanj gob al gote uliñ piginjde ma hiyen? Moñ, epte moñ. Yenjbe al gote kahanj geb, uliñde po hiyen. ¹⁶ Gwahade goyen po al kurat kirmiñ beleñ, "Nebe al gate diliñ moñ geb, al gate uliñ moñ," yiyyenbe kirmiñ gobe al gote uliñ piginjde ma hiyen? Moñ, epte moñ. Yenjbe al gote kirmiñ geb, uliñde po hiyen. ¹⁷ Ningeb ulniniñ gayen dilniniñ ala po manhan daha mat mere nurde hitewoñ? Irde ulniniñbe kirmiñniñ ala po manhan daha mat det hamin nurde hitewoñ? Gobe kukuwamijeñ wor po. ¹⁸ Goyenbe Al Kurunj beleñ dufaymin gama irde al ire yenjbe kahanjya haninyä yirde kirmiñya diliñya manaq yirde al uljkureñ irtiyñ. Ningeb neñ wor gwahade po irtiyñ. ¹⁹ Gega det uljkureñ beleñ po al irtiñ manhan uliñ piginjbe dahade hiwoñ? ²⁰ Gega gwahade moñ. Ulniniñde det hoyan hoyan yirde ulniniñ pigin uljkureñ po irtiñ.

²¹ Ningeb al kurate diliñ beleñ al gote haniñ keneñbe epte ma, "Nebe geysa hitek ma nirde hi," inyen. Tonañ beleñ kahanj keneñbe epte ma, "Nebe geysa hitek ma nirde hi," inyen. ²² Gwahade yarabe ulniniñde det kura yenenmiñbe meten mijmon yen nurde hitek goyenbe go ma hinayinjbe ulniniñbe kenkela ma meten teñ hiyyen. ²³ Ningeb ulniniñde det kura yenenmiñbe meten mijmon yen nurde hitien goyen det kurun yen keñkela doyan yirde hitien. Irde ulniniñde det kura yenenmiñbe igin moñ gega, kenkela po umja yirde doyan yirde hitien. ²⁴ Goyenbe ulniniñde det kura yenenmiñ igin gobe umja ma yirtek wor igin. Ningeb Al Kurunjbe ulniniñde det kura mij mijmon yirtiñ yenen hanjen goyen meten kura yune yenjbe go wor yade ulniniñde niñ det hoyanya gabu irde uliñ pigin uljkureñ irtiyñ. Al Kurunjbe gwaha mat ulniniñde det kura mij mijmon yen yenen hanjen goyen turun yirde hiyen. ²⁵ Gogab ulniniñde det kurate dufayya det hoyan kurate dufayya hoyan hoyan heke kahalte bipti ma forok yiyyen. Irde ulniniñde det gore kadom ge nurdakala teñ hinayin. ²⁶ Ningeb ulniniñ kurhan kura misin katyen gobe ulniniñ pigin kurun go tumjan misin nuryen. Gwahade goyen po, ulniniñ kurhan kura denem turunyan yan hen aman hekeb ulniniñ pigin kurun go manaq tumjan aman hiyyen.

²⁷ Be, gwahade goyen po, deñbe Yesu Kristuyen uliñ piginj yara. Deñ duñkureñ duñkureñbe Yesuyen kahanj, hanij, dilin, kirmiñ gwahade yara. ²⁸ Ningeb deñ Yesuyen alya bereya sios hanj bana goj meheñdebe Al Kurunj beleñ Yesuyen mere basan mar aposel basina yirtiñ hanj. Irde go yufukdebe Al Kurunyen mere basan mar porofet basina yirdeb Al Kurunyen mere saba mar basina yirtiñ hanj. Irde gab mata tinen turunyan forok yird yird mar basina yirdeb al garbam minjan sope yird yird mar wor basina yirdeb al faraj yurd yurd mar basina yirtiñ hanj. Irdeb Yesuyen alya bereya doyan yird yird mar basina yirdeb naña hoyanje niñ mere kurayen kurayen go ma nurntij goyen mere teñ hanj mar basina yirtiñ hanj. ²⁹ Ningeb deñ tumjanbe aposel henayin? Ma, tumjan porofet henayin? Irde deñ tumjan Al Kurunyen mere saba mar henayin? Ma, tumjan mata tinen turunyan yan forok yird yird mar henayin? ³⁰ Deñ tumjan al garbam sope yird yird mar henayin? Ma, tumjan naña hoyanje niñ mere go ma nurntij goyen teñ teñ mar henayin? Irde deñ tumjan mere goyen tigiri teñ al bebak yird yird mar henayin? Epte moñ geb. ³¹ Goyenbe Holi Spirityen tareñ kura igin wor po goyen goke momoj direñ thim geb, deñ tumjan mata go teñ teñ niñ kurut wor po yen hinayin. Mata gobe Holi Spirityen tareñde mata forok yen hanjen hoyan kuruñ gote folek wor po.

13

Al hoyan niñ amanen nurd yuneñ yuneñ mata

¹ Be, ne gayen naña hoyanje niñ marte mere kurayen kurayen goyen igin gwaha mat mere tiyen, irde Al Kurunyen miyonjen mere mat manaq mere tiyen gega, Al Kurunya al hoyanya niñ amanen nurd nurd matanem moñ kenem nebe heyonjonya tikinde niñ det ain parwek beleñ irtiñ goyen malo po gasa yirke migirin teñ hanjen go gwahade goyen hewen. ² Irde Al Kurunyen mere basan hen mere teñ teñ sanjne yan hewen, irde Al Kurunyen mere banare hitiñ tumjan nurde dufaymin tumjan bebak teñ tagaleñ, irde Al Kurunj niñ hekken wor po nurdeb dugu kura gasun hoyanje kwa inmeku kuyen gega, Al Kurunya al hoyanya niñ amanen ma nuren kenem mata gobe dulduł teñ hen. ³ Irde detne tumjan al det niñ amu hen hanj mar goyen yuneñ, irde Dojan Al Kurunj gama ird ird niñ teñ al beleñ kakde kumga nirke kamen gega, kadne niñ amanen nurd nurd matanem

moŋ kenem mata gwaha teŋ heŋ kuruŋ gote muruŋgem kura ma tewen.

⁴ Be, al kura binde mat wor po kadomya Al Kurunyä niŋ amanen nurd uneŋ uneŋ matabe gahade: al gobe kadom kura matamien igin hewɔn yen doyaŋ heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hiyen. Kurabe kadom igin igin yirde hiyen. Irde kadom kura igin mat hike kenenbe daniŋ ne wor gwahade moŋ yen ma nurde hiyen. Irde ne harhem harhem mata ma teŋbe yingen ge turuŋ turuŋ ma teŋ hiyen. ⁵ Irde kadom hitte palap miŋmoŋ mata ma teŋ hiyen. Irde yingen po igin heŋ heŋ beljen niŋ ma naŋkenen hiyen, irde aranen bearar ma teŋ hiyen. Irde kadom belen buluŋ irtiŋ goyen goke dufay ug po ma heŋ hiyen. ⁶ Al gobe mata buluŋ niŋ amanen ma nurde hiyen, irde mere fudinde goke po amanen nurde hiyen. ⁷ Al gobe kanduk yenen hiyen goke mukku ma teŋ huginen taren po heŋ hiyen. Irde Al Kurun niŋ huginen hekkən nurde hiyen, irde Al Kurun belen igin niryen yen goke huginen doyaŋ heŋ hiyen, irde kanduk yenen hiyen gega taren po heŋ fole yirde hiyen.

⁸ Kadomya Al Kurunyä niŋ amanen nurd yunen yunen mata gobe hubu ma hiyen. Goyenpoga porofet metenbe hubu hiyen. Irde naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata goyen wor kamyen. Al Kurunyen dufay bebak teŋ tagal tagal meten wor hubu hiyen. ⁹ Gobe gayenter Al Kurunyen dufay tumjan̄ bebak titek epte moŋ, irde meremim manan̄ tumjan̄ bebak teŋ basan̄ heŋ tagaltek epte moŋ gega, ¹⁰ kame nalu funan̄debe neŋ tumjan̄ Al Kurunyen dufayya mereya keŋkela wor po bebak titek geb, go mata gobe tumjan̄ hubu henayin dinen̄ hime gago. ¹¹ Mata gwahade forok yiyyen gobe bikken̄ dirin̄ hinhemya dirinđe mere teŋ dufaynebe dirinđe dufay po heŋ hinhem gega kun̄ kun̄ salannen̄ heŋbe dirinđe mataya dufayya gobe yubul po timirin̄ go gwahade goyen. ¹² Irde gayenterbe Al Kurunyen mereya dufayya bebak wor po ma teŋ hite. Gobe luŋen ain parwek belen irtiŋ gore dinsoknin̄ kinin̄ gega, keŋkelak ma keneŋ hite go gwahade goyen. Goyenterbe kamebe dilminđe kadom genen̄ teŋ hite yara Al Kurunyen mereya dufayya keŋkela wor po bebak teŋ hitek. Ningeb gayenterbe Al Kurunyen mereya dufayya kura mun̄ po bebak teŋ hime gega, kamebe tumjan̄ bebak tiyen. Goyenterbe Al Kurun belen keŋkela wor po nurd nunen̄ hiyen gwahade po, ne wor keŋkela nurd unen̄ heŋ.

¹³ Be, yihim gwahade po mata hoyanje hubu henayin gega, mata karwo kurabe hubu ma wor po henayin. Mata karwo gobe gahade: Yesu niŋ hekkən nurd nurd

mata, Al Kuruŋ belen igin diryen yen goke doyaŋ heŋ heŋ matayabe Al Kurunyä kadinjiŋ niŋ amanen nurd yunen yunen mataya gogo. Goyenbe mata karwo bana goyen folet wor pobe Al Kurunyä kadinjiŋ niŋ amanen nurd yunen yunen mata gogo.

14

Porofet metenja naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mataya

¹ Ningeb Al Kurunyä kadinjiŋ niŋ amanen nurd yunen yunen mata gobe gama po irde hinayin. Irdeb Holi Spirityen sanjinde mata forok yen yen goyen goke Al Kurun belen dunwoŋ yen taren po gusunjan̄ irde hinayin. Gega porofet meten gobe det kuruŋ geb, goyen dunwoŋ wor po yen gusunjan̄ irde hinayin. ² Porofet meten niŋ wa gusunjan̄ irde hinayin dinen̄ hime gote minbe gahade: al kura naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen teŋ hiyen al gobe al ma mere yirde hiyen, Al Kurun mere irde hiyen. Yenbe Holi Spirityen tarende mere banare niŋ goyen teŋ hiyen. Ningeb meremim goyen al hoyaj kura belen bebak titek moŋ. ³ Goyenpoga porofet meten teŋ haŋ marbe tumjan̄ al sanjŋ yird yird niŋ mere yirde hanjen. Ningeb kadom kura taren heŋ heŋ ge faran̄ yurde, biŋ yurum yirde hanjen. ⁴ Be, al kura naŋa hoyanje niŋ mere teŋ teŋ mata teŋ hiyen al gobe mata gore yingen po taren̄ irde hiyen. Munan̄ porofet meten teŋ hiyen al gobe meten gore kadom Yesuyen alya bereya sanjŋ yirde hiyen. ⁵ Ningeb meten gobe naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gote folet. Goke teŋbe den̄ tumjan̄ naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata teŋ hiwoŋ yen nurde hime gega, porofet meten niŋ wa gusunjan̄ irke dunkeb meten goyen teŋ hiwoŋ yen nurde hime. Naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gobe mere gote miŋ goyen tigiri teŋ Yesuyen alya bereya momon̄ yirke taren̄ hetek al miŋjan̄ hike kenem gwaha tiyyen. Munan̄ hubu kenem hoyanje niŋ mere teŋ teŋ mata gote iginen̄ be porofet meten gote iginen̄ epte ma folet iryen.

⁶ Be, kadne yago, den̄ hitte kun̄ naŋa hoyanje niŋ mere mat mere tiyenbe daha mat faran̄ duren? Epte moŋ wor po! Gwahade tiyen gega, Al Kurunyen dufay banare niŋ nikala nirke kawan momon̄ dird dird mata, Al Kurunyen dufay bebak teŋ tagal tagal mata, porofet meten goyen teŋ teŋ matayabe sabamij tagal tagal mataya goyen gonem moŋ heŋya den̄ hitte kun̄ faran̄ duren gobe iginen̄ ma forok yiyyen. ⁷ Gobe tikiŋde niŋ det bulelunja gitaya gwahade yara. Gobe

binfut miñmonj gega, al beleñ kari yirke mere teñ hanjen. Goyenbe keñkela ma kari yirkeb mereminiñbe hiburnej geb, tikiñ damin hen han yen ma bebak tinayin. ⁸ Be, al kura fulenjore kuj kuj niñ teñ bigul fu iryen gega, keñkela ma fu irke fulenja mar kadom beleñ daha matbe bebak tenje fulenjare kuj kuj niñ gitik tinayin? Epte moñ. ⁹ Ningeb gwahade goyen po, deñ beleñ mere teñ henja naña hoyanje niñ mere kura kadtin epte ma bebak titek mere mat tinayinbe dahadem kadtin beleñ meretin nurde bebak tinayin? Epte moñ. Gwaha tinayinbe mere gobe dulin lawlaw yen han yen nurnayin. ¹⁰ Fudinde wor po, megenbe neñ beleñ epte ma bebak titek mere kurayen kurayen budam han. Gega mere gobe tumnjan miñ minyan. ¹¹ Goyenbe mere hoyan kura ne beleñ epte ma bebak titek goyen al kura beleñ tiyyenbe nebe meremij gote miñ ma nureñ geb, mere teñ hi al hittebe al miñ hoyan hewen. Irde al gobe ne hitte al miñ hoyan hiyyen. ¹² Gobe deñ wor gwahade po yen nurde han. Denbe Holi Spirityen tarende mata forok yird yird sanjin tetek wor po nurde hanjen geb, tareñmij go teñ gabe kadtin Yesuyen alya bereya sanjin yird yird niñ kurut wor po yen hinayin.

¹³ Ningeb goke teñbe al kura naña hoyanje niñ merere mat mere teñ hiyen al gobe mere tiyyen gote miñ kawan tagal tagal niñ manaj Al Kurun gusunjan iryen. ¹⁴ Fudinde, naña hoyanje niñ merere mat Al Kurun mere ireñ goya goyenbe tonner mere ireñ gega, dufaynerbe mere gwaha thim yen ma nureñ. ¹⁵ Ningeb daha tiyen? Nebe tonner Al Kurun mere ireñbe dufayner wor mere ireñ. Irde tonner Al Kurun niñ tikiñ hewenbe dufayner wor tikiñ hewen. ¹⁶ Munañ denbe tontijde po Al Kurun turun irnayinbe den han bana goyen al kura meretin bebak ma teñ hiyen al gobe deñ beleñ Al Kurun igin nurd uneñ turun irde han goke epte ma faran durde “Fudinde,” yiyyen. Al gobe mere teñ han gote miñ ma bebak teñ hiyen geb, gogo epte ma haywan hiyyen. ¹⁷ Denbe Al Kurun mere irde henja igin mat po turun irde hinayin gega, al hoyan meretin bebak ma teñ hinayin marbe meretin gore epte ma faran yuryen.

¹⁸ Nebe naña hoyanje niñ merere mat Al Kurun mere ird ird matanebe kurun wor po, deñ teñ hanjen gote folek. Ningeb goke Al Kurun igin nurd uneñ hime. ¹⁹ Nebe gwahade po naña hoyanje niñ mere mat Al Kurun mere ird ird mata tareñ po tanarde himyen gega, Yesuyen alya bereya gabu irde hanjen bana goñ henbe al hoyan beleñ igin bebak titek mere mat po mere teñ al saba yirde himyen. Al hoyan beleñ igin be-

bak titek mere mat saba yireñ kurun gobe gote igineñ minyan. Gega naña hoyanje niñ mere kadne beleñ epte ma bebak titek gore po ugur po saba yireñ gobe igineñ gam moñ, miñ miñmonj wor po hiyyen.

²⁰ Ningeb, kadne yago, naña hoyanje mere mat Al Kurun mere ird ird mataya porofet meten teñ henja dirin kalak beleñ dufay hen hanjen gwahade ma teñ hinayin. Goyenbe dirin mamure niñbe mata bulun teñ teñ niñ ma nурde han. Ningeb bulun teñ teñ niñbe yen yara hen hinayin. Gega dufay hen hentinbe al parguwak beleñ dufay hen hanjen yara hen hinayin. ²¹ Al kurunyen asanđe naña hoyanje niñ merere mat Al Kurun mere ird ird mata goke Doyañ Al Kurun beleñ gaha yirin:

“Ne beleñ al miñ hoyan, irde meremij manan hoyan goyen dufay yunmeke mel gayen momoñ yirnayin.”

Gwahade yireñ gega merene ma nurnayin,” yitin hi. Aisaia 28:11-12

²² Ningeb naña hoyanje niñ mere mat mere teñ teñ mata gobe Doyañ Al Kurun niñ ma nurtiñ mar hittebe Al Kurunyen sanjin bebak teñ teñ niñ forok yen hanjen. Munañ Doyañ Al Kurun niñ dufaymin tareñ irtiñ mar hittebe gwahade moñ. Goyenbe porofet meten teñ teñ matabe Doyañ Al Kurun niñ dufaymin tareñ irtiñ mar hittebe Doyañ Al Kurunyen buninjen dufay goyen bebak teñ sanjin hen hen ge forok yen hanjen. Munañ Doyañ Al Kurun niñ ma nurtiñ mar hittebe gwahade moñ. ²³ Goyenpoga Yesuyen alya bereya sios tumnjan gabu irde naña hoyanje niñ mere mat Al Kurun mere irde hikeya al kura Al Kurunyen mere binde tareñ ma hitin mar ma al kura Doyañ Al Kurun niñ ma nurtiñ mar beleñ wañ denenbe daha dinnayin. Kukuwa hahan po ga dinnayin geb. ²⁴ Goyenbe tumnjan Al Kurunyen mere basan hen tagalde hikeya al kura Doyañ Al Kurun niñ ma nurtiñ mar ma Al Kurunyen mere binde tareñ ma hitin mar kura beleñ wañ mere go nurnayinbe mere nurnayin kurun goreb mata bulunmij kawan yirde piñ yakamkeb, “Fudinde, neñbe mata bulun mar,” yen nurnayin. ²⁵ Al Kurunyen mere basan hen hen mata gore go mar gote dufaymin banare po hitin goyen kawan yiryen. Irkeb mel gore dokolhon yugu-luñ teñ Al Kurun dolon irde kawan po, “Fudinde, Al Kurunbe deñya hil” yenayin.

Igin mat Al Kurun dolon ird ird mata

²⁶ Ningeb, kadne yago, gabu irde Al Kurun dolon ird ird mata niñ daha yewen? Be, Al Kurun dolon irniñ yen gabu irdeyabe al kurabe tikiñ hiyyen, irde kurabe saba

diryen, irde al kurabe Al Kurunyen dufay banare niñ goyen ikala irke tagalyen, irde kurabe nañja hoyanje niñ mere mat mere tiyyen, irde al kurabe mere goyen tigiri teñ miñ bebak diryen. Goyenbe mata gwahade kurun gobe deñ sios tumjan sanjñ hen heñ ge teñ hinayin. ²⁷ Ningeb al kura nañja hoyanje niñ mere mat mere tiye yen nurdebe irawa ma karwo gwahade beleñ po mere tinayin. Al hoyanje kura sopte ma mere tiyyen. Irde kura kame mere tinayin. Wawunj unjkurende po tumjan mere titiñ ala ma tinayin. Be, gwaha teñ henjyabe mere go tigiri teñ bebak dird dird al manaj hiyen. ²⁸ Munan mere go tigiri titek al miñmoj kenem mere go titek albe gabu irnayinde gorbe balminj po hiyen. Irde yenja Al Kurunja po balminj mere teñ hiriryen.

²⁹ Be, porofet meten teñ teñ mata gobe al irawa ma karwo beleñ tagalnayin. Irke al hoyanje meremin gobe fudine Al Kurunyen mere ma dahade goyen kenkela dufay henayin. ³⁰ Be, deñ gabu irde keperde hinayin bana goyen Al Kurun beleñ dufaymin banare niñ goyen al kura ikala irkeb huwarde tagalen tikeb al kura mehenje huwarde tagalde hiyen al gobe keperde balminj po hiyen. ³¹ Gwaha teñ hinayinbe Al Kurunyen mere banare hitiñ goyen tagaltek marbe tumjan tagalde hinayin. Gogab kadom saba gird teñ tumjan taren hen hinayin. ³²⁻³⁴ Al Kurunje dufay kenkela ma heñ mali mali mata ma teñ hiyen. Yenbe biñ kamke igin heñ heñ gote min al. Ningeb Holi Spirityen tarenje porofet meten titek al gobe meten goyen igin mat doyan irde meten teñ hiyen.

Be, berebe Yesuyen alya bereya gabu irtiñ bana gonj henjyabe mere ma teñ hinayin. Mata gobe Al Kurunyen dirneñ weñ Yesuyen alya bereya beleñ gwaha teñ hanjen. Berebe Yesuyen alya bereya gabu irnayin bana gonj epte ma mere kawan tagalde hinayin. Gwaha titjeñbe Moseyen sabare yitñ gwahade po, Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama po irde hinayin. ³⁵ Munan mere ma mata kura goke gusunjan hiniñ yen nurdebe yaminde kun gab un yago gusunjan yirde hinayin. Bere beleñ Yesuyen alya bereya gabu irtiñ diliñ mar huwarde kawan po mere teñ teñ mata gobe memyak. ³⁶ Ga dinen hime gabe deñ Korin mar beleñ, "Al Kurunyen merebe neñ hitte mat forok yirin," yen hanjen, irde, "Al Kurunyen merebe neñ muñ po ga nurniñ," yen hanjen yeke nurninj geb, gago dinen hime.

³⁷ Be, al kura yingen ge yen, "Nebe porofet," yen nurde hi, irde kurabe, "Holi Spirityen sanjinde mata forok yen yen tarenjem yan," yen nurde hi kenem al gobe ne beleñ deñ hitte asanç ga kañ saba dirde hime

gayenbe Doyañ Al Kurunyen mere taren yen nuryen. ³⁸ Munan al gore mere ga nurde ma nurhem nurhem teñ wasak po teñ hiyenbe Doyañ Al Kurun wor gwahade po iryen.

³⁹ Ningeb, kadne yago, Al Kurunyen mere basan hen tagaltek wor po nurde hinayin. Irde nañja hoyanje niñ mere mat Al Kurun mere ird ird mata goke utaj ma yirde hinayin. ⁴⁰ Goyenpoga mata go teñ henjyabe huginen igin mat mata teñ hinayin. Irde al mali mali huwarde hiburnej ma teñ hinayin.

15

Yesu kamyinjde mat huwaryin

¹ Be, kadne yago, hanjkapyä Yesu nin yitñ mere igin goke deñ hitte tagaltin goyen bitin bak yen yen ge sopte momon direñ yen nurde hime. Deñbe mere igin gayen nurde goke dufaytin sanjñ yirtin han, irde mere go po gama irde taren po huwarde han. ² Ningeb mere igin ne beleñ deñ hitte tagalmirin goyen taren po tanarde bada ma heñ gama po irde hinayinbe mere igin go hende po sanjñ hen hikë Al Kurun beleñ dumulgan tiyyen. Gwaha ma teñ hinayinbe dufaytin yen ge taren irtin gobe miñ miñmoj hiyien.

³ Ga dinen hime gabe mere kuruñ Doyañ Al Kurun beleñ momon nirtin goyen basan henjbe momon dirmirin geb, gago sopte dinen hime. Mere gobe gahade: Yesu Kristube Al Kurunyen asanđe katin gwahade po, nende mata bulun niñ teñ kamyinj.

⁴ Irde mete tiyaminj. Gega Al Kurunyen asanđe katin gwahade po, kamyinjde mat yerenkek hekeb huwaryinj. ⁵ Irde Pita hitte forok yen gab Komatmiñ 12 hitte forok yirinj. ⁶ Be, go kamereb wawunj unjkurende alya bereya 500 folek gwahade, yen gama irde hinhan mar diliñde forok yirinj. Go mar goyen kurabe kamañ gega, budambe hanj. ⁷ Be, Yesube mel go hitte forok yen gabe Yems hitte forok yirinj. Irdeb mere basan marmiñ aposel tumjan hitte forok yirinj. ⁸ Be, neñ aposel hitte forok yen hinhan goyen ne hittebe funañ wor po forok yirinj. Nebe dirin kura kawan hen heñ nalu hako hikëya kukuwamjen kawan hitin yara al kenkelak mon gega, ne hitte wor forok yeke delner kinmirinj.

⁹ Nebe aposel gega, deñne turnjuñ yan moñ. Goyenbe aposel hoyanje deñem turnjuñ yan, ne folek wor po. Ningeb al hoyan beleñ ne gayen aposel nintek ma hime yen nurde hime. Gobe Al Kurunyen sios goyen bulun bulun yirde hinhem geb, gago dinen hime. ¹⁰ Goyenpoga Al Kurun beleñ bunijen nirde igin igin niryinj geb, gayenterbe al gahade heñ metenjem ten

hime. Yen beleş buninenir nirde igin igin niryin gote igininebe kurun wor po. Ningeb nebe gogo yen ge ten meten kurun wor po ten hinhem. Aposel hoyan beleş meten titin gote folet wor po meten ten hinhem. Goyenbe nigen tarende ma meten gwahade ten hinhem. Al Kurun beleş buninenir nirde igin igin nikkeb gogo go hende huwarde meten ten hinhem.¹¹ Ningeb ne manan, aposel hoyan manan tumjan mire igin goyen tagalde tukun hinhet. Irke deñ beleş nurde mere igin goke dufaytin sanjin iramij.

Al kamtījbe huwarnayin

¹² Goyenpoga deñ haj bana goyen al kurabe mere igin goyen bulun mat tagalde hanj. Nej beleş Yesu Kristu kamyinde mat huwaryin goke tagaltirin gega, dahade ningeb go mar gobe al kamtījbe epte ma huwarnayin yen hanj?¹³ Al kamtījbe epte ma huwartek manhan Yesu Kristu wor go ma huwarwoj.¹⁴ Irde Yesu Kristu huwaryin moj manhan goke tagalde hitien gobe minj minjmon hewonj. Irde goke dufaytin tareñ irtin go wor minj minjmon hewonj.¹⁵ Irde al kamtīj sopte huward huward mata gam moj manhan Al Kurun beleş Yesu Kristu isaj ma hewonj. Goyenbe Al Kurun beleş Yesu Kristu isaj hirin goke nej beleş tagalde hitien geb, meten Al Kurun beleş ma tiyyin goyen usi teñ al hoyan momoj yirde hite yen nurtewoñ.¹⁶ Al kamtīj huwarnayin moj manhan Yesu Kristu wor kamyinde mat ma po huwarwoj.¹⁷ Irde Yesu Kristu huwaryin moj manhan goke dufaytin tareñ irtin go wor minj minjmon hewonj. Irde gayenter wor mata bulun bana po hiwoñ.¹⁸ Irde yen ge dufaymin sanjin irdeya ga kamtīj mar wor mata bulun bana po henjy kamañ geb, Al Kurun hitte epte ma kuwoñ.¹⁹ Yesu Kristu beleş henjyin igin ird ird gobe megen gar hitekeya po igin iryen yen goke doyan hen hitien manhan al buninenwor po hetewoñ. Irde al buninen megen gar haj gote folet bulun wor po hetewoñ.

²⁰ Goyenpoga Yesu Kristube kamtīnde mat huwardeb al kamtīnde mat kame huwarnayin kurun gote minj al hirin geb, al kamtī mar goyen wor kame huwarnayin.²¹ Al unkureñ beleş mata bulun minj urke kamde kamde mata forok yirinj. Ningeb gwahade goyen po, kamtīnde mat huward huward wor al unkureñ beleş minj uryinj.²² Adam beleş mata bulun minj uryinj geb, yen kamere forok yitin marbe tumjan kamde hanjen gwahade po, Yesu Kristu beleş kamtīnde mat huwaryin geb, al hoyan wor kamtīnde mat huwarnayin.²³ Goyenbe kamtīnde mat mali mali ma huwarnayin. Yesu Kristube yen wa bikkenj

kamtīnde mat huwaryin. Be, kuñ kuñ yen sopte mulgañ hej wañ wañ nature alya bereyaminj wor huwarnayin.²⁴ Go kamereb nalu funaj wor po forok yiyyen. Goya goyenbe Yesu Kristu beleş Satanyen tareñya megen niñ doyan marte tareñya tumjan gwamuñ yuryen. Irdeb yen beleş alya bereyaminj doyan yird yird mata goyen Nanij Al Kurun hanjinde kiryen.²⁵ Mata gobe gahade: Yesu Kristu beleş alya bereyaminj doyan yirde hiyen. Irke kuñ kuñ Al Kurun beleş Yesuyen asogom tumjan yukun Yesu kahañ minde yerke yufurka tiyyen.²⁶ Irdeb yen beleş gwamuñ uryen det funarbe kamde kamde mata geb, mata goyen pasi wor po kiryen.²⁷ Gobe, "Al Kurun beleş det tumjan yende yufukde yerke doyan yirde hi," yitin geb, gwaha po tiyyen. Be, "Det tumjan yende yufukde yerke" yitin mere gobe Al Kurun beleş det tumjan yade Yesu Kristuyen yufukde yiryin geb, Al Kurun yingenbe Yesu Kristu yufukde ma hi gobe kenkela wor po nurde hite.²⁸ Goyenpoga kame det tumjan Al Kurun beleş Yesu Kristuyen yufukde yerde pasi uryen naturebe Urmiñ Yesu Kristu wor gwaha uryen al Al Kurun yufuk bana hiyen. Gogab Al Kurun beleş det kurun gate Doyan Al Kurun hej doyan yirde hiyen.

²⁹ Be, deñbe al kamtī niñ ten baptais teñ hanjen. Goyenbe al kamtībe ma huwarnayin yen nurde hanj kenem danij al katmij mar goke baptais teñ teñ mata teñ hanjen? Al kamtībe epte ma sopte huwarnayin kenem danij geb albe al kamtī mar goke ten baptais teñ hanjen?³⁰ Irde neñbe danij Yesu niñ tenbe gise hanjka mudunké kamtek kanduk yeneñ hitien?³¹ Fudinde, kadne yago, ne hittebe gise hanjka huginjen kamde kamde mata forok yen hanjen gwahade yara, gise hanjka kanduk yeneñ ulne misinj katen himyen. Ga dinen hime gabe deñ tumjan Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristuya hanj gore amanen nurde himyen geb, gago momoj dird dird niñ kama ma henj hime.³² Ne gayen Efesus taunde niñ mar kulu duwi yara gore bulun wor po nirke kanduk go folet ire yen kurut yen hinhem. Goyenbe dufay igin moj megen gar po igin henj ge dufay bener kerde gwaha timirin manhan matane gore da igin forok irde nunwoñ? Hubu wor po. Al kamtī epte ma sopte huwarnayin kenem, "Gisebe kamtek. Ningeb dula ten kukuwa fe nene aman po hininj," yewenj.³³ Goyenbe gwahade moj geb, usi mere goyen fudinde yen ma nurde hinayin. Kadtiñ kura mata bulun teñ hanj gore matatinya dufaytinya igin goyen bulun yirnayin geb, gago dinen hime.³⁴ Ningeb kenkela dufay henj mata bulun ma teñ hinayin. Deñ haj bana al kurabe Al Kurun kenkela ma nurd uneñ

hanj. Mere ga dirde hime gabe merene gayen nurde memya henaŋ yen gago dinen hime.

Al kamtinde mat huwarnayin mar gote uliŋbe hoyaj wor po henayin

³⁵ Be, goyenbe deŋ hanj bana al kura belen, "Al kamtiŋbe daha mat huwarnayin? Irde huwardeh uliŋbe dahade henayin?" yen gusunjan hen hanjen. ³⁶ Mere gwaha teŋ hanj marbe kukuwamnjen wor po! Deŋ belen det muyken hartin go ma kamyenbe gor mat dahadem det gerjen forok yiyyen? Epte moŋ. ³⁷ Det kura hare yenbe kame forok yiyyen pigin yan gwahade ma harde hanjen. Det gote bilminj, wit muyken ma det hoyaj harde hanjen. ³⁸ Goyenpoga Al Kurun belen muyken gote pigin forok yiwi yen nuryen gwahade po forok yen hiyen. Muyken yunkuren yunkuren gote piginbe hoyaj hoyaj po forok yirde hiyen ³⁹ Gwahade goyen po, det uliŋbe tuŋande moŋ, hoyaj hoyaj. Alyenbe hoyaj, megen niŋ dapŋa gote uliŋbe hoyaj, nuyenbe hoyaj, irde fete niŋ dapŋa gote uliŋ wor hoyaj. ⁴⁰ Irde naŋkiŋbe gor niŋ det minyanj, irde megenbe gor niŋ det minyanj. Goyenbe naŋkiŋde niŋ det buda gote umňjamınbe nende gigen hoyaj hoyaj, irde megen niŋ det buda gote umňjamın wor nende gigen hoyaj hoyaj po hanj. ⁴¹ Ningeb naŋa diliŋ gote umňjambe hoyaj, irde gagasi gote umňjambe hoyaj po. Dinambe han kurun go wor umňjambe nende gigen hanj.

⁴² Be, al kamtinde mat huwarnayin wor gwahade po uliŋbe hoyaj wor po henayin. Al uliŋ piginbe bida henayin gega, kamtinde mat huwarnayinbe huginej hinayin. ⁴³ Irde al hakwambe bida hen bulun henayin gega, huwarnayinbe uliŋ gob igin muŋ turŋun yan henayin. ⁴⁴ Al kamke mete tikek hakwam gobe uliŋ megen niŋ po gega, sopte huwarnayin gobe Al Kurunyen gasunde niŋ henayin.

Be, dilniniŋde yeneŋ hite gayen uliŋ pigin minyanj hanj kenem Al Kurunyen gasunde niŋ wor uliŋ pigin minyanj hanj. ⁴⁵ Goke Al Kurunyen asanđe, "Hanjkäpa wor po al tiŋen forok yirin gobe Adam. Yen hitte mat al fulul tiyyin," yitiŋ hi. Goyenpoga al hoyaj Adam yara kame wor po forok yirin. Yenbe Yesu Kristu, Al Kurunya huginej hen hen goyen al yunen yunen gote miŋ al hiriŋ. ⁴⁶ Al Kurunyen gasunde niŋ uliŋbe go wa ma forok yirin. Megen niŋ uliŋ wa forok yeke gab Al Kurunyen gasunde niŋ uliŋ gogo kame forok yirin. ⁴⁷ Al hanjkäpa wor po forok yirin gobe Al Kurun belen megen niŋ mulowo po yade forok yirin. Gega al kame forok yirin Yesu

Kristube Al Kurunyen gasunde mat forok yirin. ⁴⁸ Adam uliŋbe megen mat forok yirin gwahade po, megen hanj marte uliŋbe Adamyen uliŋ gwahade minyanj hanj. Gega al kura Yesu Kristuya hanj marte uliŋbe kame kamtinde mat huwarde Al Kurunyen gasunde hanj mar gote uliŋ yara henayin. ⁴⁹ Gayenterbe neŋ gayenbe megen niŋ al Adam yara hite. Gega kamebe Yesu Kristu Al Kurun hitte mat watin gwahade hitek.

⁵⁰ Be, kadne yago, mere direŋ tihim gobe gahade: neŋ ulniŋ megen po yirtiŋ gayen manaj henyebe epte ma nalu funaŋde Al Kurun belen alya bereyamın doyaj yird yird bana gon hurkunayin. Ningeb det bulun hen hubu hetek gore epte ma det huginej hitek bana gon hinayin. ⁵¹ Ningeb mere banare hitiŋ goyen momoŋ direŋ tihim geb, keŋkela nurnaŋ ko. Merebe gahade: neŋ kurun gayen tumjan ma kamtekeya nalu funaŋ goyen forok yiyyen. Kurabe kamnayin, munan kurabe go ma kamnayin. Gega nalu goyenterbe kamnayin marya go ma kamnayin marya goyen tumjan ulniŋ hoyaŋ wor po henayin. ⁵² Goyenterbe nalu funaŋde niŋ bigul mere tikeb goyare po ulniŋbe hoyaj wor po hiyyen. Bigul go mere tikeb al kamtiŋ marbe huwarde uliŋ gobe sopte bulun ma hen huginej igin po hinayin. Irke neŋ kurabe ma kamdeya ulniŋ hoyan hiyyen. ⁵³ Gobe megen niŋ ulniŋ bida hetek gabe yubul teŋ ulniŋ bida ma hetek goyen yawartek geb, gogo ulniŋ hoyan hiyyen. Ulniŋ belŋej hitek gabe kame ulniŋ huginej hitek hiyyen. ⁵⁴ Ulniŋ bida hen belŋej po hitek goyen yubul teŋ ulniŋ gergen bida ma hen huginej hitek goyen yawartek goke Al Kurunyen asanđe katinj mere gobe fudinde. Mere gobe gahade: "Kamde kamde mata hubu hiyyun. Neŋbe mata go fole irtin." *Aisaia 25:8*

⁵⁵ "Kamde kamde mata, gebe epte ma fole dirayin."

Kamde kamde mata, gebe epte ma daka-mayin," yitiŋ hi. *Hosea 13:14*

⁵⁶ Be, yitiŋ gwahade po, kamde kamde gote kilibe mata bulun geb, mata bulun goreb al hitte kamde kamde forok irtin. Moseyen sababe al belen epte ma keŋkela gama irtek geb, neŋ al gayen mata bulun mar dinen dinen tarenjebe sabare gor mat waŋ hi. ⁵⁷ Goyenpoga neŋbe Doyaj Al Kurunjininj Yesu Kristuya hitekeb Al Kurun belen mata bulunja kamde kamdeya fole yird yird sanjiŋ dunyin geb, goke igin wor po nurd unen hite!

⁵⁸ Ningeb, kadne yago, tarenj po hen yul ma yen huginej Doyaj Al Kurun niŋ meten tarenj po teŋ hinayin. Den belen Doyaj

Al Kurunyň niň teň metenj teň huginę kurut yeň hanjen gobe diliňde miň miňmoj ma hiyyen yeň nurde hanj gogo.

16

Yesuyen alya bereya Yerusalem hanj goyen faran yurd yurd niň mere

¹ Be, Al Kurunyň alya bereya faran yurtek yeň hora gabu ird ird niň gusunjanı niran goke wol heň momon diren tihim. Ne belen Galesia naňäre niň Yesuyen alya bereya goyen gwaha gwaha tinayıň yinmeke tiyamın gwahade goyen po, deň wor mata gwahade po tinayıň. ² Niňgeb metenj ten gote murungem hora yadep kura pota yirde Sandemij Sandemij yawan gabu yirde hinayıň. Hora kurun teň hanj marbe kurun pota yirde hinayıň, munan hora dirjən yade hanj marbe dirjən pota yirde yawan gabu yirde hinayıň. Gogab deň hitte kumeke goyare po gab hora gabu yirniň yirniň ma teň hinayıň. ³ Be, ne kuň forok yemekib Yerusalem niň sios yuntek hora goyen yeň belen ga yukun yunnayıň yeň al kura yawarnayıň. Irkeb ne belen mel gobe al gwahade yeň Yerusalem mar niň asan kayen goyen manan yunmeke gab teň kunayıň. ⁴ Irde ne wor mel goya tumňaj kutek gobe miň miňyan kenem neya tumňaj kutek.

Korin kuň kuň niň tagalyij

⁵ Be, nebe Masedonia naňa belen kuň kuň niň dufay heň himyen geb, bana gore mat kuň kuň gab deň hitte kwen. ⁶ Kuň denja ulyanje yara hinin yeň nurde hime. Irde meňe huwarde naňa buluň hiyyen nature goyen manan gor po heň wet yeň nurde hime. Go kamere gab goň kura kwe yeň nurenj goyen faran nurke kwen. ⁷ Gobe dulinj kuň denmanj kuň kuň niň ma nirdé hikib gago dinen hime. Doyan Al Kurunyň dufay kenem denja ulyanje yara hitek yeň nurde hime. ⁸⁻⁹ Goyenpoga Efesus taunde garbe Al Kurunyň metenj kurun keňkela metenj titek goyen forok yeň hi geb, gar heň metenj ten Pentekos nalu heke gab deň hitte kwen. Garbe al budam Al Kurunyň mere fudinde yeň nurde hanj. Goyenbe budambe asogó nirdé hanj.

¹⁰ Be, Timotibe deň hitte kuyen. Niňgeb deň belen keňkela faran urde hikib denja heň heň ge kafura ma hiyyen. Yeň wor ne ten hime yara Doyan Al Kurunyň metenj ten kuň hi. ¹¹ Niňgeb palap po irde hinayıň. Irde yeň belen ne hitte mulgan heň wan wan naturebe hantıň yerde unej guram irde tareň irdeb tubul tike biň kamkeya wayayen. Nebe Timoti goyen gor niň Yesu

nurd untıň mar kura goya wanayıň yeň doyaň heň hime.

¹² Be, kadne Apolosbe kadomya den hitte kunayıň yeň inen tebaň irde himyen gega, kutek ma irde hiyen. Goyenbe kutek nalu kura forok yeke gab kuyen.

¹³ Be, deňbe kenkela heň ga hinayıň. Irde Doyan Al Kurunyň niň hekkęn nurdeya hinayıň. Irde kafura ma heň tareň po heň hinayıň. ¹⁴ Irde metenj ten hinayıň kurun gobe bitinde huginę al hoyan niň amanęn nurd nurd dufay goyen hikeya ga metenj ten hinayıň.

¹⁵ Be, deňbe Akaia naňa bana gon niň albe Stefanasya yenya hanjen marya gore wa Yesu niň dufaymir sanjı irdeb Al Kurunyň alya bereya hoyan faran yurd yurd metenj goyen tiniň yeň nurde metenj ten hanjen gobe nurde hanj gogo. Niňgeb, kadne yago, deňbe ¹⁶ mel goyen tumňaj palap yirde hinayıň. Irde al kura yeň metenj ten hanjen gwahade metenj ten hike yenenbe go wor palap yirde hinayıň. ¹⁷ Nebe Stefanasya Fotunatusyabe Akaikusya wake neya hite goke amanęn nurde hime. Deň demewoň wor po yeň nurde himyen goyenpoga, mel ga wan forok yekeb tumňaj denhem yara nurdeb aman heň hime. ¹⁸ Yenbe denja heň faran durde hike bitin kamke hinhan gwahade goyen po, wan gar ne wor gwahade po nirdé hanj. Niňgeb deňbe al gwahade goyen palap yirde hinayıň.

Mere funaj

¹⁹ Be, Esia^{*} naňa bana niň sios neya hite mar belen deň ge dufay heň hanj goyen momon yirayıň ninkeb gago dineň hime. Irde Akwilaya berem Prisilayabe yamında gabu irde Doyan Al Kurun dolon irde hanmarya belen wor deň ge ug po dufay heň hanj geb, gago bebak dirde hime. ²⁰ Irde Yesu nurd untıň mar hoyan gar hanj wor tumňaj deň ge dufay heň hanj geb, gago momon dirde hime. Denja kadom gargar gird ten heňyabę bitin bana mat fudinbe wor po kadom gargar girde ten hinayıň. Gobe Al Kurun diliňde wukkek wor po geb.

²¹ Be, funaňbe nigeň hanner wor po denje gahade kaň asan ga pasi ireň tihim - POL.

²² Be, al kura Doyan Al Kurun niň amanęn ma nurd unen hanj marbe Al Kurun belen karan yurke buluň wor po henayıň. Doyan Al Kurunyňniň, aranęn wayayen!

²³ Be, Doyan Al Kurun Yesu belen bunijen dirde igin igin dirwoň yeň nurde hime.

* **16:19:** Esia naňa gobe gayenter niň Esia naňa kurun goke ma yitň. Gayenterbe Turki inen hanjen.

²⁴ Neya denyabe Yesu Kristuya tumjan
hite geb, den ge amanen wor po nurd
dunen hime. Fudinde wor po. Gogo po.

2 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan sopte kayyin

¹ Ne Polbe Al Kurun beleŋ dufayminde Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel hiyyen yen hoy niryin. Ningeb nebe deŋ Korin taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios Al Kurun beleŋ doyan dirde hi goya Al Kurunyen alya bereya Akaia naŋa bana haŋ mar kurun goke meten kadne Timotiya dufay uŋkuren po irde asan gago kaj hime.

² Adoniniŋ Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ bunijen dirde iğin iğin dirde bitin yisikamke iğin hiwon yen nurde har.

Pol beleŋ Al Kurun iğin nurd unyiŋ

³ Be, Doyan Al Kurunniňi Yesu Kristu Naniŋ Al Kurunbe alya bereya bunijen yird yird mata gote miŋ al, irde al biŋ yurum yird mata gote miŋ al wor po. Ningeb Al Kurun goyen turuŋ irde hitek. ⁴ Yenbe nej beleŋ kanduk kurayen kurayen bana hiteke bininiŋ yurum irde hiyen. Gogab yen beleŋ dirde hiyen gwahade goyen po, nej wor al hoyan kanduk kurayen kurayen bana haŋ mar goyen epte biŋ yurum yirde hitek. ⁵ Fudinde, Yesu Kristu kanduk karkuwān yenen hin-hin gwahade goyen po, nej wor bininiŋ yurum yirde hiyen. ⁶ Ningeb kanduk yenen hityen gobe bitin yurum hen̄ hen̄ya Al Kurun beleŋ den̄ goyen dumulgaŋ teŋ tenya goke teŋbe nej kanduk yenen hityen gogo. Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum irde hiyen gobe den̄ wor bitin yurum hen̄ hen̄ ge teŋ gwaha dirde hiyen. Irkeb den̄ wor kanduk karkuwān nej yenen hityen gwahade goyen yenen hanjen goyen goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po hen̄ hen̄ ge piŋen ma hen̄ hanjen. ⁷ Ningeb den̄ ge hekkęn nurde hite. Nej gayen kanduk karkuwān yenen hityen gwahade goyen po, den̄ wor kanduk yenen hanjen geb, Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum yirde hiyen gwahade po, bitin wor yurum yirde hiyen goyen nurde hityen geb gago dineŋ hite.

⁸ Be, kadne yago, nej Esia* naŋa bana hen̄ kanduk karkuwān yenen hinhet goyen den̄ wor nurwoŋ yen̄ nurde hite. Nejbe naŋa goyen bana hen̄ya kanduk yenen hinhet gobe karkuwān wor po geb, fole irtek metenjen wor po dirde hinhin. Irkeb

kamtek yen nurde hinhet. ⁹ Fudinde wor po, nejbe bininiŋde mat wor po al beleŋ mudunke kamniŋ tihit yen̄ nurde hinhet. Goyenpoga nej hitte mata gwahade forok yirin gobe nej beleŋ nindikenje sanjiŋde ma meten teŋ al kamtiŋ yisan hen̄ hiyen al Al Kurun gote tarende meten teŋ teŋ ge teŋ kanduk gogo forok yirin. ¹⁰ Al Kurun gobe nej gayen kanduk kurun bana hen̄ kamniŋ tihit yen̄ nurtirin goyab faraŋ durde dumulgaŋ tiyyin. Yenbe kame wor gwahade po dirde hiyen. Ningeb yen beleŋ kanduk bana mat hugiŋen faraŋ durde dad siŋa dirde hiyen yen̄ nurdeb yen̄ ge po hekkęn nurde hityen. ¹¹ Goyenbe kanduk bana mat dad siŋa dirde hiyen gobe deŋ beleŋ yen̄ ge gusunjan irde hikeb gogo wol hen̄ faraŋ durde hiyen. Ningeb al budam nej ge teŋ gusunjan irde hike Al Kurun beleŋ gusunjanmin wol hen̄be nej gayen bunijen dirde iğin iğin dirde hiyen goke mel gore Al Kurun iğin nurde unen hinayin.

Pol beleŋ Korin mar usi ma yiryiŋ goke yiriŋ

¹² Be, nejbe det uŋkuren kura goke turuŋ yan̄ nurde aman hen̄ hityen goyen goke dinen̄ thim. Gobe gahade: nej megen hen̄yabe mataya metenja teŋ hityen gobe bininiŋde matbe fudinde yen̄ nurde hite. Den̄ya hinhetya wor mataya metenja fudinde teŋ teŋ gobe tareŋ wor po tanarde hinhet. Gwaha teŋ hityen gobe nende sanjiŋde moŋ, Al Kurunyen tarende teŋ hityen. Irde megen nin̄ alyen dufay wukkek inen̄ hanjen goyen gama irde mata goyen ma teŋ hityen. Al Kurun beleŋ bunijen dirde iğin iğin dirde hiyen gohende huwardeb mata gogo teŋ hityen. ¹³⁻¹⁴ Nejbe mere gahade kaj hite gabe deŋ beleŋ iğin kapyaj hen̄ bebak titek mat kaj hite. Irde mereninin̄ kurab bikken̄ bebak tiyan̄ gwahade goyen po, mere kaj hite gayen tumjaŋ keŋkela wor po bebak teŋ hiwon yen̄ nurde goke doyan hen̄ hite. Gogab Doyan Al Kurun Yesu wan̄ wan̄ naturebe nej beleŋ deŋ ge turuŋ yan̄ nurde aman hen̄ hitek gwahade po, deŋ wor nej ge iğin turuŋ yan̄ nurde aman hen̄ hinayin.

¹⁵ Nebe deŋ beleŋ matane gwahade goyen keneŋ keŋkela bebak tiyamir yen̄ nurde hinhem geb, deŋ goyen Al Kurun beleŋ sopte guram dirde tareŋ dirwoŋ yen̄ nurdeb deŋ wa kuŋ denen̄ yen̄ nurde hinhem. ¹⁶ Nebe Masedonia naŋare kuŋ hen̄ya deŋ hitte forok yen̄ denen̄ gab kwen̄ yen̄ nurde hinhem. Irde Masedonia naŋare mat mulgaŋ hen̄ wan̄ hen̄ya deŋ hitte kumekęb deŋ beleŋ faraŋ nurde beleŋ damu teŋ nunkeb iğin Yudia naŋare kwen̄

* **1:8:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitin. Gayenterbe Turki inen̄ hanjen.

yen nurde hinhem. ¹⁷ Goyenbe dufay gwahade kirmirin gobe kenkela ma dufay hen mali kiriyen yen nurde hanj? Irde megen ninj mar belein, "Gwaha, iren geb," yen gab, "Monj, go ma iren," yen hanyen gwahade goyen po, ne manan gwaha ten himyen yen nurde hanj? Monj, gwahade monj. ¹⁸ Fudinde wor po, Al Kurun belein biňa tiyyin goyen go po gama irde hiyen gwahade goyen po, ne wor gwaha gwaha tiyen dinenbe goyen po gama irde himyen. Merene soñ ma hen hiyen. ¹⁹ Gobe Al Kurunj Urmijn Yesu Kristu belein "Gwaha gwaha tiyen," yen gab, "Monj, gwaha ma tiyen," ma yen hinhin geb, gogo ne wor yen teñ hinhin gwahade po ten himyen. Yenbe Timoti, Sailasyabe neya belein den hitte yen ge tagalde hinhet al gogo. Yesu Kristu gobe Al Kurunyen dufay po gama irde huginen, "Gwaha, iren geb," yen hiyen. ²⁰ Gobe Al Kurunj belein biňa teñ hinhin kurunj goyen Yesu Kristu belein gama irde iginen forok yiryin geb gago dinen hime. Gwahade ninjeb neñ belein Al Kurunyen mere nurdeb Yesu Kristu ninj tenbe, "Fudinde wor po," inenbe dejen turunj yan irde hityen. ²¹ Al Kurunj beñya deñya tumjan sanjin dirkeb Yesu Kristuya hen tareñ po hite. Al Kurunj belein neñya deñya tumjan megen ninj mar hitte mat dad hoyan munj diryin. ²² Irde alya bereyamin hitin mar goyen nere yen nurdeb bininiñde soñ irde Holi Spirit kiriyin. Holi Spirit gobe Al Kurunj belein detmij kura goke biňa tiyyin kurunj goyen kame dunyen gobe fudinde yen nurdayin yenbe gogo Holi Spirit kiriyin.

²³ Ningeb Korin taunde ma mulgan himirin gobe kanduk duntek ma nirkeb gogo mulgan ma himirin. Merene gabe fudinde monj kenem Al Kurunj belein mununyen. ²⁴ Neñbe den belein Al Kurunj nin dufaytiñ tareñ irde hanj goyen ingogaha ma dirde hite. Gwaha titjenbe Al Kurunj nin dufaytiñ sanjin irtiñ go hende tareñ po huwarde hanjen geb, den aman hen hen ge deñya tumjan meten terñ hityen.

2

¹ Ningeb sopte den hitte kuñ kanduk dunen dunen gobe igin mon yen nurdeb go ma kweñ yen dufay kirmirin. ² Gobe den hitte kuñ kanduk dummeke bitin misin nurnayinbe al kura aman hetek mata kura ma niryen yen nurdeb gogo dufay gwahade kirmirin. Gwaha nirtek marbe bulun dirmekle bitin misin katnayin mar den gogo po geb. ³ Gwahade ningeb den hitte ma kujbe asan go wa kañ dunmirin. Dufaynerbe goyenter den hitte kumirin manhan den ge amanen nurtekdebe mata buluntin yener goke kandukken nurmewoñ yen nurmirin geb,

gogo asan po kañ dunmirin. Irdebe kame kuñ matatin hoyan henayin goyen deneñbe aman hewen yen nurde himyen.

Ne aman hewenbe den wor amanen nurnayin yen nurde himyen. ⁴ Fudinde, asan go kamirinyabe den ge kandukken wor po nurde bene misin nirkeb esimirin.

Asan go kamirin gobe bitin bulun yird yird ninj ma kamirin. Gwaha dirtinjenbe den ge amanen wor po nurde dunen himyen goyen bebak tiwoñ yen nurdeb asan gogo kamirin.

Pol bulun iramij mar gote mata bulun goyen halde yunyin

⁵ Goyenpoga den hañ bana goyen al kura kanduk forok yirde hiyen. Go al gobe kanduk forok yirke gore kura ne ma bulun nirdre hanjen, dindigen goyen po bulun yirde hanjen. Den tumjan mon goyenbe, al kurabe bulun yirde hanjen.

⁶ Ningeb al gote mata goke al budam igin ma nurde merem yan irde gote murungem unañ. Den belein gwaha iran gobe ep iran yen nurde hime. ⁷ Ningeb gayenterbe al gote mata bulun goyen halde unenbe biñ yurum irnayin. Gogab matamij gote murungem ten biñ misin wor po katen hi goke kandukken wor po ma nuryen.

⁸ Ningeb den belein yen ge fudinde wor po amanen nurd uneñ hanj gobe gwaha mat ikala irwoñ yen nurde gusunjan dirde hime.

⁹ Ne belein hanjapyä asan kañ dunmirin gobe saba dirmirin kurunj goyen kenkela gama irde hanj ma dahade goyen bebak timewoñ yen nurdeb gogo asan kamirin.

¹⁰ Ningeb den belein merene gama irde al kurate mata bulun halde unnayinbe ne wor halde unen. Fudinde, ne belein al kurate mata bulun halde yuneñ himyen gobe den ge teñ Yesu Kristu diliñde halde yuneñ himyen. Al kurate mata bulun halde yuntek hanj kenem gwahade po dufay henja halde yuneñ himyen. ¹¹ Gogab Satan belein neñ gayen epte ma usi dirde bulun diryen. Neñbe Satan gote dufaybe dahade goyen nurde hityen geb, gago dinen hime.

Yesu Kristu dejenbe kurunj hen hinhin

¹² Be, ne belein Yesu Kristu nin yitin mere igin goyen tagalen yenbe Troas taunde kumirin. Kuñ gorbe meten teñ teñ beljen bikken Doyan Al Kurunj belein gitik irde nuntin goyen kinmirin. ¹³ Gega kadne Taitusbe gor ma hinhin geb, goke bener kandukken nurde hinhem. Ningeb gor ninj mar yubul tenbe Masedonia nañare kumirin.

¹⁴ Goyenpoga Al Kurunj belein asogom haniñde mat dawarke Yesu Kristuya hen asogomde meten goyen huginen fole irde hite geb, goke Al Kurunj igin nurde unen himyen. Yen belein hulyan dirke Yesu

nurd unej yenya awalikde hej hej gobe det hamjen igin mun yara goyen tagalde tukun hiteke al budam wor po nurtin ala ten hanjen. ¹⁵ Det hamjen igin mun wor po Al Kurun galak irde hanjen gwahade goyen po, Yesu Kristu belej metenjem ten ten ge ten nej gayen dade Al Kurun galak irtin geb, alya bereya Al Kurun belej yumulgan titin marya yubul tike kak alare kutek han marya goyen tumjan mereninin nurde hanjen. ¹⁶ Hamin gobe Al Kurun belej yubul tike kak alare kutek han mar hittebe bidak hamin. Munan Al Kurunya huginen hitek han mar hittebe hamin igin mun Al Kurun hitte yumulgan ten ten goyen. Meten gobe tonnen yan wor po geb, ganun al belej epte meten goyen titek hi? Hubu wor po! ¹⁷ Goyenpoga nejbe al budam wor po hora nin po nardeb Al Kurunyen mere goyen det titmijen kura yen nurde hanjen gwahade ma ten hityen. Gwaha titjenbe Al Kurun belej hulyan yirke meten ten han mar gwahade goyen po, Yesu Kristuya hen binininde mat fudinde wor po Al Kurun belej denen hikeya mere tagalde kun hityen.

3

¹ Be, gwaha yen hitekeb deñ belej nurn dembe yirgen ge turun turun ten han yen nurde han? Gwahade ma nurde han kenem al kura belej ten hanjen gwahade goyen po, deñ belej nej gake hekken nurwoj yen al hoyan belej kura nen ge asanj kura kan den goyen dunwoj yen gusunjan irtek hite yen nurde han? Ma asanj goyen deñ belej nej nin kan dunwoj yen gusunjan dirtek hite yen nurde han? Mon, gwahade mon! ² Gwaha titjenbe al budam wor po matatin yenej sabaninjbe fudinde yen nej ge hekken nurtek po han geb, asanj kura nej gayen gake al hoyan belej kapyan hej hekken nurtek yen binininde katin asanj goye deñ gogo yen nurde hite. ³ Fudinde, Yesu Kristu nin ten nej belej meten ten hinhet gote iginenbe deñ gogo. Ningeb deñbe Yesu Kristu belej asanj kan nej hitte ten kerke watin go gwahade goyen. Asanj goye al belej kan kande nin kutum ten katin yara mon, Yesu Kristu belej Al Kurun gwahader hiyen gote Holi Spirityen tarende katin go goyen. Asanj goye hora parwek hende ma katin, al binde katin.

⁴ Nejbe Yesu Kristu belej faran durke Al Kurun dilinde deñbe nej ge ten katin asanj yen nurde dufayninin hek irde hite. ⁵ Fudinde, nejbe Al Kurunyen meten ten ten sanjinbe nej hitte mat ma forok yen hi geb nindigenje tarende meten goyen titek yetek mon. Meten go ten ten tarej gobe Al Kurun hitte mat po wan hi. ⁶ Yen po ga biña

gergen tiyyin goyen nej belej igin goye meten ten hitek sanjin duntiñ. Tareñmin gobe Moseyen saba asanje katinde mat ma watin, Holi Spirit hitte mat watin. Moseyen sabarebe al belej mata bulun kura tiyyen gobe Al Kurun dilinde kamtiñ yitiñ gega, al kura mata go tubul tiyyenbe Holi Spirit belej Al Kurun dilinde al gergen irtjen geb, gago meten goyen ten ten tareñbe Holi Spirit hitte mat watin dinej hime.

Al Kurun belej biña gergen tiyyin gobe turunj yan wor po

⁷ Be, Al Kurun belej sabamij hora parwek hende kan Israel mar saba yird yird meten Mose unyin goyenterbe Al Kurunyen tarej turunj yan goyen forok yirin. Irkeb Mose kiminde melak hirin. Al Kurunyen sanjin turunj yan Mose kiminde melak hej forok yirin gobe hej ga ma hubu hetek det gega, Israel mar diliñdeb tarej wor po geb, kenen keneñmij metenjen wor po yirde hinhin. Moseyen sababe epte ma al kura Al Kurun dilinde al gergen irtek gega, Al Kurunyen tarej turunj yan go minyan hinhin. ⁸ Ningeb Moseyen saba gote folek Holi Spirityen meten gote sanjin turunj yanbe dahade hiyyen yen nurde han? Kurun wor po, Moseyen saba gote folek wor po! ⁹ Moseyen saba gote metenbe al merem yan yird yird gega, tareñmin turunj yan. Ningeb Holi Spirityen meten al huwak yird yird gote tareñmin turunj yanbe Moseyen saba gote folek wor po! ¹⁰ Fudinde, sanjinmij turunj yan bikkek gote tarej hoyan turunj yan gerjen gore fole irtin geb, tarej turunj yan bikkek gote gayenterbe hubu hiyun. ¹¹ Moseyen saba gote mun kura hej ga hubu hetek hinhin gega, Al Kurunyen sanjin turunj yan hirin. Ningeb Holi Spirityen meten hugin hitek gote tarej turunj yanbe Moseyen saba gote folek wor po!

¹² Ningeb nejbe Al Kurunyen tarej turunj yan goyen gote doyan hej hite geb, al belej bulun dird dird nin kafura ma hej meremij kawan po tagalde hityen.

¹³ Mosebe Al Kurunyen sanjin turunj yan goyen agat urde kiminde forok yirin goyen aymuk irde hubu hej hinhin goyen wor Israel mar belej daha kennak yenbe amil ten kimin aw uryin. Gega nenbe Mose belej kimin aw uryin gwahade ma ten kawan po Al Kurunyen mere tagalde hityen. ¹⁴ Goyenpoga Israel mar gobe dufaymin pet titin hinhin gwahade goyen po, gayenter wor Moseyen kiminde amil aw uryin go gwahade yara dufaymin pet titin goyen Yesu Kristuya hikeb Al Kurun belej ten sinja irwoj gega, yenya ma han geb, dufaymin pet titinbe po han. Ningeb biña bikkek Al Kurun belej tiyyin goyen

asanje katin gobe kapyan hen hanj gega, bebak ma teñ hanj. ¹⁵ Fudinde wor po, gayenter wor Israel mar gobe amil gore dufayminj pet titinje po henja Moseyen saba kapyan hen hanj geb, Al Kurunyen tareñ turunjyan goyen go ma keneñ hanj. ¹⁶ Goyenpoga al kura Doyañ Al Kurun hitte mulgan hen kuyenbe bij pet titinj amil goyen Doyañ Al Kurun beleñ ten siña ireyen. ¹⁷ Be, "Doyañ Al Kurun" yen hime gobe Holi Spirit niñ yen hime. Doyañ Al Kurun Yesu Kristuyen Holi Spiritbe mata bulunde mat al yad siña yrkeb mata buluj yufukde ma hinayin. ¹⁸ Ningeb binininde amil po pet titinj yara goyen teñ siña irde Doyañ Al Kurunyen tareñ turunjyan goyen neñ hitte kawan irde hite. Irkeb sanjinminj turunjyan neñ hitte hen kurun hen hiyen gore tareñ dirkeb matanininya dufaymininjabe Al Kurunyen yara hen hinayin. Tareñ turunjyan goyen Doyañ Al Kurun hitte mat watinj. Doyañ Al Kurun gobe Holi Spirit.

4

Nenjbe Al Kurunyen meten titek mar moy gega, bunijen dirke metejmij ten hityen

¹ Ningeb nenjbe Al Kurun beleñ bunijen dirke Holi Spirityen meten gayen duntinj geb, meten ga teñ teñ ge piyeñ ma heñ hityen. ² Irde mata memyak kura banare po teñ hityen kurun goyen yubul po titirinj. Irde al usi ma yirdeb Al Kurunyen mere buluj ma irde hityen. Gwahade yarabe mere fudinde goyen kenkelo po kawan tagalde hityen. Irkeb al tumjanj Al Kurun diliñde mata huwak ten hityen goyen denenjbe binde mat fudinde wor po nenjbe al dahade goyen bebak ten hanjen. ³ Goyenpoga Yesu niñ yitij mere igin neñ beleñ tagalde hityen goyen al kura bebak ma teñ hanj kenem mel gobe kak alare kutek mar geb, gogo mere igin gote minj bebak ma teñ hanj. ⁴ Yenjbe gayenter ungura megen hanj gore bij pet titinj geb, Yesu Kristuyen tareñ turunjyan goke yitij mere igin gote iginen igin wor po hulsi yara goyen keneñ bebak ma teñ hanj. Yesu Kristu beleñ Al Kurunjye al gwahade yen kawan irde hi. ⁵ Fudinde, nenjbe nindikenj ge ma tagalde hityen. Yesu Kristube Doyañ Al Kurun, irde nenjbe Yesu Kristu niñ tenjbe dende meten mar hitinj goyen goke tagalde hityen. ⁶ Go teñ hityen gobe, "Kidoma bana mat hulsi forok yiwi," yirij al Al Kurun beleñ bininj bana meremijnj bebak teñ teñ sanjinj hulsi yara goyen kiryin geb, gogo gwaha teñ hityen. Yenjbe bininj bana meremijnj bebak teñ teñ tareñ kiryin gobe Al Kurunyen tareñ turunjyan Yesu Kristu hitte mat forok yen hiyen goyen keneñ bebak tinayin yenjbe gogo kiryin.

⁷ Be, nenjbe sanjinjinj ga moj geb, Al Kurunyen tareñ turunjyan goyen keneñ bebak teñ teñ tareñ goyen bininj bana kertek epte moj gega, sanjin goyen neñ bana kiryin. Gobe Al Kurunyen tareñ kuruj wor po gobe nende moj, Al Kurun hitte mat watinj goyen al yikala yird yird niñ gogo kiryin. ⁸ Ningeb nenjbe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat hikaka dirde hanjen gega, yul ma yen hityen. Kurarebe dumetek dirtek dirde hanjen gega, mukku ma teñ hityen. ⁹ Al beleñ buluj buluj dirde hanjen gega, Al Kurunje dubul ma teñ hiyen. Kurab muduner hanjen gega, go ma kamde hityen. ¹⁰ Nenjbe Yesu ulnij misin kurun kateñ kamyinj gwahade goyen po, neñ ulnininjde wor huginenj kanduk yenenj henja kurj hityen. Gogab Yesu kamyinjde mat huwaryin tareñ gobe neñ hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Fudinde, nenjbe dilnininj gerger hite gega, Yesu niñ teñ meten teñ kuj hitekeb al beleñ huginenj mudunkje kamtek beleñ po hityen. Gogab yen kamyinjde mat huwaryin sanjin goyen neñ ulnininj beljenj hi gayenter wor kawan forok yiyyen. ¹² Ningeb nenjbe Yesu niñ teñ meten teñ kanduk yenenj kamtek po hityen. Gega kanduk yenenj henja meten teñ hityen gote igineñbe deñ gogo Al Kurunya huginenj henj henj bana hanj.

¹³ Be, Al Kurunyen asanjebe gahade katin hi:

"Al Kurun niñ dufayne tareñ irminj.

Ningeb yen ge tagalde himyen," yitiñ. *Tikij 116:10*

Ningeb yitiñ gwahade po, neñ wor yen ge dufaymininj tareñ irtirinj geb, yen ge tagalde hityen. ¹⁴ Nenjbe Doyañ Al Kurun Yesu kamyinjde mat isanj hirin al gore neñ wor Yesu isanj hirin gwahade po disan hiyyen, irde denja nenjya tumjanj dukukeb yenjya hitek yen nurde hityen geb, yen ge tagalde hityen. ¹⁵ Mata gwahade kurun gobe den ge teñ forok yen hanjen. Gogab Al Kurun beleñ al bunijen yirde igin igin yird yird gobe kurun hen hike al budam wor po goke Al Kurun igin nurde unenjbe deñem turunjyan wor po irnayin.

¹⁶ Ningeb kanduk yenenjbe Al Kurunyen meten teñ teñ ge mukku ma teñ hityen. Fudinde, ulnininjbe alik hen sanjin miñmonj hen hite. Gega dufaymininjde huginenj gise hanjka gerger henj hite. ¹⁷ Nenjbe gayenter kanduk muknej beljenj ge yenenj hitere gor mat tareñ henjbe Al Kurunyen tareñ turunjyan goyen gwahader hiyen go bana hitek yenjbe gogo dufaymininjde huginenj gerger po henj hite. Al Kurunyen sanjin turunjyan goyen igin wor po, kanduk kurayen kurayen kurun gote fohek wor po. ¹⁸ Ningeb nenjbe megen niñ det kawan yentek goyen yad yad niñ ma nurde hityen. Det kura

Al Kurunyen gasunđe niŋ goyen yad yad niŋ po nurde hityen. Gobe megen niŋ det kawan yentek gobe huginej ma hinayin gega, Al Kurunyen gasunđe niŋ det gobe gwahader hinayin geb, goyen yad yad niŋ po nurde hityen.

5

¹ Be, ga dinez hime gabe megen henja ulniniŋ ya yara gayen kamtekeb bida henayin geb, gago dinen hime. Nende ya wor po gwahader hinayin gobe Al Kurunj beleñ gasunđminde yirde dunyen yen nurde hite. Ya gobe al haninde ma yirnayin, Al Kurunj beleñ po yiryen.

² Ningeb megen gar ulniniŋ gaya hej kanduk yenen henja be kame Al Kurunyen gasunđe niŋ ulniniŋ gergeren goya hen hen niŋ doyan hej hityen. ³ Doyaŋ hej hityen gobe kame kamteke Al Kurunj beleñ ulniniŋ gergeren ulin umja yara hor yirde dunke tonniniŋbe kupsos ma hiyyen geb, gogo doyan hen hityen. ⁴ Fudinde, kamde ulniniŋ ga yubul titewon yen ma nurde hite. Gwahade yarabe ulniniŋ gergeren Al Kurunj beleñ yirde dunyen goyen hor yirde dunwoŋ yen nurde hite. Gogab ulniniŋ megen niŋ kame bida hetek gayenbe Al Kurunyen gasunđe niŋ ulniniŋ gergeren gore gasunđen tiyyen. Ningeb goyen goke po dufay hen doyan henja dahanan gab forok yewen tiya yen kanduknenj nurdeb ḥuraŋ teŋ hityen. ⁵ Be, Al Kurunje mata gwahade forok yen yen ge neŋ gayen diryin. Irde mata goyen kame forok yiyyen gobe neŋ beleñ fudinde yen nurnayin yenja gogo Holi Spirit dunyin.

⁶ Ningeb goke teŋbe huginej tareŋ po hen hityen. Irde megen gar ulniniŋ gaya henja Doyaŋ Al Kurunja awalik hej hej gobe ulniniŋ gergeren dunyen goya hen yenja bindere wor po hitek gwahade mon, gisaw yarham hite yen nurde hityen. ⁷ Gega ga kuŋ hite gabe Doyaŋ Al Kurunbe dilniniŋde keneŋja ma kuŋ hite. Kawan ma keneŋ hite gega, dufayninin po yen ge tareŋ irdeya kuŋ hite. ⁸ Fudinde, neŋbe dufay go hende sanjiŋ hen hityen. Irdeb ulniniŋ ga yubul teŋ Doyaŋ Al Kurunj hitte hurkun yenja hitewon yen nurde hityen. ⁹ Ningeb ulniniŋ gaya hite gayenter ma, yubul teŋ Doyaŋ Al Kurunj hitte hurkutek daw goyenbe yen beleñ amanenj nurtek mata po teŋ hitewon yen nurde hityen. ¹⁰ Gobe kame Yesu Kristu beleñ al iginja bulunja pota yirde gote murunđem yunyen goyenterbe neŋ tumjan yen diliŋ mar huwartek geb, gogo yen amanenj nurtek mata po teŋ teŋ ge dufay hen hityen. Be, neŋ merere huwarde megen gar ulniniŋ gaya henja mata teŋ hitiŋ kurunj gote murunđem yawartek. Yen beleñ gab

mataninin iginja bulunja gote murunđem dunyen.

Al Kurunja awalik hej hej

¹¹ Ningeb Doyaŋ Al Kurunj palap irde kafura ird ird matabe dahade goyen keŋkela nurde hityen geb, al hoyan wor nurde gama irnayin yen mere yird yird niŋ kurut yen hityen. Neŋ beleñ meten go teŋ hityen gobe Al Kurunj beleñ neŋbe al gwahade yen keŋkela nurd duneŋ hikeya meten go teŋ hityen. Ningeb deŋ wor bitiŋ bana mat keŋkela nurd duneŋ hiwoŋ yen nurde hite. ¹² Be, ga dinez hite gabe neŋ gayen turunj dirnaŋ yen kurut yen hite? Mon, gwahade mon. Gwaha titjenbe deŋ ge meten teŋ hinhet goke dindiken ge turnjuŋ yan nurde aman hen hinayin yenja gago dinen hite. Gogab al kura al deňem yan hen ge po nurdeb mata igin al binde mat forok yen hanjen goke ma nurde hanjen mar gote mere goyen deŋ beleñ igin wol henayin. ¹³ Neŋbe gwahade geb, nindiken ge ma nurde hityen. Ningeb al kura beleñ neŋ gayen kukuwa henja mata gogo teŋ han yen denen hinayin gobe Al Kurunj niŋ po teŋbe gogo teŋ hitek. Irde keŋkela dufay hen mata teŋ han yen denen hinayin go wor deŋ ge teŋbe gogo teŋ hitek. ¹⁴ Gobe Yesu Kristu beleñ neŋ gayen bubulkujne wor po yen nurd duntin gore bininiŋde mat wor po yen ge meten teŋ hitek po dirde hi geb, gogo gwaha teŋ hitek. Irde det unjkuren kura bebak titjenen hite gobe ghahade: al unjkuren Yesu Kristu beleñ al megen niŋ kurun gate mata bulunđmin ge teŋ kamyin geb, go mar goyen wor tumjan kamtin yara hen mata bulun gote yufuk bana ma hanj. ¹⁵ Yesu Kristu kamyin gobe albe yinjen ge po ma nurdeb yen ge teŋ kamde sopte huwaryin al Yesu Kristu goke po hinayin yenja gogo kamyin.

¹⁶ Ningeb neŋbe megen niŋ alyen dufay hende huwarde al hoyanje mata goyen yenen igin ma bulun tahanj ma yen hityen. Neŋ wor bikkenbe sonj hen megen niŋ alyen dufay hende huwarde Yesu Kristube al gwahade yen ma nurdeb bulun mat nurd untiriŋ. Gega gayenterbe gwaha ma teŋ hityen. Hubu wor po. ¹⁷ Ningeb al kura Yesu Kristuya hiyen al gobe Al Kurunj diliŋde al gergeren wor po hiyyen. Fudinde, det bikkekbe hubu heke det gergeren igin goyen po forok yenayin ¹⁸ Det gergeren kurunj gote min albe Al Kurunj. Yen beleñ Yesu Kristu teŋ kerke waŋbe neŋ ge teŋ kamyin. Al Kurunje gwaha mat nenja awalik hitiriŋ. Irdeb al hoyan wor yenja awalik hen hinayin yen meten dunyin. ¹⁹ Fudinde, alya bereya megen han gore Yesu Kristuya hikeb Al Kurunj beleñ awalik yirde mel gote mata bulun goke ma nurde hiyen.

Irde yenya mel goya awalik henj henj mata goke tagalde tukun tukun metej goyen nej gayen dunyin. ²⁰ Ningeb nerje Yesu Kristu niij tenje meremijn basaj henj tagalde hite. Irde Al Kurunj belej den ge nurde mere dirtin goyen momon dirde hinhet. Ningeb Al Kurunja awalikde hinayin yenj Yesu Kristu niij tenje gago eseñ mere dirde hite. ²¹ Al Kurunje nej gayen Yesu Kristuya henj yingenjde alya bereya huwak henayin yenje Yesu Kristu mata bulun mijmoj goyen nej ge tenj mata bulun minyan al yara iryin.

6

¹ Irde Al Kurunj belej bunijen dirde igin igin dirde hiyen goyen det titmiñen kura yen ma nurde hinayin. Nenje Al Kurunyen metej mar kadtin geb, gago mere tareñ po dirde hite. ² Goke tenje Al Kurunj belej asañmijnde gahade yirin:

“Den igin dirtek nalu hekeb gusunjantir nurmirin.

Irde dumulgañ teñ teñ nalu hekeb faran durmirin,” yitin. *Aisaia 49:8*

Ningeb gayenter gayenbe Al Kurunj belej igin dirtek nalu, irde dumulgañ teñ teñ nalu geb, Al Kurunj belej bunijen dirde igin igin dirde hi goyen det titmiñen kura yen ma nurde hinayin.

Polbe kanduk kurayen kurayen bana hinhin

³ Be, nenje al kura Al Kurunj gama irniñ yekeb beleñmij pet pet ma teñ hityen. Gogab al kura belej meteñmij ge ulniniñde merem yanj ma dirnayin. ⁴ Gwaha titjeñbe mata teñ hityen goreb nej gayen Al Kurunyen metej mar yenj kawan irde hanj. Mata teñ hityen gobe gahade: kanduk yenen mukku ma teñ goya goya tareñ po henj hityen. Nenje kanduk karkuwaj kurayen kurayen bana hityen. ⁵ Kurareb muduneñ hinhan, koyare derde hinhan. Irde kurareb al gabu irde bulun bulun dirde hinhan. Be, kurarebe metej sanjin po teñ wawuñ ma ferde hinhet. Irde bingje kamde hinhet. ⁶ Nenje Al Kurunj diliñde mata wukkek po teñ hityen, Al Kurunj kenkela nurd unen yenyä awalikde hityen, al kura matamij igin hewoñ yenj doyan henj henj ge piñeñ ma henj hityen, al hoyan igin igin yirde hityen. Irde Holi Spiritya henj bininiñde mat fudinde wor po al hoyan niij amaneñ nurd yunen hityen. ⁷ Irde mere fudinde po tagalde hityen, irde Al Kurunyen tareñde metej teñ hityen. Irde asogoninin unjuraya fuleña teñ teñ ge fulenjare niij bidila yara mata huwak goyen tareñ po yanarde hityen. Hanninjin yase belej po moñ, tapa belej manaj yanarde hityen. ⁸ Be, al kurabe deññiniñ

turnuj yanj dirde, kurabe ulniniñde merem yanj dirde hanjen. Irde al kurabe nej ge bulun mat tagalde hanjen, kurabe igin mat tagalde hanjen. Be, al kura belej nerje usi mar dinen hanjen gega, nerje mere fudinde po teñ hityen. ⁹ Nenje al kura ma nurd duntiñ yara hityen gega, al budam nurd dunen hanjen. Irde kamtek wor po hityen gega, gago dilniniñ gerger hite. Irde mudunen bulun dirde hanjen gega, kamde ma hityen. ¹⁰ Nenje nindigen ge bunijen nurde hitek yara gega, hugijen amanj henj hityen. Irde nerje al siksukjen denen hanjen gega, al budam faran yurteke igin henj hanjen. Nenje megen niij detninij mijmoj hityen gega, Al Kurunyen gasunjde niij dethe epte wor po hityen.

¹¹ Be, denj Korin taunde niij mar, denj mere dirde henjabe mere kura bana ma yerde hityen. Bininiñdebe denj ge po nurde hityen. ¹² Den ge amaneñ nurd nurd mata gobe bada ma henj hityen. Goyenpoga denj belej nej ge amaneñ nurd nurd mata goyen bada henj han. ¹³ Ningeb bininiñde denj ge nurde hite gwahade goyen po, denj wor bitinjde mat wor po nej ge nurde hinayin. Mere gabe igin bebak tinayıñ yen al kura urmij bebak titek mat saba iryen go gwahade goyen mere dirde hime.

Nenje Al Kurunyen ya balem

¹⁴ Be, deñbe Al Kurunj niij dufaymij sanjin ma irtiñ marya gabu ma henj hinayin. Gobe mata huwakya mata bulunyabe hoyan hoyan wor po, irde hulsiya kidomaya wor epte ma gabu hiriryen. ¹⁵ Irde Yesu Kristuya Satanyabe epte ma awalikde hiriryen. Irde Yesu niij dufaymij tareñ irtiñ marya al gwaha ma teñ han maryabe hoyan hoyan wor po. ¹⁶ Irde Al Kurunyen ya balemya unjura dolon yird yird ya goya wor hoyan hoyan wor po geb, gago dinen hime. Fudinde, nenje Al Kurunj gwahader hitiñ gote ya balem wor po. Goke tenje Al Kurunj belej asañmijnde gaha yirin:

“Nebe mel goya henj yenja kuñ henj.

Irde yende Al Kurunj hemekab yenje nere alya bereya henayin.” *Liwai 26:11-12; Yeremaia 32:38; Esekiel 37:27*

¹⁷ Ningeb Doyer Al Kurunj belej,

“Denje mata bulun mar goyen bana mat sinjare katen hoyan hinayin.

Det kura delner bulun gobe go ma tanarde hinayin.

Merene gayen gama irde hinayinbe dawareñ. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41; Yuwarwar 18:4*

¹⁸ “Irdeb nebe Nanatinj hemekab deñbe urne wenja werne wenja henayin.

Mere gabe Doyan Al Kurun tareñmin kurun
wor po gore tiyyin," yitiñ hi. 2
Samuel 7:14; 7:8; Yeremaia 31:9

7

¹ Be, kadne yago, Al Kurun beleñ biňa
gwahade nej hitte tiyyin geb, ulniniňya
tonniniňya buluň yirtek det kurun goya
tumjan ma henje mataniniňbe wukkek po
yirde hitek. Irde Al Kurun palap ird ird
mata teñ Al Kurun diliňde wukkek hej
hejniniň kurun gobe upsiňen wor po irtek.

*Polbe Korin niň mar Yesu niň biň mulgaň
hamiň goke amanji hiriň*

² Be, denþe bitinde nej ge nurde hinayin.
Nenþe al kura buluň ma yirde hityen, irde
al kurate dufay buluň ma yirde hityen. Irde
almet det komkom ma hej hityen. ³ Ga
dineň hime gabe deñ beleñ mata buluň
tike goke ma dineň hime. Nenþe bininiňde
mat deñ ge amanji nurd duneň hityen
geb, diltin gergerin hinayin ma kamnayin
kura goyenbe nej manaj gwaha po titek
yen nurde hityen goyen bikken momon
dirmirin. ⁴ Nebe deñ ge hekken wor po
nurde himyen. Irde dende matatij goke
nigen ge turuň turuň wor po teñ himyen.
Deñ mata igin teñ hanjen gore sanjin wor
po nrinde hiyen. Irde kanduk kurayen ku
rayen bana himyen gega, amanji wor po
nurde himyen.

⁵ Fudinde, nenþe Masedonia naňa bana
goj forok yeþbe kanduk bana po hinhet
geb, ulniniňde kura munj falmuknej ma
hinhet. Goj hinhetyabe kanduk kurayen
kurayen kurhan mat mat forok yen hinhan.
Irkeb asogo dirde haj marya kadowde teñ
hinhet, irde bininiňdebe kafura hej hinhet.
⁶ Goyenpoga kanduknej nurde haj mar
biň yurum yird yird al Al Kurun beleñ
Taitus goyen nej hitte waň wanj beleñ kerd
unkeb wake keneþe bininiň yurum hiriň.
⁷ Goyenbe yeň wayyiň goke po ma amanji
hitirin. Deñ beleñ Taitus goyen biň yurum
iramiň goke wor amanji nurtirin. Deñ
beleñ ne nentek wor po dirde hi, irde
kanduk bana hime gake ne niň buniňen
nurdeb ugur po dufay hej haj goyen
momon niryin. Irkeb goke manaj amanji
wor po nurmirin.

⁸ Be, haþkopya asan kaň dunmirin goyen
kapyan hejþe bitinde misin nuramij goke
buniňen nurde hinhem. Gega misin nurde
hinhan gobe ulyanje ma kuyen yen nur
deh gayenterbe goke kanduknej ma nurde
hime. ⁹ Gayenterbe asan gwahade kaň
dunmirin goke amanji nurde hime. Gobe
bitin misin kateň kateň mata dirmirin goke
moj. Deñ beleñ asan go kapyan hejþe
bitin misin nurdeb mata buluňt yubul
ten Al Kurun niň bitin mulgaň hamin geb,

goke amanji nurde hime. Denþe kan
duknej nuramij gobe Al Kurun wor den
beleñ gwahade nurwönen yen nurde hinhan
geb, Al Kurun diliňde nej beleñ bitin misin
kateň kateň mata dirtirin yen ma nurde
hime.

¹⁰ Be, al kura biň misin nurdeb mata
buluňmin yubul teñ Al Kurun niň biň mul
gaň henayin gobe Al Kurun beleñ dufay go
kerd yunkeb gogo tinayin geb, Al Kurun
beleñ yumulgaň tiyyen. Irkeb biň misin
nurnayin goke buluňen ma nurnayin. Mu
naň biň misin nurnayin goyen megen niň
dufayde mat watin kenem biň misin gore
kamde kamde mata forok yirkeb kam
nayin. ¹¹ Ningeb bitin misin goyen Al
Kurun beleñ forok irke nuramijnde mat da
mata igin deñ hitte forok yen hinhan goyen
goke dufay henay ko. Matatinje gahade:
Al Kurunyen mere gama irtæk po nurde
hinhan, matatin huwa ird ird niň po kurut
yen hinhan, mata buluň goke igin ma po
nurde hinhan, Al Kurun palap irde kafura
wor po irde hinhan, irde ne nentek wor po
nurde hinhan, al hoyan niň wor po nurde
hinhan, irde mata buluň teñ haj mar huwa
yird yird niň wor po nurde hinhan. Mata
kurun gayen teñ henyabé dindigen goyen
munj kura son ma hitin hanj gobe al beleñ
denej bebek teñ hinhan.

¹² Ningeb asan kaň dunmirin gobe dindi
gen uliň al kura kadow buluň yirtin mar
goke teñ asan gogo ma kamirin. Irde buluň
yirke biň misin nuramij mar goke manaj
ma kamirin. Gwaha titneþe nej beleñ
Al Kurun diliň mar deñ ge dufay kurun
wor po hej hityen goyen dikala dirmewoj
yen nurdeb asan gogo kamirin. ¹³ Ningeb
matatij kurun goke teñ nejþe tareň hej
hityen.

Goyenbe go po monj. Taitusbe deñ
beleñ tumjan faraq urke tareň hiriň
geb, amanji wor po nurde hinhan goyen
keneþe nej wor amanji wor po hitirin.
¹⁴ Nebe yeň hitte deñ ge turuň turuň
timirin. Be, yeň goyen deñ hitte kukeb
igin igin po iramiň geb, goke kura memya
hetek ma hinhem. Nenþe hugineň mere
fudinde po dirde hinhet. Ningeb goyen po
gama irde deñ ge Taitus hitte turuň turuň
titirin gobe yinjeň kynbe fudinde kinyin.
¹⁵ Yenþe deñ beleñ merene gama irde yeň
palap irde kafura irde gargar irde hinhan
goyen goke dufay hejþe hi kurun gabe
deñ ge hugineň amanji wor po nurde hi.
¹⁶ Ningeb nebe igin deñ ge hekken wor po
nurtek hime goke amanji nurde hime.

8

Al faraq yurd yurd mata

¹ Be, kadne yago, neŋbe Al Kurun beleŋ Yesuyen alya bereya Masedonia naŋa bana haŋ goyen bunijen yirde igin igin yirtinj goyen deŋ nurwoŋ yen nurde momon dirnij tihit. ² Mel gobe kanduk kuruj wor po bana hinhan, irde det miŋmon wor po gega, al hoyan gwahade hinhan mar goyen kenkela wor po faraj yurde hinhan. ³ Fudinde, mel gobe det yuntek kura hikeb tumin yunen hinhan. Goyenbe go muŋ po moŋ. Epte ma faraj yurtek goyen wor daha mat kura faraj yurninj yen kurut wor po yen hinhan. Ga dinenj hime gabe fudinde dinenj hime. Mel gobe dufayminde wilaknejur nardeb ⁴ Al Kurunyen alya bereya det niŋ amu heŋ haŋ mar faraj yurd yurd mata gobe Al Kurun diliŋde mata igin wor po yen nurdeb neŋ beleŋ ok yinen yinen ge gusunŋan diramij. ⁵ Irkeb dufayninindebe mel goyen al hoyan faraj yurninj yen hora daw yunnayin yen ok yintirinj. Gega mel gobe neŋ nurde hinhet goyen fole irdeb igin wor po tiyaminj. Mehenđe wor pobe, "Neŋbe Al Kurunyen," yenbe yingej wa Al Kurun unaminj. Irde gab Al Kurunyen dufay gama irdeb, "Neŋbe Yesuyen mere basaŋ marte yufukde hitek," yaminj. ⁶ Goke ten neŋbe Taitus beleŋ den hitte kuŋ al faraj yurd yurd niŋ hora gabu ird ird meten bikken minj uryin goyen deňja heŋ pasi irnayin inenjbe hulyan irtirinj. ⁷ Deŋ mata teŋ hanyen kuruj gobe igin wor po. Al Kurun niŋ hekken nurd nurdya meremij tagal tagalya dufayminj bebak ten teŋja goyen igin wor po teŋ hanyen. Irde metenmij kenkela po titek dufaytiŋ manan kuruj wor po. Irde neŋ ge amanen nurd nurd manan kuruj wor po yen deneŋ hityen. Deŋbe gwahade geb, det kuraŋ amu heŋ haŋ mar faraj yurd yurd mata goyen manan kenkela wor po teŋ hinayin.

⁸ Ga dinenj hime gabe gwaha tinaŋ yen ma dinenj hime. Gwahade yarabe al hoyan mata igin teŋ haŋ goyen bebak dirmekke nурde gama irnayin ma wasak tinayin goyen nureŋ yenbe gago momon dirde hime. Gogab den beleŋ fudinde al hoyan niŋ amanen nурde haŋ ma dahade goyen bebak tiyen. ⁹ Ga dinenj hime gabe Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu beleŋ bunijen dirde igin igin dirde hiyen goyen deŋbe nурde haŋ geb, gago dinenj hime. Yenbe det kuruj gate miŋ al gega, deŋ ge teŋ detmij kuruj goyen yubul teŋ al siksuknejen yara hirinj. Gogab Al Kurun diliŋde det kuruj gote miŋ mar henayin.

¹⁰ Ningeb al hoyan faraj yurd yurd mata goyen daha mat tinayinbe igin yen goye momon direŋ tihim. Be, dama kuŋ imoyerterbe deŋ wa al faraj yurd yurd niŋ nu-

ramiŋ. Irde deŋ wa al faraj yurd yurd meten goyen miŋ uramij. ¹¹ Niŋgeb gayenter faraj yurd yurd meten gobe pasi irnayin. Haŋkapyā al faraj yurd yurd meten niŋ wilaknejur naramiŋ gwahade po meten goyen pasi irnayin. Dettinj dahade kura hike yenenjbe go po yade gore faraj yurnayin. ¹² Gwaha titjenjbe samuntinj dahade haŋ goyen wilaknejur nardeb al faraj yurnayinbe Al Kurun beleŋ goke amanen nuryen geb, gago dinenj hime. Samuntinj budam kenem budam yunayin, munaj budam moŋ kenem gwahade po al faraj yurnayinbe irawakde Al Kurun beleŋ goke amanen nuryenj.

¹³⁻¹⁴ Goyenbe neŋbe al hoyanje kanduk yade supahaktiŋde yertek yen ma dinenj hime. Gwaha titjenjbe gayenter samuntinj budam haŋ goyen yadeb al hoyan det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen faraj yurnayin gobe igin yen nurde hite. Gogab kame kura den beleŋ det kuraŋ amu hekeb mel gore wor samunjimj budam goyen kura pota yirde faran durnayin. Gogab kadom faran mata goyen tunjande teŋ hinayin. ¹⁵ Go mata goke teŋbe Al Kurunyen asanđe dahade katij hi:

"Al kurabe budam yawaryin gega, budam moŋ.

Munaj al kurabe budam ma yawaryin gega, iŋjinde yawaryin," yifiŋ hi. Yu-mulgan 16:18

Taitusya meten kadomya

¹⁶ Be, ne beleŋ deŋ ge dufay heŋ himyen gwahade po, Al Kurun beleŋ dufay goyen go po Taitus biŋde kiryin goke Al Kurun igin nurd uneŋ hime. ¹⁷ Gobe neŋ beleŋ hulyan irtinj goyen igin ireŋ dinuŋ, irde deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ wilaknejur po nурde dufayminj sanŋiŋ po kerde deŋ hitte kwen dinuŋ geb, goke Al Kurun igin nurd uneŋ hime. ¹⁸ Irde yen kuyen goyenter kadininj kura teŋ kerteke Taitusya tumjan kuriryenj. Kadninj gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igin goke meten kenkela teŋ hike Yesuyen alya bereya sios beleŋ turuŋ irde hanyen. ¹⁹ Goyenbe go muŋ po moŋ. Al gobe neŋ beleŋ al hoyan faraj yurd yurd niŋ sios beleŋ hora gabu irtinj goyen yukunj yunen yunen meten tiniŋ titeke sios gore deňja kuŋ hitek albe gago yen basinja iramij geb, neŋja kuŋ hityen. Be, hora gabu irtinj goyen yukunj yunen yunen meten gobe Doyaŋ Al Kurun deňem turuŋ yan irnij yenbe meten go teŋ hityen. Irde al faraj yurd yurd dufay niŋ tareŋ po hen hityen goyen al yikala yirniŋ yenbe gogo meten go teŋ hityen.

²⁰⁻²¹ Be, neŋbe Doyaŋ Al Kurunya alyat diliŋde huwak mat mata teŋ teŋ niŋ kurut wor po yen hityen. Ningeb al faraj yurd

yurd niñ aman dufayde hora gabu irtiq kurun gayen doyan irde henyabe mongo al kura beleñ neñ daha mat hora doyan irde hite goyen goke buluñ mat tagal dunnak yenbe keñkela doyan irde hityen.

²² Be, Taitusya al goya kureñ tikeyabe kadninin hoyan kura irem goya tumjan kunayin. Al gobe al faraq yurd yurd niñ dufay kuruj po heñ hiyen gobe beleñ hoyan mat hoyan mat kenen bebak teñbe fudinde teñ hi yen nurde hityen. Irde den beleñ al faraq yurd yurd meten goyen fudinde teñ hinayin yen nurdeb denja heñ meten go timewon wor po yen nurde hi.

²³ Be, Taitusbe den ge ten meten kadne hirin. Yenbe neya heñ meten teñ har. Irde kadninin irawa kura Taitusya irde den hitte kuriyen gobe gar niñ Yesuyen alya bereya gor kutiñ yarabe al iraw gogo kuñ Yesu Kristu turun irtek meten teñ hiriryen. ²⁴ Ningeb den beleñ al hoyan niñ amanen nurde faraq yurde hanj goyen mel karwo goyen yikala yirnayin. Irke den ge turun turun teñ hityen goyen dahade niñ gwaha teñ hityen goyen kenen bebak tinayin. Irkeb Yesuyen alya bereya kurun gayen tumjan nurnayin.

9

Kadiñ Yesuyen alya bereya faraq yurayin

¹ Be, Al Kurunyen alya bereya Yudia naña bana goyen faraq yurd yurd niñ den goyen sopte mere dirtek yen ma nurde hime. ² Gobe den beleñ mel go faraq yurtek po nurde hanj goyen nurde hime geb, gago dinen hime. Nebe matatin goke nigen ge turun turun teñ hinhem. Irde den Akaia naña bana goj niñ mar beleñ Yudia nañare niñ mar goyen faraq yurnin yen dama kuñ imoyenter hora gabu ird ird miñ uramini goyen Yesuyen alya bereya Masedonia naña bana goj niñ mar momoñ yirmiriñ. Irkeb faraq yurd yurd dufay tareñ gote merebe mel gore nurdeb al budam wor po biñ harkeb al faraq yurtek yen hora gabu iramini. ³ Goyenbe da misiñde Taitusya kadom waranya goyen den hitte yad yermekе kuniñ tahan? Gobe den beleñ al faraq yurde hanj goke turun turun teñ himyen goyen usi teñ hi ninnak yenbe gago yad yermekе kuniñ tahan. Gogab mel gore kuñ dinkeb ne beleñ dimirin gwahade po horatiñ gabu irde pasi heñ al faraq yurd yurd niñ gitik tinayin. ⁴ Goyenbe Masedonia niñ al kura mere momoñtiñ tagalmeke nurtin mar goyen neya tumjan den hitte kuñbe den goyen al faraq yurd yurd niñ gitik ma titiñ hike dennayinbe den ge hekken nurde momon yirmiriñ goke memyak wor

po nurenj. Deñ manaq fudinde goke me-myak nurnayin geb, goke mere ma tiyeñ. ⁵ Ningeb mata gwahade ma forok yewoñ yen nurdeb Taitusya kadom irawaya go wa deñ hitte kuñbe bikken al faraq yurd yurd niñ aman dufayde hora gwahade yertek yen momon diramín goyen aranen yerde basi irnayin yen hulyan yirde hime. Gwaha mat hora gabu irnayinbe al hoyan beleñ gwaha tinan dinkeya ga ma hora yernayin, dufaytiñde wilakjenurde yernayin.

⁶ Mere ga dirde hime gote miñbe gahade: al kura binje budam ma haryenbe igineñ budam ma yawaryen. Munan budam haryenbe budam po yawaryen. ⁷ Ningeb al kura hora gwahade keren yen nurdeb biñde mat wilakjenurde yernayin kiryen. Piñen hende ma kiryen. Irde al hoyan beleñ gwaha tiya inke goke kandukjenurde kiryenbe igin mon. Al Kurunbe al kura amanen nurdey detmiñ unen hiyen al goke po amanen nurde unen hiyen geb, gago dinen hime. ⁸ Irde Al Kurun beleñ den goyen buninen dirde igin igin dirde hiyen gobe kuruj wor po geb, den beleñ det kuranurde hinayin kuruj gobe yen beleñ dunen hiyen. Irkeb det kuran amu ma hen hinayin. Irde den beleñ meten igin dahu kura titek nurde hinayin kuruj goyen hugiñen igin al teñ hinayin. ⁹ Ningeb goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katip hi: "Yenbe al kura det nin amu hen hanj mar aman dufayde detmiñ yunen hiyen. Matamini huwakbe hugiñen hiyen," yitin hi.

Tikiñ 112:9

¹⁰ Ningeb Al Kurun beleñ yasun al binje muyken unke harke binje sasonen yirde unen hiyen gwahade goyen po, den beleñ mata huwak al faraq yurd yurd beljen kurayen kurayen goyen Al Kurun beleñ dunenbe gote igineñ wor budam forok yiryen. Mata huwaktin gobe gwaha mat kuruj henj hiyen. ¹¹ Fudinde, Al Kurunbe den beleñ hugiñen al budam faraq yurde hinayin yenbe samun budam dunen hiyen. Gogab horatiñ neñ beleñ yade yuntekeb al budam beleñ goke Al Kurun niñ igin nud unen hinayin. ¹² Den beleñ al faraq yurd yurd meten go teñ hikeb Al Kurunyen alya bereya det kuran amu hen hanjen gore yawarnayin. Goyenbe go muñ po mon. Den faraq yurde hinayin goke al budam Al Kurun niñ igin wor po nud unen hinayin. ¹³ Den beleñ al faraq yurd yurd meten go teñ hikeb al hoyan niñ amanen nud yunen hanj goke fudinde yen nurdeb Al Kurun turun irnayin. Irde Yesu Kristu niñ yitin mere igin goyen fudinde yenbe gama irde hanj, irde horatindje mel goya al hoyan kuruj goya goyen faraq yurde hanj goke al budam Al Kurun turun irnayin. ¹⁴ Irde Al Kurun beleñ buninen dirde igin igin

dirde hi gobe kuruŋ wor po goyen mel gore keneŋbe deŋ ge amaneŋ nurd duneŋbe den ge Al Kuruŋ gusunjan irde hinayin.¹⁵ Be, Al Kuruŋ beleŋ detmiň igin damum moŋ dulin duneŋ hiyen gobe kuruŋ wor po gwahade kura yetek moŋ goke Al Kuruŋ igin wor po nurde uneŋ hitek!

10

Pol niŋ buluŋ mat tagalde haŋ mar goke yiriŋ

¹ Be, deŋ hanj bana goyen al kura beleŋ ne niŋ buluŋ mat yeke mere momonjimnurmiŋ. Meremimbe gahade: "Polbe nenja henja be kafura dirde mere sanjın ma dirde hiyen. Gega gisaw henja be asanđeb mere tareŋ po dirde hi," yeŋ hanjen. Deŋ beleŋ ne niŋ gwaha yeŋ hanjen gega, ne Polbe Yesu Kristu beleŋ bekkeňde igin mat al mere yirde hinhiň gwahade goyen po, ne wor matatiň goke mere direŋ ti-him. ² Mel goreb neŋ gayen gake yeŋ, "Megen niŋ mata gama irde hanj," dinen hanjen. Niŋgeb kunjbe deňya gwaha yeŋ hanj mar goya tumňaj saba tareŋ po direŋ yeŋ nurde hime. Goyenbe gwaha dirtek ma nurde hime geb, go teŋ hanj mata gobe yubul po tinayıŋ yeŋ gago eseŋ mere dirde hime. ³ Fudinde, neŋbe megen gar hite gega, Doyan Al Kurunyen asogoya arde hityen gobe megen niŋ mar beleŋ arde hanjen gwahade ma arde hityen. ⁴Fulenjare niŋ detniniňbe megen niŋ marte fulenjare niŋ det gwahade moŋ. Hoyan wor po. Fulenjare niŋ detniniňbe Al Kurunyen sanjın minyaŋ geb, Al Kurunyen asogomde gasunde niŋ koya tareŋ wor po gobe det gore igin upew urtek. ⁵ Niŋgeb neŋbe gore po megen niŋ marte dufay kurayen kurayen goya yinjeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ tenye goyen walde pasi kerde hityen. Mata gwahade goreb Al Kuruŋ nurd uneŋ yenja awalikde heŋ hen goyen pet teŋ hanjen geb, gogo pasi kerde hityen. Irdeb dufay kurayen kurayen al binde forok yeŋ hanjen goyen yad fere titjeŋ yirde Yesu Kristuyen dufay po gama irde hinayin yeŋ yende yufukde po yerde hityen. ⁶ Irde deŋ beleŋ Al Kurunyen mere kenkela gama irde pasi heke gab meremim gama ma irde hanj mar goyen tumňaj mata gote murunjem yunen yunen niŋ gitik titek.

⁷ Goyenpoga deňbe det hende hendem po yenerŋ miŋ ma bebak teŋ hanjen. Niŋgeb al kura yinjeŋ ge yeŋ, "Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po," yeŋ nurde hanj, munan neŋ ge yenje, "Mel gobe Yesu Kristuyen al wor po moŋ," yeŋ hanj. Goyenbe mel goyen yinjeŋ ge yeŋ, "Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po," yeŋ nurde hanj kenem neŋ wor gwahade hanj yeŋ nurd dunnayin. ⁸ Gobe Doyan

Al Kuruŋ beleŋ deňne yan niryiŋ gobe dufaytiň yeŋ ge tareŋ irtiŋ goyen buluŋ ird ird niŋ ma deňne yan niryiŋ, deŋ goyen sanjın dird dird niŋ deňne yan niryiŋ geb, gago dinen hime. Niŋgeb deňne yan niryiŋ goke turuŋ turuŋ teŋ hime goke memya ma heweŋ. ⁹ Ne asanj kaŋ henja be deŋ beleŋ asanđe yenerŋbe, "Pol beleŋ kafura henan yeŋ asanj kaŋ duneŋ hiyen," yeŋ ma nurd nunwoŋ yeŋ nurdeya kaŋ himyen. ¹⁰ Gobe al kura beleŋ, "Polbe asanđeb mere tareŋ wor po al beleŋ nurde kanduknejnurtek mat kaŋ hiyen. Gega diliňde deneňbe mere kenkela ma dirde hende hende po mere dirde hiyen," yeŋ hanjen geb, gago dinen hime. ¹¹ Al gwaha yeŋ hanj marbe neŋ beleŋ deňya ma henj asanđe kaŋ duneŋ hityen mere gobe dilniniňde deneň mo-honjniniňde mere teŋ hityen goya tunjande yeŋ nurnayin.

¹² Neŋbe al kura neŋ nurhet nurhet teŋ han marya awalik hetek ma dirde hi. Irde go mar goya heŋ ganuŋbe igin, ganuŋbe buluŋ yetek ma dirde hi. Mel gobe yinjeŋde dufay po gama irde al iginbe gwahade gwahade, munan al buluŋbe gwahade gwahade yeŋ nurde go hende huwarde yinjeŋde mata yenerŋ hanjen geb, kukuwa wor po hitinjen hanj. ¹³ Goyenpoga neŋbe nindiken ge mali mali turuŋ turuŋ ma teŋ hityen. Al Kuruŋ beleŋ meten duntiŋ goke po turuŋ turuŋ teŋ hityen. Al Kuruŋ beleŋ meten duntiŋ bana gonjbe deŋ hitte kuŋ meten titek wor gonj po hi geb, deŋ hitte kuŋ meten teŋ hinhet goke turuŋ turuŋ teŋ hityen. ¹⁴ Neŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ yitin mere igin goyen teŋ deŋ hitte kutirin gobe neŋ beleŋ epte ma kutekde ma kutirin. Denje neŋ beleŋ igin kuŋ meten titekde po hinhan geb, gogo kutirin. ¹⁵ Niŋgeb neŋ ma kuŋ meten titekde kuŋ al hoyan beleŋ bikken meten titin goyen neŋ beleŋ meten titin yeŋ turuŋ turuŋ ma teŋ hityen. Gwaha titjeŋbe Yesu Kristu niŋ hekkęn nurd nurd mata goyen kuruŋ heŋ hikeb neŋ beleŋ deŋ bana heŋ meten teŋ hityen goyen wor kuruŋ wor po hewoŋ yeŋ nurde hityen. ¹⁶ Gogab naŋa hoyan bana al kura beleŋ meten miŋ ma urtinđe manan igin kuŋ Yesu niŋ yitin mere igin goyen tagaltek. Gobe meten kura al hoyan beleŋ bikken miŋ urtinđe go hende meten teŋ goke turuŋ turuŋ titek ma dirde hi geb, gago dinen hime. ¹⁷ Niŋgeb al kura turuŋ turuŋ tiye yenje Doyan Al Kuruŋ beleŋ meten titin goke po gab turuŋ turuŋ tiyyen. ¹⁸ Gobe al kura goke igin inyeŋ albe Doyan Al Kuruŋ po, al yinjeŋbe epte ma yinjeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ hinayin geb, gago dinen hime.

11

Polya usi aposelya

¹ Be, nebe deñ beleñ nurde muñ kura kukuwamjen yara nurd nunnayin mat mere kura direñ tihim. Ningeb goke ma nurdeb nubul tike mere tiyen. ² Be, Al Kurunbe alya bereyamin beleñ yen ge ma nurde det hoyan nin kun hikeb goke biñ ar yen hiyen gwahade goyen po, ne wor deñ beleñ det hoyan niñ po nurde hanj goke bene ar yen hi. Be, bere foñen kura alya ma kuñ hitiñ gwahade goyen al kura mekerd uneñ hanjen gwahade goyen po, deñ goyen al unjkuren Yesu Kristu po mekerd uneñ yen biñja timirin. ³ Goyenpoga hanjköpa wor po unyum usi dufay kurun miyanj gore Ewa usi irke mata bulunde katyiñ gwahade goyen po, bitinde mat fudinde wor po Yesu Kristu niñ nurde meten teñ hinhan goyen tubul teñ det hoyan niñ nañkenen kuñ hinak yen kafuram nurde himyen. ⁴ Danij mere ga dinen hime? Gobe al kura deñ hitte waj neñ beleñ Yesu niñ momon dirtirij goyen ma momon dirde mere hoyan momon dirde hanj gega, goke bulunen ma nurde igin yen hanj geb, gago dinen hime. Irde Holi Spirit neñ beleñ dunteke tamiñ goyen moñ, mel gore hoyan wor po dunke fudinde yen hanj. Yesu niñ yitiñ mere igin wor gwahade po, mel gore hoyan wor po dinke igin yen nurde hanj. ⁵ Den hitte waj saba hoyan dirde han mar beleñ yingen ge yen, "Nenje Yesuyen mere basan mar aposel karkuwanj, irde aposel hoyan gote folek wor po," yen hanj. Goyenpoga nebe mel gore epte ma folo nirtek hanj yen nurde hime. ⁶ Füdinde, nebe al beleñ nurde kenjekela bebak titek mat mere ten teñ al moñ. Gega nebe Al Kurunyen merebe kenjekela wor po bebak teñ himyen. Nenje gwahade teñ hityen goyen beljen budam mat kenjekela wor po dikala dirde hityen.

⁷ Be, nebe Yesu niñ yitiñ Al Kurunyen mere igin goyen deñ hitte tagalde hinhem gega, goke damu nirkayin ma dinen hinhem. Gobe neb mata gwaha mat nigenbe al deñjem moñ hen deñbe al dentiñ yan dirmewon yen nurdeb gogo teñ hinhem. Goyenbe go teñ hinhem gobe bulun teñ hinhem yen nurde hanj? Moñ, gwahade moñ geb! ⁸ Nebe deñ ge teñ meten teñ hinhem yabe naña hoyanje niñ sios beleñ faraj nurde hora nunen hinhan. Ningeb nebe deñ faraj durd durd niñ tenbe mel gote hora kawe teñ hime yen nurde hinhem. ⁹ Irde denya henyabe det kuraj nurdeb faraj nurnan yen gusujan ma dirde hinhem. Gobe kadne yago Masedonia nañare niñ Yesuyen alya bereya kura beleñ det kuraj amu hen hinhem goyen nunamin geb, deñ supahaktinde kanduk ma yerde hinhem gogo. Ningeb denya hinhetya faraj niñ gusujan ma dirde hin-

hem gwahade po, kame wor supahaktinde kanduk kura ma kerde hen. ¹⁰ Ningeb supahaktinde kanduk kura ma kerde himyen goke turuñ turuñ teñ himyen goyen deñ hanj Akaia naña bana goñ niñ al kura beleñ epte ma utañ nirkayin. Yesu Kristuyen mere fudindebe ne bana hi geb, fudinde wor po yen hime. ¹¹ Ga yen hime gabe deñ ge amanen ma nurde dunen hime geb, gago yen hime? Moñ! Al Kurunbe ne beleñ deñ ge amanen nurde dunen hime goyen kenkela nurde hi!

¹² Nebe teñ himyen gwahade po murungem moñ meten teñ hen. Gogab al kura yingen ge yen, "Nenje Pol meten teñ hi gwahade po teñ hite," yen al momoj yirde yingen ge turuñ turuñ teñ ten beleñ niñ nanjeneñ hanj mar gote beleñmij pet tiyen. ¹³ Goyenbe danij gwaha tiyen? Gobe go mar gob usi aposel, al usi yird yird meten teñ hanj mar, irde al diliñde Yesu Kristuyen aposel fudinde yen denwoy yen nurde usi mata ten hanj mar geb, gogo yingen ge turuñ turuñ teñ ten beleñmij pet tiyen. ¹⁴ Satan wor igin yingen Al Kurunyen miyon tareñmij turuñ yan goyen fakjuñde hen al diliñde forok iyiyen geb, usi aposel gore usi mata ten hanj gobe det tinen moñ. Ningeb goke kukuwamjen ma nurde hime. ¹⁵ Ningeb Satan gote meten mar gore al diliñde mata huwak niñ meten teñ hanj mar yen denwoy yen nurde usi mata ten hanjen goke hurkunkat ma teñ himyen. Matamij gote murungem bulunbe nalu funanje yen tetek go po tenayin.

Polbe kanduk yeneñ hinhin goke aman hiriñ

¹⁶ Be, sopte momon direñ tihim: deñ hanj bana goyen al kura ne niñ yen, "Polbe kukuwa," ma yen hinayin. Goyenbe kukuwa yen nennayin goyen wor igin. Gote merem moñ geb, ne kukuwa al gare nigen ge muñ kura turuñ turuñ tiyen goke bulunen ma nurd nunnayin. ¹⁷ Ga dinen hime gabe Doyan Al Kuruj beleñ mere nuntin goyen ma dinen hime. Nebe deñ beleñ kukuwa al ninen hanj gwahade goyen po, kukuwa al henbe gago nigen ge turuñ turuñ teñ hime. ¹⁸ Al budam wor po megen niñ mata gama irde yingen ge turuñ turuñ teñ hanjen geb, ne wor gwaha tiyen. ¹⁹ Deñbe dufay wukkekninij yan yen nurde hanj. Gega kukuwa mar pel yirtekdebe go mar goke bulunen ma nurde hanj geb, deñ wor kukuwa wor po! ²⁰ Deñbe al kura beleñ meten marmijn duljen dirde ingogaha dirde hanj goke bulunen ma nurde hanjen. Irde usi dirde dettiñ komkom henj, dapja dirjen yara dirde uluntiñyan sen durde hanjen gega, goke bulunen ma nurde hanjen. ²¹ Nenje

sanjininiŋ miŋmoŋ geb, deŋ beleŋ mata gwahade teŋ hanjen gwahade ma teŋ hi-tyen goke memyak nurde hime!

Goyenpoga al kura metenjmiŋ goke turun turun tiyyebe ne wor igiŋ metenjne goke turun turun tiyen. Mere dirde hime gabe sopte kukuwa yara heŋ mere dirde hime geb, ne niŋ yen, "Yenjbe al gwahade go," yen nurdeya ga merene nurnayin. ²² Mel gobe yiŋgen ge yen, "Nenjbe Hiburu mar," yen han? Be, ne wor Hiburu mar al. Irde Israel mar yen han? Gwahade kenem ne wor Israel niŋ al. Irde Abrahamyen asem wen yen han? Ne wor Abrahamyen asem geb. ²³ Irde mel gore Yesu Kristuyen meten mar yen han? Ne wor Yesu Kristuyen meten al gega, mel gote folek wor po. Ga dinen hime gabe kukuwa al beleŋ yen hi yara dinen hime gega, fudinde dinen hime! Ne tareŋ po meten teŋ himyen gobe yende folek. Irde meten teŋ ten goke wawuŋ budam koyare hinhem gega, mel gobe wawuŋ budamde moŋ. Irde al beleŋ wawuŋ budam mununen hike soŋ soŋ kamde hinhem gega, mel gobe gwahade ma hinhan. ²⁴ Wawuŋ siptesonjonde al beleŋ nukuj Yuda mar dlinde nerke Yuda mar beleŋ kaŋde wawuŋ ³⁹ gayen nusulak nirke soŋ kammirin. ²⁵ Irde wawuŋ karwore Rom mar beleŋ nukuj nukware mununamij. Wawuŋ kurabe hora po mununamij. Irde wawuŋ karworebe hakwa buluŋ hekeb soŋ kammirin. Irde naŋkahal uŋkureŋya wawuŋ uŋkureŋya maybare hinhem. ²⁶ Nebe naŋa kurayan kurayaŋ kuŋ henjyebe fe beleŋ soŋ nade hinhan. Irde al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yirde hanjen mar beleŋ mununké soŋ soŋ kamde hinhem. Irde miŋniŋiŋ uŋkureŋ Yuda mar beleŋ mununké soŋ soŋ kamde hinhem. Al miŋ hoyan beleŋ wor gwahade po nirde hinhan. Taunyan hen, kurareb sawsawa po kurun naŋa bana hen, kurareb makaŋ alare henjbe soŋ kamde hinhem. Irde al kura Yesu nurd uneŋ hite usi teŋ han mar gore buluŋ nirke soŋ kamde hinhem. ²⁷ Nebe meten kurun po teŋ ulne misin kurun po katen hinhem. Irde binderen kanduk forok yen hike wawuŋ kayaŋ teŋ himyen. Irde kurarebe biŋgeya feya niŋ kamde himyen. Irde kurarebe biŋge miŋmoŋ kuŋ himyen. Irde kurareb ulne umŋam moŋ geb, meŋe niŋ soŋ kamde hinhem. ²⁸ Kanduk kurun yeneŋ hinhem go hendebe Yesuyen alya bereya sios kurun goke manaj dufay henjbe hugiŋen kandukrjen wor po nurde himyen. ²⁹ Mel goyen kura yul yekeb ne wor yul yen himyen. Irde al kura mata bulunde katkeb goke bene misin wor po nurde himyen.

³⁰ Munaŋ det kura goke turun turun tiye yewenjbe tareŋnem moŋ goyen kawan ird ird det goke po gab turun turun teŋ henj. ³¹ Doyan Al Kurunjniŋ Yesu Naniŋ Al Kurunjbe neŋ beleŋ hugiŋen turun irde hitek al. Yenjbe al beleŋ po gab mere dirde hime gayen usi yen ma nurde hi. ³² Ne Damaskus taunde hinhemeye gor niŋ doyan al kurun Aretasyen meten al beleŋ nad fere nire yen fulenja marmiŋ hulyan yirke nawarniŋ yen taun gote hora koya kurun gote yamere pet tiyamiŋ. ³³ Goyenpoga kadne beleŋ koya kurun hende hoyan goyen yameŋde mat tiri bana nerde hulyanjalde palgir nirke siŋare kateŋ busaharmirinj.

12

¹ Be, kanduk kurun bana hinhem goke tagalde turun turun teŋ hime gayen hen-deb hoyan niŋ wor sopte turun turun tiyen tihim. Gwaha tiyen goke det igiŋ kura ma tewenj gega, mata kura yuwarwarte yeneŋ himyen irde Doyan Al Kurunj beleŋ det banare hitin nikala nirde hiyen goke tagalde turun turun tiyen. ² Be, Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ al kura goyen nurde uneŋ himyen.* Al gobe dama 14 kuriŋ imoyerter Al Kurunyen gasunje wor po Doyan Al Kurunj beleŋ teŋ hurkuriŋ. Goyenbe al mata go tiyyiŋ gobe fudinde hageŋ manaj hurkuriŋ ma tonen po hurkuriŋ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kurunj po ga nurde hi. ³ Goyenbe dinhem gwahade po, al goyen Al Kurunj beleŋ gasunjiŋ igiŋ munj wor pore gor teŋ hurkuriŋ gobe fudinde yenjbe hime. (Goyenpoga hageŋ manaj hurkuriŋ ma tonen po hurkuriŋ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kurunj po ga nurde hi.) ⁴ Be, gor det nuryiŋ gobe merere gwahade kura yetek moŋ goyen nuryiŋ. Irdeb mere gobe al beleŋ epte ma tagaltek goyen nuryiŋ. ⁵ Ningeb nebe al gwahade goke gab turun turun tiyen. Gega nigeŋ gebe epte ma gwahade tiyen. Munaŋ gwaha tiye yenjbe tareŋnem moŋ goke po gab turun turun tiyen. ⁶ Ningeb nigeŋ ge turun turun tiye yewenj gega, al kura beleŋ goke kukuwa henj hi yenj ma nennayin. Gobe mere fudinde po tiyen geb, gago dinen hime. Mongo nigeŋ ge turun turun tiyen goyen po nurde mataneya mereneya yeneŋjbe ne gayen al gwahade yenj nurntijyen hanj goyen pel irde deňne isanj wor po henak yenjbe nigeŋ ge turun turun ma tiyen.

⁷ Goyenpoga Doyan Al Kurunj beleŋ nikala niryiŋ gobe igiŋ wor po, irde det hoyan fole wor po yirtiŋ geb, mongo goke yiŋgen ge turun turun tiyyeŋkek yenjbe garbam buluŋ kura ulner tubul tike hiyen.

* 12:2: Al gabe Pol beleŋ yiŋgen ge yenj hi.

Garbam gobe Satanyen hulyaŋ al yara hej ulne misiŋ kuruj wor po nunen hiyen.⁸ Nebe garbam goyen Doyan Al Kurun beleŋ teŋ siŋa irwoŋ yen wawuŋ karwore gayen gusuŋaŋ irde esen mere irmiriŋ.⁹ Gega yen beleŋ wol hejbe, "Tarenjem moŋ hen hayen goyarebe tareŋeŋe keŋkela wor po forok yen hiyen. Niŋgeb bunineŋ girde igin giŋ girde himyen gobe ge hitte kuruj wor po hi geb, garbam goke gusuŋaŋ ma nirayin," ninyiŋ. Niŋgeb mata damiŋdebe sanjŋ ma hen himyen goke gab amaj hende turuŋ turuŋ tiyen. Gogab Yesu Kristuyen tareŋ goyen ne bana hiyen.¹⁰ Gwahade geb, Yesu Kristu niŋ tenbe kanduk kuruj yeneŋ himyen goke amaj hen himyen. Mata damiŋde tareŋ ma hen himyen, al beleŋ sukal nirde hanjen, det niŋ amu hen meteŋeŋ wor po nirde hiyen, irde al beleŋ buluŋ buluŋ nirde hanjen gega, amaj hen himyen. Gobe sanjŋ ma hemekbeh yen beleŋ tareŋ nirde hiyen geb, gogo amaj hen himyen.

Polbe Korin niŋ mar tareŋ yird yird niŋ nuryiŋ

¹¹ Be, mere kukuwam mat tihim gabe dindiken tikeb mere gago tihim. Nebe al mali deňnem moŋ gega, usi mar beleŋ yiŋgeŋ ge yen, "Neŋbe aposel karkuwaŋ. Aposel hoyan gote fołek," yen hanjen mar gore epte ma fołek hime. Niŋgeb ne turuŋ nirtek marbe fudinde deň gogo gega, gwaha ma teŋ hanjen.¹² Nebe deň beleŋ ne gayen aposel fudinde yen nener bebak tinayıŋ yen mata tiŋen turuŋ yan Al Kurun beleŋ po ga forok yirtek goyen budam forok yirde hinhem. Kanduk bana hinhem gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjŋ po huwarde hinhem.¹³ Niŋgeb naŋa hoyanje niŋ sios goke meten teŋ himyen gwahade goyen po, den ge wor gwahade po teŋ himyen. Goyenpoga det uŋkureŋ kura gwaha ma timiriŋ gobe faraŋ niŋ gusuŋaŋ ma dirmiriŋ. Niŋgeb faran nurd nurd niŋ gusuŋaŋ ma dirmiriŋ goyen buluŋ dirmiriŋ yen nurde haŋ kenem halde nunnayiŋ!

¹⁴ Be, gayenterbe igin deň hitte kune denen yen nurde hime. Gayenter kumekeb wawuŋ karwo hiyyen. Gega kunebe faraŋ nurnan yen kanduk kura supahaktiŋde ma keren. Gobe det yawarmewoŋ wor po yen nurde himyen goke megen niŋ det moŋ, den al gogo po geb, gago dinen hime. Fudinde, diriŋ beleŋ milij naniŋ faraŋ yurd yurd niŋ hora ma yerde hanjen. Milij naniŋ beleŋ gab diriŋmiŋ ge nurde gwaha teŋ hanjen.¹⁵ Niŋgeb detne kura hikeb tumriŋ yade gore po faraŋ duren. Gore epte moŋ kenem deň ge teŋ kamen wor igin yen nurde hime. Goyenbe deň ge

amaŋen nurd dunen tebaŋ dirde himekeb goke igin ma nurde neŋ ge buluŋen nurd dunen han? Gobe kukuwamjen wor po!

¹⁶ Deňbe gwaha teŋ han gega, neb hanjkapya deňja henjabe supahaktiŋde kanduk kura ma yerde hinhem gobe fudinde wor po. Goyenpoga al kura beleŋ ne niŋ yen, "Polbe usi dufaymiŋ kuruj wor po, irde usi dirde dettiŋ yade hinhin," yen hanj. ¹⁷ Ne beleŋ usi dirde samuŋtiŋ yaware yen hulyaŋ alne kura teŋ kermeké kum samuŋtiŋ kura yawaryiŋ? Hubu wor po!¹⁸ Nebe Taitus teŋ kermeké deň hitte kuriŋ. Goya goyenbe kadne kura Yesu nurd untin al wor Taitusya tumriŋ yad yermeké kwaryum. Be, Taitus beleŋ kunebe usi dirde samuŋtiŋ kura yawaryiŋ? Hubu wor po! Yenja neyabe mata uŋkureŋ po teŋ haryen, irde dufay uŋkureŋ po kerde gama irde haryen goyen go ma nurde hanj?

¹⁹ Be, kadne yago, asan gayen kappyan hen nen ge yenjbe, "Polya kadomyabe ulinđe mere forok yetek goyen pet teŋ teŋ ge asan gago kayhan," yen nurde dunnayiŋ? Moŋ, gwahade moŋ. Neŋbe Yesu Kristu nurd untin mar beleŋ Al Kurun dilin mar mere teŋ hanjen gwahade po, mere dirde hite. Irde neŋ meten teŋ hityen kuruj gobe deň tareŋ dird dird niŋ meten teŋ hityen.²⁰ Be, nebe deň goyen al gwahade hewoŋ yen nurdeya deň hitte kwen gega, mongo ne nureŋ gwahade ma dener yen goke kafura henj hime. Irde deň beleŋ ne gayen al gwahade hewoŋ yen nurde han gega, kumekeb gwahade ma nennayiŋ goke kafura henj hime. Deň han bana gonbe kadom mohonje teŋ, al kura kadom igin mat hiket yeneŋ goke igin ma nurde, pearar teŋ, kudin mata teŋ, sukal yirde, kadomde mere momon igin moŋ goyen tagalde tukun, yiŋgeŋ ge turuŋ turuŋ teŋbe keperd keperd mata goyen buluŋ irde han daw yen nurde kafura henj hime.²¹ Kame deň hitte sopte kum saba dirmeké Al Kurun beleŋ deňnem moŋ niryen yara deň beleŋ merene pel irnayiŋ yen kafura henj hime. Irde bikken mata wukkeŋ monya leplep matayabe dufay buluŋ gama ird ird mataya teŋ hinhan mar budam Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ gega, mata buluŋmiŋ go ma yubul teŋ Al Kurun niŋ biŋ mulgaj ma hekeb goke bene misiŋ wor po nirde hi.

13

Mere funaŋ

¹ Be, gayenter sopte deň hitte kumekeb wawuŋ karwo hiyyen. Irdeb, "Al kura merem yan iren yenbe al gote merebe fudinde yetek al irawa ma karwo gwahadem yan hinayiŋ," yen hanjen goyen po gama irde deňja gabu henj kandukniniŋ

kuruŋ goyen yuŋkureŋ yuŋkureŋ sope irtek yen nurde hime. ² Nebe haŋkapyä wor po den hitte kun go kamereb sopte kun mata buluŋtiŋ goke saba dirde hayhay dirmirinj. Niŋgeb denya nenja tumjan ma hite gayenter wor sopte gahade hayhay dirde hime. Hayhay dirde hime gabe deň po mon, al hoyan kura denya tumjan haŋ mar goyen wor hayhay yirde hime. Merenebe gahade: kame sopte deň hitte kun mata buluŋ gwahade po teŋ haŋ marbe go ma yenen wasak tiyen. ³ Yesu Kristu beleň mere nirke basaŋ hen mere dirde himyen goyen fudinde ma usi niŋ gusunjaŋ nirde haŋ geb, keŋkela po dikala diren. Yesu Kristube matatinj sope yire yenbe mali mali ma sope yiryen, deň kafura hetek mat sanjiŋ po sope yiryen. ⁴ Fudinde, yenbe al po hen tareŋ miŋmoŋ hirin geb, kuruse hende mayke kamyiŋ. Gega Al Kurun beleň tareŋmiňde sopte isan hirin. Yesube al hen tareŋ miŋmoŋ hirin gwahade po, neŋ wor sanjiňniniŋ miŋmoŋ. Gega Al Kurunyen tarende Yesuya henbe matatinj sope yird yird metenbe sanjiŋ po titek.

⁵ Be, dufaytinj Yesu Kristu niŋ tareŋ irtin goyen sanjiŋ po tanarde mata teŋ haŋ ma dahade goyen dindikenj keŋkela yeneŋ hinayinj. Yesu Kristube denya haŋ goyen go ma nurde haŋ? Ma nurde haŋ kenem deňbe sonj wor po hitinj mar geb! ⁶ Gega deň beleňbe neŋ gayen kura muŋ sonj ma hitinj goyen denenj bebak tinayinj yen nurde goke doyan hen hime. ⁷ Neŋbe deň beleň mata buluŋ kura ma tinayinj yen Al Kurun gusunjaŋ irde hityen. Gega gwahade gusunjaŋ irde hityen gobe deň ge meten iginj po teŋ hinhet goyen al yikala yireŋ yen gusunjaŋ irde hityen monj. Gwaha titjenbe neŋ meten teŋ hityen gayen iginj monj yen al belen yennayinj goke ma nurdeb den goyen mata huwak teŋ teŋ ge po Al Kurun gusunjaŋ irde hityen. ⁸ Gobe mere fudinde asogo ird ird niŋ epte ma mata kura titek, irde mere fudinde goke po meten titek niŋgeb, gago dineŋ hime. ⁹ Neŋbe tareŋniniŋ miŋmoŋ hiteke deňbe tareŋ hen haŋ goke amanenj nurde hityen. Irde den goyen mata huwak po teŋ matatinjde buluŋ kuram mon hinayiŋ goke Al Kurun gusunjaŋ irde hityen. ¹⁰ Goke teňbe denya gisaw gisaw himeya gayenter asan gago kaŋ hime. Gogab asanjne keneŋ mata buluŋtiŋ yubul tinayiŋyen geb, kame deň hitte kunj matatinj sope yire yenbe Doyan Al Kurun beleň sanjiňmiň nuntiŋ go hende hitem po ma mere diren. Be, tareŋ nunyiŋ gobe deň tareŋ dird dird niŋ nunyiŋ, buluŋ dird dird niŋ ma nunyiŋ.

¹¹ Be, kadne yago, mere ga pasi ireŋ tihim geb, iginj po teŋ hinayinj. Mata bu-

luŋtiŋ sope yird yird niŋ kurut yen hinayinj. Gwaha teŋ hinayinj yen esen mere dirhem gayen dufay hen hinayinj. Irde kadomde mere nurd gunen teŋ hinayinj. Irde bitinj kamke kadtinya awalikde hinayinj. Irde deň goyen bubulkujne wor po yen nurde dunenbe bitin yisikamde hiyen al Al Kurunj gobe denya hiwoŋ yen nurde hime. ¹² Irde Al Kurunj diliňde wukkenj dinyen mat kadom gargar gird teŋ hinayinj. ¹³ Al Kurunyen alya bereya gar haŋ mar tumjan den ge dufay hen haŋ goyen momon yi-rayinj ninked gago momon dirde hime.

¹⁴ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu beleň buninenj dirde iginj iginj dirde hiwoŋ. Irde Al Kurun beleň den goyen bubulkujne wor po yen nurde dunenj hiwoŋ. Irde Holi Spirit beleň den kuruŋ goya tumjan awalikde hiwoŋ yen gusunjaŋ yirde hime. Gog po.

Galesia

Galesia naŋare niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asaŋ kayyinj

¹⁻² Ne Pol beleŋ deň Yesu Kristuyen alyá bereya Galesia naŋare hanj goyen goke teň asan̄ gago hanj hime. Kadne yago neya hite mar gare manan̄ tumnaŋ deň ge nurde hanj geb gago momon̄ dirde hime. Ne Yesuyen mere basan̄ al aposel himirin̄ gabe megen niŋ al kura beleŋ ma meten̄ gayen nunamij. Hubu wor po! Gwahade yarabe Yesu kamke isan̄ hiriŋ al Nanninij Al Kurunyā Yesuya beleŋ hulyan̄ nirke meten̄ gago teň himyen. ³ Be, asan̄ ga kaŋ henýabe Adoninij Al Kurunyā Doyan̄ Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleŋ bunin̄ dirde igin̄ igin̄ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwon̄ yeň nurde hime. ⁴ Yesu gobe Adoninij Al Kurunyen dufay po gama irdebe mata buluŋ kurun̄ gayenter forok yeň han̄ gayen bana mat dawaren̄ yeňbe mata bulunin̄ ge teň yingen̄ ge ma nurde kamyin. ⁵ Ningeb fudinde wor po, Al Kurun̄ po ga hugiŋen̄ deňem turun̄ yan̄ irde hitek.

Mere igin̄ Yesu niŋ yitiŋbe uŋkuren̄ po

⁶ Be, denþe Yesu Kristu beleŋ bunin̄ dirke Al Kurun̄ beleŋ Satan̄ haninde mat dawaren̄ yeň hoy dirde yende dirjen̄ wen̄ diryin̄. Gega dahade niŋgeb gwaha diryin̄ al goyen bemed po harhoktij unen̄ saba hoyan̄ wor po gama irde hanj? Nebe matatin̄ goyen nurdebe deldol wor po irmin̄. ⁷ Mere hoyan̄ gobe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin̄ goyen mon̄ po. Fudinde wor po, al kura beleŋ mere hoyan̄ goyen tawaŋ saba dirde dufaytiŋ wabuŋ yurde hanj. Irdebe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin̄ goyen buluŋ irniŋ yeň kurut yeň hanj. ⁸ Goyenpoga Yesu niŋ yitiŋ mere neň beleŋ saba dirtirin̄ goyen al kura beleŋ epte ma tigiri ten̄ hoyan̄ mat tagalyen! Neňbe Al Kurunyen dirjen̄ wen̄ gega, neň bana al kura beleŋ gwaha titekbe mata bulunin̄ goke teň Al Kurun̄ beleŋ dade kak alare demeyke gor hugin̄ hitek. Al Kurunyen miyon̄ wor gwahade po. ⁹ Ne beleŋ hakot saba gwahade po yimirin̄ goyen hanjka gago sopte dineŋ teban̄ dirhem: Yesu niŋ yitiŋ mere goyen hanjka nurde fudinde yamin̄ gega, al kura hoyan̄ mat saba diryen̄ al gobe Al Kurun̄ beleŋ ten̄ kak alare temeyke gor hugin̄ hiwon̄ yeň nurde hime. ¹⁰ Ne ga yeň hime gabe al beleŋ turun̄ nirnaŋ yeň ma yeň hime. Hubu wor po! Nebe Al Kurun̄ beleŋ igin̄ nini yeňbe gago yeň hime. Al megen niŋ beleŋ mon̄! Munan̄ al beleŋ turun̄ nirnaŋ yeň kurut yeň hime

manhan̄ Yesu Kristuyen meten̄ al fudinde ma hemewon̄.

Al Kurun̄ beleŋ Pol hoy iryin̄

¹¹ Be, kadne yago, mere direŋ tihim gayen miŋ keŋkela nurnaŋ ko. Yesu niŋ mere yitiŋ momon̄ dirmiriŋ gobe al beleŋ ma teň forok irtin̄. ¹² Mere gobe al kura hitte ma timirin̄. Irde al beleŋ ma saba nirtin̄, Yesu Kristu yingen̄ po saba nirde nikala niryin̄. ¹³ Hakot Yuda marte tikula keŋkela po gama irde mata teň hinhem gobe bikkej nurde pasi hanj. Irdebe Yesuyen alyá bereya Al Kurunyen sios goyen buluŋ buluŋ wor po yirde daha mat kura mel goyen pasi po yire yeň kurut yeň hinhem go manaj nurde hanjen̄ gogo. ¹⁴ Nebe asininiŋ yagot tikula keŋkela wor po gama irde henþe kahanjne kadne foie wor po yirde hinhem. Irde tikula go po keŋkela gama irtek wor po yeň nurde hinhem. ¹⁵⁻¹⁶ Gega Al Kurun̄ beleŋ kawaŋ ma himirin̄ po, "Kamebe meten̄ne tiyyen̄," yeň basin̄a niryin̄ ningeb, gago bunin̄ dirde igin̄ igin̄ dirde hoy niryin̄. Irdebe ne niŋ yeň, "Yeň beleŋ gab Urne Yesu niŋ Yuda mar mon̄ al miň hoyan̄ hitte kuŋ momon̄ yirde tukuyen," yeňbe Urmij̄ nikala nird nird niŋ wilakjen̄ nuryin̄. Irkeb Al Kurun̄ beleŋ gwaha niryin̄ goya goyen po al kura hitte kuŋ daha tiyeň yeň gusun̄a ma irmirin̄. ¹⁷ Irde al yeň wa Yesuyen mere basan̄ mar hej耶虞usalem taunde hinhan̄ goyen hurkuŋ yenen̄be yeň hitte mat dufay kura ma timirin̄. Gwaha titjen̄be goyare po Arebia naŋare kuŋ gon̄ hinhem. Irde gab mulgaŋ hej Damaskus taunde kumirin̄. ¹⁸ Be, Arebia naŋare mat kuŋ Damaskus taunde himeke kuŋ kuŋ dama karwo hubu hekeb Pita kene yeň耶虞usalem hurkuŋbe naŋa fay 15 gayen gor yeňya hinaryum. ¹⁹ Gega gorbe Yesuyen mere basan̄ mar hoyan̄ kura ma yinmirin̄. Yems, Doyan̄ Al Kurunin̄inde kulin̄ po ga kinmirin̄. ²⁰ Mere ga dineŋ hime gabe fudinde wor po. Al Kurun̄be nurde hi. Usi ma dirde hime. ²¹ Be,耶虞usalem matbe Siria naŋare kuŋbe gor mat Silisia naŋare kumirin̄. ²² Ningeb go nature goyene Yesu Kristuyen alyá bereya sios Yudia naŋare hinhan̄ gobe neya kura awalik hej ne niŋ yeň al gobe gwahade hiyuŋ yeň ma nurde nunen̄ hinhan̄. ²³ Al mohonje po, "Al gar hakot mudunen̄ buluŋ buluŋ dirde Yesu niŋ dufaymiň sanjŋ ird ird saba buluŋ ire yeň kurut yeň hinhan̄ al gobe Al Kurun̄ niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Yesu niŋ tagalde hi," yeke goyen po nurde hinhan̄. ²⁴ Goyenbe mel gobe nere mere momon̄ go nurde Al Kurun̄ turun̄ iramiŋ.

meten goyen goye igin nuramij

¹ Be, Yerusalem taun tubul timirin goyen dama 14 kamereb teban mulgan hen Banabasya Yerusalem hurkaryum. Goyarebe Taitus manaj tenj hurkaryum. ² Yerusalem hurkumirin gobe Al Kurunj belej po ninkeb goyen gama irde hurkumirin. Irdeb mere igin Yesu niij yitij goyen Yuda mar moj hitte tagalde hinhan goyen Yerusalem niij Yesuyen alya bereyat doyan mar momon yirmirin. Gega al buda kurunj diliinde ma momon yirmirin. Mongo meten tenj himyen goya kame meten tenj henj goyenya dufay hoyan minyan mar belej nurde bulun irnayin yenj kafura henje gogo Yesuyen alya bereya gote doyan mar po yinmirin. ³⁻⁴ Gega goya goyenbe al kura Yesu Kristu gama irhet usi tenj hinhan mar belej nej gabu irtiriñ bana goj wayamij. Irde Taitus neya hinaryum goyen Grik al kenerje, "Yuda marte tikula gama irde guba ma yiyyenbe epte ma Al Kurunyen dirin hiyyen," yamiñ. Gega Yerusalem taunde niij Yesuyen alya bereyat doyan mar kura belej Taitus go guba yenj yenj ge pakku ma iramin. Goyenpoga Yesu gama irhet usi tenj hinhan mar gobe Yuda marte tikula tubul tenj Yesu po gama irde hinhet goyen daha mat kura nurde merem yan yirniñ yenj wañ mere nurniñ watin yara tiyamij. Dufaymidebe nej Yuda marte tikula tubul titiñ goyen sopte gama irnayin yenj dumulgan tenj tikula kanduk wor po gote yufuk bana dukunin tiyamij. ⁵ Gega nej karwobe gwaha titekbe kame den manaj nurde Yesu niij yitij mere fudinde goyen kenkelä po gama irde hinayin yenje usi mar gote dufaymij goyen ma gama irtirin.

⁶ Irkeb gor niij Yesuyen alya bereyat doyan mar, al belej karkuwanjininj yenj palap yirde hinhan mar goyen manaj Yesu niij al saba yirde hinhem goke mere ma tiyamij. Hubu wor po! (Be, doyan mar ma al mali goyen Al Kurunj diliindebe tunjande po yeneñ hi. Al Kurunjbe al ulin sinjare gayen ma yeneñ hiyen. Dufaymij binde goyen yeneñ hiyen. Ningeb ne manaj gwahade po nurde himyen.) ⁷⁻⁸ Be, Yesu niij mere fudinde tagalde hinhem goke doyan mar gore mere hoyan kura ma po tiyamij. Irdeb Pita belej Yesuyen mere basan al henj Yuda mar bana meten tenj hikeyabe Al Kurunj belej faraj urde hinhan gwahade goyen po, ne belej Yuda mar moj bana Yesuyen mere basan al henj meten tenj hinhemya wor Al Kurunj belej faraj urde hinhan goyen nuramij. Ningeb Al Kurunj belej Yuda mar niij Pita inyin gwahade goyen po ne wor al mij hoyan bana kuj Yesu niij saba tagalayin yenj meten nunyin goyen mel gore nurde

bebak tiyamij. ⁹ Irdeb Yesuyen alya bereyat doyan mar karkuwan yenj nurde yunej hinhan al karwo, Dojan Al Kurunjninde kulin Yemsyabe kadom waran Pitaya Yonya gore fudinde Al Kurunj belej bunijen nurde igin igin nirde hinhan goyen bebak tiyamij. Irdeb neya Banabasyabe yende meten kadom yenj nurde duneñbe awalik hiniñ yenj handerer danarde aman aman diramij. Irdeb, "Banabasya geyabe Yuda mar moj bana kuj meten tiriryen, munaj nejbe Yuda mar bana meten tenj hitek," dinamij. ¹⁰ Irdeb, "Al bunijen det minjmoj faraj yurd yurd niij po gab bitirin sir ma yiriryen," dinamij. Goyenbe ne wor mata gwahade po timewon yenj nurde hinhem.

Pita belej soy hiriy

¹¹ Be, kurare kurab Pita go Antiok taunde wayiyin. Yenja neyabe Al Kurunyen meten unkureñ goyen po tenj haryen gega, mata kura Al Kurunj diliinde bulun mat tenj hike kenen igin ma nurdeb kenkelak po kiminj mat inmirin. ¹² Mata bulun tiyyin gobe gahade: Pitabe al mij hoyan Yuda mar monya dula tenj hinhan. Irkeb Yems belej al kura Yerusalem mat yad yerke Antiok taunde Pita hitte kurkamij. Gega Yuda marte tikula gama irde hanjen mar goyen wake yenenbe Pita gobe al mij hoyanya binje nene hinhan goke merem yan nirnayin yenj kafura hirin. Irdeb Yuda mar monya binje nene hinhan goyen bada henj yenj ge muñ po pat yirin. ¹³ Irkeb Yuda mar kura Yesu niij dufaymij tareñ irtin goyen manaj Pita belej mata huwakbe nurd nurd ga bulun mat kuke kenenbe yenj po gama iramin. Irkeb kame Banabas manaj saba fudinde goyen tubul tenj mel gote mata po gama iryinj.

¹⁴ Be, mel gore Yesu niij mere fudinde yitiñ goyen tubul tenjbe mata hoyan po tenj hike yenenbe go mar gote diliñ mar po Pita goyen gaha inmirinj: "Gebe Yuda mar al gega, bikken Yuda mar al moj yara henj Yuda marte tikula tubul tiyarinj. Goyenbe daniel al mij hoyan gayen Yuda marte tikula gama irnan yenj nurdeb mata gogo taha?" inmirinj.

¹⁵ Be, nenje al mij hoyan "mata bulun mar" yineñ hityen goyen moj. Yuda mar wor po. ¹⁶ Gega gayenter nenje al kura Yuda marte tikula Moseyen saba goyen gama irke Al Kurunj belej al huwak yenj kinyen yenj ma nurde hite. Yesu Kristu niij po dufaymij tareñ irke gab al huwak yenj kinyen yenj nurde hite. Ningeb Moseyen saba gore epte ma huwak diryen geb, Al Kurunj diliinde huwak hiniñ yenje Yesu Kristu niij po dufaynininj tareñ irde hityen. ¹⁷ Ningeb Al Kurunj belej al huwak yenj

dinyen yenbe Yesu Kristu niŋ dufayniniŋ sanjiŋ irdeb Yuda marte tikula gama ma irtekeb tikula go gama irde hanjen mar beleŋ neŋ gayen "mata buluŋ mar" dinez hanjen. Niŋgeb Yesu Kristu niŋ teŋ Yuda marte tikula goyen gama ma irde hite geb, Yesube mata buluŋ gote miŋ al? Mon, gwahade mon! ¹⁸ Niŋgeb Moseyen saba gobe iŋiŋ mon yen tubul timirin gega, sopte mulgaŋ hen gama irmeke al beleŋ, "Mata buluŋ tiyan," ninnaiŋ gobe fudinde geb, meremij goyen epte ma wol hewen.

¹⁹ Be, Moseyen sabare al kura beleŋ saba go gama ma iryeŋbe al gobe kamyen yitiŋ. Niŋgeb nebe saba go gama ma irde himyen geb, nebe al kamtiŋ yara saba gote yufukde ma hime. Gogab nebe Al Kurunya hen yen ge po meten teŋ hen. ²⁰ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende kamyiŋ gwahade po, ne wor yenja tumjaŋ kuruse hende kamaryum yen nurde hime. Niŋgeb gayenterbe nigen dufayner ma kuj himyen. Gwaha titjenye Yesu Kristu beleŋ po neya heŋ doyaŋ nirdé hikeya kuj himyen. Irde megen gar hime kurun gayenterbe Al Kurun Urmiŋ ne niŋ amajeŋ wor po nurde naware yen gasuŋne ten kamyiŋ al goke hekkəŋ nurde himyen. ²¹ Be, Al Kurun beleŋ Moseyen saba gama irteke gab al huwak yen dinyen keneŋbe Yesu Kristu kamyiŋ gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen. Goyenbe gwahade mon geb, Al Kurun beleŋ bunijen dirde iŋiŋ iŋiŋ dird dird goyen pel ma irde himyen.

3

Al huwak hen hen beleŋbe Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird gogo po

¹ Be, Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyiŋ gobe keŋkelak wor po bebak dirmirinj. Gega dahade niŋgeb al kura beleŋ usi dirke fudinde yen nuran? Niŋgeb goke teŋbe deŋ Galesia naŋare niŋ marbe kukuwa wor po yen nurd dunen hime. ² Nebe det uŋkureŋ niŋ po gasuŋŋ direŋ tihim. Holi Spiritbe daha mat tamin? Moseyen saba gama irde tamin ma Yesu niŋ dufaytiiŋ tareŋ irde tamin? ³ Bikkenbe dufaytiiŋ Yesu niŋ sanjiŋ irke Holi Spirit beleŋ tareŋ diryinj. Irkeb Al Kurun diliŋde wukken hitiŋ han. Gega danin geb gayenterbe dindiken tarentinje wukken hen hen ge kurut yen han? Da hard dunke kukuwa han? ⁴ Denbe hankeya Yesu niŋ teŋ kanduk kurun wor po yenen hinhan gobe duluŋ yenen hinhet yen nurde han? Mon! Nebe dulŋen yen ma nurde hime geb. ⁵ Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunke mata tiŋen turŋen yan kurayen kurayen yirke yenen hinhan goyenbe Moseyen saba gama irde hike dunyinj ma mere iŋiŋ Yesu niŋ yitiŋ

goyen nurde dufaytiiŋ sanjiŋ irkeya dunyinj? Keŋkelə dufay henaŋ ko.

⁶ Be, Al Kurunyen mere asanđe gorbe Abraham niŋ gahade katin hi: "Yenbe Al Kurun niŋ dufaymin tareŋ iryinj. Irkeb Al Kurun beleŋ go kenenbe yenbe al huwak yen nurde unyinj," yitiŋ. Niŋgeb Abraham mata tiyyin goke dufay henaŋ ko. ⁷ Irde al kura mar dufaymin Yesu niŋ tareŋ irnayin gobe Abrahamyen dirnjen weŋ wor po henayin goyen keŋkelə nurde bebak tinaŋ ko. ⁸ Al Kurunbe kame kame al miŋ hoyan Yuda mar mon goyen Yesu niŋ dufaymin sanjiŋ irkeb al huwak yireŋ yen nurde hinhin. Niŋgeb bikken Yesu niŋ nurde Abraham momon iryinj goyen Al Kurunyen asanđe gahade katin hi: "Gebe megen niŋ al buda kurun gayen nere guramya tareŋya teŋ teŋ hiryon hawayinj," yitiŋ. ⁹ Niŋgeb Abraham beleŋ Al Kurun niŋ dufaymin tareŋ irke guram irde sanjiŋ iryinj gwahade po, al kura beleŋ Yesu niŋ dufaymin tareŋ iryenj gobe yen mananj Abraham iryinj gwahade po iryenj. ¹⁰ Gega Al Kurunyen mere kurabe gahade katin hi: "Al kura Moseyen saba asanđe katin hi goyen gama irde hiyen gega, uŋkureŋ muŋ kura soŋ hekeb Al Kurun beleŋ mata buluŋ al yen kinyenj," yitiŋ. Niŋgeb megen niŋ al tumjaŋ saba goyen keŋkelə ma gama irtek geb, saba goyen gama irniŋ yen kurut yen han marbe Al Kurun beleŋ mata buluŋ mar yen yinyenj. ¹¹ Fudinde, Al Kurunyen mererebe, "Al kura Al Kurun diliŋde huwak hiyyen al gobe Al Kurun niŋ dufaymin tareŋ irdeka kuj hiyen," yitiŋ hi. Niŋgeb Moseyen saba gama irde hinayinjbe Al Kurun beleŋ al huwak ma yinyenj. ¹² Moseyen saba gama ird ird mata goya Yesu niŋ dufay sanjiŋ ird ird mata goyabe tuŋande mon, hoyan hoyan wor po. Niŋgeb al kura Moseyen saba gama iryen gobe gote yufuk bana po hiyenj. Muŋal kura Yesu niŋ dufaymin tareŋ ird ird mata gama iryeŋbe gote yufuk bana po hiyenj. Niŋgeb goke teŋ Al Kurunyen merere gahade katin hi: "Al kura mata kura gama iryeŋbe al gobe mata gote yufuk bana po hiyenj," yitiŋ. ¹³ Niŋgeb bikken nerbe Moseyen saba goyen gama irde hinhet geb, gote yufuk bana po hinhet. Irde keŋkelə ma gama irtek hinhet niŋgeb, Al Kurunyen bearar tetek wor po hinhet. Gega Al Kurunyen asanđebe, "Al kura he hende kamyiŋ gobe Al Kurunyen bearar bana hi niŋgeb, gogo he hende kama," yitiŋ hi gwahade goyen po, Yesu Kristu beleŋ duŋlagaŋ tiye yenbe gasuŋniŋ teŋbe gogo kuruse hende kamyiŋ. ¹⁴ Go tiyyin gobe Al Kurun beleŋ Abraham guram irde tareŋ iryinj goyen Yesu Kristu hitte mat Yuda mar mon al miŋ hoyan mananj neŋ titin gwahade po tenayin yenbe gogo tiyyin. Gogab

nen tumjanj Yesu niñ dufayniniñ sanjin irdeb Al Kurunj beleñ Holi Spirit dunen yen bikken biña tiyyin goyen tetek.

Bijaya Moseyen sabaya

¹⁵ Be, kadne yago, biña teñ teñ niñ yiñ him niñgeb, neñ dahan mat biña teñ hityen goyen momon direñ tihim. Irkeb Al Kurunj beleñ biña tiyyin gobe mali mon, det kurunj wor po yen bebak tinayin. Be, al irawa kura mere sege irde biña tiyyiryebe kame kadom kura beleñ epte ma walyen. Irde mere go hende mere hoyan kura ma kiryen. ¹⁶ Al Kurunjbe gwahade po Abraham diliñde biña teñ tebañ tenyabé, "Abraham, geya foñenje kame kame forok yiyyen goyabe guram dirde tareñ direñ," inyin. Al Kurunj beleñ "foñenje" yirin gobe al budam niñ ma yirin. Al uñkureñ gobe Yesu Kristu niñ po yirin. ¹⁷ Ga yen hime gate miñbe ghahade: Al Kurunj beleñ Abraham diliñde biña tiyyin goyen dama 430 kuke gab Moseyen saba forok yirin. Ningeb Al Kurunj beleñ mehenjde biña tiyyin goyen Moseyen saba gore epte ma walyen. ¹⁸ Be, Al Kurunj beleñ Abraham bunijen irde iñgin iñgin ire yenjbe diliñde biña tiyyin go po gama irde guram irde tareñ iryin. Ningeb neñ gayen Moseyen saba gama irteke Al Kurunj beleñ Abraham iryin gwahade diryen? Epte mon! Gwaha diryen manhan biña tiyyin gobe miñmon hewoñ.

¹⁹ Ningeb daniñ wor po Al Kurunj beleñ Moseyen saba goyen kiryin? Gobe mata daminjbe diliñde bulun goyen al yikala yire yenjbe gogo kiryin. Goyenbe Al Kurunj beleñ Abraham hitte biña tiyyin al Yesu goyen forok yenjbe Moseyen saba goyen isikamke hubu hiyyen yenjneurde kiryin. Irde Al Kurunj beleñ Moseyen saba Yuda mar yunyin gobe miyonjin hulyan yirke kateñ Mose haninjde keramin. Yingen haninjde ma unyin. Irkeb Mose beleñbe kahalte niñ al henjbe saba goyen al momon yirin. ²⁰ Goyenpoga Al Kurunj beleñ Abraham diliñde biña tiyyinabe yinjen po inyin. Al kura beleñ Al kurunyen mere basaq henj Abraham momon ma iryin.

²¹ Be, gwahade ningeb, Moseyen saba goreb Al Kurunj beleñ biña tiyyin goyen walyen? Mon, epte mon! Ningeb saba gore neñ huwa dirke Al Kurunj beleñ dawaryen manhan saba gore Al Kurunj biña tiyyin goyen epte walyen yemewoñ. Gega gwahade mon. ²² Gwahade yarabé Al Kurunyen asandibe al buda kurunj megen hanj gabe mata bulun beleñ po aw yurtin gwahade katin hi. Ningeb al kura dufaymin Yesu Kristu niñ po sanjin iryen gob Al Kurunjya

awalik henj Holi Spirit tiyyen yen biña tiyyin goyen fudinde gwahade go po tiyyen.

²³ Be, Yesu niñ dufay tareñ ird ird mata ma forok yirinjabe Moseyen saba gote yufuk bana po henj kuñ kunjbe Yesu wayyin. ²⁴ Moseyen saba gobe mata bulunjinj dikala dirde hinjin. Irkeb mata bulunjinj halde huwa diryen al Mesaia niñ nankeneñ hinhet. Al Kurunjbe gwaha ten hinayin yen nurde gogo saba go kiryin. ²⁵ Irkeb Yesu forok yeke dufayniniñ yen ge tareñ irde hite geb, gayenterbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite.

²⁶⁻²⁷ Den manan baptais tenjbe Yesu Kristuya awalikde po hanj. Irde al huwak wor po Yesu yara hetek yen nurde hanj. Ningeb denjbe tumjanj Yesu Kristu niñ dufaytin sanjin irde Al Kurunyen dirjen wen hanj.

²⁸ Ningeb Yuda mar ma Grik mar, doyan mar ma metej mar, al ma bere wet kurunj goyen Yesu Kristuya hinayinbe al miñ uñkureñ po henayin. ²⁹ Ningeb denjbe goyen Yesu Kristuyen al henayinbe Abrahamyen dirjen wenjbe detmiñ iñgin* yuneñ yen biña tiyyin goyen den manan yawarnayin.

4

¹ Be, dirin kura kame naniñde det yawareñ yihim goyen goke sopte gaha mat momon direñ tihim: naniñde samunjbe urmijnde. Gega urmij go dirin wor po hiyyenjabe metej al kura beleñ doyan alminde samun dufayminde epte ma yawareñ go gwahade goyen po dirin goyen wor dufayminde mali ma tiyyen.

² Ningeb dirin po hikeyabe naniñ beleñ al hoyan yinke yen beleñ urmij go doyan irdeb samunjinj manan doyan yirde hinayin. Irkeb meremij gama irde kuñ kuñ naniñ beleñ nalu kirtinjde gor heke gab iñgin yinjen dufayminde dawetmin doyan yiryen. ³ Ningeb gwahade goyen po, neñ manan mere fudinde goyen kenjkelä ma nurde henjabe tumjanj dufayniniñbe wuk ma yekeb megen niñ tikula yufuk bana po henjbe go po gama yirde hinhet.

⁴⁻⁵ Gega Al Kurunj beleñ nalu goyenter ga yirinjde gor forok yekeb Urmij ten kerke katyin goyenbe bere beleñ kawan kiryin. Yenjbe neñ Moseyen saba yufuk bana hinhet goyen dahan wor Al Kurunj hitte yawameke Al Kurunj dirjen wen hewoñ yenjbe Moseyen saba yufuk bana kawan henjbe neñ al yara hirinj.

⁶ Ningeb denjbe Al Kurunyen dirjen wen hanj goke tenjbe Urmijha haryen Holi Spirit goyen ten kerke bitinjde katen doyan dirde hiyen. Irkeb gore dirkeb bitinjde mat Al

* 3:29: Detmiñ iñgin gobe megen niñ samun niñ ma yitin. Al Kurunjya huginjeh henj henj mata goya Holi Spiritya goyen goke yitin.

Kurun goyen diren mukjen beleñ naniñ yago hoy yirde hanjen yara, "Ado, Ado" iner hanjen gogo. ⁷ Gwahade geb denje Al Kurun dirmen wen. Ningeb megen niñ tikula kura gote yufuk bana ma hanj. Irde kamebe Al Kurunyen det kurun gote minj mar henayin.

⁸ Be, hakotke Al Kurun ma nurde uneñ hinhan goyarebe megen niñ tikula po gama irde unggurayen yufuk bana po heñ yen ge kafura heñ hinhan. Goyenbe unggura gobe Al Kurun moj. ⁹ Gega gayenterbe Al Kurun nurde uneñ hanj. Ma, Al Kurun beleñ nurde dunen hi yewen gobe igin. Ningeb danij mulgaj heñ megen niñ usi tikula gote tareñmin keneñbe gote yufuk bana hokoyan hiniñ teñ hanj? Tareñmin gobe Al Kurunyen tareñ folek moj gega, danij tikula gore dukdawaj dirke kafura heñ sopte gama irniñ teñ hanj? ¹⁰ Denje megen niñ tikulare naluya gagasiya damaya kurayen kurayen yirtin goyen gama yirde hanj. ¹¹ Den beleñ gwaha tikeb dulduł wor po meten timirin yen den ge kanduknenj nurde hime. ¹² Ningeb, kadne yago, ne beleñ den hitte kuj den mata teñ hinhan goyen teñ hinhem gwahade goyen po, den wor ne mata teñ hime gayen po teñ hinayin yen gago gusunjañ dirde hime.

Be, hanjkapyä ne kuj denja hinhemiyabe muñ kura buluñ ma nirde hinhan. ¹³ Be, hanjkapyä wor po den hitte mere igin Yesu niñ yitiñ goyen tagalmirinj gobe garbam beleñ nirke hoyanje ma kuj denja heñ saba dirmirinbe nurde hanj gogo. ¹⁴ Garbam himirinj gore kanduk dunyin gega, neneñ yilwa nirde nakikira ma niramij. Gwaha titjenbe Al Kurunyen miyoñ ma Yesu Kristu yinjen goyen gargar irtjenj niramij. ¹⁵ Denje bitinde mat ne niñ amanenj wor po nurdeh dettiñ sanij kura al hoyanje epte ma wor po yuntek goyen nebe wilakjenj po nuntek haminj yen denen hinhem. Gega gayenterbe amanç dufaytiñ kurun gobe daha tiyuñ? ¹⁶ Gayenter mere fudinde gayen momon dirmekab asogo dira yen nurde hanj?

¹⁷ Be, usi saba mar deñ bana hanj gobe den goyen dawarnij wor po yen nurde hanj. Gega go mar gobe dufayminj bulun kerdeb gogo teñ hanj. Dufaymindebe neya denja awalik heñ hite gayen pota yirtekeb neñ ge po nurnan yenbe gogo teñ hanj. ¹⁸ Goyenbe al kura beleñ dufayminj igin po kerde bitinj yad yad niñ kurut wor po yen hanj kenem igin yen nurde hime. Ningeb ne gor henja ma gor ma henja wor huginen gwahade po teñ hinayin. ¹⁹ Woy! Diriñne yago, denje al huwak wor po Yesu Kristu yara hewonj yen nurde bere kura dirinj urke uliñ misinj katerñ hi yara den ge teñ bene misinj bulun wor po nirde hi. ²⁰ Den

mata teñ hanjen goke kukuwamienj wor po nurde hime geb, daha mat kuj kadom genen ten igin mat mere dirmewor wor po yen nurde hime.

²¹ Be, denj Moseyen saba gama irde hiniñ yen nurde hanj mar goyen denjem momon niran! Denje Moseyen saba gote miñ kenkela ma nurde hanj? ²² Ma nurde hanj kenem Moseyen saba gote miñ goke Al Kurunyen asanđebe gahade katinj hi geb, kenkela bebak tinañ ko. Be, Abrahambe urmij waran minjanj hirinj. Dirin kurabe meten bere beleñ kawañ kiriyin. Munaj kurabe Abraham berem wor po beleñ kawañ kiriyin. ²³ Meten bere gore dirin kawañ kiriyin gobe alyen dufay gama irde dirin kawañ hirinj. Munaj Abraham berem wor po gore dirin kawañ kiriyin gobe Al Kurun beleñ Abraham diliñde biña tiyyin goyen gama irke dirin kawañ hirinj.

²⁴ Be, Abraham urmij warande baran garebe mata kura dikala dirde hi. Bere kurabe Al Kurun beleñ Abraham diliñde biña tiyyin gote tujanenj. Munaj kurabe Moseyen saba kerd yunyinya biña tiyyin gote tujanenj. Ningeb meten bere Hagar gobe Al Kurun beleñ Sinai dugure Yuda mar niñ saba Mose unyinj gwahade goyen. Goke teñbe saba goyen gama irde gote yufuk bana po hanj marbe meten bere Hagar hinhin yara po henayin. Epte ma Al Kurunyen dirjenj wen henayin. ²⁵ Hagar gobe Al Kurun beleñ Arebia nañore niñ Sinai dugure Moseyen saba Yuda mar yunyin go goyen yara. Irde bere gobe Yuda marte taun Jerusalem megen ga hi gote tujanenj. Alya bereya megen gar niñ Jerusalem bana hanj mar beleñ Moseyen saba gote yufuk bana po heñ kanduk teñ hanj gobe Hagar beleñ doyan beremij yufuk bana hinhin go gwahade goyen geb, gogo dinen hime. ²⁶ Gega alya bereya Al Kurunyen gasunđe niñ Jerusalem gergeñ bana hanj mar gobe doyan bere Sara gote tujanenj. Yenbe Moseyen saba yufuk bana ma hinhin. Irde nej wor saba gote yufuk bana ma hite geb, bere gote dirjenj wen yen nurde hime. ²⁷ Bere gob hanjkapyäbe niga hinhin. Gega kame al budamde abuymij hirinj geb, goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj:

"Woy, niga bere, gebe dirin kura ma besa irde hayen. Gega amanç hawayin."

Diringe yagobe kame kame bere huginen unja hitinj gote dirin folek, budam wor po forok yenayin.

Ningeb gebe dirin kawañ kerd uliñ misinj goyen gwahade yen ma nurde ha gega,

kame forok yenayin goke gayenter amanenj nurde tikiñ hawayin!" yitiñ hi.

Aisaia 54:1

²⁸ Ningeb, kadne yago, deňbe Al Kurun beleň Aisak niň Abraham diliňde biňa tiyyin gwahade goyen po, den wor biňa titiň bana goň hen Al Kurunyjen dirnej wej hitiň han. ²⁹ Gega Abrahamyen dufayde diriň forok yirin goreb urmij hoyan Holi Spirityen tarende forok yirin goyen bulun bulun iryin. Ningeb gwahade goyen po gayenter manaj Moseyen saba gama irde hanj mar beleňbe Yesu gama irde hanj mar bulun bulun yirde hanj. ³⁰ Gega itiň beleň kulin bulun bulun iryin goke Al Kurunyjen asanđe dahade katin hi? Asanđebe gahade hi: "Meten bereya doyan bereminyat urmij waran gobe epte ma naniňde samuj goyen tumjanje yawariryen. Berem wor po gote urmij belen po gab naniňde det yawaryen. Ningeb meten bereya urmijyabe yakira tike kuriryen," yitiň hi. ³¹ Ningeb, kadne yago, neňbe meten bere gote dirnej wej moj, doyan bere gote dirnej wej hite yen nurde hime. Ningeb neňbe Moseyen saba yufuk bana ma hite, Yesuyen yufuk bana hite.

5

Yesu Kristu beleň Moseyen saba yufukde mat dad siňa diriyen

¹ Be, Yesu Kristu beleň Moseyen saba gote yufuk bana hen kanduk wor po nurde hinhetde mat dad siňa dirkeb Moseyen saba gote yufukde ma hite. Kanduk kurun duneň hinhindé mat dawaryin geb, hipirken nurde hite. Ningeb tareň heninj. Irde Moseyen saba kanduk duneň hinhindé goyen bana sopte ma hininj.

² Ga nurnaj ko. Al hoyan beleň moj, ne Pol gare mere sanjıń po dirde hime. Den goyen mulgaň hen Moseyen saba gama irde guba yenayinbe Yesu Kristu den ge tej kamyin gobe miň miňmoj wor po hiyyen. ³ Sopte deň tumanj hayhay direň tihim. Moseyen saba bana goňbe mata kurayen kurayen gama yird yirdmin metenej wor po goyen budam hanj. Irde mata goyen tumjanj kejkela ma gama yirnayin marbe mata bulun mar yitiň hi. Ningeb den hanj bana goň niň al kura saba goyen bana niň mata kurabe guba yen yen mata goyen igin yen nurde guba yenayinbe go mar gobe saba goyen bana niň mata tumjanj gama yirde hininj. Irde kanduk bana goň hininj. ⁴ Den kura kurabe Moseyen saba gama irtike gab Al Kurun beleň al huwak dinyen yen nurde gwaha tej hanj mar gobe Yesu Kristuya awalik hen hen beleňtibe dindiker walde hanj. Irde Al Kurun beleň buninen dirde igin igin dirtek beleň goyen dindiker tubul titiň hanj. ⁵ Munaj neňbe gwahade moj. Neňbe Yesu niň dufaynininj tareň irtikeb Al Kurun beleň al huwak yen

deneň hiyen. Ningeb kame nalu funanje wor Al Kurun beleň gwahade po dinyen yen fudinde nurde Holi Spirityen tarende goyen goke doyan hen hite. ⁶ Fudinde, neňbe Yesu Kristu yufuk bana hitekeb Al Kurun diliňdebe guba yenayin ma guba ma yenayin goyen goke ma nurde hi. Gwahade yarabe dufaynininj yen ge sanjıń irde bininjinde mat amanjen nurde kadninin faran yurde hite goke po gab nurde hi.

⁷ Be, hakotbe mere fudinde goyen kejkela wor po gama irde hinhan. Gega ganuj al beleň wor po usi dirke wabun urde mere fudinde gama irde hinhan goyen bada hanj. ⁸ Go mar go waň wabun duran gobe dufayminde po tiyan. Al Kurun den hoy diriyin al gore ma hulyan yirun. ⁹ Go mar gobe yis dirnej muň kura palawa bana hilyan kun meten tej hiyen go gwahade goyen. Ningeb mel gobe al budam moj gega, den kurun gote dufaytin bulun yirde hanj. Ningeb kejkela hen ga hinan ko. ¹⁰ Nebe den goyen Doyan Al Kurun beleň faran durkeb dufay hoyan kura ma tenayin wor po yen nurde hime. Munaj al kura gore dufaytin bulun yirke ńakňak tej hanj. Go dirde hanj mar gobe tumjanj Al Kurun beleň murungem bulun wor po yunyen.

¹¹ Be, kadne yago, guba yen yen mata niň manan tagalde kun himyen manhan ulner mere kurun gwahade ma forok yewon. Gwaha tej himyen manhan Yesu kuruse hende kamyin goke tagalde himyen goke asogo ma nirdé hiwon. ¹² Ningeb guba yen yen matabe igin yen goke bitin yade hanj mar gobe sikkę wal wal po moj daha wor tumjanj yalsok manaj yade pasi hewon yen nurde hime!

¹³ Be, kadne yago, deňbe Moseyen saba kanduk miňyin bana goň hikeya Al Kurun beleň dawaryin. Irkeb dufaytinbe hipirken po nurde hanjen. Gega, "Moseyen saba bana ma hite geb, dufaynininjde mali kun hitek," yenbe megen niň mata Al Kurun diliňde bulun yenen hiyende gor ma katnayin. Gwaha titňebe Al Kurun beleň bubulkunjue wor po yen nurde dunen igin igin dirde hi gwahade goyen po, den wor kadom faran gurde ten hininj. ¹⁴ Moseyen saba kurun gote miň wor pobe gahade yitiň hi: "Gigen ge amanjen nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan niň manaj gwahade po nurde hayin," yitiň. Ningeb gwahade po ten hininj. ¹⁵ Gega dapna duwi yara hen kadom gisen tej kadom ńnjiyam gird ma ten hininj. Monjo gwaha tejbe dindiken ulin kadom bulun gird wor po ten hininj geb kejkela hen ga hininj.

¹⁶ Goke tejbe Holi Spirit beleň doyan dirde hikeya kun yeninj dinen hime.

Gogab epte ma dindikenje dufay bulun gama irde mata teñ hinayin.¹⁷ Megen niñ mata teñ teñ dufay bulunbe Holi Spirityen dufayya karki yirtek mon. Holi Spirityen dufayya megen niñ mata teñ teñ dufay bulunyabe ire asogomya wor po. Ningeb dufay kura gama irde gwaha gwaha tinin yen nurde hanjen gega, dufay kura beñen walde dunkeb bada heñ hanjen.¹⁸ Gwahade ningeb, Holi Spirityen dufay gama irde hinayinbe Moseyen saba kanduk minyan gote yufuk bana ma hinayin.

¹⁹ Munaj megen niñ mata bulunjbe kenkelak wor po gahade: leplep mata, bindebe bere niñ bulun mat dufay heñ heñ mata, kuluyen mata yara mata memyak teñ teñ mata. ²⁰ Irdeb det toneñ al beñen yirtin goyen dolon yird yird mata, kalgaya soyaya mata. Irdeb kadom niñ bulun nurd gunen gunen mata, kadom niñ igin ma nurd nurd mata, awalikde heñ heñ goyen bulun ird ird mata, kadom igin mat hike goke biñ ar yen yen mata, mali bearar teñ teñ mata, kudiñ dufayde det komkom heñ heñ mata. Irde awalik dufay walde walde mata, al biñ yakamke fitfut teñ nende gigen heñ heñ mata. ²¹ Irde kadom kura igin mat hike yenenbe daniñ neñ gwahade mon yen nurd nurd mata, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata gwahade gwahade goyen. Be, al mata gwahade go teñ hinayin mar gobe epte ma Al Kurunyen dirjen wen henayin. Irdeb Al Kurun beñen detmiñ yunen yirin goyen epte ma yawarnayin yen bikken hayhay dirmirin goyen gago sopte dinem.

²² Gega Holi Spirityen dufay gama irnayinbe iginen igin forok yenayin. Iginnerjbe binde mat kadom niñ amanen nurd yuneñ hinayin, aman dufay po kurun hinayin, biñ kamke igin po hinayin. Irde kadom kura matamij igin hewon yen doyan heñ heñ ge piñen ma heñ hinayin. Kadom igin igin yirde, yu yirde hinayin, al hoyan beñen hekkjen nurde yuntek mata po teñ hinayin. ²³ Irde bekkenje igin mat al mere yirde mata teñ hinayin, irde ulinde po aman hetek mata fole irde hinayin. Be, mata igin gahade gab megen niñ saba kura gore epte ma bisam yirjen. ²⁴ Fudinde, Yesu Kristuyen alya bereyabe megen niñ dufay bulunyabe megen niñ mataya titek titek po nurde hanjen kurun gobe kuruse hende gasa yirke kamtin. Ningeb megen niñ dufay bulun gama ma irtek hitin haj. ²⁵ Neñbe Holi Spirit beñen doyan dirke kuj hiyen geb, yende yufukde po hitek. ²⁶ Irdeb neñ harhet harhet mata ma teñ hitek, irde al kura bearar tiyi mat ma mata teñ hitek, irde kadninij kura igin mat hike yenen daniñ neñ gwahade mon yen ma nurde hitek.

6

Al igin igin yirde hinayin

¹ Be, kadne yago, al kura mata bulunjde katke kenenjbe den Holi Spirityen dufay po gama irde hanj mar goreb faraj urde, "Mata bulun go tubul tiya," innayin. Goyenbe bitinje yen ge buninenj nurde unenya bekkenje momon irnayin. Irde gwaha teñ henyabe dindiken mata bulun goyenter katen katen ge kenkelka heñ ga teñ hinayin. ² Irde den hanj bana gon kadtin kura kanduk minyan hekeb kadom faraj gurd teñ hinayin. Gwaha teñ hinayinbe Yesu Kristu beñen mata igin kadtin ge amanen wor po nurde hinayin yirin goyen kenkelka wor po gama irde hinayin. ³ Be, al kura mata bulun fole irtek tareñ miñmon gega, yingen ge yen, "Nebe tarejne yan," yiyyen al gobe yingen goyen po usi irde hiyen. ⁴⁻⁵ Ningeb denjbe matatin kurun goyen Al Kurun diliñde dahade denen hi goyen goke kenkelka nurde ga hinayin. Irde matatin goyen igin kenem goke igin amanen nurde hinayin. Irde mata dahade teñ hinayin gote murungembe nende gigen Al Kurun diliñde huwarde yawarnayin. Ningeb kadtin kura mata kura tike yenenjbe, "Yenjbe bulun, neñbe igin," ma yen hinayin.

⁶ Irdeb Al Kurunyen mere niñ saba dirde hiyen al goyen dawet kuraj nurkeb faraj urde hinayin. ⁷ Irde dindikenj usi ma yirde hinayin. Al Kurunbe al kura beñen epte ma usi iryen. Ningeb da binge harnayin gobe gote iginen po yawarnayin gwahade goyen po, mata dahade teñ hinayin gobe gote iginen manan gwahade po forok yen hinayin. ⁸ Ningeb al kura megen niñ dufay bikkek goyen hapek yan yen nurde gama iryenbe dufay bikkek gore po irke Al Kurunyen bearar bana hiyen. Munaj Holi Spirityen dufay po gama irde yen beñen aman hiyyen mat po mata teñ hiyenbe Holi Spirit beñen Al Kurunya huginen heñ heñ beñen goyen kerd unyen. ⁹ Irde Al Kurun diliñde mata igin teñ teñ niñ bida ma hetek gob gote iginenbe Al Kurun beñen nalu kirinjde gorbe yawartek. Ningeb Al Kurun diliñde mata igin teñ teñ niñ piñen heñ bida ma hetek. ¹⁰ Ningeb al kura faraj urtek hike kenenjbe go ma kenej wasak titek. Goyenbe Yesu niñ dufaymin sanjin irde Al Kurun dirjen wen hitin goyen mar go wa faraj yurtek.

¹¹ Be, mere dirde hime gayen kenkelka kenenjbe bebak tinayin yenjbe hanner wor po mere bilmij karkuwān gago kayhem.

¹² Be, al kurabe gwaha gwaha titekeb al hoyan beñen igin dennan yen nurde hanj mar beñen den goyen guba yen yen ge pakku dirde hanjen. Go teñ hanj gobe

Yesu Kristu kuruse hende kamyinj mere goyen goke teñ kanduk yenęn yenęn niñ kafura henjbe gogo guba yenj yenj ge pakku dirde hanjen.¹³ Moseyen saba gama irtek yenj guba yitiñ mar goyen wor saba goyen upsiñenj ma gama irde hanj. Gega al beleñ al budam guba yukanj yenj turuj dirnayinj yenbe gogo guba yenj yenj niñ bitinj yade hanj.¹⁴ Gega nebe det hoyanj niñ ma po turuj turuj teñ henj. Doyan Al Kuruj Yesu Kristu kuruse hende kamyinj goke po ga turuj turuj teñ henj. Nebe kuruse hende kamyinj al Yesu goyen po gama irde himyen. Irkeb dufayne bikkek megen niñ mata gama irde hin hin goyen wor kuruse hende kamyinj. Niñgeb megen niñ mataya dufayya gote yufukde ma hime.¹⁵ Be, al kura guba yitiñ ma guba ma yitiñ gobe det dirnenj. Al Kuruj beleñ goke ma nurde hi. Yenjbe al beleñ Yesu niñ dufaymij tareñ irde Al Kuruj diliñde al gergerj henj mata iginj po teñ hi goke po ga nurde hi.¹⁶ Niñgeb saba gayen gama irde hinayinj marbe tumjanj Al Kuruj beleñ buninenj yirde iginj iginj yirde biñ yisikamke iginj po hiwoñ yenj nurde hime. Yesuyen alya bereya Al Kuruj dirneñ weñ wor po hitinj goyen tumjanj Al Kuruj beleñ gwahade po yirwoñ yenj nurde hime.

¹⁷ Be, mere funañ direñ tihim geb. Nebe Yesu niñ iginj ma nurde hanj mar beleñ mununke usu budam yawarmiriñ. Niñgeb usu delneñ gare nebe Yesuyen metenj al goyen dikala dirde hi. Niñgeb denj kura beleñ usi saba gama irde sopte kanduk ma nunnayinj.

¹⁸ Be, kadne yago, Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristu beleñ buninenj dirde iginj iginj dirkeb iginj po hiwoñ yenj nurde hime. Fudinde wor po.

Efesus Efesus niň Yesuyen alya bereya hitte Pol beleň asan kayyin

¹ Nebe Pol, Al Kurun beleň basıňa nırde Yesu Kristuya mere basaň al, aposel niryin. Ningeb ne beleňbe den Efesus taunde niň mar, Al Kurun diliňde wukken haj, irde bitiňde mat fudinde wor po Al Kurun gama irde hanj mar goke teň asan gago kaň hime.

² Irde Adoniniň Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleň buninjen dirde igin igin dirdarb bitiň yisikamke igin po hiwón yenj nurde hime.

Al Kurun beleň guram dirde tareň dirde hi

³ Be, Doyan Al Kurunniň Yesu Kristu Naniň Al Kurun turuň irde hitek. Yenjbe nej gayen Yesu Kristuya hiteke tonninin guram yırde sanjıń yirtek det goyen tumňaň duneň hiyen. ⁴ Al Kurunbe naňkiňa megeňja ma forok yırdeya nej gayen Yesu niň tenjbe basıňa diryin. Basıňa diryin goyenbe yen diliňde wukkek heň ulniniňde merem moň hinayıň yen basıňa diryin. Yenjbe nej gayen bubulkuňne wor po yen nurde dunenje ⁵ dirinje wej henayıň yen bikken wor po basıňa diryin. Ningeb Yesu Kristu gobe dumulgaň teň teň meteň niň kateňbe kamyň. Al Kurun beleň mata go tiyyin gobe yingendeň dufayde po gwaha tiye yen amanjeň nurdeya mata gogo tiyyin. ⁶ Ningeb nej buninjen dirde igin igin diryin goke turuň irde hitek. Yenjbe Urmin goyen bubulkuňne wor po yen nurde unen hiyen geb, Urmin goke teň nej gayen buninjeň dirde igin igin diryin gobe turuň yan wor po. Go diryin gobe nej beleň wol henayıň yen nurdeya ma gwaha diryin. Ningeb gwaha diryin al Al Kurun goyen turuň irde hitek.

⁷ Al Kurun beleň buninjen dirde igin igin diryin gobe kurun wor po. Ningeb gogo Yesu darim wok irde kamyň gore po mata bulunjiňin halde dunenje dumulgaň tiyyin. ⁸ Ningeb Al Kurun beleň buninjen dirde igin igin dirde henjä dufay wukkekyä meremin kerjekla bebak tenja Kunj Kunj tareň dunun gobe gwahade kura yetek moň. Kurun wor po.

⁹ Bikkenbe Al Kurun beleň Yesu Kristube meteň gwahade gwahade tiyyen yen nurde hinhan dufay gobe banare po hinhan geb, al beleň bebak ma teň hinhan. Gega Al Kurun yingej nalu kiriyin gobe gayenter forok yitiň hi. Irkeb dufaymın banare niň goyen kawan forok irke keneň bebak teň

hanj. ¹⁰ Dufay kiriyin gobe gahade: nalu kiriyin goyen forok yekeb det banare niňja kawan niňja, irde megen niňja naňkinde niňja kurun gayen tumňaň yawaň gabu yırdeb Yesu Kristube det kurun gote doyaň almiň iryin.

¹¹ Ningeb Israel mar bana nej gayen wor Yesuya hitekeb Al Kurun beleň alya bereyane heň detne igin igin goyen yawarnayıň yen basıňa diryin. Yenjbe dufay kura kerdeb go po gama irde hiyen geb, bikken dufaymın kiriyin goyen po gama irde basıňa diryin. ¹² Gwaha diryin gobe, "Yen wa mehen heň Yesu Kristu niň dufaymın tareň irde, yen ge po doyaň heň Al Kurun sanjıňmij turuň yan goyen turuň irde hinayıň," yenjbe gogo nej wa basıňa diryin. ¹³ Be, deň wor Al Kurun beleň dumulgaň teň teň niň yitiň mere igin fudinde goyen nuramın. Irdeb Yesu Kristu niň dufaytın tareň iramın geb, Holi Spirit dunen yen bikken Al Kurun beleň biňa tiyyin goyen dunyin. Holi Spirit dunyin gobe nere alya bereya yen kawa dirde gogo Holi Spirit dunyin. ¹⁴ Holi Spirit dunyin gobe nej beleň go keneňbe kame Al Kurunyen det igin goyen yawartekke nende henayıň goyen bebak dird dird nin dunyin. Be, det yawartek gobe Al Kurun beleň alya bereyamın yumulgaň teň teň meteň miň uryin goyen kunj kunj pasi iryen goyenter gab det goyen yawartek. Ningeb Al Kurun beleň meteň kurun turuň yan wor po tiyyin goyen goke turuň irde hitek.

Pol beleň Al Kurun gusuňaň iryiň

¹⁵ Ningeb deň beleň Doyan Al Kurun Yesu niň dufaytın tareň irde, Al Kurunyen alya bereya niň amanjeň nurde yunen hanj gote mere momontıň nurmirinde mat wanj wanj ¹⁶ gayenter wor deň ge teň Al Kurun igin wor po nurd unen niň bada ma hen hime. Nebe Al Kurun mere irde henjäbe deň ge bene sir ma yen hiyen. ¹⁷ Irdeb Doyan Al Kurunniň Yesu Kristuyen Naniň Al Kurun deňem turuň yan wor po gore Holi Spirit dunke dufaytın wuk irde Al Kurunbe al dahade goyen deň goyen dikala dirwoň yen gusuňaň irde himyen. Gogab Al Kurunbe al gwahade yen kenkela wor po nурde unenbe yenyä kadom nurd gunęň teň hinayıň. ¹⁸ Irde dufaytın wuk yeke alya bereya Al Kurun beleň hoy yirtin mar goyen kame igin wor po yiryeň gobe da-hade goyen bebak tiwoň yen gusuňaň irde himyen. Al Kurun beleň alya bereyamın yunen yen detmin gitik tiyyin goye kurun turuň yan wor po goyen bebak tiwoň yen nurde hime. ¹⁹ Irde nej Yesu niň dufayniniň sanjıń irtin mar bana Al Kurunyen tareň daha mat meteň kurun wor po teň hi goyen kenkela bebak tiwoň yen

gusunjañ irde himyen. Tareñmiñbe kuruj wor po, tareñ hoyan kura goya tuñjande yetek mon. Irde sanjiñmiñ neñ bana meten teñ hi gobe tareñ hoyan mon. ²⁰Tareñ gobe Al Kuruj beleñ Yesu Kristu kamyinje mat isanç heñbe yende gasunje tukun Doyan Al Kuruj irde hanin yase beleñ kiryin tareñ goyen. ²¹Ninjeb Yesu gobe megen gar niñ doyan mar kurayen kurayen gote sanjiñfolek wor po. Yenþe al denem yanç gayenter hanjañ kame forok yenç hinayinþa kuruj gote tareñfolek wor po. ²²Al Kuruj beleñ det kuruj gayen doyan yird yird tareñþe Yesu unyin. Yenç beleñ Yesu doyan al iryin gobe Yesuyen alya bereya sios niñ tenþe gogo gwaha iryin. ²³Sios gobe Yesuyen ulin pigin, irde Yesu yingenþe tonan. Yenç po ga megenþa nankinþa irde det kuruj gayen doyan yirde hi. Ninjeb det kura epte ma yingenþ mun po pat yenç hoyan po hiyen. Yesu Kristu goreb sios bana gon henç doyan yirde hi geb, alya bereyamin kura epte ma yingenþ mun po hiyen. Tumjan ala yende yufukde po hinayin.

2

Al Kuruj beleñ al gergeñ iryin

¹ Bikkeneñ deñþe Al Kurunyen mere ma nurdeb mata buluñ teñ hinhan geb, Al Kuruj diliñdebe al kamtiñ hinhan. ²Goyarebe megen niñ mata buluñ po gama irde hinhan. Irdeb unjura sanjiñ miñjan naña kota ga hanç gote doyan alyen mere po nurde gama irde hinhan. Go unjura goreb gayenter alya bereya Al Kurunyen mere pel irde hanç mar goyen doyan yirde hi. ³Bikkeneñ neñ wor tumjan mel go hanç gwahade goyen heñbe ulniñinde amanç hetek dufay po gama irde hinhet. Irdeb daha mat daha titekeb ulniñinde amanç nuretek dufay goyen bininiñ bana makin iñtewon yen nurde hinhet. Go teñ hinhetaya goyenbe Al Kuruj beleñ mata buluñ teñ hanjen mar goke bearar teñ gote murunjem buluñ gitik iryin goyen neñ wor tetek beljenjeñde hinhet.

⁴ Goyenpoga Al Kurunyen buniñjeñbe kuruj wor po, irde neñ gayen bubulkunje wor po yenç nurd matamij goyen mananç kuruj wor po. ⁵Ninjeb mata buluñpiññ gore po mudunkeb Al Kuruj diliñdeb kamtiñ hinhet gega, Yesu Kristu kamyinje mat isanç hiriñ gwahade goyen po, neñ mananç diliñdeb al gergeñ wor po iryin. Al Kuruj beleñ gwaha mat dumulgan tiyyin gobe buniñjeñ dirde igin igin dire yenþe gogo gwaha iryin. ⁶Neñþe Yesu Kristuya awalikde hite. Ninjeb Al Kuruj beleñ Yesu Kristu kamyinje mat isanç hiriñ gwahade goyen po, neñ mananç al gergeñ iryin. Irdeb Al Kurunyen gasunje gor Yesuya henç detminj doyan yirde hinayin

yenþe gogo al denem yanç iryin. ⁷Neñ gayen Yesu Kristuya hitekeb gogo igin igin iryin. Al Kuruj beleñ go iryin gobe buniñjeñmiñ kuruj wor po goyen kawan irmeke al kame hinayin mar wor kenen bebak teñ hinayin yenþe gogo gwaha iryin.

⁸ Deñþe Al Kuruj beleñ dumulgan tike igin hanç gobe dindikende tarende mon. Al Kuruj beleñ buniñjeñ dirde faraj durkeb Yesu niñ dufayin tareñ iramin geb, gogo dumulgan tiyyin. Dumulgan tiyyin gobe dulin dumulgan tiyyin. ⁹Mata igin kura ma teñ hikeya dumulgan tiyyin. Gogab al kura mata igin teñ hiyen goke epte ma yingenþ ge turun turun teñ hiyen. ¹⁰Al Kurunþe al gergeñ dird dird al. Ninjeb mata igin teñ hinayin yenþe Yesu Kristuya neñþa gabu dirde unjkuren po dirdeb gergeñ wor po iryin. Gwaha iryin gobe neñ gayen mata igin teñ hinayin yenç bikken dufayin kiriyin goyen po gama irde gogo gwaha iryin.

Yuda maryä al miñ hoyanþa yade al miñ unjkuren iryin

¹¹ Be, guba yenç yenç mata gobe ulinje niñ mata po geb, gayenterbe miñ miñmonj. Goyenpoga Yuda marbe mata gobe fudinde yen nurde gama irde hanjen. Irdeb yingenþ ge yenç, “Neñþe guba yitjin mar geb, Al Kurunyen alya bereya,” yenç hanjen. Irde den al miñ hoyanþe, “Guba ma yenç duntin geb, Al Kurunyen alya bereya mon,” dinen hanjen. Ninjeb deñþe bikken dahade hinhan goyen bitin sir ma yiyyen. ¹²Goyareb deñþe Yesu Kristuya gambujeñ ma hinhan. Irde Israel mar bana ma hinhan. Irdeb Al Kuruj beleñ alya bereyamin detminj yuneñ yen biña tiyyin go tetek ma po hinhan. Denbe megen gar henç Al Kuruj ma nurd uneñ hinhan geb, al gore kura igin iryen yen ma po nurde hinhan. ¹³Bikkeneñ Al Kuruj bindere kahaltebe gisaw wor po hinhan. Gega gayenterbe Yesu Kristu beleñ den ge teñ darim wok irde kamyin goke teñþe yenza henç Al Kuruj bindere wor po hanç.

¹⁴ Yesu Kristube al bin yisikamke igin henç henç gote miñ al. Ninjeb bikkeneñ neñ Yuda maryä den al miñ hoyanya kahaltebe bipti sanjiñ kuruj wor po hinhan gega, Yesu kamyin goreb bipti goyen upew uryin. Irdeb nen gayen gabu dirke al miñ unjkuren po hitin hite. Yenç beleñbe neñ kahalte bipti kuruj kadom igin ma nurd gunenþ teñ hoyanþa hityen goyen upew uryin. ¹⁵Yenþe neñ ge teñ kamyin geb, goke teñþe Moseyen sabaya gote saba mukjen kurayen kurayen katin kuruj goyen pasi kiriyin. Go tiyyin gobe Yuda maryä al miñ hoyanþa goyen yawan gabu yirde al miñ unjkuren gergeñ, Yesuyen alya bereya yird

yird niŋ tiyyin. Niŋgeb go mata tiyyin gore dirkeb gago awalikde hite. ¹⁶ Yeŋbe Yuda marya al miŋ hoyanja kahalte asogo hiyen goyen kuruse hende kamiyin gore po pasi kiriyin. Irdeb al miŋ irawa goyen yawan gabu yirde al miŋ uŋkuren po iryin. Gwaha diryin gobe neŋ gayen tumjan Al Kurunja awalikde hinayin yenbe gogo dumgajtiyyin. ¹⁷ Yeŋ beleŋ wanbe den Al Kurun bindere ma hinhanya neŋ Yuda mar Al Kurun bindere hinhet marya gayen tumjan awalikde hen heŋ niŋ mere igin goyen momoj diryin. ¹⁸ Niŋgeb deňya neŋya tumjan Yesu Kristu beleŋ meten tiyyin goke Holi Spirit titirin geb, yende tarendebe epte Adoniniŋ Al Kurun hitte kutek hite.

Al Kurunyen ya balem wor pobe neŋ gago

¹⁹ Niŋgeb deň al miŋ hoyan goyen gayenterbe albak yara ma hanj. Neŋ gayen Al Kurunyen gasunde hite gwahade goyen po, deň wor gor niŋ alya bereya hanj. ²⁰ Neŋ aposelya Al Kurunyen mere basan mar porofetyabe ya tola yara. Irde Yesu Kristu yingenbe armo tola go gwahade goyen. Munaŋ denbe tola yimiytin goyen hende ya irtinj go gwahade. ²¹ Ya kinjinjya ya ird ird det kuruj gobe kahalte niŋ tola kuruj goyenter basan hitin han gwahade goyen po, neŋ wor tumjan Yesuyen yufukde gabu irde uŋkuren po hite. Niŋgeb neŋ tumjan gare po Al Kurunyen ya balem go gwahade yara hite. ²² Munaŋ deň wor Yesuya awalikde hanj geb, neŋya tumjan gabu dirde Al Kurun dilinde ya balem wor po dirde hi. Gogab Holi Spiritbe igin deň bana hiyen. Holi Spirit hiyenje gorbe Al Kurun wor hiyen geb, gogo gabu dirde Al Kurun dilinde ya balem yara dirde hi.

3

Al Kurunyen dufay banare hitin goyen kawan forok yirin

¹ Niŋgeb goke tenbe ne Polbe den Yuda mar moŋ al miŋ hoyan niŋ teŋ Yesu Kristuyen meten teŋ himeke al beleŋ nad koyare nerke gago hime. ² Fudinde, Al Kurun beleŋbe alya bereya bunijen yirde igin iŋiŋ yird meten goyen deň ge teŋ ne nunyin gobe nurde hanj gogo. ³ Niŋgeb Al Kurunjbe dufaymin banare hinhin goyen nikala niryin. Irkeb asanje gar mehenje goke muŋ kura kayhem gogo. ⁴ Niŋgeb deň beleŋ kapyan heŋbe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere gote miŋ banare niŋ goyen ne daha mat nurde hime goyen bebak tinayin. ⁵ Bikkenjbe Al Kurun beleŋ meremjen banare niŋ goyen kawan ma irde hinhin. Goyenpoga gayenterbe Holi Spirit beleŋ neŋ aposelya porofetya Al Kurun dilinde

wukkek hityen gayen bebak diryin. ⁶ Be, meremjen banare niŋ gobe gahade: Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin goyen nurde yeŋya heŋbe deň al miŋ hoyan wor neŋ Yuda marya tumjan detmiŋ igin Al Kurun beleŋ dunen yirin gote miŋ mar hetek. Irde deňya neŋyabe al miŋ uŋkuren po hitinj. Irde Al Kurun beleŋ alya bereyamj gwahade gwahade yireŋ yen biŋa tiyyin gobe neŋ tumjan yawartek.

⁷ Al Kurunjbe bunijen nirde igin igin nirde yende meten teŋ teŋ tareŋ nunyin. Irdeb Yesu niŋ yitiŋ mere igin gayen tagal tagal meten nunyin. ⁸ Nebe Al Kurunyen alya bereya kuruj hanj bana gonj al kura dejem miŋmoŋ wor po yen nurde yunen hanjen gote yufukde hime. Goyenpoga Al Kurun beleŋ al mali ne gahade gare meten titek moŋ gayen meten goyen nunyin. Irkeb Yesu Kristu beleŋ alya bereya igin igin yirde hi gobe kuruj wor po neŋ al beleŋ epte ma bebak titek goyen al miŋ hoyan hitte tukun tagalde hime. ⁹ Al Kurun nanjinya megenjya yiryin al gore bikken wor po damam damam kuŋ hinhin kuruj goyen dufaymin banare hinhin goyen al tumjan kawan po momoj yirde tukun hayin ninyin geb, gago tagalde tukun hime.

¹⁰ Yeŋ beleŋ gwaha tiyyin gobe dufaymin wukken igin wor po kurayen kurayen goyen Yesuyen alya bereya sios beleŋ kawan forok yirde hinayin yen gogo gwaha tiyyin. Gogab Al Kurunyen miyoŋ yingenjya hanj goya uŋgura naŋa kota ga hanj kuruj goyen Al Kurunyen dufay wukken kurayen kurayen kuruj goyen nurde bebak tinayin. ¹¹ Al Kurun beleŋ mata go tiyyin gobe bikken wor po megenjya naŋkinya ma forok yekeya mata goyen tiyen yen nurde hinhin goyen kuŋ kuŋbe Doyaŋ Al Kurunjinjne Yesu Kristu meten tiyyinde gor matbe dufaymin goyen kawan forok iryin.

¹² Neŋbe Yesu niŋ dufayninin sanjŋ irde yeŋya hite geb, Al Kurun hitte kuŋ kuŋ niŋ kandukjŋen ma nurde hitek. Irde fudinde yeŋbe neŋ ge amanenj nurde hi go yen hekkjen nurdeya igin yen hitte kutek. ¹³ Niŋgeb kanduk kuruj keneŋ hime gayen gake, “Neŋ ge teŋ gogo kanduk keneŋ hi,” yen nurdeh goke bitinje bulunen ma nurnayin. Kanduk teŋ hime gabe deňtj turunjyan henj henj ge gago teŋ hime geb, goke ma nurnayin.

¹⁴ Niŋgeb goke tenbe dokolhoŋne yuguļun teŋ Adoniniŋ dolon irde turunj irde hime. ¹⁵ Yeŋbe gasunmjnde niŋ miyoŋ yagoya alya bereya megen hanj goya kuruj goyen yiryin. Irdeb yende naniŋ hiriŋ geb, deňe buda kuruj gobe yen hitte mat forok yamin. ¹⁶ Niŋgeb nebe Adoniniŋ tareŋmjen turunjyan hende wor po gore Holi Spirit dunke dufaytin taren irwoŋ

yen gusuñan irde hime. ¹⁷ Gogab Yesu Kristu niñ hekken nurd nurd matare mat Yesu gobe denja hinayin. Irde Al Kuruny়া al kadtinjya niñ amanen nurd yunej yunen matare megeñ beleñ he filginij yanarde hike sanjin huwarde han gj gwahade hinayin. ¹⁸ Irde denja kadtinj yago Al Kurunyen alya bereya goyen Yesu Kristu beleñ deñ goyen bubulkunjre wor po yen nurde dunen hi goyen dahade yen bebak tiwoñ yen nurde hime. Al beleñ det kurate hendemin, pleyenmin, ulyanminjyabe dukunminjy goyen tunaj tenje kurunyminj goyen bebak ten hanjen gwahade goyen po, deñ wor Yesu beleñ amanen nurd dunen hi goyen dahade yen kejkela bebak tiwoñ yen nurde hime. ¹⁹ Yen beleñ deñ goyen bubulkunjre wor po yen nurd dunen hi gobe epte ma tumjanj gwahade yen nurde bebak tinayin. Goyenbe den beleñ munj kura bebak tiwoñ yen Al Kurun gusuñan irde hime. Gogab Al Kurunyen dufayya mata iginjya goyen yadeb ep wor po henayin.

²⁰ Al Kurunyen tarenje neñ bana hej meten teñ hiyen. Irde tarenminj gobe kurunj wor po geb, Al Kurunj beleñ gwahade gwahade dunwon yen nurde gusuñan irde hityen goyen folek wor po dunen hiyen. ²¹ Ningeb Yesu Kristuyen alya bereya sios beleñ Yesu Kristuya hejbe hugin hugin Al Kurunj denjem turunj yan irde hinayin. Fudinde wor po.

4

Yesuya awalikde hej ujkureñ hetek

¹ Ningeb Al Kurunj beleñ mata kerde gama irnayin yen hoy diriyin goyen po gama irde hinayin. Ga dinen hime gabe ne, Doyan Al Kurunyen meten tenja koyare hej kanduk teñ hime al gare goke ug po dinen hime gago. ² Ningeb dindikenj ge turunj turunj ma po ten hinayin, diltin kamke balmij po hinayin. Irde al kadtin kura matamij igin hewoñ yen doyan hej hej ge piñej ma hej hinayin. Irde ditin ge amanen nurd gunen ten gab matatin hoyan hoyan hinayin goyen goke ma nurde hinayin. ³ Den tumjanj Holi Spirit beleñ bitin yisikamde kan beleñ giti dirtin yara dirkeb ujkureñ po hitin yara awalikde hanj. Ningeb gwahade hej hej goyen bada ma hej goke kurut wor po yen hinayin. ⁴ Deñ kurunj gobe hoyan hoyan goyenbe Yesuya hejbe ujkureñ po hanj. Irdeb Holi Spirit deñ bana hi gobe hoyan miñmonj, ujkureñ po. Irde neñ kurunj gabe Al Kurunj beleñ kame igin direñ yen hoy diriyin goke po nurde doyan hej hite. ⁵ Doyan Al Kurunyinin manan ujkureñ po, irde yen ge dufayniniñ sanjin ird ird goya baptais

teñ tenja wor ujkureñ po. ⁶ Al Kurunj wor ujkureñ po. Yenbe neñ kurunj gate Adomininj. Yen beleñ po gab neñ kurunj gayen doyan dirde hiyen. Irde neñja hejbe meten teñ hiyen.

⁷ Goyenbe Al Kurunje Yesu Kristu beleñ neñ gayen gwahade gwahade yireñ yen nurde hiyen goyen po gama irde buninjey dirde igin igin dirde hiyen. Go dirde hiyen gobe murunjem teweñ yen nurdeya ma dirde hiyen, dulinj dirde hiyen. ⁸ Gwaha tiyyin goke asanjindebe gahade katinj hi: “Yenbe Al Kurunyen gasunde hurkuriñ.

Goyareb Satan fole irde alya bereya Satan yufukde hanjen mar kurunj goyen siña yirde yade hurkuriñ.

Irdeb alya bereya yende tareñ goyen dammu monj dulinj yunyin,” yitin hi. *Tikiñ 68:18*

⁹ Be, asanje katinj gwahade po, “Yenbe Al Kurunyen gasunde hurkuriñ,” gote minjibe Yesube megen gar kateñ kamde gab huwarde hurkuriñ goke yitin. ¹⁰ Ningeb hende mat katyin al Yesu gore po megerja nañkinjya irde det kurunj gote minj al wor po hej doyan yirde hej yenbe gogo sopte nañkinj fole irde hende wor po Al Kurunyen gasunde hurkuriñ. ¹¹ Yen beleñ po neñ alya bereyamin gayen meten kurayen kurayen gote tareñ dunyin. Al kurabe Yesuyen mere basan mar aposel yirde, munanj kurabe Al Kurunyen mere basan mar porofet yirde, munanj kurabe Yesu niñ yitin mere igin tagalde tukun tukun mar yirde, munanj kurabe Yesuyen alya bereya doyan yird yird mar yirde, kurabe Al Kurunyen mere saba yird yird mar yirtin hanj. ¹² Ningeb Yesu Kristu beleñ neñ Al Kurunyen alya bereya sanjin gwahade duntin gobe Al Kurunyen alya bereya faran yurtekbe tumjanj tareñ hej kurunj henayin yenbe gago tareñminj duntin hite. ¹³ Ningeb meten duntin gobe gwahader kuj kuj neñ tumjanj dufayniniñ Al Kurunj Urmij Yesu Kristu niñ sanjin irde yenbe al gwahade yen nurde yenja kadom nurd gunen ten awalikde hitek. Irdeb Yesuyen mere gama ird ird mataniniñdebe parguwak yara hej Yesu beleñ mata igin teñ hinhin gwahade po teñ hitek. ¹⁴ Neñje dirin kalak beleñ mere fudindea usi mereya nurde bebak ma teñ hanjen gwahade goyen ma teñ hitek. Al dufayminj dirin kalak yara gwahade gobe usi mar beleñ mata kurayen kurayen mat usi yirke mata bulunde katen hanjen. Go teñ hanjen gobe makaj duba beleñ dakdak tuktawaj irke dakdak gobe kwe yiyyen beleñ goñ ma kuyen go gwahade goyen. Ningeb neñje usi mere goyen bebak teñje gama ma irtek. ¹⁵ Irde kadininj ge amanen nurd yunej henja go

hende mere fudinde po teñ hitek. Gwahade po teñ kunj kunjbe Al Kurunyen alya bereya tareñ po heñ Doyañ Alnininj Yesu Kristu beñen mata igin teñ hinhan gwahade po teñ hitek. ¹⁶ Nenjeb Yesu Kristuyen ulin pigin yara, munanj yenje tonanjinjinj yara. Ningeb al tenjen beñen kinjinjinj yukan basanj heke al ulin pigin uñkuren hiyyen go gwahade goyen nenje Yesu hitte mat basanj henje kurabe hanjinj, kurabe kahanj gwahade ala hitinj hite. Ningeb meten nende gigen duntinj goyen kadnininj ge amanjenj nurde yunenjya meten teñ hitekbe neñ tumjanj tareñ henje yenj yara hetek.

Yesu Kristuya heñ al gergeñ hitinj gote mata

¹⁷ Ningeb Doyañ Al Kurunyen sanjinde hayhay dire yenj gahade mere direñ tihim: denjbe Al Kurunj ma nurd unenj hanjenj mar beñen mata teñ hanjenj gwahade ma teñ hinayin. Go mar gote dufayibe minj miymoj wor po. ¹⁸ Dufayimjibe kidomak, titmij wor po, Al Kurunyen mere epte ma bebak titek hanj. Irde go mar gote binde Al Kurunj pel irde meremijn nurtek ma yirde hiyen geb, Al Kurunj beñen al gergeñ yirtek ma hanj. ¹⁹ Yenjbe mata bulunjijnj ge memya munj kura ma heñ hanjenj. Irde mata bulunj niñ amanjenj nurde go bana po kunjbe mata goyen teñ teñ niñ po nurdeb mata bulunj teñ tebañ teñ hanjenj.

²⁰ Goyenpoga denjbe hanjkapyä Yesu Kristu niñ yitiñ saba goyen nuraminyabe mata bulunj gwahade gote saba ma nuramij. ²¹ Denjbe fudinde wor po yenj ge saba dirke nuramij. Irdebe denjbe Yesu gama irde hanj mar goyen mere fudinde Yesu bana hi goyen goke wor saba dirke nuramij. ²² Ningeb mata bulunj teñ hinhan goyenterbe dufay bikkek bulunj gore lomlom dirke go po gama irde honjgaj netek hanjenj geb, dufay bikkek bulunj gobe tubul po tinayinj. ²³ Irkeb matatinjya dufaytinjya gobe Al Kurunj beñen sope yirde gergeñ wor po diryenj. ²⁴ Ningeb denjbe dufayaya mataya gergeñ Al Kurunyen goyen bitinj bana yerde yenj diliñde mata huwakya mata wukkenjya goyen po teñ hinayinj.

²⁵ Ningeb denjbe Yesuyen alya bereyabe usi ma teñ hinayinj. Mere fudinde po kadom momonj gird teñ hinayinj. Neñ kurunj gayenbe miñjinjinj uñkurenj Yesu po geb, gago momonj dirde hime. ²⁶ Be, bearartij beñen dirke mata bulunjde katnak geb, nurde ga hinayinj. Kadnij kura bitinj ar yirde gwahade po hike kun nañja ma kurkuyenj. ²⁷ Gwaha tinayinjbe Satan beñen bulunj dirtek beñen kerd unnayinj geb, gwaha ma teñ hinayinj. ²⁸ Kawe mata teñ hanj mar gobe bada po henayinj. Irdeb yingej haniñde meten igin teñ hinayinj.

Irde metenjminj gote iginenj yadebe al kura det kurañ amu heñ hanj mar goyen faraj yurde hinayinj. ²⁹ Merebe kadtinj binj bulunj yirtek mat ma mere teñ hinayinj. Mere iginj faraj yurke tareñ heñ hitek mere po ga teñ hinayinj. Mere iginj gwahade teñ hinayinjbe kadtinj kura kanduk bana heñ yul yenj hanj gore nurdeb sopte tareñ heñ hinayinj. ³⁰ Irde Holi Spirit gobe kura munj binj bulunj ma po irde hinayinj. Al Kurunj beñen Holi Spirit dunyinj gobe nalu funanje alya bereyamij goyen nigeñ hitte yumulgan tiyen yenj basinjä dirde kawa dirtinj yarabe Holi Spirit gogo dunyinj. ³¹ Ningeb denjbe kadtinj ge bulunj nurd nurd mata, mere misinjenj yanj yird yird mata, bearar mata, kwep kwep mata, mere bulunj mat teñ teñ matayabe mata bulunj hoyaj kurayen kurayen goyen mananj yubul po tinayinj. ³² Kadtinj iginj iginj yirde yenj ge bunijen nurde yunenj hinayinj. Irde Al Kurunj beñen Yesu Kristu niñ teñ mata bulunjtinj halde dunyinj gwahade po, denj wor kadtinj kura bulunj dirkeb mata bulunjminj halde yunenj hinayinj.

5

Al Kurunyen mata hulsi yara go po gama irde hinayinj

¹ Ningeb hugineñ matatinjbe yenj teñ hiyen goyen po teñ hinayinj. Denjbe Al Kurunyen dirjenj weñ, yenj beñen bubulkunjne wor po yenj nurd dunenj hiyen. ² Yesu Kristube neñ gayen bubulkunjne wor po yenj nurdeb faran yure yenj yingej ge ma nurdeb neñ ge kamyin. Go tiyyinj gobe Al Kurunj det hamjenj iginj munj kura galak irde kumga teñ unke hamjenj iginj munj nuryenj go gwahade goyen iryinj. Ningeb denj wor Yesu beñen tiyyinj gwahade goyen po, al kadtinj ge amanjenj wor po nurde yunenj hinayinj.

³ Denjbe leplep mata ma teñ hinayinj, irde mata bulunj mormok dapñja kukuwa beñen mata titjenj ma teñ hinayinj. Irde det ugut po yade yade niñ ma dufay heñ hinayinj. Mata bulunj gwahade gobe neñ Al Kurunyen alya bereya beñen titek mata monj geb, gago dinenj hime. Ningeb mata gwahade goke dufay munj kura ma po henayinj, irde goke munj kura njut ma yenayinj. ⁴ Denjbe nanyanj mereya mere kukuwamjenjya ma teñ hinayinj, irde kari mere bulunj ma teñ hinayinj. Mata gwahade gobe denj beñen titek monj. Ningeb mata bulunj gwahade teñ hitinj yarabe Al Kurunj po ga iginj nurde unenj hinayinj. ⁵ Denjbe mere gayen kenkelä nurde hinayinj: leplep mata teñ hanj mar, mata bulunj mormok dapñja kukuwa beñen titjenj teñ hanj maryabe, det ug po yad yad niñ po dufay heñ hanj maryabe,

gobe Yesu Kristuya Al Kuruny়া beleñ alya beryamin doyan yird yird bana goj epte ma hinayin. Det ug po yad yad ninj po dufay hen hanj marbe det gore Al Kurunjim hiyyen. ⁶ Irde al kura go ma kenke wanj usi mere miñj moñ ma diryen. Usi mere wor wor goke terje Al Kurun beleñ meremim pel irde hanj mar goyen bearar yirde buluñ yiryen geb. ⁷ Ningeb mata go teñ hanj mar goya awalik ma hen hinayin.

⁸ Be, deñ goyen bikkenjbe mata bulunyen kidoma bana po hinhan. Gega gayenterbe Doyan Al Kuruny়en alya bereya hanj geb, hulsi bana hanj. Ningeb hulsire ninj mata po ga teñ hinayin. ⁹ Hulsi bana hanj marbe mata iginj, mata huwakyabe mata fudindeya goyen kurun forok yirde hanjen. ¹⁰ Ningeb matabe Al Kurun beleñ iginj nurtek goyen ten teñ ninj po kurut yenj hinayin. ¹¹ Irdeh kidomare ninj mata ma teñ hinayin. Mata gwahade gobe iginej iginj kura ma forok yirde hanjen, hubu wor po. Ningeb denjbe al kura mata gwahade tike yenenjbe kawan po kun mata goye buluñ yinej mere sanjñ po yirde hinayin. ¹² Nebe mata buluñ mar gore mata banare balminj teñ hanjen gobe menyak geb, goke tagaltek ma nirdé hi. ¹³ Goyenpoga Al Kuruny়en mere hulsi yara goreb banare mata buluñ teñ hanjen goyen kawan forok yiryen. ¹⁴ Al Kuruny়en mere hulsi yara gobe deñ bana hiyen geb, goreb almet mata buluñ yade kawan forok yirde hiyen. Goke terje gahade katin hi:

“Deñ Al Kurun diliñde firtinjde hanj marbe huwarnayin.

Irde deñ Al Kurun diliñde kamtiñ hanj mar wor huwarnayin.

Irkeb Mesaia beleñ meremim hulsi yara goyen dunke deñ bana henj hulsi melak hitinj yara teñ hiyen,” yitiñ hi.

¹⁵ Ningeb denjbe kenkela wor po henj ga hinayin. Al kukuwa yara ma henjbe al dufaymiñ wukkek yara henj hinayin.

¹⁶ Nalu ga hite gayenterbe mata buluñ po kurun hi. Ningeb mata iginj teñ hitek kura hite yenenjbe kame ga ma yenayin. Mata gobe tinayin. Mongo titmiñj hitek nalu ga hubu hiyyen geb. ¹⁷ Irdeb dufay kenkela ma henjya mali mali kukuwa beleñ mata titinj yara ma teñ hinayin. Gwaha titjenjbe Al Kuruny়en dufay kenen bebak teñbe go po gama irde hinayin. ¹⁸ Kukuwa fe deñ buluñ dirtek goya nene kukuwa ma henayin. Gwaha titjenjbe Holi Spirit teke gore po doyan dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb tikin asanđe ninj tikinjya Al Kurun turun ird ird tikinjabe Holi Spirit beleñ bitinjde tikinj yupul titinj goyen kadtin yagoya tikinj henj hinayin. Bitinjde mat amanenj wor po nurde Al Kurun isoka irde tikinj henj hinayin. ²⁰ Irde mata kurun deñ hitte forok

yitiñ goke Doyan Al Kurunjiniñ Yesu Kristu denemeñ Nanniniñ Al Kurun iginj nurde unenj hinayin.

Ire unyat hen hen mata iginj

²¹ Be, deñ beleñ Yesu Kristu palap irde hanjen goyen matare po kadtinjde mere nurde teñ hinayin. ²² Ningeb deñ bere almetinj yanjbe Yesube Kurunjiniñ yen yende yufuk bana hanjen gwahade goyen almetinj yagot yufukde hinayin. ²³ Yesuyen alya bereya sios gote doyan al wor pobe Yesu gwahade goyen po, albe berem yagot doyan mar geb. Yesu Kristube yende alya bereya sios gote Yumulgañ ten teñ Al. Irde sios gobe Yesuyen ulinj piginj yara. ²⁴ Ningeb sios beleñ Yesu Kristu yufukde hi gwahade goyen po, deñ bere wor almetinj yagot yufuk bana po henj meremim kurun goyen gama po irde hinayin.

²⁵ Be, deñ al berem yanjbe Yesu Kristu beleñ yende alya bereya sios goyen bubulkunjne wor po yen nurde yen ge ten kamyinj gwahade goyen po, deñ wor bertinj yago ninj amanenj nurde yunej hinayin.

²⁶ Yesube alya bereyaminj sios beleñ Al Kuruny়en mere nurde go po gama irde fe baptais ten Al Kurun diliñde wukkenj hinayinj yen gogo sios ninj teñ kamyinj.

²⁷ Yenjbe alya bereyaminj goyen halde wuk yirde, ulinj firfurnej wor po det hoyan bulunjen kura miñjmoñ yirmekab Al Kurun diliñde wukkek kusamuj wor po yire yenjbe gogo kamyinj. ²⁸ Ningeb Yesu beleñ go tiyyin gwahade goyen po, deñ al wor bertinj yagobe nindikenjde ulniniñ yenjbe bertinj yago ninj amanenj nurde yunej hinayinj. Al kura berem ninj amanenj nurde hiyen gobe yingenj ge amanenj nurde hiyen go gwahade geb. ²⁹ Nej kurun gabe ulniniñ gayen epte ma asogo yirde buluñ yirde hityen. Gwaha yirtinjbe paka yirde kenkela sope yirde hityen. Gwahade goyen po, Yesu Kristu wor yingenjde ulinj piginj sios goyen kenkela doyan irde hiyen.

³⁰ Nejbe Yesuyen hanjin, kahanyabe diliñya gwahade po geb, gogo kenkela doyan dirde hiyen. ³¹ Be, alya beremya gabu henj henj mata wor gwahade geb, goke Al Kuruny়en asanđe gahade katin hi:

“Goke teñbe albe milinjya naninjya yubul teñ bere teñbe ire unya hiriryen.

Irdeb alya bereya gobe irawa mon unkjuren po hiriryen,” yitiñ. *Tikula 2:24*

³² Mere gabe al mali mali bebak titek monj, mere gate miñjbe kurun wor po. Mere gabe Yesu Kristuya yende alya bereya siosya ninj yitiñ yenj nurde hime. ³³ Ningeb deñ al wor mere gayen gama irdeb bertinj yago ninj dindikenj ge amanenj nurde hanj gwahade goyen nurde yunej hinayinj. Irde deñ berebe almetinj yago palap yirde hinayinj.

6*Dirinya naniya miliyyat mata iigin*

¹ Be, den dirinj wor Doyaŋ Al Kurun yufukde hanj geb, adotinya mamtinyat mere nurde gama irde hinayin. Mata gobe Al Kurun dilinde mata iigin, huwak wor po. ²⁻³ Al Kurun beleŋ Mose saba unyinjde gor saba kurabe, "Adotinya mamtinya palap yirde hinayin," yitiŋ hi. Irdeb saba gote murungem niŋ biŋa tenyabe gaha yirinj: "Gwaha ten hinayinbe iigin po henjbe ulyanje henje aran ma kamnayin," yitiŋ. Saba hoyanđebe gwaha kura ma yitiŋ, gayen sabare po gab biŋa gayen tiyyin.

⁴ Be, den dirinj naniŋ yagobe dirintjŋ yago bearar ten hitek mat ma mata yirde hinayin. Gwaha yirtiŋenbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ den naniŋ yago saba dirde matatinj sope dirde hiyen gwahade goyen po yirde hinayin.

Meteŋ maryā doyā marminyyat mata iigin

⁵ Be, den al kurate yufukde hen meten ten haj marbe doyā martin yago kafura yirde yende mere po gama irde hinayin. Irde bitinjde mat wor po Yesu Kristu niŋ meten ten uneŋ hite yara nurdeya meten ten yunen hinayin. ⁶ Doyaŋ martin yago beleŋ denenj hiyeka po gwaha titekeb turun dirnayin yen nurdeya ma meten ten hinayin. Gwaha titiŋenbe Yesu Kristuyen meten mar beleŋ meten ten hanjen gwahade goyen po, Al Kurunyen dufay po gama irde bitinjde mat wor po doyā martin ge meten ten yunen hinayin. ⁷ Ningeb denjbe al niŋ ma meten ten hite Doyaŋ Al Kurun niŋ meten ten hite yen nurdeya bitinjde mat wor po doyā martin meten ten yunen hinayin. ⁸ Doyaŋ Al Kurunbe meten al ma doyā al hitek goke ma murungem dunyen. Metenja mataya iigin ten hinayin mar go po gab murungem yunyen.

⁹ Be, den doyā mar wor gwahade po meten martin yago bulun bulun ma yirde hinayin. Denja meten martinyat doyā altiŋ wor pobe uŋkureŋ po, Al Kurunyen gasunđe hi. Yenjbe al kura po iigin iigin yirde, kurabe bulun bulun yirde ma ten hiyen geb gago dineŋ hime.

Al Kurunyen fulenja marte det

¹⁰ Be, merene funanbe gahade: denjbe Doyaŋ Al Kurunja hej yende tareŋ kurun goyen yufuk bana goj hej tareŋ hej hinayin. ¹¹ Irdeb Satanya fulenja ten tende niŋ det Al Kurun beleŋ duntin kurun goyen hor yirde hinayin. Gogab Uŋgurayen usi mata bulun kurun goyen iigin fole yirnayin. ¹² Nenjbe alya ma fulenja ten hite. Megen niŋ mar kidoma bana haj gote doyā mar kurayen kurayen goyabe uŋgura naŋa

kota ga haj kurun goya fulenja ten hite. ¹³ Goke ten deŋbe nalu bulunde ungura asogo yirtek yenjbe fulenjare niŋ det Al Kurun beleŋ duntin goyen yade hor yirde ga hinayin. Gogab fulenja tukun murunde irdeb iigin sanjŋ po huwarde hinayin. ¹⁴ Ningeb tareŋ hej hej niŋje Al Kurunyen mere fudinde goyen fulenjare kun kundje niŋ mal timtiŋen irde ga hinayin. Irdeb mata huwakbe dari mala pet ten ten niŋ dumuntiŋ pet ten hinayin. ¹⁵ Munaj fulenjare niŋ kahanbasantıŋ yarabe Al Kurunyen awalik hej hej mere iigin goyen tagal tagal niŋ gitik ten ga hinayin. ¹⁶ Irdeb hinayin kurun goyen Al Kurun niŋ dufaytın tareŋ irde haj gobe maymaytiŋ yara hej hiyen. Gogab uŋgura beleŋ dufay bulun kura den hitte kili misinđe kak kerde yumultinen irde hikeb iigin yisikamde hinayin. ¹⁷ Irdeb Al Kurun beleŋ dumulgan ten teŋ gobe fulenjare niŋ tonanj aw sanjŋ gwahade goyen hor yirde hinayin. Irdeb Holi Spirityen bidilabe Al Kurunyen mere geb goyen tanarde hinayin. ¹⁸ Irdeb Holi Spirityen tareŋde hugiŋen Al Kurun mere irde hinayin. Mere irde henjabe det kurayen kurayen niŋ Al Kurun gusunjan irde, dindiken faraŋ durd durd niŋ wor gusunjan ird hinayin. Mongo mata goyen tubul tinak geb kenkela hej ga hinayin. Irde hugiŋen Al Kurunyen alya bereya budam goyen faraŋ yeri gusunjan irde hinayin.

¹⁹ Irdeb Al Kurun beleŋ ne manaj faraŋ nurwoŋ yen gusunjan irde hinayin. Ne niŋje Al Kurun beleŋ mohonjere mere kerkeb al niŋ ma kafura hej Yesu niŋ yitiŋ mere iigin gote miŋ banare hi goyen tagal tagal niŋ gusunjan irde hinayin. ²⁰ Al Kurunyen mere iigin goyen basaŋ hej tagalde himeke goke tenbe gago fere nirde nad koyare neraj hime. Ningeb mere tiye yewen goyen mongo kafura hej mere ma tiyen geb, kafura ma hej mere ten ten ge Al Kurun gusunjan irde hinayin.

²¹ Be, Tikikus beleŋ gab ne niŋ yen Polbe meten gwahade gwahade ten hi, irde gasun gwahade keperde hi yen bebak dirke nurhayin. Tikikusbe kolne nigen yara. Yenjbe Doyaŋ Al Kurunyen meten goyen binde mat fudinde wor po meten ten hiyen. ²² Goke tenbe ten kermekde den hitte kun momoj diryen. Irkeb gar neŋ tumŋaŋ dahade hityen goyen nurnayin. Irdeb yen beleŋ den goyen tareŋ hej hej ge faraŋ duryen.

²³ Be, kadne yago, Al Kurun Nannininya Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ bitin yisikamke hiwoŋ, irde yen beleŋ kadtin yago niŋ amajeŋ nurd nurd mataya Al Kurun niŋ hekkęn nurd nurd mataya goyen dunwoŋ yen nurde hime.

²⁴ Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu niŋ hugiŋen amajeŋ nurde uneŋ haj mar gobe

Al Kurun̄ beleñ bunijen̄ yirde igin̄ igin̄
yirwoñ yeñ nurde hime. Gogo po.

Filipai

Filipai niň Yesuyen aly bereya hitte Pol beleň asan kayyin

¹ Ne Polbe Timotiya dufay uňküreň po kerdeň den Filipai taunde niň Al Kurunyen aly bereya, Yesu Kristuya haň mar goyen goke asan gago kaň dunen hime. Irde den Yesu Kristuyen aly bereyat doyan marya faraň durd durd marya niň wor asan gago kaň hime. Deyyabe Yesu Kristuyen metenj mar. ² Ningeb Nanniniň Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleň buniňen dirde igin igin dirde bitin yisikamke igin hiwoň yen nurde har.

³ Be, nebe den ge dufay heňyabé huginen den ge teň Al Kurun igin nurde unen himyen. ⁴⁻⁵ Denbe hankapya Yesu niň yitin mere igin goyen nuramijde mat mere igin goyen tagal tagal metenjne gayen faraň nurkeb wan wanj gayenter manan faraň nurde haň. Ningeb Al Kurun mere irde heňyabé den beleň faraň nurde hanjen goke huginen amanenj nurde himyen. ⁶ Ningeb metenj igin goyen Al Kurun beleň den hitte miň uryij gobe gwahade po metenj teň hike kuj kuj Yesu Kristu wayyen nature gab pasi iryenj gobe fudinde wor po yen nurde hime.

⁷ Ne beleň den ge gwahade nurde dunen hime gobe bener mat wor po den ge amanenj nurde hime geb, gago bulun ti-him yen ma nurde hime. Denbe ne beleň Yesu niň yitin mere igin goyen al beleň daha bulun irnak yen pet teň saninj irde hinhemýabe faraň nurde hinhan. Irde gayenter mere igin goke teň koyare himeaya wor faraň nurd nurd nin det yad yerke wan hanjen. Ningeb ne gahade gare Al Kurunyen metenjitek moj goyen metenjnj teň himeke faraň nurde han gobe den goyen neya tumňan gar hen metenj teň hite yara nurde hime. ⁸ Ningeb denj gwaha nirdé haň mar goyen kuj dentek wor po nirdé hi, irde Yesu Kristu beleň denj ge amanenj nurde dunen hi gwahade goyen po, ne manan denj ge amanenj nurde dunen hime. Dufay gwahade hen hime gobe Al Kurun wor fudinde yen nurde hi.

⁹ Be, nebe den ge teň Al Kurun gahade gusunjan irde himyen: kadtinj ge amanenj nurde yunen yunen matabe kurun hiyyen. Irde gwaha teň heňyabé mere fudinde bebak teň goya mata iginja bulunja yen en bebak teň tenja goyen wor Al Kurun beleň tarenj irwoň yen gusunjan irde himyen. ¹⁰ Gogab Al Kurun diliňde mata iginj wor po goyen po teň hinayin. Gwaha

teňbe Yesu Kristu waň wan naturebe mata bulunjiň miňmoj, ultiňde merem moj wor po hinayin. ¹¹ Be, denj ge Al Kurun gusunjan irde himyen kurabe Yesu Kristu beleň faraň durkeb mata igin budam po teň hinayin yen goke gusunjan irde himyen. Gogab al beleň matatinj yenerje Al Kurun deňem turňun yan irde isoka irde hinayin.

Yesu niň po nurde ga hitek

¹² Be, kadne yago, Yesu niň yitin mere igin goyen tagalde himeke igin ma nurde hanjen mar beleň nad koyare neraj hime gago. Goyenbe mere igin gobe kurun hen kuj hikeb al budam nurde haň. ¹³ Ningeb Roma gabman doyan al kurunyen ya kurun doyan ird ird mar tumňan, irde gar niň al hoyan budam wor ne niň yenje, "Yenje Yesu Kristuyen metenj al geb, koyare hi gogo," yen nurde haň. ¹⁴ Irde nebe koyare hime gake kadne yago beleň hanjkapyabe kanduknej nurde hinhan. Gega gayenterbe koyare hime gate iginenj forok yeke yenerje Doyan Al Kurun niň biň hek wor po irde haň. Irdeb tarenj hen sabamiň tagal tagal niň kafura ma heňje kawan po al momonj yirde tukuj haň.

¹⁵ Fudinde, al kurabe ne beleň Yesu Kristuyen mere tagalde himekeb deňne kuruj henj hi goyen neneňbe danij nej gwahade moj yen nurde dahan mat kura fole irnij yen nurdeya Yesuyen mere tagalde haň. Munaň kurabe fudinde wor po, dufay igin kerdeya metenj go teň haň. ¹⁶ Dufay igin kerde metenj teň haň mar gobe Yesu niň yitin mere igin goyen al beleň daha bulun irnayin yenje mere igin goyen saninj ird ird metenj goyen Al Kurun beleň ne nuntinj yen nurde haň geb, ne niň amanenj nurdebe mere igin goyen tagalde tukuj haň. ¹⁷ Gega kurabe biňde dufay bulun kerdeya Yesu Kristu niň tagalde haň. Go mar gobe yingenj ge po nurde tagalde haň. Irde dufaymijndebe, "Yesu niň tagalteke gab goke igin ma nurde haň mar beleň Pol koyare ni goyen bulun bulun irnayin," yen nurdebe gogo tagalde haň. ¹⁸ Goyenpoga Yesu Kristuyen merebe kurun hen kuj hi. Dufay igin mat, ma bulun mat wet kura goyenbe, Yesu niň yitin mere iginje kurun hen kuj hi. Ningeb dahan yewen? Nebe goke igin wor po nurde hime. Irdeb kame wor gwahade po amanenj nurde hen. ¹⁹ Ga yen hime gabe denj beleň Al Kurun gusunjan irde hike Holi Spirit beleň faraň nurke koyare hime gayen siňare kwej yen nurde hime geb, gago huginenj amanenj nurde heňya dinenj hime. ²⁰ Nebe Al Kurun beleň metenj nuntinj goyen son ma hemewoň, irde metenj iginj po timewoň wor po yen nurde himyen. Irde tarenj po henj metenj teňbe gor mat Yesu Kristu deňem turňun yan irde hinhem

gwahade po, gayenter wor gwahade goyen po ten̄ hen̄. Kamej̄, ma hen̄ goyenbe gwaha po ten̄ hen̄. ²¹ Goyenbe danij̄ geb megen gar hime? Gobe Yesu Kristu nīj̄ po ten̄ megen gar hime. Munaj̄ kamen̄ wor wor gobe yen̄ya hiren̄ geb, goke igin̄ wor po yen̄ nurde hime. ²² Goyenbe go ma kamde megen gar hen̄ yen̄ ge meten̄ ten̄ himeke gote igin̄en̄ forok yenayin̄ goyen wor igin̄ wor po. Nīnḡeb damīn̄be igin̄ yewen̄? Hen̄ hen̄ wet kura ma kamde kamde wet kura? Neb go ma nurde hime. ²³ Nebe dufay irawa gayen̄ kahalte hime. Dufaynerbe kamde dubul ten̄ Yesu Kristu hitte kūj̄ yen̄ya hen̄ hen̄ gobe igin̄ wor po yen̄ nurde hime. Gobe dulij̄ megen gar hen̄ hen̄ gote folek. ²⁴ Goyenpoga den̄ ge ten̄ megen gar hen̄ faran̄ durd durd goyen wor det kuruj̄ wor po yen̄ nurde hime. ²⁵ Nebe fudinde gwahade po yen̄ nurde hime geb, den̄ya hitek yen̄ nurde hime. Gogab den̄ya hen̄ faran̄ durmekte Yesu nīj̄ hekken̄ nurd nurd matatin̄ gobe sanj̄ hen̄ kuruj̄ hen̄ hiyen̄. Irde yen̄ ge hekken̄ nurde hen̄ya aman̄ dufay manan̄ bitin̄ bana forok yen̄ hiyen̄. ²⁶ Nīnḡeb ne gayen̄ sopte deñ̄ hitte kumeke nenej̄be Yesu Kristuya hen̄ aman̄ hen̄ hanjen̄ gobe sopte kuruj̄ wor po hiyen̄.

²⁷ Be, den̄je mata igin̄, Yesu Kristuyen mere igin̄ beleñ̄ yitiñ̄ goyen po ten̄ hinayin̄. Gogab kuñ̄ denem̄ ma gar po yañ̄ kura hen̄ goyenbe dufaytinde meten̄miñ̄ ten̄ ten̄ goyen tareñ̄ po kerde han̄ gote mere momon̄ nuren̄. Irde Yesu nīj̄ yitiñ̄ mere igin̄ goyen al beleñ̄ nurde yen̄ ge dufaymiñ̄ sanj̄ ird ird nīj̄ meten̄ titek yen̄ gabu irde meten̄ ten̄ hinayin̄ mere momontin̄ wor nuren̄. ²⁸ Irdeb asogo dirde han̄ mar goke kafura ma hen̄ hinayin̄. Asogo dirde han̄ mar gobe deñ̄ beleñ̄ yen̄ ge kafura ma hen̄ hike denen̄be deñ̄ beleñ̄ yen̄ fole yirtin̄ goyen bebak tinayin̄. Fole yirtek tareñ̄ dunyen̄ albe Al Kuruj̄ niñ̄geb, gogo deñ̄ beleñ̄ mel goyen fole yirnayin̄. ²⁹ Al Kurunj̄be Yesu Kristu nīj̄ dufaytindar tareñ̄ ird ird mata po ma dunyin̄. Yen̄ ge ten̄ kanduk yeneñ̄ yeneñ̄ manan̄ dunyin̄. Det irawa gabe al mali yawartek moñ̄, Al Kuruj̄ beleñ̄ basiñ̄ yirtin̄ mar po ga yawarde hanjen̄. ³⁰ Be, han̄ka kanduk yade han̄ gobe hakot ne ulner forok yeke yeneñ̄ hinhan go gwahade goyen yade han̄. Irdeb han̄ka manan̄ kanduk go bana po hime goyen gote mere momon̄ne wor nurde han̄ gogo.

2

Yesu Kristuyen mata gama irde hinayin̄

¹ Be, Yesu Kristuya hen̄ hen̄ gore kura deñ̄ goyen sanj̄ hen̄ hen̄ nīj̄ faran̄ durde hi? Irdeb yen̄ beleñ̄ deñ̄ goyen bubulkun̄ne

wor po yen̄ nurd duneñ̄ hi gore kura bitin̄ yurum̄ irde hi? Irdeb Holi Spiritya kura hen̄ awalik hen̄ han̄? Irde kadtin̄ ge bunin̄en̄ nurde igin̄ igin̄ yird yird dufay kura hen̄ han̄? ² Be, gwaha ten̄ han̄ kenem̄ dufaytindya bitin̄ya un̄kureñ̄ po irde hinayin̄. Gwaha ten̄ hinayin̄be goke aman̄yen̄ wor po nuren̄. ³ Be, meten̄ kura tiniñ̄ yen̄be dufaytinde dindiken̄ ge po nurde al belen̄ turun̄ dirnañ̄ yen̄ ma meten̄ ten̄ hinayin̄. Gwaha titjen̄be neñ̄ nurhet nurhet mata go tubul ten̄be dindiken̄ bande yird yird mata ten̄ hinayin̄. ⁴ Irde den̄ dunjkureñ̄ dunjkureñ̄ goyen dindiken̄ ge po nurd nurd mata ma ten̄ hinayin̄. Kadtiñ̄ ge wor nurde faran̄ yurde hinayin̄. ⁵ Mataatin̄be Yesu Kristuyen mata yara wor po ten̄ hinayin̄. ⁶ Yen̄be Al Kurunj̄a tun̄jande gega, dufaymin̄debe, “Nebe Al Kurunj̄a tun̄jande geb, yen̄ hi gwahade po ne wor deñ̄je turunj̄ yan̄ hewen̄,” yen̄ ma nuryin̄. ⁷ Gwaha titjen̄be deñ̄jem̄ turunj̄ yan̄ goyen tubul ten̄be meten̄ al deñ̄jem̄ moñ̄ yara hirin̄. Niñ̄geb yen̄be al hen̄ kawan̄ hen̄be matamin̄, dufaymin̄ya mereminya tumjan̄ al beleñ̄ ten̄ hanjen̄ goyen ten̄ hinhin̄. ⁸ Gega ne nurhem̄ nurhem̄ mata ma ten̄be Al Kuruj̄ beleñ̄ gwaha tiyayin̄ inyin̄ go po nurde gama irde kuñ̄ kuñ̄be kamde kamde wor kinyin̄. Goyenbe kuruse hende kamde kamde goyen wor Al Kurunyen dufay geb, go po gama iriyin̄. ⁹ Goke ten̄be Al Kuruj̄ beleñ̄ deñ̄jem̄ yan̄ wor po irdeb det kuruj̄ gayen̄be yen̄ yufuk bana po yiryin̄. ¹⁰ Niñ̄geb al ma det nañ̄kin̄deya megen̄ gar ninj̄yabe megen̄ binde niñ̄ya gore tumjan̄ Yesu turuj̄ irniñ̄ yen̄be urguñ̄ kan̄ dokolhon̄ yugulun̄ ten̄ turuj̄ irde hinayin̄. ¹¹ Irdeb kawan̄ po Yesu Kristube Doyan̄ Al Kuruj̄ yen̄ hinayin̄. Irdeb matamin̄ gokeb Naniñ̄ Al Kuruj̄ deñ̄jem̄ turunj̄ yan̄ irnayin̄.

Mata igin̄ al beleñ̄ gama irtek po ten̄ hinayin̄

¹² Niñ̄geb kadne yago, Al Kurunyen mere kenkel̄a gama irde hinayin̄. Den̄je hakot neya tumjan̄ hinhetyabe Al Kurunyen mere kenkel̄a gama irde hinhan̄. Niñ̄geb gayenter neya tumjan̄ ma hite gega, Al Kurunyen mereba gama po irde hinayin̄. Gobe det kuruj̄ wor po geb. Al Kuruj̄ beleñ̄ bikken̄ dumulgan̄ tiyyin̄ geb, deñ̄ tumjan̄ Al Kuruj̄ kafura irde palap irde hen̄ya mata igin̄ ten̄ ten̄ nīj̄ kurut yen̄ hinayin̄. Irkeb kamebe dawaryen̄. ¹³ Al Kurunj̄be mata igin̄ yen̄ beleñ̄ aman̄yen̄ nurde hi goyen goke bitin̄ huwarke wilakjen̄ nurde ten̄ hinayin̄ yen̄ den̄ya hen̄ huginen̄ meten̄ ten̄ hi. Deñ̄ beleñ̄ igin̄ gwaha ten̄ hitek tareñ̄be yen̄ beleñ̄ duneñ̄ hi.

¹⁴ Irdeb det kura yirde han̄ goke kadom̄ mohon̄de ten̄ ñagak ma yen̄ hinayin̄. ¹⁵ Al

Kuruñ dirjərə weñbe buluñ kura ma teñ hanyen. Niñgeb den wor ultiñde merem moñ heñ dufay buluñ miñmon hinayin. Denjə megen niñ mar dufaymiñ buluñ, irde matamij wor buluñ goyen kahal bana haj gega, ultiñde merem moñ, irde dufay bulunçin miñmon hinayinbe dinamab beñen wawuñ melak heñ nañkideñ agat urde hanjen go gwahade goyen yirde hinayin.¹⁶ Gwaha teñ heñjə Al Kurunya huginen heñ heñ mere goyen sanjin po tanarde hinayin. Gogab ne gayen Yesu Kristu wan wañ nature goyen denj ge metenj teñ hinhem goyen dulduñ ma meten timirin, iginen yan hiriñ yen nurdeb goke amanj hewen.

¹⁷ Be, denj beñen Yesu Kristu niñ dufaytin tareñ irde haj gobe dapnja gasa yirde Al Kurun galak irde dolor irde hanjen go gwahade goyen. Niñgeb den mata go teñ haj goyen tareñ wor po heñ heñ ge teñ iñj amanj hende kamen yen nurde hime. Gobe dapnja gasa yirde Al Kurun galak yirtin go hende wain wogortin go gwahade goyen. Niñgeb denj ge teñ kameñ goke amanjen nurde hime. Denj wor Al Kurunya awalikde haj goke amanj heñ hinayin.¹⁸ Niñgeb denj wor goke amanjen nurnayin, irde neya tumjanj amanj hetek.

Timoti Filipai taunde teñ kerke kuñ kuñ yirinj

¹⁹ Be, Timoti gayen aranjen muñ kura teñ kermeke den hitte kunj kuñ gobe Doyan Al Kurunyen dufay kenem aranjen teñ kermeke kuwoñ yen nurde hime. Gogab mulgañ heñ wañ dende mere momoj kura momoj nikreb amanj hewen.²⁰ Al kura yen yara ma hi. Yen muñ po gab bener dahade nurde hime goyen kenjela nurde hiyen. Irde biñde mat wor po deñ ge nurde faraj durd durd niñ po nurde hiyen.²¹ Al hoyan kurun gabe yinjen ge po nurdeb Yesu Kristu niñ ma nurde hanjen.²² Gega denjbe Timotiyen mata iñjibe gwahade yen nurde haj gogo. Yerja neyabe ire naniñja beñen meten titjen ten Yesu nin yitin mere iñj goyen goke meten teñ haryen.²³ Niñgeb dufaynerbe Timotibe aran po teñ kermeke den hitte kuwoñ yen nurde hime. Goyen-poga mata dahade ne hitte forok yiyyen goyen bebak teñ gabe teñ kermeke kuyenj yen nurde hime.²⁴ Irdeb Doyan Al Kurun beñen ne gayen aran po den hitte kunj kuñ beñen goyen fudinde wor po kerd nunyen yen nurde hime.

Epañroditus teñ kerke kuñ kuñ niñ yirinj

²⁵ Goyenbe Timoti gayen gor ma kuñ hikeyabe dufaynerbe Epañroditus teñ kermeke mulgañ heñ denj hitte kuyenj gabe iñj yen nurde hime. Yenjbe kolne yara irde metenj kadne wor po. Yenjbe ne

gayen Yesu niñ teñ Satanya fulenja teñ teñ al himirin gwahade goyen po, yenj wor Yesuyen fulenja al hiriñ. Irde det niñ amu heñ himyen goyen faraj nurde damu teñ nunenj nunenj niñ den beñen hulyan irke wanjbe faraj nurde hiyen.²⁶ Yenjbe den tumjanj goyen denmewonj yenj nurde hi. Irdeb garbam buluñ wor po heke mere momojmiñ nurañ goke kandukjen wor po nurde hi.²⁷ Fudinde wor po, yenjbe garbam kurun heñ soñ kamuj. Gega Al Kurun beñen bunijen irun. Irde ne niñ yen, "Mongo Epañroditus kamkeb biñ misij kurun katyen," yenjbe bunijen niruj geb, gogo sope irke iñj hiyun.²⁸ Niñgeb goke tenjbe aranjen po teñ kermeke den hitte kukeb sopte keneñje amanj henayin. Irkeb ne wor bene misij kurun ma kateñ.²⁹ Niñgeb Epañroditus gayen Doyan Al Kurunyen amanj matare gargar irde iñj iñj irde hinayin. Irdeb al hoyan kura Epañroditus gahade gayen wor yeneñje gargar yirde hinayin.³⁰ Yenjbe Yesu Kristuyen metenj teñ henja soñ kamuj. Dindiken hantiñde faraj nurtek gob metenjen geb yen hulyan irke wanjbe faraj nurde henja gogo soñ kamuj. Niñgeb palap irde hinayin yenjbe gago dineñ hime.

3

Ulniniñde mata teñ teñ niñ ma hekken nurde hitek

¹ Be, kadne yago, merene pasi ireñ tihim. Nebe mere mijj unjkurenj hanjkapyä momoj dirmirin goyen po sopte kan dunen dunen ge kandukjen ma nurde hime. Gogab gorebe denj goyen faraj durde det kura buluñ dirtek goke pet dirde hiyen. Momoj direñ tihim gobe gahade: Doyan Al Kurunya heñ amanj heñ hinayin.² Irde mel Yuda mar kura gore guba mata niñ tagalde haj goke kenjela heñ ga hinayin. Go mar gobe kulu duwi yara geb matamij gore buluñ dirnayin.³ Fudinde wor po, Al Kurun dilinjde guba yen yen mata fudindere kutij marbe neñ gago, yenj moñ. Nende guba yen yen matabe Holi Spirityen sanjinde Al Kurun dolor irde hityen, irde Yesu Kristuya heñ amanj heñ hityen gogo. Neñje ulniñde guba yen yen mata gore muñ kura iñj diryen yen ma nurde hime.

⁴ Fudinde, bikkenjbe ne beñen ulniñde sope irde wukken heñ heñ mata goyen goke hekkenj nurtek gote miñjbe budam wor po hinhan. Niñgeb al kura beñen, "Nebe mijj gwahade geb, ulin sope ird ird mata goke hekkenj nurde hime," yiyyen al gobe epte ma fole niryen.⁵ Nebe kawañ heñ nañafay 8 hemekab Yuda marte mata gama irde guba yen nunamij. Nebe Israel mar al biñ tolak wor po, irde Benyaminyen miñde

mat watinj. Mamneya nanneyabe Hiburu mar wor po, hoyan mun kura mon. Irdeb Moseyen saba goyen kenkela gama ird ird ninj tenje Farisi mar al himirin. ⁶ Irdeb hakotbe Yuda marte tikula goke amanenj wor po nurde hinhem geb, Yesuyen alya bereya sios goyen daha wor hubu hewon yen nurde bulun bulun yirde hinhem. Nebe Moseyen saba gama irde al huwak hen hen mata kurun gobe kenkela po gama irde hinhem. Kura mun son ma hen hinhem. ⁷ Goyenpoga igin niryen yen nurde hinhem mata kurun goyen Yesu Kristu ninj tenje minjmonj wor po yen nurde yubul po timirin. Gayenter wor gwahade po nurde gwaha ten hime. ⁸ Irde Doyan Al Kurunjue Yesu Kristuya kadom nud gunen ten awalikde hen hen gobe det kurun wor po geb, det hoyan kurun gobe minjmonj nrde hiyen. Ningeb yen ge tenje det hoyan kurun gobe yemeyde pasi himirin. Det hoyan kurun gobe neban yen yenen himyen. ⁹ Gogab Yesu Kristube nere hiyyen, irde yenya awalikde hiren yen nurde himyen. Nigenbe Moseyen saba kenkela gama irde al huwak hen hen gobe tubul timirin. Irdeb Yesu Kristu ninj dufayne tarej irde himere matbe Al Kurunj diliinde huwak hen hen belej gama irde hime. Al Kurunj diliinde al huwak hen hen gokeb Yesu ninj dufayninin tarej irde hityen geb, gogo al huwak yen denej hiyen. ¹⁰ Nebe Yesu Kristuya kadom nud gunen ten awalikde hirewon, irde Al Kurunj belej Yesu kamke isan hiriñ gote sanjin goyen nigenj wor nurmewon yen nurde hime. Irdeb yen kanduk yenej hinjin gwahade goyen ne manan yenej himewon, irde yen belej alien mata bulun goke kamyin gwahade goyen po, ne wor mata bulun ulner haj gayen pasi yirmewon yen nurde hime. ¹¹ Gwaha ten gabe Yesu kamyinde mat huwaryin gwahade goyen po, ne wor gwaha timewon yen nurde hime.

Murungem igin ten ten niñ kurut yen hitek

¹² Be, mata goke yen hime kurun gobe bikken yawarmenj yen ma yen hime. Irde mun kura bulunjem mon, igin po hime yen ma yen hime. Goyenpoga Yesu Kristube ne belej yenya awalik wor po hen hen ninj kurut yen hime gate murungem gunen yenbe bikken basina niryin geb, murungem goyen temewon yen kurut wor po yen hime gago. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nigenbe murungem goyen tumjanj yade pasi himin yen ma nurde hime. Gwaha titjenbe det harhokne belej haj goke ma nurde henbe det kame wanayin goyen yawarmewon yen kurut wor po yen hime. ¹⁴ Ningeb Yesu Kristuya awalikde hen gama ird ird mata

gote murungem Al Kurun belej nunenj yen basina niryin geb, murungem goyen yawaren yen Yesu Kristuya awalikde hen gama ird ird ninj kurut wor po yen hime. Kup yen yen karire kup yen haj marte mata yara, tenje ilhal ten dufayne uñküren po irde kurut yen hime.

¹⁵ Goyenbe gwaha ten ten gobe ne po mon. Nej Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitij marbe tumjanj mata goyen ten hitek. Munaj den haj bana goyen al kura dufay gwahade ma kerde haj kenem go mar goyen wor Al Kurunj belej dufayminj wuk yirkeb bebak tinayin. ¹⁶ Goyenbe neñbe mere fudinde hanjkapyä titirin geb, go po tanarde gama irde hitek.

¹⁷ Ningeb, kadne yago, deñbe ne mata ten himyen gwahade goyen po gama nrde hinayin. Irdeb den gama irde hitek mata kura neñ belej dikala dírtiriñ goyen al kura gama irde hike yenenbe deñ wor gwahade po ten hinayin. ¹⁸ Ga dinen hime gabe al budam mata bulun ten haj goreb Yesu Kristu kuruse hende kamyin goyen asogo irde haj geb, gago momon dirde hime. Mere gabe hugijen momon dirde hinhem goyen gago sopte delne fimin manaj dinen hime. ¹⁹ Be, Yesu Kristu asogo irde haj mar gote al kurunjimbe binje, irde mata kura memyak nurtek goyen igin titih yen parpar ten haj, irde dufayminjbe megen gar ninj mata bulun nin po nurde haj. Ningeb gwahade mar gobe kunj kunj funanbe kak alare po kunayin. ²⁰ Goyenpoga neñbe Al Kurunjue gasundje ninj alya bereya. Irde Doyan Al Kurunjue Yesu Kristu, Dumulgan ten ten Alninin belej Al Kurunj hiyende mat wan wan ninj po doyan hen hite. ²¹ Yen belej katenbe ulin turunj yan wor po hitij gwahade po, tareñminde nende ulninin sanjin minjmonj gayen wor yende yara sanjin yiryen. Gwaha yiryen tareñminj gobe megenja nañkinja irde det kurun gayen yingenj yufukde yerde doyan yirde hi gote tarende yiryen.

4

Nerje awalikde hen amar henje dufay igin po ten hitek

¹ Ningeb, kadne yago, deñ ge amanenj wor po nurde dunej hime, irde kun denmewon wor po yen nurde hime. Deñ ninj nurde henbe bener mat aman dufay po forok yen hiyen. Irdeb Al Kurunjue ninj meten ten himyen gote murungembe den gogo yen nurde himyen. Ningeb Doyan Al Kurunjue hen sanjin hanjen gwahade po sanjin wor po hen ga hinayin.

² Be, Yuodiaya Sintikeya, derbe merene ga nuryi ko. Derbe Doyan Al Kurunjue hen ire babamya wor po hitij har. Ningeb

der uliŋ kadom mohonde teŋ hoyan hoyan ma hiriryen, awalikde po hiriryen.³ Irde deŋ Yesu niŋ nurde metenje faraj nurde hanjen mar manaj bere irawa goyen ne beleŋ yinhem gwahade po teŋ hiriryen yen faraj yurnayin. Hakotbe bere irawa gob neya Yesu niŋ yitin mere igin goyen tagal tagal niŋ meten kurun wor po teŋ hinhet. Irem gobe Klemenza meten kadne hoyan yagoya manan dufaymin gabu irde meten teŋ hinhan. Meten kadne yago niŋ yihiim gobe Al Kurunya huginej heŋ heŋ bana haj geb, yende dejenbe Al Kurunya huginej hitek marte dejen katij asanje haj.

⁴ Be, deŋbe Doyan Al Kurunya heŋbe amaneŋ wor po nurde hinayin. Irde sopte po dinen hime. Amaneŋ wor po nurde hinayin.

⁵ Irdeb bekkenje igin mat al mere yirde hinayin. Irkeb al hoyan beleŋ gwahade po dennayin. Be, Doyan Al Kurun watek nalube binde hihi. ⁶ Ningeb kanduk kura yenen hanj goke galgalnej ma nurde hinayin. Gwaha titnejbe det kuraj nurdeb det goke Al Kurun mere irde gusunjan irde hinayin. Irdeb gusunjan irde henyabe wol heŋ dunyen go yen nurdeb huginej igin nurd uneŋ hinayin. ⁷ Irdeb Al Kurunyen bin kamke igin heŋ heŋ mata al beleŋ bebak titek moy wor po gore den Yesu Kristuya hanj mar gote bitinjä dufaytinja doyan yirde pet yirde hiket al bulun beleŋ epte ma bulun diryen.

⁸ Be, kadne yago, merene gayen pasi ird ird niŋbe gaha dinen: deŋbe Al Kurun beleŋ turunj dirtek mata igin teŋ teŋ niŋ dufay heŋ hinayin. Ningeb mere fudinde ten tenja al beleŋ gama yirtek mata igin teŋ tenja niŋ po dufay heŋ hinayin. Mata huwakya mata wukkekyabe al beleŋ yenen turunj dirtek mataya goke po dufay heŋ hinayin. Irdeb kadnij ge amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata goke wor dufay heŋ hinayin. ⁹ Irdeb saba dirmekne nuramij irde kurabe mata dikala dirmekne yenen bebak tiyamij kurun gobe dufaytinde po ma hiyen. Sabaya mataya ne hitte mat yawaramij goyen gama yirde tunjan yurde hinayin. Irkeb Al Kurun bin kamke igin heŋ heŋ mata gote miŋ al gore denja hiyen.

Filipai mar beleŋ Pol faraj uramij goke amaneŋ nurde yurnyin

¹⁰ Be, deŋ beleŋ faraj nuramij, irdeb waŋ waŋ gayenter wor sopte faraj nuran. Ningeb Doyan Al Kurun beleŋ goke amaneŋ nurd hi gwahade po ne manaj amaneŋ nurde hime. Fudinde deŋbe faraj nurd nin dufay heŋ hinhan gega, metenje dirde hinhan. Goyenbe faraj nurtek beleŋ kenenje gogo faraj nuran. ¹¹ Mere ga

dineŋ hime gabe det kura niŋ amu wor po heŋ ga ma dinen hime. Nebe mata kurayen kurayen, iginjä bulunja ne hitte forok yen hiket go bana heŋ bene kamke igin heŋ heŋ goyen kenen kenenje kerd nuntij hime. ¹² Nebe det niŋ amu heŋ heŋ bana hinhem geb, gwahade heŋ heŋ matabe nurde hime. Irde kurabe det budamne yaŋ heŋ hinhem geb, gwahade heŋ heŋ gobe dahade goyen wor nurde hime. Nebe mata irawa goyen bana henjä bene kamke igin heŋ heŋ belenj al beleŋ keneŋ bebak ma teŋ hanjen goyen bebak teŋ hinhem. Ningeb mata dahade ne hitte forok yenayin gore epte ma injogaha nirlayin. Binje ep nene bene makin hiyyen ma binje kamen, irde detne budam minyan heŋ ma siksuknej heŋ gobe tumjan igin ala yen nurde hime. ¹³ Nebe al gwahade geb, Yesu Kristu beleŋ tareŋ nirkeb ne hitte mata forok yen hinayin kurun goyen igin fole yirde heŋ.

¹⁴ Ne beleŋ gwaha dinen hime gega, ne kanduk yenen himeke nenenje faraj nuran gobe igin wor po yen nurde hime. ¹⁵ Hanjäpäa ne beleŋ gor kur Yesu niŋ yitin mere igin tagaldeb Masedonia naŋa tubul teŋ hoyanje kumiraj goya goyenbe Yesuyen alya bereya hoyanje niŋ beleŋ kura faraj ma nuramij. Deŋ Filipai niŋ Yesuyen alya bereya gore po ga faraj nuramij gobe dindiken nurde hanj gogo. ¹⁶ Irdeb Tesalonaika taunde hinhemya wor det niŋ nurde hi yen nurdeb faraj urniŋ yenje ne niŋ det yad yerke wayamiŋ. Goyenbe gogo po moy, sopte faraj nurde teban teŋ hinhan. ¹⁷ Ga dinen hime gabe det nuneŋ hinhan gwahade goyen sopte nunnayin yen ma dinen hime. Gwaha titnejbe deŋ beleŋ mata gwaha teŋ hinhan gote murungem Al Kurun beleŋ dunwoŋ yen nurdeb gago dinen hime. ¹⁸ Goyenbe ne beleŋ deŋ ge teŋ meten teŋ hinhem goke sopte wol heŋ faraj nurtek yen nurde hanj kenem ep faraj nuran yen nurde hime. Nebe detne epte hinhan. Gega deŋ beleŋ Epafroditus hulyan irke yawaj nunun gore irkeb budam wor po hanj. Ningeb det gobe det hamienj kusamuj kura Al Kurun galak irke igin yenen manaj heŋ hiyen go gwahade goyen yara nurde hime. ¹⁹ Ningeb Nanninin, Al Kurun tareŋmij turunj yan detmij epte wor po hi al gore deŋ beleŋ det niŋ nurde hanj kurun goyen Yesu Kristu niŋ tenje dunke ep wor po henayin. ²⁰ Ningeb Nanninin, Al Kurun huginej huginej turunj irde hitek! Fudinde wor po.

²¹ Be, Al Kurunyen alya bereya Yesu Kristuya hanj mar goyen goke dufay heŋ himyen geb, goke momoj yirtin ala tinayin. Irde kadne yago neya gar hite gare wor deŋ ge dufay heŋ hanj goyen momoj yirayin ninan geb, gago dinen

hime. ²² Irdeb Al Kurunyen alya bereya gar hanj gare wor tumjan den ge yeñ hanj. Roma gabmanyen doyan al kurun Sisaryen meten mar kura Yesu gama irde hanj gore wor den ge dufay henj hanj geb, gago bebak dirde hime.

²³ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu beleñ hugineñ bunineñ dirde igin igin dirde hiyeñ. Fudinde wor po.

Kolosi Kolosi niň Yesuyen alya bereya hitte Pol beleň asan kayyin

¹⁻² Ne Polbe kadininij Timotiya dufay unkureň po kerdeb den Kolosi taunde niň Yesu Kristuyen alya bereya sios niň asan gago kaň hime. Nebe Al Kurunyen dufayde Yesu Kristuyen mere basaň al aposel himirinj. Denþe Yesu Kristuya heň Al Kurun diliňde wukkenj hitinj, irde bitinđe mat fudinde wor po mereminiň gama irde hanjen.

Ninjeb Adonininj Al Kurun beleň buninjen dirde igin igin dirde bitinj yisikamke igin po hiwón yenurde hime.

³⁻⁴ Be, deyyabé den beleň Yesu Kristu niň dufaytiň sanjiň irde Al Kurunyen alya bereya goke amanen nurde yunen hanjen gote mere momontiň goyen nurde haryen. Ninjeb den ge ten Doyan Al Kurunniň Yesu Kristu Naniň Al Kurun mere irde henýabé hugijen igin nurde uneň haryen. ⁵ Den beleň Yesu niň dufaytiň tareň irde kadtinj ge amanen nurde yunen hanjen mata gobe Al Kurun beleň kame igin igin diryen go yen dufay henbe gogo gwaha teň hanjen. Dufay gobe harjkapyä Yesu niň yitiň mere igin fudinde goyen nuraminde mat forok yiriň. Dufay gokeb den goyen Al Kurun beleň kame igin igin yireň yenurde ga hi. ⁶ Mere igin goyen harjkapyä wor po den hitte kukeb Al Kurun beleň buninjen dirde igin igin dird dird mere goyen nurde fudinde yamin. Irdeb dufaytiňa matatinyabe hoyan wor po haminj. Gwahade goyen po, megen kurun gayen mere igin gore igineň heň kurun heň kuj hi. ⁷ Denþe mere igin goyen metenj kadininij wor po Epafras beleň kuj momonj dirke nuraminj. Yeňbe binde mat fudinde wor po Yesu Kristu niň metenj ten hiyen. Ninjeb neň beleň kuj saba dirtinjeňe yeň beleň neň faraj dure yeň gogo kuj saba diryinj. ⁸ Irdeb mulgaň heň wanþe den beleň Holi Spirityen tarenđe kadtinj ge amanen nurde yunen hanjen goyen momonj diryinj.

*Kolosi niň mar niň Al Kurun gusunjan
irde hinhin*

⁹ Ninjeb mere momontiň nurarun goyen ter mat den ge teň Al Kurun gusunjan ird ird niň bada ma heň haryen. Gusunjan irde henýabé Holi Spirit beleň yende dufay wukkenj kurun goya mereminiň bebak teň sanjiňa goyen dunwoj, irkeb Al Kurunyen dufay kenenj kenjela wor po bebak tiwoj yen gusunjan irde haryen. ¹⁰ Gogab

matatinj gobe Doyaň Al Kurunyen alya bereya beleň mata teň hanjen gwahade po teň hinayinj, irde yen beleň amanen nurde hitek mat po mata teň hinayinj, irdeb metenj igin po teň gote igineň kurun forok yirde hinayinj. Irde Al Kurunje al gwahade yen kejkela nurde yenja kadom nurd gunenj ten gobe kurun heň tareň heň hiyenj.

¹¹ Irdeb kanduk kurayen kurayen kurun yenjen hinayinj gega, tareňmjin kurun turunjyan goreb sanjiň dirkeb kanduk goke mukku ma teň goya goya sanjiň po heň hinayinj. Irde Al Kurun beleň kanduk goyen pasi irwoj yen doyan heň heň ge piňej ma heň hinayinj. Irdeb mata deň hitte forok yen hinayinj kurun goke amanen wor po nurde henja ¹² Nanninin igin nurd uneň hinayinj yen gusunjan irde haryen. Adonininjbe mata igin hulsire niň mar yen beleň doyan yirde igin igin yirde hi gwahade goyen po, den mananj igin igin dirtek mar diryinj. ¹³ Irdeb mata bulunyjen kidoma bana mat dumulgaň teň Urmijn bubulkuňne wor po yenurde untinj al gore doyan yirde hi gasuň bana goj dawaryinj. ¹⁴ Urmijn gore mata bulunjininj halde dunyin geb, neňbe kidoma bana ma heň igin po hite gago.

Yesu Kristuyen mataya metenja

¹⁵ Be, Yesu Kristube al beleň keneňbe Al Kurun banare hi gobe al gwahade yen bebak titek. Yeňbe det kurun gate minj al. ¹⁶ Yen beleň gab Al Kurun beleň inke det kurun gayen yiryinj. Det nanjkinde ninja megen ninja, det kawan ninja banare ninja yiryinj. Banare niňbe Al Kurunyen miyon tareňmjin karkuwaň kurayen kurayen hende ninja bande ninja, al denjem yanja denjem monja goyen yiryinj. Forok yamij kurun gobe yen beleň yinjeň ge teň yiryinj. ¹⁷ Yeňbe det kurun gayen forok ma yekeya hinhin. Irdeb det kurun gayen yirdeb gwahade po hinayinj yen yiryinj gwahade po gasuňenjan haň. ¹⁸ Yeňbe alya bereyaminj sios gote doyan al wor po geb, siosbe Yesuyen uliň pigin yara, irdeb yinjeňbe sios gote tonanj. Yeňbe al kamtirđe mat huward huward mata goyen minj uryinj al geb, yeňbe mata gote minj al. Gogab det kurun gate doyan al kurun hewen yeňbe gogo gwaha tiyyinj. ¹⁹ Al Kurunje matamij, dufayminjabe tareňmjin goyen tumijaň Urmijn uneň uneň niň amanen nurdeb unyinj. ²⁰ Irde Al Kurunje megen niň detya nanjkinde niň detya kurun gayen yenja awalidke heň heň goke amanen nuryinj. Ninjeb gwahira ire yeňbe Urmijn teň kerke kateň kuruse hende darim wok irde kamij.

²¹ Hakot denþe mata buluň teň hinhin geb, dufaytiňbe gisaw wor po heň Al Kurun

hitte ma hinhin, irde asogo irde hinhan.²² Gega Al Kurunbe denya awalikde hitek yenbe Urmin teñ kerke katen al wor po heñ kuruse hende kamyinj. Gogab hanjka gabe deñ kurun gayen diliñde wukken heñ ultinde merem moñ heñbe gwaha mat kura merem yan dirtek moñ hinayin yen gogo gwaha tiyyinj.²³ Ningeb gwahade hitek yenbe dufaytiñ Yesu niñ sanjin irdeb gwahade po hinayinj. Dufaytiñ yen ge tareñ iramin goyen tareñ po tanarde hinayinj. Irde Yesu niñ yitjin mere igin go nurde kame Al Kuruj beleñ igin igin diryenj go yen nurd nurd gobe go ma tubul tinayinj. Mere igin gobe megen niñ alya bereya kurun gayen momoj yirde tukutinj hanj. Ne Pol wor mere igin tagalde tukun tukun meten al wor po himirinj. Ningeb mere igin goyen deñ wor nuraminj.

Kolosi sios Pol beleñ faran uryinj

²⁴ Be, nebe deñ ge teñ ulne misij katen hime goke amanenj nurde hime. Yesu Kristuyen alya bereya siosbe Yesu Kristu uliñ piginj yara geb, sios beleñ kanduk yenen hi gobe Yesu Kristu yingenj kanduk yenen hi yara. Ningeb kanduk kurun sios hitte forok yen hanj goyen ne hitte manan tumjan forok yen hinayinj goke amanenj nurde hime.²⁵ Nebe Al Kurun beleñ deñ ge teñ meremij tumjan tagalde tukun hayin ninjinj. Ningeb goyen meten teñ ten al himirinj geb, gago meten teñ hime.²⁶ Bikkenje Al Kurunyen mere gote miñbe ulyanje wor po banare hinhin. Ningeb megen niñ al tumjanj bebak ma teñ hinhan. Gega gayenterbe alya bereyamij hitte kawan yikala yirkeb bebak teñ hanj.²⁷ Mel gobe Al Kuruj beleñ meremij igin wor po turunjyan gote mij banare hitin goyen yikala yirmeke bebak tinayinj yen nurdal al mij hoyan Yuda mar moñ bana niñ mar goyen basija yiryinj. Meremij banare hi gote miñbe gahade: Yesu Kristube denya hanj geb, deñ wor Al Kurunyen sanjin turunjyan bana hinayinj.²⁸ Goke teñbe Yesu Kristu niñ al buda kurun gayen momoj yirde tukun hityen. Irde daha wor al buda kurun gayen Yesu Kristuya henbe munj kura buluñ miñmoj hinayinj yen Al Kurunyen dufay wukkenjde al bebak yirde saba yirde hityen.²⁹ Nebe meten gayen gake ulne misij tap urde kurut wor po yen himyen. Gwaha teñ hençabe ne hitte meten tareñ po teñ hi al gote tarende meten ter himyen.

2

¹ Be, deñ Kolosi niñ marya Laodisia niñ marya irde kenkela ma nurd nunenj hanj marya goyen tumjanj faran durd durd niñ kurut wor po yen hime gayen deñ tumjanj

nurwoñ yen nurde hime.² Deñ ge teñ kurut yen hime gabe kurut yen hime gore faran durke bitinjde mat sanjin heñbe kadtinj ge amanenj nurde awalikde hinayinj yenbe gago kurut yen hime. Gogab Al Kurunyen dufay nurde bebak teñ teñ tareñbe kurun hiyyenj. Irde gab Al Kurunyen mere gote mij bikkenj banare hinhin goyen mij nurnayinj. Al Kurunyen mere gote mij banare hinhin gobe Yesu Kristu.³ Yenj banabe Al Kurunyen dufay wukkenja meremij bebak teñ teñ dufayya goyen bana yirtinj hanj. Dufay wukkenja meremij bebak teñ teñ dufayya gobe samuj tareñ wor po.⁴ Mongo al kura beleñ wanj usi dirde Yesu Kristu niñ dufaytiñ sanjin irtinjde mat hoyan dukunak geb, mere gago dirde hime. Gogab go mar gote mere hapek yan goyen fudinde yen ma nurnayinj.⁵ Nebe denya tumjanj gor ma hite goyenbe, dufaynerbe denya tumjanj gor hite. Irdeb heñ hençibe kenkela wor po hanj goke amanj heñ hime. Irde Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irde hanj goyen manan korgonj moñ, tareñ irtinj hanj goke manan amanj wor po heñ hime.

Yesuya po heñ mata teñ hitek

⁶ Ningeb Yesu Kristube Doyan Al Kurunniñ yen nurd unaminj geb, huginenj yenja heñbe mata iginj po teñ hinayinj.⁷ Irdeb he filgininj kura megen biñde kurkun sanjin hanjenj go gwahade, irde ya kura tola tareñ hende irtinj go gwahade goyen po, Yesuya heñ tareñ heñ hinayinj. Irdeb saba dirteke yen ge dufaytiñ sanjin iraminj goye tareñ po tanarde hinayinj. Irdeb huginenj Al Kuruj igin wor po nurd unenj hinayinj.

⁸ Be, al kura beleñbe megen niñ saba momoj dirde hikeb fudinde yen nurde gama ma yirde hinayinj. Go mar gote sababe mij miñmoj wor po. Yenbe asem yagot tikulaya megen niñ sabaya go po gama yirde hanj. Yesu Kristuyen mereba gama ma irde hanj. Ningeb saba gobe Yesu Kristuyen moñ.⁹ Yesu Kristube Al Kuruj gega, al wor po heñ megen gar hinhin. Ningeb yen po gab Al Kurunyen dufayya matayabe tareñmiñja goyen makinj wor po hitin hi.¹⁰ Den wor Yesu Kristuya hen dufaymiñja mataminiñja sañimiliñja goyen kurun wor po dunke makinj hitin hanj geb, saba hoyan kura gama irtek ma hanj. Yenbe megen niñ doyan mar banare ninja kawan ninja kurun gote doyan al wor po.

¹¹ Be, Yuda mar guba yen hanjenj gwahade yara, deñ manan Yesu Kristuya hikeb yen beleñ mata hoyan mat guba yen duntinj yara diryinj. Yenj beleñ guba yen duntinjbe bitinjde mata buluñ teñ teñ dufay goyen yad siña yiryinj. Gobe al belein haninde guba yen hanjenj gwahade moñ.

12 Yesu belej guba yen yen mata dun-tiñjeþe fe baptais teñ teñ mata duniñj. Den baptais tamij gote minjbe Yesu kamke mete tiyaminj gwahade po, den wor fe bana kurkamij gobe kamtiñj tiyaminj. Goyen-poga Al Kurunj belej Yesu kamtiñde mat isan hiriñ tareñmiñ goke dufaytñ tareñ irkeb Al Kurunj belej den wor disañ hitiñ yara dirde al gerjen diriyin.

13 Be, denjbe Yuda mar moj al miñ hoyan. Ningeb hakotbe Moseyen saba ma nurdeb mata buluñ kurayen kurayen teñ heñbe Al Kurunj diliñde kamtiñ yara hinhan. Goyenbe Yesu Kristu isan hiriñ gwahade goyen po, den wor disañ hitiñ yara dirde al gerjen diriyin. Al Kurunjbe gwaha mat neñ kurunj gate mata buluñ halde duniñj. 14 Neñbe mata buluñ teñ hitekeb Moseyen saba gore merem yan dirtek hinhet. Goyenpoga Al Kurunjbe Yesu Kristu belej kuruse hende kamyinj gwahade po, merem yan dirtinj goyen wor kuruse hende kerde mayde pasi iryinj. 15 Gwaha matbe Al Kurunj belej megen niñ doyan mar banare ninja kawan ninja kurayen kurayen gote sanjinj goyen yad sinja yiryinj. Tareñmiñ yad sinja yiryinj goyen al belej kenej bebak tinañ yenjbe gogo Yesu kuruse hende kamyinj.

Megen niñ marte mata ma gama irnayin

16 Ningeb al kura waj dula teñ teñ mataya Al Kurunj niñ dufay heñ heñ ge gabu ird ird nalu karkuwanjya gagasi gerjen forok yeke goke gabu irde dula teñ teñ matayabe Sabat naluya goyen goke gwaha gwaha teñ hinayin dineñ tikeb kenej unan teñ hinayin. 17 Mata bikkek kurunj gabe kame mata gergej forok yetek gote tuñjanj po hinhan. Irde Yesu Kristu wayyinjde matbe mata gergej fudinde goyen forok yaminj yenen hite gago. 18 Be, al kurabe ne harhem harhem dufay minjanj gega, dufay goyen bana kerdeb al deñem minjmonde mata yara teñ hanjen. Irde al kurabe Al Kurunyen miyon dolon yird yird niñ amanj heñ hanjen. Go mar gobe huginen mitereya yuwarwarteja det yenen heñbe goke ug po tagalde hanjen. Irde megen niñ dufay po gama irde hanj geb, yingen ge turunj turunj teñ hanjen. Ningeb denjbe kame matatin gote murungem igin yawartek gega goyen gore usi dirke soñ henak geb, tareñ heñ hinayin. 19 Go mar gobe Yesu Kristuya gabu hetek moj, hoyan hoyan wor po. Gega neñbe Yesu Kristu uliñ piginj yara, munan yingenjbe tonan yara geb, neñbe yen hitte mat basañ heñbe kurabe hanij, kurabe kahan gwahade ala heñbe kadom farañ gurd teñ hite. Irde Al Kurunj belej

gwaha mat mat tareñ henayin yen nurde hi gwahade mat po sanjñ heñ hite.

20 Be, denjbe Yesu Kristuya tumjanj ka-mamij geb, megen niñ saba gote yufukde ma hanj. Gega dahade geb saba bikkek goyen gama po irde hanj? Saba bikkekdebe, 21 "Det gobe tanarde ma, irde det go goya nene ma, munan det gobe sisaj urde ma," yitiñ goyen danij geb gama irde hanj?

22 Saba bikkek gobe megen niñ al belej po forok yirtinj, irde megen niñ det mugol netek goke yen yitiñ. 23 Saba bikkek gama irde hanj mar gobe Al Kurunj doloñ ird ird mata goyen tareñ irtek yenjbe yingenjde dufayminj po gama irde tareñ irde hanjen. Irde ne harhem harhem dufay minjanj gega, dufay goyen bana kerdeb al deñem minjmonde mata yara teñ hanjen. Irde mata buluñ ulniñde hanj gayen hubu hewoñ yen nurdeb uliñ yusulak teñ, binje kutnjra irde, uliñde mata kurayen kurayen teñ hanjen. Mata gwahade teñ hanj mar go yenenjbe dufay wukkenj gama irde hanj yara. Goyenpoga go mar gobe mata buluñ teñ teñ niñ biñ harkeb dufay buluñ go epte ma hika titek hanj.

3

Al Kurunj diliñde wukkenj heñ heñ mata

1 Goyenpoga denjbe Yesu Kristuya kamtiñde mat huwaramij geb, bitinjde mat wor po det Al Kurunyen gasunjde hanj goke po nurde hinayin. Al Kurunyen gasunjde gorbe Yesu Kristu belej Doyan Al Kurunj heñbe Al Kurunyen hanij yase belej keperde hi. 2 Ningeb det Al Kurunyen gasunjde niñ goke po dufay heñ hinayin. Det megen niñ ge ma dufay heñ hinayin. 3 Denjbe Yesu Kristu niñ dufaytñ sanjñ iramij goya goyenbe yenjya kuruse hende kamamij yara hamij. Irdeb kamtiñde mat Al Kurunj belej disañ heke huwarde al gerjen hamij. Ningeb Yesu Kristu Al Kurunj hitte hi gwahade goyen po, den al gerjen hitinj mar wor Al Kurunj hitte hanj. 4 Ningeb Al Kurunya huginenj heñ heñ mata góte miñ al Yesu Kristu tareñmiñ turñunj yan goya megen gar forok yiyyenjya goyenbe deñ wor tareñtñ turñunj yan mananj forok yenayin.

5 Ningeb megen niñ mata buluñ ultinjde hanj kurunj gobe yisikamnaj ko. Mata buluñ gobe gahade: leplep mata, mata buluñ mormok dapñja kukuwa belej titiñ yara teñ teñ mata, uliñde amanj hetek mata teñ teñ dufay, mata buluñ teñ teñ dufayyabe det uguj po yad yad niñ dufay heñ matayata. Det uguj po yad yad niñ dufay heñ heñ mata gobe unjura dolon yird yird mataya turñande. 6 Al Kurunyen beararbe mata gwahade teñ hanj mar goke katyenj.

⁷ Dej wor hakotbe mata bulun gwahade goyen teñ kuj hinhan. ⁸ Gega gayenterbe mata bulun gahade gayen yubul po tinayin. Mata gobe gahade: bearar mata, kuñjurun mata, al bulun yird yird dufay, mere bulun mat teñ teñ matayabe nanyañ teñ teñ mataya. Ningeb denþe mata goyen tumjan po yubul tinayin. ⁹⁻¹⁰ Denþe mata bikkék bitin bana hanyen goyen yad siňa yirdeb al gergen han geb, kadom usi gird ma teñ hinayin. Al gergen hitin gobe Al Kurun beleñ yinjen yara dirde gergen diriyin geb, gogo huginen gergen dirde hikeb Al Kurunjé al gwahade yen kenkela nurdeb yenya kadom nurd gunen teñ awalikde wor po hinayin. ¹¹ Al Kurunjá awalikde hinij yen nurde han marbe igin gwaha teñ hinayin. Yesu Kristube Kurunjiniñ wor po. Yenþe nej kurun gaya awalikde hite. Ningeb Grik mar ma Yuda mar, guba yitij mar ma guba ma yitij mar, saba karkuwaj yawartij mar ma gwahade ma yawartij maryabé meten mar ma doyan maryá kurun goyen banabe bipti miňmoj. Igin ala po Al Kurunjá awalikde hinayin.

¹² Ningeb denþe Al Kurun beleñ bubulkunjé wor po yen nurde dunen basinjá dirde wukkeñ wor po dirlinj han geb, matabe gahade teñ hinayin: kadtin ge bunijen nurd yunen hinayin, irde igin igin yird hinayin, dindiken ge turun turun ma teñ hinayin, bekkenđe igin mat al mere yirde hinayin, irde kadtin kura matamij igin hewon yen doyan hen hen ge piňen ma hen hinayin. Mata gahade gab ultij umja yade hor yirde kuj hanyen yara huginen gwaha po teñ hinayin. ¹³ Al kadtin kura beleñ bulun dirke goya goke bulunjen ma nurnayin. Doyan Al Kurun beleñ mata bulunjen halde dunyin gwahade goyen po, dirlinde mata bulun goyen wor halde yunen hinayin. ¹⁴ Irdeb mata igin igin buda kurun go hendebe kadtin ge amanen nurd yunen yunen matatiñ yan hinayin. Gwaha teñ hinayinþe dej tumjan goyen al miň uňkureñ wor po hej awalikde po hinayin.

¹⁵ Be, Yesu Kristube al biň yisikamde kamde al. Ningeb tubul tike yen beleñ bitin yisikamkeb awalikde hinayin. Denþe al miň hoyan hoyan gega, awalikde hej Yesu yufukde al miň uňkureñ hen hen goke teñ basinjá diriyin. Irdeb goke teñ Al Kurun igin nurde unen hinayin. ¹⁶ Irde Yesu Kristuyen merebe bitin bana gasuñ unke kenkela wor po kipiryen. Irdeb kenkela dufay hen Al Kurunjén mere kadom saba gird teñþe, "Gwaha mat hitek gab igin," yen kadom momon gird teñ hinayin. Irdeb bitinde mat Al Kurun igin nurd unenya

Al Kurunjén asaþde niň tikinya Al Kurun turun ird ird tikinyabé Holi Spirit beleñ bitinde tikiñ yupul titin goyen tikiñ hen hinayin. ¹⁷ Irdeb mere teñ hinayin ma mata kura teñ hinayin kurun gobe Doyan Al Kurun Yesu nurd untin mar beleñ titek mat po teñ hinayin. Irdeb Yesu Kristu hitte mat sanjñ teñþe Al Kurun igin nurd unen hinayin.

¹⁸ Be, denþe almetin yanþe almetin yagot yufukde po hinayin.* Go teñ hinayin gobe Doyan Al Kurun gama irde hanj mar beleñ mata titek goyen po teñ hinayin.

¹⁹ Dej al berem yanþe bertin yago niň amanen nurd yunenþe mata yen biň misiñ turtek mat ma yirde hinayin.

²⁰ Dej dirinþe mamtiýa nantinþot mere nurdeb gama irde hinayin. Doyan Al Kurunjé mata gwahade gokeb aman hen hiyen.

²¹ Dej dirinj naniñ yagobe dirintin yago biň ar yenañ mat ma mata yirde hinayin. Mongó gwaha yirkeb kame kafura dufay kurun hejþe keperd keperdmij igin ma henayin geb.

²² Dej al kurat yufukde hen meten teñ hanj marbe megen niň doyan martinde mere nurde hinayin. Meten teñ hinayin goyen doyan martinj yago beleñ denen hikeya po gwaha titekeb turun dirnanj yen nurdeya ma meten teñ hinayin. Gwaha titjenþe Doyan Al Kurun palap irde yen ge meten teñ hite yen nurdeya bitinde mat wor po doyan martinj ge meten teñ hinayin.

²³ Meten teñ hinayin kurun gobe bitinde mat wor po Doyan Al Kurun niň meten teñ hite yen nurdeya meten teñ hinayin. Al niň meten teñ hite yen ma nurde hinayin. ²⁴ Mata gwahade teñ hinayinþe Doyan Al Kurun beleñ mata igin teñ hinayin gote murungem dunen yiriñ goyen dunyen. Ningeb meten teñ hinayin kurun gobe Doyan Al Kurunjén Yesu Kristu niň meten teñ unen hite yen nurde gab meter teñ hinayin. ²⁵ Munaj al kura mata igin ma teñ hiyenþe gote wolmijenþe murungem bulun tiyyen. Al Kurunjé al kura po igin inen, kurabe bulun inen ma yirde hiyen geb, bulun titekeb bulun diryen.

4

¹ Be, denþe doyan mar wor gwahade po meten martinj goyen mata huwak mat po kenkela doyan yirde hinayin. Denþe wor Doyan Al Kurunjénþe Al Kurunjén gasuñde hi gogo yen nurde hanj geb, gago dinen hime.

Al Kurunjá mere teñ teñ matatiñþe tareñ po ñrnayin

* **3:18:** Mere gabe albe hende berebe bande yen ma yitij. Albe Al Kurunjén mere saba yirke berembe nurde gama iryen yen goke yitij.

² Be, nalutin kurunje Al Kurunj mere ird niñ nurde hinayin. Irdeb Al Kurunj mere irde henjabe dufaytin mali hiburnej ma hiyen. Irdeb bitinje mat amanen nurde uneñ turun irde hinayin. ³ Be, Al Kurunj mere irde henjabe neñ beleñ Yesu Kristu niñ yitin mere banare hi goyen tagaltek beleñ kerd dunkeb al budam mere goyen nurnayin yen gusunjan irde hinayin. Nebe mere go tagalde himeke goke nad koyare neran gago hime. ⁴ Niñgeb ne niñ Al Kurunj gusunjan irde hinayin. Irkeb mere tagalen yen nurde hime gobe kama ma henkenkela po tagalen.

⁵ Be, Yesu Kristu niñ ma nurde hanj mar hittebe dufay kenkela heñ ga mata ten hinayin. Irdeb Yesu niñ momon yirtek beleñ kura kenen goya kama ma heñ momon yirde hinayin. ⁶ Irdeb meretiñbe hugineñ al beleñ nurde, “Fudinde, ne faran nure yenjabe gago mere nirdi hi,” yenj nertek mat mere ten hinayin. Irdeb al beleñ gusunjan kura dirkeb gwaha mat wol hetekbe igin nurnayin mat po wol heñ hinayin.

Mere funaj

⁷ Be, Tikikus beleñ gab ne dahade hime goyen momon diryen. Yenjbe kolne wor po yara, irde binde mat fudinde wor po Doyañ Al Kurunj niñ meten ten hiyen. Yenjbe meten kadne igin wor po. ⁸ Yenj beleñ gabe neñ dahade hite goyen momon dirke go nurde aman heñ tareñ henayin yen gago hulyan irhem. ⁹ Yenjbe Onesimusya kuriryen. Onesimus wor binde mat fudinde wor po Doyañ Al Kurunj niñ meten ten hiyen. Yenjbe kolninin wor po yara. Yenjbe al hoyande niñ moñ, dende al po. Irem garebe neñ hitere gar mata forok yen hanj kurunj gayen tumjan momon diriryen.

¹⁰ Be, kadne kura neya koyare har al Aristakus beleñ denj ge dufay heñ hi gayen momon yirayin ninkeb gago dinenj hime. Banabas nomij Mak wor gwahade po denj ge dufay hen hi. Yen ge momon dirmirinj gogo geb, yenj kun forok yeke kenenbe gar gar irde kenkela doyan irde hinayin. ¹¹ Be, Yesus denjem kurabe Yastus manan denj ge dufay hen hi. Meten faran nurde han mar bana gonjbe al karwo ga po ga Yuda mar. Mel gobe neya heñ Al Kurunj beleñ alya bereyamij doyan yird yird gote meten ten kun hityen. Irde kurare kanduknjen nurde himekeb bene yurum irde hanjen. ¹² Be, dende al kura Yesu Kristuyen meten al Epafras goyen wor denj ge dufay heñ hi goyen momon yirayin ninke gago momon dirde hime. Al gobe dende al. Yenjbe denj goyen Al Kurunjen dufay tumjan yeneñ bebak ten sanjin po huwardeb Yesuyen mere gama ird ird niñbe al parguwak yara heñ yenj gehekken wor po nurde hiwoñ yenj

hugineñ tareñ po Al Kurunj gusunjan irde hiyen. ¹³ Yenjbe denj ge po moñ, Laodisia taundeya Hierapolis taundeya niñ Yesuyen alya bereya goke wor tareñ wor po Al Kurunj gusunjan irde hiyen gobe fudinde yen dinenj hime. ¹⁴ Kadnininj wor po yen ge amanen wor po nurde hityen al guram ol Lukyabe Demasya manan denj ge dufay heñ har goke momon yirayin ninkeb gago dinenj hime. ¹⁵ Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya goya bere kura Nimfayabe yamiñde gabu irde Al Kurunj dolon irde hanjen marya goyen manan ne niñ yen, “Yenj beleñ denj ge dufay heñ hi,” yinnayin. ¹⁶ Be, asan gayen denj wa kapyan henjbe Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya sios wor kapyan henayin yen ten kerke gor kuyen. Irdeb asan kura yen ge kaminj goyen wor kamebe denj beleñ wor ten kapyan henayin. ¹⁷ Irdeb Akipus goyen, “Doyañ Al Kurunj beleñ meten guntin gobe kenkela tanarde meten ten hayin,” innayin.

¹⁸ Ne Pol beleñ hanner wor po gahade kanj hime: “Denj ge dufay heñ hime.”

Be, ne koyare hime gake bitin sir ma yiyyen. Denjbe Al Kurunj beleñ bunijen dirde igin igin dirwoñ yen nurde hime. Gogo po.

1 Tesalonaika

Tesalonaika niŋ Yesuyen aly bereya hitte Pol beleŋ mehende asan kayyin

¹ Be, ne Polya meten kadne waraŋ Sailasya Timotiya beleŋ den Yesu Kristuyen aly bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kurun goke teŋ asan gago kaŋ hite. Denbe Adoniniŋ Al Kurunyä Doyaŋ Al Kurunyinin Yesu Kristuya han. Ningeb Al Kurun beleŋ buninę dirde iğin iğin dirde hugineŋ bitin yisikamke iğin hiwoŋ yen nurde hite.

Tesalonaika taunde niŋ mar goke teŋ Al Kurun niŋ amanęn nurd unyin

² Be, neŋbe hugineŋ den ge Al Kurun mere irde hityen. Irde den ge teŋ iğin nurde uneŋ turun irde hityen. ³ Denbe Al Kurun niŋ hekken nurde henya meten teŋ hinhan. Irde bitinđe mat wor po yenya aly bereya niŋ amanęn nurde hinhan geb, Nanniniŋ Al Kurun mere irde henya be meten dunyin kurun goyen keŋkela po pasi irniŋ yen kurut yen hinhan goyen goke bininę sir ma yen hiyen. Irdeb Doyaŋ Al Kurunyinin Yesu Kristu kame mulgaŋ heŋ wakeb yenya tumňan hitek yen nurde hinhan geb, Al Kurunyen mere gama irde kanduk karkuwaj yenę hinhan gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjıŋ heŋ hinhan goyen goke wor bininę sir ma yen hiyen.

⁴ Ningeb, kadne yago, mata gwahade goyen tumňan yintirin geb, fudinde Al Kurun beleŋ den goyen bubulkunjue wor po yen nurde duneňbe diriyne weŋ dinen basıňa diriyin yen nurtirin. ⁵ Neŋ beleŋ den ge teŋ kun denya heŋ mata teŋ hinhet kurun gobe keŋkela nurde haŋ gogo. Hanjköpa den hitte gor kun Yesu niŋ yitirin mere iğin goyen tagalde hinhet goya goyenbe mere uliŋ po moŋ, Al Kurunyen tareŋ mananę kenamin. Irde Holi Spirit beleŋ bitinđe meten kurun wor po tikeb mere tagaltirin gobe fudinde wor po yen nuramın.

⁶ Be, neŋya Doyaŋ Al Kurunyä kanduk yintirin gwahade goyen po, deŋ wor Al Kurunyen mere niŋ iğin ma nurde haŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinhan. Gega Holi Spirit beleŋ amanę dufay dunkeb mere goyen fudinde yen amanęn nurde teŋ bitinđe kerde gama irde hinhan. ⁷ Ningeb Masedonia naŋa den hande gorya Akai naŋa neŋ hitere garya niŋ Yesuyen aly bereya beleŋ deŋ mata teŋ hinhan go nurde, "Yesuyen aly bereya beleŋ mata teŋ hitekbe gwahade," yen nurde matatin goyen po gama irde hanjen. ⁸ Fudinde wor po, deŋ beleŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ yitirin

mere goyen nurde Al Kurun niŋ dufaytin tareŋ iramiŋ goyen nuramın marbe Masedoniaya Akaiaya naŋa bana ga niŋ mar po moŋ. Doyaŋ Al Kurunyen mereya den mata tiyamın gote mere momonyabe naŋa hoyanje niŋ mar mananę tumňan nurtiŋ ala tiyamın. Ningeb goke neŋ beleŋ den ge al hoyan momon yirtet yen ma nurde hite. ⁹ Gobe mere momontiŋ nuramın mar beleŋ wanbe den beleŋ mereninji fudinde yen nurde ığın ığın dirde hinhan goyen tagalamin, irde den beleŋ detoneŋ al beleŋ yirtin goyen dolon yirde hinhan goyen daha mat yubul teŋbe Al Kurun fudinde hi goyen hitte waŋ yen po dolon irde metenmin teŋ hinhan goyen wor tagalamin geb, matatin goke gwaha kura yetek yen ma nurde hite. ¹⁰ Irde Al Kurun Urmıň Yesu, Al Kurun beleŋ kamtiŋde mat isan hiriŋ al goyen Al Kurunyen gasunđe mat mulgaŋ hiyyen yen doyaŋ irde hanjen mere momon goyen mananę tagalamin. Ningeb goke neŋ beleŋ gwaha kura yetek yen ma nurde hite. Fudinde, Yesube neŋ dumulgaŋ tiyyin geb, kame Al Kurun beleŋ aly bereyat mata buluŋ gote murunjem buluŋ yunyeŋ nature goyenter neŋbe murunjem buluŋ goyeŋ go ma dunyen.

2

Polyen mata

¹ Be, kadne yago, neŋ beleŋ den hitte kun meten teŋ hinhet gobe dulduł ma meten teŋ hinhet goyen nurde han gogo. ² Irde den hitte ma kutirinjı mehendede Filipai taunde dahade hinhet goyen wor nurde hanjen. Gor niŋ mar gore Al Kurunyen mere niŋ iğin ma nurde dinen teŋ sukal dirde buluŋ buluŋ dirke ulniniŋ misiŋ katirin. Gega goke kafura ma hitirin. Irde gor mat den hitte kun Al Kurunyen mere tagaltirin goyenbe gor niŋ mar wor Al Kurunyen mere goke iğin ma nurde asogo diramın. Goyenpoga Al Kurunyinin beleŋ faran durke goke kafura ma heŋ kawan po momon dirde hinhet. ³ Gobe mere tagalde hinhet goyen usi dirhet yenę ma dinen hinhet, irde gwaha yinteke turun dirde ığın ığın dirnaŋ yen nurde ga ma dinen hinhet, irde mere gote miŋ keŋkela nurdeya ga saba dirde hinhet geb, gogo kafura ma heŋ kawan po momon dirde hinhet. ⁴ Irde Al Kurun beleŋ, "Mel gabe mere iğin Yesu niŋ yitirin goyen fudinde ığın mat tagalde tukunayin," yen nurde meten gago dunyin geb, dufaymin po gama irde meremir tagalde hityen. Ningeb meten teŋ hityen gabe al beleŋ denen amanęn nurd dunnarę yen ma meten teŋ hityen. Gwaha titiŋ yarab dufayninji keŋkela yenen hi al Al Kurun gore deneŋ amanęn nuryen

yen meten teñ hityen.⁵ Irdeb dindiken denen hinhan gwahade goyen po, merebe kirmintinde po hapek yan nurnayin yen ma tagalde hinhet. Irde sabaya mataya teñ henyabe bininiñde den beleñ igin igin dirde det dunnayin dufay bulun gwahade goyen bana kerde henyo ma meten teñ hinhet. Hubu wor po. Al Kurunþe nurde dunen hi.⁶ Neñþe al beleñ turun dird dird nin ma nankenen hinhet. Den beleñ daw ma al hoyan beleñ daw turun dirwoñ yen ma nurde hinhet.

Fudinde, neñþe Yesu Kristuyen mere basan mar geb, igin gwaha gwaha dirnañ dintewon.⁷ Goyenpoga gwaha ma dinenþe dirin kura milin beleñ kenkela doyan irde okko irde hiyen go gwahade goyen po bekkende mere dirde doyan dirde hinhet.⁸ Neñþe gwaha mat bininiñde mat wor po den ge amanen nurde hinhet. Irdeb dirin kura nanin beleñ gone mun yen nurde hiyen gwahade goyen neñ beleñ den ge amanen nurde hinhet. Niñgeb Al Kurun beleñ mere igin Yesu niñ yitin dunyin goyen momon dird dird nin amanen nurde hinhet. Irde den ge teñ kamtek wor igin yen nurde hinhet.⁹ Niñgeb, kadniniñ yago, neñþe gwahade nurde hinhet geb, Al Kurun beleñ Yesu niñ yitin mere igin dunyin goyen den hitte tagalde hinhyet yabe den hantin doyan po ma hinhet. Mongo den po kanduk kurun duntek goke teñþe wawunþa nañkahalya nindiken ge nurdeb hora meten kurun po teñ hinhet. Niñgeb denþe neñ meten kurun gwahade teñ nufol durde hinhin gobe bitin sir ma yen hi yen nurde hite.

¹⁰ Be, neñþe den Al Kurun niñ dufaytin sanjin irtin marya heñ mata igin Al Kurun diliñde wukken, irde huwak wor po goyen teñ hiteke al beleñ gwaha mat kura tagal duntek moñ hinhet goyen dindiken denen hinhan. Irde Al Kurun wor denen hinhan geb, ga dinen hime gayenbe fudinde yen nurde hi.¹¹ Neñþe den nurde hanjen gwahade goyen po, neñþe al kura dirjen wen kenkela doyan yirde hiyen gwahade goyen dirde hinhet.¹² Gwaha dirde henyabe mata igin teñ teñ dufaytin tareñ irde kanduk yeneñ hike bitin yurum yirde hinhet. Irde mata Al Kurunyen alya bereya beleñ titek goyen po teñ hinayin yen tareñ po mere dirde hinhet. Al Kurunþe den goyen alya bereyamin doyan yird yird bana hurkuñ sanjinmiñ turnuñ yan kenen hitin hanj goyen kame wor gwahade po titek mar henayin yen hoy dirde hi.

¹³ Be, neñ belen den ge teñ Al Kurun igin nurde unen hityen gote miñ hoyan kurabe neñ beleñ Al Kurunyen mere momon dirtekeb, "Mere dirde hanj gabe fudinde Al Kurunyen mere, mali mere moñ," yen

nurde hinhan. Niñgeb goyen goke manaj Al Kurun igin nurd uneñ hityen. Fudinde wor po, saba dirde hinhet gobe Al Kurunyen mere, deñ Yesu niñ dufaytin tareñ irde hanj mar bana meten teñ hi mere go goyen.¹⁴ Fudinde, kadne yago, deñþe Yudia nañare niñ Al Kurunyen sios Yesu Kristuya hanj mar kanduk yenen hinhan gwahade goyen po, den wor kanduk yenen hinhan. Mel gobe nañamde niñ mar beleñ bulun bulun yirde hinhan gwahade goyen po, den wor dende nañare niñ mar beleñ bulun bulun dirde hinhan.¹⁵ Munaj Yudia nañare niñ mar gobe Doyan Al Kurunniñ Yesu mayamij. Irde neñ wor bulun bulun dirde dakira tiyamij. Bikkeñ asem yago wor Al Kurunyen mere basan mar porofet gasa yirde hinhan. Mel gobe al miñ hoyanya awalikde hitek ma yirde hikeb mata gwahade teñ hanjen gogo. Irkeb Al Kurun beleñ goke igin ma nurd yunen hin-hin.¹⁶ Go mar gobe al miñ hoyan Yuda mar moñþe epte ma Al Kurunyen dirjen wen henayin yen nurde hanjen. Niñgeb neñ beleñ al miñ hoyan hitte kuñ Al Kurunyen dirjen wen hen heñ beljen goyen tagalde hittekeb igin ma nurde metenñinij walde hanjen. Mata bulun gwahade titke kuñ kuñ kurun wor po hekeb Al Kurun beleñ yeneñ wasak titek moñ geb, Al Kurunyen bearar bana po hanj.

Polbe Tesalonaika niñ mar kuñ yeneñ mewoñ yen nurde hinhan

¹⁷ Be, kadne yago, neñ gayenterbe al kura dirjen wen minyan goyen bur yirtin yara diramij geb, beljenen po hoyan hoyan hite. Gega dufayninidebe den ge hugiñen nurde hityen. Niñgeb daha mat kura aranen kuñ dentewon yen nurde kurut wor po yen hinhet.¹⁸ Fudinde wor po, ne Polbe kuñ dentek wor po nirde hiyen. Goke teñþe den hitte kuñ kuñ niñ kurut wor po yen hinhem. Gega Satan beleñ, "Mel gore daka kuñ tareñ yirnayin," yenþe beleñ pet dirde hinhin.

¹⁹ Be, kame Doyan Al Kurun Yesu wakeb diliñ mar huwardeb da ikala irniñ? Neñ beleñ ikala irtek detbe den gogo po geb. Neñ beleñ den goyen Al Kurun diliñde sanjin heñ heñ ge doyan heñ hityen, irde den ge dufay henþe amanen nurde hityen. Irde denþe metenñinij gote iginen geb, goke teñþe Yesu beleñ deñe turnuñ yan dunyen.²⁰ Fudinde wor po, den ge teñ meten teñ hinhet goke Doyan Al Kurun beleñ deñe turnuñ yan dunyen. Niñgeb goke teñþe den ge amanen wor po nurde hityen.

3

Pol belej Timoti teñ kerke Tesalonaika kuriñ

¹ Ningeb Atens taunde gar hinhetyabe aranen den hitte mulgan hetek wor po dirde hin hin. Gega neñ tumjan kun kun gobe meten en dirkeb mere sege irde Sailasya neyabe Atens taunde hirekeb ² Timoti po den hitte kuyen yitirin. Timoti Al Kurunyen dirin, denya neñya yara po. Yenbe neñya Yesu niñ yitin mere iñgin goyen tagalde tukun hityen. Ningeb yen belej kun dufaytiñ Yesu Kristu niñ tareñ iramin goyen faran durkeb sopte dindiken dufaytiñ goyen tareñ po irnayiñ yenbe gogo teñ kermekе kuriñ. ³ Mongo kanduk yenen hinhin gore dirke Yesu harhoktiñ unnak yenbe gogo Timoti teñ kermekе kuriñ. Neñ Yesuyen alya berye yabe kanduk gwahade po yenen hitek geb, gogo den wor kanduk yenen hinhin goyen denbe kenkelä nurde hanj. ⁴ Ningeb yenbe denya hinhetyabe, "Al belej buluñ buluñ dirke kanduk yentek geb," dinen tebañ dirde hinhet go gogo. Ningeb gwahade po forok yeke yenamij nurde hanj gogo. ⁵ Ningeb goke tenbe den hitte mulgan hen kuniñ yen hinhet goyen kun ulyanje po hekeb Yesu niñ dufaytiñ sanin po irde hanj ma dahade goyen bebak tiye yenbe Timoti gogo teñ kermekе kuriñ. Mongo Satan belej dufay buluñ dunen usi dirkeb Yesu gama ird ird mata tubul tilkeb meten ninbe iñgenen ga mon hiyyen yen galgaljenurde gogo Timoti teñ kermekе kuriñ.

Timotibe Pol hitte mulgan hiriñ

⁶ Be, Timoti den hitte kuriñ goyen mulgan hen wañ forok yiyun. Irdeb denbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ po irde hanj irde bitinje mat wor po Yesuya al hoyanya niñ amanen nurde hanj mere momontiñ iñgin goyen momonj dirun. Irde neñ belej den dentek nurde hite gwahade goyen po, den wor neñ ge bitin sir ma yeke dentewoñ wor po yen nurde hanj goyen momonj dirun. ⁷ Ningeb, kadne yago, dufaytiñ Doyan Al Kurun niñ tareñ iramin mere momonj goyen nurde amanen wor po nurtin. Ningeb meten ten hitekeya al belej buluñ buluñ dirke kanduk yenen ulniñ misin katen hityen goke ma nurtin. Irde gayenter manan gwahade po nurde hite. ⁸ Fudinde wor po, denbe Doyan Al Kurunya hen sanin hen hanj geb, neñbe goyen nurde goke amanen niñ pultik wor po yen hite. ⁹ Ningeb Al Kurun diliñde huwarde mere irde henya den ge ten Al Kurun iñgin nud uneñ uneñ gobe ep gago yetek mon yen nurde hite. ¹⁰ Irdeb Yesu niñ dufaytiñ tareñ ird ird matatiñ kura tareñ mon kenem nindiken kun deneñbe saba dirde sanin dirtek yen nurde bininje

mat wor po nañkahalya wawunja hugiñen Al Kurun gusunjan irde hite.

¹¹ Be, Nanninij Al Kurun yingeneja Doyan Al Kurunjinij Yesuya belej den hitte kunj kunj belej goyen kerde dunkeb kutewon yen nurde Al Kurun gusunjan irde hite. ¹² Irde bininje mat den ge amanen nurde hityen gwahade goyen po, den wor kadtin yagoya al hoyan kurun goyen goke manan bitinje mat amanen nud nud mata goyen Doyan Al Kurun belej kurun po irwoñ yen nurde hite. ¹³ Irdeb yen ge po dufaytiñ tareñ irwoñ yen nurde hite. Gogab kame Doyan Al Kurun Yesu goyen miyonmija tumjan mulgan hen hen natureb denbe Al Kurunjinij diliñ mar huwarkeb yen belen al wukkek, uliñde merem mon yen dinyen.

4

Al Kurun belej amanen nurtek mata po teñ hinayin

¹ Ningeb, kadne yago, den mata gwahade ten hite Al Kurun belej iñgin dinyen yen saba dirde hinhet. Irkeb gayenter wor gama irde hanj. Ningeb Doyan Al Kurun Yesuya hen kadtin yago hitin hite gare matatiñ iñgin goyen kunj kurun hen hiyen yen gago gusunjan dirde tebañ dirde hite. ² Denbe gwaha gwaha teñ hinayin yen neñ belej Doyan Al Kurunyen tareñde saba dirde hinhet goyen nurde hanj.

³ Saba goyen gama irde mata teñ Al Kurun diliñde wukkek hen hen gobe Al Kurunyen dufay geb, alya berya leplep mata ma ten hinayin. ⁴ Irde den dunkuren dunküren ultin po amañ hetek mata buluñ teñ teñ belen pet teñ hinayin, irde Al Kurun diliñde wukkek al hoyan wor denen palap dirtek mata teñ teñ niñ tujan urde hinayin. ⁵ Al Kurun niñ ma nurde megen niñ mata po gama irde hanj mar beleñ biñ harke go po gama irde hanjen yara ma ten hinayin. ⁶ Ningeb al kura mata gwahade goyen enter kadomde berem leplep irde kadom buluñ ma iryen. Gwaha tinayinbe bikken neñ belej saba dirde hayhay dirde hinhet gwahade goyen po, Doyan Al Kurun belej mata buluñtij goke buluñ wor po diryen. ⁷ Gobe Al Kurunbe mata buluñ ten hinayin yen hoy dirtiñbe mata iñgin Al Kurun diliñde wukkek goyen teñ hinayin yen hoy diriyen geb, gogo mata buluñtij goke buluñ wor po diryen. ⁸ Ningeb saba gayen al kura gama ma irde hi al gobe alyen saba pel irhem usi tenbe Al Kurun, Holi Spirit dunyin al gote saba goyen pel irde hi.

⁹ Be, denbe bitinje mat kadom amanen nud gunen teñ hinayin yen Al Kurun belej saba dirtin geb, goke asande gar sopte ma momonj dirtek yen nurde hite. ¹⁰ Irde fudinde wor po denbe kadtin yago Yesuyen

alya bereya Masedonia naŋa bana haŋ kuruŋ goyen goke bitiŋde mat amaneŋ nurde faran̄ yurde hanjen̄. Ningeb, kadne yago, matatiŋ gobe gwahade po teŋ hinayin̄. Irkeb kuiŋ kuruŋ hiyyen̄ yeŋ gago dineŋ tebaŋ dirde hite.

¹¹ Irde dintirin̄ gwahade po, keŋkela heŋ hiburŋen̄ ma hinayin̄. Irde det kura denya denya moŋ goyen goke tonantin̄ hilwa ma yirde hinayin̄. Irde kumhaka heŋ al hanin̄ doyan̄ po ma hinayin̄. Dindiken̄ ge nurde meteŋ teŋ hinayin̄. ¹² Gogab Yesuyen alya bereya moŋ siŋare haŋ mar beleŋ deneŋbe palap dirde hinayin̄. Irde det kuraj nurde al hoyan̄ hitte faran̄ niŋ ma naŋken̄ hiyyin̄.

Al kamtiŋ gobe kame huwarnayin̄ geb goke buluŋ wor po ma nurde hinayin̄

¹³⁻¹⁴ Be, kadne yago, neŋbe fudinde Yesube kamyin̄de mat huwaryiŋ yeŋ nurde hite. Ningeb gwahade goyen po yeŋ ge dufaymiŋ sanj̄ irde kamtiŋ mar goyen Al Kuruŋ beleŋ Yesu wayyen̄ natureb yisaj̄ hiyyen̄ yeŋ nurde hite. Ningeb al kamtiŋ mar goke yitŋ mere fudinde goyen den beleŋ nurde bebak tiwoŋ yeŋ nurde hite. Gogab Al Kuruŋ niŋ ma nurde haŋ mar beleŋ al kamtiŋ gobe epte ma huwarnayin̄ yeŋ nurde al kamtiŋ goke bunijen̄ nurde esen̄ hanjen̄ gwahade ma teŋ hinayin̄.

¹⁵⁻¹⁷ Be, al kamtiŋde mat huwarnayin̄ goke Doyan̄ Al Kuruŋ beleŋ yiŋen̄ mohonje yirin̄ goyen momon dirniŋ tihit. Doyan̄ Al Kurun̄be Al Kurun̄yen̄ gasunđe mat mulgaŋ heŋ katyen̄ goyarebe al kamtiŋ goyen kuware, "Huwarnanj!" yinyen̄. Irkeb Al Kurun̄yen̄ miyon̄ gote kurun̄mijen̄ beleŋ wor gwahade po yinyen̄. Irkeb Al Kurun̄yen̄ bigul mere tiyyen̄. Irkeb al Yesu Kristu nurd uneŋ ga kamtiŋ mar go wa huwarnayin̄. Go kamerel̄ mel goya Yesu Kristuyen alya bereya diliŋ gergeŋ hinayin̄ goya tumŋaŋ Al Kurun̄yen̄ tareŋ beleŋ yade hurkukeb naŋa kota kigariŋkiŋ faykek hende hurkukeb Doyan̄ Al Kuruŋ tupi tinayin̄. Gwaha teŋ gab yeŋa hugiŋen̄ hinayin̄. Ningeb Doyan̄ Al Kuruŋ wayyen̄ goyenter al diliŋ gergeŋ hinayin̄ marbe iŋiŋ hinayin̄ munaj̄ bikkəŋ kamtiŋ marbe iŋiŋ ma hinayin̄ yeŋ ma nurde hinayin̄. ¹⁸ Ningeb mere gayen dindigen̄ uliŋ kadom momon gird teŋbe tareŋ heŋ heŋ ge kadom faran̄ gurd teŋ hinayin̄. Gogab kuratin̄ kura kamkeb hugiŋen̄ dubul̄ tiya yeŋ bunijen̄ ma nurde hinayin̄.

5

Yesu waŋ waŋ niŋ gitik teŋ hinayin̄

¹⁻² Be, kadne yago, Doyan̄ Al Kuruŋ waŋ waŋ naļu gobe kawe al beleŋ watin̄ yara tiyyen̄ gwahade goyen po, yeŋ wor

nalu goyare wayyen̄ yeŋ ma nurde hiyea wayyen̄ goyen deŋbe keŋkela nurde haŋ gogo. Ningeb Doyan̄ Al Kuruŋ waŋ waŋ nalumiŋ goke asanđe gar sopte katek yeŋ ma nurde hite. ³ Be, al megen niŋ kuruŋ gabe, 'Kanduk miŋmoŋ, iŋiŋ ala po hite,' yeŋ nurde hiyea kanduk kuruŋ gore waŋ bemel po buluŋ wor po yiryen̄. Gobe bera biŋ yaŋ kura diriŋ kawaŋ kertek heŋ uliŋ misiŋ katyen̄ yara gwaha mat kura busahartek moŋ henayin̄.

⁴ Goyenpoga, kadne yago, deŋbe megen niŋ mar kidoma bana haŋ gwahade moŋ geb, Yesu waŋ waŋ naļu gobe kawe al beleŋ bemel po watineŋ dirkeb hurkuŋkat ma tinayin̄. ⁵ Deŋbe Doyan̄ Al Kuruŋ gama irde haŋ geb, matatiŋa dufaytin̄abe iŋiŋ wor po. Al farenđe heŋ det keŋkela yener̄ beleŋ kuŋ haŋ go gwahade goyen haŋ. Fudinde wor po, neŋbe megen niŋ mar kidoma bana haŋ gwahade moŋ. Mel gobe kidoma bana heŋ det keŋkela ma yenen̄ haŋ go gwahade tiyyunęŋ wor po haŋ.

⁶ Ningeb neŋbe Doyan̄ Al Kuruŋ mulgaŋ heŋ heŋ niŋ ma nurde haŋ mar beleŋ mata buluŋ teŋ haŋ gwahade ma teŋ hitek. Irde Üŋgura beleŋ tuŋaŋ durde buluŋ dird dird mata goke keŋkela nurde ga hitek. Irde ulniniŋde po aman̄ hetek mata fole foře irde hitek.

⁷ Munaŋ Doyan̄ Al Kuruŋ ma nurde uneŋ haŋ marbe al wawuŋ ferd ug po heŋ naŋa migiriŋ ma nurde haŋ go gwahade goyen, Satan beleŋ lom yirde buluŋ yirde hiyen̄ goyen bebak ma teŋ hanjen̄. Irde mel gobe al wawuŋ fe nene kukuwa heŋ hanjen̄ go gwahade goyen po, megen niŋ mata teŋ teŋ dufay hika titek moŋ geb, go po gama irde kuŋ kuŋ buluŋ heŋ hanjen̄.

⁸ Gega neŋbe al gwahade moŋ. Neŋbe Doyan̄ Al Kurun̄yen̄ mere gama irde hityen̄ geb, al farenđe beleŋ keŋkela keneŋ kuŋ hanjen̄ go gwahade goyen po, heŋ heŋniŋ manaj̄ iŋiŋ po hityen̄. Ningeb ulniniŋde po aman̄ hetek dufay fole irde Doyan̄ Al Kuruŋ niŋ hekken̄ nurdeb Al Kurun̄ya al hoyanya bininiŋde mat wor po amaneŋ nurde yunen̄ hitek. Mata gobe fulen̄ mar beleŋ kili misiŋ pet teŋ teŋ ain beleŋ po irtiŋ dumunđe yerde hanjen̄ go gwahade geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ diryen̄. Irde neŋbe Al Kuruŋ beleŋ naļu funaŋde neŋ tumŋaŋ dumulgaŋ tiyyen̄ yeŋ nurde goke doyan̄ heŋ hitek. Go mata gobe fulen̄ mar beleŋ kili misiŋ pet teŋ teŋ ge tonaj aw yerde hanjen̄ go gwahade geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ diryen̄. ⁹ Munaj̄ Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyen̄ gobe beararmiŋ bana heŋ heŋ ge ma basiŋa diryen̄. Gwahade yarabe Doyan̄ Al Kuruŋ Yesu Kristu gama irteke dade dirjen̄ weŋ dire yeŋ basiŋa diryen̄. ¹⁰ Yesu Kristube kame

mulgañ heñ wayyenja goyare neñ al kura diliñ gergen hinayinjä al kamtiñja tumjanj yenja hugiñen heñ heñ goke teñ kamyinj. ¹¹ Niñgeb mata igin teñ hanjen gwahade goyen po, Al Kurunyen mere kenkela gama irtek yenþe sanjñ heñ heñ ge kadom faranj gurd teñ hinayinj.

Saba funaj

¹² Be, kadne yago, gor niñ Doyañ Al Kurunyen meten mar deñ doyan dirde saba dirde huwa dirniñ yen meten kurunj teñ hanj mar goyen meremij nurde palap yirde hinayinj yen gago momoj dirde hite. ¹³ Irdeb metenmij goke bitinjde mat amanenj nurde yunenþe turunj yirde palap wor po yirde hinayinj. Irde dindikenj uliñ wor kadom bulunj nurde gunenj ma teñ awalikide igin po hinayinj.

¹⁴ Gega, kadne yago, den bana goyen al kura kumhaka heñ hike yenenþe saba yirde hayhay yirde hinayinj. Irdeb al kura kanduk yeneñ kafura heñ aranj po yul yen hanj mar kura hike yenenþe faranj yurde tareñ yirde hinayinj. Irdeb megen niñ mataya dufay bulunja pel ird ird tareñ mijmonj mar kura yenenþe go mar goyen wor faranj yurde hinayinj. Irde kadtij kura matamij igin hewonj yen doyan heñ heñ ge piñenj ma heñ hinayinj. ¹⁵ Irde den kurun goyen al hoyanj beleñ bulunj dirke wol ma heñ hinayinj. Gwaha titjenþe kadtijna al hoyanya goyen tumjanj igin igin yird yird niñ kurut yen hinayinj.

¹⁶ Irdeb kanduk yeneñ hinayinj ma kanduk ma yeneñ hinayinj nalure goyenbe hugiñen amanj hende po hinayinj. ¹⁷ Irdeb Al Kurunja mere teñ teñ niñ bada ma henayinj. ¹⁸ Irdeb nalu iginde po ma Al Kurun igin nurd unen hinayinj. Nalu iginja bulunja wañ hiyenj goyenbe hugiñen gwahade po teñ hinayinj. Mata gwahade teñ hinayinj yitiñ kurunj gobe den Yesu Kristuya hanj mar beleñ gama irde hinayinj yen Al Kurun beleñ dunyinj geb, mata goyen po teñ hinayinj.

¹⁹ Irde Holi Spirit beleñ bitiñ bana heñ meten tike okohom po yen ge naña mala teñ unnayinj. Gwaha ma tinayıñbe kak isikamtijen irke meten ma tiyyen. ²⁰ Irdeb Al Kurun beleñ al kura hard unke mere tike kenenþe det karimjenj kura yen ma nurnayinj. Det kurun wor po momoj dira yen nurnayinj. ²¹ Goyenpoga al kura beleñ, "Holi Spirityen sanjñde mere teñ hite, irde meten teñ hite," yeke yenenþe fudinde ma dahade goyen kenkela yeneñ bebak teñ hinayinj. Irdeb fudinde yen kenem gama irde hinayinj. ²² Irde mata bulunþe tumjanj gama ma yirde hinayinj.

²³ Be, Al Kurunþe bininiñ kamke igin heñ heñ dufay dunen duneñ al. Niñgeb yen

beleñ deñ tareñ dirke diliñde wukkek igin wor po hiwoñ yen nurde hite. Irde bitiñ, dufaytinjä ultinjä goyen igin wor po hekeb Doyañ Al Kurunjininj Yesu Kristu wañ wanj nalureb gwaha mat kura mere ultinjde irtek mijmonj hiwoñ yen nurde hite. ²⁴ Deñ hoy dirde hi al Al Kurunþe deñ gwaha direñ yen biña tiyyinj goyen biñj sir ma yen hiyen. Niñgeb meremij go po gama irde yinjgen diliñde wukkek diryen.

²⁵ Be, kadne yago, neñ ge nurde Al Kurun gusunaj irde hinayinj. ²⁶ Irde kadininj yago Yesuyen alya bereya hoyan kura goyen yenenþe neñ beleñ yen ge dufay heñ hityenj goyen momoj yirnayinj. ²⁷ Irde asanj kañ dunhem gabe kadtij yago Yesuyen alya bereya tumjanj kapyan heñ yunnayinj yen gago Doyañ Al Kurun diliñ mar mere tareñ po dirde hime.

²⁸ Be, Doyañ Al Kurunjininj Yesu Kristu beleñ buninj dirde igin igin diryen yen gusunaj irde hime. Gogo po.

2 Tesalonaika

Tesalonaika niň Yesuyen aly bereya hitte Pol beleň asan sopte kayyin

¹ Be, ne Polya meteň kadne waraj Sailasya Timotiya beleň deň Yesu Kristuyen aly bereya sios Tesalonaika taunde hanj kurun goke teň asan gago kaj hite. Deňbe Nanninii Al Kurunja Doyaň Al Kurunjinii Yesu Kristuya hanj. ² Niňgeb Al Kurun beleň deň buninę dirde igin igin dirde huginę bitiň yisikamke igin po hiwoň yen yen nurde hite.

*Kandukbe yeneň hinayin gega yul ma
yenayin*

³ Be, kadne yago, deňbe Al Kurun niň hekken nurd nurd gobe sanjıň hen hi. Irde bitinde mat kadom amaneň nurd gunen ten hanj mata goyen wor kurun hen hi. Niňgeb goke teň Al Kurun huginę igin wor po nurde unen hitek yen nurde hite. ⁴ Niňgeb deň beleň Yesu niň teň kanduk karkuwaj yeneň hanj gega, goke mukku ma teň goya goya sanjıň po hen yen ge hekken wor po nurdeb gama ird ird niň bada ma hen hanjen goyen goke Al Kurun dirjen weň Yesuyen aly bereya hoyan hitte tagalde deň ge turuň turuň teň hityen.

⁵ Be, deň Yesuyen aly bereya beleň Yesu niň teň kanduk gwahade yeneň hanj goke kame Al Kurun beleň al iginja bulunja pota yird yird nature deňbe dawaryen. Mata go tiyyen goke al kura beleň, "Danij gwaha tiya? Mata gobe huwak mon," intek mon. Deň goyen kanduk yeneň hanj gobe Al Kurun beleň aly bereyamin doyan yirde hi bana goj iginj hurkutek mar henayin yenbe gogo kanduk yeneň hanj. ⁶ Fudinde wor po, Al Kurun beleň al iginja bulunja pota yirde matamini gote murunjem yunyen gobe huwak mat po yunyen. Niňgeb deň bulun bulun dirde hanj marbe Al Kurun beleň wol hen bulun po yiryen. ⁷ Irdeb kame Doyaň Al Kurun Yesu beleň nalu funanje tareňmiň turuň yan manaq Al Kurunjen gasunđe mat katyen goyenterbe deň kanduk yeneň hinayin goyen yad siňa yirkeň igin po hinayin. Neň wor gwahade po diryen. Goyareb Yesube Al Kurunjen miyon tareň minjan goya tumjan kateň gwahade diryen. ⁸ Goyare goyenbe aly bereya Al Kurun ma nurd unen Doyaň Al Kurun Yesu niň yitiň mere igin go ma gama irde hanj marbe gote murunjem bulun yunyen. ⁹ Yen beleň mel gote mata bulunmiň wol henbe yakira tike huginę kanduk kurun bana hinayin. Irdeb epte ma Doyaň Al Kurunja hen sanjimjiň turuň yan goyen

keneň amaň hen hinayin. ¹⁰ Munaň alya beryamin wukkek gobe Doyaň Al Kurun wayyeň nalu goyenterbe yenja awalikde hen deňem turuň yan irnayin. Irde al yen ge dufaymin tareň irde hinayin mar beleňbe isoka irnayin. Deň wor Yesu niň saba dirteke mereniniň nuramıň geb, mel goya tumjan Yesu deňem turuň yan irnayin.

¹¹ Be, nerje gwahade dufay henja den ge ten huginę Al Kurun gusunjaň irde hityen. Irde deň goyen yen beleň hoy diryin geb, deň ge gusunjaň irde henja be yen beleň hoy yiryin mar beleň titek mata igin po ten hinayin yen gusunjaň irde hityen. Irde mata igin titek dufay kurun goyen Al Kurun beleň tareňminde faran durkeb gote iginen kurun forok yiyyen yen gusunjaň irde hityen. Irde kurabe Al Kurun niň hekkeň nurde metempiň teň hinayin goyen igineň yiňgen forok iryen yen gusunjaň irde hityen. ¹² Neň beleň Al Kurun gusunjaň gwahade irde hityen gobe yenja Doyaň Al Kurun Yesu Kristuya beleň buninę dirde igin igin dirkeb deň beleň deňem turuň yan irwoň, irke yen beleň wolmijeň matatiň igin goke deňtiň turuň yan dirwoň yen nurde gago Al Kurun gusunjaň irde hityen.

2

*Al Kurunjen saba pel ird ird mata forok
yiyyen*

¹ Be, kadne yago, Doyaň Al Kurun Yesu Kristu waň dawarke yenja hitek goyen goke momon dirniň tilit. ² Al kura beleň, "Doyaň Al Kurun waň wan nalube bikkeň forok yiyyen," dinenbe, "Mere gabe Al Kurun beleň Polya diňunja yinke basan hen tagalde hanj," dinnayin. Irde kura beleňbe, "Mere goke Polya diňun yagoya beleň asanje gago kaj dunan," dinnayin. Goyen-poga mere gobe usi mere geb, mere go nurde hurkunkat ten kafura ma henayin. ³ Nalu gobe hako geb. Megen niň al beleň Al Kurun harhok unen tubul tinayin. Irke gab al kura Mata Bulun Al wor po kak alare kutek al gore forok yeke gab Doyaň Al Kurun wayyeň. Niňgeb al kurat mere mali mali po gama ma irde hinayin. Mongo usi dirnayin geb. ⁴ Munaň Mata Bulun Al wor po gobe megen niň al beleň Al Kurunjinii yen det kurun gayen dolon yirde hanjen goyen fole yirhem yen nurdeb yiňgen turuň irde hityen. Irde Al Kurunjen ya balem bana goj hurkun gasun himam wor po bana goj henbe al diliňde, "Nebe Al Kurun," yiyyen. Al gobe gwaha matbe Al Kurun asogo iryen.

⁵ Be, mata gwahade gokeb deňja tumjan hen huginę momon dirde hinhem. Niňgeb mere gobe nurde hanj yen nurde

hime. ⁶ Mata Buluŋ Al gobe Al Kurun beleŋ nalu goyenter forok yiyyen yitinde wor po gab forok yiyyen. Ningeb hanke gab Al Kurunyen sanjinde beleŋ pet irtinđe hike kawan ma forok yen hi gobe nurde han gogo. ⁷ Goyenbe Mata Buluŋ Al gote tareňbe bikkeŋ banare balmiŋ meten tiyyiŋ geb, gayenter wor meten teŋ hi. Al Kurunyen tareňbe Mata Buluŋ Al gote meten kawan forok yetek goyen pet titinđe gwahade po hiyen. Irde kuŋ kun Al Kurun beleŋ nalu kiriyinde gor gab tubul tike Mata Buluŋ Al goyen kawan forok yen meten tiyyen. ⁸⁻¹⁰ Irkeb Mata Buluŋ Al go kawan heŋ Satanyen sanjinde mata tiŋen turŋun yan wor po kurayen kurayen al beleŋ epte ma titek goyen forok yirde hiyen. Mata kurun gobe Al Kurun beleŋ forok yirde hi yen yentek gega, Al Kurun beleŋ moŋ. Irde Mata Buluŋ Al gobe al kura meremijn gama irde kakde kutek mar goyen mata hoyan mat hoyan mat lomlom yirde usi yirde hiyen. Be, Mata Buluŋ Al gore kawan forok yen mata gwahade tikeb Doyan Al Kurun Yesube tareňmin turŋun yan manan wayyen. Irdeb Mata Buluŋ Al gote tareňmin goyen isikamde mohon uka beleŋ po teke goyare po hugineŋ kamyen. Be, Mata Buluŋ Al gama irde hinayin mar gobe Al Kurunyen mere fudinde goke amanjen ma nurkeb Al Kurun beleŋ gwamur yuryen. Gwahade moŋ manhan Al Kurun beleŋ yawarwoŋ. ¹¹ Go mar gobe gwahade po Al Kurunyen mere nurtek ma wor po han geb, Al Kurun beleŋ mel gote dufaymin wabuŋ yurke usi mere goyen fudinde yen nurnayin. ¹² Irdeb Al Kurunyen mere fudinde goke dufaymin sanjın ma irde mata buluŋ niŋ po amanjen nurde han mar gobe Al Kurun beleŋ merem yan yirde gasa yırke kamnayıŋ.

Al Kurun beleŋ dawareŋ yen bikkeŋ basıŋa diryiŋ

¹³ Goyenpoga, kadne yago, denje gwahade moŋ. Doyan Al Kurun beleŋ den goyen bubulkunjne wor po yen nurde dunen hi. Denje Al Kurunyen mere fudinde goke dufaytiŋ tareň irde han, irde Holi Spirit beleŋ bitin bana hen meten teŋ hikeb Al Kurun diliňde wukkek wor po hen han. Al Kurun beleňbe den gwahade dirde gab dade yende dirjen wen direň yenbe bikkeŋ naŋkiňa megenja forok ma yiryinjä po basıŋa diryiŋ. Ningeb goke tenbe den ge Al Kurun hugineŋ igin nurd untek wor po yen nurde hite. ¹⁴ Den goyen Doyan Al Kurun Yesu Kristuyen tareň turŋun yan bana gon hen aman hen hinayin yenbe gogo Al Kurun beleŋ den hoy diryiŋ. Ningeb Al Kurunyen mere saba dirteke nuramiň gogo. ¹⁵ Ningeb, kadne

yago, bikken mohoňninijdeya asanđdeya saba dirde hinhet gobe keŋkela yanarde sanjın po huwarde hinayin.

¹⁶ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu yingeneŋa Nanniniŋ Al Kurunyabe neŋ kurun gayen bubulkundere wor po yen nurde dunen haryen. Irde bunijen dirde igin igin dirde tareň heŋ heŋ ge hugineŋ faran durde detmiň igin goke doyan hen hen dufay dunen haryen. ¹⁷ Ningeb gwaha dirde haryen Yesuya Al Kurunya gore deň wor mataya mereya igin kurun goyen hugineŋ teŋ hitek dufay duneňbe tareň heŋ heŋ ge faran durwon yen gusunjan yirde hite.

3

Ner ge Al Kurun gusunjan irde hinayin

¹ Be, kadne yago, mere hoyan kura momoj dirniŋ titih geb. Be, den beleŋ nen niŋ Al Kurun gusunjan irde henyebe Doyan Al Kurun niŋ yitin mere igin neŋ beleŋ tagalde kuŋ hityen goyen araneŋ kurun hiyyen yen gusunjan irde hinayin. Irde den beleŋ sabaninin nurde gama irde hinhan gwahade po, mere nurnayin mar goyen wor sabaninin palap irde gama irnayin yen gusunjan irde hinayin. ² Goyenbe al tumňan po ma yen ge dufaymin sanjın irde han geb, go mar goyen kurabe dufaymin buluŋ. Irde Yesu niŋ igin ma nurde neŋ gayen buluŋ buluŋ dirde haryen. Ningeb go mar gore buluŋ dird dird beleŋ goyen Al Kurun beleŋ pet tiyyen yen gusunjan irde hinayin.

³ Fudinde wor po, Satanbe deň buluŋ buluŋ dire yen kurut yen hi. Gega Doyan Al Kurunbe hugineŋ doyan dirde heŋ yen biňa tiyyiŋ goyen po gama irde hiyen geb, tareň dirde Satan beleŋ buluŋ dirtek beljeŋ goyen pet teŋ dunyen. ⁴ Irde nenbe gwaha teŋ hinayin yen saba dirtirin goyen Doyan Al Kurun beleŋ tareň dirke gwaha po teŋ han yen hekken nurde dunen hite. Irde kame manan gwahade po teŋ hinayin yen nurde hite. ⁵ Irde Al Kurun beleŋ den goyen bubulkunjne wor po yen nurde dunen hi goyen Doyan Al Kurun beleŋ faran durke keŋkela bebak tinayin yen gusunjan irde hite. Irdeb Yesu Kristu kanduk yeneň hinhan gega, mukku ma teŋ sanjın po hen hinhan gwahade goyen po, deň wor yende mata po teŋ hinayin yen gusunjan irde hite.

Kumhaka mata ma teŋ hinayin

⁶ Be, kadne yago, den han bana goyen kuratin kurabe saba dirtirin goyen gama ma irde kumhaka heŋ duliŋ po han. Ningeb denje go mar goyen ketal ma yurde hinayin. Saba dirde hityen kurun gobe Doyan Al Kurun Yesu Kristu beleň dinen hi yen nurde keŋkela wor po gama

irde hinayin. ⁷ Denjbe neñ belen denja hinhetya mataniniñ keneñbe meten teñ terj matabe gwahade yen dindiken denen gwaha mat gama irtek yen bebak tiyamiñ gogo. Neñbe denja henja kumhaka ma heñ hinhet. ⁸ Monjo neñ paka dird dird niñ teñ metençin hoyaj ma tinak yenjbe nindiken ge nurde nañkahalya wawunja meten kurunj po teñ hinhet. Irde al kura belen binje dunen hinhan gobe damu teñ po ga nene hinhet. ⁹ Neñbe deñ ge teñ Al Kurunyen meten teñ hinhet gote murunjem deñ hitte mat igin yawartewon gega, deñ belen mataniniñ yenen gama yirde hinayin yen gwaha ma teñ det kuraj nurde nindiken meten teñ hinhet. ¹⁰ Fudinde wor po, denja hinhetyabe, "Kumhaka albe binje kura ma yunen hinayin," dinen hinhetbe nurde hanj gogo.

¹¹ Ga dinen hite gabe kuratiñ kurabe kumhaka heñ meten ma teñ hanj yeke nurdeb gago dinen hite. Kumhaka mar gobe dulin po hen mere kura yen yetek moñ goyen bana gon tonan hilwa hilwa tenjbe mere bulun yad forok yird yird niñ ugur po kuñ wan teñ hanjen. ¹² Ningeb kumhaka al gwahade gobe balmiñ heñ yinjgen meten teñ binje yade nene hinayin yen Doyañ Al Kurun Yesu Kristu belen yineñ hi yara neñ belen gago tareñ po yineñ hite. ¹³ Munañ den kadne yagobe mata huwak teñ teñ goke piñeñ ma heñ hinayin.

¹⁴ Irde kuratiñ kura saba asanje gar kañ hite gayen go ma gama irkeb al goke kenjkelä heñ ga hinayin. Irdeb saba ma gama iryen al goyen memya heñ mata bulunmiñ yubul teñ mulgañ hewon yen al go ma ketal urde yilwa irnayin. ¹⁵ Goyenbe gwaha teñ henjabe asogotin yara ma yenen hinayin. Gwaha titjenbe dadatinja koltinjya hayhay yirde saba yirde hanjen go gwahade goyen po yirde hinayin.

¹⁶ Be, Doyañ Al Kurunbe al bij kamke igin heñ heñ gote min al. Ningeb deñ gon kura hinayin goyen yen belen bitin yisikamke huginen igin po hiwon yen nurde hite. Irde Doyañ Al Kurun belen denja huginen hiwon yen nurde hite.

¹⁷ Be, deñ belen, "Asañ gabe fudinde Pol belen kayun," yen bebak tinayin yenbe nigen hanner wor po gago kañ hime. Asañ kañ himyen kuruñ gobe gahade po kañ himyen.

¹⁸ Be, Doyañ Al Kurun Yesu Kristu belen deñ tumjan huginen bunijen dirde igin igin dirde hiyen yen gusunjan irde hime. Gogo po.

1 Timoti Timoti hitte hanjkapyä Pol beleñ asañ kavyin

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe nej gayen mata bulunjde mat Dumulgan teñ ten Alninin Al Kurun beleñ, "Yesu Kristuyen mere basañ al hawayin," ninyin. Irde kame wayyen yen doyan irde hite al Yesu Kristu gore wor yingende mere basañ al niryin geb, gago ge niñ asañ kan hime. ² Gebe Al Kurun niñ saba girde himeke kenkela po gama irde hayen goke teñbe urne nigen wor po yen nurde guney himyen.

Ninjeb nebe Nanninin Al Kurunya Kurunjinin Yesu Kristuya beleñ ge goyen buninen girde igin igin girke bege kamke igin po hiwoñ yen gusuñjan yirde hime.

Usi saba mar utaq yirayin

³⁻⁴ Be, gebe nurde ha gwahade po Efesus taunde gor niñ Yesu gama irde hanj mar kurabe Al Kurunyen mere ten bulun mat saba ten han. Irde yingende tikulaya asem yagot denyeja asanđe katip kurun goyen goke po dufay hen tagalde hanjen. Irdeb al faraj yurke Al Kurun niñ hekken nurtekdebe ıøakjak ten kadom mohonde teñ han. Goke teñbe saba bulun yirde hanj mar goyen utan yirayin yenbe Masedonia nanjare kwe yenja Efesus gor po hayin ginmirin goyen gago sopte ginhem.

⁵ Go mar goyen utan yirkel bada po henayin. Irkeb alya bereyabe usi saba goyen yubul teñbe binde dufay hoyan minjmon hinayin. Irde binde wukken wor po nurde Al Kurun niñ fudinde wor po hekken nurnayin. Gwaha teñbe al hoyanya Al Kurunja niñ po amanen nurde hinayin. Goke teñbe gago ginej hime. ⁶ Gega al kurabe mata igin niñ go wa ginhem goyen gama yirhet yenbe sonj hen mere min minjmon goyen teñ hanj. ⁷ Go mar gobe Al Kurun beleñ mata igin kiriy goyen basañ hen tagal tagal mar hetewon yen nurde yingende dufaymin tagalde hanj. Irde "Dufayninibe fudinde wor po," yen nurde al saba yirde hanj. Gega Al Kurun beleñ mere kiriy min goyen kenkela ma bebak ten hanj geb, "Min gwahade nin tagalde saba yirhet," yen ma nurdeya teñ hanj.

⁸ Be, Al Kurun beleñ gama irnayin yen saba kiriy goyen min kenkela bebak teñya gama irde hitekbe saba gore igin diryen yen nurde hite. ⁹ Al Kurunyen sababe meremiñ kenkela gama irde hanjen mar goke ma kiriy yen nurde hite gogo. Saba gobe Al Kurunyen mere pel irde hanj mar, asogo irde hanj mar, palap ma irde hanj

mar, mata bulun teñ hanj maryabe Al Kurun diliñde wukken ma hanj mar goke saba goyen kiriyin. Kurabe megen niñ mata niñ dufay kurun po henj hanj mar, naniñ milin gasa yirke kamde hanj mar, al gasa yirke kamde kamde mar, ¹⁰ al berem yanj beleñ bere hoyanya duwan teñ teñ mar, irdeb al yingej uliñ gabu irde bere wor yingej uliñ gabu irde ire unyat mata teñ hanj mar, al beleñ al kawe teñ yukanj al hoyan yunenbe gote murunjem yawarde hanj mar, usi mar, kadom bulun yirniñ yenbe mere yerd yunenj hanj maryabe, al kura mere Yesu niñ yitin gote saba pel irde hanj mar kurun gwahade goke manan kiriyin. ¹¹ Saba fudinde gobe Yesu niñ yitin mere bana gon hi. Yesu niñ yitin mere gobe turun irde hityen al Al Kurun gore tagalde tukayin nineñbe nunyin. Ninjeb Yesu niñ yitin mere gobe Al Kurun beleñ det kurun wor po yen nurde hi geb, tonnej yanj wor po yen nurde hime.

Al Kurunyen meteñ tiyayin

¹²⁻¹⁴ Be, bikken nebe Yesu Kristu goyen Al Kurun Urmijn yen ma nurdeb ne harhem harhem teñbe Yesu Kristu niñ bulun nud unen karan urde yende alya bereya merere yerde yad fere teñ hinhem. Yen gama irde hinhan mar goyen gasa yirde bulun wor po yirde hinhem. Gega goyenterbe Yesu Kristu niñ bebak ma teñ hinhem geb, "Yenbe Al Kurun urmijn," yen hinhan goyen usi teñ hanj yen nurdeba mata gogo teñ hinhem. Ninjeb Doyan Al Kurunjinin Yesu Kristu beleñ buninen wor po nirdeb igin igin nirke bene hekbe yen hitte po hinjin. Irde bener mat wor po yen ge amanen nurde hinhem. Goyenbe gwahade hinhem gobe Yesu beleñ buninen nirdeb faran nurke gwahade hinhem gogo. Irkeb yen beleñ ne ninbe, "Fudinde wor po meteñje tiyyen," yen nurdeba basinja firde taren niryin. Ninjeb goyen goke teñbe igin nud unen hime.

¹⁵ Be, nej turñajan fudinde yen nurtek mere kura momoj gireñ tilim. Mere gobe gahade: Yesu Kristube alya bereya mata bulun bana hanj mar goyen yumulgan tiyen yen megen gar katyin. Ne wor mata bulun bana po hinhem. Mata bulunnebe kurun wor po, al hoyan gote folek wor po. ¹⁶ Gega ne al bulun wor po gahade gayen wor Yesu Kristuyen buninen bana hokoyañ himiriñ. Gogab ne gayen mata bulunjde mat mulgan hiyyen yen Yesu Kristu beleñ doyan hen hen ge piñen ma henj hinjin goyen kame alya bereya beleñ nurdeb, "Nej wor igin, Pol iryij gwahade diryen," yen nurdeb Yesu niñ dufaymin sanjir irde Al Kurunja huginej hinayin. ¹⁷ Ninjeb goke teñbe Doyan Al Kurunjinin huginej palap irde

deñem turñuj yan irde hitek. Yenbe epte ma dilmininde kentek, irde kamde kamde miñmon gwahader hiyen al.

¹⁸ Dirijne Timoti, saba girde hime gabe bikkej Al Kurunyen meten mar belej gabu irde Al Kurunyen tarende guram girde sanjñ girde henjyabe Al Kuruj belej ge niñ yen meremin yunké basan hej momon giramiñ goyen hende huwarde gago saba girde hime. Gogab sabane gayen gama irde fulenja igin po teñ hitin al yara hej megen niñ mata buluñ kuruj goyen fole ird ird niñ kurut wor po yen hayin. ¹⁹ Goyenbe fulenja goyen teñ henjyabe mali ma teñ hayin. Al Kuruj niñ hekken nurtek dufay goyen tareñ po tanarde ga fulenja teñ hayin. Irde beger wukken wor po nurdeya fulenja goyen teñ hayin. Goyenpoga al kurabe saba igin gobe temeyamin. Go mar gobe kuwe galan yen ñerñor irtin yara tebañ sope yirtek mon go gwahade goyen hamini. ²⁰ Go mar goyen kurabe Himeneusya Aleksandarya. Irem gobe mata buluñ gwahade po teñ hikeb Yesuyen alya bereya bana mat yakira timeke Satanyen yufukde har. Gogab Al Kuruj sukal irde haryen mata goyen buluñ teñ har yej bebak teñ bada hiriryen.

2

Al Kurunya mere teñ teñ mata

¹ Niñgeb ginhem gwahade po teñ henjyabe ge belej doyan yirde hayen mar goyen Al Kurunyen dirijen wenjbe gwaha mat hinayin yen saba yirde hayin. Saba gobe gahade: Al Kurunya mere teñ teñ gobe det kurun wor po geb, Al Kurunya mere teñ teñ mata teñ hinayin. Irde al kura det kurañ kanduknej nurde hinayin mar niñ Al Kuruj gusuñaj irde hinayin. Irde Al Kurun belej al hoyan manan tumjan faran yuri yenbe Al Kuruj mere irde henjyabe goye gusuñaj irde hinayin. Gwaha teñ henjyabe Al Kuruj belej wol hej dunyen yen Al Kuruj igin nurd unej hinayin. ² Al faran yuri yen gusuñaj irde henjyabe megen niñ doyan mar karkuwanja nañamde niñ doyan marya goke biñ sir ma yen hinayin. Gogab doyan mar gore kenkelo doyan yirke Al Kuruj palap irtrek mata teñ diliñde wukken hej hej niñ kanduknej ma nurde biñ kamke igin po hinayin. ³ Neñ gayen Dumulgañ teñ teñ Alniniñ Al Kuruj goyen gwahade mere irde hinayinbe yen belej igin denen aman hej hiyen. ⁴ Yenbe al tumjan yumulgañ timeke mere fudinde goyen kenkelo bebak tiwoñ yen nurde hi. ⁵⁻⁶ Gobe Al Kuruj yen po gab alya bereya megen haj kuruj gate Al Kuruj. Hoyan kura hi miñmon geb, gogo gwahade nurde hi. Gega go mar gobe tumjan ala

harhok unejbe buluñ po hamin. Irkeb Yesu Kristu belej megen han mar go tumjan kanduk buluñ wor po yentek heke yenerjbe gasunjin ten kamdebe go mar go sopte Al Kurunya awalikde hitek belej kerd yunyin. Go mata gobe al hoyan kura belej ma tiyyin. Yesu Kristu yen unküren po meten go tiyyin. Yenbe Al Kuruj belej bikken nalú kiriyin goyenterbe gogo kamde Al Kuruj belej ai yumulgañ tiyen yen dufaymiñ kiriyin goyen kawan iryin. ⁷ Niñgeb goyen goke tenbe Yesu belej, "Ne niñ tagalde hayin," ninejbe mere basan almin niryin. Üsi ma girde hime, fudinde wor po ginen hime. Nebe Yesu belej, "Yuda mar mon al miñ hoyan goyen saba yirde hike dufaymiñ Al Kuruj niñ sanjñ irde yende mere goyen fudinde yen nurde gama irnayin," yen basiña niryin.

Alya bereya Yesu gama irde haj marte mata

⁸ Be, mere gabe al dirij geya haj mar goke po tagaleñ tihim geb, momon yirayin. Be, go mar gobe hinayin kuruj goyenbe Al Kuruj mere irdeya ga hinayin. Goyenbe mere irriñ yenbe dufaymiñ Al Kuruj diliñde wukken po henjyabe irde hinayin. Bearar teñ kadom mohonde tenya Al Kuruj mere irde hinayin gobe Al Kuruj diliñde miñ miñmon. Goke tenbe mata buluñ gwahade gob yubul po teñ gab Al Kuruj mere irde hinayin.

⁹ Be, bere niñ wor tagaleñ tihim. Berebe ulij umña tiniñ yen goya kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore ma umña teñ, amil damum hende wor po ma hor yirde hinayin. Irde umña mormok, al dufaymiñ buluñ yirtek umña goyen ma teñ hinayin. Tonaj wor yentek igin mon mat matam matam ma yirde hinayin. Gwahade niñgeb umña tiniñ yenbe umña kenkelak po teñ hinayin. Irkeb alya bereya belej yenerjbe bere igin, dufaymiñ buluñ mon yen nurde yunej hinayin. ¹⁰ Niñgeb Al Kuruj palap irde haj mar berebe ulij umña niñ ug po ma dufay henayin. Gwaha tiñnejbe mata igin teñ hinayin. Gobe tonen umña yirtin yara nurde hime.

¹¹ Be, berer saba kurabe gahade: berebe doyan marmiñ belej saba yirke kakñar ma teñ balmiñ henjyabe gama yirde hinayin. ¹² Irde alya bereya gabu irde hanje gor epte ma al saba yirde hinayin. Irde epte ma al doyan yirde hinayin. Bere belej mata gwahade teñ teñ gobe ne belej utan yirde hime. Berebe alya bereya gabu irde hanje gor dufaymiñde mali mere ma teñ hinayin, balmiñ po hinayin. ¹³ Gobe Al Kuruj belej hançapyabe Adam wa iryin irde Éwabe kame ga iryin geb gago yen hime. ¹⁴ Irde bere wa Satanyen usi nurdeb

Al Kurunyen mere ma gama irde mata buluŋ tiyyiŋ. Adam moŋ. Niŋgeb goke teŋbe gago yen hime. ¹⁵ Berebe Al Kurun niŋ hekken nurde, kadom ge amanęŋ nurde hinayin. Irde dufay buluŋ buluŋ fole irdeb megen niŋ marte mata buluŋ ma ten Al Kurun diliňde wukkeŋ hinayin. Mata iŋiŋ gwahade goyen bada ma heŋ goyen po ten hinayiŋbe Al Kurun beleŋ bere irdeya, "Berebe alyen faraŋ mar henayin, irde diriŋ besa yirde hinayin," yiriŋ goyen kenkela gama irde hanj yen nurde yunen hiyen.

3

Yesu gama irde hanj marte doyaŋ mar

¹ Be, gabe Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar niŋ tagaleŋ tihim. Be, "Yesuyen alya bereya sios doyaŋ ird ird meten titek irde hi albe iŋiŋ mat po meten titek yen nurde hiyen," yen hanjen. Mere gobe fudinde. ² Niŋgeb al kura doyaŋ al hewe yenbe mata buluŋ yubul teŋ hiyen. Irkeb al beleŋ tagal ma uneŋ hinayin. Gwaha tiye yenbe al berem yanbe berem unjkureŋ go po hiyen. Yenbe bemed bearar miŋyam, irde uliňde po hapek yan nurtek dufay fole irtek hiyen. Irde al beleŋ palap irtek mata po teŋ hiyen. Yenbe al gargar mata miŋyam. Irde al kenkela saba yird yird dufay miŋyam hiyen. ³ Al gobe kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata ma teŋ hiyen, det kuran teŋ kwep kwep teŋ al mali ma gasa yirde hiyen, diliŋ kamke balmiŋ hiyen. Kadomya hingiŋhanjaŋ ma teŋ hiyen, dufaymiň hora niŋ po ma nurde hiyen. ⁴⁻⁵ Irde yenbe diriŋmiňken kenkela doyaŋ yird yird mata ma nuryenbe Al Kurunyen diriŋen weŋ manaj epte ma kenkela doyaŋ yirde hiyen geb, diriŋmiňken doyaŋ yird yird mata goyen nurde kenkela doyaŋ yirde hiyen. Irkeb diriŋmiňken manaj nanıŋ palap ide meremmiň nurde hinayin. ⁶ Irde gayamun ga Yesu gama irde hi al gore epte ma aran po doyaŋ al hiyen. Monjo Satan beleŋ usi irke ne harhem harhem tikeb Al Kurun beleŋ Unqurá takira tiyyin gwahade goyen po al goyen wor takira tiyyen. ⁷ Be, al kura doyaŋ al hewe yiyyen al gobe mata iŋiŋ po teŋ hiyen. Irkeb alya bereya Al Kurun ma nud uneŋ hanj mar gore wor turun irde hinayin. Monjo Satan beleŋ usi irke mata buluŋ tikeb doyaŋ al gote denem buluŋ hiyen. Metenmiň manaj buluŋ hiyen.

⁸ Be, gwahade goyen po doyaŋ marte faraŋ marmiŋ manaj uliňde merem moŋ po henbe al beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Irdeb melak kalpan ma hinayin. Kukuwa fe netek netek ma yirde hiyen. Usi matare ma hora yade hinayin. ⁹ Yenbe Al

Kurunyen mere al mali beleŋ bebak titek moŋ goyen Al Kurun beleŋ bebak yirke binde wukkeŋ wor po nurdeb Yesu niŋ du-faymiň tareŋ ird ird mata gote saba goyen tareŋ po tanarde hinayin. ¹⁰ Niŋgeb doyan marte faraŋ mar yirniŋ yenbe matamaiŋ yago goyen yenkelə heŋ uliňde merem moŋ yenen gab meten goyen yunen hinayin. ¹¹⁻¹² Irde yen manaj berebe yunkureŋ po yawarnayin. Irde diriŋmiň kenkela saba yirke yende mere nurde hinayin. Gwahade goyen po berem yago manaj alya bereya beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Gwaha teŋ henyabé kadom yiya girde ma teŋ hinayin, bemed bearar ma teŋ hinayin. Irde mereya mataya teŋ hinayin kurun gobe fudinde binde mat po teŋ hinayin. Irke alya bereya beleŋ dende mereya matayabe fudinde yen nurde hinayin. ¹³ Be, Al Kurun niŋ meten teŋ hinayin mar goyen saba kurun yirde hime gayen kenkela nurde goyen gama irde iŋiŋ mat po meten teŋ hinayin. Gwaha teŋ hiket alya bereya beleŋ amanęŋ nurde palap yirde hinayin. Irkeb meten mar go goyen yenenbe, "Fudinde wor po, Yesu Kristube neŋya heŋ faraŋ durde hi geb, al beleŋ gwaha dirde hanj gogo," yen nurdeb Al Kurunyen meten epte titek yen nurde hinayin.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hanj marte mata be gwahade geb, gwahade goyen po geya hanj mar goyen saba yirde hayin yen asaŋ gayen kaŋ gunen henyabé dufayner aranen po kuŋ genmewoŋ yen nurde hime. ¹⁵ Gega aran ma kuŋ forok yemekeb merene asanje hi gayen keneŋbe Al Kurunyen diriŋen wenbe gwaha mat hinayin yen nurde saba yirde hayin. Be, Al Kurun be gwahader hitiŋ, irde yende diriŋen wen Yesuyen alya bereya sios goyen gayenter manaj doyaŋ yirde hi. Munaj sios gobe Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde goyen kenkela po nurde gama irke mere fudinde gobe saňiŋ po hekeb al hoyan beleŋ epte ma buluŋ irnayin. ¹⁶ Fudinde wor po, Yesu niŋ yitiŋ mere gobe al mali mali beleŋ bebak titek moŋ. Al Kurun beleŋ faraŋ yurke gab iŋiŋ bebak tinayin. Be, Yesu niŋ yitiŋ mere minbe gahade:

Yesu Kristube Al Kurunyen dufay gama irde
bere binde forok yen kawaj hirin.
Holi Spirit beleŋ yenbe Al Kurun Urmiŋ
wor po yen yikala yiryin.

Al Kurunyen miyon wor Yesu kamtiňde mat
huwaryŋ goyen kenamini. Irkeb Nanıŋ hitte mulgaŋ heŋ hurkunybe
denem turjuŋ yan wor po hirin.
Niŋgeb yen gama irde hinhan mar beleŋ
tagalde tukukeb megen niŋ mar
beleŋ go nurdeb gor mat po du-
faymiň yen ge tareŋ iramiň.

Be, mere gabe Yesu gama irde hanj mar beleñ keñkela po nurde gama irde hinayin.

4

Usi saba maryen saba

¹ Gega bikkən Holi Spirit beleñ gaha tıriñ: "Kame kame Yesu gama irde hinayin mar kurabe Yesu niñ dufaymij tareñ irtin goyen tubul teñbe unçurayen usi mere tagalde hanj marte mere goyen po nurde, sabamij bulun goyen po gama irde beleñ fudinde wor po gobe soñ henayin," yeke nurmirin geb, gago mata go forok yekeb neñ tumňaj bininiñ bak yan. ² Usi saba mar gobe al uliñ kamtiñ kura kak isike ma nuryen go gwahade goyen po, dufay bulun beleñ po uliñ kuruj go mayde pasi hitin geb, usi mere teñ hinayin goyenbe, igin titit titit po teñ hinayin. Irkeb yenenjiñbe saba fudinde tagalde hanj yara gega usi teñ hinayin. ³⁻⁵ Go mar gote sabamij kurabe gahade: "Al beleñ bere yad yad mata bisam irde, binje kurabe nen goya ma," yen hanjen. Gega det buda kuruj Al Kuruj beleñ yiryin gobe yinjen, "Igiñ," yirin. Irde Al Kuruj dirnen weñ beleñ det kura yawarnayin goyen yen beleñ guram yiri yen gusunjan irkeb yen diliñde wukken ala po henayin geb, det megen hanj kuruj gayenbe igin ala po, irde det kuruj gake igin nurd uneñ hinayinbe bisam irtek det miňmoñ wor po. Ningeb usi saba mar gore binje bisam irtin go manaj Al Kuruj beleñ yiryin geb, saba fudinde po nurde gama irde hanj marbe binje go neteke Al Kuruj diliñde bulun dinyen yen ma nurde hinayin. Gwaha titjenbe Al Kuruj beleñ binje yiryin goyen goke igin nurde unen ga nene hinayin.

Yesuyen meteñ al igin

⁶ Be, ne beleñ ginhem kuruj gayen basan heñ Yesu gama irde hanj mar momoñ yirayin. Goyenbe gigeñ wor gwaha ten henyabé Al Kuruj niñ hekkən nurd nurd mereya saba igin gigeñ gama irde hayen goya goyen sanjin po yanarde hayin. Gwaha teñ hayinbe Yesu Kristuyen meteñ al igin hawayin. ⁷ Irde unçurayen usi baranya megen niñ baran miñ miňmoñ goyen go ma po yeneñ hayin. Gwaha titjenbe Al Kuruj palap ird ird mata teñ teñ niñ po kurut yen hayin. ⁸ Gwaha teñ hayin gab hayin kuruj gobe igin po hayin. Igin heñ heñ gobe Al Kuruj beleñ gwaha teñ hinayin mar yuneñ yirin gote murunjem geb hubu ma hiyyen. Ningeb gar ha gayenter, irde kame Al Kurujyen gasunde hayinya wor hubu ma hiyyen. Goyenpoga al megen henyabé darim ugala yirde uliñde tareñ po hanjen gobe hubu hiyyen. Megen gar hanj gayenter po uliñde

tareñ hinayin. Gega kamnayinbe goyare po tareñ gobe hubu hiyyen. ⁹⁻¹⁰ Neñbe fudinde wor po Al Kuruj gwahader hitin gore huwak heñ heñ gote murunjem dunyen yen nurde hityen. Ningeb goyen goke teñbe huwak heñ heñ niñ kurut wor po teñ hityen. Kurareb goke kanduk yeneñ hityen gega, bada ma heñ hityen. Ningeb huwak heñ heñ niñ ginhem gobe fudinde wor po geb, mere go nurnayin mar manaj gwahade po dufay heñ hinayin. Gwaha diryen al Al kurujbe alya bereya mata bulun bana hanj mar tumňaj goke Urmijn Yesu ter kerke katyin. Gega yenþe alya bereya kura Yesu niñ dufaymij tareñ irde hanj mar goyen munj po yade hi gobe nurde ha gogo.

¹¹ Be, mere girde hime kuruj gayenbe geya hanj mar goyen keñkela po momoñ yirde saba yirde hayin. Bada ma hawayin. ¹² Irdeb gebe al foñen gega, goke teñ al hoyan beleñ palap ma gitrek mata ma teñ hayin. Ningeb mere teñ hayin, mata teñ hayin gobe igin mat po teñ hayin. Irde al hoyan niñ amanen nurde hayin, Al Kuruj niñ bege hekkən po nurde hayin, irde mata huwak bulun miňmoñ po teñ hayin. Gogab geysa hanj mar beleñ mata teñ hayin goyen generenbe yen wor ge po gama girde hinayin.

¹³ Munaj nebe geya ma har. Goyenpoga gebe Al Kurujyen mere kapyan heñ yunenbe mere miñ keñkela pitik irde saba yirdebe mere goyen gama yirde hinayin yen tagalde hayin. Irde ne ge hitte kuñ kuñ niñ doyan henyabé ginhem gwahade po teñ hayin. Irkeb kame kuñ geneñ.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hanj marte doyan mar beleñ ge niñ Al Kuruj gusunjan irniñ yen haniñ yerd gunaminyabe Al Kuruj beleñ, "Kame meteñ gwahade tiyyen," yekeb basan heñ momoñ giramiñ. Goyenbe Al Kuruj beleñ meteñ goke teñbe sanjin giryin gobe nurde ha gogo. Ningeb Holi Spirityen tareñ ge hitte hi gobe det karim mon geb, tarenjiñde meteñ teñ hayin.

¹⁵ Be, mata gwaha teñ hayin gineñ saba ginhem kuruj gayen piñen ma hawayin. Hugineñ gama irde hayin. Gogab heñ henge igin heñ hiyyen goyen keneñ hinayin.

¹⁶ Mata teñ hayin, dufay heñ hayin goyen gwahadeb bulun munaj gwahadeb igin goyen keñkela nurde ga teñ hayin. Irde al saba yirde hayin goyen manaj gwahadeb bulun munaj gwahadeb igin goyen keñkela nurde ga saba yirde hayin. Hayin kuruj gobe gwaha po teñ hayin. Gogab gigeñ manaj go ma katayin, irde merege nurde hanj mar manaj go ma katnayıñ.

5

*Salanjen, beretapyabe meten marya
doyan yird yird mata*

¹ Be, Yesu gama irde hanj mar geja hanj goyen bana salanjen kura belen mata igin ma tike yenenje bulun mat ma yinen teñ hayin. Nanake palap irtin yara yirde bekkenje igin mat mere yirde hayin. Al fonjen wor dadake yago gigen yirtin yara igin mat po mere yirde hayin. ² Bere salanjen wor gwahade po, momke irtin yara palap yirde bekkenje igin mat po mere yirde hayin. Bere fonjen wor igin mat po dufay bulun hen yunenja mon, babake yago gigen yirtin yara po yirde hayin.

³ Be, beretap nin momon gireñ tihim. Beretap kura al gore kura faraj yurtek mon denyeñ hanj gobe deñ belen daha mat faraj yurtek yenbe mere sege irde gab kenkela faraj yurde hinayin. ⁴ Munan Al Kurunj beleñ mata huwak yen nurde hi kurabe gahade: dirin hikeya siñsilan hen hinhan goyen wol hen taynej yago salanjen goyen faraj yurde hinayin. Yesu gama irde hanj mar beleñ gwaha teñ hikib Al Kurunje amanjor wor po nurde hiyen. Ningeb beretap kura dirnjen wenja abuyimip wenja kura parguwak hitin hanj gore igin milinya abuyimija faraj yurtek minyaj hike yenenje saba yirke yingen minde gore wa faraj yurde hinayin.

⁵ Munan beretap kura yen yunkureñ po hen faraj nin wor po nurdeñ Al Kurunj nin po hekken nurde yen po gise hanjka mere irde faraj duri yen gusujan irde hanj bere gwahade go gab deñ beleñ mere sege irdeñ igin faraj yurde hinayin. ⁶ Gega beretap kurabe gwahade mon. Yenbe megen ninj mata ninj po nurdeñ Al Kurunj nin dufay ma hen hanjen. Gobe dilin gergeñ hanj gega Al Kurunj diliñde tonenje kamtin hanj. Bere gwahade gobe faraj yurtek mon.

⁷ Momon girhem gayen doyan yirde hayen mar goyen kenkela saba yirde hayin. Gogab mel go bana al kura uliñde mere ma forok yen hiyen. ⁸ Goyenpoga kuramij beleñ taynej ma faraj yuryenje al gobe Al Kurunj nin dufaymij sanjin irtin goyen pel ira yen kentek. Al Kurunj ma nurd unen hanj mar wor dirinmij faraj yurde hanjen. Ningeb Al Kurunj nurd unen hime yen hi al gore gwaha ma tiyyen gobe matamijbe Al Kurunj ma nurd unen hanj marte mata bulun gote folek wor po.

⁹ Be, beretap kura alik wor po hen al sopte yawartek mon^{*} goyen po gab deñ beleñ faraj yurtek igin geb, deñem yawarnayin. Goyenbe al yunkureñ po yawartin, ¹⁰ irde mata igin po teñ hike al hoyan

belen turun yirde hitin beretap goyen deñem po yawarnayin. Yen beleñ mata igin teñ hanjen kurabe dirinmij kenkela doyan yirde hanjen, al tinen wake gargar yirde hanjen, turun dirnaq yen nurdyda ma alya beryea faran yurde hanjen, irde alya beryea kanduk minyaj yenenje faran yurde hanjen. Ningeb mata igin kurunj gayen teñ hanjen beretap yenen gab gote deñem po yawarayin.

¹¹ Gega beretap kura alik wor po ma hitin yenenje deñem ma yawarnayin. Mongo kamebe, sopte al ninj dufay henbe, "Teban al ma yawardeb Yesuyen meten po teñ hitek," yen binja tinayin goyen sorkok hiyyen. ¹² Irkeb al hoyan beleñ goyen yenenje igin ma nurdeñ tagal yunnayin.

¹³ Bere gwahade gobe dulin henj kumhaka henbe al tiyuñ pasi irde henbe al hoyan tagal yunen mere kura yenja yetek mon goyen bana gon tonaq hilwa hilwa tenbe mere igin mat ma teñ hinayin. Ningeb beretap kura alik wor po ma hitinbe deñem ma yawarnayin.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenbe mata gwahade gobe kamere ninj po mon. Beretap kurabe Yesuyen saba igin goyen bikken tubul teñbe Satanyen mata bulunjde gor katke yenen himyen. Ningeb beretap gwahade gobe sopte al yade dirin besa yirde meten teñ dirinmij paka yirde hinayin gobe igin yen nurde hime. Gwaha teñ hikib Yesu gama irde hanj marte asogom beleñ gwaha mat kura mere bulun mat yirtek miñmon henayin. Ningeb beretap kura uliñde igin, alik wor po ma hitinbe deñem ma yawarnayin.

¹⁶ Be, beretapbe taynej gore wa faraj yurnayin yen hanjkapa yihim gwahade po, Yesu nurd untin bere kura yen minde beretap kura hikib bere gore faraj yurde hinayin. Gwaha tikeb beretap budam po faran yurd yurd kanduk gobe munj kura hipirken hekеб beretap al gore kura faraj yurtek mon wor po go po gab Yesu gama irde hanj mar beleñ kenkela faraj yurde hinayin.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Al Kurunyen dirnjen wenj doyan yird yird mar nin momon gireñ tihim geb geja hanj mar goyen saba yirde hayin. Al Kurunyen meten mar faraj yurd yurd nin Al Kurunyen mere asanđe katinje gahade hi: "Al kura wit metenmij sak yeke metende nin dapja bulmakawmij gore, 'Faran nuri,' yen metenmijde tukun goya, 'Mongo witne niyyenkek,' yen mohon mala ma tiyyen. Dapja gore metenmij faraj uryen geb, tubul tike wit go nene henja meten teñ hiyen," yitin hi. Munan mere kurabe gahade: "Meten albe meten

* 5:9: Beretap gote damambe 60 mat hukutin bere goke yitin.

teŋ hiyeŋ gote murunjem teŋ hiyeŋ,” yi-
tiŋ hi. Merebe gwahade ningeb, Al Ku-
runyen dirjəŋ weŋ doyaŋ yirde hanj mar
kura beleŋ kenkela doyaŋ yirde mere
tagalde saba yirde hike yenenbe alyा
bereya gore doyaŋ marmiŋ goyen amanęŋ
nurde yunęŋ hinayin. Irde yeŋ beleŋ det
kuraj nurkeb kenkela faran yurde hinayin.

¹⁹ Be, al kura doyaŋ almiŋ ge igiŋ ma
nurdeb yen uŋkuren po ge hitte waŋ,
“Yenje mata buluŋ tiya,” yen tagal unke
goya aran po yende mere ma nurayin.
Al irawa ma karwo gwahade beleŋ waŋ,
“Mere gobe fudinde,” ginke gab kenkela
niŋ niŋ naŋkenayin. ²⁰ Irde fudinde doyaŋ
mar kura gwaha teŋ hike yenenbe al diliŋ
mat, “Mata gobe igiŋ ma teŋ hanj!” yinen
goke yineŋ teŋ hayin. Gogab meten kadom
manaj go yenenbe mata buluŋ teŋ teŋ ge
kaſura heŋ hinayin. ²¹ Irde gwaha teŋ
heŋyabe al igiŋ nurd unen hayin go po
igiŋ irde, buluŋ nurd unen hayin go buluŋ
irde hayin gobe igiŋ moŋ. Gwaha teŋ
heŋyabe saba yirde hayin gobe go ma nurde
hinayin. Goke teŋbe mata goyen kenkela
po teŋ hayin gineŋ Al Kurunyen Yesu Kris-
tuya miyoŋmijagot diliŋde mere tareŋ po
girhem gago.

²²⁻²⁵ Be, doyaŋ al kura gergen kereŋ
yenbe merene gayen kenkela gama irde
hayin. Be, mata kurabe al beleŋ tike
yenenbe gobe iginja buluŋya goyen be-
bak titek. Goke tagaltek moŋ. Gega
mata kurabe yeneŋ aranęŋ ma bebak
titek. Goyenbe go manan kamebe kawan
henayin. Ningeb albe kenkela keneŋ ep
heŋ gab Al Kurunyen meten al hiwi yen
meten unen hayin. Munan bemed bemed
ma teŋ hayin. Mongo yen beleŋ kame mata
buluŋ tikeb ge manaj buluŋ timiŋ yen horo
tiyayin. Ningeb albe kenkela yenen gab
yade hayin.

Be, Timoti, gebe garbam binderen heŋ
haren, irde beger buluŋ girde hiyen goke
tenbe fe gergen po ma nen hayin. Wainbe
hanjkayen munj kura po nen hayin.

6

¹ Be, al kurate meten mar murunjem
mon diliŋ meten teŋ yunęŋ hanjen mar
goke momon gireŋ tihim. Be, mel gore,
“Doyaŋ marniniŋbe Yesu ma gama irde
hanj. Ningeb meremiŋ ma nurtek,” ma yen
hinayin. Meremiŋ po nurde kenkela gama
yirde hinayin. Gogab doyaŋ marniŋya
Yesu ma gama irde hanj mar beleŋ Al
Kurunyen denemya sabamiŋya mere buluŋ
mat ma yirde hinayin. ² Munan
meten mar kurabe doyaŋ marmiŋ manaj
Yesu gama irde hanj kenem meten mar
goya doyaŋ marmiŋ goyabe irawakde Al
Kurunyen dirjəŋ weŋ ningeb, Al Kurun-

beleŋ tuŋjande yenen hiyeŋ. Gega meten
mar gore buluŋ mat dufay heŋbe, “Yenja
nenyabe tuŋjande,” yen doyaŋ marmiŋ
goyen palap ma yirde meremiŋ ma nurde
hinayinbe igiŋ moŋ. Gwaha titjenbe doyaŋ
marmiŋ goyen meten teŋ yunęŋ heŋyab,
“Doyaŋ marniniŋ manaj neŋ gahade Al
Kurunyen dirjəŋ weŋ geb, al hoyan moŋ,
neŋ uliŋ po,” yen nurdeb, “Meten gabe
neŋ beleŋ titek po teŋ hite,” yen wilaknjen
wor po nurdeya meten teŋ yunęŋ hinayin.
Be, mere tihim kuruj gayen geya hanj mar
goyen saba yirde mere go gama irde
hinayin yen yineŋ tareŋ yirde hayin.

Al Kurunyen meten huwak po teŋ hayin

³ Be, al kura beleŋ Doyaŋ Alninin Yesu
Kristu niŋ mere yitiŋ gote saba fudinde
goke igiŋ ma nurde hinayin. Irde Al
Kurun diliŋde mata huwak teŋ teŋ niŋ
manaj igiŋ ma nurde Al Kurun dirjəŋ
wen goyen saba hoyan mat yirde hinayin.
Al gwahade goyen yenenbe ⁴ al gobe, “Sa-
tan beleŋ usi yirke neŋ nurhet nurhet
teŋ Al Kurunyen mere go ma bebak tenja
gogo hoyan mat tagalde hanj,” yen nurde
hayin. Al gobe gwahade geb al kura
mere tike niŋ miŋmoŋ mere walkaka teŋ
go uliŋde kadom mohonje teŋ hinayin.
Mata gwahade goyenterbe kadom igiŋ mat
hike yeneŋ daniŋ neŋ gwahade moŋ yen
nurde awalikde ma heŋ nanyan teŋ, bearar
hende kadom besir girde teŋ hinayin. ⁵ Al
gwahade gobe Al Kurunyen mere fudinde
binde ma hikeb dufaymiŋ buluŋ hitin geb,
mata igiŋ titek epte moŋ po heŋbe hugiŋeŋ
netjotde po hinayin. Irde Al Kurun palap
ird ird mata be hora teŋ teŋ belŋen yen
nurde hinayin.

⁶⁻⁸ Be, go mar gobe hora niŋ ug po du-
fay heŋ hanj gega, megen niŋ detya ho-
raya gobe kawaŋ hitirinjya goyenterbe det
kura ma yade goya kawaŋ hitirin. Neŋbe
kupsoŋ forok yitirin geb, kame kamde
kamdere wor gwahade goyen po kamtek.
Goke tenbe binjeya ulninin umna muŋ
kura goniniŋ yan keneŋbe gog ep yen
nurde hitek. Ningeb det goniniŋ yan heŋ
gog ep yen nurdeya Al Kurun palap irde
hitek. Gogab megen hitekya goyen heŋ
heŋniŋiŋ igiŋ po hitek. ⁹⁻¹⁰ Munan hora niŋ
mitemitem nurde hanj mar gobe dufaymiŋ
gore yirkeb Al Kurun niŋ ma nurde gisaw
wor po hanjen. Irkeb kanduk kurayen
kurayen uliŋde forok yekeb biŋ misiŋ wor
po nurde hanjen. Gobe, “Hora niŋ dufay
kuruj hekeb mata buluŋ kuruj gor mat
forok yenayin,” yen hanjen mere gote ig-
nenbe gogo. Ningeb mere gwahade goyen
po, al kurabe “Daha mat kura samuŋniŋ
budam henan,” yen mitemitem nurde hanj
mar gobe uŋgura beleŋ usi yirke mata

bulunđe katen hanjen. Al gwahade gobe gwaha kura tihit miňmonj teñ det gore bulunđe yukutek goke po, "Daha kura teñ goniň yan hetewon," yen mitemitem nurde hanjen. Dufay gore yirkeb mata bulunđe kun hanjen.

¹¹ Munaj Timoti, gebe Al Kurunyen meten al geb, al gwahade gobe delge po yeneň wasak teñ hayin. Irde Al Kurun palap irde diliňje huwak po hen yen ge po hekkenj nurde hayin. Irde Al Kurunya dirjen wenja niň amanjen nurde yunej hayin. Irde kanduk ulger forok yen hiket mukku ma teñ goya goya sanjip po henbe bekkenje igin mat mere teñ mata teñ hayin.

¹² Be, gebe Al Kurun belen yenja huginenj hej hej niň hoy girkeb al buda kurun diliňje Yesube al gwahade yen nurde tagalarinj goke Al Kurun belen amanjen nuryin. Irdeb Yesu niň hekkenj nurde meremij po gama irde hej yen kurut wor po yen hayin goke manaj Al Kurun belen amanjen nuryen geb, gwahade po teñ hayin. Irde yenja huginenj hej hej mata goyen tubul ma wor po tiyayıň.

¹³⁻¹⁴ Be, Yesube Pontius Pailat belen gusunjan irke kimij mat huwardeb yinjer ge kenkelak po wol henje, "Gigen yaha gog po," inyin. Ningeb ge manaj gwahade goyen po saba girhem gayen kenkelak po beger kerdeb mere ulger miňmonj hayin. Gwaha teñ hiket kuň kuň Doyaň Al Kurunjininj Yesu Kristu mulgaj hej wayyeň. Munaj Al Kurunyen tareňdeb alya det kurun gayenyabé binfut miňyonj haň gago. Ningeb mere girhem gabe Al Kurunya Yesu Kristuyat diliňje tareň po saba girhem. ¹⁵ Yesu Kristube Al Kurun belen bikkenj nalu kiriyň goyenterbe fudinde wor po mulgaj hiyyenj. Irde Al Kurun po gab al belen turun irde kasor irtæk hi. Yen po gab naňkiňja megerja doyaň yirde hi. Ningeb megen niň doyaň mar karkuwaj tumňaj yende yufuk bana haň. Yende sanjinbe hende wor po geb, doyaň mar banare niňja kawan niňja tumňaj gore epte ma tareňmij fole irnayinj. ¹⁶ Yen muň po gab gwahader hitinj. Yenbe wukkej wor po geb, megen niň al mata bulun miňyonj gore yen bindere epte ma kutek. Irde epte ma kentek. Yenbe bikkenj wor al mali belen ma po kenenj hinhan. Yenbe gwahade geb fudinde wor po yen po gab huginenj turun irde hitek.

¹⁷ Be, hanjapyabe hora niň ug po dufay hej hanjen mar niň tagalhem. Gega mere gireň tihim gabe geya haň mar kura samuňmij budam haň mar goke momon gireň tihim. Ningeb kerjekla bebak yirke nurde hinayinj. Be, go mar gobe samuňmij goyen yufut yuneň yinjer turun ma yirde

hinayinj. Irde det gobe daha naňa hubu hiyyenj gob ma nurde hite geb, "Det gore dirke keperd keperdninin igin hiyyenj," yen ma nurde hinayinj. Gwahade yarabe Al Kurun belen neň megen hite mar gayen amanjen nurde hinayinj yen det kurun gayen dunyinj geb, "Al Kurun belen po gab keperd keperdninin igin iryenj," yen nurde hinayinj. ¹⁸ Irde samuň miňyon mar goyen yinke mata igin harsoňen po teñ hinayinj. Yenbe samuňmij budam geb, mata igin manaj gwahade po teñ hinayinj. Irde al kura det kuranj nurde hike yeneňbe samuňmij ge be ma hen faraň yurde hinayinj. ¹⁹ Gwaha teñ hinayinj kame Al Kurunya huginenj hej heňmin igin muň wor po goke gitik teñ hinayinj gogo. Gogab kame Al Kurunya huginenj hej hej fudinde goyen yende wor po hiyyenj.

²⁰⁻²¹ Be, Timoti, al kurabe Al Kurunyen saba soň hamij goyen fudinde yen nurde tagalde hanjen gobe yeneň hayen gogo. Go mar gobe usi saba goyen fudinde yen nurde hanj. Irde megen niň mere min mij miňmon teñ hanj. Ningeb gebe go mar goyen delge po yeneň wasak teñ hayin. Irde mel gore Al Kurunyen saba bulun irnak yen saba goyen kenkelä hen doyan irde hayinj. Goke tenbe gogo Al Kurun belen meten gunyinj geb.

Be, nebe deň niň huginenj Al Kurun belen bunijenj nurd duneň kenkelä doyan dirde hiwonj yen gusunjan irde hime. Gog po.

2 Timoti

Timoti hitte Pol beleñ asan sopte kayyin

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe Al Kurunyen dufay po gama irde Yesu Kristuyen mere basan al aposel himirin hime. Aposelmin himirin gobe al kura Yesu Kristuya awalikde hike Al Kurunya huginen hinayin yen Al Kurun beleñ biña tiyyin go po gama irde gago aposelmin niryin. Ningeb ne aposelmin gareb ge Timoti niñ asaj gago kañ hime. ² Munaj gebe Al Kurun niñ saba girde himeke kenkelä po gama irde hayen goke tenþe urne nigen wor po yeñ nurd gunen himyen. Irde huginen bubulkunje wor po yeñ nurd gunen himyen.

Ningeb Al Kurunya Doyan Al Kurunjinin Yesu Kristuya beleñ huginen buninjen girde faran gurde bege isikamke igin po hiwoñ yen gusunjan yirde hime.

Al Kurunyen meten keñkela ten hayin

³ Be, nebe wawuňya nañkahalya Al Kurun mere irde heñyabe huginen ge niñ bene sir ma yeñ hiyen. Irde Yesu Kristu niñ hekken nurde hayen goke Al Kurun igin nurd unen himyen. Al Kurunbe bikken asine yago beleñ dolon irde hinhan. Ningeb ne wor bener mat wukken nurdeyia dolon irde himyen. ⁴ Ne gubul teñ naña hoyanje kwen timekeb go ma kenen heñ yeñ esen nurarin goke bene sir ma yeñ hiyen. Ningeb kün geneñ amanj wor po hemewoñ yeñ nurde hime. ⁵ Irde beger mat fudinde wor po Yesu Kristu niñ hekken nurde hinhan goke wor bene sir ma yeñ hiyen. Ge beleñ Yesu Kristu niñ hekken nurde hayen gobe abuye Loisya momke Yunisya beleñ wa nurde saba girkeb ge manaj hekken nurarin. Ningeb gayenter manaj fudinde gwahade po hekken nurde ha yeñ nurde hime.

⁶ Gwahade ningeb, Al Kurunyen meten teñ teñ ge bikken hanne tonanger yerde Holi Spirityen taren niñ gusunjan irmeket gunyin goyen kak fu irke melak kurun hiyyen go gwahade yara sopte sanjin po irde meten teñ hayin yeñ gago bebak girde hime. ⁷ Ga gineñ hime gabe Al Kurun beleñ Holi Spirit dunyin gobe kanduk yenen kafura heñ heñ ge ma dunyin geb gago gineñ hime. Holi Spirit dunyin gobe sanjin po heñ Al Kurunya al hoyanya niñ amanjen nurde hinayin irde megen niñ dufay bulun föle irde hinayin yeñbe gogo dunyin.

⁸ Ningeb Doyan Al Kurunjinin ge al diliñde huwarde tagal tagal niñ memya ma heñ hayin. Nebe mata bulun kura ma timin. Gega yeñ ge tagalde kün hime goke

igin ma nurde han mar beleñ nad fere niraj. Irkeb al beleñ tagal nunen giwigw nirde han gobe nurde ha gogo. Goyenbe go nurdeb memya ma hawayin. Gwaha titjenjebe ne teñ himyen yara, ge manaj Al Kurunyen tarende mere fudinde Yesu niñ yitin mere goyen tagalde heñya kanduk yenen hayin goke bada ma hawayin. ⁹ Al Kurunbe neñ gayen mata bulun bana mat dumulgan tikeb dirjen wen hitirin. Irde neñ gayen, "Megen niñ mar mata bulun miñjan gwahade moñ, delner wukken po hinayin," yeñbe hoy diryin. Go diryin gobe mata igin kura ten hiteke denenyia ma diryin. Yingen neñ ge dufaymin bikken kiriyin goyen po gama irdeb buninjen dirde faran durdeb gogo dumulgan ten yingen hitte dukurin. Goyenbe neñ buninjen dirde faran durd durd niñ dufaymin kiriyin gobe gayamunjek moñ. Bikken wor po megenja nañkinja gayen forok ma yekeya neñ kame wor po forok yitin gayen gake buninjen nurde faran duren yeñbe neñ ge teñ dufaymin goyen Yesu Kristu haniñde kiriyin. ¹⁰ Irkeb Al Kurun beleñ dufaymin kiriyinде gor mat wan wanbe gago Yesu Kristu, mata bulunjininde mat Dumulgan ten teñ Al gore megen gar katerjebe Al Kurun beleñ buninjen dirde faran duren yeñ dufay heñ hiyen goyen kawan iryin. Be, kawan ire yeñbe gogo kamiyinđe mat huwardeb kamde kamdere niñ taren goyen isikamkyin. Irde Satanyen yufuk bana po heñ Al Kurun diliñde kamtiñ yara hityende matibe Al Kurun dirjen wen heñ gayenter manaj kame kame wor huginen yeñya awalikde po heñ epte ma kamtek beleñ goyen neñ beleñ nurde bebak ten gama irnayin yeñ mere fudinde yingen ge tagaltin goyen dikala diryin. ¹¹ Munaj nebe Yesu niñ mere fudinde goyen tagalde tukunjebe saba yirde hayin yeñ Al Kurun beleñ, "Yesuyen mere basan al hawayin," nineñbe meten goyen nunnyin. ¹² Ningeb meten gwahade tenþe kanduk kenen hime gago. Goyenpoga ne beleñ hekken nurde unen himyen al Al Kurun gobe gwahade gwahade yeñ keñkela nurd unen himyen geb, koyare hime gayen gake memya ma heñ hime. Irde Yesu niñ tagaltin mere fudinde goke manaj memya ma heñ hime. Goyenbe memya ma heñ hime gote miñbe gogo po moñ. Al Kurunbe ne doyan nirde hiyen yeñ ulneya tonneya tumjan haniñde yirmirin goyen yeñ beleñ keñkela doyan nirde hike kün kün kame Yesu mulgañ heñ wayyen nalu funanje goyenter manaj fudinde wor po doyan nirde hiyen yeñ nurde hime geb, gago memya ma heñ hime. Ningeb Al Kurunya Yesu Kristuyabe gwahade nirde haryen geb, ge wor igin gwaha giriryeñ geb, hañkapyä ginhem gwahade

po memya ma hej hayin.

¹³ Irdeb al saba yird yird meten tyien yenbe saba fudinde girde himeke nurde hinhan goyen go po gama irde saba yirde hayen geb, igin gwahade po saba yirde hayin. Bada ma hawayin. Irde gwahade ten henja be Yesu Kristu belen po doyan girde hikeya Al Kurun nin hekken nurde yenza al hoyanya nin amanen nurde hayin. ¹⁴ Irde Al Kurun belen, "Yesu nin yitiñ mere gobe igin ningeb, al saba yirde hayin," gineñbe meten gunyin geb, mere goyen kenkelal hej doyan irde hayin. Irkeb mere goyen al kura belen epte ma bulun irnayin. Goyenbe gere sanjinde mon. Deyya hitte hi al Holi Spirit gote tarenjdebe mere goyen doyan irde hayin.

¹⁵ Be, memya ma hawayin ginhem gega, Figelusya Hermogenes yabe Yesu gama irde hanj mar hoyaj Esia^{*} nañare hanj goyen budam wor pobe koyare hime gayen gake memya hej harhok nuneñbe nubul tiyan gobe nurde ha gogo. ¹⁶⁻¹⁷ Goyenpoga Onesiforus be wan Rom taun kurunjde forok yenbe ne niñ nañkenenj kuj kujbe ninyin. Nenerjbe koyare hime gake memya ma hej faraj nurde huginenj wan nintinde po hike dufayne kanduknenj goyen hipirkenej nurde hinhem. Goke tenjbe Doyañ Al Kurunjininj belein Onesiforus yen dirinjminj goyen bunijenj yirde unwon yen nurde hime. ¹⁸ Yenjbe bikken Efesus taunde hinhem goyenter wor al gore faraj nurde hinhan kurun gobe nurde ha gogo. Ningeb goke tenjbe nalu funanjde Doyañ Al Kurunjininj belein bunijenj irde murungem igin unwon yen nurde hime.

2

Tarenj henje al saba yird yird meten goyen al hoyaj manan yunayin

¹ Ningeb urne, ge manan Yesu Kristu belen bunijenj girde igin igin girde hi bana henje mekerke Al Kurun belen faraj gurkeb tarenj hawayin. ² Gebe hakot neya kuj henja saba girde hinhem. Gega ne po monj. Al hoyaj manan saba girde hinhem gwahade goyen po Yesu niñ saba girde hinhan. Ningeb al kura igin hekken nurd yuntek irde kenkelal saba yird yird mata nurde hanj goyen yeneñbe go mar goyen munj po yade saba girde hinhet gwahade goyen po saba yirde hayin. Irkeb yen wor mere goyen basarj hej al hoyaj wor saba yirde hinayin.

³ Be, nerj Yesu Kristuyen meten marbe yen ge tenj kanduk yeneñ hityen gega, goke ma busaharde hityen gwahade po, ge manan fulenja al fudinde wor po yara

henje nej tenj hityen gwahade po tenj hayin. Fulenja al fudinde wor pobe doyan alminde mere nurde meten tenj henja kanduk kura kinyen goyenpoga, go ma busaharyen. ⁴ Irde fulenja al gobe doyan almin daha mat kura amanen nurd nunyen yenjbe fulenja mar monje mata tubul tenj fulenja marthe mata goyen po gama irde hiyen. Gobe metenj gega, bada ma hiyyen. Niñgeb ge manan gwahade po, Doyañ Al Kurunge belen daha mat kura amanen nurd nunyen yenjbe Al Kurunyen meten alyen matabe metenj gega, goyen po gama irde hayin. ⁵ Be, Yesuyen meten al gote maya mere kurabe al kura kup yenj karire hiyen al gote mata yara. Al gobe kari gote mata goyen kenkelal ma gama irde kup yenj kuyen gob epte ma murungem tiyyen. Hubu wor po. Be, karire niñ mata miñyan gwahade goyen po, Yesuyen meten mar belein gama irtek mata manan hanj. Ningeb ge manan yende meten al niñgeb, meten marmiñ gote mata kenkelal po gama irde hayin. Gogab kame yen belein gote murungem gunyen. ⁶ Be, Yesuyen meten al gote siraw mere kurabe gahade. Be, binje meten tenjbe kame nen nen nalu forok yeke ganuj wa binje goyen yade niyyen? Al hoyaj monj. Meten miñ al gore wa fonjen kaj niyyen. Gega binjebi dulhej ma forok yeke niyyen. Meten kurun wor po tenj gab niyyen. Ningeb ge manan gwahade po, Yesu niñ meten kurun po tenj hayin. Irde meten go tenj henja kanduknenj wor po nurde hayin goyenbe, kurut po yenj hayin. Irkeb kame yen belein gote murungem gunyen. ⁷ Be, mere girhem gabe Doyañ Al Kurun belen faraj gurkeb mere gote miñ goyen tumjanj igin bebak tiyayin geb, mere girhem gabe kenkelal dufay hawayin.

⁸ Be, bikken Israel marthe doyan al kurun Dewit gote miñde niñ al Yesu Kristu, Al Kurun belen kamyinde mat isan hekeb huwayin al goke bege sir ma yiyyen. Yesu niñ ginhem gabe mere fudinde ne belen tagalde tukun himyen gogo. ⁹ Munan Yesu niñ igin ma nurde hanj marbe daha mere goyen tagalde tukuyen yenjbe bulun bulun nirdle kawe al kura nirtin yara nadre fere nirdle koyare neraj hime gago. Goyenpoga Al Kurunyen mere Yesu niñ yitiñ goyen al budam nurde tukun hanj gobe al kura belen epte ma isikamtek hi. ¹⁰ Be, Al Kurunyen merebe gwahade geb, Al Kurun belen nawaryin gwahade po alya bereya kame yawareñ yenj bikken dufaymijde basina yiryin goyen manan mere goyen nurde gama irkeb yawareñ. Irkeb go mar gobe Al Kurun sanjimj turunj yan goya huginenj hinayin goke tenjbe meten tenj

* ^{1:15:} Esia naña gobe gayenter niñ Esia naña kurun goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki inej hanjen.

himyen. Irde meten teñ helya kanduk kurayen kurayen yenen himyen gega, mukku ma teñ goya goya taren po hen himyen.
 11 Be, Yesu niñ tenbe kanduk yenen yenen goke mere fudinde kura gaha yeñ hanjen: "Yesu beleñ nende mata buluñ niñ teñ kamtiñ."

Irke neñbe yen ge dufayninin taren irtiñ geb, mata buluñniñ bikkek manan kamtiñ hi.

Ninjeb neñbe kamyinđe mat huwaryin al Yesuya hugineñ hitek.

12 Yesu niñ kanduk yeneñ hityen gega, mukku ma teñ sanjiñ po hetek gobe kame yenya hen det kurun gayen doyan yirde hitek.

Munañ Yesu pel irde harhokninin untek gob kame yen wor harhok dunyen.

13 Neñbe, "Yen po gama irde hitek," yen hityen gega, soñ hen hityen.

Munañ yenbe neñ gayen yende wor po yen nurde harhok duntek ma irde hi geb, biña tiyyin goyen po gama irde hiyen," yen hanjen.

Al Kuruj diliñde meten almiñ igin hayawij

14 Be, al kura yade saba yirde hayin ginhem mar goyen saba girde hime gayen basan henbe saba yirde bebak yirde hayin. Usi saba maryä usi meremiñ goke kadom mohonđe teñ hanj gobe det igin kura ma forok yen hiyen. Irde mere gwahade tikeb marmuyañ yirde hanj mar gote dufaymij manan buluñ wor po hen hanjen. Ninjeb saba yirde hayen mar goyen, "Usi saba mar goya kadom mohonđe ma teñ hinayin," yineñ Al Kuruj diliñde sanjiñ po hayhay yirde hayin. 15 Munañ Al Kurunyen meten al iginbe Doyan Almin gote mere fudinde goyen fudinde mat tagalde al saba yirde hiyen. Irde meten teñ hi goke Al Kurunya alyat diliñde memya ma henj hiyen. Ninjeb ge manan Al Kuruj beleñ meten alne igin yen, nenen hiyen yen kurut wor po yen hayin. 16 Irde mere miñ minjmoñ megen niñ dufay buluñ po ga kuruj hitiñ mere teñ ten mata goyen yilwa irde gisaw po hayin. Go mata buluñ goyen epte ma tubul titek hanj marbe mata go po teñ kun kun buluñ wor po hen epte ma Al Kuruj palap irtek mata teñ hinayin geb, gago ginen hime. 17 Go mar gote sababe al kura ulinđe usu kuruj kura forok yen sikkeñ bida hen kun hiyen go gwahade goyen po, Yesu nurd untin mar gote dufaymij buluñ yiryen. Mata buluñ gwahade teñ hanj mar kurabe Himeneusa Filetusya gogo. 18 Irem gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen tubul tenbe, "Yesu niñ dufayninin taren irtirin nalu goyenter tonninin gergeñ hamij gobe kamtiñde mat huward huward mata gogo

forok yirin. Ninjeb ulniniñ kamyenđe mat huward huward matabe hubu," yen usi wor po teñ haryen. Irkeb Yesu nurd untin mar kurabe sabamiñ nurdeb Yesu niñ dufaymij sanjiñ irtiñ goyen buluñ hen hanj. 19 Gega Yesuyen alyá bereya sios Al Kuruj beleñ forok irtiñ gobe tola tareñ po yimiñtiñ go gwahade yara geb, go ma buluñ hiyyen, sanjiñ po hiyen. Sios goke Al Kurunyen asanđeb, "Doyan Al Kurunbe alyá bereyamij goyen keñkela nurd yuneñ hi," yitiñ hi. Irdeb, "Al kura yinjeñ ge yen, Nebe Doyan Al Kurunyen al,'yen hi al gobe mata buluñ ten teñ mata tubul po tiyyen," yitiñ hi.

20 Be, sios bana igin meten titek alyá bereya goke maya mere mat bebak gireñ thim. Be, hora alyen ya kuruj bana gonbe koron kurayen kurayen hanj. Kurabe golya silwaya beleñ keñkela wor po yirtin hanj. Kurabe heya megeñya beleñ po mali malinjen yirtin goyen manan hanj. Koron kura golya silwaya beleñ keñkela wor po yirtin gobe koron igin, damum hende wor po geb, dula matarebe koron igin goyen yade binje yerde nen hanjen. Munañ heya megeñya beleñ mali malinjen yirtin gobe koron igin mon geb, mali nebanja binje diknejen gwahade goyen gor yerde yukuñ yemeyeñ hanjen. 21 Be, maya mere gote minjbe gahade: al kura Yesu gama irde hi al beleñ usi saba maryä awalik hen saba buluñmij goyen ma gama irde yinjeñ buluñ ma hiyyenbe al gobe mel gote tikin minjmoñ geb, Doyan Almin diliñde wukken po hiyen. Irde Doyan Almin gote meten igin goyen tumjan igin titek ala hiyyen. Ninjeb koron igin gwahade gobe miñ al beleñ binje nen nen nalu karkuwanjañ binje igin yerde nen hanjen gwahade goyen po, al goyen manan Doyan Almin beleñ, "Al gabe wukken ninjeb, keñkela metenje tiyyen," yenbe metenmij igin untek hiyen.

22 Ninjeb gebe al fonjeñde dufay buluñya mata buluñya gobe yubul tiyayin. Yubul tenbe beger mat fudiñde wor po Doyan Al Kurunjiniñ dolon irde kasor irde hanj mar beleñ mata teñ hanjen gwahade goyen po teñ hayin. Matabe gahade: Al Kuruj diliñde huwak po hen henj mata, yen ge hekken nurd nurd mata, Doyan Al Kurunya al hoyanya niñ amanen nurd nurd mata. Irde bege kamke igin po hen henj mata. Mata igin kuruj gwahade goke po binje kamtiñjen teñ hayin. 23 Irdeb al fonjeñde mata kurabe kadom mohonđe teñ henbe gor mat arde hanjen geb, gebe mata gwahade ma teñ hayin. 24 Gebe Doyan Al Kurunyen meten al ninjeb, meten marminđe mata po gama iren yenbe kadom mohonđe ma teñ hayin. Gwaha titjenbe bearar

hende moj, bekkenđe mere yirdeb igin igin yirde hayin. Goyenbe al yunkuren yunkuren hitte po moj, tumnaj ala po gwaha yirde hayin. Irde al saba yird yird mata keñkela nurde hayin.²⁵ Munaj dufay bulun kerde asogo girde han mar goyen bearar hende ma mere yirde hayin. Bekkenđe mere yirde keñkela saba yirde heňyabe Al Kuruj beleň mel goyen daha kura yirke mata bulunjin yubul ten Al Kuruj hitte biň mulgan hekeb Al Kurunyen mere gote saba fudinde goyen keñkela bebak tiwoň yen nurdeya saba yirde hayin.²⁶ Irdeb mel gobe Satanyen usi mere po gama irde hanjen geb, saba yirde heňyabe mel goyen sabage nurde bulunđe hite yen biň bak yeke Satan gote usi go ma gama irwɔn yen nurdeya saba yirde hayin.

3

*Yesu mulgan hen hen niň doyaj hen hen
goyenterbe mata bulun kuruj forok yenayin*

¹ Goyenpoga gayenter mat kuň nalu funaň beleň hen hikeb mata bulun kurayen kurayen forok yeke mata gote kanduk karkuwaň karkuwaň gore hen heňniniň bulun wor po yirde hinayin. Ningeb nalu gwahade forok yen hinayin goyen nurdeya ga hayin. ² Be, mata bulun gobe gahade: alya bereyabe yingen ge po nurdeba hora yad yad niň po dufay kuruj hen hinayin. Irde ne epte yen nurdeba Al Kurunja kadomya palap ma yirde nanyan yirde ten hinayin. Irde naniňja miliňyat mere ma gama irde hinayin. Irde al kura beleň faran yurde hinayin gega, goke igin ma nurd yuneň hinayin. Irde megen niň mata wukken moj goyen po gama irde hinayin. ³ Irde al hoyaj niň amanęj ma nurde hinayin, al kura bulun yirtiň goyen halde ma yunen hinayin, irde mere bulun mat yirde hinayin. Irde ulinde po aman hetek dufay epte ma fole irtæk hinayin, irde beremya dirneň wen yagoya gasa yirde bulun po yirde hinayin. Irde mata igin niňbe amanęj ma po nurdeba ⁴ yingen igin hen hen ge po nурde al usi yirde hinayin. Irde kame kanduk forok yetek goyen ma keneyň mali ga lawlaw yen hinayin. Irde usi dufay go gama irdeb dufaymınje Al Kuruj gama irtiňjebe ulinde po aman hetek mata bulun po gama irde hinayin. ⁵ Al gwahade gobe hende hendem po Al Kuruj palap irde hinayin geb, biňde mat fudinde palap ird ird mata gote igineňbe hubu wor po. Mel gobe hende hendem po Al Kuruj palap irde han. Ningeb mata gwahade ten han mar gobe yilwa yirde hoyaj muň po pat yen hayin.

⁶ Be, mata bulun gwahade teň han mar goyen kurabe bere kura dufaymınje tareň

moj aranęj mata bulunđe kattek gote yare hurkuňbe usi yirde biň yawarkeb yende yufukde hen usi meremiň go po gama irde han. Bere gobe mata bulunjin bikkékbe Yesu beleň halde yuntiň gega, goyen go keñkela ma bebak teňbe gwaha ma dirtiň yen kanduknej wor po nurde hanjen. Irde mata bulun kurayen kurayen gwaha titek moj goyen titek yirkeb bada hetek moj geb, go po gama yirde hanjen. ⁷ Bere gwahade gob saba huginen nurde hanjen gega, Al Kurunyen mere gote saba fudinde goyen bebak teňbe go hende tareň hetek yara gega, epte moj po. Ningeb usi saba mar bere bulun yirde han goyen yenen yilwa yirde hoyaj muň po pat yen hayin. ⁸ Munaj usi saba gore bere dufaymın sanjiň moj goyen bulun yirde han mar gobe bikkék Isip niň doyaj al kuruj Fero yufukde henje Fero beleň yinke karan mata teň binaryum al irawa Yanisya Yambrisya yara. Irem goreb Al Kurunyen mere Mose beleň yiriň goyen asogo irde binaryum gwahade goyen po, usi saba mar gobe Yesu niň mere yitiň gote saba fudinde goyen asogo irde han. Mel gobe Üngura beleň dufay igin kertek gasuňbe teň pasi. Irde Yesu Kristu niň dufaymın tareň ma irde han. Ningeb Al Kuruj beleň mel gobe diriňne wen yen ma nurd yuneň hi. ⁹ Yanisya Yambrisya beleň usi tiyaryum goyen kawan forok yeke al nurd pasi hekeb meremiň kuruj ma hiriň gwahade goyen po, mel goreb alya bereya usi yirde bulun yirde han gega, al budam bebak teňbe gama ma yirkeb usi meremiň gobe kuruj ma hiyyen.

*Saba nurde hinhan goyen po gama irde
hayin*

¹⁰ Be, ne beleň al saba dahade yirde mata dahade teň himyen, irde dufayne dahade kerde Al Kurunyen meten teň himyen goyen keñkela nurde ha gogo. Nebe Al Kuruj niň hekkęň nurde himyen, irde al kura matamıň igin hewoň yen doyaj hen hen ge piňen ma hen himyen. Irde alya bereya goke amanęj nurde yuneň himyen. Irde kanduk forok yeke goke mukku ma teň goya goya tareň po hen himyen. ¹¹ Nebe al beleň bulun bulun nirke hikke kanduk yenen himyen gobe wawuň ujkuren po moj. Antiok, Aikoniamyabe Listra taunya bana gon hinhemiyabe ne ulner kanduk budam forok yamin. Goyenterbe gon niň al beleň Yesu niň yitiň mere goke igin ma nurde bulun bulun nirke gon hen hen niň metenęj wor po nirdé hinhin. Gega goke mukku ma teň goya goya sanjiň po hen hinhem. Gon hen metenęj teň hinhem po. Irkeb Al Kuruj beleň kanduk yenen himeke nenerjebe faran nurke gago hime. ¹² Fudinde wor po, Yesu Kristuya awalikde

po hej mata huwak po titek nurde hanj mar kurun gobe mata goke iginj ma nurde hanj mar belej asogo yirde bulun bulun yirke kanduk kurun yeneñ hinayin. ¹³ Munaj mata bulun teñ al usi yirde hanj mar gobe mata bulun po teñ kuñ kunþe bulun wor po henayin. Mel gobe Uñgura belej lom yirke mata bulunje katnayin. Goyenbe iginj hite yen nurdeb al hoyan saba iginj mat yirhet yen bulun mat saba yirke al hoyan goyen manaj bulunde katnayin.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenpoga gebe Al Kurunyen mere asanje katinj gob ganurj mar belej saba girde hinhan gobe nurde ha. Irde hako dirin henja mere goyen saba girde hike gote minj bebak teñ hinhan goyen po wanj wanj gayenter manaj nurde ha gogo. Ningeb saba fudinde goyen tareñ po tanarde hayin. Al Kurunyen mere asanje katinj gobe mali mere asanje katinj gwahade mon. Hoyan wor po. Asanje mere katinj goyen gigeñ kapyan henje wuk yenþe Yesu Kristu niñ dufayge tareñ irariñ. Irke Al Kurun belej mata bulun bana hinhande mat gumulganji tiyyin gogo ha. ¹⁶ Al Kurunyen mere asanje katinj gobe tumjanj Al Kurun belej bikken metej marmin ketal yurke asanje kayamin geb tonjen yan. Ningeb al kura belej kapyan hekeb mata damiþe fudinde goyen mere gore saba yirde mata bulunmj yikala yirke bebek tenþe yubul teñ hanjen. Irde mere gore Al Kurun diliñde mata huwakbe gogo yen yikala yirde hi. ¹⁷ Ningeb Al Kurunyen alya bereyabe Al Kurunyen mere belej ep yirtinj hinayin. Gogab metej kurayen kurayen Al Kurun diliñde iginj gobe iginj ala po teñ hinayin.

4

Al Kurun belej metej guntij goyen tumjanj pasi po yirayin

¹ Be, Yesu Kristube Doyañ Al Kurun hej wanþe al diliñ gergenja kamtiñja goyen tumjanj gabu yirdebl al iginjya bulunja pota yirde matamij gote murunjem nende gigen yunyen. Ningeb Al Kurunya Yesu Kristuyat dilin mar mere sanjin po giren tihim. ² Mere gobe gahade: Al Kurunyen mere tagalde tukunj hayin. Irde huginjen tagal tagal niñ gitik po teñ hayin. Al belej mere goyen nurde gama irnayin ma gama ma irnayin gega, gebe huginjen tagal tagal niñ gitik po teñ hayin. Irde mata bulunmj yenenþe sope yirde hayin. Irde al kurab mata bulunmj goke yineñ teñ hayin. Irde mata iginj teñ dufaymij sanjin po yirde hayin. Goyenbe gwaha yirde henþyabe al goyen aranþ po matamij iginj po hewonj yen doyan hej hej ge piñej ma hej hayin. Bekkende po saba yirde hayin. ³ Fudinde

wor po kamebe alya bereya belej saba fudinde nurtek ma yiryen. Irde megen niñ mata bulun titek dufay po gama irdebl saba kura ulinje hapek yanj nurtek goyen saba dirnaj yenþe usi saba mar po budam yade hinayin. ⁴ Usi saba mar yade hinayin mar gobe saba fudinde nurtek goyen tubul teñþe megen niñ usi baranj po palnj yirde fudinde yen nurde gama yirde hinayin.

⁵⁻⁶ Be, nebe Roma gabman belej mayteke kami yenj bikken mere sege iramij geb, megen ga tubul teñ kamtek nalunebe binde hej hi yenj nurde hime. Goke teñþe nigeñ Al Kurun une yenj kamde kamde niñ huginjen gitik teñ hime gago. Ningeb megen gar ulyanþe hayin kurun gobe kenkelja po dufay hej ga mata teñ hayin. Kanduk yeneñ hayin gega, goke mukku ma teñ goya goya tareñ po hayin. Mereminþe tagalde po hayin. Gebe Al Kurunyen metej al geb, metej dahade kura gunyen goye tumjanj pasi po irayin. ⁷ Munaj nebe Al Kurunyen metej niñ iginj ma nurde hanj mar belej asogo nirde hanjen gega, nebe goke kafura ma hej folle yird yird niñ kurut wor po yenj himyen. Irde Al Kurun niñ hekkenj nurd nurd mata goyen tareñ po tanarde himyen. Irde kup yenj yenj karire hanj mar belej kup yenj kuñ murunjde forok yenj hanj go gwahade goyen po, ne manaj Al Kurun niñ metej teñþe gago funan kamtek nalune binde hihi. ⁸ Gwahade ningeb Doyañ Al Kurun belej huwak po nenenþe yenj sopte wanj wanj nature matane gote murunjem nunyen. Goyenbe ne po monj, yenj mulganji hej hej niñ doyan hej hanj mar goyen tumjanj matamij huwak gote murunjem yunyen. Yenþe alya bereyate mata iginjya bulunja goyen huwak mat po pota yirde gote murunjem yunen yunen al geb, gwaha po diryen.

Timoti, aranþ po wayayin

⁹⁻¹² Munaj metej kadnininj Demasbe megen niñ mata goke dufay hej hej mata gore tuluj tike hapek yanj nurdeb nubul teñ Tesalonika taunde kuriñ. Kresensbe Galesia naþare kuriñ. Irde Taitusbe Dalnesia naþare kuriñ. Munaj Tikikusbe Efesus taunde teñ kermekke kukeb Luk po gab neya har. Ningeb gar wanj wanj belej kura kenenþe aranþ po wayayin. Goyenbe Makbe Al Kurun belej metej nuntij goyen iginj faranj nuryen yenj nurde hime geb, waye yenþyabe Mak inenj gab tumjanj wayiryen. ¹³ Irdebl amilne Troas taunde Karpusyen yare tubul timirinj goyen manaj teñ wayayin. Irde asanje yago manaj yad wayayin. Goyenbe asanj sobam mere kañ bili irtinj goyen yad wanj wanj niñ manaj bege sir ma yiyyen.

14-15 Be, baras yade det kurayen kurayen yird yird meten teñ hi al Aleksanda gobe nende saba goke igin ma nurde asogo nirde buluñ wor po niryin geb, al goyen keñkela keneñ hayin. Mongo ge manaq buluñ giryen geb. Kame mata buluñ tiyyin goke Doyan Al Kurunjinin beleñ wol hiyyen.

¹⁶ Hañkapyä Roma gabmanyen merere huwamirinjä goyenterbe ne farañ nurtek mar miñmoñ. Hubu wor po. Farañ nurniñjebe tumjañ kafura heñ harhok nuneñ busaharde pasi hamin. Gega nubul teñ busaharaminjä mar goyen goke Al Kurun beleñ buninjä nurd yunwoñ yeñ nurde hime. ¹⁷ Mel gobe gwaha tiyamiñ gega, Doyan Al Kurunjne beleñ, "Naña hoyanje hoyanje kuñ merene tagalde tukaiñ," nineñ meten nunyiñ goyen pasi ma irmiñ geb, goke teñbe yeñ beleñ ne merere huwamirin goyenterbe neya heñ farañ niryin. Irkeb Roma gabman beleñ nubul tiyamiñ. Gobe dapnä kafuram wor po kura laion beleñ nisitek yara gega, Al Kurun beleñ gor mat nawaryin gogo. ¹⁸ Be, Al Kurunje asogone beleñ buluñ niriñ tikeb farañ nurke kuñ kuñ funaňbe alya beryamiñ doyan yirde hi bana goñ nad niryen. Ningeb yeñ po hugineñ deñem turñun yañ irde hitek. Fudinde wor po.

Mere funañ

¹⁹ Be, Prisilaya uñ Akwilaya, Onesiforusyen diriñmiñjä gobe yeñ ge dufay heñ himyen goyen momoñ yirayin. ²⁰ Erastusbe Korin taunde tubul timiriñ. Munaj Trofimusbe garbam irke Miletus taunde gor tubul timiriñ. ²¹ Gebe makaj buluñ ma heñ hikeya gar wañ wañ beleñ kura keneňbe aranjen po wayayin. Al Kurun dirnjen weñ neya gar hite mar gare tumjan ge niñ dufay heñ hanjen goyen momoñ irayin ninan geb, gago ginhem. Go mar goyen kurabe Yubulus, Pudens, Linusyabe Klodia.

²² Be, Doyan Al Kurunniñje geya hiriryen, irde Al Kurun beleñ geyabe geya hanj maryä goyen tumjañ buninjä dirde igin igin dirde hiwoñ yeñ gusuñaj irde hime. Gog po.

Taitus

Taitus hitte Pol beleş asan kayyin

¹ Taitus, nebe Pol, Al Kurunyen meten al, irde Yesu Kristuyen mere basaj al aposel. Nebe alya bereya Al Kurun beleş basıňa yirtin mar goyen faraq yurde himeke Al Kurun nin hekkene nurde hinayin yen aposel hen meten teñ hime gago. Irde Al Kurun palap irtek mata gote mere fudinde saba yird yird meten goke manan aposel hen meten teñ hime. ² Irde Al Kurunya huginen hen hen goke doyan hen himyen geb, go hende huwarde meten goyen ten himyen. Huginen hen hen gobe usi ma teñ hiyen al Al Kurun gore nañkinja megenja forok ma yekeya detmin kura neñ duneñ yen biňa tiyyin go goyen. ³ Ningeb nalu bikken kiriyin goyen forok yekeb meten marmiň hulyan yirke mereminiň tagalde hikkeb bikken biňa tiyyin goyen kawan forok yirin. Ne wor Dumulgan teñ teñ Alniniň Al Kurun gore meten go tiya ninkeb mereminiň gago tagalde tukun hime.

⁴ Munaň Taitus, gebe ne beleş Al Kurun nin momon girmekеб ne timirin gwahade goyen po, ge wor yen ge dufayge sanjin irarin. Ningeb goke teñ gebe urne wor po yara nurde gunen hime.

Ningeb Adoniniň Al Kurunya Dumulgan teñ teñ Alniniň Yesu Kristuya beleş buniňen girde igin igin girde bege isikamke igin hiwoň yen gusuňan yurde himyen.

*Yesuyen alya bereya sios gote doyan mar
igin kura basıňa yirayin*

⁵ Be, ne beleş Krit motmotde gubul teñ wamirin gobe meten kura pasi ma irdeya wamirin goyen ge beleş gab pasi irayin yenþe gogo gubul teñ wamirin. Irde ginmirin gwahade po, naňa goyen bana niň taun kurar mat kurar künbe taun goyenter nin Yesuyen alya bereya bana al kura basıňa yurde yen goyen doyan yird yird mar yirayin yen nurdeb gogo gubul timirin. ⁶ Yesuyen alya bereya doyan yird yird mar goyen basıňa yire yenþe mataminiň keñkela yenen ga basıňa yirayin. Mataminiň gahade hinayin: al gobe uliňde merem moň, irde bere yunkuren po yawartin mar. Irde dirneň weňbe Al Kurun niň dufaymin tareň irtin, irde dapno duwi yara heke merere yukutin ma hen milinjya naninyat mere keñkela gama irde hinayin. ⁷ Be, Yesuyen alya bereyat doyan marbe Al Kurun beleş po metenje tinayin yen basıňa yirtin. Ningeb go mar gobe uliňde merem moň hinayin, yinjen ge turuň turuň ma teñ hinayin, aranjen

bearar ma teñ hinayin, kukuwa fe nene kukuwa hen hen mata ma teñ hinayin, det kuranj al kwep kwep ma yirde hinayin, irde al mali ma gasa yirde hinayin. Irdeb usi matare al kurate hora ma yade hinayin. ⁸ Gwaha titneňbe al wake gargar yirde hinayin, mata igin teñ tenja igin hen heňja niň amanen nurde hinayin, uliňde po aman hetek mata goyen epte fole irtek hinayin, irde Al Kurun dilinde al huwak wukken wor po hinayin. Irde metenjiňbe kumhaka ma hen keñkela po meten teñ hinayin. ⁹ Yerþe deyya beleş saba yirtin mere fudinde hekkene nurtek goyen tareň po tanarde hinayin. Gogab saba fudinde gore po al hoyan igin saba yirdeba sanjin hen hen ge faraq yurde hinayin. Irdeb al kura saba fudinde goyen asogo irde hinayin mar goyen igin bebak yirke, "Fudinde, buluň teñ hite," yen nurnayin.

¹⁰ Be, ga ginej hime gabe Krit motmotde gorbe al budam Al Kurun asogo irdeba merebe miň miňmon teñ al usi yirde hanjen geb, gago ginej hime. Go teñ hanjen mar goyen buluň wor pobe Yesu nurd untıň gega Yuda marte tikula gama irde guba yen yen mata teñ hanjen gogo.

¹¹ Go mar gobe det goke al saba yirtek moň goyen hora yad yad niň po nurdeb Al Kurunyen dirneň weň usi saba yirde dufaymin buluň yurde hanjen. Ningeb usi saba mar goyen utan yirkeb mata go bada po henayin. ¹² Usi mataminiň goke teñje yinjenje al kura saba mar karkuwan yen nurde yunej hanjen mar goyen kuraminiň kura beleş mere kura gahade tiyyin: "Krit motmotde niň marbe huginen usi po teñ hanjen, irde al gasa yirde buluň po yirde hanjen, irde kumhaka po hen dulan po teñ hanjen," yirin. ¹³ Al gore mere tiyyin gobe fudinde. Ningeb usi saba mar goyen kun yinej teñ saba yirayin. Gogab Yesu niň dufay tareň ird ird saba fudinde goyen po tanardeb ¹⁴ Yuda marte tikula ma gama irnayin. Irde Al Kurunyen mere fudinde pel iraminiň mar gote saba gobe yubul po tinayin.

¹⁵ Fudinde, al kura Al Kurun beleş wukken iryen al gobe Al Kurun dilinde tikin miňmon geb mata dahade kura teñ hiyen kurun gobe wukken ala po hiyen. Goyenbe al kura binde dufay buluň po kerde Al Kurun niň dufaymin tareň ma irde hiyen albe dufayminja binyabé buluň hitiň geb, Al Kurun dilinde al gobe wukken moň, irde yen beleş mata daha kura teñ hiyen kurun gobe tikin miňyan ala po hiyen. ¹⁶ Go mar gobe yinjen ge yen, "Neňbe Al Kurun nurd unej hite," yen haň gega, mataminiň beleşe Al Kurun harhok unej haň yen yentek. Gwahade mar gobe Al Kurun beleş yentek ma irde hiyen mata go

po teñ hanyen, irde meremin pel irde mata
igin kura titek ma hanyen.

2

Yesuyen alya bereya beley gama irtek mata

¹ Be, gebe Yesu niñ yitiñ mere gote saba igin goyen gor niñ Yesuyen alya bereya saba yirde hayin. ² Al parguwakbe gahade saba yirde hayin: aranen bearar ma teñ hinayin, al beley palap yirtek mata po teñ hinayin, ulinde po aman hetek dufay fole irde hinayin. Yenþe Yesu niñ dufay sanjin ird ird gote saba fudinde po gama irde hinayin. Irde al hoyan niñ amanen nurd yunen hinayin. Irdeb kanduk yenen hinayin gega, mukku ma teñ goya goya tarej po hinayin.

³ Gwahade goyen po, bere parguwak wor saba yirde hike alya bereya hoyan beley palap yirtek mata po teñ hinayin. Irde mere bulun mat ma teñ hinayin, kukuwa fe ug po ma nen hinayin. Gwaha titjenbe mata igin po ga dirin saba yirde hinayin. ⁴ Gwaha teñ hinayinbe bere hoyan yen kamekkien goyen igin saba yirde hike unja goya dirinjen wenja goyen binde mat amanen nurd yunen hinayin. ⁵ Irdeb ulinde aman hetek dufay fole irde hinayin. Mataminyä dufayminyäbe Al Kurun dilinde wukken po hinayin, irde yaminyan meten tarej po teñ hinayin. Irde alya bereya igin igin yirde hinayin, un yangot mere nurde gama irde hinayin. Gogab matamij goke al kura beley Al Kurunyen mere niñ bulun mat ma tagalde hinayin.

⁶ Be, gwahade goyen po, al fonjen wor ulinde aman hetek dufay fole ird ird niñ sanjin henan yen faraj yurde hayin. ⁷ Irdeb mereya mataya teñ hayin kurun gobe igin mat po teñ hayin. Irkeb al fonjen gore ge mata teñ hayin go yenen goyen po gama yirde hinayin. Irde al saba yirde henyabe hende hendem ma saba yirde hayin, irde nanosak hende ma saba yirde hayin. ⁸ Irde merebe huwak mat po teñ hayin. Irkeb al beley mere kura tiyuniñ goke epte ma ulger merem yan girmayin. Gogab asogo girde hanj mar beley gwaha mat kura nen gayen ulnininde merem yan dirtek ma henþe yinjen po ga memya henayin.

⁹ Be, al kura al kurate yufukde hen murungem moj dulin meten teñ hanj marbe doyaj marmiñ beley yinen hinayin kurun goyen nurde gama irde hinayin yen saba yirde hayin. Meten mar gobe doyaj marmiñ aman hetek mat meten teñ hinayin. Irde gwahade gwahade tinayin yinkeb uker ma yirde hinayin. ¹⁰ Irdeb doyaj marmiñde det kawe ma teñ hinayin. Gwaha titjenbe doyaj marmiñ beley,

“Meten marniniñbe igin,” yen hekkej wor po nurd duntek mata po teñ hinayin. Gogab al beley mel gote mata kurun goyen yenenbe Al Kurun neñ Dumulgañ teñ teñ Al niñ yitiñ saba goke bulunen ma nurde mere goyen nertej yiryen.

¹¹ Be, ga ginen hime gabe Al Kurun beley alya bereya bunijen yirde igin igin yirde yumulgañ tiye yenþe Yesu teñ kerke al megen han kurun gake wayyin geb, gago ginen hime. ¹²⁻¹³ Nenþe Al Kurun belen bunijen dirde igin igin diriyin goyen nertej saba kura titin. Gobe gahade: Al Kurun tarejmin hende wor po goya Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristuyabe denem turunj yan wayiryen. Ningeb nenþe goyen goke doyaj hen hite. Irkeb doyaj hen hite goke Al Kurun belen guram dirde tarej dirde hi. Ningeb doyaj henyabe Al Kurun palap ma irtel mataya ulniniñde po aman hetek dufayya gobe pel po yirtek. Irdeb ulniniñde aman hetek dufay fole irde hitek, irde mata huwak po teñ hitek, irde Al Kurun palap irtel mata po teñ hitek. ¹⁴ Munan Yesu Kristu gobe neñ gayen mata bulun kurun goyen bana mat dad siña diriyin. Irdeb yende alya bereya po dirde Al Kurun dilinde wukken dirde mata igin teñ hitek dufay po dunyin. Yenþe neñ gayen gwaha dire yenþe gogo nende gasun teñ kamyin.

¹⁵ Be, saba girhem kurun gabe al gwaha mat saba yirde hayin yen saba girde hime. Gebe Yesuyen alya bereya gor hanj gote doyaj al geb, go hende sanjin huwardebe mel gore saba gayen kenkelo gama ird ird niñ dufaymiñ tarej irde hayin. Munan saba go pel irde hanj marbe kunj kimiñ mat po bulunmiñ goyen goke yineñ teñ utan yirde hayin. Irde yubul tike sabage goyen nurde wasak ma teñ hinayin.

3

¹ Irdeb tiyuniñinde niñ doyaj marya doyaj mar karkuwanyat yufukde hen bitinde mat meremiñ nurd nurd niñ sopte bebak yirayin. Irde mata igin teñ teñ niñ gitik teñ ga hinayin yen bebak yirayin. ² Mel gobe al kura mere bulun mat ma yirde hinayin, al hoyanya awalikde hinayin, al hoyan kurun goyen igin nurd yuntin ala teñ hinayin, irde al diliñ mar yinjen ge turun teñ teñ mata ma po teñ hinayin.

³ Bikkerjbe neñ wor Al Kurun ma nurd unenþe kukuwa po hen hinhet. Irde meremiñ ma gama irde hinhet geb, megen niñ mata bulun teñ ulniniñde aman hen hen dufay kurayen kurayen gore usi dirke gote yufukde po hen go po gama yirde hinhet. Gwahade geb neñþe mata bulun teñ hinhet, irde kadniniñ igin mat hike yenenþe daniñ neñ gwahade moj yen nurde hinhet irde kadom asogo gird

ten hinhet. ⁴ Goyenpoga Dumulgañ ten ten Alniniñ Al Kurun beleñ igin igin dirde bubulkuñne wor po yen nurde dunyin goyen kawan forok iryin. ⁵ Irdeb nej gayen dumulgañ tiyyin. Dumulgañ tiyyin gobe nej beleñ mata huwak kura titekeb goke ma dumulgañ tiyyin. Nej ge buniñen nurde dumulgañ tiyyin. Yen beleñ dumulgañ tieye yenþe mata buluññin halde dunyin. Irkeb halde dunyin gobe Holi Spirit beleñ sopte kawan hitin yara dirde al gergeren diryin. ⁶ Dumulgañ ten ten Al Yesu Kristu beleñ dumulgañ tikeb gogo Al Kurun beleñ Holi Spirit dunkeb katenþe tareñ wor po meten ten hiyen. ⁷ Gogab Al Kurun beleñ buniñen dirde igin igin dirde al huwak dinyen, irde yenþa huginen hej hej gobe nende hiyen. Fudinde, Al Kurunþa huginen hej hej gobe nej beleñ goyen goke po doyan hej hitien. ⁸ Ga ginhem gabe fudinde ginhem geb, ge wor Al Kurun niñ dufaymin sanj irtin mar geysa hanj goyen mere gayent tareñ po momonj yirde hayin. Irkeb mel gobe mata igin teñ teñ niñ kurut wor po yen hinayin. Gwaha teñ hinayinþe igin wor po, irde go ten hinayin goreb al budam wor po faraj yuryen.

⁹ Irdeb mere min mijmonj goke kadom mohonje teñ hinayin gobe kukuwanmjen geb, gwaha ma teñ hayin. Irde mel gore yingende tikula gama irde tagalde hanjen goyen gebe gwaha ma teñ hayin. Irde dufaymin hoyan hoyan goke teñ geysa kadom mohonje ma teñ hinayin. Irde Moseyen saba goke kadom mohonje ma teñ hayin. Mata gwahade gobe buluñ geb, gore kura faraj ma duryen. Niñgeb mata goyen ma teñ hayin. ¹⁰ Irde al kura saba hoyan tawañ alya bereya saba yirde binj yade mel goyen bana bipti forok irde hiyen al goyen mata gobe bada hawa inenj utañ irayin. Goyenbe merege ma nurkeb sopte inayin. Gwaha irayin gega, go ma nurkeb okohom po tubul tiyyin. ¹¹ Al gwahade gote dufayminþe buluñ hitin, irde mata buluñmjen gore po al gobe buluñ gwahade yen kawan irde hi gobe nurde hayen gogo.

Taitusbe Pol kuñ kinyen

¹² Be, nebe makaj buluñ hej hej natureb Nikopolis taunde kuñ gor hej yen nurde hime. Niñgeb Atemas daw ma Tikikus wet kura teñ kermekе kuñ momonj girkeb makaj igin hiya gayenter aran po ne hitte wañ wañ niñ kurut wor po yawayin. ¹³ Be, Apolosya Roma gabmanyen merere huwarde mere nurde sope ird ird meten teñ teñ al Senasyabe geysa gor har. Goyenbe irem goyen naþa hoyanje kura kure yeke yenþenþe keñkela po faraj yurayin. Det

goke kura nuriryen gobe tumjañ yade yuñayin. ¹⁴ Irdeb nende alya bereya goyen saba yirde hike huginen mata igin po ten teñ niñ kurut yen hinayin. Kurut yen hej yabe al kura beleñ det niñ amu hej hike yenenþe faran yurde hinayin. Mali po gwaha kura titih mijmonj ten titmiñen ma teñ hinayin.

¹⁵ Be, al neya hite mar gare ge niñ dufay hen hanj goke momonj irayin ninkeb gago momonj girde hime. Nej beleñ gor niñ al Yesu niñ dufaymin tareñ irde nej ge amanjen nurde hanj mar goke dufay hen hite goke momonj irayin.

Al Kurun beleñ deñ kurun goyen buniñen dirde igin igin dirwonj yen gusunjañ irde hime. Gogo po.

Filemon

Filemon hitte Pol beleş asan kan unyin

¹⁻² Be, nebe Pol, Yesu Kristu niñ ten gago koyare hime. Irdeb kadniniñ Timotiya dufay urkuren po kerdeh asan gago kanj hime. Asan gabe ge Filemon niñ kanj hime. Irdeb babaniniñ Apiaya Aksipusya irde Yesuyen alya bereya gere yare gabu irde hanjen goyen goke manaj kanj hime. Filemon gebe kadniniñ wor po, irde metenj kadniniñ manaj.

³ Be, Adoniniñ Al Kurunya Doyañ Al Kurun Yesu Kristuya beleş bunijen dirde igin igin dirde bitinj yisikamke igin hiwon yen gusuñanj yirde hime.

Filemonyen mata iginj

⁴⁻⁵ Be, Filemon, nebe ge beleş Doyañ Al Kurun niñ dufayge sanjin irde Al Kurunyen alya bereya niñ amanenj nurde yunenj hayen goyen gote mere momoj nurde himyen. Ningeb Al Kurun mere irde heñyabe goke tenj ge niñ dufay henj Al Kurun iginj nurd uneñ himyen. ⁶ Irde Yesu Kristu niñ dufayge tarenj irarinj go hende harde detge yade al hoyan faraj yurde hiwon yen Al Kurun gusuñanj irde himyen. Gogab nenj Yesu Kristuyen alya bereya gayen Yesu Kristuya hiteke Al Kurun beleş guram dirde tarenj dirtinj bana ha goyen ge wor kenkela bebak tiyayin. ⁷ Be, kadne, ge beleş Al Kurunyen alya bereya bin yurum yirde tukanj geb, go nurdeb ge beleş kadge yago niñ amanenj nurde yunenj ha yenjbe bener mat amanenj wor po nurdeb sanjin henj hime.

⁸ Ningeb det kura goke gusuñanj gireñ tihim. Nebe Yesu Kristuyen mere basan al geb, gusuñanj henj henj ge kama ma heñjbe ge beleş mata titek goyen igin gwaha gwaha tiyayin gintek hime. ⁹ Goyenbe ge niñ amanenj nurde gunenj hime geb, gago esen mere girtinj yara girde hime. Ne Polbe alik himinj. Gega Yesu Kristu niñ manaj ten koyare gago hime. ¹⁰ Ningeb ne al gahade gare Onesimus niñ ten gusuñanj gireñ tihim. Metenj alge Onesimusbe koyare gar himeyabe keneñ Yesu niñ momoj irmekelb mata bulunjinj yubul tiyin. Irdeb Yesu gama irde hi geb, urne yara nurde uneñ hime. ¹¹ Hakotbe kenkela ma metenje tenj gunenj hinjin. Goyenpoga hanjka gabe metenj igin tiyyen, irde geya neya tumjan faraj duryen. ¹²⁻¹⁴ Ningeb Yesu Kristu niñ yitinj mere iginj goke tenj koyare hime gayen ge beleş faraj nurnitjenjbe yenj beleş gere gasunj tenj faraj nurwoñ yenj nurdeb basinj ire yenj nurminj. Goyenpoga dufaynerbe

gigenj, "Igiñ faranj urayin," inke gab faran nuryenjbe iginj yenj nurde hime. Gogab ne belen gwaha tiyayin ginmeke ma tiyayin, gigenj dufayger nurde tiyayin. Goke tenjbe Onesimusbe bubulkunje wor po yenj nurd uneñ himyen gayen ge hitte tenj kermeke mulganj henj kuyerj.

¹⁵ Be, Onesimus gayen Al Kurun beleş ge hitte mat tenj belnej munj po hoyanje tukunj gobe kame ge hitte mulganj henj kunj geya huginenj henj henj ge tenj gogo gwaha iruñ daw yenj nurde hime. ¹⁶ Ningeb gaha nañabe metenj al dulnjenj yara monj, al gwahade gote folek, kolge gigenj wor po yara nurde uneñ hayinj. Nebe kenkela ma nurd uneñ hinhem gega, gayenterbe amanenj wor po nurde uneñ hime. Munan gebe kenkela nurde uneñ hinhan. Yenjbe metenj alge, irde Doyañ Al Kurun niñ tenjbe kolge yara hiyuñ geb, yenj ge amanenj nurde hayinj gobe ne beleş yenj ge amanenj nurde uneñ himyen gote folek yenj nurde hime. ¹⁷ Ningeb ne gayen metenj kadge yenj nurde uneñ ha kenem ne gargar nirde hayen gwahade po, Onesimus wor gargar irayin. ¹⁸ Irde yenj beleş mata bulunj dahade kura girtinj daw ma horage gwahade kura yawartinj kenem goke wol henj henj ge gusuñanj ma irayin. Ne ninke gab wol henj gunenj. ¹⁹ Mere gabe ne Pol nigenj hanner wor po kanj hime. Ningeb Onesimusyen kanduk goyen tenjbe ne beleş horage goyen wol hewenj gineñ hime gayen fudinde yenj nurayin. Goyenpoga nebe Doyañ Al Kurun niñ momoj girmekе yenj ge dufayge tarenj irdeb Al Kurun urmuj harinj goke wol hawayinj ma gineñ. Ningeb ge wor Onesimus beleş kanduk guntinj goke ma nurayin. ²⁰ Ningeb, kadne, Onesimus gayen ge hitte kukeb iginj iginj irde hiwonj yenj nurde hime. Gwaha tenj hayinj gobe Doyañ Al Kurun niñ tenj ne faraj nurde ha yenj nurd gunenj. Gusuñanj girde hime gayen iginj nurayinjbe Yesu Kristu niñ tenj tarenj nirde ha yenj nurd gunenj. ²¹ Nebe mere girde hime kurunj gayen fudinde wor po gama irayin yenj nurde hime. Irde go po monj, det hoyan manaj irde nuntek girde hi gobe nurde hime.

Mere funar

²² Be, det kuranj sopte gusuñanj gireñ tihim. Ne niñ tenj Al Kurun gusuñanj irde hayen gobe Al Kurun beleş wol henj gunenj nad nerke ge hitte kweñ yenj nurde hime geb, yager gasunj kura tubul tenj nunke hiyen. Gogab kunj gor ferde heñj. ²³ Be, Epafrasbe Yesu Kristu niñ tenj neya tumjanj koyare gar har. Yenj wor ge niñ dufay henj hi goke momoj irayin ninkeb gago gineñ hime. ²⁴ Irdeb yenj po monj. Metenj kadne

yago Mak, Aristakus, Demasyabe Lukya
wor ge niŋ dufay heŋ han.

²⁵ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu beleŋ
buninjen dirde igin igin dird dird gobe geya
hiwoŋ yeŋ gusunjan irde hime.

Hiburu

Hiburu mar kura Yesu nurd untin hitte asan katinj

Al Kurunj Urmij Yesube kurunj wor po

¹ Bikkenjbe Al Kurunj beleñ asininj yago mere yire yenjbe mere basan marminj porofet wawuñ budamde yad yerke wañ asininj yago mere yirde hinhan. Goyenterbe porofet gore asininj yago dahan mat bebak tiwoñ yen mere yird yird beleñ kurayen kurayen mat mere yirde hinhan.
² Goyenbe kuñ kuñ nalu funaj beleñ hen hikeb Al Kurunj beleñ Urmij teñ kerke kateñbe Al Kurunyen mere momoj diryinj. Yenjbe det kurunj gate mij al hiyyen yen Al Kurunj beleñ basinj iryinj. Irdeb Urmij goyen hitte mat nañkinjya megenja kurunj goyen iryinj. ³ Yenjbe Al Kurunyen denjem turñun yanj wor po goyen kawan forok irde hi. Irde Al Kurunje al dahade wor po goyen Urmij hitte matbe keñkelak wor po keneñ bebak teñ hityen. Irdeb Urmij gote merebe tonnjen yanj wor po geb, nañkinjya megenja irde det kurunj gayen mohonde po yekeb tumjanj gasuñenjanj po hañ. Yenjbe alya bereyat mata bulunjinj halde yunen yunen meten pasi irdeb Al Kurun sanjinj kurunj wor po goyen hitte hurkuñ haninj yase beleñ mat keperde Doyañ Al Kurunj hirinj.

Yesube Al Kurunyen miyon gote fohek

⁴ Al gobe Al Kurunj beleñ ‘Urne’ inyinj. Munaj miyonjmiñbe “metej marne” yinyinj. Ningeb Urmijbe Al Kurunyen miyon buda kurunj gote fohek wor po. ⁵ Gobe Al Kurunj beleñ yenj ge amanjen nurde uneñ hiyen geb, gogo gwahade iryinj. Ningeb goke tenjbe Al Kurunj beleñ gaha inyinj:

“Gebe Urne wor po haha. Irkeb hanjkab nebe Adoge wor po hihim,” inyinj.

Tikiñ 2:7

Irde mere kurabe gahade:

“Nebe Naniñ hemekab yenjbe Urne hiyyen,” yirinj.

2 Samuel 7:14

Mere gobe Al Kurunj beleñ miyonjinj kura goke ma yirinj. ⁶ Irde Al Kurunbe Urmij uñkuren munj goyen megen niñ alya bereyat Doyañ Al Kurun iryinj goke tenjbe Urne Matalinj inyinj. Ningeb Urmij Matalinj goyen megen gar teñ kerke wayen tikeyab Urmij goke yirinj goyen asanjmiñde gahade katinj hi:

“Al Kurunyen miyon kurunj gayen tumjanj yenj dolonj irde hinayinj,” yitinj hi.

Tikiñ 2:7; 89:26-27

⁷ Irdeb Al Kurunj diliñde miyonjinjbe Urmij yara moj geb, goke asanjmiñde gahade katinj hi:

“Al Kurunyen metej mar miyonjinjbe meremiñ po gama irde hañ.

Ningeb Al Kurunj beleñ menj yire yenjbe menj yiryenj, munaj kak melak ulinj po yire yenjbe gwahade po yiryenj,” yirinj.

Tikiñ 104:4

⁸ Goyenpoga Urmij gokeb asanjmiñde gahade katinj hi:

“Al Kurunj, ge beleñ alya bereyage doyan yirde ha gobe hubu ma hiyyenj, gwahader hiyenj.

Irde doyan yirde henjabe mata huwak mat po doyan yirde hayinj.

⁹ Gebe mata huwak ninj amanjen nurdeb mata bulun niñjbe bege ar yen hiyen.

Goke tenjbe gere Al Kurunj beleñ basinj girde al denjem yanj wor po gire yen olip fimiñ teñ tonanger wok iryinj.

Tikiñ 45:6-7

¹⁰ Irdeb,

“Doyañ Al Kurunj, hanjkapya wor po det kurunj gayen forok yenjmiñ monde megenj ga kerarinj. Nañkinj wor gigen irarinj.

¹¹ Det megen niñjya nañkinjde niñjya kurunj gabe bulun henayinj. Gega gebe hugineñ hayinj.

Det kurunj gabe amil bida henj erek yenayinj go gwahade goyen po, bulun henayinj.

¹² Al kura ulinjhormiñ bidak mupi yirde yemeyde hanjenj go gwahade goyen po, det kurunj gayen kuñ kuñ bulun heke yemeyayinj.

Irde amil gergeren teñ amil bidak gote gasuñenjde kerde hanjenj go gwahade goyen po,

det kurunj gayen wor bulun heke kame det gergeren beleñ gasuñmiñ yawarnayinj.

Goyenbe gebe gwahader hayen geb, gwahade po hayinj,” yitinj hi.

Tikiñ 102:25-27

¹³ Al Kurunbe miyonjinj kura goke mere gahade munj kura ma iryinj:

“Wan ketalner henj al denjem yanj wor po hawayinj.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmeket yufurka tiyayinj,” yitinj hi.

Tikiñ 110:1

¹⁴ Miyonjinj gobe alya bereya Al Kurunyen dirjenj weñ henjbe kame yenjya hinayinj mar goyen faraq yurde hinayinj yenj yirinj.

¹ Ningeb nejbe saba fudinde nurde hinhet goyen kenkela wor po tanarde go po gama irde hitek. Mongo son hej saba fudinde goyen tubul teñ saba hoyan gama irtek geb. ² Al Kurunyen saba miyonmij beleñ basan hej asininin yago yuntin gobe saba fudinde geb, al kura sabamin walkaka irde gama ma iramiñ marbe mata bulunjim gote murunjem buluj yawartek goyen po yawaraminj. ³ Saba gobe bikkek gega, pel irde kanduk keneñ hinhan. Ningeb saba gergeñ Doyan Al Kurunyinin Yesu beleñ tagalyin gobe saba bikkek gote folek geb, saba gergeñ goyen pel irtekbe daha mat Al Kurunyen bearar goyen fole irtek? Epte moñ. Ningeb gago sabamin kenkela nurde gama irde hinayin dinen hime. Saba gergeñ gobe Al Kurun beleñ mata bulunjde mat dumulganji tienj yen Doyan Al Kurunyinin beleñ yingen wa tagalyin. Irdeb sabamin yingen kirmijde nuramij mar beleñ basan hej fudinde yen momoj diramij. ⁴ Irde saba gergeñ gobe fudinde goyen alya bereya yikala yire yenjbe Al Kurun beleñ mata tienj turunj yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan. Irde alya bereyamij Holi Spiri-tyen tarende mata teñ teñ goyen yunen yen nurde hinhan mar goyen yunen tukun hinhan.

Yesube nej faraj durd durd al wor po hiriñ

⁵ Be, nejbe alya bereya beleñ Al Kurunja hej hej mata gergeñ goyen goke mere teñ hite gago. Al Kurunbe alya bereya yenja hej hej mata gergeñ forok yiyyen goyen doyan irtek al kura basija iryin. Goyenbe miyonmij gwahade kura ma basija iryin. ⁶ Goke tenje Al Kurunyen asanje kurar kurabe gahade katin hi:

"Megen niñ marbe al deñem miymoj wor po.

Gega gebe yen ge nurdkakala wor po yirde hayen.

Megen niñ alyen dirnejen wen gabe al deñem miymoj.

Gega gebe kenkela doyan yirde hayen.

⁷ Ge belen al yirdeb tareñ manaj yunarinj.

Gega alyen sanjinbe miyonger tareñ gote bande hej irarinj.

Gega mel goyenbe deñe turunj yan yunarinj, irde al deñem yan wor po yirarinj.

⁸ Irdeb det kurun gayen yen yufukde yerañin," gwahade yitiñ. *Tikiñ 8:4-6*

Fudinde wor po, Al Kurun beleñ det kurun gayen alyen yufukde yiryinyabe det mun kura ma tubul tiyyinj. Tumjanj yerde pasi iryinj. Goyenbe hanja gabe det kurun gayen alyen yufukde ma hike yenen hityen.

⁹ Ningeb goke tenje Yesu niñ dufay hej hite. Yenjbe nalu dolfonde po megen niñ al hiriñ. Irde yenj wor Al Kurunyen miyonj gote tareñ bande tirinj. Irde nej ge teñ kanduk tenje kamyinj geb, Al Kurun beleñ isanj beleñ ten deñem turunj yanj irde al deñem yanj wor po iryinj. Fudinde, Al Kurun beleñ nej megen niñ mar niñ buniñj nurde iñj iñj diryinj geb, gogo Yesu beleñ yenj tumjanj gake kamyinj. ¹⁰ Al Kurunbe megenya nañkinjya irde det kurun gate miñ al. Yenj beleñ po ga det tumjanj kurun gayen yirde doyan yirde hi. Yenjbe alya bereya budam dirnejen wen yirde sanjinmij turunj yanj bana yukan yukan niñ nuryinj. Goke tenje Yesu ten kerke katyinj. Ningeb gogo kanduk karkuwaj karkuwaj yinyinj. Al Kurunbe gwaha mat Yesu goyen alya bereya mata bulunjiminde mat Al Kurun hitte yumulganji ten ten metej kenkela po titek al wor po iryinj. Al Kurun beleñ gwahade iryinj gobe huwak wor po.

¹¹ Yesube gwahade geb, yenj beleñ alya bereya mata bulunjimij halde wukkenj yiryinj marya yingenja goyen Naniñbe uñkureñ po. Ningeb Yesu beleñ Al Kurun dirnejen wen hitiñ mar goyen dine yago yineñ yineñ niñ memyak ma nurde hiyen. ¹² Yesu beleñ gwahade nurde hiyen goke Al Kurun mere iryinj goyen asanmijde gahade katin hi:

"Alya bereya gama nirde hanj mar, dine yago goyen ge niñ momoj yireñ.

Mel go gabu irde hande gor kujñ diliñ mar turunj girde tikiñ hewenj," yitiñ hi. *Tikiñ 22:22*

¹³ Irdeb, "Nebe Al Kurun niñ po hekkenj nurde hej," yirinj.

Irdeb sopte, "Nebe dirijnje yago Al Kurun beleñ nuntinj goya gago tumjanj hite," yitiñ hi. *Aisaia 8:17-18*

¹⁴ Goyenbe dirnejen wen gobe al darim yan geb, Yesu wor bere beleñ kawanj kerke darim yan hiriñ. Al hiriñ gobe yenj beleñ ulin misij katen kamkeb kamde tareñ Satan beleñ tanarde hitinj goyen hubu ireñ yenjbe gogo al hiriñ. ¹⁵ Gogab alya bereya kamde kamde niñ kafura hej hugiñj kafura dufay gore bili yirde hike kanduknej nurde hanjen mar gobe gwahade ma nurde hipirkej nurde hinayinj.

¹⁶ Fudinde, Yesube Al Kurunyen miyon ma faraj yuryinj. Yenj faraj yurtinjbe Abrahamyeni foñejmij yago faraj yuryinj.

¹⁷ Yenjbe gwahade goyen po tiyenj yenj nurde hinhanj geb, yenj wor nej megen niñ al gahade hetek po hiriñ. Gogab yenj beleñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyanj mar pris buda gote kurunjimij hej alya bereyat mata buluj halde yunen yunen niñ dapñj gasa yirde galak irde hanjen yara yingenj ulin piginj goyen Al Kurun galak irde kamenj

yenbe gogo al hiriŋ. Yenbe meten go ten henyabe alya bereya niŋ bunijen nurde hinhin, irde Al Kurunyen mere keŋkela po gama irde meten teŋ hinhin. ¹⁸ Yenbe unjura beleŋ lom irke gote kandukbe gwahade yen nurde hinhin geb, al kura unjura beleŋ lom yiryeŋ marbe iŋin yen beleŋ faraŋ yuryen.

3

Yesube Mose gote folek

¹ Ningeb, kadne yago, Al Kurun beleŋ neŋ hoy diryin gwahade goyen deŋ wor hoy dirthin geb, Al Kurun diliŋde wukken wor po. Ningeb dufaytiŋbe Yesu hende po irde hinayin. Yenbe Al Kurunyen mere basan al porofet, irde pris buda gote kurunjin fudinde wor po yen nurde tagalde hityen gogo. ² Yenbe hakot Mose beleŋ Al Kurunyen dirjen wen Israel mar binde mat wor po yen ge nurde keŋkela doyaŋ yirde hinhin gwahade goyen po, Yesu wor Al Kurun beleŋ meten unyin goyen keŋkela po tiyyin. ³ Goyenbe Yesu deŋem turŋun yan hetek gobe Mose deŋem turŋun yan hitin gote folek wor po. Gobe al kura ya irke ya goyen turŋun irtinjebe ya iryen al goyen turŋun irde hanjen go gwahade goyen. ⁴ Fudinde, yabe al beleŋ yirde hanjen. Goyenpoga det kurun gabe Al Kurun beleŋ yiryin. ⁵ Mosebe Al Kurunyen meten al heŋbe Al Kurun dirjen wen goyen binde mat wor po yen ge nurde keŋkela faraŋ yurde hinhin. Gwaha teŋ henyabe Al Kurun beleŋ kame mere dahade tiyyen goyen goke tagalde hinhin. ⁶ Munaj Yesu Kristube Al Kurun Urmin geb, Al Kurun dirjen wen goyen binde mat wor po yen ge nurde keŋkela doyaŋ yirde hiyen. Irdeb neŋbe tareŋ po heŋ Al Kurun beleŋ kame gwaha diryen goke doyaŋ heŋ heŋ goyen bama da hetekbe yende dirjen wen wor po hetek.

Al Kurun gama ird ird niŋ bada ma hetek

⁷ Ningeb Holi Spirit beleŋ gaha yiriŋ:
“Hanja gayen Al Kurunyen mere nurde han kenem ⁸ tonantin sanjin ma irnayin, irdeb meremiŋ nurde gama irde hinayin.”

Hakot den Israel marte asetiŋ yago sawsawa po kurun naŋa bana hinhan yabe

Al Kurun turŋun urtek yen tonaj sanjin irde meremiŋ pel irde hinhan.

⁹ Bana goŋ kuj henyabe dama 40 gayen asetiŋ yagobe mata tiŋen turŋun yan wor po forok yirde hinhem goyen yeneŋ hinhan.

Gega turŋun nurde kurut nirde hinhan.

¹⁰ Goke teŋbe yen ge bene ar yiriŋ.

Irdeb, ‘Mel gabe hugiŋeŋ det hoyan nin nurde ne niŋ ma nurde hanj. Irdeb matane ma keneŋ bebak teŋ hanj,’ yimirinj.

¹¹ Ningeb goke bene ar yekeb, ‘Mel gabe nere usan heŋ heŋ gasuŋ yunmirinde gor epte ma waŋ usan heŋ iŋin hinayin,’ yen masi tareŋ po timirinj, “gwaha yiriŋ.”

¹² Ningeb, kadne yago, bitinde Al Kurun gwahader hitin goyen harhoktiŋ unteŋ dufay bulun kerde yen ge dufaytiŋ tareŋ ird ird niŋ manaj bada henak geb, keŋkela po heŋ hinhan ko. ¹³ Gwahade hitek yenbe naŋa naŋa “Hanja” inen hityen gayenter gabe deŋ tumjan sanjin heŋ heŋ ge hugiŋeŋ kadow faraŋ gurd teŋ hinayin. Gogab mata bulun teŋ dufay gore epte ma bulun dirke tonantin tareŋ henayin. ¹⁴ Irde mehenđe wor po Yesu Kristu niŋ dufayniŋtaren irtirin goyen tubul ma teŋ sanjin po tanarde hitek. Kamde kamde naŋa forok tiyyen gega, tareŋ po tanarde hitek. Gwaha titkebe Yesu Kristuya gabu heŋ Al Kurunyen meten teŋ gote iginen iŋin wor po goyen yenja gale heŋ yawartek. ¹⁵ Goke teŋbe Al Kurunyen asanđe hayhay gahade dirthin:

“Hanja gayen Al Kurunyen mere nurde hanj kenem
asetiŋ yago beleŋ tiyamini gwahade
goyen tonantin tareŋ ma irde
meremiŋ nurde hinayin,” yitiŋ.
Tikiŋ 95:7-8

¹⁶ Be, hakotbe ganuj mar beleŋ Al Kurunyen mere nurde hinhan gega, pel irde hinhan? Gobe Mose beleŋ Isip naŋare mat yade naŋa hoyanje yukuriŋ mar gore teŋ hinhan. ¹⁷ Irdeb Al Kurun beleŋ dama 40 gayen ganuj mar bearar yirde hinhin? Go mar gobe sawsawa po kurun naŋa bana goŋ henja mata bulun teŋ kamde erek naminiŋ mar goyen yirde hinhin. ¹⁸ Irdeb ganuj mar hitte wor po Al Kurun beleŋ bearar hende biŋa teŋbe, “Mel gobe epte ma nere usan gasuŋde waŋ usan heŋ iŋin henayin,” yiriŋ? Mere gobe meremiŋ ma gama irde hinhan mar goke yiriŋ. ¹⁹ Ningeb go mar gobe Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanjin ma irde hinhan geb, Al Kurunyen usan gasuŋde hurkuŋ hurkuŋ niŋ uṭaŋ yirke ma kwamiŋ gobe nurde hityen gogo.

4

Al Kurunyen alya bereyabe usan heŋ tareŋ henayin

¹ Ningeb neŋ wor keŋkela heŋ hitek. Al Kurun beleŋ usan gasuŋmiŋ neŋ ge tubul teŋ biŋa tiyyin hi goyen neŋ wor mongo epte ma bana goŋ hurkuŋ geb.

2 Hakot asetiŋ yagobe neŋ beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen tagalke nurde hityen gwahade goyen po, Al Kurunyen mere nurde hinhan. Goyenbe mereminq go nurde fudinde yen dufaymin taren ma yi-raminq geb, yen hittebe miŋ miŋmon iryiŋ. 3 Ningeb neŋ yafayninin yen ge sanjŋ irtiŋ mar po ga yende usan̄ gasunđe igin hurkutek. Al Kurunbe megeŋya naŋkiŋya det kurun gayen yirdeb usaŋ gasun̄ wor gitik irde ep iryiŋ. Goyenbe yen ge dufaymin taren ma irtiŋ mar goke Al Kurun beleŋ asanjmiňde, “Nebe bearar teŋbe, Mel gobe epte ma wor po usan̄ gasunđer hurkunayin,” yen biŋa tihim,” yiriŋ. 4 Munaŋ usan̄ heŋ heŋ gokeb Al Kurunyen asan̄ bana goŋ kurar kurabe gahade katiŋ hi: “Al Kurunbe naŋa fay 6 gayen meten teŋ pasi wor po irde naŋa faymin 7debe usan̄ hiriŋ,” yitiŋ hi. 5 Goyenbe mereminq pel iraminq mar goke asanjmiň bana mere hoyan̄ kurabe gahade hi: “Mel gobe epte ma nere usan̄ gasunđe hurkunayin,” yitiŋ hi.

6 Ningeb gwahade goyen po, Al Kurunyen usan̄ gasunđe igin ala hurkunayin yen gitik irde ep irtiŋ hinhan gega, hakot Israel marbe Al Kurunyen mere goyen igin ma nurde pel iraminq geb, tumŋaj ma usan̄ gasunđiminde gor hurkumiq. 7 Goyenbe naŋa nalu “Hanķa” ineq hanyende niŋ alybereya beleŋ usan̄ gasunđe hurkunayin yen dufaymin kirtiŋ goyen goke kamebe Dewit inyiŋ. Munaŋ naŋa nalu “Hanķa” ineq hanyende niŋ alybereya gobe gayenter niŋ alybereya niŋ yitiŋ. Al Kurun beleŋ Dewit inyiŋ gobe asanjmiňde gahade katiŋ hi:

“Hanķa gayen Al Kurunyen mere nurde haŋ kenem tonantiq taren ma irde mereminq nurde hinayin,” yitiŋ.

Tikiŋ 95:7-8

8 Be, usan̄ gasun̄ niŋ yen hime gobe Kenan megeŋ Yosuwa beleŋ Israel mar yukuriŋ goke ma yen hime. Mel gore Kenan megeŋde kuŋ fudinde wor po usan̄ haminq manhan usan̄ gasun̄ kuŋ kuŋ nalu hoyan̄ goke Al Kurun beleŋ Dewit momoŋ ma irwoŋ. 9 Ningeb usan̄ nalu Sabat fudinde wor pobe Kenan naŋare kuŋ keperamin gogo moŋ. Go nalu gobe Al Kurunyen alybereyamin niŋ teŋ kame forok yetek hinhan. 10 Ningeb Al Kurun beleŋ meteninq pasi irde usan̄ hiriŋ gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen usan̄ gasunđe hurkunayin marbe tumŋaj usan̄ henayin. 11 Ningeb neŋ tumŋaj usan̄ gasunđe gor hurkuŋ hurkuŋ niŋte teŋninil̄ ilhal teŋ kurut wor po yen hitek. Gogab Al Kurunyen mere pel irde hinhan mar gote mata ma gama irde hitek. Irdeb usan̄ gasunđiminde hurkuŋ hurkuŋ niŋ soŋ ma hetek.

12 Be, Al Kurunyen merebe mali mere yara mon, tonŋej yaŋ wor po. Mere gobe fulenjare niŋ bidila kura misin kurhan kurhan yaltiŋ gote misin folet wor po. Ningeb kiŋkiŋininiŋ yago yawaŋ tur yirtiŋ teŋniŋ karkuwaŋ goyen bidila gore walde, kiŋkiŋininiŋ paten naŋgiram kawan irde hi gwahade goyen po, mere gobe dufayya mataya bininiŋ bijde niŋ wor po goyen yade kawan yirde hiyen. Irdeb dufaynininja mataniniŋja igin ma buluŋ goyen dikala dirde hiyen. 13 Det kura Al Kurun diliŋde epte ma bana kunayin. Dawet Al Kurun beleŋ yiryiŋ gobe diliŋdebe kawan ala po haŋ. Ningeb mata teŋ hityen kurun goyen uŋkureŋ mun kura yen diliŋde epte ma bana kertek. Huwardeb mata teŋ hityen kurun goyen tumŋaj kawan po momoŋ irtek.

14 Goyenpoga Al Kurun Urmiŋ Yesu, neŋ ge teŋ pris buda gote kurunyin hiriŋ al gore Al Kurunyen gasunđe gor heŋ faran̄ durde hi. Ningeb yen ge dufaynininj sanjŋ irde goke tagalde hityen goyen tubul ma po titiek. 15 Nende pris buda gote kurunyin megen gar hinhinyabe megen niŋ dufay buluŋ kurayen kurayen forok yen lomlom dirde hanjen gwahade po, yen wor lomlom irde hinhan. Goyenbe mata buluŋ mun kura ma tiyyiŋ. Ningeb yen ge neŋ beleŋ mata bulunđe katen hityen belŋenbe damiŋ goyen kenkelä nurde bunijen dirde hi. 16 Ningeb neŋbe Al Kurun beleŋ gab bunijen dirde igin igin diryen yen hekkən nurdeb yen hitte kuŋ kuŋ niŋ kafura ma heŋ hitek. Irkeb yen beleŋ bunijen dirde hiyen. Gogab faran̄ niŋ nurtekeb yen beleŋ bunijen niřde igin igin dirde faran̄ durde hiyen.

5

1 Be, pris buda gote kurunyin heŋ hanjen kurun gobe Al Kurun beleŋ Israel mar niŋ teŋ pris buda bana goŋ niŋ al kura basiŋa yirde hitek yen ge meten teŋ hanjen. Meten gobe yen beleŋ ga tonaj heŋ Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ Al Kurun hitte det galak irde, almet mata buluŋ halde halde niŋ dapŋa gasa yirde Al Kurun niŋ kumga teŋ hanjen. 2 Pris buda gote kurunyin wor megen niŋ al, mata buluŋde igin kattek ala po haŋ geb, buluŋ titih yen ma nurdeya mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen yen beleŋ kwep kwep ma yirde bekkeňde mere yirtek po hinayin. 3 Goke teŋbe al hoyanje mata buluŋ halde halde niŋ po ma Al Kurun dapŋa kumga teŋ galak irde hanjen. Yinegenđe mata buluŋ niŋ manaj nurde gwaha teŋ hanjen.

4 Be, al kura dejenę yan̄ hewe yen epte ma pris buda gote kurunyin hiyyen. Yenbe Al Kurun beleŋ Aron basiŋa iryiŋ gwahade

goyen po irke gab pris buda gote kurumjij hiyyen.⁵ Niñgeb Yesu Kristu wor yinjen dejne turnjuñ yan hewe yen pris buda gote kurumjij ma hirinj. Gwahade yarabe yen ge amanenj nurde, "Gebe Urne wor po haha. Irke hanjkabe nebe Adoge wor po hihim," yirin al Al Kurun goreb pris buda gote kurumjij iryinj.⁶ Irdeb meremij kurar kurabe, "Gebe Melkisedekyen minde niñ al henje huginenj pris hayin," inyinj.

⁷ Be, Yesube gwahade geb, megen gar hinhinyabe alya bereya niñ buniñen nurde esenj henja Al Kurun gusunjan irde hinhin. Yenje Al Kurun palap irde meremij gama irde hinhin geb, gusunjanjinj goyen wol hirinj. Al Kurunjbe Yesu go kamde kamde mata fole irtek taren iginj untek hinhin.

⁸ Be, Yesube Al Kurun Urmij gega, kanduk kurayen kurayen yenen hinhinde gor matbe Naniñde mere gama ird ird mata gahade yen bebak tiyyinj.⁹ Gwaha matbe Naniñde mere gama ird ird mata goyen kura munj soñ ma hirinj. Kenkela wor po gama iryinj. Niñgeb alya bereya meremij gama irde hanj mar goyen tumjanj yumulgaj tike Al Kurunja huginenj hinayinj gote minj al hirinj.¹⁰ Irkeb Al Kurun beleñ Melkisedekyen minde niñ al irdeb pris buda gote kurumjij iryinj.

Dufaytiñbe dirinj kalak yara ma henayinj

¹¹ Be, Yesu beleñ Melkisedekyen minde niñ al henj pris buda gote kurumjij hirinj goke momonj dirtek mere gobe budam po hanj. Goyenbe dejbe aranj ma bebak ten hanj geb, mere dird dird gobe metenjenj wor po.

¹² Dejbe Yesu niñ dufaytinj tareñ iraminj, irde dama ulyanje kutinj geb, gaha nanjabe al hoyaj saba yird yird mar hewoñ. Goyenbe Al Kurunyen mere tinjenja nuramij go gwahade po, al beleñ po ga saba dirtek hanj. Niñgeb dejbe dirinj kalak mamu po nene binje sanjinj ma nene hanjenj go gwahade yara hanj.¹³ Al gwahade kura saba tinjenja nuramij goyen po nurde hanj marbe dirinj besare niñ mamu po nene hanj go gwahade goyen. Niñgeb mata daminjbe Al Kurun diliñde huwak goyen kenkela ma bebak ten hanjenj.¹⁴ Munaj Al Kurun niñ hekkjen nurde tareñ po hanj mar gote sababe al parguwakyen binje tareñ go gwahade goyen. Niñgeb al gwahade gobe saba goyen nurde gama irde gab mata iginjya bulunja kerjkela yenerj bebak ten mata iginj ten ten niñ po kurut yen hanjenj.

6

¹ Niñgeb mehernde wor po deñ tinjenja Yesu Kristu niñ saba dirke nuramij goyen ter po sopte mulganj henj tebañ ma ten

hitek. Gobe bada po henj Yesu gama ird ird matare parguwak henj henj saba goke po nurtek. Munaj saba tinjenja nurtirinj goyenter po mulganj hetekbe ya irnij yen tola yimiytiñde po henje ya pasi ma irtek go gwahade goyen. Niñgeb Al Kurun tubul ten gisaw kutek mata bulun goyen yubul ten Al Kurun niñ bitinj mulganj henj hen mataya Al Kurun niñ dufaynininj sanjinj ird ird mataya gote sabare po ma hitek.² Irde baptais ten ten mata, al hende han-ninin yerde Al Kurun gusunjanj ird ird mata, al kamtiñ kame huward huward gote sabayabe nalu funanje al tumjanj merere huwarnayinj gote sababe Yesuyen alya bereya gayamuñ ga gerjen hanj mar gote saba geb, saba goyenter po ma hitek.³ Al Kurun beleñ iginj yenj nurde faranj durkeb dirinjde saba go yubul tenje tareñ dird dird saba goyenter kutek.

⁴⁻⁶ Munaj al kura Al Kurun beleñ du-faymij wuk irtinj gega, Al Kurun harhok unyen al gobe Al Kurun Urmij goyen pel irde al hoyaj diliñ mar sukal irde sopte kuruse hende mayke kamyenj go gwahade goyen. Niñgeb al gwahade gobe kame epte ma mata bulun go tubul ten Al Kurun hitte biñ mulganj hiyyenj. Niñgeb al kura Al Kurunyen tareñ titinj, irde Holi Spirityen sanjinjde mata ten ten mananj nurnitj, irdeb Al Kurunyen merebe iginj yenj biñde mat kenkela bebak titinj, irde Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyanj ird ird gote tareñ kame wayyenj go wor bikken kintij al gore Al Kurun harhok unyenbe epte ma mata bulun go tubul ten biñ mulganj hiyyenj.⁷ Niñgeb megenj kura kigarinj katenj bida irke binje iginj wor po forok yeke meten minj al beleñ yawaryenj go gwahade goyen po, al kura Al Kurun beleñ det iginj untinj gote iginjenj iginj wor po forok yirke al gobe guram irde tareñ iryenj.⁸ Munaj megenj gobe yamuñja det hirwanjenj yanj po forok yiryenjbe megenj iginj monj geb, megenj gote minj al beleñ karan urde yasunj ma tiyyenj gwahade goyen po, al gwahade goyen wor Al Kurun beleñ bulun iryenj.

⁹ Be, kadnininj yago, gwaha mat hayhay dirde hite gabe deñ goyen mata goyenter ma kunayinj yenj nurde henja ga dinenj hite. Dejbe Al Kurun beleñ dumulganj titinj hanj geb, kamebe huginenj dawartek beleñ po hanj.¹⁰ Fudinde, Al Kurunjbe al kura po iginj yirde kurabe bulun yirde ma yirde hiyen. Yenje deñ beleñ yenj ge metenj kurun po ten hanj goke biñ sir ma yenj hiyen. Irde yenj ge amanenj nurdeh alya bereyamiñ faranj yurd yurd niñ bada ma henj faranj po yurde hanj goke wor biñ sir ma yenj hiyen.¹¹ Niñgeb deñ kurun goyen kame Al Kurunyen det iginj yawartek yen doyanj henj hanj goyen fudinde yawartek

yen megen gar henja kadtin faran yurd yurd niij huginen kurut yen hinayin yen nurde hite. ¹² Irde assetin yago kura belein mata ten hinhan goyen den wor gwahade po ten hiwon yen nurde hite. Mel gobe Al Kurun belein kame detmin dunen yen biña titin goke hekken nurde tetewor po yen doyan hen hen niij piñej ma hen hinhan. Ningeb den wor gwaha ten ten niij piñej ma hen hinayin.

Al Kurun belein biña tiyyin goke hekken nurtek

¹³ Be, assetin kura mata gwaha tiyyin albe Abraham. Al Kurun belein Abraham hitte biña tiyyinyabe al kura yen folek kura hike deje urde biña titek mon geb, yinjen deje urde biña tiyyin. ¹⁴ Biña tenyabe, "Fudinde wor po guram girde sanjin gireñ. Ningeb fonejne yago budam forok yen hinayin," inyin. ¹⁵ Irkeb Abraham go mere gote iginej niij doyan hen hen ge piñej ma hen doyan po hen hinhan. Irdeb kuj kuj kame gabe Al Kurun belein inyin gwahade po forok yirin.

¹⁶ Be, albe kandukmin kura pasi irniyen yengebe al hoyan kura yen folek goyen deje urde biña ten hanjen. Irkeb kanduk goke kadom mohonde ten hinayin gobe gogo po hubu hiyyen. ¹⁷ Ningeb Al Kurun wor yinjen deje urde biña ten hinhan. Gogab Al Kurun belein yen ge ten biña tiyyin mar gore Al Kurunjeb dufaymin hoyan ma irde hiyen goyen yen belein nurwoñ yengebe gogo yinjen deje urde biña ten hinhan.

¹⁸ Ningeb biña kura tareñ po ire yengebe yingeñ deje urde ten hiyen. Biña ten ten mata irawa Al Kurun belein titin gobe usi mon geb, sorkok ma hiyyen. Ningeb Al Kurun belein detmin igin dunyen yen nurde goke doyan hiniñ yen mata bulunje mat busaharde Al Kurun hitte watin mar neñ gayenbe biña tiyyin gore faran durde tareñ diryen.

¹⁹ Ningeb Al Kurun belein gwaha direñ yen biña tiyyin goke hekken nurde doyan hen hen gobe anga temeyke hakwa tanarke unkurenje po hiyen go gwahade, hen hejniniñ wor sanjin po hiteke det kura belein bulun dirtek ma hite. Al Kurun belein gwahade diryen gobe Yesu hitte mat gwaha diryen yen nurde neñbe Yesu niij po nurde hite. Yen beleinbe Al Kurunyen ya balem bana gasun himam wor po amil tolok gore po pet titin goyen fole irde Al Kurun diliñ mar hurkuriñ. ²⁰ Yengebe neñ ge ten bikken bana gon yen wa hurkuriñ. Irdeb Melkisedekyen minde niij al henjbe pris buda gote kurunmin hen huginen meten ten hi.

Pris buda gote kurunmin Melkisedek

¹ Be, Melkisedek gobe Salem taun kurun goyenter niij doyan al kurun. Irdeb yengebe Al Kurun tarenjin hende wor po goyen dolon ird ird mata doyan al. Yengebe hakot Abraham belein fulenjare kuj nañoy hoyanje niij doyan mar karkuwaj gasa yirke busaharke detmin yade mulgan hen wakeb guram irde tareñ iryin. ² Irkeb Abraham belein fulenjare kuj dawet yawaryin kurun goyen pota yirde buda 10 yirde buda unkurenje yen unyin. Deje Melkisedek gote miñbe "Mata huwak ten ten doyan al kurun." Munañ denjem kura "Salem niij doyan al kurun" gote miñbe "Al biñ yisikamde kamdere niij doyan al kurun." ³ Al gote milinjya naniyabe gogo yen ma po nurde hite. Irde asem yago miñ gwaha mat kura watin, irde kawan hiriñ haluya kamyin haluya wor bebakken monj. Yengebe Al Kurun Urmij yara, huginen Al Kurun dolon ird ird mata doyan al hitin.

⁴ Ningeb al gobe al dahade wor po yen dufay henayin. Yengebe al denjem turñun yan wor po geb, assetin Abraham den belein denjem yan inen hanjen gore wor fulenjare kuj dawet yawaryin goyen yawan pota irde buda 10 yirde buda unkurenje yen unyin. ⁵ Gayenterbe Moseyen sabare yitin gwahade po al dawetmin yadeb buda 10 yirde buda unkurenje Liwai minde niij mar pris hitin goyen yunen hanjen. Liwai marbe Israel mar bana gon niij po gega, Israel mar bana gon hoyanje Moseyen sabare yitin goyen po gama irde detmin goyen buda 10 yirde buda unkurenje yen yunen hanjen. ⁶ Goyenpoga Melkisedekbe Liwai minde niij al moñ gega, Abraham belein detmin buda 10 yirde buda unkurenje unyin. Irkeb Al Kurun belein yen hitte biña tiyyin al Abraham goyen Melkisedek belein guram irde sanjin iryin. ⁷ Ningeb al kura tareñ miñjan beleinbe al hoyan tarenjin bande goyen guram yirde sanjin yirde hanjen gobe nurde han gogo.

⁸ Liwai mar pris hitin gobe al po geb kamnayin gega, Israel mar belein detmin pota irde buda unkuren yunen hanjen. Goyenpoga Al Kurunyen asanjde Melkisedekbe kamyin mon yitin al goyen Abraham belein detmin pota irde buda unkuren unyin. Ningeb Melkisedekbe Liwai mar pris hitin gote folek. ⁹⁻¹⁰ Irde hakotbe Liwai mar ma forok yekeya Melkisedek belein Liwai mar gote asem Abraham kinyin. Goya goyenbe Abraham belein detmin buda 10 yirde buda unkurenje Melkisedek unyin. Ningeb Abraham belein go tiyyin gobe asem wen Liwai mar belein Melkisedek untin yara hiriñ.

¹¹ Be, bikken Israel marbe Moseyen saba taminj. Irde Moseyen sabarebe Liwai mar belej pris meten teñ hinayin yitij. Goyenbe go meten teñ hinhan gore alya bereyat mata bulun halde pasi ma irde hinhan. Halde pasi irde hinhan manhan Al Kurunj belej Liwai marte fonej kura Aronyen minde nin al po meten goyen unwoñ. Gega gwahade mon geb, al minj hoyan Melkisedekyen minde nin al gore wañ pris meten tiyyen yen nurde hinhan.

¹²⁻¹⁴ Be, pris hoyan wayyen goke yen hityen al gobe Liwai mar al moñ. Al gote minde nin marbe Al Kurunyen ya balem bana altare heñ Al Kurunj dolon ird ird mata go ma teñ hanjen. Gobe Doyan Al Kurunjinibe Yudayen minde mat wayyin goke yen hime. Gega Mosebe pris metenbe Yudayen minde nin al belej teñ hinayin yen ma tagalde hinhan. Goyenbe Liwai mar al moñ Yesu gore wañ pris meten goyen tekeb Moseyen saba bikkek gote gasun manan saba gerjen belej tirij.

Pris gerjenbe pris bikkek gote solek

¹⁵ Be, saba gerjen gore Moseyen saba bikkek gote gasun ten teñ gote minje pris hoyan kura Melkisedek yara gore forok yekeb kenkelə wor po kawan forok yirij. ¹⁶ Al gore pris hiriñ gobe Israel marte asemde saba bikkek bana gon yitin go ma gama iryin. Gwaha irtijenbe hugijen heñ henj gote tarende pris hiriñ. Hugijen heñ henj gobe epte ma det kura belej bulun irtek hi. ¹⁷ Ningeb pris hiriñ al goke tenbe Al Kurunyen asanđe gahade katij hi:

“Gebe Melkisedekyen minde nin al heñ hugijen pris hayin,” yitij. *Tikiñ 110:4*

¹⁸ Ningeb gwahade goyen po, saba bikkek gore gwaha gwaha tinayin yitin gobe tareñ minjmon, irde gore faraj durtek epte moñ geb, Al Kurunj belej saba bikkek goyen teñ siñak belej kirijin. ¹⁹ Fudinde, Moseyen saba goreb epte ma det kura Al Kurunj diliñde wukkek iryen. Ningeb Al Kurunj belej saba gerjen iñij wor po, Moseyen saba bikkek gote solek goyen dunyin. Ningeb neñbe saba gerjen goyen gama irde Al Kurunj bindere iñij kutek.

²⁰ Yesu Kristu pris meten unyin gobe bikken Al Kurunj belej yingen denje urde biña tiyyin go po gama irde pris iryin. Goyenbe pris hoyan gokeb biña kura ma tiyyin. ²¹ Yesu belej pris hiriñ goke munj po Al Kurunj belej asanđiminde gaha yirij: “Doyan Al Kurunj belej biña teñbe, ‘Gebe hugijen pris hayin,’ iñij.

Irdeb meremiñ goyen tubul ma tiyyen,” yirij. *Tikiñ 110:4*

²² Ningeb Al Kurunj belej yingen denje urde biña tiyyin goke teñbe Yesu goyen Al Kurunj

belen alya bereyamiñ hitte biña gerjen tiyyin gote igineñ fudinde wor po forok irtek al iryin. Al Kurunj belej biña gerjen tiyyin gobe biña bikkek gote solek wor po.

²³ Be, Liwai marbe pris meten go teñ hinhan gega, yenbe al geb kamde kun hinhan. Irkeb Liwai mar hoyan belej meten goyen teñ hinhan. ²⁴ Gega Yesube gwahader hiyen al geb, pris meten tiyyin gobe gwahader po teñ hiyen. ²⁵ Yesube gwahader geb, Al Kurunja hugijen haryen. Irde alya bereya faraj yuri yen gusuñan irde hiyen, irdeb kame wor gwahader po teñ hiyen. Ningeb yen belej Al Kurunj hitte kunj kunj belej kerd yunke yen hitte kunj hanj mar goyen tumjan yade hiyen.

²⁶ Yesu gobe Al Kurunj diliñde wukken wor po uliñde merem moñ, irde mata bulun minjmon. Al Kurunj belej yenja mata bulun maryabe hoyan munj wor po iryin. Irdeb Al Kurunj hire gorbe deñem yan kurun wor po iryin. Ningeb neñbe pris buda gote kurunjin gwañade gore faran durwoñ yen nurde hite.

²⁷ Liwai mar pris meten teñ hanj mar gote karkuwanjin gobe yingenbe mata bulun niñ wa gise hanjka Al Kurunj galak irnij yen dapnja gasa yirde kumga teñ hanjen. Gwaha teñ gab al hoyanje mata bulun niñ wor gwaha po teñ hanjen. Goyenbe Yesube alya bereya megen hanj kurun gote mata bulun niñ teñ yingen Al Kurunj galak irhem yen wawuñ uñküren gogo po kuruse hende kamyin. Irde sopte gwaha ma tiyyen.

²⁸ Be, Moseyen saba gama irde pris buda gote karkuwanjin heñ hanjen mar gobe mata bulun minjyan. Goyenpoga Al Kurunj belej yingen denje urde biña tiyyin goyen gama irde pris hiriñ al Al Kurunj Urmij gobe kenkelə wor po pris meten goyen teñ pasi iryin.

8

Yesube pris buda gote kurunjin

¹ Be, mere gwahade teñ hite gote miñ wor pobe gahade: neñbe pris buda gote kurunjin goyenninj yañ hite. Yenbe Al Kurunj sañjinj hende wor po hitte hurkurin, irde Doyan Al Kurunj heñ ketalmide hi.

² Irde gorbe gasun himamde hurkun Al Kurunj dolon ird ird mata doyan irde hi. Gor niñ gasun himam fudinde wor po gobe Doyan Al Kurunj belej po ga irtij, megen gar niñ mar belej ma irtij.

³ Be, megen niñ pris buda gote karkuwanjinbe Al Kurunj det galak irde dapnja gasa yirde kumga teñ dolon ird ird meten niñ basija yirde meten goyen yuner hanjen. Ningeb nende pris buda gote kurunjin Yesu wor det kura Al Kurunj galak irtek go minjyan po hiyen. ⁴ Munan

megen garbe pris beleñ Moseyen sabare yitiñ go po gama irde det Al Kurun galak irde hanjen. Ningeb Yesu gobe megen gar hi manhan pris ma hewor.

⁵ Goyenbe megen gar niñ prisbe Al Kurunyen ya balem megen hi bana goj hurkuñbe Al Kurun dolon irde hanjen. Ya balem megen hi gobe ya balem fudinde wor po Al Kurunyen gasuñde hi gote tunjanen po. Ningeb Mose beleñ Al Kurun dolon ird ird niñ sel ya ireñ tike Al Kurun beleñ, "Dugure gor geya henje ya balem gikala girmiñ goyen kenjela po nurdeb go po gama irde sel ya goyen irayin," inen bebak iryin. ⁶ Goyenpoga Yesube meten igiñ hoyan wor po goyen tirin. Meteñmiñbe megen niñ pris beleñ saba bikkek gama irde meten teñ hanjen gote folek wor po. Yesube alya bereyamir ge teñ Al Kurun hitte kunge Al Kurun beleñ biña gergeñ titiñ goyen taren po irde gote iginen forok irde hi. Al Kurun beleñ biña gergeñ titiñ gote iginenbe kurun, munaj biña titiñ bikkek gote iginenbe kurun moj. Ningeb Yesuyen metenbe gogo megen niñ prisyen meten folek wor po.

⁷ Be, Al Kurun beleñ hakot biña tiyyin goyen kenkelak wor po manhan sopte biña gergeñ ma tiwoñ.

⁸ Gega biña tiyyin bikkek goyen al beleñ kenkelma gama irde hiket Al Kurun beleñ yenenbe gaha yiriñ:

"Doyañ Al Kurun beleñ gaha yiriñ:

'Nurnaq ko! Nalu kura forok yiyyen.

Goya goyenbe Israel marya Yuda marya hitte biña gergeñ tiyeñ.

⁹ Biña gergeñ tiyeñ gobe bikken asem yago Isip nañare mat yukun hinhem goyenter yeq hitte biña timirin go gwahade mon.

Go mar gobe biña terya yinmirin goyen ma gama irde hinhin geb,

ne wor yeneñ wasak teñ harhokne yunmirin,' gwaha yiriñ.

¹⁰ Irde Doyañ Al Kurun beleñ sopte yiriñ.

Kame kurabe Israel mar hitte biña tenje gaha yireñ:

Dufayminde sabane kerde biñde kayen.

Irdeb nebe yende Al Kurun heweñ, irke yenbe nere alya bereya henayin.

¹¹ Irdeb al denem yanja denem monya goyen tumjan ne niñ nurde hinayin.

Ningeb kadomya tayneñ yagoya kura goyen Doyañ Al Kurun nurd unnañ yeq saba yirtek ma hinayin.

¹² Nebe mata bulunjin halde yuneñ.

Irdeb sopte mata bulunjin ge ma po nuren, "gwaha yiriñ." *Yeremaia 31:31-34*

¹³ Be, Al Kurun beleñ mere gwahade kurun tiyyin gobe "biña gergeñ" inyin. Irkeb hakot biña tiyyin gobe bulun hiriñ. Ningeb biña bikkek gobe henj ga moj bana kuyen.

9

Biña bikkekde niñ mata

¹ Be, Al Kurun beleñ hakot Israel marte asem yagot diliñde biña kurun tiyyin go banabe Al Kurun dolon ird ird mata niñ yitiñ. Irde Al Kurunyen ya balem al beleñ irtiñ goke manaj yitiñ. ² Al Kurunyen ya balem gobe sel po irtiñ. Ya bana goj gasuñ kurhan mehenj beleñbe hulsi go hende yerde yusun yurde hanjen kutumya altaya kura gor hinaryum. Irkeb gise hanjka alta go hende beret yerde hinhan. Det go hinhan gasuñ gobe "Gasuñ Himam" inen hanjen. ³ Irde gasuñ go harhokdebe "Gasuñ Himam Wor Po," inen hanjen goyen hinhan. Gasuñ iraw go kahaltebe amil tolok wor po gore gasuñ iraw goyen kahalte giñ yitiñ hinhan. ⁴ Gasuñ Himam Wor Po bana gonþe det gahade hinhan: det hamij kusamuj Al Kurun niñ kumga teñ unenj uneñ gasuñ alta gol hora beleñ po irtinyabe Biña Ten Teñ Bokisya.* Bokis go wor gol hora parwek halgayin wor po irde gore po aw irtiñ goyen hinhan. Bokis go biñ banabe hora beleñ kuwe dirjeñ irtiñ go biñdebe biñge kura "mana" inen hanjen goyen gonj hinhan. Irde Aronyen genun sopte ituñ hitin goyabe hora parwek irawaya Al Kurun beleñ sabamin kaj Mose unyuñ goyen Bokis biñde gonj hinhan.

⁵ Al Kurunyen miyon denem Serubim yineñ hanjen gote toneñ irawabe Bokis gote awmij hende henj tapeñ yisan hitin hinaryum. Serubim gobe Al Kurun denem turjuñ yañ wor po goyen kawan ird ird miyonmiñ. Goyenbe hanjka det kurun goke kenkelma momoj direñ.

⁶ Be, ya bana goj niñ dawet kurun gob gwahade po gasuñenyañ yirtiñ hiket pris beleñ gasuñ himam mehenjde niñ bana goj gise hanjka hurkuñ Al Kurun dolon ird ird mata teñ hinhan. ⁷ Gega damam damam wawuñ uñkürenje po pris buda gote kuruñmiñ po ga gasuñ himam wor po bana goj hurkuñ hinhan. Goyenbe mali mali ma hurkuñ hinhan. Yingeñde mata bulunja al hoyan beleñ ma nurde henja mata bulun titiñ goyen halde yunwoñ yeq dapnja dari goyen teñ gasuñ himam wor po biñde gonj hurkuñ hinhan.

* **9:4:** Gol alta det hamij miyanj kumga teñ teñ gasuñ gobe amil Gasuñ Himam Wor Po bana hurkuñ hurkuñ bindere wor po hinhan geb, gobe Gasuñ Himam Wor Po biñde hi yeq nurde hinhan.

⁸ Pris beleñ gwaha teñ hinhan gobe gasuñ himam meheñde niñ goyen minjmon manhan Gasuñ Himam Wor Pore hurkun̄ hurkun̄ beleñ kawan forok yewoñ yen Holi Spirit beleñ dikala dirde hi. ⁹ Gasuñ himam meheñde niñ gobe gayenter niñ mata gote tuñjanen. Pris beleñ Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata gama irde det galak irde dapn̄a gosa yirde kumga teñ hinhan gega, mata teñ hinhan kurun̄ gore mel gote biñ goyen Al Kurun̄ diliñde wukken̄ ma yirde hinhan. ¹⁰ Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata bikkék gwaha teñ hinhan marbe biñgeya dapn̄aya irde feya daminþe igin̄ netek munañ daminþe epte ma netek gote saba gama irde hinhan. Irde yinjen̄ uliñ sope yird yird mata kurayen kurayen po teñ hinhan. Al Kurun̄ beleñ nalu kiryin̄ goyen ma forok yen hikeyabe mata goyen po teñ hinhan. Gega mata gobe biñ wuk irde irde niñ moñ, uliñ sope irde irde niñ po teñ hinhan.

Yesu Kristuyen dari

¹¹ Goyenbe Yesu Kristube mata igin̄ bikken̄ forok yitin̄ gar han̄ gote pris buda gote kurun̄mij hen̄ wayyin̄. Irdeb gasuñ himam fudinade wor po wukkek al beleñ ma irtiñ bana goñ hurkuriñ. Gasuñ himam gote tareñmijbe hoyan̄, megen hi gwahade moñ, gote folek wor po. Gasuñ himam gobe megen gar ma hi. ¹² Be, yenþe neñ ge teñ Al Kurun̄ hiyende gor gasuñ himam goyen bana hurkuriñ. Goyenbe wawuñ unkürenđe po hurkuriñ. Irde hurke yenþa memeya bulmakaw dirñjenyat dari ma yade hurkuriñ. Gwahade yarabe dumulgan̄ teñ hugineñ Al Kurunyen alya bereya dire yen darim wok irde kuruse hende kamyin̄. Ningeb mata gwahade tiyyin̄ goke Gasuñ Himam Wor Po bana darim teñ hurkuriñ yiñim gago.

¹³ Munañ Al Kurun̄ beleñ alyen mata buluñ halde yunwoñ yenþe pris beleñ memeya bulmakawayat dariya, irde bulmakaw bere fojen̄ kumga tike wor yitin̄ tupimij goyen yade al hereñ yutirin̄ teñ hinhan. Irke goreb uliñde wukkek yirde hinhan. ¹⁴ Gega Yesu Kristuyen dariibe dapn̄a dari gote folek. Yenþe mata buluñ muñ kuram moñ. Ningeb Holi Spirit hugineñ hitin̄ gote sanjñedebe yinjen̄ Al Kurun̄ galak irhem yen kamyin̄. Ningeb darimin̄ gore ulniñin̄ siñare ga po ma wuk iryin̄. Ulniniryña bininiryña goyen tumjan̄ halde wuk diryin̄. Gwahade ningeb Al Kurun̄ tubul teñ gisaw kutek mata buluñbe yubul po titek. Gogab Al Kurun̄ gwahader hitin̄ go po gama irde yen ge po meteñ teñ hitek. ¹⁵ Goke teñþe Yesu Kristube alya bereyamin̄ ge teñ Al Kurun̄ hitte kurj Al Kurun̄ beleñ biñä gergeñ titin̄ goyen tareñ irde gote igineñ forok ird ird al hiriñ. Yenþe

alya bereya Al Kurun̄ beleñ hanjkapya biñä tiyyin̄ goyen bana heñ mata buluñ teñ hinhan goyen halde yunhem yen kamyin̄. Gwahade geb alya bereya Al Kurun̄ beleñ basiñä yirde hoy yiryin̄ marbe Al Kurun̄ beleñ yunen̄ yen biñä tiyyin̄ detmin̄ goyen yunyen̄. Irkeb Al Kurun̄ya hugineñ hiñayin̄.

¹⁶⁻¹⁷ Be, al kura kameñ yen nurdeyab dirinjmiñij hitte kammeke gab gwaha gwaha tinayin̄ yinyen̄. Goyenbe mere tiyyen̄ gobe kamke po gab dirñen̄ wen̄ beleñ mere go gama irnayin̄. Ningeb al kura kameñ yenþa mere titiñ gobe al go kamke gab meremij goyen pel ma irde yen̄ yiyyen̄ go po gama irnayin̄. ¹⁸ Gwahade goyen po bikkën̄ Al Kurun̄ beleñ biñä tiyyin̄ goyen Israel mar beleñ gama irnayin̄ yenþe al kamtiñjenþe Mose beleñ dapn̄a gasa yirke kamamiñ gogo. ¹⁹ Irdeb meheñde wor po Mose beleñ asanje Al Kurunyen saba katin̄ kurun̄ goyen al buda goyen kapyan̄ hen̄ yunyin̄. Irde gab bulmakaw fojen̄ya memeyat dari yade feya suluk yiryin̄. Irdeb sipsip wuyneñ bukken̄ irtiñ goya hisop he hanij̄ yuwaljen̄ minjan̄ goyen yadeb dariya feya suluk irtiñ bana goñ uliñ yiryin̄. Irdeb Al Kurunyen mere katin̄ asan̄ go hende utirin̄ ten alya bereya uliñde wor gwaha po yirde tukuriñ. ²⁰ Dari go utirin̄ ten yunen̄ henþabé, "Gabe saba den̄ beleñ gama irnayin̄ yen Al Kurun̄ beleñ biñä tiyyin̄ goyen tareñ ird ird dari geb," yinyin̄. ²¹ Irdeb yiryin̄ gwahade po, ya balemya ya bana goñ Al Kurun̄ dolon̄ ird irde niñ dawetya goyen hereñ wor utirin̄ teñ tukuriñ. ²² Moseyan sabareb det kura Al Kurun̄ diliñde wukken̄ irtekbe dari beleñ po gab wukken̄ iryen̄ yitin̄. Gwaha irtek detbe budam wor po. Ningeb dapn̄a mayke dari wok yeke wor wor gab Al Kurun̄ beleñ alya bereyat mata buluñ halde yunyen̄ yitin̄.

Yesu beleñ mata buluññin̄ halde dunen̄ yen̄ darim wok irde kamyin̄

²³ Be, megen gar niñ ya balemya det bana goñ niñya kurun̄ gobe Al Kurunyen gasunđe gor niñ tuñjanen̄ po. Ningeb dapn̄a dari gore gab igin̄ halde wuk iryen̄ gega, Al Kurunyen gasunđe niñ ya balemya det bana goñ niñyabe dapn̄a dari gore epte ma halde wuk iryen̄. Dari kura dapn̄a dari gote fohek wor po gore gab epte halde wuk iryen̄. ²⁴ Ningeb Yesu Kristu beleñ darimin̄ wok irde kamyin̄. Yenþe gasuñ himam fudinade wor po gote tuñjanen̄ megen gar hi al beleñ irtiñ bana goñ ma hurkuriñ. Gwahade yarabe Al Kurun̄ hitte hurkuriñ. Ningeb hanjkä gayenbe neñ farañ durd durd niñ teñþe Al Kurun̄ diliñ mar hi.

25 Munaŋ megen niŋ pris buda gote kuruŋmiŋbe yiŋgenje dari moŋ, dapŋa dari goyen yade damam damam gasuŋ himam bana hurkuŋ hiyen. Goyenbe Yesu Kristube yiŋgen galak irde wawuŋ budam ma kamyiŋ. 26 Wawuŋ unkureŋ kamde alyen mata buluŋ halde pasi ma iryin manhan Al Kurun beleŋ al iſiyinje mat mata buluŋ halde halde niŋ teŋ megen gar wawuŋ budam forok yenbe ulin misiŋ katerŋ kamde tebaŋ teŋ hiwoŋ. Goyenbe gwaha ma tiyyiŋ. Gwaha titjenje mata buluŋ halde pasi ird ird niŋ Al Kurun hitte yiŋgen galak irde kameŋ yen nalu funaŋ beleŋ heŋ hi gayenter megen gar wawuŋ unkureŋ po forok yiriŋ.

27 Albe wawuŋ unkureŋ po kamnayiŋ, sopte ma kamnayiŋ. Goyenbe go kamereb merere huwarke Al Kurun beleŋ al igiŋ ma buluŋ goyen pota yiryen. 28 Ningeb gwahade po Yesu Kristu manan̄ al budam gote mata buluŋ yad siŋa yire yen wawuŋ unkureŋ yiŋgen Al Kurun galak irde kamyiŋ. Irdeb kame sopte wayyen. Goyenbe goyenterbe alyen mata buluŋ halde halde niŋ ma wayyen. Gwaha titjenje yen ge doyaŋ heŋ haj mar yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ wayyen.

10

Saba bikkek gama irde Al Kurun galak irtæk gobe miŋ miŋmoŋ

¹ Be, Moseyen sababe det igiŋ kura kame wanayiŋ gote tonerŋ po, det fudinde Al Kurun hitte haj goyen moŋ. Ningeb sabamiŋ gama irde damam damam dapŋa gasa yirde Al Kurun dolon ird ird mata goyen po teŋ tebaŋ teŋ hinayin gega, mata goreb Al Kurun dolon irniŋ yenbe yen hitte waŋ haj mar goyen epte ma mata buluŋmiŋ halde pasi iryen. ² Gwahade moŋ kenem saba bikkek gama irde Al Kurun galak irde haj mar gobe goyare po hugiŋeŋ mata buluŋ miŋmoŋ wukken̄ hitiŋ geb, mata buluŋ tihit yen mataminiŋ goke kandukneŋ ma nurwoŋ. Irdeb saba bikkek gama irde Al Kurun galak ird ird mata goyen bada hewon. ³⁻⁴ Gega bulmakawya memeyat dari beleŋ alyen mata buluŋ epte ma halde yuntek. Ningeb dapŋa gasa yirde darim goyen teŋ al hereŋ utirin teŋ hanjen gobe mata buluŋmiŋ bebak yird yird meten̄ po ten̄ hi.

⁵ Ningeb Yesu Kristu megen gar waŋbe Al Kurun gaha inyin:

“Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak nirwoŋ yen ma nurde hinhan.

Ningeb meten̄e teŋ teŋ niŋ ne gago al nirarin.

6 Gebe al beleŋ dapŋa kumga teŋ galak girde, kurab mata buluŋ halde halde niŋ galak girde hanjen goke amanen̄ ma nurde hinhan.

7 Irkeb ne beleŋ, ‘Al Kurun, ga nena! Asanje yitiŋ gwahade po dufayage gama ire yen wayhem,’ gimirin,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 40:6-8*

8 Yesube mehenjdeb, “Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak girde, dapŋa kumga teŋ galak girde, kurab mata buluŋ hal hal niŋ galak girwoŋ yen ma nurde hinhan. Gwaha gird gird niŋ amanen̄ ma nurde hinhan,” yiriŋ. Al Kurun galak ird ird mata gwahade gobe Moseyen sabare yitiŋ gega, Al Kurun be goke ma nurde hinhan. ⁹ Irdeb Yesu beleŋ basaŋ henbe, “Al Kurun, ga nena! Nebe dufayage gama ire yen wayhem,” yiriŋ ningeb, Yesube mere kame tiyyiŋ gwahade po mata gergen̄ forok ire yenbe mehenjde galak mata bikkɛk niŋ yiriŋ gobe pel iryin. ¹⁰ Yesu Kristube gwaha mat wawuŋ unkurende gog po yiŋgen Al Kurun galak iryin. Irkeb gore po neŋbe Al Kurun diliŋde wukken̄ hitirin.

¹¹ Moseyen saba gama irde naŋkahalmin̄ naŋkahalmin̄ pris beleŋ tumjan̄ huwarde altare dapŋa gasa yirde Al Kurun galak irde mata buluŋ halde halde meten̄ teŋ tebaŋ po teŋ hanjen. Gega dapŋa darim gote mata buluŋ epte ma halde siŋa irtæk hinhan. ¹² Goyenbe Yesube alyen mata buluŋ halde yunke goyare po hubu hiyyen yen nurde wawuŋ unkurende yiŋgen Al Kurun galak irde kamyiŋ. Irdeb Al Kurun hitte hurkuŋ hanin yase beleŋ keperde Doyaŋ Al Kurun hiriŋ. ¹³ Irdeb asogomin̄ yago yawan̄ kahan̄ miŋde yufurka teŋ teŋ nalu niŋ doyaŋ heŋ hi. ¹⁴ Yenbe wawuŋ unkurende yiŋgen teŋ Al Kurun niŋ galak iryin geb, alya bereyaminiŋ goyen Al Kurun diliŋde al wukken̄ yirtiŋ mar goyen hugiŋeŋ buluŋmiŋ kuram moŋ yiriŋ.

¹⁵ Holi Spirit wor goke mehenjde gaha yitiŋ Al Kurunyen asanje hi:

¹⁶ “Ne Doyaŋ Al Kurun gareb gaha yen hime:

Kame nalu goyenter mel go hitte biŋa kurun teŋbe gaha yinen̄:

Nebe dufayim̄ bana sabane kereŋ, irde biŋde kayen̄,” yitiŋ hi. *Yeremaia 31:33*

¹⁷ Irde Holi Spirit gore sopte gaha yiriŋ: “Nebe mata buluŋmiŋ halde yunen̄.

Irdeb sopte mata buluŋmiŋ ge ma po nuren̄,” gwaha yitiŋ. *Yeremaia 31:34*

¹⁸ Ningeb yitiŋ gwahade po, mata buluŋ halde pasi irtiŋde gorbe sopte mata buluŋ hal hal goke dapŋa gasa yirde Al Kurun niŋ galak ird ird mata gobe ma po hiyen̄.

Yul ma yetek, sanj̄ po hetek

¹⁹ Ningeb, kadne yago, Yesu belen nen ge ten darimin wok irde kamyin goke Gasun Himam Wor Po Al Kurunj hire gor kafura ma hen̄ igin̄ hukutek hite. ²⁰ Yesu kamyin gobe Gasun Himam Wor Po bana hukunj hukunj belen pet titin̄ amil goyen erek yirin̄ go gwahade goyen. Ningeb nen gayen Al Kurunjya huginen hitek belen gergej wor po goyen kerd dunyin̄.

²¹ Irdeb al kura Al Kurunyen ya balem goyen doyan̄ irde hi al gobe neñ hitte hi. Yen̄be pris buda gote kurunjmiñ fudinde wor po, megen gar niñ mon. ²² Ningeb neñbe bininjde mat fudinde wor po yeñ ge hekkjen̄ nurde Al Kurunj hitte kutek. Neñbe Yesuyen dari teñ bininjde utirin̄ titin̄, irde fe wukkek belen mata bulunjin̄ haliñ geb, bininjde wukken wor po nurde hite. Ningeb Al Kurunj hitte kuñ kuñ niñ kama ma hen̄ hitek.

²³ Irde neñ hitte bin̄a tiyyin̄ al gobe yirin̄ gwahade po fudinde tiyyen̄ geb, dufay budam ma hen̄be yeñ ge hekkjen̄ nurde hite yeñ hityen̄ goyen tareñ po tanarde hitek. ²⁴ Irde kadniniñ ge amanen̄ nurd yuneñ yuneñya mata igin̄ teñ tenyä goke kurut yeñ hitek yeñ kadom tareñ gird teñ hitek. ²⁵ Irde al kura marbe gabu teñ teñ niñ bada hen̄ hanjen̄ gega, neñbe gwaha ma teñ hitek. Gabu ten̄be kadom sanj̄ gird teñ hitek. Han̄ka gayenbe yeñ mulgañ hen̄ wañ wañ nalu binde hen̄ hi geb, gabu hen̄ kadom tareñ gird teñ teñ mata gobe sanj̄ po irtek.

²⁶ Munanj Al Kurunyen mere fudinde nurd nurd ga mata bulun teñ teñ niñ bada ma hetekbe det hoyan̄ kura mayke kamke Al Kurunj galak irde mata bulun goyen haltek beljen̄be hubu wor po. ²⁷ Al kura gwaha tinayin̄ marbe Al Kurunj belen gote murungem kafuram wor po yunkab kak belen Al Kurunj asogo irtin̄ mar kumga yiryen̄ goke po doyan̄ henayin̄. ²⁸ Moseyen sabarebe al kura sabamij̄ ma gama irtin̄ al gobe al irawa ma karwo belen al gote mata bulun goke merere huwarde tagalkeb al goyen buninjen̄ ma irde mayke kamyen̄ yitiñ geb, gwaha teñ hanjen̄. ²⁹ Moseyen saba ulin̄ goke wor al gwahade yirde hanjen̄. Ningeb al kura Al Kurunj Urmij harhok uneñ sukal irde hi al gobe daha iryen̄? Al gobe Al Kurunj bin̄a kurunj tiyyin̄ goyen Yesu belen gama irde dari wok irde kamyin̄ gore po al wukkej̄ hiriñ gega, Yesu darim wok irde kamyin̄ goyen teñ kari kari irde hi irde Holi Spirit al buninjen̄ yirde igin̄ igin̄ yirde hiyen̄ al goyen sukal irde hi geb, gote murungem bulun kafuram wor po goyen tiyyen̄. ³⁰ Goke ten̄be Al Kurunj belen Urmij gaha inyin̄: “Al kurate haniñ wol hen̄ hen̄ matabe nere geb, ne

belen ga haniñ wol hewen̄,” inyin̄. Irde sopte gaha yirin̄: “Doyan̄ Al Kurunj belen alya bereyamiñ goyen merem yan̄ yiryen̄,” yirin̄. Neñbe gwaha yirin̄ al goyen nurd unen̄ hityen̄. ³¹ Al Kurunj gwahader hitin̄ belen gwaha yirin̄ geb, yende bearar bana hitek gobe kafuram wor po yeñ nurde hime.

³² Ningeb han̄kapyä Al Kurunyen mere fudinde hulsi yara go nurde dahade hinhan goke dufay henayin̄. Den̄be kanduk kurayen kurayen yeneñ hinhan gega, tareñ po hen̄ hinhan. ³³ Kurarebe dukun̄ al buda kurunj diliñ mar sukal dirde, muduneñ hinhan. Irde kurarebe al kura kanduk gwahade yeneñ hinhan marya hen̄ yen̄ya tumujuñ kanduk bana hinhan. ³⁴ Den̄be al koyare hen̄ kanduk yeneñ hinhan mar goke bitiñ misiñ nurde faran̄ yurde hinhan. Irde asogo dirde hinhan mar belen samunjiñ goran̄ dirde hinhan gega, samunjiñ megen gar niñ mon, huginen̄ hinayin̄ go minjan̄ yeñ nurde hinhan. Ningeb megen niñ samunjiñ goran̄ dirtin̄ goke ma nurde aman̄ hen̄ hinhan.

³⁵ Ningeb, kanduk dahade kura kenen̄ hinayin̄ gega, Al Kurunj niñ hekkjen̄ nurnit̄ goyen tubul ma po tinayin̄. Gote murungembe igin̄ wor po, irde kurunj wor po. ³⁶ Ningeb det igin̄ goke doyan̄ hen̄be aranjen̄ yul yeñ bada ma henayin̄. Gogab Al Kurunyen dufay gama irde meten̄ ten̄be yeñ belen̄ detmiñ dunen̄ yeñ bin̄a tiyyin̄ goyen tenayin̄. ³⁷ Yen̄be hen̄ ga mon̄ wayyen̄ goke gahade katin̄:

“Al wayyen̄ yitiñ al gobe wayyen̄.
Wañ wañ nalumiñ singir ma iryen̄.

³⁸ Delner al huwak gobe ne niñ hekkjen̄ nurde hinayin̄.

Gega al kura nubul tiyyen̄ al gokeb amanen̄ ma nurd unen̄,” yirin̄. *Habakuk 2:3-4*

³⁹ Ningeb neñbe dufaynin̄ sorkok hen̄ Al Kurunj tubul teñ kuñ bulun hetek mar mon̄. Gwahade yarabe yeñ ge hekkjen̄ nurde yen̄ya huginen̄ hitek mar.

11

Al Kurunj niñ hekkjen̄ nurtek

¹ Be, al kura Al Kurunj niñ hekkjen̄ nurde han̄ marbe Al Kurunj belen det kura yunen̄ yeke goke doyan̄ hen̄yabe fudinde wor po dunyen̄ go yeñ nurde ga hanjen̄. Irde det kura diliñde ma yintin̄ gega, Al Kurunj belen goke yitiñ geb, det gobe fudinde hi yen̄ dufay budam ma hen̄ hanjen̄. ² Asinuin̄ yagobe Al Kurunj niñ hekkjen̄ nurde hinhan. Irkeb goke Al Kurunj belen diliñde igin̄ wor po yenen̄ hinhan. ³ Neñbe Al Kurunj niñ hekkjen̄ nurde hite. Ningeb megenya nankjinya irde det kurunj gayen̄ yeñ belen̄

mohonde po yeke forok yamin goyen bebak ten hityen. Irde det kurun gabe det kura dilnininde yenen hite gare ma yiryin yen nurde hityen.

⁴ Be, Abelbe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb yen belej Al Kurun niij galak iryin gobe igin wor po, itin Keinyen folet. Ningeb Al Kurunbe det Abel belej galak iryin goke amanen nurhem yirin. Irdeb Abel belej yen ge hekken nurde hinhin goke al huwak inyin. Abelbe kamiyin gega, yen belej Al Kurun niij hekken nurde hinhin mata gobe gayenter wor nejen belej mata hi.

⁵ Be, Enokbe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb diliq gerjen hikeya Al Kurun belej yingen hitte tukukeb bemed po bana kuriñ. Irkeb al kura uliq hakwam go ma po kenamij. Al Kurun niij hekken nurde hinhin goke Al Kurun belej diliinde igin wor po kinyin. ⁶ Fudinde, al kura Al Kurun niij hekken ma nurde hi al gobe Al Kurun belej matamij goke amanen ma nurde hi. Ningeb Al Kurun hitte kuñ han marbe Al Kurunbe hi goyen fudinde yen nurde hinayin. Irde yen ge sari kerde nañkeneñ haj mar gobe Al Kurun belej gote murungem igin yunyen goyen wor fudinde yen nurde ga hinayin.

⁷ Be, Noabe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb kame mata forok yiyyen goke Al Kurun belej inke nurdeb meremij po gama iryin. Irdeb hakwa kuruñ wor po kura irdeb dirijmijmij goyen dahan kamnak yen hakwa bana goj yiryin. Yen belej mata gwaha tiyyin goreb goyenter niñ alyá bereyat mata bulun kawan yikala yiryin. Irkeb Al Kurun niij hekken nurde hanjen mar Al Kurun belej al huwak yinen hiyen gwahade po, yen wor al huwak inyin.

⁸ Be, Abrahambe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb Al Kurun belej hoy irde nañja kura kame yende hiyyen de gor kwaiñ inke kuriñ. Yenbe nañja gor yen ma nurde hinhin gega, nañamij tubul ten kuriñ. ⁹ Abrahambe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb nañja kura Al Kurun belej unen yen biña tiyyin nañare gor kuriñ gega, albak hen kuñ hitin yara hinhin. Nañja gobe kame urmij Aisaky asem Yekopyat nañja hiyyen gega, tumjan albak hitin yara dapñä sikken belej po ya irtinde hen kuñ hinhin. ¹⁰ Abrahambe megen gar niñ taun niñ ma nurde hinhin. Yenbe taun kura epte ma bulun hen hugineñ hitek goyen goke po nurdeb nañamde goyen albak yara hen kuñ hinhin. Taun hugineñ hitek gobe Al Kurun belej po gwaha gwaha iren yen dufay henje iryin.

¹¹ Be, Abrahambe alik bulun wor po hiriñ, irde berem Sara manaj dirin kawañ kertek ma hiriñ. Goyenbe Abraham go Al

Kurunbe biña tiyyin gwahade po forok irde nunyen yen yen ge hekken nurde hinhin. Ningeb Sara gob biñ hen dirin al dirin kawañ kiryin. ¹² Al go alik bulun wor po epte ma dirin minyan hetek gega, yen hitte mat al budam wor po fulful tiyyin. Al fulful tiyyin goyenbe dinambeya makam ferenje niñ sawsawa yara epte ma kapyan hetek gwahade hamin.

¹³ Be, mel gabe tumjan Al Kurun niij hekken nurde kuñ kuñbe kamamij. Mel go megen henyebe Al kurun belej detmij yunen yen biña tiyyin goyen ma yawaramij. Goyenbe det go kame kame gwahade forok yiyyen yen nurdeb goke aman hen hinhin. Irdeb, "Nenje megen gar niñ mon, albak yara hen beljen hite," yen hinhin. ¹⁴ Gwaha yen hinhin gobe, "Nanjaninij fudindebe hoyaj hi," yen nurdeb gogo yen hinhin. ¹⁵ Munaj mel gore megen niñ nañamij yubul tiyamij goke dufay ug po hen hinhin manhan hakot po mulgan hen kuwoj. ¹⁶ Gega gwaha ma tiyamij. Gwaha titjenbe mel gobe nañja igin Al Kurun hiyende gor kunin yen goke po nurde hinhin. Irkeb Al Kurunbe mel goke nurde taun kura megen niñ yara mon goyen yunen yen gitik iryin. Ningeb Al Kurunbe mel gore Al Kuruninij inen inen goke memya ma hen hiyen.

¹⁷ Be, Abrahambe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb Al Kurun belej tunjan ure yen urmij Aisak niij inke meremij po gama irde urmij go Al Kurun niij galak iryin. ¹⁸ Bikken Al Kurun belej Abraham dilinde biña tenyabe, "Fonjenje yago niñ biña tihim gobe urge Aisak hitte mat forok yenayin," inyin. ¹⁹ Ningeb Abraham go Al Kurun belej gwahade biña tiyyin go bebak tenje, "Al Kurunbe urne maymeke kamyen goyen igin sopte isan hiyyen," yen hekken nuryin. Irde urmij mayen tike Al Kurun belej bada hawa inyin. Ningeb mata goke tenje, "Abrahambe urmij kamtiñ goyen Al Kurun belej isan hen tumulgañ ten unyin," yen hanjen.

²⁰ Be, Aisak wor Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb urmij waran Yekopya itin Isoya hitte kame mata dahade forok yenayin yen nuryin gwahade po guram yirde sanjñ yiryin. ²¹ Yekop wor Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb alik bulun wor po hen kamen teñ henyebe Yosep urmij waran hitte kame mata dahade forok yenayin yen nuryin gwahade po guram yirde tareñ yiryin. Irdeb genuymij hende tawuñ hen huwarde henyebe Al Kurun doloñ iryin.

²² Be, Yosepbe Al Kurun niij hekken nurde hinhin. Ningeb yen kamen teñ henyebe kame kame Israel mar goyen

Isip naŋa tubul teŋ kunayin goke tagalyin. Irdeb Israel mar goyen kuniŋ yenje kinkiniŋ manan yade goya kurŋ naŋamde gab mete teŋ teŋ niŋ yinyin.

²³ Be, Mose naŋinya miliŋyabe Al Kurun niŋ hekken nurde hinaryum. Niŋgeb urmiŋ Mose kawaŋ hekeb dirin malinjen mon yara kenaryum. Irdeb Isip niŋ doyan al kurun beleŋ dirin muknej al dirin kawaŋ hekeb gasa yirke kamnayin yirin goke kafura ma haryum. Irde Mose kawaŋ hiriŋde mat gagasi karwo gayen bana kerde hike kurŋ kurŋ kurun hiriŋ.

²⁴ Be, go kamereb Isip niŋ doyan al kurun Fero wirinj beleŋ Mose teŋ yende urmiŋ yara irke kurŋ kurŋ kurun hiriŋ. Goyenbe Mosebe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan niŋgeb, kamebe Fero wirinj gote urmiŋ heŋ heŋ goyen pel iryinj. ²⁵ Yenje Fero wirinj gote urmiŋ heŋ denjem yan henje belnej megen niŋ mata bulun niŋ aman hetek hinhan. Gega pel irde Al Kurunyen alya bere beleŋ kanduk yeneŋ hinhan goyen yenj wor mel goya heŋ tumŋan kanduk yentek belnej goyen po gama irde hinhan. ²⁶ Yenje gwaha teŋ hinhan gote muruŋgembe kame Al Kurun beleŋ kurun wor po nunyen yenj nurde hiyen geb, Israel maryna heŋ kanduk yeneŋ yeneŋ gobe det kurun, munan Isip naŋare niŋ samuŋ kusamuŋ wor po yad yad gobe det dirŋen yenj nurde hinhan. Yen beleŋ gwaha teŋ hinhan gobe Yesu Kristu niŋ teŋ gogo teŋ hinhan yenj nurde uneŋ hima. ²⁷ Mosebe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb Isip niŋ doyan al kurun beleŋ yenj ge biŋ ar yirinj goke kafura ma hen Isip tubul teŋ kuriŋ. Yenje Al Kurun banare hitin goyen kinyin geb tareŋ po hinhan. ²⁸ Be, Mosebe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb Pasoba dula mata teŋ sipsip gasa yirde dari yade yame kantayan sam yirde yukanayin yinke gwaha tiyaminj. Irkeb Al Kurunyen miyoŋ, alya dapŋoyat dirin mataliŋ gasa yirke kamtek gore wanje dari yamere go yenenje fole yirde kukeb Israel marte dirin mataliŋbe ma kamaminj.

²⁹ Be, Israel marbe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb makaj ala kura Makan Bukken inen hanjen goyen Al Kurun beleŋ pota irke kahalte megeŋ fudin forok yirinj. Irkeb goyan kurŋ kurhan forok yaminj. Goyenbe Isip marbe Israel mar beleŋ tiyaminj gwaha tiniŋ usi teŋ kukeb makaj beleŋ aw yurke tumŋan kamaminj.

³⁰ Be, Israel mar gobe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb naŋa fay 7 gayen naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ Yeriko taun go milgu irde kurŋ hinhan. Irkeb koya kurun hora karkuwaj beleŋ po taun go milgu irtinj gobe gilgalan irde kataminj.

³¹ Goyenbe beleŋ niŋ leplep bere kura

deŋembe Rahap gobe Al Kurun niŋ hekken nuryin. Niŋgeb Israel mar al irawa kura Yeriko taun go kawernde naŋa tulyanj kure yenj kwaryum goyen Yeriko taunde niŋ mar beleŋ gasa yirnak yenj hoy yirde yaminde bana yiryinj. Irkeb Yeriko taunde niŋ mar goyen Israel mar beleŋ kurŋ tumŋan gasa yirde henyebe Rahap muŋ po gab tubul tiyaminj.

³² Be, Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan mar hoyan gote baran sopte momonj ma direŋ. Gideon, Barak, Samson, Yepta, Dewit, Samuelyabe porofet yagoya gore mata teŋ hinhan gote barajmij tagalenjbe ulyanje kutek geb, gar po bada hewenj.

³³ Mel gobe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb mel go kurabe megen niŋ doyan mar karkuwaj yakira teŋ yende gasunjde keperaminj. Irde kuramijbe mata huwak mat al doyan yiraminj. Irde kurabe Al Kurun beleŋ det iginj yunen yenj biŋa tiyinj goyen yawaraminj. Irde kurabe laion kafuram wor po gote mohon fada yiraminj.

³⁴ Irde kuramijbe kak ala karkuwaj bana yemeyaminj gega go ma kamaminj. Irde kurabe fulenjare niŋ bidila beleŋ gasa yirteke kamnaŋ yaminj gega, son hamij. Irde kurabe sanŋiŋ miŋmon gega, Al Kurun beleŋ tareŋ yirinj. Kurabe fulenjare niŋ mar tareŋ miŋyinj geb, naŋa hoyanđe niŋ fulenjare mar gasa yirde yakira tiyaminj.

³⁵ Bere kurabe diriŋmij kamtiŋ goyen sopte huwarke yenaminj. Munan kurabe Al Kurun niŋ teŋ al hoyan beleŋ bulun bulun yirke uliŋ misin kurun wor po kataminj. Gega kame Al Kurun beleŋ disaj hiyjen go yenj nurde kamde kamde niŋ kafura ma hen Al Kurun harhok ma unaminj.

³⁶ Irde kurabe al hoyan beleŋ giwgiw yirde yusulak tiyaminj. Irde kura marbe kahanja haninya fere yirde yukanj koyare yeraminj. ³⁷ Mel gobe horare gasa yirke kamaminj, irde he walde walde det beleŋ kahal yon yurke kamaminj, irde kurabe fulenjare niŋ bidilare po gasa yirke kamaminj. Mel gobe det niŋ amu wor po henj hinhan, irde kurabe uliŋ umna iginj moŋ sipsipyā memeyat sikkenj kerkek wor po goyen hor yirde hinhan. Mel gobe al buninjen, det miŋmon wor po, irde al hoyan beleŋ nanyan yirde bulun bulun yirde hinhan.

³⁸ Megen niŋ marbe al gwahade goyen goke iginj ma nurde hinhan geb, mel go gor kura kurŋ iginj kepertek miŋmon hamij. Mel gobe gwaha yirkeb sawsawa po kurun naŋa bana hinhan. Munan kurabe duguyaŋ kurŋ horabok bana hinhan. Irde kurabe megeŋ yameyaŋ heŋ kurŋ hinhan.

³⁹ Be, al buda kurun goke tagalhem mar gobe Al Kurun niŋ hekken nurde hinhan. Niŋgeb Al Kurun beleŋ nere alya bereya fudinde yenj nurde yunyinj. Goyenbe mel

gobe Al Kurun beleñ det yunen yen biña tiyyin kurun goyen kura ma tamin. ⁴⁰ Al Kurunbe mel go po moñ, neñ gayen wor yen beleñ biña tiyyin gote iginen iñiñ wor po goyen yunmeke yenja neñja tumñaj bulun miñmoy igin wor po henayin yen nurdeb gogo araj ma yunyin.

12

Yesu po gama irde hitek

¹ Ningeb Al Kurun niñ hekken nurd nurd mata dikala dirlin mar gwahade gobe budam wor po nurd yunen hite geb, Al Kurun niñ hekken nurd nurd beleñ pet dirtek detbe yade siñja yirtek. Irde mata bulun, neñ gayen bulun dirke kateñ hityen goyen yubul po titek. Irde gab al kura kup yen yen karire hen kup yen kun pasi irde hanjen yara, neñ wor megen gar henja Al Kurunyen dufay gama ird ird beleñ kerd duntin goyen kun kun niñ bada ma hen kurut wor po yen hitek. ² Yesube Al Kurun niñ hekken nurd nurd mata gote miñ al, irde go mata goyen iñiñ wor po irtek al. Ningeb nenbe Yesu yen unküren niñ po dufay hen hitek. Hoyan hoyan niñ ma nurtek. Yenbe kame Al Kurun beleñ turun ireñ goyen nurde hinhan geb, kuruse hende kamde kamde niñ memya ma henbe uliñ misiñ kateñ kamyin. Irdeb kamyinde mat huwardeb Al Kurun hitte hurkurin. Hurkunbe Doyan Al Kurun hen Al Kurunyen hanin yase beleñ kipiryin. ³ Irde mata bulun mar beleñ bulun bulun irde hite goke mukku ma teñ goya goya sanjin po hinhan goke dufay henaj ko. Gogab den wor Al Kurun gama ird ird goyen yul ma yen bada ma henayin.

*Al Kurunbe huwak dire yenbe kurareb
kanduk yubul tike forok yen hanjen*

⁴ Denbe mata bulun ma teñ hitek yen kurt wor po yen hanj. Goyenbe mata bulun asogo irde hanj goke kura ma kamde hanj. ⁵ Irde Al Kurun beleñ dirinje yago dinenje tareñ henj henj ge faraj durtin goyen bitinj sir yen hi. Tareñ dirtek meremijbe gahade: "Dirinje, Doyan Al Kurun beleñ saba girde hiyen goyen kari kari ma irayin.

Irde mata bulunge goke gineñ tikeb bulunge ma nurde hayin.

⁶ Doyan Al Kurunbe alya bereya bubulkunjne wor po yen nurde yunen hi goyen saba yirde kukalde hiyen.

Irde Al Kurun beleñ al kura nere yen nurde unen hi al gobe mata bulun tike bebak tiyyi yenbe gote murunjem bulun unen hiyen," yitinj hi. Mata Igiñ 3:11-12

⁷ Ningeb Doyan Al Kurun beleñ saba dirde kukalde dunke goya busahard hard niñ ma nurde hinayin. Yenbe al beleñ dirinje wen saba yirde hanjen gwahade goyen po, neñ gayen saba dirde hiyen. Al kura urmiñ saba ma irde hiyen kenem dirin gobe urmiñ yende wor po moñ. ⁸ Dirinbe tumñaj nanin yago beleñ saba yirde huwa yirde hanjen. Goyenbe adotij beleñ den goyen saba dirde huwa ma dirde hinayinbe deñbe yende dirinje wen fudinde moñ. ⁹ Neñbe nanninj yago megen niñ beleñ saba dirde huwa dirde hanjen goyen goke palap yirde hityen. Ningeb det kawan hanja banare hanja gote miñ al Al Kurun gore neñ gayen yenja hugiñen henj henj ge teñ saba dirde huwa dirde hite dahade geb palap ma irtek? Epte moñ, palap po irtek. ¹⁰ Nanninj yagobe dufayminde iñiñ yen nurde hinhan beleñ goyen gama irde neñ gayen beljen po saba dirde kukalde dunen hinhan. Munaj Al Kurunbe neñ gayen yinjen yara diliñde wukken wor po hewon yen saba dirde huwa dirde hiyen. ¹¹ Goyenbe saba dirde huwa dirde hitek bininiñde misiñ nurde hityen geb, saba dird dird niñbe amanen ma nurde hityen. Gega bininiñde misiñ gwahade nurde gab kenjela bebak teñbe Al Kurun diliñde iñiñ mata huwak teñ hitek. Irdeb bininiñ kamke iñiñ po hitek.

Kenjela henj hinaj ko

¹² Ningeb Al Kurunyen mere tanartek tareñ miñmoy irde meremij gama irde kutek sanjin manaj hubu kenem gor po bada ma henayin. Sopte tareñ po henj gama irde kunj hinayin. ¹³ Irde mata huwak teñ teñ beleñtin goyen sope yirde huwa yirde hinayin. Gogab mata huwak teñ teñ tareñ dirinje mun po hi goyen sopte kurun heke iñiñ gama irde kunj hinayin.

¹⁴ Ningeb gwahade hitek yenbe bitinj kamke al buda kurun goya awalikde henj ge kurut wor po yen hinayin. Irde Al Kurun diliñde wukkek henj henj ge kurut wor po yen hinayin. Al Kurun diliñde wukkek ma hinayinbe epte ma Al Kurun kennayin geb, gago dinenj hime. ¹⁵ Irde kuratinj kura soñ henbe Al Kurun beleñ buninen dirde iñiñ iñiñ dirde hi bana goyen ma hinak geb, kenjela henj ga hinaj ko. Irde he bulun kura* beleñ he hoyan iñiñ goyen salaw yurde tukun hanjen gwahade yara, mongo deñ hanj bana al kura beleñ dufay bulun kerde wanbe dende dufay tumñaj bulun yirnak geb, goke kenjela henj ga hinaj ko. ¹⁶ Aisakyen urmiñ matalinj Iso gobe Al Kurun beleñ guram irde sanjin wor po irwon. Goyenbe biñge

* 12:15: He gayenbe nendebe buwi he go gwahade.

kamyin goke teñ Al Kurunyen tareñde naniñ beleñ guram irde tareñ ird ird goyen goke ma nurdeb pel iryinj. Ningeb denþe Iso beleñ mata tiyyin gwahade ma teñ hinayinj. Irde leplep mata ma teñ hinayinj.¹⁷ Isobe kame biñ bak yeke Al Kurunyen sanjiñde guram nirdé tareñ niryenj yen naniñ gusuñaj iryinj gega, naniñ beleñ meremij ma nuryinj goyen denþe nurde hanjen gogo. Yenþe esenþa esenþa naniñ gusuñaj iryinj gega, Al Kurun niñ biñ mulgañ heñ mata buluñ tubul titek nalube bikken hubu hirinj geb, gogo soñ hirinj.

Nenþe Al Kurunyen Yerusalem bana hite

¹⁸ Be, asetin yagobe kun Sainai dugu kahanj minde forok yaminj. Gor forok yenþe kak melak kurunj forok yeke kenaminj. Irde kidoma tareñ wor po kukuwanmjñ beleñ dugu go aw urde mene kurunj forok yeke kenaminj. Goyenbe den wayan dugu gabe bikken asetin yago beleñ Sainai dugu keneñ ufuramij gwahade mon.¹⁹ Asetin yagobe Sainai dugure gor bigul fuk irke nuramij, irde al melak kura sanjñ minyanj wor po nañkinde mat forok yeke nuramij. Irdeb kafura wor po henþe, "Neñ gahade gare mere gwahade nurtek mon. Ningeb sopte goya mere ma dirwoñ yen nurde hite," yaminj.²⁰ Mel gobe Al Kurun beleñ, "Al kura dugu gayen ufnayinj hora beleñ gasa yirke kamnayinj. Dapna wor gwahade po yirnayinj," yinyinj goyen nurdeb kafura henþe sopte nurtek ma yiryinj.²¹ Mel gore mata kenaminj gobe kafuram wor po geb Mose wor, "Kafura heñ ulne barbar yeñ hi," yirinj.

²² Goyenpoga dugu den wayanje gab Sainai dugu gwahade monj. Denþe Saion dugure wayan. Dugu gobe megen niñ monj, Al Kurun gwahader hitij gote taun. Taun gobe Al Kurunyen gasunje niñ Yerusalem. Denþe Al Kurunyen miyon budam wor po epte ma kapyan hetek goyen gabu irtinje wayan.²³ Görbe Al Kurunyen dirnej wej tumjanj gabu irtinj hanj. Yende denþeme Al Kurunyen gasunje gor hanj. Irde dende wor gor hanj. Irde al beleñ dirnjmij matalinj guram yirde tareñ yirde hanjen gwahade yara, Al Kurun beleñ den goyen guram dirde tareñ dirde hi. Yenþe alya bereya tumjanj al iginjña bulunja pota yirde gote murunjgem yunenj yunenj al. Denþe Al Kurun gwaha ten hiyen al goya al huwak Al Kurun beleñ bulunmjñ kuram mon iñgin wor po yirtinj gote tonerja gor gabu irtinj hanj.²⁴ Irdeb den wor Yesu hitte wayan. Yenþe alya bereya niñ ten Al Kurun hitte kun Al Kurun beleñ biñ gergen tiyyinj goyen sanjñ irde gote iginerj forok irdeb alya bereyat mata buluñ halde halde niñ tenþe darim wok irde kamyinj. Yesuyen

dari gobe Abel mayke darim wok yirinj go goya tuñjande monj. Abelyen dariibe al go mayke kamke dari go kenenþe Al Kurun beleñ mayyinj al goyen wol hirinj geb, dari gobe wol heñ heñde niñ dari. Ningeb Yesuyen dari gobe Abelyen dari gote folek.

²⁵ Ningeb Al Kurun beleñ mere dirke pel irnak geb, kenkelja hen hinaj ko. Bikkenþe megen niñ al nindikeñ yara Mose beleñ asetin yago Israel mar saba yirde hayhay yirke meremij pel iraminj gote murunjgem buluñ wor po taminj. Munaj gayenterbe Al Kurun, Mose gote folek gore saba dirde hayhay dirke ga pel irnayinjbe gote murunjembé dahade tetek yen nurde hanj? Asetin yago beleñ taminj gote folek wor po tenayinj geb.²⁶ Al Kurun beleñ Sainai dugure kateñ mere tiyyinj goya goyenbe megenþa dugu kurunj goya angor yiryinj. Goyenbe gayenter niñ yen Al Kurun beleñ biñja tenþe, "Kamebe sopte megen ga angor irej. Nanjin manaj gwaha iren," yirinj.²⁷ Mere bilmij "Kame sopte angor yiren," yirinj gote minþe kame wanþe det angor yirke korgoñ henayinj goyen tumjanj gwañmuñ yuryenj goke yirinj. Korgoñ henayinj det gobe megenþa nañkinþa irde det kurunj yingen yiryinj goyen goke yirinj. Korgoñ ma henayinj detþe huginenj hinayinj.

²⁸⁻²⁹ Ningeb Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan irde hire gobe ugala muñ kura ma tiyyenj geb, huginenj kinkiñenj hiyenj goke Al Kurun iñgin nud untek. Irde Al Kurunþe kak yara geb, alyen mata buluñ niñ iñgin ma nurdeb kunga yirde hiyenj geb, palap irde kafura irdey়a dolorj irde hitek.

13

Al hoyan niñ amanþe nurtek

¹ Ningeb denþe Yesuyen alya bereya hoyan kadtin hamjin goyen dende dari wor po yara nurdeb yeñ ge amanþe nurde yunenj hinayinj.² Irdeb al tiñej kura yenenþe gargar yird yird niñ bitinj sir ma yeñ hiyenj. Al kura Al Kurunyen miyon yeñ hitte wayamij gega, bebak ma tenþa gargar yiramij geb, gago dinenj hime.³ Irde Yesu niñ ten koyare hanj mar goke bitinj sir ma yeñ hiyenj. Mel goke dufay henýabé den wor yenyia tumjanj koyare hite yara nurde henýa faran yurde hinayinj. Irde al kura buluñ buluñ yirke kanduknjen nurde hanj mar goyen yenenþe goke buninjen yirde den wor yen misij nurde hanj gwahade yara nurdey়a faran yurde hinayinj.

⁴ Be, alya bereya ire unþa heñ heñ mata gobe Al Kurun beleñ iryinj geb, mata go palap irde buluñ ma irde hinayinj. Munaj al kura berem yan gore bere hoyanya duwan ten ten mata ten hanj marya leplep mata hoyan kurayen kurayen ten hanj

marya gobe kameb Al Kurun beleñ merem yañ yiryen. ⁵ Irde hora niñ ugut po ma dufay heñ hinayin. Al Kurun beleñ, "Nebe epte ma gakira tiyen, irde epte ma gubul tiyen," yirin geb, hora muñ kura hikeb gago ep yeñ nurde hinayin. ⁶ Al Kurun beleñ gwaha yirin geb, neñbe yeñ ge hekken nurdeb, "Doyan Al Kurunye faran nurd nurd al geb, epte ma kafura hewen. Megen niñ mar beleñ ne gayen epte ma bulun nirkayin," yeñ nurde hitek. ⁷ Irde deñ goyen Al Kurunyen mere saba dirde hinhan mar, dende doyan mar goke bitin sir ma yeñ hiyen. Irde Al Kurun niñ hekken nurde mata ten heñbe gote igineñ forok yeñ hike yeneñ hinhan goke dufay heñbe yeñ mata ten hinhan gwahade po ten hinayin.

⁸ Fudinde, Yesu Kristube bikken hinhin gwahade po, hanjka gayen hi. Irde kame manaq hugineñ hiyen. ⁹ Ningeb al kura saba hoyan tawañ bitin yawarniñ tike mali mali ma gama yirde hinayin. Al Kurun diliñdebe binje nen nen mata gore epte ma dufaytiñ taren ikyen. Al Kurun beleñ bunineñ dirde iñin dird dird saba go kenkelä bebak tike gab dufaytiñ taren hiyyen. Binje nen nen mata niñ yitin saba bikkek go gama irde hinhan marbe gote igineñ kura ma po yawaramin.

¹⁰ Neñ hittebe Al Kurun galak ird ird alta kura hi. Goyenbe Israel marте pris megen niñ gasun himam Al Kurun dolon ird ird bana goñ hurkuñ meten ten haj mar gobe nende alta hende gor det Al Kurun galak irtin goyen epte ma yade neñayin. ¹¹ Yende saba bikkekdebe pris buda gote kurunyinbe alyen mata bulun halde yune yeñ dapnja gasa yirde darim po ten Gasun Himam Wor Po bana goñ hurkuñ hiyen. Munan gasonbe Israel mar tiyuñ ten hanjen siñare yukuñ kumga ten hiyen.

¹² Ningeb Yesu wor darimiñ wok irde kamke gore po alya bereyat mata bulun halde halde niñ Yerusalem taun siñare ulin misin kuruñ kateñ kamyin. ¹³ Ningeb neñ wor Yesu niñ ten bulun dirke yul ma yeñ sanjin po hetek. Irde Yesu beleñ kuriñ goyen po gama irde hitek. ¹⁴ Neñbe megen gar niñ taun kura hugineñ hiyen goke ma nañkenen hite. Gwaha titneñbe kame forok yeñ hugineñ hiyen taunde hurkuñ hurkuñ niñ nañkenen hite.

¹⁵ Ningeb Yesuyen tarende Al Kurun hugineñ kasor irde hitek. Gobe Al Kurun galak ird ird mata geb, mohonniñde deñe urde isoka irde hitek. ¹⁶ Irde al hoyan iñin iñin yirde, al kura det niñ amu heñ haj mar faran yurd yurd niñ bitin sir ma yeñ hinayin. Al Kurun beleñ matatin go keneneñ ne galak nirde hanj yeñ nurdeb amaneñ nurd dunyen.

¹⁷ Be, deñbe deñ Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama irde hinayin. Irde yende yufukde heñ mata ten hinayin. Mel gobe deñ beleñ Al Kurunyen mere kenkelä gama irnayin yeñ Al Kurun beleñ meten yuntin geb, doyan dirde haj. Ningeb meremin nurde gama irde hinayin. Gogab mel gobe meten ten hanjen goke buluneñ ma nurde amanç heñ hinayin. Gwaha ma tinayinbe metenmin gore faran ma duryen.

¹⁸ Irde neñ ge Al Kurun gusuñan irde hinayin. Neñbe binininde mat wukken wor po nurde hite, irde mata huwak po ten hitek dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb Al Kurun gusuñan irde hençabe yeñ beleñ araneñ nad nerke deñ hitte kuj kuj niñ wor gusuñan irde hinayin.

²⁰ Be, Doyan Al Kurunyinij Yesube neñ sipsip yara gate doyan al kuruñ hiriñ. Yeñbe Al Kurun beleñ biñja tiyyin hugineñ hitin goyen tareñ ire yeñ darim wok irde kamyin. Irkeb Al Kurun beleñ kamtiñde mat isan hiriñ. Al Kurun gwahade gobe biñ kamke iñin heñ heñ gote miñ al.

²¹ Ningeb Al Kurun beleñbe deñ goyen sanjin heñ dufaymij gama irde mata iñin tinayin yeñ det iñin kuruñ gitik ten dunwoñ yeñ nurde hime. Irde yeñ beleñ mata amaneñ nurde hitek goyen neñ bana forok yirde hikeb Yesu Kristuyen tarende mata ten hiwoñ yeñ nurde hime. Yesu Kristube hugineñ deñem turjuñ yan hiyen. Fudinde wor po.

²² Be, kadne yago, asan gabe deñ tareñ dire yeñ kayhem gega, ulyan ma kayhem. Ningeb saba dirhem gayen al kura kapyan heñ dunke piñeñ ma nurde kenkelä palña irnayin. ²³ Kadniniñ Timoti koyare hinhin gobe gayamuñ ga po ga siñra irañ goyen nurde ga hinayin. Timoti goyen heñ ga mon ne hitte wakeb yenya tumjan denye yeñ kureñ.

²⁴ Nebe Al Kurunyen alya bereya tumjan denye han marya doyan martinyä goke dufay heñ himyen goyen deñ beleñ mel go momon yirnayin. Itali nañare niñ Yesuyen alya bereya wor deñ ge dufay heñ han goyen momon yirayin ninhan geb, gago bebak dirhem.

²⁵ Al Kurun beleñ deñ tumjan bunineñ dirde iñin iñin dirde hiwoñ yeñ gusuñan irde hime. Gog po.

Yems Yems beleñ asan̄ kayyin̄

¹ Be, nebe Yems, Al Kurunyä Doyan Al Kurun Yesu Kristuyat meten al. Ningeb den Israel mar kura Yesu nurd uneñ han̄ mar nañatïn tubul teñ bur yen kūñ almet nañayañ han̄ kurun̄ goyen goke teñ asan̄ gago kañ dunen̄ hime.

Kanduk yeneñ gab sanj̄ henayin̄

²⁻³ Be, kadne yago, deñbe kanduk kurayen kurayen yeneñ hinayin̄ gega, Al Kurun̄ niñ dufaytin̄ tareñ iramiñ goyen go ma tubul tinayin̄ gobe kame kanduk hoyan̄ forok yen hinayin̄ goyen wor tareñ heñ iñij fole yirde hitek yen nurde han̄yin̄. Ningeb kanduk kurayen kurayen goke bulunyin̄ ma nurde hinayin̄. Tareñ dird dird niñ gago forok yen han̄ yen nurde aman̄ heñ hinayin̄. ⁴ Ningeb kanduk yeneñ fole yird yird matatiñ gobe sanj̄ po hiyyen̄. Gogab Al Kurunyen̄ mere gama ird ird matare parguwak yara henayin̄. Irde matatiñ kurun̄ goyen bana kura ga bulun̄ miñmon̄ henayin̄. Mata iñij kura tiniñ yenayin̄ gob iñij ala po titek hinayin̄.

⁵ Goyenbe kuratiñ kura mata goyen dahan̄ mat tiyen̄ yen̄ ma nuryen̄be mata iñij goyen ten̄ teñde niñ dufay wukken̄ niñ Al Kurun̄ gusunyāñ iñyen̄. Al Kurun̄be det basiñā ma irde hiyen̄ al geb, al kura det kurañ gusunyāñ irkeb goke piñen̄ nurde uneñ inen̄ ma tiyyen̄, irde iñij ala unyen̄. ⁶ Gega gusunyāñ irde hen̄yabe dufay budam ma henayin̄, yen̄ ge po hekk̄en̄ nurde hinayin̄. Munañ al kura dufay budam hiyyen̄ gobe meñe beleñ makan̄ duba tuktawāñ irde hiyen̄ go gwahade yara, dufaymiñ kipirtiñ ma hiyyen̄ geb, kurareb Al Kurun̄ niñ hekk̄en̄ nurde hiyen̄ munañ kurareb gwahade ma nurde hiyen̄. ⁷ Ningeb al gwahade gobe Doyan Al Kurun̄ hitte mat det kura teweñ̄ yen̄ ma po nuryen̄. ⁸ Al gobe dufaymiñ kipirtiñ moñ geb, mata teñ hiyen̄ kurun̄ gobe kukuwamjen̄ ala po teñ hiyen̄.

Al horam yanja al siksukjeñya

⁹ Be, den̄ Yesuyen̄ alya bereya kura hora miñmon̄be megen niñ mar diliñdeb al kura gogo kūñ han̄ yen̄ ma denen̄ han̄yin̄. Goyenbe Al Kurun̄ diliñdeb det kurun̄ yen̄ denen̄ hiyen̄ geb, goke aman̄ heñ hinayin̄. ¹⁰ Munañ busare niñ det umñjam igyen̄ igyen̄be pul yen̄be heñ ga moñ gwilgwäl irde han̄yin̄. Al horam yan̄ wor gwahade po han̄ geb, den̄ Yesuyen̄ alya bereya kura horatiñ yan̄ gobe Doyan Al Kurun̄ niñ ten̄ horatiñ yubul tinayin̄ goke bulunyin̄ ma nurde hinayin̄. Yen̄ beleñ matatiñ goke iñij nurd dunyen̄ geb goke aman̄

henayin̄. ¹¹ Fudinde wor po, naña pirik irde wan̄ hurkun̄ misiñen̄ yan̄ temeydeb busare niñ det umñjam igyen̄ goyen fimiñ fudin̄ yirke umñjam bulakñen̄ goyen hubu hekeb kamde kateñ han̄yin̄. Ningeb gwahade goyen po, al horam yan̄ wor hora meten̄miñ teñ hen̄ya yubul teñ kamnayin̄.

Kanduk yeneñ yeneñ goya mata bulun̄ titek dusfaya

¹² Be, Al Kurunyä hugiñen̄ heñ heñ gobe al kura yen̄ ge aman̄en̄ nurde han̄ mar goyen yunen̄ yen̄ biña tiyyin̄. Ningeb al kura kanduk yeneñ hiyen̄ gega, fole yirde hiyen̄ al gobe Al Kurun̄ beleñ yen̄a hugiñen̄ heñ heñ niñ biña tiyyin̄ goyen go unyen̄. Ningeb murunyem̄ go tenayin̄ marbe aman̄en̄ nurnayin̄.

¹³ Üñjurâbe, “Al Kurun̄ mata bulun̄ tiwon̄,” yen̄ epte ma lomlom̄ iñyen̄. Irde Al Kurun̄be neñ gayen mata bulun̄ tinayin̄ yen̄ lomlom̄ ma dirde hiyen̄. Ningeb al kura mata bulun̄ kura titek dusfay forok yeke goya, “Al Kurun̄ beleñ lom̄ nira,” ma yiyyen̄. ¹⁴ Gwahade yarab mata bulun̄ teñ teñ ge biñ huwarkeb dusfay bulunyin̄ gore po bulun̄ teñ tukukeb mata bulun̄de kateñ hiyen̄. ¹⁵ Megen niñ mata bulun̄ teñ teñ ge biñ huwarkeb gore mata bulun̄ forok irde hiyen̄. Irkeb mata bulun̄ go kūñ kurun̄ heñbe kamde kame forok irde hiyen̄.

¹⁶ Ningeb, kadne yago, “Al Kurun̄ beleñ lom̄ dirke mata bulun̄ titit̄,” mere gobe usi geb pel irde hinayin̄. ¹⁷ Mata iñijna det igyen̄ igyen̄ bulun̄ miñmon̄ kurun̄ gobe nankinjde niñ hulsi yiryin̄ al Al Kurun̄ gore dunen̄ hi. Al Kurun̄be nankinjde niñ hulsi beleñ gasuñ ukurende ma heñ matam matam ten̄ han̄yin̄ gwahade moñ. Yen̄be hugiñen̄ iñij iñij po dirde hiyen̄. ¹⁸ Yen̄be al miñ hoyan̄ megen niñ goyen wor kame yawareñ yen̄be neñ wa dawaryin̄. “Mere fudinde Yesu niñ yitiñ nurkeb neya hugiñen̄ hitek,” yen̄ basiñā diryin̄. Al miñ hoyan̄ megen niñ goyen wor kame yawareñ yen̄be gogo neñ wa basiñā diryin̄.

Al Kurunyen̄ mere nurtek, irde gama irtek

¹⁹ Kadne yago, nebe den̄ ge aman̄en̄ nurde hime. Ningeb merene ga kenkela nurnañ ko. Al kura mere tike nure yen̄be palñā irde hinayin̄. Irde bemel ma mere teñ hinayin̄, dusfay heñ ga mere teñ hinayin̄. Irde aran̄en̄ bearar ma teñ hinayin̄. ²⁰ Bearar mata gobe Al Kurun̄ beleñ mata huwak teñ hiwoñ yen̄ nurd dunen̄ hiyen̄ goyen moñ. ²¹ Ningeb bitin̄ bana dusfay bulunyā mata bulunyā goyen tumñaj yade siña yirnayin̄. Irde neñ nurhet nurhet dusfaytin̄ go fole irdeb Al Kurun̄ beleñ mere dirke nurde han̄yin̄ goyen fudinde yen̄ kenkela po tanarde hinayin̄. Meremien̄ go

keñkela tanarde hinayinbe gore tarej dirke mata bulunjde ma katnayin geb.

²² Meremin dulin po nurde wasak ma ten hinayin. Meremin nurde go po gama irde hinayin. Gwaha ma teñ hinayinbe meremin nurhet yen haj gobe dindiken go po usi yirde hinayin. ²³ Al gwahade gobe al kura lujen ten dinsoknebe gwahade yen kinyen gega, ²⁴ lujen go tubul ten kujbe aran po biñ sir yiyyen go gwahade yara. Niñgeb Al Kurunyen mere nuryen gega, ma gama iryen al go wor meremin nuryen gobe miñ miñmonj hiyyen. ²⁵ Al Kurunyen mere gobe bulun miñmonj huwak wor po. Irde mata bulun bana mat al yade siña yird yird tarej miñyan. Niñgeb al kura mere go huginen keñkela po kenen heñbe ten binde kerde gama irde hiyen al gobe Al Kurun beñen goke guram irde igin igin irde hiyen.

²⁶ Munaj al kura beñen, “Nebe Al Kurunyen mata gama irde hime,” yiyyen gega, mohonj ma hibol teñ yen ma yetek mere ten hiyen gobe yiñgen goyen po usi irde hiyen. Gwaha teñ hiyenbe Al Kurun gama irde hime yiyyen gobe Al Kurun diliñde miñ miñmonj hiyyen. ²⁷ Al Kurunyen mata goyen fudinde gama irñin yenbe dirij kagewya beretapya kanduk bana haj mar goyen kuñ faran yurde hinayin. Irde megen niñ mata bulun kurun goyen yeneñ yilwa yirde Adoniniñ Al Kurun diliñde wukken po hinayin. Gogab ultinjde merem monj, wukken wor po denen hiyen.

2

*Al kura po igin irde al kurabe bulun ird
ird mata gobe bulun*

¹ Be, kadne yago, deñbe Doyan Al Kurunyinin Yesu Kristu al turñun yañ wor po goke dufaytin sanjin irde haj. Niñgeb al kura po igin igin yirde, kurabe bulun bulun ma yirde hinayin. ² Be, al irawa kura dende gabu gasunđe gor wayiryen. Kurabe horam yañ al, uliñ umñja igin damum hende wor po goyen yerde wayyen. Irke goya goyen po al siksukjen kura det erek erekken tikin miñyan bulun goyen yerde gor wayyen. ³ Irkeb deñbe al umñja igin igin ten wayyen al goke po nurde gargar irde, “Gebe wañ gasun iginde gar kepera,” innayin. Gega al siksukjen gobe, “Gebe al deñgem moñ geb, irar ira huwara. Ey, moñge wañ gasun malire kahanjne miñde gar kepera,” innayin. ⁴ Deñ beñen gwaha tinayinbe bitin bana dufay bulun miñyan geb, gogo mata gwahade titih yen bebak tinayin. Irde deñ Yesuyen alya bereya bana bipti kurun forok irhet yen nurnayin.

⁵ Kadne yago, deñ ge amanenj nurde hime. Niñgeb merene ga nurnan. Al siksukjenbe megen niñ marte diliñdebe

al mali deñem moñ yen yeneñ hanjen. Gega Al Kurunbe al gwahade gore yen ge dufaymin tarej irkeb Al Kurun diliñde al deñem yan henayin yen basija yiryin. Irkeb yen ge amanenj nurde haj mar goyen kame alya bereyamin doyan yirde hi bana gon hinayin yen biñ tiyyin goyen tenayin. ⁶ Gega deñbe al siksukjen goyen palap ma po yirde haj. Goyenbe ganuj mar beñen bulun bulun dirde kanduk dunen hanjen? Samuj miñyan mar beñenbe gogo ma merem yan dirde merere dukun haj? ⁷ Go mar goreb deñ beñen Kurunyinin yen igin wor po nurde haj al Yesu goyen mere bulun mat irde hanjen geb.

⁸ Be, Al Kurunyen asanđe saba kurun kura, “Gigen ge amanenj nurde ha gwahade goyen po, al hoyan niñ wor amanenj nurde hayin,” yen katip hi. Niñgeb yitiñ gwahade po gama irde haj kenem igin teñ haj yen nurd dunen. ⁹ Goyenbe al kura po igin igin irdeb kurabe keneñ wasak teñ haj kenem deñbe Al Kurunyen saba pel irde haj geb, mata bulun mar yen nurd dunyen. ¹⁰ Fudinde, al kura Al Kurunyen saba tumñan nurde keñkela gama yirde hiyen gega, ujkureñ muñ kura soñ hiyyen gobe sabamiñ goyen tumñan soñ hihi yen kinyen geb gago dinen hime. ¹¹ Niñgeb Al Kurun beñen, “Al berem yanbe bere hoyanya ma duwan teñ hinayin,” yirin goya, “Al ma gasa yirke kamnayin,” yirin goyen ujkureñ kura soñ henayinbe Al Kurun beñen sabamiñ kurun goyen soñ hahanj yen dinyen. Niñgeb al berem yan kura gore bere hoyan kura ma duwan iryen gega, al hoyan kura bida iryenbe sabamiñ kurun goyen soñ hiyyen. ¹² Niñgeb al hoyan niñ amanenj nurde hinayin yitiñ Al Kurunyen saba kurun goyen po gama irde mere teñ mata teñ hinayin. Gwaha teñ hinayinbe mata bulun bana ma hinayin. Munaj gwaha ma teñ hinayinbe sabamiñ kurun goye po Al Kurun beñen diliñde merem yan diryen. ¹³ Goyenpoga al kura al hoyan bunijen ma yirde hiyen gobe kame Al Kurun diliñ mar huwarkeb yen wor bunijen ma iryen. Munaj al kura al hoyan bunijen yirde hiyen gobe Al Kurun wor bunijen iryen geb, merem yan yird yird nalu funanje yen diliñ mar huward huward niñ kafura ma hiyyen.

Matamijbe igin moñ kenem Yesu niñ dufaymin tarej irtin gobe miñ miñmonj hiyyen

¹⁴ Be, kadne yago, al kurabe yiñgen ge yenbe, “Nebe Yesu niñ dufayne sanjin irde hime,” yen hiyen gega, matamijbe hoyan po kuñ hiyenbe mere gwaha tiyyen gore epte ma igin iryen. Niñgeb al gore, “Yesu niñ dufayne tarej irde hime,” yen hi goke Al Kurun beñen mata bulunjde mat epte ma

tumulgañ tiyyen. ¹⁵ Be, kadtin kura bere daw ma al dirin daw gobe ulin umja igin mat ten binje go kura netek minjmon wor po hiyen. ¹⁶ Goyenbe deñ belen kenenbe, "Al Kurun beleñ doyan girde hi geb igin kwayin. Mene girkeb meñe diba kura hor irayin. Binje nene ep hawayin," innayin. Goyenpoga det goke amu wor po henj hi goyen kura muñ ma faraj urdeb mere ulin po gwahade innayinbe meretin gobe miñ minjmon hiyyen. ¹⁷ Ningeb gwahade goyen po, "Yesu niñ dufayninin tareñ irde hite," yen hanj gega, matatinjbe hoyan po kun hi kenem, "Yesu niñ dufayninin sanjñ irde hite," yen hanj gobe dulduñ yen hanj.

¹⁸ Goyenbe al kura beleñ merene fudinde yen ma nurdeb, "Yesu niñ dufay tareñ ird irdya gote mata ten terjabe hoyan hoyan geb," yen hanjen. Gega meremiñ gobe fudinde moñ. Meremiñ gokeb ne beleñ wol henjbe, "Gebe Yesu niñ dufayge tareñ iraj gega, mata igin ma ten hayinbe daha mat dufayge sanjñ iraj goyen fudinde yen nurtek? Epte moñ. Munan nebe mata igin ten himekeb matane goreb dufayne Yesu niñ tareñ irde himyen gobe fudinde yen gikala giyren," inen. ¹⁹ Gebe Al Kurunjbe uñkuren po hi yen nurde ha. Gobe igin. Goyenbe uñgura wor gwahade po yen nurdeb yen ge kafura henj barbar yen hanj. Ningeb Al Kurunjbe uñkuren po hi yen nurde ha gega, mata igin ma ten hayin gobe miñ minjmon.

²⁰ Denþe da kukuwa wor po? "Yesu niñ dufayninin tareñ irde hite," yen hanj gega, matatinjbe igin moñ kenem, meretiñ gobe miñ minjmon goyen daha mat dikala dirmek gab kenkelä bebak tinayin? ²¹ Be, asininin Abrahambe Al Kurunyen mere po nurdeb urmij Aisak goyen Al Kurun galak ire yen tukun hora beleñ po alta irdeb go hende kerde kumga ten Al Kurun dolon ireñ tiyyin. Irkeb Al Kurun beleñ go kenenbe al huwak inyin. ²² Abraham mata tiyyin goreb kenkelä dikala dirde hi. Dufayya matayabe hoyan hoyan moñ, tunjande wor po. Yenbe Al Kurun niñ dufaymin sanjñ iryin geb, meremiñ po gama irde mata tiyyin gogo. Ningeb matamij goreb dufayminbe fudinde wor po ep hitin goyen kawan iryin. ²³ Irdeb matamij goreb Al Kurunyen asanje, "Abrahambe Al Kurun niñ dufayminin tareñ irkeb Al Kurun beleñ al huwak kinyin," yitñ gote miñ goyen kawan forok iryin. Abrahambe gwaha tiyyin geb, Al Kurun beleñ kadne yen nurd uneñ hin hin. ²⁴ Ningeb Al Kurun diliñde huwak henj beleñ gobe yen ge dufay tareñ ird ird po moñ. Matatinjbe manan meremiñ gama irnayinbe yen beleñ al huwak yen dinyen.

²⁵ Gwahade goyen po, beleñ niñ leplep bere deñembe Rahap goyen Yeriko taunde hinhin wor Al Kurun diliñde mata igin tikeb Al Kurun beleñ bere huwak inyin. Bere gobe Israel al irawa kura Yosuwa beleñ, "Yeriko taunde balmiñ kuj nañ tulayan kuñbe wañ momon niryi," yinke kukeb gor niñ mar beleñ gasa yirnak yen bere gore yaminde yukunjbe balmiñde beleñ hoyan mat yad yerke mulgan henj kwaryum. ²⁶ Ningeb al kamtiñ hakwambe toneñ miñmon gjwahade goyen po, al kura beleñ, "Al Kurun niñ dufayninin sanjñ irde hite," yen hinayin gega, matamij hoyan kukeb, meremiñ gobe miñ miñmon hiyyen.

3

Dufay henj ga mere ten hinayin

¹ Be, kadne yago, kame neñ tumjan Al Kurun diliñ mar huwartekyabe neñ saba tagal tagal marbe al mali hoyan yara moñ, mere kurunnde wor po kutek gobe nurde hanj gogo. Ningeb deñ budam al saba yird yird mar ma henayin. Kura beleñ po saba mar henayin. ² Neñ albe mata kurayen kurayende bulun ten hityen geb gogo gwaha dinen hime. Al kura mere son ma henj hiyen al gobe Al Kurun diliñde bulunmiñ miñmon hiyyen. Irde yingen kenkelä dufay henj gab mata ten hiyen geb son ma henj hiyen. ³ Be, hos go dufayninin po gama irde kuwoñ yenjbe mohon bana ain parwek yerde goyenter kanj feñ ten gor yanarde yulun titekeb hos goyen igin dufayninin po gama irde hanjen. ⁴ Be, hakwa wor gwahade po. Hakwa kurun wor po goyen merenje tareñ huwarde tuktawan irde hiyen. Goyenbe hakwa go ten kun hiyen al gore gonj kura kwe yen nurdeb hakwa tigiri ten ten det dirnej muñ hakwa kimyan beleñ hi goyen tigiri tikeb hakwa kurun goyen al gote dufay po gama irde kuyen. ⁵ Gwahade goyen po, det dirnej muñ al mohon bana gore mat mere forok yen hanj goreb alyen henj heñmiñ kurun goyen kurabe igin irde, kurabe bulun irde ten hanjen. Be, kadilia kurun hiyyende kak bonej kura busare katyenbe daha tiyyen? Busa kurun gobe henj wor yen kuyen geb. ⁶ Ningeb mohonjinin wor kak bonej dirnej muñ go gwahade goyen po, neñ al kurun gayen bulun dirde hiyen. Mohonjininbe mata bulun gasun geb, gor matbe neñ kurun gayen bulun henj hityen. Mata bulun mohonjininde forok yen hanjen kurun gobe kak beleñ det kumga ten pasi hiyyen gwahade goyen po henj heñniñ kurun gayen bulun wor po dirde hiyen. Irde funanjbe mata bulun gote murungem teñbe kak alare henj humga kunayin.

⁷ Megen niŋ, hende niŋ, irde makaŋ bana niŋ dapŋa kurayen kurayenya nuya kurun goyen al beleŋ igin yade paka yirke yase heŋ yewek yagot mere nurnayin.
⁸ Goyenbe mohonjniniŋbe al kura beleŋ epte ma mala tiyyen. Dapŋa duwi yara meteŋen wor po. Ningeb huginen ugala titinđe po heŋ mere buluŋ ten hiyen. Irde det buluŋ al beleŋ nene kamtek go gwahade goyen po, al buluŋ yirde hiyen.

⁹ Nenje mohonjniniŋ gore Adoninin Doyaŋ Al Kuruj turuŋ irde hityen. Irdeb gore po al hoyan Al Kuruj beleŋ yinjeŋ yara yiryin goyen karan yurde ten hityen.
¹⁰ Mohonjniniŋ uŋkureŋ bana gor mat po Al Kuruj turuŋ irdeb bana gore po al karan yurde ten hityen. Ningeb, kadne yago, mata gwahade gobe igin moŋ geb tubul po tinayin.
¹¹ Feya makanyabe igin fe diliŋ uŋkurende mat po marde waŋ hiriryeŋ?
Epte moŋ.
¹² Irde igin fik he hende olip he iginnej forok yenayin?
Irde wain iginen gob fik he hende forok yenayin?
Epte moŋ.
Gwahade goyen po, makaŋ waŋ ala hen hiyende gorbe epte ma fe yase forok yiyyen.

Al Kuruj diliŋde dufay wukkek

¹³ Be, dufay wukkek miŋyan albe ne nurhem nurhem mata gob hubu. Ningeb den kura beleŋ, "Dufay wukkekne miŋyan geb, Al Kurujyen dufay keŋkela bebak ten hime," yiyyen al gobe ne nurhem nurhem mata go tubul ten mata igin ten hinayin. Irkeb keneŋbe meremij fudinde yen nurtek.
¹⁴ Munaj kuratiŋ kura kadom igin mat hike yener daniŋ neŋ gwahade moŋ yen nurd nurd mataya kudiŋ mataya miŋyan al gobe, "Nebe dufay wukkek nem yaŋ," yen parpar ten mere fudinde pel irde usi ma po ten hiyen.
¹⁵ Dufay wukkek den beleŋ yen hanj gobe Al Kuruj hitte mat ma waŋ hi. Megen niŋ po, Holi Spirityen dufay moŋ, Uŋgurayen.
¹⁶ Gwahade geb den beleŋ kudiŋ mataya ditin igin mat hike yener daniŋ neŋ gwahade moŋ yen nurd nurd mataya ten hinayinbe kadom bearar gird ten ten mata forok yirde hinayin. Irde mata buluŋ kurayen kurayen forok yirde hinayin.

¹⁷ Goyenbe dufay wukkek Al Kuruj hitte mat watin gobe dufay buluŋ miŋmoŋ wukkeŋ wor po hiyyen. Irkeb dufay go miŋyan marbe biŋ kamke al hoyanya igin hinayin. Irde biŋ yurumnej hinayin. Irde balmiŋ heŋ al hoyande mere narde hinayin. Irde albe buninjen yirde hinayin. Irde mata igin kurayen kurayen ten hinayin. Irde al kura po igin igin yirde kurabe buluŋ buluŋ ma yirde hinayin. Mel gobe biŋde mat fudinde wor po Yesu gama irde hinayin.
¹⁸ Ningeb biŋ kamke

al hoyanya igin heŋ heŋ mata forok irde hinayin marbe mata go tareŋ po irkeb al hoyan wor yenerŋbe Al Kuruj diliŋde mata huwak ten hinayin.

4

Megen niŋ mata gama irde hanj marbe Al Kuruj asogo irde hanj

¹ Be, da beleŋ dirkeb dindiken uliŋ kadom gineŋ ten arde ten hanj? Mata gobe megen niŋ detya mataya niŋ bitin huwarkeb gore po dufay iginja arde har goreb mata gogo forok yen hi.
² Ningeb det kura goniniŋ yan hetewon yen nurde hanj gega, go ma yadeb al det go miŋyan al goyen detmiŋ goke po ten tuwagin bearar yirde al bida yirde hanjen. Goyenpoga det go ma po yade hanjen. Irdeb kadom mohonje ten arde hanjen. Det goyen go ma yade hanjen gote miŋbe Al Kuruj gusunjan ma irde hanjen geb gogo.
³ Kurabe gusunjan irde hanjen gega, det go yade dindiken ge aman hetek dufay kerde gusunjan irde hanjen. Ningeb dufaytiŋ buluŋ goyen Al Kuruj beleŋ yenerŋbe gogo ma duneŋ hiyen.

⁴ Denje Al Kuruj gama irde hite yen hanj gega pel irde megen niŋ dufay po gama irde hanj. Gobe al beremyan gore bere hoyanya duwan heŋ hanj go gwahade goyen. Ningeb mata gobe Al Kuruj niŋ buluŋ nurd nurd mata yen ma nurde hanj? Megen niŋ dufay niŋ amaneŋ nurde go po gama irde hinayin mar gobe Al Kurujyen asogo henayin.
⁵ Munaj Al Kurujyen asanje, "Holi Spirit Al Kuruj beleŋ neŋ bana kiryin gore, 'Ne niŋ po narde hinayin. Munaj harhoktjin nunnayinbe igin ma nurenj,' yirin," gwahade yitin hi gobe miŋ miŋmon yen narde hanj?"
⁶ Denje gwaha ten hanj gega, Al Kuruj beleŋ buninjen dirde igin igin dird dird gobe mata buluŋtjin gote folek. Ningeb goke asanŋimjinde gahade katin hi:

"Al kura yinjeŋ neŋ harhet harhet ten hanj marbe Al Kuruj beleŋ asogo yirde hi."

Munaj al kura yinjeŋ neŋbe epte mon yen narde hanj marbe Al Kuruj beleŋ buninjen yirde igin igin yirde hi," yitin.

Mata Igiŋ 3:4

⁷ Ningeb dindiken turuŋ ma irde Al Kuruj yufukde po hinayin. Irde Satan asogo irde hinayin. Irkeb Uŋgura go dubul ten busaharyen.
⁸ Al Kurujya awalik heŋbe yen bindere kunayin. Irkeb yen wor den bindere wayyen. Ningeb den mata buluŋ marbe mata buluŋtjin goyen yubul po ten hinayin. Irde den Al Kurujyen dufayya megen niŋ dufayya gabu yirde hanj marbe megen niŋ gobe tubul po ten Al Kurujyen dufay po gama irde diliŋde

wukken hinayin.⁹ Irde mata buluntij goke kanduknej nurde buniyen nurdeb esen hinayin. Denbe aman hen hinman tej hanjen gega, hanka matbe mata buluntij goke buniyen nurde esen hinayin.¹⁰ Irde neñ harhet harhet ma teñ Al Kurun yufukde po hinayin. Irke gab yen belen turun diryen.

Kadom tagal gunen ma tinayin

¹¹ Be, kadne yago, dindigen kadom mere bulun mat girde ma teñ hinayin. Al Kurunyen sabarebe, "Kadom tagal gunen ma teñ hinayin irde kadtinde mata kura goke bulun mat ma yineñ hinayin," yitin. Ningeb al kura mata gwahade teñ hinayin mar gobe Al Kurunyen saba goyen bulun inen tagal uneñ hinayin. Ningeb den beñ belen sabamin go igin moñ innayinbe epte ma sabamin gama irde hinayin. Go gama irtinenbe dindiken Al Kurun hilit yen al hoyanje mata goyen yenen gwaha gwaha tahan yen tagalde yuneñ hinayin.¹² Fudinde, neñ ge teñ saba kurun go forok ird dunenbe mataniniñ yenen igin ma bulun dinen dinen albe Al Kurun unjkuren po hi. Go al gore po gabe neñ gayen dumulgan tiye yenjbe igin gwaha tiyyen. Munaj bulun dire yenjbe igin gwaha diryen. Ningeb denbe da al wor po geb gogo, kadtin yagot mata yenen igin ma bulun yineñ hanj?

Dende sanjibe ep yen ma nurnayin

¹³ Be, den kurabe, "Hanja ma gise dawbe taun kurun hoyanje kunj dama unjkureñ gon heñ hora meten teñ hora kurun yawartek," yen hanj. Gega den al gwahade gobe ga nurnan.¹⁴ Denbe fay urke deñ hitte mata dahade forok yiyyen gobe ma po nurde hanj. Neñ megen hite mar gayenbe yamuñ yuwaljende dinamnam go gwahade po, megen gar epte ma ulyanje hitek. Heñ ga ma hubu hetek geb.¹⁵ Ningeb gwaha yitinenbe, "Doyan Al Kurun beñ igin nurde hi kenem ma kamde timanjeñ meten gwaha gwaha titek," yen hinayin.¹⁶ Goyenbe denbe gwaha ma teñ hanj. Ne harhem harhem ten dindiken ge turun turun teñ hanj. Mata gwahade teñ hanj kurun gobe Al Kurun diliñde bulun wor po teñ hanj.¹⁷ Ningeb keñkela dufay henay ko. Al kura mata iginbe nurd nurd ga gama ma iryen gobe Al Kurun beñ al gobe mata bulun teñ hi yen kinyen.

5

Bulun mat hora yade al horam yan hitin al gobe kame kanduk kennayin

¹ Be, den al horam yan mar, ga nurnan ko. Kame matatin goke kanduk kurun wor po forok yeke yeneñ hinayin geb, goke dindiken ge buniyen nurde esen epte ma

teñ hinayin.² Matatinbe gahade: dettinya samuntinyabe yade al buniyen faran yurtinjenbe dulij po hike bida henayin. Amiltin manaj gwahade po hike sisige belen walnayin.³ Gol horaya silwa horaya yade dindiken ge po nurde yatin bana po yerde hike humuyen belen po tum yurde hanjen geb, hora gote metenjibe hubu hitinen hanj. Irkeb kame nalu funajdeb hora meten ma yuntin goyen keneñbe Al Kurun beñ belen merem yan diryen. Irde kak beñ det kumga tikeb mugol nen hi go gwahade goyen kudiñ matatiñ goke Al Kurun beñ bulun wor po diryen. Den goyen gwaha dirtek nalube binde heñ hi gega, megen niñ det yade pipkatoka yirde hanj.⁴ Ningeb den al horam yan mar, ga nurnan! Yamuñ usañ teñ teñ marya wit sak yeke walde walde marya murungem ma yunkeb biñ misiñ nurde esen hanj. Irkeb Doyan Al Kurun tareñ minyañ gore goyen nurde hiyen geb, kamebe goke bulun wor po diryen.⁵ Irde dapñaj belen kamde kamde naluminj ma nurde dula ug po teñ bam yen hanjen go gwahade goyen, den wor Al Kurun beñ belen muduneñ mudunen nalu ma nurde henjä dindiken ge po nurde dula bidak teñ samuj budam po yade hanj.⁶ Denbe al kura bulun dirde niñiyam ma dirtek mar goyen titmiñen wor po ulinde merem yan yirde gasa yirke kamde hanjen gega, kura muñ asogo ma dirde hanjen.

Kanduk yenen hinayin gega yul ma yen tareñ po hinayin

⁷ Ningeb, kadne yago, al beñ bulun gwahade dirde hanj gega, mata bulunjin goyen yubul teñ teñ ge doyan heñ heñ niñ piñen ma heñ hinayin. Irke kunj kunj Doyan Al Kurun wayyen. Denbe binje hardeb aran aran netek heke niñin niñin ma teñjbe nalumde ga yen piñen ma heñ doyan heñ hanjen. Kigarin niñ wor gwahade po teñ hanjen.⁸ Ningeb den wor Doyan Al Kurun wan wan nału binde heñ hi geb, kanduk kurayen kurayen yenen hanj goke mukku ma teñ goya goya sanjñ po heñ hinayin.⁹ Irde, kadne yago, kanduk kura den bana forok yeke fugugur teñ dindiken uliñ kadom monhonde ma teñ hinayin. Gwaha tinayinbe al iginja bulunya pota yird yird Al beñ wan matatiñ goke murungem bulun dunyen. Yen wan wan nału gobe binde wor po heñ hi. Ningeb gwaha ma teñ hinayin.

¹⁰ Be, Al Kurunyen mere basañ marbe kanduk karkuwaj karkuwaj yenen hinhan gega, goke mukku ma teñ tareñ heñ Doyan Al Kurunyen denjemde merem in tagalde kunj hinhan. Ningeb den wor mel gote mata goyen po gama irde hinayin.¹¹ Gwaha teñ hitekeb Al Kurun beñ belen guram dirde igin igin diryen gobe nurde hite.

Deňbe Yopyen baraq nurde hanjen gogo. Yenbe kanduk kuruj bana hinhin gega, yul ma yen tarej po hen hinhin. Irkeb kuj kuj funanje Doyañ Al Kuruj beleñ faraq urde sanjin irkeb sopte igin wor po hinay. Ningeb Doyañ Al Kurujbe bunijeqmij kuruj wor po.

¹² Be, kadne yago, mere kura momon direñ tihim gabe det kuruj wor po ningeb, kenkela nurnaj ko. Deňbe mere kura fudinde tihit yenja ga naqkiya megenja irde det hoyaq kura deñe ma yurnayin. Fudinde yenbe “Fudinde,” po yen hinayin. Munaj monje “Mon” po yen hinayin. Gwaha ma tinayinbe Al Kuruj beleñ merem yan diryen.

Al Kuruj gusujan ird ird gote tarejbe kuruj

¹³ Be, deñ bana goyen al kura kanduk yeneñ hanj? Gwahade kenem goke Al Kuruj gusujan irnayin. Munaj al kura amaneñ nurde hanj? Gwahade kenem Al Kuruj turun ird irdde niñ tikiñ henayin.

¹⁴ Irde kuratiñ kura garbam hiyyen? Gwahade kenem Yesuyen alya bereyat doyañ mar hoy yiryeñ. Irkeb mel gore wañ al go igin hewon yen det fimiq uliñde sam irde Doyañ Al Kuruj Yesu deñemde al goke igin hiwi yen Al Kuruj gusujan irnayin. ¹⁵ Al kura Al Kuruj niñ dufaymij tareñ irde gusujan iryeñbe garbam al gobe igin hiyyen. Irde firtinje po hiyen goyen huwaryen. Irde al go mata buluñmij beleñ kura irke garbam hitij kenem go wor halde unkeb igin hiyyen. ¹⁶ Ningeb kadtñ buluñ kura irde kenem goke kadom pohogay gird teñ hinayin. Irde kadom faraq gurd gurd niñ Al Kuruj gusujan irde hinayin. Irkeb Al Kuruj beleñ garbamtiñ sope dirde hiyeñ. Al kura Al Kuruj diliñde huwak henja gusujan irde hiyeñbe Al Kuruj beleñ gusujanmij goyen nurde wasak ma teñ hiyeñ. Huginjen wol hen unen hiyeñ geb, gogo dinen hime.

¹⁷ Be, Al Kurujyen mere basaq al Elaiabe al neñ yara po. Goyenpoga Israel naña bana gon kigariñ ga katen ma yen Al Kuruj gusujan irde tebañ irkeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariñ munj kura ma katyiñ. ¹⁸ Irdeb go kamereb sopte po Elaiabe kigariñ niñ gusujan irkeb Al Kuruj beleñ wol hekeb kigariñ katyiñ. Irke megeñ bida hekeb binje yago harke igin kawañ haminj.

Mata buluñde hanj mar faraq yurke Al Kuruj hitte mulgañ henayin

¹⁹ Kadne yago, deñ bana goyen al kura Al Kurujyen mere fudinde sañ hen beleñ hoyaq kukeb kadom kura beleñ kuj faraq urde sopte Al Kuruj hitte tumulgan tiyyen.

²⁰ Mata gwahade goke yitiñ mere goyen

bitij sir ma yiyyen. Merebe gahade: “Al kura kadom mata buluñ bana hikeya tumulgan tiyyen. Irkeb mata buluñ al gobe hugineñ kamtek gega, Al Kuruj beleñ mata buluñmij kuruj goyen halde unkeb igin hiyyen. Irkeb kadom faraq uryen al gobe fudinde wor po faraq ura yen kentek,” yitiñ hi. Gog po.

1 Pita

Pita beleş asaŋ meheňde kayyiŋ

¹ Be, nebe aposel Pita, Yesu Kristuyen mere basaŋ al. Ne beleş den alya bereya Pontus naŋa, Galesia naŋa, Kapadosia naŋa, Esia* naŋayaþe Bitinia naŋaya bana goŋ haŋ mar kura Al Kurun beleş basaŋa dirtin hitte asaŋ gago kaŋ hime. Denþe naŋatıŋ wor po yubul teŋ kuŋ albak yara hitin haŋ. ² Denþe Adoninin Al Kurun beleş po nere henayin yen nurde bikkej basaŋa diryin, irde Holi Spirit beleş Al Kurun dilińde al wukkek wor po diryin. Go diryin gobe kame Yesu Kristuyen mere gama irke darim beleş po mata bulunțin halde wukkek diryen goke teŋ gogo basaŋa dirde wukkek diryen.

Ninjeb Al Kurun beleş buniŋen dirde iŋin iŋin dirde bitin yisikamke iŋin heŋ heŋ gobe den hitte kurun wor po hiwoŋ yen gusunjan irde hime.

Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ mata niŋ doyan heŋ hityen

³⁻⁴ Be, Al Kurunbe buniŋen wor po dirdeben yen gayen yiŋen dilińde al gergej diryin. Gwahade geb Yesu Kristu kamtińde mat huwaryin go nurdeb neŋ wor kame gwahade titek yen doyan heŋ hityen gobe hubu ma hiyyen. Irde kame Al Kurunyen det kurun gote min mar hetek hite. Be, Al Kurunyen det kame nende henayin gobe epte ma bulun henayin, bida ma henayin, irde hubu ma henayin. Det gobe kame neŋ dunen yen Al Kurun beleş gasunjaninde yerde doyan yirde hi. Goke Doyan Al Kurunjin Al Kurunyen Yesu Kristuyen Nanıŋ Al Kurunbe turun wor po irde hitek. ⁵ Denþe yen ge dufaytin sanjıŋ iramın geb, al bulun beleş bulun dird dird belenjen goyen Al Kurun beleş tareñminde pet teŋ hi. Irde dumulgan tiyen yen nurde hi. Dumulgan tiyen yen nurde hiyen gobe nalu funanđe gab kawan po forok yiyyen.

⁶ Ninjeb goke tenþe amanen wor po nurde haŋ. Gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ haŋ gega, goke ma nurde aman heŋ haŋ. Goyenpoga kanduk gobe ulyanje ma hinayin. ⁷ Kanduk gobe den beleş Yesu Kristu niŋ dufaytin tareñ irtin goyen fudinde wor po ma dahade goyen kawan heŋ heŋ niŋ forok yen hanjen. Be, gol hora fudinde wor po teŋ teŋ ninþe kakde kumga teŋ hanjen. Gega gol fudinde wor po go manaj kamebe hubu hiyyen geb, Al Kurun dilińde det kurun moŋ.

Goyenpoga Yesu niŋ dufaytin sanjıŋ ird ird gobe kanduk yeneŋ gab tareñ hiyyenþe Al Kurun dilińde det kurun wor po, gol fudinde gote folek. Ninjeb dufaytin tareñ goyen iŋin wor po ird ird niŋbe ultińde kanduk kurayen kurayen gogo forok yen hanjen. Irkeb gwahade heŋ kuŋ kuŋ kame Yesu Kristuyen alya bereya megen haŋ mar kurun gayen hitte forok yen yen natureb turun dirde dentin turnuŋ yan dirde isoka diryen. ⁸ Denþe Yesu ma kenamıŋ gega, yen ge amanen wor po nurde unen hanjen. Gayenter wor go ma kenen haŋ gega, yen ge dufaytin sanjıŋ irde goke amanen wor po nurde haŋ. Amanen nurde haŋ gobe kurun wor po geb, epte ma gwahade kura yen tagalnayin. ⁹ Gobe dufaytin yen ge tareñ irtin gote murungem tetek yen nurde gogo aman wor po heŋ haŋ. Dufaytin yen ge tareñ irtin gote murungembe Al Kurun beleş dumulgan tiylen gogo.

¹⁰ Be, Al Kurun beleş alya bereya yu-mulgan teŋ teŋ gobe daha mat kura forok yiyyen yen mere basaŋ marmıŋ porofet beleş goke ug po dufay heŋ sari kerde hinhan. Mel gobe Al Kurun beleş buniŋen dirde iŋin iŋin dird dird goyen den hitte forok yen yen goke tagalde hinhan. Irkeb wanjan nende nature gago forok yirin. ¹¹ Irde Yesu Kristu kanduk bana heŋ gab denem turnuŋ yan hiyyen goyen Yesu Kristuyen Holi Spirit beleş mel go bana heŋ momon yirde hinhan geb, mata gobe dahananja forok yiyyen irde dahan mat forok yiyyen yen naŋkenen hinhan. ¹² Mel gobe mata goyen goke tagalde hinhan gega, mata gobe yen hinhan ya goyenter forok yen yen ge mon, kame kame den hitte forok yiyyen yen Al Kurun beleş yinyin. Ninjeb go mata gobe gayenter Yesu niŋ yitiŋ mere iŋin goyen tagal mar beleş Holi Spirit Al Kurun hitte mat watıŋ gote sanjınde saba dirde hitek nurde hanjen go goyen. Al Kurunyen miyon wor mata kurun goyen dahan mat forok yiyyen goyen kentewon yen nurde haŋ.

Al Kurun dilińde wukkek hinayıŋ yen hoy diryin

¹³ Ninjeb mata iŋin teŋ teŋ ge hugiŋen dufaytin gitik irde ep irde ga hinayıŋ. Irde ultińde po aman hetek dufay fole irde hinayıŋ. Irde kame Yesu Kristu wayyen goyenter buniŋen dirde iŋin iŋin diryen goyen goke po doyan heŋ hinayıŋ. ¹⁴ Denþe Al Kurunyen dirjen weŋ hitin haŋ geb, meremıŋ gama irtek po haŋ. Ninjeb bikkej Yesu ma nurde unen hinhan ya du-fay bulun bitin bana forok yeke go po gama irde hinhan mata goyen yubul po

* **1:1:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

tinayin. ¹⁵ Irde deñ hoy diryin al gobe wukkek wor po geb, mata teñ hinayin kurun gobe diliinde mata wukkek po teñ hinayin. ¹⁶ Gobe Al Kurunyen asanđe, "Nebe wukkek hime geb, deñ wor wukkek heñ hinayin," yitij hi geb, gago mata wukkek teñ hinayin dineñ hime.

¹⁷ Be, Adoniniñ Al Kurunþe al megen hanj kurun gare mata dahade titin goyen murungem wor gwahade po yunen hiyen. Al kurabe igin yirde, munan kurabe buluñ yirde ma teñ hiyen. Deñbe Al Kurun gwahade goyen doloñ irde mere irde hanj geb, megen garbe albak yara belneñ po hite yeñ nurde heñya Al Kurun palap irde kafura irde hen ga hinayin. ¹⁸ Asetij yago megen gar heñyabé mata miñ mijmon teñ hinhan. Irde mata gobe basaq wasan wañ waj deñ wor goyen po teñ hinhan. Goyenbe bana gon mat dad siña diryin albe Al Kurun yeñ nurde han geb, gago palap irde kafura ird-eña ga hinayin dineñ hime. Fudinde, deñbe heñ hentij miñ mijmonde mat dumulgañ tiyyin al Al Kurunþe gol horaya silwa horaya hugineñ hitek moñ gote tarende ma dumulgañ tiyyin. ¹⁹ Gwaha titneñbe Yesu Kristu Al Kurunyen sipsip al dirin dirneñ uliñde merem moñ irde mata buluñ miñmon gote darim wok irde kamyin go hende huwarde dumulgañ tiyyin. Ningeb darimin wok irde kamyin gobe det kurun wor po yeñ nurde hitien. ²⁰ Yesu Kristube nanキンja megenya ma forok yekeya bikken Al Kurun beleñ meten goke basiañ iryin. Goke tenbe nalu funañ beleñ heñ hi gayenter gayen deñ ge tenbe Yesu go teñ kerke megen gar katen kawan forok yirin. ²¹ Ningeb Yesu hitte matbe Al Kurun nin dufaytiñ tareñ irde han. Al Kurunþe Yesu kamyinide mat isan hiriñ irde denjem turñun yan iryin goyen fudinde yeñ nurde dufaytiñ sanjiñ irde han. Deñbe gwaha mat Al Kurun nin hekken nurdebe kame yeñ belein igin igin diryen goke doyan hen hanj.

²² Be, deñbe Al Kurunyen mere fudinde po gama irde dindiken Al Kurun diliinde wukkek irde hanjen geb, bitinde mat fudinde wor po kadtin ge amanjen nurd yuntek han. Ningeb bitinde mat wor po dindiken uliñ kadom amanjen nurd gunen teñ hinayin. ²³ Gobe Al Kurunyen mere gwahader hitin hubu ma hiyen gote tarende deñ goyen yingen deñ diliinde sopte kawañ hen al gergeñ hitin yara han geb, gago dineñ hime. Al Kurunyen mere gobe bingemuyken yara, goyenpoga bida hen buluñ hetek moñ, hugineñ hitek gore deñ bana meten tikeb gogo Al Kurun diliinde al gergeñ hamin. ²⁴ Be, gwahade hamin goke Al Kurunyen asanđebe gahade katin hi:

"Megen niñ mar kurun gabe gunjuwi algup nen hanjen yara.

Irde denjem turñun yan gobe det fugala wok yeñ kateñ hanjen go gwahade teñ hanjen.

²⁵ Gega Doyañ Al Kurunyen merebe hugineñ gwahader hiyen," yitij hi. *Aisaia 40:6-8*

Be, Al Kurunyen mere gobe Yesu nin yitij mere igin neñ beleñ deñ hitte tagalde hinhet go goyen.

2

¹ Ningeb dufay buluñ kurayen kurayenya usi mereya gobe tumjan yubul po tinayin. Mata iginbe hende hendem po ma teñ hinayin, kadtin igin mat hike yenerbe danij neñ gwahade moñ yeñ bearar ma teñ hinayin. Irde mere buluñ mat kurayen kurayen ma teñ hinayin. ² Dirin besareñ neñ beleñ mamu niñ nurde hanjen gwahade goyen po, hugineñ Al Kurunyen mere nurteki po dirde hitien. Gogab mata gwahade tenbe tareñ hen Al Kurun beleñ dumulgañ titin bana gon po heñbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara henayin. ³ Deñbe Doyañ Al Kurunþe igin wor po goyen dindiken keneñ bebak titin han geb, mata gwahade teñ hinayin.

Yesube hugineñ hen heñ Hora

⁴ Be, Yesu Kristube gwahader hitin Hora geb, dufaymiñ hoyan hoyan ma irde hugineñ sanjiñ dirde hitien. Yenbe al beleñ igin ma nurd unenbe pel iramin gega, Al Kurun beleñ tenbe meten igin wor po unyin. Deñ wor yeñ hitte wanbe ⁵ yeñ yara hugineñ hitek hora hitinyen hanj. Irkeb Holi Spirityen tarende Al Kurun beleñ gabu dirde yingen hitek ya irde hi. Irdeb Al Kurun doloñ ird ird mata doyan mar wukkek wor po dirkeb Holi Spirityen tarende dindiken Al Kurun galak irke amanjetek det yara hen galak irkeb Al Kurun beleñ amanjeten nurde hi. Gwaha teñ hanjen gobe Yesu Kristu beleñ faran durde hikeb gwaha teñ hanjen. ⁶ Goke tenbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

"Ga nurnarj.

Ne beleñ Saion* bana gon hora kura keren. Hora gobe tola kahalte niñ yara, bikken basiañ irde delner igin wor po irmirin.

Ningeb al kura yeñ ge hekken nuryenbe epte ma memya hetek hinayin," yitij hi. *Aisaia 28:16; Efesus 2:20*

⁷ Ningeb deñ hora goke dufaytiñ sanjiñ irtin marbe hora goyen igin wor po yeñ keneñ hanj. Goyenpoga yeñ ge dufaymiñ tareñ ma irde hanj marbe igin yeñ ma keneñ hanj. Goke Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

* 2:6: Denjem kurabe Yerusalem taun.

"Ya yird yird mar beleñ igin moñ yen nurde
pel iramij hora goyen al hoyan beleñ
ten go hende ya tareñ wor po iryinj,"
yitiñ hi. *Tikiñ 118:22*

⁸ Irde,

"Hora kura al beleñ kukuhuk yurde yakten
gasa yiryen."

Hora kuruj kura gore yirke al yakten gasa
yiryenj," yitiñ hi. *Aisaia 8:14-15*

Ningeb yitiñ gwahade po mel gobe Yesuyen
mere ma gama irdeb gogo yakten gasa
yirde hiyen. Mel go gwaha ten hanyen gobe
Al Kuruj beleñ gwahade po teñ hinayinj
yen bikkenj dufay kiriyin goyen po gama
irde hanyen.

⁹ Goyenpoga denje Al Kuruj beleñ
basinjä diryinj. Doyañ Al Kurunyen mere
po gama irde Al Kuruj dolonj ird ird mata
doyañ mar pris denjem yan wor po hi-
tiñ hanj. Irde Al Kuruj diliñde wukkek
hitij hanj. Gobe Al Kuruj beleñ mata
bulunyen kidoma bana mat hoy dirde
dadeb matamij hulsi yara wukkek wor
po goyen bana diryinj mata turunjyan
yan goke tagalnayinj yenbe gogo basinjä diryinj.
¹⁰ Bikkenjbe denj goyen yende alya bereya
ma hinhan. Gega gayenterbe yende alya
bereya hitij hanj. Bikkenjbe Al Kurunyen
buninjen dufay bana ma hinhan gega,
gayenterbe Al Kurunyen buninjen dufay
bana hanj.

¹¹ Be, kadne yago, denje megen garbe al
miñ hoyan naña hoyanje mat watinj yara
hanj. Ningeb gago sanij po mere dirde
hime: mata bulunj titek dufay bulunjbe
mata igin titek dufaytij goya huginej arde
haryen geb, dufay bulunj gobe pel po irde
hinayinj. ¹² Irde denj hanj naña bana gon
Al Kuruj ma nurde unenj hanj mar diliñde
mata igin po teñ hinayinj. Gogab matatin
igin goyen yenenjekunj kunj kame nalu fu-
nanjde Al Kuruj wakeb denj ge teñ Al Kuruj
denjem turunjyan irnayinj. Hanjkapyabe
matatinj goke keñkela bebak ma tenjeb,
"Mata bulunj ten hanj," dinenj merem yan
dirde hinayinj gega, kamebe bebak tinayinj.

Yesuyen alya bereyat mata iginj

¹³ Be, Doyañ Al Kurunjtij ge tenjbe han-
bana gon niñ doyan mar yirtij kuruj gote
mere nurde hinayinj. Irde naña kuruj
doyañ irde hiyen al denjem yan wor po gote
mere nurde hinayinj. ¹⁴ Irde gote metej
mar denjem yan gote mere wor nurde gama
irde hinayinj. Go mar gobe mata bulunj
ten hanj mar gote murunjem bulunj yunen
hinayinj, irde mata igin teñ hinayinj marbe
igin igin yirde hinayinj yen doyan alminj
beleñ hulyan yiryinj geb, meremj nurde
hinayinj. ¹⁵ Al Kurunyen dufaybe al kura
dufaymij kukuwamnjem mar beleñ matatinj
igin goyen yenenjekunj keñkela ma nurde mali

mere teñ hanyen mata goyen bada po
henayinj yen nurde hi geb, gago doyan
martinjde mere nurde hinayinj dinenj hime.
¹⁶ Denje Al Kurunyen dirnej wenj geb,
dufaytijde dahade kura nurdeb igin ala
teñ hinayinj. Gega, "Neñje igin ala titek,"
yen nurdeb mata bulunj wor igin ala titek
yen ja nurde hinayinj. Gwaha titnejbe
Al Kurunyen yufukde po heñ meremj po
gama irde hanyen mar henayinj. ¹⁷ Irde al
hoyan tumjanj palap yirde hinayinj. Kadtnj
Yesuyen alya bereya niñ amaneñ nurd
yuneñ hinayinj. Al Kuruj palap irde kafura
irde hinayinj. Irde naña kuruj gate doyan
al, gabmanyen doyan al kuruj palap irde
hinayinj.

¹⁸ Be, denj metej marbe doyan martinj yu-
fuk bana heñ palap yirde hinayinj. Doyañ
martinj kurabe igin igin dirde denj ge nurde
hanyen, munaj kurabe bulunj bulunj dirde
hanyen goyenbe tumjanjde palap yirde hi-
nayinj. ¹⁹ Fudinde, denj beleñ Al Kuruj niñ
dufay heñ mata ten hike goke doyan martinj
beleñ bulunj bulunj dirke kanduk bana hi-
nayinjbe denj beleñ titek kanduk moñ gega,
kanduk go teñ hinayinj geb, Al Kuruj beleñ
goke duram dirde tareñ diryinj. ²⁰ Gega
mata bulunj ten hike goke bulunj bulunj
dirke kanduk bana hinayinjbe Al Kuruj
beleñ igin gote murunjem dunyen? Hubu
wor po! Gobe kanduk bana hitek po hi-
nayinj. Goyenpoga mata huwak teñ henja
kanduk yeneñ hinayinj gega, mukku ma teñ
goya goya tareñ heñ hinayinjbe Al Kuruj
beleñ goke ten duram dirde sanij diryinj.

²¹ Be, Yesu Kristu wor denj ge teñ ulinj
misinj katyinj goyen denj wor matamij gama
irde igin kanduk bana hinayinj yenbe gogo
mata goyen dikala diryinj. Ningeb denj
goyen mata igin teñ henja kanduk bana
heñ heñ gobe Al Kuruj beleñ goke hoy
diryinj geb, gogo kanduk bana hanyen.
²² Fudinde, yenjbe mata bulunj kura ma
titinj,

irde mohonde mat usi ma teñ hinjin.

Aisaia 53:9

²³ Yesu Kristu bulunj bulunj iramij mar
beleñ nanyañ bulunj wor po iramij gega,
wol ma hiriñ. Irde bulunj bulunj irke
kanduk kinyinj gega, kame wol heñ bulunj
gwaha gwaha direñ ma yinyinj. Gwaha
titnejbe mata iginjya bulunjya huwak mat
yinen yinen al Al Kuruj haninjde po kan-
dukmiñj goyen kiriyinj. ²⁴ Yenjbe nende mata
bulunj halde pasi ire yenjbe yingenj ulinjde
mata bulunj goyen yadeb kuruse hende
kamijin. Go tiyyinj gobe neñ gayen mata bulunj
goyen yubul po teñ mata huwak po teñ
hinayinj yenjbe gogo tiyyinj. Denje ulinjde
dagim yan irtinjde gor matbe sope dirke
igin haminyen hanj. ²⁵ Fudinde, bikkenj
denje sipsip kura doyan al miñmoñj, gor

kura kuj hite yen ma nurde kuj hitin yara kukuwamnen hinhan. Gega gayenterbe Sipsip Doyan Altin hitte mulgan hitinjen hanj. Denj goyen kenkela doyan dird dird albe yen gogo po.

3

Ire unya igin hej hej mata

¹ Be, Yesu Kristu beleñ mata tiyyin gwahade po, denj bere almetin minyanje almetin yagot yufukde po hinayin. Gogab bere kura uj goyen Al Kurunyen mere ma nurnin goreb bere gote mata igin go keneñje Al Kurun hitte wayyen. ² Denj bere beleñ mata wukkek ten palap yirtek mata po ten hinayinje almetin yagob matatin go yenerje Al Kurun hitte wanayin. ³ Denj goyen ultin umña sinjare niñ ten hinayin gore ma bulakjen diryen. Tonañtij umña yirde kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore umña ten amil manaj damum hende wor po hor yirde hinayin gore epte ma bulakjen dirnayin. ⁴ Gwahade yarab bulak matatinje bitin bana mat forok yiyyen. Gobe bitin kamke bekkeñde mere ten, balmin hej hej mata go goyen. Mata gwahade gobe hubu ma henayin, irde Al Kurun beleñ det kurun wor po yen yenen hiyen. ⁵ Bikkenj bere kura Al Kurun diliñde wukkek hinhan berebe Al Kurun beleñ igin igin yirtek goke doyan henja Al Kurun diliñde mata igin hoyan yenenjin igin munj goyen ten hinhan. Bere buda gobe uj yagot yufukde po hej meremjen gama irde hinhan. ⁶ Bere gobe Abraham berem Sara mata ten hinhan gwahade ten hinhan. Sarabe uj Abrahamyen mere gama irde uj goyen doyan alne inenj hinhan. Ningeb den beleñ mata huwak po ten kanduk keneñkenen niñ kafura ma hen hinayinje denje Sara wirin yago hen hinayin.

⁷ Be, denj al bertin yan wor gwahade goyen po, bertin yagoya hej hej beljenj iginje gogo yen nurdeya ga hinayin. Irde bertin yagobe tareñ wor po moj yen nurdeya ga doyan yirde hinayin. Al Kurunjen den alya bertinya tumjanjen bunijen dirde igin igin dirde yenja huginen hej hej goyen damum moj duluj duntek hanj geb, bertin yago palap yirde hinayin. Mongo bertin yagoya igin ma hinayinje Al Kurunya mere ten ten matatin goyen pet ten dunen hiyen.

Al hoyan igin igin yirde hinayin

⁸ Be, mere dirhem kurun gate miñbe gahade: denje dindiken ulin awalikde hinayin, kadom bunijen gird ten hinayin. Irde den hanj bana goyen kamay itinyat mata ten kadom amanjen nurd gunen ten hinayin. Irde kadom igin igin gird tenje neñ harhet harhet mata ma ten hinayin.

⁹ Irde al kura buluñ dirke goyen wol hej buluñ yird yird niñ ma nurde hinayin. Nanyan dirke wolminjen nanyan ma yirde hinayin. Gwaha titjenje Al Kurunyen tareñde guram yirde sanjir yirde hinayin. Denje Al Kurun beleñ gwaha ten hinayin yen hoy diryin geb, gwaha ten hinayin. Gogab kame Al Kurun beleñ guram dirde tareñ diryen. ¹⁰ Goke tenje Al Kurunyen asanje gahade katin hi:

"Al kura keperd keperdne igin hewon, irde hej hej nalune wor igin ala po himewon yen nurde hi kenem mere buluñ ma ten hiyen.

Irde usi mere ma ten hiyen.

¹¹ Yeñbe mata buluñ yubul tenje mata igin po ten hiyen.

Irde biñ kamke al hoyanya awalikde hej hej beljenj niñ nañkeneñ mata goyen ten ten niñ kurut wor po yen hiyen.

¹² Gobe Doyan Al Kurun beleñ al huwak po doyan yirde hiyen,
irde gusuñajmij palnja irde wol hej hiyen geb, gago dinen hime.

Gega Doyan Al Kurunje mata buluñ ten hanj mar goyen asogo yirde hiyen," yitin hi.

Tikiñ 34:12-16

¹³ Be, den beleñ mata igin ten ten niñ kurut yen hinayinje ganuj al beleñ buluñ diryen? Hubu wor po! ¹⁴ Goyenbe den beleñ mata huwak ten hike al kura beleñ buluñ dirnayin gobe Al Kurun beleñ guram dirde tareñ dird dird ningeb, gogo forok yihi yen nurde hinayin. Ningeb al beleñ buluñ dird dird niñ kafura ma hen hinayin, irde kandukjen ma nurde hinayin. ¹⁵ Irde bitinde mat wor po Yesu Kristube Doyan Al Kurun yen palap irde hinayin. Irde kame Al Kurun beleñ igin diryen goke den beleñ doyan hej hanjen goyen goke al beleñ daniñ gwaha ten hanj dinen gusuñaj dirkeb miñ momoj yird yird niñ huginen gitik ten ga hinayin. Irde wol hej momoj yirde heñyabe bekkeñde igin mat mere yirde palap dirtek mata mat mere yirde hinayin. ¹⁶ Irde Al Kurun diliñde bitin wukkek wor po irde hinayin. Gogab Yesu Kristuya hej meten igin ten hinayin goke buluñ mat tagal dunen hinayin mar beleñ matatin yenenje mere buluñ mat dirde hinayin goke memya henayin. ¹⁷ Ningeb mata igin ten kanduk yenenj hinayin gobe Al Kurunyen dufay kenem igin. Gega mata buluñ ten gote kanduk bana hinayin gobe igin moj. ¹⁸ Gobe Yesu Kristu wor mata buluñniñ ge ten wawuñ unkürenje po kamyin geb gago dinen hime. Yen al huwak beleñ nen al huwak moj gayen gake ten kamyin gobe den goyen Al Kurun hitte duken yenje gogo kamyin. Yenje mayke kamyin gega, toneñbe ma kamyin. ¹⁹ Irdeb

al kamtiñ toneñ koya bana hanyen gasunđe gor kurñ Al Kurunyen mere tagalyin. ²⁰ Al kamtiñ toneñ koya bana han gobe bikken wor po Noa hinhin goyenter hinhan mar gote toneñ. Mel gobe mata buluñ yubul teñ teñ ge Al Kurun beleñ ulyanđde po doyan henÿa piñen ma nurde hinhin. Noa beleñ hakwa kurun irde hikuya doyan hen hinhin gega, mel gobe mereminq gama ma irde hinhan. Ningeb hakwa go pasi irkeb megen ga fe ala kurun heke al tumnaj kamamin. Goyenbe fe go hende hakwa bana hinhan albe ⁸ go muñ po gab ma kamaminj. ²¹ Be, fe ala hirin gobe gayenter fe baptais teñ hanjen gote tunjanen. Ningeb fe baptais tamindje gor matbe dumulgan tiyyinyen hanj. Baptais tamindje gobe dulin ultin sope ird ird niñ ma tamindje. Go tamindje gobe Al Kurun diliñde bininiñde wukkek po hitek yen Al Kurun hitte biña tiyaminqbe gogo. Ningeb bitinđde wukkek po hinayin yenbe gogo Al Kurun beleñ Yesu Kristu kamyinđde mat isañ hiriñ. ²² Yesu Kristu gobe kamyinđde mat huwarde Al Kurunyen gasunđe hurkurinj. Irde al deñem yanj wor po hen Al Kurun hanj yase beleñ mat hi. Irkeb Al Kurunyen miyonja det banare ninja kawan ninja sanjin minjan kurayen kurayen goyen yende yufukde po hanj.

4

Mata buluñbe yubul po titek

¹ Ningeb Yesu Kristu beleñ uliñ misin kateñ kanduk kinyin gwahade po, deñ manan taren po hen mataminq gama irtæk dufay goyen kerde hinayin. Gobe al kura uliñ misin katyenbe mata buluñ titek dufay ma forok yiyyen geb gago dinen hime. ² Ningeb gayenter mat megen gar henÿabe Al Kurunyen dufay po gama irde hinayin. Megen niñ dufay buluñ gama ma irde hinayin. ³ Deñbe bikken Al Kurun ma nurd uneñ hitinj mar beleñ teñ hanjen mata goyen ulyanđde po teñ hinhan. Deñbe mata gahade teñ hinhan: leplep mata, ultinđde hapek yanj nurtek mata, kukuwa fe nen nen niñ gabu henj henj mata, irde bana gon fe nene kukuwa henj mata buluñ mali malteñ teñ mata, irde ungura dolon yird yird mata mormok goyen teñ hinhan. ⁴ Gega gayenterbe mel gore teñ hanj mata goyen gama ma irde hike denerenbe hurkunkat teñ kukuwamnenurde hanjen. Irdeb goke iginj ma nurde ultinđde mere buluñ kurayen kurayen dirde hanjen. ⁵ Goyenpoga kame mel gobe al dulin gergen hitinjä kamtinya gote mataminq iginja buluñya yinyen al Al Kurun diliñde huwarde gwaha gwaha teñ hityen yen tagalnayin. ⁶ Goke teñbe Yesu niñ yitir mere iginj gobe al kamtiñ goyen kamdem momonj yirke nuraminq.

Gogab mata buluñ bikken titiñ goke teñ uliñdebe kamnayin gega, Al Kurunbe hi gwahade goyen po toneñbe yenÿa huginen hinayin.

Holi Spirityen tareñ forok yen yen matake keñkela teñ hinayin

⁷ Be, det kurun gayen hubu henj hen nalube binde henj hi. Ningeb keñkela dufay henjbe ultinđde po aman hetek dufay goyen fole irde hinayin. Gogab iginj Al Kurun mere irde hinayin. ⁸ Irde mata teñ hinayin kurun gote folek wor pobe kadtin ge amanjen nurd nurd mata gogo geb, mata goyen teñ hinayin. Kadtin ge amanjen nurd yuner hinayinbe Al Kurun beleñ mata buluñtın budam goyen iginj halde dunyen. ⁹ Irde al deñ hitte wanayin mar goke buluñjen ma nurde yunerbe gargar yirde hinayin. ¹⁰ Irde al hoyan faraq yurd niñ teñ Holi Spirityen sanjin kawan forok yen yen mata Al Kurun beleñ murunjem moñ dulin duntinj goyen keñkela tanarde meten teñ hinayin. Irdeb Al Kurun beleñ buninjen dirde iginj iginj dirde Holi Spirityen tareñ forok yen yen mata kurayen kurayen goyen bitinđde mat fudinde wor po yanarde keñkela meten teñ hinayin. ¹¹ Ningeb al kura saba tagal tagal tareñ titiñ kenem al gobe Al Kurunyen mere keñkela po tagalde hiyen. Irde al kura al hoyan faraq yurd yurd sanjin titiñ kenem al gobe Al Kurun beleñ yuner tareñ gore po faraq yurde hiyen. Gogab mata teñ hinayin kurun gobe Yesu Kristu hitte mat Al Kurun deñem turnjuñ yanj hiyyen. Fudinde, yenj po ga huginen deñem turnjuñ yanj hiyyen, irde tareñmijbe gwahader hiyen. Fudinde wor po.

Yesuyen alya bereya henÿe kanduk bana hinayin

¹² Be, kadne yago, deñ hitte kanduk kurun forok yeke ultinj misin kateñ hanj goyen goke hurkunkat ma tinayin. "Kanduk gabe neñ hitte forok yetek moñ goyen forok yen hanj," yen goke kukuwamnenurde hiñayin. ¹³ Gwaha titinđbe Yesu Kristu beleñ kanduk kinyin goyen neñ wor keneñ hite yen nurde goke aman henj hinayin. Gogab sanjinmij turnjuñ yanj wor po goyen kawan forok yiyyen natureb deñ wor amanjen wor po nurnayin. ¹⁴ Yesu Kristu nurd unen hanj goke teñ al beleñ nanyan dirkeb goke aman henj hinayin. Al Kurunyen Holi Spirit tareñmij turnjuñ yanj wor po gore deñ kanduk keneñ hanj mar hitte hi geb, aman henj hinayin. ¹⁵ Munaj al gasa yirke kamde, kawe teñ, mata buluñ hoyan kura teñ, irde al hoyanje meten buluñ yirde gote kanduk yennayinbe iginj moñ geb, keñkela henj ga hinayin. ¹⁶ Goyenpoga Yesu Kristu gama irde henja kanduk yeneñ hinayinbe goke

memya ma hej hinayin. Gwaha titnejbe Yesuyen alya bereya hamiq goke ten Al Kurunj turun irde hinayin. ¹⁷ Gobe Al Kurunj belej alyen mata gote murungem yunen yunen goyen dirnjen wej hitte wa forok irtek nalu hihi geb gago dinen hime. Ningeb Al Kurunj belej dirnjen wenje mata gwahade gwahade yinen gote murungem yunyenje Al Kurunyen mere Yesu niq yitiq goyen ma gama irde han marte matamin gote murungembe dahade yunyen? Buluŋ wor po yunyen! ¹⁸ Ningeb goke tenje Al Kurunyen asanje gahade katij hi:

"Al huwak yinen han mar wor Al Kurunyen bearar goyen fole ird irdbe metenjen. Munaŋ Al Kurunj niq ma nurde mata buluŋ teŋ han marbe daha wor wor tinayin? Buluŋ wor po geb," yitiq.

Mata Igiŋ 11:31

¹⁹ Ningeb Al Kurunyen dufay gama irde kanduk bana han marbe hej henjin kurunj goyen megenja naqkinja irde det kurunj gayen yiryin al Al Kurunyen haniŋde po yerde mata igin po teŋ hinayin. Al Kurunjbe biŋa tiyyin goyen po gama irde faran durde hiyen.

5

Al salanjeyja foŋejyat mata

¹ Be, nebe Yesu Kristu uliq misin katyin goyen delner kimmirin. Irde kame sopte tareñmij turŋun yan goya wayyen naturel ne wor sanjimij turŋun yan go bana hej. Ne wor deŋ Yesuyen alya bereyat doyaj mar parguwak gwahade goyen po geb, Yesuyen alya bereyat doyaj mar parguwak gote mata niq dineq tihim. ² Be, Yesuyen alya bereya Al Kurunyen sipsip den yufuktin bana han goyen kenkela doyaj yirde hinayin. Mel goyen doyaj marte matare faran yurde hinayin. Gwaha teŋ henjabe piŋej hende ma meten teŋ hinayin. Wilakjeneŋ nurdeya faran yurde hinayin. Go teŋ hinayin gobe Al kurunj belej gwaha teŋ hiwoŋ yen nurde hi matabe gogo. Irde meten go teŋ henjabe hora teŋ teŋ niq ma nurdeb dulinq faran po yurtek yen nurdeya ga meten teŋ hinayin. ³ Irde den yufuktin bana han mar goyen megen niq doyaj mar belej kanduk kurunj al yunen hanjen gwahade ma yirde hinayin. Gwaha yirtnejbe Al Kurunyen sipsip gore denen gama dirtek mata igin po teŋ hinayin. ⁴ Irkeb kame sipsip doyaj marte kurunjmiq Yesu Kristu waŋbe metentiq gote murungem tareñmij turŋun yan wor po goyen dunyen. Murungem gobe go ma hubu hiyyen, gwahader hiyen.

⁵ Be, gwahade goyen po deŋ al foŋejbe al parguwak deŋ folek gote mere nurde

hinayin. Irde deŋ tumjaŋ neŋ nurhet nurhet mata ma teŋ kadom palap girde teŋ hinayin. Gokeb Al Kurunyen asanje gahade katij hi:

"Al Kurunjbe al kura yinjeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ han mar goyen asogo yirde hiyen.

Gega gwaha ma teŋ han marbe bunijen yirde igin igin yirde hiyen," yitiq.
Mata Igiŋ 3:34

⁶ Ningeb Al Kurunj belej tareñmijde doyaj dirde hikeya neŋ nurhet nurhet ma teŋ hinayin. Mata gwahade ma teŋ hinayinbe kame nalu kura forok yekeb dentiq isan hiyyen. ⁷ Irde yenje kenkela doyaj dirde hi geb, kanduktin kurunj gobe yen haniŋde po yerde hinayin.

⁸ Be, laion belej det yisen nen nen niq naqkenen kuŋ hiyen gwahade goyen po, asogotiq Satan belej buluŋ dird dird belej niq hugineŋ naqkenen hiyen. Ningeb ultiqde po aman hetek mata teŋ teŋ dufay fole irdeb kenkela hej hinayin. ⁹ Kadtiŋ hoyan Yesuyen alya bereya megen gar hike kwa kurunj goyen wor kanduk deŋ yenen hanjen gwahade goyen bana po han geb, Yesu niq dufaytin saŋŋiŋ irtiq go hende saŋŋiŋ po huwarde Uŋgura Satan goyen asogo irde takira teŋ hinayin. ¹⁰ Irkeb deŋ goyen bunijen wor po dirde igin igin dirde hiyen al Al Kurunj yinjeŋ kanduk bana mat dade sope dirde tareñ dirkeb saŋŋiŋ henayin. Al Kurunjbe Yesu Kristu niq teŋbe tareñmij turŋun yan gwahader hitin bana gon hinayin yen hoy diryin. Goyenbe aran ma dade saŋŋiŋ diryen. Deŋ goyen kanduk bana muŋ kura hike gab gwaha diryen. ¹¹ Niŋgeb tareñmijbe hugineŋ hugineŋ hiwon yen nurde hime. Fudinde wor po.

Mere funaq

¹² Be, Sailas belej faran nurke asan dolfon muŋ po gago kayhem. Yenje kolne yara wor po, binde mat fudinde Al Kurunj niq meten teŋ hiyen. Be, asan ga kayhem gabe tareñ dire yen gago kayhem. Irde asan kaŋ hime gabe Al Kurunj belej fudinde bunijen dirde igin igin dirde hi geb, goyen bebak dire yenje gago kaŋ hime. Ningeb mere dirhem gayen hende saŋŋiŋ po huwarde hinayin.

¹³ Be, Yesuyen alya bereya Babilon* taunde gar han mar belej deŋ ge dufay hej han goyen momon yirayin ninkeb gago momon dirde hime. Al Kurunj belej deŋ basina diryin gwahade po, mel gayen wor basina yirayin. Be, Al Kurunj dilinje urne hitin al, Mak wor deŋ ge dufay hej hi geb, gago momon dirde hime.

* **5:13:** Babilon taun gobe Rom taun niq yitiq.

¹⁴ Be, deñ hanj bana goyen dindiker ulinj
kadom gargar gird teñ hinayin. Go mata
gobe Al Kurunj diliñde wukken wor po.

Be, deñ Yesu Kristuya hanj marbe tumnjanj
bitinj kamke iginj po hiwon yen nurde hime.
Gogo po.

2 Pita Pita beleñ asan teban kayyinj

¹ Be, nebe Saimon Pita, Yesu Kristuyen meten al, irde mere basaç almiñ. Ne beleñ den Yesu Kristu niñ dufaytin tareñ irtin mar hitte asanç gago kan hime. Yesu Kristu niñ dufaytin tareñ irtin hañ gobe Al Kuruj dilinde igin wor po, neñ wor gwahade po titirin. Dufaytin yen ge sanjin iramij gobe Al Kurujniniñja Dumulgan ten teñ Al Yesu Kristuya beleñ al huwak yird yird tarende gogo tiyamiñ.

² Be, Al Kurunjya Doyan Al Kurujniniñ Yesuya nurd yunen awalikde hikeb yen beleñ buninen dirde igin igin dirde bitinj yisikamke igin wor po hiwoñ yen gusunjan yirde hime.

Al Kurun beleñ hoy diriyin go po gama irde hinayinj

³ Be, Al Kurunjbe tareñmij kuruj wor po geb, neñ gayen megen gar henja Al Kuruj palap irtek mata teñ teñ niñ teñ sanjinmij kuruj goyen dunyinj. Tareñmij dunyinj gobe neñ beleñ yen nurd unen awalikde hitekeb gogo dunyinj. Yenbe tareñmij turjuñ yan wor po, irde al igin wor po geb gogo hoy diriyinj. ⁴ Yenbe gwaha matbe detmij kame dunen yen bikken biñja tiyyinj goyen dunyinj. Gogab go hende tareñ henjbe megen niñ dufay al bulun yirtek sanjin bana mat busahardeb Al Kurunjbe mata bulun mijmon wukkjen wor po gwahade goyen po, neñ wor gwahade po hitek.

⁵ Ningeb goke teñbe Al Kuruj niñ dufaytin tareñ irde henjyabe mata igin teñ hinayinj. Irde mata igin teñ henjyabe Al Kuruj nurd unenbe yenja awalik heñ hinayinj. ⁶ Irde gwaha teñ henjyabe ultinde po amanj hetek dufay fole ird ird matatiñ tareñ irde hinayinj. Irde gwaha teñ henjyabe kanduk forok yeke mukku ma teñ goya goya sanjin po meten teñ hinayinj. Irde gwaha teñ henjyabe Al Kuruj palap irtek mata tareñ po teñ hinayinj. ⁷ Irde Al Kuruj palap irtek mata tareñ po teñ henjyabe Yesu Kristu nurd unen kadtin hitin mar wor dadatinja koltinjya igin igin yirtinj yara yirde yen ge amanen nurd yunen hinayinj. ⁸ Mata gwahade gobe den beleñ titek mata. Ningeb mata gwahade goyen den hitte kuruj po hiyenbe mata gore faraq durkeb Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristu nurd unen yenja awalikde heñ heñ goyen meteñen ma diryen, irde gote iginej miñyan henayinj. ⁹ Goyenpoga al kura mata igin goyen ma teñ hañ mar gobe kamemij ge ma nurdeb gogo teñ hañ. Irde dilin titminj yara Al Kurunjya mere bebak

ma teñbe mata buluñmij bikkek Al Kuruj beleñ halde yunen pasi hiriñ goyen biñ sir yekeb gogo mata igin goyen ma teñ hañ.

¹⁰ Ningeb, kadne yago, Al Kuruj beleñ basinj dirde hoy diriyin goyen miñ mijmoj hiyyenjek geb, hoy dirtiñ bana kenkelä heñ heñ niñ kurut wor po yen hinayinj. Gwaha teñ hinayinbe go ma katnayinj. ¹¹ Irde Dumulgan ten teñ Al Yesu Kristu, Doyan Al Kurujniniñ beleñ alya bereyamij hugiñeñ doyan yird yird bana goñ hurkukeb gargar wor po diryenj.

¹² Ningeb mehenjde saba dirhem goyen hugiñej momoj dirde himeke bitinj bak yen hiyenj. Denje saba goyen nurde hañ, irde Al Kurunjya mere fudinde den bana hi go hende sanjin po huwarde hañ goyenbe, hugiñej bebak dirde heñ. ¹³ Nebe himeya gayen saba den beleñ nurde ep hitinj goyen sopte dinmeke bitinj bak yen hiyenj go gab igin yen nurde hime. ¹⁴ Fudinde, nebe heñ ga ma kameñ goyen Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristu beleñ kenkelak po momoj nirkun geb gago dinen hime. ¹⁵ Ningeb ne kamde dubul tiyenyä goyenbe daha wor saba dirde hime kurun gayen bitinj sir ma yeke hugiñej nurde hiwoñ yenbe kurut wor po yen heñ.

Yesu Kristuyen tareñ turjuñ yan wor po kintirinj

¹⁶ Be, neñ beleñ Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristuyen tareñmijja mulgan heñ wañ wanja goyen goke momoj dirtirinyabe usi baraj kura al nurde fudinde yen nurtek goyen ma momoj dirtirinj. Neñbe sanjinmij kuruj goyen dilniniñ bilmindje wor po kintirinj. ¹⁷ Al Kurunjya tareñ turjuñ yan wor pore mat al melak kura forok yenbe gaha yirinj: “Gabe Urne, bubulkunjne wor po. Yen ge amanen nurde hime,” yirinj. Be, Nanij Al Kuruj beleñ gwaha mat turun irde denem isaj hiriñja goyenbe neñbe gor hinhet. ¹⁸ Neñbe Al Kuruj beleñ mata go forok ire yen dugu wukkjen iryinjde gor Yesu Kristuya tumjanj hitekeya mere goyen nankjinde mat forok yeke nindikenj wor po nurtirinj.

¹⁹ Ningeb gor mat neñbe Al Kurunjya mere basan mar porofet beleñ tagalamij mere goyen fudinde wor po yen nurde hityen. Ningeb den wor meremij goyen tareñ po tanarde hinayinj. Meremij gobe hulsi beleñ kidoma bana melak heñ agat urde hiyen go gwahade yara, saba damiñbe fudinde goyen bebak dirde hiyenj. Goyenbe nañja fay ureñ teñ hikeya bayfonj wañ hiyen go gwahade yara, kame Yesu Kristu wayyenj goyenterbe den tumjanj bitin bana mat Al Kurunjbe al gwahade yen kenkelä bebak teñ wuk wor po yenayinj. ²⁰ Goyenbe

mere kurunj wor po kura momon diren tihim. Mere gobe gahade: Al Kurunyen asanđe mere basan marmin porofet beleñ mere tagalaminj gobe mere porofet yinjeñde dufayde kayamij yen ma nurde hinayin. ²¹ Al Kurunj beleñ porofetminj yinke tagalaminj gobe alyen dufayde ma tagalaminj. Gwaha titjeñbe Al Kurunj beleñ mere yunke gab Holi Spirityen sanjinde basan henj tagalaminj.

2

Usi porofet

¹ Goyenpoga usi porofet goyen Israel mar bana hinhan. Ningeb gwahade goyen po, kame wor denj hañ bana goyen usi saba mar kura forok yenayin yenj nurde hime. Usi saba mar gobe al beleñ sabamiñ nurde gama yirke Al Kurunj beleñ gwamunj yurtek saba goyen balmiñde po saba dirde hinayin. Irde mata bulunmiñ ge tenj kamtek hinhan goyen Doyañ Al Kurunj tareñmiñ kurunj wor po gore mel gote gasunj tenj darim wok irde kamde yumulgañ tiyyin goyen wor fudinde yenj ma nurde harhok unnyayin. Mel gobe mata gwahade tenjbe yingen Al Kurunj beleñ aranjeñ gwamunj yurtek bana po kunayin. ² Irkeb al budam mel gote matamij memyak goyen gama irde hinayin. Irkeb al hoyan beleñ yenerjbe mata fudinde tenj beleñ goyen sukal irde hinayin. ³ Usi saba mar gobe horaya denjem kurunj henj henja niñ po nurdeb denj goyen meremij gama irwoñ yenerjbe usi baraj yingen forok yirde momon dirde hinayin. Goyenbe mel gote mata bulunj goke bikken Al Kurunj beleñ merem yanj yirde gwamunj yurenj yenj dufaymiñ kiriyin gobe hubu ma hirinj, hi geb.

⁴ Be, Al Kurunjbe miyonmiñ beleñ mata bulunj tikeb yenerj wasak ma tenjbe yakira tenj uliñ misij kurunj katen gasunj bulunj bana yimiyyin. Irkeb kidoma kafuram bana goj po henj Al Kurunj beleñ merem yanj yiryenj nalu goke po doyan henj hanj. ⁵ Be, bikkenj wor po Noa hinhin goyenten niñ alyya bereya beleñ Al Kurunj palap irtek mata ma tenj bulunj tenj hikreb yenerj wasak ma tenjbe fe ala kurunj forok irde gwamunj yuryinj. Gega mata huwak niñ tagalde hinhan al Noaya diriñmiñjinj ⁷ goya po yawarkeb go ma kamamijinj. ⁶ Irde Al Kurunjbe Sodomya Gomoraya taunde niñ marte mata bulunj goke merem yanj yirde kak beleñ kumga yirke humga kuj pasi hamijinj. Al Kurunjbe yenj palap irtek mata ma tenj hinayin marbe bulunj gwahade po yirenj yenj al yikala yiryinj. ⁷ Goyenbe Al Kurunjben saba walde hinhan mar goyen kahal bana henja go mar gote mata bulunmiñ ge kanduknejnurde hinhan al kura Lotbe

al huwak ningeb, Al Kurunj beleñ taun go kumga tiye yenjbe Lot goyen tenj siña iryinj. ⁸ Al huwak Lot gobe Al Kurunjben saba walde hinhan mar kahal bana henj matamij go yeneñ hugineñ dufayminde kanduknejnurde hinhan.

⁹ Be, gwahade goyen po, Doyañ Al Kurunjbe yenj palap irtek mata tenj hañ mar goyen gwaha mat gwaha mat kanduk bana mat yad siña yireñ yenj keñkela nurde hi. Irde mata bulun tenj hañ mar goyen nalu funanje merem yanj yird yird goke doyan henjabe daha mat mel goyen mata bulunj gote kanduk bana po yerenj goyen wor keñkela nurde hi. ¹⁰ Al Kurunj beleñ go yiryenj gobe megen niñ dufay gama irde uliñde amaj hetek mata bulun tenj hañ marya Al Kurunj beleñ doyañ mar yirtinj gote mere pel irde hanj marya goyen fudinde wor po gwaha yiryenj.

Be, usi saba mar gobe tonaj tarenj, irde nenj nurhet nurhet tenj hanjen. Irde det biñfut miyjanj Al Kurunjben gasunđe niñ goyen mere bulunj mat yird yird niñ munj kura ma kafura henj hanjen. ¹¹ Doyañ Al Kurunjben miyonbe sanjimij kurunj, irde denjem yanj wor po, usi saba mar gote tarenj folek gega, Al Kurunj dilij mar huwarde det biñfut miyjanj goyen mere bulunj mat yirde merem yanj ma yirde hanjen. ¹² Goyenpoga usi saba mar gobe det kura goke keñkela bebak ma tenjbe det goke bulunj mat tagalde hanj. Go mar gobe kulu duwi dufay miyjanj, irde uliñde mata po gama irde hanjen. Irke al beleñ yad gasa yirke kamtek hanjen gwahade yara geb, Al Kurunj beleñ gwamunj yuryenj.

¹³ Go mar gobe al hoyan bulunj yirtinj gote murungem goyen tenj yingenj bulunj henayinj. Yenjbe uliñde po amaj hetek mata bulunj goyen tenj niñ amajenj nurdeb nañkähälde al dilij mar kawan po mata go tenj hanjen. Mel goreb denj gabu irde dula tenj hanjende waj uliñde po amaj hetek mata po tenj hikreb denjtenj bulunj henj hiyenj. ¹⁴ Irde bere hoyanya duwan tenj tenj niñ nurde bere niñ po nañkeneñbe mata bulunj tenj tenj goyen bada ma henj hanjen. Irde Al Kurunjben mere hende tareñ wor po ma hitinj mar goyen usi yirde hanjen. Irde hora yad yad niñ po dufay henj hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunjben karan bana gon hanj. ¹⁵ Mel gobe mata huwak tenj tenj beleñ tubul tenjbe sonj henj Beor urmiñ Balamyen mata gama irde hanj. Balam gobe unjgura dolonj yirde meremij basan henj al momonj yirde hiyen al geb, hora tenj tenj niñ po nurdeb mata bulunj tenj tenj beleñ gama iryinj. ¹⁶ Balambe mata bulunj tenj tenj beleñ gama irde kukeb al gote donki epte ma mere titkeb gore al mere titjeñ tenj yewek gote mata bulunj goke inenj tiyyinj. Irkeb

al gobe matamiñ kukuwamnjer goyen bada hirin.

¹⁷ Usi saba mar gobe fe diliñ kura fe miñmonj go gwahade yara. Irde kigarinj kateñ tiya yen kentek gega, meñe huwarke bur yiyyen go gwahade yara hanj. Ningeb mel gobe al gwaha gwaha dirtek yinen biña ten hanjen gega, meremij gote iginen kura ma forok irde hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunj beleñ bulun wor po yirke gote murungem kanduk kurunj kidoma sanjin bana po hanj yara hinayin. ¹⁸ Usi saba mar gote merebe miñ miñmonj, yiñgen turun yird yird mera po ten hanjen. Irde megen niñ dufay bulun ulinje hapek nurtek mata goyen gayamuj ga yubul titij mar goyen sopte biñ yade mata bulun goyenter yukun hanjen. ¹⁹ Usi saba mar yiñgenbe mata bulun gote yufuk bana po henj mata go epte ma yubul titek hanj gega, gwahade hanj goyen bana kerdeb al hoyan usi yirdeb, "Nenbe Al Kurunj dirjen wen geb, megen niñ matabe bulun mon, iñgin ala ten hitek," yineñ hanjen. Al kura, al kurate yufukde hiyenbe al gote metej al hiyyen. Ningeb usi saba mar gobe mata bulunyen yufukde hanj. ²⁰ Fudinde, mel gobe Dumulganj ten ter Al Yesu Kristu, Doyan Al Kurunjninj goyen nurd uneñ awalikde henjbe megen niñ mata bulun yubul tiyamij gega, sopte mata bulunde kateñ ga bana hen go po gama irde hinayinbe bulun wor po henayinj. Hanjkäpya Yesu Kristu ma nurd uneñ hinhan goyenter ten hinhan mata goyen fole irde mata bulun wor po bana kuanjin. ²¹ Al gwahade gobe huwak henj hen mata go ma nuramij manhan Al Kurunyen mere wukken goyen nurde gama irde gab harhok unnayinj mar beleñ murungem bulun tetek goyen ma tewonj. ²² Al gwahade goke saba dirtin gobe fudinde. Saba gobe gahade: "Kulu kura mor yitin goyen sopte nene hi," irde "Bu kura fe gemde untin goyen sopte woñja galun henj hi," yitin hi.

3

Doyan Al Kurunj wañ wañ nalu

¹ Be, kadne yago, asan ga kañ hime gabe mehenjde kamirij goyen basan hen gago sopte kañ hime. Asan mehenjde kamirij goya ga kañ hime gayabe dufay iñgin hen hinayinj dinmeke bitinj bak yiyyen yenje gago kañ hime. ² Ningeb denj goyen bikkenj porofet Al Kurunyen diliñde wukkek gore mere tagalamin goya Dumulganj ten ter Al Yesu Kristu, Doyan Al Kurunjninj gore mere tareñ po yitin goyen mere basanj marminj aposel beleñ dinamin goke goyen sopte dufay hewonj yenj nurde hime.

³ Ningeb mere direñ tihim gabe det kurunj wor po geb, ga wa keñkela nurde bebak

teñ hinayinj. Merebe gahade: nalu funaj beleñ hen hikeb deñ beleñ Yesu Kristu wan wañ niñ doyan hen hanj goke hinmañ faykek dirde hinayinj. Mel gobe hinmañ faykek dirdeb megen niñ dufay bulun po gama irde hinayinj. ⁴ Mel go gwaha dirde henjabe, "Yesu beleñ sopte wayen yen biña tiyyinj goye dahan naña forok yiyyen? Hubu wor po. Adonininj yago kamamijnde mat wan wan gayenter wor hityen gwahade po hite. Hanjkäpya wor po det kurunj gayen forok yamin gayen wor gwahade po hanj," dinez hinayinj. ⁵ Goyenbe go mar gobe hanjkäpya wor po Al Kurunj beleñ mohonde po yeke nañkinj forok yirinj, irde fe bana mat megenj forok irde fe beleñ po megenj milgu iryinj goyen nurd nurd ga pel irde biñ sir yen hanj. ⁶ Al Kurunj beleñ fe go po teñbe fe ala kurunj irde alya bereya megenj hinhan mar goyen gwamuñ yuryinj goyen wor mel gobe biñ sir yen hanj. ⁷ Al Kurunbe nañkinjya megenjya mohonde po yeke forok yitinj gwahade po, mohonde po yeke nañkinjya megenjya gobe gwahade har. Goyenbe gwahade henj henjbe nalu funajdeb Al Kurunj beleñ nañkinjya megenjya kumga tiyyenj. Al Kurunj palap irtek mata ma ten hanj mar goyen merem yan yirde gwamuñ yuryenj nalu goyen forok ma yekeya nañkinjya megenjabe gwahade po hiriryenj.

⁸ Goyenpoga, kadne yago, nalu niñ yen hime gate miñ niñ momonj direñ tihim gayen bitinj sir ma yiyyenj. Merebe gahade: Doyan Al Kurunj hittebe naña fay uñküreñbe dama 1,000 yen kenenj hiyen. Irde dama 1,000 gobe naña fay uñküreñbe yen kenenj hiyen. ⁹ Ningeb al kura beleñ yen hanjen gwahade goyen po, Doyan Al Kurunj beleñ biña tiyyinj goyen gote iginenj forok yirtek gobe mosoynej ma tiyyenj. Gega yenje al kura bulunde ma kuyenj, tumjanj yen ge biñ mulgañ henj mata bulun yubul tinayinj yenj nurde hi geb, megenj ga kumga ten ten niñ bemed bemed ma ten hi.

¹⁰ Goyenpoga Doyan Al Kurunj wañ wañ nalu funaj gobe kawe al beleñ nalu goyenter wayyenj yenj ma nurde hikeya wan hanjenj go gwahade po wayyenj. Goyen terbe nañkinjbe migirinj kurunj wor po teñbe hubu hiyyenj. Irde bana goñ hanj det kurunj gobe tumjanj kak beleñ kumga tiyyenj. Irke megenjya det kurunj hanj gayen humga kunj hubu henayinj.

¹¹ Be, det kurunj gobe gwaha mat hubu henayinj geb, denjbe dahan tinayinj? Denjbe mata huwak Al Kurunj palap irtek mata goyen po teñj hinayinj. ¹² Denjbe Al Kurunj beleñ megenjya nañkinjya kumga tiyyenj nalu funaj goyen goke doyan henjya nalu goyen bindere wer ird ird niñ kurut yenj henjabe Al Kurunj palap irtek mata huwak

goyen po teñ hinayin. Nalu funañ goyen-terbe nañkiňbe humga kuj pasi hiyyeñ. Irde bana goñ niñ det tumňaç kak gore yirke fe yara henayin.¹³ Goyenpoga neñbe Al Kurun beleñ neñ hitte biña tiyyiñ goyen tareñ po tanarde heñbe nañkiňya megeñya gergeñ wor po forok yiriryen goyen goke doyañ heñ hite. Nañkiňya megeñya gergeñ yiryen gobe Al Kurun diliñde al huwak henayin mar beleñ hitek gasuňbe gogo.

¹⁴ Ningeb, kadne yago, deñ beleñ mata goyen forok yen yen ge doyañ heñ hanjen geb, mata buluñ ma teñ ultinđe merem moñ heñ bitiñ kamke kadtinÿa awalikde heñ heñ ge kurut wor po yen hinayin. Irkeb gwaha teñ hinayin goyen yen beleñ dinyen.¹⁵ Irde Doyañ Al Kurunniň beleñ nañkiňya megeñya gwamun yurd yurd goke bemel bemel ma teñ hi gobe alya bereya yen hitte mulgañ heñ heñ niñ doyañ heñbe gogo teñ hi yen nurde hinayin. Ne dinen hime gabe kadne Pol wor Al Kurun beleñ dufay wukkek unkeb gogo kañ dunyin.¹⁶ Nalu funañ niñ asanđe kañ hiyen kurun gobe ne beleñ dinen hime mere miñ uñküren goke po katň. Goyenbe mere kura asanmjinde han gobe bebak teñ termjine meteñjeñ geb, Al Kurunyen mere keñkelä ma nurde go hende sanjiñ ma huwarde hañ marbe soñ heñ kukuwam mat nurde hanjen. Mel gobe Al Kurunyen mere hoyan wor gwa-hade po soñ heñbe Al Kurun beleñ buluñ yirtek bana goñ kateñ hanjen.

¹⁷ Ningeb, kadne yago, deñbe saba gayen bikken nurde bebak titiñ han geb, keñkelä heñ ga hinayin. Gogab Al Kurunyen saba walde hañ mar beleñ epte ma iñgogahä dirkeb tareñ po huwardeñ go ma katnayin.¹⁸ Ningeb Doyañ Al Kurun beleñ buniňjeñ dirde igiñ igiñ dird dird bana heñbe Du-mulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu nurd uneñ yeñya awalikde hinayin. Irdeb go bana po heñ meremiň gama ird ird matare par-guwak yara heñ ga hinayin. Deñembe hanjkaya kameya manaq huginjeñ turmuñ yan wor po hiyen! Fudinde wor po.

1 Yon

Yon beleş hąñkapyɑ asan gago kayyinj

*Mere forok yenjbe Al Kuruj diliñde al
gergen yiriyinj*

¹ Be, asan gabe al kura Al Kurunyen Mere iner hanyen al goke kayer tihim. Al gobe alya bereya megen hanj kuruj gayen Al Kurun diliñde gergen yird yird al. Yenje megeñya nañkinya, irde det kuruj gayen forok ma yekeya hin hin. Neñbe al gore mere tike nurde hinhet, dilniniñde keneñ hinhet. Irde mata ten hike keneñ hinhet, irdeb hanniñde wor po sisaj urde nurde hinhet. ² Alya bereya Al Kuruj diliñde gergen yird yird al goyen Al Kuruj beleş ten kawan irke tumjan ala keneñ hinhet. Irdeb yen ge tagalde hiten. Yenje alya bereya goyen Al kurunya hej hej gote miñ al. Al gobe Al Kurunya momojonde hitin al. Al Kuruj beleş dilniniñde kawan irke kintirinj goyen goke gago momoj dirde hite. ³ Neñbe al goyen keneñ hinhet, irde meremij nurde hinhet kuruj goyen momoj dirde hite. Gogab deñ wor yen ge dufaytiñ tareñ irkeb neñya tumjan awalikde hitek. Irdeb denya neñya tumjan Al Kurunya Urmijj Yesu Kristuya irde awalikde hitek. ⁴ Ningeb asan ga kañ hite gabe deñ wor bebak tenj Yesu niñ dufaytiñ sanjir irkeb denya neñya tumjan aman hetek yenje gago kan hite.

Al Kuruj diliñde wukkeñ heñ yenjya awalikde hitek

⁵ Be, saba Yesu beleş dirke nurninj goyen gago momoj dirniñ titit. Meremijbe gahade: Al Kurunjbe hulsi yara wukken wor po, mata bulun miñmoñ. Mata bulunyen kidoma goyen dirñen muñ kura yen hitte ma hi. ⁶ Ningeb neñ gayen Al Kurunya awalikde hite yen hitek gega, kidoma bana hitek gobe usi ten hitek, irde Al Kurunyen mere fudinde goyen ma gama irde hitek. ⁷ Goyenpoga neñ gayen Al Kuruj hulsi yara wukken wor po hi gwahade goyen hen mata igin po ten hitek fudinde wor po neñbe kadniniñya awalikde po hitek. Irdeb Yesu neñ ge ten darim wok irde kamyin goke ten Al Kuruj beleş mata bulunjinin halde dunke wukkek wor po hitek.

⁸ Be, neñ gayen mata bulunjinin miñmoñ, neñbe huwak hite yen hitek gobe nindiken usi wor po irde hitek. Gwahade yen hitek gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen bininiñde ma hikeb gogo gwahade yen hitek. ⁹ Munan neñ gayen mata bulunjinin goke Al Kuruj pohogay irde hitekbe yen beleş halde dunyen. Irde yen diliñde mata

huwak mon goyen yad siña yirde wukkek diryen. Yenjbe gwaha tiyen yirinj gobe fudinde wor po gwaha tiyyen, irde mata huwak po ten hiyen al geb, gogo mata bulunjinin halde dunen wukkek diryen. ¹⁰ Be, Al Kurunjbe al gwahade geb, neñ gayen mata bulun ma po ten hiten yetek gobe Al Kurunjbe usi al intek. Gwaha ten hitekbe meremij goyen epte ma bininiñde hiyen.

2

Yesu Kristu beleş faraj durde hi

¹ Ningeb, dirijnje yago, asan gabe mata bulun ma ten hinayinj yen gago kañ hime. Goyenbe kurare soñ hen mata bulun titekbe mata bulunjinin halde dunen dunen niñ Adoninin Al Kuruj gusuñjan irtek al kura hi. Yenjbe Yesu Kristu, Al Huwak wor po. ² Yenjbe mata bulunjinin Al Kuruj beleş halde dunwoñ yen nurde neñ ge ten kamyinj. Kamyinj gobe neñ ge po moñ, alya bereya kuruj megen ga hike kwa goyen goke manaj kamyinj.

Al Kuruj nud unen hay marbe meremij gama irde hay

³ Be, neñbe Al Kuruj beleş gwaha gwaha ten hinayinj dintinj goyen ten hitekbe fudinde Al Kuruj nurde unen hite yen nurde hitek. ⁴ Goyenbe al kura beleş, “Nebe Al Kuruj keñkela nurde unen hime,” yiyyen gega, mata gwaha gwaha ten hinayinj yitiñ goyen ma ten hiyen al gobe usi al. Al gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen biñde ma hiyen geb, gogo gwaha ten hiyen. ⁵ Munan al kura Al Kurunyen mere gama irde hiyen al gobe fudinde wor po Al Kuruj niñ amanen nurde hiyen geb, gogo gwaha ten hiyen. Neñbe mata gwahade ten hitek gab fudinde Al Kurunya hite yen bebak ten hitek. ⁶ Ningeb al kura, “Nebe Al Kurunya har,” yiyyen al gobe Yesu beleş mata igin ten hin hin gwahade po ten hiyen.

⁷ Be, kadne yago, nebe saba gergen kura ma kañ dunen hime. Hąñkapyɑ ne beleş saba dirmekle nuramij goyen po sopte kañ dunen tihim. ⁸ Goyenbe saba gobe hąñka saba direñ tihim goya turjannde. Saba gote igineñ fudinde Yesu beleş mata ten hin hin bana gor mat kawan forok yen hin hin. Irde matatiñde wor kawan forok yen hi. Gwaha ten hi gobe kidomare niñ mata bulunbe hubu hen hikeb hulsire niñ mata igin fudinde goyen bikken kawan hen kuruj hen hi geb, gogo gwaha ten hi.

⁹ Ningeb al kura, “Nebe hulsire hime,” yen hi gega, kadom kura goke igin ma nurde haram irde hi al gobe kidoma bana po hi. ¹⁰ Munan al kura kadom niñ amanen nurde hi al gobe hulsire hi. Irkeb dufay bulun kura biñde ma hi geb, epte ma son hen

mata bulunde katyen. ¹¹ Goyenbe al kura kadom kura goke iğin ma nurde haram irde hi al gobe mata bulunyen kidoma bana po hej gor niñ mata po teñ hi. Al gobe mata bulunyen kidoma bana hi geb, kidoma gore diliñ pet tike beleñ ma kenen kuj hiyen go gwahade goyen po, mata buluñ po teñ hi.

¹² Den dirinþe Yesu Kristu beleñ mata tiyyin goke teñ Al Kuruñ beleñ mata buluntiñ halde duntiñ hanj geb, gago asan kaj duneñ hime.

¹³ Den salanjenþe Yesu Kristu gwahader hitiñ al goyen nurde uneñ hanj geb, gago asan kaj duneñ hime.

Den al fojenþe Satan mata bulunde dukutek al goyen fole iran geb, gago asan kaj duneñ hime.

¹⁴ Den dirinþe Adoniniñ nurd uneñ hanj geb, gago asan kaj duneñ hime.

Den salanjenþe Al Kuruñ gwahader hitiñ al goyen nurde uneñ hanj geb, gago asan kaj duneñ hime.

Den al fojenþe tarej po Al Kuruñ niñ hekken nurde hanj, irde meremijñ goyen bitiñ bana kerde gama irde hanj,

irde Satan mata bulunde dukutek al goyen fole iran geb, gago asan kaj duneñ hime.

Megen niñ mata goke amanjeñ ma nurnayin

¹⁵⁻¹⁶ Ningeb denþe megen niñ marte mata buluny়া dufay buluny়া kurayen kurayen kuruñ goke amanjeñ ma nurde hinayin. Mata megen niñ mar beleñ teñ hanjen gobe gahade: uliñde po aman hetek beleñ niñ nañkeneñ hanj, irde det kura kenen tetek po yeñ goke po nurde hanj, irde detminy়া matamiriy়a goke yinjen turun turun teñ hanj gobe megen niñ marte mata. Mata gwahade teñ hanj kurun gobe Al Kuruñ hitte mat ma watinj. Mata gobe megen gar niñ po. Ningeb al kura megen niñ marte mata bulun goke amanjeñ nurde hi al gobe epte ma binde mat Adoniniñ ge amanjeñ nuryen geb. ¹⁷ Megen niñ marbe hubu henayin, irde mata bulun titek dufay go manan hubu hiyyen. Goyenbe Al Kuruñyen dufay gama irde hanj marbe yenja huginen hinayin.

Yesu Kristu asogo irde hanj mar niñ kerjkela henañ ko

¹⁸ Be, dirinje yago, nalu gayenterbe megen gayen hubu hetek gobe binde hej hi. Nalu funan binde hekeb Yesun asogo wayyen yelek nurde hanjen gwahade po, asogominþe bikkej budam forok yan. Ningeb go mar goyen yeneñbe nalu funarneñbe binde hen hi yeñ bebak teñ hite. ¹⁹ Mel gobe Yesu gama irhet irhet tikeb neñya tumjan hinhet gega, dubul dirañ.

Mel gobe neñya tumjan hitek moj. Munan tumjan hitek manhan neñya awalikde hitewon. Goyenbe mel gobe nej dubul teñ kuj Yesu asogo irde hanj geb, matamirijñ goreb, "Neñbe dende moj," yeñ dikala dirde hanj.

²⁰ Denþe Yesu beleñ Holi Spirit duntiñ hanj geb, den tumjan mere daminþe Al Kuruñyen mere fudinde goyen bebakkem nurde hanj. ²¹ Ningeb asan kaj hime gabe mere fudinde goyen ma nurde hanj yeñ gago asan kaj duneñ hime? Moj. Denþe mere fudindebe daminþe goyen nurde hanj, irde usi merebe saba fudinde goyenter mat ma forok yeñ hi yeñ nurde hime geb, asan gago kaj duneñ hime. ²² Ningeb denþe usi albe ganuñ yeñ nurde hanj? Usi al gobe, "Yesube Mesaia moj," yeñ hi al gogo. Al gwahade gobe Yesu Kristuyen asogo wor po. Al goreb Al Kuruñþe Yesu Kristu Nanij, irde Yesu Kristube Al Kurun Urmin goyen fudinde yeñ ma nurde hi. ²³ Ningeb al kura Al Kuruñ Urmin pel irde hanj marbe Nanij wor pel irde hanj. Munan al kura Al Kuruñ Urmin nurd uneñ hanj marbe Nanij wor nurd uneñ hanj. ²⁴ Ningeb saba hañkapyä dirmekke nuramijñ gobe bitinde kerde keñkela po gama irde hinayin. Gwaha teñ hinayinþe Al Kuruñya Urmin Yesuya irde hinayin. ²⁵ Irde gwaha teñ hanj marbe Al Kuruñya huginen hinayin yeñ Yesu beleñ biña tiyyin goyen dunyen.

²⁶ Be, nebe mata bulunde katnayin yeñ bitiñ yawarnij kurut yeñ hanj mar goke hayhay dire yeñ asan gago kaj duneñ hime. ²⁷ Denþe Yesu beleñ Holi Spirit dunyin goyen deñ bana hi. Ningeb al kura beleñ epte ma saba dirtek hanj. Holi Spirit yinjen beleñ daminþe fudinde goyen tumjan saba dirde hi. Irde sabaminþe fudinde usi moj geb, Holi Spirit beleñ dinen hiyen gwahade po, Yesu Kristuya po hinayin.

Nenþe Al Kuruñ dirjenj wen

²⁸ Be, dirinje yago, huginen yenja hinayin. Gogab yeñ mulgañ hej megen gar wan wan natureb kenen kenen niñ kañfura ma henayin, irde memya ma henayin. ²⁹ Denþe Yesu gob al huwak wor po yeñ nurde hanj kenem alya bereya Al Kuruñ dilinde mata huwak teñ hanj mar gobe Al Kuruñ dirjenj wen yeñ nurde hinayin.

3

¹ Fudinde wor po, Adoniniñbe neñ gayen gake bubulkunjé wor po yeñ nurde duneñ hiyen. Irde gwahade nurde duneñ hiyen gobe kuruñ wor po geb, dirinje wen dinen hiyen. Fudinde, nenþe yende dirjenj wen! Goyenbe megen niñ mar beleñ nenþe Al Kuruñyen dirjenj wen hitin goyen bebak

ma teñ hanj. Mel gobe Al Kurun ma nurde uneñ hanj geb, gogo denen bebak ma teñ hanj. ² Kadne yago, nenbe Al Kurunyen dirñen wenj. Gega gayenterbe kame dahade hetek gobe ma nurde hite. Goyenbe Yesu Kristu wake gab yenþe dahade hi goyen kentek geb, neñ wor yenj yara hetek gobe nurde hite. ³ Ningeb al kura kame gwahade hiték yenj nurde goke doyan henj hanj marbe Yesu gobe mata buluñ mijmoñ wukkenj hi gwahade po, mel goyen wor mata buluñ ma teñ Al Kurun diliñde wukkenj po hinayinj.

⁴ Be, mata buluñbe Al Kurunyen saba pel ird ird mata. Ningeb al kura mata buluñ tiyyen al gobe Al Kurunyen saba pel iryenj. ⁵ Goyenbe Yesu beleñ nende mata buluñ yad siþa yireñ yenj wayyin goyen denþe nurde hanj gogo. Fudinde, yenþe mata buluñ mijmoñ wor po. ⁶ Ningeb al kura yenþa hanj marbe mata buluñ teñ teþaq ma teñ hanjen. Munaj al kura gwaha teñ hanj marbe Yesube al gwahade yenj bebak ma teñ hanj irde yenj ma nurde uneñ hanj mar.

⁷ Ningeb, dirinje yago, al hoyan beleñ mata bulunjde dukunak geb, kenkela heñ ga hinayinj. Al kura mata huwak po teñ hi al gobe Yesu Kristu al huwak gwahade goyen po, yenj wor Al Kurun diliñdebe al huwak. ⁸ Munaj Satan gobe megenya naþkiňja ma forok yekeya mata buluñ mijuryin al geb, al kura mata buluñ teñ hi al gobe Uñgura gote dirinj. Al Kurun Urmij megen gar katyiñ gobe Uñgurayen meten buluñ goyen isikame yenþe gogo katyiñ. ⁹ Ningeb al kura Al Kurunyen dirinj hitiñ al gobe Naninje dari igin goyen miňyanj hi geb, mata buluñ kuyin kuyin ma teñ hiyen. Al gobe Al Kurunyen dirinj geb, epte ma gwaha teñ hiyen. ¹⁰ Ningeb al kurate mata keneñbe al gobe Al Kurunyen dirinj ma Uñgurayen dirinj goyen bebak teñ hityen. Mata gobe gahade: al kura Al Kurun diliñde mata huwak moñ goyen teñ hi al gobe Al Kurunyen dirinj moñ, irde kadom niñ amanenj ma nurde hi al go wor Al Kurunyen dirinj moñ.

Kadtij yagoya kadom amanenj nurd gunenj teñ hinayinj

¹¹ Be, deñ beleñ hanþapyä wor po Yesu gama irde Al Kurunyen mere nuramij gobe gahade: kadnininj yagoya kadom amanenj nurde gunenj teñ hitek. ¹² Ningeb deñbe Kein yara ma henayinj. Yenþe Satan yufuk bana hinhin geb, kulinj yende gogo mayke kamyinj. Goyenbe da misinjde kulinj mayke kamyinj? Gobe Al Kurun diliñde Keinyen mata bebuluñ wor po, munaj kulinjdebe huwak geb, kulinj niñ iginj ma nurdeb gogo mayke kamyinj.

¹³ Ningeb, kadne yago, megen niñ mar beleñ iginj ma denen haram dirkeb goke hurkunkat ma tinayinj. ¹⁴ Neñbe kadnininj yago niñ amanenj nurd gunenj teñ hite. Ningeb kamde kamde tareñ goyen fole irde Al Kurunya huginenj hitek yenj nurde hite. Ningeb al kura kadom niñ amanenj ma nurde hi al gobe Al Kurunyen diliñde al kamtiñ hi. ¹⁵ Irde al kura kadom niñ iginj ma nurde haram irde hi al gobe al gasa yirke kamde kamde al yara. Ningeb al gwahade gobe epte ma Al Kurunya huginenj hiriryenj gobe nurde hanj gogo.

¹⁶ Munaj Yesu Kristube neñ ge teñ yingej ge ma nurde kamyinj. Ningeb mata tiyyin goreb kadnininj ge amanenj nurtek belnej goyen dikala dirde hi. Goke terþe neñ wor kadnininj ge amanenj nurdeb iginj yenj ge teñ kamtek. ¹⁷ Goyenbe al kura samuñ miňyanj gore kadom kura det niñ amu heñ hi goyen kura kinyen gega, buninenj ma nurde unyenþe dahadem, "Nebe Al Kurun niñ amanenj nurde unenj hime," yiyyenj? Epte moñ. ¹⁸ Ningeb, dirinje yago, mohonjininde mat po kadnininj yagonj amanenj nurde yunenj hite ma yenj hitek. Gwaha titjenþe bininiñde mat fudinde wor po faraq yurde hitek. ¹⁹⁻²⁰ Gwaha titekbe neñbe Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde hite yenj nurtek. Munaj mata kuraj nurde buluñ titiñ yenj bininiñde mat goke po kandukqej nurde hitiñ gobe dufaynininjbe wukkenj moñ geb, gogo gwaha teñ hityen. Gega Al Kurunyen dufaybe nende folek, irde neñ ge kenkela wor po nurde hi geb, neñ beleñ kandukqej nurtek mata goke beararnej ma nurde dunenj hiyen. Ningeb Al Kurunya heñ yenþa mere teñ teñ niñ kafura ma heñ hite gago.

²¹ Be, kadne yago, Al Kurunbe gwahade po matanininj ge mali ma dinen teñ hiyen. Ningeb neñbe meremij po gama irde matanininj ge kandukqej ma nurdeb Al Kurunya mere teñ teñ niñ kafura ma heñ hityen. ²² Irdeb det kuraj nurde gusunaj irde hitiñ kuruj gobe tumjanj dunenj hiyen. Neñbe meremij po gama irde mata kura yenj beleñ amanj hetek goyen po teñ hityen geb, gogo det kuraj gusunaj irtakeb det gobe tumjanj dunenj hiyen. ²³ Be, sabamij kuruj gote miñ wor pobe gahade: Yesu Kristube Al Kurun Urmij gobe fudinde yenj nurtek, irde Yesu beleñ yiriñ gwahade po, kadnininj yagonj amanenj nurd gunenj teñ hitek. ²⁴ Al kura sabamij goyen gama irde mata teñ hanj marbe yenþa hanj, irke yenj wor mel goya hanj. Munaj Yesu yenþa hite gobe Holi Spirit Al Kurun beleñ duntij gore bebak dirkeb nurde hite.

4

Al Kurunyen mere basaŋ mar falkuk niŋ kerkeла hen hinay ko

¹ Be, kadne yago, megen gabe Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet falkuk budam wor po hanj. Ningeb al kura wanj, “Nebe Holi Spirit beleŋ mere nunke gago tagalde hime,” yeke bemed ma yeŋ ge hekkən nurnayin. Gwaha titnejbe al go fudinde Holi Spirit beleŋ mere irtin ma gwahade moŋ goyen kerkeла keneŋ bebak teŋ hinayin. ² Ningeb al gote sababe fudinde Holi Spirit beleŋ untin ma unjura beleŋ untin goyen bebak teŋ teŋ gote beljenje bahade: al kurat sabareb Yesu Kristube Al Kurun Urmiŋ gega, al hen megen gar hinjin yeke sababe gobe fudinde Al Kurun beleŋ untin yeŋ nurnayin. ³ Munaj al kurat sabare Yesu niŋ gwaha mat ma tagalkeb al gote sababe Al Kurun hitte mat ma watin yeŋ nurnayin. Al gobe Yesu Kristuyen asogom gote sanjinde gwaha yeŋ hiyen. Yesu Kristuyen asogom gobe wayyen yeke nurde hanjen gobe gogo bikken wayun geb, megen gar hi.

⁴ Be, dirijne yago, deŋbe Al Kurunyen alya bereya. Irdeb Holi Spirit den bana hi gote tareŋbe Satan megen niŋ mar basinja yirde Yesu Kristu asogo irde hi gote tareŋfole irde hi geb, deŋ wor usi porofet goyen folo yirde hanjen. ⁵ Porofet falkuk gobe megen niŋ mar. Ningeb megen niŋ marte dufay po gama irde saba tagalde hanjen. Irkeb megen niŋ marbe fudinde yeŋ nurde hanjen. ⁶ Goyenpoga neŋbe Al Kurunyen alya bereya. Ningeb al kura Al Kurun nurd uneŋ haŋ marbe saba tagaltekeb tumjan fudinde yeŋ nurde hanj. Munaj Al Kurun ma nurd uneŋ haŋ marbe saba tagaltekeb usi yeŋ nurde hanj. Ningeb mata gwaha tikeb al gobe Satanyen usi mere go minyaj ma Holi Spirityen mere fudinde go minyaj goyen yeneŋ bebak teŋ hityen.

Al Kurun niŋ amanen nurde ha kenem al hoyan niŋ wor amanen nurde hayin

⁷ Be, kadne yago, neŋ beleŋ kadininj ge amanen nurd yuneŋ yuneŋ mata gobe Al Kurun beleŋ duntin. Irde al kura kadom niŋ amanen nurd yuneŋ haŋ mar gobe Al Kurunyen dirjen weŋ hitin geb, Al Kurun nurd uneŋ haŋ. Ningeb kadininj ge amanen nurd yuneŋ hitek. ⁸ Al Kurunbe alya bereya amanen nurd yuneŋ yuneŋ gote miŋ al. Ningeb al kura kadom niŋ amanen ma nurde yuneŋ haŋ marbe Al Kurun ma nurd uneŋ haŋ. ⁹ Al Kurun beleŋ alya bereya goyen bubulkunjne wor po yeŋ nurde yuneŋ hiyen gobe gaha mat dikala diryin: yenbe neŋ al megen niŋ gayen yenja hugiŋen hitek yenbe Urmiŋ uŋkureŋ muŋ goyen neŋ gake teŋ

kamyen go yeŋ nurdeb teŋ kerke megen gar katyin. ¹⁰ Ningeb neŋ beleŋ wa Al Kurun niŋ amanen nurde untiriŋ moŋ. Neŋ beleŋ gwaha irtjenje yeŋ beleŋ po bubulkunjne wor po yeŋ nurde dunjenje mata bulunjin halde dune yeŋ Urmiŋ teŋ kerke megen gar katerŋ neŋ ge teŋ kamyin. Ningeb gwaha diryin gobe al hoyan niŋ amanen nurd yuneŋ yuneŋ mata fudinde wor po. ¹¹ Ningeb, kadne yago, Al Kurun beleŋ gwaha mat neŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurd dunen hi geb, neŋ wor kadininj ge amanen nurd yuneŋ hitek. ¹² Al kura Al Kurun ma kintin gega, kadininj ge amanen nurde yuneŋ hitekbe Al Kurunbe yenja hitek. Irde yeŋ beleŋ alya bereya niŋ amanen nurd yuneŋ yuneŋ gote iginenje neŋ hitte kurun wor po forok yiyyen.

¹³ Be, Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyin geb, Al Kurunbe yenja hite neŋ wor yenja hite goyen Holi Spirit beleŋ gab bebak dirde hite nurde hityen. ¹⁴ Irdeb Al Kurun beleŋ Urmiŋ goyen alya bereya kurun gayen Yumulgaŋ teŋ teŋ Al hewon yeŋ teŋ kerke megen gar katyin hinjin goyen dilninjide keneŋ hinhet geb goke gago tagalde hite. ¹⁵ Ningeb al kura Yesube Al Kurun Urmiŋ yeŋ nurd uneŋ haŋ marbe Al Kurunbe yenja haŋ, irke yeŋ wor Al Kurunya haŋ. ¹⁶ Ningeb Al Kurun beleŋ neŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde dunen hi yeŋ nurdeb yeŋ hitte po tawun hen hityen.

Gwahade ningeb Al Kurunbe alya bereya amanen nurde yuneŋ yuneŋ mata gote miŋ al. Ningeb al kura kadom niŋ amanen nurde yuneŋ yuneŋ mata teŋ hi al gobe Al Kurunya har, irke Al Kurun wor al goya har. ¹⁷ Ningeb gwaha matbe Al Kurun beleŋ alya bereya niŋ amanen nurd yuneŋ hi mata gote iginenje neŋ beleŋ ga kawan forok irde pasi irtek. Gogab Yesu mata iŋin teŋ hinjin gwahade po, neŋ wor megen gar henyabe gwaha teŋ hitekbe kame yeŋ beleŋ wanj al iŋin ja bulunja pota yird yird natureb merem yan ma diryen. Irkeb dilin mar huwartek goke kafura ma hetek. ¹⁸ Fudinde, al kura Al Kurun beleŋ bubulkunjne wor po yeŋ nurd uneŋ hi goyen bebak teŋ hiyen al gobe kafura dufay miŋmoŋ hiyen. Gega al kura Al Kurun beleŋ mata bulunjin goke merem yan yiryeŋ yeŋ nurde hiyen al gobe Al Kurun niŋ kafura heŋ hiyen. Go teŋ hiyen gobe Al Kurun beleŋ bubulkunjne wor po yeŋ nurde yuneŋ hi goyen iŋin wor po bulunj kuram moŋ goyen kerkela bebak ma teŋbe gogo kafura heŋ hiyen. ¹⁹ Al Kurun wa neŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde duntin geb, neŋ wor yenja kadininj yagoya niŋ amanen nurde yuneŋ

hite.²⁰ Munan al kura, "Nebe Al Kurun niñ amanen nurde uneñ hime," yen hi gega, kadom niñ amanen ma nurde haram irde hi al gobe usi al wor po. Al gobe kadom diliñde yenen hi goyen goke amanen ma nurde uneñ hi kenem Al Kurun epte ma kentek al gobe dahadem amanen nurde uneñ hiyen? Epte moj.²¹ Ningeb Al Kurun beleñ saba kura dirin gobe gahade: al kura beleñ Al Kurun niñ amanen nurd uneñ hi kenem kadom niñ wor amanen nurde uneñ hiyen.

5

Yesu niñ dufaymiñ sanıñ irde hanj marte mata

¹ Be, al kura Yesu Kristube fudinde Me-saia yen nurde hi al gobe Al Kurunyen dirin. Neñ megen niñ albe al kura goke amanen nurde hityen kenem urmın ge wor amanen nurde uneñ hityen.² Ningeb nerje daha mat Al Kurunyen dirjen wen goke amanen nurde yunen hite yen nurtek? Gobe Al Kurun niñ amanen nurde uneñ sabamın po gama irde hitek.³⁻⁴ Fudinde wor po Al Kurun niñ amanen nurde uneñ hityen kenem sabamın goyen kenkela gama irde mata teñ hitek. Al Kurunyen dirjen wenje megen niñ marte mata bulun goyen igin pel irde fole irtek hanj geb, Al Kurunyen saba go gama irtek gobe metenjen moj. Megen niñ marte mata bulun goyen pel irde fole irde hityen gobe dufayninin Yesu niñ tareñ irde hite geb, gogo fole irde hityen.⁵ Goyenbe ganuñ beleñ megen niñ marte mata bulun goyen pel irde fole irde hanj? Al kura Yesube Al Kurun Urmin yen dufaymiñ yenje tareñ irde hanj mar gore po gab megen niñ marte mata bulun fole irde hanj.

⁶ Be, al kura, "Fe baptais teñ gab meten tiyen, irde darine wok irde kamen," yen megen gar katyin al gobe Yesu Kristu. Yenje fe baptais po tenje meten tiyen yen ma wayyin. Darim wok irde kamde kamde niñ manan wayyin. Yesu wañ gwaha tiyyin goke tagalde hi al gobe Holi Spirit. Holi Spiritbe mere fudinde po teñ hi gore goke tagalde hi.⁷ Ningeb Yesu niñ kenkela bebak titek detbe karwo gago;⁸ Holi Spirit, irde Yon Baptais beleñ fe baptais iryin goyabe Yesu darim wok irde kamyinña gogo. Det karwo gobe al unkuren Yesu goke po yen hanj, hoyan niñ ma yen hanj.⁹ Al megen niñ beleñ kadom niñ tagalke fudinde yen nurde hityen. Goyenpoga Al Kurunyen merebe det kurun wor po, al megen niñde mere folek. Ningeb Al Kurun goreb Urmin goke momon dirde hityen geb, fudinde wor po yen nurde hityen.¹⁰ Ningeb al kura Al Kurun Urmin niñ dufaymiñ sanıñ irde hi al

gobe Al Kurun beleñ Urmin goke tagaltıñ gobe fudinde yen nurde hi. Munan al kura Al Kurun niñ hekken ma nurde hi al gobe Al Kurun beleñ Urmin goke tagaltıñ goyen fudinde yen ma nurde hi geb, Al Kurun beleñ Urmin ge tagaltıñ gobe gahade: Al Kurun beleñbe yingenja huginen hen hen goyen dunyin, irde huginen hen hen gote miñ albe Urmin.¹¹ Ningeb al kura Urminya awalikde hanj gobe Al Kurunya huginen hen hen minyan. Munan al kura Al Kurun Urminya awalikde ma hanj gobe Al Kurunya huginen hen hen goyen müñmonj.

Nerje Al Kurunya huginen hen hen goyenniniñ yan

¹³ Be, nebe deñ alya bereya Al Kurun Urmin goke dufaytiñ tareñ irtıñ hanj mar goyen Al Kurunya huginen hen hen matabe dende hitin goyen go nurwɔn yen asaŋ gago kañ dunen hime.¹⁴ Nerje Al Kurunyen dufay gama irde det kurun gusunjan irtekeb gusunjaniniñ huginen wol hen hiyen gobe nurde hite. Ningeb gwahade po diryen yen dufayninin tareñ po kerdeya gusunjan irde hite gago.¹⁵ Irde det kurun gusunjan irtek kurun goyen wol hen dunen hi yen nurde hite kenem gusunjan irtek goyen tumjan yawartek yen nurde hite.

¹⁶⁻¹⁷ Ningeb al kura Yesuyen alya bereya kadom kura beleñ mata bulun kura tiyyen gega, mata bulun gobe Al Kurun beleñ igin halde untek keneñbe kadom goke Al Kurun gusunjan iryen. Irkeb Al Kurun beleñ yenja huginen hen hen goyen go ma goran iryen. Al Kurun diliñde mata igin moj gobe tumjanje mata bulun ala po. Al Kurunbe mata bulun igin halde yunyen gega, mata bulun kurabe epte ma halde yunyen. Ningeb mata bulun kura Al Kurun beleñ igin halde yuntek mata titin mar goke po Al Kurun gusunjan irnayıñ dinen hime. Fudinde, mata bulun kurabe Al Kurun beleñ epte ma halde yunyen geb, kame huginen kak alare hinayıñ. Ningeb kadtıñ kura gwaha teñ hi al goke Al Kurun gusunjan ma irnayıñ dinen hime.

¹⁸ Be, Al Kurun Urminbe al kura Al Kurunyen dirin hitin mar goyen kenkela doyan yirde hitien geb, Satan beleñ epte ma bulun iryen. Ningeb al gwahade gobe mata bulun teñ tebañ ma teñ hanj yen nurde hite.¹⁹ Irde megen niñ mar kurun gabe Üngurär yufukde hanj, munan neñ Al Kurun nurd uneñ hite marbe Al Kurunyen dirjen wen yen yen nurde hite.²⁰ Irde Al Kurun Urminbe neñ gare Al Kurun nurde uneñ hinayıñ yen megen gar wañ bebak diryin goyen wor nurde hite. Ningeb Al Kurunbe fudinde yen nurde hite.

Fudinde, neŋbe Al Kurunyä hite. Irde Urmiŋ Yesu Kristuya wor hite. Yesube Al Kurunyä fudinde wor po, irde Al Kurunyä huginjen heŋ heŋ gote miŋ al. ²¹ Ningeb, dirinje yago, derŋbe megen niŋ mar beleŋ Al Kurunyäniŋ yeŋ det mali dolon yirde hanjen goyen yeneŋ bebak tenŋbe yilwa yirde hinayin.

2 Yon

Yon beleñ sopte asan̄ ga kayyin̄

¹ Be, Yesuyen alya bereyat doyan al paruwak ne gare ge bere salanjenja dirinje wenja Al Kurun̄ beleñ basinja dirtin goke asan̄ gago kaj̄ hime. Nebe denja Al Kurun̄yen mere fudinde gama irde hityen geb, goke den̄ ge amanen̄ nurde hime. Goyenbe ne po moñ. Al Kurun̄yen mere fudinde goyen nurde hañ̄ mar gore wor tumnajan̄ den̄ ge amanen̄ nurd duneñ̄ hañ̄. ² Gobe denja nenja tumnajan̄ Al Kurun̄yen mere fudinde goyen nurde hite irde hugineñ̄ nurde hitek geb, gogo den̄ ge amanen̄ nurde duneñ̄ hite.

³ Nenja denja tumnajan̄ meremiñ̄ fudinde goyen po gama irde kadniniñ̄ yago niñ̄ amanen̄ nurd yunen̄ hityen. Niñgeb Adoniniñ̄ Al Kurun̄ya Urmija Yesu Kristuya beleñ bunin̄ dirde igin̄ igin̄ dirde binin̄ yisikamke igin̄ hitewoñ̄ yen̄ gusuñaj̄ yirde hime.

Mere fudinde po gama irde hitek

⁴ Be, dirinje yago kura Al Kurun̄ beleñ gwaha gwahade teñ̄ hinayin̄ dintiñ̄ gwahade po mataya mereya fudinde goyen po gama irde kuñ̄ hanjen̄ gote mere momoj̄ nurdeb amanen̄ wor po nurde himyen. ⁵ Niñgeb, bere salanjen̄, neñbe kadniniñ̄ ge amanen̄ nurd yunen̄ hitek. Ne beleñ mere gahade kaj̄ hime gabe saba gerjen̄ niñ̄ ma kaj̄ hime. Saba gabe neñ̄ beleñ hanjkapyä Yesu gama irtirinje mat nurde gayenter wor nurde hite goyen goke po gineñ̄ hime. ⁶ Irde Al Kurun̄ niñ̄ fudinde wor po amanen̄ nurd uneñ̄ hitek beljen̄be yende saba gama irde mata teñ̄ hitek gogo. Sabamin̄ hanjkapyä nuraminiñ̄ gobé kadtin̄ yago niñ̄ amanen̄ nurde yunen̄ hinayin̄ yitin̄ go goyen.

⁷ Be, usi mar budam megen gar forok yen̄ tukun̄ hañ̄. Go mar goreb, “Yesu Kristube megen gar forok yirin̄ gega, al heñ̄ ma forok yirin̄,” yen̄ hanjen̄. Saba gwahade tagalde hañ̄ mar gobe usi mar, irde Yesu Kristuyen asogom. ⁸ Niñgeb mel gore usi dirmak geb, kenjkelo heñ̄ hinaj̄ ko. Gogab Al Kurun̄ niñ̄ meten̄ teñ̄ hanjen̄ gote murunjembé son̄ ma henayin̄. Yen̄ beleñ metentin̄ gote murunjembé igin̄ wor po dunyen̄. ⁹ Al kura Yesu Kristuyen saba go hende yinjeñde dufay bulun̄ manan̄ goya irde al saba yirde hinayin̄ marbe Al Kurun̄ya awalikde ma po hinayin̄. Munaj̄ al kura sabamin̄ fudinde goyen gama irde kuñ̄ hinayin̄ marbe Al Kurun̄ya Urminya irde tumnajan̄ awalikde hinayin̄. ¹⁰ Niñgeb al kura Yesuyen saba moñ saba hoyan̄ teñ̄ yatinde wañ̄ saba direñ̄

tikeb al goyen yatiñde ma yukunayin̄. Irde gargar ma po yirnayin̄. ¹¹ Munaj̄ kuratinq̄ kura al gwahade goyen gargar iryen̄be Al Kurun̄ beleñ yen̄ wor al gote meten̄ buluñ̄ go faraj̄ urde hi yen̄ kinyen̄.

¹² Be, nebe mere budam momoj̄ dirtek nurde hime gega, asan̄de ma kayen̄. Gwahade yarab nigen̄ wor wor kuñ̄ denen̄ gab mere dirmewoñ̄ yen̄ nurde hime. Gogab tumnajan̄ aman̄ niñ̄ pultik wor po yetek.

¹³ Be, babake Al Kurun̄ beleñ werne yen̄ basinja irtin̄ gote dirnjen̄ weñ̄ gore wor ge niñ̄ nurde hañ̄ goyen momoj̄ irayin̄ ninan̄ geb, gago momoj̄ girde hime. Gogo po.

3 Yon Gaius hitte Yon beleş asan kayyiñ

¹ Be, kadne Gaius, ne Yesuyen alya bereyat parguwak gare ge niñ asan gayen kañ gunen hime. Nebe geysa Al Kurunyen mere fudinde goyen gama irde haryen geb, goke ge niñ amanen nurd gunen himyen.

² Be, kadne, gebe Al Kurunya awalikde po hen beger wukkek hayin gwahade po, ulger manan igin po hayin, irde meteñ ten hayin kurun goyen wor igin po hiwon yen Al Kurun gusunjan irde himyen. ³ Yesuyen alya bereya kura wañ ge niñ yen, "Yenþe Al Kurunyen mere fudinde go po kenkelä gama irde kuj hi," ninke goke amanen wor po nurde gunmin. ⁴ Nebe al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde diriñne yara hitin gore Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde mata teñ hanj yekeb goke gab amanen wor po nurde himyen. Det hoyan niñþe gwahade ma nurde himyen.

⁵ Be, kadne, gebe kadge yago faraj yurde hayen. Irde al go po mon, al hoyan keñkelä ma nurd yuneñ hayen mar manan faraj yurde hayen. Ningeb matage gwahade goreb gebe beger mat fudinde wor po Yesu gama irde ha goyen kawan irde hi. ⁶ Mel go kurabe gar wañ ge beleş mel goke amanen wor po nurde yuntiñ goyen gar niñ Yesuyen alya bereya sios gayen momon diraj. Ningeb al kura ge hitte wanbe gubul teñ naña hoyanje kuniñ tikeb Al Kurun beleş amanen nuryen mat faraj yurde hayin. ⁷ Fudinde, mel gobe Yesu niñ meteñ teñ teñ ge naña hoyanje kuj hanj gega, Yesu ma nurd uneñ hanj mar kura beleş faraj ma yurde hanjen. Hubu wor po. ⁸ Ningeb neñ Yesuyen alya bereya beleş al meteñ gwahade teñ kuj hanj mar goyen gargar yirde faraj yurde hitek. Gogab neñ manan Al Kurunyen mere fudinde goke meteñ teñ hite yen nurtek.

Diotrefesyen mata buluñ

⁹ Be, nebe bikken den gor niñ Yesuyen alya bereya goke asan kañ dunmirin. Goyenbe Diotrefesbe Yesuyen alya bereya gote doyan al hen hen ge po nurde hiyen geb, merene nurtek ma irde hiyen. ¹⁰ Ningeb ne gor kuj gab yen beleş yiya dirde usi mere fakamde dunen hiyen goyen kawan po tagalen. Al gote mata buluñbe go mun po mon. Yesuyen alya bereya kadom Al Kurun niñ meteñ teñ kuj hanj mar goyen gargar ma yirde hiyen. Irde kadom kura beleş Yesuyen meteñ mar goyen gargar yirtek beleş wor pet teñ hiyen. Irde faraj

yurde hanj mar goyen Yesuyen alya bereyat gabure wañ wañ niñ utan yirde hiyen.

Demitriusyen mata igin

¹¹ Be, kadne, mata buluñ teñ hanj mar goyen gama ma yirde hayin. Mata igin ten hanj mar go po gab gama yirde hayin. Al kura mata igin teñ hi al gobe Al Kurunyen al, munan al kura mata buluñ teñ hi al gobe Al Kurun ma nurd uneñ hi. ¹² Demitriusbe al budam beleş turun irde hanjen. Yenþe Al Kurunyen mere fudinde go po gama irde mata ten hiyen geb, mataminq gore wor yenþe al igin goyen kawan irde hi. Neñ wor yenþe igin mat tagalde hityen. Irke ge wor mereninj gobe fudinde yenþe nurde hayen.

¹³ Be, nebe mere budam momon girtek nurde hime gega, asande ma kayen. ¹⁴ Nebe henj ga ma kuj generj. Irde generj gab mere giren yenþe nurde hime.

¹⁵ Bege kamke igin hayin. Kadge yago gar hanj ga wor ge niñ nurde hanj. Munan Yesuyen alya bereya geysa hanj goyen ne niñ yen, "Yenþe beleş den ge nurde hi," yenþe yunkuren yunkuren momon yirde yukaiñ. Gogo po.

Yut Yut beleş asan kayyin

¹ Be, nebe Yems kulin Yut, Yesu Kristuyen metej al. Nebe den alya bereya Adoniniŋ Al Kurun beleş hoy dirde bubulkunjé wor po yen nurd dunen hiyen irde Yesu Kristu beleş doyaŋ dirde hiyen mar goke asan̄ gago kaŋ hime.

² Denjbe Al Kurun beleş bunijen dirde, bitin yisikamde, bubulkunjé wor po yen nurde dunen hiwoŋ yen gusunjan̄ irde hime.

³ Be, kadne yago, hanjkapyabe Al Kurun beleş neŋ tumnjan̄ dumulgaŋ tiyyin goke asan̄ kaŋ dunmewoŋ wor po yen nurde himyen. Goyenbe mere momonjin̄ nurdeb mere miŋ hoyan̄ kayer yen nurde gago asan̄ kaŋ hime. Mere gobe gahade: Yesu niŋ dufay sanjan̄ ird ird gobe Al Kurun beleş alya beryamiŋ wawuŋ unjkurenje po yunyin̄. Niŋgeb beleş hoyan̄be hubu wor po. Goke tenjbe Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ iramij̄ goyen sanjan̄ po tanarde hinayin̄. Mongo al hoyan̄ beleş dufaytiŋ bulun̄ yirnayin̄ geb.

⁴ Mere ga dinen hime gabe al kura mar beleş balmin̄ denj hitte waj usi dirde hanjen̄ geb, gago dinen hime. Mel gobe Al Kurun palap ma irde hanjen̄ mar. Irdeb, "Al Kurun beleş bunijen dirde igoŋ igoŋ dirde hi geb, mata bulun̄be igoŋ mali ga ten̄ hitek," yen̄ hanjen̄. Irde Doyaŋ Al Kurunjin̄ Yesu Kristube tareŋmij̄ kurun̄ wor po gega, pel irde hanjen̄. Niŋgeb mel gote mata bulunmij̄ goke bikken̄ Al Kurun beleş kame merem yan̄ yireŋ yiriŋ.

⁵ Be, Doyaŋ Al Kurun beleş alya beryamiŋ Israel mar goyen Isip naŋare mat hoyande yukurin̄ gega, yukun̄ hikeyabé al kura dufaymij̄ yen̄ ge sanjan̄ ma irkeb gasa yirke kamde pasi hamin̄ goyen denjbe keŋkela nurde han̄. Goyenbe goyen goke sopte bebak dirmekē nurnan̄ yenjbe gago dinen hime. ⁶ Irde Al Kurunjin̄ miyoŋ buda goyen denjem karkuwan̄ yuntin̄ gega, goke ep yen̄ ma nurde Al Kurun asogo irkeb gasunmij̄nde mat yakira tike tubul ten̄ hoyanje kwamij̄ goke nurnayin̄. Miyoŋ gobe Al Kurun beleş sen tareŋ epte ma tol yetek gore po fere yirde kidoma bulun̄ wor po bana yirtin̄ han̄.* Gon̄ po hen̄ kame merem yan̄ yird yird Nalu Kurun̄ goke doyaŋ heŋ han̄. ⁷ Sodomya Gomoraya taunde niŋ maryā taun binjaŋ goyan̄ niŋ maryā wor mata bulun̄ gwahade goyen po tiyamij̄. Go mar gobe leplep mata ten̄ hinhan̄, irde alya bereya ferd ferd mata

kura Al Kurun̄ beleş bisam yirtin̄ goyen mali mali ten̄ hinhan̄. Irkeb mata bulunmij̄ gote murungem bulun̄ kurun̄ wor po goyen al beleş go keneŋ kafura hen̄be gwaha ma ten̄ hinayin̄ yen̄ Al Kurun̄ beleş kak hugiŋeŋ hiyen gore kumga yiryin̄.

⁸ Niŋgeb denj hitte balmin̄ wayan̄ mar goyen wor mata gwahade go ten̄ hanjen̄. Go mar gobe mata bulun̄ ten̄ ten̄ niŋ po mitemitemurde go po gama irde yingej̄ goyen po Al Kurun̄ diliŋde tikiŋ bulun̄ wor po yirde hanjen̄. Irde Al Kurunjin̄ mere bel irde miyonmij̄ wor mere bulun̄ mat yirde hanjen̄. ⁹ Goyenbe Al Kurunjin̄ miyon gote kurunmij̄ Maikel wor Satan mere bulun̄ mat kura ma iryin̄. Yen̄be Mose hakwam ganun̄ beleş tiyyen̄ yen̄ Satanya kadom mohon̄de tiyaryumya goyen Satan go mere bulun̄ mat kura ma iryin̄. Gwaha irtinjen̄be, "Mere bulun̄ taha kurun̄ gakebe Doyaŋ Al Kurun̄ beleş gab gineŋ tiyyen̄," inyin̄. ¹⁰ Goyenpoga go mar gobe det kura miŋ keŋkela bebak ma ten̄ hen̄yabe mere bulun̄ mat ten̄ hanjen̄. Yen̄be dapŋa beleş mata ten̄ hanjen̄ yara, keŋkela ma dufay heŋ mali uliŋde po amaj̄ hetek mata go po gama irde hanjen̄. Mel gobe gwaha ten̄ hen̄yabe yingej̄ bulun̄ wor po yirde hanjen̄. ¹¹ Niŋgeb goke bunijen̄ wor po nurd yuneŋ hime. Go mar gobe Kein̄ beleş mata bulun̄ tiyyin̄ goyen po gama irde hanjen̄. Irde Balam beleş hora niŋ ten̄ mata bulun̄ tiyyin̄ gwahade goyen po ten̄ hanjen̄. Irde Kora beleş Al Kurun̄ asogo irde kanduk kinyin̄ gwahade po, mel go wor Al Kurun̄ asogo irde hanjen̄ geb, kanduk kurun̄ kennayin̄.

¹² Go mar gobe mata bulun̄ titih yen̄ memyak ma nurde Yesu kamyin̄ goke bebak ten̄ ten̄ ge dula ten̄ hanjende gor mali waj keperde biŋge nene hanjen̄. Niŋgeb mel gore dula mata gote miŋ goyen bulun̄ irde hanjen̄. Mel gobe yingej̄ ge po nurde hanjen̄. Matamij̄be kigariŋkij̄ kura menje beleş tawayyen̄ gega kigariŋ ma katyen̄ go gwahade goyen po, matamij̄be iginen̄ miŋmoŋ. Yen̄be he iginen̄ hetek nature iginen̄ ma hiyyen̄, irde he go wasen̄ temeyke kamtin̄ hiyen̄ go gwahade goyen po, Al Kurun̄ diliŋde hugiŋeŋ ge kamtin̄ hinayin̄. ¹³ Yen̄be makaŋ duba huwarke dadilo kawan forok yen̄ hanjen̄ yara mata bulunmij̄ memyak goyen bana ma kunte kawan forok yirde hanjen̄. Go mar gobe dinambe kura hunjhilok yineŋ hanjen̄ gore belneŋ̄ wor po goyen tubul ten̄ beleş hoyanje kunayin̄ go gwahade goyen, dufaymij̄ keŋkela ma kipirtin̄ hanjen̄. Niŋgeb gwahade mar gokeb Al Kurun̄ beleş gasun̄

* **1:6:** Senya kidomaya yitiŋ gobe megen gake yitiŋ. Miyoŋ yago gobe Al Kurunjin̄ gasun̄de mat yakira tike megen katamin̄. Megenbe Al Kurunjin̄ gasun̄ yara mon̄, mata bulun̄be makin̄ hi. Goke tenjbe megen gayen 'kidoma' yitiŋ gogo.

bulun kidoma wor po goyen bana yermek
goŋ hugiŋen hinayin yeŋ gitik irtiŋ hi.

¹⁴ Be, bikken Adam hitte mat waŋ waŋ asi
basanmjn 7 Enok beleŋ al gwahade forok
yetek goke teŋ gaha yiriŋ: “Doyaŋ Al Kuruj
beleŋ miyoŋmij yago budam wor po goya
waŋ hi go kennaj. ¹⁵ Yenbe waŋ megen
niŋ alyā bereya kuruj gayen igin ma
buluŋ yineŋ pota yiryeŋ. Irdeb Al Kuruj
palap ma irde hanj mar gore asogo irde
mata buluŋ titiŋ kuruj goyen goke merem
yan yirde gote murunjem buluŋ wor po
yunyen. Irdeb Al Kuruj asogo irde mere
buluŋ buluŋ irde hitiŋ kuruj goyen goke
merem yan yirde gote murunjem buluŋ
wor po yunyen,” yiriŋ. ¹⁶ Go mar gobe Al
Kurunyen meteŋ goke bearar tenbe ug po
ŋagak yen hanjen. Mel gobe yinŋen ge po
turuj turuj teŋ hanjen, irde yinŋen ge po
nurde al hoyaj usi yirde biŋ yade hanjen.

*Dufaytiŋ Yesu niŋ sanŋiŋ irde heŋ heŋ
mata*

¹⁷ Be, kadne yago, denbe hanjkapyä Yesu
Kristuyen mere basan mar aposel beleŋ
mata kame forok yenayin goke dinamiŋ
goyen bitiŋ sir ma yiyyen. ¹⁸ Aposel beleŋ
gaha dinamiŋ: “Nalu funaŋ binde heŋ
hikebe tatuwaŋ dirde hinmaŋ dirde, dufay
buluŋ Al Kuruj beleŋ igin ma nurde hiyen
go po gama irde mata teŋ hitek mar forok
yenayin,” yamiŋ. ¹⁹ Al gwahade goreb
dindikeŋ uliŋ kadom buluŋ nurd gunej
teŋ hinayin yeŋ den bana bipti forok irde
hanjen. Mel gobe Holi Spiritya ma hanj geb,
uliŋde aman heŋ heŋde niŋ mata buluŋ po
gama irde hanjen.

²⁰ Goyenbe, kadne yago, deŋbe Yesu niŋ
dufaytiŋ tareŋ iramiŋ go hende heŋ heŋtiŋ
igin wor po irde hinayin. Irde Holi Spiritya
heŋ Al Kuruj gusuŋaŋ irde hinayin. ²¹ Irde
Doyaŋ Al Kuruj Yesu Kristu beleŋ bunijeŋ
dirde Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ tareŋ
goyen dunyeŋ yeŋ nurde Yesu waŋ waŋ niŋ
doyaŋ heŋ hinayin. Gwaha teŋ heŋyabe
Al Kuruj beleŋ den goyen bubulkumne
wor po yeŋ nurd duntek mata igin goyen
po teŋ hinayin. ²² Irde alyā bereya Yesu
niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ ma irde dufay budam
irde hanj mar niŋ bunijeŋ nurde yuneŋ
hinayin. ²³ Irde al kura mata buluŋ teŋ kak
alare kutek heŋ hanj mar goyen yade Yesu
hitte yukun hinayin. Irde al kura mata
buluŋ tike goke bunijeŋ yirde faraŋ yurde
hinayin. Goyenpoga deŋ wor mata buluŋ
goyen tinak geb, kenkelə wor po heŋ ga
hinayin. Deŋbe gwaha ma wor po tinayin!

²⁴ Be, Al Kurunbe sanŋimij kuruj wor
po geb, faraŋ durke epte ma mata buluŋde
katnayin. Irdeb Al Kuruj deŋem turunj
yan wor po hitte dukuke dilinj mar huwar-
nayin. Irde deŋbe mata buluŋtiŋ miŋmoŋ

geb, kandukŋen ma nurde amanŋ wor
po nurde hinayin. ²⁵ Yeŋ uŋkureŋ po gab
Al Kuruj. Irde Yesu Kristu beleŋ meterŋ
titiŋ go hende neŋ gayen mata buluŋde mat
dumulgaŋ tiyyin. Niŋgeb yeŋ po deŋem
turunj yan irde hitek. Yeŋbe Doyaŋ Al
Kuruj wor po, tareŋmij wor kuruj wor
po. Irde megenja nanキンja det kuruj gate
doyaŋ al wor po. Bikken wor gwahade po
hinhin, hanjka manaŋ hi, irde kame wor
gwahade po hiyen. Fudinde wor po.

Yuwawarwar Yesu Kristu beleñ mata banare niñ Yon ikala iryinj

¹ Be, asaŋ kaj hime gabe kame mata forok yenayin goyen Yesu Kristu beleñ nikala nirkeb gago kaj hime. Al Kurun beleñ mata heñ ga mon forok yinin tahan goyen meten marmiñ yikala yiri yeñ Yesu momoñ iryinj. Irkeb Yesu Kristu beleñ meten marmiñ kurab ne Yon gayen momoñ iryinj yeñ miyonjiñ hulyaŋ irke wañ momoñ niryinj. ² Nebe Al Kurunyen mereya Yesu Kristu beleñ tagalde hin hin mereya kurun goyen delner yenen hin hem geb, goke al momoñ yirde himyen.

³ Ningeb al kura mata kame forok yetek goke yitiñ gayen kapyan hinayin mar gobe Al Kurun beleñ guram yirde taren̄ yiryenj. Irde mata kame forok yetek goke yitiñ gayen kapyan heke nurde gama irde hinayin marbe Al Kurun beleñ guram yirde sanjiñ yiryenj. Gobe mata goke katin̄ gwahade po heñ ga ma forok yinin tahan̄ geb, gago dineñ hime.

Yon beleñ taun 7 bana Yesuyen alya bereya hanj goyen goke asaŋ kavyinj

⁴ Be, ne Yon beleñ den Yesuyen alya bereya Esia* naŋa bana niñ taun 7 bana hanj mar goyen goke asaŋ gago kaj hime. Be, bikkeñ hin hin, hanjka hi, irde kame wayyen al Al Kurun beleñ buniñeñ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwoñ yeñ gusunayin irde hime.

Irde Holi Spirit mata wukkeñ wor po 7 minyan† gore wor gwahade po dirwoñ yeñ nurde hime.

⁵ Irde Yesu Kristu wor buniñeñ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwoñ yeñ nurde hime.

Yesu Kristube Al Kurunyen mere biñde mat fudinde wor po tagalde hin hin.

Yeñbe kamtiñde mat huward huward mata goyen yeñ wa miñ uryinj.

Yeñbe megen niñ doyan̄ mar karkuwan̄ gote doyan̄ al.

Yeñ beleñbe neñ gayen bubulkunje wor po yeñ nurd dunenje darim wok irde kamtiñde mat mata buluñ bana mat dad siña diryinj.

⁶ Irde Naniñ Al Kurunyen yufukde derde yeñ doloñ ird ird mata doyañ mar diryinj.

Ningeb deñe turjuñ yanya tareñyabe huginenj huginenj Yesu hitte po hiyenj. Fudinde wor po.

⁷ Ga nurnaŋ, yeñbe kigarinkin̄ faykek hende katen̄ hikeb al tumjaŋ kennayinj.

Hakde fakamamiñ marya megen niñ alya bereya tumjaŋ daniñ gwaha irtirin̄ yeñ esen obam tinayinj. Gabe fudinde forok yiyyen! Fudinde wor po.

⁸ Be, Al Kurun tareñmiñ kurun wor po, Doyaŋ Al Kurun beleñ, “Nebe Alfaya Omegaya,‡ det kurun gayen miñ urmirin̄ al, irde det kurun gayen pasi ird ird al,” yeñ hi. Yeñbe bikkeñ hin hin, gayenter hi, irde kame wañ wañ albe yeñ gogo po.

Yon beleñ Yesu Kristu kinyinj

⁹ Be, ne Yonbe deňya tumjaŋ Yesuya henjbe dadatiñ yara himirin̄ hime. Irde yeñ ge teñ kanduk tumjaŋde yenen̄ hite. Neya deňyabe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyaŋ yird yird bana gon̄ tumjaŋ hite. Irde yeñ ge teñ kanduk bana hite gega, goke mukku ma teñ goya goya sanjiñ hen̄ hen̄ ge piñen̄ ma heñ hite. Be, ne beleñ Al Kurunyen mereya Yesu beleñ tagalde hin hin mereya kurun goyen tagalde himeke al beleñ goke igin̄ ma nurdeb nadē Patmos motmotde gago neramij.

¹⁰ Be, Doyaŋ Al Kurunyen naŋa naļu kurare kurab Holi Spirit beleñ sanjiñ po ketal niryinj. Irkeb harhokne beleñ mat al melak kura bigul mere yara kurun po forok yeke nurmirin̄.

¹¹ Meremibe gahade: “Mata keneñ ha gayen asanđe kaya. Irdeba asaŋ go Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hanj goke teñ kerke kuyenj. Taun 7 gobe Eesus, Sumena, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfiayabe Laodisia,” inyinj.

¹² Be, al mere nira go kene yeñbe tigiri timirin̄. Tigiri teñbe hulsi go hende yerde yusun̄ yurde hanjen̄ kutum 7 gol hora beleñ po yirtin̄ goyen yinmirin̄. ¹³ Irdeb hulsi 7 go kahaltebe al kura “Al Urmij” inen̄ hanjen̄ goyen kinnmirin̄. Yeñbe amil sobam kerke kurkuñ kahanj patare po hitin̄, irde gol beleñ po kaj̄ yara irtin̄ goyen dumunđe bili irtin̄ minyan̄. ¹⁴ Tonaŋa tonan̄ yuwaljenja gobe sipsip wuynjenja gagapya faykek wor po go gwahade hin hin, irde dilinje kak melak yara agat urde hin hin. ¹⁵ Irde kahanjbe ain kura baras inen̄ hanjen̄ goyen kakde kumga tike buk yeñ hel yeñ hanjen̄ go gwahade yara hin hin. Irde meremibe hamula kurunjde mat fe solok yeñ migirin̄ kurun̄ po teñ hitin̄ yara

* **1:4:** Esia naŋa gobe gayenter niñ Esia naŋa kurun̄ goke ma yitinj. Gayenterbe Turki inen̄ hanjen̄. † **1:4:** Namba 7 gote miñbe Al Kurunyen asanđebe buluñ kuram moñ, wukkek wor po goke yitinj. ‡ **1:8:** Alfabe Grilk mere kaj̄ kaj̄ matare mere bilinj meherjde, munan̄ Omegabe funaŋde. Alfa gote miñbe miñ urd urd niñ yitinj, munan̄ Omegabe pasi ird ird niñ yitinj.

nurmırın. ¹⁶ Haniј yase beleňbe dinambe 7 yanarde hinhin. Irde fulenjare niј bidila kura misin kurhan kurhan goyenbe mohon bana mat wanj hinhin. Irde kiminje naňa taren po timiytiň yara hinhin.

¹⁷ Be, go kenenje kafura wor po hen al kamtiň yara heň kahan minde kater dolkolhon yugulun timirin. Irkeb yen beleň haniј yase ne hende kerde gaha ninyiň: "Kafura ma hawayin. Nebe det kurun gayen minj urmirin al, irde det kurun gayen pasi ird ird al. ¹⁸ Nebe gwahader hitin al. Kammirin gega, sopte huwarde gwahader po delne gergen himyen gago nenhä. Nebe kamde kamde mataya kamtiň marte gasunya doyan yird yird tareňne yan. ¹⁹ Ningeb ge beleň mata gayenter forok yen hanj, irde kame forok yenayin kurun goyen delger yenen ha gayen asanje kayayin. ²⁰ Hanne yase bana dinambe 7 hanj gaya hulsi 7 gol beleň po yirtin gote minj banare hitin gobe gahade: dinambe 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hanj gote Al Kurunyen miyon 7 niň yitiň. Irde hulsi 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hanj goke yitiň," ninyiň.

2

Efesus niј Yesuyen alya bereya niј yiriň

¹ Be, al gore sopte gaha ninyiň: "Gebe Yesuyen alya bereya sios Efesus taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basaň hen saba yirde hiyen al go hitte mere gahade kayayin:

Mere gabe al dinambe 7 hanj yase beleň yanarde hulsi go hende yerde yusunj yurde hanjen kutum 7 gol beleň po yirtin goyen kahalte kuj wanj tenj hiyen al gore gaha yiriň:

² Nebe deň beleň mata igin ten meten sanjiň po ten hanjen, irde kanduk yenen hanjen goke mukku ma ten sanjiň po heň hanjen goyen nurde himyen. Irde al kura dufay bulun minyaj mar goya hitek ma nurde hanjen go wor nurde himyen. Irde al kura yingen ge yen, 'Nenje Yesuyen mere basaň mar,' yen al hoyan usi yirde hanjen mar goyen turjan yurde meremijebe usi goyen kenkela bebak ten hanjen go wor nurde himyen. ³ Denje ne niň ten kanduk kurayen kurayen yenen hanjen gega, goke mukku ma ten tareň po heň hanjen. Kanduk goke yul ma yen hanjen.

⁴ Goyenpoga matatinj kura goke igin ma nurde hime gobe gahade: denje hanjkäpa Al Kurunja al hoyanja niň amaneň wor po nurd yunen hinhin gega, gayenterbe go mata gob tubul tenj gwaha ma ten hanj. ⁵ Denje mata igin wor po tenj hinhande mat kataminj gobe ugut wor po

katamiň geb, goke dufay henayin. Irde mata bulunjin yubul tenbe yen ge bitin mulgaň hekeb hanjkäpa mata igin ten hinhin goyen sopte tenj hinayin. Munan gwaha ma tinayiňbe ne beleň den hitte kunbe nere hulsi den bana hi goyen gasunjeňde mat ten sinja irmeke gabutin gobe hubu po hiyyen. ⁶ Gega mata igin kura ten hanjen goke amaneň nurde hime gobe gahade: Nikolasyen usi mere gama irde hanjen mar gore mata ten hanjen goke ne beleň igin ma wor po nurde himyen gwahade goyen po, denj wor go mar goke igin ma nurde yunen hanjen. Gobe igin wor po tenj hanjen.

⁷ Ningeb al kirmiň minyaj marbe Holi Spirit beleň sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinan ko. Al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleň ok yinmeke nene huginen hitek he iginen Al Kurunyen gasunje hanj goyen igin nenayin," yiriň.

Sumena niј Yesuyen alya bereya sios niј yiriň

⁸ Be, al gore sopte gaha ninyiň: "Gebe Yesuyen alya bereya sios Sumena taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basaň hen saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direň tihim gabe det kurun gayen minj uryin irde kame det kurun gayen pasi iryen al gote mere. Yenje kamyij gega, sopte huwaryin. Meremijebe gahade: ⁹ Nebe deň beleň kanduk yenen hanjen irde dettiň minmonj geb det niň amu wor po heň hanjen gobe nurde himyen. Gega Al Kurunyen gasunje niň detbe budam wor po deň hitte hanj! Nebe al kura yingen ge yen, 'Nenje Yuda mar,' yen al usi yirde hanj mar gore mere bulun mat dirde hanjen gobe nurde himyen. Go mar gobe Yuda mar wor po monj, irde Satanyen mere gama irniň yen gabu irde hanjen mar yen yenen himyen. ¹⁰ Ningeb denje kanduk yennayin goke kafura ma henayin. Ga nurnan. Satan beleň deň goyen, "Gwaha yirmeke Al Kurun niň dufaymin tareň irtiň goyen tubul tinan," yen denj hanj bana gon niň al kura yade koyare yiryen. Irde den goyen bulun bulun dirke naňa fay 10 gayen kanduk bana hinayin. Gega ne niň dufaytiň sanjiň irtiň gobe sanjiň po tanarnayin. Mudunké kamnayıň goke bada ma henayin. Gwaha tinayiňbe kame gote murungem igin wor po Al Kurunja huginen heň goyen dunen.

¹¹ Ningeb al kirmiň minyaj marbe Holi Spirit beleň sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinan ko. Al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin

marbe kamnayin gega, sopte kamde kamde gasun kak alare ma kunje Al Kurunjya hugin hinayin,” yirinj.

Pergamum niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yirinj

¹² Be, al gore sopte goha ninyin: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Pergamum taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basan̄ hen̄ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direŋ tihim gabe fulenjare niŋ bidila kura misin kurhan kurhan goyen miŋyāŋ al gote mere. Meremimbe gahade: ¹³ Nebe den̄ goyen Satan beleŋ nigen tiyuŋ wor po yeŋ nurde tareŋ po meten̄ teŋ hiyende gor hanj gobe nurde himyen. Gega den̄be kanduk go bana hanj goke kafura ma heŋ ne po gama nirde hanj. Den̄be ne niŋ dufaytin tareŋ irtin̄ goyen tubul ma teŋ hanj. Irde ne niŋ binde mat fudinde wor po tagalde hiyen al Antipas goyen al beleŋ tauntiŋ bana gon̄ mayke kamyin goyenter wor den̄be ne niŋ dufaytin sanj̄ irtin̄ goyen tubul ma tiyaminj. Fudinde, tauntiŋ bana gon̄be Satan beleŋ heŋ meten̄ teŋ hi.

¹⁴ Goyenpoga matatin̄ kura igin̄ ma nurde himyen goyen momon direŋ tihim gobe gahade: den̄ hanj bana gon̄ niŋ al kurabe Balamyen saba gama irde hanj. Balambe Moap naŋare niŋ doyan̄ al kurun̄ Balak beleŋ daha mat Israel mar usi yirke det tonen̄ al beleŋ yirtin̄ goyen galak yirtin̄ binje nenayin irde leplep matare katnayin yeŋ goke saba iryinj. ¹⁵ Gwahade goyen po, kuratiŋ kurabe Nikolasyen usi saba gama irde hanj. ¹⁶ Ningeb matatin̄ goyen yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ bitin̄ mulgaŋ hiyyenj. Mongo ne beleŋ den̄ hitte araneŋ kuŋ fulenjare niŋ bidila mohon̄ner hiyen goyen teŋ go mar goya artek geb.

¹⁷ Ningeb al kirmiŋ miŋyāŋ marbe Holi Spirit beleŋ sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko. Al kura mata bulunyā kandukya goyen fole yirnayin̄ marbe kame ‘mana’* banare hitin̄ goyen kura yunen̄. Irde hora faykek go hende al deŋe gergen̄ katiŋ goyen wor yunen̄. Al deŋe gobe hora goyen tiyyen̄ al go po ga nuryen̄,” yirinj.

Taiataira niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yirinj

* **2:17:** Mana gobe bikken̄ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ sawsawa po kurun̄ naŋa bana kuŋ hikeya Al Kurun̄ beleŋ binje yunen̄ hinin̄ go goyen. Mana kurabe kuwe bana heŋ Biŋa Bokis bana hinin̄ gega, Babilon mar beleŋ Israel marte naŋa waj yakira tikeya bokis gobe bana kuriŋ. Gega Israel marbe kame Mesaia wayyen̄ naturebe Bokis gobe kawan forok yiyyen̄ yeŋ nurde hanjen̄. † **2:20:** Yesebelbe bikken̄ Israel marte doyan̄ al kura Ahapyen berem. Bere gobe ungura dolon yirdeb Israel mar manaq usi yirke bere gote mere gama irde ungura dolon yirde hinhan. (1 Doyan Mar 16:31; 18:4; 21:1-26; 2 Doyan Mar 9:22; 9:30-37)

¹⁸ Be, al gore sopte goha ninyin: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Taiataira taunde hanj mar goyen doyan̄ yirde merene basan̄ hen̄ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direŋ tihim gabe Al Kurunyen Urminde mere. Dilin̄be kak melak yara agat urde hinhin. Irde kahanjbe ain kura baras iner̄ hanjen̄ goyen kakde kumga tike buk yeŋ hanjen̄ go gwahade yara hinhin. Meremimbe gahade: ¹⁹ Nebe mata dahade teŋ hanjen̄ goyen nurde hime. Irde den̄ beleŋ Al Kurunjya al hoyanya niŋ amanen̄ nurd yunen̄ hanjen̄ irde Al Kurun̄ niŋ dufaytin̄ sanj̄ irde yeŋ ge meten̄ teŋ hanjen̄ goyen nurde hime. Den̄be yeŋ ge teŋ kanduk yenen̄ hanj gega, goke mukku ma teŋ tareŋ po heŋ hanjen̄ goyen wor nurde hime. Gayenter den̄ beleŋ mata igin̄ teŋ hanjen̄ gobe hanjkapyā tinen̄ henj̄a mata teŋ hinhan gote folék wor po teŋ hanjen̄ goyen manan̄ nurde hime.

²⁰ Goyenpoga matatin̄ kura goke igin̄ ma nurde himyen. Matatin̄ gobe gahade: den̄be bere kura goyen denya heŋ bikken̄ Yesebel† mata teŋ hinhin goyen gama irde hiyen̄ gega, goke bulunyē ma nurde tubul tike denya hi. Bere gobe yingen̄ ge yeŋ, ‘Nebe Al Kurunyen mere basan̄ bere,’ yeŋ hi. Bere gore meten̄ marne usi saba yirde mata bulun̄ teŋ teŋ belenjende yukupek al kurabe leplep mata teŋ hanj, irde kurabe det tonen̄ al beleŋ yirtin̄ goyen galak yirtin̄ binje nene hanj.

²¹ Nebe bere goyen Al Kurun̄ niŋ biŋ mulgaŋ heŋ mata bulunyin̄ yubul teŋ teŋ nalu kerd unmin̄ gega, gwaha titiek ma nurde hi. ²² Ningeb bere goyen temeyemeke kanduk kurun̄ bana katyen̄. Irde al berem yaŋ beleŋ bere goya duwan teŋ teŋ mata teŋ hanjen̄ marbe ulinđe kanduk kurun̄ forok ird yunen̄. Go mar gobe bere gote mata bulun̄ gama irtin̄ goyen yubul ma tinayin̄be kanduk kurun̄ forok irde yunen̄. ²³ Nebe al kura bere gote saba po gama irde dirneŋ̄ weŋ hitin̄ mar goyen gasa yirmeke kamnayin̄. Gwaha yirmeke gab Yesuyen alya bereya tumayen̄ alyen̄ binde niŋ dufaytin̄ kenjela nurde hi albe yeŋ po yeŋ bebak tinayin̄. Nebe den̄ beleŋ mata teŋ hanj kurun̄ gote murungem dunen̄.

²⁴ Be, den̄ Taiataira taunde niŋ sios bana bere gote saba ma gama irde Sa-

tanyen mata kura banare niŋ wor po niŋ hanjen gote saba ma nurde hanjen mar goyen momonj direŋ tihim. Mere ga direŋ tihim gabe kanduk hoyan kura dune yen ma dinenj hime. Merenebe gahade:²⁵ Denbe saba igin titin goyen taren po tanarde hinayinj. Irkeb ne wan denenj.

²⁶ Ningeb al kura mata bulunyā kandukya goyen fole irde dufayne po gama irde hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen marbe naŋa karkuwaj kurayen kurayen goyen doyan yird yird saninj yunen.²⁷ Goke tenbe Al Kurunyjen asande gahade katinj hi:

‘Yenbe doyan al kurunyjen kutum kura ain beleŋ po irtin goyen tanarde mel go doyan yirde hiyenj.

Yen beleŋ mel go gwamun yurke kuwe yase galan yitin yara hen bulun wor po henayinj,’ yitin. *Tikinj* 2:9

Ningeb yitin gwahade goyen po Adone belein alya bereya doyan yird yird saninj nuntin geb, ne wor mata bulunyā kandukya goyen fole yirde dufayne po gama irde hinayin mar goyen doyan mar karkuwaj hen hen taren yunen.²⁸ Irde tarene turunj yan wor po bayfon yara goyen wor yunen.²⁹ Al kirmiŋ miyŋyān marbe Holi Spirit beleŋ sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,’ yirinj.

3

Sardis niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yirinj

¹ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya Sardis taunde han mar goyen doyan yirde merene basaŋ hen saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayinj:

Mere direŋ tihim gabe Holi Spirit mata wukkeŋ wor po⁷ miyŋyān goya dinambe 7 goya yanarde hi al gote mere. Mereminjbe gahade: nebe mata dahade ten hanjen gobe nurde hime. Al hoyan beleinbe igin po han yen denenj han gega, delnerbe al kamtiŋ yen denenj hime.² Ningeb huwarnaj! Irde matatin igin yubul titek hen han goyen sopte yanarde saninj po yirnayin. Gobe Al Kurun diliŋde matatin gobe hako po han yen denenj hime geb, gago dinenj hime.³ Ningeb hanjkāpyā saba damiŋ dirke nuramij goke bitin sir ma yenayinj. Irde saba goyen gama irde mata buluninj goyen yubul ten Al Kurun niŋ bitin mulgaŋ hiyenj. Munanj huwarnayin moŋbe ma nurde hikeya kawe mar wan hanjen gwahade po, deŋ hitte kun matatin gote murungem bulun dunenj. Denbe ne

gayan den hitte kuŋ kuŋ nalu goyen epte ma bebak tinayin.⁴ Goyenpoga deŋ sios Sardis taunde han mar bana goŋ niŋ al kura matamiŋbe uliŋ umŋa tikiŋ ma yirtinj yara Al Kurun diliŋde wukkeŋ hanj. Mel gobe Al Kurun diliŋde wukkeŋ hitinj mar gote amil faykek wor po goyen yunmeke hor tenbe neya hen mata huwak ten hinayinj. Mel gobe gwaha yirtek po han geb, gogo yireŋ.⁵ Ningeb al kura mata bulunyā kandukya goyen fole yirnayin marbe mel go yireŋ gwahade goyen po, amil faykek wor po goyen hor yirde yunenj. Irde dejenbe Al Kurunyjen huginj hitek marte dejen katinj asanje mat yade siŋa ma yireŋ. Gwaha titinjbe Adoneya miyonmiyŋyat dilin mar mel goyen nere yen nurd yunenj.⁶ Al kirmiŋ miyŋyān marbe Holi Spirit beleŋ sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,’ yirinj.

Filadelfia niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yirinj

⁷ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Filadelfia taunde han mar goyen doyan yirde merene basaŋ hen saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayinj:

Mere direŋ tihim gabe wukkek wor po, irde mere fudinde po teŋ hi al gote mere. Yenbe Al Kurun belein alya bereyamij doyan yird yird gasunj Dewityen taun inen hanjen gote miŋ al geb, taun yame degel degel ki goyen miyŋyān. Yen belein yame goyen hol iryenjbe al kura belein epte ma tayyenj. Irde yen belein yame goyen tayyenjbe al kura belein epte ma digilyen. Mereminjbe gahade:⁸ Nebe deŋ belein mata dahade ten han goyen nurde hime. Deŋ goyen igin Dewityen taun bana hurkunayin yenbe yame degelde dunniŋ ga hi ga kennanj. Ne belein yame degelde dunniŋ gabe al kura epte ma tayyenj. Denbe saŋintiŋ kurun moŋ gega, merene po gama irde ne niŋ helwan ma hen hanjen goyen nurde hime.⁹ Ga nurnanj! Al buda Satanyen mere gama irde hanj mar gobe usi mar wor po. Go mar gobe yingen ge yen, ‘Nenbe Yuda mar,’ yen hanj gega gwahade moŋ. Nebe go mar goyen bul yirmeke deŋ hitte wan kahantin miŋde urgut kanayinj. Irdeb ne belein bubulkunjne wor po yen nurd dunenj himyen goyen keneŋ bebak tinayinj.¹⁰ Denbe kanduk yenen mukku ma ten taren hen hen ge piŋen ma hen hinayinj yen taren po dimmirin goyen po gama irde hanjen geb, ne wor kanduk kurun forok yen yen nature kanduk gore bulun dird dird beljenjbe pet tiyenj. Kanduk gobe alya bereya megen hanj kurun

gote dufayminja mataminyja tuňań yurd yurd niń forok yiyyen gega, deń goyen kanduk go bana mat dad sińa direń.

¹¹ Nebe heń ga ma wayen. Ningeb mere fudindeya mata huwakya deń hitte hi goyen keńkela po tanarde hinayin. Gogab kame matatin iğin gote murunjem goyen al hoyan beleń epte ma goran dirnayin. ¹² Ningeb al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin marbe Al Kurunyen ya balem gote tolamin yiren geb, Al Kurunja huginen hinayin. Yeńbe ya balem go ma po tubul teń sińare kuanayin. Nebe Al Kurunyen denemya taunmij gote denemya goyen mel go ulińde kayen. Irde deńne wor kayen. Taun gobe Yerusalem gerger, Al Kurunyen gasunde mat katyen. ¹³ Al kirmiń miýyon marbe Holi Spirit beleń sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinań ko," yirin.

Laodisia niń Yesuyen alya bereya sios niń yirin

¹⁴ Be, al gore sopte gaha ninyin: "Gebe Yesuyen alya bereya sios Laodisia taunde hań mar goyen doyań yirde merene basań heń saba yirde hiyen al hitte asań gahade kayayin:

Mere direń tihim gabe mere fudinde gote miń alyen mere. Yeńbe bińja tiyyin goyen fudinde po gama ird ird al, irde Al Kurun niń fudinde po tagal tagal al. Al gobe det kurun gayen Al Kurun beleń forok yirin gote doyań al. Meremińbe gahade: ¹⁵ Nebe deń beleń mata dahade teń hanjen goyen nurde hime. Dende Al Kurun gama ird ird matatinje sanıń wor po moń, irde bulun wor po moń, kahaltem po hanj. Gobe fe kura uka wor po moń, irde uysuń wor po moń yara geb, mohojner mat meyau titin yara dirde demeýde harhokne dunen tihim. ¹⁷ Denje dindigeń ge yenbe, 'Nenje iğin wor po hite. Matanińje iğin po teń hityen geb, mata iğin hoyan kura neń titekbe hubu,' yeń hanjen. Goyenpoga denje al bunijeń wor po, mata iğin kura deń hitte ma hi goyen bebak ma teń han! Denje kanjań mar, kupsoń heń kuń hanj, irde diltin titin jeń deńeń hime. ¹⁸ Ningeb ne hitte mat gol hora* kakde kumga tike iğin wor po hitin goyen damu tinań dinen hime. Gogab Al Kurun dilińde samuńtın yan mar wor po henayin. Irde amil faykek† ne hitte damu tinań dinen hime.

* **3:18:** Al Kurun dilińde mata iğin wor po goke yitin.

Gogab kupsoń hen memyak hitiń hań goyen amil gore ultin aw duryen. Irde diltin titin go sope yird yird goke he fimir kura ne hitte damu tinań dinen hime. Gogab iğin nańkennayin.

¹⁹ Nebe al kura bubulkunje wor po yen nurde yunen himyen marbe bulun tike goke yineń teń saba yirde himyen. Ningeb mata iğin gama yird yird mata goke po nurde hinayin. Irde mata bulunjin yubul teń yen ge bitin mulgań hiyyen. ²⁰ Ga nurnan! Nebe yamere huwarde yame mayde hime. Al kura merene nurde yame degelde nunkeb bana goń hurkuńbe yenja dula teń yenja hiren.

²¹ Ningeb al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleń al bulun fole irde deńne yan wor po heń Adoneya har gwahade goyen po, yen wor doyan mar karkuwanj heń neya heń hen sanıń goyen yunen. ²² Al kirmiń miýyon marbe Holi Spirit beleń sios mere momon yirde hi goyen nurde bebak tinań ko," yirin.

4

Al Kurunyen gasunde niń taun goke yirin

¹ Be, al gore gwaha yirin go kamereb Al Kurunyen gasunde hurkun hurkun yame figiltin hinhin goyen forok yeke kinmirin. Irkeb al melak kura hańkapyá bigul mere titin yara nurmirin goyen gore po, "Hende gar waya. Irkeb kame mata dahade forok yenayin goyen gikala gireń," ninyin. ² Irkeb goya goyen po Holi Spirit beleń taren po ketal nuryin. Irkeb kemne mat Al Kurunyen gasuń bana Doyań Al Kurunyen keperd keperd gasunde al kura keperde nike kinmirin. ³ Doyań Al Kurunyen keperd keperd gasuń gor keperde hinhin al gote dinsokbe yaspa horaya hora bukkeń konilian ineń hanjen go gwahade yara agat urde hinhin. Irde gamatsaw beleń keperd keperd gasuń go milgu irtin goyen kinmirin. Gamatsaw gobe hora digulak emeral inen hanjen gwahade yara melak heń hinhin. ⁴ Be, Doyań Al Kurunyen keperd keperd gasuń go sińkayänbe doyan marte keperd keperd gasuń 24 gore milgu irtin hinhin. Go herenbe Al Kurunyen alya bereyat doyan mar parguwak 24 beleń kipirtinde hinhin. Mel gobe amil faykeń hor yirde tonanđebe doyan alyen tonanhor yirtin hinhin. ⁵ Be, Doyań Al Kurunyen keperd keperd gasuńde matbe dagamel teń daga kateń hururuń teń hinhin. Keperd keperd gasuń goyen diliń marbe hulsi 7 beleń melak heń toltol yeń hinhin. Hulsi

† **3:18:** Amil faykekbe mata huwak wukkeń wor po goke yitin.

7 gobe Holi Spirit mata wukken wor po 7 minyan go goyen. ⁶ Irde makan ala galas beleñ po irtin yara wukken wor po goyen wor keperd keperd gasun go diliñ mar beleñ hinhan.

Be, doyan mar 24 gote keperd keperd gasun Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasun milgu irtin goyen kahal banabe det binfut minyan Al Kurun beleñ yirtin kura sipte hinhan. Det gote binya harhokya beleñbe diliñ beleñ po sam yirtin hinhan. ⁷ Det binfut minyan goyen kurabe laion yara kinmirinj. Kurabe bulmakaw yara, irde kurate kiminbe al kimin yara kinmirinj. Irde funanbe buntulun naña kota foy titin yara gor hike kinmirinj. ⁸ Det binfut minyan sipte goyen yunkuren yunkurenbe tapen 6 minyan hinhan. Irde ulin piginbe diliñ beleñ po tumjan sam yirtin hinhan. Tapen yufuk bana manaj diliñ beleñ sam yirtin hinhan. Det binfut minyan gobe nankahalya wawrunya hugineñ gaha yen hinhan:

“Al wukken, al wukken,

Doyan Al Kurunbe al wukken wor po.

Al Kurun tareñmij kuruj wor po gobe
bikken hinhan, gayenter hi,
irde kame wayyen,” yen hinhan.

⁹ Det binfut minyan gore Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunje keperde hen gwahader hitin al goyen denem turnuj yan irde isoka irde metenmij goke igin nud uneiñ hinhan. ¹⁰ Gwaha teñ hike goya goyenbe Al Kurunyen alya bereyat doyan mar parguwak 24 beleñbe Doyan Al Kurunyen gasunje keperde hinhan al gote diliñ mar urguy kañ gwahader hitin al goyen dolon irde hinhan. Mel gobe doyan mar karkuwande tonanjormij goyen yugu teñ Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasun goyen kahan miñde yerdeb gaha yen hinhan:

¹¹ “Gebe Doyan Al Kurunjiniñ, irde Al Kurunjiniñ.

Ge beleñ po ga det kuruj gayen yirarin. Dufaye po gama irde det kuruj gayen forok yirarin.

Ninjeb deñe turnuj yanya sanjin kurunja tetek po ha.

Irde palap girtek po ha,” yen hinhan.

5

Asanya Sipsip al dirinj dirneñya

¹ Be, go kamereb Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunje kipirtinj hinhan al gote haninj yase banabe asan sobam bili irtin kura goyen tanarde hike kinmirinj. Asan gobe harhok belenja biñ belenja tumjanj katinj, irde det unjuni yara goyen 7 yade asan bili irtinjde gor sanjin yirtin hinhan.

² Be, nebe Al Kurunyen miyon tareñmij

kuruj wor po kura gore hokde, “Ganun al beleñ det unguni yara asan yulyanen bili irtinjde taga yurtinj goyen epte yukala teñ asan go digilyen?” yeke kinmirinj.

³ Goyenpoga al gore kura asan ulyan go epte degeltek mon. Asan goyen bana keneñ keneñ manaj epte mon. Al Kurunyen gasunje ninj, megen ninj, megen biñ bana ninj al ma det kura beleñ epte ma asan go degelde kentek hinhan. ⁴ Irkeb al wukkek wor po kura gore asan goyen epte degelde go binde kentek miñmoj wor po keneñbe goke esitiñde hinhem. ⁵ Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak kura beleñ, “Eseñ ma yo! Yekop urmij kura Yuda, denem kurabe Laion inej hanjen gote dari gama irde forok yirin al gobe Dewityen miñde mat watinj. Yenjbe asogom al buluj goyen fole irtinj. Al gore gab det unguni yara beleñ asan sobam bili irde tarenj irtinj det 7 goyen epte yukala teñ digilyen,” ninyin.

⁶ Be, go kamereb al kura Sipsip al dirinj dirneñ go gwahade yara kinmirinj. Sipsip go keneñmiñbe bikken mayke kamtin yara kinmirinj. Be, Sipsip dirneñ go Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasun kahalte wor po gor huwarde hinhan. Keperd keperd gasun goyen siñakyanybe det binfut minyan sipte Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak beleñ milgu irtinj hinhan. Sipsip dirneñ gote hirkambe 7, irde diliñ wor 7 hinhan. Diliñ 7 gobe Holi Spirityen mata wukkek wor po 7 minyan go goyen. Holi Spirit gobe Al Kuruj beleñ alya bereya megen hanj kuruj goke teñ kerke kurinj. ⁷ Be, Sipsip dirneñ gore Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunje hinhan al go hitte kuñ haninj yase bana asan ulyan bili irde unjuni po sanjin irtinj hinhan goyen tirinj. ⁸ Be, yen beleñ asan go tekeb det binfut minyan sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak 24 gore Sipsip dirneñ kiminj mat urguy kayamij. Urguy kayamij mar gobe yunkuren yunkuren tikiñde ninj det hap inej hanjen goyen nende gigen yanartinj hinhan. Irde koron gol hora beleñ po yirtinj goyen wor yanartinj hinhan. Koron bana gonbe det hamin igin munj wor po go goyen minyanj hinhan. Det hamin igin munj wor po gobe Al Kurunyen alya bereya beleñ Al Kuruj mere irde hanjen go goyen.

⁹ Be, mel gobe tikiñde ninj det hap inej hanjen goya koron gol hora beleñ yirtinj goyen yanarde tikiñ gergen kura haminj. Tikiñmiñbe gahade:

“Gebe mugunke kamariñ.

Irde darige wok yitin go hende harde alya bereya Al Kuruj hitte yumulgan tiyariñ.

Alya bereya gobe miñ kurayen kurayen, meremijn kurayen kurayen, dari miñ kurayen kurayen, naña kurar niñ kura niñ yumulgan tiyariñ.

Goke tenje ge beleñ po gab epte asan goyen teñ degelaiñ.

¹⁰ Ge beleñ mel goyen alya bereya Al Kurun beleñ doyan yird yird mar yirarinj.

Irde Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar yirarinj.

Irkeb yen beleñ det kuruj megen han kuruj goyen doyan yirde hinayinj,” yaminj.

¹¹ Be, go kamereb nebe Al Kurunyen miyon budam wor po epte ma kapyaj hetek goyen yenerjebe meremijn manaj nurmirinj. Miyon goreb Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunj, det binfut minyaj sipte goyen, irde Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak goyen milgu yiramij. ¹² Irdeb hokde po tikiñ gahade hanjin:

“Sipsip dirneñ mayke kamyin gore po gab epte sanij tetek hi.

Irde epte Al Kurunyen samuj tumjan iginj yawartek hi.

Dufay wukkek, sanij, denje turpuñ yan goyen iginj yende hetek hi.

Irde palap irde isoka irtek albe ge po,” yaminj.

¹³ Be, go kamereb det kuruj gayen tumjanj tikiñ heñ hinhan. Nañkinde niñ, megen niñ, megen biñ bana niñ, irde makandje niñ det kuruj goreb gahade tikiñ hanjin:

“Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunjde kipirtin hi al goya Sipsip dirneñya goyen isoka yirde palap yirde

denje turpuñ yan yirde tareñ kuruj gobe gwahader yen po yunen hitek,” yaminj.

¹⁴ Irkeb det binfut minyaj sipte gore wol heñbe, “Fudinde wor po,” yaminj. Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak beleñ dokolhon yuguluj ten urguñ kañbe Al Kurunja Sipsip dirneñya goyen dolon yiramij.

6

Asan bili irde tareñ yirtinj unjguni goyen yukala teñ asan go digilyij

¹ Be, go kamereb Sipsip dirneñ beleñ asan bili irde unjguni ⁷ po sanij yirtinj goyen unjkureñminj ukala tiyyinj goyen kinmirinj. Irkeb det binfut minyaj sipte hinhan goyen unjkureñ kura beleñ “Waya!” yirinj. Mere tiyyinj gobe daga migirinj yara tiyyinj. ² Irkeb hos faykek kura goyen forok yeke kinmirinj. Al kura hos go hende

hinhin al gobe hite haniñde manaj hinhan. Irde doyan alyen tonajhor hor irde untinj. Irkeb megen hike kwa kuruj goyen bana gonj kuñ fulenjä tiyyinj. Yen beleñ po megeñya alya yad yad niñ teñ hos hende kurinj.

³ Be, Sipsip dirneñ beleñ unjguni kura sopte ukala tikeb det binfut minyaj sipte goyen kura beleñ wor sopte, “Waya!” yeke nurmirinj. ⁴ Be, gwaha yekeb hos hoyan kura forok yirinj. Hos gobe bukkenhel yitinj wor po. Hos go hende keperde hinhin al gobe alya bereya megen han gayen biñ kamke awalikde heñ heñ mata goyen teñ siña irke al yinjen uliñ kadom mugunen teñ kamde kamde sanij untinj. Irde fulenjare niñ bidila kuruj kura goyen wor untinj.

⁵ Be, Sipsip dirneñ beleñ unjguni tareñ yirtinj ⁷ bana goyen karwominj ukala tikeb det binfut minyaj sipte goyen hoyan kura belenj wor, “Waya!” yeke nurmirinj. Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmirinj. Hos gobe halkenj wor po. Hos go hende keperde hinhin al gobe det kanduk tunjan teñ teñ det kura haniñde tanartinj hinhin. ⁶ Irkeb det binfut minyaj sipte hinhan bana gonj mat al melak kura forok yeke nurmirinj. Merebe gahade: “Albe meten teñ hinayinj gega, bingebe budam ma forok yen hinayinj. Irkeb naña fay unjkureñ bana meten teñ murungem teñ hinayinj gote hora gore binge damu teñ hinayinj gega, binge budam ma yade hinayinj. Ningeb binge damu tinin yen wit damu teñ hinayinj koron dirneñ unjkureñ gwahade po teñ hinayinj, munaj bali damu teñ hinayinj koron muknjenj karwo gwahade po yade hinayinj. Goyenbe mel gore olip fimiñja wain fimiñyaibe iginj yawarnayinj geb, olip heya wain heyabe buluñ ma yirayinj,” yirinj.

⁷ Be, Sipsip dirneñ beleñ unjguni tareñ yirtinj ⁷ bana goyen siptemijn ukala tikeb det binfut minyaj sipte hinhan goyen funanj beleñ, “Waya!” yeke nurmirinj. ⁸ Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmirinj. Hos gobe wulsakkenj. Hos go hende keperde hinhin al gote deñjembe Kamde Kamde. Yen hos hende wan hikeb Al Metebe harhokde go po bindere gama irde wan hike kinmirinj. Al irawa gobe alya bereya megen han kuruj gayen pota yirke buda sipte hekeb buda unjkureñbe buluñ yirke kamde kamde sanij yuntinj. Ningeb buda unjkureñ goyen bana al kurabe fulenjare niñ bidilare kamnayinj, binge kamde kamnayinj, kurabe garbam heñ kamnayinj, irde kurabe dapna duwi kafuram wor po gore gasa yirke kamnayinj.

⁹ Be, Sipsip dirneñ beleñ unjguni sanij yirtinj ⁷ bana gon siptesonjoñminj goyen ukala

tiyyin. Irkeb al buda kura Al Kurunyen mere gama irde tagalde kun hike gasa yirke kamamij mar gote tonerjbe Al Kurun galak ird ird alta yufukde hike yinmirin. ¹⁰ Mel gore hokde po, "Doyañ Al Kurun, tarengebe kurun wor po. Gebe wukken wor po, irde mереgebe fudinbe wor po. Goyenbe megen hanj mar beleñ mudunke kamtirin goyen goke daha nañja gab merere yerde matamij gote murungem bulun goyen wol heñ yunayin? Sobamde po doyañ hetek we?" inamij. ¹¹ Irde mel gobe yunkuren yunkuren amil faykeñ nende gigen yuntin. Irdeb, "Deñ mudunke kamamij gwahade goyen po, Doyañ Al Kurunja heñ kadtin yago hitin marya Doyañ Al Kurunyen meten mar kadtin hitin goyen wor gasa yirke kamde hinayin goyen kunj kunj budam heñ ep heke gab muduntij mar goyen merere huawarnayin geb, goke doyan heñ hinayin. Go nalu gobe ulyanje ma hikeya forok yiyyen," yinke nuramij.

¹² Be, Sipsip dirñej beleñ unguni tareñ 7 bana goyen 6mij ukala tiyyin goyen kinmirin. Irkeb nininjä kurun wor po forok yirin. Nañabe kidoma bulun po hirin. Gobe meme sikkę halkeñ wor po gore ulinhor irtin gwahade yara hirin. Irde gagasibe dari yara bukkenhel wor po hirin. ¹³ Irde dinambe yagobe nañkinde mat suk yen megen katamij. Dinambe gobe menje kurun harde fik he igineñ hanjapok fuguru tike megen kateñ hanjen go gwahade tiyamij. ¹⁴ Nañkinbe asaj sobam bili irtin yara bili irke hubu hirin. Duguya motmotyabe tumjan gasunjende mat yade hoyanje yirtin. ¹⁵ Irkeb megen niñ doyan mar karkuwanj, doyan mar, fulenjä marte doyan mar karkuwanj, al horam yañ mar, sañij minyañ mar, al kurate yufuk bana heñ murungem mon dulij meten terj hanj maryabe yinjen dufayimde hanj marya tumjan busaharde duguyañ hurkuñ horabok bana hinhan, irde kurabe hora karkuwanj kahalte mabok binde hinhan. ¹⁶⁻¹⁷ Mel gobe duguya hora karkuwanja goyen mabokde henjbe, "Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunje keperde hi al goya Sipsip dirñenyä gote bearar goyen ganuj mar beleñ epte sañij heñ fole irnayin? Hubu wor po! Ningeb deñ duguya hora karkuwanja, neñ hende katnañ. Irdeb Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunje keperde hi al gote dilinde hitek mon geb, bana dernan. Irkeb Sipsip dirñej gote bearar go ma kentek," yaminj.

7

Alya bereya 144,000 goyen basinja yiryin

* 7:9: Patila yuwaljenje al bulun fole irtin goke yitin.

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon sipte beleñ megeñ murun kurhan kurhan huwarde hike yinmirin. Miyonmiñ sipte gobe mongo menje huwarde megenya makanyaþe heyä bulun yiryenkek yenþe menje beleñ sipte goyen pet teñ hinhan. ² Irke Al Kurunyen miyon hoyan kura naña wañ wan beleñ mat wañ hike kinmirin. Yenþe alya bereya Al Kurun gwahader hitin beleñ basinja yiryin goyen kimiñde soñ yird yirdde niñ det goyen minyan wake kimmirin. Be, miyon gore miyon sipte, megenya makanyaþa bulun yirtæk tareñ yuntin goyen kuware po hoy yirdeb yinyin. ³ "Neñ beleñ Al Kurunniñ gote meten mar kimiñde soñ yird yird goyen pasi irtke gab megen, makanyaþa heyä goyen gwamun yurnayin," yinyin. ⁴ Irde alya bereya Al Kurunyen meten mar kimiñde soñ yirtin goyen kapyaj heñ pasi irdeb, "Soñ yirtin mar tumjanbe 144,000," yeke nurmirin. Kimiñde soñ yirtin mar gobe Israel mar al miñ 12 bana mat watin. ⁵ Go mar gobe gahade:

Yuda minde niñbe 12,000,
Ruben minde niñbe 12,000,
Gat minde niñbe 12,000,
⁶ Aser minde niñbe 12,000,
Naptali minde niñbe 12,000,
Manase minde niñbe 12,000,
⁷ Simeon minde niñbe 12,000,
Liwai minde niñbe 12,000,
Isakar minde niñbe 12,000,
⁸ Sebulun minde niñbe 12,000,
Yosep minde niñbe 12,000,
Benyamin minde niñbe 12,000.

Al buda kurun beleñ Al Kurun dolon iramij

⁹ Be, go kamereb al buda kurun wor po epte ma kapyaj hetek goyen delne mar forok yeke yinmirin. Mel gobe naña karkuwanj karkuwanj, mij kurayen kurayen, sikkę umña kurayen kurayen, irde merem kurayen kurayende mat watin. Mel gobe amil faykeñ hor yirdeb Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunja Sipsip dirñenyat diliñ mar huwarde patila yuwaljen yanarde hinhan.* ¹⁰ Irde kuwarde po,

"Dumulgañ teñ teñ mata gobe Al Kurunniñja Sipsip dirñenyä hitte mat watinj.

Al Kurunbe Doyañ Al Kurunyen gasunje keperde hi!" yaminj.

¹¹ Be, Al Kurunyen miyon beleñ tumjan Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunja Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwakyabe det binfut minyan sipteyä

goyen gote harhokde huwarde milgu yiraminj. Irdeb Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasun beleñ gon diliñ mar wulgrut yen kiminj megen irde Al Kurun dolon iraminj.¹² Dolon irde henyabé gaha yaminj: "Fudinde wor po!"

Al Kurun isoka irde denjem turnunj yan irde hitek!

Dufay wukkekya tarenyá sanjiñyabé huginjé

Al Kurunniñinde po henayin.

Yen po ga iginj nurd unen palap irde hitek! Fudinde wor po!" yaminj.

¹³ Be, go kamereb Al Kurunyen alya beryat doyañ marte parguwak 24 bana gon niñ al kura beleñ, "Al buda amil fayneñ hor yirtij mar gabe ganuñ? Irde mel gabe damde mat watinj?" nineñ gusuñaj niryinj. ¹⁴ Irkeb ne beleñ wol henjbe, "Doyañ al, gebe nurde ha," immirinj. Irkeb yen beleñ, "Al buda gabe kanduk kurun yeneñ hinhan gega, sanij hen watinj mar. Mel gabe amil hor yirtij goyen Sipsip dirñejde dari beleñ po halde faykek wor po yiraminj. ¹⁵ Gwahade ningeb mel gore Al Kurunyen ya balem bana hen Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunje gon diliñ mar nañkahalaña wawuñya dolon ird ird mata teñ hanjen. Irkeb Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunje keperde hi al gore mel goya hen yufukde yerde doyan yirde hiyenj. ¹⁶ Irkeb mel gobe sopte binge ma kamnayinj, irde fe niñ ma yiryenj. Irde nañja ma, kak uka wor po kura gore epte ma buluñ yiryenj. ¹⁷ Gobe Sipsip dirñej, Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasun kahalte hi al gore sipsip doyan al yara hen mel go doyan yirde hiyen geb, epte ma buluñ henayinj. Yen beleñ mel go bul yirde Al Kurunya huginj hen hen fe forok yen hanjen gasunyan yukuyenj. Irkeb Al Kurun beleñ mel gote diliñ fimiñ tumjanj halde yunyenj," ninjinj.

8

Asan bili irtij unjguni tareñ yirtij goyen funan ukala tiyyinj

¹ Be, Sipsip dirñej beleñ asan ulyan bili irtij goyen unjguni tareñ yirtij 7 bana goyen funanmjñ ukala tiyyinj. Irkeb 30 minit gwahade Al Kurunyen gasunje migirinj miñmoyj, diñden iraminj. ² Go kamereb Al Kurun diliñ mar miyon 7 huwarde hanjen goyen yinmirinj. Miyon gobe bigul 7 yunke yanaraminj.

³ Irkeb Al Kurunyen miyon hoyan kura beleñ det hamnej yan kumga teñ teñde niñ koron gol hora beleñ po irtin goyen teñbe Al Kurun galak ird ird alta diliñ mar huwaryinj. Yenbe Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasun diliñ mar alta gol po

irtij go hende det hamnej igin kumga teñ teñ goyen kurun po yawaryinj. Gobe Al Kurunyen alya bereya mere irde hanjen mar goya gabu yirde Al Kurun galak ire yenbe gogo tiyyinj. ⁴ Irdeb det hamnej yan goyen kumga tike kaki goya Al Kurunyen alya bereya beleñ mere irde hanjen goya tumjanj gabu henj Al Kurun hitte hurkuriñj. ⁵ Irke gab miyon gore det hamnej kumga teñ teñde niñ koron goyen teñbe alta hende kak hinhin goyen faryinj. Irdeb goyen teñ megen timiyyinj. Irkeb dagamel teñ daga kateñ hururuj teñ nininja tiyyinj.

Bigul 7 mere tiyamiñ

⁶ Be, gor matbe hanjkäpä Al Kurunyen miyon 7 gore bigul 7 yawaraminj goyen fu yirniñ tiyamiñ.

⁷ Be, miyon 7 bana goyen meheñde niñ gore wa bigulmijñ fu iryinj. Irkeb kigariñ bilmiñ hora yara goya kak dariya suluk irtinya goyen kigariñ kattij yara kurun po katyinj. Irkeb megen kurun gayen kurar kurar humga kurinj. Humga kurinj gobe megen gayen patke karwo hiyyenj, irde unjkureñbe humga kuyenj go gwahade hirinj. Irde he megen hanj manaj gwahade po tiyamij. Irde yamuñbe tumjanj humga kwamij.

⁸ Be, go kamereb miyon 7 bana gon hoyan kura beleñ bigulmijñ fu iryinj. Gwaha irkeb det kura dugu kurun kak humga kun hinhin yara goyen makañ alare timiytiñ kimmirinj. Irkeb makañ ala kurun kurhanbe dari hirinj. Gobe makañ ala pota yirke karwo hitinj goyen unjkureñbe dari hiyyenj go gwahade goyen. ⁹ Irkeb makañde niñ det binjut miñjanj pota irde buda karwo yirtij bana gon buda unjkureñbe tumjanj kamamij. Irde hakwa yago manaj pota irde buda karwo yirtij bana gon buda unjkureñbe gwamunj yuryenj go gwahade yiryenj.

¹⁰ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon 7 bana gon karwominj beleñ bigulmijñ fu iryinj. Gwaha irkeb dinambe kurun milij wor po hulsi melak henj hi yara gore nañkiñde mat fe karkuwanja fe muknjenja hende katyinj. Gobe fe karkuwanja fe muknjenja gabu yirde buda karwo yirtij bana buda unjkureñbe go hende katyenj go gwahade goyen. ¹¹ Dinambe gote denjembe "Urek". Dinambe gore katkeb fe buda gobe urek hamij. Irke al budam wor po fe urek hitij go nene kamamij.

¹² Be, go kamereb miyon 7 bana gon siptemij beleñ bigulmijñ fu iryinj. Irkeb nañja diliñ goyen patenj karwo irke unjkureñbe det kura beleñ mayke aymuk iryinj. Gagasiya dinambe yagoya manaj gwahade po buluñ hamij. Irkeb sanjiñmijbe sanij hen hanjkäpä agat urde

hanjen go gwahade moj, kidomak hiriñ. Ningeb naña fay bana goj naña kenkela ma temeyde hin hin, kidomak po hin hin. Wawuj wor gagasiya dinambeya kenkela ma temeyde hin han, kidoma buluñ po hin hin.

¹³ Be, go kamereb buntuluñ kura naña kota hende hoyan foy teñ hike kinmirin. Buntuluñ gore hokde po, "Mata kafuram wor po! Mata kafuram wor po! Al Kurunyen miyon hoyan karwo hanj gore bigulmij fu yirkeb mata alya bereya megen hanj mar hitte forok yenayin gobe kafuram wor po!" yirin.

9

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon 7 bana goj siptesonjoñmiñ beleñ bigulmij fu iryin. Irkeb dinambe kura bikken nañkinde mat megen katyin goyen kinmirin. Dinambe gobe mete dukunj wor po kimyar miymoj bana goj kurkuñ kurkuñ yame hol ird irdde niñ ki untin. ² Irkeb dinambe gore mete dukunj wor po bana goj kurkuñ kurkuñ yame hol iryin. Irkeb kaki beleñ kak tupi kurunye mat kaki wañ hiyen go gwahade goyen pul yen wayyiñ. Mete dukunj wor po bana mat kaki watinj gore naña diliñya nañkinja pet tike kidoma hiriñ. ³ Irkeb gusu budam wor po kaki bana mat megen kateñ hin han. Gusu gobe misinj kalpañ beleñ al yisik hanjen gote taren yara yuntin. ⁴ Gusu gobe yamunja busa asanyabe he yago megen hanj goyen buluñ ma yirnayin yintin. Gega alya bereya Al Kurunj beleñ kiminde soñ ma yirtin mar go po ga yisinayin yintin. ⁵ Goyenpoga gusu gobe al yisike kamde kamde sañj ma yuntin. Yisike gagasi siptesonjoñ bana ulin misinj kurun po kattek tarenj po yuntin. Ulin misinj buluñ po katnayin gobe misinj kalpañ kura gore al yisike misinj buluñ po nurde hanjen go gwahade goyen. ⁶ Gusu beleñ yisike gagasi siptesonjoñ ulin misinj buluñ po kateñ hinayinj gobe kamde kamde niñ wor po nurde hinayinj gega ma kamnayin. Mel gobe kamtek wor po yirde hiyen gega, kamde kamde beleñ yenen yilwa yiryen.

⁷ Be, gusu gobe fulenjare kuñ kuñ niñ hos yara gitik yirtin yinmirin. Gusu go tonaj hendebe det kura doyan al kurunyen tonajhor gol beleñ po yirtin goyen hor yirtinj hin han. Irde dinsokbe alyen yara yinmirin. ⁸ Irde tonaj yuwaljenbe sobam beryen yara hin han. Irde misinjbe dapñja kafuram wor po kura laion gote misinj yara yinmirin. ⁹ Irde dumundebé dari mala pet ten teñde niñ det ain parwek goyen yirtinj. Irde foy teñ kunj hike tapeñ gote migirinj be

kuruj wor po. Migirinj gobe fulenjare nin nima hos beleñ yuluñ teñ hanjen budam wor po fulenjare kuñ hike naña migirinj kurunj wor po forok yen hanjen go gwahade goyen. ¹⁰ Gusu buda gobe gifirinj manaj, irde gifirinj murunje gorbe misinj kalpañ gote misinj hin han. Gifirinj murunje gorbe al yisike gagasi siptesonjoñ ulin misinj kattek sañj miyanj. ¹¹ Be, gusu goyen doyan yird yird al kura hin han. Al gobe Satanyen miyon, mete dukunj bana wor po mat watinj al. Deñembe Hiburu mere mat Abadon, munaj Grik mere matbe Apolion.*

¹² Be, mata kafuram mehenjde niñ wor pobe gago fole tike hubu hihi. Mata kafuram irawabe kame forok yeren tahar.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon 7 bana goj 6miñ gore bigulmij fu iryin. Irkeb Al Kurunj galak ird ird alta gol beleñ po irde Al Kurunj diliñ mar hitin gote murunj sipte kurhan kurhan goj hirkam hinhande matbe al melak kura forok yeke nurmirin. ¹⁴ Al melak gore miyon gayamun ga bigul fu iryin goyen, "Satanyen miyon sipte Yufratis fe bana fere yirtin goyen yad siña yirayin," inyin. ¹⁵ Irkeb Al Kurunyen miyon gore Satanyen miyon sipte fere yirtin koyare hin han goyen yad siña yirinj. Miyon sipte gobe koyare heñ heñbe megen niñ alya bereya pota yirde buda karwo yirtin bana goj buda unkürenj gasa yirke kamnayin yen nalu kirtinj goyen forok yekeb gogo yad siña yirinj. ¹⁶ Be, fulenjare mar hos hende kuñ hin han gobe 200 milion gwahade yeke nurmirin.

¹⁷ Be, hosya go hende kuñ hin han marya goyen yuwarwarte yinmirinjbe gahade: dari mala pet teñ teñde niñ det ain parwek dumundebé yirtin gobe bukkenjel yitinj, irde kurabe digulakya halkenjya muñ kura suluk irtin, irde kurabe wulsakken salfa hora gwahade yara yirtinj. Hos gote tonajbe laionytonan yara. Mohonde matbe kak, kakiya salfa hora uka wor po heñ buk yitinyä goyen wañ hike yinmirin. ¹⁸ Hos go mohonde mat det buluñ karwo kak, kakiya salfa hora uka wor po heñ buk yitinyä gore alya bereya megen hanj goyen budam wor po gasa yirke kamnayin. Kamamij mar gobe megen niñ al tumjanj pota yirde buda karwo heke buda unkürenjbe gasa yirke kamnayin go gwahade goyen. ¹⁹ Hos gote tarenjbe mohonja gifirinjä goyenter hin han. Gifirinjbe kunere yara, irde murunj beleñbe kunere tonaj miyanj ala. Gifirinj gote al gasa yirde dagim yan yirde hin han.

²⁰ Be, alya bereya det buluñ karwo kak, kakiya salfa hora buk yitinj hos mohonde

* ^{9:11:} Abadonya Apolionyat miñbe gwamunj yurd yurd al.

mat waŋ hinhan gore ma gasa yirke kamaŋ mar gobe yinŋen mata buluŋ teŋ hitin goyen yubul ma teŋ Al Kurun niŋ biŋ mulgaŋ ma haminj. Go mar gobe unŋura dolon yird yird mataya det toneŋ gol, silwa, baras, horayab heya beleŋ po yirtin goyen dolon yird yird mataya goyen bada ma haminj. Det toneŋ gobe epte ma naŋkennayinj, mere ma nurnayinj, irde kuŋ wan ma tinayin gega, Al Kurunyinin yeŋ nurde dolon yirde hanjen. ²¹ Irde al gasa yirke kamde kamde mata, merebal kurayen kurayen, leplep matayabe kawe mataya teŋ haŋ goke Al Kurun pohogay irde yeŋ ge biŋ mulgaŋ ma haminj.

10

Al Kurunyien miyoŋ kuraya asaŋ bili irtin dirŋen kura goya

¹ Be, go kamereb Al Kurunyien miyoŋ hoyan kura tareŋmiŋ kurun wor po gore Al Kurunyien gasunđe mat megen kateŋ hike kinmirinj. Yenbe kigariŋkiŋ faykek wor po beleŋ aw urtin, irde gamatsawbe tonaj hende hinhan. Tonaŋ hende hinhan goyenbe tonaj sisaj ma urde hinhan. Kimiŋbe naŋa timiytiŋ yara agat urde hinhan. Irde kahanbe hora beleŋ po tola yirtin humga kuŋ buk yeŋ hanjen go gwahade hinhan. ² Hanindebe asaŋ sobam bili irtin dirŋen kura goyen digitinj hinhan. Irde kahan yasebe makaj alare huwardeb kahan tapabe siŋa fudiŋde huwaryinj. ³ Irdeb laion beleŋ mere kurun po teŋ hanjen yara kuware wor po mere tiyyinj. Gwaha tike gab daga 7 mere tiyaminj. ⁴ Daga 7 mere tikeb ne beleŋ meremij goyen asaŋde kayer timirinj. Gega al melak kura forok yeŋbe, "Daga 7 mere tahan goyen goya ma kayayinj, mere gobe banare po hinayinj," ninyinj.

⁵ Be, Al Kurunyien miyoŋ makaj alareya megenya huwarde hike kinmirinj gore Al Kurun palap ire yeŋ haninj yase isaj hiriŋ. ⁶ Irdeb Al Kurun deŋe urde biŋa sanŋiŋ po tiyyinj. Al Kurun, huginen hiyen al, naŋkiŋ, megen, makanyabe det kurun gayen yiryinj al gote deŋe urde biŋa tenyabe, "Al Kurun beleŋ dufaymiŋ bikkən kiriyinj gote igineŋbe hen ga moŋ forok yiyyen. Nalu singir singir ma iryen! ⁷ Goyenpoga Al Kurunbe mere basaŋ marmiŋ yirnyinj gwahade goyen po, miyoŋmiŋ 7 bigul yawaramin bana gon funaŋmiŋ beleŋ bigulminj fu irke gab Al Kurun beleŋ dufaymiŋ kiriyinj banare hitin gote igineŋ kawan forok iryenj," iyrinj.

⁸ Irkeb al melak kura naŋkiŋde mat haŋkapyə nurmirinj gore sopte po gahade ninyinj: "Al Kurunyien miyoŋ makanyaŋ

megeŋya hende huwarde hi gote haniŋde asaŋ digitinj hi goyen kuŋ tawa," ninyinj.

⁹ Irkeb nebe Al Kurunyien miyoŋ go hitte kuŋbe asaŋ goyen nuni yeŋ gusunŋan irmirinj. Irkeb miyoŋ goreb, "Asaŋ ga teŋ nawa. Gabe mohonjerbe yalaŋgu fimiŋ hapek yaŋ go gwahade nurayin gega, bege bana kurkuŋbe beger tigri tiyyenj," ninyinj. ¹⁰ Irkeb asaŋ dirŋen goyen Al Kurunyien miyoŋ gote haniŋde mat teŋbe nimirinj. Teŋ nemeke mohonjerbe yalaŋgu fimiŋ yara hapek yaŋ nurmirinj gega, nukuluk urmekeb kurkuŋ benerbe tigri tiyyinj. ¹¹ Gwaha timekeb al melak gore, "Gebe alya bereya, naŋa karkuwaŋ, merem hoyan hoyan, irde megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋbe kame dahade hinayinj goke Al Kurunyien mere basaŋ heŋ tagalayinj," ninyinj.

11

Al Kurun niŋ tagal tagal al irawa

¹ Be, go kamereb det kurayen kurayen karkuwaŋmiŋ dahade goyen tuŋaŋ teŋ teŋde niŋ kutum kura nunenbe gaha ninyinj: "Kuŋ Al Kurunyien ya balemya Al Kurun galak ird ird altaya gote kurunyinj tuŋaŋ tiyayinj. Irde ya balem bana gonj Al Kurun dolon irde haŋ mar goyen kapyan hawayinj. ² Goyenpoga Al Kurunyien ya balem koya kirtiŋ bana goyen siŋak beleŋ matbe sawsawa kura gabu ird ird gasunj hi gobe tuŋaŋ ma tiyayinj. Gasun gobe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen wan gabu irde hanjen gasunj geb gago dinen hime. Go mar gore gagasi 42 gayen Jerusalem taun Al Kurun diliŋde wukken keneŋ hiyen goyen ufurka teŋ buluŋ buluŋ irnayinj. ³ Nebe ne niŋ teŋ tagalde hiriryen al irawa kura saŋiŋe yuneŋbe yad yermekе wayiryen. Wanbe amil kerkek hor irdeb merene basaŋ heŋ naŋa fay 1,260 gwahade goyen tagalde hiriryenj" ninyinj.

⁴ Be, Al Kurun niŋ mere teŋ teŋ al irawa gobe olip he irawaya hulsi irawaya Doyaŋ Al Kurun diliŋ mar huwarde haryen go goyen. Doyaŋ Al Kurun gobe alya bereya megen haŋ kurun gate Kurunyinj. ⁵ Al irawa goyen al kura beleŋ buluŋ yirniŋ yeŋ tuŋaŋ yurnayinjbe al irawa gote mohonđe mat kak forok yeŋ asogom mugol kiryeŋ. Al kura irem go buluŋ yirniŋ yeŋ tuŋaŋ yurnayinj marbe gwaha mat kamnayinj. ⁶ Irem gobe Al Kurunyien mere basaŋ heŋ tagalde henja kigariŋ goya katen ma yeŋ naŋkiŋ pet teŋ teŋ taren minyayn. Irde fe kurun gayen yigiri tike dari hetek sanŋiŋ wor go miŋyanj. Irde mata kafuram al buluŋ yirtek goyen kurayen kurayen forok yirde alya bereya megen haŋ gayen iŋiŋ gwamunj yurtek taren wor go miŋyanj. Irem gobe

gwaha yirye yejbe igin gwahade po yirtek sanj̄iñ miñyāñ hinaryum.

⁷ Be, irem go Al Kurunyen mere tagalde pasi hekeb dapñ̄a kafuram kura mete dukun wor po kimyan miñmon bana gon mat watin gore irem goya arnayin. Irde irem go fole yirde gasa yirke kamireñ. ⁸ Irkeb irem go kamtiñ hakwambe taun kurun Yerusalem bana gon niñ beleñ kurundje gor yubul tike hiriryen. Taun gokeb Sodom yara ma Isip yara yen hanjen gogo. Taun goyenterbe bikken al irawa gote Doyañ Al Kurun wor mayke kamiyñ. ⁹ Irkeb nañña karkuwaj karkuwaj, al miñ kurayen kurayen, mereminiñ kurayen kurayen, irde sikken umjañ kurayen kurayen niñ alyá bereya beleñ irem gote uliñ hakwam wawuñ karwoya nañña fay sipteya goyen beleñ yubul titiñ yennayin. Irde hakwam goyen mete teñ teñ niñ piñej henayin. ¹⁰ Megen hanj marbe tumjan irem go kamke ayan yerdeb detmiñ yinjer uliñ murunjem moñ dulin kadom gunej tinayin. Al Kurunyen mere basañ mar irawa gore megen niñ mar kanduk kurun forok ird yunke biñ misiñ nurde hinayin geb, irem go kamkeb gogo aman henayin.

¹¹ Be, nañña fay sipteminde nañkohal hekeb al yisañ heñ heñ menje Al Kurun hitte mat katen irem go bijnde hurkukeb sopte geren heñ huwararyum. Irkeb alyá bereya tumjan irem go yenerjeñ kafura wor po hamín. ¹² Irkeb al melak kura kurun wor po nañkinde mat, "Hende gar wayyi" yeke Al Kurunyen mere basañ mar irawa gobe nuraryum. Nurdeb asogom beleñ yeneñ hikeya Al Kurunyen gasunde kigariñkiñ faykek hende hurkaryum. ¹³ Goya goyenbe ninjañ kurun wor po forok yiriñ. Irkeb Yerusalem taun go buluñ hiriñ. Buluñ hiriñ gobe taun goyen walka teñ 10 irde uñküreñbe buluñ hiriñ go gwahade goyen. Buluñ hiriñ bana gonbe 7,000 alyá bereya kamamin. Go ma kamaminiñ marbe kafura wor po heñ Al Kurun tareñmij kurun wor po goyen deñem turñuj yañ iramín.

¹⁴ Be, mata kafuram kahalte niñbe gogo hubu hiriñ. Gega mata kafuram hoyan funañ karwomiñbe heñ ga ma wayeñ tiyal

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon 7 bigul yawaramiñ bana gon miyon funañ beleñ bigulmiñ fu iryiñ. Irkeb al melak budam kurun wor po nañkinde mat forok yenbe, "Gayenter alyá bereya megen hanj kurun gayen doyan yird yird sanj̄iñ Doyañ Al Kurunya yen beleñ basiñja irtin al Mesaiyat haninje hi. Yen beleñ gwahader doyan yirde hiyeniñ!" yamín. ¹⁶ Irkeb Al Kurunyen alyá bereyat doyan marte parguwak 24, Al Kurun dilin mar keperde hinhan gore wulgurut yen kimiñbe megen

yirde Al Kurun dolon iramín. ¹⁷ Gwaha irde heñyabe,

"Doyañ Al Kurun, gebe Al Kurun, tareñge kurun wor po.

Gebe bikken hinhan, gayenter wor ha. Gebe sanj̄iñge kurun goyen teñ alyá bereya doyan yird yird meten miñ urarin.

Ningeb goke igin wor po nurd gunen hite.

¹⁸ Ge ma nurd gunen hanj mar beleñ ge niñ biñ ar yeñ hinhan.

Gega bege ar yetek nalube gago forok yihi.

Al kamtiñ merere huwartek nalube gago forok yihi.

Meten marge, mереge basañ heñ heñ mar, alyá bereyage, irde palap girde hanj mar tumjan mataminiñ gote murunjem yuneñ yunen nalube gago forok yihi.

Al deñem yañ ma al deñem moñ goyen tumjan murunjem yuneñ yunen nalube gago forok yihi.

Alyá bereya megen hanj kurun gayen buluñ yiramiñ mar goyen mugol kertek nalube gago forok yihi!" yamín.

¹⁹ Be, Al Kurunyen ya balem gasuñmide hi gote yame fegelke hol yiriñ. Irkeb bana gonbe Al Kurunyen Biňa teñ teñ Bokis hike kinmirin. Irkeb dagamel ten daga katen hururuñ teñ hinhan. Irde ninijañ forok yeke kigariñ hora yara hitiñ goyen kurun po katyiñ.

12

Berea asogomij deregonya

¹ Be, gwaha tikeb mata tiñeñ kura matamienjiñ nañkinde forok yiriñ. Mata gobe gahade: bere kura nañña diliñ teñ amil hor irtiñ yara irde gagasi hende huwartinj hinhan. Irde dinambe 12 beleñ doyan alyen tonajhor irtiñ goyen teñ tonanjeñ hor irtiñ hinhan. ² Bere gobe biñ miñyāñ, irde diriñ kawanj kere yeñ uliñ misiñ kurun katen esen hinhan. ³ Irkeb nañkinde mata hoyan kura forok yiriñ. Mata gobe gahade: deregong kuraññiñ milij wor po sikkenbe bukken, irde tonaj 7 miñyāñ goyen forok yiriñ. Tonaj 7 gobe doyan al karkuwande tonajhor 7 goyen tonaj 7yan goyan yirtiñ ala hinhan. Deregong gobe hirkam 10 miñyāñ. ⁴ Deregon gobe sinqilli teñ nañña kor irtiñ yara gifirin temeyde dinambe kwer yurke budam wor po wok yeñ megen katamín. Dinambe katamín gobe nañkinde dinambe kurun goyen tumjan buda karwo yirde uñküreñbe wok yeñ katnayin go gwahader goyen tiyamín. Be, deregong gobe bere gore diriñ kawanj kerkeb goyare po diriñ go newen yeñ bere go diriñ kawanj kerej teñ hinhan gote kimiñ mat pet teñ hinhan.

⁵ Be, bere goyen diriñ al diriñ kawanj kiriñ.

Dirin gobe doyan alyen kutum ain beleñ po irtin goyen tanarde naña karkuwañ karkuwañ tumjanj doyan yiryen albe gogo. Ningeb deregon gore dirin go niyyenkek yenþe bere gote dirin goyen aran po teñ Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasun Al Kurun keperde hinhinde gor tukuke gor hinhin.⁶ Be, bere gobe busahardeb sawsawa po kurun naña bana gon gasun kura Al Kurun beleñ bere goke teñ gitik irtinde gor kuriñ. Gasun gobe Al Kurun beleñ bere goyen naña fay 1,260 gahade doyan irde paka ireñ yen bikkęñ gitik iryin go goyen.

⁷ Be, Al Kurunyen gasunđe fulenja kurun forok yirin. Al Kurunyen miyonja doyan almiñ Maikelya beleñ deregon goya yende miyonmiyä aramin. ⁸ Goyenpoga deregon gobe Al Kurunyen miyon epte foile yirtek tareñ miñmoy geb, deregon goya miyonmiyäbe Al Kurunyen gasunđe mat yakira tikeb gasun miñmoy hamin. ⁹ Be, deregon gobe takira tikeb megen katyin. Deregong gobe kunere bikken hinhin go goyen. Gobe denjem kurabe Ungura, kurabe Satan ineq hanjen. Yen beleñ alya bereya megen hañ kurun gayen usi yirke mata bulunjde katen hanjen. Deregong go temeyke megen katyinjyäbe miyonmij yago manan tumjanj katamij.

¹⁰ Be, go kamereb al melak kurun wor po nankinđe mat forok yeke nurmirin. Merebe gahade: "Kadninin merem yañ yird yird al gobe gogo takira tike megen kata. Huginej wawunja nañkohalañ Al Kurun hitte kadninin merem yañ yirde hiyen al gobe teñ temeyke megen kata. Ningeb gayenterbe Al Kurunjinib beleñ alya bereya yumulgañ tiyyen. Al tumjanj yende tareñ bana hinayin. Yen beleñ doyan yird yird nalube gago forok yihi. Mesaia Al Kurun beleñ basinj iryin al gote sanjñ manan forok yihi. ¹¹ Mel gobe Sipsip dirnej gore darim wok irde kamyin go hende huwarde al bulun go foile irtin. Irde mere fudinde po kawan tagaldeb al bulun go foile irtin. Ningeb mel gobe mudunkie kamnij wor iñiñ ala yen nurde ga hinhin. ¹² Ningeb deñ Al Kurunyen gasunđe hañ mar tumjanj aman henayin. Goyenpoga deñ megenja makanyäbe Satan den hitte kurka geb, goke kafuram wor po nurde dunhem. Yenþe nalu ulyanje ma hiyen goyen nurde hi geb, goke binj ar wor po yen hi," yirin.

¹³ Be, deregong go Al Kurunyen gasunđe mat teñ temeyke megen katyin goyen bebak tiyyin. Irdeb dirin al dirin kawan kiriyin bere goyen bulun bulun ire yen nañkeneñ kün hinhin. ¹⁴ Bere gobe sawsawa po kurun naña bana gon gasun kura Al Kurun beleñ gitik irde untinđe gor foy teñ kün kün niñ buntuluñ kurun wor po

gote tapenj irawa untin. Gasun gobe bere goyen gor dama karwo irde gagasi 6 gasun gor po hike deregong gore epte ma bere goyen bulun iryen yeñ Al Kurun beleñ gitik iryin go goyen.¹⁵ Be, deregong goyen po goyenbe kunere kurun gogo. Goreb bere goyen figili tiwi yen mohonđe mat fe kurun wor po fur tiyyin.¹⁶ Gega megen beleñ bere go faran urde mohon añ irde fe fur tiyyin kurun goyen nen pasi hiriñ.¹⁷ Irkeb deregong gobe binj ar wor po yeke bere gote dirinjyä yago go ma kamamij megen hañ goya arniñ yen kuriñ. Go mar gobe Al Kurunyen saba gama irde Yesu niñ yitiñ mere fudinde goyen kawan po tagalde hanjen mar go goyen.¹⁸ Be, deregong gobe makañ ferenđe huwaryin.

13

Dapña kafuram kura irawa forok yaryum

¹ Be, yen gor huwarde hike dapña duwi kafuram wor po kura makañ alare mat forok yeke kinmirin. Dapña gobe hirkam 10 miñyanj, irde tonanbe 7 miñyanj. Hirkam go hendebe doyan alyen tonanhor hor yirtiñ ala hinhin. Irde tonan 7 go hendebe Al Kurun sukal irtin deñe goyan katiñ ala hinhin. ² Dapña duwi kafuram gobe dapña kura lepat ineq hanjen goyen yara kinmirin. Goyenbe kahanbe dapña kura bea ineq hanjen gote kahañ yara, irde mohonbe laion mohon yara kinmirin. Be, deregong gobe dapña kafuram goyen sanjñmij unyin. Irdeb deñe kurun uneñje doyan al kurun iryin. ³ Goyenbe dapña duwi kafuram gote tonan 7 goyen unjkurenj kurabe kamtek ge mayamij gega, gerez hitiñ goyen kinmirin. Alya bereya megen hañ kurun gore kenenje tonnej yañ wor po yen nurd unenje gama iramin.⁴ Albe deregong gobe dapña duwi kafuram goyen doyan al iryin goke deregong goyen dolon iramin. Irde dapña duwi kafuram goyen wor dolon irdeb, "Ganuj al beleñ epte dapña duwi kafuram gahade hiyyen? Irde ganuj al beleñ epte yenja ariryen? Hubu wor po!" yaminj.

⁵ Be, dapña duwi kafuram gobe yingen ge turunj turunj teñ, Al Kurun sukal ird ird tareñ untinj. Irde doyan al heñ dama karwoya gagasi 6ya gayen meten teñ teñ sanjñ untinj. ⁶ Irkeb dapña duwi kafuram gote mohon añ irde Al Kurun mere bulun mat irde Al Kurunyen deñemya gasunmijja irde gasunmij bana hañ marya goyen nanyañ yirinj. ⁷ Yenþe Al Kurunyen alya bereya goya arde foile yirtek sanjñ untinj. Irde alya bereya miñ kurayen kurayen, sikkej umña kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde naña karkuwañ

karkuwaŋ kurun goyen doyaŋ yird yird tareŋ untin.⁸ Irkeb alya bereya megen haŋ kurun gore dapŋa duwi kafuram goyen dolon irnayin. Go mar gote dejenembe tumŋaŋ Al Kuruny়a huginen hitek marte dejenem nanŋinjya megenjya ma forok yekeya katin asan goyen bana ma haŋ. Asan gobe al beleŋ mayke kamyin al Sipsip dirnej gote asan.

⁹ Ningeb al kirmiŋ yaŋbe merene gayen nurde bebak tinayin.¹⁰ Al kura fere teŋ koyare yerke hinayin yen Al Kurun beleŋ dufaymin kirtin marbe koyare hinayin. Munan al kura fulenjare niŋ bidilare gasa yirke kamnayin yen Al Kurun beleŋ dufaymin kirtin marbe gwaha mat po kamnayin. Ningeb Al Kurunyen alya bereyabe kanduk forok yenayin kurun goyen goke mukku ma teŋ tareŋ po hen hen ge piŋej ma hen hinayin. Irde Al Kurun niŋ hekkej nurtin goyen sanŋin po tanarde hinayin.

Dapŋa duwi kafuram hoyan kura forok yiriŋ

¹¹ Be, alya bereya megen haŋ gore dapŋa duwi kafuram goyen dolon irde haŋ goyen kinmirin go kamereb dapŋa duwi kafuram hoyan kura wor megen bana mat forok yeke kinmirin. Yenbe sipsip dirnej yara hirkam irawa miŋyaj hinhin. Meremiŋbe deregonyen mere yara tiyyin.¹² Yenbe yiŋgen ge teŋ dapŋa duwi kafuram mehenđe watin gore sanŋin tiriŋ goyen teŋbe meten tiyyin. Irdeb megenjya alya bereya megen haŋ goyen yinkeb dapŋa duwi kafuram mehenđe niŋ goyen dolon iramin. Dapŋa kafuram mehenđe niŋ gobe bikken kamtek ge maytiŋ gega geren hiriŋ go goyen.¹³ Dapŋa kafuram kame wayyiŋ gobe mata tinej turŋun yan wor po forok yiriŋ. Kurabe al beleŋ diliŋde kawan po kenen hikeya yen beleŋ irke naŋkinde mat kak megen katyin.¹⁴ Yenbe dapŋa kadom mehenđe wayyiŋ gote diliŋ mar mata tinej turŋun yan forok yirdeb go hende huwarde alya bereya megen haŋ kurun gayen usi yiriŋ. Irde dapŋa duwi kadom kafuram fulenjare niŋ bidilare dagim yan irtin gega go ma kamyin goyen turŋun ird ird niŋbe dapŋa gote tonej irnaŋ yinyin.¹⁵ Yenbe dapŋa duwi kadom kafuram mehenđe wayyiŋ gote tonej irtin goyen binfut miŋyaj ird ird sanŋin untin hinhin. Gwaha irkeb tonej irtin gore binfut irde mere tiyyin. Gobe alya bereya det goyen dolon ird ird niŋ iŋin ma nurde dolon ma iramiŋ mar goyen tumŋaŋ gasa yirke kamnayin yenbe gogo mejeniŋ fu iryin.¹⁶ Irde dapŋa duwi kafuram kame wayyiŋ gobe al tumŋaŋ Satanyen alya bereya hitin gote hanin yasere wet ma kiminde wet soŋ yird yird niŋ wor

pakku yiryiŋ. Al dejenem moŋ, al dejenem yan, horam yan mar, al siksuŋjeŋ, irde al kurate meterj marya yingende dufayde meten teŋ haŋ marya tumŋaŋ hanin yase ma kiminde soŋ yird yird niŋ pakku yiryiŋ.¹⁷ Gogab al kura haninde ma kiminde soŋ yirtin goyen hubu kenem epte ma det damu tinayin, irde epte ma det yunke al hoyan beleŋ damu tinayin. Al hanin yasere kurab kiminde soŋ yird yird gobe dapŋa duwi kafuram gote dejenem, kurabe dejenem gote namba.

¹⁸ Ningeb albe mata goyen keneŋ iŋin bebak titek dufay wukken go miŋyaj ala hinayin. Al kura kenjela bebak teŋ teŋ tareŋ miŋyaj al gobe tubul tike dapŋa duwi kafuram gote namba gote miŋ bebak tinayin. Namba gobe al uŋkureŋ kura gote namba. Nambaminjbe 666.

14

Sipsip al dirin dirŋeyja al 144,000ya

¹ Be, go kamereb Sipsip dirnej beleŋ Saion donđonđe huwarde hinhin goyen kinmirin. Yenbe alya bereya 144,000 gote kimindebe Sipsip dirnej gote dejenema Naninđe dejenema katin mar goya dugure gor huwarde hinhan.² Irkeb migirin kurun kura naŋkinde mat forok yeke nurmirin. Migirin gobe fe hamulare solok yen migirin kurun teŋ hiyen go gwahade goyen, irde daga kateŋ hiyen go gwahade yara nurmirin. Gega migirin gobe kirmiŋner iŋin wor po nurmirin. Tikin hen hende niŋ det kura hap ineq hanjen goyen kari yirde hika tikin forok yen hiyen gwahade yara nurmirin.³ Hap goyen kari yiramiŋ mar gore Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunja det binfut miŋyaj sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte par-guwakya gote diliŋ mar huwarde tikin gerjen kura hamin. Tikin gobe Sipsip dirŋeyja hinhan mar 144,000 yen beleŋ megen mat yumulgaŋ titin gore po gab tikin go tuŋaŋ urde tikin hetek hinhan. Al hoyanbe epte ma gwahade titin gore.⁴ Mel gobe bere hoyanya ma firtin gwahade goyen po, det tonej al beleŋ yirtin goyen dolon ma yirde Al Kurun diliŋde wukken hitin mar go goyen. Go mar gobe Sipsip dirnej goyen huginen gama irde han. Yenbe megen haŋ mar go bana gon mat basiŋa yirde det damu titin yara Yesu darim wok irde kamyin gore yumulgaŋ titin. Irdeb meten gerjenđe niŋ binje mehenđe yawartin goyen Al Kurun galak irde hanjen yara mel goyen Al Kuruny়a Sipsip dirŋeyja hitte galak yirtin.⁵ Mel gobe usi mere kura ma titin, irde ulinđe mere miŋmoŋ hinhan.

Al Kurunyen miyon karwo beley mere tagalamiñ

⁶ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon hoyan kura naŋa kota foy teŋ hikε kinmirin. Yeŋbe megen haŋ mar hitte Yesu niŋ yitín mere gwahader hitin goyen momon yirtek miŋyau hinhin. Yeŋ beley naŋa karkuwān karkuwān, al miŋ kurayen kurayen, meremij kurayen kurayen, irde al sikken kurayen kurayen goyen momon yirtek mere igiŋ miŋyau hinhin. ⁷ Be, miyon gore kuware po, “Al Kurun beley aya bereya tumŋau merere yertek nalu binde hihi geb, kafura irde dejenem turŋuŋ yan irnayin. Naŋkij, megen, makanjabe fe diliňya forok yiryin al goyen dolon irnayin,” yirin.

⁸ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyan beley kadom go gama irdeb, “Babilon taun kurun wor po gobe gwamun urtin! Bulun wor po hitin! Babilon gore aya bereya naŋa karkuwān karkuwān bana haŋ mar goyen nene kukuwa wor po hetek wain yunyin. Wain gobe leplep matamim go goyen,” yirin.

⁹ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyan kura gore kadom irawa goyen gama irde kuware po gaha yirin: “Al kura dapŋa duwi kafuramya gote toneŋ irtin goya goyen dolon yirde kiminde ma haninde dapŋa duwi gore nere yeŋ basinę yirde dejenem soŋ yirtin marbe ¹⁰ wain sanjın wor po nene garbam buluŋ po heŋ hanjen yara Al Kurunyen bearar kurun po kennayin. Go mar goyen hitteb Al Kurunyen beararmiŋ kurun wor po fe wogortin yara irde yunyen. Irkeb go mar gobe Al Kurunyen miyon yago wukken wor poya Sip-sip dirŋenja dilin mar heŋ salfa hora humga kuŋ hi gore yiſike uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ hinayin. ¹¹ Go mar go kumga yirde hiyen kak gote kakimbe gwahader waŋ hurkuŋ hiyen. Ningeb al kura dapŋa duwi kafuramya gote toneŋ irtin goya goyen dolon yirde haŋ mar, irde haninde ma kiminde dapŋa gote dejenem soŋ yirtin marbe usanę moŋ wawuŋya naŋkahala hugineŋ uliŋ misiŋ kateŋ hinayin,” yirin. ¹² Ningeb Al Kurunyen aya bereya sabamim gama irde Yesu niŋ hekken nurd nurd mata ma tubul titiŋ maryabé kanduk budam yeneŋ goke mukku ma teŋ tareŋ po heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayin.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon karwo gore mere tiyamıŋ go kamereb al melak kura naŋkinde mat gaha yirin: “Gayenter mat al kura Doyan Al Kurun niŋ teŋ kamnayin marbe Al Kurun beley guram yirde sanjın yiryen,” gwahade kaya,” yirin.

Irkeb Holi Spirit beleybe, “Fudinde, mel gore Al Kurun niŋ meten tahan gote iginenbe kawan forok yenayin geb, mel gobe

meten tareŋ po teŋ hitin goyen yubul teŋ usan heŋ hinayin,” yirin.

Megen biŋge ep hitin yad yad nalu forok yirinj

¹⁴ Be, go kamereb delne mar kigarinkin faykek wor po forok yeke kinmirin. Kigarinkin go hende al kura Al Urmiŋ yara goyen keperde hinhin. Tonaŋdebe doyan al kurunyen tonaqhor gol beley po irtin goyen hor irtin, irde wit sak yeke walde walde bidila goyen haninde hikε kinmirin. ¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon hoyan kura beley Al Kurunyen ya balem bana mat siŋare kateŋ kuware po kigarinkin faykek hende kipirtin hinhin al goyen inyin. “Wit sak yen yen nalu forok yeke bidila ten walde yad buda yirde hanjen yara, megen niŋ mar yad yad nalube gago forok yihi geb, alya bereya ge beley yawartekbe yawara,” inyin. ¹⁶ Gwaha inkeb kigarinkin faykek hende keperde hinhin al gore bidilamin temeyde walyin. Alya bereya megen haŋ goyen yawaryin.

¹⁷ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon hoyan kura Al Kurunyen gasuŋmında niŋ ya balem bana mat siŋare katyin. Yeŋ wor bidila yaltin kura haninde manan katyin.

¹⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon hoyan kura sopte Al Kurunyen ya balem bana kak doyan irde hiyen gore Al Kurun galak ird ird altare mat wanbe bidila go tanarde hinin miyon goyen kuware po inyin. “Wain iginenbe fiŋ hahan geb, bidilage misiŋ yan go teŋ megen niŋ wain metenđe gor kurkuŋ wain iginen walde yawara,” inyin. ¹⁹ Irkeb miyon gore bidilamin goyen temeyde wain iginen benekde walde yade wain gilyan heŋ heŋ gasuŋde yiryin. Wain gilyan heŋ heŋ gasuŋ gobe Al Kurunyen bearar go goyen. ²⁰ Ningeb wain iginen gilyan heŋ heŋ gasuŋ taun siŋare hiyen goyenter yukun gilyan hitin yara Al Kurun ma nurd unę haŋ mar go gilyan heŋ heŋ gasuŋde gor yerde karka tikeb darimbe figili yara kateŋ 300 kilomita gisaw wor po kutin. Dari beley figili yara hitin gote dukuŋmın tuŋaŋeŋbe megen mat hurkuŋ hos gote pukin al keperde hanjende go gwahader hirin.

15

Al Kurunyen miyon 7 beley mata kafuram 7 forok yiramiŋ

¹ Be, go kamereb mata turŋuŋ yan wor po hoyan kura naŋkinde forok yeke kinmirin. Mata gobe gahade: Al Kurunyen miyon 7 beley mata 7 kafuram wor po tiyamıŋ. Mata kafuram gabe Al Kurunyen bearar funan wor po goyen forok yetekbe gago. ² Be, go kamereb makanj ala galas beley po irtin goya kakya suluk yirtin goyen kinmirin.

Irde al kura dapnja duwi kafuramya gote tonej irtin goyabe deñemde namba 666ya goyen fole yirtin marbe makaj siñare huwarde hik yinmirinj. Mel gobe tikiñde niñ det hap inen hanjen Al Kurunj beñen yuntin goyen yanartin hinhan.³ Irdeb Al Kurunyen meten al Mose beñen tikiñ hitin goyen haminj. Sipsip dirjen goke tikiñ hitin goyen manaj haminj. Tikiñ bilminj gobe gahade:

“Al Kurunj, gebe Doyan Al Kurunj, tarenge kurunj wor po.

Meterengebe kurunj wor po, irde turñun yanj wor po!

Doyan Al Kurunj, gebe gwahader hitinj.

Matagebe fudinde, irde huwak wor po.

⁴ Doyan Al Kurunj, ganuj al beñen kafura ma girnayinj?

Ganuj al beñen deñge turñun yanj ma girnayinj?

Ge po ga wukkenj wor po.

Matage huwak goyen alyá bereya nañja karkuwañ karkuwañ bana hañ mar goyen turñunj kennayinj geb, ge hitte po wañ dolonj girnayinj,” yaminj.

⁵ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunje niñ ya balem bana goñ gasunj himam goyen yamemij kawan po hol yeke kinmirinj.

⁶ Be, ya balem bana goñ mat Al Kurunyen miyon 7 gore mata 7 kafuram wor po goyen forok yirniñ yen siñare katamij. Miyon gobe amil sobam faykek wor po milmulkenj goyen hor yirtin hinhan. Irde gol beñen po kan yara irtin goyen dumunje bili irtin hinhan.

⁷ Be, det binfut miñyanj sipte Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunj milgu irtin hinhan goyen unkureñ kura beñen kuwe gol beñen po yirtin 7 goyen Al Kurunyen miyon 7 go yunyinj. Kuwe 7 bana goñbe gwahader hiyen al Al Kurunj gote beararmij fe makinj yirtin yara hinhan.⁸ Irke Al Kurunyen ya balem bana goñbe Al Kurunyen deñem turñun yanj wor po yoya sanjinmij kurunj wor po yoya kawan forok yird yird kaki beñen makinj hirinj. Irkeb al kura epte ma ya bana goñ hurkutek hirinj. Ya balem bana goñbe Al Kurunyen miyon 7 gore mata kafuram 7 forok yirtek goyen hubu heñ pasi yirke gab iñjan hurkutek hirinj.

16

Al Kurunyen bearar gote kuwe 7

¹ Be, go kamereb al melak kura Al Kurunyen ya balem bana goñ mat kuware po Al Kurunyen miyon 7 goyen yinke nurmirinj. Meremineb gahade: “Kunañ. Kuñ Al Kurunyen bearar kuwe 7 bana hañ goyen megen wogornaj,” yinyinj.² Be, gwaha yinkeb miyon meheñde niñ gore kuñ kuwemij goyen megen wogoryinj.

Irkeb usu yeneñmij kafuramya misinmij buluñ wor poya goyen dapnja duwi kafuram gote deñe ulinje soñ yirtin maryä dapnja gote tonej dolonj irde hanjen maryä gote ulinje forok yaminj.

³ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen irawamij beñen kuwemij makaj alare wogoryinj. Wogorkeb makajbe al kamtiñde dari yara hirinj. Irkeb makajde niñ dapnja turñunj kamamij.

⁴ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen karwomij beñen fe karkuwañyanja fe diliñyanja kuwemij wogorkeb dari po hirinj.⁵ Yen beñen gwaha tikeb Al Kurunyen miyon kura fe doyan yirde hiyen goreb gaha yeke nurmirinj: “Al Wukkek wor po, gebe hakot hinhan, gayenter wor ha. Ge beñen al merem yanj yird yird gobe huwak wor po.”⁶ Go yirha mar gobe gere alyá bereya goya mere basañ margeya goyen gasa yirke darim wok yenj kamamij. Goke ten ge beñen go mar goyen wolmijen yirde dari nenañ yenj yunha gobe gwaha yirtek po yirha,” yirinj.

⁷ Irkeb al melak kura Al Kurunj galak ird ird altare mat forok yeke nurmirinj. Meremineb gahade: “Fudinde, Al Kurunj, gebe Doyan Al Kurunj, tarengebe kurunj wor po! Ge beñen merem yanj yirde ha gobe fudinde mat yirde ha, irde huwak wor po ten ha,” yirinj.

⁸ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen siptemij beñen kuwemij nañja diliñ hende wogoryinj. Irkeb nañja gobe tarenj po temeye alyá bereya kumga yirtek sanjinj miñyanj hirinj.⁹ Be, alyá bereya gobe nañja gote uka buluñ wor po gore kumga yirinj. Irkeb go mar gore mata kafuram gwahade goyen doyan yirde hi al Al Kurunj goyen karan uramij. Irde mata buluñmij yubul ma teñ Al Kurunj niñ biñ mulgaj ma hamij. Irde Al Kurunj deñem turñunj yanj ma iramij.

¹⁰ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen siptesonjoniñ beñen kuwemij dapnja duwi kafuram gote keperd keperd gasunj hende wogoryinj. Gwaha irkeb dapnja duwi kafuram gore alyá bereyamij doyan yirde hiyen nañja kurunj gobe kidoma beñen aw uryinj. Irkeb mel gobe kanduknej wor po nurdeb melak yisamiñ.¹¹ Irdeb ulin misin kateñ hañ goya usumijnañ goke teñ Al Kurunj sanjinmij kurunj wor po goyen karan uramij. Irde mata buluñmij yubul teñ yenj ge biñ mulgaj hetek ma yirinj.

¹² Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen 6mij beñen fe kurunj Yufretis inen hanjen go hende kuwemij wogoryinj. Gwaha irkeb Yufretis fe kurunj gobe pet yirinj. Gobe nañja wanj wanj beñen mat doyan mar karkuwañ wanj wanj niñ beñen kerd yune yenbe gogo fe goyen pet yirinj.¹³ Be, gor matbe det tonen

17

buluŋ karwo kura huri yara goyen yinmiriŋ. Det toneŋ kurabe deregon mohoŋ bana mat katyiŋ, irde kurabe dapŋa duwi kafuram gote mohoŋ bana mat katyiŋ, irde funanbe Al Kurunyen mere basaŋ al falkuk gote mohon bana mat katyiŋ.¹⁴ Det toneŋ gobe unŋura, mata tineŋ turŋun yaŋ wor po goyen forok yirde hanjen gote toneŋ. Toneŋ goreb Al Kurun watek nalu kuruj goyenter asogo irde fulenja irnjin yenje megen niŋ doyaj mar karkuwaŋ goyen wayan gabu yird yird niŋ kwaminj.

¹⁵ Be, goya goyenbe al melak kura forok yeke nurmırıŋ. Meremıňbe gahade: "Ga nurnan! Nebe al kura kawe al goyare wayen tiya yen ma nurde hikeya wayyen go gwahade goyen tiyen. Niŋgeb al kura kawe al goyare wayyen yen ma nurdeya ma ferde uliŋhormiŋ kerde pet titinde hiyen go gwaha goyen, ne waŋ waŋ niŋ doyaj heŋ kenkelə hinayin marbe Al Kurun beleŋ guram yirde tareŋ yiryen. Gogab kawe al beleŋ waŋ bemeļ irke kupson al diliŋde kuŋ memya ma hiyyen go gwahade goyen po, ne niŋ kenkelə doyaj heŋ hinayin mar wor memya ma henayin," yiriŋ.

¹⁶ Be, go kamereb det toneŋ buluŋ beleŋ megen niŋ doyaj mar karkuwaŋ gasuŋ kura Hiburu mere mat Amagedon inen hanjenende gor gabu yiraminj.

¹⁷ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 goyen funajmın beleŋ naŋa kota kuwemin wogoryiŋ. Irkeb Al Kurunyen ya balem bana Doyaj Al Kurunyen keperd keperd gasunđe gor mat al melak kuruj kura forok yenje, "Gog po hubu hihi!" yiriŋ.¹⁸ Irkeb dagamel teŋ daga katen hururun ten ninija kuruj wor po forok yiriŋ. Al megen forok yaminde mat waŋ waŋ gayenter ninija gwahade kura ma forok yen hitiŋ. Ninija gobe buluŋ wor po, ninija teŋ hitiŋ kuruj gote folet wor po.¹⁹ Be, ninija go forok yekeb taun kuruj Babilon gobe gilgalan irde karwo haminj. Irde taun karkuwaŋ hoyan megen haŋ kuruj goyen wor gwamun yurtiŋ hinhan. Al Kurunbe Babilon* taun kurunjde niŋ mar gote mata buluŋ goke biŋ sir ma yiriŋ geb, mata buluŋmın goke bearar teŋ gwamuŋ yuryiŋ. Gobe beararmıŋ wain yuntiŋeŋ yiryiŋ.²⁰ Irkeb motmot tumlaŋ hubu haminj, irde dugu wor hubu haminj.²¹ Irde naŋkinde mat kigarin bilmiŋ hora yara hitiŋ gore al hitte kuruj po katyiŋ. Kigarin bilmiŋ unŋureŋ horam hitiŋ gote kandukmınbe 50 kilogram kanduk wor po. Be, kigarin hora yara hitiŋ katyiŋ goke al beleŋ Al Kurun karan uramıŋ. Mata forok yiriŋ gobe kanduk kuruj wor po geb, gogo karan uramıŋ.

Belen niŋ bereya Dapŋa duwi kafuramya

¹ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 kuwe 7 yanartıŋ mar goyen unŋureŋ kura beleŋ ne hitte wanbe gaha ninyiŋ: "Wake kure. Kuŋ belen niŋ bere kura fe karkuwaŋ budam hende keperde hi goyen dahan mat Al Kurun beleŋ gwamuŋ uryen goyen gikala gire. Bere gobe taun kuruj kura fe karkuwaŋ kahalte irtiŋ go goyen.² Megen niŋ doyaj mar karkuwaŋ beleŋ bere goya duwan teŋ teŋ mata teŋ hanj. Irde megen haŋ marbe wain nene kukuwa heŋ hanjen yara bere gote mata buluŋ goyen uliŋ bana hilyan kuŋ pasi hekeb yende mata po gama irde buluŋ wor po hitiŋ hanj," ninyiŋ.

³ Be, Holi Spirit beleŋ ketal nurkeb miyon gore sawsawa po kuruj naŋa bana gon nukurij. Gorbe bere kura dapŋa duwi kafuram kura goyen hende kipirtiŋde hike kinmiriŋ. Dapŋa gote uliŋbe bukkenhel. Irde uliŋdebe Al Kurun sukal ird ird mere po makin hitiŋ. Dapŋa duwi gobe tonaj 7ya hirkam 10 minyaŋ hinhin.⁴ Bere gote amil umja kurabe bukkenhel, irde kurabe bukken wor po mon digulakya suluk irtiŋ* yara goyen hor irtiŋ hinhin. Irde golya hora kusamuj damum hende wor poya gote po umja titiŋ. Irde pal hora selwenj yara damum hende wor po goyen mananj yade uliŋ umja irtiŋ hinhin. Bere gobe gisu gol beleŋ irtiŋ goyen haninj yase beleŋ tanartıŋ hinhin. Gisu bana gonbe mata memyakya leplep mata mormokya goyen makin hitiŋ hinhin.⁵ Bere gote kiminđebe denem kura miŋ banare hitiŋ goyen katinj hinhin. Denembe gahade:

BABILON KURUN, BELEN NIŋ BERE
KURUN GATE MILIN, IRDE MEGEN NIŋ
MARTE MATA BULUŋ GOTE MIN BIRIN

⁶ Bere gote Al Kurunyen alya bereya budam gasa yirke kamamıŋ. Irkeb bere gote dari goyen wain nene kukuwa hitiŋ yara tiyyin goyen kinmiriŋ. Mel gobe Yesu gama irkeb gogo gasa yirke kamamıŋ.

Be, nebe bere go kenenbe kukuwamıŋ wor po nurmırıŋ.⁷ Irkeb Al Kurunyen miyoŋ nukurij goreb, "Danıŋ kukuwamıŋ nurde ha? Bere gote miŋ banare hinhin goyen momon gireŋ. Irde dapŋa duwi kafuram tonaj 7, irde hirkam 10 minyaŋ, bere gote go hende keperde hi dapŋa duwi gote miŋ wor momon gireŋ.⁸ Be, dapŋa duwi kafuram wor po kenhı gobe bikker hinhin. Gega gayenterbe go ma hi. Goyenbe kame mete dukunj wor po kimyaŋ miŋmoŋ bana mat waŋ forok yiyyen. Forok yekeb mayke hugiŋen

* 16:19: Babilonbe Rom niŋ yitiŋ. * 17:4: Bukkenja digulakya suluk yirke umja hoyan kura forok yen hiyen. Umja goreb doyaj marte amil umja yirde hanjen.

kameȳ. Goyenbe dapn̄a go megen forok yekeb megen niñ mar beleñ keneñbe diliñ fot yenayin̄. Dapn̄a gobe kamyin̄ gega, sopte forok yekeb gogo keneñbe diliñ fot yen amaj henayin̄. Amaj henayin̄ mar gote denjembe Al Kurun̄ beleñ megeñya nañkin̄ya forok yiryinđe mat wañ wañ gayenter Al Kurun̄ya hitek marte denem katin̄ asanđe gor ma han̄.

⁹ “Ninjeb mata forok yitiñ goyen bebak tiye yenbe keñkela po dufay hawayin̄. Dapn̄a duwi kafuram gote tonaj 7be higilin̄ 7 niñ yitiñ. Higilin̄ 7 go hendebe beleñ niñ bere goyen keperde hiyen̄. ¹⁰ Higilin̄ 7 gobe doyan̄ mar karkuwan̄ 7 niñ manaj yitiñ. Doyan̄ mar karkuwan̄ 7 bana goyen siptesoñon̄be bikken̄ forok yenbe hubu hamin̄. Irde doyan̄ al kurun̄ uñkuren̄be gayenter hi. Irde doyan̄ al kurun̄ funañbe hako wañ hi. Yen wayyen̄be nalu dolfonde po alya bereyamin̄ doyan̄ yirdeh hubu hiyen̄. ¹¹ Dapn̄a duwi kafuram bikken̄ kamtiñ geb, gayenterbe goyen ma hi gega, kame wayyen̄ goreb doyan̄ mar karkuwan̄ 7 go kamereb al gerjen̄ kura forok yenbe doyan̄ mar karkuwan̄ 7 goyen basañ heñ doyan̄ al kurun̄ hiyen̄. Gega al go wor doyan̄ mar karkuwan̄ 7 goya tunjande. Irde kame buluñ wor po heñ hubu hiyen̄.

¹² Be, dapn̄a duwi kafuram gote hirkam 10 yenza gobe doyan̄ mar karkuwan̄ hoyan̄ 10 go goyen̄. Mel gobe alya bereyamin̄ doyan̄ yird tareñ goyen̄ ma yawartin̄ han̄. Gega doyan̄ mar karkuwan̄san̄ ten̄ dapn̄a duwi kafuram goya heñ alya bereya doyan̄ yirde hinayin̄ gega, heñ ga moñ sanjim̄ hubu hiyen̄. ¹³ Doyan̄ mar karkuwan̄ 10 gobe dufay uñkuren̄ po kerdeh alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird tareñmiñ goyen̄ gabu irde dapn̄a duwi kafuram go po unnayin̄. ¹⁴ Irde mel gore Sipsip dirñen̄ goyen̄ asogo irdeb fulen̄a irnayin̄. Goyenpoga Sipsip dirñen̄ gobe doyan̄ marte Kurun̄miñ, irde doyan̄ mar karkuwan̄ gote Kurun̄miñ geb, mel goyen̄ fole yiryen̄. Sipsip dirñen̄ gote alya bereya yen̄ beleñ hoy yirde basiñä yirkeb biñde mat fudinde po gama irde han̄ mar wor yen̄ya gabu heñbe doyan̄ mar karkuwan̄ya dapn̄a duwi kafuramya goya arde fole yirnayin̄. ninj̄iñ.

¹⁵ Be, go kamereb Al Kurun̄yen miyon̄ gore sopte gaha ninj̄iñ: “Fe karkuwan̄ hende beleñ niñ bere gore keperde hike yenha fe gobe al sikken̄ umñjam kurayen kurayen, al miñ hoyan̄ hoyan̄, nañä karkuwan̄ karkuwan̄, irde al merem kurayen kurayen teñ han̄ mar go goyen̄. ¹⁶ Be, dapn̄a duwi kafuram goya hirkam 10ya yenza goreb beleñ niñ bere goyen̄ biñ ar irnayin̄. Irde bere go buluñ buluñ irde detmiñ goran̄ irde uliñ umña manaj

yuguya tikeb kupson̄ hiyyen̄. Irke bere gote gasor̄ talde neneb kak po kumga tinayin̄. ¹⁷ Go tinayin̄ gobe gwaha po tinayin̄ yen̄ Al Kurun̄ beleñ dufay kirtin̄ geb, gogo tinayin̄. Ninjeb doyan̄ mar 10 gore tareñmiñ tumjan̄ gabu irde dapn̄a duwi kafuram goyen̄ unen̄be gama irnayin̄ gogo. Mel gobe gwaha teñ kuñ kujbe Al Kurun̄yen mere gote igin̄e kawan̄ forok yetek nalu goyen̄ forok yiyyen̄. ¹⁸ Be, beleñ niñ bere go kenha gobe taun̄ kurun̄ wor po go goyen̄. Megen niñ doyan̄ mar karkuwan̄ hoyan̄ gobe yende yufukde han̄,” ninj̄iñ.

18

Babilon taun gobe buluñ hiriñ

¹ Be, go kamereb Al Kurun̄yen miyon̄ hoyan̄ kura Al Kurun̄yen gasunđe mat katen̄ hike kinmirin̄. Yenbe denem yan̄ wor po, ulinđe matbe sanjim̄iñ hulsi yara forok yekeb megen kurun̄ gayen wuk yen̄ tukurin̄. ² Be, yen̄ beleñ mere kurun̄ po ten̄be, “Babilon taun kurun̄ wor po gobe gwamun̄ urtiñ! Buluñ wor po hitiñ! Irkeb taun gobe unjurayen gasun̄ hitiñ. Irde det tonen̄ buluñ wor bana gon̄ han̄. Irde nu Al Kurun̄ diliñde tikiñ miñyan̄ gore bana gon̄ hagam yirde han̄. ³ Nañä karkuwan̄ karkuwan̄ tumjan̄ gobe nene kukuwa wor po hetek wain̄ bere gore yunyin̄. Wain̄ gobe leplep matam̄iñ go goyen̄. Megen niñ doyan̄ mar karkuwan̄ wor bere goya feram̄iñ. Irkeb samuñ ya miñyan̄ han̄ marbe bere gore det damum hende hoyan̄ goyen̄ yen̄ hitte damu teñ hike hora kurun̄ wor po yade hinhan̄,” ninj̄iñ.

⁴ Be, go kamereb nañkin̄de mat al melak hoyan̄ kura forok yeke nurmirin̄. Meremijn̄e gahade:

“Alya bereyane, bere beleñ niñ go tubul teñ kunan̄.

Gogab yen̄ mata buluñ teñ hiyen gwahade ma teñ hinayin̄.

Irde matam̄iñ gote murunjem buluñ tiyyen̄ goyen̄ denja ma tenayin̄.

⁵ Gobe bere gote mata buluñbe pipkatoka irke nañkin̄ sisai urtiñ hinhin geb, gago dinen̄ hime.

Al Kurun̄be mata buluñmiñ goke biñ sir ma yen̄ hiyen̄ geb, gago dinen̄ hime.

⁶ Ninjeb bere gote daha kura dirtiñ gobe gwahade po wol heñ unnañ.

Yen̄ beleñ buluñ diriȳ goyen̄ wolminjen̄be yen̄ beleñ dähade duntiñ goyen̄ tebañ go hende kerde kurun̄ po unnañ.

Yen̄ beleñ gisuminđe wain̄ sanj̄iñ dunyin̄ goyen̄ wolminjen̄be wain̄ tareñ wor po yen̄ beleñ irde dunyin̄ gote folek goyen̄ gisumiñ bana gon̄ po wok irde unnañ.

7 Bere go dejenem turunj yan hej det damum hende wor po goyen po yade aman̄ hej hin hin geb,
dahade aman̄ hej hin hin gwahade po uliñ misin̄ kateñ kanduk kuruj wor po nurde hiyen.

Bindebe yingen turun irdeb,
'Nene doyan̄ bere kuruj, irde beretap mon̄.'

Ne hittebe kanduknej nurtek mata kura ma forok yiyyen,' yen̄ hi.

8 Niñgeb nalu kurare kurab bere gobe matamij gote murunjem buluj wor po tiyyen:
Garbam buluj ten̄, binde kanduknej nurde, binje kamde hiyen.

Irde kak belein̄ nen unyen̄.

Al Kurunjbe Doyan̄ Al Kurunj tarenjm̄iñ kuruj wor po gore bere goyen merem yan̄ iryen̄ geb,

gogo gwahade forok yiyyen̄," yirin̄.

9 Be, al melak kura nañkinde mat forok yirin̄ gore sopte gaha yeke nurmirin̄: "Megen niñ doyan̄ mar karkuwan̄ bere goya ferde bere gote samuj damum hende hoyan̄ ten̄ ten̄ mata gama iramiñ marbe bere go humga kuyen̄ gote kakim kennayin̄. Irde yen̄ ge esen̄ obam ten̄ hinayin̄.
10 Mel gobe bere go uliñ misin̄ kuruj kateñ hike keneñje kafura wor po hej gisaw po hej esinayin̄. Irdeb, 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, taun kuruj wor po Babilon! Bemel po uguñ naluge forok yihi!' yenayin̄.

11 "Irdeb samuj ya minyaj marbe, 'Det-nin̄ kuruj damu ten̄ hiyen̄ berebe gogo hubu hihi geb, al gore kura detniniñ damu titek mon̄,' yen̄ nurdeñ bere goke esen̄ obam ten̄ hinayin̄.
12 Al kura gore wan̄ mel gote gol, silwa, hora kusamuj wor po, pal hora selweñ yara damum hende, irde amil faykek iñgin̄ wor po, amil umnjam bukkenjeñä digulakuya suluk yirtin̄, irde silika amilyabe amil bukhel yitiñ goyen damu titek berebe hubu hihi geb, goke esinayin̄. He kurayen kurayen hamij kusamuj wor po gore det yirtin̄, irde kurabe dapn̄a kura elefant gote bilñam belein̄ po det kurayen kurayen yirtin̄, irde he damum hende wor po gore po det yirtin̄, irde barasya ainyabe hora milmuljenjañä gore po det yirtin̄ goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yen̄ goke esinayin̄.
13 Irde miyow, binje hapek yirtek det, irde det kumga tike hamij iñgin̄ forok yen̄ hanjen̄ goyen, irde he fimiñ hamij iñgin̄ wor po kurayen kurayenyabe, wain̄, olip fimiñ, palawayawa witya iñgin̄ muñ wor po, bulmakaw, sipsip, hos, irde nima hos belein̄ yuluj ten̄ hanjen̄ goyabe, meten̄ mar duljenjañä goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yen̄ goke esinayin̄. Go mar gobe

alya bereya kura meten̄ mar yirde bere go unke damu ten̄ hiyen̄.

14 "Go mar goreb bere go kamke keneñbe, Det iñgin̄ yawaren̄ yen̄ nurde hayen kuruj gobe gigeñ kamkeb hubu hihi. Samunjeya detge iñgin̄ wor poya goyen tumnjaj yubul taha geb, epte ma sopte yenayin̄!" innayin̄.
15 Samuj ya minyaj mar bere gore detmin̄ damu tike horam yan̄ hej hanjen̄ mar gobe bere goyen uliñ misin̄ kuruj po kateñ hike keneñbe kafura wor po hej tubul ten̄ gisaw po hinayin̄. Irde bere goke esen̄ obam ten̄be,
16 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruj. Taun gobe bere gogo, yen̄be amil iñgin̄ bukkenjeñä digulakuya suluk yirtin̄ goya bukkenjeñel yitiñ goya hor yirde hiyen̄. Irde golya hora kusamuj wor poya pal hora selweñ yara damum hende wor po goya goyen yade uliñ umña ten̄ hiyen̄.
17 Goyenbe samujm̄iñ kuruj gobe bemel po hubu hihi!" yenayin̄.

"Niñgeb hakwa doyan̄ yird yird marte karkuwanjm̄, irde alya bereya hakwa hende kun̄ han̄ mar, hakwa hende meten̄ ten̄ han̄ maryabe makaj alare hej dapn̄a yade hora ten̄ han̄ maryabe tumnjaj bere go tubul ten̄ gisaw po hinayin̄.
18 Mel gore bere go humga kun̄ hiyen̄ gote kakim keneñje kuware po, 'Bikkenje taun kuruj wor po gahade gayen kura ma hin hin!' yenayin̄.
19 Irdeb bere goyen kamde hin hin goke bin̄ misin̄ nurdeñ yingen̄de tonanje mulowo wogordeb esen̄ obam ten̄be, 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruj. Taun bana gon̄ al kura hakwa minyaj mar gobe taun gote samunjaj detm̄iñ hakwamij hende yawañbe hora kuruj yade hanjen̄. Goyenbe bemel po taun gobe detm̄iñ goya tumnjaj mugol nihi!" yenayin̄.
20 Gega Al Kurunyen gasunđe han̄ marbe bere go kamde hi goke aman̄ henayin̄. Den Al Kurunyen alya bereya aposeyla porofetyabe bere gore buluj buluj dertiñ goyen goke merem yan̄ irtin̄ goke aman̄ henayin̄!" yirin̄.

21 Be, go kamereb' Al Kurunyen miyon kura sanjm̄iñ kuruj wor po goreb hora kuruj kura goyen ten̄be makaj alare timiyin̄. Hora gote kurunjm̄ibe wit bilmiñ karka ten̄ palawa irde hanjen̄ hora kuruj wor po hos belein̄ tuluj ten̄ hanjen̄ go gwahade goyen. Be, Al Kurunyen miyon gore hora go temeydeb, "Hora kuruj go makaj ala bana kurka gwahade goyen po, ge Babilon taun kuruj goyen gad gemeyke makaj ala bana kurkjñ sopte ma po forok yawayin̄.
22 Tikinde niñ det hap inen̄ hanjen̄ gote tikin̄, bulelunyen tikin̄, bigulen̄ tikinyabe al belein̄ tikin̄ hen̄ hanjen̄ tumnjaj goyen go ma sopte nurayin̄. Irde samuj yare meten̄ ten̄ han̄ mar manaj sopte ma yenayin̄. Wit bilmiñ karka ten̄

palawa ird ird gote hora migirin manan sopte ma po nurayin. ²³ Hulsi melak kura ge bana sopte melak ma henayin. Tikiñ merere niñ tikiñ sopte ma po nurayin. Ge Babilon taun bana goj samun ya minyaj marbe hora ten teñ sanjiñmij kuruj wor po. Gega ge belein merebal matare mata bulun forok irde alya bereya megen hika kwa kuruj goyen usi yirariñ. ²⁴ Taun gobe Al Kurunyen alya bereya, irde porofet, irde alya bereya megen hinhan goyen gasa yirke kamamij kuruj gote murunjem tihibe gago humga kwa,” yirinj.

19

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunđe al buda kuruj kura belein kuware gaha yeke nurmirinj: “Haleluya, Al Kuruj turunj irniñ! Al Kurunje Dumulgañ teñ teñ Al, deñembe turunj yan wor po, tareñmij manan kuruj wor po. ² Yen belein alyen mata yeneñ iñiñ ma bulun yineñ yineñ gobe huwak irde fudinde mat teñ hiyen. Al Kurunje belein niñ bere gore leplep matamijnde alya bereya megen hanj kuruj gayen bulun yiriyin goke merem yan ira. Irde bere gore Al Kurunyen meten mar gasa yirke kamamij gote wolminjen ira,” yaminj. ³ Be, gwaha yenbe sopte po, “Haleluya! Bere go humga kuj hi gote kakimbe gwahader hurkuñ hiyenj,” yaminj.

⁴ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen alya bereyat doyaj marte parguwak 24 goya det binfut minyaj sipteya gore wulgrut yen Doyaj Al Kurunyen gasunđe keperde hi al Al Kuruj goyen doloj iramiñ. Irdeb kuware po, “Fudinde wor po! Al Kuruj turunj irniñ ko!” yaminj.

⁵ Irkeb go kamereb al melak kura Doyaj Al Kurunyen keperd keperd gasunđe mat forok yenbe gaha yirinj: “Deñ Al Kurunyen meten mar, Al Kurunjinij turunj irnañ. Deñ al deñem yanja deñem monya Al Kuruj kafura irde hanj marbe turunj irnañ!” yirinj.

⁶ Irde go kamereb al buda kuruj belein kuware mere tike nurmirinj. Mereminje kuruj wor po, fe kuruj hamulare soloj yen kateñ migirin teñ hi yara, irde daga kateñ hi yara nurmirinj. Mereminje gahade: “Haleluya! Al Kuruj turunj irniñ ko. Al Kurunje Doyaj Al Kuruj tareñmij kuruj wor po. Yen po ga det kuruj gayen doyaj yirde hi. ⁷ Sipsip dirñej bere teñ teñ nalu forok yeke bere* goke gitik titinj hi. Ningeb goke iñiñ po nurde aman henbe deñem turunj yan irtæk! ⁸ Amil iñiñ wor po wukkek irde milmulkenj goyen hor ird ird nin bere goyen untinj. (Amil iñiñ gobe

Al Kurunyen alya bereyat mata huwak nin yitinj.)

⁹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon belein ninyinj. “Mere kura gahade kaya: ‘Sipsip dirñej goyen bere teñ teñ gote dula matare wanayin marbe aman henayin,’ kayayin,” ninyinj. Irde sopte, “Mere gabe Al Kurunyen mere fudinde wor po,” ninyinj.

¹⁰ Gwaha ninkeb kahan mijnde katen dolon iren timirinj. Irkeb, “Gwaha ma mirayin! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meten al geb. Kadje yago Yesuyen mere gama irde hanj mar gwahade yara po geb. Yesuyen merebe porofet belein Holi Spiriten sanjiñde yitiñ geb, Al Kuruj po ga dolon irayinj!” ninyinj.

Hos faykek hende kipirtij al

¹¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunđe niñ yame hol yekeb hos faykek kura hika kinmirinj. Hos go hende kipirtij hinhin al gote deñembe “Binđe mat fudinde meten teñ teñ al, irde Mere Fudinde teñ teñ al”. Yen belein alyen mata iñiñ ma bulun yineñ fulenja teñ hiyen gobe mata huwak mat gwaha teñ hiyen. ¹² Al gote diliñbe kak melak yara, tonanđe doyaj al kurunyen tonanđor budam hanj. Irde deñe kura ulinđe katin hi gega, deñe goyen al hoyanđbe go ma nurde hanj, yingen po ga nurde hi.

¹³ Yenbe amil ulyaj dari bana kirtin goyen hor irtin hi. Al gote deñembe “Al Kurunyen Mere.” ¹⁴ Al Kurunyen gasunđe niñ fulenja mar belein al go gama irde hinhan. Mel gobe amil iñiñ wor po faykek irde wukkenj goyen hor yirde hos faykek hende keperde kame gama irde hinhan. ¹⁵ Meheñ heñ hinhin al gote mohon bana matbe fulenjare niñ bidila misinj yan kura wañ hinhin. Bidila gobe naña karkuwanj karkuwanj bana hanj mar gasa yird yird niñ mohoñde hinhan. Yen belein naña karkuwanj karkuwanj goyen doyaj al kurunyen kutum ain belein po irtinj goyen tanarde doyaj yirde hikeb kafura henayin. Irde mel goke Al Kuruj sanjiñmij kuruj wor po hi gore bearar teñ hiyen goyen yikala yire yen wain karka teñ finimj gilyan hitinj yara yiryenj. ¹⁶ Amil hor irtinj go hendeuya bulhekdeyabe deñe kura gahade katin hinhin:

MEGEN NIN DOYAN MAR KARKUWANDE KURUNMINJ, IRDE DOYAN MARTE KURUNMINJ

¹⁷ Be, gor mat Al Kurunyen miyon kura naña diliñ hende huwarde hika kinmirinj. Yen belein kuware po nu kurayen kurayen naña kota foy teñ kuj hinhan kuruj goyen yinyinj. “Wanan. Wañ Al Kurunyen dula mata kurunđe gar gabu irnañ. ¹⁸ Gogab megen niñ doyaj mar karkuwanj, fulenja marthe karkuwanđmij, al tareñ minyaj mar,

* **19:7:** Bere gobe Yesuyen alya bereya sios niñ yitinj.

hosya go hende keperde kun̄ haŋ maryā gote hakwam gote gasoŋ talde nenayin̄. Al tumnajan̄, al dufayminde kun̄ haŋ maryā meten̄ mar dulnjeŋya, irde al dejen̄ yanja dejen̄ monyat hakwam gote gasoŋ ne-nayin̄,” yinyin̄.

¹⁹ Be, gor matbe dapŋa duwi kafuram goya megen niŋ doy়an̄ mar karkuwanyabe fulen̄a marmin̄ya beleŋ hos faykek hende kipirtin̄ hinhin al goya fulen̄a marmin̄ya arniŋ yen̄ gabu irde hike yinmirin̄. ²⁰ Goyenpoga dapŋa duwi kafuram gobe ten̄ fere tiyamin̄. Porofet falkuk dapŋa duwi kafuram goke terjbe mata tiŋen̄ turŋun̄ yan̄ forok yirde hinhin al goyen wor yenya tumnajan̄ fere titin̄ po hinaryum. Usi porofet gobe mata tiŋen̄ goyen forok yirde alya bereya dapŋa duwi kafuram gote dejen̄ uliŋde teŋ dapŋa gote toneŋ irtin̄ det goyen dolon irde hinhan mar usi yirde hinhin. Ningeb dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya gobe diliŋ gergen̄ hikeya salfa hora humga kun̄ buk yen̄ fe ala yara hitin̄ bana goŋ yemeyamiŋ. ²¹ Fulen̄a marmin̄be fulen̄are niŋ bidila hos faykek hende hi al gote mohon̄ bana mat waŋ hinhin gore po gasa yirke kamamij̄. Irkeb nu tumnajan̄ wan̄ gasoŋ talde nene biŋ makin̄ hamin̄.

20

Dama 1,000

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyon kura gasun̄mijnde mat kateŋ hike kinmirin̄. Yenbe Mete Dukun̄ wor po kimyan miymoŋ bana kurkun̄ kurkun̄ yame goyen hol ird ird ki miŋyan̄. Irde hanin̄debe sen kurun wor po kura tanartin̄ manan̄. ² Yen̄ beleŋ deregon goyen tirin̄. Deregon gobe kunere bikkeŋ hinhin go goyen. Gote dejen̄embe Uŋgura, kurabe Satan inen̄ hanjen̄. Be, Al Kurunyen miyon gore Satan goyen dama 1,000 gwahade fere titin̄de hiyen̄ yen̄ teŋ fere tiyyin̄. ³ Irdeb Satan goyen Mete Dukun̄ wor po bana temeydeb mete gote yame taŋ kiŋ urdeb al kura beleŋ epte ma hol irnayin̄ yen̄ Al Kurunyen deñere son̄ iryin̄. Gogab dama 1,000 bana goŋ Satan beleŋ epte ma alya bereya megen haŋ kuruŋ goyen usi iryen̄. Dama 1,000 go hubu hekeb Satan go siŋare katyen̄. Goyenbe ulyanje ma hiyen̄.

⁴ Be, gor matbe alya bereyat mata go yenen̄ igin̄ ma buluŋ yineŋ yinen̄ taren̄ miŋyan̄ marte keperd keperd gasuŋ yinmirin̄. Irde Yesu Kristu nin̄ tagalde Al Kurunyen mere sanj̄ po tanarde hike goke al beleŋ igin̄ ma nurde biŋin̄ walke kamamij̄ maryā gote toneŋ yinmirin̄. Mel gobe dapŋa duwi kafuram goyen ma dolon iramiŋ. Irde dapŋa duwi kafuram gote

dejen̄ kiminde wet ma hanin̄de wet goyen ma katin̄ hinhan. Mel gobe kamtiŋde mat huwardeb dama 1,000 bana goŋ doy়an̄ mar heŋ Yesu Kristuya megen gayen doy়an̄ irde hinhan. ⁵ Ningeb Al Kurunyen mere tanarde heŋ kamamij̄ mar go mun̄ po huwarnayin̄. Munan̄ al kamtiŋ goyen hoyaybe dama 1,000 goyen hubu heke gab huwarnayin̄. Mata gobe al kamtiŋ mar mehen̄de huwarnayin̄ go goyen. ⁶ Al kamtiŋde mat mehen̄de huwarnayin̄ mar gobe Al Kurun̄ beleŋ guram yirde sanj̄ yirde wukkek wor po iryen̄. Mel gobe epte ma kak alare kunayin̄. Kak alare kun̄ kun̄ gobe sopte kamde kamde mata go gwahade goyen. Gwaha titjen̄be Al Kurun̄a Yesu Kristuya dolon yird yird mata doy়an̄ mar henayin̄. Irde dama 1,000 bana goŋ yenya megen gayen doy়an̄ yirde hinayin̄.

Satanbe buluŋ hiyyen̄

⁷ Be, dama 1,000 hubu hekeb Satan gobe koya bana mat teŋ siŋa irke katyen̄. ⁸ Irde megen muruŋ kurhan kurhan kun alya bereya budam wor po usi iryen̄. Go mar gobe Gokya Magokya yineŋ hanjen̄. Satan beleŋ go mar goyen fulen̄a teŋ teŋ niŋ gabu iryen̄. Mel go gabu yirkeb makande niŋ sawsawa yara budam wor po, epte ma kapyan̄ hetek henayin̄. ⁹ Be, go mar gobe bantoto kurun wor po goyen sam irde kuŋbe Al Kurunyen alya bereya beleŋ keperde han̄ gasuŋ goyen buluŋ yirniŋ yen̄ milgu iryin̄. Al Kurunyen alya bereya keperde han̄ gasuŋ gobe taun Al Kurun beleŋ goke aman̄ej nurd unen̄ hiyen̄ go goyen. Be, alya bereya Gokya Magokya yineŋ hanjen̄ mar gore taun go milgu irnayin̄ gega, kak beleŋ naŋkinde mat kateŋ gwamuŋ yuryen̄. ¹⁰ Irkeb mel go usi iryen̄ al Uŋgura gobe sopte teŋ salfa hora kak hitin̄ ala bana temeyke hiyen̄. Kak ala bana gon̄be dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya yimiytiŋ haryen̄. Ningeb Satanya dapŋa duwi kafuramya porofet falkukya gobe naŋkahalya wawunuŋa hugineŋ uliŋ misiŋ kurun po kateŋ hinayin̄.

Al kamtiŋ goyen Al Kurun̄ beley merere iryen̄

¹¹ Be, gor matbe Doyan̄ Al Kurun̄ beley keperd keperd gasuŋmij̄ kurun̄ faykek wor po hende kipirtin̄ hike kinmirin̄. Megenja naŋkin̄ya yen̄ hitte mat busahararyum gega, gor kura kutek moŋ geb, hubu po haryum. ¹² Irde kamamij̄ mar kurun̄ goyen al dejen̄ yanja dejen̄ miŋmonya Doyan̄ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ diliŋ mar huwarde hike yinmirin̄. Gorbe asan̄ hol yirtin̄ hinhan. Irke asan̄ hoyan̄ kura hol yirin̄. Asan̄ gobe Al Kurun̄a hugineŋ hitek mar gote dejen̄ katin̄ asan̄.

Al kamtiñbe megen henja mata teñ hinhan kuruj goyen asaç buda goyen bana goj katin geb, gor mat mata dahade teñ hinhan gote murunjem taminj. ¹³ Makaj alare kamamij marya mete titij marya goyen tumjan merere huward huward ninj Al Kuruj hitte wayaminj. Wanje megen henja mata teñ hinhan gote murunjem yawaraminj. ¹⁴ Irkeb Al Kuruj beleñ kamde kamde mataya al kamtiñ yerde hanjen gasunja goyen kak alare yimiyyin. Kak ala gobe al kamtiñde mat huwarnayin mar kura sopte huginen kamde kamde gasunje kunayin go goyenbe gogo. ¹⁵ Nijgeb al kurate deñem Al Kurunya huginen hitek marte deñem asanđe katin bana goj ma hikeb yade kak ala goyenter yimiyyin.

21

Najkiñ gergerenya megen gergerenya

¹ Be, gor mat nañkinja megenja bikkek gobe hubu hekeb nañkinja megenja geren goyen yinmirinj. Megen gobe makan minjmonj. ² Be, Taun Wukkej Yerusalem geren wor po gobe Al Kurunyen gasunje mat katen hik kinmirinj. Taun gobe bere forenj kura uñ beleñ wan tupi teñ kunj kunj ge ulij umija kusamuj wor po teñ hanjen go gwahade goyen po Doyan Al Kuruj wan wan ninj gitik titij hinhan. ³ Be, go kamereb Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunje gor mat al melak kura forok yeke nurmirinj. Mereminejbe gahade: "Gayenter Al Kuruj heñ heñ gasunje alya bereya hanje gor hi! Yenbe mel goya hiyen. Irkeb mel gobe Al Kurunyen alya bereya henayinj. Irkeb Al Kuruj yinjenbe mel goya heñbe yende Al Kuruj hiyenj. ⁴ Yen beleñ alya bereyat diliñ finij halde yunyen. Mata bikkekyabe hubu henayinj geb, kamde kamde mata hubu hiyenj, irde al kamke esen obam teñ teñ mata wor hubu hiyenj. Go ma esinayinj, irde ulij misij ma katnayinj," yirinj.

⁵ Be, Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunje kipirtinj hinhan al goreb, "Det kurun gayen tumjan geren wor po yirde hime!" yirinj. Irdeb, "Mere gabe fudinde yen nurtek mere geb, asanđe kaya," ninyinj.

⁶ Irdeb gaha ninyinj: "Metenjnebe pasi irhem. Nebe Alfaya Omegaya, det kurun gayen miñ urmirinj al, irde pasi ird ird al. Nebe mehenjde wor po hinhem, irde kame wor heñ. Al kura fe niñ yirkeb Al Kurunya huginen heñ heñ goyen fe diliñde mat fe marde wan hi yara goyen yunenj. Fe goyen yunenj damu tinan ma yinenj, dulinj yunenj. ⁷ Al kura al buluj fole iryenbe det geren hitij kuruj goyen tumjan yawaryenj. Irke nebe yende

Al Kuruj hemekab yenbe dirinje hiyyenj. ⁸ Gega kanduk forok yen yen ge kafura heñ hanj mar, Al Kuruj niñ dufayminj tarenj ma irde hanj mar, dufay buluj heñ hanj mar, al gasa yırke kamde kamde mar, leplep mata teñ hanj mar, merebal kurayen kurayen yirde hanj mar, det tonej yirde dolon yirde hanj maryabe, usi marya gote heñ heñ gasunje salfa hora humga kuj fe ala yara hitin bana goj po hinayinj. Gor kunayin gobe kamtiñde mat huwarnayinj gega, sopte huginenj kamde kamde gasunje kunayin go goyenbe gogo," yirinj.

Yerusalem geren

⁹ Be, Al Kurunyen miyon 7 mata kafuram 7 kuwe bana hitin 7 goyen kura tanarde hinjin miyon goreb, "Wake kure. Kunj Sipsip dirnen gote berem gikala girenj," ninyinj. ¹⁰ Irdeb Holi Spirit beleñ ketal nurke nadé dugu kuruj hende hoyanj wor pore gor nukuj Taun Wukkek wor po goyen nikala niryinj. Taun Wukkek wor po gobe Yerusalem geren Al Kurunyen gasunje mat katen hinhan. ¹¹ Taun kuruj gobe Al Kurunyen sanjin turunj yan wor po gore hulsi melak yara agat uryinj. Agat uryinj gobe hora kusamuj wor po beleñ teñ hanjen yara tiyyinj. Yasipaya kristal wukkenjya yara agat wor po uryinj. ¹² Taun gobe koya kuruj milij hende hoyanj wor po beleñ milgu irtinj. Koya gobe yamemij 12 minjanj. Yamere gorbe Al Kurunyen miyon 12 hinhan. Yame 12 go hendebe Israel marte al miñ 12 gote deñem katin hinhan. ¹³ Yame 12 goyen karwobe naña wan wan beleñ hinhan. Irde karwo kurabe naña kurkur beleñ hinhan. Irde yame karwo kurabe gegelhek kurhan hinhan, munan karwo kurabe kurhan hinhan. ¹⁴ Koya kuruj gobe hora karkuwañ 12 go hende yirtinj. Hora karkuwañ 12 go hendebe Sipsip dirnen gote mere basaj mar aposel 12 gote deñem katin hinhan.

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon neya mere tiyaryum gore tauna koya, irde yameminya gote kurunyimj turjan tiye yenbe turjan teñ teñde niñ kutum gol beleñ irtinj goyen hanjinde tanarde hinhan. ¹⁶ Taun kuruj gobe muruj sipte minjanj. Sobamminya pelyenjminyaabe turjande wor po. Al Kurunyen miyon beleñ kutum go teñ taun kuruj goyen turjan teñ keneneb ulyanjinbe 2,200 kilomita, irde pelyenjminya huwa hurkutinjya wor gwahade po. ¹⁷ Yen beleñ taun gote koya tolokmij turjan tiyyinjbe 65 mita. Miyon gore turjan tiyyinj gobe megen niñ det gote kurunyimj turjan teñ teñde niñ

kutum teñbe tuñaqñ tiyyinj.*¹⁸ Yerusalem taun gergeñ gote koyabe hora kusamuj kura yaspa niñ hanjen gore po irtinj. Irde taun gobe gol beñen po irtinj. Gol gobe galas yara tikiñ miñmonj, wukkenj wor po.¹⁹ Irde koya gote miñbe hora kusamuj wor po kurayen kurayen gore yade umña yirtinj. Koya gote miñ 12 bana goj meñendebe yaspa hora beñen irtinj. Kamere niñ miñ gobe sapaia hora beñen irtinj. Karwomiñbe aget hora, siptemiñbe emeral hora,²⁰ siptesononjomiñbe sadonikis, 6miñbe hora bukkenj konilian, 7miñbe hora wulsakkenj krisolait, 8miñbe hora digulak yara beril, 9miñbe hora wulsakkenj yara topas, 10miñbe krisopires hora, 11miñbe haiasin hora, funan 12miñbe ametis hora beñen po umña yirtinj hinhan.²¹ Koya gote yame 12 gobe pal hora karkuwanj wor po selwenj yara gore po yirtinj. Yame goyen unkurenj unkurenjbe alpa hora unkurenj unkurenj beñen po yirtinj. Taun kurunj go bana goj niñ beñleñbe gol beñen po yirtinj. Gol gobe tikiñ miñmonj galas yara wukkenj wor po.

²² Be, taun bana gonjbe Al Kurunyen ya balem kura ma kinmirinj. Ya balem gobe hoyan moñ, Kurunjinij Al Kurunj tareñmij kurunj wor po goya Sipsip dirñenja yingeneñbe ya balem go goyen geb, gogo kura ma kinmirinj.²³ Taun bana gonjbe Al Kurunyen tareñmij turñaqñ yan wor po gore hulsi melak heñ agat urde hiyen gwahade po teñ hiket nañaya gagasiya niñ ma nurde hanj. Taun bana goj niñ hulsihe Sipsip dirñenj gogo.²⁴ Taun gote hulsi goyen temeykeb nañja karkuwanj karkuwanj bana hanj marbe taun gote hulsire kuñ hinayinj, irde megen niñ doyaj mar karkuwanj beñen samuñmij igin wor po goyen taun bana goj yade wanayinj.²⁵ Taun bana gonjbe wawuñ miñmonj geb, taun gote koya yamebe hugineñ hon hinayinj.²⁶ Alya bereya nañja karkuwanj karkuwanj bana hanj gore samuñmij igin wor poya horamiñya yad taun bana goj hurkunayinj.²⁷ Goyenbe det kura Al Kurun diliñde wukkenj moñbe taun bana goj epte ma yad hurkunayinj. Irde al kura mata memyak teñ han maryu usi mata teñ han maryab epte ma taun bana goj hurkunayinj. Gwahade yarabé Al Kurunja hugineñ hinayinj marte deñem katinj asanđe deñem hanj mar go po hinayinj. Asanj gobe Sipsip dirñenj gote asanj.

22

Al Kurunja hugineñ heñ heñ sanj

miñyan fe kurunj

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyon gore Al Kurunja hugineñ heñ heñ sanj miñyan fe kurunj goyen nikala nirke kinmirinj. Fe gobe galas yara wukkek wor po, irde Al Kurunja Sipsip dirñenjat keperd keperd gasunđe mat kateñ hinhan.² Irdeb taun bana goj beñen kurunjinj kahalyan gama irde kuñ hinhan. Fe goyen siñja kurhan kurhanbe he kura igineñ nene Al Kurunja hugineñ heñ heñ he go hinhan. He gote igineñbe dama unkurenj bana wawuñ 12 gwa-hade igineñ heñ hiyen. Gagasisim gagasisim turte igineñ heñ hiyen. Irde he gote yuwalneñbe alyá bereya nañja karkuwanj karkuwanj bana hanj mar gote garbam sope ird ird tareñ miñyanj.³ Taun bana gonjbe det kura Al Kurunj beñen karan yurtinjbe goj ma hinayinj. Irde Al Kurunja Sipsip dirñenjat keperd keperd gasunđe taun bana goj hiyenj. Irkeb meten marminj beñen meten teñ yunenj hinayinj.⁴ Mel gobe Sipsip dirñenj gote kimij kennayinj, irde denjembe mel gote kiminde katinj hiyenj.⁵ Taun bana gonjbe wawuñ miñmonj hiyenj. Irde Al Kurunjbe Doyan Al Kurun geb, tareñmij turñaqñ yan gore hulsi yara heñ agat urde hiyenj. Irkeb hulsiya nañaya niñ ma nurde hinayinj. Mel gobe gwahader taun bana det kurunj goyen doyan yirde hinayinj.⁶ Be, Al Kurunyen miyon goreb, "Mere gabe fudinde, irde hekkenj nurtek hi. Doyan Al Kurunjbe mere basaj marminj gote tonejde Al Kurunj. Yenj beñen heñ ga ma mata kura forok yenayinj goyen meten marminj yikala yire yenjbe miyonmij teñ kerke katinj," ninjyinj.

Yesube wayyen

⁷ Be, Yesu beñen gaha yirinj: "Ga nurnañ! Nebe heñ ga ma wayenj! Al kura Al Kurun beñen kame mata dahade forok yiryen goke asanđe gar katinj mere gayen gama irde hanj marbe Al Kurunj beñen guram yirde sanj miyrenj!" yirinj.

⁸ Be, ne Yon gabe mata kame forok yenayinj kurunj goyen nikala nirde moñmonj nirtinj goyen nurmırinj, irde kinmirinj. Gwahade tenjbe Al Kurunyen miyon mata go nikala niryinj al goyen dolonj ire yen kahanj minde wulgurut yimirinj.⁹ Gega miyon goreb, "Gwaha ma nirayinj! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meten al geb. Nebe geysa kadge yago porofetya mere asanj gayen bana katinj gayen gama irde hanj maryu goyen yara po geb. Ningeb Al Kurunj po dolonj irayinj!" ninjyinj.¹⁰ Irdeb gaha ninjyinj: "Al Kurunj beñen kame mata dahade forok

* **21:17:** Al Kurunyen miyon beñen megen niñ det gote kurunjinj turñaqñ teñ teñde niñ kutum teñ Al Kurunyen gasunđe niñ Yerusalem gote kurunjinj turñaqñ tiyyinj gobe Yon beñen keneñ bebak teñ teñ ge gwaha tiyyinj. Ningeb "kilomita, mita" gobe neñ al beñen bebak teñ teñ ge po, Yerusalem kurunjinj fudindebe epte ma nurtek.

yiryen goke asanđe gar katin mere gate iginenbe hej ga moj forok yenayin geb, asan gayen tan sanj ma irayin.¹¹ Irde al kura mata bulun teñ hanj marbe yubul tike gwahade po teñ hinayin. Al kura dufay bulun po gama irde hanj mar wor yubul tike gwahade po teñ hinayin. Irde al kura mata huwak teñ hanj marbe yubul tike gwahade po teñ hinayin. Al kura mata wukkek teñ hanjen mar wor yubul tike gwahade po teñ hinayin,” ninyin.

¹² Irdeb gaha yirinj: “Ga nurnanj, nebe hej ga ma wayen! Waye yenbe al hanj kurunj goyen mata dahanahit gote murunjem yawanbe yunenj.¹³ Nebe Alfaya Omegaya, det kurunj gayen miñ umerinj al, irde pasi ird ird al. Nebe mehenđe wor po hinhem, irde kame wor henj.

¹⁴ “Be, al kura amil halde hanjen yara matamij wukkek yirde hanj marbe Al Kurunj beleñ guram yirde tarenj yiryen. Go mar gobe nene Al Kurunjya hugijenj hitek he iginen goyen igij netek hanj. Irde taun kurunj gote koya yame bana igij harkutek hanj.¹⁵ Gega taun go siñarebe Al Kurunyen mere tubul titiñ mar hinayin. Go mar gobe merebal kurayen kurayen yird yird mata teñ hanj mar, leplep mata teñ hanj mar, al gasa yirke kamde hanj mar, det toneñ dolon yirde hanj mar, irde usi mereya mataya niñ amanjen nurde hanj mar kurunj gobe taun siñare hinayin.

¹⁶ “Ne Yesu gare den alya bereyane sios goyen merene momoj dird dird niñ teñbe miyonje teñ kermek kurkun. Nebe Dewityen mijnde mat watij geb, nebe Dewit Urmij. Irde nebe Bayfoñ agatjen kurunj wor po go goyen,” yirinj.

¹⁷ Be, Holi Spiritya siosya beleñ, “Wanan!” yaryum. Irkeb al kura mere go nuramij mar wor, “Wanan!” yamiñ. Fudinde, al kura hugijenj hitek fe niñ kamde hanj marbe wanj fe go nenayin. Fe gobe al kura goke nurde hanj marbe damum moj dulij nenayin.

¹⁸ Be, ne Yonbe Al Kurunj beleñ kame mata dahade forok yiryen goke asanđe katinj mere gayen nuriñ mar goyen gahade hayhay yirde hime: al kura mere ga hende hoyan kura sopte kiryen al gobe Al Kurunj beleñ asan gayen bana mata kafuram gwahade forok yenayin yitiñ goyen al go hende forok iryen.¹⁹ Irde al kura asanđe gar katinj mere kura teñ siñaj iryen al gobe nene Al Kurunjya hugijenj hitek he iginen goyen netek mar hanj bana gonj mat Al Kurunj beleñ teñ siñaj iryen. Irde taun wukkenj wor po goke asanđe gar katinj taun bana gonj epte ma hiyenj.

²⁰ Be, mata forok yenayin kurunj gayen kawan po tagalde hi al gore, “Gwaha,

fudinde wor po, nebe hej ga ma wayenj,” yenj hi.

Gwaha, Doyan Al Kurunj Yesu, wayayin!

²¹ Doyañ Al Kurunj Yesu beleñ Al Kurunyen alya bereya bunijenj yirde igij igij yirde hiwoñ yenj gusunjanj irde hime. Fudinde wor po.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matiyu 1:1-2:12
2	Matiyu 2:13-3:6
3	Matiyu 3:7-4:11
4	Matiyu 4:12-25
5	Matiyu 5:1-26
6	Matiyu 5:27-48
7	Matiyu 6:1-24
8	Matiyu 6:25-7:14
9	Matiyu 7:15-29
10	Matiyu 8:1-17
11	Matiyu 8:18-34
12	Matiyu 9:1-17
13	Matiyu 9:18-38
14	Matiyu 10:1-23
15	Matiyu 10:24-11:6
16	Matiyu 11:7-30
17	Matiyu 12:1-21
18	Matiyu 12:22-45
19	Matiyu 12:46-13:23
20	Matiyu 13:24-46
21	Matiyu 13:47-14:12
22	Matiyu 14:13-36
23	Matiyu 15:1-28
24	Matiyu 15:29-16:12
25	Matiyu 16:13-17:9
26	Matiyu 17:10-27
27	Matiyu 18:1-22
28	Matiyu 18:23-19:12
29	Matiyu 19:13-30
30	Matiyu 20:1-28
31	Matiyu 20:29-21:22

date	Scripture
1	Matiyu 21:23-46
2	Matiyu 22:1-33
3	Matiyu 22:34-23:12
4	Matiyu 23:13-39
5	Matiyu 24:1-28
6	Matiyu 24:29-51
7	Matiyu 25:1-30
8	Matiyu 25:31-26:13
9	Matiyu 26:14-46
10	Matiyu 26:47-68
11	Matiyu 26:69-27:14
12	Matiyu 27:15-31
13	Matiyu 27:32-66
14	Matiyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

February

March

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Yon 1:1-28

date	Scripture
1	Yon 1:29-51
2	Yon 2:1-25
3	Yon 3:1-21
4	Yon 3:22-4:3
5	Yon 4:4-42
6	Yon 4:43-54
7	Yon 5:1-23
8	Yon 5:24-47
9	Yon 6:1-21
10	Yon 6:22-40
11	Yon 6:41-71
12	Yon 7:1-29
13	Yon 7:30-52
14	Yon 7:53-8:20
15	Yon 8:21-30
16	Yon 8:31-59
17	Yon 9:1-41
18	Yon 10:1-21
19	Yon 10:22-42
20	Yon 11:1-53
21	Yon 11:54-12:19
22	Yon 12:20-50
23	Yon 13:1-30
24	Yon 13:31-14:14
25	Yon 14:15-31
26	Yon 15:1-27
27	Yon 16:1-33
28	Yon 17:1-26
29	Yon 18:1-24
30	Yon 18:25-19:22
31	Yon 19:23-42

date	Scripture
1	Yon 20:1-31
2	Yon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51-8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24-13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42-14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36-16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22-19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37-22:16
4	Aposel 22:17-23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Apost 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18-2:5
6	1 Korin 2:6-3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19-10:13
16	1 Korin 10:14-11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27-13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12-2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14-7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Efesus 1:1-23
23	Efesus 2:1-22
24	Efesus 3:1-21
25	Efesus 4:1-16
26	Efesus 4:17-5:2
27	Efesus 5:3-33
28	Efesus 6:1-24
29	Filipai 1:1-26
30	Filipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Filipai 2:19-3:6
2	Filipai 3:7-4:1
3	Filipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21-2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18-4:18
9	1 Tesalonaika 1:1-2:9
10	1 Tesalonaika 2:10-3:13
11	1 Tesalonaika 4:1-5:3
12	1 Tesalonaika 5:4-28
13	2 Tesalonaika 1:1-12
14	2 Tesalonaika 2:1-17
15	2 Tesalonaika 3:1-18
16	1 Timoti 1:1-20
17	1 Timoti 2:1-15
18	1 Timoti 3:1-16
19	1 Timoti 4:1-16
20	1 Timoti 5:1-25
21	1 Timoti 6:1-21
22	2 Timoti 1:1-18
23	2 Timoti 2:1-21
24	2 Timoti 2:22-3:17
25	2 Timoti 4:1-22
26	Taitus 1:1-16
27	Taitus 2:1-14
28	Taitus 2:15-3:15
29	Filemon 1:1-25
30	Hiburu 1:1-14
31	Hiburu 2:1-18

date	Scripture
1	Hiburu 3:1-19
2	Hiburu 4:1-13
3	Hiburu 4:14-5:14
4	Hiburu 6:1-20
5	Hiburu 7:1-19
6	Hiburu 7:20-28
7	Hiburu 8:1-13
8	Hiburu 9:1-10
9	Hiburu 9:11-28
10	Hiburu 10:1-18
11	Hiburu 10:19-39
12	Hiburu 11:1-16
13	Hiburu 11:17-31
14	Hiburu 11:32-12:13
15	Hiburu 12:14-29
16	Hiburu 13:1-25
17	Yems 1:1-18
18	Yems 1:19-2:17
19	Yems 2:18-3:18
20	Yems 4:1-17
21	Yems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13-2:10
24	1 Pita 2:11-3:7
25	1 Pita 3:8-4:6
26	1 Pita 4:7-5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Yon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Yon 2:1-17
2	1 Yon 2:18-3:2
3	1 Yon 3:3-24
4	1 Yon 4:1-21
5	1 Yon 5:1-21
6	2 Yon 1:1-13
7	3 Yon 1:1-14
8	Yut 1:1-25
9	Yuwarwar 1:1-20
10	Yuwarwar 2:1-17
11	Yuwarwar 2:18-3:6
12	Yuwarwar 3:7-22
13	Yuwarwar 4:1-11
14	Yuwarwar 5:1-14
15	Yuwarwar 6:1-17
16	Yuwarwar 7:1-17
17	Yuwarwar 8:1-13
18	Yuwarwar 9:1-21
19	Yuwarwar 10:1-11
20	Yuwarwar 11:1-19
21	Yuwarwar 12:1-18
22	Yuwarwar 13:1-18
23	Yuwarwar 14:1-20
24	Yuwarwar 15:1-8
25	Yuwarwar 16:1-21
26	Yuwarwar 17:1-18
27	Yuwarwar 18:1-24
28	Yuwarwar 19:1-21
29	Yuwarwar 20:1-15
30	Yuwarwar 21:1-27
31	Yuwarwar 22:1-21

December